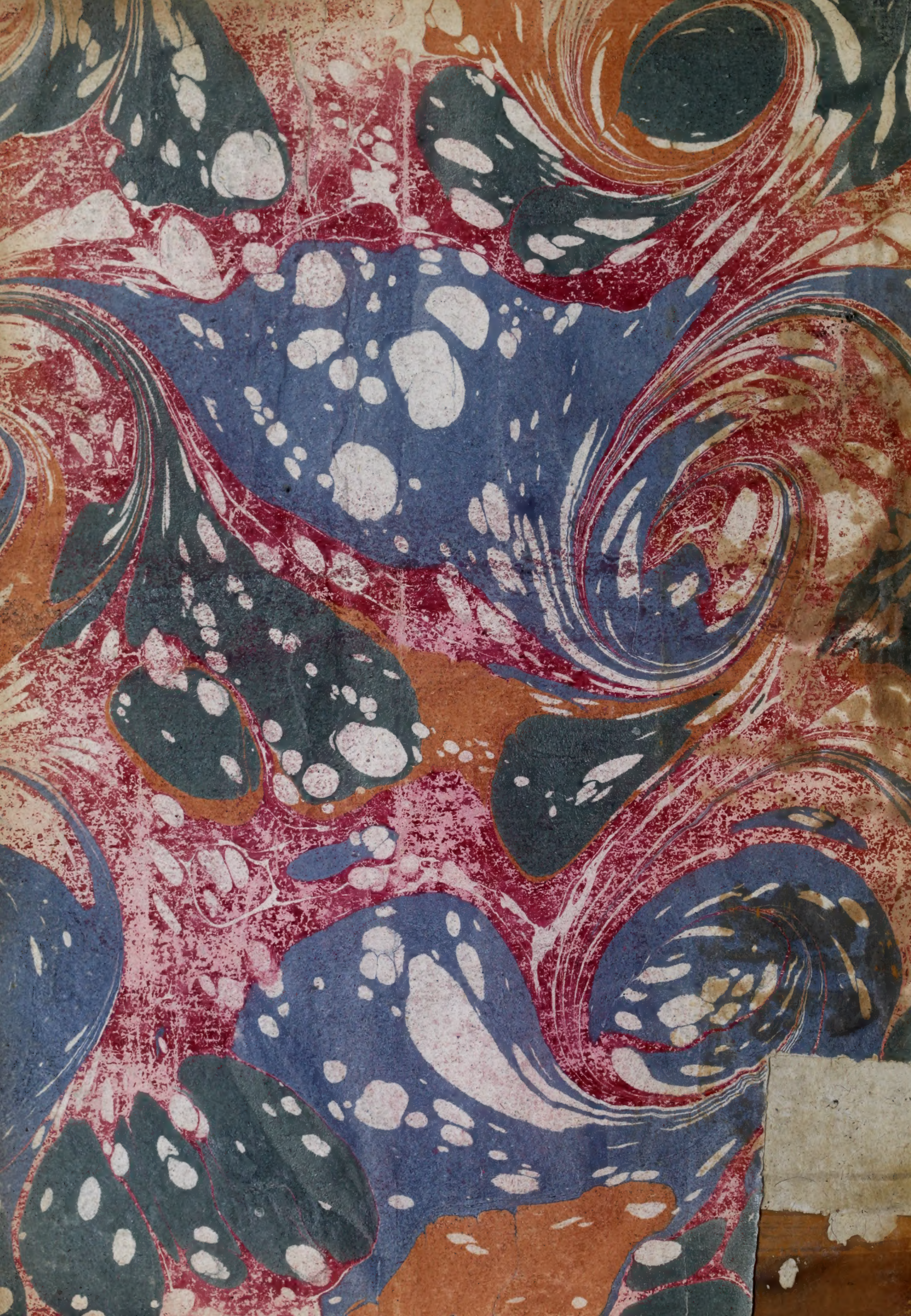

E.K. Waterhouse

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS

Opera omnia, in vnum proxime post illius mortem collecta. quorum nomina sequens pagina plenius indicat

ACCESSERVNT

ANDREAE NAVGERII, PATRICII VENETI,

Orationes duae carminaq. nonnulla,

Amicorum cura ob id nuper simul impressa, ut eorum scripta, qui arcta inter se uiuentes necessitudine coniuncti fuerunt, in hominum quoque manus post eorum mortem iuncta pariter peruenirent.

Cum Illustriss. Senatus Veneti decreto.

VENETIIS, APVD IVNTAS, M. D. LV.

[I]NDEX OPERVM QVAE IN HOC [V]OLVMINE CONTINENTVR.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS

ANDREAE NAVGERII PAT. VEN.

homines opibus ingenioq; validiores supra ciuilis fortunæ censum ædificarunt picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriente Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissime prospectat: atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur. ab occidente autem Benacum è conuerso lætissima facies, excipit: pari hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas longè aduenientes perspectare, tum diuersa oppida aprícis promontorijs exposita lubet contemplari. hinc Bardolinum subiectum: hinc frequenti olea & citrijs colles coronatos, hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis nascentium montium iuga despectantur. noxios ventorum flatus ad meridiem paululum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate, quum ex alto Sol vrget, obortis ætesiis blandissime ventiletur, nec ardere in cœlo Sirium sentiat: &, per hyemem, apricum ferè semper solem & nebulę omnis expertem diem admittat. Benacus porrò, qui maritimi littoris naturam æmulatus nunquam gelascit, atque omnem hyemis duritiem suauiter frangit, non parum momenti cæteris quoque affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernisq; cubiculis atque interioribus conclauijs, vbi amicos benigne atque hilariter excipere consueuerat, perquam commoda, quòd magnopere musis expetitur, strepitu vacua, atque alti plena silentij, omnibusq; munditijs nitida, ad secretiora accedentem studia comiter accipiebat: quando æditis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput sertis, & virenti per omnem Europam laurea coronaret. Vitæ genus adamauit quietum, cunctis solutum curis & litibus, quum vir minime ambitiosus & paruo contentus, honestæ ac iucundæ vitæ ad bonam semper frugem percupidus, vnam tantum studiorum laudem spectaret: hilari ac

frugi menſa exactiſsima ſemper ad tuendam valetudinem ratione inſtructa: tam aperto, liberali, & perblando ſemper ingenio, vt quum ſumma eſſet morum temperie, facilitateq; naturæ, non eloquio, non cultu, faſtum vllum oſtenderet: nunquam in alieni operis cenſura amarulentus aut parcus laudator eſſe conſueuiſſet: vt etiam Ioannis baptiſtæ Montani medici clariſsimi, illius vel æmuli, vel, vt plures iudicabant, principatum in re medica acriter affectantis mortem, nobili epigrammate ſit proſecutus. Medicinam, ad quam perdiſcendam ſe totum ab adoleſcentia conuertit, & in qua, nominis celebritate primum inter illuſtres totius Europæ medicos locum obtinebat, toto vitæ tempore ita exercuit, vt in affectis corporibus ſanandis, in quibus illi mirifica quædam & diuina prorſus vis fuit, nullius quęſtus potiuſquam officij rationem haberet. & quoniam, hac vitæ ratione multorum amicitiam ſuo ſibi beneficio comparauerat, inimicum vero merito habebat neminem, omnes non Venetiæ tantum, atque illius oræ, ſed externi etiam principes & reguli, vt de vel deſperata vel dubia vitæ re illum conſulerent, maximis ad ſe conditionibus accerſebant: à quibus ille diſcedens, ſalute eiſdem reſtituta, nullum prorſus precium præter amicum animum in patriam referebat. Delectabatur, cum in otio eſſet, antiquorum hiſtorias, & illuſtria clariſsimorum virorum facta perlegere: Mathematicis item ſcientijs, ſed præſertim Muſicæ, oblectandi animi cauſa ſtudium adhibere: ſed, ex mitioribus omnibus diſciplinis in vnam Coſmographiam incumbebat: quam tanto ſtudio quandoque colere conſueuerat, vt terrarum omnium ab Luſitanis primum in oriente, mox à Columbo in occidente ſuperioribus annis inuentarum deſcriptiones & loca, ligneis orbibus ad amuſsim affabrefactis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimenſionibus deliniaret. Conſuetudo aſsidua illi erat multum cogitandi, plurima ſecum animo voluendi, neque enim tempus vllum labi fruſtra vir nunquam otioſus patiebatur: ideoque & raro admodum & niſi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: triſtemq; ac ſeuerum homines exiſtimabant, quum illius ſermonibus ad hilaritatem ſæpius conuerſis, nihil lætius nihil vrbanius poſſet reperiri. Sed qui herbariæ facultati ac ſimplicibus medicamentis ex antiquorum libris accurate perdiſcendis egregiam pridem operam nauauerat,

HIERONYMI FRACASTORII VITA.

IERONYMVS FRACASTORIVS Veronensis, FRACASTORIA perantiqua Verone ac valde nobili, familia ortus, non [illegible]rum modo ciuium suorum Catulli & C. Plinij gloriam æmulari, sed omnes prorsus nostræ, & superioris ætatis homines præstanti omnis doctrinæ laude, & eximia in pangendis carminibus gloria, longo interuallo superare contendit. Is, Paulophilippo Fracastorio, & Camilla Mascarelia summæ probitatis parentibus ortus, atque à patre honeste, ac liberaliter educatus, vt primum per ætatem in luce hominum versari cœpit, tale de se specimen apud omnes præbuit, vt, iam tum ex eo adhuc puero, qui postea vir futurus esset, facile homines coniectarentur. quòd Deorum immortalium maturo quoque testimonio pridem fuerat confirmatum, quum penè infantem, & vix cunis egressum, à matre in vlnis blande pertractatum, ipsa fatali de cœlo icta fulmine, incolumis seruaretur. Patauium, ad capiendum animi cultum, adolescens adhuc à patre missus, ingenti cura, atque indefesso labore, iam tum ad summum gloriæ fastigium generosi spiritus indole sibi iter aperuit, quum post omnium bonarum literarum cognitionem ad arcana cuiusque doctrinæ, sed mathematicarum præcipue scientiarum infinita etiam lectione, inusitataq; memoria sibi esse penetrandum iudicasset. Sed quum philosophiæ studijs per multos annos operam dedisset, tanto animi ardore, atque alacritate genio suadente, se totum ad medicinam conuertit, tanta porrò contentione in gymnasio per quottidianas medicorum disceptationes se se exercuit, vt doctores ipsi atque æqualis iuuentus, eum ad omnia natum esse diuino quodam consilio faterentur, illiq;, maximos suggestus honores tunc detulerint, quod Patauij ante illum nemini, nisi maturo in studijs, & perfectæ demum ætatis viro, contigerat. Studiorum socios & sodales habuit M. Antonium, Ioannem Baptistam, & Rhamundum, Turrianos nobilissimos fratres, quibuscum quottidiano fere in conuictu Patauij versabatur, quum Hieronymus eorum pater

exactæ doctrinæ, & auctoritatis vir, primum inter medicos, in ea ciuitate honestißimis conditionibus suggestus locum obtinebat. Sed, exorto demum bello, & euerso Patauino Gymnasio, quum nuntiata esset illi patris mors, & in patriam iter pararet, Liuianus Venetarum copiarum Imperator, musarum liberalis hospes, & ingeniorum censor longe grauißimus, honestißimis [illegible]itum conditionibus in Academiam ad Portum naonem institutam in Andreæ Naugerij Patricij Veneti, & Ioannis Cottę præcellentium poetarum conturbernium euocauit. Vbi cum diu, multumq; versatus esset, carminumq́; quę ab eo quottidie ex nobili semper occasione summæ dignitatis emanabant authoritate vniuersæ Italię carus ac iucundus esse cœpisset, illius scripta exinde publico semper excepta plausu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppresserunt. Sed quum pluribus bellis illum aliquandiu secutus esset, eo tum demum ex ipsa Gallorum ad Abduam victoria fuso ac capto, se in patriam sero contulit, quum omnia penè funditus euersa ac deuastata direptionibus & incendijs paterna bona exposita reperisset: Duxit vxorem viuo adhuc suadenteq; patre haud pari fœlicitate, quum non duorum modo, quos immature sibi ereptos nobili carmine acriter dolet, filiorum funeri interfuisset, nisi præter Paulumphilippum quem hodie Veronæ præclaro florentem ingenio admiramur, tertium quoque annis grauem & consilio maturum amisisset. Fuit Fracastorius parua quidem sed quadrata corporis statura, latis humeris, nigra coma prolixaq́; facie rotunda, subnigris oculis, naso, ab diutißime contemplandis stellis contracto, simoq;: Cæterum totius oris aspectu miram probitatem sinceriq́; animi candorem referente. Domum habuit Veronæ iuxta ædem D. Euphemiæ dicatam, quanquam secessu Caphio Melsineoq́; plurimum oblectaretur. de quo quidem Caphio monte antequam sermo vlterius proferatur, pauca ideo dicenda esse videntur, ne, locus toto Veronensi agro hoc tam eximio cultore celeberrimus, quum is, ingenuo pudore detentus pauca admodum descripserit, omnino ignoretur. Est CAPHIVS mons ad radices Baldi XX. millia passuum Verona distans, inter Athesim & Benacum medius. ibi, quum paululum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximijs illa quidem vt reguli, ac beatioris fortunæ

homines

rent. ſcripſit de criticis item diebus alterum, contra Galenum. Scripſit grauiori ætate, ac plane ſenex, de ſympathia & antipathia rerum, & contagionibus, & contagioſis morbis pari ingenij ſplendore libros ad Alexandrum Farneſium Cardinalem, atque inde præclaram nominis famam latiſsime propagauit. nouiſsime vero, dum duos dialogos accurate & eleganter de poetica vnum, & de intellectione alterum conſcriptos in manibus haberet iam iam æditurus, Tertium de anima, & Ioſephi hiſtoriam ſummo vate dignam, fatali morbo properante abſoluere non potuit. Carmina quædam ingenij ad maiora tendentis præludia, magni tamen atque ingentis illius ſpiritus vim referentia extant. Ex ijs, ea præſertim, quibus Cæſar Fregoſius Palladis virenti olea coronatæ caput, nobili gemma vel decenter cœlatum, Margaritæ Valeſiæ Nauarræ Reginæ Franciſci Gallorum regis ſorori, dono miſit. Citriorum Epigrammata, & perennis famæ odę, tenera quadam ac prædulci ad Malſeſenum ſuauitate decantatæ, ac nuſquam apud amicos repertę, ideo perierunt, quod eruditus vir, atque vna tantum ſciendi gloria contentus, omnem qui ex carminibus inani hercle ſi non ridenda antiquorum comparatione publicatis prouenit faſtum ita prorſus contempſit atque deſpexit, vt quod plerique alij ſumma ope nituntur ne illorum quidem archetypum apud ſe in hunc vſum eſſe vnquam pateretur. vt, hæc etiam qualiacunq; ſunt, quæ nunc in lucem emiſſa leguntur, non exiguo labore ac cura ab amicis hinc inde collecta, prout diſperſa prius quæque reperiebantur, in vnum redacta ſint. Fato functus eſt ſeptuagenario maior, octauo Idus Auguſti MDLIII. dum pranderet, apoplexia correptus in menſa, quum nimio æſtu damnatos menſes, in ſuis Caphijs, vrbe ſecedens, deuitaret. eo quidem tranquilliore vitę exceſſu, quod Paulumphilippum filium tanti nominis hæredem relinqueret, cum bona etiam ſpe poſteritatis, quando iam ex eo plures auitæ indolis nepotes non ſemel aut iterum amplexus eſſet. Ferunt Hieronymum dum langueret, cognito fatali morbo, poſt multas amicas ſibi herbas in olfactum balbutiente lingua efflagitatas, amiſſo penitus ſermonis vſu, manu ſæpius in verticem exporrecta, ijs qui aderant innuere voluiſſe, vt celeriter cucurbitula affecto & laboranti cerebro, quo ille per oportuno remedio ſe Deo dicatam Veronę virginem curaſſe ad

huc

huc meminerat, ſubuenirent: ſed re nequaquã intellecta, quum alij alia adhibenda tum eſſe remedia prędicarent, fruſtra expecta to remedio, leniter ſub noctem expiraſſe. illius oſſa Veronam in D. Euphemię templo, honorificentiſsimo relata funere, ſunt condita: flebili id carmine celebrantibus omnibus poetis. Aenea illius & Andreæ Naugerij effigies ſcite expreſſa Patauij in fornice portæ iuxta pontem D. Benedicti, à patauina iuuentute atque vniuerſo Gymnaſio ſalutatur: Quam, Ioannes Baptiſta Rhamnuſius ſupremum amicitiæ munus perſoluens, addita antiquorum Aræ peruetuſta dicatione ex ruinis Salonæ vrbis Dalmatiæ eruta, ad poſteritatis ſolatium luculenter exornauit. vt eorum memoria, qui arcta viuentes inter ſe neceſsitudine coniuncti fuerant, & quorum ingenij monumenta in lucem ædita coniuncta legerentur, à poſteris quoque eodem in loco pariter ſpectaretur. Quum autem varijs elogijs ab amicis ſepulchrum Veronæ ornaretur, Adami Fumani Veronenſis carmen omnium conſenſu principem locum obtinuit.

ADAMI FVMANI
Veronenſis.

Longe vir vnus omnium doctiſsimus,
Verona per quem non Marones Mantuæ
Nec noſtra priſcis inuident iam ſæcula,
Virtute ſummam conſecutus gloriam
Iam grandis æuo hîc conditur FRASTORIVS.
Ad triſtem acerbæ mortis eius nuntium
Vicina fleuit ora, flerunt vltimæ
Gentes, periſſe muſicorum candidum
Florem, optimarum & lumen artium omnium.

uerat, non obscuræ laudis compositionem atque aduersus pestilentes febres miræ potestatis antidotũ, quod DIASCORDION appellant, medentibus simul & pharmacopolis necessarium superioribus annis magna hercle nostri seculi vtilitate parauit, quum multis præterea herbis ab antiquis pridem descriptis sed nostro æuo incerta similitudine perobscuris, eruditam claritatem attulerit. Amicos habuit nobiles quosq; totius Europę atq; in omni doctrinę genere præstantes viros: ne vllum aut alterum eorum hoc loco cõmemorem, tam fausto, fœliciq; semper euentu, vt illum omnes, non vt summæ doctrinæ ac probitatis virum adamarent, sed quasi quoddam in terras delapsum numen mirarentur. Sed grassante demum in vrbe pestilentia quum primo quoq; tẽpore in suos se Caphios transtulisset, & multum otij nactus esset, superatis hercle omnibus, quicũq; plurimos ab hinc annos floruissent, poetis Syphilida ad Petrum Bembum Card. Leonis.x. Pont. Max. tunc à secretis missam, perenni atq; eo prope æterno carmine decantauit, tanta omnium admiratione, vt quum mox Neapolim ad Iacobum Sanazarium in lucem ædita deferretur, vir ille omnium nostræ & superioris ætatis disertissimus, & Virgilianæ Maiestatis affectator egregius, atque alieni carminis laudator alioqui parcus atque amarulentus, Hyppolito Medici Cardinali, qui forte ad eum salutandum, nobili eruditorum corona stipatus, atque adeo ipso Montano acri æmulo accesserat, hunc vnum esse confessus sit, à quo non Iouianus modo Pontanus, sed ipse quoque accurata carminis dignitate, viginti annorum lima ac labore perpoliti, esset victus. In amicitijs porrò alendis ac conseruandis (vt pauci solent) fuit Hieronymus imprimis diligens ac circunspectus. amabat omnes, omnium semper obsequijs, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Madrutio Principe Tridentino arcto sibi beneuolentiæ, atque amoris vinculo coniuncto, valetudinis causa accersitus, Tridentum magnis itineribus proficisci non grauaretur, eorum vero, quorum fidem beneuolentiamq; in se cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque ijs quidem ferè semper maioribus obsequijs prosequeretur, &, non viuentes solum, quod magnum est, coleret, sed suam in vita functos etiam, quod præstantius est, beneuolentiam, quantum in se esset, voluerit testatam relinquere. id quod ex postremis illius scriptis facile

cile

cile patet, quibus Turrianorum præsertim fratrum memoriam, cum eorum alterum in dialogo de intellectione acriter disputantem, alterum in dialogo de anima multa differentem & acute percunctantem induceret, posteritati voluit commendare: Andreæ porrò Naugerij Patricij Veneti præaltam ingenij vim atque eloquentiam, & Ioannis Iacobi Bardulonis Mantuani subtile ac valde acutum in omni philosophia ingenium, quum vel nulla, vel ea certe pauca sui monumenta reliquerint, suo de poetica dialogo Ioanni Baptistæ Rhamnusio, tanquam veteri amico & sodali dedicato, apposite atque eleganter posteris manare definiuit. Sed, quod ad illius gloriam vel maxime pertinet, tanta, vir eximius humilia hæc atque terrena semper despiciens, non apud suos Veronenses, aut in reliquis tantum Italiæ ciuitatibus, sed in omni etiam Europa authoritate fuit: vt ex innumerabili diuersarum gentium & Illustrium alioqui virorum multitudine, quæ Pischeriam ad Carolum V. Cæsarem ex Germania Mediolanum & Genuam proficiscentem, atque inde in Algeriam expeditionem parantem visendum conuenerat, ipse quoque qui è proximis Caphijs spectatum descenderat, solus demonstrante illum palàm Madrutio Principe Tridentino gressum Cæsaris huc illuc prospectantis tenuerit. Sed postremo, quum christianæ reip. quæ totius orbis Tridenti generale pridem concilium indixerat, suam non semel operam ac fidem præstitisset in patriam eo se animo contulit, vt, abdicata prorsus omni antiquæ medicinæ opera, quæstuque, quicunque ex ea posset prouenire, Aesculapio sacra facturus, læto animo ad musarum vireta contenderet. quo alacriore mente extremum postea vitæ diem, qui exacte christianam semper pietatem coluisset, quum grauis quotidie ætas præcipitante iam canitie properaret, fœliciter clauderet. Scripsit summa ingenij fertilitate nondum senex de stellis, astrologiæ omnis peritissimus, in Ioannis Mathæi Giberti antistitis Veronensis, & gratissimi Mecenatis gratiam, librum summæ eruditionis Paulo III. Pontifici Maximo dicatum, in quo præter alia multa, quæ de ecentricis orbibus atque homocentricis differit, de duobus illis præcipue motibus à Ioanne Baptista Turrio inuentis agit, quorum ope quum aditus ad multa eorum quæ in natura abditissima sunt pateat, tum via ad ea sine vlla obliquitate demonstranda aperitur, quæcirca stellas apparent.

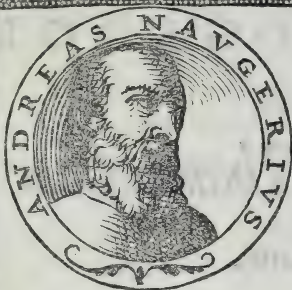
LVDOVICI NOGAROLAE

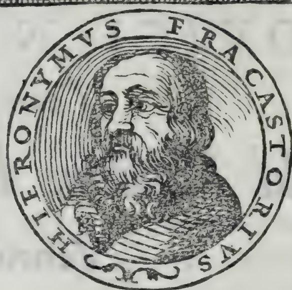
Comitis

Ad Paulum Rhamnusium

Venetum.

FRASTORI monumenta hoc tu dum PAVLE libello
 Colligis, è cæcis eripiens tenebris,
Scilicet vt Vates, Medicaq́ excelluit arte,
 Percurritq́ domos ætherias animo,
Ingenteis VERONA refert tibi nunc mea grates
 Cum Baldo, Benacoq́ suo, atq Athesi.
Qui tanto assurgent plausu, quantum ipsa labore
 Fama sui ciuis se efferet aucta tuo.

L. HELIO CÆSARE IMP.
P. Cœlio & Albino Vibullio Pio Coss.
VII Idus Octobres
Gn. Domitius Valens II Vir I D
Præeunte C. Iulio Seuero Pontif.
Legem dixit in ea verba quæ infra ſcripta ſunt

Iuppiter optime maxime quãdoq; tibi hodie hanc Aram dabo dedicaboq́; ollis legibus ollisq́; regionibus dabo dedicaboq́; quas hic hodie palam dixero vti infimum ſolum huius aræ eſt Siquis hic hoſtia ſacrum faxit quod magmentum nec protollat itcirco tamen probe factum eſto cęteræ Leges huic aræ eædem ſunto quæ aræ Dianæ ſunt in Auentino Monte dictæ hiſce legibus hiſce regionibus ſicuti dixi hanc tibi Aram Iuppiter Optime Maxime dico dedicoq́; vti ſis volens propitius mihi collegisq́; meis Decurionibus Colonis Incolis Coloniæ Martiæ Iuliæ Salonæ coniugibus liberisq́; noſtris.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS HOMOCENTRICA

AD PAVLVM III. PONTIFICEM MAX.

VAE in vita mortales inuenere summe Pont. Beatissime, nec ab vno omnia inuenta sunt: nec in lucem simul omnia prodiere, sed hæc vna ætate, illa alia, vt dies & rerum conditio tulit. Fortunatissima autem illa mihi fuisse videntur sæcula, quibus cõcessum fuit in difficilibus ac magnis dignum quidpiam inuenire potuisse, quod certe fœlicioribus illis priscorum sæculis large donatum fuit. nostram vero ætatem hanc quum mecum ipse considero, equidem non satis scio fœlicem ne an infœlicem hac in re debeam appellare, quando eorum quæ ab antiquis inuenta fuerãt, multa quidem aut prorsus interiere, aut vix tenuem sui vmbram nobis relinquere valuere. Contra vero multa alia, quæ ne antiqui quidem nouere, perinde ac enascentia ætate
B nostra comperta sunt: qua in re vel magnum quoddam fatum tempestas hæc habuisse videtur mihi, vt si priscis illis comparanda forte nõ sit, multis tamen anteponenda videatur. Maiores nostri (vt alia permulta taceam.) vltra Fortunatas insulas ab occasu, vltra Catygaram ab ortu nihil penè nouere, atque inferioris mundi huius, quem nos mortales colimus, vix dimidium attingere valuere: nunc tot Insulæ tot littora tot gentes patent, ac totum quodcunq; Maris Terræq; est, & cognitum nobis & nauigatum fuit. Sed certe & superioris quoq; mundi illius, quod Cœlum dicimus, magnam partem ipsis illis maioribus nostris ignotam fuisse possumus affirmare: nam ij & cœlestem regionem contemplati, nec sanè multos orbes agnouere, & præcipuos illorum motus vix duos deprehendere potuere. Nunc vero (quasi vtriusq; Mũdi cognitio fato quodam reseruata fuerit ætati nostræ.) & maiore numero & magis admirando cogniti orbes sunt, & præcipui duo alij motus adinuenti: per quos cum aditus ad multa eorum patet, quæ abditissima sunt in natura: tum via ad ea omnia sine vlla obliquitate demonstranda, quæ circa stellas apparent. qua de re nunc ego (quod tibi in primis tum reliquis omnibus, qui ætatis nostræ inuentis ornamentisq; gaudent, gratissimum futurum sperem.) non nulla scripturus sum. Non te latet quicunq; Astronomica

ſunt profeſsi,omnes ſemp in reddendis eorum cauſis, quæ circa ſydera apparent,magnã habuiſſe difficultatem.duæ enim quũ eſſent vię eas reddendi cauſas,altera per orbes illos,quos Homocentricos vocant: altera per eos,quos appellant Eccentricos, in vtraq; quidẽ ſuus labor,ſuus ſcopulus impendebat. Si.n.Homocentricis vterentur apparẽtia non demõſtrabant.ſi vero Eccentricis,melius quidẽ demonſtrare videbantur, ſed iniq; & quodãmodo impie de diuinis illis corporibus ſentiebant, ſitusq; illis ac figuras dabant,quę minime cœlum deceant.quas ob difficultates Eudoxũ ex antiquioribus nec non & Calippũ,ꝙ per homocentrica demonſtrare vellent,in multis defeciſſe accepimus. Hipparchũ vero inter primos maluiſſe Eccẽtricos orbes recipere,ꝙ̃ ijs,quę apparebant, deeſſe. quem Ptolemęus Phęludienſis & ab eo mox penè oẽs,ſecuti ſunt. Verũ enim vero aduerſus hoſce(quantum ad Eccentricos pertinebat) omnis ſemper Philoſophia,imo ipſa Natura magis, ac orbes ipſi ſemp reclamauere.nemo.n.qui Philoſophus eſſet,hactenus inuentus eſt, qui inter diuina illa & perfectiſsima corpora monſtroſas ſphęras ſtatui audire poſſet.Ea de cauſa pleriq; diuerſis ętatibus,quo philoſophię ſimul & apparentibus ſatisfacerent,ſublatis è cœlo Eccentricis tentarunt alia quædã moliri,ſed alij quũ pauliſper ꝓceſsiſſent,ſpe deſtituti ab inceptis deſtitere. Alij quũ mala tentarent tollere,peiora multo intulere. Ita nullo hac in re (quod dignũ eſſet) inuento mõſtroſa quidẽ hactenus,& magna ex parte imperfecta permanſit Aſtronomia,& quẽadmodũ inferioris mundi,ita & ſuperioris magna pars mortalibus occulta fuit. Aetate noſtra Io annes Baptiſta Turrius ciuis noſter maximi ac penè diuini ingenij vir,& ſecretioris cuiuſdã Philoſophię cultor admirandos duos in Sphęris motus inuenit:Illos(vt arbitror)quos tum Albateticus tũ pleriq; alij Aſtronomi latere in ſtellis vaticinati ſunt.per quos ſibi ille viſus eſt aditum nactus ad multa eſſe.pręcipue vero ad ea ſine vllis eccentricis demonſtrãda quę circa ſtellas viſuntur.quã rem magna ille ſpe agitare animo cęperat quũ aliter decernẽte fortuna,ſub ipſis initijs ĩmatura inexpectataq; morte præuẽtus eſt.Iuuenis ętate,ingenio, ſtudijs, virtute, diſciplinaq; ferè omni florẽtiſsimus & admirãdus.Moriturus aũt quum iam eſſet,(qualẽ Trimegiſtum Mercuriũ ferunt morientẽ aſtantes amicos rogaſſe, vt memores forent illius nauis quã in medio ęthere perpetuo aſcendere, & deſcẽdere docuiſſet)ita ille ad nos conuerſus, qui aſtabamus amici, quum multa alia dixiſſet,tũ me reſpiciens quiddã,inquit,habeo Fracaſtori,qđ te ſupremum rogem.hortãte vero me vt diceret,memorẽ inquit te fore velim eorũ circulorũ,quos Timæus ad figurã X litteræ primum ſecat: mox ita retorquet,vt linearũ capita inter ſe coeãt (Significabat autem à ſe in-

A ſe inuētos motus) tum,qđ mihi nunc inuidet mors,ſi te præſtaturū ſpe rem,ac cœptum per me negotiū perfecturum, magna morięti mihi con ſolatio futura eſt.cui ego memorē fore me,ſi opus fuiſſet,& deſyderio il lius ſatisfacturum promiſi.Illo igitur(vt Dijs placuit) vita functo , quū decedere de animo pietas mihi illa non poſſet diem vnum tantum inge niū totq; inuenta condidiſſe,maxime aūt miſerandum videretur infra-ctum illud cęleſtium rerū īcœptum , mecum ipſe agitare animo occepi, num per me forte fieri poſſet,vt ſi non omnia,hoc ſaltē(quod promiſiſ-ſem)ſtellarum negotiū ab interitu defenderetur.quod ſi præſtare poſſē, videbar mihi ipſe & ſatis memoriæ tanti amici feciſſe,& non parū dediſ ſi ætati noſtræ,ſi eo inuento non fuiſſet fruſtrata,quod illi fata quodam-modo reſeruauiſſent.Ad hoc autē & nō parum impulere me Ioan.Mat-thæi Giberti religioſiſsimi noſtræ vrbis Epiſcopi exhortationes , qui quū Ioan.Baptiſtam Turrium inenarrabili quadā beneuolentia ſemper proſecutus fuiſſet,magnopere optabat memoriā illius inter mortales vi uere.Ego vero deſyderium eius adimplere,non ſolū ob venerationē tan ti Epiſcopi,ſed ex debito quodā tenebar.per cuius liberalitatem eſſet fa-ctum,vt quaſi manumiſſus in libertatem,& ocyo frui poſſem , & omni penè ea cōmoditate,quę ad ſtudia literarum expetitur.Has ergo ob cau

B ſas,tametſi rei difficultate nouitateq; non parū deterrebar,appuli tamen animū ad totum Aſtronomicum negotiū omni cura ſtudioq; euoluen-dum per inuenta à Ioanne Baptiſta principia.quanq̃ via,quam ille inire cœperat,vti forte ſecretior,& rarioris cuiuſdā intelligentiæ , ita minime tentanda viſa eſt,ſed iter omnino aliud longe planius tenēdum. quo de-mum effectum eſt,vt nec mea me(vt arbitror) fefellerit ſpes:& plane cō gnouerim,quęcunq; circa ſtellas apparent,aptiſsime per homocentricos orbes monſtrari poſſe.Iſthac igitur de re pręſens hoc opus ſcripſi.ac tum forte abſolui,quum te Pontificē Max.magna totius Chriſtiani orbis læ-titia factum fuiſſe nobis allatū eſt. Quum vero à ſanctiſsimorum tuorū pedum deoſculatione ad nos reuerſus eſſet Ioannes Matthæus Giber-tus Epiſcopus,ego illi quaſi fructus nuntiaturus eius ocij , quod ipſe pe-periſſet mihi,dixi negotiū de ſtellis perfeciſſe me:ac ſub eius auſpicio de dicationeq;,ſi ita ſibi videretur,ęditurum.qui quū mihi gratulatus fuiſ-ſet,minime inquit ſub noſtro,ſed ſub maiore auſpicio ædes . meum.n.ſi eſt hoc munus,placet vt nouo Pontifici nouum dicetur opus:qđ cœli ac ſyderum contēplationem cōplectatur , quorum ille claues atq; imperiū gerit.gratiſsimum.n.illi futurū puto regno ſuo audire decus dignitatē-que ſuā eſſe reſtitutam.præſertim q̃ꝫ is poſt religionis,& Chriſtianæ Rei publi.curas nullo alio magis tenetur ſtudio,q̃ totius Philoſophiæ , præ-

cipue illius quæ circa ſydera,& cœleſtes orbes verſatur. Illi prͤterea quũ C
cœli omnes omnis Dei terra gaudeat & gratuletur, fiet quidẽ hoc pacto vt & cœli quodãmodo ipſi & ſimul Verona tua,atq; ego pariter congaudeamus,gratulatũq; eamus tanto Pontifici.quem Deus optimus ſuã tandem Remp. miſeratus eccleſiæ periclitanti præfecit. Ergo tantum ego hoc auſpicium capiens,et deſyderio noſtri Epiſcopi morẽ gerendum duxi,& plane cognoui nulli conuenientius q̃ tibi deberi ſtellarum orbiũq; contemplationes,in quibus poteſtatẽ tantam vnus è mortalibus cunctis habeas. Aequiſsimũ prͤterea eſt,vt & tu nouis pleriſq; orbibus,qui nunc primum cogniti ſunt,gratuleris,& illi tibi: quos fata tuũ in Pontificatũ quodãmodo reſeruauere,vt patente iam & terra omni nihil in inferiori hoc mundo ſit,nihil in ſuperiori,quod tibi non ſeſe aperiat ac gratulẽt. Quòd ſi & ea quoq; te tenebit tum digna tum neceſſaria cura, quæ Iuliũ Cæſarẽ Pon.Max.habuit,reformandi anni & ſolaris curſus ad vera ęquinoctia reducendi,ſuccurendiq; lapſis cyclis,hinc te non inuitabunt modo,ſed & apertiſsimam viã oſtendent ſydera, quibus cum magna quædam eſſe tibi cognatio videtur. Illa naſcenti ſalutaria fœliciaq; adfuere: Romanũ,Frenenſemq; familia eſſe voluere: creſcentem fortunæ bonis, virtutibus,diſciplinisq; omnibus,ornauere:ac poſtremo in terris Pontificem ſummũ ac Dei Vicarium effecere. Tu igitur opus hoc (qualecunq; D
eſt,)quaſi eo te ſtellę cũ reliquis orbis gratulationibus ſalutatũ veniãt,benignus accipies.ac ſi quando à Chriſtianę Reip.curis vacabis, ad remittẽdum animũ leges. Cęterum non me latet quæ valde noua ſunt, præſertim & maiorum noſtrorũ placitis aduerſantia, ea & odium quoddã ſecum afferre conſueuiſſe,& ſuſpicionem temeritatis cuiuſdã. Quoſdam prͤterea fore ſcio,quos nouorũ orbium numerus,multiplicitaſq; offendat.alios qui quaſi adiecta rebus aſtronomicis difficultate horum lectionem refugiant. Verũ in ijs quę noua in lucem veniunt, æquũ eſt non ab authoribus ſumendũ eſſe iudicium,ſed ab ijs quæ ſcribuntur. quę lecta intellectaq; ſi recte tradita fuerint,delectare potius,ꝙ noua ſint, q̃ odio haberi debent. Aduerſari vero maioribus noſtris ea in re liceat nobis, in qua et ipſi maioribus eorũ & philoſophię omni ac ipſi demũ naturę ſunt aduerſati.Orbium aũt nouitatem numerũq; nemo ęgre ferre debet, qñ Callippo ſphæras quinq; & quinquaginta inducẽte neq; Ariſtoteles neque totæ Athenæ eum numerũ ægre tulere.Porrò difficultatem aſtronomicis rebus additã nemo putet.quandoquidẽ illud nos vere pollicemur & priori aſtronomiæ lucem quandã aditũq; perfacilem eſſe per hæc adiectum,& longe minus vnum quenq; in homocentricis noſtris laboraturum,q̃ in eccentricis aliorum.

A *De dignitate Vtilitateq; Aſtronomiæ.* *Cap. 1.*

STRONOMIAE aũt ſciẽtia tametſi vna ex ijs eſt, quæ ſubiectæ ſubalternæq; dici conſueuere, nobiliſsima tamen exiſtimanda eſt,& digna,quę inter præcipuas cenſeatur, tũ quòd circa cœlum & diuina illa verſatur corpora,quæ ſyde ra appellamus,tũ ꝙ mathematicæ diſciplinæ ſubiecta ex certiſſimis magna ex parte ratiocinatur. Videtur autem & eo ſuper alias admiranda, quòd annorum ſupra mille tum pręteritos tum futuros vniuerſi cœli mo tus dicere poſſe,ſoliſque ac lunæ & aliorum cõuentus,oppoſitiones,defe ctus,& quicquid quæque ſęcula aſpectura in cœlo ſunt,nouiſſe, admiratione profecto dignum eſt, & cognitio diuinitatis cuiuſdam particeps. At vero et non propter ſe ipſam ſolum,ſed & propter alia multa expeten da atque amplexanda videtur, ad quæ non modo vtilis,ſed & neceſſaria quodammodo eſt.nam quoniã quæ hic ſunt à ſuperioribus & reguntur, & varijs afficiuntur modis, ſuperiorum quidem ſtatus mutationesq; cognouiſſe vtiliſſimum certe eſt,& in vita magnopere deſyderandum.quã ob rem & prognoſticæ facultati in multis,& medicinali, & nauticæ arti ac ruſticæ,& multis alijs ſummopere accõmoda eſt,tum vero & ad multos vſus ciuitatum idonea,atque in vniuerſum ad omnia, in quibus vlla temporis et monumenti rerũ ratio eſt,potiſsimum autẽ & ad totam Gęo graphiam neceſsaria.Præterea et ad cõponendos quoq; animos non parũ conducere videtur hæc ſpeculatio,tum quidem quòd paruitatem noſtrimet & vitæ noſtræ non aliter magis cognoſcimus,quàm eorum immor talium corporum magnitudinem et perpetuitatem admirantes,tũ quòd animum ab his terreſtribus attollentes diuinorum commercijs aſſueſcimus.Hinc primum de Dijs cognitio habita, hinc eorum amor & venera tio. hinc prima æternitatis admiratio fuit. In homocentricis autem noſtris non ſolum ea vtilitas inerit,quę totam ſequitur aſtronomiam,ſed et alia quædam magnopere deſyderanda. primum enim & ad veritatem ipſam, qua nihil optatius eſse debet, & ad proprias cœleſtium motuum cauſas pernoſcendas facere videntur ſatis,deinde & ad qualitates motuũ ipſas,quarum multæ hactenus in ambiguo atq; obſcuro fuere.quod & in Aplane orbe,& in Sole perſpicere ſatis licet.qualis enim quotusq; ſit non errantiũ ſtellarum motus,& quomodo annua menſura tam uaria diuerſis temporibus inueniatur,& qua ratione ſolſtitiorum diuerſitas fiat nul li quidem(vt par erat,)hactenus tradidere.ſed ne tradendi quidem facul tatem & viam per cognitos hactenus motus vlli habuere,quod ætati no ſtrę(vt dies et fatũ affert,) reſeruabatur.Hac igitur de re acturi in primis

B (margin, beside "tos vſus ciuitatum")

illud

illud præfabimur,quod Ariſtoteles monet,in difficillimis & valde abdi- C
tis in natura ſatis cum feciſſe,qui rem ad id quod eſſe poteſt,deduxit.qua propter & nos qui per homocentricos orbes demõſtrare pollicemur,quę circa ſtellas ſpectantur,ſatis quidẽ fecerimus,ſi in tam abdita re tã difficili nihil impoſsibile,nihil incõueniens & abſonũ induxerimus,quod certe ij faciunt,qui per Ecentricos orbes demonſtrare hactenus voluere. de quibus rationem habebimus loco ſuo.vbi oſtendemus nedũ neceſsarios nõ eſſe propter ea quæ apparent,ſed ne poſſe etiã eſſe in natura.et apparẽtium multa non demonſtrare,pluribus etiã aduerſari. Is autẽ procedendi nobis erit modus,vt in ſingulis ante omnia prępona mus quæcunq; ap parent,quęq; obſeruata traduntur.mox quo pacto alij ea oſtẽdere conati ſint.tum demum quo pacto eadem nobis demõſtranda videantur per ea principia,quæ nuper inuenta ſunt. Nunc vero ad rem ipſam accingamur in primis nõnulla ceu ſuppoſita pręmittẽtes.quod diſciplinę omnes faciunt,præſertim ſubalternæ. Quòd ſi quædã à naturali Philoſophia nobis petita fuerint,nemo exiſtimet aliena nos ꝓſequi. quãdo Aſtronomia partim quidem mathematicæ diſciplinæ,partim & naturali ſubiecta eſt.

SECTIO. I. DE PRINCIPIIS.

Stellas per ſe non moueri,ſed in Sphæris duci. *Cap. 2.* D

ILlud igitur in primis ſtatuendũ eſt nobis, ſtellas, quas oriri atq; occidere & circũferri videmus,non ex ſe ac ſpõte moueri, ſed in orbibus incluſas duci.quod quidem etſi ab alijs(quantum eſſe poterat ſatis)declaratum demonſtratumq; iam diu eſt,non ab re tamen fuerit & nũc quoq; mõſtrari.quandoquidem nonnulli ſunt non ex antiquis ſolum,ſed è recentioribus etiã vel magnę authoritatis viri,qui moueri per ſeſe ſtellas ac ſpõte circumagi perinde ac ętheris animalia quędã ſcripſere.ſed certe hi nulla ne dum vera,ſed ne veriſimili quidẽ ratione adducti ita ſunt opinati.quãdo & ratio omnis et ipſe etiã ſenſus docet ſtellas omnes Sphęris affixas vehi. Primum enim ſi ad eam ſyderum multitudinẽ,quę nõ errantia dicuntur,reſpiciamus,quaſi quidem depictam ante oculos formã Sphęrę ea vehentis ſydera cõſpiciemus.ea enim eſt Sphærę ratio,vt quę in medio circulo partes ſunt, eę ſolæ Sphæra cõmotæ maximũ velociſsimũ & circa centrum deſcribant circulũ.reliquæ vero à medió quanto abſunt magis,tanto minores,tardiores,& à centro remotiores circulos ducant vſq; ad polos.vbi minimi,tardiſsimi,& à centro remotiſsimi circuli fiunt. ita tamen vt omnes inter ſe cõparati circuli æqualiter circumeant, atq; orbẽ expleant.Hæc autem omnia plane præſtare ſtellas videmus,quæ inerrantes dicuntur.nam quę in vocato ęquinoctiali circulo ſunt,eæ ſolæ maxi-

mum

A mum velocißimũ & circa centrum circulũ ſignant. ab eo vero deinceps quanto aliquę recedunt magis, tãto minores, tardiores, & à centro remotiores circulos obeunt vſq; ad polos. Circa quos quæ ſunt ſtellæ & minimos, & tardißimos & à centro amotißimos agunt. qui tamen omnes circuli, ſi inter ſe comparentur, æqualiter quidem orbem peragãt, & ad idẽ reuertantur. quæ omnia quum in tota illa multitudine ſyderũ in vtraq; cœli medietate è libella reſpondeant, dubitare nemo debet in Sphæra aliqua conſtitutas coaffixasq; eſſe, quæ ita feruntur ſtellæ, pręſertim quòd ſi ſponte moueri poſſent, nulla profecto eſſet, quæ non circa centrum verteretur. ea enim natura ſuperiorum corporum eſt, vt circa centrum conuertãtur. Ad eos porrò, qui Planetæ dicuntur, ſi quis reſpiciat, & ipſos cõſimiliter videbit non ex ſe moueri, ſed in orbibus inſitos ferri. nã eos modo ante, modo retro, & nunc dextra, nunc ſiniſtra, & modo tardius modo velocius agi conſtat, quæ diuerſitas ab animali fortaſſe & compoſito aliquo corpore, quod inſtrumenta plura & principia mouẽdi diuerſa habeat, fieri per ſe poſſet. a ſimplici autem & immortali corpore, nõ, quale eſt cœlum & cœleſtia omnia. quod enim ſimplex eſt, vnum omnino eſt. vnum autem vnius eſt naturę, vna vero natura, vnius tãtum effectrix per ſe eſt. ex ſe igitur tam diuerſa obire planetas impoſſibile eſt, in Sphæris autem delatos non impoſſibile, vt in ſequentibus oſtendemus. At vero
B & alia etiamnum ratio monſtrat in orbibus rapi, quæ circumagũtur ſtellæ. ſi enim non ſunt in orbibus, ſed ſeſe agitant, oportet quidem aut in vacuo moueri, aut in alio corpore, quod ijs cędat. quemadmodum aer & aqua conſueuere. ac nec vacuum eſſe, nec tale poteſt corpus, quod cedat, vbi enim corporum ceſſio vlla eſt, illic & rarefactionem eſſe & addenſationem neceſſe eſt. alioqui moto quolibet totũ moueri oporteret, quod intra mundum eſt, at certe rarefieri non poteſt corpus in quo ferũtur ſtellæ. tum quòd ſummam raritatem ſortitum rareſcere nõ vltra poteſt: tum quòd corruptibilium affectio quędam eſt rarefactio addenſatioque, & in ijs ſemper violentia verſatur, cœleſtia vero nec corruptibilia ſunt, nec violentiæ vlli obnoxia. atque ex his quidem & alijs multis non moueri per ſeſe ſydera vnuſquiſque, qui non ſit pertinax, poteſt exiſtimare.

Non vnam tantum Sphæram eſſe, ſed plures. Cap. 3.

HOc quum ita ſe habeat, ſequi & illud videtur, vt non vna tantũ ſit Sphæra, ſed plures. Stellarum enim, quas videmus, aliæ ſemper eundẽ inter ſe ſitum, eandem rationẽ ſeruant, aliæ continenter euariant. quę ergo ad alias ſitum rationemq; euariant, eſſe eadẽ in ſphęra non poſſunt, niſi per ſe mouerẽtur. at non per ſe moueri dictũ eſt, quotquot ergo

rationem

rationē ad alias mutant,tot oportet & sphæras esse,quę illas ferāt quę vero nō mutant,in eadē esse sphęra oēs consentaneū est.in pluribus enim si essent,sitū profecto respectumq; ad alias cōmutarent,earū orbibus diuersimode euariatis.Septē igitur quū sint stellę,quę perpetuo errātes sedē ad alias mutent,reliquę vero oēs,quarū infinita penè multitudo est, semper inter se eādē rationē conseruēt , octo ad summū cogniti orbes fuere, quibus stellę sunt a Dijs datę.quorū vnus assignatus ijs fuit, quæ nūquā oberrant sydera,qui & ob id Aplane fuit appellatus,quòd in eo infixa sydera nunquā errent.Septē vero tributi sunt ijs,qui ab errore illo perpetuo Planetę,hoc est Errones sunt appellati. At vero quòd & aliæ quoq; sint sphęrę ratione magis, q̃ stellarū aspectu cognitę,in sequētibus ostēdemus. C

Quo ordine se habeant Sphæræ notæ. *Cap.4.*

CONtineri orbes vnum in alio vti manifestum,recipiendū est , quo autem ordine octo illi se habeant,qui stellis sunt insigniti nō vna apud antiquos opinio fuit.Aplanē tamen omnes vno consensu supra planetas statuunt.primum quidem ea ratione, quòd comparātes Aplanen planetis,uiderūt ocyus circunuerti Aplanen in occasum,serius autē planetas.rursus vero & Aplanen viderunt, quāquam citius conuerteretur, minus tamen ostendere motum suum,Planetas vero manifestiorem facere.quinimo et Aplanes stellas perspexerunt apparere ne quidem moueri,nisi loca multi spatij comparassent,planetas vero per minus interuallum motum prodere animaduertēre. Apertissimum id signum fuit non errantia sydera longius abesse à nobis quàm planetas,quod iure fit. non cognoscitur enim motus nisi collatis locis, quę successiue post se reliquit id,quod mouetur.in propinquis autem facile est loca cōferre et distinguere,quāquam minimum etiam distent.at in longinquis nō facile. quoniā quod inter vnum & alium locum est interuallū , è longinquo basim nō facit,nec in oculo angulum,si parum sit, propter quod nec moueri apparent,quę valde distant,nisi loca multi interstitij comparauerimus.quam ob rem Aplanen longissime à nobis sitam animaduertēre. Esse præterea remotiora non errantia sydera alio etiamnum indicio deprehendēre,quòd ea scilicet micarēt, Planetæ autem non.tremulus quidē enim est visus,quod micare dicimus.neque enim ipsæ tremunt stellę,sed visus. quod tum fit,quum in magna distantia eundem locum tenere visu volumus.laborat enim quę sentit pars. Ad hæc autem planetæ sæpe visi sunt aliquas non errantium stellarum occultare.Propter hæc igitur supremā omnium Aplanen constituēre. Porrò & planetas quoque quum inter se cōparassent,viderunt & illos nō æqualiter in occasum verti.sed Saturnū D

ocyus

A ocius circũferri, mox Iouem, mox Martem, tardiſsimam vero omnium Lunã. Solem vero, Venerem, & Mercuriũ inter ſe quidẽ æqualiter, at Luna tamen citius, tribus vero reliquis tardius. Saturnũ ergo ſupra alios cognouerunt eſſe conſimili ratione, qua & Aplanẽ cognouerant. viderunt enim quãquam citius ille in occaſum cõuerteretur, tardiſsimũ tamen eo in motu videri. qui & ſi nõ micabat, propius tamẽ erat, vt micaret quàm reliqui. ſub Saturno Iouẽ collocauere eiſdem de cauſis. ſub Ioue Martẽ. Lunã vero omniũ imam cõſtituêre. tũ quòd tardiſsima in occaſum acta, velociſsima tamẽ in eo motu videbat̃. tũ quòd ab ea planetas reliquos obſcurari manifeſtũ erat. in ſole autem Venere & Mercurio quum ea ratio non appareret, magna apud antiquos dubitatio fuit, quis eorũ ſupior foret. Venerẽ tamen ſupra Mercurium (ſenſu ita perſuadente) collocauere. quis autẽ locus Soli daretur, non ſatis liquidũ fuit. Plato enim Aegyptios quoſdã ſecutus ſupra Lunã ſtatim cõſtituit Solẽ. ea fortaſſe ratione, quòd conuenientiſsime prope terrã ea locantur ſydera, quæ maxime beneficio terrarũ ſunt facta. cum quo & id quoq; accedit, quòd ſi Sol ſupra Venerẽ & Mercurium foret, oporteret ab ijs aliquantiſper obſcurari, quũ ſuppoſiti ſoli eſſent. nihil autem quum pati ab ijs videatur Sol, exiſtimare aliquis poteſt non ſupra eſſe. Priſci vero ante Platonẽ omnes & recentiores oẽs poſt ipſum, ſupra Venerem & Mercurium Solem locãt. quòd paruã ſatis
B diſtantiam a cẽtro terrę ad Lunæ globum viderent. magnã vero ad Solẽ. quare tantum quum interſit inter vtrunq;, conuenientiſsime medij Venus Mercuriusq; cõſtituentur. Verũ tam hæ quàm oppoſitæ rationes ex ijs certe ſunt, quæ communia dici ſolent, neceſſarium nihil continentes. Nos in ambigua re maiorem hominũ partem atq; ipſum Ptolemęum ſecuti ita ſphęrarũ ordinẽ ſtatuemus, vt prima ſupremaq; omniũ ſit Aplane, ſecundus Saturnus, tertius Iuppiter, quartus Mars, quintus Sol, ſexta Venus, ſeptimus Mercuri⁹, octaua & vltima omniũ Luna, ad nos prima.

Vnum orbem non niſi vnum motum habere. *Cap. 5.*

REcipiendum præterea eſt vnũ orbem non niſi vnum motũ habere, atq; eum ſimplicem & vniformem. Simplex autem eſt motus, qui ſuper duobus polis per ſe immotis ab eodẽ in idem redit. Ita autẽ eſſe neceſſe eſt propter prædictã cauſam, quòd ſimplex eſt orbiũ vnuſquiſq;. ſimplex autem omne vnum eſt, & vnius naturę. Siue igitur orbis a ſeipſo moueatur, ſiue a mẽte aliqua & vocata intelligentia, vno tantum modo moueri neceſſe eſt. quoniã vnum & naturæ vnius eſt principium, quod mouet. a duabus enim intelligentijs vnũ orbẽ moueri nemo eſt, qui dixerit. vna igitur ſi eſt quæ mouet intelligentia, nec duos quidẽ prębere mo-

tus poteſt,nec vnũ diuerſimode ſe habentẽ,ſi ſimplex eſt & vnũ. Per voluntatẽ autem & ex libito mouere(tametſi pius nemo ſimpliciter negare debet)at in orbibus tamen induci non poteſt, quorum motus naturales omnino ſunt.omne enim corpus naturalẽ ſibi aliquẽ motũ poſcit. Igitur ſi intelligẽtia eo ſemper motu mouet,q̃ orbi pro natura debetur,vno quidẽ ſemper mouebit motu;ſi vero nõ eodẽ ſemper motu mouet,ſed quandoq; & contrario,incõueniens certe erit pugnãtiã vimq; intercedere inter mouẽtem intelligentiã,& motum orbem,diuinũ corpus & ĩmortale. C

Superiorum orbium motu agi & inferiores,ab inferioribus vero nihil ſuperiores pati. Cap.6.

AD hæc autem recipiendum & illud eſt ſuperiorum orbium motu ſimul & inferiores agi,inferiores vero nihil in illos facere,qui ſupra ſunt. vtrunque autem & ex ſignis probari,& ex ſuis cauſis poteſt. Primum enim quòd inferiores nihil in eos operentur,qui ſupra ſiti ſunt, ex eo manifeſtum eſt,quòd ſuperiores nihil in ſuis motibus immutãtur: oporteret autem & tardari ſæpe,& citari,& retro etiã duci,ſi quicquam ab inferioribus,paterentur.quare videremus & primum orbem modo tardiorem, modo velociorem agi: Aplanẽ a Saturno retroferri, ab Ioue Saturnum.quæ quum minime videantur,manifeſtum indicium præbẽt inferiores motus nihil in ſuperiores efficere. quòd vero inferiores orbes D ijs agitentur motibus,quibus & ſuperiores,videre licet in primo orbe,cuius motu & reliqui quoq; circunferuntur.Idem & in Aplane ſpectatur, cuius cõuerſione conſtat inferiores omnes circunduci.at vero circa Lunam idem ſpectare poſsumus in eo orbe, qui deferẽs Draconis vocatur: ſecum enim ille vehit,quicunq; ſub ipſo orbes ſunt.quod quum in prædictis appareat,& in omnibus conſimiliter eſse cẽſendum eſt:eadem enim omnium ratio.quòd vero in quibuſdam non idem ſpectetur,accidit quidem propter quoſdã contraueɛtos orbes(vt in ſequentibus aperiemus.) Cauſa vero cur horum vnũquodq; ſit,manifeſta fiet,ſi illud iam inquiratur,quo pacto orbis mouere orbem poſsit:quod quidem & non paruam habet difficultatem,& non vnam opinionem.

Vtrũ plures orbes ab vna cõmuni intelligentia duci poſsint. Cap.7.

FVere in primis,qui putarint non a primo orbe moueri ab ortu in occaſum inferiores reliquos,ſed eſſe communem vnam intelligentiã, quę vniuerſo cœlo per ſe applicita ipſum totum,quatenus totum,primo mouet atque agitat,partes vero quodãmodo per accidens.ſicut enim anima ipſum animal primo ceu totum motat,membra vero deinceps:ita &

intelligentia

A intelligētia quæ cœli totius anima est,ipsum vniuersum primo impellit, mox & sphęras omnes,ceu membra,ab ortu in occasum uertit.quam ob rem nō ita esse,vt vnus orbis alium trahat,sed simul omnes eodem motū duci. Verum enim vero quòd cōmunis hæc intelligentia effingi nō possit,ex ijs fortasse poterit aliquis existimare.primum quidem quia quēadmodū motu primi reliqui alij aguntur,ita & motu Aplanes ferri omnes alios cōstat,qui infra illam sunt.aut ergo & hic necessaria erit alia cōmunis intelligentia,quæ omnes simul moueat:aut sufficiet Aplane ipsa reliquos alios ducere,qui infra sunt.quòd si alia cōmunis intelligentia requiritur,iam igitur tres erunt intelligentiæ,quæ orbem vnum moueant, vt Saturnum, aut Iouem,duæ quidem cōmunes,& vna ꝓpria.imo in Luna quatuor requirentur,quæ penè ridicula sunt. Si vero in Aplane necessaria non est cōmunis intelligentia,sed ipsa sufficiens est inferiores orbes ducere:pari ratione nec in motu primi orbis necessaria erit intelligentia cōmunis: quando sat erit primus ipse,qui reliquos omnes trahat. Præterea coniunctū è sphęris oībus nihil certe aliud est quàm sphærę ipsę,è quibus nihil vnum conflatur,quod vnius naturę & rationis per se sit.non potest igitur cōmunis illa intelligentia esse illius forma,quod vnū per se nō sit.at certe intellectum omnem alicuius formā esse necesse est. quam ob causam singulis tantum orbibus singulæ intelligentię sunt datæ. Ad hęc

B autem impossibile est intelligentiā vnā plures sphæras mouere:aut enim vna habitudine,atq; vna ratione mouebit,aut pluribus.at pluribus quidē si moueat,iam simplex & vnū non erit.vna autem habitudine & ratione mouere,quæ plura sunt,quatenus plura specie,mole,& natura differētia impossibile est.vnum enim quatenus vnum ad plura proportionem habere nō potest,nec plura ad vnum.indigere autem diuersis proportionibus diuersos orbes, illud indicat,quòd alij pro natura tardius,alij velocius mouētur.Postremo quod(vt opinor)conuincit,illud est,quòd ꝓprij motus orbium oppositi sunt cōmuni:vt qui Saturni,aut Solis est motus, illi contrarius est,qui ab ortu in occasum fit.impossibile autem est in eodē duas esse formas,quæ in opposita per se moueant.nam & quod mouetur duas habebit oppositas inclinationes(ad vtranq; enim formam inclinatre necesse est)& mouentium aut vtrunque aut alterum frustrari accidet,quoniam circa idem operantur,& alterum in oppositum alteri mouet,quare vtrunque frustrabitur,si vtrunq; validū sit:aut alterum,si alterum longe potentius fuerit.oppositos autem esse motus illos statim ostēdemus,quāquam obliqui sint,& non super eisdem polis. Ex his igitur quòd non sit vlla communis intelligētia in vniuersum monstratum sit, in parte autem demonstrabitur & in sequentibus.

 Quòd

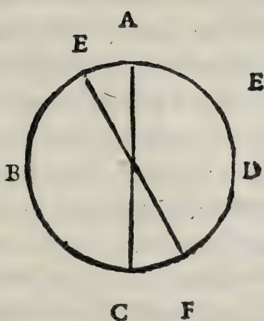
REctius ergo illi (vt mihi videtur) existimant, qui orbem moueri ab orbe, quatenus corpus a corpore, putant: verũ & hoc suas quoque difficultates habet. primum enim illud in dubio est, vtrum vllo modo resistat orbis, qui ab alio trahitur, an non. resistere enim debere videtur quoniam nullum est corpus, quod vim renitentiamq; non faciat, quum in contrarium illi parti trahitur, in quam per naturam inclinat. videntur autem planetæ omnes in ortum per se eniti. quare & primo orbi resistere, a quo in occasum retrahuntur. at si resistant, quomodo fit vt non laboret qui trahit, & non retardetur a resistente? Præterea & illud simul quærendum est, quis nam motus sit ille, quo orbis orbem ducit, tractio'ne, an impulsio, an vectio, an aliud. Ad priorem igitur difficultatem passim dici consueuit non resistere tractum orbem, nec contrarios esse planetarum motus cum primo: quoniam non super eisdem polis fiant, nec per eandem lineam, sed per obliquam. qualis est c d cum a b. contrarij autem forent, si per eandem lineam vterq; fieret vt per a b. sed certe hi neque difficultatem euadunt: neque recte illud dicunt, contrarios fore motus si super eadem linea fierent. non euadunt quidem difficultatem, quia obliquus omnis motus partim longitudinis, partim latitudinis particeps est, signum cuius illud est, quòd si Sol aut alius planeta nihil a supioribus impediretur, vtique simul & in orientem, & septentrionem, vel meridiem versus moueretur. nunc autem motum in longitudinem simpliciter non operatur, raptus a primo continente in occidentem, sed solum eum quòd in latus fit, quique cum alio stat. si igitur cõtrarij essent planetarũ motus cũ primo, si vtriq; per eandem lineam forent, ita profecto & contrarij sunt, quum per obliquã aguntur. nã quãquam nõ opponatur obliquus motus quatenus in latus fit, at opponitur tamen quatenus & in longũ ferri nititur. demonstrant autem hoc grauia & leuia. quorum hæc si deorsum, illa sursum trahantur siue per rectam, siue per obliquam lineam, semper trahenti resistunt. quapropter difficultatem non euitant. Sol enim & si nõ vim patitur a motu primi, qua in latus sese mouet, at pati tamen videtur, qua in longitudine impeditur. nec impeditur solum sed prorsus eũ amittit motum. nam simpliciter Sol in orientem motu proprio nõ fertur, sed solum secundum quid. vt statim declarabitur.

D

Nos

A Nos autem dicimus motus orbium qualescunq; sint siue in idem, siue in opposita, siue per eandẽ lineam, siue per obliquam, nullã vnquàm contrarietatem inter se habere, nullã resistentiam facere qui trahuntur, nihil laborare qui trahunt. superiores itẽ dicimus retroducere alios posse. hos autẽ nihilominus semper motus proprios efficere, qui nec vnquã vllo pacto, vllo casu tolli, aut impediri possint, ne fiãt, quãquam etiã retroducatũ aliquis orbis per eandẽ & rectam lineam ac super eisdẽ polis. Quare omnia vt commodius ostendamus, in primis illud supponamus mediũ circulum qui per naturã semel factus est in aliquo moto orbe, ipsum nũquam mutari orbe illo quocunq; lubet modo mutato. vt si eius orbis qui est a b c d medius circulus semel per se factus sit a c, ille quidem nũquam mutabitur. quãquam orbis ipse diuersimode varietur. si enim polus d transferatur vbi e, remanebit tamen idem medius circulus a c, qui per e f agetur. medium autẽ circulum voco, qui moto orbe, medius inter polos & maximus omnium ac velocissimus designatur. causa autem quòd is nũquam mutetur, iccirco est, quòd ea orbis pars per naturam medium describit circulum quæ in eo orbe cęteris per se præstantior ac pollentior est. si enim nũc primum moueri aliquis orbis inciperet, vtique per naturam pars illa prius motum inchoaret, quæ præstantior ac valentior esset. quare & ab illa medius describeretur circulus. nihil autem refert siue incipiat moueri orbis, siue etiam æterno tempore dimotus sit. idem enim omnino pro natura fit. hac de causa Planetæ semper in medijs circulis locum habent. quoniam stella præstãtissima est in toto orbe pars, & ab ea ille producitur circulus, qui medius ac maximus est. Igitur semel facto per naturam circulo medio in aliquo orbe, idem ille semper manet, quoniam eadem natura semper perstat, & partes eædem semper sunt, quanquam orbis ipse varie commutetur & transferatur. Ex his sequitur vt quædam accidant orbibus & aduentitia sint, quędam vero per se insint. accidũt quidẽ vniuersi partes oriens, occidens, septentrio, & meridies. quòd enim aut in occasum aut in ortũ ferantur, per accidens habẽt, & forinsecus aduenit. si enim per se inesset certam in partem moueri, mutato quidem orbe & polis eius, mutaretur & medius circulus. siquidem oporteret moueri orbem eam in partẽ, quę per se et pro natura indita foret. quod quidem per alium mediũ circulum eueniret. vt si orbis a b c d per se haberet moueri ab occasu in ortum per lineam certam, ceu per æquinoctialem, trãslato quidem polo d vbi c, mutaretur

B

taretur

taretur,& medius circulus qui prius fuit,vt a c, fieretq; alius nouus, qui C
per æquinoctialem protēderetur.hoc autem quum fieri nullo pacto posſit,vt mutetur medius circulus pro natura ſemel factus,mutentur autem orbes ipſi diuermoſide,& poli eorū,neceſse eſt vniuerſi partes omnes accidere orbibus,neq; eos hanc magis quàm illam per ſe reſpicere,ſedindifferētes ipſos per ſeſe exiſtere,quocunq; vertātur,quod cū in planetis alijs tum in Luna videre manifeſtiſsimū licet.nam quāquam qui Draco in ea vocatur,perpetuò quodāmodo varietur,& nunc caput in vno ſignohabeat,nunc in alio:ipſe tamen Lunæ orbis per eundē ſemper mediū circulum circumuertitur:vt accidit modo in hanc,modo in illam partem agi. Idē & in planetis reliquis euenit:ac in primo etiānum orbe cōtingeret, ſi ſupra haberet aliquid,quod dimouere ipſum de ſitu poſset: nihil autem quū ſupra habeat,a quo dimoueatur,vtpote primus,inde obtinet vt vnā in partem feratur ſemper. tametſi Ariſtoteli videtur finē quendā habere hoc in natura.Vniuerſi igitur partes quum aduentitiæ ſint orbibus, atq; illis accidant,tum id ſolum per ſe ineſse ijs videtur,vt per medium circulum ſuum certo partiū ordine conuertantur. ſicut enim quædam partes per naturam medium circulum faciunt,ita & quædam certum ordinem in motu prębēt, vt ab hac et in hanc ſolum fiat.at hoc vnum per ſe &(vt aiunt)eſsentiale eſt,reliqua omnia accidunt: ſiue enim in ortum ſiue in occaſum vertatur orbis,ſiue dextra ſiue ſiniſtra,indifferens ipſe eſt,& na- D
tus verti in omnia,dum ſuo ſeſe et per naturam indito motu agitet.ſi qua igitur oppoſitio inter orbes verſatur,in eo certe eſt,quod per accidens diximus,hoc eſt circa vniuerſi partes,in quibus & tardari, & ſiſti, & retroduci,& citari orbes,vnus ab alio potuere. verum contrarietas,& vis dici hæc non poteſt:ſi quidem violētia tum ſolum fit,quum quid contra naturam propriam torquetur.in eo autē quod per ſe diximus,nulla vis,nulla contrarietas accidit:quoniā in eo nihil pati orbes poſſunt,non tardari, non citari,non ſiſti,non retroduci,& ad ſummū nihil impediri vllo pacto:quādo motus ille,qui per ſe ineſt ac proprius orbibus, idē ſemper manet, & eodē modo fit ſemper,quocunque in vniuerſo per accidens orbis vertatur. qua de cauſa nec laborat qui trahit,nec reſiſtit qui trahitur, quoniā in contrarium non nititur,quum ad vniuerſum nō in vnā magis quàm in aliam partem inclinet. Dubitabit autem fortaſse aliquis in ijs orbibus,qui retroducuntur,(præſertim ſi qui per eandem lineā retroagātur)quo modo fieri poſsit,vt retro aliquis orbis ducatur,propriū tamen ipſe motum conficiat.primum enim mutari videtur nō ſolum quod per accidēs eſt,partes,ſcilicet vniuerſi,ſed & id quod per ſe dictum eſt, ordo ſcilicet partium in medio circulo.quæ enim præcedebat prius nūc ſequitur,

tur,

A tur,& è contrario. Præterea & qui retroducitur orbis,prorſus proprio motu priuari videtur:nō enim cognoſcitur motus vllus niſi per fixū aliquid in vniuerſo,ad quod vel accedit vel recedit,ſi quid moueri debet.at retroductus orbis ad nullū fixum in vniuerſo accedit,vel recedit per motū proprium,ſed per raptum ſolū. Porrò nec moueri is orbis dicitur,qui non circa centrū conuertitur:at retroductus circa centrum non vertitur alio motu quàm raptu,per ſe igitur non videtur vllo pacto moueri.

Diſtinguendum ergo eſt de eo,quod moueri dicitur & quieſcere. eſt enim & per ſe moueri,& per accidens:ſimiliter & per ſe quieſcere,& per accidens.per ſe id mouetur,quod ratione ſui partes cōmutat in eo, quod coextenditur ſibi:quieſcit autem per ſe,quod ratione ſui partes non mutat in eo qđ coextenditur ſibi. per accidēs autem mouetur,qđ partes mutat in vniuerſo & in cōmuni loco,verum non ratione ſui,ſed ratione coextenti.per accidens vero quieſcit,quod per ſe motum in loco proprio, partes in loco cōmuni & in vniuerſo non mutat,nō autē ratione ſui, ſed alterius,in quo eſt. Per ſe igitur in oppoſita moueri impoſsibile: & per ſe moueri & quieſcere, impoſsibile.ſimiliter & per accidens in oppoſita moueri,aut moueri,&quieſcere impoſsibile.per ſe autem moueri in vnā partem,per accidens in aliā:aut per ſe moueri, per accidens quieſcere nō impoſsibile.ſimiliter per ſe quieſcere, per accidens moueri non impoſsi-
B bile.Qui igitur aduerſo amne tm̄ in naui currit,quantū amnis cōtrafert, & mouetur,& quieſcit.ſed non ſcđm idem: mouetur quidē per ſe in naui ceu in ꝓprio loco,quieſcit aūt per accidens: in vniuerſo.n.quieſcit, & non rōne ſui,ſed nauis & amnis,qui contraferunt.Idem ſi minus currat, ꝗ nauis cōtrauehat,in oppoſita quidē mouebitur, nō aūt ſcđm idem,ſed per ſe in occidentē in loco ꝓprio, in orientē vero per accidens,in vniuerſo,quo nauis ducit. Idē & de orbibus dicēdū eſt:nā Saturnus quidem,& Sol &orıētē verſus moueť,& verſus occidentē.ſed ꝑ ſe in orientē:ſignato in certo puncto in loco,in quo eſt,vt in Aplane,ab eo ſemꝑ magis & magis orientē verſus recedit,per accidens autem in occidentē fertur ſi enim ad vniuerſum cōparetur,& ad cōem locū,partes quidē cōtinenter mutabit verſus occidentem,verum non ratione ſui,ſed alterius,in quo eſt: ex vehente enim orbe & vecto vnum totale motum fit, quod in loco vtriq; communi,& in vniuerſo verſus occidentem tranſfertur. Idem Saturnus ſi per ſe tantum moueret̃ in orientem, quantum per accidens retrotrahitur in occidentē,& moueretur,& quieſceret.ſed per ſe quidē moueretur in loco ſuo,per accidens autē quieſceret in vniuerſo.Ad obeundū igitur propriū motum nō neceſse eſt in vniuerſo moueri(per id enim non menſuratur proprius motus)ſed ſatis eſt per ſe moueri,& in loco proprio partes

tes mutare, penes quod proprius motus & attēditur & mēſurať.atq; hoc C
nec ĩpediri vllo pacto poteſt,nec vlla ratione mutari.nā quāquā retroducatur orbis ſiue per eandem lineam ſiue per obliquā in vniuerſo,per ſe tamen & ad propriū locū comparatus ſemper eodē modo mouebitur:ſemper ſuū atq; innatum motū conficiet:qua de cauſa nulla vis nulla contrarietas in eiuſmodi motu verſatur.in eo vero quod per accidens diximus, & impediri orbes poſsunt,& tardari, & citari.ſed neque in hoc violentia & labor eſt.quoniam orbis non in vnam magis quam in aliam partem inclinat in vniuerſo. Si igitur ordo partium mutari videtur in retroducto orbe,hoc certe eſt in eo,quod per accidens diximus, ratione ad vniuerſum habita,non in eo quod per ſe eſt.quare & proprius motus nihilo ſecius fit ac prius,& eodem partium ordine per ſe, quāquam retro orbis ducatur.per fixum vero aliquid in vniuerſo,non menſurari nō cognoſci oportet proprium motum,ſed per fixum aliquid in loco proprio. à quo vel ad quod ſemper recedit vel accedit orbis per ſe.Idem & ſemper circa centrum per ſe cōuertitur,quāquam per accidēs retrorſum circa idē centrum ducatur.quod ſatis eſt ad eū exercendum motum,qui proprius eſt. Dupliciter autē quum Sol & alij planetę moueri dicantur & per ſe in ortū,& per accidens in occaſum,ſi quærat quis ſimpliciter quorſum mouetur Sol,in occaſum fortaſse dicendū eſt:ſecundum quid autē in ortū.ſimpliciter enim eſt,quod ad vniuerſum eſt.ſecūdum quid vero quod ad lo D
cum proprium cōparatur.hic tamen & motus eſt,& per ſe motus ac proprius. Quòd igitur nulla vis, nulla reſiſtentia inter orbes per ſe verſetur, & quomodo retroduci orbes poſsint,at proprios tamen motus efficere, & quid ſit per ſe,& quid per accidens in orbium motu,hactenus dictum eſt.vnus quis motus ille ſit, quo orbis orbem ducit,expediamus.

Quòd vectio quædam ſit,qua orbis orbem ducit. Cap.9.

DIfficillimum autem a me ſemper habitū illud fuit,quis nā motus ille ſit,quo vnū orbem alium ſecum ducere videmus,vtrū tractio an pulſio,an vectio, an aliud quid. ac primum quidem tractio non videtur,quoniam quæ ſeſe trahūt omnia aut per aſperas & inæquales ſuperficies trahuntur, aut alligata nexu aliquo.alia quidem continuitate communi ob vacuum, alia vinculo aliquo,alia ſpirituali ſpecie,quali ferrum ad Magnetem trahitur.at in cœlo inæquales ſuperficies non ſunt, ſed planiſsimæ & læuiſsimæ omnes (alioqui vacuum inter ipſas intercidat) neque orbis orbi ſuccedit ob vacuum.nec vinculo vllo colligati ſunt inuicem. ſed nec ſpirituali ſpecie (quod maxime dicendum videretur) ſi enim ſuperior inferiorem duceret.quòd illi eſset alligatus ea ſpecie, vtique

A que & inferiores in opposita acti eadem alligatione resisterent, impedirentq; trahentes, & tardarent, ac retro etiam ducerent, quoniam multi inferiorum velociores multo sunt: constat autem inferiores nihil in eos facere, qui supra sunt, vt declaratũ iã est. Eisdem de causis neque impulsio videtur esse motus ille: nam & ipsa aut per inæquales superficies fit: aut mole, qua impellit, quod sibi obuiat corpus: aut spirituali specie (vt antiparistasi multorum patet) at nullo horum cœlum pellere cœlum potest. At vero nec vectio videtur esse, quod enim vehitur alligatum semper est cum vehente, & semper attractio aliqua fieri in vectione videtur: aut enim simul defertur vectum, ob inæquales superficies attractum, aut innititur atque insidet in vehente: hoc autem est illi alligari: pondere enim fit ne diuelli posit, quod vehitur: at cœlum cœlo non innititur, nec vllo alligatur modo. Propter hæc quibusdam neq; attractioneq; impulsio neq; vectio videtur is motus, sed opus virtutis & spiritualis speciei a superiori orbe demissæ, nõ quidem quæ orbes alliget, sed quæ eo motu inferiorem moueat, quo & superior agitur: quæ proprie neque tractio, neq; pulsio est, neque vectio, sed naturalis motus ceu a forma datus. Verum & hoc cõsimiles habet difficultates: si enim superior orbis speciem in inferiorem dimittit, vtique & inferior speciem mittet in superiorem: Circulo enim & in orbem diffunduntur spiritualia hæc, vt in lumine, & sono, & alijs patet: quare & superiores impediri & transmutari accidet ab

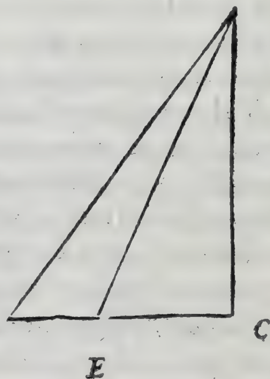
B inferioribus. Præterea si a primo orbe species dimittitur, quæ reliquos omnes mouet, fortius quidem eos mouere necesse est, qui propinquiores sunt primo. quo igitur modo Sol, Venus, & Mercurius æqualiter moueri poterunt Sole propius existente? Item & illud quæri potest, nunquid quæ reliquos mouet species, & ipsum etiam primum moueat, an non. si quidem nõ mouet: mirum certe videtur mouere alios, ipsum autem in quo est, non mouere: at si mouet: si quidem & intelligentia etiam ipsa mouet, duo erunt vnius mouentia præter necessitatem. si vero sola species mouet, erit igitur primum mouens natura posterius primo mobili, & in magnitudine, & diuisibile.

Videtur igitur mihi vectionis species quædam esse, qua orbis orbem ducit. Omne enim contentum in alio, natum est cum eo atque in eo conuehi, nisi resistentiam faciat, & in oppositam partem inclinet: at cœlum cœlo nihil resistit (vt dictum est) neque in vnam partẽ magis, quàm in aliam inclinat. quid igitur prohibet continente moto ne simul & contentum quoque commoueatur, quando simul sunt, & alterum in altero? Neque illud verum est vectionem omnem cum attractione fieri, nisi in his quæ hic sunt, & contrarietatem inter se habent, atque oppositas

inclinationes: in ijs enim alligatio quædam requiritur, si vehi debent. at in quibus resistentia, & contrarietas nulla versatur, nec opposita inclinatio, nihil aliud requiritur, quàm simul esse, & alterum in altero. propter quod primus orbis reliquos omnes vehit: nec solum illos, sed & ignis sphæram, atque aeris, quàm diu resistentia non sit: verum vbi ad eas partes aeris ventum est, quæ aliquo pacto resistunt, tum circunductio aeris cessat, atque in his solum corporibus sphæricis & diuinis vera vectio inuenitur, quia contrarietatem nullã inter se habent, in alijs autem non proprie vectio est, sed tractio quædam magis. Nos autẽ propter consuetudinem eorum, quę hic videmus, non plane possumus cœlestem illam ac simplicem orbium vectionem imaginatione comprehendere. Si igitur hęc ita se habent, iam tandem & illud manifestum esse potest, cur superiorum orbium motu circunducantur & inferiores, hi vero nihil in superiores efficiant: siue enim motus ille sit vectio quædam (vt par est credere) siue fiat ab intelligentia communi, clarum est motu superiorum agi & inferiores, horum vero motu nihil superiores pati. C

Si duo orbes in idẽ mouentur, minorẽ semper velocius moueri. Cap. 10.

AD hæc & illud supponendum est, si duo orbes in idem ferantur, minorem ac contentum semper velocius moueri, tum autem maxime quum subalterni fuerint, mox quanto anguli minores, atque acutiores extiterint. dico autem subalternos orbes, quorum circuli medij alter sub altero est, & poli sub polis. necesse autem est minorem orbem, contentumque velociorem reddi, quàm continentem, quoniam in eo vehitur. quare omnem in primis velocitatem acquirit, quam habet continens, deinde & suam ipse, ac propriam superaddit, non aliter quàm qui in naui vehitur, si in idem cum naui ipse sese agat, quãquam tardissime, semper tamen velocius omni puncto feretur, cum quo moueri cœpit. tum autẽ velocissimus fit orbis minor, quum subalterni fuerint, quoniam subalterna linea rectæ similis est, quæ omnium est breuissima, & totus motus in rectum fit. quum vero subalterni non sunt, sed sese intersecant, totus quidem motus non in rectũ est, sed & in latus: quæ linea similis est curuę. in spatium. n. e c citius peruenitur per lineam b c, quàm per b e: & per b e citius quàm per b d: quia trianguli b e c maius latus est b e, opponitur. n. maiori angulo. D

& simi-

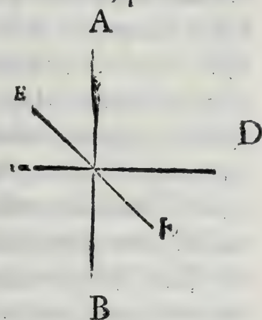
A & similiter trianguli b d e maius latus est b d. Non existentibus autem subalternis tanto velocior est motus, quanto anguli acutiores sunt, quoniam motus subalterno propinquior est, & plus recti habet: vbi vero anguli maiores sunt, motus magis a subalternatione remotior est.

Si duo orbes in opposita ferantur, minorem semper impediri. Cap. 11.

SI vero duo orbes in oppositas ferantur partes, minorem semper impediri necesse est, & aut tardari solum aut sisti, aut etiam retroduci. causa autem est, quòd vectio in vnam partem fert, proprius motus in aliam. si igitur æquales fuerint vectio, & motus proprius, sisti minorem continget: neq; enim in hanc, neq; in illã ageẽ partẽ, æquatis potentijs in diuersa mouentibus. at si maior sit vectio, retroducetur minor superante vectione: si vero minor vectio fuerit, præualebit quidem proprius motus, ne aut sistatur aut retroducatur orbis, at tardabitur tamen. maxime autem fient hæc, quum subalterni orbes erunt, mox quanto anguli minores atque acutiores extiterint. Intelligenda autem sunt hęc ratione ad vniuersum habita, quod per accidẽs inesse orbibus dictum est. sic enim nihil inconuenit & tardari, & sisti, & retroduci etiam orbes, quum nihilominus per se ipsi semper suos motus efficiant.

B *In natura sphærarum non solum esse motum in longitudinem, sed & in latitudinem factum.* Cap. 12.

ILlud præterea nobis ponendum est, in natura sphærarum non solũ esse eum motum, qui in longitudinem agitur, sed & alios quoq;, qui in latitudinem. dico autem aũt longitudinem ab oriente in occidentem vel è contrario: latitudinem vero à Septentrione in Meridiem, vel contra. Principalissimi autẽ motus, qui in ea natura esse possint, tres tantum videntur esse, non plures, nec pauciores, illi scilicet, qui sese inuicẽ secant ad rectos angulos: hi enim soli (quẽ admodũ & axes super quibus fiunt) determinati ac certi sunt, reliqui vero indeterminati & infiniti sunt: propter quod nec in natura esse per se possunt: si enim vnus eorum esse posset per se in natura, pari ratione et omnes possent: at infinitum nullum & indeterminatum per se esse potest in natura: qua re nec plures axes per se, nec plures motus esse possunt, q̃ tres illi, qui sese ad rectos secant angulos. sed nec pauciores quidẽ contingit esse: quoniã si is est, qui super a b fit, cur non sit & ille, qui super c d? & si hic, cur nõ et qui super e f? Eo-

rum autem motuum, qui in latitudinem fiunt ad rectos angulos cũ ęqui noctiali, ab Hipparchi quidem temporibus vſque ad noſtra aut nulla cognitio fuiſſe videtur, aut nulla opinio. ſi quidẽ Ptolemæus inter primas ſuppoſitiones recipit, non eſſe alios in ſphæris motus, q̃ duos, alterũ qui ab ortu in occaſum per æquinoctialem fit, alterum qui ab occaſu ad ortum oblique per zodiacum contragatur. ante Hipparchum vero quandam de ijs motibus opinionem fuiſſe apud Eudoxum, & Callipum cõiecturã licet ex ijs accipere, quæ Ariſtoteles circa primam philoſophiam reliquit: refert enim eos ſphæram quandam poſuiſſe, cuius poli in zodiaco ſiti eſſent. At vero & antiquiorem de his motibus opinionem extitiſſe apud vetuſtiſsimam illam Aegyptiorum gentem, fidem quandam præbent ea quæ, Pomponius Mela ex Herodoto accepta, de ea gẽte ſcribit his verbis. mandatumq; literis ſeruant, ex quo Aegyptij ſunt, quater curſus ſuos vertiſſe ſydera, ac Solem bis iam occidiſſe, vnde nunc oritur, atq; ortum, vbi nunc occidit. Atqui occidiſſe vnquã Solem, vnde nunc oritur, nulla prorſus via alia intelligi poteſt, quàm per prædictos motus: de quo in ſequentibus non nulla dicemus. C

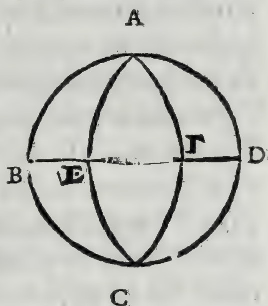
Primus ætate noſtra Ioan. Baptiſta Turrius inter alia multa, quæ diuino penè ingenio inuenit, vidit in ſphærarum natura oportere tres illos motus per ſe eſſe, reliquos autem alios omnes per accidens inexiſtere. p ſe autem dico eſſe nõ vna in ſphęra, ſed in vniuerſa ea natura, in qua principales etiam naturales ſunt tres illi prædicti motus. oportere autem ita eſſe, veriſimiles quidem rationes ſatis habet. primum quidem quia ijs aſcitis, & facillime & regulariter ea omnia monſtrari poſſunt, quæ circa ſydera apparent: non aſcitis autem, non poſſunt, niſi per abſurda, & incõuenientia plurima. at vero & propter bonum ac finem neceſſarij in natura ſphærarum videntur. ſic enim non ſolum perfecta erit ſphæræ ratio, ſed & alia perficiet magis. per hoſce enim motus fieri paulo poſt oſtendemus, vt punctus omnis qui in ſphæra eſt, quandoque vbiq; fiat, & ad omnia & vndequaq; ſeſe conuertat. quod neceſſarium quidem videtur, quo virtutes, quæ ab orbibus huc demittuntur, vndiq; & ad punctum omnem impartiantur, & quæcunq; poſsibilia ſunt in natura fieri, quandoq; etiam fiant. aliæ profecto generationes in mundo fierent, ſi forte fortuna Sol per æquinoctialem (vti per Eclipticam) iter teneret. Futurum igitur eſt, vt Sol quandoq; viam illam teneat, quo fiant illæ generationes. in natura enim quod poſsibile eſt, neceſſarium etiam eſt. ad ipſas præterea inſularum montiũq; generationes ſi quis reſpiciat, videatq; tempus illud fuiſſe, quum è mari facti, & olim mari contecti fuerint, futurũq; rurſus, vt quà mare nunc integit, habitabile olim fiat, quodq; habitatur, ac D

colitur,

A colitur,condendum quandoq; Oceano fore: tum videat maximas illas terræ mutationes,eluuiones,exarſiones,magnasq́; æſtates illas,atq; hyemes,quas Ariſtoteles refert:agnoſcet quidem in Cœlo mutationes eſſe oportere,quæ tanta efficiant longe alias,& maiores,q̃ illæ ſint,quas quotidie videmus in anguſto admodum conſtitutas.atq; equidem crediderim hoſce motus eos ipſos eſſe,quos in ſtellis latere primum vaticinatus eſt Albatenius:mox & ſummus vir Ioannes è Regio monte quodãmodo eſt auguratus,quum ſcripſit. Siue igitur inſtrumentorum incertitu-
" do hanc varietatem immiſerit,ſiue motum quendam adhuc nobis oc-
" cultum ſtellis fixis natura indiderit,difficile admodum eſt,& erit,huius
" motus qualitatem metiri.

Si duo orbes ſeſe ad rectos angulos ſecẽt, minorem motu ſuo in omnia oppoſita ſucceſſiue mouere. Cap. 13.

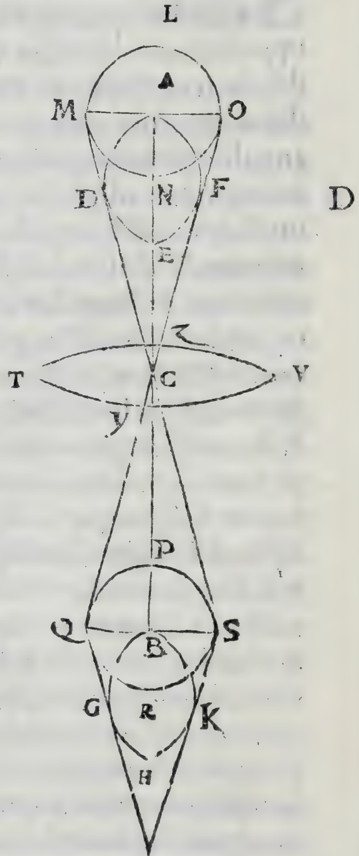
SVpponendum deinde & illud eſt,duorum orbium ſi medij circuli ſeſe ad rectos angulos ſecent,minorem motu proprio ſucceſsiue in oppoſita omnia mouere.vt ſi orbis maior a b c d habeat medium circulum b d. qui ſecet medium circulum alterius orbis a e c f ad rectos angulos,primum quidem circunducetur orbis B minor in latitudinem.quoniam motus qui in latus fiunt non ſeſe impediunt,& maiores ducere minores,& contentos dictum eſt.quo fiet vt minor circunductus in latitudinẽ motu proprio in oppoſita oĩa ſucceſsiue p ſe moueat in occidentem,in Oriẽtem,in Septentrionem,& Meridiẽ.cuius cauſa eſt, q circũducto orbe in latitudinẽ partes permutantur,& quæ ſupra erat,fit infra: & è contrario. permutatis autẽ partibus neceſſe eſt & motum propriũ permutari.vnius.n.circuli ſi ſuperior pars in occaſum,inferior in ortum mouet. Si igitur partes illę permutẽtur,totus motus cõmutabitur.quod facile eſt ſic videre.intelligatur minoris motus eſſe a c in a per f ab oriẽte ſcilicet in occidentem in vna medietate:in alia vero eſſe ab a m c per e. ab occidente in orientem.quoniam igitur circulus hic a e c f circunducitur à maiore orbe in latitudinem per b d, palam q f quandoque fiet vbi d, quandoq; vbi e, quandoq; vbi b, & poſtremo iterum vbi f. Ergo ſi nunc mouet ab oriente in occidẽtem,quũ erit vbi d, fiet motus a ſeptentrione in meridiem quum vero erit vbi e,motus erit ab occidente in orientem:quum autem vbi b,motus agetur a meridie in ſeptentrionem:ac poſtremo redeunte f ad primum locum motus redibit ab oriente in

te in occidentem. Considerãda autem sunt & intermedia loca. Horũ C autem duorum orbium maiorem illum, qui circũducit, vocemus Circũ ducentem, minorem vero, qui circũducitur, ac proprio motu successiue in omnia opposita mouet, vocemus Circitorẽ: vti enim his nominibus necessarium sæpe nobis erit: quare vt q̃ facilime intelligamur, legẽtes rogamus, vt ad hæc nomina bene ac memoriter aduertant, vt si quando à nobis adducentur, planè intelligamur, quid per ea significemus.

Si Circitori alicui alius orbis contraferatur in latitudinem super polis Circunducentis, hunc contrauectum moueri à Circitore motu trepidationis. Cap. 14.

POstremo & illud nobis recipiatur, si Circitori orbi alius inferior contraferatur in latitudinem, & super polis Circunducentis, contrauectum hunc à Circitore eo admirabili motu, aut consimili moueri, quem trepidationem, vel accessum & recessum vocant. Est autem motus is, quem trepidationem appellãt, vt duo puncta è diametro opposita (qualia essent æquinoctia) ita agantur, vt paruos describant circulos lationibus semper oppositis.

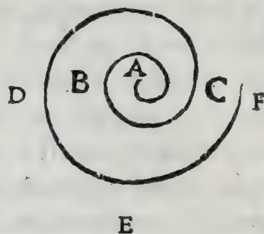
Punctus autem medius, qui tropici vicem supplet, modo versus vnum eorum punctorum duorum, modo versus alium accedat in eadẽ semper linea manens: vt si a & b sunt æquinoctia, c tropicus, parui quidem circuli erunt a d e f ex parte a: ex parte b autem b g h k. verum perfecti circuli non sunt hi, sed ouales quodammodo: perfecti autem solum sunt duo alij, quos describũt duo pũcta ab æquinoctijs distantia, quanta est semidiameter circulorum priorum, circa a quidem l m n o, circa b vero p q r s. Hoc ergo motu agi necesse est, si aliquis orbis minor Circitori contraferatur in latitudinem. quoniã enim omnis Circitor duos habet motus, vnum datum a Circunducẽte, quo circũfertur in latitudinem, alterum proprium, quo successiue mouet in omnia opposita, ꝑ priorem quidem motum nihil mouebit contrauectum hunc tertium in latitudinem, quo- D

niam

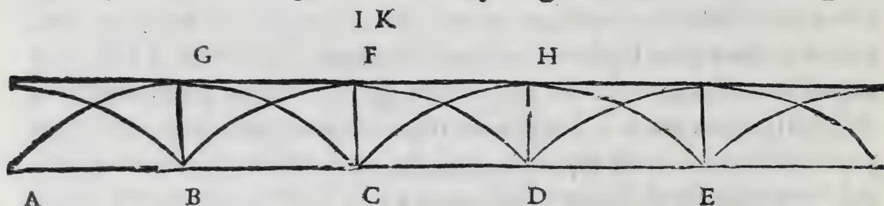
A niam illi contrafertur æqualiter, per proprium autem motum mouebit, trepidationem vocatam afferens. nam quoniam Circitor per motũ suũ mouet in omnia opposita (vt dictum est) fit quidem, vt æquinoctia puncta contraue cti orbis, quæ potissimum Circitor respicit vti polos circunductionis, motu suo & ipsa in opposita omnia successiue ducãtur, ante, retro, dextra, & sinistra, & in intermedia, atq; in summa taliter, vt ab ijs parui circuli describantur, quorum semidiameter tanta erit, quantũ Circitor mouere potest in vna quarta circunductionis in latitudinem suæ. erunt autem oppositæ semper lationes æquinoctiorum, quoniam vnius circuli si vnus punctus mouetur in vnam partem, oppositus in oppositã semper agitur. quum igitur a ante ducetur, b retro ferri necesse est: & quum a dextra, b sinistra flectere. Sit medius circulus contraue cti orbis u z t y, per quem in latitudinem contrafertur, diuidaturq; circũductio Circitoris in quatuor quartas, moueat autem per quartam u z, quæ sit septentrionalis inferior, palam q; partim in longum, partim in latus mouebit: quare polos cõtraue cti, quos potissimum respicit, & in longũ, & in latus aget lationibus semper oppositis atq; a quidem in latus mouebit versus meridiem, in longum vero versus orientem. quocirca ab a describetur arcus a d: c vero in latus quidem versus septentrionem, in lõgum versus occidentem ducetur, describeturq; ab ipso arcus b k. Rursus

B vero moueat Circitor per aliam quartam circunductionis z t, quæ est inferior meridionalis, d quidem mouebitur in longum versus orientem, in latus vero versus septentrionem, ducetur que ab eo arcus d e: k vero oppositus in longum versus occidẽtem agetur, in latus versus meridiẽ, designabitq; arcum k h. Porrò Circitore mouente per aliam quartam t y, quæ est meridionalis superior, e in longum versus occidentem flectet, in latus versus septẽtrionem, facto arcu e f: at h oppositus arcum trahet h g. Postremo per vltimam quartam y u, quæ est superior septentrionalis, f à Circitore mouebitur in longum quidem versus occidentem, in latus versus meridiem: fietq; arcus f a, peracto circulo a d e f a, g vero oppositus describet arcum g b, facto circulo b k h g b. Non sunt autem hi perfecti omnino circuli, sed oblongi magis, quàm lati, quoniam linea a c b quandoq; fit m c f, quãdoq; o c q, & latitudo maxima est m o, quæ continenter versus punctum medium angustatur: vnde fit, vt diameter longitudinis a e maior sit, quàm diameter latitudinis d f. Perfecti autem circuli soli sunt ij duo, quos describunt l ab vna parte, & p ab alia, horum enim tanta est diameter longitudinis, quanta & latitudinis, quoniam circa maximam latitudinem fiunt. ab ijs vero omnes alij ouales sunt, & tanto oblongi magis quàm lati, quanto pũcto medio p-

ximiores ſunt. Dubitet autẽ fortaſſe aliquis circa ea quæ dicta ſunt. C videntur enim contrauecti orbis poli debere à Circitore moueri, nõ ita vt circulos faciant in idem redeuntes,ſed helices magis,& vmbilicos,qui ab anguſto ſeſe continẽter magis,& magis expandant, qualis eſt a b c d e f. ita autem eſſe oportere videtur, ſignato medio circulo contrauecti orbis,quem Circitor motu proprio de puncto in punctum ſucceſsiue ſecat,atq; eleuat. videtur enim continue magis & magis tollere eum debere.quod ſi fiat, neceſſe eſt & polos continue magis & magis per vmbilicum actos expandi, non autem per paruos circulos in idem reuerti,(vt dictum eſt.)

Ad quod dicimus falli nimirum,ſiquis ita exiſtimet contrauectum orbem moueri,vt per vmbilicos agatur:neq; enim id accidit, vt medius circulus eius continenter magis & magis tollatur. quandoquidem nihilo plus eleuari ille poteſt,quo Circitor tollere in vna quarta circunductionis valet.vt ſi medius circulus contrauecti ſit a b c d e.Circitor autem in vna quarta ſuę circunductionis nõ plus tollere ipſum poſsit, quàm ſit b g, dico ꝙ medius circulus ille nunquam eleuabitur ſupra lineam g f h. ſit enim ꝙ in vna quarta Circitor eleuauerit b vſq;ad g facto ſemicirculo a g c. tunc fiet,vt punctus omnis poſt g ſucceſsiue tollatur in g f h. D

in fine autem quartæ & ipſum e inuenietur vbi f, facto alio ſemicirculo b f d. ſupra f autem non tolletur c, quoniam ſi ſupra tolleretur,vt in k, ſequeretur quidem,vt Circitor plus mouere poſſet in vna quarta,& eleuare,quàm eſſet b g, quod eſt contra ſuppoſitum.ſimiliter & d tolletur vſque ad h, non vltra propter eandem rationem.& ita de alijs omnibus punctis ſucceſsiue dicendum eſt.nullus enim ſupra lineam g f h eleuabitur,ſed omnes ſucceſsiue illam tangent de puncto in punctum. vnde & ſucceſsiue noui,& noui ſemicirculi fient alijs punctis ſublatis, alijs ſubſidentibus in coronam,& quodam quaſi tripudio.qua re & motus iſte,ſi recte conſideretur,tripudiatio magis vocari, q̃ trepidatio mereretur,eo ꝙ puncta omnia ceu tripudiantia vnum poſt aliud,hęc quidẽ tolluntur,illa ſubſiſtũt, hac de cauſa quantum medius circulus eleuari

poteſt

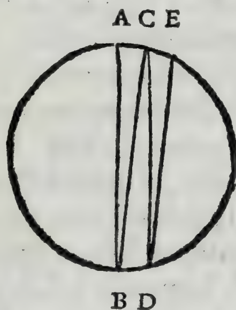
A potest à Circitore in vna quarta, tanta & diameter est paruorum circulorum, qui describuntur à polis contrauecti orbis. De principijs igitur, ac suppositis hactenus determinatum sit satis.

SECTIO SECVNDA.

De ijs quæ apparent in motu ab ortu in occasum. *Cap.* 1.

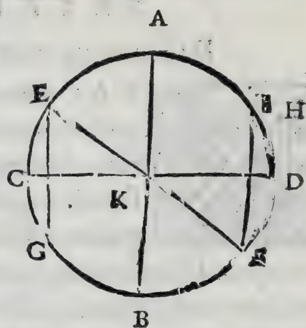

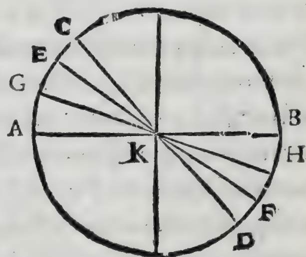
NVNC autem quæ circa sydera visuntur, & eorum causas prosequamur à primis, & vniuersalissimis incipientes. Eorum autem, quæ apparent, alia vel omnibus manifesta esse possunt, alia nō nisi Astronomis nota obseruataq; sunt: quibus adhibenda videtur fides, ijs præsertim, qui tū magni circa disciplinas fuere, tum Philosophiæ, & veritatis amatores: qui quidem neq; falli, neq; fallere nati sunt: qualis Ptolomæus diuinus certe vir, & cæteris anteponendus: tum & Hipparchus, & pleriq; alij egregij: quos ad tantū laboris, ac studij nihil certe aliud potuit impulisse, q̃ amor veritatis, & eorum diuinorum corporum, circa quæ mentiri nefas, atq; impium sit. Ex omnibus autem quæ apparent, ille & primus, & communissimus sese offert motus, qui ab ortu in occasum tanta celeritate cōuertitur: eo cōstat circumagi stellas omnes, atq; orbes qui manifesti sunt nobis: verum non æqualiter iter omnes, sed alios citius, alios tardius: ci-
B tissime quidem omnium Aplanen, mox Saturnum, mox Iouem, deinde Martem, tardissimam vero omnium Lunam: Solem autem, Venerem, ac Mercurium æqualiter quidem inter se, superioribus vero tribus planetis, & Aplane tardius. Hęc igitur ita se habere illis credendum est, qui cuncta diligentissime obseruauere. Adhæc autem, & illud in hoc motu constat, circulos qui describuntur à stellis, tum inerrantibus, tum planetis in idem nō redire: vt si ab a inceperint, nō redibunt quidem per b in a sed in c: & rursus non in c per d, sed in e: quare nō veros fieri circulos manifestum est, sed helices, ac spiras magis: non quidem quæ cōtinenter ꝓcedant, sed quæ intra certos terminos cōcludantur hinc quidē in meridie, inde in septētrione cōstitutos. Porrò & circa conspectū ortūq;, atq; occasum sydeū differētia mortalium nō parua est: alij stellas oēs quæ in vniuerso sunt cœlo circūspicere possunt: alij quasdam solū: quibusdā certa sydera nunquam conduntur: certa nunq̃ spectātur. certa oriuntur, & occidunt: & quę oriuntur, & occidunt, alijs citius, alijs tardius, quanq̃ sub eodem meridiano degant.

De causis eorum quæ apparent in diurno motu. Cap. 2. C

NObis igitur de apparentium causis agentibus quædam cum alijs communia erunt, quædam non communia: in multis enim, illis debēdum est, qui primi de rebus Astronomicis tractauere: in multis vero si & nos principium demus, nobis illi gratias habere poterunt, qui ea à nobis acceperint: in primis igitur ea mortalium differentia, quæ circa conspectum syderum, ortumq; atq; occasum eorum versatur, è diuersitate horizontium pendet: quorum alij recti sunt: qualis c d ad ęquinoctialē a b: alij obliqui, qualis e f. qui igitur rectum habent Horizōtem, ij stellas omnes quæ in vniuerso cœlo sunt, videre possunt: quoniam in æquinoctiali habitant, & æqualiter ad Polum vtrunq; spectant. Eorum vero, quibus obliquus est Horizon, nulli stellas omnes videre possunt: sed quasdā nūquam vident, quasdam semper in conspectu habent: quædam ijs oriuntur, & occidunt: quoniam obliqui Horizontis semper vna pars supra alterum Polorum eleuatur, vt k e, alia infra alium deprimitur, vt k f, Poli sunt c & d, Horizon obliquus e f. quæ igitur stellæ intra Polum c & circulum e g ab e descriptum continentur, illæ nūquam ab ijs videntur, quibus obliquus Horizon est e f: quæ vero continentur intra Polum d, & circulum f h descriptum ab f, illæ semper in eorum prospectu sunt, & nunquam occidunt: reliquæ omnes & oriuntur, & occidunt. ita & de alijs obliquis Horizontibus dicendum est. Qui vero sub polis degunt, neq; ortum, neq; occasum vllius stellæ habent, sed stellas vnius medietatis omnes semper vident, alterius nullas spectare possunt, quoniam eorū Horizon est æquinoctialis: vltra quam, quæ sunt stellæ semper conduntur, quæ citra, semper in propatulo sunt. Porrò quæ sunt in ea medietate, in qua sub Polo Horizon premitur, illæ citius ijs oriuntur, qui depresiorem Horizontem habent: citius enim redeūt stellæ in k d, quàm in k f, & k h. quæ vero sunt in medietate illa, in qua supra polum eleuatˉ Horizon, eę citius ijs oriuntur, qui minus eleuatum habent Horizontem: citius enim perueniunt in k g, quàm in k e, & k c. Cur autem circuli qui hoc in motu describuntur à stellis nō

D

A in idem redeant,ſed ſpiras trahant, cauſa non alia eſſe poteſt,niſi ꝙ motus ille,quo ſtellæ in occaſum circunferuntur,vnus & ſimplex non eſt, ſed compoſitus è duobus.dictum eſt enim in ſuppoſitionibus primis motum ſimplicem eſſe,qui ab eodem in idem redit:hic ergo,quum in idem non reuertatur,ſimplex & vnus eſſe nõ poteſt,ſed duo commiſti ſimul, quorum vnus in longum,alius in latus fit: eiuſmodi autem motum nulli orbi proprium eſſe poſſe manifeſtum eſt è ſuppoſitis à principio: diximus enim vnum orbem non niſi vnum motum per ſe habere poſſe, & eum ſimplicem.duo igitur quũ ſint motus,ſi alter per ſe vlli orbi inerit, alter de neceſsitate per accidens erit,& ab alio dabitur. ergo de vtroque quærendum eſt,qualis quiſque ſit,& cui orbium per ſe,cui per accidens inſit:prius autem de eo agamus,qui in longitudinem fit, quo orbes omnes,& ſtellæ circumaguntur in occaſum,medius autem circulus eſt ęquinoctialis,poli vero vniuerſi.hoc ergo motu quum omnes circunducantur orbes,neceſſe eſt,aut omnes per ſe eum motum habere, aut omnes ꝑ accidens,aut aliquos per ſe,aliquos per accidens:nam,qui horum vnumquodque dixerint,inuenti ſunt.

Quòd motus in longitudinem per ſe inſit primo orbi, alijs per accidẽs. *Cap.3.*

B FVere in primis non nulli,qui putarint omnibus orbibus innatum, ac per ſe ineſſe ab ortu in occaſum in longitudinem ferri: quare nõ ſolum primum orbem hoc motu agi,ſed & Saturnum,& Iouẽ, & alios: videri autem in orientem per ſe ferri,non quidem ꝙ ita ſit, ſed ꝙ appareat ſolum,quoniam ſerius aliquantiſper planetæ,ꝗ̃ Aplane in occaſum redeant:& inter ipſos,alios etiam tardius,alios tarde minus.quo fit,vt redeunte ad occaſum Aplane diebus ſingulis paululum quid derelinquantur ab occaſu planetæ:quod in dies repetitum facit, vt quotidie magis & magis ſecedere ab occaſu orientem verſus videatur, quum nihilominus per ſe ſemper in occaſum ferantur:ſed certe vel magnopere fallũtur hi: primum quidem quia ſi motus iſte rectus in longitudinẽ factus ab oriente in occidentem per ſe planetis ineſt,vt proprius, per accidens certe inerit obliquus ille alius,quo totum zodiacum obeunt, Saturnus quidem annis 30,Iupiter annis 12,Mars duob⁹,Sol Venus, & Mercurius vno,Luna diebus 27,horis 8.quare motus hi ab alio dabuntur planetis.at certe ſi hoc dicatur, magna nimirũ incõueniẽtia,atq; abſurda conſequentur:impoſsibile enim eſt in aliquo orbe hæc duo ſimul eſſe,vt motus in longitudinem per ſe ſit,motus vero in latus inſit per accidens, & à ſuperiori alio detur: tum quia orbis dans motum in latus ſemper obliquabit motum in longum factum,& medium circulum flectet, vt nõ per ęquinoctialẽ

feratur,ac si eueniet,vt motus rectus,& in longum actus nunquam per C
æquinoctialem agatur,cuius contrarium apparet:tum quia sequeret̃ Solem,& Planetas alios non in eadem medietate oriri,atq; occidere:sed si in Septentrione oriantur,accidet in meridie occidere: quod apertissime falsum est.sequitur autem hoc,quoniã flexo medio circulo Solis, & aliorum ab eo orbe,qui motum in latus præbet,pars eius erit in septẽtrione, pars in meridie:quum autem per posita percurratur quotidie à Sole, & alijs per se circulus ille, qui fert in occasum,fiet quidem,vt si in septẽtrione oriatur Sol,occidat procul dubio in meridie(quod plane falsum est.) Constat enim in eadem parte & oriri,& occidere. Præterea si obliquus motus ab aliquo superiori datur, coguntur quidem hi fateri superiores orbes ducere & inferiores:quod si sit,frustra quidem est dicere planetas per se moueri ab ortu in occasum,quando sufficit superior orbis, aut cõmunis intelligentia,qui eum motum dent. ac postremo impossibile est planetas in idem cum Aplane,& primo orbe ferri,serius autem circũuerti,& derelinqui quotidie ab occasu,(vt ipsi aiunt:)dictum est enim si vlli orbes in idem feruntur, inferiores semper velocius agi, q̃ superiores. quum igitur illud manifestissimum sit planetas tardius in occasum verti quàm Aplanen,& primum orbem,impossibile est ipsos per se motum illum habere,qui in occasum fert.

Alij vero sunt, qui penitus contraria opinantes dicant nulli orbi per se D
inesse in occasum moueri,sed per accidens omnibus. ponunt autem hi communem(de qua supra diximus)intelligentiam,quæ per se nulli seorsum orbi applicita totum ipsum primo mouet,ceu animal vnum, cuius partes sunt orbes,ipsa vero ceu anima:de quo, quoniam satis dictum est supra,nihil in præsentiarum videtur aliud dicendum: non enim vt existimamus, effingi potest communis vna forma, quæ id moueat, quod vnum per se non sit.

Rectius ergo est existimare motum in longitudinem,qui per æquinoctialem fert,primo orbi proprium esse,& illi per se competere, reliquis vero per accidens,& à primo illis dari: ꝙ enim is motus primo orbi debeatur,ex his manifestum esse potest:qui enim primo debetur,simplicissimum esse oportet,cuius neq; poli,neq; circulus medius mutationẽ vnquam recipiant:talis autem solus ille est,qui ab ortu in occasum per ęquinoctialem fit: etenim nec poli eius,nec circulus medius hoc est æquinoctialis mutationem vnquam recepere:quandoquidem in quo situ nunc sunt,in eodem semper,& patres nostri,& nationes omnes obseruauere: reliquorum vero omnium,tum poli tum medij circuli mutationem pati,& situm variare cõspiciuntur. Si igitur primo debetur qui in longitu

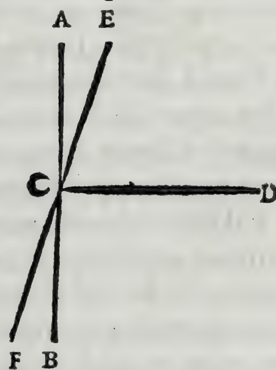
dinem

A dinem motus fit,primus autem reliquos vehere poteſt(vt dictũ eſt,)manifeſtum quidem eſt ꝙ reliquis alijs per accidens ineſt,& à primo datur, non quidem immediate omnibus,ſed ſecundo ſtatim,tertio autem per ſecundum,& ita reliquis,ijs mediantibus qui prope ſunt.ita igitur ſe habet motus qui in longitudinem ab ortu in occaſum fit.

De altero motu,qui in latus fit. *Cap.* 4.

NVnc autem de eo motu,qui in latus fit,percurramus. Hic ergo in primo ineſſe nullo pacto poteſt,ſi quidem vnus orbis vnũ tantum motum habet,(vt dictum fuit.)at primus alterum illũ habebat motum,qui in longitudinem agitur,hunc ergo per ſe habere nõ poteſt, ſed nec per accidẽs, quum primus ſit, ſupra quem nullus eſt alius, à quo per accidens detur:reliquis autem alijs per ſe ineſſe omnibus neceſſe eſt,quoniam alter motus per accidens illis inerat.

De eo igitur quęrẽdum eſt,qualis nam ſit,vtrum ſimpliciter in latus, hoc eſt ad rectos angulos cũ alio motu, qualis c d cum a b, an magis obliquus tantum, qualis e f cum a b: non eſſe autem ſimpliciter in latus,& ad rectos angulos cũ alio motu, è duobus maxime cognitum fuit:primũ ꝙ motus ille,& latitudinis ſimul,& longitu

B dinis particeps eſt: dico autem longitudinis eſſe participem non ſolũ qua rapitur a diurno motu,ſed & qua proprius eſt: ſiquidẽ dato certo puncto in zodiaco continenter ab eo magis & magis abſcedere in longitudinẽ ſtellæ videntur:quod fieri quidem non poſſet,ſi motus ille ſimpliciter in latitudinem foret:poſſet enim planeta latitudinem quidem zodiaci mutare,longitudinem autem non.deinde & alio etiamnum indicio cognitum idem fuit: quoniam quæ fiebant à ſtellis helices in toto eo motu, non continenter procedebant ſeſe augendo vſque ad polos (quod fieri oportuiſſet motu in latitudinem ſimpliciter exiſtente,) ſed intra certos terminos claudebantur in ſeptentrione concluſos,& meridie. Ex quibus manifeſtũ cuilibet eſſe poteſt ꝓprios motus planetarũ obliquos eſſe, & ſecare alterũ motũ nõ ad rectos ãgulos,ſed acutos,qualis eſt e f ad a b.

Quòd proprij motus planetarum non ſint in idem cum alio motu, ſed in oppoſita. *Cap.* 5.

OBliquis igitur exiſtentibus planetarum motibus quæri & illud poteſt,vtrum in idem fiant cũ alio motu,an in oppoſita: ſi enim

rectus

rectus motus sit à b in a, quæri potest an obliquus sit ab e in f, an econtrario ab f in e: non enim desunt, qui putant planetas proprijs motibus non ab occasu in ortum, sed cum primo concordes ab ortu in occasum ferri: videri autem contraferri, non ꝗ ita sit, sed ꝗ appareat, propter causam quæ & supra prædicta fuit, ꝗ scilicet derelinquātur planetæ aliquantisper ab occasu à primo orbe, & ab Aplane. serius enim paululo nescio quo circunuertuntur: vnde fit vt in dies magis & magis derelicti ab occasu videantur in orientem ferri, quum tamen in occasum agantur. differunt autem qui ita dicunt à prioribus, illi enim dicebant planetas per se in occidentem moueri, tardius quidem Aplane: hi autem non per se id planetas habere dicūt, sed per accidens causa raptus. virtutem enim, quæ orbes omnes in occasum mouet, fortius quidem, ac citius mouere primum, tardius vero alios, & inter ipsos tardius etiamnum, qui longius à primo absunt. Virtutes enim omnes valentius in ꝓpinquiora, segnius in remotiora operari, cuius signum & illud afferunt, ꝗ Saturnus qui primo propinquior est, ocyus in occasum rapitur, post ipsum Iuppiter, deinde Mars, Luna vero tardissime omnium, quæ remotissima est: quocirca orbes omnes in idem cum primo ferri, tum proprijs motibus, tum & raptu, videri autem contra moueri, quòd tardius, vt dictum est, circūducātur in occasum, quàm primus. C

Sed certe & hi non minus falli q̃ priores videntur mihi: primum quidem quia quod ipsi signum afferunt, eosdemmet redarguit: cōstat enim (vt prius diximus) Solem, Venerem, & Mercuriū æqualiter in occasum verti: quum nihilominus vnus eorum primo orbi propinquior sit, alius remotior: quomodo igitur dicunt virtutem orbes mouētem fortius mouere, qui propinquiores sunt? Preterea locum nō habet in cœlestibus, quod dicunt, virtutes fortius in propinquiora, debilius in remotiora operari: Virtus enim, quę in occasum omnes simul orbes mouet, aut est ītelligentia communis, aut vectio, (vt demōstratum est.) si igitur est intelligentia communis, illa quidem indiuisibilis est, & æqualiter omnibus applicita, & æqualiter omnes mouens: si autem est vectio, impossibile est tardius planetas circunferri, quàm primum orbem, si in idem mouētur: diximus enim, si aliqui orbes in idem agantur, minores semper velocius ferri: sequitur igitur proprios planetarum motus non esse in idem cū primo orbe, sed oppositos: atq; hęc quidem sola causa est, cur in occasu derelinquantur à primo, hoc est, cur tardius in occasum circunuertantur, & eorum alij tarde magis, alij minus. Tres enim tantum possunt assignari causæ, cur illi derelinquantur à primo, quarū vna esset, si planetæ per se in idem mouerentur cum primo orbe, tardius autem illo, & inter se D

alij

A alij tardius, alij minus tarde: quod supra improbatum à nobis fuit. Alia causa esset, si raptu fieret, quòd omnes tardius primo circunferrentur, & inter se alij magis, alij minus tarde, quod pariter falsum est demonstratũ à nobis. Tertia vero causa est, si proprij motus planetarum in contrarium primo orbi agantur: igitur quum è tribus his causis, duæ primæ reiectæ sint vti irrationales & falsæ, superest vt sola tertia recipi posit, hoc enim solum, quòd motus planetarum proprij oppositi ferantur primo orbi, facit, vt diebus singulis derelinquantur ab occasu planetæ, & tardius diem obeant. quoniam enim obliquus omnis motus partim & recti particeps est, fit quidem vt contrauecti planetæ contra raptum quotidie aliquid de raptu demant, tantũ scilicet, quantum quisq; in vna die contraferri potest: vnde & illud pariter euenit, vt inter se alij citius circunducantur ad occasum, alij tardius: citius quidem qui per naturam tardiores sunt, minus enim contraferuntur, & minus de raptu demũt, tardius autem raptantur, qui per se velociores sunt, magis enim contra feruntur, & raptum magis tardant. qua de causa Saturnus, qui per se tardissimus est, citissime omnium in occasum circunfertur, minime enim omnium contra agitur, vnde & rapitur omnium maxime: Luna vero, quæ per se velocissima sit, tardissime omnium in occasum ducitur, maxime enim contrafertur, & maxime raptum tardat. ex alijs vero Iuppiter citius occidit, quòd tardior per se est inferioribus cunctis, mox Mars, Sol

B vero, Venus, & Mercurius, quoniam proprios motus æquales habent, æqualiter etiam in occasum vertuntur, tardius autem tribus superioribus, quoniam illis velociores per se sunt: Luna autem citius, quoniam illa sunt tardiores. Quòd igitur obliqui sint planetarum motus, & quòd nõ in idem cum primo, sed in oppositum agantur, & qua de causa omnes tardius primo, & inter se alij magis, alij minus tarde in occasum circunuertantur, ac de toto motu, qui ab oriente in occidẽtem ducit orbes omnes, & stellas omnes, hactenus dictum sit.

Cur orbes primo propinquiores non tamen per se velociores sint alijs. Cap. 6.

QVærat autem ad hæc fortasse aliquis, cur orbes primo propinquiores non tamen velociores sint proprijs motibus, quod fieri debere videtur: si enim velocitas cõsequitur magnitudinem, (vt in primo est videre) cõsentaneum erat & eos, qui primo propiores essent, eadem de causa velociores fore: quod certe non modo non est, sed contrarium magis spectatur: Saturnus enim, qui Aplane propinquior est, tardior

multo

multo reliquis alijs in suo motu videtur, deinde Iuppiter, deinde Mars: C
Luna vero quæ omnium est remotissima, per se velocissima cernitur.

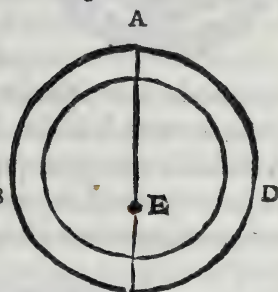
Videtur igitur Aristoteli à primo orbe impediri omnes, qui ĩfra sunt, quiq; in oppositum per se nituntur, ac magis illi impediri, qui primo ꝓximiores sunt: propter quod Saturnum dicit tardissimum omniũ, quòd maxime impediatur: Lunam vero velocissimam, ꝙ minime. quod certe (si licet de tanto Philosopho dicere,) aut non verum est, aut non ad quæsitum. primũ quidem falsum est illud, impediri magis eos orbes, qui primo proximiores sint, cõstat enim (vt diximus) Solem Venerem, & Mercurium æqualiter per se circunuerti, quum nihilominus vnus alio ꝓpinquior primo sit. Præterea quod dicit impediri à primo planetas, dupliciter intelligi potest, vno modo ꝙ impediãtur in eo quod per se est in motu proprio eorum, alio modo ꝙ impediantur, in eo quod per accidens est, hoc est ad vniuersum: siquidem intelligit impediri planetas in eo qđ per se est, hoc certe verum non est: supra enim ostendimus impediri nullo pacto orbes posse in proprijs motibus per se: cuius signum est, ꝙ si Saturnus nihil traheretur à primo, sed derelinqueretur in natura sua, nihilominus motum proprium perficeret annis.30. sicut & nunc facit à primo raptus. raptus igitur nihil officit ad proprios motus conficiẽdos per se. Si vero intelligit in eo, quod per accidens est, impediri planetas ratione scilicet ad vniuersum habita, sic quidem verum dicit: impediuntur. n. D
planetæ, & illi magis, qui primo proximiores sunt, velocius enim rapiuntur, q̃ remotiores: verum hoc non est ad quæsitum: nõ. n. quærimus hoc, sed cur proprij motus planetarum nõ sint velociores, quãto propinquiores sunt primo: nam derelicti naturis proprijs Saturnus per se tardior est alijs, mox Iuppiter, & Mars: adhoc autem nihil facit raptus, quoniam ꝓprij motus per se non mensurãtur per id, quod in vniuerso est, sed per zodiacum, aut per partes loci proprij, & sphęrarum in quibus sunt: sic enim & Saturni, & Solis motus mensurantur & aliorum. igitur siue rapiatur, siue non rapiatur Saturnus, annis.30. motum suum explet, & valde respectu aliorum tarde: quod mirum est, quum amplioris magnitudinis sit, & primo, qui velocissimus est, propinquior. Aliter igitur fortasse dicendum est velocitatem propriam, & tarditatem orbium non solũ sequi magnitudinem, sed & quædam alia esse, ad quæ velocitas, & tarditas consequatur, vt densitas molis, & altitudo superficierum. dico autem altitudinem superficierum spatium illud, quod inter concauam, & deuexam superficiem interiacet: potest enim esse orbis aliquis magnitudine quidem amplus, at mole rarissimus, & altitudinis superficierum paruæ: potest & minor esse, at densissimus, & longe distantium superficierum: potest &

omnia

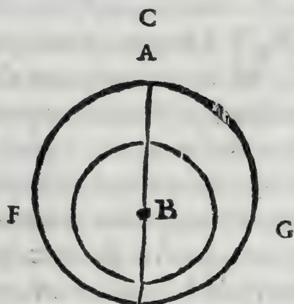
A omnia habere: ꝓpinquitas autem ad primum vti multum facit ad id, qđ per accidens habent orbes, hoc eſt quantum ad vniuerſi partes, ita ad id, quod per ſe eſt, nihil aut conferre, aut officere videtur: hoc enim & non ad vniuerſum menſuratur, ſed ad locum proprium, & immutabile eſt, & perpetuum.

Cur ſtellæ omnes modo propinquiores, & maiores, modo minores, & remotiores appareant ſecundum Aſtronomos. Cap. 7.

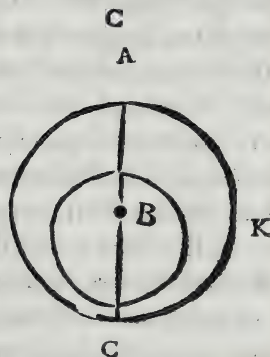
PRoſequamur autẽ & quędam alia communia, quæ circa ſtellas apparent: et enim ſtellis omnibus id videtur accidere, vt modo maiores, & ꝓpinquiores, modo minores, et remotiores videantur: cuius rei multæ tradũtur ab Aſtronomis cauſę, in quibus partim nobis cum alijs cõuenit, partim non conuenit. ac vna in primis ab ijs aſsignatur, quã ne dum non verã, ſed ne poſſibilem quidem exiſtimamus: dicũt enim in ſtellis non apparere, modo vt remotiores, & propinquiores ſpectentur, ſed & re quoq; ita eſſe: duobus autem modis euenire dicunt, vt

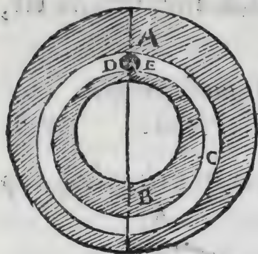
B ſtellæ modo propinquiores, modo remotiores à nobis fiant: vno modo per vocatos ab ipſis Ecentricos orbes, alio per Epicyclos.

Ecentricum autem appellant orbem, cuius ſuperficies, aut vna, aut ambæ non æqualiter à centro diſtant, ſed ſi lineæ rectæ ad eas ducantur à medio, vna longior, alia breuior erit: punctus autem, ad quem longiſsima pertingit linea, Abſis ab ijs vocatur, ad quem vero breuiſsima, Antabſis. Simpliciter autem Ecentricum vocant, qui vtraq; ſuperficie cõcaua, & deuexa inæqualiter à centro diſtat: qualis a b c d ad centrum e, linea longior e a, breuior e c: non ſimpliciter autem Ecentricũ vocant, qui altera ſolũ ſuꝑficie extra cẽtrum vniuerſi eſt qualis a f c g ad cẽtrum b, qui deuexa ſolum ſuperficie Eceutricus eſt aut qualis a h c k ad cẽtrũ b: qui concaua ſolum ſuperficie à centro exit. orbes igitur in quibus infixi ſunt planetæ, ſimpliciter Ecẽtricos ſtatuũt

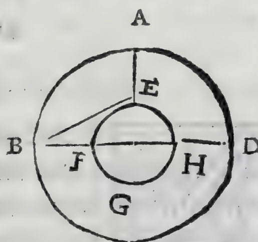
circa quos duos alios locant,quos deferentes appellant,non quidem ſim C
pliciter Ecentricos,ſed altera ſolum ſuperficie,ſuperiorem cõcaua, inferiorem deuexa:deferens maior, vbi a, minor, vbi b: Ecentricus ſimpliciter vbi c. Epicyclum autem vocant paruã quandam ſphæram intra orbem ſitã,quales ſunt nodi in tabula, verum non continuam cum orbe,ſed contiguam ſolum:propter quod moueri Epicyclus poteſt in ſeipſum reuolutus: in cuius ſuperficie eſt planetę ſtella, veluti gẽma in anulo. Epicyclus, vbi d e,ſtella vbi d. His igitur duobus orbibus fieri dicunt,vt planeta modo altior,modo depreſsior ſit: nam in Abſide quidem Ecẽtrici, & remotior à centro terræ,& ſublimior fit,præſertim ſi & in ſummo Epicyclo ſit: in Antabſide vero ꝓpinquior redditur nobis, et magis ſi in imo Epicyclo extiterit:quæ autem propinquiora,omnia & maiora apparent, quæ vero remotiora minora ſimul videntur.

De cauſis eius apparentiæ alio modo. *Cap. 8.*

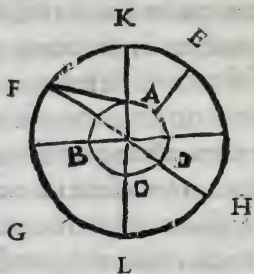
NOs autem vtranque dictarum cauſarum ꝓrſus auferimus, & planetas nunquam altiores nunquam depreſsiores re ipſa fieri aſſeueramus,videri autem propter alias cauſas,quarum vna è medio pẽdet: D
dico autem medium,perſpicuum illud corpus,per quod vocata rerũ ſenſibilium ſpecies ad viſum venit:conſtat enim ſi tenue hoc mediũ ſit, minora & remotiora videri omnia,ſi craſſum denſumq́;, maiora & propinquiora,quod in ijs patet,quæ per aquam,& vitrũ, & criſtallum cernuntur:vnde & ſpecillorum,quæ ocularia vocantur,vſus compertus eſt: propter qđ,quæ partim in aqua,partim in aere ſunt(vt remi) fracta apparẽt, pars enim, quæ in aqua eſt, ꝓpinquior videtur, quare nec directe illi ſuppoſita,quæ in aere eſt:vnde & res fracta iudicatur. Hæc autẽ cauſa,quæ è medio pendet, non ſatis perſpecta ab authoribus Ecentricorum fuiſſe videtur:nam ij non aliud medium conſiderarunt,ꝗ aerem & aquam, & eiuſmodi.ac Ptolomæus,quum vidiſſet quorũdam apparentium cauſas in aerem referri non poſſe,exiſtimauit cauſam medij omnem excluſam fuiſſe. Nos autem dicimus non ſolum aerem,et aquam,et id genus eſſe medium ſpecierum,quę à ſtellis veniunt,ſed & cœlum ipſum,& cœli partes:ꝙ enim cœlum perſpicuum ſit,manifeſtum eſt ſatis,ꝙ autem et alicubi denſius,alicubi rarius,indicant ſtellę,& Lunæ corpus:ſunt igitur in orbibus partes quædam rariſsimæ tenuiſsimæq́;,per quas ſpecies tranſit nihil refracta:quædam vero denſiſsimæ,per quas nullo modo pertran

A sit species, sed tota retro reflectitur, quales sunt stellæ: quædã porrò sunt mediæ, per quas partim quidem pertransit species, partim vero reflectitur, quam aliqui refractionem appellant, ea differentia refractionem separantes à reflexione, qꝫ in reflexione non pertransit vllo pacto species, sed tota resilit retro, in refractione vero, quãquam reflexionem quandã patiatur, at pertransit tamen, & directe visum mouet: igitur quæ orbium partes refrangere species aptæ sunt, illæ & maiora, & propinquiora reddere omnia sunt idoneæ. Ergo qꝫ eiusmodi nonnunq̃ appareant stellæ, causa interdum in aere est, interdũ non in aere, sed in cœli partibus: quę modo crassiores, modo tenuiores quibusdã stellis subiciũtur: ꝑp causam igitur in aere, per hyemes in serenitate, & per austros maiores reddũtur stellæ, per æstatem, & Boream minores: per partes autem orbium quomodo etiam idem contingat, in sequentibus ostendemus. Sicut autem, si crassum medium sit, maiora & propinquiora videri facit, ita et si idem multum fuerit, idem facit: quæ enim per plus densi medij veniũt species, illa maiora omina repræsentant: qua de causa in eadem aqua, quæ in summo cernuntur, minora apparent, quæ in fundo, maiora. & per duo specilla ocularia si quis perspiciat altero alteri superposito, maiora multo, & ꝓpinquiora videbit omnia: hac de causa quæcunq; stellarum prope Horizontem sunt, maiores, & propinquiores videntur, in medio cœli mino-
B· res, & remotiores: species enim prope Horizõtem per medium crassum venit, & per aerem vaporibus multis plenum, qui circa terram semper sunt: sed hoc non sufficit, nam & è medio cœli species tandem per eosd vapores venit, quum iuxta terram est, verum illud interest, qꝫ prope Horizontem per plus illius aeris defertur species, è medio cœli per minus: sit terra e f g h. sphæra vaporum circa terram a b c d: Horizon b e. stella igitur prope Horizontem existens videbitur per lineam b e, existens autem in medio cœli per lineam a e, maior autem est b e, quàm a e, per plus igitur vaporum species venit prope Horizõtem: propter eandem causam stellę omnes, quum in septentrionem accedunt, minores nobis apparent, australibus vero maiores: illæ eædẽ

quum in meridiem succedunt, nobis quidem maiores, australibus vero minores redduntur: nobis enim prope Horizontem stella est, quũ in meridie versatur, australibus in medio cœli: contra vero in septentrione existens stella nobis in medio cœli fit, australibus prope Horizontem. sit terra a b c d, Horizon noster f a: sphæra vaporum circa terram e f g h: stel

la in ſeptentrione,vbi e,in meridie,vbi f, æquinoctialis k l. ſtella igitur C
in meridie prope Horizontem eſt nobis,& videtur per lineam f a: in ſeptẽtrione vero eſt in medio cœli,et videtur per lineam e a, quæ minor eſt. Eadem de cauſa quibuſdam planetis tum maiores videri accidit,quũ in quadraturis ad Solem ſunt:quoniam ſpecies ꝑ plus orbis tum refrangitur:de quo poſterius agemus. At vero & ſitus medij plurimum rem viſam euariat,quod in ſpecillis ocularibus manifeſtum,ac mirum eſt: ſi enim ſpecillum in medio

ponatur inter rem & oculum, multo maiorem eandem refert, ſi vero aut prope oculos,aut prope rem ſtatuatur,longe minorem reddet: interdum vero ꝙ res maiores,& minores appareant,cauſa neq; in propinquitate & diſtantia eſt,neq; in medio,ſed in vicina ſpecie alterius lucidi,maius enim omne,& intenſius lucidum aut occulit,aut minora videri facit alia lucida:qua de cauſa lucentia per diem minora, per noctem maiora videntur omnia·per noctem enim tenuiores etiam radij,& iubar totum videri poteſt,quę per diem ne viſum quidem mouent propter pręſentẽ Solis lucem:vnde & prope Solem quum ſunt ſtellæ,aut non vidẽtur, aut tenuiores videntur:quod & prope Lunam etiam planetæ ſuſtinent.

Quæcunq; igitur maiora,aut minora videntur, propter aliquam harũ D
cauſarum talia certe apparent,in quibus exerceri debent, quibus noſtra hæc fidem factura ſunt.ac de his determinatum in vniuerſum ſit, in alijs autem, quomodo vnumquodque fiat,ſigillatim aperiemus.

DE APLANE

De ijs, quæ circa Aplanen apparent. *Cap.9.*

VNC quæ circa vnumquenq; orbium apparent, & quo pacto omnia,& quibus de cauſis fiant,proſequamur, præmittentes, quæcunq; obſeruata tradũtur:primum autem ab Aplane ordiemur,quæ planetis omnibus,& ordine & natura prior eſt,quæ omnes continet,ac vehit. Quæ igitur primi antiqui circa Aplanen cognouere,non multa certe fuerũt:præter enim eum motũ, qui ab ortu in occaſum fit, nihil ferè aliud nouere: quippe præcipue ijs cura fuiſſe videtur,vt ſtellis nomina darent, ſtellationesq;,hoc eſt ſtellarum figuras,atq; earum quoque fabulas fingerẽt: tum & ortus,atq; occaſus earum edocerent: & vt paucis dicamus, primi illi Poetæ magis circa ſydera,quàm Aſtronomi viſi ſunt:quam ob rem,quũ

A non multa de eo orbe nouissent, existimarunt etiam primum omnium esse, supra quem nullus alius foret, illiq; vti primo deberi motum, qui ab ortu in occasum fit. quæ opinio vsque ad Platonis, & Aristotelis tempora sese etiam propagauit: videbatur autem & eo quoque consona, ꝙ pulcherrimus omnium, & tot syderibus clarus ille orbis spectaretur, conuenire autem primo ornatum illum, præsertim quòd non sine fine quodã à Dijs factus, ac primo datus à Dijs optimis videretur. quoniam enim remotissimus omnium ille orbis erat, ac propter distantiam non commode poterat virtutes suas huc demittere, ęquum fuit, vt stellis pluribus abũdaret, vt quod distantia demebat, syderum multitudo suppleret. Mox vero studio circa stellas maiore adhibito, perspecta in Aplane quædã alia fuere: deprehensum enim fuit circulos, qui ab ijs stellis fiebant, nõ in idẽ redire, nec veros circulos esse, sed helices, & spiras magis, quemadmodũ & in planetis spectatum fuerat prius. Mediam Pleiadum scripsit Thymocaris suo tempore declinare ab æquinoctiali gr. 14, m̃. 30 septentrionem versus. Hipparchus vero post Thymocarim annos circiter 150, eandem suo tempore declinare gr. 15, m̃. 30 retulit. Ptolemæus vero ab Hipparcho annis ferè 260, obseruauisse scripsit eam stellam gr. 16, m̃. 15 declinare, quæ nunc ab æquinoctiali gr. circiter 25 distat. Igitur quũ inerrantes stellæ perpetuo in alio, & alio latitudinis situ sint, circunducãB tur autem quotidie ab ortu in occasum, necesse est ab ijs non veros circulos, sed spiras magis describi. Ex quo & illud simul manifestũ fuit Aplanes motum simplicem, & vnum non esse, sed cõpositum è duobus: quorum alter in latitudinem, alter in longitudinem, more planetarum, ageretur. Vter autem illorum proprius esset Aplanę, non satis liquido expresisse videntur: quum enim primo orbi deberi illum, qui in longitudinem fit, & ipsi existimarent, primus autẽ crederetur Aplane, prima fronte proprius videbatur, qui in longitudinem fiebat: verum alia tum parabatur difficultas: quandoquidem non constabat plane, à quo alter ille daretur, qui in latitudinem agebatur, primo existente Aplane. ea igitur re in ambiguo ab ijs relicta, quũ considerassent motum, qui in latitudinem fiebat, viderunt non simpliciter in latitudinem esse, & ad rectos angulos cum alio, propter causas superius, & in planetis dictas: etenim & factæ helices intra certos terminos claudebantur, & motus ille in latus, nõ solum in latus fiebat, sed & in longum etiam simul fieri spectabatur: signato enim in zodiaco certo pũcto, in quo stellam aliquam è non errãtibus vnà cum Sole, aut alio planetarum annotassent, videbant ab eo puncto stellam & latitudinem simul, & longitudinem quoque mutare. scripserat Thymocaris spicam stellam tempestate sua situm habere ante autũ-

nale

nale æquinoctium gr.8, qui est Virginis gr.22. Hipparchus vero post ipsum eandem dixit obseruauisse ante idem æquinoctium gr.6, qui est virginis gr.24. quam mox Ptolemæus notauit in gr. virginis 26, m̃.30. tempestas autem nostra videt in libra gr. circiter 17: adeo in longitudinem se se agunt Aplanes stellæ. Ex quibus manifestum fuit earum motũ non simpliciter in latus fieri, sed obliquum ad alium motum protendi. Adhæc & illud quoque cognitum fuit obliquum illum motum non in idẽ cum alio ferri, sed in oppositum: si enim in idem fuisset, oportuisset spicã stellam non pro signorum ordine in longitudinem progredi, sed contra magis: de quo & supra satis dictum à nobis fuit. Ergo quum motus hic æquinoctialem secaret (vtpote obliquus) quæsiuere deinceps, quibus nã in punctis eam secaret, & quãtum ab ea maxime declinaret, ac postremo quanto tempore reuolutionem totam Aplane expleret. obseruantes igitur stellarum progressum, viderunt earum circulum mediũ secare æquinoctialem in æquinoctijs punctis, in quibus & Sol illam secat: declinare porrò ab ea, quantum & Solis tropicos, atque in summa per Eclipticã ꝓtendi, & eundem esse tramitem Solis, & Aplanes. quã rem duobus præcipue signis deprehẽdêre, primum quidem, quia stellæ, quæ erant in prima quarta zodiaci ab Ariete ad Cancrũ, videbantur omnes ab æquinoctiali recedere versus Boream: quæ vero erant in secunda quarta à Cancro ad Libram, omnes ad æquinoctialẽ appellere videbantur: rursus quę in tertia erant à Libra ad Capricornum, recedere omnes ab æquinoctiali versus austrum: quæ vero in vltima erant à Capricorno ad Arietẽ, omnes ad æquinoctialem accedere: qui certe zodiaci progressus est. Deinde viderunt latitudinem, & distantiam earum stellarum ab Ecliptica nunq̃ mutari, sed in eodem semper persistere. spicã comperit Thymocaris ab Ecliptica abesse per gr.2: per duos & Hipparchus vidit: per duos & Ptolemęus: quod & posteriores quoque similiter comperere. nam & Albatenius vir in Astronomia clarus stellas ab Ecliptica nihilo immutatas ab eo, quod antiqui tradiderãt, scripsit obseruauisse: ita & Alphonsus Rex: ita & ætate nostra spectatur. ergo quum non mutetur stellarum latitudo ab ecliptica, necesse est medium circulum Aplanes subalternum esse cũ Solis circulo. Porrò vidit Ptolemæus ab Aplane pagi gr.1: in annis 100: quare totam eius reuolutionem expleri annorum millibus 36: quam rẽ tum antiquorum obseruationibus multis, tũ proprijs diligentissime animaduertit. atque hæc quidem sunt, quæ de Aplane cognita, & scripta vsque ad Ptolemæi tempora fuere.

Post Ptolemæum autem, qui circa sydera philosophati sunt, alia quędam circa hunc orbem obseruauere longe alia ab ijs, quæ Ptolemæus tradiderat:

A diderat:inter quos Albatenius annotauit Aplanes motum suo tempore multo velociorem, quàm suo Ptolemæus adinuenisset:siquidem stellas accuratissime speculatus vidit gr.1 peregisse illas non in annis centũ, (vt Ptolomæus tradiderat)sed annis circiter 66. Septentrionalem quidẽ, quæ est in fronte scorpij,comperit Albatenius in gr.17, m̃.50 Scorpij, quam Ptolemæus in gr.6, m̃.20 deprehenderat. Fluxere autem à Ptolemæo ad Albatenium anni circiter 749: quapropter in annis 749 peregit stella illa gr.11, m̃.30.manifestum igitur fuit multo plus obijsse stellas,quàm gr.1 in annis 100,quod & nostro etiam tempore videre manifestissime licet:spica enim stella,quæ à Ptolemæo visa fuit in gr.26, m̃.30 virginis,nunc in libra gr.circiter 17, m̃.30 spectatur: quare à Ptolemæo ad hæc vsq; tempora confecit spica gr.circiter 21,quum tamen fluxerint anni solum 1395. Ex quibus alterum duorum statuere ratum licet,aut Aplanes motum non vniformem,& æqualem perpetuo esse, sed modo tardiorem,modo velociorem,quemadmodum & planetarum orbes se habent,aut Ptolemæum,& Hipparchum deceptos in syderum obseruatione fuisse. Atqui hoc non solum dicere,sed suspicari quidem nefas esse videtur:si enim decepti illi sint, equidem nescio, quid de alijs sperandum,quid de nobis promittendum sit:præsertim ꝙ nec satis difficile est hasce obseruationes recte facere circa stellas. Ptolemæo vero vel facil-
B limum fuit,cui non regionis æterna serenitas, non instrumenta infallacia,non experientia plusquam humana,non summum ingenium,& doctrina consummatissima defuere.facillimum pariter & Hipparcho,quẽ nunquam satis laudatum omnis antiquitas dixit.superest igitur vt alterum illud pro constanti indubitatoq; constituamus inæqualem esse, & non vniformem Aplanes orbis motum,sed modo tardiorem,modo velociorem spectari,quod omnibus quidem orbibus Dij ipsi certa lege indidisse,ac statuisse videntur.atq; hæc quidem sunt,quæ circa hũc orbem apparent,atque vti vera obseruataq; recipi à nobis debent.

De causis eorum,quæ in Aplane apparent. *Cap.10.*

IAm igitur eorum,quæ circa Aplanẽ visuntur,causæ à nobis quærendæ sunt:ac primum quomodo fiat,vt compositus, duplexq; sit illius motus:quando constat circulos, qui ab ea describuntur, nõ in idem redire. Necessarium igitur est aut vnum orbem duos motus habere per se posse,aut vnam intelligentiam duobus mouere motibus,aut duas intelligentias inesse vni orbi,aut supra Aplanen esse alios orbes, à quibus ea multiplicitas fiat.At certe vnum orbem duos per se motus habere posse

impossibile

impoſsibile demonſtratum eſt in ſuppoſitis primis:ſimiliter & vnam intelligentiam duos ſufficere motus poſſe,præſertim qui & oppoſiti ſint. C
Duas vero intelligentias proprias vno in orbe eſſe,nemo eſt,qui dixerit: vnam autem communem,alteram propriam in vno eſſe orbe quidã auſi ſunt dicere:ij quidem,qui communem intelligentiam inducunt, quiq; defendere ſtudent Aplanen primum omnium orbem eſſe: à communi enim intelligentia dari dicunt motum,qui ab ortu in occaſum communis eſt omnibus, à ꝓpria vero dari eum, qui per zodiacum in Aplane fit.

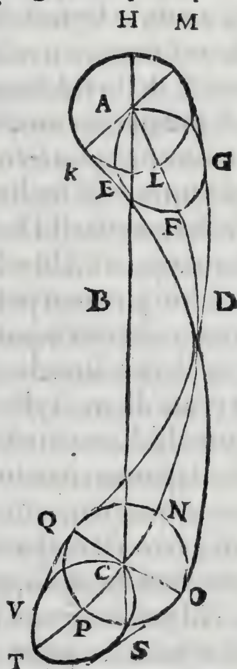
At vero communem illam intelligentiam poni non oportere, ſupra quidem demõſtratum eſt communibus ad omnes orbes rationibus,nũc vero & proprijs in Aplane demonſtretur. Primum quidem quia poſitis duabus illis intelligentijs nunquam illud monſtrari poteſt,quo pacto inæqualis,& multiformis ſit Aplanes motus, modo velocior, modo tardior inuentus:quandoquidem intelligentiarum illarum vtraq; ſemper æqualiter & vniformiter mouet:quare nec illarum altera,nec ambæ eã dare inæqualitatem poſſunt. Præterea ſi communis illa ponatur intelligentia,neceſſario illud ſequetur,vt illa nunquã pro natura mouere poſſit:quod inconueniens certe eſt cum in omni virtute, tum præcipue in ea,quæ æterna & diuina eſt.ſequitur autem hoc,quoniam aſsignata certa illa velocitate,qua pro natura & per ſe mouere debet,nunq̃ tamen illa mouebit,impedita ſemper ab alia,quæ in oppoſitum mouet, & circa D idem operatur:vtraq; enim vnũmet orbem mouet,ſed hæc in ortum,illa in occaſum:nec quicquam refert quòd alter motus obliquus ſit: diximus enim obliquos motus rectis opponi,ſi non quatenus in latus fiunt, at quatenus in longitudinem & ipſi contraferuntur.propter hæc igitur, & ea,quę ſupra de communi intelligentia dicta ſunt,nemo(vt arbitror) ponere poteſt Aplanen orbem à duabus intelligentijs moueri. ſupereſt igitur,vt exiſtimemus alios orbes ſupra Aplanẽ exiſtere,&maiores illa, & natura priores,à quibus & alter motus,& inæqualitas illa immittañ.

Quòd vero aliqui orbes ſint,ad quos ſenſu non pertingamus, nemo mirari debet:nam & illi aut ſuas habent ſtellas non ſenſibiles nobis, aut propter habẽtes ſtellas ſunt facti.eiuſmodi autem orbes Aſtronomi omnes tum antiqui,tum recentiores ſemper recepere: quos Theophraſtus Anaſtros,hoc eſt inſtellatos appellare conſueuerat.conuenire autem ornatum illum ſtellarum primo orbi, nullam habet neceſsitatẽ, perfectio .n.eius non in illo ornatu eſt, ſed eo magis,quòd magnitudine,& virtute omnibus alijs præſtat:qui ſi non ſtellarum multitudine,at mole, magnitudineq;,& vi diſtantiam ſatis compenſat.

De cauſis

A *De causis inæqualitatis Aplanes secundum Astronomos.* Cap. II.

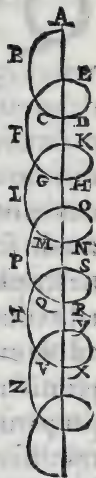
QVo autē modo, et quibus de causis ea in Aplane inæqualitas fiat, vt modo tardior, modo velocior ab occidente in orientem vertatur, magnam diu difficultatem peperit inter Astronomos, neq; hactenus quicquam aliud fuit, quod tantam perplexionem in eorum animis implicarit: nam neq; quomodo per se fieret, neq; quomodo per accidens, apparebat. per se quidem, quia vnus orbis vnum tantum per se motum, atq; eum vniformem habet (vt supra monstratum est.) per accidēs autem quo pacto daretur ea inæqualitas, videre quidem non poterant ꝑ cognitos hactenus motus, quanquam plures etiam supra Aplanen orbes posuissent. sed neq; ad Ecentricos confugere hac in re poterant: quoniā si in vna medietate vidissent stellas tardius ferri propter Absidem, oportebat in alia medietate oppositas videre velociores propter Antabsidē: hoc autem non spectabatur. in tanta igitur ambiguitate plerique occultum quendam in stellis latere motum confessi sunt, quasi nuper inuentos vaticinātes: qualis autē esset occultus ille motus, diu dubitatum fuit: donec quidam ausi sunt dicere moueri Aplanen admirabili motu illo, quē alij

B accessum & recessum, alij trepidationem appellauere. viderunt enim diuersitatem omnē quæ in eo orbe apparet, demonstrari posse, si supra Aplanen alium orbem statuissent, qui motum diurnum daret: ipsa vero Aplane per se ita moueretur, vt puncta in ea sub æquinoctijs constituta paruos describerent circulos cōtrarijs semper lationibus: circa vero hæc æquinoctia duo alia pūcta, distantia gr. 4, m̄. 18, paruos & ipsa describerent circulos, ac perfectos: Tropicus vero modo versus vnū æquinoctium, modo versus aliud accederet, recederetq; perpetuo. Vt si æquinoctialis sit a b c: medius circulus Aplanes Ecliptica a d c: pūcta sectionum siue æquinoctia a et c: Tropicus d equidem describet circulum a g f e oualem: c vero describet c u t s. porrò ex parte e h describet circulum perfectum h m l k: n vero designabit n q p o. Tropicus autem d modo versus c accedet, quū medius circulus a d c fiet, vel g d u, vel f d t:

modo recedet versus a, quum medius circulus e d f, vel c d a fiet. si igi- C
tur ita moueri Aplanen ponamus, omnia demonstrari posse videntur, quæ in ea apparent. primum quidem moueri in longitudinem stellas, deinde & inæqualiter moueri: verum in longitudinem dupliciter, vno modo secundum rem, alio modo per apparentiam: secundum rem quidem, quum totus semicirculus a g f describetur: sic enim stellæ in orientem re ipsa ferentur: per apparentiam vero, quum punctus sectionis a versus septentrionem secedet: accidit enim mutari sectionem & æquinoctium: & si prius erat in primo arietis fixi, nunc in vltimo piscium erit: si igitur simul cum Sole prius erat aliqua stella in a, reuertens post annum Sol ad æquinoctialem nõ inueniet in eodem puncto stellam, peruenit enim ad æquinoctialem prius propter mutationem sectionis, quæ non in primo arietis iam est, sed in vltimo piscium: quare videbitur stella mota fuisse ꝑ signorum ordine gr. 1: cum non ita sit: sed id contigit propter anticipationem Solis, qua ad æquinoctialem redijt vno gradu prius. ꝙ si punctus sectionis a non in septentrionem sed in meridiem secedat, contrarium huius eueniet, non enim reditus in æquinoctialem anticipabitur, sed postponetur: & stellæ videbuntur contra signorum ordinem retroferri. At vero & inæqualiter moueri Aplanen accidit per paruos circulos, quoniam motus per ipsos factus alicubi multum recti, parum lateralis habet: alicubi parum recti, multum lateralis, vnde & quandoque retrogradas D
ferri stellas necesse est. Hoc igitur tanto motu demonstrare ea, quæ circa Aplanen apparent, sibi visi sunt: quod & eo etiam consonum habitũ est, ꝙ per eadem putarunt posse ostendere, quo pacto & Solis maximæ declinationes in dies corripiantur. Quoniam autem ad positionem paruorum circulorum sequebatur stellas etiam quandoq; retrogradas fore, ausi sunt etiam dicere Aplanen modo directam, modo retrogradam agi: ac eorum alij dixere annis noningentis directam, noningentis retrogradam ferri: quorum opinio successu ipso sublata est, quando annis iã pluribus quàm noningentis peractis nunquam tamen retroagi stellæ visæ sunt. Alij vero dixere paruos circulos annis septem millibus compleri: ꝙ si retrogradatio nulla, quam nos viderimus facta est, futuram tñ quandoq;. Ad positionẽ vero hanc sequitur stellas re ipsa non posse plus elõgari ab æquinoctio primi orbis, quàm sit diameter parui circuli: per apparentiam vero aliquanto plus posse elongari, non multo tamen. quã rem suspectam habentes posteriores astronomi quædam addidere priorum opinioni: quum enim priores tantum vnum cœlum ponerẽt supra Aplanen, duosq; illi tantum motus darẽt, diurnum scilicet, et trepidationem, posteriores vnum aliud cœlum superaddidere, et alium motum in Aplane.

A ne.ponũt ergo hi in primis primum mobile,à quo motus diurnus datur, qui ad nos decimus orbis eſt:deinde ſub ipſo nonum ponunt, cuius medius circulus eſt ſubalternus eclipticæ,à quo & Aplane per eclipticã mouetur,gr.1,m̃.28 in annis 200 peragens:ſub eo Aplanen ſtatuunt,quæ per ſe motu trepidationis agitatur. à nono igitur orbe fit,vt ab æquinoctio primi ſecedere poſsint ſtellæ, quanta eſt zodiaci longitudo tota,quod primi dicere non potuere.cæterum & poſteriores iſti paruos circulos aſſerũt ſeptem millibus annorum,vti primi tradiderunt,expleri. Verum enim vero ſi motum hunc Aplanes,quo pacto poſteriores aſsignant,conſideremus,videbimus paruos circulos non eſſe veros circulos,nec in idem redire,ſed magis ꝑ helices quaſdam agi progreſſu anticipantes, regreſſu vero deficientes:qualis eſt a b c d e, et e f g h k,& reliqui.atque hæc ſunt,quæ hactenus de Aplane & tradita, & exiſtimata fuere.

Quòd trepidatio nulli orbi per ſe ineſſe poſsit. *Cap.12.*

B Operæpretium autem eſt de inducto trepidationis motu rationem habere:eſt enim,quomodo eſſe in ſphæris poſsit,eſt autẽ & quomodo non poſsit.per ſe enim & proprium vlli orbi eſſe hunc motũ impoſsibile eſt,ſi vera ſunt,quæ à principio recepta fuere a nobis: diximus enim vnum orbem vnum tantum motum,& eum ſimplicem per ſe habere:ſimplex autem eſt,qui ſuper duobus polis per ſe immotis in idẽ redit,omnis autem alius ſimplex & vnus non eſt,ſed compoſitus & plures motus.at certe inducta trepidatio non ſolum ſimplex nõ eſt motus, ſed vel omnium compoſitiſsimus, quippe qui è quatuor motibus conſtet: quorum vnus eſt ante,alius retro,alius dextra,alius ſiniſtra: qui nec medium circulum,nec polos per ſe immotos habet,nec circa centrum fit. Præterea ſi tali motu moueri per ſe aliquis orbis poſſet,diuerſiſsimæ quidem naturæ à reliquis eſſe eum oporteret,quod in cœleſtibus illis ſphæris inconueniens profecto eſt:omnes enim illæ in ſphæræ ſimplicitate cõuenientes,etiam in motibus,qui ſphæræ naturam inſequuntur, conuenientiam habent.quas ob cauſas inducta trepidatio per ſe nulli ineſſe orbi poteſt,per accidens autem in aliquibus inueniri non ſolum impoſsibile non eſt,ſed & neceſſarium eſſe videtur,vt oſtendemus.

Si Aplane per trepidationem mouetur, quo pacto primi dixere, quo pacto esse possit. *Cap.13.* C

QVoniam autem de Aplane nihil certi hactenus compertum est, vtrum semper directa feratur, an & quandoq; retrograda p paruos circulos, nec nos quicquã affirmare quidem ea de re possumus, nec debemus. Verũtamen quicquid detur, quicquid ponatur, siue per trepidationem Aplane agatur, vt primi dixere, siue vti posteriores voluere, siue non agatur per trepidationem, sed semper directa incedat, viam quidem nos, facultatemq; pollicemur demonstrandi vnumquodque, quomodo fiat: quod quidem præstare ij non possunt, qui hactenus de Aplane scripsere. si enim forte fortuna directæ semper feruntur stellæ, (vt par est existimare) illis nulla via relicta est demonstrãdi, qũo eueniat. Sed iã ad oĩa ea, quæ ponuntur, ostendenda accingamur incipientes ab ijs, quę primi scripsere: ostendamusq;, si ponatur Aplane per trepidationem, & per paruos circulos in idem redeuntes moueri, quo pacto fieri posit. meminisse autem oportet eorũ, quæ à principio dicta sunt de Circitore orbe, hoc est de eo, qui circunductus in latitudinem, motu proprio successiue in opposita omnia mouebat. item & illud in memoriã est reuocandum, quod dicebamus, si alicui Circitori alius orbis contraferatur in latitudinem, hunc quidem contrauectum motu trepidationis agitari: quæ D quoniam supra demonstrata sunt, nunc non aliter repetentur à nobis.

Ergo supra Aplanen non vnum, vt primi dixere, sed tres orbes poni necesse est. Primum mobile, Circunducentem, & Circitorem, sub quibus statuatur Aplane, quæ per se Circitori contraferatur in latitudinem super polis Circunducentis orbis. à Primo igitur mobili motum recipiet ab oriente in occidens communem omnibus sphæris, à Circunducente autem secundo, qui in latitudinem ducit, nihil recipiet, quoniam illi contrafertur æqualiter: similiter nec à Circitore, quatenus & ipse in latitudinem circunducitur: at vero ab eodem, quatenus motu proprio successiue mouet in omnia opposita, motu quidem trepidationis agetur. quoniam enim Circitor in latitudinem per colurum superiorem circunfertur, palã est, ꝙ proprio motu æquinoctia puncta maxime respicit, vti polos circunductionis: atq; ita in opposita omnia agit, vt paruos describant circulos lationibus semper oppositis. quorum semidiameter gr. 4, m̃. 18 erit, si ponatur Circitor non plus posse mouere in vna quarta circunductionis. si igitur circunductionis medietas fiat in annis noningentis, eueniet quidem, quod quidam è primis dicebant, vt annis 900 directæ, 900 retrogradæ stellæ ferantur. si vero circunductionis medietas fiat in

annis

A annis tribus millibus & quingẽtis, eueniet, quod alij è primis tradidere compleri paruos circulos annis 7000: & dimidio temporis directas, dimidio retrogradas ſtellas agi. ſi igitur mouetur Aplane per paruos circulos, qui perfecti ſint, & in idem redeant, vti primi dixere, ita fieri et nõ aliter cenſendum eſt.

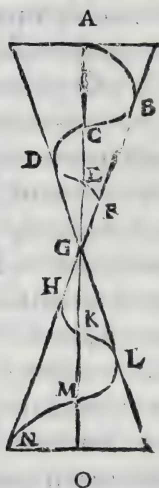
Si Aplane mouetur per trepidationem per helices factam, vti poſteriores dixere, quo pacto fiat. *Cap.14.*

SI vero Aplane per trepidationem quidem mouetur, ſed eo modo quo poſteriores ſcripſere, per helices & paruos circulos nõ in idem redeuntes, neceſſarius erit nobis alius orbis præter prædictos: non enim in tribus, ſed in quatuor monſtrari poteſt, quomodo fiat. nihilo autẽ mutato ordine prædictorum trium, loco Aplanes, alius orbis Circitori ſupponatur, qui (ſicuti prius de Aplane dicebatur) ipſi Circitori contraferatur in latitudinem: ſub eo loco quarto ponatur Aplane, quæ per ſe moueatur in longitudinem per zodiacum, ſingulis 200 annis gr.1, m̃.18 perficiens, totam autem reuolutionem annis 49000. ſuperadditus igitur tertius orbis contrauectus mouebitur quidem à Circitore motu trepidationis perfecto, ſicuti prius & Aplane dicebatur. Aplane vero orbis quartus, & ipſa quidem per trepidationem agetur, ſed non perfecte, neq;.n.
B parui circuli eius in idem redibunt, ſed helices magis deſcribent progreſſu anticipantes, regreſſu vero deficientes: quod euenit propter proprium Aplanes motum, qui per ſe continenter in longitudinem fit verſus oriẽtem, ac helices ipſas producit. Cæterum à Circitore, mediante tertio, ante, retro, dextra, & ſiniſtra agitur per paruos circulos circa æquinoctia. oportet autem Circitoris motum proprium velociorem eſſe, quàm proprium Aplanes, ſic enim retroducere illam poteſt. Accidit autem modo tardius, modo velocius agi Aplanen, quoniam Circitor modo in idem cum ea, modo in oppoſitum mouet: in duabus enim quartis circũductionis in idem cum ipſa fertur, in duabus in oppoſitum. igitur in idem cum vertitur, citat quidem ac velociorem illam reddit: quum vero in oppoſitum, tardat, atque etiam mox retroducit, quoniam velocior eſt. Si igitur per trepidationem mouetur Aplane, vt poſteriores exiſtimant, ita fieri rationabiliter putandum eſt.

Si ſemper directa eſt Aplane, quomodo fiat. *Cap.15.*

AT vero, ſi non per paruos circulos Aplane agitur, nec vnquam retrograda fit, ſed ſemper directa incedit, & hoc quoque iã demonſtrandum eſt, quomodo fiat: quod facere illi quidem non poſſunt, qui ſolam

lam trepidationem nouere. Dupliciter autem directa esse Aplane potest, vno modo sectionum punctis seu æquinoctijs simul mutatis, aut in septentrionem, aut in meridiem, alio modo ijs nunquã mutatis, sed ecliptica Aplanes semper sub ecliptica primi orbis fixa manente. plurimum autem refert vtro modo fiat: si enim mutentur sectiones, dupliciter mensurare Aplanes motum oportebit, & per longitudinem secundum rem, & per longitudinem secundum apparentiam: si vero non mutantur sectiones, vno tantum modo moueri, & mensurari stellas in longitudine opus erit. quid autem in re sit, non satis exploratũ habetur, sicut nec vtrũ directæ semper ferantur stellæ: vtrunque tamen quomodo fieri posit, declarandum est: primum autem si sectionum puncta mutantur. Ergo quæ de Circitore orbe superius dicta sunt, & hic quoque pręsupponãtur. quatuor quoq; orbes illos & ad hęc demonstranda recipimus, qui & modo recepti sunt, quorum neq; ordo, neque numerus est immutãdus, vna tantum differentia in ipsis adiecta, quòd supra Circitor ponebatur velocior Aplanes motu, hic autem non velocior ponendus est, sed tardior solum: sic enim non retroducere Aplanen poterit, sed tardare solum. vnde fit, vt stellæ, quæ priore in casu helices illas, et circulos non in idem redeuntes describebant, hic non helices, sed flexus quosdam, & sinus more anguis designent, quales sunt a b c, & c d e, & e f g, & reliqui. sit ecliptica a g o, Tropicus g, æquinoctia a et o: Circitor autem moueat per quartam suæ circunductionis australem inferiorem: mouebit ergo Aplanen circa æquinoctia, quæ maxime respicit motu proprio, & in longum, & in latus: in longum quidem in orientem, & in idem cum Aplane, in latus vero versus septentrionem: a igitur motu veloci describet flexum a b. Rursus agatur Circitor per aliam quartam, quæ est inferior septentrionalis, in longum quidem mouebit, & nunc in orientem in idem cum Aplane, in latus vero versus meridiem: quare b motu adhuc veloci describet flexum b c. Porrò Circitor obeat aliam quartam, quæ est Septentrionalis superior, in latus quidem versus meridiem pellet, in longum vero, quantum ex se est, in oppositum ipsi Aplane: & si velocior illa foret, etiam retroduceret: at vero quoniam tardior illa est, non retroducit quidem, sed tamen tardat, motu continenter in orientem facto: quare c describet motu tardo flexum c d. Postremo Circitore acto per vltimam quartam, quæ est meridionalis superior, d quidem in

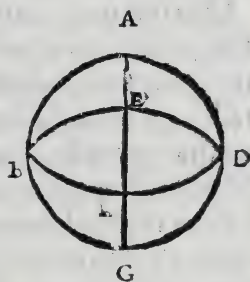

C

D

latus

A latus ducetur ſeptentrionem verſus, in longum vero in orientem quidem, ſed motu tardo, ac fiet flexus d e, peracta vna reuolutione Circitoris: atque ita & alij deinceps fient. Flexus autem, & ſinus, qui deſcribuntur à ſtellis, latiores quidem ſunt, quo æquinoctijs ſunt proximiores, anguſtiores vero, quo Tropico propinqui magis: cuius cauſa eſt, quod Circitor per motum proprium æquinoctia maxime reſpicit, atque illic maximam latitudinem operatur: medius enim circulus Aplanes, qui modo in b, modo in d, in puncto medio, vbi Tropicus eſt, in conum deſinit. Hoc igitur pacto mota Aplane manifeſtum eſt motum eius modo tardiorem, modo velociorem reddi, velociorem quidem, quum Circitor in idem cum ea fertur, tardiorem vero, quũ in oppoſitũ: in vna igitur medietate circũductionis ſuæ Circitor velocem illam facit, in alia tardam. Atque in citante medietate primum fit motus velox, augens continenter velocitatem, vſquequo ſubalternus fiat Circitor cum Aplane, quod fit in prima quarta. mox fit motus velox, minuens continenter velocitatẽ in alia quarta, in fine cuius Circitor ſolum in latus mouet ad rectos angulos. Mox fit oppoſitio in alia medietate: & in prima quarta fit motus tardus, augens continenter tarditatem, vſquequo iterum ſub alternus cum Aplane Circitor fiat. ab inde vero fit motus tardus, minuens tarditatem in alia quarta, vſque ad finem eius, vbi rurſus Circi-
B tor ſolum in latus mouet. ſunt igitur in toto hoc motu puncta quatuor è regione oppoſita, vnum maximæ velocitatis, aliud maximæ tarditatis, & duo neutra. Ecliptica a c, circunductio Circitoris b e d f, maxima velocitas, vbi e, maxima tarditas vbi f, puncta neutra b d. ſi igitur directæ ſemper feruntur ſtellæ, mutantur autem ſectiones, & æquinoctia, hoc certe pacto fieri putandum eſt.

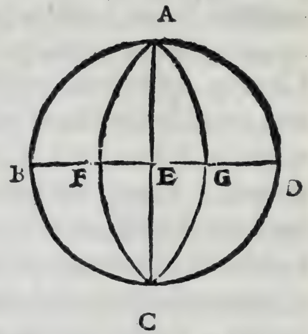

At vero ſi non mutantur ſectiones, nec latitudo circa æquinoctia, ſed per Eclipticam quaſi fixam Aplane ſolum in longitudinem fertur, neceſſarium quidem eſt nobis prædictis quatuor orbibus duos alios addere ſupra Aplanen, ſi eius inæqualitatem monſtrare volumus.

Ergo nihil mutato prædicto ordine Circunducentis, Circitoris, & Contrauecti, ſub Contrauecto hoc ponimus alium orbem, qui ab ipſo Contrauecto circunferatur in latitudinem, ſed ita, vt quantum Circitor circunducitur in vnam partem, tantum hic nouus orbis in oppoſitam à Contrauecto trahatur: propter quod placet & orbem hunc Anticircitorem vocare. His ita ordinatis contingit quidem proprios

motus

motus Circitoris Anticircitorisque in latitudine ſemper contraponi,in longitudine vero conuenire ſemper,& modo vtrunq; ab orieute in occidentem mouere,modo econtra vtrunque aboccidente in orientem pellere.ęquales igitur et pares ſi velocitate per ſe ponantur,fiet quidem vt Aplane in latus neque in hanc,neque in illam mutari partē poſſit,contranitentibus inuicē illis duobus æquipotentibus:in lõgitudine vero modo ab vtroque ſimul citabitur,modo ab vtroque retardabitur ſimul.ſit ecliptica a e c: Circitor & Anticircitor cum ea ſubalterni, & vterq; moueat verſus a: deinde Circitor in f circunducatur, Anticircitor in g: circulus Circitoris ſit a f c, Anticircitoris vero a g c. palam ꝙ alter alteri opponetur, ne aut in hanc,aut in illam agatur partem.ſimiliter et ſi Circitor in b ducatur,anticircitor in d. Verum ſub hoc,quem Anticircitorē vocauimus, oportet & ſuum contraueƈtum in latitudine,collocare: alioqui & Aplane cum ipſo circunduci poterit in latitudinē.ſub his omnibus ſi ipſa conſtituatur per ſe motum habens in longitudinem per eclipticam, fiet quidem,vt ſeƈtionibus nihil mutatis ipſa modo citetur à Circitoribus,modo tardetur:citetur quidem quum in idem vterque Circitor & anticircitor mouent,tardetur vero,quum vterq; in oppoſitum contraferuntur. C D

Quærat autem fortaſſe aliquis è prædiƈtis modis omnibus,quis rationabilior exiſtimandus ſit,quo Aplanen moueri putemus. Ad quos dicimus(quantum quidem nobis videtur)rationabilius eſſe nunquam retrogradas agi ſtellas Aplanes exiſtimare : quare nec moueri per trepidationem,nec eo modo,quo primi tradidere,nec quo poſteriores. quoniam à Metonis & Eudoxi temporibus vſque ad Hipparchum,& Ptolemæū, & ab his vſque ad Albatenium,& Alphonſum,ac demum vſque ad hæc tempora nemo eſt,qui non direƈta ſemper ſydera viderit atq; audiuerit. quare veriſimilius exiſtimandum eſt direƈtam ſemper Aplanen ferri : directam autem non per flexus,& ſinus illos,qui diƈti ſunt, ſed nulla mutatione circa ſeƈtiones faƈta ſubalternam ſemper eclipticæ primi orbis ꝓcedere.cui rei ſatis ea conſonant,quæ Ptolemæus ſcribit, quum inueſtigat,an latitudo inerrantium ſtellarum ab ecliptica Solis mutetur : quòd enim non mutetur,inter alia & hoc ſignum ponit, ꝙ ſtellæ ad æquinoƈtialem comparatæ ita progrediuntur,vt proceſſus eclipticæ deſignetur ad æquinoƈtialem:in tanta enim & tanta amotione ab æquinoƈtijs eam proportionem ſeruare ſcribit ad æquinoƈtialem, quam & ipſa ecliptica

in

A in eadem amotione reddit. videtur ostendere hoc non mutari sectiones Aplanes in latitudine, nec fieri aut vllos paruos circulos, aut vllos flexus, vel sinus: si enim fierent, vtique proportionem eclipticæ ad æquinoctialem non seruarent Aplanes stellæ.

Quantus sit Aplanes motus. *Cap. 16.*

SVpposito igitur hoc pacto moueri Aplanen, donec ꝓbabiliora sese offerant, reliquum esse videtur & illud demum ostendere, quantus sit eius motus, & quantum ipsa recipiat à Circitore, quantumq; amittat: & qualis sit Circitoris ipsius motus: & quomodo obseruata de tempore in tempus correspondeant ijs, quæ dicemus.

In primis autem dicamus, quę obseruata sunt, si non omnia, at saltem præcipua, & fide digna, & ad nostrum hoc institutum pertinentia. Primum igitur illud certum esse debet per id tempus, quod inter Hipparchum & Ptolemæum interfuit, stellas Aplanes motas fuisse tardo motu ita, vt non plus peregerint in annis centũ, quàm gr. 1, vt recte Ptolemæus animaduertit: neque enim deceptos in obseruationibus tantos Astronomos audendum est dicere. Deinde & illud etiamnum clarum est à Ptolemæo ad Albateniũ vsq; auctum fuisse earum stellarum motũ: quod Albatenij obseruationes superius asignatæ demonstrãt. mox vero ab Alba-
B tenij temporibus vsque ad nostra motum quidem velocẽ fuisse dicimus, sed continenter minuentem velocitatem: quod paulopost apparebit ex obseruatis. Existimamus igitur proprium motum Aplanes per se talem esse, vt gr. 1 in annis 100 perficiat, verum à Circitore modo velociorem, modo tardiorem reddi: in eo autem tempore, quod fuit ab Hipparcho ad Ptolemæum, versatum fuisse Aplanen circa medium motum ac proprium: à Ptolemęo autem ad Albatenium motum dicimus factum fuisse velocem augentem: ab Albatenio vero motum fuisse velocem minuentem, in quo & nunc summus: mox fiet motus tardus augens primo tarditatem, ac deinde tardus minuens tarditatem. Videtur igitur mihi tum forte medius ac proprius in Aplane motus fuisse, quum filius Dei CHRISTVS in lucem venit, ante quem Hipparchus fuit annis circiter 142, Ptolemæus vero post, annis fere 143: quantum enim deficiebat motus à medio, Hipparchi tempore, tantum excedebat Ptolemæi tempestate. quam ob causam mensurans ille motum, redactis defectu & excessu ad mediũ, vidit in annis 100 ab Aplane confici gr. 1. si igĩt à CHRISTI Natali medium motum Aplanes auspicemur, certum erit motum velocem augentem, qui ab inde subsecutus est, durasse per noningentos annos ad Albateniũ vsq;, & non vltra: ꝙ. n. vsq; ad ipsum motus factus fue-

rit velox obseruationes eius demonstrant: quòd vero & ab eo mox cęperit velocitas minui, ex sequentibus apparebit. à CHRISTO autem ad ipsum anni fuere 900: à CHRISTO enim ad Ptolemæum anni fluxere 143, à Ptolemæo autē ad Albateniū anni 755, quare 900 à CHRISTO ad Albatenium. ex quo conijcimus inæqualitatem Aplanes procedere de 900 in 900 annos, totam autem reuolutionem confici annorum tribus millibus sexcentis: ita vt in primis 900 annis fiat motus velox augens, in alijs 900 motus velox minuens, in alijs vero 900 motus tardus augens, ac postremo in vltimis 900 fiat motus tardus minuens. inter velocem autem & tardum motum est medius, qui & Aplane proprius est: inæqualitas autem datur à Circitore, qui modo citat, modo tardat (vt dictum est.) In Natali ergo Domini mouebat Circitor à puncto neutro, hoc est eo puncto, qui est inter quartam iuuantem & cōtrariam, in quo solum in latus mouet: quare & Aplane motu proprio agebatur, quo gr. 1 peragit in annis 100. mox per primam quartam iuuantem, quę est meridionalis inferior, cępit Circitor citare Aplanen, ac supra medium motum dare velocem augentem vsque ad Albatenium per annos 900, in fine cuius quartæ subalterno existente Circitore cum Aplane in medietate iuuante velocissimus ac summus motus fit. mox per secundam quartam iuuantem, quæ est inferior septentrionalis, factus fuit motus velox quidem, sed minuens continenter, in quo & nunc sumus, erimusq; per annos adhuc 265: à quo rursus medius motus redibit.

Quantum vero addat Circitor supra medium motum in vna quarta Circunductionis annorum 900, possumus rationabiliter ex obseruatis excipere. à Ptolemæo enim ad Albatenium constat motas fuisse stellas gr. 11, m̄. 30: (vt supra diximus) à Christo aūt ad Ptolemæum pegerūt gr. 1, m̄. fere 30: qui ad summum sunt gr. 13, peracti in annis 900. si igitur per se Aplane gr. 1 perficit in annis 100, certum erit in his 900 annis stellas per se & motu proprio gr. 9 confecisse ex illis 13. Relinquitur ergo gr. 4 additos à Circitore fuisse in vna quarta annorum 900, quare & tantum per se ipsum Circitorem mouere in quarta vna. quòd si gr. illi superadditi à Circitore diuidantur per annos 900, ita vt motus supra medium continenter à non gradu augeatur vsque ad gr. 4, videbimus in primo centenario addi m̄. 5, sec. 20: in secundo mi. 10, sec. 40: in tertio mi. 16: in quarto mi. 21, sec. 20: in quinto mi. 26, sec. 40: in sexto mi. 32: in septimo mi. 37, sec. 20: in octauo mi. 42, sec. 40: in nono mi. 48. quæ omnia mi. & sec. simul si componamus, resultabunt gr. 4, qui additi gr. 9 medij motus conficient gr. 13, quos stellæ à Christo ad Albatenium peregere. videns autem Albatenius à Ptolomæi temporibus vsque ad sua stellas perfecisse gr. 11, mi. 30,

dixit

A dixit non in annis 100 gr.1 ab Aplane peragi, sed in annis circiter 66: sic enim comperiebat diuisis illis gr.11, mi.30 per annos 755. Nec Ptolemæus igitur, nec Albatenius in obseruationibus decepti sunt, sed in eo magis vterque, quòd id perpetuum putarunt, quod in parte & certo tempore viderant: atqui nō ita futurum erat, nā nec quale suo tempore Ptolemæus inuenit, annis sequētibus tale fuit, nec quale Albatenius, quum inæqualitas motus Aplanes non dū manifesta illis foret.

gr.	m.	sec.
0	5	20
	10	40
	16	
	21	20
	26	40
	32	
	37	20
	42	40
	48	
4	0	0

Post Albatenium autem motus secutus est velox minuens Circitore à secunda quarta iuuantium præbente motum. in primo igitur centenario post ipsum addita stellis fuere mi. 48: in secundo mi.42, sec.40: in tertio mi. 37, sec.20: in quarto mi.32: in quinto mi.26, sec.40: in sexto mi.21, sec.20: in septimo addentur mi.16: in octauo mi.10, sec.40: in nono mi.5, sec.20. Huic autem rationi & ea quoq; respondent, quæ succeßiuis temporibus sunt obseruata post Albatenium. Alphonsus.n.Rex, qui anno à Christo 1251 stellas digeßit, post Albatenium annis circiter 350, annotauit inter alias Spicam stellam in libra gr. 13, mi.50, quæ ab Albatenio reperta fuerat in gr.8. peregit igitur spica in annis 350 gr.5, mi.54: ac tantundem quoque peregisse per aßignatam rationem debere videtur: nam in primo huius quartæ post Albatenium cē tenario diximus addi motui medio m.48: in secundo mi. 42, sec.40: in

B tertio mi.32, sec.20: in sequentibus 50 annis mi. fere 16: quæ omnia simul conflant gr.2, mi.19: quibus si addas medium motum, qui sunt gr.3, mi. 30, fient omnino gr.5, mi.49. quare ratio hæc obseruatis recte respondet. Post Alphōsum quoq; omnia prædictæ rationi congruunt: accepimus enim Abranium zacutum, qui perpetuas ephæmeridas cōdidit, eandem Spicam comperisse an nis post Alphonsum 216 in libra gr.17, mi. fere.10: quam & nos annis post Zacutum 69 inuenimus in libra gr.17, mi. fere 47. ab Alphonso autem ad hoc tempus fluxere anni 280, in quibus spica à gr.13, m.50 repertis ab Alphōso ꝑgressa est ad gr. 17, mi. fere 47, qui sunt gr.3, mi.57: ac tantundē quoq; è nostra rōne pactū fuisse oportet, siquidē eo in tpe annorum 280 motus medij facti sunt gr.

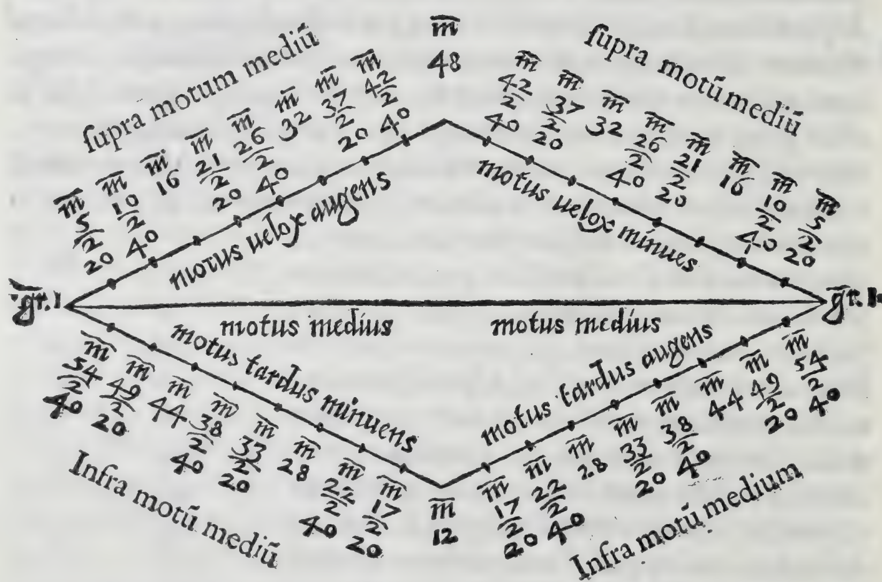
gr.	m.	sec.
	48	
	42	40
	32	20
	16	
2	19	0
3	30	
5	49	0

C

2,m̃.48:additi vero à Circitore fuere primum in 50 continuis m̃.fere 13:in sequenti centenario,qui est quintus huius quartæ,addita fuere m̃.26:in alio cẽtenario, q est sextus,addita sunt m.21,sec.20: ĩ reliqs annis 30 m̃. circiter 8: q̃ omnia in summa sunt gr.3,m̃.57,quæ peracta fuere in annis 280.ex quibus patet & obseruata conueni re rationi huic,& motum post Albateniũ procedere minuendo velocitatem,& annis nostris tendere versus tardũ: nunc enim debent stellæ in annis 100 peragere gr.1,m̃.circiter 16. Placuit autem totam inæqualitatis Aplanes reuolutionem per hanc subscriptionem designare,quam diuisimus in quartas quatuor , quamlibet autem quartam in annos 900,annotantes quid in vnoquoque centenario addatur supra mediũ motum,& quid mox ab eo dematur.In prima igitur quarta est motus velox augens,qui supra medium motum addit singulo centenario mi.& sec.descripta.in secunda quarta est motus velox

gr.	m̃.	sec.
2	48	
	13	
	26	46
	21	20
	8	
3	57	0

D

minuens velocitatem,addens & ipse supra medium in quolibet centenario mi.& sec.descripta.in tertia vero est motus tardus infra mediũ motum,

A tũ,& in primo centenario demunt mi.5,sec.20:quare Aplane in eo cẽtenario nõ plus peragit q̃ m.54.sec.40,& ita deinceps de alijs.in vltima aũt quarta est motus tardus minuens tarditatem.tota igitur reuolutio huius inæqualitatis annis tribus millibus & sexcentis expletur.

De ordine orbium seruientium Aplanæ. *Cap.17.*

DE ijs autem orbibus,qui quodammodo famulantur Aplanę,quoniam nondum omnia dicta sunt,dignum erit postremo exponere,quo pacto sese habeant omnes,& quanto tempore quisque circunferatur.Omnium autem(vt diximus)primus & supremus est ille,quem alij primum mobile vocant,qui tanta celeritate conuertitur, vt horis 24 ab ortu per occasum ad idem rediens circunferatur, reliquos omnes,qui intra continentur,secum vehens.est autem motus eius per æquinoctialem circulum simplicissimus,immutabilis,& æternus,nisi quum eius conditor aliter forte volet.Sub eo est,quem Circũducẽtem appellauimus,qui per colurum superiorem à septentrione in meridiem annis tribus millibus & sexcentis in latitudinem circumagitur & ipse secum vehens omnes,qui subsunt orbes,nisi quantum aliqui contrauecti impediant. quoniam autem hic à primo vehitur in longitudinem,palam q medij circuli vtriusq; sese inuicem ad rectos angulos secant.igitur quum duplici aga-
B tur motu,altero in latitudinem per se,altero in longitudinem per accidens,tardissimus autem sit,qui in latus est,velocissimus qui in longum, fit quidem,vt quæ puncta raptu velocissima sint,per se sint tardissima, quæ vero per se velocissima,raptu tardissima fiant:alterius enim poli in medio circulo alterius sunt:tardissimi autem semper poli sunt,velocissimus medius circulus.quo tandem fieri necesse est, vt tardissimus quisq; punctus velocissimus olim fiat,& velocissimus quisque,tardissimus.

Tertius autem orbis est,quem diximus Circitorem,cuius medius circulus subalternus est inferiori coluro æquinoctiorum,cæterum in latitudinem circunducitur à prædicto annis 3600,per se vero in opposita omnia mouens,ac gr.4 peragens in vna quarta circunductionis. agitur autẽ hic tribus motibus,qui sese omnes ad rectos angulos inuicem secant, & in eo expleti sunt tres illi principalissimi motus, qui in natura sphærarũ per se esse possunt. omnis quoque velocissimus in eo punctus, tardissimus olim fiet,& tardissimus quisque,velocissimus, ita prouidentibus Dijs,vt virtutes cœlorum omnes vndique, & ad partem omnem impartiantur.quartus orbis est Contrauectus Circitori, & Circunducenti in latitudinem,qui per Colurum superiorem duplo velocior Circunducẽte à meridie fertur in septẽtrionem:sub quo est quintus Anticircitor ap-

pellatus,

pellatus, qui à prædicto in latitudinem circunducitur in oppositam semper Circitori partem ac proportionalem : vnde fit, vt proprio motu semper opponatur Circitori in latitudine, in longitudine vero semper conueniat, & in idem pellat . ergo hic si in latitudinem duci debet tantum in vnam partem, quantum Circitor in aliam, oportet cõtrauectum quartum duplo velociorem esse Circunducente secundo, & Circitore, quatenus in latitudinem agitur etiam ipse: verum motibus proprijs æquales sunt Circitor & Anticircitor iste. sub Anticircitore oportet & suum Cõtrauectum statui illi æqualem, aut insensibiliter cædentem, alioqui continget & Aplanen simul in latitudinem circunduci, quod quidem non apparet: aut, si forte contingit, insensibiliter quidem accidit, & post longa secula. Postremo sub his omnibus est Aplane orbis tot luminibus clarus, & lacteo distinctus circulo, quæ per se gr. 1 in annis 100 obit, totã autem reuolutionem annorum millibus trigintasex, modo tardior, modo velocior: medius autem circulus eius per eclipticam Solis protẽditur, quem situm per se, & per naturam habere non est censendum: quoniam (vt supra diximus) qui in natura sphærarum per se sunt motus, omnes se se secant ad rectos angulos. quapropter credendum est Aplanes circulũ non eodem in situ manere semper, sed & ipsum in latitudinem duci aut à Contrauecto vltimo, qui non omnino æqualis sit Anticircitori, aut à Circunducente primo, qui Contrauectum quartum orbem superet pauxillo aliquo: vnde nec circunductio Aplanes in latitudinem depræhendi, nisi post longa annorum curricula potest. Inæqualitatis autem Aplanes reuolutio annis 3600 expletur, vt dictum est. Ac de Aplane hactenus, & quæ circa ipsam appareant, & quibus de causis fiant, probabiliter dictum sit.

DE SATVRNO

De ijs, quæ circa Saturnum apparent. Cap. 18.

VNC ad eos orbes descendamus, in quibus vocati planetæ in circulis eorum medijs circunferuntur, soli ipsi spectabiles & insignes in sphæris suis. Ordiemur autẽ à Saturno, qui ab Aplane statim sequitur, præmittentes in primis, qnæcunq; circa ipsum apparent. Quòd igitur & ipse diebus singulis ab ortu in occasum vertatur à primo mobili, tum & ꝙ ꝓprium ipse motum habeat huic obliquum atq; oppositum, dictum est in vniuersum prius, nunc propria magis recenseamus. videtur igitur ꝓpriũ ille

A ille motum annis ferè 30 explere, tardißime quidem oĩum aliorum: quę cã facit, vt citißime oĩum in occasum ducatur, ꝙ quàm minimum primo contraferatur. Aequinoctialem autem non secat eisdem in punctis, in quibus Aplane & Sol, sed in alijs: quare neq; subalternus cum ecliptica fertur, sed & illã quoq; secat. sectiones eclipticæ (nam illæ maxime considerãtur in planetis) altera in cancro traditur, altera in capricorno, variabiles singulis centum annis gr. 1.

Medius motus circutionis.

Gr.	m̃.	se.	ter.	quar.	q̃n.	sex.	
0	0	5	1	23	48	42	hor.
0	2	0	33	34	28	51	dies
1	0	16	41	44	25	30	mẽs.

Circuitio tota Annis 29, Diebus 162, ho. 12.

Sunt præterea in eius motu inæqualitates non paucæ, tum in longitudine, tum in latitudine: atque in primis illa, quæ & in Aplane dicta est, quòd in vna medietate circuitionis suæ tardior, in alia velocior spectatur. quippe in ea medietate, quæ est à virgine ad pisces per sagittarium, aliquanto tardior incedit: in ea vero, quæ à piscibus est ad Virginem per Geminos, velocior properat: punctus autem maximæ tarditatis nunc in Sagittario traditur gr. 13, maximæ vero velocitatis in geminis, variabiles quidem & ipsi, vti & sectiones.

Pręter hanc autem inæqualitatem est & alia etiam, cuius periodus an-

B nis pene singulis pauloplus iteratur, nõ magis quidem in vna medietate quàm in alia, sed succeßiue in omni parte. est autem hæc, quòd planeta modo directus & velox, modo tardus tantũ, modo stans, modo etiam retrogradus spectari solet: per quam inęqualitatem certa periodo atq; ordine continenter pergit. reuolutiones autem huius inęqualitatis 57 obseruantur in annis 59, die 1, horis ferè 18 fieri, quas si inter se compares, id etiam mirum habent, quòd vna non est æqualis alteri nec tota, nec earum partes, nam nec velocitates æquales sunt, nec status, nec retrogradationes.

Medius motus inæqualitatis.

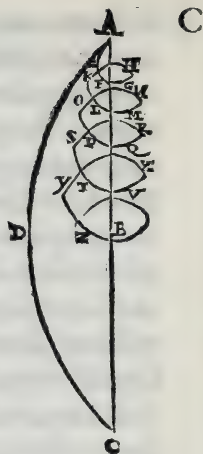
gr.	m̃.	sec.	ter.	qua.	quin.	sex.	
0	2	22	49	19	14	19	hore.
0	57	15	27	23	27	20	dies.
18	33	51	50	51	50	0	mẽs.

Tota reuolutio inæqualitatis Diebus 378, hora 1, mi. 30.

Illud porrò in hac inæqualitate magnopere admirandum est, ꝙ tum velocißimus directißimusq; planeta cernitur, quum Soli cõiunctus est, tardißimus vero, & maxime retrogradus, quum oppositus è regione fit Soli. atque hæc quidem in longitudine apparent.

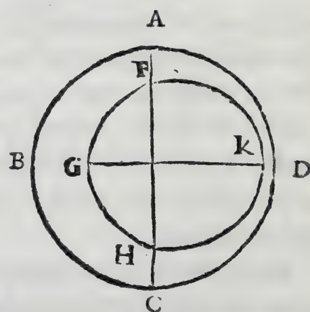
At vero & in latitudine sua quoque inæqualitas inuenitur, nam planeta,

neta, vbi à ſectiōibus eclipticæ digreſſus eſt, in eo quidem ſpatio, quod eſt à ſectione ad pūctum medium, & à puncto medio ad aliam ſectionem, diuerſimode quidem, & valde inæqualiter ad eclipticam ſeſe habet: nam modo ad ipſam accedit, non quidem vt tangat, modo ab ea recedit: accedit autem directus, & velox, ac Soli coniunctus, recedit vero tardus, retrogradus, & Soli oppoſitus. quem motum ſi recte conſideremus, videbimus per helices quaſdam fieri progreſſu quidem anticipantes, regreſſu vero deficientes, minimas item prope ſectiones, maximas circa punctum medium. vt ſi ecliptica ſit a d c, medius circulus Saturni a b c, prima helix erit a e f g h, minima omnium, quæ à ſectione vſque ad punctum mediū ſunt: ſecunda erit h k l m n, maior quidem priore, reliquis vero minor, & ita de alijs. per has igitur actus planeta, ad Eclipticam quidem accedit directus, & velox: ac velociſsimus in e, & k, & o, ac Soli coniunctus: recedit autem tardus, & retrogradus: maxime autem retrogradus, & Soli oppoſitus in g, & m, & q. C

De cauſis apparentium ſecundum alios. *Cap. 19.* D

Stronomi igitur ſuppoſitis ijs, quæ ſupra ſecundum eorum placita declarauimus, prædicta omnia demonſtrant partim quidem per Ecentricum, partim per Epicyclum: quòd enim in vna medietate tardior, in alia velocior planeta feratur, Ecentrico aſcribunt: faciunt enim orbem, in quo ſtella ipſa defertur, Ecentricū, quare in ea medietate, in qua eſt abſis, tardiorem planetam incedere, in qua vero Antabſis, velociorem agi, in hac enim arcus, per quem tranſit minor eſt, in illa maior. ſi enim totus zodiacus diuidatur in duas medietates in a d c, & c b a, Ecentricus autem ſit f g h k, manifeſtum eſt, quòd planeta tranſiturus medietatem zodiaci a d c, tranſibit quidem per arcum f k h: trāſiturus autem alterā zodiaci medietatem c b a, tranſibit per arcum h g f: at multo maior eſt f k h, in qua eſt abſis, q̃ h g f, in qua eſt Antabſis: plus igitur

A tur moræ trahet in medietate,in qua eſt abſis,quàm in alia. ſecundã autem inæqualitatem directionis,ſtatus,& retrogradationis epicyclo donant,qui in medio circulo Ecentrici reuolutus,ac planetam infixum gerẽs ſuperna parte verſus ortum,inferna verſus occaſum vertitur:quo fieri dicunt,vt planeta delatus ab Epicyclo modo in idem cum Ecentrico, modo in oppoſitum agatur,in idem quidem,quum ſuperna in parte eſt, in oppoſitum quum in inferna:quare & velocem planetam fieri, quum in idem cum Ecentrico fertur,tardum vero,ſtantem,& retrogradũ reddi,quum in oppoſitum retrahitur,retro enim ab Epicyclo ducitur, qui ecẽtrico velocior eſt:Circa Abſidẽ vero tardiora fieri omnia,circa antabſidem velociora:vnde accidit reuolutiões huius inęqualitatis nõ ęquales eſſe inter ſe,Plurimum enim intereſt,in qua medietate fiant, in velociori ne,an tardiori:ea vero proportione ad Solem,planetam moueri, vt tum ſit in ſummo Epicyclo,quum coniunctus eſt Soli,in imo vero, quũ oppoſitus,quare hic maxime retrogradum,illic maxime directum eſſe.

Eam vero inæqualitatem,quæ in latitudine apparet,Epicyclo rurſus aſcribunt,cui duos motus dant,præter eum,quo vehitur ab ecentrico,alterum in longitudinem,alterum in latitudinẽ:ſignato enim medio circulo Epicycli,item centro eius,centrum dicunt ſemper per ecentrici circulum ferri,medium autem circulum epicycli non ſemper per ecentrici B circulum ſubalternum verti,ſed diuerſimode agi:ſiquidem centro Epicycli in ſectione exiſtente medius circulus eius ſemper eclipticæ ſubalternus eſt,& quaſi ſupinus,verum vbi centrum à ſectione digredi incipit, nõ amplius ſupinus,& eclypticæ ſubalternus fertur medius circulus Epicycli,ſed inclinatur ſummo eius verſus eclypticam,imo verſus oppoſitã partem flectente:quæ inclinatio maior & maior continenter fit, donec centrum perueniat ad punctum medium,in quo maxima ea fit, non tamen vt eclypticam vnquam attingat:abinde vero reſupinari quodãmodo,ac ſenſim erigi incipit medius Epicycli circulus,donec in aliã ſectionem perueniat,in qua rurſus ſupinus,ac eclypticę ſubalternus reddatur. ſic igitur moto Epicyclo fieri dicunt,vt ſtella modo ad eclypticam accedat,modo ab ea abſcedat:accedat autem directa,& velox,quoniã ſuperna pars,quæ inclinatur,& in qua eſt planeta,ad eclypticam accedit, recedat autem retrograda,quoniam tunc eſt in ima Epicycli parte.Quòd igitur ita fiat,aſtronomi omnes dicunt,quo autem modo fiat, & à quo tot motus Epicyclo dentur,nemo oſtendit:de qua re poſterius inquiremus.

De cauſis apparentium per noſtra principia. Cap. 20.

TEntandum eſt autem aliter prædictorum cauſas per noſtra princi-

pia demonſtrare, ac primum quòd in vna medietate tardior, in alia velocior planeta agatur, cauſam ipſi non Ecentrico, ſed Circitori orbi damus: habet. n. Saturnus Circitorem ſuum, quẽadmodum & Aplane, Dijs ita diſponentibus, vt orbes & in longitudinẽ, & in latitudinem diuerſimode moueri poſſent. Quoniam aũt omnis Circitor in latitudinem quidem circunducitur, proprio aũt motu in oppoſita omnia mouet, palam ꝙ & hæc omnia circa Saturni Circitorem contingunt, verũ in latitudinẽ circunductio par eſt circuitioni Saturni, hoc eſt annis 29, diebus 162, horis 12 fit: proprius autem Circitoris motus tardior Saturni motu eſt. Quoniam autem & modo in idẽ cum Saturno, modo in oppoſitum fertur Circitor, inde quidẽ fit, vt modo planetã citet, modo ẽt retardet, nõ nunq̃ autem retroducat, quoniam tardior Saturno eſt. ea autem Circitoris huius ad planetam ꝓportio eſt hoc noſtro tempore, vt tum ſubalternus cum eo Circitor ſit in medietate contraria, quum planeta in gr. 13 ſagittarij peruenit, ſubalternus vero fiat in medietate iuuante, quum planeta in gr. 13 geminorum perductus eſt: quare hic eſt pũctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, quæ puncta alij abſidem, et antabſidem vocant: vbi enim eſt maxima tarditas, illic maximam putant à centro diſtantiam eſſe, vbi vero maxima velocitas, illic maximã centro propinquitatem exiſtimant. Nos aũt tarditatem, & velocitatem non à diſtantia, & ꝓpinquitate, ſed à Circitore dari arbitramur, quum ſubalternus planetæ ſit modo in contraria, modo in iuuante medietate. C D

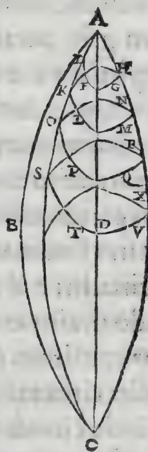
Secundam autem inæqualitatem directionis, ſtatus, & retrogradationis non aſsignamus Epicyclo, ſed alteri Circitori: duos enim Circitores habent planetæ omnes, qui retrogradationem nouere, à quibus prędictę duæ inæqualitates contingunt, communes planetis illis.

Ergo quum prior Circitor in latitudinem circunducatur per pũcta media, ſectionesq; ipſas reſpiciat vti polos circunductionis, tum ſecũdus hic Circitor per ſectiones in latitudinem circunfertur, puncta autem media reſpicit vti circunductionis polos: quare hic puncta media maxime in oppoſita per ſe mouet, ille ſectiones: eſt autem ſecundus hic tum circunductione, tum & proprio motu multo velocior Saturno, ſiquidem diebus 378, hora 1, m̃. 30 circunducitur in latitudinem, proprio autem motu retroducere Saturnum poteſt. Quoniam igitur & hic more Circitorũ in vna medietate circunductionis in idem agitur cum planeta, in alia in oppoſitum, manifeſtum eſt, ꝙ & ipſe modo planetam citat, modo retardat: nec retardat ſolum, ſed ſucceſsiue mox ſiſtit, mox etiam retroducit: in contraria enim medietate ſi Circitor velocior planeta ſit, primũ quidem tardat ſolum, à principio ſcilicet primæ quartæ contrariæ, quũ adhuc

A huc parua est oppositio,& anguli maiores,motusq; multum lateralis,parum recti habet:procedente vero motu,& crescente oppositione continenter,ad acutiores angulos peruenitur ad certũ pũctum,in quo vectio, & planetæ motus æquantur:ac tum planeta sistitur.mox crescẽte adhuc oppositione,& superante vectione retroductio planetæ fit:quæ cõtinue maior,& maior fit,donec ad subalternationem sit ventũ:in qua & oppositio tota recta est,& maxima retroductio.abinde vero cõminuitur rursus oppositio,ac rursus ad alium punctũ consistẽtiæ deuenitur,ac postremo ad motũ solum tardũ.oĩa igitur hęc potest in Saturnũ facere secũdus Circitor,qm̃ illo velocior est. Non sunt autem reuolutiones huius inęqualitatis inter se æquales,neq; totæ,neq; earum partes,quoniam multũ refert,in qua medietate contingant,an in ea,in qua ratione alterius Circitoris tardior planeta erat,an in qua velocior,præsertim circa pũcta maximæ tarditatis,& velocitatis: propter quæ inæquales redduntur reuolutiones secundæ huius inæqualitatis, verum per accidens hoc est: per se enim æquales omnes sunt,& si mensurentur per motum medium Circitoris primi.

Quòd autem in cõiunctione cum Sole velocissimus sit planeta, in oppositiõe tardissimus,causa est, ꝙ hic secundus Circitor tum subalternus est cum planeta in medietate iuuante,quũ ille Soli coniunctus est, tum

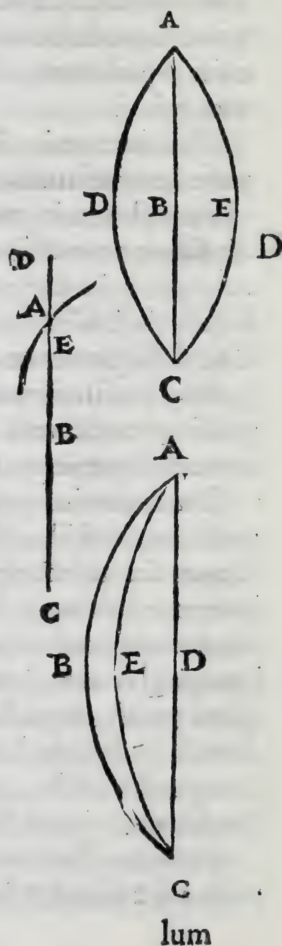
B aũt subalternus est in medietate contraria, quum Soli oppositus est planeta:quo enim tempore Sol à coniunctione Saturni ad oppositionẽ trãsfertur, eo & Circitor ab vna subalternatione ad aliam sese agit:verum neq; perpetuum hoc est, vt in omni coniunctione velocissimus, in omni oppositione tardissimus sit planeta,nisi per medium motum primæ inęqualitatis mensura fiat.

Eius autem inæqualitatis, quæ in latitudine apparet, causa est idem secundus Circitor,qui per sectiones circunductus puncta media respicit,vti polos circunductionis, ac in opposita maxime mouet:quoniam autem mouet in omnia opposita,palam,quòd & ante,& retro,& dextra,& sinistra torquere potest, atque helices facere (quemadmodum & in Aplane dictum est) maximas quidem circa puncta media, quoniam illic maxima fit latitudo, quæ circa sectiones in conum desinit.

Vt autem clariora reddantur omnia , sit Ecliptica a b c :circulus Saturni a d c : punctus medius d : sectiones a & c:

moueatur autem Circitor à prima quarta iuuantium,quæ eſt ſeptentrio C
nalis occidentalis,mouebit quidem & in longum,& in latus, in lõgum verſus orientem,in latus verſus eclypticam,& meridiem.ſi igitur planeta ſit vbi a in ſectione,ſeſe extra moturus,manifeſtum, ꝙ pulſus à Circitore in orientem ſimul,& meridiem verſus eclipticam,deſcribet portionem helicis primæ a e, motu veloci ac directo, atq; in e velociſsimus erit Circitore ſubalterno in medietate iuuante,in fine primæ quartæ,cũ quo ſit & Sol coniunctus in e. Rurſus vero moueat Circitor per aliam quartam, quæ eſt occidentalis meridionalis, in longum quidem pellet orientem verſus, in latus verſus ſeptẽtrionem.planeta igitur ab e deſcribet portionem e f, motu veloci minuente. deinde vero Circitore mouente à prima quarta contrariarum, quæ eſt meridionalis orientalis,pelletur quidem planeta in longum primo paululum in oriẽtem directus,mox ſtabit, mox retroagetur occidẽtem verſus,in latus vero verſus ſeptentrionem. deſignabit igitur portionem f g, Circitore ſubalterno in medietate cõtraria,ac planeta maxime ab ecliptica recedente,ac Soli oppoſito. poſtremo ſi à quarta vltima moueat Circitor, quæ eſt oriẽtalis ſeptentrionalis,agetur planeta in latus quidem verſus eclipticam,& meridiem,in longum vero retro primum,mox circa finem eius quartæ verſus orientem pauliſper, motu primum retrogrado,mox tardo ſolum:quare deſcribet portionem g h, peracta vna reuolutione Circitoris,atq; helice a e f g h,quæ minima quidẽ omnium eſt,quoniam latitudo fit maxima circa pũcta media,minor vero continenter verſus ſectiones:vnius enim circuli ſi medius punctus in oppoſitas partes pellatur,ſemper latitudo fit in medio,et in vẽtre maxima,minima circa extrema. Vt ſi circulus a d c ducatur in oppoſita circa b: latitudo maior erit d b e, verſus a autem,& c minor continue. pulſo igitur Saturni circulo in oppoſita circa medium,vbi d, deſcribũtur duo hinc inde circuli a ſ c, et a u c, in quibus latitudo fit maxima in ſ d u. Eſt autẽ dubitatio quædam circa ſectiones,quoniam in obſeruatis apparet planeta circa ſectiões in ecliptica nõ ſo-

lum

A lum in puncto sectionis,sed modo ante,modo post.vt si ecliptica sit d b c: sectio vbi a: apparet quidem planeta non solum vbi a, sed etiam vbi d, et vbi e, in ecliptica: per traditum autem modum non videtur posse in alio puncto videri,quàm in a, vbi sectio: nullus enim alius est punctus in Saturni circulo,qui eclipticam contingat,nisi sectionis punctus.

Ad quod dicimus,quum circulus Saturni a d c,accedit ad eclipticã a b c, fitq; circulus a e c, tunc ille adeo propinquus eclipticæ fit iuxta sectiones,vt discerni non posit per certum spatium,an planeta sit in ecliptica,an extra:quam ob rem in ecliptica esse videatur: vnde & astronomi subalternum dixere fieri in sectionibus cum ecliptica medium circulum epicycli.

Est autem & alia quædam dubitatio tum circa Circitorem primum, tum & circa secundum:videtur enim vterque tantum debere in latitudinem mouere,quantum in longitudinem mouet: at certe primus Circitor in latitudinem aut nihil,aut quam minimum mouebat,in longitudinem vero multum,modo citans,modo tardans planetam:secundus quoque,& si quandam latitudinem facit circa helices,non tamen tantum in latus mouet,quantum in longum:si quidem Ptolemæus scribit latitudinem maximam,quæ circa puncta media fit, non esse maiorem, q̃ gr.7, quod vero in longum præstat,longe plus est. Ad quæ dicimus in vtroq;

B causam esse Anticircitores suos,qui latitudinẽ minuũt,vt iam dicemus.

De ordine,& numero orbium seruientium Saturno. *Cap.* 21.

VIdētur autem,qui ad Saturnum orbes attinẽt,omnes numero decem:duo enim quum sint Circitores,vnusquisq; autem Circitor, qui non tantum in latus moueat,qnantum in longum, quinq; orbibus egeat,vt in Aplane monstratum est,fit quidem,vt in Saturno ad demonstranda,quæ apparent,decem orbibus opus sit.Ordo igitur prioris Circitoris in quinque consistit orbibus,Circunducente,Circitore, Contraue cto,Anticircitore, & suo Contraue cto, quorum primus est Circunducens,qui sub Aplane in latitudinem per se fertur per puncta media inter sectiones:circunfertur autẽ Saturno par,annis 29, diebus 162, horis 12. sub eo est prior Circitor,qui eodem tempore simul in latitudinem ducitur à prædicto,per se autem in opposita omnia mouet Saturno tardior: sub quo est Contraue ctus suus,qui super polis Circunducentis cõtrafertur in latitudinem illo duplo velocior: mouetur autem hic à Circitore trepidationis motu(vt in alijs dictum est.) Ab eo sequitur anticircitor, qui,vti & in Aplane diximus,in latitudine quidem semper opponit̃ Circitori,aut æqualis illi,aut quàm minimum cedens,in longitudinem ve-

ro

ro ſemper in idem agitur cum Circitore: ex quo fit vt non tantum in latus moueatur Saturnus, quantum in longum. ſub quo eſt vltimus Cōtrauectus, à quo fit, vt reliqui qui infra ſunt, non circūferātur in latitudinē. C

Ab his ſequitur ordo Circitoris ſecundi, in quinq; orbibus pariter cōſtitutus circunducente, Circitore, Cōtrauecto, Anticircitore, & vltimo Contrauecto: quorum primum eſt circunducens, qui nō per puncta media (vti prior) ſed per ſectiones circumagitur in latitudinem, ac circuitionem explet diebus 378, hora 1, m̄. 30 fere: cuius reuolutiones 57 fiunt in annis Aegyptijs 59, die 1, horis circiter 18. Sub eo eſt ſecūdus Circitor, qui eodem tempore circunducitur à prædicto in latitudinem, cæterum ꝓprio motu in oppoſita omnia mouet multo velocior Saturno: ſub quo eſt Contrauectus ſuus per trepidationem ab eo agitatus, duplo velocior Circunducente: A quo ſequitur Anticircitor alter, qui per ſe ſemper opponitur in latitudine Circitori, nō autem æqualis illi, ſed tamen tantum contranitens, quantum ſatis eſt, vt latitudo in Saturno non maior fiat, q̃ gr. 7: ac demum eſt vltimus Contrauectus: ſub quibus omnibus eſt Saturni orbis planetam ferens, qui ab occidente in orientem actus circuitionē explet annis 29, diebus 162, horis 12, in vna medietate tardior, in alia velocior, & inſuper modo directus, & velox, modo conſiſtens, modo & retrogradus per helices (vt diximus) inæquales circumactus. Ac de Saturno quidem hactenus dictum ſit. D

DE IOVE.

De ijs, quæ circa Iouem apparent. - *Cap. 22.*

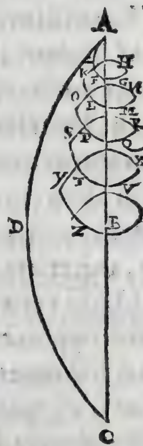
IDENTVR Planetę conuenientias inter ſe partiti, ſuperiores. n. tres Saturnus, Iuppiter, & Mars cōmunia fere omnia habent, & magnopere vnus cum alio cōſentit: Venus vero cum Mercurio, Sol cum Luna. quapropter, quæ de Saturno dicta ſunt, eadē quaſi repetētur & in Ioue, de quo conſequēter agēdū eſt, qm̄ à Saturno inter planetas ſtatim ſequitur. Ergo ꝙ & Iuppiter ab ortu in occaſum feratur diebus ſingulis à primo mobili, tardius q̃dē Saturno, cęteris citius: tū & ꝙ proprium ipſe motū habeat huic obliquū, declaratū ſatis eſt ſupra. obſeruant autē circuitionē ſuā ipſum obire annis circiter 12, hoc eſt annis 11, diebus 313, horis

Medius motus circuitionis.

gr.	m̄.	ſec.	ter.	quar.	quin.	ſex.	
0	0	12	25	6	6	56	horę.
0	4	19	14	26	46	31	dies.
2	29	37	13	23	15	30	mēſes.

A horis 20. Secat autẽ tum ęquinoctialem, tum & eclipticam. sectiones ecliptic æ altera nostro tempore in cancro traditur gr. 23, altera in capricorno. Illud vero mirum fortasse videri hoc in orbe potest, ꝙ quum superiores, vt dictum est, trahant inferiores, Iuppiter tamen à Saturno minime trahi videtur. Sunt aũt in eius motu inæqualitates non paucę, in primis illa, quæ & in Aplane, & Saturno dicta est, ꝙ scilicet in vna medietate tardior, in alia velocior spectatur: tardior quidem in ea, quæ est à cancro ad capricornum per virginẽ, velocior vero in ea, quæ à capricorno ad cãcrum per pisces: punctus aũt maximæ tarditatis in virgine, maximæ velocitatis in piscibus gr. 23. Sed nec minus secundam inæqualitatem directionis, status, & retrogradationis habere cernitur, siquidem singulis 13 mensibus diebus 8, horis ferè 21 certa periodo modo directus, & velox, modo tardus tantum, modo stans, modo retrogradus apparet: cuius inęqualitatis reuolutiones 65 annotantur fieri in annis Aegyptijs 71: quas item reuolutiones, si inter se compares, æquales non reperias.

Ad Solem quoq; eandẽ habere rationem cõstat, quam & Saturnus habuit, vt in coniunctione velocissimus, in oppositione tardissimus videatur.

At vero & in latitudine eadem quoque sortitus est, quæ Saturnus, in omni enim reuolutione inæ-
B qualitatis secundæ ad eclipticam modo accedere, modo abscedere spectatur, accedere directus, & velox, & Soli coniunctus, abscedere vero tardus & retrogradus, totum vero motum per consimiles helices obire, quarum, quæ prope sectiones sunt, minimæ, quæ circa puncta media, maximæ sunt. prima helix a e f g h, secunda h k l m n, & reliquæ.

Latitudo autem, quæ circa puncta media fit maxima, gr. 4 tradi solet.

De causis apparentium in Ioue. *Cap. 23.*

HOrũ igitur causas astronomi per ecẽtricũ atq; epicyclum reddũt, primã inæqualitatem ecentrico, sc͂dam epicyclo assignãtes, & itẽ eã, quæ in latitudine fit: modus aũt idẽ, qui & in Saturno dictus est. Cur aũt non simul cũ Saturno trahatur Iuppiter, nulli quidẽ dixere, quod certe iniuste neglectũ videtur: s.n. in alijs multis videbant inferiores orbes à superioribus trahi, debebãt saltẽ dubitare, cur idem & in Ioue nõ fiat.

Nos autem ab hoc primum incipientes dicimus ob id contingere, ꝙ sub Saturno alius orbis sit, qui in longitudinem illi contraferatur.

Ad

Ad ea vero,quæ in latitudine apparent in Saturno, Contrauectos po A
nere non est nobis necessarium visum,qꝫ confundi ea accidit cum Circitoribus Iouis & Circunducentibus:quanto enim pauciores inducere orbes possumus,tanto gratius & planius futurum existimamus. Quòd autem in vna medietate tardior,in alia velocior agatur Iuppiter,causam primo Circitori damus:habet enim & ipse,queadmodum & Saturnus, Circitores duos,quorum prior in latitudinem circunducitur Ioui tempore par,proprio autem motu tardior, cæterum modo in idem cum Ioue,modo in oppositum fertur:quare & modo citat,modo retardat:ea vero proportione ad planetam se habet,vt tum subalternus sit in medietate contraria,quum planeta in gr. 23 virginis inuenitur, vbi est maximæ tarditatis punctus:quum vero planeta in gr. 23 piscium versatur, tũ Circitor in iuuante medietate subalternus fit Ioui:quare & illic punctus maximæ velocitatis enascitur. Commodissime autem fit hæc proportio, quoniam circunductio Circitoris æqualis est motui Iouis: variantur aũt puncta hæc ob Aplanes motum,vt & in Saturno dictum est.

Secundam autem inæqualitatem directionis, & retrogradationis alteri Circitori ascribimus,qui tum circunductione, tũ proprio motu velocior multo est Ioue:siquidem circunducitur anno vno,mense vno,diebus 3, horis fere 15: vnde reuolutiones 65 in annis 71 conficiuntur:ꝓprio autem motu retroducere planetam potest.ergo et hic,quoniam mo D
do in idem, modo in oppositum fertur,nunc quidẽ planetam citat, nũc retardat pro natura conditioneq; Circitorum,nec tardat solum,sed & sistit, atq; etiam retroducit,quoniam velocior est Ioue.

Quòd vero velocissimus sit,quum Soli coniunctus est, tardissimus, quum opponitur,causa eadem est,quę & in Saturno dicta est:commune enim habuere tres superiores planetæ,vt quo tempore Sol à coniunctionibus eorum ad oppositiões sese traducit, eodem et Circitor ab vna subalternatione ad aliam sese conuertat.oportet autem mensurare per motum medium quod dictum est,alioqui perpetuum non erit, vt Iuppiter in coniunctione velocissimus sit,in oppositione tardissimus.

Porrò quæ in latitudine in Ioue apparent,eodem modo contingunt, quo & in Saturno dicebatur:Circitore.n.secundo ꝑ sectiones in latitudinẽ acto puncta media maxime in opposita ducũtur, vnde & consimiles helices fiunt nullo alio ab ijs,quæ in Saturno fiebant,differẽtes, nisi qꝫ Iouis helices productiores sunt,& directionem longiorem habent.

De ordine orbium Iouis. *Cap. 24.*

QVi vero ad Iouem orbes pertinẽt,vndecim ad summum omnes sunt:quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim

sub

A ſub Saturno ſubeſt:Reliqui vero decem ſunt,quinque ad priorem Circitorem attinentes,& quinq; ad ſecundũ. In primo ordine eſt primus Circunducens,qui per puncta media in latitudinem ſeſe conuertit Ioui par: ſecundus eſt Circitor primus,qui circunductione & ipſe Ioui par eſt, ꝓprio autem motu tardior:ſub quo eſt Contrauectus ſuus duplo velocior Circunducente:ac ſub eo Anticircitor,qui Circitori ſemper opponitur in latitudine, aut par illi,aut modicum quid cedens:nam & in prima inæqualitate quandam inſenſibilem latitudinem diligentiores notant: ſub eo eſt ſuus Contrauectus. Secũdi autem ordinis primus eſt Circũducẽs, qui per ſectiones in latitudinem agitur menſibus 13,diebus 8,horis circiter 21: ſub quo eſt ſecundus Circitor,per eaſdem ſectiones circũductus, proprio autem motu puncta media in oppoſita maxime mouens: ac ſub eo eſt Contrauectus ſuus:& ſub ipſo Anticircitor alter,qui in latitudine ſeſe eatenus Circitori opponitur,vt latitudo,quæ in punctis medijs maxima fit,non maior inueniatur q̃ gr.4:à quo poſtremo eſt Cõtrauectus ſuus,& ſub ipſo Iuppiter,qui per tot inæqualitates actus orbem demum obit annis 11, diebus 313,horis ferè 20:ita igitur ſe habet & Iuppiter.

DE MARTE.

B *De ijs,quæ in Marte apparent.* *Cap.25.*

MARS, qui proximum locum inter planetas Ioui tenet, communia,ferè omnia cum prædictis habet. Motum ipſe ſuum annis fere duobus explet, hoc eſt anno 1, diebus 321,horis circiter 23. medius autem circulus eius tum æquinoctialem,tum & eclipticam ſecat: ſectiones eclipticæ altera in Tauro gr.15,altera in ſcorpio tẽpeſtate noſtra traduntur:puncta media in aquario & leone. Habet itẽ Mars, vt nec ipſe cum Ioue rapiatur. Porrò & primã quoq; inæqualitatem ſuſtinet,vt in vna medietate tardior,in alia velocior feratur,tardior quidem in ea,quæ eſt à Tauro ad ſcorpium per leonem,velocior in alia, quæ eſt à ſcorpio ad Taurũ per aquarium:quare hic eſt pũctus maxime velocitatis, illic maximæ tarditatis.coincidunt autem puncta hæc maximæ tarditatis, & velocitatis cum punctis medijs.

Medius motus circuitionis.

Gr.	m̃.	ſec.	ter.	quar.	quin.	ſex.	
0	1	18	36	32	51	39	hore.
0	31	26	30	53	51	36	dies.
15	43	18	26	55	46	30	menſes.

At vero & ſecũdam quoque inæqualitatem directionis, ſtatus,& re-

trogradationis habet, cuius reuolutiones 37 fieri in annis 79, diebus 3, C
horis fere 8 Ptolemæus tradit: quæ quidem reuolutiones nec æquales quidem inter ſe ſunt.

Gr.	m̃.	ſec.	ter.	quar.	quin.	ſex.	
0	11	9	14	10	48	22	hore.
0	27	41	40	19	20	58	dies.
13	50	50	9	40	29	0	mẽſes

Tota reuolutio.
Diebus 779. horis 5.

Ad Solem prætereca eodem ſe habet modo, quo & prædicti duo, nam & ipſe in coniunctione velociſsimus, in oppoſitio ne tardiſsimus cernitur.

Ad hæc autem & in latitudine quoque eaſdem inæqualitates patitur, nam aliorum more per helices modo ad eclipticam accedit directus, & velox, modo recedit tardus, & retrogradus.

Quod autem mirum videri poteſt in hoc planeta, illud eſt, q̃ maxima latitudo, quæ circa puncta media fit, maior quidem in parte auſtrali, q̃ in parte ſeptentrionali annotatur, quando in parte auſtrali gr. circiter 7 mẽſuratur, in ſeptentrionali gr. 4, m̃. fere 20: quum in alijs æqualis vtrinq; ſit, quãquã et in Saturno paruum neſcio quid difformis latitudinis quidam conſpexerint.

De cauſis apparentium in Marte. *Cap. 26.*

HOrum igitur omnium cauſas Aſtronomi per Ecentricũ, & Epicy D
clum aſsignant eo pacto, quo & in prędictis dictum eſt quanq̃ nõ parum in eo laborent, cur latitudo in vna parte maior, q̃ in alia ſit.

Nos è Circitorum ratione cauſas omnium reddemus: primam autem inæqualitatem facit Circitor primus, qui per ſectiones circunductus in latitudinem puncta media maximæ in oppoſita per ſe mouet: eſt autem circunductione Marti par, proprio motu tardior: hic ergo quandoq; planetam citat, quandoque tardat, ea proportione, vt quum planeta ad gr. 15 leonis peruenit, tum Circitor ſubalternus ſit in contraria medietate, ſubalternus vero in propitia, quũ planeta ad gr. 15 aquarij perductus eſt: quare hic punctus maximę velocitatis, illic maximæ tarditatis inuenit.

Eius autem inæqualitatis, quæ directionem, & retrogradationem facit, cauſa eſt ſecundus Circitor, qui & ipſe per ſectiones circunductus in latitudinem puncta media in oppoſita potiſsimum agit: verum circũductione tardior Marte eſt, proprio motu velocior: circunducitur enim annis duobus menſe 1, diebus fere 19: vnde & reuolutiones 37 fiunt in annis 79, diebus 3, horis fere 12: quo tempore modo in idem cũ planeta, modo in oppoſitum fertur: quare & modo concitat, modo retardat, ac ſi ſtit, & etiam retroducit, quoniam Marte velocior eſt: velociſsimus autẽ

eſt

A est in coniunctione cum Sole, tardissimus in oppositione propter superius, & in alijs dictam causam, q in coniunctione subalternus est Circitor in medietate iuuante, in oppositione subalternus est in contraria: qd per se intelligi debet, & in medio motu respectu primi Circitoris: Similiter & q diximus motum explere Martem anno 1, diebus 321, horis 23, per se intelligendum est, nam interdum fit, vt citius eum motum obeat, interdum vt tardius: cuius causa est, quòd in circuitione planetæ quãdoque intercidit solum motus iuuans absque retrogradatione, interdum ĩtercidit & retrogradatio aut tota, aut in parte: quæ fieri iccirco possunt, quòd circunductio Circitoris longe tardior & diuturnior est, quàm planetæ reuolutio.

Eorum vero, quæ in latitudine apparent, causa est secundus Circitor, qui in opposita omnia mouens per helices Martem agit: nihil enim in hoc ab alijs differt, nisi quòd helices Martis quàm longissimam habent directionem.

Illud vero dignum est postremo inquiri, cur fiat, vt maxima latitudo, maior tamen in parte australi sit, quàm in parte septentrionali, quod vel facillimum visu est, quo pacto fiat. Facit autem hoc Circitor primus, qui in parte septentrionali latitudinem impedit, ne maior fiat, in australi vero adiuuat, vt expandatur: quoniam enim ille circunductione æqualis B Marti est, dum planeta à sectione transit ad punctum medium in parte septentrionali superiori, Circitor ipse per secundam quartam iuuãtium mouebitur, quæ est septentrionalis occidentalis: pellet igitur planetæ circulum in latitudinem versus eclipticam, & meridiem, ac impediet, ne maximam acquirat latitudinem in ea parte. Porrò planeta à puncto medio in aliam sectionem delato, Circitor obibit aliam quartam, quæ est septentrionalis orientalis: deinde vero dum planeta à sectione in aliud pũctum medium transibit in parte inferiori australi, Circitor aliam quartam percurret, quæ est meridionalis orientalis, à qua mouebit planetæ circulum in superiori parte versus septentrionem, in inferiori versus meridiem: in qua quum & planeta sit in puncto medio, vbi latitudo fit maxima, clarum est illic dilatari latitudinem versus austrum, & ab ecliptica magis, quàm fieret in superiori medietate in puncto medio: hoc igitur facit primus Circitor, quando secundus alter Circitor per se vtrinque æqualem latitudinem operatur. In alijs autem planetis idem non eueniebat, aut saltem manifeste non eueniebat, quoniam in ijs Anticircitor adhibebatur, hic autem Circitor Anticircitorem non habet, quare in latus mouere potest.

De ordine orbium Martis. Cap. 27. C

ORbes autem, qui Marti quodammodo famulantur, nouem numero omnes ſunt: quorum primus eſt ſolitarius ille Contrauectus, qui ſtatim ſub Ioue ſubeſt, à quo fit, ne reliqui circunducantur ab orbe Iouis. Ab hoc ſequitur ordo Circitoris primi, in qui in tribus tantum conſiſtit, Circunducẽte, Circitore, & Contrauecto, Anticircitorem autem non habet. Circunducens autem per ſectiones in latitudinem per ſe fertur Marti æqualis, ſub quo eſt Circitor primus, ac ſub eo Contrauectus ſuus. Hos ſequitur ordo Circitoris alterius, qui in orbibus quinque conſiſtit, Anticircitorem enim hic habet, quoniam non tantum in latus, quantum in longum mouet: primus horum eſt Circunducens, qui etiam per ſectiones in latitudinem circumagitur annis 2, menſe 1, diebus 19, horis 5 ferè: ſub eo Cõtrauectus ſuus, ac ſub ipſo Anticircitor, qui eo vſque Circitori in latitudine opponitur, quo latitudo per ſe non maior gr. 5, & medio fiat: cui demum ſuus quoque Contrauectus ſubijcitur, ac ſub omnibus Orbis Martis, qui per varias helices totum zodiacum obit anno 1, diebus 321, horis 23.

SECTIO TERTIA.

D

DE SOLE.

De ijs, quæ circa Solem apparent. Cap. 1.

HACTENVS de Aplane, & ſuperioribus tribus planetis, quibus ferantur motibus, & quo pacto, & quibus concurrentibus ſphæris, dictum eſt: nunc proſequamur de Sole, qui veluti cor, ac decus vniuerſi cœli, mediũ inter planetas locum tenet, ad quem cæteri omnes quandam certe relationem habere manifeſtum eſt. Præmittantur autem & circa ipſum in primis, quæ apparent, quæq; obſeruata traduntur: mox de cauſis eorum dicemus. Primum ergo illud conſtat non rapi ipſum ab orbe Martis in motu eius proprio: ꝙ vero ab ortu in occaſum diebus ſingulis circũferatur, tum & ꝙ proprium ipſe motum huic obliquum habeat, ſuperius declaratum eſt ſatis. Medius autem circulus eius

Medius motus circuitionis.

Gr.	m̃.	ſec.	ter.	quar.	quin.	ſex.	
0	2	27	50	43	3	1	hore.
0	59	8	17	13	12	31	dies.
29	30	8	36	36	15	30	mẽſes.

A æquinoctialem ſecat in eiſdem punctis, in quibus & Aplane, quæ æquinoctia pũcta vocantur, quare & ſubalternus cum Aplane per medium zodiaci circulum fertur, qui eclipticus vocatur: totam vero circuitionẽ conficit diebus 365, horis fere ſex. per motũ igitur, qui ab ortu in occaſum ducit, dies & noctes facit, per propriũ autem annos, & anni tẽpora.

Sunt autem & circa Solem diuerſitates non paucæ tum in motu, quo dies & noctes facit, tum in eo, quo annos, tum & circa maximã ab æquinoctiali declinationem, vbi Tropici vocati ſunt.

Diem autem quandoq; appellant id totum tempus, quo Sol ſupra horizontem eſt, noctem vero id totum, quo ſub horizonte conditur, qui ciuilis dies & nox ab aliquibus vocatur, ab aliquibus dies, & nox artificialis: quandoque autem diem vocant integram Solis conuerſionem ab ortu ad ortum, vel ab occaſu ad occaſum, vel à meridie ad meridiem, vel à media nocte ad mediam noctẽ, vt cuiq; libet diei initium auſpicari: qui ſolet dies naturalis appellari. Eſt autem conuerſio hęc Solis eo ſerior cõuerſione primi orbis, quo Sol per ſe poteſt primo orbi in vna ſui conuerſione contraferri, quod ferè eſt id paululum temporis, quo m̃. 59, ſec. 8 cõfici à Sole per raptum poſſunt.

Sunt ergo circa dies tum ciuiles, tum naturales diuerſitates plurimæ, de quibus omnibus agere ſi ſtudeamus, curioſi fortaſſe videamur, & circa puerilia verſari: at tamen ſi quàm breuiſsime & non affectate de præcipuis egerimus, nulli quidem moleſtum (vt arbitramur) pluribus autem gratum futurum exiſtimamus. Ergo circa ciuiles dies id primum apparet, ꝙ dies quandoq; nocti æqualis eſt, quandoq; maior, quandoq; minor: æqualis quidem, quũ Sol in æquinoctiali circulo eſt, quod bis in anno contingit, quo tempore æquinoctium in toto orbe ſpectatur: maior autem fit nocte dies, quum Sol ab æquinoctiali recedit, in ea enim parte, in quam ſeſe ipſe transfert, maiorem ſemper apportat diẽ, noctem minorem: quod eo vſque fit, quo Sol ad Tropicum peruenit, in quo dies cõtingit omnium aliarum maxima: inde vero rediẽs ſenſim comminuit diẽ, donec rurſus in æquinoctialem reuerſus nocti eum coæquet: in oppoſita vero parte contraria operatur, ac noctes illic die maiores producit.

B

Non eſt præterea eorundem dierum quantitas eadem ſingulis terrã incolentibus, exceptis æquinoctij diebus: quippe qui ſub ęquinoctiali degunt, æquinoctium ſemper habent, reliqui omnes inæquales dies habẽt, qua enim in parte eſt Sol, tanto maiorem diem omnes habent, quãto ab æquinoctiali diſtat magis, noctem minorem: in oppoſita vero contrariũ accidit. Horum igitur quibuſdam ciuilis dies ſemper minor eſt naturali, quibuſdam æqualis, quibuſdam ſemper maior: etenim aliqui ſunt, qui

dies

dies naturales duas ſemper Solem in conſpectu habent, alij tres, alij quatuor, & ita deinceps: quinimo & quibuſdã vnus cõtinuus mẽſis eſt dies, quibuſdam duo menſes, quibuſdam tres, alijs quatuor, alijs quinq;, ac demum & non nullis ſex menſes diem vnum continuum traducunt. C

At vero & circa dies, quas naturales vocant, diuerſitates quædam viſuntur: nam primum ſi Solis cõuerſiones inter ſe compares, æquales quidem non reperias, ſed alias lõgiores, alias breuiores: breuiores obſeruãt, quæ fiunt Sole in ſeptentrionali parte verſante, longiores, quæ in parte auſtrali: breuiores item in vtraq; parte cæteris paribus, quum Sol circa ſectiones degit, longiores quum circa Tropicos. Sunt ergo naturaliũ dierum aliæ longiſsimæ, aliæ breuiſsimæ, aliæ mediocres: atq; in mediocribus obſeruant die vna peragere Solem motu proprio m̃. 59, ſec. 8 fere, in minimis m̃. 57, in maximis gr. 1, m̃. 1 ferme. Ad hæc breuiores, & citius ad ortus ſuos redeũtes videntur conuerſiones illæ, quas Sol obit à capricorno ad cancrum per arietem, tardiores vero, & productiores, quas agit à cancro ad capricornum per libram: atque hęc quidem circa dies tũ artificiales, tum & naturales ſpectantur. nunc de annua diuerſitate dicamus.

Annum autem appellamus id totum tempus, quod Sol per proprium motum abſumit, dum ab eodem in idem redit: id autem, ad quod redit, eſſe poteſt vel ſtella aliqua è non errantibus, vel certus punctus zodiaco D deſignatus, qualia aut æquinoctia, aut ſolſtitia ſunt. Antiqui igitur annum metiebantur per reditum Solis ad certam ſtellam, ac tunc completum annum intelligebant, quum Sol ad eandem ſtellam redijſſet, à qua prius receſſerat. Poſterioribus vero viſum eſt non à ſtellis annum dimetiendum fore, ſed aut ab æquinoctio pũcto, aut ſolſtitio: quod conueniẽtius iudicatum iccirco fuit, ꝙ annus ſequitur proprium Solis motũ, peractus autem circularis motus vnuſquiſq;, quum circulum per ſe cõfecit, quod in Sole habere locum poteſt vel per æquinoctium punctum, vel ꝑ ſolſtitium: per reditum autem ad certam ſtellam locum non habet, quoniam (vt diximus) ſtellæ proprium & ipſæ motum habent, quare reuertẽte Sole ad pũctum, in quo ſtellam reliquit, non tamẽ illic eam offendet, vtpote aliquanto inde digreſſam, cui ſi ſe coniungere debet, plus circulo conficiat, neceſſe eſt: non igitur recte annus is dicitur, qui plus circulo cõtinet: cui rei aduerſantur, qui trepidationem induxere, ſicut enim annus recte non is dicitur, qui plus circulo continet, ita nec, qui minus circulo continet, annus recte dicetur: at per ea, quæ ſupra ſunt demonſtrata, ſi Aplane per trepidationẽ mouetur, ſequitur Solem redire prius ad æquinoctium punctum, quàm ad punctum eum, qui circulum præciſe clau-

dit, à

A dit,à quo recesserat prius:qua de causa & hi annum per certam stellam dimetiendũ voluere,quod certe rectius est,si per trepidationem Aplane mouetur:at si nõ per trepidationem agitur,rectius est ab æquinoctio,vel solstitio annum metiri:rectius etiãnum est ab æquinoctio,quoniã solstitij punctum exacte habere difficilius multo est, quando circa solstitium vmbra per tres & amplius dies nullam sensibilem mutationem facit.

Sunt autem & in annuo motu diuersitates non negligendæ, tum in vno anno,tum & in pluribus inter se collatis:ac primum in vno anno ea quoq; in Sole inæqualitas obseruatur,quàm prædicti omnes habuere,nã & ipse in vna medietate tardior,in alia velocior ferri cõspicitur, tardior quidem in septentrionali,velocior in australi:siquidem australem perfici diebus 178, septentrionalẽ 187 scribunt:quinimo & plus moræ trahere Solem in prima quarta zodiaci ab ariete ad cãcrum Ptolemæus tradit,minus in alia. punctum autem maximæ tarditatis Ptolemæi temporibus scribunt fuisse in geminis,maximæ velocitatis in sagittario. Verũ duo hæc nostris annis immutata videntur,nam nec pũctus maximæ tarditatis in geminis est,sed in cancro,gr.fere primo,nec prima quarta tardius obitur,quàm secunda.

Circa plures autem annos collatos inuicem multa etiamnum diuersitas inuenitur,ac primum in ratione mensuraq; annui temporis,quæ certe uaria admodũ & diuersa diuersis tẽporibus est obseruata: prisci enim annum inuenere ex diebus constare 365,& quadrante præcise, hoc est horis sex:tanto enim tempore ab æquinoctio ad æquinoctium redire Solem obseruauere. Posteriores vero non plane eam mẽsuram comperere,deesse enim quadranti paululum nescio quid, quod Ptolemęus dixit esse vnam tercentesimam diei,quæ sunt m̃.circiter 4,sec.12 horæ: quam rem cognouit videns Solem in annis 300 redire ad æquinoctium vna die prius,quàm computatio facta per quadrãtem integrum daret: signũ id fuit singulis annis ex ijs 300 deesse vnam tercentesimam diei partẽ, ac mensurã per quadrantem factam in annis 300 vnam diẽ plus apportare,quàm in re esset. Verum,tametsi ita suo tempore Ptolemæus inuenit,perpetuum tamen deinceps non fuit,quãdo Albatenius post ipsum accuratissime annuũ tempus metitus vidit tempestate sua quadrãti plus etiam deesse,ꝙ Ptolemæus animaduerterit,non enim vnam tercẽtesimã diei,sed vnam centesimam deesse,quæ sunt m̃.15, sec.12 horæ fere:quod & ipse eodem modo cognouit,quo & Ptolemæus,videns in annis 100 anticipari æquinoctium à Sole vna die prius, quàm ratio per quadrantem posceret.Sed neq; hoc etiam,quod Albatenius inuenit,ratum multo post fuit,siquidẽ alij obseruauere non vnam centesimam, sed vnã centesimam

tesimam

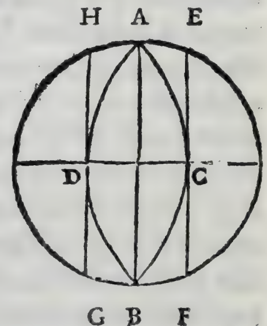
tesimam trigesimam sextam deesse quadranti, quòd singulis 136 annis C
præueniret æquinoctium prius vna die, quàm ratio quadrantis expostularet. Quod quidem neque ipsum diu firmum fuit, quando alij aliter etiam deprehendêre: qua in re non fuere quidem variæ opiniones, sed variæ magis obseruationes, & diuersis temporibus diuersę annui temporis mensuræ compertæ.

Ad hæc autem & circa Tropicos Solis, hoc est circa maximã ab æquinoctiali declinationem spectatur etiamnum diuersitas sua, quando declinationem illam per diuersitates annorum mutari constat. tradidit Ptolemæus per ea, quæ suo tempore obseruauit, declinationem Solis maximã esse gr. 23, m̃. 51. Albatenius vero post ipsum comperit eam gr. 23, m̃. 35. Nostris autem annis Ioannes è monte Regio retulit annotasse Solis declinationem gr. 23, m̃. 28. quod & nos quoque diligenti obseruatione comperimus, neque enim eiusmodi obseruatio difficilis admodum est. quam Tropicorum inæqualitatem & antiqui quoque ante Ptolemęum animaduertisse videntur.

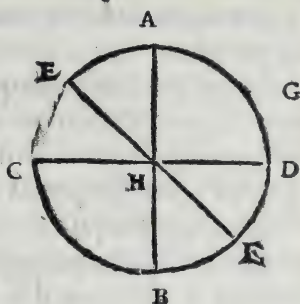
Postremo & illud in Sole apparet, q̃ existens in septentrionali parte & minor, & remotior videtur nobis, in australi vero maior, & propinquior. Eclipses quoque Solis, quæ fiunt in septẽtrione, maiores multo cõspiciuntur, q̃ quæ in meridie. Atq; hæc ferè sunt, quæ circa Solem spectãtur, quibus & illud addere dignum est, quod Pomponius Mela de Aegyptijs refert, fuisse olim, quum inde oriretur Sol, vnde nunc occidit, atque inde occidisse, vnde nunc oritur: cuius rei bene erit rationem habere, & videre, verum ne esse posit, & quomodo. D

De causis diuersitatis dierum ciuilium. *Cap. 2.*

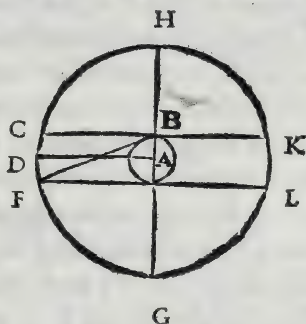
HOrum igitur omnium causas tentantes reddere quędam quidem cum alijs communia recipiemus, quædam vero nõ communia afferemus. Quoniam igitur medius circulus, quæ est ecliptica, æquinoctialem secat in duobus illis punctis, quę ęquinoctia vocantur, hinc vero ad ęstiuum inde ad hibernũ pertingit circulum, necesse est Solem circulum suum anno vno totum percurrẽtem, bis in æquinoctiali videri, bis quoq; in omni parallelo, qui intra Tropicos continetur: in ipsis autem Tropicis semel in æstiuo, semel in hiberno. Aequinoctialis a b: Tropicus æstiuus c: hibernus d: ecliptica a c b d: æquinoctium vernum a: autumnale b. ergo in æquinoctiali quum Sol est, ęqualem

A lem necesse est fieri nocti diem: quoniam horizon cuiusque terram incolentis æquinoctialem diuidit in duo æqualia, transit enim per centrum: quare arcus, qui supra horizontem est, æqualis est illi, qui infra: dies autẽ fit in arcu suprà horizontem, nox in arcu infra horizontem: dies ergo nocti æqualis fit. Sit æquinoctialis a b: horizon rectus c d: Sol in æquinoctiali, vbi a: palam ꝙ dies erit in tota h a, nox in tota h b: sed h a æqualis est h b, quia exeunt à centro ad circunferentiam circuli a d b c: dies ergo erit æqualis nocti. Rursus horizon obliquus habitantis, vbi g, sit e f, dies consimiliter erit in tota h a, nox in tota h b: quare & æquales.

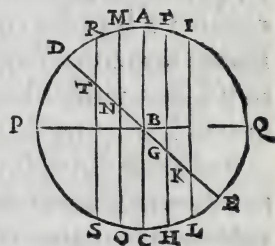
Sed habet dubitationem, quod dictum est omnem horizontem secare æquinoctialem in duo æqualia, sic enim oporteret nos è centro terræ videre, sola nanque ea linea, quæ per centrum terræ pertransit, diuidere in duo æqualia æquinoctialem potest, quum autem non à centro, sed à superficie terræ fiat visus, non videtur horizon æquinoctialem diuidere, si enim per lineam ęquidistantem lineę centri aspectus sit, vt per b c, tunc minorem
B sphæræ portionem videbimus c h k, si vero sit per lineam secantem centri lineam, vt per b f, tum maiorem sphæræ portionem aspiciemus f h l: terra sit a b, linea centri a d.

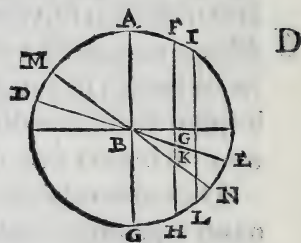

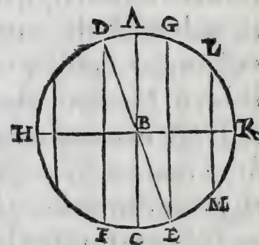
Dicendum aspectum nostrum fieri per lineam æquidistantem lineæ centri, vt per b c, sic enim Astronomica instrumẽta omnia in vsu sunt, quanquam enim videatur fortasse aspectus esse debere per lineam secantem centri lineam, vt per b f, quoniam terra, mareq; sphærica sunt, in sphæra autem summus punctus non impeditur ab alijs, non tamen ita est, vt per lineam secantem, vt per b f, videamus, quoniam non impediri summum punctum in sphæra locum habet in Mathematica sphæra, in naturali autem non, quia ne dum terra, sed & mare veluti planam superficiem per multum spatij habet: vnde fit, vt non per secantem lineam, sed per æquidistantem videamus: distantia autem huius lineę à linea centri tanta est, quanta est semidiameter terræ: sed certe spatium hoc semidiametri terræ in zodiaco propter immensam distantiam basim in aspectu nostro non facit, neque in oculo angu-

ctum: quare neque pars vlla è notis est in vniuerso non gradus, non minutum, non secundum, non tertium, non denique aliud è nominatis: C
quam ob causam quantum ad visum attinet, æquales dicendæ sunt sphæræ partes, quas horizon vnusquisque secat. atque hoc pacto æquinoctiũ accipiendum est.

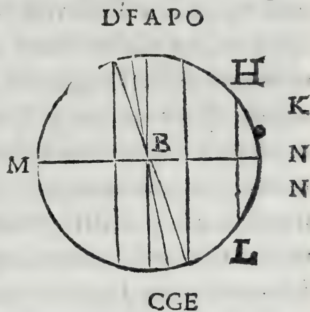
Ab æquinoctiali vero quum digreditur Sol, in eam partem, in quam diuertit, maiorem semper apportat diem vsque ad Tropicum, quoniam obliquus est illis horizon omnis, & semper deprimitur sub recto horizõte: maior igitur semper est arcus qui supra horizõtem est, quàm qui infra: in opposita vero parte oppositum. Sit æquinoctialis a b c, horizon rectus p q, obliquus d e, Sol in parte septentrionali, vbi f, palam quòd dies erit in tota f g, nox in tota g h: maior autem est f g: in opposita vero parte dies erit in tota m n, nox in tota n o: maior autem est n o. Maior item fit dies, quanto Sol magis ab æquinoctiali recedit, vt si sit, vbi i: dies enim erit in tota k i, nox in tota k l: maior autem est k i non solum k l, sed & f g: quam ob rem in Tropico, vbi maxima est amotio Solis ab æquinoctiali, maxima etiam omnium aliarum dies producitur: propter eandem causam & quanto aliqui longius siti sunt ab æquinoctiali, tanto maiorem diem habent, maior est enim dies ijs, qui sunt, vbi i, quàm ijs, qui sunt, vbi f, quoniam his horizon minus depræssus est, vt d e, illis depresior, vt m n: qui igitur sunt, vbi i, diem habent in tota k i: qui vero, vbi f, diem habent in tota g f: maior autem est k i, quàm g f. Ergo qui sub arctico circulo degunt, ijs ciuilis dies æqualis est naturali, vnum enim diem habẽt integrum ex horis 24, & in opposita parte noctem vnam horarum 24: quod iccirco fit, quia horizon eorum extremas zodiaci declinationes attingit. Vt si æquinoctialis sit a b c, æstiuus circulus e g, hibernus d f, arcticus circulus l m, horizon quidem eorum erit d e: Sole igitur existente in Tropico, vbi g, dies illis erit in to- D

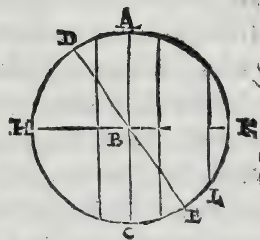

A ta g e: quare noctis vix punctum habebunt, reliquum, quæ ſunt horæ 24, diem continuam videbunt. Sole vero exiſtente in alio Tropico, vbi d, vnam ducent noctem continuam ex horis 24, & diem vix in pũcto, ac Solem cernent. Qui vero intra arcticum circulum, & polum habitant, ijs dies ciuilis maior eſt naturali, longiorem enim habent omnes diem, quàm horarum 24, & tanto magis, quanto ad polum propinquiores ſunt. Sit arcticus h l, polus n, habitent aliqui, vbi k, palàm quòd Horizon eorum erit f g: Sole igitur exiſtente in Tropico, vbi o, diem ſemper habebunt: nec ſolum in Tropico, vbi o, ſed etiam exiſtente ante Tropicum, vbi p, diem habebunt. Alij igitur habebunt vnius menſis continui diem, alij duorum, alij trium, alij & plus vſque ad polum, ſub quo qui degũt, diem vident continuum menſium ſex, quoniam horizon eorum eſt æquinoctialis: quandiu igitur Sol erit aut in æquinoctiali, aut citra, ſemper eum in conſpectu habebunt: quãdiu vero vltra ęquinoctialem erit, tandiu noctem perpetuam ſex menſium traducent. At qui intra arcticum circulum & æquinoctialem ſunt, omnibus ijs ſemper minor eſt ciuilis dies, quàm naturalis, hoc

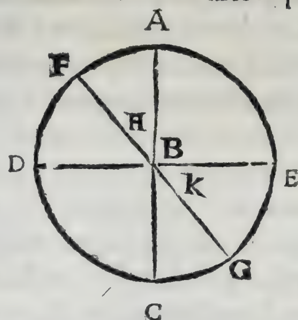
B eſt minor, quàm horarum 24: vnde & omnes diem & noctem habent, & ortum & occaſum Solis, quoniam eorum horizõ vltra extremas zodiaci declinationes protenditur, & arcum facit diei, & noctis in omni parallelo, in quo ſit Sol. Habitatio ſit, vbi f, horizon erit d e, ſupra quem (vbicunque ſit Sol) ſemper arcus diei fit, & arcus noctis. At qui ſub æquinoctiali degunt, ij ſemper æquinoctium habent, quoniam rectus eſt eorum horizon, vt h k, ſupra quem ſemper qui eſt arcus, æqualis illi fit, qui infra eſt.

De cauſis diuerſitatis naturalium dierum. *Cap. 3.*

SVnt autem & circa naturales dies, Solisque conuerſiones integras ſuæ etiam diuerſitates: quarum aliæ ex ipſo Sole ſunt, aliæ reſpectu incolẽtium terram, & horizontium eorũ: quum .n. alijs recti horizontes

ſint,alijs obliqui,quibus quidẽ recti ſunt, ijs omnes naturales dies æqua C les ſunt,quantum ex horizonte eſt: at quibus obliquus eſt horizõ,ijs &dies inęquales ſunt, & ortus ſolis. Sit horizon rectus d e: in hoc igitur omnes dies ab vno ortu ad alium æqua les erunt,quantum in horizonte eſt: tempus autem,quod abſumit ſol ab ortu ad ortum in hoc horizonte,ſunt horæ 24. Horizon vero obliquus ſit f g: ſi igitur ſol hodie oriatur in æquinoctiali vbi b,cras quidem in horizonte recto redibit ſol ad b horis 24: at vero ſi redeat ad horizontem obliquum vbi k,breuior erit illa reuolutio ſolis,& ortus correptus magis: ꝗ ſi redeat ad eundem horizontem obliquum,vbi h, longior erit reuolutio ſolis,& ortus productior.Hac de cauſa quum ſol eſt in ſignis, quæ oblique oriuntur à capricorno ad cancrum per Arietem,ſemper ortus corripiuntur,reuertitur enim ſol ad horizontem veluti occurſantem ſibi, ꝓpter depreſsionem eius ſub recto:quum vero eſt in ſignis,quę recte oriũtur à cancro ad capricornum per Libram, ſemper ortus producitur, & reuolutio ſolis fit ſerior, quoniam reuertitur ad horizontem veluti fugientem,propter eleuationem eius ſupra rectum.verum diuerſitates hæ dierum non è ſole ipſo dependent, ſed cauſa horizontium & eorum ſituum. D At vero & ratione ſolis ac motus eius ſecundum ſe reuolutiones ſolis,& naturales dies valde diuerſæ conſpiciuntur: cauſa in vniuerſum eſt,ꝙ Sol non ęqualiter contrafertur raptui primi orbis,ſed interdũ magis,interdum minus: igitur quum magis contrafertur,tum minus rapitur,vnde dies fit longior,& reuolutio Solis tardior:quum vero minus contrafertur,tum magis rapi accidit,& celerius verti in occaſum, vnde & dies minor fit,& reuolutio citatior.Duabus autem de cauſis euenit inæqualiter contraferri Solem primo orbi:altera eſt inæqualitas motus Solis,diximus enim id habere Solem,quod & alij,vt modo tardior, modo velocior feratur in ſuo circulo: altera pendet ex obliquitate circuli ſui, qui alicubi multum lateralis,parum recti habet,alicubi multum recti parum lateralis.Propter cauſam igitur inæqualitatis motus, in ſeptentrionali parte accidit dies minores videri,quoniam in ea parte dictum eſt tardius moueri Solem,quare minus contrafertur raptui primi orbis, vnde accidit magis rapi,& celerius in occaſum verti,& diem breuiorem fieri: in auſtrali vero parte,quòd illic velocior feratur,& magis contraferatur raptui,inde fit,vt dies ꝓductior ſit. Propter circuli autem obliquitatem

cæteris

A cæteris paribus minores circa ſectiones facit dies Sol,quoniam illic multum lateralis,parum recti habet circulus,quare minus contrafertur, vnde & magis rapitur,ac citius in occaſum:circa Tropicos vero maiores ꝓducit dies,quoniam illic plus recti habet circulus, parum lateralis, vnde & magis contraferri accidit,& diem tardari,ac raptum. Verum hę duę cauſæ in ſeptentrionali parte circa Tropicum opponi videntur, ratione enim tarditatis motus minus contrafertur Sol,ratione vero rectitudinis circuli,magis:at in auſtrali medietate circa Tropicum vtraque cauſa concurrit,nam & Sol illic velociter mouetur, & rectitudo circuli eſt maxima:qua de re,ſi exactiſsime menſurarentur dies,in auſtrali quidem plus adderetur in velocitate ſupra medium motum, quàm in ſeptentrionali demeretur in tarditate.

De æqualitate,& inæqualitate horarum. *Cap.4.*

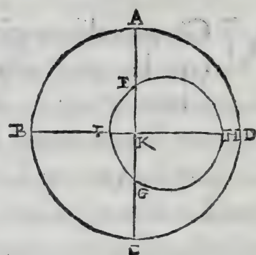
NOn æqualibus igitur exiſtentibus diebus, neceſſe eſt & horas inęquales etiam ipſas eſſe,maiorum enim dierum maiores ſunt partes in quatuor & viginti diuiſæ,quæ horæ dicuntur, minorum vero minores,non ſolum autem,ſi dies inter ſe compares,inæquales ſunt horæ, ſed & in eadem etiam die inæquales ſunt,ſi exactiſsime metiaris, neque B enim eſt eadem velocitas,& tarditas ſolis mane & veſpera,nec eadem rectitudo & obliquitas circuli:qua de cauſa fit,vt,ſi dies metiaris per æquales temporis partes 24,quales ſunt horæ Horologiorum,ſpatia ipſa à ſole percurſa æqualia ipſa non ſint:ſi vero menſura fiat per æqualia ſpatia, partes quidem temporis æquales ipſæ non erunt: ſolent tamē tam horas horologiorum,quàm horas quibus æqualia ſpatia percurruntur, æquales appellare,verum non ſimpliciter æquales ſunt, ſed ſecundum quid ſolum,illæ quidem æquales tempore,hæ æquales ſpatijs ſolum: facta autem menſura per æqualia ſpatia ſingulis 15 gr.vnam horam aſsignāt, ſic enim horæ 24 totam explent æquinoctialem in gr. 360.diuiſam.

Eſt autem & alius modus, quo horæ æquales,& inæquales dici conſueuere,qui maxime apud antiquos in vſu erat, diuidebant enim tum diem,tum noctem omnem in horas 12,ita, vt tot horas contineret nox omnis, quot & omnis dies,& ſemper numero horarum par eſſet nocti dies:vnde fiebat,vt horæ illæ quantitate temporis valde inæquales redderentur,in æſtiuis enim diebus,ſi nox diuideretur in tot horas numero,quot & dies, oportebat quidem horas illas noctis valde anguſtas, & breues eſſe,quum & noctes breuiſsimæ eſſent,dies vero lōgiſsimæ:quare

re æstate horæ dierum quàm longissimæ ducebantur, contra hyeme dierum horæ quàm breuissimæ, noctium quàm longissimæ trahebantur: solæ autem illæ vere æquales erãt, quæ fiebant Sole in ęquinoctiali existente, nam pares erant horæ diei & noctis non solum numero, sed & temporis quantitate: has igitur solas æquales vocabant, quas & alij æquinoctiales appellabant, quarum proportione & nunc quoque æquinoctiales illæ appellantur, quæ æqualibus spatijs commensurandis sunt attributæ. C

Cur Solis motus sit inæqualis. *Cap.5.*

NVnc, cur & annuus Solis motus sit inæqualis, expediamus. Astronomi quidem causam in Ecentricum orbem referunt, nam quemadmodum omnium aliorum planetarum, ita & Solis orbem Ecentricum statuunt, cuius absis nunc in cancro gr. 1, olim in geminis esset, Antabsis in Capricorno nunc, olim in sagittario: mutatæ autem propter Aplanes motum. Ergo si zodiacus in duo æqualia diuidatur a b c, & c d a, Ecentricus autem sit e h g f, cuius absis h sit in septentrione, vbi d, antabsis f in meridie, vbi b, palam quòd plus moræ trahet Sol in prætereunda medietate zodiaci a d c, quàm in prætereunda c b a, quoniam priorem medietatem transibit obiens arcum e h g, secundam per arcum g f e: maior autem est e h g, & plus temporis exposcens. de quo & supra dictum est. D

Nos rationem eius inæqualitatis Circitori orbis damus, nam & Sol quemadmodum & prædicti, Circitorem suum habet: habet autem vnũ tantum, quoniam in Sole secunda inæqualitas non inuenitur, quæ retrogradationem faciebat, nunquam enim retrogradus Sol fit, sed semper directus progreditur. Ergo & in Sole oportet tarditatem & velocitatẽ inesse, si eorum recordamur, quæ de Circitorum ratione dicta sunt supra: quoniam Circitor omnis modo in idem cum stella, modo in oppositum fertur, quare & modo citat, modo retardat, tantum si non velocior sit.

Ergo Solis Circitor proprio quidem motu Sole tardior aliquanto est, circunductione autem par, cuius ea est cum eo proportio, vt tum subalternus sit in medietate contraria, quum planeta ad gr. 1 cancri peruenit,

subalternus

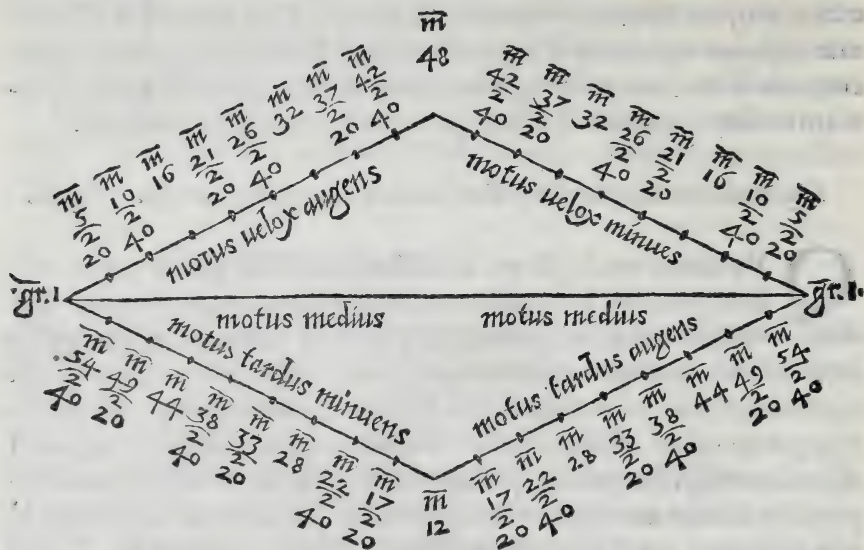
A ſubalternus vero in medietate iuuante, quum ad gr. 1 Capricorni: quare hic eſt punctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, mutabiles autem propter Aplanes motum, vti & in alijs. Qua de cauſa & à Ptolemæi tempore à geminis & ſagittario mutata ſunt in cancrum, & capricornum, & non iam prima quarta tardius obitur, quàm ſecunda, quoniam tarditatis punctus iu prima quarta tempeſtate noſtra non eſt.

Quomodo in annis pluribus collatis inuicem diuerſitas etiam ſit. Cap. 6.

QVo autem modo, & qua cauſa fiat, vt & inter plures annos collatos inuicem inæqualitas etiam non parua inueniatur, iam dicēdum. prædicta enim inæqualitas anni quidem vnius partes inæquales inter ſe facit, totos autem annos non: quare quum nihilominus & ipſi anni integri inæquales inter ſe ſint, & alij maioris menſuræ, alij minoris, operæpretium eſt diuerſitatis huius rationem adinuenire: neq; enim dicendum eſt Aſtronomos, qui diuerſis temporibus diuerſam annui tēporis menſuram annotauere, deceptos fuiſſe (vt diximus) ſed magis id pro comperto conſtituendum eſt diuerſa diuerſos comperiſſe, & ſine menda vlla diligentiſsime obſeruaſſe. Quoniam igitur ſupra demonſtratum eſt Aplanes motum inæqualem ad modum eſſe, & modo tar-
B diorem, modo velociorem pergere, item & illud in obſeruatis conſtare Aplanes motu reliquos orbes, qui infra ſunt, pariter agi, ac rapi, hinc fieri neceſſe eſt, vt & Sol mutationem, alterationemq; aliquam recipiat ab Aplane, ipſe quidem aliorum maxime, quoniam ſubalternus eſt eius motus cum motu Aplanes. Igitur, quo tempore Aplane velocior ipſa fit, quod accidit per annos mille octingentos, tum & ſimul citari Solem cenſendum eſt, quo fiat, vt citius ſolito reuertatur ad æquinoctiū, & quanto velocior redditur, tanto etiam velocius reuertatur: ex quo accidit & annos inæquales fieri, & menſuram annui temporis variari. Quæ vt manifeſtiora nobis fiant, ac ſimul & illud oſtendatur, quātum Sol ab Aplane recipiat, ſubijciemus totum Aplanes motum ſecundum ſuperius traditam ſubſcriptionem, quā per ſuas quartas diuiſimus: quarta autem quælibet annos noningentos continet, quos de centum in centum digeſsimus. In prima autem quarta eſt motus velox, augens continenter velocitatem: in ſecunda velox minuens: in tertia tardus, augens tarditatem: in quarta tardus, minuens tarditatem: inter velocem autem & tardum conſiſtit medius motus, qui & Aplane proprius eſt, quo in annis 100 gr. vnum peragit.

Tempus

 C

Tempus igitur fuit,quum Sol ab ęquinoctio ad ęquinoctium rediret diebus 365, & quadrante præciſe,hoc eſt horis præciſe ſex,quemadmodum antiqui recte annum ſuum dimetientes adinuenere:quod ante Natalem Dñi annis quadringentis contigiſſe cẽſendum eſt, quum Aplane motu tardo minuente perageret m̃.38,ſec.40. Hoc enim conſtituto cuncta optime reſpondere videbunť ijs, quæ de diuerſitate menſuræ annuæ à diuerſis ſunt obſeruata:quæ vt manifeſte conſpici poſsint, bene erit recenſere,de centum in centum annos,quantum Aplane addere Soli potuit. Supponamus igitur eo tempore,quo Aplane m̃.38,ſec.40, in annis 100 peragebat,annis ſcilicet ante Chriſtum 400, annuam menſuram ex quadrante præciſe conſtaſſe.in ſequenti igitur centenario auctus fuit Aplanes motus,&addita Soli mi.5,ſec.20: ob quæ cæptum eſt anticipari æquinoctiũ in annis 100 per tantũ tpis,quãto m̃.5,ſec. 20 pagi à Sole pñt,quę ſunt horę 2,m.circiter 15 horę:ac tunc & mẽſura annua cæpit ex quadrante præciſe non cõſtare, ſed minus continere. in ſcđo vero ſequenti centenario addita Soli fuere mi.10, ſec.40:in tertio mi.16: in quarto mi. D

m.	ſec.
5	20
10	40
16	
21	20
53	20

21,

A 21,sec.20:quo tempore & Natalis Domini fuit, & Aplane habuit motũ medium ac proprium. Si igitur omnia m̃ illa et sec. coniungamus, fient m̃.53,sec.20:quæ à quadrante,hoc est à tẽpore,quo annua mensura pręcise ex quadrante constabat, vsq; ad Natalẽ Domini addita Soli fuere: qui fuerunt anni 400 ante. Præuenit igitur in ijs 400 annis æquinoctium horis fere 22, & media, priusquam ratio per quadrantem facta daret.

Recenseamus autem & quæ à Christi Natali addita Soli sunt vsq; ad Albatenij tempora, quæ fuit quarta vna, anni videlicet noningenti. in primo igitur centenario addita sunt m̃.26,sec.40: in secundo m̃.32: in tertio m̃.37, sec.20: in quarto m̃.42,sec.40: in quinto m̃.48: in sexto m̃.53,sec.20: in septimo m̃.58,sec. 40: in octauo m̃.64: i nono m̃.69,sec.20: quæ omnia sunt in annis 900 m̃.432, gr.autem 7,m̃.12: qui sunt dies circiter 7,horæ 7. Quibus positis videamus nũquid Ptolemæi, & Albatenij obseruata rationi huic nostræ respondeant. at certe respondere vidẽtur, differentia solum B paucorum minutorum intercidente, qđ vel instrumenta ipsa ingessisse potuere, vel difficultas æquinoctij ad vnguem inueniẽdi, pręsertim si per motum medium computatio facta fuisset, non autem per verum. Existimauit igitur Ptolemęus singulis 300 annis pręueniri æquinoctium vna die prius, q̃ ratio quadrantis posceret, quod ita opinatus est videns primum in annis 285 (qui inter obseruationes Hipparchi, & suas interfluxere) anticipasse ęquinoctium die vna, minus vna vigesima, quod ad annos 300 proportionem vnius diei habet. E nostra autem ratione sequitur anticipasse æquinoctium in annis illis 285, qui inter Hipparchi & Ptolemæi obseruationes fluxere, m̃.circiter 66, differentia intercidente m̃.10 in annis 285. ita autem sequitur è nostra hac ratione, quoniam in annis 100 post Natalem Christi addita Soli fuere m̃.26,sec.40: in annis vero 43, qui fuere ab hoc centenario ad Ptolemæum, adiecta sunt m̃.circiter 10: In centenario autem ante Natalẽ addita fuerant m̃.21,sec.20: in annis porrò 42, qui ante

m̃.	sec.
26	40
32	
37	20
42	40
48	
53	20
58	40
64	
69	20
432	0

Gr. 7, m̃. 12.
dies 7, hore 7 ferè.

m̃.	sec.
26	40
10	
21	20
8	
66	0

te hunc centenarium fuere vſq; ad Hipparchum, adiecta ſunt m̃. fere 8, quæ ad ſummum ſunt m̃. circiter 66. potuit igitur aut Hipparchus, aut Ptolemæus, aut vterque differentiam illam m̃. 10 caſu aliquo intuliſſe. C

Fecit deinde & aliam Ptolemæus ſupputationem annorum 571, qui fuere à ſuis vſque ad Mentonis, & Euctemonis obſeruationes, in quo tẽpore vidit anticipaſſe æquinoctia duobus dieb⁹, minus vna duodecima, qui ad annos 600 proportionem habent dierum duorum. E noſtra autem ratione ſequitur anticipaſſe æquinoctia in annis illis 571, m̃. 90, quoniam in annis 400, qui præceſſere Natalem Domini, addita fuere m̃. 53, ſec. 20: in annis vero 100, qui ſecuti ſunt Natalẽ, addita ſunt m̃. 26, ſec. 40: in annis 43 ab his, ſequentibus vſq; ad Ptolemæum addita m̃. 10: in annis porrò 28, qui fuere ante 400 illos, qui prçceſſere Natalem Dñi, vſq; ad Mẽtonem & Euctemonem nihil additum fuit, quia tũc menſura annua ex quadrante integro conſtabat: quæ omnia in totum ſunt m̃. 90: ex quibus manifeſtum eſt rationem hanc parum abeſſe ab obſeruatis à Ptolemæo. Poſt Ptolemæũ Albatenius longe diuerſa viſus eſt obſeruaſſe circa anni menſuram, & æquinoctiorũ anticipationes, ſi quidem ab obſeruatis Ptolemæi per annos 743, annotauit ipſe eo temporis ſpatio anticipaſſe æquinoctium diebus circiter ſeptẽ prius, q̃ ratio per integrum quadrantem poſtularet. E ratione autem hac noſtra ſequitur anticipaſſe dies ſex, horas circiter 15, & mediã, in nono enim centenario, q ad tẽpora Albatenij terminauit, addita fuere Soli m̃. 69, ſec. 20: in octauo ante illum addita m̃. 64: in ſeptimo præcedente m̃. 58, ſec. 40: in ſexto m̃. 53, ſec. 20: in quinto m̃. 48: in quarto mi. 42, ſec. 40: in tertio mi. 37, ſec. 20: in annis vero 43 continuatis tertio centenario addita fuere mi. circiter 20: qui omnes ſunt gr. 6, mi. 33, ſec. 20: dies autem 6, horæ 15 cum dimidia fere. quapropter merito exiſtimauit Albatenius longe magis anticipare ęquinoctia, quàm Ptolemæus ſcripſiſſet, & quadranti plus deeſſe, q̃ vnam tercenteſimã, qđ ex obſeruatis ab eo dixit eſſe centeſimã vnã. Ne que igitur Ptolemæus, neq; Albatenius in obſeruationibus decepti ſunt, quod D

m̃.	ſec.
53	20
26	40
10	
90	0

m.	ſec.
69	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
37	20
20	
393	20

Dies 6, horę 15 cum dimidia ferè.

A quod momenti alicuius esset, sed in eo magis vterque, q perpetuum existimarūt, quod in parte tpis solum viderāt: manifestum autē est, q aliter futurū erat, ac Ptolemæus opinabat, qn à Christi ortu ad annos nostros intercessere anni 1535, in quo toto tpe tercenteni anni solum quinquies interfuere: oporteret igitur ex eius opinione à Christo ad nostra tempora anticipasse diebus solum quinque, quum tamen cōstet anticipasse diebus circiter 15, siquidem circa Natalem Domini erat æquinoctium die 24 Martij labente, nunc vero labente vndecima Martij spectatur. Similiter neq;, quod Albatenius in septingentis annis perspexit, idem in sequētibus erat futurum, si.n. singulis 100 annis vna die præueniret æquinoctium, oporteret à Christo ad nostra tempora iam diebus 15. præuenisse, at solū dies circiter 13 enumerantur, quibus æquinoctia rationē quadrantis prǫuenerūt: nihil igitur firmum, perpetuumq; in hoc æquinoctiorum præuentu sperandū, atq; attendendū est, quando nec Aplanes motus, à quo inæqualitas hæc dependet, vnus & certus est: bene aūt erit, si & reliquos annos, qui post Albatenium fluxere vsq; ad hæc tempora recenseamus, & p ratione hac nostra videamus, quātū ab Aplane additū Soli sit. In primo igitur centenario post Albateniū adiecta fuere mi. 69, se. 20: in scdo mi. 64: in tertio mi. 58, sec. 40: in quarto mi. 53, sec. 20: in qnto m. B 48: in sexto mi. 42: sec. 40: quæ sunt oīno m. 336, videlicet gr. 5, mi. 36: quibus si iūgamus addita à Natali Christi ad Albateniū, q erant gr. 7, m. 12, fient gr. 12, mi. 48, dies vero circiter 13: manifestū igitur est in annis 1500 tm anticipasse æquinoctia sm rationē hanc nostrā, & nihilo plus. Quippe tpe Iulij Cæsa. æquinoctium spectabatur die 25 Martij labente, circa initia eius: annis vero Natiuitatis Christi die 24, circa finē eius cadebat: quū vero anno 1500 æquinoctium habitū fuerit die 11, circa finē eius, palam q aptissime dies 13 anticipatiōibus æquinoctiorū dantur à Natali Dñi ad annum 1500.

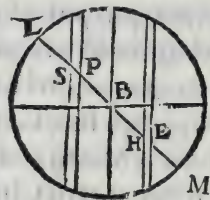
m.	sec.
69	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
336	0
Gr. 5 m. 36	
7 m. 12	
12	48
Dies 13	

Manifestius aūt (vt arbitror) eadē rō in annis sequētibus appebit, in quibus quū æquinoctiorū anticipatio minor continenter, & minor fiat, tēpus illud veniet, vt nulla tandē anticipatio eorū fiat, sed annua mēsura rursus è quadrante integro cōstituetur, quū transacta quarta hac, in qua Aplane motu veloci minuēte agiť, post annos 400 rursus mi. 38, sec. 40 p aget in annis 100: à quo tpe mox fiet, vt iā nō anticipēt æqnoctia, sed postponāt, & annua mēsura plus ēt quadrāte reqrat: atq; his vicissitudinibus

agetur Sol, vt modo anticipent æquinoctia, modo postponāt, interdum etiam stent, sed pauco tempore: maius vero est tempus, per quod anticipare contingit æquinoctia, quàm postponere: ex his igitur existimandū est ea contigisse, quę diuersis temporibus diuersa sunt obseruata circa annuam mensuram, & inconstantiam æquinoctiorum. Vtrum autē fiant hęc per eam præcise rationem, quam nos tradidimus, equidem non ausim affirmare, sed certe aut per eam fit, aut per valde proximam, quam rem alij fortasse ratione magis exacta absoluēt, nos enim vniuersalia magis percurrimus: ex his quoq; & mutationes punctorum maximæ tarditatis, & velocitatis dependent. C

De alia causa, cur annua mensura varietur. *Cap. 7.*

EST autem fortasse & alia causa, cur annua mensura euarietur, quam aliqui forte nimis affectatam dicent, nos negligēdam ducimus: supra enim diximus medium circulum Solis continenter versus æquinoctialem appellere, ac maximā eius declinationem in dies corripi: ex hoc sequitur eundem circulum contraferri in dies magis & magis motui primi orbis, quoniam continenter plus recti, minus autem obliqui habeat: vnde accidit & minus rapi, Solisq; conuersiones productiores esse. Ex diebus vero quum anni constent, dies ex horis, horæ è minutis, hæc ex alijs, hinc & annos quandam diuersitatem recipere censendum est, & annos nostros constare è paucioribus aut horis, aut minutis, aut alijs partibus: nō solum autem naturales dies, sed & ciuiles etiam variari ex hac eadem causa contingit: Sole enim magis in dies accedente ad æquinoctionalē per circulum suum, nobis quidem, qui ad septentrionem incolimus, breuior fit continenter dies, longior nox, australibus vero è contrario, nobis enim arcus diei minor redditur, noctis maior. D

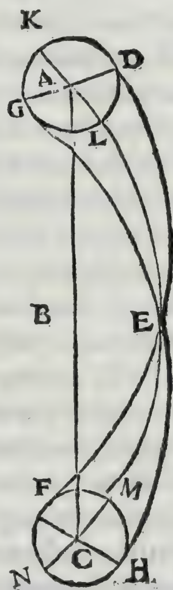
Sit æquinoctialis a b c, declinatio So maior d e f, & r f t, minor g h k, & o p q, horizō l m: nobis igitur in maiori declinatione dies erat in tota e d, australibus in tota r f: in minori vero declinatione dies est nobis in tota h g, australibus in tota o p: nobis ergo dies fit continenter minor, quoniam h g minor est, quàm e d. Nobis item temperatior contingit tum æstas, tū hyems, æstate enim Sol à nobis magis amouetur in dies, vtpote ad æquinoctialem accedens, in hyeme vero propinquior nobis fit, vtpote ab austro versus æquinoctialē appropinquans. Sed certe diuersitas hæc rectitudinis, & obliquitatis circuli Solis tam pauca est, & adeo sensim accedit, vt ab vna etate nec perci

pi,

A pi,nec dijudicari planè poſsit,ſiquidẽ in annis 1385, qui à Ptolemæo ad hoc vſque tempus interſuere,declinatio Solis correpta eſt m̃. circiter 23 de quo iam ſupereſt dicendum.

Cur Solis declinatio minuatur, *Cap.8.*

QVa autem cauſa contingat,vt maxima Solis ab æquinoctiali declinatio continenter comminuatur,nunc expediendum eſt,non enim quod omnes hactenus arbitrati ſunt,in cauſa eſſe poteſt: quicunq; etenim hactenus ea de re ſcripſere, omnes trepidationem Aplanes cauſam aſsignãt:factis ſiquidem paruis circulis per eum modum, qui dictus eſt,mutari & puncta declinationum neceſſe eſt,& modo verſus polos expandi,modo verſus ęquinoctialem contrahi, expandi quidem,quum medius circulus k e m aut verſus d,aut verſus g agitur,contrahi vero,quũ contra aut a d verſus l,aut a g verſus k idem regreditur:atque ita fieri dicunt, vt puncta ſolſtitia poſsint euariari.

Sed certe neq; neceſſarium eſt huius rei cauſam in trepidationem referri,neque ijs conſonũ quæ obſeruata ſunt,fortaſſe autem & impoſsibi
B le,ſi ſemper directæ feruntur ſtellæ. Primum autem cauſa hęc,quam è trepidatione aſsignãt, obſeruatis aduerſatᷓ,duo enim ſunt obſeruata, quorum alterum cum aſsignata cauſa ſtare minime poteſt:obſeruatum quidem eſt à Ptolemæi temporibus vſque ad noſtra correptam ſemper fuiſſe Solis declinationem.Item & illud etiamnum obſeruatum fuit,à Chriſto vſque ad Albateniũ per annos 900 motum Aplanes ſemper fuiſſe velocem,atq; augẽtem,vt dictũ eſt: ſi igitur motus per id tempus fuit velox augens,oportet medium circulum k l motũ fuiſſe verſus d,ac ſic nõ correptio tropicorum, ſed dilatatio facta fuiſſet: ſi vero correptio eorum eſt facta,oportuit aut d motum fuiſſe verſus l, aut g verſus k:at in neutro horum fit motus velox augẽs,in altero enim fit motus velox minuens,in altero motus tardus,& retrogradus:quare ꝑ id tempus aut motus non fuit velox augens,aut correptio Tropicorum non fuit,aut cauſa eius correptionis nõ eſt trepidatio, aut duo illa prima vti vera obſeruataq;,ſunt recipienda. ſequitur igitur vt trepidatio cauſa non ſit correptionis Tropicorum.

Quòd

Quòd vero neq; necessarium etiam sit ad eam recurrere, è principijs C
nostris manifestum iam fiet: quoniam autem multipliciter contingit id fieri, bene erit modos omneis referre, quibus ea correptio possit accidere. Primum igitur, quod antiquos Aegyptios existimasse credere possumus, siquis arbitretur, primum mobile non ab ortu in occasum ferri, sed à septentrione in meridiem, videtur quidem demonstrari posse, quo pacto Solis declinationes corripiantur: quoniam.n. tum Aplanes circulus, tum & Solis per medium zodiacum protenditur in lõgitudinem, si quidem supra ipsos ponatur primum mobile in latitudinem per se ferri, sed q̃ tardissime, manifestum fiet, quomodo circulus ille Solis possit continẽter circa solstitia variari: quinimo & illud quoque simul videtur ostendi, quod ab Aegyptijs mandatum literis Herodotus & Mela scribunt, fuisse olim, vt Sol inde oriretur, vnde nunc occidit, & è cõtrario: primo enim mobili circũacto in latitudinem, & secum ferente cum reliquis circulũ Solis, necesse est eius circuli partes successiue permutari, vt, quę superior prius fuerat, mox inferior fiat, & econtra: permutatis autem partibus, & illud necessarium est, vt totus motus permutetur: & si prius erat ab oriẽte in occidentem, nunc contra ab occidente in oriẽtem feratur, vt à principio diximus. Hęc igitur existimasse antiquiores Aegyptios fortasse credendum est, quum scripsere, ex quo ipsi essent, quater cursus suos obijsse sydera, ac Solem bis iam occidisse, vnde nunc oritur. Quæ vero ipsos ad- D
hæc existimanda impulerint, equidem non alia fuisse arbitror, q̃ quæ & mox à posterioribus visa sunt, solstitia scilicet mutari: sed certe iniuste videntur ob eam causam putasse primum mobile non in lõgitudinem ab oriente in occidentem, sed in latitudinem à septentrione in meridiem p̱ se ferri: duobus.n. modis quum immutentur tropici, vno respectu habitationum, à quibus plus, aut minus amoueri accidit, alio respectu eclipticæ, ac vnius ad alterum, per assignatum quidem motum primi orbis in latitudinem demonstrari fortasse potest, quo modo respectu habitationũ immutari contingat tropicos, at, quomodo respectu æquinoctialis, & ad se inuicem immutentur, & corripiantur, demõstrari minime potest, quoniam moto in latitudinem primo mobili accidit quidem vtrunque Tropicum simul cum sua æquinoctiali in latitudinem circũduci, eadem inter se, & ad æquinoctialem, distantia, & mensura remanẽte: quòd si & ad eclipticam, & ad se ipsos inuicem mutari debent, necesse est eclipticã ipsam immutabilem, fixam, atq; æternam statui, ad quam accedẽtes vterque magis, continẽter, & magis, arcum simul, qui, inter ipsos interiacet, vtrinque contrahant: hoc autem esse non potest, nisi primus orbis in longitudinem per se actus eclipticam ipse ęternam & inuariabilem inter po

A los vniuersi perpetuos atque immotos trahat:quod si & nunc(vti primis à nobis est constitutum)confirmetur,ac sanciatur,impossibile nimirum illud erit,vt olim Sol ortus fuerit,vbi prius occiderat, & è contrario, vt Aegyptij literis mandauere,si de ortu & occasu diurno intellexere: nam quoniā diurnus motus,ortusq; & occasus à primo mobili datur, impossibile est aliunde oriri Solem,quàm ab ea parte,vnde & nunc oritur,quocunque in situ ponatur circulus eius,quicunque illi locus in vniuerso detur:quòd si non de diurno ortu atque occasu intellexere, sed de annuo, sic verum(vt arbitror)& opinari & mandare literis potuere: quod simul manifestum fiet,vbi causam assignauerimus,cur solstitia cōtinenter corripi conspiciantur. Meminisse autem oportet eorum, quæ circa Aplanen supra commemorata sunt,supra ipsam enim contraue&tum orbem vltimum ponebamus,à quo fiebat,ne simul cum Circunducente ipsa èt Aplane circuntraheretur in latitudinem:si igitur Contraue&tum hūc ponamus non omnino æqualem Circunducenti,sed cædentem aliquantisper,verùm adeo parum,vt non nisi multo post depræhendi possit, tunc fieri necesse est,vt & hic Contraue&tus,& cum eo Aplane circunferātur in latitudinem,sed sensim,& quod non nisi post multa secula cognoscatur:quoniam autem ab Aplane trahi omnes orbes inferiores constat, inde etiam & illud fiet,vt & Solis circulus, & aliorū planetarum simul in
B latitudinem quoque circunducantur,sed tarde admodum,& quod longe post agnoscatur. Videtur autem(nisi fallimur) necessarium ita fore,vt Solis circulus in latitudinem circūagatur,quo omnia, quæ possibilia sunt in natura fieri,quandoq; etiam fiant,& vt virtus omnis,quę à Sole huc demittitur, & impartitur in terras, ad omnia successiue & vndequaque sese conuertat. Futurum igitur existimamus,vt, quemadmodum à Ptolemæi temporibus vsque ad nostra Solis circulus ad æquinoctialem appulit m̄.circiter 23,ita deinceps annis labentibus continenter magis ac magis ad eandem appropinquans,tandem(quum Dij volent) per ipsam æquinoctialem iter teneat, æquinoctiumque mortalibus per multum temporis apportet:mox parte illa,quæ nunc in septētrione est, permutata in meridiem,& è contrario, magis in dies & magis ab æquinoctiali sese amoueat,donec eisdem Dijs ita prouidentibus, Solis circulus per vtrunque polum atq; æquinoctia protendatur, subalternusq; fiat coluro æquinoctiorum,ac tunc quidem per helices à polo ad polū actus Sol anno vno omnes mundi partes circunuiset:mox vero partibus ꝑmutatis,ac ea,quæ nunc supra est,facta infra,& è conuerso,motus etiam ipse permutabitur,& non iam ab occasu ad ortum feretur per se Sol, sed ab ortu in occasum maiori etiam velocitate,quàm orbis primus, annūq;

non

non ab ariete, sed à libra reportabit nobis. Quod si significare voluerunt C Aegyptij, non de ortu & occasu diurno intelligentes, sed de annuo, & recte quidem tradidisse videntur, & secretius quoddam monumentum in arcanis eorum literis mandauisse. vtrum autem hæc circa Solem futura sint, nepotes nostri videbunt. Quæ Solis mutationes si forte fortuna in natura sunt, iam non admirabimur montium insularumque generationes, non eluuiones, non exarsiones, & id genus alia, quorum causas in eas syderum mutationes (quas nunc videmus) referre cum satisfactione non possumus.

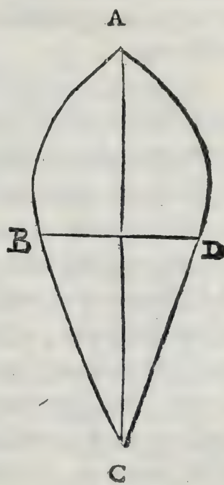
Cur Sol in septentrione minor, & remotior videatur. *Cap. 9.*

CVr vero Sol in septentrione existens minor nobis, & remotior videatur, causam superius diximus, talem enim fieri solem in septentrione, qualis est in medio cœli, in meridie autem, qualis prope horizontem est: cuius signum illud est, quod australibus contra accidit, minor enim, & remotior ijs videtur, quum in meridie est, maior vero et propinquior, quum est in septentrione. Non solum autem id in Sole accidit, sed & in Luna, & alijs, vt dictum est, maxime autem id in Sole apparet circa solstitia, quoniam illic est maxima ab æquinoctiali declinatio, & tūc maxime nobis in medio cœli est. Si autem ecentrici essent, oporteret & extra solstitia idem visum fuisse, vbicunque absis fuisset, quod à nullo traditum legimus: in ea quidem maximam tarditatem fuisse scribunt, minimum vero & remotissimum illic videri Solem nemo (quod nos viderimus) tradidit, nisi forte in abside, quæ nunc in cancro est, quod quidem non ratione absidis, sed ratione maximæ declinationis contingit. De Solis aūt eclipsibus, & cur maiores fiāt in septētriōe, in ijs, quæ de Luna, dicemus. D

De numero orbium Solis. *Cap. 10.*

QVatuor autem videntur orbes, qui famulantur Soli, quorum primus est solitarius ille, qui statim sub Marte subest, à quo fit, ne simul cum Marte & Solis orbis rapiatur: post quem est ordo ad Circitorē pertinentium orbium, è quibus Circunducens est primus, qui in latitudinem per colurum superiorem à meridie in septentrionem vertitur Soli par: sub eo est Circitor eodem tempore circunductus, cæterum motu proprio tardior Sole, cui subest Cōtrauectus suus: à quibus omnibus est orbis Solis, qui tametsi vero motu inæqualiter circuitionem suam obit, modo tardior, modo velocior, at motu tamen medio m̄. 59, sec. 8 fere singulis diebus peragit. Dubitet autem fortasse aliquis, quoniam sic vidētur sectiones circuli Solis in latitudinem mutari debere, quoniam Circitor

A tor in oppoſita omnia mouet, & tantum in latus, quantum in longum, niſi illi Anticircitor contraponatur. Ad quæ dicimus nos anticircitorem non poſuiſſe, vt euitaremus ingratam orbium multitudinem: videmur autem & ſine illo poſſe conuenienter facere, ſi ea ꝓportione ad Circitorem planeta moueatur, vt, quū Circitor à prima quarta contrariarũ mouet, quæ eſt ſuperior meridionalis, pellendo ſectionem verſus ſeptentrionem, tum & Sol per ſe eãdem in partem à ſectione flectat: inde enim fit, vt diſcerni non poſsit illius ſectionis motus in latitudinem, quoniam è toto orbe nihil ſenſibile eſt niſi ſtella: per flexus autem & ſinus non accidit ipſam ſtellam moueri, propterea quòd quartę circunductionis Circitoris, & quartæ motus planetæ æquales ſunt, ſed ſolum illud euenire videtur, vt prima & vltima quarta planetæ in maiorem latitudinem flectant, quàm aliæ duæ. Vt ſi æquinoctialis ſit a c, prima quarta a d maiorem latitudinem & flexionem faciet, quàm d c: ſimiliter & b a maiorem faciet, quàm c b. quæ ſi minus facere ſatis videntur, nihil prohibet & ipſi Soli Anticircitorem contraponere, qui ſectionum latitudinẽ

B impediat, ac per ſex orbes demõſtrari continget, quæ circa Solem apparent. ac de Sole ſatis dictum iam ſit.

DE VENERE

De iјs, quæ circa Venerem apparent. *Cap.* II.

V NC ad Veneris orbem tranſeamus, quam omnes ſupra Mercurium & Lunam locant. habet autem Venus cum Mercurio conuenientiam non paruam, quędam tamen ꝓpria, & magnopere admiranda ſortita eſt. igitur ꝙ & ipſa diurno in primis agatur motu, ſed tribus ſuperioribus tardior, æqualis autem cum Sole, vti obſeruatum recipiendum eſt. Habet itidem & proprium motum ab occaſu ad ortum Soli æqualem: quãquã enim interdum citius, interdum tardius Sole orbem perficiat, at per ſe tamen, & motu medio, qui & proprius eſt Soli, æqualiter cum eo vertitur, & anno vno curſum cum eo explet. illud quoq; manifeſtum eſſe debet non rapi Venerem ab orbe Solis, ſi enim raperetur, æqualiter cũ eo ferri non poſſet: diximus enim duorum orbium, ſi vterque in idem agãtur, minorem ſemper velociorem reddi. Medius autem circulus Ve-

neris, tum & æquinoctialem, tum & eclipticã secat: sectionum altera in ariete traditur gr.1, altera in libra, mutabiles, vti & in alijs planetis. C

Habet porro & Venus primam inæqualitatem medietatum, nã in ea, quæ est à piscibus ad virginem per geminos, tardior aliquãto incedebat Ptolemæi tempore, punctumq; maximæ tarditatis in geminis faciebat, in illa vero, quæ est à virgine ad pisces per sagittarium, velocior cernebatur, ac punctum maximæ velocitatis faciebat in sagittario gr.15, nunc vero in primo gr. cancri maxima spectatur tarditas, maxima in capricorno velocitas.

At vero & secundam quoq; inæqualitatem directionis, status, et retrogradationis sustinet, cuius reuolutiones quinque in annis 8 fieri obseruantur: quæ item reuolutiones neq; æquales inter se sunt.

Medius motus inæqualitatis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
0	1	32	28	34	44	18	horæ.
0	36	59	25	51	11	28	dies.
18	29	42	56	15	44	0	menses.

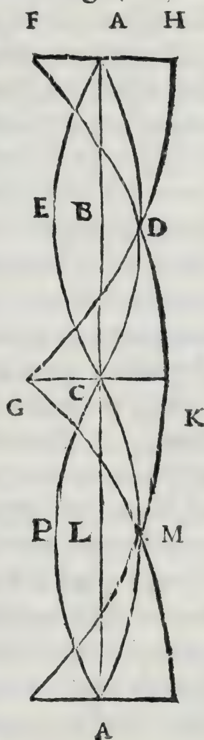
Ad Solem vero eam relationem habere noluit Venus, quam tres superiores habuere, vt velocissima esset in coniunctione, in oppositione tardissima, imo (quod alioqui mirum sit) nunquam opposita Soli spectatur, quippe quum nec ab eo vnquam maiore interuallo distet, quàm gra. 47, minu. 32, nunc cum eo coniuncta, nunc præcedens, nunc sequens. præcedere autem aut sequi quum dicimus, in eo intelligimus motu, qui diurnus dicitur, nam & signorum ordine modo præcedit, modo et sequitur: verũ, quum signorum ordine præcedit, diurno sequitur, quum vero diurno præcedit, ordine signorum sequitur. igitur quum Solem anteit diurno in motu, tum in exortu matutina spectatur, appellaturq; à nobis Lucifer, quum vero Solem sequit̃, vespertina in occasu apparet Hesperus vocitata: vtraq; autem vicissitudo pręcedendi insequendiq; Solem mensibus nouem fit, diebus 23, horis circiter 4, ac dimidia: maxima vero vtrobique elongatio à Sole gr.47, mi.32 esse conspicitur: quo quum peruenit, rursus ad Solem remeat nunc præuia, nunc assecla, & modo affuturum nuntians Solem, modo affuisse: atque his vicissitudinibus nunq̃ adeo à Sole abscedit, vt opposita illi fiat, siquidem oppositio gr. non pauciores, q̃ 180 exposcit: videtur autem matutina elongatio in medietate tardiori adiuuari, vespertina impediri: contra autem vespertina elongatio iuuari in velociori medietate, matutina impediri. quum autem elongationes hæ impediuntur, nunq̃ ad id summum pertingunt, quod est gr.47, mi.32, sed solum ad gr.45 mi.30 perueniũt. Qualiscũq; autem in maxima elongatione inueniatur Venus, siue præcedẽs, siue sequens, semper medium motum habet, in coniunctione vero cum D

Sole

A Sole ſemper eſt aut in tardiſsimo motu, aut in velociſsimo: matutina aũt, ſi recedit à Sole, tardo ſemper recedit motu, ſi accedit, veloci: veſpertina vero, ſi recedit, veloci ſemper recedit motu, ſi accedit, tardo.

In latitudine vero maiorem etiamnum admirationem præbent, quæ circa Venerem conſpiciuntur, nam, quum tres ſuperiores planetæ ꝑexiguam circa ſectiones latitudinem ducerent ab ecliptica, maximam circa puncta media, tum contra Venus circa puncta media q̃ minimam latitudinem facit, vtpote mi.16, circa ſectiones vero maximam, & gr.7.

Sed & illud quoq; non paruam affert admirationem, quòd Venere duobus in locis latitudinem faciẽte, paruam quidem in punctis medijs, magnam circa ſectiones, in punctis tamen medijs ſemper ſeptẽtrionalis ab ecliptica ſpectatur, nunquam auſtralis, in ſectionibus vero tum auſtralis, tum ſeptentrionalis videri ſolet: auſtralis vero quum videtur, in ſuperiori quidem parte ſemper directa & velociſsima eſt, in ſeptentrionali tarda & retrograda: in inferiori vero parte è contrario, Sit ecliptica a b c, medius circulus Veneris a d c, ſectiones a et c, punctus medius in ſuperiori parte d, in inferiori m, vterque ſeptentrionalis: in ſectionum igitur loco maiorem latitudinẽ
B habebit Venus, fiet enim quandoque vbi f, quandoque vbi h, ſimiliter & vbi g, & vbi k: in punctis autem medijs minorem multo latitudinem trahet, ex b non vltra e & d digreſſa in eiſdem præterea punctis medijs ſemper erit ſeptẽtrionalis, in ſuperiori quidem parte in d, in inferiori in m, nunquam autem in e, aut in p directa autem & velox per f k, tarda. & retrograda per h g. cæterum & ſtella ipſa per helices motum explet, ſicut & tres ſuperiores planetæ.

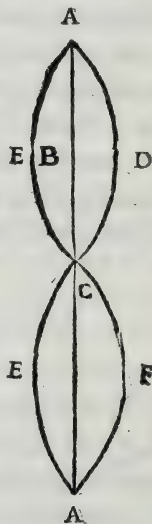
De cauſis ſecundum Aſtronomos. *Cap.* 12.

QVi igitur de ſyderibus hactenus tractauere, in prædictis omnibus ad ecentricum, atque epicyclum confugiunt. Ecẽtrico primam dantes inæqualitatem, epicyclo ſecundam: abſidem autem ponunt, vbi nos punctum maximæ tarditatis, Antabſidem, vbi nos punctum maximæ velocitatis: nunquam autem opponi Venerem Soli, ſed ſemper aut

coniunctam esse, aut præcedere, aut sequi interstitio nunquam maiore gr.47, mi.32: iccirco dicunt contingere, q epicycli centrum æqualiter, & coniunctum cum cētro Solis semper feratur: qua è re fieri, vt planeta, qui in circunferentia epicycli circunducitur, non plus distare à Sole posit, quàm sit semidiameter epicycli, quæ gr.45, mi.30 traditur: quòd si plus etiam distare videatur, id ab ecentrico dari: q enim centrum planetæ cū centro Solis semper coniunctum procedat, id in medio motu intelligendum est, vnde fieri potest, vt vero motu propter absidem & antabsidem seiungi etiam plus posit, q̃ gr.45, mi.30, ac abesse etiam 47 gr. mi.32. C

In parte autem absidis iuuari matutinam elongationem, quoniam ea fit per tarditatem epicycli, in parte vero antabsis vespertinā iuuari, quoniam fiat per velocitatem epicycli, quę ab ecentrici velocitate iuuatur.

Quæ vero in latitudine apparent, partim epicyclo, partim ecentrico donant, Ecentrico quidem eam latitudinem dantes, quæ in punctis medijs fit, Epicyclo autem eam, quæ circa sectiones: cui tres asignant motus, vnum in longitudinem, quo directionem, statum, & retrogradationem facit, duos vero in latitudinem, quorum alterum inclinationem vocant, alterum reflexionem: protractis enim duabus Diametris per epicyclum, altera per altitudinem sursum & deorsum, altera per longitudinem, ante & retro, inclinari dicūt diametrum altitudinis in sectionibus summo puncto versus eclipticam, imo versus septentrionem flectente: D inclinari autem eousque, quo fiat latitudo gr.7. Recedēte vero epicyclo à sectione paulatim releuari inquiunt diametrum altitudinis, ita, vt in puncto medio erectisima sit, & cum ecentrico subalterna: quod si fieri debet, simul & alteram diametrum reflecti oportet, ac punctum, qui antè erat, septentrionalem fieri, qui retrò, australem. Quòd vero semper septentrionalis planeta sit in punctis medijs, inde esse dicunt, quòd ecentricus modo vltra eclipticam in e, modo citra in d deuiet per mi.16, ea ꝓportione ad epicyclū seruata, quòd, dum epicyclus à sectione ad d punctum medium peruenit, tunc & ecētricus à linea a b c mouetur in d, & fit linea a d c, ac tunc in d planeta est septentrionalis. rursus moto epicyclo à puncto d in c alteram sectionem, ecentricus a d redit in b, & fit iterum linea a b c. Deinde vero in parte inferiori epicyclo moto à c in f pūctum medium, ecētricus in parte superiori mouetur à puncto b in e: quæ pars quoniam australis est, & superior, necesse est

inferiorem

A inferiorem fieri ſeptentrionalem,in qua eſt planeta in f puncto medio. igitur tam inferiori in parte,q̃ in ſuperiori,ſemper ſeptentrionalis eſt planeta in puncto medio. Hæc igitur fieri Aſtronomi dicunt:quo autem modo fiãt,& quo pacto ecentricus modo in d, modo in e feratur, & vnde vnus epicyclus tot motus habeat,nemo dicit. de quibus omnibus accurate rationem habebimus in ſequentibus.

De cauſis per noſtra principia. *Cap.13.*

NOs autem per pauciora, & ſimplicia magis vnũquodq; eorum, quæ in Venere apparent,poſſumus demõſtrare,ea in primis omnia confirmantes,quæ de medio circulo eius,& ſectionibus dicta ſunt. ꝙ autem non trahatur ab orbe Solis,id fieri dicimus,quemadmodum & in alijs,à Contrauecto orbe,qui ſolitarius ſtatim ſubiacet Soli.

Tardiorem vero in vna medietate,velociorem in alia ferri, à primo Circitore dari dicimus,qui circunductione in latitudinem par eſt Veneris motui, per ſe autem & proprio motu tardior:cæterum more Circitorum,modo in idem,modo in oppoſitum illi agitur, vnde & modo planetam citat,modo retardat,non autem retroducit,quoniam tardior illo eſt.Ea autem eſt proportio eius ad Venerem,vt,quũ ſubalternus eſt Cir-
B citor in medietate contraria, tum planeta in puncto maximæ tarditatis inueniatur,quum vero Circitor ſubalternus eſt in medietate iuuante,tũ planeta ſit in puncto maximæ velocitatis,qui olim in geminis, nunc in Cancro eſt,propter Aplanes motum. Circũfertur autem Circitor hic ꝑ ſectiones,ac puncta media maxime reſpicit vti polos circũductionis:quare et illa maxime in oppoſita mouet,atq; in ijs operatur latitudinẽ mi.16.

Secunda vero inæqualitas directionis,& retrogradationis à ſecundo Circitore prouenit(nam,et Venus Circitores duos habet) quoniam & ipſa retrogradationem nouit.hic autem Circitor circunductione quidẽ tardior multo eſt planeta,proprio autem motu velocior,ſiquidem circũducitur in latitudinem menſibus 19,diebus.16, horis circiter 9. Igitur,quoniam & hic pro Circitorum natura modo in idem cum planeta, modo in oppoſitum agitur,palam,quòd & modo eum citat, modo retardat,& quia velocior eſt,interdum etiam ſiſtit,interdũ retroducit: cuius reuolutiones ſcilicet in annis 8 fiunt:quæ quidem ne æquales etiam ſunt inter ſe,niſi medio motu menſurentur,propter velocitatem & tarditatem ſuperadditam ab alio Circitore,vt in alijs dictum eſt.

Cur autem non ſemper anno vno orbem expleat Venus, ſed modo citius,modo tardius,cauſa eſt in Circitore ſecundo,qui circunductione

multo

r.ulto tardior est planeta:qua è re fit,... dū planeta circuitiões suas obit, C
in aliquibus nulla intercidat retrogradatio,in aliquibus aliqua ītercidat,
aut tota,aut in parte:in his ergo cursum retardat,in illis concitat. non ni
hil etiā ad hoc facit prior Circitor,at per se tamen, & motu medio æqua
liter cum Sole orbem peragit.

Ad Solem vero nunquam opponi Venerem,sed semper aut coniun-
ctam feri,aut præcedere,aut sequi interuallo non maiore quàm gra.47,
m̄.32,causa præcipue pendet è Circitore secundo,quando planeta ipse p
se,& proprio motu æqualiter cum Sole semper progreditur, & si nihil à
Circitore reciperet,æquali semper passu cum Sole,& coniuncta cum eo
ferri videretur:verum,quoniam ab eo modo citatur,modo tardatur, ac
etiam retroducitur,inde fit,vt non semper pari passu cum Sole incedat,
sed interdum præuolet,quum citatur,interdum ponè sequatur, quū tar
dior redditur:quæ quoniam alternatim fiunt,alternatim quoque modo
præcedit Solem,modo consequitur:per tantum autem & præcedit,& se
quitur,quantum Circitor & addere supra medium motum Veneris, &
demere potest per vnam quartam circunductionis:videtur autem & ad
dere,& demere gr.45,mi.30,addere quidem in medietate iuuante,deme
re in contraria. Statuatur igitur Venus cum Sole cōiuncta Circitore sub
alterno in medietate iuuāte,manifestum quidem est tunc habere Vene-
rem velocissimum motum : si ergo obeat Circitor quartam illam,quę à D
subalternatione sequitur,addet quidem planetæ supra eius motum gra.
45,m̄.30:quare prægredietur Venus ante Solem signorum ordine gr.45,
m̄.30,ac vespertina apparebit post ipsum diurno in motu:fit enim, vt di
ximus,vt quum signorum ordine præcedit,diurno sequatur,& è cōuer-
so.Rursus vero,si Circitor moueat per aliam quartam,quæ est prima cō
trariarū,demet quidem de motu planetæ gr.itidem 45,mi.30:quare quū
prius ante Solem esset signorum ordine gr.45:mi.30,nunc fiet,vt iterum
coniunctus cum eo redeat totidem amissis gradibus,quot superacquisi-
uerat prius Circitore subalterno in medietate contraria. Porrò si & aliā
quoque quartam obeat Circitor,quæ est secunda contrariarum,demen
tur iterum de motu planetæ gr.45,mi.30:vnde interea præibit Sol,ac pla
netam retrò relinquet signorum progressu gr.45,mi.30: quare matuti-
nus videbitur ante Solem diurno in motu, quoniam signorum ordine
sequebatur.Postremo si quartam vltimam peragret Circitor,quæ est pri
ma iuuantium , citari rursus planetam continget: quam ob rem quum
iterum gr.45,mi.30 acquirat,in fine quartæ illius Soli iungetur Circito-
re subalterno in medietate iuuante,ac peracta vna reuolutione inæquali
tatis secundæ.Manifestum igitur est,quoties coniuncta est cum Sole Ve

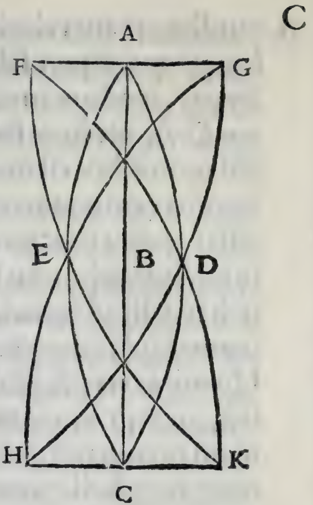
nus,

A nus,ſemper aut velociſsimum,aut tardiſsimum habere motum, quoniã ſemper eo tempore ſubalternum Circitorem habet modo in iuuãte medietate, modo in contraria:quum vero eſt in maxima elongatione Venus à Sole,medium ſemper habet motum,quoniam tunc mouet à punctis neutris,hoc eſt medijs inter iuuantem medietatem & contrariã. Veſpertina vero quum recedit à Sole Venus veloci ſemper recedit motu, quia Circitor tunc mouet à ſecunda quarta iuuantium, accedit autẽ motu tardo,quia hoc dat Circitor à prima quarta contraria: Matutina vero ſi accedit ad Solem,veloci accedit motu,quoniam id præſtat Circitor iuuans:tarda vero recedit,quia eum receſſum Circitor contrarius facit. Quoniam vero & illud interdum accidit,vt elongatio à Sole maior etiã fiat,quàm gr.45,mi.30,quippe quũ ſæpe gr.47,mi.32 ſpectetur, quæ omnium maxima eſt, hoc quidem addi à primo Circitore debemus exiſtimare,nam & ille ſupra medium motum Veneris & addit,& demit:videtur autem addere gr.2,mi.2,ac tantundem etiam demere,addere in velociori medietate,demere in tardiori.Quam ob rem ſi velocitas huius cũ velocitate alterius concurrat,tunc maxima fit elongatio planetæ à Sole, quæ eſſe poſsit.gr.47,mi.32:ac veſpertina tũc apparet Venus quàm maxime à Sole diſtans:ſi vero tarditas cum tarditate iungatur, tunc iterum maxima fit elongatio gra.47,mi.32,ſed matutina eſt ea elongatio, Sole
B. ordine ſignorum longe pręcurrente: at ſi velocitas vnius cum tarditate alterius concurrat,elongatio ſemper minor eſt,q̃ gr.47, mi.32. atq; hæc quidem ſunt cauſæ eorum,quæ in longitudine apparent.

Cap. 14.

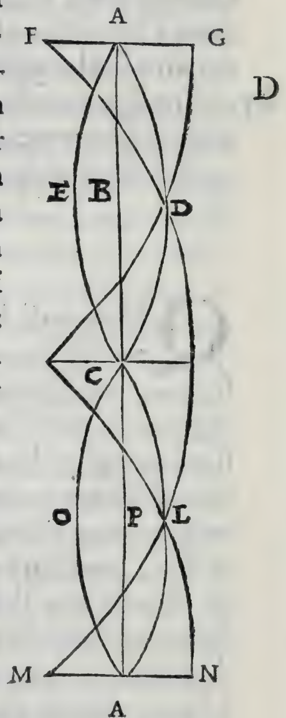
QVæ vero in latitudine tam mira ſpectantur,à duobus illis Circitoribus fiunt,quorum prior per ſectiones actus in latitudinem ꝑ ſe puncta media maxime reſpicit,atque in oppoſita mouet: ſecundus vero ꝑ puncta media circunductus ſectiones ipſas reſpicit,ac in oppoſita cõ ſimiliter agit:velocior autem hic erat,quàm prior,quare & latitudinem circa ſectiones maiorem ipſe operatur,quàm prior circa puncta media, quippe quum hic mi.ſolum.16 latitudinem expleat,ille gr.7. Sit ecliptica a b c, punctus medius b, ſectiones a & c, medius circulus Veneris, ſubalternus Eclipticæ. manifeſtum igitur quòd prior Circitor per ſectiones circunductus pellet b punctum medium in oppoſita,modo in d,modo in e: ipſo enim mouẽte à quarta occidẽtali Septentrionali agẽt b in e,ac fiet circulus a e c:mouente autẽ à quarta occidentali auſtrali e repellet in b,ac redibit circulus prior a b c. Rurſus Circitore acto ꝑ quartam

C

tam australem orientalem b ducetur in d, fietq; circulus a d c: postremo à quarta orientali septentrionali d reducetur iterum in b, facto circulo a b c. tota autem latitudo erit aut b e, aut b d, non maior, q̃ mi. 16. At vero secundus Circitor p pũcta media circunductus sectiones ipsas respicit, ac in opposita mouet: mouente igitur illo à quarta inferiori septentrionali a pelletur in f, c in k, ac fiet circulus f d k: mouente autem à quarta inferiori australi, reducetur f in a, k in c, ac redibit circulus iterum a b c: à quarta vero superiori australi ducetur a in g, c in h, facto circulo g d h: postremo à quarta superiori septentrionali restituetur g in a, h in c, redibitq; circulus primus a b c, peracta vna reuolutione secundæ inæqualitatis: latitudo autem tota erit ab a ad f, vel ad g, maior multo, q̃ in punctis medijs, vtpote. gr. 7.

D

Quòd vero in punctis medijs septentrionalis semper spectetnr Venus in d & l, nunquam autem australis in e aut o, in causa est Circitor primus, qui, q; circunductione æqualis est planetæ, tali proportione eius circulũ mouet, q; semper septentrionalis inuenitur planeta in punctis medijs: dum enim stella à sectione a fertur in punctũ medium b, tum Circitor mouet à quarta australi orientali, pellitq; b in d, in quo & planeta inuenitur septentrionalis: rursus dum planeta à puncto medio d in c, alteram sectionem graditur, Circitor à quarta orientali septentrionali reducit d in b: mox planeta à sectione c transeunte ad alium punctum medium l, Circitor à quarta septentrionali occidentali pellit b in e, in parte superiori circuli, in parte vero inferiori pellit p in l: si enim vnius circuli superior pars australis est, ĩferior septẽtrionalis necessario redditur: punctus igitur medius in parte inferiori septentrionalis est, quum planeta in eo inuenitur: quam ob rem tam in superiori medietate, q̃ in inferiori semper septentrionalis inuenitur planeta in punctis medijs respectu eclipticæ, in d et l.

In sectionibus vero tam australis, q̃ septentrionalis esse solet, quoniam secundus Circitor eam latitudinem operatur, qui

eam

A eam proportionem non habet ad circulum planetæ,quam prior habere dictus est. Est autem Circitoris huius ea proportio ad Venerem, vt, quũ australissima est illa, vti in f, tum Circitor à quarta prima iuuantium septentrionali inferiori moueat, ac directam & velocissimam reddat subalternus factus in fine quartæ illius. quum vero borealissima est, vt in g, tum Circitor mouet à prima quarta contrariarum australi superiori, tardissimamq; ac maxime retrogradam illam facit in fine subalternus cum illa: at vero & per helices mouet, quoniã in opposita omnia ipse agitur, & in hoc ab alijs Circitoribus prædictis in nullo differt.

De numero orbium Veneri seruientium. Cap. 15.

VIdentur autem, qui Veneri quodammodo famulantur, orbes omnes vndecim esse, quorum primus est solitarius ille Cõtrauectus Soli, à quo fit, ne simul & Venus ipsa trahatur: reliqui decem continent ordines Circitorum duorum: ordo autem vterq; quinque orbibus constat, quoniam vterque Circitor plus addere in longitudine videtur, q̃ in latitudine. Ordo igitur primus Circunducentem, Circitorem, Contrauectum, Anticircitorem, & vltimum Cõtrauectum habet, quorum primus est Circunducens, qui anno vno, Veneri par, in latitudinẽ per se fertur, per ipsas sectiones circumactus secundus est Circitor primus æqualiter circunductus à prædicto, proprio autem motu tardior planeta, à quo circa puncta media latitudo fit mi. 16: sub eo est Contrauectus suus, duplo velocior, ac sub ipso Anticircitor, qui in latitudine eò opponitur Circitori, quò latitudo in punctis medijs nõ maior fiat, q̃ mi. 16: sub quo sub est Contrauectus suus. Ordo vero secundi Circitoris & ipse in quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducens: qui per puncta media in latitudinem circunducitur mensibus 19, diebus 16, horis fere 9: sub eo est Circitor secundus eodem tempore Circunductus & ipse in latitudinem, cæterum proprio motu planeta multo velocior: qui sectiones in opposita agens latitudinem circa ipsas operatur gr. 7, additq; Veneri per quartam quamlibet gr. 45, mi. 30, vel demit. sub quo est: Contrauectus suus duplo velocior, cui Anticircitor suus subest non æqualis per se Circitori, sed tantum solum impediens, vt latitudo circa sectiones nõ maior fiat, quàm gr. 7: à quo postremus est Cõtrauectus vltimus. sub omnibus autem planetæ orbis locatur, qui per tot inæqualitates actus motũ suum anno vno per se cum Sole cõficit, modo anteambulo illius, modo assecla. atque hæc de Venere satis dicta sunt.

DE MERCVRIO. C

De ijs, quæ circa Mercurium apparent. *Cap. 16.*

ERCVRIVM diximus affinitatem, cōuenientiamque habere cum Venere maximam, paucis quidem enim exceptis omnia fere cum illa communia habet. Illud autem in primis constat nō rapi ipsum ab orbe Veneris, alioqui æqualiter cum ea verti non posset, (recipi autem debet inter obseruata, æqualiter ipsum verti) quod in medio motu intelligendū est, nam motu vero modo citius, modo tardius obire orbem constat. Secat autem medius circulus eius tum æquinoctialem, tum & eclipticā. sectiones eclipticæ annis nostris in aquario leoneq; tradunt gr. 1 vtriusq;.

Ad Solem porrò neq; Mercurius eam habet relationē, quam tres primi superiores habuere, vt in coniunctione velocissimus, in oppositione tardissimus foret, quinimo Venerem imitatus nūq̃ adeo à Sole abscedit, vt ad oppositionem veniat: siquidem neq; vnq̃ interuallo maiore, q̃ gra. 26, mi. 30 remouetur à Sole, modo & ipse præcedens, modo consequens Solem, quasi hi duo planetæ perpetuo quodam famulatu semper concomitentur Solem nunc præuij, nunc assecutores. quā ob rem & ipse Mercurius modo matutinus ante Solem in exortu spectatur, modo vespertinus post ipsum in occasu, quæ alternatio diebus 57, horis circiter 23 conficitur, cæterum ipse inter planetas rarissime videri solet. D

Sunt autem in Mercurio diuersitates non paucæ, et maxime etiam admirandæ in motu eius, quas, quoniam maxime Ptolemæus animaduertit, referemus etiam, prout illius temporibus inuentæ sunt. Tres igitur ille diuersitates in Mercurio annotauit in velocitate, & tarditate, prima fuit in duobus punctis è regione oppositis, in libra scilicet, & Ariete gra. vtriusque decimo: in libra quidem tarditatem comperit, in Ariete velocitatem. Rursus consimilē diuersitatem animaduertit in duobus alijs punctis, verum non è regione oppositis, sed distantibus solum per signa 4, in aquario scilicet, & geminis: in aquario enim gr. 9 velocitatem notauit, in geminis tarditatem: quod valde mirum videri potuit, quoniā puncta tarditatis, & velocitatis inter se correspondentia semper è diametro opposita esse consueuere, vt in alijs monstratum est, hæc autem nō è diametro sese respiciebant, sed solum per signa 4. Præter has autem diuersitates, & tertiam quoque vidit in Mercurio inesse, quæ directionem, statum, & retrogradationem facit, quæ certa sibi puncta non exposcit, sed successiue vbique fieri potest: cuius reuolutiones 145 obseruātur in an-

A nis 40 fieri, Vna autem reuolutio diebus 115, horis fere 22.

Medius motus inæqualitatis.

Gr.	m̃.	ſec.	ter.	qu.	qn.	ſex.	
9	7	46	0	27	28	19	horę.
3	5	24	6	59	35	51	dies.
93	12	3	29	47	55	0	mẽſ.

Primam autem diuerſitatem, quæ in Libra & Ariete viſa eſt, animaduertit ex duabus Mercurij elongationibus à Sole æqualibus, altera veſpertina, altera matutina: Veſpertina fuit Sole inuento in gra.9, mi.45 Aquarij, ſtella vero in gra.5, mi.0 Piſcium: Matutina vero fuit ſtella in gra.18, mi.45 Tauri inuenta, Sole vero in gra.10, mi.0 Geminorum. Ex his ſequi videtur, vt maxima, & minima longitudo, hoc eſt abſis, & antabſis eſſent in Libra, & Ariete: quum enim hæ duæ elongationes æquales eſſent, & altera veſpertina, altera matutina, neceſſe erat maximam, & minimam longitudinem eſſe in medio vtriuſq; puncta autem inter illas media erant gr.10 Libræ & Arietis: qua de cauſa in ijs ſtatuit abſidem & antabſidem, in Libra quidem abſidem propter alia quædam obſeruata, in Ariete vero antabſidem. quod & traditis quoque antiquorum valde cõ-

☉	gr.9.	m̃.45.	♒
*	gr.1.	m̃.0.	♓
*	gr.18.	m̃.45.	♉
☉	gr.10.	m̃.0.	♊

B ſonum videbatur, eo etiam maxime, quòd ſecundam diuerſitatem demonſtrare non poterat, niſi ita poſitis abſide & antabſide, vti prædictæ elogationes oſtendebant.

Secundæ vero diuerſitatis neceſsitas viſa eſt in Aquario & Geminis propter alias duas elongationes, quas Ptolemæus obſeruauit: fuit autem vtraque maxima, hoc eſt gra.26, mi.30, altera veſpertina, altera matutina: matutina fuit Sole viſo in gr.10, m̃.0 Aquarij, ſtella vero in gra.13, mi.30 Capricorni, veſpertina vero fuit Sole in gra.10, mi.30 geminorum, ſtella in gr.7, mi.0 Cãcri. Quũ igitur centrum epicycli per Aſtronomorum principia nunquam diſſocietur à centro Solis, oportuit in his duabus elongationibus cẽtrum epicycli fuiſſe in aquario & geminis. rurſus vero & illud fuit neceſſarium in ijs duobus punctis epicycli centrum habuiſſe maximam tarditatem & maximam velocitatem, quoniam duæ illæ elongationes erant maximę, quæ eſſe poſſent: ad quas conficiendas non ſatis eſt motus proprius epicycli, ſed neceſſe eſt illũ iuuari in veſpertina per velocitatem ſuperadditã, in matutina per tarditatem adiunctam, ſiquidem elongatio, quæ merito

☉	gr.10.	m̃.0.	♒
*	gr.13.	m̃.30.	♑
☉	gr.10.	m̃.30.	♊
*	gr.7.	m̃.0.	♋

epicycli per se fit, non maior est, q̃ gr.22, mi,30: prædictæ autem erant gr. 26, mi.30. oportuit igitur puncta illa aquarij, & geminorum addidisse tarditatem, & velocitatem, quod magnam peperit admirationem, quū nō essent è regione opposita, sed distantia solum per signa 4. Tertia vero diuersitas vnicuique in propatulo satis erat. atque hæc quidem sunt quę in longitudine fuere obseruata. C

At vero & in latitudine quoque suæ diuersitates spectantur, illæ fere, quæ & in Venere visæ sunt: nam & Mercurius duobus in locis latitudinem ab ecliptica facit, in sectionibus, & pūctis medijs: maior autem multo est, quæ in sectionibus fit, vtpote gr.4, mi.5, minor, quæ in punctis medijs mi.45. Verum illud in Mercurio & Venere differt, ꝙ Venere in punctis medijs semper septentrionali existente, Mercurius contra in eisdem punctis semper australis spectatur.

De causis secundum Astronomos. Cap.17.

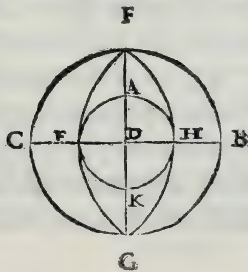
QVòd igitur à Sole nunquam elongetur Mercurius interuallo maiori, q̃ gr.26, mi.30, iccirco fieri Astronomi dicunt, ꝙ centrū epicycli semper coniunctum per se incedit cum centro Solis, quare quū stella in circunferentia epicycli vertatur, amoueri à Sole non potest lōgius, q̃ sit semidiameter epicycli, modo ante, modo retro, vti & in Venere cōtingebat: semidiametrum autem tradunt gr.22, mi.30. quam ob rem nec causa epicycli amoueri à Sole longius potest stella, q̃ gr.22, mi.30: ꝙ si nō nunquam ad gr.26, mi.30 pertingat amotio, id fieri dicunt, ꝙ epicyclus alicubi velocitatem & tarditatē recipiat, quod in quatuor locis vltra tertiam diuersitatem fieri comperêre, in libra & ariete, in aquario, & geminis, per tarditatem autem, matutinam elongationem iuuari, vespertinā per velocitatem, vt in Venere monstratum est. D

Primam autem, et tertiam diuersitatem, quomodo vtraque fiat, haud magno cum negotio demonstrant, ecentrico dantes primam diuersitatem, epicyclo tertiam: in secunda autem plus laboris inuenere. Ordine tñ suo dicamus, quomodo vnamquāq; ostendant. In prima igitur demonstranda ad ecentricum confugiunt, cuius absidem in libra ponunt, antabsidem in Ariete, quare & hic punctum velocitatis, illic punctū tarditatis maioris tradebant: quæ puncta non alium haberent motum cum suo orbe, q̃ Aplanes motum.

In secunda autem plus negotij habuere, nam quum viderent in aquario & geminis addi velocitatem, & tarditatem, non tamen satis apparebat, quo pacto fieret, ad ecentricum enim sese conuertere non poterant,

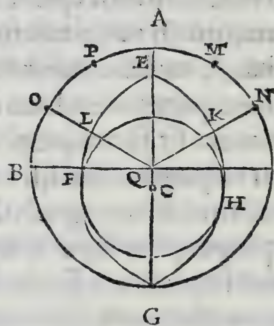
A tum q per ipsum primam diuersitatem demonstrauerāt, tum q absis & antabsis semper opposita è diametro sunt:sed neque ad epicyclum confugere poterant,quando tertiam diuersitatem videbant illi ascribi oportere:igitur tertium quiddam imaginati sunt,hoc est cētrum epicycli bis in anno propinquiorem terræ fieri,semel in aquario,semel in geminis. Tres enim viæ solæ sunt apud Astronomos,per quas velocitas & tarditas stellis detur,prima est per absidem & antabsidem, secunda est p motum & conuersionem epicycli,tertia vero per approximationem epicly cli ad terram.quum igitur sola hæc tertia superesset,qua vti possent, opinati sunt centrum epicycli bis terræ proximiorem fieri,ac sic tum in tarditate,tum in velocitate iuuari:facto enim terræ proximo epicyclo & velocitas,& tarditas maior fit, quoniam minoribus angulis prope cētrum maiores partes in zodiaco correspondeant,quare si directus, & velox p se planeta sit,factus propinquior centro,velocior etiam & citatior redditur respectu zodiaci,si vero tardus etiam sit,& retrogradus, pari modo citatior fit retrogradatio. Ad monstrādum autem,quomodo bis terræ propinquior fieret epicyclus,magnam quandam imaginationem cōmenti sunt:ac circa Ecentricum Mercurij orbē quatuor Deferentes ecētricos collocauere,duos extimos & maiores,duos intimos & minores, in quibus medijs ipse orbis Mercurij verteretur.primi igitur duo extimi

B Deferentes ceu per se immoti & stabiles absidem habebant & antabsidē è regione oppositas,absidem in libra,antabsidem in ariete,mobiles solū Aplanes motu,cæterum firmas & immutabiles. Intra hos duos immotos,duos alios collocant non quidem stabiles,sed motu continuo actos, verum in oppositum orbi Mercurij:quum enim hic ab occidēte feratur in orientem,illi contra ab oriente pari conuersione in occidentem voluuntur,quo fit,vt Mercurij epicyclus bis terrę propinquior in anno fiat: nam Deferentes hi,quum ecentrici sint,& absidem habeant,& antabsidem,agantur autem contra motum planetæ,necesse est totos percurri, & lustrari à planeta,quare & bis eum recipere in abside,bis in antabside, quare & ipsum bis terræ propinquiorem fieri. Sic enim motis in oppositum Deferentibus oualis à planeta describitur circulus,qualis e f g h, in quo bis terræ appropinquat in f & h. Sit enim linea absidis longior d g,linea antabsidis breuior d a, epicyclus in abside vbi g,qui in oppositum deferentibus agatur.dum igitur linea absidis describet arcum g b, linea antabsidis describet arcū g b, linea antabsidis describet arcum a f, epicyclus autem ex g mouebitur in f, & ex abside in antabsidem

antabſidem transferetur,vbi terræ propinquior inuenietur.Rurſus dum linea abſidis ducit arcum b e, antabſis ducit arcum f k.epicyclus autem ab abſide f, mouetur in antabſidem e. Porrò linea abſidis deſcribente arcum e c, antabſis deſcribit k h,& epicyclus ab e in h perducitur,vbi rurſus terræ propinquior fit in antabſide h. Poſtremo linea abſidis deſignante c g,antabſis deſcribit ipſa h a,epicyclus autem ab h feretur in g, deſcripto ouali circulo e f g h,in quo bis fuit terræ propioquior in f & h,bis remotior in e & g. C

His quatuor deferentibus ita conſtitutis viam quoque habere ſibi viſi ſunt ad oſtendendum et illud,quomodo epicyclus terræ propinquior fieret in Aquario & geminis, & non in punctis diametro oppoſitis.Oualis enim circuli e f g h vna longitudo eſt propinquior terræ,quàm alia: ſi terra ſit vbi q, zodiacus ſit a b g d, o vero Aquarius, p Piſces, a Aries, m Taurus, n Gemini. ſi ergo protrahatur linea à q ad n per k, & alia à q ad o per l, l quidem reſpódebit Aquario, k vero geminis,quare epicyclus in k & l propinquiſsimus erit terræ,quoniam nulla alia breuior eſt ab ouali circulo ad q, quàm q k, & q l. Cauſa vero,quòd oualis circuli ab epicyclo deſcripti vna longitudo ſit terrę propinquior,alia remotior, eſt abſis & antabſis deferentium maiorum, quum enim epicyclus eſt in abſide minorum deferentium,illi vero in abſide maiorum, tunc remotiſsimus eſt epicyclus à centro q, quàm maxime poteſt eſſe: quum vero epicyclus eſt in abſide minorum deferentium,hæc autem abſis eſt in antabſide maiorum,minus quidem abeſt epicyclus à centro,non tamen propinquiſsimus eſt, quàm in omni alio puncto, quoniam eſt in abſide deferentium paruorum. Porrò nec quum eſt in antabſide eorum, propinquiſsimus etiam eſt,quando k & l propinquiora ſunt puncta terræ, quàm f & h.in Aquario igitur & Geminis propinquiſsimum terræ epicyclum fieri per hanc magnam imaginationem ſunt arbitrati, ac per hæc quæcunque in longitudine circa Mercurium apparent, demonſtraſſe ſibi viſi ſunt. D

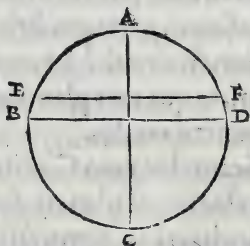
Quæ vero in latitudine viſuntur,eodem oſtendunt modo, quo & in Venere dictum eſt,epicyclo circa ſectiones ſeſe inclinante, mox ſenſim ſe releuante ita, vt in punctis medijs circulus eius ſubalternus ſit cũ eccentrico,ad quod conficiendum etiam reflecti opus eſt diametrum longitudinis,vti & in venere.

Semper

A Semper autem videri auſtralem Mercurium in punctis medijs oppoſito modo, ac in Venere ſe habebat, inde fieri dicunt, ꝙ ecentricus modo citra, modo vltra eclipticam agatur, ſed ea proportione, vt planeta in ſuperiori medietate tranſeunte in punctum medium circulus ille auſtralis ſit, contrarium vero accidat planeta in inferiorem partem tráſlato, vt in Venere dictum eſt, modus enim idem eſt, ſed proportio diuerſa: atque hæc ſunt quæ de Mercurio Aſtronomi tradidere.

De cauſis per noſtra principia. Cap. 18.

NOs è Circitorum ratione omnia ꝗ facillime demonſtrabimus, ſiue diuerſitates, quæ in Mercurio apparent, tres ſint, vt prædiximus, ſiue tantum duæ. fortaſſe autem tantum duę ſunt, quoniam prima, quæ in libra & Ariete tradebatur, nullam habet neceſsitatẽ per illas duas elongationes Mercurij à Sole æquales, neq; enim neceſſario ſequitur, ſi duæ elongationes æquales ſint, altera matutina, altera veſpertina, vt in medio earum ſint puncta tarditatis & velocitatis, ſed ſolum id ſequitur, vt puncta tarditatis & velocitatis æqualiter ab illis diſtent: vt ſi in e & f ſint duæ elon-

B gationes æquales, hæc matutina, illa veſpertina, non neceſſe eſt maximam tarditatem, & velocitatem eſſe in a & c, ſed poſſunt eſſe & in b, & in d.

Secunda autem diuerſitas neceſſaria quidem videtur, & recipienda eſt, quòd autem tarditas & velocitas in Aquario eſſet, & geminis, ſequitur quidem ad eos, qui epicyclos ponunt: ijs enim ſuppoſitis licet ſtella fuiſſet in capricorno & cancro, ſequitur tamen centrum epicycli fuiſſe in Aquario & Geminis, vbi & Sol erat: Ad nos autem non ſequitur, qui epicyclos auferimus. quare tarditatem & velocitatem à Ptolemæo inuentam, dicimus in Capricorno & cancro fuiſſe, atque in ijs planetam recepiſſe tarditatem & velocitatem.

Tertia vero diuerſitas & ipſa neceſſario ponenda eſt propter directionem, ſtatum, & retrogradationem in Mercurio manifeſtam. Primum igitur, ſi duę tantum ſunt in hoc planeta diuerſitates, dicamus quo pacto fiant, deinde, & ſi tres ponantur, referemus nihilominus, quomodo & id quoq; contingat. ſi igitur duæ tantũ ſunt, duo ſimiliter Circitores ponẽdi erunt, quorũ alter per ſectiones circunductus in latitudinem puncta media in oppoſita maxime mouet, alter circunductus per puncta media

ſectiones

ſectiones ipſas in oppoſita præcipue agit:prior igitur,cum circunductio- C
ne par Mercurio ſit,tum motu proprio tardior aliquantiſper eſt,propter
quod non retroducere ipſum,ſed tardare ſolum potuit:tardat autẽ, quũ
in oppoſitum illi fertur,citat vero,quum in idem:puncta autem maioris
tarditatis & velocitatis erant in capricorno,& cancro Ptolemæi tempo-
re,in capricorno tarditatis,in cãcro velocitatis:ea enim proportione mo
uetur hic Circitor,vt tum ſubalternus ſit in medietate contraria, quum
planeta inueniebatur in capricorno,ſubalternus vero in iuuante, quum
planeta in cancro ſedem habebat.porrò & Circitor hic latitudinem ope
ratur circa puncta media non maiorem mi.45 propter Anticircitorem,
de quo dicemus.ille idem & Mercurium in punctis medijs ſemper au-
ſtralem facit,quoniam oppoſito modo mouetur,ac Venus:etenim,dum
planeta in parte ſuperiori fertur ad punctum medium, Circitor hic non
à quarta auſtrali pellit circulum Mercurij,ſed à ſeptentrionali,quare au-
ſtralem eum punctum facit in ſuperiori medietate: quum vero planeta
in inferiori parte graditur in punctum medium,tum Circitor partẽ ſu-
periorem circuli Mercurij pellit in ſeptentrionem, inferiorem in meri-
diem,in qua erat planeta:qua è re fit,vt ſemper ille auſtralis conſpiciatur
in punctis medijs.

Secundus vero Circitor tũ circunductione,tum proprio motu mul-
to velocior eſt planeta,ſiquidem circunducitur menſibus tribus,diebus D
25,horis ferè 22,ꝓprio autem motu retroducere planetam poteſt. ab hoc
igitur fit,vt Mercurius non plus à Sole elõgetur,q̃ gr.22,m̃.30:modo pr
cedens,modo ſequens:in hoc enim Mercurius,& Venus cõcordant, vt
per ſe & motu ſuo ſemper concomitentur Solem pari greſſu, cæterum à
Circitore modo velocitatem maiorem recipiunt,modo tarditatẽ.quod
autem addit Circitor ſuus Mercurio,& demit,ſunt gr.22,m̃.30: qđ quũ
per viciſsitudines fiat,inde fit,vt viciſsim planeta modo præueniat Solẽ,
modo præueniatur gr.22,m̃.30:ꝙ ſi quandoque etiam plus elongatur,id
præſtatur ab alio Circitore,cuius ſi velocitas cum velocitate huius iũga-
tur,remotiſsimus fit,& ad gr.26,m̃.30 pertingit,ac tum planeta veſperti
nus in occaſu apparet,veſpertina enim elongatio per velocitatem fit, &
iuuatur:ſi vero tarditas vnius cum tarditate alterius concurrat,tum ma-
xima fit elongatio matutina gr.26,mi.30,fit enim illa & iuuatur per tar-
ditatem. Facit præterea ſecũdus Circitor latitudinem circa ſectiones
maiorem,q̃ ea eſſet,quæ in punctis medijs fiebat,quoniam velocior hic
Circitor multo eſt,& plus mouet tum in longitudine,tum & in latitu-
dine:ille idem & directionem & ſtatum & retrogradationem operatur,
per eum modum,qui & in Venere,& in alijs dictus eſt.Si igitur duę tan
tum

A tum sunt diuersitates in longitudine circa Mercurium, his certe modis contingunt, & non alijs. Si vero & prima illa diuersitas superaddenda videatur, quam Ptolomæus in Libra & Ariete statuebat, nihil nobis negotij est demonstrare, quomodo & illa fiat, sed prius de ordine & numero orbium Mercurij agamus, inde enim manifestius monstrare dabitur, quo pacto & prima illa diuersitas in Mercurio fiat.

De numero, & ordine orbium Mercurio seruientium. *Cap. 19.*

VIdentur autem, qui Mercurio ministrant orbes, numero oẽs vndecim esse, quorum primus est ille Contrauectus, qui statim sub Venere locatus facit, ne Mercurij orbis simul cũ Venere rapiatur: ab ipso sequitur ordo Circitoris primi, qui in quinq; cõsistit, Circunducente, Circitore, Contrauecto, Anticircitore, & suo Cõtrauecto: quorum primus est Circunducens, qui in latitudinẽ anno vno par Mercurio circunducitur sectiones: sub eo est Circitor primus eodem tpe circunductus & ipse, cæterum motu ꝓprio Mercurio tardior, & puncta media in opposita ꝑ se mouens· sub quo est Contrauectus suus, duplo velocior Circunducente, & super illius polis motus: Cui subest Anticircitor primus, qui, si tantum sunt duæ diuersitates, in oppositum semper circunducitur Circitori, & quantũ Circitor in vnam partẽ, tantum hic Anticircitor in oppositam ducitur, ita vt in latitudine semper opponantur inuicẽ: per se autem
B non æqualis est Circitori, tantũ tñ opponitur, vt latitudo in punctis medijs nõ maior fiat m̃. 45. Si vero & prima diuersitas addatur, oportet hũc Anticircitorẽ ita statui, vt à Circitore distet per vnã quartã circũductionis ita, vt, quũ Circitor in Ariete erit, hic in Cancro inueniatur, &, quũ Circitor in capricorno, hic in Ariete sit, & ita succesiue. his ita constitutis duæ primæ diuersitates demonstrari facillime possunt. Statuatur planeta in Libra, Circitor aũt subalternus in medietate contraria, Anticircitor aũt in puncto neutro, vt in capricorno, manifestum quidẽ ꝙ planeta in Libra maximã tarditatem recipiet Circitore subalterno in contraria medietate. Moueatur mox planeta à Libra in capricornum, Circitor ꝑ vnam quartam à subalternatione ad punctũ neutrum, puta in cancrum, Anticircitor vero subalternus fiat in medietate contraria, clarũ est ꝙ planeta in capricorno tarditatẽ quoq; recipiet Anticircitore subalterno in medietate contraria. Rursus vero planeta à capricorno in Arietem gradiatur, Circitor subalternus fiet in medietate iuuante, Anticircitor autẽ erit in puncto neutro, quare in Ariete planeta velocitatem recipiet Circitore subalterno in medietate iuuãte. Postremo, si planeta in cancrum ꝑducatur, Circitor in pũcto neutro ĩuenietur, Anticircitor subalternus

in medietate iuuante,quamobrem & in cancro velocitatem superacquiret planeta.Manifestum igitur est in quatuor pũctis velocitatem , & tarditatem inueniri,in duobus velocitatẽ,in duobus tarditatem.In latitudine quoq; circa pũcta media videri potest,cur nõ maior fiat,q̃ m̃. 45:dum enim vterq; Circitor scilicet,& Anticircitor in eadẽ parte sunt(vt septentrionali)pellunt punctum mediũ vltra eclipticam versus meridiẽ m̃. 45: mox altero existente in septentrione, altero in meridie opponuntur inuicem,& latitudo non mutatur:deinde vero vtroq; rursus in eadem medietate existente meridionali repellunt punctũ medium versus septẽtrionem mi 45.si igitur tres sunt in Mercurio diuersitates,per hunc modum fieri censendum est.Sub Anticircitore est suus Cõtrauectus: sub quo est ordo secundi Circitoris,qui & ipse in quinq; consistit orbibus, quorum primus est Circunducens,qui per puncta media circumactus mensibus tribus diebus 25, horis ferè 22 Circitorem simul circunducit eodẽ tempore:sub eo est Circitor secundus,qui simul per eadem puncta mẽdia circunlatus sectiones ipsas suo motu in opposita agit,verum motu suo velocior multo planeta est,additq; in vna quarta circunductionis, ac demit gr.22,m̃.30.Sub eo est Contrauectus duplo velocior Circunducente, ac sub ipso Anticircitor alius,à quo fit,ne latitudo circa sectiões maior euadat q̃ gr.4,mi.5.ac postremo est sub ipso Contrauectus vltimus. à quibus omnibus orbis Mercurij sequitur per tot diuersitates orbem obiens anno vno motu proprio,citius tamen quandoq;,quandoq; tardius propter accidentia,quę cum annuo suo motu iunguntur.Sępe enim plures retrogradationes intercidunt,sæpe pauciores.atque hæc quidem ea sunt,quæ de Mercurio dicenda visa nobis fuere.

DE LVNA.

De ijs,quæ circa Lunam apparent. *Cap.* 20.

DE Luna postremo superest,vt agamus,quæ vna omnium vltimã sedem habet.Sicuti aũt supiores planetæ tres multa inter se conuenientia habuere,tũ multa Venus,&Mercurius,ita & Luna plurima cũ Sole affinia sortita est.ergo et ipsa ĩ primis diurno vertitur motu,verũ cæteris multo tardior, si quidem paulo minus hora vna serius, q̃ alij,ad occasum ducitur.ꝓpriũ vero motũ reliquis velociorẽ habet, quando diebus septem & viginti,horis 8 orbẽ ambit totũ.Eius aũt medius circulus

Medius motus circuitionis.

gr.	m̃.	se.	ter.	q̃r.	qn.	sex.	
0	32	16	27	26	23	46	horę
13	10	34	58	38	30	30	dies.

eclipticam

A eclipticam secat, vtpote ad illã obliquus. Sectiones alij nodos vocant, alij caput & Caudam Draconis, Caput quidem eam sectionem, vnde incipit in septentrionem ferri, Caudam illam, vnde in meridiem. Sunt autẽ sectiones illæ instabiles variabilesq; diebus singulis, siquidem obseruant mutari eas aduersus signorũ ordinem quotidie mi.3. Mutantur quidem & aliorum sectiones ob Aplanes motum, sed in ijs non apparet nisi post annos plurimos, at in Luna ea sectionum inconstantia singulis etiam diebus manifesta fit. Declinatio vero circuli Lunæ ab æquinoctiali, vbi maxima est, maior multo fit, q̃ maxima Solis declinatio: Siquidem vltra tropicos Solis, & æstiuum circulum gr. circiter. 5 recedit: quare maxima Lunæ declinatio gr. octo & viginti ferè traditur. Habet præterea Luna eam tarditatis & velocitatis inæqualitatem, quam Dij omnes habere orbes voluere, verũ non in vna magis medietate q̃ alia illam habet (vti Sol) sed vbiq; successiue, & ad punctum oẽm. Porrò quemadmodũ & Sol, neque ipsa Luna retrogradationem vllã nouit, sed semꝑ directa fertur, quãquam modo tardior, modo velocior, modo medium motũ agens, qui & ꝓprius illi est: velocissima aũt quum fertur, gr. ẽt. 15 in die vna conficit, tardissima vero, vix 11, medium autem motum agens gr. 13, mi. ferè 10.

Inæqualitatis aũt periodus nõ oĩno æqualis est periodo circuitionis, qñ circuitio diebus 27, hor. 8 ꝑficit̃, inęqualitas aũt diebus 27 horis circiter 13.

B Ad Solem porrò relationem nõ paruam habere Lunam constat, nam modo illi cõiungi ac subijci, qđ interluniũ vocant, modo illi è diametro opponi, quod plenilunium appellant, modo in quartis aspectibus esse, quas quadraturas dicunt, græci dicothomõ, modo in locis inter hæc medijs. coniuncta aũt quum est, nihil luminis ad nos demittit, remota aũt à coniunctione saltem gr. 14, videri vespertina incipit in occasu, at exigua, & cornuta, quod nouilunium dicũt, greci minoyden. mox ẽt magis à Sole recedens plus luminis continenter monstrat, donec dicothomos fiat: deinde transacta quadratura circa 12 diem, quũ plus dimidio lumine profert, Amphicyrthos appellatur: ac mox pleno sese orbe ostẽdit Soli opposita. Ab oppositione porrò cõminuere orbẽ incipit, & matutina in exortu cõspicitur: tũ rursus Amphicyrthos fit: mox & rursus Dicothomos: ac demũ ẽt minoydes exiguo lumine et corniculari, donec iterũ ad coitũ cũ Sole redeat. Cornicularis aũt quũ sit Luna & ante oppositionẽ, & post, tũ illud ĩterest, ꝙ ante oppositionẽ cornua semꝑ in ortũ spectant, post oppositionẽ autem in occasum. Ab vna vero cõiunctione ad aliam est periodus sua, tẽpusq; intercidit dierum 29, horarum 12, m̃. 44.

Medius mot⁹ inęqualitatis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	q̃r.	qn.	sex.	
0	32	39	44	50	44	40	horæ
13	3	53	56	17	51	59	dies.

Per nouilunia præterea quum videri à nobis incipit, non æqualiter sese terris nouã ostendit, sed quãq; prima die à coniunctione, quod rarius fit, quãq; secũda, quod vt plurimum accidit, quãq; non nisi tertia, quod item rarius euenit.

Medius motus remotionis.							
gr.	m̃.	sec.	ter.	qua.	qn.	sex.	
0	30	28	36	43	20	45	horę
12	11	26	41	20	17	50	dies

C

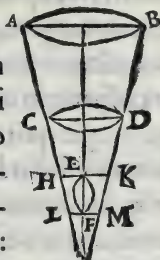
Multa item ac varia tum in coniunctionibus, tum in oppositionibus, tum & in quadraturis accidunt circa Lunam, nam in coniunctionibus non solum ipsa lumen amittit, sed quasi iniuriam vlta erepti luminis Solem ipsum obscurat, ac demit nobis, quæ Solis eclipsis dicitur, quod nec alibi euenire, q̃ in cõiunctionibus potest, aut propè: in oppositionibus vero deficere, eclipsariq; ipsa sæpe solet Luna, quod & in ijs solis contingit, aut prope. At vero & circa quadraturas magnam quandam accidere diuersitatem obseruant: eo enim tempore & maiõr multo, & terræ propinquior apparet, vnde & non parum aspectum nostrum respectu zodiaci euariat, & loca in cœlo eludit.

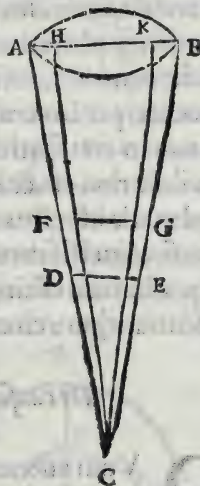
Alia præterea, & valde admiranda diuersitas in Luna apparet, quum velocem habet motũ, & quum tardũ: nam velox quũ est, tum & maior & terræ ꝓpinquior videtur, quum vero tarda incedit, tum minor & remotior apparet: quippe maior & ꝓpinquior duobus in temporibus spectari solet, & quum in quadraturis est, & quum velocẽ agit motum. Eclypses quoq; Lunæ si tũ fiant, quum velox est, maiores obseruãtur, & in maiori vmbra, minores vero & in minori vmbra, quũ tarde graditur. D Sol quoq; si tũ eclipsatur, quũ Luna in veloci est motu, maiorẽ eclipsim sustinet, si vero, quum in tardo Luna est motu, minorem. Ad hæc si deficiat in meridie Luna, maiorẽ apud nos eclipsim patitur, si in septentrione, minorẽ. Cõtra Sol, si ĩ meridie ipse deficiat, minorẽ ipse eclipsim fert, si in septentrione, maiorẽ. atq; hæc ferè sunt, quæ circa Lunam apparent.

De causis secundum Astronomos. *Cap.* 23.

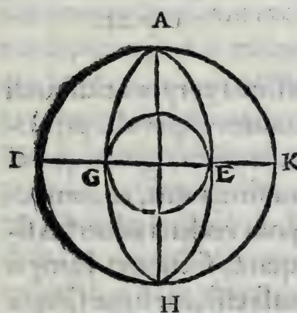
AD hæc animaduertentes Astronomi Lunæ orbem in primis ecentricum statuunt. Quòd vero eius sectiones cũ ecliptica diebus singulis mutentur aduersus signorum ordinem m̃. 3, inde fieri dicunt. Supra orbẽ Lunæ, ac supra Deferentes eius, orbem alium ponũt, qui super polis zodiaci diebus singulis m̃. 3 contra signorum ordinẽ mouetur, ac secum & sectiones trahit. Orbem aũt hunc Deferẽtem Draconis vocãt. Addidere præterea orbi Lunæ & epicyclũ, cuius medius circulus subalternus semper est cum medio circulo ecentrici, in cuius circũferentia Lunæ stella vertitur, ima parte epicycli pro signorũ ordine oriẽtem versus, suprema contra signorum ꝓgressum in occidentẽ, opposito quidẽ modo,

A do,ac aliorum epicycli agebantur,ij.n.superna parte in ortũ, inferna in occasum voluebantur:in Luna vero cõtra fit,ima.n.in ortum,summa in occasum fertur:qua è re fieri dicunt,vt cum Luna velocẽ habet motum, tum maior & ꝓpinquior videatur,tunc.n.in ima epicycli parte est, quæ in idem cũ ecentrico agitur,ac nobis ꝓpinquior est:cõtra vero quum superna in parte,& remotior est,& minor apparet,et tardum habet motũ, qm̃ in oppositum ecentrico vertitur. Retrograda autẽ nũquam fit Luna,quoniam epicyclus tardior est ecentrico, quare & si retro respectu epicycli ducit̃,simpliciter tñ non retro,sed tardius solum mouetur.Eclipses quoq; Lunę minores fiunt,quum tarde graditur, qm̃ tunc est in summo epicyclo,& à terra remotior, maiores vero quum velociter fertur,quoniam in imo tunc epicyclo est,& terræ propinquior.Sit Sol a b: terra c d:Luna e f: vmbra terre c d: Luna in imo epicyclo,& terræ ꝓpinquior, h k: in summo epicyclo,& remotior, l m. manifestũ igitur ꝙ in imo epicyclo Luna in maiori vmbra versatur,in summo in minori: maior enim est h k,q̃ l m. Qd̃ si Sol ipse eclipsetur Luna in imo epicyclo existente,maior eclipsis fiet̃, qm̃ illic Luna est propinquior terræ,& maioris basis:Sit Sol a b:visus vbi c: Luna propinquior terræ,d e,remotior f g. palàm ꝙ maior basis est d e, & plus de Sole adimit, q̃ f g,à quo solum h k demitur de Sole.

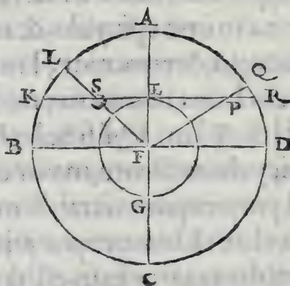

B Diuersitatem aũt aspectus,quæ in quadraturis apparet,inde fieri dicunt, ꝙ Lunæ ecentricus in vnam partem,Deferentes in aliam & oppositã agunt̃,Ecẽtricus quidem pro signorũ ordine in ortum, Deferẽtes cõtra in occasum:vnde euenire necesse est, vt planeta in omni reuolutione sua bis in abside fit, bis in antabside,vti & in Mercurio diximus. Sic enim cõtra actis Deferentibus oualem describi circulũ necesse est,cuius longitudo multo maior sit latitudine,qualis a g h e: in quo planeta bis in abside fit in a,& h, bis in antabside in g, & e:quare bis cẽtro vicinior fit,bis remotior. In coniunctionẽ igitur,& oppositione semper in abside est Luna,in quadraturis vero semp̃ in antabside:quare,quũ

in his terræ propinquior fiat, diuersitatē quidem in aſpectu maiorē illic C
facit, & maior ēt apparet, hoc quidem, quia terræ ꝓpinquior eſt, illud, qa
ſola Luna inter planetas diuerſitatē aſpectus facit in cœlo ꝓpter eius propinquitatem: quare quanto ꝓpinquior erit, tanto maiorem illā diuerſitatem reddet; ꝓpinquiſsima igitur cū fiat in quadraturis, maxime quidem in illis aſpectum variabit, & loca in zodiaco eludet. Si vero quiſpiā illud mōſtrari cupiat, cur ſola Luna diuerſitatē in aſpectu faciat, dicimus iccirco contingere, ꝙ nobis non è centro terræ, ſed è ſuperficie videntibus linea cētri in zodiaco in vnū locum incidit, linea viſus in alium, inter quæ loca ſpatium quidem, quod intercidit, in Luna quidē eſt ſenſibilis baſis ꝑp propinquitatem Lunæ, in alijs aūt planetis propter diſtantiam ſenſibile non eſt illud ſpatium, nec loca diſtincta apparent: quare in idē videtur in ijs ferri centri linea & viſus, in Luna aūt nō in idem, ſed in diuerſa. Sit zodiacus a b c d: terra e g: linea centri per Lunam f l: linea viſus per Lunā e k. Luna vbi s, ꝓpinquior alijs planetis. manifeſtū igitur ꝙ centri linea in zodiaco in alium locū cadit, vt in l, linea viſus in aliū, vt in k: inter quæ ſpatiū qđ intercidit ſenſibile eſt, & loca diuerſa referēs: quod in ijs planetis non accidit propter diſtantiā. Sit enim Sol, aut Iuppiter, vbi p, linea quidē centri per Iouem cadet in q, linea viſus per Iouem in r: at ſpatium quod eſt inter q, & r, ſenſibile non eſt, & loca illa, vt vnum, repreſentantur. Quam ob cauſam in planetis aſpectus non diuerſificatur, in Luna autē, ꝙ propinquior cæteris ſit, diuerſificatur, & tanto magis, quanto propinquior terræ fiat, qđ in quadraturis cōtingit. Atq; hæc quidem ſunt, per quæ aſtronomi ea demonſtrant, quæ circa Lunam apparent.

D

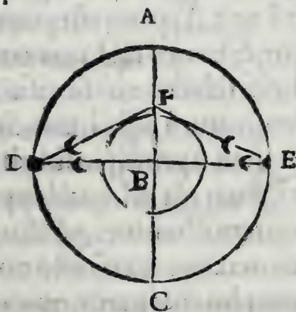
De cauſis per noſtra principia. *Cap. 22.*

QVum autem inter diuina illa & perfectiſsima corpora eiuſmodi monſtroſi orbes eſſe non poſsint, tentandum eſt per alia principia prædictorum omniū cauſas aſsignare. In primis igitur, quę dicta ſunt de ſectionibus eius cum ecliptica, & nos affirmamus, ac confitemur, eundemq; illum orbē ponimus, qui ſuper polis zodiaci aduerſus ſignorum ordinē diebus ſingulis m̄ 3 mouetur, à quo & ſectiones Lunę ſimul quoq; trahūtur: poteſt autē et idē orbis in cauſa eſſe, cur lunæ ſphęra non ſimul à Mercurij ſphæra circunducatur. Quòd vero modo tardior,

modo

A modo velocior feratur luna, Circitori suo ascribendũ est, qui tum circũductione, tum & proprio motu tardior Luna est: circunducitur autẽ nõ præcise eo tempore, quo Luna circuitionem facit, sed paulo tardius: Luna siquidem diebus 27, horis 8 orbem peragrat, at Circitoris circunductio diebus 27, horis ferè 13 fit: quo euenit, vt periodus circuitionis non omnino æqualis sit periodo inæqualitatis. Quoniam autem modo in idẽ cum orbe Lunæ, modo in oppositum fertur Circitor, hinc accidit, vt modo velocior, modo tardior conspiciatur Luna. nunquam autem retroducitur, quoniam tardior illa est Circitor. non est autem inęqualitas hęc in in vna medietate magis, sed succesṡiue vbiq;, quoniam non æquantur periodus inæqualitatis, & periodus circuitionis.

Ad Solem autem relationem nõ paruam habere Lunam necesse est, Sole iter per eclipticam habente, Luna vero per circulum suum, qui eclipticam secat: nec ab ea plus recedit, q̃ gr. 5: aut enim alter sub altero est in eadem linea, aut erunt è diametro oppositi, aut in aspectibus alijs. Esse autem in eadem linea nõ vno modo dicitur, sed multipliciter, vna enim est interdum linea respectu centri, quæ per vtrũq; transit, vna interdum est respectu visus, neq;.n. in idem cadit centri linea, & visus (vt dictũ est.) interdum vna dicitur linea respectu gradus, quum enim vterq; sub vno gradu sunt, in vna esse dicuntur linea, protracta scilicet linea à polis zo-
B diaci ad gradus eius, quæ per vtrunq;, Solem scilicet & Lunam pertranseat. In vniuersum igitur cum Sole cõiuncta Luna dicitur, cum sub vna linea cum Sole fuerit, quocunque contingat modo: simpliciter autem, et proprie coniuncta est, quum sub linea centri vterque cadit: ad nos autẽ coniuncta dicitur, quum aut sub linea visus, aut sub vno gradu coniunctio fit. Si qui igitur intra zodiacũ habitãt, ijs oĩbus modis esse vna linea, & coniunctio potest, quũ supra eorũ verticem coniunctio fit, tunc.n. & cẽtri, & visus, & gradus esse vna linea põt: at quibus extra zodiacũ est habitatio, ijs nunq̃ est vna linea centri, & visus: si.n. coniunctio fiat in medio cœli, centri linea superius, visus inferius cadit: at si ante medium cœli coniunctio accidat, tunc semper coniunctio visus præcedit, centri sequitur: si vero accidat post medium Cœli, semper centri præcedit coniunctio, visus sequitur. Sit linea centri b d, & b e: linea visus f d, & f e: visus vbi f: coniunctio ante mediũ cœli f d, post medium cœli f e. Coniunctio aũt gradus & centri esse vna potest, quum in sectionibus cõiunctio fit, quum vero fit extra sectio

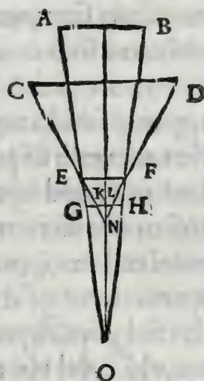

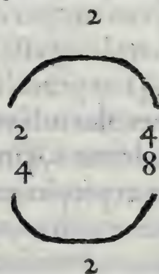
nes,

nes,tunc ſemper diuerſa eſt linea gradus,& centri:viſus quoq; & gradus coniunctio eſſe vna in ſectionibus poteſt,extra ſectiones non. Ex his multa eorũ contingunt,quæ in coniunctionibus & oppoſitionibus apparent:quotieſcunq; enim talis eſt coniunctio,vt viſus per Lunæ, Solisq; centrum pertranſeat,tunc eclipſis fit Solis maxima,quę eſſe poſsit,quod in ſectionibus ſolis habere locum poteſt:ꝙ ſi tunc maioris etiam diametri appareat Luna,quod ſæpe accidit(vt dicemus)tunc obſcurari etiã totum Solem contingit,non quidem terris omnibus,ſed quibuſdã. extra ſectiones autem eclipſis Solis non fit,niſi forte ꝓpè ipſas,quæ eclypſis in parte eſt ſolum. In coniunctionibus vero lucere deſinit Luna,quoniã ex ſe quidem lumen ipſa non habet,ſed totum,quicquid demittit luminis,à Sole recipit:ſuperiore igitur exiſtente Sole,neq; pars Lunæ,quæ Solem ſpectat,videri à nobis poteſt,neq;,quæ ad nos obiecta eſt:hæc.n. illuminata non eſt,vtpote auerſa à Sole,illa vero illuminata quidem eſt, ſed auerſa eſt à nobis. Obſcuratio vero hæc in Luna eclipſis nõ appellatur, quoniam inter nos & Lunam interponitur nihil, quod requiri videtur in ea,quam eclipſim appellare Aſtronomi voluere. Non ſolum autẽ in coniunctionibus lucere deſinit Luna,ſed etiã poſt,donec interuallo gra. ſaltem 14 amota à Sole ſit, quod breui conficit propter celeritatem. Qđ autem quandoq; citius,qñq; tardius ſeſe nouam terris oſtendat, cauſa in vniuerſum eſt,ꝙ modo citius ſeſe à Sole amouet,modo tardius, citius quidem,quum velocẽ ipſa motum habet,Sol tardum,item quum & in rectũ amouetur,tardius vero,quum tardum ipſa motum habet,Sol velocem, aut cum in obliquum amouetur.Igitur ſi cauſæ omnes concurrant, quæ celerem amotionem faciunt,prima etiam die ſperare nouam Lunã poſſumus:ſi vero omnes conueniant,quæ tardam amotionẽ apportant,non niſi die tertia expectare debemus Lunam.Extrema autem rarius q̃ media contingere ſolent,qua re ſecunda,vt plurimũ die ſeſe nobis noua oſtẽdit Luna.Apparet aũt primum figuræ,quæ inde Lunaris dicta eſt, quoniam ſphærica eſt Luna:omnis aũt circulus in ſphærico corpore arcualis eſt,niſi ſubalternus ſit viſui. quoniam igitur ſemper ſecundũ ſui mediũ illuminatur à Sole Luna,circulus quidem ille terminans illuminatã medietatem à principio ſubalternus viſui non fit,quare arcualis videtur. Exiguum aũt eſt,quod apparet per nouilunia,qm̃, & ſi Sol ſemper medietatem illuminet,nõ tñ tota pars illuminata videri poteſt à principio, quia maxime auerſa eſt à nobis:mox vero,quanto abſcedit à Sole magis, tanto plus eius partis,quæ auerſa erat,ſeſe oſtendit.Cornuum vero,quæ in Luna apparent,ea ratio eſt,ꝙ ſemper pars Soli obiecta vẽtrem ſeu deuexam in luna facit,oppoſita concauum,vbi cornua ſunt.quoniam igitur

tur

A tur ante oppositionē Sol semper pręcedit, Luna sequitur in diurno motu, inde fit, vt ante oppositionem cornua semper orientē respiciant, quoniam deuexum & venter occasum respicit, vbi Sol: post oppositionē autem contrarium fit, qm̄ Luna præcedit, Sol sequitur: quare tunc vēter respicit orientem, vbi Sol, concauum & cornua occidentem respiciunt. eadem de causa, ꝙ ante oppositionem Sol præcedit, Luna vespertina in occasu apparet, post oppositionē vero ꝙ Luna ipsa pręcedit, matutina in exortu spectatur. In oppositionibus vero sæpe ipsa eclipsatur luna mō tota, modo in parte, & nō alibi, q̃ in oppositionibus aut ꝓpè, qm̄ obiectus terræ non potest vmbram in Lunam iacere, nisi quum planeta vterq; è diametro oppositi sunt, aut propè. Sunt autem eclipses Lunæ maiores Luna in meridie existente, Sole in septentrione, q̃ econtra, quia Sol in septētrione minor apparet (vt dictum est) quare vmbrā lōgiorem à terra iacit & latiorem, vbi eclipsis fit. Existens vero in meridie maioris diametri fit, quare & vmbram angustiorē & breuiorem producit. Sit Solis diameter in septentrione a b, in meridie c d, terra sit e f, luna vbi g k l h. manifestum igitur ꝙ à diametro a b vmbra à terra fiet e f o, lata, vbi luna per totam g h: à diametro vero c d vmbra à terra pro-
B ducetur e f n, lata, vbi Luna, quantum est tota k l: at multo maior est g h, q̃ k l. in septentrione igitur existente Sole eclipsis maior & diuturnior lunæ est. Eclipses autem Solis, quæ in septentrione fiunt, maiores videntur, q̃ quæ in meridie, quoniam in septentrione tum Luna, tum Sol minoris diametri redduntur, in meridie vero maioris. Crescentibus igitur in meridie vtrisq; proportionaliter superat quidem Sol Lunam maiori excessu, q̃ in septentrione se habebāt, quare minus eclipsatur in meridie. Si enim 2 & 4 ꝓportionaliter crescant, 2 quidē ad 4, 4 aūt ad 8, tunc 8 maiori excessu superabit 4, q̃ 4 superet 2: proportio quidem eadem manet, dupla scilicet in vtroq;, at excessus est in altero maior, 8. n. superat 4 per 4, 4 vero superat 2 per 2 solum: ꝓpter quod minor in meridie Solis eclipsis videt̃. sed de eclipsibus multa fortasse dici possent, quæ ad præsens institutum non pertinent.

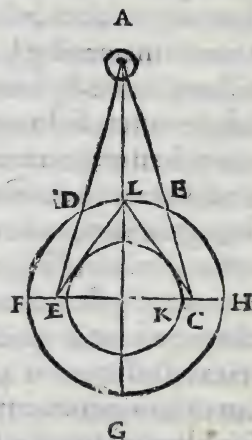

De diuersitate aspectus in quadraturis, & in motu veloci & tardo. Cap. 23.

NVnc de diuersitate aspectus, quæ in Luna apparet, prosequamur, quæ duplex erat, altera in quadraturis, altera in veloci Lunæ motu:

tu:in vtroq;.n.Luna & maior,& propinquior apparere dicebatur,& loca aſpectus maxime euariare.Neceſſarium aũt eſt aut ita re eſſe, vt ꝓpinquior fiat,aut apparere tantummodo.Aſtronomi igitur,quum nõ viderent,qũo contingere poſſet per apparentiam,exiſtimaſſentq; cauſam omnem excluſiſſe,quæ ad medium reduci poſſet,ita eſſe re ipſa dixere. at vero non ita certe fuit,vt cauſam oẽm excluſerint,quæ è medio pẽdere poſſet,nam tametſi cauſam ex aere omnem,& ex aqua, & eiuſmodi excluſere,non tñ,quæ ad cœli partes referri poſſent, animaduertêre. diximus .n.ſupra non ſolum aerem,& aquam,& id genus poſſe eſſe medium ſpecierũ,quæ à ſtellis veniunt ad viſum noſtrũ,ſed & cœlum ipſum,& cœli partes,quarũ aliæ ſunt ſpecula reflexionis tantum(vt ſtellæ) aliæ mediũ refractionis eſſe poſſunt eo pacto,quo aer,& aqua,& vitrum ,& in ſumma diaphana omnia corpora denſiora.Hæc igitur omnia in memoriam reuocanda ſunt,necnõ & illud quoq; repetendũ eſt, ac ſupponendum nobis non ſolũ maiora ꝓpinquioraq; videri,quæ per denſum mediũ ſpecies mittunt,ſed & illa ẽt,quæ per plus denſi medij veniunt: quo pacto ea,quæ in fundo aquæ cernuntur,maiora apparent & ꝓpinquiora,& ipſa ẽt Luna talis fit propè horizontẽ,& in ſeptentrione,vt ſupra monſtratum fuit.Quòd igitur in quadraturis maior appeat Luna & ꝓpinquior, cauſam eſſe dicimus,ꝙ ſpecies Solis in Lunã incidẽs per plus orbis refrãgitur ĩ eo loco,ꝗ in omni alio extra quadraturas. C

Sit orbis lunæ g f d h , tantæ craſsitiei,quanta eſt k h : Sol vbi a,ſuperior enim eſt:Luna in quadratura,vbi c,vel vbi e. manifeſtum igitur ꝙ ſpecies Solis ſeu radij ad Lunam veniunt alij per lineam b c, alij per l c,illi ſcilicet, qui in ſummo refranguntur,vbi l: ſimiliter in alia quadratura alij veniunt per d e,alij per l e :nullæ autem longio res lineę eſſe pñt poſita Luna in omni alio loco,ꝗ ſint prædictæ,quod ſatis manifeſtũ eſt:quare per plus orbis accidit refrangi ſpeciem Solis in quadraturis,ꝗ in omni alio loco,vnde & maiorem et propinquiorem videri Lunam accidit nõ D

aliter,quàm ea,quæ in profundo aquæ cernuntur.Quinimo quædã ſpecilla ocularia fiunt tantę denſitatis,vt ſi per ea quis aut Lunam,aut aliud ſyderum ſpectet,adeo propinqua illa iudicet,vt ne turres ipſas excedãt: quare nec mirum videri debet ſi per orbium partes idem quoque cõtingat.Cuius rei & illud quoque ſignum eſt,quod & planetæ reliqui eo ẽt maiores apparent, quo ad quadraturas accedunt. ipſi etiam obſeruaui-

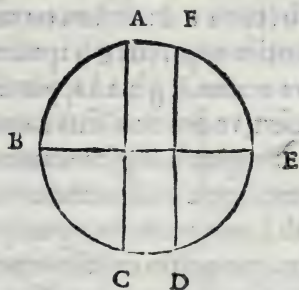
mus

A mus Iouem in quadratura multo maiorem ſolito. Maior igitur & ꝓpinquior quum appareat in quadraturis Luna, magis etiã eo tempore aſpectum euariabit, & loca in zodiaco eludet, ad aſpectũ enim euariandum nihil refert, ſiue re ipſa propinquior ſit, ſiue appareat, idẽ.n.omnino fit.

Nunc autem & quo etiam modo maior, & ꝓpinquior videatur, quũ motu veloci fertur, expediamus. Verum nobis vnum licere, ac concedi rogamus, quod alijs Aſtronomis nemine aut admirante aut reclamante ſemper licitum, ac cõceſſum fuit: oẽs.n. ſub Luna vnum orbem ſtatuũt, quẽ Deferentẽ vocãt: id ẽt nobis licere exiſtimamus: vt nemo turbari debeat, ſi ſub Luna orbem aliũ ponamus, eo rectius, q̃ alij, ꝙ non ecentricũ ponimus. hoc, ſi vlli incõueniens videtur, illi nolumus hęc fuiſſe ſcripta.

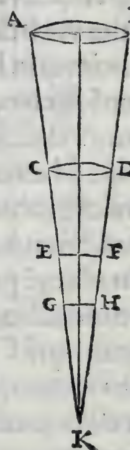
Porrò & ſi orbi huic partes non vniformes demus, ſed alias rariores, alias denſiores, nunquid & hoc inconueniens exiſtimabitur? at certe neminem aut tam ignarũ, aut tam iniquum fore exiſtimamus, cui hoc inconueniens videatur, quando & in Luna ipſa, & in tota Aplane ea partium diuerſitas manifeſta omnibus eſſe poteſt.

Ergo ſub Luna orbem vnum ponimus, qui partibus quidem magnopere difformis & inæqualis ſit, alibi quidem denſior, alibi rarior, perſpicuum tñ vndequaq; & tranſparens corpus. videt̃ aũt denſitas eius per lõgitudinem media protendi, quaſi zona quędã dẽſior totã mediam lõgi
B tudinem ambiat, partibus alijs ſucceſsiue magis & magis rareſcentibus: vt ſi orbis hic ſit a b d e, zona dẽſior erit a c d f, reliquæ vero partes rariores erunt, præſertim vbi b & e. Huius igitur orbis motũ eſſe dicimus in latitudinem à meridie in ſeptẽtrionẽ per b e, ea ad Lunã proportione, vt, quum velociſsimũ illa motum agit, tum orbis hic ſubalternã cum Lunę circulo zonam denſiorẽ habeat, quum vero ipſa tardiſsimo incedit motu, tum & orbis hic ſubalternam

hẽat rariorẽ partẽ b aut e. Videtur igitur motus eius duplo tardior eſſe circunductione eius Circitoris, qui velocitatẽ & tarditatẽ Lunæ præbet, etenim quũ Circitor ſubalternus eſt Lunæ in medietate iuuante, tunc et zona quoq; ipſa denſior ſubalterna Lunæ fit: quũ vero ſubalternus Circitor eſt in medietate cõtraria, tunc zona ꝑ quartã ſolum vnã diſtat à ſubalternatione, ac rarior pars b aut e ſubalterna ipſa Lunæ fit. Hinc ea oĩa contingunt, quæ in Lunæ velocitate diuerſitatẽ faciunt in aſpectu. Subalterna.n. exiſtente zona illa denſiore neceſſe eſt maiorem, ꝓpinquioreḿq; nobis Lunã videri, refracto plurimũ Sole, nihil enim eſt aliud Luna viſa,

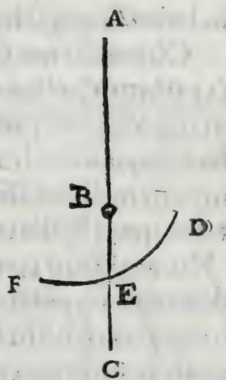
quàm Solis ſpecies in Lunam incidens ceu ſpeculum,& inde ad nos reflexa:quæ quum per mediũ denſius defertur,maius quidẽ ac ꝓpinquius ſpeculum ipſum offert,non aliter,q̃ ſi idem Sol per aquam aut criſtallũ reflectatur ad viſum noſtrum. Inde & eclipſes illas maiores videri accidit,quæ Luna motum velocẽ habente contingunt:ſi enim Solis eclipſes ſint,accidit maiores quidẽ videri Luna maioris diametri apparente,plus .n.de Sole obſcuratur à Luna:ſi vero ſint eclipſes ipſius Lunæ, maiores etiam apparent,qm̃ & vmbra,quæ à terra in Lunã iacitur,maior etiã ipſa redditur per mediũ denſius tranſiens,idem.n.& Luna,& vmbra,quæ in eam cadit,ſuſtinẽt:qua de re,quũ Lunæ centrum in latiori vmbra verſetur,eclipſis maior &diuturnior fit:cuius rei ſiquis cupit ſimilitudinem quandam atq; exemplum recipere,facillime quidẽ poterit ad Lucernæ lumen idem coexperiri:ſi.n.inter lucernam & parietem globulũ aliquẽ ſiſtat,cuius vmbra in parietem cadat,tum ſuper vmbra illa vel criſtallũ, vel vitrum,vel denſum aliud corpus,ſed diaphanum ſtatuat,videbit quidem vmbrã multo maiorẽ latioremq; factam:ſolet enim idem & vmbra à medio pati,quod & color & lumen.ꝓpter hãc ergo cauſam Lunę eclipſes maiores vidẽtur Luna motũ velocem agẽte,in maiori.n.vmbra verſatur Luna. Eſt aũt & maior vmbra alio pacto:Lunã.n.propinquiorẽ terris apparentem accidit in maiori, latioriq; vmbra verſari, qm̃ pyramidalis eſt vmbra terræ,& latior ſemper,quo terræ propinquior eſt.Sit Sol a b: terra c d: vmbra terræ c d k: Luna propinquior apparens e f, remotior apparens g h: palàm igitur eſt e f in maiori vmbra verſari,q̃ g h.ad apparentiam autem faciendam nihil refert(vt diximus)ſiue Luna ꝓpinquior ſit,ſiue appareat. C D

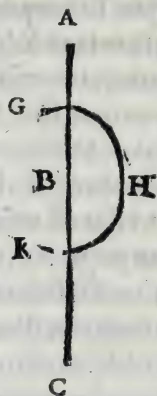
Propter has igitur cauſas,quæ circa Lunam viſuntur, contingere exiſtimandum eſt.De eo aũt orbe,quem nos ſub Luna ponimus,operæpretium erit,ſi quædam dicantur,quo nemo exiſtimet nos rem & valde nouã,& valde irrationabilem induxiſſe:neq;.n.nouum inuẽtum eſt noſtrum hoc,neq; extra rationẽ appoſitum:nouum quidem non eſt,tum ꝙ(vt diximus)&idem aſtronomi faciunt,tũ ꝙ philoſophi multi orbẽ vnũ ſub Luna eſſe opinati ſunt, inter quos & Seneca fuit,qui non quidem ꝓpter cauſam in Luna,ſed propter cometas eiuſmodi orbem poſuit.Rationabile porrò videtur aut ſaltem non præter rationem eſſe orbẽ ſub Luna,qui in latitudinem circunuertatur,cũ ꝓpter bonum ac finem in natura,tum ꝓpter quædam,quæ circa cometas apparent vltra ea,quæ & circa Lunam videntur. Primum.n.ſi eiuſ

modi

A modi orbis ſub Luna ſit, qui in latitudinem circumagatur, recte ꝓuidiſſe naturam cenſebimus, quo partes illæ damnatæ ignis & aeris, quæ ſub polis ſunt, quandoq; inde abductæ in æquinoctialem trahantur, ac contra, quæ ſub æquinoctiali ac ſub Tropicis ſunt, qn̄q; ſub polos ducantur, atq; ita tota ea ſublunaris regio contemperetur. At vero & talem eſſe orbem, qui motū ſub Luna habeat in latitudinem, præter ea, quæ in Luna apparent, ſunt & ſigna quædā alia circa cometas viſa: nam, quos aut legimus, aut vidimus cometas, omnes conſtat motum vel notabilem in latitudinem egiſſe. Legimus aūt cum alios multos tales fuiſſe, tum eū, qui 1472 viſus eſt mēſe Februario, Sole in Aquario gr. ferè 11 exiſtente: fuit autem pogonias, qui quum prius auſtralior fuiſſet, q̄ libra, mox adeo ſeptētrionalis factus fuiſſe legitur, vt vltra ęſtiuum Tropicum ſpectaretur. Nos vero tres illos cometas, qui annis ſuperioribus apparuere, diligentiſſime obſeruauimus, ac omnes miro quodam motu in latitudinem non parum actos conſpeximus, circa quos ſi pauliſper digrediamur, motusq; eorum admirandos recenſeamus, & gratum & optabile cunctis fore arbitramur. Ergo anno 1531 primus cometa viſus eſt die 8 & 9 ſeptēbris: apparuit aūt primum matutinus ac valde ſeptentrionalis (vtpote q æſtiuo circulo borealior multo eſſet, idē mox circa 13 diem veſptinus emerſit circa æſtiuum circulū: ſequentibus vero diebus longitudine parū mu-
B tata, in latitudinem adeo ſeſe egit, vt vltra æquinoctialē ſpectaretur non longe à Ioue, qui tum in gr. 13 Scorpij vertebatur, circa diem autē 18 ſenſim abſumptus fuit. Huius igitur motū ſi recte conſideremus, videbimus certe factum per talem arcum fuiſſe, qualis eſt d e f ad æquinoctialem a b c: matutinus. n. erat in d ante Solem, qui erat vbi b, mox veſpertinus apparuit retro à Sole ab e vſq; ad f. Secundus autē viſus fuit anno 1532 ſemper matutinus ante Solem: ſtella erat triplo maior Ioue, Coma autem ſeu barba longitudinis brachiorum duorū. videri autem cæpit die 22 Septembris, ac perdurauit vſq; ad diem 8 Decēbris, qui fuere dies circiter 71. Ex quo aūt nos obſeruare ꝑ inſtrumenta cæpimus, erat primum cometa in Virgine gr. ferè 5, auſtralis ab ęquinoctiali gr. circiter 6, ab ecliptica gra. 15: mox in Virgine viſus eſt gra. 7, auſtralis ab æquinoctiali gr. 3, ab ecliptica gra. 14: deinde & in Virgine gr. ferè 11, ab æquinoctiali auſtralis gr. 1, m̄. 31, ab ecliptica gr. 12: ab inde vero & in Virgine gr. 12, & mox 17 viſus eſt ſeptentrionalis ab æquinoctiali gr. 4, ab ecliptica auſtralis gr. 3. die vero 12 Octobris fuit in Virgine gr. 21, ſeptētrionalis ab æquinoctiali

noctiali gr.3,m̃.30,ab ecliptica gr.0.die 24 fuit in libra gr.12,ſeptẽtriona- C
lis ab ecliptica gr.2,auſtralis ab æquinoctiali gr.2.die 4 nouembris viſus fuit in Scorpio gr.8,auſtralis ab æquinoctiali gr.6.erat aũt tenuis & penè euaneſcens.ad diem vero 3 Decẽbris abſumptus omnino fuit.Eius autem motus,ſi recte conſide retur,videbitur factus fuiſſe per arcũ g h k,ad æq noctialem a b c,tres aũt habuiſſe motus, vnũ ab ortu in occaſum conſequentem raptũ vniuerſi, alium ſequentem Solis motum ſcd̃m ſucceſsionem ſignorum in longitudinẽ à gr.5 Virginis vſ que ad 8 Scorpij,tertiũ in latus. Tertius vero cometa ſequenti anno 1533 ab aliquibus viſus fuit die prima Iulij inter pleiades & ſtellas, quæ ſunt in cornu Arietis,à nobis nõ niſi die 7. oriebatur aũt hora ferè 2 noctis,ſtella erat paulo maior Ioue,verũ caudæ aut barbæ tam longę,vt militaris haſtæ longitudinem in cœlo æquaret.erat aũt, quum prima viſus à nobis fuit, in capite Gorgonis,ac triangulum penè faciebat cum duabus illis ſtellis, quæ ſupra lucidam ſunt:ſequenti nocte elongatus ab illis fuit ſeptentrionem verſus gr. ferè 3.die vero 21,hora circiter 8 noctis viſus fuit ꝓpè ſtellã, quæ eſt in dextra Perſei manu,vbi eſt enſis,quare gr.ferè 15 abſceſſerat in latitudinem D
à loco,vbi primũ viſus à nobis fuit.die 27 apparuit ꝓpè ſtellã,quæ eſt in cathedra Antiopes, ſeptẽtriõalis gr.ferè 30 à prima die,qua eũ vidimus, in latitudinem actus,à prima autem die, qua alij eum uidere, gr.ferè 65.

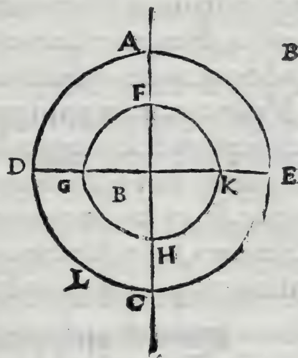

Obiter aũt nec ſilebimus vnũ,quod cõe fuit his tribus cometis,dignũ (vt arbitror)relatu: oẽs.n.comam ſeu barbam ꝓijcere è directo ſemper in oppoſitã Soli partem,ut ſi Sol in æquinoctiali fuiſſet uerſus oriẽtẽ, barba in æquinoctiali uerſus occidentẽ protendebatur,& quantũ Sol vnam in partem deflexiſſet,tm̃ in oppoſitam barba illa ſemper & ipſa ſeſe vertebat:quod & ille etiã cometa feciſſe legitur,qui anno 1472 apparuit.

Horum igitur cometarũ motus in latitudinem factos cõmode quidem demonſtrare poterimus,ſi ſub Luna ille orbis ſit,qui in latitudinẽ motũ habet:ſi uero nõ ſit ſub Luna orbis ille,difficulter quidem rationem aſsignare poterimus,cur fiat,ut comete oẽs motũ illum in latitudinem habeant:Quod.n.conſequantur pabulũ,nõ ſatis veriſimile videtur, primũ ꝙ valde mirum eſſet oẽs cometas pabulum illud habere in latitudinẽ ita ꝓtentum:deinde & magis mirum videretur per tm̃ ſpatij,tanto ordine, & æqualitate conſtitutum illud eſſe,quum in alijs eiuſmodi accenſionibus,quæ pabulũ inſequuntur,videamus ipſas inordinate,& per quoſdã

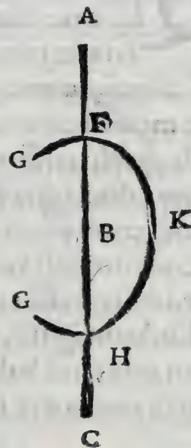
quaſi

A quasi saltus ferri, tum & figuras earum pro pabuli diuersitate mutari, & colores, & reliqua, at in prædictis cometis idem ordo, eadẽ figura, & color immutata oĩa permansere. Adde ꝙ rationabile non uidetur, ut idem modus adustiõis & hipercaumatis in æquinoctiali & circa Tropicos fiat, qui circa septentriones & arcticum circulũ, quam ob causam, siquis etiã bene notauit eos cometas, manifeste illos vehi deferriq; una cum aere, in quo sunt, dijudicare potuit: nam sicut à motu raptus uniuersi cœli in longitudinẽ feruntur ab oriente in occidentẽ, ita & in latitudinem portari consentaneũ est existimare. quapp nec longe abest, quin arbitrari debeamus à sublunari illo orbe hunc transuersalẽ motum cometis dari, cuius si polos statuamus in Virgine & Piscibus, medius autem circulus per Geminos & Sagittarium feratur, intelligere forte poterimus, quomodo prædicti tres cometæ in latitudinem acti sint. Circũducto enim summo aere cum eo, & una ijs accensionibus, quæ in aere sunt, circa polos quidem eius orbis plures est circulos ĩtelligere, alios maiores, alios minores, quales sunt circa b polum , f g h k minor, & a d c e maior. si igitur æquinoctialis sit a b c, primus cometa motus fortasse fuit per circulum a e c d. septentrionalis au-

B tem erat à principio & matutinus vbi e, Sole existẽte vbi h: mox vespertinus factus fuit per arcum e c l, ac simul australis uisus est ubi l.

Secundus autem in minori circulo actus primum australis fuit, ubi g, mox & in æquinoctialem perductus in f, atque inde etiam factus septentrionalis in k, ac postremo rursus australis reductus, per se quidem descripsit circulum f k h g, per accidens autem protraxit arcum oblongum g f k h ad æquinoctialem a b c, propter motum in longitudinem, quem insequendo Solis motum habuit. Tertius autem Cometa per circulum adhuc maiorem & forte per medium circulum sublunaris orbis tantum latitudinis obijt. Verum de motibus horum cometarũ ita verisimiliter dictum à nobis sit, neque enim in omnibus certæ demonstrationes sunt expectandæ, sed pro materia, si quæ possibilia sunt, induxerimus, satis quidem,

dem, quantum attinet ad inſtitutum noſtrũ, feciſſe dici debemus. C

De orbibus Lunæ ſeruientibus. *Cap.* 24.

VIdentur autem, qui Lunæ orbes ſeruiunt, omnes numero ſeptem eſſe, quorum primus eſt, quem alij Deferentem Draconis vocãt, qui ſectiones Lunæ mouet diebus ſingulis m̃ 3 aduerſus ſignorum ordinem. Secundus eſt Circunducens, qui in latitudinem circunfertur diebus 27, horis circiter 13. ſub eo eſt Circitor eodem tempore circunductus & ipſe, cæterum ꝓprio motu Luna tardior, qui modo citat, modo eã tardat. ſub quo eſt Cõtrauectus ſuus, & ſub illo Anticircitor, per quem fit, vt in latitudine Luna à Circitore non in oppoſita agi poſsit. ſub
eo eſt Contrauectus ſuus, ab his lunæ orbis ſequitur, & ſub ip- 8
ſo ſublunaris vltimus orbis, qui in latitudinẽ circũfertur mõ 6
ſubiectus Lunæ per denſiorem partem, modo per rariorem. 10
Atq; hactenus de ſphæris omnibus, quæ ſint, & quibus ferantur 11
motibus, & quæ ſint eorum, quæ circa ipſas apparent, cauſæ, ꝓ 9
conditione materiæ dictum ſit. 4
Videntur autem p aſsignatam rationem ſphære omnes nu- 11
mero ſeptem & ſeptuagĩta, 8 quidem earum, quę ſtellas habẽt, 11
reliquarum verò 69: quarum 6 ſunt ſupra Aplanen, ſupra Satur 6
num 10, ſupra Iouem 11, ſupra Martem 9, ſupra Solem 4, ſupra 1 D
Venerem 11, ſupra Mercurium 11, ſupra Lunam 6, ĩfra 1, omnes 77
omnino 77: ꝙ ſi Soli quis addat duas, erunt ad ſummum 79.

Quomodo antiqui Eudoxus & Callippus apparentia in ſtellis demonſtrabant. *Cap.* 25.

QVod ſupereſt, illud non ingratum exiſtimamus futurum, ſi cum his annectamus, quod plerique audire deſiderant, quæ nam aſtronomiæ ratio temporibus antiquorum fuerit, Eudoxi præſertim, & Callippi, quorum placitis viſus eſt Ariſtoteles acquieſcere: quanquam non me latet eam rem coniectura potius, quàm certa ratione complecti poſſe, quãdo nihil noſtris temporibus de eorum opinionibus extat, præter paucisſima quædam, quæ circa primam philoſophiam Ariſtoteles reliquit: verum etiam illa cum per ſe multa in difficultate poſita ſunt, tum ab expoſitoribus varijs modis interpretata. ſi qua tamen licet de ijs conijcere, hæc ferè eſſe exiſtimanda ſunt.

Eudoxus igitur, qui ante Callippũ res aſtronomicas pertractauit, primum, quæ circa Solem & Lunam apparebant, in tribus ſphæris oſtẽdit: nam & motus tres in vtroque cõſpiciebantur, quorum primus eſt, qui

ab

A ab ortu in occaſum fit,ſecundus eſt,quo vterque videtur per zodiacum ab occaſu in ortum agi,tertius erat,ꝙ declinationes eorum maximæ ab æquinoctiali variari percipiebantur.Luna enim ſecundum maximæ declinationis punctũ nunc in vno ſigno,nunc in alio cernebatur, Sol vero in maxima ſua declinatione,videbatur nunc magis ab æquinoctiali diſtare,nunc minus.Ad hæc igitur demonſtrãda primum ſphæram vnam ponebat,quæ vicaria Aplanes motũ diurnum daret:ſuam Soli, & ſuam Lunæ:ſub hac aliam vtriq; ponebat,cuius motus per mediũ zodiaci,hoc eſt per eclipticã erat,à qua dabatur motus,qui per zodiaci longitudinem protenditur:tertia vero,in qua aſtrum ferebatur,erat obliqua ſecundæ, hoc eſt eclipticæ:& declinabat ab ea,Lunæ quidem ſphæra magis, ſolis minus.Hæc igitur à ſecunda per zodiaci longitudinem ducebatur, motu autẽ ſuo faciebat,vt ſtella non in eadem maxima declinatione ſemper maneret,ſed Luna modo in vno ſigno,modo in alio videretur, Sol magis & minus declinaret ab æquinoctiali.atq; hæc ſignificauit Ariſtoteles ſcribẽs,Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriuſq; lationem in tribus poſuit ſphæris,quarum primã eſſe non errantium ſtellarum, ſecũdam aũt p eũ circulum ferri,qui per medium zodiaci eſt, tertiam autem per obliquũ circulum ad latitudinem ſignorum:in maiori autem latitudine eſſe eũ, per quem Luna fertur,quàm eum,per quem Sol.

B In planetis aũt alijs quinq;,qui retrogradationẽ ſuſtinẽt, quatuor ſphęris in ſingulis vtebatur,quarum primæ duæ eædem erant cum ijs primis, quæ in Sole & Luna poſitæ fuerant,& propter eandẽ cauſam:prima erat vicaria Aplanes,& motum diurnum dabat,ſecunda per medium zodiacum mouebat,duas autem reliquas ponebat ad demõſtrandam directionem & retrogradationem.Tertia igitur polos in zodiaco habebat ſupra & infra,vertebatur autem in latitudinem per æquinoctia,cui quarta obliqua erat,& in contrarium mouebatur.poli autem huius quartæ à polis tertiæ per tantum diſtabant,quanta erat retrogradatio. Vt ſi ecliptica fuiſſet a b c, poli erant tertiæ b, quartæ vero d. Si igitur ſtella fuiſſet vbi d, oportebat circũacta tertia ſphęra in latitudinem per a m c n, d polum quartæ & ſtellam ipſam deſcribere paruum circulum d e f g, quare & modo directam ferri,modo retrogradam. quoniam vero quarta ſphæra ſuper polo d habet proprium motum,& in oppoſitũ tertiæ mouetur,ſiquidem ponatur duplo velocius ferri, accidet d in eadẽ

linea ſemper ſtantem, modo ante, modo retro agi: ſi vero non duplo velocior fuerit, accidet d quidem & ante, & retro agi, ſed non in eadem linea, ſed latitudinem quandam trahere. Quos motus quidam recentiores animaduertentes putarunt viam nactos ſe eſſe ad oſtẽdenda omnia, quæ circa ſtellas apparent. ita igitur Eudoxus de planetis exiſtimabat, de quo ſic Ariſtoteles ſcribit. Planetarum vero aliorum cuiuſq; in quatuor ſphæris, quarum prima & ſecunda eadem eſt, quæ & Aplane ferẽs omnes, & quæ ſub ea poſita eſt, quæ per medium zodiaci motum habet communem omnibus: tertiæ vero omnium ſphæræ polos eſſe in eo circulo, qui per medium ſignorum tranſit: at quartę conuerſionem eſſe per circulum, qui obliquus eſt ad medium circulum huius. dupliciter igitur poſſumus imaginari circulos quartæ, & tertiæ ſphæræ ſecare ſeſe inuicẽ, vno quidem modo, ꝙ ſecent ſe ad rectos angulos, poli aũt vnius ſint ſub polis alterius, ſtella vero à polis diſtet quanta eſt retrogradatio: ac ſic quidẽ ſequetur planetam modo directũ, modo retrogradum agi per circulũ à ſe deſcriptũ. verum circulus ille in Venere, & Mercurio, tam immẽſæ, & tam manifeſtæ latitudinis fiet, vt credendum non ſit hoc voluiſſe Eudoxum. Alio modo putare poſſumus circulos illos ſeſe inuicem ſecare ad angulos acutos, ac obliquos ſolum eſſe, polos autem inter ſe diſtare, quanta eſt retrogradatio planetæ, ac in polo quartæ planetam eſſe, vt ſupra diximus. Si igitur ita exiſtimemus Eudoxum voluiſſe, euitabimus immenſam illã latitudinem dictam, ſed planeta ante retroq; agetur per eandem lineam, ſi circulus quartæ in oppoſitum tertiæ feratur, duplo autem velocior ſit: aut ante & retro ducetur non per eandem lineam, ſi nõ ſit duplo velocior. ita igitur Eudoxus de planetis opinabatur.

Callipus aũt partim cum Eudoxo cõueniebat, partim ẽt diſcrepabat. Conueniebat quidẽ in ordine ſituq; planetarũ, tum & in interuallis eorum, hoc eſt in ijs ſphæris, quæ inter vnum planetã & alium ponebãtur. itẽ & in Saturno ac Ioue concordabat contentus quatuor illis eiſdẽ ſphæris, quas Eudoxus poſuerat. Diſſentiebat autem primum in Sole, & Luna, deinde & in tribus alijs planetis Marte, Venere, & Mercurio. quippe in Sole & Luna addendas duas alias ſphæras cuiq;, tribus autem illis planetis vnam, ſupra eas, quas Eudoxus poſuerat, exiſtimabat. In Sole igitur & Luna primũ tres illas, quas Eudoxus ſtatuerat, neceſſarias putauit & Callippus propter dictam ſuperius rationem: verum quum alia quædam circa Solem & Lunam animaduertiſſet, quæ Eudoxo nota non fuerant, ad ea demonſtranda vidit vltra prædictas opus eſſe duas alias ſphęras cuique illorum addere: animaduerterat enim, quod mox clariſsimum fuit, Solis & Lunę curſum æqualem non eſſe, ſed modo velocem, modo tardum

A dum procedere:ad hanc igitur inęqualitatē oſtendendam illas duas ſphę ras ſuperaddidit,quas Eudoxus in tribus planetis poſuerat vltimas, tertiam ſcilicet,& quartam,quæ ſeſe interſecant ad obliquos angulos. Verum in planetis illis retrogradis oportebat motum,quo ante & retro du cebantur,velociorem eſſe ſecunda ſphæra,quæ per zodiacum mouebat, ſic enim retrogradatio fieri poterat:at in Sole & Luna tardiorem oportet illum motum eſſe,ſic enim non retrogrados agi Solem & Lunā, ſed modo tardos ſolum,modo veloces. Cæterū omnia eadem ſunt. Tribus autem planetis reliquis Marti ſcilicet,Veneri,& Mercurio vnā ſolā cuique ſphæram addendā putauit:nam primum cuiq; illorum neceſſarias eſſe illas tres vidit,quæ ab Eudoxo poſitæ in Solæ & Luna fuerant: de prima enim,& ſecunda dubium non erat,at & tertia neceſſaria videbatur, quoniam & in ijs maximæ declinationes ab ęquinoctiali variari percipiebantur,quemadmodum in Sole & Luna.in Saturno autem,& Ioue nondum hoc conſtabat propter tarditatem motus eorum, at in his tribus, quorum conuerſio breuis eſt,melius animaduerti poterat. Neceſſariæ igitur quū eſſent tres primæ ſphæræ,tum & duæ reliquæ neceſſariæ erāt ad demonſtrādam directionem et retrogradationem earum per eundē modū,quo & Eudoxus vſus fuerat,quā ob rem quinq; in ijs tribus planetis ſphæris vti Callippo placuit,quum Eudoxo ſolū quatuor placuiſſent.

B Ariſtotelis autem verba de his ſunt hæc.

Callippus autem poſitionem quidem ſphęrarum eandem cum Eudoxo poſuit,tum & interualla eadem: porrò ei,quæ Iouis, & quæ Saturni, eandem ſphærarum quantitatem dedit:Soli vero & Lunæ duas inſuper adijciendas exiſtimauit,ſi quis præſtare debet,quæ apparent. Reliquis vero planetis vnicuique vnam.

Porrò Callippus in alio etiamnum ab Eudoxo diſcrepauit, quod ille non animaduerterat.quoniam enim omnes ſuperiores ſphęræ ſecum du cunt & illas,quæ infra ſunt,oportebat quidē per preaſsignata,quot motibus ſuperiores planetæ agerentur,totidem & inferiores trahi,quum au tem hoc non appareret,neceſſarium vidit Callippus eſſe,vt contraue ctę ſphæræ ponerentur,quæ reuoluentes ſeu reſtituentes appellantur:quarū officium eſt tantum reſtituere ſphæram aliquam, quantum ſuperior in oppoſitam partem duxiſſet.Sphærarum igitur aliæ Ferentes appellātur, quæ ſunt ſupra planetā,& ipſum aliq̃ in partem ferunt ac mouēt: alię Reſtituentes dicuntur,quæ Contraue ctæ Ferentibus ſphærā reſtituunt. in omni igitur ordine planetarū vidit Callippus vnicuiq; Ferenti oportere ſuā Reſtituentem opponi,excepta vltima ſphęra,in qua eſt ſtella: hęc.n. Reſtituente non indiget,quę ſibi opponatur,qm̄ hęc tā in Sole & Luna,

quàm in alijs planetis vnum ſolum habet motum reſultantem ex quarta & quinta, quare illis vtriſque vna ſola Reſtituens ſatis eſt, quæ opponatur, ex quo fit, vt Reſtituentes in vno quoq; ordine pauciores ſint, quàm Ferentes, pauciores autem vna tantum, quando vltima, in qua eſt aſtrũ, Reſtituentem non poſcit. C

Incipiẽtibus igitur nobis à Saturno palam eſt Ferentes illius eſſe quatuor (vt dictum eſt.) ne igitur ab illis Iuppiter ſimul trahatur, opus eſt ſub Saturno Reſtituentes collocare vna pauciores, q̃ ſint ferentes Saturni, 4 autem quum eſſent Ferentes eius, reſtituentes quidem 3 tantum erunt, quæ non ſolum ſupra Iouem ſunt, ſed ſupra globum omnium Ferentiũ eius. illæ igitur Reſtituentes primam Ferentem Iouis, & cum illa omnes alias, ac ſimul & Iouem ipſum reſtituunt. porrò & Iouis Ferentes erant 4: tres igitur erunt Reſtituentes ſub eo, quæ Martem reſtituant. At vero Mars quinq; habebat ferentes: erunt ergo ſub ipſo reſtituentes 4, quæ reſtituant Venerẽ. Venus quoq; & ipſa 5 Ferentes habebat: quatuor igitur ſub ſe reſtituentes tenebit, quæ Mercurium reſtituant. ſed et Mercurius Ferentes habebat 5: poſcet ergo reſtituentes 4, quæ Soli ſeruiant. at & Sol 5 ferentibus tenebatur: volet igitur reſtituẽtes 4, quæ reſtituant Lunam. Luna poſtremo tametſi ferentes 5 habet, nullam reſtituentẽ ſortita eſt, quum ſub ipſa nulla alia ſit ſphęra. erunt igitur ferentes omnes numero 33: 8 quidem Saturni & Iouis, aliorum vero 5, 25. Reſtituentes autem omnes erunt 22: 6 quidem Iouis & Martis, aliorum vero quatuor ſedecim: oẽs autem tam ferentes, q̃ reſtituentes ad ſummum erunt numero 55. ꝙ ſi quis in Sole & Luna demat illas duas ferentes, quas Callippus ſuperadiecit, vt forte curioſe additas, vt Ariſtoteli videbatur, neceſſe erit & ſimul demere duas reſtituentes: demptis autem ſex è toto numero ſphærarum 55, remanebũt omnes 49, vt veriores textus in Ariſtotele habent: non enim ſi duæ ferẽtes in Sole, & duæ in Luna demantur, neceſſe eſt 4 reſtituentes demi, quoniã ſub Luna nulla reſtituens eſt. de his igitur ita Ariſtoteles ſcribit. D

Ferentes		Reſtituẽtes.	
Saturni	4	Iouis	3.
Iouis	4	Martis	3.
Martis	5	Veneris	4.
Veneris	5.	Mercu.	4.
Mercurij	5.	Solis	4.
Solis	5.	Lunæ	4.
Lune	5.		
	33		22
	55		

Si autem omnes ſimul poſitæ debent apparentibus ſatisfacere, neceſſe eſt ſecundum vnumquenq; planetã eſſe alias ſphæras vna pauciores, quę reuoluant, & ad idem reſtituãt ſemper primam ſphæram ſtellæ infra ordinatæ: hoc enim pacto ſolum cõtinget planetarum motus præſtare om

nia,

A nia,quæ apparent.Quoniam igitur ferentium ſphærarũ aliæ 8 ſunt,aliæ 25,& harum non neceſſe eſt habere reſtituentem ſolam illam,quæ aſtrũ ultima fert,reſtituentium quidem ſex erunt duorum primorũ, ſedecim vero poſteriorum quatuor,quare omnium numerus & ferentium, & reſtituentium erunt 55.Si vero Soli & Lunæ non addiderit quis, quos diximus,motus,omnes ſphæræ erunt nouem & quadraginta.

Videtur autem Eudoxus & Callippus noluiſſe Aplanen orbem vnicuiq; planetæ motum diurnum dare,ſed Soli Saturno,in reliquis voluiſſe eſſe in ſingulis ſphæram,quæ vicem Aplanes suppleret:alioqui ſphæræ omnes 55 non fuiſſent, ſi Aplane, quem primum orbem cenſebant, ſphæras omnes ab ortu in occaſum mouiſſet.Cauſam vero,cur ita opinarentur,ego inde fuiſſe exiſtimo,ꝙ planetas viderent inæqualiter ad occaſum duci,alios citius,alios tardius,quod poſſe contingere propter obliquum eorum motum atq; oppoſitum non credebant,quum viderent ipſum in latus ſolum ferri.quum ergo in occaſum ducerentur planetæ inæqualiter,ab Aplane autem hoc dari non poſſet,putarunt vnumquenq; illorum habere ſuam ſphęram,quæ motum diurnum daret,alijs citius, alius tardius:propter hoc ipſi Aplanæ,quæ erat vna ferentium Saturni, opponebant ſuam reſtituentem ſupra Iouem,deinde ſub omnibus reſtituentibus ponebant vicariam Aplanes ſphęram,quę ab ortu in occaſum
B Iouem duceret certo & ſtatuto tempore.ſimiliter & in Marte aliam ponebant,& ita in reliquis.atque ita quidem antiqui videntur de planetis exiſtimaſſe,& cauſas eorum motuũ per Homocentricos orbes reddidiſſe,defectuoſe quidem in multis:ꝓpter quod Hipparchus (vt Ptolemęus refert)opus ædidit,in quo placita Callippi & Eudoxi quum ſuſtuliſſet, viam Ecentricorum induxit.

Quòd ecentrici orbes,& epicycli in natura non ſint. *Cap. vltimum.*

ILlud poſtremo è toto negotio reliquum,ac ſupremum eſſe videtur, vt(quod à principio promiſimus)rationem de ecentricis orbibus atque epicyclis habeamus:namq;(qñ neceſſarios non eſſe propter apparentia oſtendimus)ſimul etiam demonſtremus & non poſſe eſſe eos in natura,& apparentium pluribus aduerſari. Primum igitur ſtatuamus nullam naturam tota ſpecie deficere in eo poſſe,in quo præcipue ac per ſe eſſe perfecta debet,vt ſi hominis perfectio ſit intelligere,impoſsibile eſt totum humanum genus inſanum eſſe:& ſi oculi perfectio eſt videre, impoſsibile eſt omnes oculos cęcutientes eſſe. Secundùm quidem indiuiduum aliquod nihil fortaſſe prohibet deficere naturam aliquam in ijs, q̃ in materia ſunt: & caſus,& accidentia multa patiuntur:at ſecundũ to-

tam

tam ſpeciem vel in ijs impoſsibile eſt. Ad hæc autem & illud conſtituamus cœleſtium corporum vti finis eſt ſphærice moueri, ita & propriam eorum perfectionem in ſphæræ ratione cõſiſtere.in ea igitur deficere aliquod vnum illorum impoſsibile eſt:ſi enim vnum deficeret,& tota deficeret ſpecies aliqua,in ijs.n.idem eſt indiuiduum,& ſpecies tota, quã ob cauſam illi in primis orbes,quos Deferentes vocãt,ecentricos vna ſuperficie,eſſe quidem in cœleſtium natura non poſſunt,quando à ſphæræ ratione longe deficiunt, quæ eſt circa centrum vtraq; ſuperficie æqualiter verti.At vero nec minus illi eſſe in natura non poſſunt,quos ſimpliciter Ecentricos vocant:quærere enim licet,vnde habeant ij,cur non circa cẽtrum conuertantur,num per ſe & à natura,an per accidens aliquod: at ꝑ ſe quidẽ hoc habere non recte dicitur,tum quia ipſi per ſe ſphærici ſunt, & nati circa centrum ęqualiter(quemadmodum & alij)verti,tum quia, ſi per ſe aliud centrum habeant,q̃ vniuerſi centrum,oporteret duo cẽtra per ſe in natura eſſe,quod eſſe non poſſe vel vocabulum ipſum oſtendit: vnum enim omnium corporum centrum eſt,ad quod,& à quo, & circa quod feruntur omnia.Si vero per accidens aliquod habent ecentrici illi, vt non circa centrum agantur, vt quia ſiti ſint inter Deferentes ecentricos,tum quidem ſequetur aliquid per ſe natum aliter eſſe,ęterno tamen tempore fruſtrari:quod certe cum in omnibus,tum præcipue in cœleſtibus,& ſempiternis eſt impoſsibile. C D

Ad hæc autem,ſi in natura ſint eiuſmodi ſphæræ,neceſſe eſt eas nõ ſolum ſpecie à reliquis,ſed tota natura & pluſquam ſpecie differre, quod in æternis eſſe non poſſet:genus enim ſi habeant,iam & in materia erũt, & ſimplicia deſinent eſſe.

Propter eandem cauſam neq; illi,quos epicyclos vocant,eſſe poſſunt in cœleſtium natura:ſi.n.non continuus eſt cum orbe epicyclus,ſed contiguus ſolum,& naturam habet non ſe circa centrum aliorum vertendi, ſed circa centrum ſuũ,alienæ omnino naturæ eſſe neceſſe eſt, & quæ ab alijs differat pluſquam ſpecie,quod inconueniens certe eſt,tum quia nõ poſſunt æterna plus, quam ſpecie differre, tum quia irrationabile eſt partem aliquam eſſe in ſphæra,quæ non eiuſdem naturæ ſit,imo q̃ alieniſsimæ.quapropter magis etiam repugnant naturæ epicycli,q̃ ecentrici.

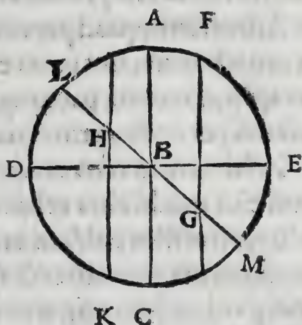
Illud præterea valde mirum videri poteſt,ꝙ ecentricis orbibus nullũ Aſtronomi proprium motum dent,exceptis Mercurij ac Lunæ Deferẽtibus:ſed hæc vniuerſalia ſunt,nunc ſigillatim circa vnumquenq; orbẽ, quantum abſurditatis ſit,inquiramus.

In tribus igitur ſuperioribus planetis epicyclum ponunt,cui duos aſſignant motus,alterũ in latitudinem,quam inclinationem vocant, alterum

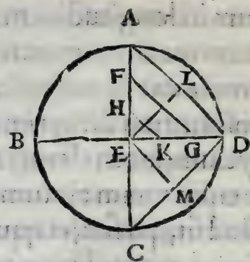
A rum in longitudinem:inclinari autem epicyclum à ſectione vſq; ad punctum medium, mox releuari reſupinariq; vſq; ad ſectionem aliam. quæ omnia ita eſſe mirandum eſt ab Aſtronomis dici, quo autem modo eſſe poſsint, non dici. primum enim oppoſiti motus ſunt, quod inclinari epicyclum, mox releuari aiunt: à quo igitur dabuntur oppoſiti illi motus? ꝑ ſe enim vnum tantum illorum habere epicyclus poteſt, quanq̃ mirũ & illud ſit, quî fiat, vt quum inclinari epicyclus cępit, motum tamen nõ cõtinuet, ac reuolutionem abſoluat. præterea vnde duos illos motus habet in longitndinem et in latitudinem? Vnus enim orbis non niſi vnum motum per ſe habet (vt à principio dictum eſt.) nunquid igitur epicycli epicyclus eſt? an quomodo habet? præſertim quòd ſi in ſectione altera fieri rurſus ſubalternus cum ecliptica debet, reflexione etiam quadã indiget.

In Sole vero, ſi ecentricus eius orbis ponatur, abſurda hæc conſequũtur. primùm quidem ꝙ æſtiuus circulus, in quo eſt abſis, multo maior, & ab æquinoctiali remotior erit, q̃ hibernus: quod ſi detur, oportebit q; dem, qui ęquinoctialem incolũt, remotiorem habere Solem in vna hyeme, q̃ in alia, & ſeptentrionalem hyemem frigidiorem auſtrali, Solemq; minorem ab ijs videri in æſtiuo tropico, q̃ hiberno, quæ omnia falſa eſſe negotiatores affirmant. Deinde oportebit lõgiſsimam diem æſtiuam eſſe longiorẽ, quàm

B noctem hibernam longiſsimam, quod pariter falſum eſt, longiſsima enim nox longiſsimæ diei æquatur. ſequitur autem hoc, quoniam in parte abſidis magis diſtat ab æquinoctiali Sol circa ſolſtitium, quàm in parte antabſidis, maiorem ergo arcum diei trahet in ea parte in ſolſtitijs, quàm in alia arcum noctis. ſit æquinoctialis a b c: Horizon noſter l m: Sol diſtantior ab æquinoctiali in parte abſidis, vbi f, minus diſtans in parte antabſidis, vbi k. manifeſtum igitur, ꝙ in maiori diſtantia Sol longiſsimam diem faciet in arcu f g: in minori diſtantia longiſſimam noctem faciet in arcu k h: maior autem eſt f g, q̃ k h.

In Venere autem magis etiãnum manifeſta eſt epicyclorũ vanitas, vt iàm ſufficere hoc vnũ poſsit: quis. n. non videt epicyclum nullum tantæ magnitudinis eſſe poſſe, vt ſemidiameter eius gr. 43 exiſtat, tota vero diameter gra. 86. ꝙ ſi talis forte fortuna vllus eſſet epicyclus, oporteret eius circunferentiã penè ad centrũ pertingere, quod mathematica demõſtratione ꝓbari quã facillime poteſt. Sit orbis Veneris a b c d: centrũ terræ e: ſit ergo Diameter epicycli gr. 90, quæ reddat quartam eius orbis, &

C

et simul quartam zodiaci: erit illa quidem qualis a d, aut qualis f g, aut qualis h k. sit autẽ gratia exempli a d: cuius semidiameter sit l d: protrahatur igitur linea l e pertingens ad centrum, deinde protrahatur c d, quæ diuidatur in m per lineã e m: constituetur igitur quadratum l e m d. latus ergo e l æquale est lateri l d. quare descripta circunferentia epicycli super puncto l manifestum, ꝙ pertinget ad e, quod erat centrum. Si igitur existente diametro gr. 90 oportet circunferentiam ad centrum vsque pertingere, palam ꝙ &, si diameter erit gr. 86, si non ad centrum, at tamen iuxta perueniet. Idem fiet, si & super f g, & super h k demonstratio ducatur, omnes enim illæ diametri quartam cœli reddunt. ꝙ si quisque videre potest epicyclum hunc ridendæ magnitudinis esse, quid si cogamur & epicycli epicyclum facere, & huius alterũ epicyclũ? cogemur autem absque dubio, quoniam epicyclo Veneris motus Astronomi tres asignant, quum etiam quatuor sint ascribendi: vnum igitur potest epicyclus per se habere, reliquos ab alio dari necesse est, quod neque vnum esse potest, sed tria. Addunt præterea & aliud in Venere Astronomi, quod per eorum principia, quomodo fiat, non potest certe monstrari: dicunt enim ecentricum modo citra eclipticam, modo vltra agi, quo autem pacto agatur, nemo ostendit, sed ne ostendi quidẽ potest nisi per nostra principia. D

In Mercurio vero eadem inconuenientia sequuntur, nam & ecentricum eius modo citra eclipticam, modo vltra dimoueri dicunt. Epicyclo insuper tres illos eosdem motus dant, quos esse quatuor necesse est. tantæ autem magnitudinis & si non faciunt, at tamen tantæ esse constat, vt quisq; videre posit figmentum esse. inconueniens præterea est & illud, ꝙ à positione epicyclorum coacti ponunt Mercurium bis centro propinquiorem fieri absq; vlla necesitate: quo etiam posito, non tamen demõstrare possunt per hoc, quomodo elongatio matutina maxima fieri possit & gr. 26. m̃. 30, quoniam per tarditatem matutina elongatio iuuatur: at per appropinquationem ad centrum non tarditas, sed velocitas datur. ꝙ si quis dicat retrogradationem etiam citari per appropinquationẽ ad centrum, non tamen dicere potest, quomodo centrum epicycli tardetur, quod requiritur in ea elongatione, quæ maxima futura est.

Postremo & in Luna manifestisimum est neque ecẽtricum esse eius orbem, neque ipsam in epicyclo verti, primo enim si ecentricus est eius orbis, in oppositum autem vertitur deferentibus suis, alterum duorum

sequi

A ſequi neceſſe eſt, aut Lunam inæqualiter in zodiaco moueri præter inæqualitatem epicycli, aut inæqualiter ſuo in ecentrico moueri: vtrinque autem inconueniens eſt, moueri enim Lunam inæqualiter in zodiaco contra ſenſus eſt, moueri autem inæqualiter in orbe ſuo impoſsibile eſt, & contra naturam, idem enim orbis per ſe ſemper eundem motum facit: ꝙ autem alterum horum ſequatur, manifeſtum ex demonſtratione fiet. Sit enim zodiacus a b c d: oualis circulus, quem Luna deſcribit deferentibus in oppoſitum actis a e c f. ſi igitur ęqualiter mouetur in orbe ſuo Luna, ęquales erunt partes a g, & g h, & h i, & i f. at certe his æqualibus partibus inæquales in zodiaco correſpondent a k, & k l, & l m, & m d: quare inæqualiter mouebitur in zodiaco Luna, ſi æqualiter in ſuo orbe mouetur: ſi vero æqualiter mouetur in zodiaco, æquales partes erunt b p, & p q, & q r, & r c. at æqualibus iſtis partibus inæquales in orbe Lunę reſpondent e s, & s t, & t u, & u c. quapropter ſi ęqualiter in zodiaco fertur, inæqualiter mouebitur in orbe ſuo, quod nec negari ab Aſtronomis video: quo nihil abſurdius eſſe poteſt. ꝙ igitur ecentricus non

B ſit Lunæ orbis, ex his manifeſtum eſt.

At vero, ꝙ nec in epicyclo vertatur Luna, manifeſtum quoq; eſſe poteſt ea ratione, qua & Ariſtoteles & alij multi vtũtur. ſi enim verteretur in epicyclo Luna, oporteret vocatã in ea maculam mutare continenter ſitum ad nos & rationem, & quod ſupra eſt, videri infra, & è contrario: ſemper autem quum eodem in ſitu ſit, indicat ꝓfecto non moueri in epicyclo Lunam. quanquam ſcio nonnullos eſſe, qui ad difficultatem hanc animaduertentes dicant Lunam non ſolum habere motum, quo ab epicyclo fertur, ſed & ipſam quoque ſtellam moueri proprio motu, oppoſito autem ipſi epicyclo, quantum enim epicyclus in vnam partem maculam inclinat, tantum Lunam ipſam reſtituere illam in contrarium, quo fieri, vt ſemper eodem in ſitu macula videatur. ſed certe hoc pacto oporteret & epicyclum diuerſæ alieniſsimæq; naturæ ab orbe eſſe, & Lunam ab epicyclo, ac in eodem ſimpliciſsimo & immortali corpore tres diuerſas naturas inſitas eſſe, quæ abſurda quidem in diuinis illis & ſempiternis corporibus eſſe videntur. Quòd igitur ecentrici orbes neceſſarij non ſint propter ea, quæ apparent, & quomodo ſine ipſis demõſtrari poſsint, & ꝙ impoſsibile ſit eos eſſe in natura ſphærarum, & apparentium pluribus aduerſentur, hactenus declaratum à nobis ſit. Cæterum, ſi in red-

dendis planetarum motibus exactißimas ſupputationes neglеximus, ne mo miretur, quoniam id ad inſtitutum noſtrum minime pertinere iudicauimus, præſupponentes minutißimas illas rationes è tabulis petendas eſſe, eædem enim illæ & Homocentricis noſtris commodißime aptari poſſunt. ac de ſtellis ita tandem determinatum ſit. C

Sed iam me rapidi diuerſa volumina cœli
Dimenſum ſatis, & nunquam requieta ſecutum
Sydera, per varios curſus variosque recurſus,
Hac iuuet inſudaße tenus, nunc vltima feſſum
Accipiat, finemq; meo det meta labori.
Vos æterni orbes, æterniq; ætheris ignes,
Qui tacito circum labentes tempora curſu
Ducitis, & longum per ſecula voluitis æuum,
Si non æternum (neque enim fas poſcere tantum)
At ſaltem durare diu, & producere vitam
Hoc concedite opus, videant vt veſtra nepotes
Secula, & æternis vos admirentur ab annis.
Mirenturq; vias, quum iam non tramite ſueto
Curret iter ſolitum Titan, ſed purpureum ver D
Et iuuenem ſignis conuerſis inuehet annum.
Tuque etiam, ſeu te tua tanta inuenta, nouosq;
Admirantem orbes, puro fulgentia cœlo
Templa tenent, ſeu Træiciæ teſtudinis audens
Tangere ebur plectis numeros, & carmina dictas,
Qua via ſydereo candeſcit lactea cœlo,
TVRRI ades, inuentisq; tuis noſtroq; labori
Da ſancte Augurium, atque optatis annue noſtris.

HIERONYMI FRACASTORII *DE CAVSIS CRITICORVM DIERVM.*

ATVRA Dei optimi munus cùm tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena est, tùm maxime, qua in animalibus viget. Nam & animalia ipsa, & quę ab ijs fiunt, sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admiranda omnia sunt. nec vero, & quæ ijs accidunt, non multa sunt, quæ nō paruam sui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis sunt, quæ Crises appellari consueuere, quarum vel adeo mira natura est, vt neque adhuc satis perspectum sit, quam omnino causam habeant. Nam quosdam esse dies constat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quosdam vero ita neglectos esse, vt nullas vnquam Crises videant, nullo naturæ munere habeantur digni. quæ admiratio sapientes & naturæ interpretes viros in diuersas opiniones perduxit. quippe Pythagoreis visum est certis numeris Deos & naturā gaudere, ante omnes septenario, quem ad rationem Crisium non nihil con
B ferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam omnē dierum in Crisibus casui ascribunt. Astronomi autem cœlo & syderibus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conuersionis dies rebus, quę hic sunt, impetum quendam ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suique muneris obliti, soli enim ipsi quū viam facultatemq; habere possent inquirendi inueniendiq; rationē Crisium, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasiq; illorum opinionem secuti sunt: quos cum omnes tum præcipue Galenum mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile persuaderi potuerit, vt facultate ꝓprie artis neglecta, præstigijs alienæ inuolui passus sit. sed certe de magnis ingenijs illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, qui sæpe, ꝙ multa sectentur, quædā negligentius insequūtur: vnde nihil mirū videri debet, si & Galenū, qui tot inuenit, qui tanta scripsit, qui ingentem illā medicinæ molem digessit, formauit, condidit, quædā tandem effugerint. Posteriorum vero vti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, oēs id solū curasse videntur, vt aut Galeni scripta, aut Astrologorū placita declararent. operæpretium igitur existimamus, si rursus hoc saxū vertatur, atq; inquisitio tam dignæ, tam necessariæ rei habeatur: si enim ꝑ ea,

quæ in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierum ostendi pos sit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quũ alioqui multa penes nos faciant, tum & multa à nobis & à natura fieri si nunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare, conuicijs maledictisq; ꝑ sequi, si qui ratione vlla malint hanc rem inquirere, q̃ minime Astrologis credere, præcipue Aegyptijs, qui asseueranter hæc à Luna fieri affirmẽt: sed certe, nedum si Aegyptius aliquis Astrologus, sed si Aegyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osyris hæc mihi dixerit, non facile credã. Sophistam autem obsecro, ne quis me prius vocet, q̃ hęc amice atq; ęquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quæ in huius rei peruestigatione, quam diligẽtissime habuimus, nobis tandem comperta sunt, quæ neque prius credi audiriq; volumus, q̃ & re ipsa, ac rerum (vt aiunt) magistra experientia fuerint comprobata, eiusmodi enim sunt, vt & rationibus credi, & obseruationibus plane sperari possint. C

Cap. I.

DE causis igitur Criticorum dierum acturi ea præmittemus in primis, quæ circa morborum dies sunt obseruata: deinde referemus, quo pacto alij eorum causas reddere tentauere: tum demum, quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendũ est nobis dierum, per quos ęgri D tudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Crises, maiori ex parte fiunt, alios vero nõ Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises, quosdam vero medios esse. obseruatum enim esse constat & maiorum nostrorum experiẽtia, & ea, quæ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porrò & alios esse indicatiuos & quasi nũcios eius Crisis, quæ in die principe futura est. Critici ergo sunt 4, 7, 11, 14, 20, 21, 27, & ſm alios 28, & alij, quos recensere necessariũ nõ est. Pręcipuos autem oĩum esse constat 7, 14, 20, & 21 quãq̃ de 20 et 21 non plane inter antiquos cõuenit, vter magis Criticus sit. Archigenes. n. magis amare 21 visus est, Hippocrates vero & eius sectator Galenus 20 magis sequuntur: deinde principatu minores 11, & 4. Non Critici vero sunt 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, et 25: quanquam 6 quandoq; Crises nõnullas videat, verum illæ non proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur. medio vero modo se habent 5, 9, 13, 17, 18, & 24: sed horum 17, 13, ad Criticos appropinquant magis, 9 vero ad non Criticos. Indicatiui vero sunt 4 quidem septimi, 11 decimi quarti, decimus septimus vigesimi,

A 24 vigeſimi ſeptimi, omnes quidem quarti à die, in qua perfecta futura eſt Criſis. hæc igitur ꝙ ita ſint, recipiendum eſt, cur autē ita ſe habeant, & vnde tanta dierum diuerſitas enaſcatur in morbis, nunc inquirendū.

Cap. 2.

PYthagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere ſuperuacaneum quidem videtur, quando iam ſatis manifeſtum eſt neq; numeros, neque in vniuerſum quantitatem vllam principium actionum eſſe poſſe, niſi forte per accidens.

Philoſophorum vero quicūq; rationem dierum in Criſibus caſui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur, dicunt enim quęcunque agunt & patiuntur, omnia certa inter ſe ratione proportioneq; conſiſtere, & certo tempore agere, hæc quidem maiori, illa minori, vt accidit: quare & circa Criſes, ꝙ die ſeptima aut quartadecima humores moueantur in nobis, nulla certe alia cauſa eſt, niſi quòd talem accidit eſſe ꝓportionem naturæ ad humorem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in ſeptima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur vna die, illud duabus abſumit: & bilis quæ flaua eſt, per tertias, quæ atra, per quartas mouetur: ſicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Criſes debemus quę-
B rere, ſed ſolum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moueatur.

Verum enim vero, tametſi verum hi in vniuerſum dicunt, certam eſſe inter agentia proportionem, & certam menſuram temporis, tam ſimplicem tamen cauſam habere Criticos dies exiſtimandum non eſt, ſed magis credendum quædam etiam ad Criſes concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ ſpectentur Criſes: ſi enim ſola illa proportio accederet, profecto non magis ſeptimam, quàm octauam & nonam diē Criticam videremus, ſiquidem paulum immutata materia, & in octaua & nona ſpectarentur Criſes.

Cap. 3.

CVm Aſtrologis vero, & medicis, qui eos ſequūtur, maius mihi negocium parari video, quorū alios Aſtrologiæ, alios Galeni amor permoueat: ſed hi certe ſi non ob aliud nobis infenſi ſint, iniuſte quidem nobiſcum agant, quando & nos alioqui Aſtrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam vti ſacram ſanctamq; colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philoſophiæ amore facimus, quæ in nullius verba iurare addicta eſt. Referemus igitur, quæ medici ex Aſtrologorum decretis ſcribunt. certum eſſe inquiūt per ſeptenarios dies Cri-

ſes

ſes incedere,circaq; illas potiſsimum fieri:quum vero & Lunam quoq; certum ſit per ſeptenarios dies & cœli quartas rebus,quæ hic ſunt, impetum quendam & vim ingerere,quid nam aliud cenſendum ſit,q̃ Lunã, quod ſeptenarias illas commotiones immittat Criſibus? Efficax quidem atque euidentiſsimum ſignum eſt hoc rationem dierum in Lunam referendam eſſe,quum præſertim nihil aliud ſeſe offerat, quod in medium afferri poſsit. Dupliciter autem quum Lunæ conuerſionem dimetiamur,& per reditum ad Solem,quem menſem ciuilem vocant,& per reditum ad certum punctum in zodiaco,quem lunarem appellãt mẽſem, in vtroque quidem menſe manifeſtum eſſe dicũt Lunam per cœli quartas & ſeptenarios dies commotionem impetumq; rebus hic inferre. Ciuilis enim menſis ex diebus 29,horis circiter 13 conſtat,quod tempus ſi per quartas ſuas partiaris,erit quarta quælibet dies 7,horę fermę 9: circa cuius temporis extremas 24 horas res maxime à Luna moueri teſtimoniũ dicunt & illos facere,qui circa maritima verſantur,& illos, qui circa ruſtica. Similiter autem ſe habere aiunt & in lunari mẽſe,qui ex diebus 27, horis 8 conficitur,quod Aſtrologi præſertim Aegyptij affirmãt, quibus credendum eſſe Galenus præcipit,ac penè minatur:cuius rei & grauiſsimum teſtimonium afferunt,dicunt enim ægrotante aliquo,ſi Luna forte fortuna in eo puncto fuerit,quo ille exortus fuit,tum ei bonã vel malam conditionem allaturam,quum in quarta cœli ad eum punctum extiterit:ſi enim oriens ille eo in puncto ſalutares feliceſq; ſtellas habuit, tũ Lunam ab ea quarta ſalutem elargituram,ſi vero infelices in ortu ſtellas ſortitus eſt,periturum quidem ab ea cœli quarta. Ex quo exiſtimari debet ſeptenarios Lunæ dies hic magnam quandam facultatem & vim habere. Hæc igitur ſunt quæ medici partim nautarum,ruſticorumq; teſtimonio,partim Aegyptiorum aſtrologorum de Criticorum dierũ cauſis referre ſolent. Nos autem Aſtrologorum ac Galeni amicos rogamus,vt contenti ſint placide et ſine ſtomacho nobiſcum hanc rem inquirere:primum enim examinabimus, quæ experientia obſeruationibuſq; conſiſtere medici dicunt:mox aperte(vt arbitror)oſtendemus, quomodo quaſi faſcinationibus Aſtrologorum luſtrati,& vomere & ſudare in ſeptima & quartadecima ſine Luna poſsimus.

Cap. 4.

IN ciuili inquiunt menſe tum nautæ,tum agricolæ affirmant per cœli quartas commotionem maiorem rebus Lunam dare.at certe decebat eos ab ijs accipere,quę nam ea eſſent,in quibus maior illa commotio videatur:ſi enim in vniuerſum ita eſſe circa maria affirmẽt,falſum nimirum

A rum asserunt.primum.n.circa maris crementa & decremēta(quos ęstus vocant)constat non maiorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri:quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est: at vero maiores & ventos,& tempestates non circa septimam Lunæ diē, sed circa quintam exurgere nautis omnibus notum est:quod & Virgilius & Hesiodus quoq; notarunt,quum quintam esse fugiendā præcepere. quænam igitur ea sunt circa maria,in quibus maior illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse,& crustacea,& id genus dicent sub quadraturis Lunæ excitari magis,& nutriri,& pinguescere melius:quod certe neque negamus,nam per cōiunctiones Lunæ tum & calor,tum & humor exiguus in illis est,vegetari autem excitariq; vterque incipit tum forte,quum Luna circa quadraturas versatur,non quidem ea de causa,ꝙ Luna in quarta cœli sit,sed ob id magis,ꝙ tunc tantum demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fouendum eorum animalium calorem,humoremq; pro alimento suggerendum:cuius signum illud est,ꝙ nō solum per quadraturas pinguescunt ea animalia,sed etiā post,et magis.manifestū igitur ex his esse potest nihil ea exempla ad Crises facere,quę è maritimis accepta sunt.Circa rustica vero quędam ab agricolis tum maxime fiunt, quum semiplena est Luna,non certe alia de causa,q̄ vt extrema effugiant, hoc est cōiūctiones,& oppositiōes quorū vtrūq; quibusdā rebus obesse solet,
B hoc quia nimij humoris est,illud quia exigui caloris.q̄cunq; igitur ob humoris abundantiā nata sunt aut putrescere,aut in luxuriem abire, ijs oppositiones Lunæ timent,quæ vero caloris inopia sterilescere,illis coniūctiones cauēt:qua de causa mediū tempus eligere solent. arbores igitur, quas duraturas volunt,multas per plenilunia non cædunt, multas ꝑ Lunę silentia.In altero.n.ob nimiā humiditatem putrescant, in altero inopia caloris emarcescant.nihil enim refert ad putredinem efficiendam, siue humor plus æquo accesserit,siue calor, qui cōtinet mistionem defecerit,similiter & satorū quæcunque facile luxuriant,vt faba,& aphaca, & cicer,& penè omnia,quæ siliquā gerunt,nec per coniunctiones, nec per oppositiones Lunæ ferunt,magis vero oppositiones etiam timent. Idem & circa vindemiā & vina conficienda nonnulli obseruant, per plenilunia enim humidiora,quàm par sit,& aquosiora vina fiunt,per coitus vero frigidiora & minus potentia. atque hęc ferè illa esse existimo, quæ rustici obseruent, non quidem quòd in quartis cœli vlla vis maior insit, sed quòd lumen id mediocre aptissimum quibusdam rebus conficiendis videtur.quod vero in ore vulgi est per quartas Lunæ mutari aeris cōstitutiones, & serenitates, & pluuias, & id genus, vel ipsi vulgo notū est esse mendacissimum.

At

At in lunari menſe Aſtrologi Aegyptij affirmãt cœli quartas vim ha C
bere maximam, exemplo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto exiſtẽ
te, in quo enati illi ſunt: ſed profecto (vt ſuas Aegyptijs condonemus ob
ſeruationes) mirari tñ Galenũ ipſum debemus, qui quũ optime alioqui
naturam inductionum noſſet, tum vni tamen exẽplo tam facile manus
dederit. Inductionum enim aliæ neceſſariæ ſunt, aliæ probabiles tãtum,
& harum aliæ ſimpliciter probabiles, aliȩ ſecundum quid & ad hominẽ.
Neceſſarie ſunt aut in quibus inductio ad omnia ſingularia fit: aut in qui
bus omnia ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & nullum accidens pati poſ-
ſunt, vt mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit, ſed ra-
tio ad naturam communem & ad vniuerſale fit. Quòd ſi nec in omni-
bus inductio fiat, nec ſingularia prorſus ſimilia ſint, nec ratio ad commu
nem naturam ſit facta, tum quæ fit inductio probabilis ſolum eſt: ſimpli
citer quidem probabilis, ſi in valde multis ſit habita, aut ratio ad commu
nem naturam quidem fiat, ſed per communia: ſecundum quid autem ꝓ
babilis, & ad hominem, ſi in paucis inductum ſit. quid igitur dicemus de
Aegyptiorum inductione? primum quidem ſi dixerint in omnibus &
quartis cœli, & rebus omnibus ita obſeruaſſe, rem quidem vulgo impoſ
ſibilem affirmabunt: ſed certe nec ſingularia prorſus ſimilia ſunt, quartȩ
quidem enim cœli, quatenus quartæ ſunt, & mathematice conſideran-
tur, ſimiles nimirum ſunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in il- D
lis Luna operatur, non ſimiles certe ſunt, ſed accidentia multa patiũtur.
At vero nec factam fuiſſe ad naturam communem demonſtrationem
dicendum eſt, nam quæ quidem communis eſſe ratio poteſt ad naturam
quartarum cœli? niſi forte dicant in quadraturis Lunã terræ proximio-
rem fieri, in oppoſitionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc
erat in ciuili menſe, non in lunari, de quo nunc quȩrimus, quartæ autem
lunaris menſis vt plurimum extra quadraturas ſunt. ex his igitur eſt vide
re neceſsitatẽ nullam habere Aegyptiorum inductiones, ſed nec ſimpli-
citer probabiles eſſe, quum nec in valde multis obſeruationem fecerint,
nec probabilem rationem ad vniuerſale. Cur igitur ſophiſtas Galenus
vocat, cur maledictis inceſsit omnes, qui rem iſthanc velint ratiõibus in-
ueſtigare? ſi enim vix probabile ſecundum quid, & ad hominem eſt, qđ
Aegyptij dicunt nihil neceſsitatis cõtinens, quid prohibet aliter eſſe poſ
ſe, quod æquum decẽſq; eſt à Philoſopho homine inquiri?

Cap. 5.

SEd quid adeo laboramus? dentur omnes Aegyptiorum obſeruatio
nes, valeant nautarum agricolarumq; teſtimonia, moueat Luna for
tius

A tius per quartas cœli vtriusque mensis, moueat per quartas Natalicij pũcti fortius, quam tamen causam illis Crisibus dabimus, quæ extra quartas vtriusque mensis, extra quartas Natalis fiunt? rarissime enim contingit, vt septenarij morborum dies cum septenarijs Lunæ coincidant.

At hic consurgunt recentiores quidam Astronomi simul & medici, ac vocem tollunt, clamantq; nos Astrologorum decreta nõ intelligere, neque enim ita esse, vt in solis mensium illorum, & pũcti Natalicij quartis Luna res moueat, loco enim exẽpli hæc sunt, sed ita accipi oportere, vt quocunq; in puncto quis ægrotauit, Lunam per quartas cœli ad eum punctum cõmotionem inferre: vt si heri Dion, hodie Callias in morbũ incidit, per suam septimam Dioni, per suam Calliæ Luna impetum dabit, quare & ad omnes Crises concurrere, sed per septenarios cuiq; suos.

Nos vero medicos istos atq; Astrologos rogamus, vt paulisper consideant, & vocem demittant: volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, nũquid, quod dicunt de Luna, in morbis solis spectetur, an & omnibus alijs quæ noua fiunt: si quidem in omnibus ita esse dixerint, nunquid igitur, si Praxiteles Iouem facturus hodie marmor incidere cępit, die septima fœlicius aut infœlicius sculpet? & si fontem quis hodie deriuauerit, nunquid largius ille fluet in septimam? ita enim fieri oportet, quando & in fluxũ humorum nostrorum idem contingit: & si B colonus agrum stercorarit, opimiorem in septima videbit q̃ in octaua? qm̃ ita se habet & humor, qui in nobis putrescit? quæ certe omnia quàm ridicula sint, nemo est qui nõ videat. Si vero in solis morbis septenarij hi Lunæ motus vim suam habent, mirum profecto est cœli quartas virtutes has dare Lunæ in solis morbis, & non hoc solum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, sed multo amplius testimoniũ afferre voluit. sed quoniam placide cum his Astrologis agimus, placet quidem vt in solis morbis inquiramus, quale sit, quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur Crisim esse localem motum humorum, si igitur Luna hunc motum facit, quærimus, an eam vim facultatéq; mouendi humorem per se &(vt aiunt) essentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio. si quidem essentialiter id habet Luna, non igit᷑ in septima magis, quàm & in octaua mouebit, & nona, quæ enim per se insunt, semper insunt, & idem semp̱ operantur. Si vero ab alio acquirit, quicquid sit illud, si id quidem vnum est & determinatum, quales sunt quadraturæ & oppositiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo solum mouebit Luna, quũ in eo erit, aut loco, aut aspectu, aut alio, recedens autem non mouebit: at vero si vnum & determinatum non est id, à quo virtus Lunæ datur, sed talia sunt omnia pun-

ćta,in quibus qs ægrotet, vt per ſeptimā cuiq; ſuam efficacior ſit Luna, C
primum quidem hoc poni valde mirum eſt,ſed tamen ponatur: ſit ergo vt hodie Dion ægrotet,cras Callias,poſtridie Plato,in alijs alij,omnes q̃dem eadem ægritudine,& ad ſeptimum Criſim factura, per ſuam igitur cœli quartam Luna vnicuique Criſim dabit,in ſeptima quidem Dioni, in octaua Calliæ,quæ illi ſeptima eſt,in nona Platoni,ipſi ſeptima, & ita in alijs:at certe ſi ita fiat,nimirum Luna quotidie eundem effectum faciet,Criſim videlicet,& localem motum humorum: quod enim in Dione fit in ſeptima,in Callia fit in octaua,in Platone in nona,in alijs in decima:idem aūt effectus ſi fiat diebus ſingulis,oportet & cauſam continẽter eandem eſſe,diuerſa enim ſi ſit,eundem effectum non faciet. ſi igitur à loco acquirit Luna eam vim & facultatem mouendi,omnia quidẽ loca ſucceſsiue,& puncta omnia eandem habebunt vim,quare & quocũq; in loco ſit Luna,idẽ ſemper operabitur:igitur ita in octaua mouere Dionem poterit, ſicut & in ſeptima,locus enim, in quo eſt in octaua, eandẽ vim habet per ſe.Nec certe dici illud poteſt non moueri in octaua Dionem , q̄m illi ſeptima non eſt , quòd enim pũctus aut locus ſeptenarius alteri ſit,reſpectus quidem eſt forinſecus veniens,quem & nos facimus , reſpectus autem nihil ipſi per ſe agũt,niſi in re,& in cauſa mutatio aliqua ſit.Si ergo locus,qui in octaua eſt,eam vim per ſe habet mouendi humorem,ſiue ſeptimus ſit ſiue octauus,ſemper eodem modo mouebit:quam D
ob rem nihil tandem eſſe manifeſtum eſt,quod dicunt Lunam egrotanti cuique per ſuas ſeptimas cõmotionem ad Criſim dare. Præterea penè riſu dignũ eſt dicere primũ, verbi gratia , punctum arietis primo cancri & primo libræ ſolum reſpondere,ſecundum ſecundo,tertium tertio, & ita in alijs,ſimplex enim corpus eſt cœlum & eiuſdem naturæ,& virtutis per totum orbem:quòd ſi diuerſæ naturæ primus arietis & ſecundus cancri eſt,quo ergo modo Luna eundem effectũ facit,& in ſecundo cancri,nam & in eo humorem in Callia mouet? muſitant ad hæc pauliſper Aſtrologi quidam,tamen aliud quid comminiſcuntur , ac dicunt eo in puncto,quo quis ægrotat,infundi à Luna neſcio quid,quod non niſi per ſeptenarias periodos vim ſuam ædit,ſed certe & hoc ridiculum eſt , & in idẽ redit,quod enim hodie Dioni infunditur,cras infundetur Calliæ,poſtridie Platoni,idẽ ergo quotidie effectus fiet,quare & eandẽ oportet cõtinenter cauſam exiſtere,vnde & idẽ diebus ſingulis efficiet Luna , & in omni ſubiecto, ſi paratum ſit.Eadẽ dicãtur , ſi Luna eam vim ab aſpectu acquirit,aut reflexione, aut alio.

Poſtremo(vt tandẽ finem faciamus,iã enim moleſti videri poſſumus aperta in re)ad hæc aduertere Aſtrologorum amicos rogamus , ſupponamus

A mus autem in primis actionem omnẽ non nisi contactu fieri, cœlum aũt & sydera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud eiusmodi demitti à cœlo potest. spiritualium autem actiones (vt in ijs, quæ de contagione, diximus) omnes hæ sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, vt lumen videmus calorem facere, quocunque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & alijs quibusdam est manifestũ, certa enim attrahunt, quod non aliter posse facere, q̃ per spirituale aliquid, monstratum est in alijs: at vero & in Antiparistasi multorũ palàm est fugare sese nonnulla per spirituales qualitates. possunt deinde & hęc eadẽ spiritualia in animalium membra modo tristitiam & displicentiam, modo suauitatem & voluptatem ingerere, recepta enim in nobis necesse est aut vt grata atque amica recipi, aut vt ingrata & inimica: sic sonus, & sapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi consueuere. Postremo quòd eadem possint id cognitioni repræsentare, vnde effluxere, manifestum est: tot igitur & non plura posse facere spiritualium vnũquodque supponendum est nobis. Si igitur aliquo horum mediante con-
B currit ad Crises Luna, quærendum est, quo nam prædictorum modo cõcurrat, generandó ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an displicentiam vel voluptatem ingerendo: horum enim aliquid dici necesse est, nam cognitionẽ ad Crises faciendas prębere, nemo est qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, vna quædã cõmunis ratio contra est, particulares autem multæ, nam primũ quicquid ponant, superuacaneum est, & sine necessitate, siue enim spirituale illud calorem generet, nostrumq; eo modo augeat, siue trahere vel fugare dicatur, siue displicentiam stimulumq; in membra ingerere, incassum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia sunt, quantum sit satis, calor, ꝓpulsatio, stimulus. particularius autem inquirendo si spirituale illud ob id ad Crises concurrit, quòd caloris sit productiuum, lumen ergo id erit: at certe lumen non vna die magis quàm alia calorem suggerit, nisi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidem accidit, quanto directior fit nobis, in Luna vero quo plus luminis à Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die abscedat à Sole magis, vtiq; & in ijs calorem apportabit maiorem semper, quàm in septima. Si vero dixerint non hoc modo spirituale illud operari, sed magis aut trahendo humores, aut fugãdo, illi qui

dem primum sciant,quæ sese inuicem trahunt,aut pellunt , omnia finē C
in natura habere,quo sic mutuo conseruentur,hæc quidem repellendo contraria,illa trahendo affinia consimiliaq;,at inter cœlum & humores nostros hic finis esse non potest,neq; enim inimicitiā vllam cum humoribus cœlum habet,nec trahendi necessitatem,quo aut conseruet,aut cōseruetur. Præterea,quę sese trahunt,omnia eo vsq; sese attrahunt,quo in vnum coeant,nisi impediantur,hic enim attractionis est finis:trahi autem humores vsque ad cœlum neminem dicturum arbitror , nisi siquis etiam putare possit pasci sydera,vt antiqui poetæ dixere. Impediri vero cœlum perpetuo tempore à fine suo diuinum corpus & immortale, inconueniens nō paruum est:ac demum si spirituale illud per se uim eamtrahendi,aut fugandi habet,semper quidem per se trahet,& non magis septima quàm octaua,nisi quid aliud ex parte recipientis subiecti obstet. sed neque postremo quis potest dicere spirituale illud vti triste receptum displicentiam in membra ingerere,atq; irritare ad eam expulsionem faciendam,quæ Crisis dicitur,primum quidem quia sic dicere quidem nō possunt,cur maiorem displicentiam dies septima ingerat q̃ octaua & nona,si per se eam inimicitiam cum membris habet deinde & illud valde mirum videri debet Dioni triste esse spirituale hoc in septima,Callię vero non,eadē in domo eodē in lectulo iacenti:mox eidem Calliæ in octaua triste & inimicum fieri,Dioni non amplius:ac demum si propter in- D
gestam displicentiam dicatur id Crises facere,imo magis oppositum sequi videtur,& impediri potius ea de cā Crises,quēadmodū in consimilibus sæpe videmus fieri,sæpe enim futura existente Crisi, accidit eam impediri ex nouo recepto dolore,aut ex ira et eiusmodi,quod iure fit,diuertitur enim natura à priori stimulo,noua recepta specie tristitiæ alterius. similiter & si operari illud Crises dicatur,q̄ vt suaui recepto corroborentur membra,eadem opponi possunt,nō esse enim suaue nisi cui septenarium accessit,& in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe est,& philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunā & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, q̃ & ad cibi cōctiones & generationes,& alia id genus:neque enim sumus,qui & Solem,& Lunam,& alia sydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Crises quoque accedere posse,quemadmodum ad alia, vti vniuersales multorum causas,proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationē dierum in Crisibus debere inquiri aut inueniri posse,& negandum,& à philosopho ridendum fore existimamus. Sed de his satis superq; dictum iam est,accedamus iam ad ea,quæ magis ratiōabilia sunt, & ad medicos pertinentia

A pertinentia magis, demõſtrantes rationem omnem dierum in Criſibus ex ijs pendere, quæ ſunt in nobis.

Cap. 6.

PRincipio illud non ignorandum eſt duo eſſe, quæ potiſsimũ ad eã expulſionem faciunt, quæ Criſis dicitur, alterum eſt diſplicẽtia ſtimulusq́;, quem corruptus iamq; inimicus humor in membra ingerit, alterum eſt digeſtio, hoc eſt pręparatio illa, quę requiritur, ſi expelli debet: vtrunque enim quum ſimul conuenit, tum maxime propulſatio humoris corrupti fit, quapropter rectiſsime Galenus dicebat in paroxiſmis, & circa morborum ſtatus maxime videri Criſes, in paroxiſmo enim ſtimulus atque irritamentum fit maximum, circa ſtatus vero, concocta digeſtaq́; materia eſt. accidit tamen quandoq; tantum eſſe irritamentum, vt quanquam nec plane digeſtus ſit humor, foras tamen pellatur, conatu quodã maximo à natura facto, quòd enim ea vis inſit membris, vt nocentia repellat, manifeſtum eſt, quãquã, quo principio & quo pacto id fiat, non ita eſt manifeſtum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti eſt ſimilis, quaſdam ante tempus accidit Criſes fieri, ſed certe eiuſmodi non
B propriæ Criſes ſunt, ſed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo ſeruatur.

De ijs igitur, quæ Criſes non propriæ ſunt, ſed irregulares quidam impetus, nullus nobis ſermo erit, ſed de ijs ſolum, quæ proprie Criſes ſunt, & cauſam certam habent, & rationem dierum aliquam.

Cap. 7.

AD hæc & illud quoque conſtituendum eſt rariſsime fieri, vt tranſeunte in humores vitio aliquo, vnus tantum humor corripiatur, nam vt plurimũ vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut ſimul, aut poſt. Quippe ea in maſſa ſanguinis, quæ intra venas continetur, cõfuſi cõmiſtiq; ſunt & reliq vocati humores, cholera, phlegma, & melãcholia, ſed ita vt quodãmodo actu, quodãmodo potentia in ea maſſa ſint, potentia quidem, quia ad minimas, & indiuiſibiles particulas redacti ſunt, nec moſtrari pñt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melãcholia, niſi particulæ vniantur, at actu ſunt, quoniam tametſi ad particulas minimas deducti ſunt, proprij tamen generis rationem habẽt: igitur propter vicinitatem confuſionẽq; eorum rariſsime fit, vt infectionis cauſa communis

munis pluribus non fiat, si enim cõtagio & putrefactio in causa est, aut C
liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, ægre fit, vt vitium ad vnũ tantum sese applicet.

Incipientibus autem ijs vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, à reliquo, quod sincerũ est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in vnum particulis, ac sensibilem humorem conflantibus, per quem modum tandem & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per vnam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

Cap. 8.

ACcidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos inuicem, vt vnam conficiãt formam, vnumq; motum dent, ac morbum vnum, qui rationem dominantis insequitur: vnde choleræ nothæ, & pituitæ nothę, & melancholiæ nothæ contingunt, à quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ quotidianę, nothæ quartanæ: sæpissime vero non vnam omnes formam conflant, nec vnum motum dant, nec morbum vnum, sed plures, vnde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & vnus tãtum sit, aut plures qui D
dem, sed in formam vnam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidẽ quotidianę, in cholera tertianę, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem suæ Crises, sed vt accidit materiam digestã esse, quod certã diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quę puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, & in summã omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quàm dies impares. At vero vbi & plures peccãt humores, & non sub formam vnam commisti, sed confusi solum, propriam naturam seruantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultæ fiant, certas, in quibus rarissimę, alias medio modo se habentes, quorum omnium causam & certam rationẽ habere possumus: ac talis maior est morborum pars, quoniam vti raro est humorẽ simplicem peccare, ita & plures ad vnam formam conuenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores, quòd ad eam mistionem conficiendam, quæ vnius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidumq; est, ac bene miscibile, ineptis-

sima

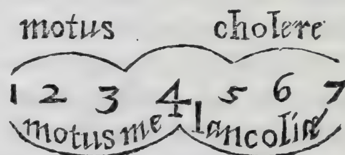
A ſima melancholia, quoniam ſiccior terreſtriorq; eſt, & ad miſcēdum durior, nihil tamen prohibet & phlegma ſeorſum morbum facere, & melā choliam ad vnam formam venire.

Cap. 9.

PLures igitur quum humores in morbis peccant, non autē ſub forma vna, accidit quidē interdum, vt vnuſquiſq; illorum manifeſtū prodat paroxiſmū, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianū, melancholia quartanariū, vnde & morbi manifeſte cōpoſiti fiunt. Interdum vero accidit, vt non omnes manifeſtū dent paroxiſmum, ſed aliqui illorum latentiorem ędant: dico autē latentiorem paroxiſmum, nō quòd humor non moueatur, ſed quòd motus ille ſuboccultus ſit, quod nonnullis de cauſis accidit: ſæpe enim, qui mouetur, humor non multus eſt, & vix perceptibile eſt, quo exacerbat: ſæpe ſenſim, & per moras putreſcit, vnde nec horrorem incutit, nec calorem acrē apportat: ſæpe & ſupuenit maiori febri: at vero & quū non paucum eſt, quod mouetur, & repente inuadit non ſenſim & per particulas, nec maiori alteri morbo ſuperuenit, tum manifeſtū affert paroxiſmū, & manifeſtæ fiunt compoſitę pluresq; febres & Hemitrithei, aliæ quidē ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, et melancholia. Sed certe non frequenter admodū fit, vt pec-
B cantibus pluribus humorū, manifeſtos quiſque motus prodat, verum ſæpius id videri accidit, vt vnus manifeſtū ędat paroxiſmū, alius latentiorē, manifeſtum quidē ille, qui principaliter peccat, latentiorē, qui nō principaliter, ſed quaſi per ſequelā quandam. Ex his ratio omnis Criticorum dierū pendet, peccantibus.n. humoribus magna ex parte morborū pluribus, & ijs quidē non facientibus formā vnam, vnoquoque autē motum ſuum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quartas, inde fit, vt quibuſdam diebus humores, qui peccant, ſimul omnes cōmoueantur, quibuſdam aliqui ſolum, quibuſdā nulli: quare & dierū accidit quaſdā placidiſsimas in morbis eſſe, alias acerbiores, alias acerbiſsimas: placidiſsimæ illæ ſunt in quibus nulli humores mouētur, quod quidem fieri poteſt, quanq̃ phlegma quotidie motū faciat, ob id, quòd phlegma ipſum vt plurimum formam vnam cum alijs conflat, & illorū motum conſequitur: acerbiores ſunt dies, in quibus vnus humor mouetur: acerbiſsimæ, in quibus omnes. aptiſsimæ igitur dies illæ ſunt ad Criſes faciendas, in quibus concurſus fit humorum omnium, acerbiſsimus enim tum paroxiſmus fit, ac ſtimulus & irritamentum naturæ maximū, quod præcipue ſequi ad agendas Criſes dictum eſt ſupra. Porrò quoniam nec Criſis fit niſi digeſto præparatoq; humore, perfecta autem ab-

ſolutaq;

ſolutaq; digeſtio non eſt, donec quod craſsius eſt ac ſegnius, digeſtum ipſum nõ ſit, craſsior vero & ſegnior omnibus eſt melancholia: inde fit, vt potiſsimum circa melancholiæ & motus & digeſtiones attẽdantur Criſes, cuius natura (vt mihi videtur) non eſt à multis recte perſpecta, nam ea ſemper ferè in morbis cum alijs aut principaliter peccat, aut ſubpeccat ſaltem, quod plurimũ eſt: quæ quoniam vnam cum ijs formam facere inepta eſt, per ſe quidem mouetur, & ſuas periodos ſeruat, interdum quidem manifeſte, quod tum accidit, quũ & multa eſt, & principaliter peccat, vt plurimũ autem latentius, quũ ſcilicet ſubpeccat ipſa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbiſsimum paroxiſmum affert. porrò & quoniã Criſis non fit, donec & ipſa non ſit digeſta, fit quidẽ, vt è melancholia tota ratio dierũ in Criſibus præcipue pendeat per modum, quem iã afferemus, cuius rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim, qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, ſed cõmiſta, cõmiſta autem cum flegmate quidem ſub forma vna, cũ melancholia vero vicinitate ſola & cõfuſione, ſubpeccet autẽ melãcholia, ac nõ multa, nec valde craſſa, ſed ſubtilior, & in ſumma quæ cito terminũ dare poſsit. igitur putreſcente cholera, ſimul quidẽ & eadẽ die computreſcet & melãcholia, moroſuſq; ſatis erit paroxiſmus ille prim9 (vtpote duorum humorũ) ſecũda autẽ dies quietiſsima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxiſmum choleræ quidem ſentiet, Criſim tñ non faciet, tum quia ſtimulus nondũ maximus, tum quia totũ nondum digeſtum eſt: quarta aũt dies motum habebit melãcholiæ, ſed latentiorẽ quia non multũ eſt, quod tunc mouetur de melancholia, partim quidem quia ſubpeccabat ſolũ, partim quia putrefactio eius quodãmodo pendet à cholera, qua ceſſante in die quarta aliquẽ quidem motũ dat melancholia ob concepta putrefactionis ſemina, ſed paruũ, & latentem, quoniã origo & fomes putrefactionis quieſcit: quinta vero choleræ motũ videbit, ſexta nullius: at vero ſeptima acerbiſsimũ omnium paroxiſmũ apportabit concurrentibus ſimul humoribus, qui peccabãt, omnibus, ac largius melãcholia, quoniã ex alterius contagione & impulſu non parũ motionis recipit: qua die, quoniã & digeſta eſt melãcholia, fuerat. n. ſubtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiã Criſis: ſtimulus. n. acerbiſsimus in ea fit, & totum digeſtũ eſt, in alijs autem diebus aut ſtimulus abfuit aut digeſtio.

Cap.

A Cap. 10.

SEd de his latentioribus paroxiſmis operæpretium eſt nõ nulla dicere: nam quærant fortaſſe aliqui, nunquid latentes hoſce melancholiæ motus effinxerimus nos, an etiam perſpexerimus in morbis. ſi enim perſpeximus, cur & alij non perſpexere, non Hippocrates, non Galenus, & alij? ſi vero non perſpeximus, quid effingi oportet, quæ non ſunt? ſi.n. eſſent viderentur vtique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, ſed in morbis eſſe, & videri, ſi diligenter quis animaduertat: nec profecto dicere poſſem, quotiens non ſolum ego conſpexerim, ſed & alios etiã medicos ſenſiſſe viderim, admiratos dies illas, quas quietiſsimas expectabant, redijſſe tamen inquietas, moroſas, ægrumq; iactari, & conqueri, neſciẽtes vnde hæc contigiſſent. Interdum vidi & medicos alios, qꝫ quartarios quoſdam motus in certis morbis percepiſſent, dubitaſſe, ne febris in quartanam deſineret, quum tamẽ nec quartana ſubſecuta fuiſſet, & ægritudo ſuo tempore abſoluta. ego vero qui prius motus hoſce conſideraſſem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin ſæpe monui dies, quas illi quietiſsimas expectaſſent, moroſiores eſſe futuras. Quare & Hippocratem, & Galenum, et alios vidiſſe eoſdem motus exiſtimo, ſed fors ita tulit, vt ad cauſam non animaduerterint, nã quid aliud mõſtrant dies
B illi, qui indicatiui dicuntur, qui omnes quarti ſunt à die, in qua Criſis ꝑfecta futura eſt? quid aliud indicat totus progreſſus Criſium, qui non per ſeptenarias, ſed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ ſeptenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quaſi rem iſthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis ſpectãdos eſſe. Sed neceſſarium non eſt fortaſſe plura hac in re adducere, quum ab vnoquoque ſpectari poſsit, quod ſi medici omnes facient, & rem ita eſſe videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa ſimul deſinent & admirari, et timere.

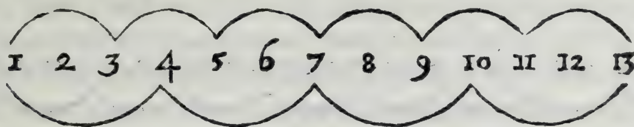
Cap. 11.

SEd rurſus dubitare omnes iure poſsint, quoniam per præſcriptum quidem exemplum monſtrari fortaſſe poteſt, quomodo & quarta et ſeptima dies Criticæ ipſæ ſint, at quomodo & vndecima, et quartadecima, et vigeſima, et vigeſimaprima Criticæ ſint, demonſtrari quidẽ nõ poteſt. Nam per aſsignatum exemplum melancholiæ motus ſunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, et 28: in quibus nec 11, nec 14, nec 20, nec 21, nec 27:

locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoque dies Critici sint, expediamus. Primum autem illud præmittamus melancholiæ modos & conditiones multiplices esse, sæpe enim pauca est, sæpe multa, interdum crassior, interdum tenuior, modo tenacior, modo soluta magis, modo calidior, modo frigidior: similiter se habet & cholera. ex hac diuersitate fit, vt putrescente cholera quandoque simul & eadem die computrescat & melancholia, modo in initio paroxismi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quum & pauca est, & subtilior, & calidior magisque admista choleræ, tunc enim in ipsam citissime transit infectio. interdum non simul & eadem die moueri melancholiam accidit, sed secunda solum die, interdum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum: in acutis enim morbis prima die motus fit vtriusque humoris, acuti nanque morbi à tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt, in tardis autem morbis, quos Cronicos vocāt, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem, frigentemque materiam habent, moueri quidem melancholiam accidit non nisi die tertia, & si materia crassissima sit, fortasse nō nisi quarta, in mediocribus autē morbis, quorū & materia media est quantitate, crassitie, & alijs, die quidem secunda repit in melancholiam putredo. igitur si prima die cum cholera simul & melancholia commoueatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4, 7, 10, 13: raro enim vltra hos protenditur status in acutis. si ergo quàm acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4 fieri potest, in his enim materia & paucissima est, et subtilissima, & feruens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur eius status: si vero mediocriter acuta sit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quàm extrema, contingant, inde fit, vt in genere acutorum dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse, rarius quoque, si acutus est, vt ad 13 perducat statum: si tamen quandoque ad 13 prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inæqualis, duos enim habet motus: secunda placidior redit, si non duplex sit febris: tertia motum choleræ sentit: quarta melancholiæ, sed latentem, at morosum tamen: quinta choleræ reuersionem videt: sexta mitis pergit, septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor: octaua suauior ducitur: nona grauior propter choleræ motum: decima latentem habet melancholiæ motum: vndecima choleræ manifestum: duodecima placida est: at 13 sæuissima, & Crisim etiam affert, quoniā cum irritamento maximo

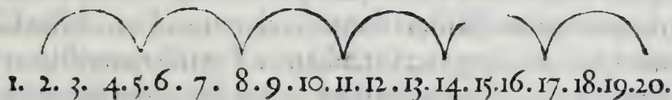
digesta

A digesta etiam materia est, vt plurimum tamē in his morbis resolutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.

Cap. 12.

SI vero non prima die, sed secunda solum, motum dederit melāncholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariæ periodi erunt 2,5,8,11,14,17,20: vltra autem rarisime in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11,14,17,& 20: sed vndecimus Criticus quidē est, si in hoc genere materia non multa sit, & acutis proxima: si vero in eodem genere crasior sit, & chronicis vicinior, tum Crisis ad 20 protendetur: si vero in omnibus mediocris, ad 14. quoniam autem media sæpius, quàm extrema, contingunt, inde est, quòd 14 maxime Critica sit in mediocribus morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorādum non est in tertianis, quæ simplices sunt, pares dies raro Criticas videri, eo B quòd in ijs paroxismus non accidat, nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4, nec 14 in his Criticæ valde videntur: quoniam tamen in tertianis sæpe accidit, vt non simplices sint, sed duplices, tum & sæpe continuæ, nec non & anticipatio quoque paroxismorum contingat, ex his euenit, vt 14 dies multas videre Crises consueuerit, similiter & 20. Quæ vero in hoc progressu sint lenes dies, quæ acerbiores, quæ acerbisimæ, ex subscriptione manifestum esse potest.

At si tertia solum die motum recipiat melāncholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30: raro autem vltra contingunt Crises: maxime autem Criticus horum erit 21: mox 27: mox 15: si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autem in eo genere, ad 15 status erit: si vero crassa, ac valde multa ad 27: si vero eo in ge-

genere mediocris, ad 21. quod iccirco sæpius euenit, quoniam in medio C
est, quę vero dies quietiores, quę grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestum est.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

Cap. 13.

EX his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur: ac primum illud, cur tam 20, q̃ 21, Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in cronicis 21, diem Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe est iudicare, casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoq; pspicuum esse potest, cur dierum alij prestent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, quoniam maxima Crisiũ pars in acutis fit morbis, in ijs et stimulus ingens fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, quoniam in medio est. ab hoc secundus principatu ponebatur 14: nã & si quartus, et 13 in acutis versantur, rarius tamẽ est, vt morbus q̃ acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protẽdatur ad 13: quam ob causam 14 crebriores Crises videt, ꝙ in morbis mediocribus sit, & in ijs maxime Criticus existat: propter eandem causam et 20, et 21, et 11 magis etiam Critici sunt q̃ 4, et 13. inter ipsos autem 20, et 21 superant principatu vndecimum, nam quanq̃ vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, 23, 25, 26, 29: ac 6 quidem rarissimas Crises videt, quoniam in eo neque cholerӕ motus fit (quum sit par) neque melancholię, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo longior expectabatur. qua de causa in 6 Crises non fiunt, nisi forte aut paroxismus septimæ anticipet, aut materia furens sit, aut exuberantissima: in his. n. quædã Crises apparent in 6, verum illæ (vt diximus) proprie crises non sunt, sed violentiæ quædã magis, propter quod sæuus dici cõsueuit is dies, quũ Crises dat, quippe quũ illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem causam, ꝙ nec cholerӕ motus, nec melancholiæ vi-

D

det,

A det, nisi in periodis secundæ diei, Critica esse non potest. 10 vero motum choleræ non habet, qua è re fit, vt quanq̃ motum prime diei habeat, non possit tamen Critica esse: at 12 & par est, et motum habet melancholiæ tertiæ diei, quæ serius statū facit: 16 autem periodū habet primæ diei, sed illuc non protenditur status in acutis morbis: consimiliter et 19 motus habet primæ diei, vnde nec ipsa Crisim videt: sed neq; 22 eadem de causa. vigesima autem tertia periodum habet secūdæ diei, sed in morbis mediocribus dictum est statum non protendi vltra 20: ad 25 autem transirent periodi primæ diei, si morbus non ante decerneret: idem de 26, et 29 dicatur. De vigesima autem octaua dubium apud antiquos fuit, multi. n. prætulerunt eam 27, quod quidem verum esse potest, si forte melancholiā die solum quarta moueri accidat, sic. n. periodi erunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quē motum & nos semel obseruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correspondentia fuit. acerbæ autē dies ceperūt esse 7, 10, in qua exacerbationes tertianarię cessauere, abinde vero cū continua quartanarij solum nobis apparuere: seuissimæ vero omnium dies fuere 22, 25, et 28, in qua æger supremā obijt diem. Medij autē dies erāt 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, et 9 ita se habent, quoniā in tertianis puris, & ijs, quæ non puræ sunt, habent autem formam vnam, multæ cōtingunt Crises. 13 autem ad Criticos propinquus est (vt diximus) quoniā &
B impar est, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipse non nullas crises videt: 17 autē periodos habet secundæ diei, & in eo sæpe Crises etiam fiunt: at 18 periodum sortitur diei tertiæ, & quasdam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxismis, vel in duplicibus tertianis.

Cap. 14.

INdicatiui vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima aūt vt digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulsionē nocentis tentat, inde fit, vt certis diebus Crises quædā imperfectæ contingant, nuntiæ vero eius Crisis, quę perfecta futura est. Crisim quidē atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulatur, imperfectam aūt facit, quoniam non omnino digesta est materia, quæ tamē quoniam in parte digesta est, in parte etiam expellitur: propinquissima vero digestioni quū sit, nunciat quidem in sequenti periodo futurā esse perfectam Crisim, atq; iccirco indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Crises, propinquissimæ vero perfectis. omnes autem quarti sunt à die perfectæ Crisis, quod apertissime monstrat rationē Crisium à melancholiæ motibus potissimum dependere: quartus igitur nūtius

tius ſeptimi eſt, vndecimusquarti decimi,decimus autem ſeptimus vige C
ſimi,decimus octauus vigeſimi primi: vidimus autem nos & 8 indicatiuum fuiſſe vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius acerbiores dies fuere 2,5,8,erat enim mota melancholia ſecunda die:in 8 autem vrina facta fuit ſanguinea,vnde iudicauimus in vndecima Criſim futuram eſſe per menſtruum ſanguinem,quod non ſecus , atque exiſtimaueram,euênit,nihil enim prohibet & eos dies(qui vt plurimum indicatiui ſunt)quandoque etiam principes in Criſi fieri.

Cap. 15.

DE natura igitur & cauſis Criticorum dierum ita quidem oportet exiſtimare,ad quæ ſi qui forte medicorum animaduerterint , facultatem profecto nacti erunt in omnibus penè morbis dierum progreſſus nouiſſe,quæ mites,quæ acerbiores,quæ acerbiſsimæ futuræ ſint: tum & quando, et quomodo, & quorum humorum futura,aut nō futura ſit Criſis,& quando conueniat,aut detrahere ſanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus eſt,& cura, anticipationesq; paroxiſmorum conſiderandæ,& dies multo ſtudio enumerandæ , & quid in vna quaque noui accidat:quare & contemplatio hæc,atque ars negligentis medici non eſt,aut ad lucrum euolantis,ſed ſolertis,et amātis philoſophiā. D Eſt autem (ſi fieri poteſt) procurandum primam ægritudinis diem accepiſſe,quo recte poſsimus, quæcunq; ſunt ſecutura, diligentiſsime obſeruare prçuidereq;.ſi igitur circa morbi initia datum fuerit acceſsiſſe,ad hæc attendere eum oportet,qui eius progreſſum noſſe volet. in primis videat qualis nam ægritudo oblata eſt,num acuta,an cronica an mediocris,quod ex ijs ſignis cognoſcet,quæ à medicis tradi ſolent.ꝙ ſi acutam ægritudinem viderit,materiamq; aeream & ſubtilem , ſi quidem cholera pura iudicabitur,ad impares tantū dies animaduertat, neq; .n.in ea melancholiæ periodi ſperandę erunt:at ſi non ſincera fuerit cholera,ſed ſordidior quodammodo,tum ſperari poterunt quartanarij illi motus,qui ordinem in Criſibus præbent. quare ad primum paroxiſmū aduerte,ſi ſimplex eſt,ſi tempora ſeruat ſua,an magis ſi quandam recipit diuerſitatem.ꝙ ſi circa augmenta,aut ſtatus,aut declinationem cōtrahi rurſus pulſus videatur, atque extrema frigere , ſuſpicio quædam eſt motam ſimul atq; eadem die fuiſſe melācholiam:q̄q̄ nō neceſſarium id eſt, poſſunt enim hæc eadem,aut ex motu phlegmatis , aut ex alia portione choleræ prouenire,verum quarta dies certitudinem eo in dubio dabit,ſi enim debente ea ſine febre fieri(vt in ternianis).triſtem tamen apportauerit

A uerit diem,& occultam quandam ſine cauſa ægro perturbationem immiſerit, magnum quidem indicium erit die prima motam ſimul fuiſſe melācholiam:quare inſpecta vrina,& alijs digeſtionis ſignis ad ſeptimū animaduerte,in quo aut Criſis fiet,ſi indicata in quarta fuerit, aut ægritudo ſoluetur,aut ſtatus erit.

Si vero prima dies nullum dederit ſignum motæ melancholiæ, videris autem materiam groſsiuſculam,tūc iudica morbum vltra hebdomadam tranſiturum:quare nec 4, nec 7 curato, ſi opus fuerit aut ſanguinē mittere,aut pharmacari,neque enim is te teneat timor, ne impedias Criſim.ad ſecundam vero diem reſpice, in qua vide, ſi quicquam commoueatur,an nihil:quòd ſi aliquid mouetur,conſiderato,an clarus ſit paroxiſmus,& priori ſimilis,forte enim febris duplex erit,an magis latēs fuerit motus,& ſine manifeſta cauſa triſtior,quo caſu & ad quintum reſpicito,ſi ſæuum apportarit paroxiſmum, ſi longum, inæqualem,non humoroſum,ſed ſiccum,cum declinatione longa,moroſa,quæ ſi contigerint,dubitare nihil debes motam die ſecunda fuiſſe melancholiam.computa igitur periodos ſecūdæ diei,& metire materiam,qualitatemq; eius, & quantitatem,ac digeſtionem,ſi enim mediocris in omnibus viſa fuerit,ad 14 protende ſtatum:ſi craſſa medio modo,at multa, ad 20: ſi acutior,& non multa,ad vndecimum.Cognoſces autem & quę quietiores,

B & quæ acerbiores dies erunt.

At ſi neque prima,neque ſecunda die ſigna vlla videris motæ melancholiæ,tum ad tertiam te conuerte,& materiam bene examinato: quòd ſi nothæ vllæ apparebūt, quæ ſuſpicionē dent eius motus,tunc ad periodos tertiæ diei ſpectato,ſi igitur & 6,& 9 tibi reſponderint quartanarios motus ſeruanti,tūc chronicam ægritudinem futuram time,& ſi materia craſſa quidem videbitur,mediocris autem quantitate ad 21 decerne ſtatum:ſi vero multa,ad 27.

Cap. 16.

QVoniam autem non ſemper aduocari medicum ad initia morborum accidit,ſiquidem primas dies vidiſſe non dabitur,at percunctare tamē,quæ prima fuit dies,qualesq; reliquę prętериere. Fortaſſe enim hoc modo periodos primæ,aut ſecūdæ,aut tertiæ diei nouiſſe poteris:nā ſi quartanarios vllos motus depræhēderis,facta ad diē primam ſupputatione videbis,cuiuſnā diei illę periodi ſint,ꝙ ſi nec diē primam dare,neq; aliarū ordinē æger ſciuerit,aut qui ęgro aſtant,tu tamen morbi motus obſerua, raro enim fit, vt re diligenter ſpectata non ſeſe

offerant

offerant tibi quartanarij aliqui melancholię motus: quos si vllos videere poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, nec non & materiæ qualitatẽ. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiã cognitor esse poteris, quemadmodũ non multo iam elapso tempore contigit mihi: quũ enim acersitus ad ægrũ quendam multis post morbi initia diebus quæsissem, qua die primũ ęgritudo inuasisset, nescire se tum æger, tum & astantes dixere: tũ quæsiui, quæ saltem grauiores præterijssent dies: hesterna, ĩquit æger, & dies martis grauiores fuere. fuerat autẽ, quã hesternam dixerat, Veneris dies, quarta qdẽ à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuisse: quum vero et vrinã & reliqua signa digestionis examinassem, vidissemq;, q̃q̃ iã plures à prima præterijssent dies, statum tamen adhuc longinquum, iudicaui periodos illas Veneris, Martisq; tertiæ diei fuisse, quare & ægritudinẽ ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem cõpertũ est ægritudinem die Martis primo incepisse, ac tunc decimam et nonã agi, quæ sabbati dies erat. C

m.	m̃.	i.	v.	5.	d.	l.	m.	m̃.	i.	v.	5.	d.	l.	m.	m̃.	i.	v.	5.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

D

Hæc sunt, quæ circa Criticorum dierum causas et rationem lõga primũ diligentiq; inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa obseruationibusq; comprobata: quod & reliquos quoq; medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (vt arbitror) & laborem nostrum commendare, et me excusare poterunt, si à parente medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deum veneramur, & colimus, hac vna in re discedere ausus sum.

ALEXANDRO FARNESIO CARDINALI AMPLISSIMO

HIERONYMVS FRACASTORIVS VERONENSIS S.

HOMO hominι natus quum ſit ſacerrime Princeps, illud ſæpe dubitatum fuiſſe video, vtro beneficio prodeſſe magis queamus, eó ne, quod per otium comparatur contemplando & ſcribendo, an eo, quod per negotia agendo, atque egregia multa nauando. nam plurimi quidem non ſolum propinquis & amicis, ſed etiam Rebus pub. & multis ſæpe nationibus magnopere agendo profuere, plurimi vero ſcribendo. Inter quos illud intereſſe videtur mihi, quod qui per negocia proſunt, præſentem magis, & magis perſpicuam vtilitatem præſtant opes, patrocinia, honores, libertates, & alia eius generis multa. qui vero per otium, ſi non adeo præſentem vtilitatem, at certe communem magis, & magis perpetuam, ac iniurias temporis & fortunæ ſuperaturam afferunt. quo pacto diſciplinæ, leges, hiſtoriæ, artes inuẽtæ, auctæ, ac per manus traditæ in ætates omnes, in nationes omnes peruenire potuere. vtroque autem modo prodeſſe poſſe, paucißimis quidem, quos Deus præcipue amauit, ſemper conceſſum fuit, quòd otium & negocia inter ſe non parum aduerſari ſolent. qua de cauſa Reges & Principes viri, quod actionibus detenti, distractiq; minus otio inſeruire poſſunt, per alterum magis (hoc eſt per actiones) prodeſſe ipſi quidem conſueuere, per alterum autem minus, hoc eſt per ea, quæ ab otio proficiſcuntur beneficia. verum enimuero, quicunq; vere Reges, et Principes ſunt, curant profecto & prouident, vt quod ipſi per ſe non poſſunt, per alios nihilominus præſtent, ne quum altero in genere excellant, in altero humano generi deeſſe videantur, cuius beneficio nati, conſtitutiq; à Deo ſunt. qua in re non minus laudandi commendandiq; ſunt, quàm in eo, quod per ſe ipſi poſſunt & conferunt, & ſi enim magna eſt ea virtus, quæ per ſe facit, non minor tamen & illa eſt, quæ alium mouet, & per ipſum vſui eſt, quando neque Deus optimus atque omnipotens per ſe ſemper & ſtatim prodeße vult, ſed aliorum opera, & miniſterio ad eam rem vti conſueuerit. ex quo quidem fit, vt Reges non paruam ingeniorum rationem & curam habeant, ea alant, & foueant, & quodammodo vt pariant, cauſæ ſint. quare & illud recte homines inſtituiße videntur mihi, vt quemadmodum, qui naturæ ſunt partus, Dijs optimis conſecrantur, ita ij, qui ſunt ingenij, Regibus & Principibus viris dedicarentur. flores quippe et fructus, et pri-

initias frugum atq; animalium, templis et aris offerri videmus, poemata vero historias, & reliqua disciplinarum inuenta, ijs qui potestatibus præstant. quin ipsos quoq; vtpote modis omnibus de humano genere benemeritos, & Dijs optimis benefactoribus similes dicere solemus, & Deorum nomine salutare, & in Deorum cætum & numerum vita functos referre. verum qui tales spectētur, paucissimi quidem omnibus seculis semper fuere, quando multos ipsa illa potestas, qua insignes sunt, non in aliena commoda, sed in propria trahere consueuit. Quapropter & maior est eorum paucorum gloria, quos vera virtus cò efferre potuit, vt Deos optimos imitarentur: quos inter (vt ad te veniam præstantissime iuuenis) tu quidem raro, nescio quo, virtutum igne splendere, atque ea præcipue teneri pietate videris, quæ & per sese, & per alios prodesse studet, & vult. nam vt priuata taceam beneficia, quæ innumera in dies confers, tot quidem publica, ac tanta obis non pro patria solum Roma, non pro Italia solum, sed pro tota Europa, pro vniuerso Christiano nomine, vt non solum te admiremur omnes, ac suspiciamus, sed in tanto Christianarum rerum discrimine à Deo maximo electum existimemus, cum quo sanctissimus Auus tuus Paulus III. Pont. Max. curas omnes, actionesq; partiretur iam tum te ab adolescentia eum auspicatus futurum, in quo onus tandem recumberet tantæ molis. Qua in re & illud quoque magnopere admirandum est, quod moles ea quum tam grauis, tam varia sit, tu tamen literarum haud immemor non minori cura atque opera studes, vt & hac quoque in parte nec tibi, nec alijs desis. D Nam quum magna quadam atque excellenti natura æque & ad actiones, & ad studia literarum sis natus, facis profecto, vt & de te multa aliquando speranda sint, & vt interea, quod tu per ætatem, ac maxima necessariaque negocia præstare non potes, alij certe præstēt, quos tu ita beneuolentia, ita omni studio amplexaris, ita liberalitate patrocinio, ac fauore omni foues, atque excitas, vt non minus tibi debeant literarum studia, quàm Christiana libertas. Cui quidem rei et ipse testimonio esse possum, quem tu, quum nec vnquam vidisses, nihil à te poscentem beneficijs tamen non paucis ea vna de causa sis prosecutus, ac prosequaris in dies: cui ego beneficentiæ, & virtuti ita me addictum, ita deuinctum sensi, vt iam diu nihil animo æque fixum habuerim, quàm tibi tuæq; isti, qua teneris pietati, aliquid parerem, quod tuum tuiq; causa confectum dici posset, hoc enim vnum dabatur mihi, quo quàm gratus esset animus erga te meus, possem ostendere. Quam rem tametsi serius, quàm voluissem negocijs varijs impeditus, nunc demum tamen confeci, non quidem ea in re, quam magis desiderassem, quamq; existimassem tibi gratiorem futuram, sed ea tamen, quam, quòd vtilitatem non paruam (vt spero) allatura sit, haud ingratam tibi futurā existimem. Igitur (quod tuum dicas) pro eo ocio, quod mihi concessum fuit, de contagione & contagiosis morbis omnibus, & eorum curatione scribere mihi visum

A visum est. magna quidem materia & admirationis non paruæ plena. cui & commentarium adieci non minus (vt arbitror) desideratum de consensu et dissensu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, sine quo natura contagionum plane perquiri et monstrari posse non videbatur. vtrunque autem negocium mihi eo libentius suscipiendum duxi, quòd quum hoc quidem scitu dignum sit, illud ad salutem mortalium non parum conducere videatur, tum de vtroq; quàm paucissima quidem à maioribus nostris, quæ extent, quæque viderimus, nos, literis mandata sunt. De sympathia quidem et Antipathia rerum Galenus iam sese non nulla scripsisse refert, verum ea scripta aut interiere, aut ætate nostra, quod nos sciamus, adhuc in lucem non peruenere. De cõtagione vero Hippocrates quidem circa populariter vagantes morbos non nulla tetigisse videtur, sed tamen qui obseruaret magis, quàm naturas eorum traderet. Galenus vero post ipsum plura quidem monstrauit, sed et ipse tamen, et sectator illius Paulus Aegineta, et Aëtius Amidenus, et alij veteres non pauca, vt mihi videtur, reliquere, quæ possent magnopere desiderari. Recentiores autem nihilo plus de contagione videntur dixisse, quàm quòd ab occulta quadam proprietate proueniat. Quæ autem in vniuersum natura contagionum sit, et quo principio afficiant, et quo pacto gignantur, et cur aliæ fomitem relinquant, aliæ ad distans sese etiam propagent: et morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresq; existentes, alij minime contagiosi, acerbiores, ardentioresq; multo quũ

B sint: et quo à venenis contagio differat, et eiusmodi alia multa nulli dicere tentauere, satis quidem fecisse rati, si horum omnium causas in occultas illas (ita ipsi vocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendum non modo sibi sunt arbitrati, sed et alijs præcepere. atq; his contenti in quamplurimis philosophati sunt, quod certe philosopho homine semper indignum existimaui. Causarum enim quum quædam vniuersalissimæ sint & remotissimæ à rebus, quædam uero propinquiores et particulares magis, ac demum quædam propinquissimæ, et propriæ, proprias quidem et propinquissimas in reconditis, et difficilibus attigisse aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersalissimis vero stare ignaui et rustici ingenij est, medias vero inquirere, et ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribendas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verũ enimuero, quòd tum Sympathiæ rerum, tum et natura contagionũ in difficili atq; arduo positæ sint, et nos quidem concedimus: quin et ineptũ quoq; aut arrogãtem magis eum fore dicimus, qui propinquissimas et proprias earũ causas præsumat inquirere: verũ tamen idẽ ille si medias peruestiget, multa illum inuenturũ non diffido, quæ tũ delectare, tum et magnopere prodesse possint, quod institutũ et mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. Præteritã uero fuisse à maioribus nostris conta

gionum materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis omnibus, ut non omnia ab ijs, qui eas condunt, absolui possint, quoniam universalia magis & rerum principia prosequantur. ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta, partim non plane discussa relicta sunt. nam neq; quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditum fuisse video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturam satis demonstratam, & alia multa. quod & in re medica consimiliter quoq; contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa præterea intereunt eorum, quæ scripta iam fuere, multa uiuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & vicissitudo. Necessaria autem nec' ne sit contagionum inquisitio, quam nos in præsenti aggredimur, si Dij annuerint, unusquisq; videre poterit, qui ea legerit, quæ scribemus. Tu vero qualiacunque hæc fuerint, quæ pro vetere instituto sacramus principi viro, tibi autem, quòd tua iam sint, & tui gratia enata, libenti animo accipies, tum & authoritate, quæ tibi est tanta, proteges, ut nemo calumnijs insectari audeat, quæ tibi accepta fuerint, & sub tuo auspicio emissa.

HIERONYMI FRACASTORII
DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA
LIBER I.

CAPVT PRIMVM.

RIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicũt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantemq; nihil reformidat, Miluum vel longe cõspectum adeo expauescit, vt ad matrem statim cõfugiat. eadem agno, & lupo, & alijs multis inimicitia est. Marsi & Psili serpentes illęsi tranctant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit vase nec quicq̃ lęso. Adamantẽ ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica insperso in eorum cumulum pane flaccescere. Vni
B sono in cythara tacto moueri & aliud vnisonum videmus, quod ne prope etiam sit. concusso vero tympano ẽ corio lupi confecto, dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint conflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrũ pilos & surculos. Quid vero æque mirandum est, quàm ignotum illud antiquis miraculum nauigatorię pyxidis, cuius extremum perpẽdiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes se se conuertat, quę ad Polos spectãt? Quid ꝙ Leo animalium omnium terror gallinaceo tamẽ gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum ficu statim mansuescere. Brassicæ & rutæ tanta inimicitia est, vt iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari videtur. Aurum neque oleum, neque aquam imbibit, Argẽtum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quã nec Adiãtum admittit, quanq̃ riuos & fontes amet. Calx vero, & spongiæ, & id genus, liquida omnia ita absorbent, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas nõ parua sit. Et illud quoque mirandum est, ꝙ oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædam, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fætus signa quędam eorum trãsire videntur,

dentur, quæ matres auidißime appetiuere. Octimestris partus non viuit, C quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus pisciculus, Remorá appellamus, qui medio in mari nauem vi atq; impetu ventorum actam sistat, vt alij ferũt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & contagionum natura est.

De primo consensu rerum omnium. *Cap.* 2.

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirãdus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicem cõnexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuo tangunt, seiungere prorsus poßit, atque ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamen seiungi, tantus est consensus ille rerum omniũ in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit aßignare rationem, quam & omnes aßignant, ne detur vacuum: quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quodque vniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant, si vacuus sit vllus locus, D in eo enim, nec quicquam fieri poterit, nec quicquam recipi. At vero si quis non solo fine contentus sit, sed & agens quoque requirat, & quidnam illud sit, quod diuellenti resistat, & quomodo, non erit fortasse ita promptum reddere rationem tanti nexus: quãdo vniuersi partes neque eum finem agnoscunt, neque per naturam appetere possunt, aut contrarijs iũgi, si contraria sint, aut sursum duci, si grauia, aut deorsum, si leuia. Neq; enim dicendum (vt quidam aiunt) vniuersi partes, tametsi non eũ cognoscunt finem, dirigi tamen à cognoscente: quando hic non vniuersalem & primam causam quærimus, sed particularem & propriam: quale esse non potest eorum vllum, quæ immaterialia sunt, sic enim perijsset natura. Neque rursus dicendum, vt alij, qui materiam in causa ponũt, quæ per se semper continua sit, sine forma autem omnino esse non poßit, vnde accidat vniuersum semper esse continuum, & plenum: materiæ enim neque actionem, neque resistentiam vllam iure possumus attribuere. Rectius igitur fortasse illud dicetur primum finem, quem omnia per naturam habent, esse, vt sint, ac conseruentur: conseruantur autem substantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum, & contactum extremorum: sic enim euitant vacuum, quo nihil esse potest

inimicum

A inimicum magis omni naturæ:atque hoc eſt,quod alij locari dicunt,locus enim fit vnum corpus alteri,vnde & recte aiunt locum eſſe locati cõſeruatiuum:quod profecto maxime fit,quum à vacuo pręſeruet.Non cognoſcunt igitur eum finem ſubſtantiæ,& corpora,quę in vniuerſo ſunt, per naturam tamen reſiſtunt,ne ſeparentur omnino. Non enim neceſſe eſt,quæ gratia alicuius agunt, finem etiam cognoſcere: ſed alia cognoſcunt quidem, alia per naturam agunt. In hoc autem ſimplici corporum nexu, & loco nihil alteri contrarium eſt, nulla verſatur inclinatio ſurſum,aut deorſum.Quòd ſi contraria ſunt aliqua inter ſe corpora, ſi certam habent inclinationem,habent quidem, non quatenus ſimpliciter corpora ſunt, ſed quatenus talia(puta)calida, & frigida,grauia,& leuia : quare & quatenus talia vim aliquam pati poſſunt, ſimpliciter autem non.Quacunque igitur intercidere vacuum poſſet, nexus & locus eſt neceſſarius ſubſtantijs omnibus : propter quod & omnia,quæ intra primum corpus ſunt, locum habent ſecundum extrema omnia, quoniam ſecundum omnia extrema vacuum intercidere poſſet. Primum autem corpus,quoniam per ſupremam, & extimam ſuperficiem vacuo non eſt obnoxium, nec alterius conſeruatione indiget,per internam ſolum ſuperficiem locatur.

B *De Sympathijs Elementorum ad loca própria.* *Cap.* 3.

IGitur quum omnia corpora finem eum habeant,vt conſeruẽtur,prima quidem rerum omniũ conſeruatio eſt ſimplex illa locatio & nexus,quo præſeruantur à vacuo,vt dictum eſt:ſecunda autem,quæ priorẽ hanc præſupponit,eſt certa & determinata locatio & nexus, quem conſenſum habent in primis elemẽta cum locis proprijs:neq;.n.quatenus talia ſunt calida,frigida,grauia, & leuia,vbiq; cõuenientem locum habẽt, ſed certas ſedes expoſcũt, & certos quorũdam corporũ nexus.Atq; igni quidem qui pro natura debetur locus,eſt totum illud,quod interiacet inter concauum orbis Lunæ,& deuexam aeris ſuperficiem,vbi conuenientiſsime collocatur,quoniam cum altero extremo illi orbi iungitur,à quo ꝙ optime per lumen conſeruatur,cum altero vero aeri, cui per caliditatẽ reſpondet:reſpondere aũt per vtranq; qualitatem nõ datur,quoniam ſic ignis iam aer eſſet,quare per alteram ſi reſpondeat,ſat naturæ datum eſt. Aeris vero ſitus inter ignem & aquam ꝙ aptiſsimus eſt, cum hac.n.humiditate,cum illo caliditate concordat.Porrò aquæ ſedes inter aerem & terram eſt,cum altero enim humiditate,cum altero frigiditate cõſentit. Terra vero circa centrum in aquæ concauo locum habet,cui frigiditate reſpondet.

respondet. In his igitur locis omnem habent elementa conseruationem, C quam habere natura possint. nam & simplicem illum nexum & locū habent, quo præseruantur à vacuo, tum vero & proprium, vbi propria eorū natura maxime bene habet: in reliquis autem locis priorem quidem, & communem nacta sunt conseruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, vt per media contraria viam sibi aperiant ad propria loca. Habet autem dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorum esse nexum certorum corporum, quibus consentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elementis loca sua, indiuisibile quiddam videtur esse, quod vocant vbi, ad quod per se feruntur tum tota ipsa, tum eorum partes, ac centrum sui faciunt. cuius signum illud est, quòd si loco aquæ poneretur aer, terra nihilominus ad centrum ferretur: & si loco aeris poneretur aqua, ignis quidem moueretur ad locū, quo & nunc mouetur: quare accidere quodammodo Elementis videtur moueri ad superficies aliorum. Dicendum duas elementa habere rationes, alteram, quatenus vna quædam natura est vnumquodq; illorum, alteram, quatenus partes sunt vniuersi & naturæ totius. ac certe quatenus vna quędam natura sunt, sic profecto certum vbi, certumque locum habent vnumquodq; illorum, ad quod per se feruntur: ac ignis quidem locus est linea media inter concauum orbis Lunæ, & deuexam aeris superficiem, ad quam & ignis totus & pars eius quælibet per se mouetur, & D centrum faciūt. Aeris vero locus est linea media inter ignem & aquam. Aquæ vero locus linea media inter aerem & terram. Porrò terrę locus est centrū. at quatenus partes totius naturæ sunt elementa, & veluti mēbra vniuersi, loca quidem eorū sunt ea, quæ dicta sunt: sicut enim in animali partes inter se consensum & relationem non paruam habent, & in eo certos exposcunt situs, ita et in vniuerso, quod perinde, ac animal quoddam, est, partes eius situs inuicem consentientes expostulāt, alioquin vniuersum ipsum debite constitutū non erit. Non accidunt autem loca hęc elementorum, vt partes sunt totius naturæ, lineis illis medijs, ad quas mouentur, vt naturæ quædam per se, immo causæ & fines illarum sunt, si enim quærat quis, cur ignis ad lineam inter Lunam & aerem mediā moueatur, respondere licet iccirco esse, quòd eo pacto recte collocantur elementa in vniuerso, & natura tota suos consensus habet, nec ignis ipse bene haberet, nisi in ea linea facto totius centro, hinc quidem Lunæ concauum, inde aeris deuexum tangeret. atque itidem de alijs quoq; dicatur. neque alia quidem est in locis elementorum vis conseruatrix, vt multi putant, quàm hæc, quæ dicta est.

A *De consensu partium in toto.* *Cap.* 4.

EST autem & alius in elementis consensus partium, quatenus in toto sunt: Cōstat enim, si vi rarefactæ illæ sint, sese condensare, si condē satæ, rarefacere, quousq; veniant ad eum situm, qui toti pro natura debetur. qui quidem consensus non minus prædictis est admirandus, tum ꝙ mirum est partium alias descendere in eo toto, alias ascēdere, alias in latus ferri, tum ꝙ ex causa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam & soni primum per hunc modum audiuntur, tum & primæ animalium motiones contingunt, & proiecta in aere continuum motum habent, & quo nihil admirabilius vidit tēpestas nostra, Tormenta quoq; illa, per quæ mœnia & vrbes tāto impetu demolimur, per hoc principium dant eam stragem. Soni quidem, nisi addensetur aer, non sentiuntur, quoniam qualitates, quę sensus mouent, omnes quidem subiectum, in quo per se sunt, densum amant, medium vero, per quod feruntur earum species, non omnes densum volūt, sed quædam rarum exposcunt, quædam densius: lux igitur in subiecto raro non videtur, in dē siori videtur, medium vero, per quod species illius trāsit, rarum esse oportet. Quędam vero tam subiectum, in quo sunt, q̃ medium, per quod deferuntur species, densius poscunt, vt sonus, qui si aut subiectum aut mediū
B rarius habeat, sensum nō mouet. Qualitas ergo illa, quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, vt in ligno & alijs, sicuti & lux, & odor, & sapor, at species, eius si mouere sensum debet, medium poscit continenter densum: dico autem densum non per admistionem terræ, sed vi addensatū, quod in aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione & rarefactione, tum subita fit addensatio partis post partem, more vndarum, vnde circulationes conflantur, quod non aliud est, q̃ successiua quædam aeris addensatio in orbem facta, per quā delata species à primo profecta sensum dimouere potest. Fit autem successiua illa addēsatio in aere prioribus quidem partibus subito ac vi densatis, subito etiā sese rarefacientibus, ac alias successiue densantibus: qui motus est partium in toto per cō sensum factus. Proiecta quoq; per eandem rarefactionem & cōdensationem portantur per aerem, partibus quidem, quæ ante sunt, viam quodāmodo aperientibus, & propellentibus vndationē, ijs vero, quæ circa & à tergo, successiue addensatis, & rarefactis vna post aliam, & proiectum vehentibus nō aliter, ac per vndam, celeriter autem & impetu multo, quoniam nihil celerius est rarefactione, quæ partium in toto fit. A principio autem segnior est motus propter resistentiam totius aeris nōdum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese ex-

pandere,velocitas lõge maior augetur, donec summa fiat: ad quam quũ C
peruẽtum est,lentescit sensim deinde motus,aere, qui ante est, plurimũ
rarefacto,ac iam condensatione continenter magis & magis desinente,
minorata obsistentia:atque hoc pacto tandem laxatio & solutio circula
tionum fit:vnde & vectio demum cessat. In bellicis autem tormẽtis tan
tus impetus accidit igne multo repente genito è fomite,qui vi conclusus
rarefactionem sibi propriam quærit. Si igitur obsistens potentius ipsum
sit,q̃ ignis,extingui ignem accidit,aut etiam generari nõ posse, sin con-
tra ignis post luctamen multum potentior ipse sit, tum subita,atq; ea q-
dem ingenti rarefactione facta,aut vas rumpit,aut obiectam pilam im-
petu magno extrudit,quæ mox per aerem eodẽ modo portatur,quo &
sagittæ,& proiecta reliqua: quæ omnia per consensum partium in toto
fiunt:nihil autem contra naturam patiuntur partes,quum sese aut condẽ
sant,aut rarefaciunt,quanquam,aliæ ascendant aliæ descendant, quoniã
sursum aut deorsum inclinare non inest partibus,quatenus in toto sunt,
aut mouentur,sed illi solum,quod totius rationem habet,& per se est, at
que extra moueri vult:sic enim aut sursum inclinat,aut deorsum. De
motione autem animalium,quomodo & ipsa per hoc principiũ fiat,pau
lo post inquiremus.

De attractione,et motu similium ad similia. *Cap. 5.* D

VIdetur autem & alia quædam plurimum admiranda,quæ inter af
finia & similia versatur,Sympathia: Cõstat enim vnum ad aliud
moueri,donec & in vnum coeant,quod & in elementis,& alijs manife-
stum est,in aere quidem inter bullas illas, quæ in aqua fiunt,videmus.n.
vnam ad aliam appellere,& eo velocius,quo proximiores fiunt. Simili-
ter autem & in igne sæpius est videre paruam flammam à maiori velocis
sime trahi.In aqua autem,& terra non ita promptum est,propter eorum
corporum incommoditatem.In mistis vero multis manifestisime cerni
tur,vt Magnete, Electro,Adamãte,& alijs pluribus,præcipue autem in
animalibus,& plantis. De quibus omnibus nunc in vniuersum quære-
mus,quomodo is motus fiat,mox de mistis non nulla seorsum dicemus.
Sunt ergo,qui putent simile moueri ad simile propter ipsam similitudi-
nem,qua sese mutuo conseruant:nam qua causa elementa mouentur ad
loca propria,eadem & separata pars ad suam consimilem mouere vide-
tur:mouentur autem Elementa ad loca propria,vt locentur illic, vnian
turq; simili,à quo conseruantur,cur ergo & pars ad partem non mouea
tur, vt illi vniatur,ac cõseruetur, quum maior multo,& intrinseca ma-
gis sit earum similitudo,q̃ elementi ad locum proprium? Sed certe hoc,
tametsi

A tametsi apparentiam quandam habeat, non tamen (vt arbitror) recte dicitur, pars enim separata, neq; per cognitionem, neq; per naturam moueri ad consimilem potest, ac non cognoscere quidem manifestum est, per naturam autem non moueri & signa sunt, & causæ, ac ratio, quæ conuincant. Primum .n. videmus similia hæc moueri non in omni distantia posita, sed certam requirere, atq; eam quidem valde paruam in multis: oporteret autem in omni distantia moueri, si per naturam, & similitudinem agerentur: similia .n. vbiq; similia sunt, & eandem naturam habent, quẽadmodum elementa ad sua se loca ferunt, vbicunq; posita sint. Præterea & quanto maior est moles eius similis, quod ad aliud mouetur, tanto difficilius duci constat, ac ne posse etiam moueri, si maior accreuerit quantitas, quod contra fieri accideret, si per naturam sese ipsa mouerent: quanto .n. maior est in ijs quantitas, tãto facilius fit motus, ꝙ plus adsit eius naturæ, & virtutis, quæ mouet. Indicãt hæc non per naturam applicationẽ similium fieri, sed intercidere vim: quod & ratio quoque commõstrat. Quærimus .n. nũquid per præsentiam vnius similis, vt Magnetis, natura & forma alterius, vt ferri, mutetur ab eo, quod per se est, an non: ac mutari quidem non videtur, nisi corrumpatur, non corrumpitur autem. Si ergo eadem remanet, quæ prius non præsente magnete, idem profecto faciet, quod prius, & eandem inclinationẽ habebit: at prius inclinabat deor B sum, ergo & nunc quoq; ad idem inclinabit. quare si sursum ducatur; cõtra ferri naturam fiet, & vim patietur. Qua de causa nõ recte dicunt similia per naturam ad similia moueri: nec par est, si elementa per naturam feruntur ad propria loca, vt & separata pars ad consimilem per se moueri debeat: quoniam separata pars iam facta est totum quoddam, quod per se propriam naturam habet sursum, vel deorsum inclinantem, quæ donec manet, semper illuc inclinat. Alij dicunt alterari ferrum à magnetis specie, & ita alteratum per se moueri ad ipsam. Sed certe & hoc nihil est, & eadem quæstio redit: nam per speciem illam magnetis, vel corrumpitur forma & natura ferri, vel remanet: si remanet & eadem est, cur non eandem habeat inclinationem?

Quid igitur defecit ne natura in hoc, vt si similia mutuo conseruantur, modum non dederit, quo vnum ad aliud moueri posit? Nõ defecit quidẽ natura, ac modũ dedit, quo simul coniungi possent, verũ non eũ, quo elementa mouentur ad loca propria, sed alium, qui quodãmodo naturalis est, quodãmodo violentus, de quo iam sequitur, vt dicamus. Qm̃ igitur nulla actio fieri potest nisi per contactum (vt in naturalibus demõstratur) similia autem hæc non sese tangunt, nec per naturam mouentur vnum ad aliud, necesse est, si applicari inuicem debent, demitti ali-

quid ab vno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium ſit: hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua ſimplex materialis, vel ſpiritualis. Antiqui quidem, vt Democritus & Epicurus, quos è noſtris Lucretius ſecutus eſt, effluxiones corporum, quas Athomos appellabant, principium eius attractionis ponebant: quæ quidem effluxiones ne negandæ quidem ſunt (vt mox oſtendemus) modus autem, quem ipſi tradebant, ſat rudis & ineptus erat: quem quoniā tum Alexander Aphrodiſienſis, tum & Galenus ſatis aperte reprobant, à nobis prætermittetur. Verūtamen receptis Athomorum effluxionibus nos modum alium tradere poſſe videmur, quo attractio ſimilium fiat: meminiſſe autem oportet eorum, quæ ſupra dicta ſunt de cōſenſu & motu partium in toto. Suppoſito igitur, ꝙ à rebus effluant inſenſibilia corpora, dicimus ab vno ad aliud ſimilium reciproce tranſmitti ea corpuſcula, è quibus totum quoddam fit atq; vnum, verū difforme in partibus, neq; enim, quę iuxta a ſunt & iuxta b, eam habent rationem ſitus, & raritatis, ac denſitatis, quam habent, quæ in medio ſunt: qua de cauſa partes in toto illo non debite ſe habent. Sicut igitur ſupra diximus in elementis partes conſenſum habere maximum, & in toto moueri, quum debitum non habent ſitum, & modo conſtringi, modo laxari, ita & hic in ea athomorum nube ſe habere dicimus, vt partes in eo toto nunq̄ debite collocentur, & pro natura conſiſtant, donec in vnum non coeant: motis ergo particulis illis & ſubiecta ſimul, in quibus ſunt, moueri accidit, & ſimul coire. Atq; hoc quidē modo ſi quis dixerit attractionem ſimilium fieri, nullū (vt arbitror) aſtruet inconueniens, cauſam referens ad motum partium in toto: cuius rei & illud eſſe ſignum poteſt, ꝙ confricata quædam vt Succinum, & Adamas fortius ſurculos trahunt. Quòd ſi cauſa hæc in oībus aſsignari in vniuerſum poſſet, non alia profecto quærenda à nobis (vt mihi videtur) foret, ſed certe cauſa hæc non omnibus eſſe cōis poteſt (vt mox dicemus.) Quapropter aliud fortaſſe principium inquirendum videtur, q̄ athomorum, quod cōmune omnibus eſſe queat: atq; hoc quidem, ſi non eſt corpus, quod ab vno ad aliud tranſmittatur, neceſſario erit forma ſimplex, & aut qualitas, aut ſubſtātia: at certe qualitas nulla earum eſſe poteſt, quę materiales vocantur, non caliditas, non frigiditas, nō alia (vt manifeſtum eſt.) quare ſi qualitas vlla eſt, erit vtiq; earum aliqua, quæ ſpirituales vocā tur, quod & multi exiſtimāt. Sed habet dubitationem non paruam, quo modo ſpirituale illud eſſe principium poſsit illius motus: nam ꝙ ipſum alteret ſimile vt ferrum, quod alteratū ſeſe mox moueat ad magnetem, ſupra ſatis improbatum fuit, ꝙ vero ſpirituale ipſum ſit illud: quod per ſe mouet, nō ſatis rationabile videtur, quoniam nihil per ſe moueri poteſt,

quod

A quod non ſit aut corpus, aut ſaltem natura & ſubſtãtia in corpore. Porrò nec videtur, quomodo ſpiritualia hæc mouere poſsint, præſertim trahere, quoniã productio eorum non cum motu locali, ſed per quandã magis generationem partis poſt partem momento factam. Si igitur ſpirituales vocatæ ſpecies omnes qualitates quædã ſunt, dicere fortaſſe nullo pacto poſſumus per ipſas eiuſmodi attractiones fieri: ſi vero aliquę illarum ſubſtantiæ ſint, nihil (vt opinor) prohibet ad eas rationem omnẽ tam miri effectus referri, qui inquiratur à nobis. Recipiendum aũt eſt (vt multis placet) ſpirituales ſpecies eiuſdem rationis eſſe cum formis illis, quarum ſunt ſpecies, nec differre ab ijs niſi modo ſubſiſtendi: eatenus.n. materiales ſunt, & dicuntur, quatenus craſſà quadam exiſtentia in materia ſunt, & certos terminos poſcunt. Ingenitum autem eſt formis omnibus ſeſe (quo magis poſſunt) propagare, quod quidem faciunt craſſæ illæ formę, quæ materiales vocantur, verum propagare ſeſe per eum modum, & exiſtentiã, qua ipſæ ſunt, non vtiq, poſſunt, ſed tenuem, & ſuperficialẽ ſui vel partem, vel gradum producunt, quem Epipolim vocãt, qui ob tenuitatem ſui & contrarium non habet, & momento gignitur, ac propagatur, ceu ſoboles quædam. Hæ igitur tenues & ſuperficiales formæ aptæ imprimis ſunt id, quod ſunt, repreſentare vſq; ad craſſas illas, à quibus ꝓductæ ſunt, propter quod ſimulachra earum & ſpecies ſunt appellatæ: ꝓ
B pter tenuitatem autem, & ꝙ momento gignuntur, ſpirituales dici cõſueuere, eiuſdem tamen rationis cum ijs, quæ & craſſæ & materialis dicuntur. Si igitur qualitates primæ, ſubſtantiæ ſunt elementorum, vt multi Ariſtoteli attribuunt, aut etiam ſi ſubſtantiæ non ſint, ſed tamen, quantum de ijs inducitur, tantundem & de ſubſtantia ſubgeneratur, vt Auerroi Placet, aut vniuerſaliter ſi ſubſtãtiæ ſpecies ſpirituales habent & ipſæ, viã fortaſſe habere poſſumus ad oſtendendum, quo pacto ſimilium contractio & vnio à ſubſtantia fiat per ſpiritualem ſpeciem. Quippe de lato ſpirituali ab a ad b, & reciproce à b ad a, quod eiuſdem rationis ſit cum a, & b, & ſubſtantia, quemadmodum ipſa, totũ quoddam fit ex a, & b, & ſpirituali illo, in quo toto partes non plane debitum eſſe, & ſitum habent, niſi inuicem ita aſtringantur, vt ſimul & a, & b coeant: ſic.n. totum illud bene habet, & ſecundum naturã coexiſtit, non ſecus ac ſi aer aliquis valde diſtractus ad ſeſe redeat, & partes, quæ longius aberant: in vnum cogat & vniat, qui motus tandem eſt partiũ in toto ſeſe ad ſuum ſitum mouentium à forma factus, quæ natura & ſubſtantia eſt. Eſt ergo partim quidem naturalis (quoniã motus omnis partium in toto à natura fit) & à forma illa, quæ in eo toto natura eſt, partim vero & violentus eſt, ſi ferro cõparetur & extremis ipſis, quæ per ſe & vt grauia

inclina-

inclinationem deorſum habent,quod & aeri etiam rarefacto & diſtra- C
cto accidit,altero extremo, quod ſurſum eſt,deſcendẽte per motum partium in toto:quod non inconuenit parti,dum pars eſt, vt in toto certo modo moueatur,quo nõ moueretur,ſi per ſe eſſet,& vt totũ. Qua de cauſa partim violentus eſt motus ille extremis partibus, quoniam naturam propriam ſeruant,qua vel graues,vel leues ſunt:partim autem eſt naturalis,quoniam in toto mouentur & non per ſe. Ad quæ ſi quis reſpiciat,nõ alienum fortaſſe & veluti paradoxum quoddam exiſtimabit,quod Alexander dixit attractionem omnẽ à calore eſſe:ſi enim qualitates primæ, ſubſtantiæ ſint elementorum,producant autem ſpecies ſpirituales eiuſdem rationis,quæ longe productę ad ſua ſimilia per dictum modum poſſint applicationem eorum facere:calori quidem maxime & præcipue debebitur ea facultas : latet autem nos caliditas illa, quoniam ſpirituales ſpecies ſenſibilem actionem non habent in alterando, quanquam in mouendo vim non exiguam prodant. Atque hæc quidem ſunt,quæ probabiliter de tanto problemate nobis dicenda viſa ſunt,ad quæ credenda & ea nos induxerunt,quæ Galenus,& alij dicunt, quum eiuſmodi effectus à tota interdum rerum ſubſtantia fieri dicunt,interdum à ſimilitudine:quæ apud me non aliter intelligi poſſe videtur,niſi per dictum modum:per ſimilitudinem enim à Galeno intelligi ſimplicem relationem, aut relationis fundamentum ego nũquam exiſtimare potui, quum hęc D
per ſe principium motus illius eſſe non poſsint,neq; enim relatio, neq; fundamentum non tangens mouere valent: ſed per ſimilitudinem ego arbitror ſpeciem ſpiritualem accipiendam eſſe,quæ tangit per totam autem naturam audienda eſt forma,quæ ſui ſpeciem propagans,& ad conſimile copulans mouere poſsit; vtrum autem mouere per dictum modũ,qui ſit motus partium in toto,Galenus exiſtimauerit, an per alium, incertum eſt mihi. Sicut autem inter ſimilia mutua verſatur attractio, ita & inter diſsimilia,& contraria verſari propulſationem quandam mutuam cõſentaneum eſt credere:quod quoniam in miſtis manifeſtum eſt magis,infra certius oſtendetur:nunc ad reliquos elementorum conſenſus,& diſſenſus pertranſeamus.

De conſenſu et diſſenſu elementorum circa qualitates contrarias. Cap. 6.

EST autem & alia magnopere admiranda elementorum Sympathia & Antipathia circa eas qualitates,quæ contrariæ inter ſe ſunt,vt caliditas,frigiditas,humiditas,& ſiccitas:nam has quidem contrarias eſſe,

&

A & ſeſe mutuo deſtruere, atque interimere manifeſtum eſt: at vero quis non miretur, quum nihilominus videamus certos vnius contrarij gradus ſtare, ac quodammodo congaudere cum certis alterius, quoſdam vero cũ quibuſdã non poſſe conſiſtere? quaſi caliditas ſpecie tota, & natura contraria non ſit frigiditati, ſed certis gradibus ſolum: quod, quomodo ſe habeat, inquirendum. Quoniam igitur gradus certos, & quandam intenſionem habent hæ qualitates, quos gradus philoſophi vſq; ad octo per quandam eſtimationem producunt doctrinæ gratia, manifeſtum, ꝙ ſummus ille gradus, qui vt octo dicitur, cum nullo gradu ſui cõtrarij ſtare & conuenire poteſt, ſed omnibus aduerſatur: at vero ille, qui vt ſeptẽ eſt, eam non habet contrarietatem, vt omnibus aduerſetur, ſed ijs ſolum repugnat, qui ſupra vnum ſunt, cum vno autem & ſtat, concordat: qui vero vt ſex dicitur, cum duobus conſentit, reliquis contrariatur, qui ſupra duos ſunt, quinque vero cum tribus concordat, ijs diſſentit, qui ſupra ſunt: quatuor porrò cum quatuor conuenit, reliquos, qui ſupra ſunt non admittit: quare contrariæ quidem ſunt qualitates, ſed non ita, vt quilibet gradus cuilibet aduerſetur, ſed certi certis tantũmodo: quod. Natura quidem ita cõſtituit, vt miſta fieri & conflari poſſent. Fortaſſe autem nec fieri poteſt, vt gradus vnus aut plures vnius cõtrarij inducti in aliud tolli amplius ab eodem, & deſtrui poſsint, vt ſi a calidum, in b frigidũ,
B gradum vnum caliditatis induxit, fieri non poteſt vt b gradum illũ rurſus deſtruat, & à ſe repellat, ne cum ſeptem ſuæ frigiditatis conſiſtat, quoniam nihil in ſeipſum agit, neque ſimpliciter, neq; quatenus frigidum in ſe quatenus calidum per vnum gradum. Si enim ageret, ageret quidẽ inducendo frigiditatem aliquam: aut ergo inducet, quam habet iam, aut quam non habet: at ea, quam habet, produci quidem non poteſt, vtpote quæ iam habetur, minus vero ea, quam nõ habet, & iam amiſit, qm̃ per illã actu non eſt, nec eſt à quo fiat: relinquitur igitur vt gradus ille vnus caliditatis in b, cum ſeptem frigiditatis ſtet, & conueniat: ſimiliter & de alijs dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab a producatur in b, & poſt ipſum alij, & quomodo cum actione ſimul & reactio fieri poſsit. Tangentibus enim ſeſe a & b, ſi quidem potẽtius eſt a, quomodo patitur? ſi vero impotentius, quomodo agit? ſi æque potens quomodo aut actio, aut paſsio fit? quid igitur quiſque hac in re dicat, noſtrum inſtitutum non eſt nunc recenſere, quid autem rationabiliter exiſtimemus nos, in medium breui afferemus, quædam declarationis gratia præmittentes. Primum quidem quòd in actione contrariorum conſideranda eſt potentia, per quam fit actio, qualis ſit, & quanta, deinde illud, quod inducitur, ac demum in quod proprie agunt: ac

potentia

potentia quidem ſemper menſuratur per gradus illos,ſecũdum quos eſt C
contrarietas,quoniam enim graduum quidam quibuſdam cõtrarij ſunt,
quibuſdam non,vniuerſaliter nulla actio fit inter eos,qui contrarij non
ſunt,nec ab ijs potentia reſultat,ſed ab ijs ſolum qui cõtrarij interſe ſunt.
Illud vero,quod inducitur,ſemper eſt remiſsiſsimus gradus, ĩcipiẽdo ab
vno,vel forte à medio,aut minori,aſcendendo verſus ſummum.Contrà
vero illud,in quod fit actio,ſemper eſt intenſior gradus, deſcendendo à
ſummo ad minimũ.Ex his fit,vt tangentibus ſe a & b, ſiue æqualia ſint,
ſiue alterum potentius,ſemper alterum in alterum reciproce neceſſario
agant:& ſi enim b ſimpliciter impotentius ſit,frigefaciet tamen a,& ne
ceſſario gradum vnum primo inducet,mox & duos, & ita alios conſe-
quenter:quoniam id,in quod proprie agit,eſt gradus ſummus,vt octo ip
ſius a calidi,ad quem b cõtrarietatem habet per omnes ſui gradus. aget
igitur per potentiam reſultantem ex omnibus gradibus,quod autem in-
ducit,eſt gradus vt vnum frigiditatis,ad quem a contrarietatem non ha
bet,niſi per gradum vnum,qui eſt vt octo,per ſeptem enim non contra-
riatur, ſiquidem vnus frigiditatis gradus cum ſeptem caliditatis ſtat, &
contrarietatem non habet.Potentia igitur, per quam a agere poteſt in
gradum illum vt vnum frigiditatis, qui inducitur,non reſultat ex omni
bus,ſed ex vno ſolum,quare reſiſtat, a per ſolum gradum vnum. quum
ergo b per omnes ſuos gradus agat,a autem per vnum tantum reſiſtat D
gradui vni, qui ĩducitur,fiet quidem,vt neceſſario primus ille gradus in
ducatur,nec obſtabit pars non paſſa,quoniam & ipſa per gradum vnum
ſolum aget,per ſeptem enim non contrariatur:at vero & ſecundus pari-
ter inducetur eadem ratione,ꝙ b aget in gradum vt ſeptem ipſius a,cui
per ſeptem ſui gradus contrariatur: a autem in gradum vt duo,qui à b
inducitur,non aget niſi per vnum gradum,hoc eſt per illum,qui eſt vt ſe
ptem,quoniã duo frigiditatis gradus cum ſex caliditatis ſtant,& cum ijs
contrarietatem non habent.Reſiſtet igitur a per vnum ſolum gradum,
b autem per ſeptem aget, quare neceſſario & ſecundum producet gra-
dum,& conſimiliter tertium,& ita deinceps,quoniam ſemper maior eſt
potẽtia,per quam agit,q̃ ea, per quam reſiſtitur gradibus,qui introducũ
tur,quæ ſemper non niſi per vnum eſt,aut forte per minus,& minus in
infinitum.Idem dicatur & de a reſpectu b,nam quum a agat primo in
gradum ſummum b,cui cõtrariatur per omnes ſuos gradus, inducatq;
gradum vnum caliditatis, cui b non reſiſtit niſi per gradum vnum,
qui eſt vt octo, per ſeptem enim non contrariatnr,neceſſario quidem fit,
vt a primũ caliditatis gradum introducat in b,mox & ſecundũ,& alios
eadem ratione,quo pacto tandem fit,vt & actio fiat,& reactio inter con-

traria

A traria, quod non ſine fine quodam magno à natura inſtitutum eſt, quò miſta conflari poſsint, alia quidem inanimata terræ metalla, lapides, & id genus, alia animata plantæ, & animalia, & ipſe demum homo: de quorũ miſtorum Sympathijs ſupereſt iam, vt dicamus.

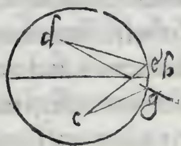
De Sympathijs et Antipathijs miſtorum, et attractione ſimilium. *Cap. 7.*

HAbent ergo & miſta ipſa Sympathias ſuas, & Antipathias, & quidem admirandas: atque in primis eas habent, quas habere elementa dictum eſt, imo inſignius propter denſitatẽ materiæ. Sicut enim ignis & aer elementa non lucent, non ſonant, nec calefaciunt, nec odorẽ, aut ſaporem ædunt, niſi addenſentur, ita nec alias virtutes ita exquiſite oſtendunt, vti quum per miſtionem ſunt condenſata. Igitur & cõem vniuerſi conſenſum loci & nexus in primis habent miſta, tum vero & eum, qui eſt partium in toto. Conſtat. n. ſi vi fuerint addenſata, ſeſe rarefacere, ſi rarefacta, denſare. At vero & ad loca elementorum in ijs prædominãtium mouentur, ac poſtremo ſimilia quoq; & affinia ad ſeſe trahunt, quod in quibuſdam admirationem non paruam præbet, vt in Magnete, Electro, Adamante, & plantis, & animalibus: quanq̃ particulares quaſdam dubitationes habeant conſenſus iſti: nam ſi per ſimilitudinem (vt ſupra diximus) B fit hæc attractio, cur magnes non potius magnetem trahit, q̃ ferrũ, & ferrum cur non potius ad ferrum mouetur, q̃ ad magnetem? quę nam affinitas eſt pilorum, & ſurculorum cum Electro, & Adamante? præſertim q; ſi cum Electro affines ſunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui diſsimilis Electro eſt? At vero & illud dubium eſt, vtrum omnia ſua ſimilia trahant, vt lapis lapidem, & caro carnem, & reliqua, de quibus nihil conſtat: deinde & quæ nam ſit illa ſimilitudo, vtrũ ſpecie, an genere, an in accidente aliquo ſit. Sunt qui dicant ſimilia eſſe oportere, ſed non eadem, propinqua autem, ac propterea ſimile moueri ad aliud, à quo perficitur magis, quod ſupra ſatis eſt improbatum, ſi. n. natura graue eſt, donec natura illa remanet, ſemper deorſum inclinabit. Videtur igitur mihi ſimilia eſſe oportere, & eadem ſpecie, quæ ſeſe mutuo trahunt: dico autem eadem ſpecie aut actu, aut proprio ſubiecto: voco propriũ ſubiectum id, à quo emittitur ſpirituale illud, quod trahit, qđ ſæpe in miſtis latet propter miſtionis difformitatẽ, per quam ſæpe aliud actu ſunt, aliud potentia. Pili igitur, & ſurculi ad Electrum fortaſſe, & ad Adamantẽ trahuntur, non qua pili ſunt, ſed qua aut aer in ipſis incluſus eſt, aut principium aliud, quod primo trahitur, et rationem analogiamq; habet cum eo, quod per ſe trahit, in quo & Adamas, & Electrum conue-

fiunt per principium vtriq; cõe. Quapropter & Magnes, & alia multa C
non trahunt fortasse per id, quod actu sunt, sed ꝑ latens aliud in ipsis prin
cipium, quod simile ferro est aut ipsi, aut principio in eo. Simile autẽ om
ne trahere suum simile, si analogum sit, & potentiam habeat, consentaneum est credere: qm̃ ita in elementis apparet, & eadem est omnium ratio et finis. Interdũ autem spirituale illud, quod trahendi principium est, validissimum est, interdum debile, sicuti & principium, & forma, à qua demittitur: propter quod alia similium valenter sese inuicem applicant, alia segniter & impotenter: per se autẽ debere se omnia ita habere nõ solum ratio est, quę omnibus est cõis, sed & experientia apparet. Nos enim præsentibus multis è nostris medicis experientiam multorum fecimus, perpendiculo bene & concinne aptato, quale est in nauigatoria pyxide, ac manifeste vidimus magnetẽ trahere magnetẽ, ferrum ferrũ, tum magnetem trahere ferrum, ferrum magnetem: porrò electrum parua electri frustula rapere, argentum attrahere argentum, &, quod valde mirati fuimus, magnetem vidimus argentum trahere: item Electrum non solum surculos & paleas mouere ad se, sed & argentum. Vidimus quoq; idem frustum magnetis per vnam faciem magnetem trahere nõ ferrum, per aliam ferrũ non magnetem, per aliam vtrunque: quod indiciũ est in vna parte plus esse magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrunque æqualiter, vnde fiat diuersitas illa tractionis. Quare nemini dubium esse debet similia D
omnia per se, se inuicem trahere, nisi per accidens impediantur.

Nunc & de motu illo quæramus, quo perpendiculum illud temperati magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos spectant: qui ad similium quoque attractionẽ reducendus videtur: quanq̃ sunt, qui non trahi vllo modo perpendiculũ illud putent, sed cœli vertigine omnia ꝑturbante sese ita constituere, vt quiescat magis, quo potest, talis autẽ est linea, quæ ad polos spectat. Alij existimant ferrum illud sese ad eas stellas conuertere, quæ in polis sunt, non aliter, q̃ herbæ quædam ad Solem, vt Heliotropion, Tragopogum, & Ornithogalum: quorum neutrum rationabiliter dicitur, perturbari enim à cœli vertigine omnia falsum est, quando illa huc non pertingit, & multa quiescere hic videntur: ꝙ si caussa illa ad perpendiculum faceret, vtiq; & sine temperamento Magnetis ad eum situm sese conuerteret. A stellis autem nulla attractio fieri potest, nisi quæ à calore per accidens fit, calefactis quibusdam, quæ mox per naturam sursum tolluntur, aut forte circumaguntur cum Sole, vaporibus, qui in vna parte facti sunt, & successiue de vna in aliam fiunt, recipientibus impetum successiuum, & in orbem, sicuti principium, à quo generantur, in orbem fertur: vnde accidit quosdam teneros flores & fo-

A lia propter humiditatem circũuerti cum Sole:hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Constat præterea perpẽdiculum illud declinare à linea, quæ ad polos spectat,in nostro quidem hemisperio,quod est à fortunatis insulis ad Catygaram, declinare dextrorsum per gradus Circiter nouem,in alio autem hemisperio vltra ĩsulas fortunatas declinare sinistrorsum, & modo plus,modo minus: obseruant enim,qui ad nouum orbem nauigant,quũ peruentum est ad meridianum,quod per Astores vocatas insulas transit,mutari perpendiculum:&,quum in nostro mari dextrorsum flectat à polo, illic sinistrorsum verti. Vt si polus arcticus sit b, perpẽdiculum in nostro mari,vbi c, in alio autem mari, vbi d, declinabit quidem in nostro mari à b polo per lineam c g,in alio per lineam d e. Nos igitur diligentius rem considerãtes dicimus causam,ꝙ perpendiculum illud ad polum vertatur,esse montes ferri,& magnetis, qui sub polo sunt, vt negotiatores affirmant, quorum species per incredibilem distantiam vsque ad maria nostra propagata ad perpendiculũ vsq;, vbi est magnes, consuetam attractionem facit: propter distantiam autem quum debilis sit,non moueret quidem magnetem,nisi esset in perpendiculo: quare & si non trahit vsq; ad principium,vnde effluxit,at mouet tamẽ, & propin-

B quiorem facit,quo potest. Quòd si naues forte vllæ propinquiores sint illis montibus,ferrum omne earum euellitur,propter quod nauigijs incolæ vtuntur clauis ligneis astrictis. Propter situm igitur eorum montium declinat perpendiculũ in nostro mari dextrorsum,in alio sinistrorsum à polo. Polus b, montes magnetis, vbi e h, perpendiculum in nostro mari,vbi c,in alio,vbi g. In nostro igitur mari declinabit à polo per lineam c h, in alio per lineam g e. Attractio autem hæc ad Athomos & corpuscula reduci posse non videtur,quoniã corpus nullum in tanta distantia demitti potest,quod vnum continuum facere possit ab ijs montibus vsque ad nostra maria: speciem autem spiritualem nihil demitti prohibet: quod & in lumine manifestum est,cuius speciem à supremo orbe,& stellis huc vsq; demitti constat: qua de causa attractiones similium ad corpora vniuersaliter reduci posse supra non arbitrati sumus.

De Echeneide,quomodo firmare nauigia poßit. *Cap.* 8.

MAius miraculum præbet Echeneis piscis,si modo verũ est, quod fertur,aut firmare nauigia,aut tardare. Causa,si qua est, non

alia certe esse potest, q̃ partim attractio per species prędictas facta, partim vacuum: modus autē est duplex, vnus, vt piscis ille non causa sit eius retē tionis, sed signum alterius, quod retinet, alius, vt etiam causa sit. Primùm igitur nihil prohibet saxa & scopulos, vbi Echeneides degunt, consimilē speciem vsq; ad nauigia mittere, qualē & montes magnetis ad ferrum in nauigijs fixum: sicut igitur, si ferrum fortiter & tenacissime nauigio infixum esset, ita vt nec extrahi posset, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, sed firmaretur tamen, ita & circa scopulos Echeneidum accidit transmissa ad naues specie, quæ vel ad clauos earum, vel ad aliud analoga sit, retineri ipsas: quare inuentus illic pisciculus ille signum dat subesse scopulos eos, qui firmare nauigiū possint. Si vero non signū est Echeneis, sed causa eius detentionis, oportet existimare ipsam primo arctissime affigi nauigio, vt euelli non inde posit, nisi vi multa, ab ipsa vero ad certos scopulos, & ab ijs ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiā corpuscula more torpedinis, quæ consuetam tentent attractionem similium: nec ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistentiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum, vnde fit vt firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem: quo pacto fieri posset, vt ferri frustrum in aere pendere quidem, sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidem cōtingeret, si desuper magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantū ipsum deorsum inclinat, equali potētia posset: sic.n. in aere firmaretur ferrum: quum enim potentia, quæ deorsum mouet, certa sit, certa itē, quæ sursum trahit, fieri potest, vt modo altera potentior sit, modo vtraq; æqualis: æquales igitur si sint, pendere in aere ferrum necesse est. Nihil ergo prohibet & nauigium tantū resistere, ne deorsum trahatur, quantum species ipsa in cōtrarium trahere nititur, quare firmari necesse est. nec plura quidem dici, aut inquiri debent de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum, et quomodo se mutuo pellant. *Cap. 9.*

SIcut autem sese similia trahunt propter conseruationem, ita dissimilia & contraria propter eundem finem sese mutuo pellunt, & fugāt: quod in antiparistasi multorū patet, in plantis autem & animalibus manifestissimum est, quæ vti affinia & familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda à se abdicant: ob quā causam & candelæ flāma iuxta posito aliquo valde frigido, vt ferro, & similibus, in latus abscedit: est & magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari solent, vt alter

ferrum

A ferrum ad ſeſe trahat, alter pellat: quanq̃ nos, quum hoc experimentum in medium olim inductum eſſet, monſtrauimus non id accidere, quod ferrũ abigeretur, quãuis perpendiculum in latere, vbi erat magnes, pelli videretur, cauſam autem eſſe, quod magnes ille eorũ eſſet, qui magis ferrum, quam Magnetem trahit. Applicitus ergo perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non erat cõmiſtus, ex quo fiebat, vt latus alterum Magnete temperatum neceſſario abſcederet, propter quod videbatur pelli ab applicito Magnete. Verum nihil prohibet etiam talem inueniri magnetẽ, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro contrariũ ſit. Eadem de cauſa & cucumis recuruatur ſuppoſito oleo, quoniam aquæ multum continet, præſertim dum in incremento eſt: aquæ autẽ & oleo non parua diſcordia eſt, & naturæ contrariæ: quum igitur per cõtrarias ſpecies alterum ab altero abſcedat, crementum cucumeris in latus fit, vnde recuruari videtur. Adianton porrò non madeſcit, neq; aquam admittit propter ſiccitatem ſuperficiei, quæ aquæ contraria eſt, & eam ſolet repellere, quemadmodum in puluere, & pennis, & alijs ſiccis contingit, in quibus non conſiſtit aqua, ſed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua ſitum naturalem exquirit, vno modo motu elementi deſcendendo ad locum proprium, quando poteſt: poteſt autem, quum ſuper aliquo plano ſtatuitur, quod contra-
B rium non ſit, & deſcenſum eius non impediat, vt ferrum, & lapides, & id genus, ſuper quibus coextenditur, et deſcendit aquæ quantum poteſt. Alius modus eſt, quum non totũ extra mouetur, ſed partes in toto, quęrentes conuenientiſsimum ſitum: quod tum fit, quum incidit in ſubiectum, quod propellit vndiq; partes: quod faciunt multa ſiccorũ per contrariam ſpeciem. Propter quod non motus elementi fit ad locum ſuum, ſed partium in toto ſeſe apte locantium, quantum expedit, et bene eſt: talis autem ſitus eſt, quum partes contrarium tangunt ſecundum minimum, quo poſsint, et quo magis vnitæ ſunt, et propinquæ inuicem: quæ omnia maxime præſtat orbicularis figura, quæ et in puncto tangit, et breuiſsimas habet ad centrũ lineas: propter quod aqua in ſicca incidens rotundatur. Signum autẽ quòd in Adianto non conſiſtat aqua propter ſiccitatem, id eſt, quòd duabus exiſtentibus Adianti ſpeciebus albo et nigro, nigrum quidem madeſcit, quòd humidioris ſuperficiei ſit, album autem nõ, quòd ſiccioris. Ad has cauſas et lætalis Cathablephæ aſpectus eſt reducendus, quippe ſpiritualis ſpecies, quæ ab ipſa ad diſtantiã multam protenditur, ob contrarietatem et Antipathiam, quam cum ſpiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, vnde et homo perit.

Cur

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existentia aquam promptißime admittant. Cap. 10.

C

SEd quî fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamen, & pannus, & linea, & farina, & spógiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphragis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidum omne promptisime admittant? quinimo, quod mirum est, videmus in spongijs & lineis aquam, quasi trahatur, sursum etiam ascendere, in calcem vero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eã dissoluat. An sicca foraminulenta, & (vt dicunt) porosa sunt omnia, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent, sicca existentia, aquam non admittunt, nam neq;, quatenus porosa sunt, neque, quatenus sicca, recipiunt: quæ vero laxiores habent poros, quanquam ob siccitatem quodãmodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittunt: in ijs enim tangente aqua abscedit è foraminibus aer, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter vacuum aqua, propter quod & ascendit etiam: quòd si bene coniuncti sint pori, penitisime penetrat aqua, & ad particulas omnes quamuis minimas: quapropter quòd calx & dissoluitur, et incalescit, dissoluitur quidem, quoniam penetrante aqua ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatem, vnde & separari accidit: incalescit vero facta separatione, igneis particulis, quæ prius dispersæ, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque vnitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent. D

Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, vt tangente aqua aer è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? et si propulsatur, quomodo, & à quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aerem, quòd densetur ab aqua, atq; in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc, quum densari non posit aer nisi à frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, vltra quem non procedit, at motus eius aeris, qui abscedit, terminũ nullũ habet, donec abscesserit totus.

Alij putant propelli aerem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiosum ipsum, in quo est aer, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aeris superstent: descendentibus ergo ijs, quæ superstant, aerem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantum superstat aquæ, descendere posit, & aerem,

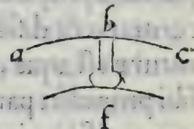
qui

A qui subsidet, propulsare, quum tamen ventum est ad lineam illam, per quam non amplius superstat aqua, quid erit mox, quod rursus propellere aerem possit? neque enim dicendum est aerem primo propulsatum alium pellere, & hunc alium, & ita successiue, quoniam, quum totus aer ille conclusus à primo per partem post partem tantum abscessit, quãtum est locus, quem aqua occupauit, tum non vltra impulsio fit partium aeris, sed cessat: oportet ergo aliud assignare quod pellat continenter aerem, donec abscedat totus. Vtrum igitur aqua non densatione, non pondere propellat aerem, sed per species contrarias, vt supra dictum est contraria & dissimilia sese mutuo pellere? dissimilis autem & extraneæ naturæ est aqua, & quæ aquea sunt, cum aere, quare tangens, vicinas sibi propulsat partes, quod vel facillime fit propter tenuitatem aeris, qui promptissime impulsum omnem recipit: succedente igitur aqua, ac permanente semper dissimilitudine eadem, continua fit propulsatio, & continua successio aquæ, ac demum fuga totius aeris in foraminibus clausi: atque hoc quidem si quis dicat, inconueniens (vt arbitror) nullum astruet.

Audiendi tamen & illi sunt, qui non propulsationem per se vllam aeris fieri dicunt, sed attractionem magis humidi, quo attracto necesse est cedere, qui in poris continetur aer, attrahere autem porosa humidum,
B non quatenus porosa (licet viæ requirantur) sed quatenus exiccata, & priuata naturali humido. Duo enim siccorum genera statuenda sunt, alia namque per se, & per naturam sicca sunt, ac talia quidem attrahere humidum non possunt, sed propellere magis habent, quoniam attractio omnis à simili fit: alia vero sunt, quæ per se quidem, & natura, humida sunt, per accidens autem sunt exiccata, remanet tamen in ijs forma sua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio sortita est, inter quas est & spiritualis species, quæ attrahere nata est, quod simile est: simile dico non quatenus tale per accidens actu est illud, cuius est species, sed quatenus per naturam, & per se tale est. Quæ igitur porosa sunt, maxima pars exiccata per accidens sunt, per se autem in humore constituta, propter quod & porosa sunt facta extracto humido, cuius appetentiam semper habent, & facultatem attrahendi, quod in siti manifestum est: tangente igitur aqua nihil mirum, si à proroso exiccato, & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum: ac talia sunt calx, spongiæ, linea, & terrarum genera. Adiãtô autem, & pennæ, & id genus, non solum ꝙ angustos poros habeant, sed fortasse ꝙ sicca per se sint, aquam non admittunt. Nô tacebimus postremo & causam aliam, quæ adduci potest ad hoc problema, dicẽtes rationem

eius

eius rei non esse propulsationem vllam,nō esse attractionem,quæ à sicco fiat,sed esse motum aeris illius,qui in foraminibus clauditur, qui sese naturaliter mouet à loco,vbi pręter naturam tenebatur,vt cum toto suo vniatur,ac coextendatur secundum naturam,quippe Elementorum partes nunquam naturalirer locantur,nisi toti sphæræ ita coextendantur,vt nulla earum exerta sit,& abscedat à toto,sed omnes æqualiter in eo consistant:qua è causa fit,vt aer,qui in foraminibus siccorum cōditur, tametsi toti continuetur per vnum extremum,non tamen illic secundū naturā cōsistat,sed violēter. Vt si aeris totius superficies sit a b c: porus vero,in quo aeris pars concluditur, b f: aqua tangens, vbi f: violenter quidem tenetur aer in b f: cuius signum est,ꝙ si dirumpatur porus, aer quidem,qui in eo erat,ad superficiem totius a b c feretur,coextendeturq; illi,atque ita vnietur, vt æqualiter secundum partes omnes in eo locetur,& totum vnum faciat æquale vndiq;.Indicat hoc non contineri secundum naturam partes aeris in poris clausi.Permanent tamen in illis,nec abeunt, dum porosum est in regiōe,& sphæra aeris,si.n.inde dimoueretur,necessario aliquid aliud succedere oporteret,quod certe aer esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quū nulla ratio magis huius sit,q̃ illius,præsertim ꝙ, si hic succederet,& ipse quidem pari ratione violenter detineretur in poris?si igitur & ille discedat,alium succedere necesse est,qui pariter si discedat, alius succedat oportet,& ita in infinitum:necesse igitur est primum aerem,quem casus ab initio illic conclusit,illic etiam permanere,dū porosum in phæra aeris continetur.At vbi fiat,vt porosum non iam vndiq; in sphæra aeris sit,sed aut in aqua totum ponatnr,aut aqua saltem per aliquod extremum tangat,tum qui in foraminibus est aer,extra statim fertur, & mouetur ad locum totius:cui succedit aqua,quæ quidem violentiam aliquā & ipsa patitur propter eandem causam,ꝙ & ipsa à toto suo abscedit, verum minus violenter tenetur illa in eo poroso,q̃ aer, propter conuenientiam naturæ,quæ in vtroq; grauis est,& quandam habet analogiam. Est autem & alia ratio,cur aqua succedere debeat,& sursum trahi,quoniam id quod trahit, & mouet,est aer totus, qui in poris conclusus recessum quærit,quod vero mouetur,est pars aquæ minima,quæ in poros paruos trahitur,& parum resistit propter paruitatem:cui idem accidit,quod trocleis per helices fabrefactis,quum per illas pondus vel maximam eleuamus,ꝙ sensim & in latus eleuatio illa fiat.Signum autem,quòd aqua cōsimiliter attracta facile sequatur,illud est,ꝙ si porus sit valde latus, qualis est fistula,nō succedit aqua,nec aer,qui in ea est fistula,abscedit,in par-

C

D

uis

A uis autem & obliquis poris abſcedit. Aut igitur hæc eſt cauſa ingreſſus aquæ in ea, quæ poroſa ſunt, aut & aliæ cõcurrunt, vt propulſatio, quæ per ſpecies fit, & attractio humidi, quæ à poroſo accidit, de quo ſatis iam dictum ſit.

De analogia rerum in agendo *Cap. II.*

EST præterea rerum cõſenſus, & diſſenſus alius in agendo aut ſimpliciter, aut pro certo fine: neq; enim omnia in omnia agunt, ſed certa ſolum in certa: quorum ratio quęrenda quidem eſt, ſed in vniuerſum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, præſertim ſi certi cuiuſdam gratia futura ſit: ſunt autem facultas agentis, aptitudo materiæ, & applicatio conueniens: dico autem applicationem cõtactum, ſitum, moram, & in quibuſdam organa. Hæc igitur quum cõſentiunt omnia, tum actio ſperata fit, & obtinetur finis, & quæ eiuſmodi ſunt, Analoga dicuntur: ſi vero aut omnia, aut plura, aut & vnum horum deficiat, actio quidem fruſtratur aut ſimpliciter, aut pro fine, & hęc non analoga vocãtur. Accidit autem ſæpiſsime aliquod vnum, aut plura ex his deficere: interdum enim agentis potentia minor eſt, q̃ oporteat, interdum maior: quare ſępe prius, q̃ intentam inducat formã, ſubiectũ aut abſumit, aut liquat, aut in vaporem vertit: qua de cauſa magna flãma nutriri in parua cande
B la non poteſt, colliquat enim ſtatim pabulum totum, quod ſenſim in fumum, & inde in flãmam verti debebat. Quandoque materia ipſa inepta eſt, neq; enim ex terra aut aqua flãma vnquam conſurget, ſed vapor, qui abibit: at neque ex luto, neq; ex lapide, niſi hæc forte in alia multa prius conuerſa fuerint: ꝙ ſi flãma futura ſit, ex miſto fiat, oportet, neque ex omni, ſed ex ſicco, aut vnctuoſo, propinquo naturæ ignis. Ita nec homo nutrietur ex quolibet, vel etiã tenero, neq; enim ex gramine, vti equus, quoniam aliena eſt ea natura à natura hominis. Aliena autem ſunt in vniuerſum alia ob qualitates contrarias, quæ longe diſtant, alia ob ſpirituales, quæ contrariorum ſunt, & refugere animam faciunt: aut & quædã etiã repellunt alia ob ſubſtantiæ modum, qui eſt aut duricies, aut mollicies, aut craſsicies, aut lentor, & eiuſmodi, ob quæ aut non trahitur, qđ oportet, aut non pellitur, quod oportet, aut non miſcetur, quale oportet. Sæpe autem conuenientia erunt & agens, & materia, ſed applicationis modus non conueniet, aut enim non plane fiet applicatio, aut non conſentiet propter figuram, vel vias & foramina, quæ aut laxa plus æquo ſunt, aut anguſta: interdum contactum prohibet ſpiritualis ſpecies: interdum nimis arcta & aſtricta quædam tenet aut ſpecies, aut vacuum. Interdum contactus fit, ſed mora aut longior fit, q̃ deberet, vnde exuritur materia,

aut breuior fit, quàm oportuisset. Sæpe actioni obstat partium situs: miro C
enim modo mista composita sunt: alijs villi per longitudinem protendũtur, alijs per latitudinem, alijs in orbem, alijs aliter, qui modi pene infiniti sunt: propter quæ alia per longum bene solubilia sunt, alia per latum, alia aliter: quæ res in alterationibus quoque actionem nõ parum euariat. Quædam postremo certa instrumenta requirunt. Propter has igitur causas non omnia in omnia agunt, sed certa in certa solum. Fulmen aurum & vina colliquat nihil læso loculo & vase, in aurum enim, & vina penetrat, & tangit, & morã trahit, & propter acrimoniam caliditatis eliquat, ad loculum autem & vas debita applicatio non fit, aut propter laxitatem foraminum, aut propter paruam moram. Aurum non imbibit oleum & vinum, aut propter angustiam foraminum, aut propter contrarietatem qualitatum spiritualium, quæ seiuncta ea tenet, Argẽtum autem viuum vel auidissime ebibit, quod statim penetret in foramina, & attrahatur propter similitudinem, & sympathiam. Oleum aquæ misceri non vult, vino autem miscetur melius, optime autem cum vino aqua: liquidorũ enim alia bene miscibilia inuicem sunt, alia non bene, bene quidem, quæ aut vnã & eandem substantiam habent, aut saltem diuidi mutuo ad minima possunt: aqua igitur cum aqua, & vinum cum vino optime commiscentur, quoniam vnum sunt, & vnum continuum conflant: vinum autem cum aqua bene & ipsum miscetur, quoniam, si forte vnum nõ est cum aqua, D
nec continuum facit, sed contiguum solum, quod forma differat & terminis, diuidi tamen cum illa facili potest in particulas minimas: diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elemẽtorum, tum liquidorum est, vt eorum partes meliorem sitũ habeant, quo possibile sit: melior autem situs est ille, quo partes minus distãt inter se, quo possunt: &, si quidem datur, continuæ fiunt inter se, si vero nõ datur, quia formæ nõ vnum sint, propinquiores tamen & vnitæ magis, quo possunt, partes esse volunt & quærunt: propinquissimus autem situs est, quo distant solum per interpositionem vnius minimi, quod vltra diuidi non potest, si enim distarent per interpositionem trium vel quatuor minimorum, maiorem proculdubio violentiam sustinerent: quare mutuo sese ad minimas particulas diuidunt, sic enim melius locantur. Quæ vero liquidorum, neque vnam substantiam habent, neque inuicẽ diuisibilia sunt ad partes minimas, illa bene miscibilia non sunt: talia autem sunt, quæ & naturas valde diuersas habent, & alterum illorum fortis & cõpactæ mistionis est, quale oleum, quod cum aqua plurimum distat, natura aereum & igneũ existens, & pingue & fortiter mistum: propter diuersam igitur naturam cũ aqua, neque continuum fieri cum illa potest, neque plane contiguum, tũ

quòd

A quòd particula quælibet illius non bene diuiditur pinguis existens, tũ ꝙ altera ad alteram attrahitur(vt est videre),ꝓpter aerem, qui plurimus est in oleo:quare non admiscetur illi,sed superstat: dupliciter enim bene locantur liquida,aut quum ad minima diuiduntur,aut quum alterum subsidet,alterum superstat:superstant autem,quæ leuiora sunt, & cum aere consentiunt magis,quale oleuma,d minima vero miscentur, quæ aquea magis sunt. Vinum igitur,quòd aqueum magis sit,sed tamen & aeris atque ignis plurimum habeat, & si neq; ipsum optime miscetur oleo, melius tamen miscetur,quàm aqua. Mira res est argentum viuum, quod liquidorum nulli admiscetur,sed durioribus solum,& ijs non omnibus, sed auro,& argento,& stanno,& plumbo,in quæ ita imbibitur,vt mollia ea reddat,liquidis autem alijs non admiscetur, quòd propter pondus subsidat omnibus,& ꝙ diuersæ multũ naturæ sit,& fortis mistionis: neque igitur vnum continuum cum alijs facere potest, neque ad minima cum ijs diuidi. Est autem fortis mistio alia quidem in duricie consistens, alia,quæ diu & fortiter agitata est,& miscibilia habet ad quàm minimas partes redacta:sic enim separari inuicem non facile possunt, tum quòd ꝓpter propinquitatem similia similibus sese astricta tenent, quare, quum dissimilia dissimilibus minutissime commista sint,similia in sua consimilia valde possunt propter propinquitatem,tum forte & propter vacuũ,
B quod propter eam partium vicinitatem plurimum obstat, ne separatio particularum componentium fiat. Est autem mira ea mistio, & compositio in argento viuo,constat enim è calidissimis simul,& frigidissimis partibus,verum redactis ad tam minimam quantitatem,& ita ordinatis, vt pene sese omnia tangant,& similia iuxta similia,& iuxta dissimilia sint, quod plurimũ facit ad continendam mistionem:propter hæc igitur alijs liquidis non miscetur,durioribus vero quibusdam miscetur,vt auro, argento,stanno,& plumbo propter sympathiam naturæ (vt dictum est) attrahitur enim in eorum vocatos poros ad particulas omnes: propter quod & ea mollefacit, non secus ac alia liquida, vt aqua,solent duriora porosa,vt ligna & eiusmodi, mollia reddere:ipsum quoq; duriciẽ quandam & consistentiam recipit,si prædictorum scobes cum eo misceãtur, attrahit enim, et ex ea cõmistione consistentiam acquirit: quod plerosque fallit, putantes per eam viam posse argentum conflare, nescientes non veram mistionem fieri, sed apparentem per iuxta positionem quorundam constitutam, quæ facillime solui posint, & separari. Simile quiddam pati & Adamantem censendum est, si modo verum est hircino sanguine solo mollescere:penetrat enim & ipse in Adamantis foramina vsque ad minimas partes propter analogiam,quæ est vel in princi-

pio cōi,vel foraminum ratione,propter quod & mollescit: quæ autem C
analogia particulatim ea sit,Deo & naturæ notum est.Habere autē Sym
pathiam ad quædā Adamantem,& cōe attrahendi principium,illud mō
strat,ꝙ & paleas & surculos trahit:quare nihil prohibet & ad hircinum
sanguinem cōsimilē quoq; habere rationem . Idem & citrijs accidere,in
sperso in eorum cumulum pane putandum est,attracta enim in panē hu
miditate eorum,atq; illic ceu alieno in loco putrescente,principium re-
liquo datur,vt computrescat,qua de causa flaccescunt ea mala.

Vnisonum autem aliud vnisonum cōmotat,quoniam,quæ similiter
tensæ sunt cordæ,consimiles aeris vndationes & facere,& recipere natæ
sunt,quæ vero dissimiliter sunt tensæ,non eisdem circulationibus aptæ
sunt moueri,sed vna circulatio aliam impedit:ictus enim cordæ, motus
est compositus è duobus motibus,vno quidem,quo corda pellitur ante,
hoc est versus aeris circulationes,alio vero,qui retro fit,corda reducente
sese ad situm proprium:si igitur mota vna corda debet & alia moueri,
oportet,vt in secunda talis proportio sit,vt vndationes & circulationes
aeris,quæ impellunt,& faciunt motum ante,non impediant motū, qui
retro fit à corda:quam proportionem solum eæ cordæ habent, quæ etiā
consimilem tensionem habent,quæ vero dissimilem sortitæ sunt tensio
nem,non sese cōmotāt,quoniam dum secundus fit motus, idest reditus
cordæ retro,circulatio secunda illi obuiat, & sese impediunt: vnde nec D
motus fit vllus præter primā impulsationē,quæ intensibilis est. Vidi ipse
in ecclesia quadā,vbi statuæ multæ cereæ circa sacellum loco alto disposi
tæ stabāt, pulsante tintinabulo quodam vnam illarum tremere reliquis
immotis permanentibus,quod quum quibusdam,qui prope aderant, in
dicassem,admiratio multa eos cæpit:causa nō alia erat, nisi quæ & in vni
sonis accidit.Plures quoq; quum pondus aliquod ferunt, eadem propor
tione indigent,vt,quum alius pedem sistit,alius moueat:sic enim sine la
bore ferunt:quòd si sese impediant quietes & motus,fatigatio fit multa,
& ferre tandem non possunt.Idem accidit & ijs,qui panem pinsunt,quū
duo aut tres lignum illud longum ac graue modo eleuant, modo depri
munt: si enim non ea ratione id agant, vt pariter omnes tollant, ac pa-
riter deprimant, sed, quum alius tollit,alius præmere incipiat, motus
impeditur, & labor accidit. In cordis autem propter celeritatem circu-
lationum non percipitur.

Alia vero ratio ea est,qua Lupina Tympana ea dissoluūt,quę ex agni
no corio sunt conflata:in his enim non solum aeris motus ad impulsio-
nem facit,sed & spiritualis species:dictum est enim cōtrariorum species
contraria pellere:Lupo vero & agno contrarias esse naturas constat: spe

cies

A cies igitur contrarij vnius delata per aerem ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiam potest non solum per se, sed adiuta aere, partim q̀ desior ille sit factus, partim q̀ per circulationes & ipse impellat in penitissimos poros ingressus. Propter eandem cõtrarietatem dicuntur et Aquilarum pennæ pennas alias dissoluere.

Quæ vero brassicæ & rutæ inimicitia est, præter inimicitiam specierum, inde fortasse putandum est accidere, quod vtraq; calida est, & crassarum radicum: quare, quum multum humidi quælibet ad sese trahat, fit tandem, vt iuxta satæ præ humoris inopia arescant.

De octimestri autem partu plura fortasse oporteret dicere: nunc tantum dicatur, q̀ quemadmodum in genere tritici est quoddam semen, quod tribus mensibus generat, vnde & trimestre vocant, alij setaniũ appellant, quoddã vero quod mensibus nouem, ita & in genere humani seminis quoddam est, quod septem mensibus parit, quoddam, quod nouẽ. Partus igitur, qui æditur octauo mense, esse quidem non potest ex eo semine, quod septem mensibus gignit: quare ex eo erit, quod nouem mensibus solet maturum producere: igitur quum ante nonum mensem æditus sit, indicat immaturum esse, & vi aliqua eiectum: talis autem vtpote immaturus & præcox, moriturus enatus est: cuius signum est, q̀ certis regionibus, vt in Aegypto, octimetres partus etiam viuere ferunt, q̀ boni-
B tate regionis defectui immaturitatis satis fiat. Cur autem duo tantũ sint humani seminis genera, & alterum septem, alterũ nouem mensibus partum ædat, eandem habet quæstionem, cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. Causa in vniuersum est analogia talis agentis ad talem materiã, nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora vna? Ac de Sympathijs tum elementorum, tum & mistorũ, quatenus mista sunt, hactenus traditum per transcursum sit.

De animæ Sympathijs & Antipathijs. Cap. 12.

NVnc ad animam transeamus, cuius consensus et dissensus non minorem etiãnum admirationem præbent, præsertim eius, quæ cognitrix est: nam quæ vegetat solum, & in plantis præcipue spectatur, cõmunes videtur consensus cũ ijs habere, quæ simpliciter mista sunt, tametsi propter miram compositionem, quæ organica est, existiment aliqui habere plantas peculiares quasdam actiones, quatenus organicæ sunt: vnde & Plato sensu quodam participare eas dixit, quod & confirmare etiã Galenus videtur. Verum operationum, quæ organa insequuntur, alia ab anima fiunt, vt simpliciter mista est, alia ab ea, vti cognoscitiua, quare & attractiones aliquæ simplices sunt, aliæ organicæ: organicas dico, quæ

fiunt

ſiunt per conſtrictionem & dilatationem villorum,ſimplices autē, quæ C
per ſpecies, vt ſupra dictum eſt. Videntur igitur plantæ ſimplices quidē attractiones & expulſiones habere,quemadmodum & alia miſta, organicas autem non:neq; enim ad eas obeundas conſtrictione ſui & dilatatione vtuntur,ſed ſolum ſimpliciter trahunt familiaria, fugant autē contraria:dedit tamen natura illis organa quædam, quo melius poſſent hæc operari:miro enim ordine ea procedit:trahunt ſiquidem & elementa,& miſta non organica,ac demum & organica,verum elementa ſimpliciſſimam exercent attractionem,miſta vero non organica non ita ſimplicē poſſunt attractionem facere,ſed poris ſaltem indigēt,& via, qua poſsint & ſimilia ad omnes partes trahere,et diſsimilia vndequaq; propellere: at plantæ maiori etiam organo indiguere, per quod certa ſolum attraherent,& certo tempore continerent, et digererent, vnde tandem nutriri poſſent:animalia porrò præter hæc organum etiam mouent,et conſtringunt,et laxant,prout bene eſt. Plantis igitur et ſi neceſſarium eſt organū quoddam ad attractionem,non tamen proprie organicam faciunt attractionem:quare nec ſentiunt,nec cognoſcunt, niſi per tranſumptionem quandam,ꝙ miro quodam quaſi ingenio diſcernant,quæ ſibi conueniētia ſunt,et quæ contraria, ac per artificioſe compoſitas vias trahant, & pellãt: atq; hoc eſſe arbitror,quod Plato voluit ſignificare,quare nec ſimpliciter dixit ſenſum habere plantas,ſed ſenſum quendam : ſi enim ſen- D
ſum proprie haberent,ſic vtique & conſtringi poſſent percepto malo, et laxari percepto bono,vt paulo poſt oſtendemus. Quærat autem fortaſſe aliquis,quomodo in plantis et vniuerſaliter in ijs,quæ aluntur, et vegetare dicuntur,attractio alimenti fiat:ſiquidem attractio eatenus fit,quatenus aliquid ſimile eſt,at alimentum,quum trahitur,diſsimile eſt,quippe quod alterari et tranſmutari indigeat,ſi poſtremo aſsimilari membro debet. Oportet igitur eorum meminiſſe,quæ ſupra dicta ſunt, quæ ſeſe trahunt,per principium vtriſq; commune trahi, quod ſæpe in miſtis latet, quæ aliud actu ſunt,aliud potentia:multa enim actu et per accidens priuata eo ſunt,quod per ſe & per naturam habent,remanente tamen natura propria & forma cum virtutibus et potentijs proprijs,inter quas eſt & attractio. Attrahitur igitur alimentum à forma,non qua actu,et per accidens talis eſt aut ipſa,aut alimentum,ſed qua per ſe talia ſunt, ac ſic quidem eſt ſimilitudo principium eius attractionis : alteratio tamen quædam mox fit,vt id abijciatur,per quod actu diſsimilia ſunt: quo abiecto demum exquiſita fit ſimilitudo et vnio. Illud autem, per quod actu, et per accidens diſsimile eſt,quandoque quidem eſt forma trahens,priuata aliquo ſibi per naturam debito,interdum eſt id,quod trahitur, vt alimē-

tum,

A tum, quod per accidens ſuperabundat aliquo contrario, et abijciendo, per ſe autem ſimile eſt: quare quatenus ſimile, attrahitur, quatenus contrarium, alteratur.

De Sympathijs animæ cognitricis. *Cap. 13.*

MAiores autem & magis admirandos conſenſus & diſſenſus ea habet anima, quæ cognitrix eſt. Primum autem recipiamus cognitionem omnem tum ſenſuum, tum phantaſiæ, & intellectus per eas ſpecies fieri, quæ ſpirituales vocantur, porrò ſpecies haſce repreſentare nō ſolum res, quarum ſunt ſpecies, ſed & rerum modos: dico autem modos, figuram, ſitum, magnitudinem, locum, motum, quietē, & relationes multas, vt ſimile, diſsimile, dextrum, ſiniſtrum, et id genus: inter quos modos præcipui & maxime intrinſeci ſunt conuenientia, et diſcōuenientia eius, quod offertur, cum anima, omnis enim oblata res recipitur quidem ab anima vel uti amica, & conneniens, vel uti ingrata & diſconueniens. Atque hi primi quidem ſunt, & ſimplicisſimi cōſenſus, & diſſenſus rerum cum anima, à quibus duo etiam effectus primi & ſimplicisſimi ab anima fiunt, conſtrictio, & dilatatio: quippe recepta ingrati & diſconuenientis ſpecie, conſtrictio animæ & membri fit, recepta vero grati & conuenientis, laxatio & dilatatio: qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam
B habet dubitationem: quoniam contraria ſunt dilatatio et conſtrictio, cōtraria autem per ſe ab vno non poſſunt fieri, niſi forte ad vnum certum fuerint: condenſantur quippe elementa, rarefacta quum fuerint, et rarefaciunt ſe condenſata, ſed hoc ad vnum certum eſt, quo veniant ad eum ſitum & terminum, qui illis pro natura debetur: aer quoq; , ſi loco ignis ponatur, deſcendit, ſi in loco aquæ, aſcendit: ſed hæc fiunt non vt contraria, ſed vt ad vnum tendant: at conſtrictio, & dilatatio membrorum nō ad vnum eſt, ſed modo magis, modo minus vtrunque faciunt: quinimo et ab eo etiam termino ſæpe recedunt raritatis et denſitatis, qui formæ miſti debetur, quatenus miſtum eſt, quod per naturam fieri poſſe non videtur. Si igitur anima per naturam facere contrarios illos motus non poteſt, quid per deos erit, quod ipſos faciat? Sunt qui in his ad inſtinctus naturæ recurrant, dicentes habere animalis naturam inſtinctus quoſdā, per quos mouet, prout bene eſt, et magis expedit: ſed certe hoc nō aliud eſt, quàm eandem quæſtionem repetere: ſi enim inſtinctus ille eſt principium per ſe eorum motuum, oportet naturam eſſe, natura autem omnis vna eſt, et vnius factiua, aut plurium quidem ad vnum: hi autem motus neque vnum ſunt, neque ad vnum, imo non ſolum inter ſe contrarij, ſed formæ miſti contrarij.

Fortaſſe igitur dicendum eſt,ſicuti elementum plures habitudines,& plures motus habere poteſt,vnum ſcilicet ad loca propria,alium partiũ in toto,ita & anima,quæ forma mẽbri eſt,poteſt plures habere habitudines & motus,vnum quidem ad motũ elementi prædominantis,aliũ partium in toto,& hunc duplicem,alterũ,quatenus ſimpliciter miſtũ quoddam eſt,alterum,quatenus eſt forma cognoſcens:vtroq; enim modo partes in toto moueri poſſunt,nam,quatenus totum illud ſimpliciter miſtũ eſt,ſeſe partes in eo & condenſant,& rarefaciunt,quo veniant ad certum illum terminũ,qui toti cõuenit:at vero &,quatenus totum illud cognoſcens eſt,ſic poſſunt in eo moueri partes,vt bene eſt,ſi enim non cognoſcentia poſſunt per naturã ſimplicem debitam coexiſtẽtiam ſibi parare, cur & cognoſcentia & ſentiẽtia bonũ & malum non itidem poſsint? Eſt igitur anima quodãmodo vna natura,quodãmodo non vna,vna quidẽ, quatenus membrũ ſimpliciter miſtũ eſt,cuius eſt forma: ac talis quidem vnius factiua eſt,aut pluriũ ad vnum:nõ vna autem eſt,quatenus cognoſcens,ſic.n.quum à diuerſis mouetur,diuerſa etiam fit,aut ſaltem nõ eodem modo ſe habens:quare & vt talis,plura & contraria poteſt efficere, qm̃ nõ vt ſimplex,& vna natura agit.Nec inconuenit partes in toto moueri vnã habitudine,quæ toti contraria eſt ſecundum aliam habitudinẽ, nam & in alijs miſtis partes interdum rotundantur in toto,& non deſcẽdunt,interdum deſcendunt,& non rotundantur,tum & ſe rarefaciunt, ac condenſant,nunc aſcendentes contra totius naturam,nunc deſcendẽtes:quare nec inconuenit conſtringi & laxari mẽbrum,quatenus cognoſcens,vltra eũ terminum rarefactionis,qui ſibi debetur, quatenus miſtũ eſt:neq;.n.repugnat eundem motum eidem eſſe violentum ſub vna ratione,conueniens autem ſub alia.Igitur recepta ſpecie ingrati & diſconuenientis nihil repugnat mẽbrum conſtringi,ſic enim partes melius eſſe,& ſitum habent,qm̃ tactus fit ſecundum minimum,quo poteſt, & retractio à nocẽte:contra vero,ſi boni & grati ſpecies recipiatur ab anima, dilatatio fit,qm̃ penitiſsime partes omnes id bonum recipiunt,alioqui totum non bene haberet,niſi ſecundum partes omnes frueretur eo bono. Primi igitur & ſimpliciſsimi conſenſus & diſſenſus animæ hi ſunt, & primi motus animalis conſtrictio,& laxatio:ex quibus paruis principijs mox ad magnos & admirandos ſenſim peruenire animal potuit.Primum autem de Sympathijs ſenſuum & Antipathijs proſequamur.

De ſenſuum Sympathia et Antipathia. *Cap.* 14.

MIra profecto ea concordia eſt,quæ inter ſenſus & eorum obiecta verſatur,ſi temperata ſint:alioqui,ſi excedant,non ſolum non cõ-

ſentiant

A ſentiant cum ſenſitorijs,ſed ea perturbent & corrumpant.Soni igitur(vt ab ijs ordiamur)ſi valde magni ſint,ſi nimis acuti,ſi nimis graues,ſi aſperi,ſi multi confuſi,ſi prorſus inſoliti,& ignoti,ſi vniformes, ac demum ſi immuſici ſint,omnes per moleſtiam recipiũtur:cauſæ autem occultæ ad modum ſunt:cõis vero omnium ratio eſt ingratos eos offerri ſonos, in quibus anima incommodam cognitionem facit:quoniam.n.finis eius & perfectio eſt ipſa cognitio,ad hoc autem requirũtur & bonus organi ſtatus,& virtus potens,& applicatio conueniens,ac modus receptionis idoneus,tum quidem per diſplicentiam anima recipit,quum aut virtus laborat,aut organum vim patitur,aut applicatio impeditur,aut incommode recipit.Qui igitur imbecilles ſunt,aut circa auditum dolent, ſonos pene omnes ferre non poſſunt,verum cauſa non accidit ex ipſis ſonis: at ſi ſonus ingens ipſe ſit,commotat organum propter circulationes aeris, tum & virtutem diſſoluit,& applicationem tollit,vnde & confundi animam accidit & terreri:ſimiliter &,ſi acutus valde ſit ſonus,& ſtridulus, applicatio vim patitur,quaſi in anguſto facta, tum & membrana auditus quaſi icta offenditur,vnde & contrahitur repente,ac cum ea ſimul & neruuli quidam vſq; ad radices dentium,in quem locum ſubito incidẽs nouus aer horrorem quendam circa dentes facit.Grauis quoque plus æquo ſi ſonus inferatur,plus aeris mouet,q̃ ſenſitorium ferat, tum & applicationẽ

B valde amplã expoſcit:aſper vero eſt,qui fertur per inæqualem ſuperficiẽ, quare circulationes aeris confundit,& ſpeciem quaſi fractam ad ſenſum defert,vnde & ſenſatio ſimul varia fit et confuſa,ad quam nec applicatio conueniens adhibetur.Vniformis autem iccirco moleſtus redditur,ꝙ nihil addiſcit anima,coacta nihilominus intẽſionem fruſtra adhibere. Cur autem ignoti & valde inſueti ſoni timorẽ incutiant,mox dicemus, quũ de timore agemus.Qua vero de cauſa fiat,vt,qui immuſici ſunt, moleſti audiantur, muſici vero & certis conſtantes numeris ſuaues gratiq; recipiantur,difficultatem non paruã habet:quando nec numeri, nec in vniuerſum quantitas vlla per ſe poteſt eſſe principium vllius actionis, per accidens autem,& vt modi eius,quod per ſe eſt,qũo cõcurrant numeri, nõ ſatis patet.Vtrum igitur,vt quidam dicunt,ꝙ anima maxime muſica ipſa ſit,(vt Timæus tradit)muſicis etiam ſonis gaudeat,an rhæthoricũ magis eſt hoc? & Timæi generatio animæ poeticum quiddã eſt, nihil aliud ſignificare volens,q̃ ꝙ anima ex maximis rerũ perfectionibus conſtat: ad numeros autem,qui in ſonis ſunt,equidem non video,quam cognationem habeat. Fortaſſe igitur dicendum eſt,ſicut in numeris quidam integri ſunt,quidam fracti,ita & in ſonis quidam integri, quidam fracti dicuntur. Integri ſunt omnes per ſe ſoni,qui vocem vnam faciunt, vna au

tem vox, quæ tota simul mouet: fracti vero, qui vel vnam vocem non simul totam reddunt, sed per partes, vel vocem vnam & insuper partem eius includunt. Si igitur integer sonus ad aurem veniat, siue vnus fuerit, siue plures, collati inuicem suauiores accedunt, q̃ si fracti veniãt: vnus quidem, quia si vocem non vnam facit, sed per partes ad vnam ascendit vocem, asper quodammodo est, & inæqualis, atque indistinctus, si vero vocem vnam totam reddat, &, vt dicitur, rotundam, distinctus est, atq; iccirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem aut omnes, aut aliqui, molesti sunt, siue voces non reddant vnas, siue vnam & insuper partem includant: in omnibus enim inæqualitas quædam est, & indistinctio: at si voces rotundæ omnes veniãt, tum & ordo quidam in illis est & distinctio: omne autem ordinatum & distinctum delectat, quod & Aristoteles significare voluit circa problemata. Numeri igitur, quatenus numeri, nihil per se faciunt ad suauitatem, & molestiam in sonis, sed solũ, quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt: quanq̃ de his plura fortasse oporteret dicere, nunc autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum. C

Eadem & circa visum contingunt, & propter easdem causas: Lumen enim, si ingens sit, ab anima ferri non potest, quoniam & ipsum virtutẽ et applicationem dissipat, quod & colores quoque faciunt, qui nimium lucis habent, vt albi, & rubri, si & fulgidi sint, medij vero, ꝙ temperatiores sint, grati omnes recipiuntur, & inter ipsos viridis, qui temperatissimus est, tum qui illi sunt proximi, vt puniceus, et flauus: niger vero, ꝙ priuatio quædam sit lucis, minus delectat: paruorum quoque conspectus ingratus pariter est, ꝙ applicatione multa indiget, & indistinctus est. In saporibus quoq;, qui valde acuti sunt, vt Euphorbij, Clematidis, et similiũ, molesti omnes sunt: fortasse autem & sensum tactus feriunt, quoniam calidissimi sunt: calidi quoq; sunt salsus, amarus, & dulcis, sed salsus acuitatem habet haud ingratam, quoniam diluti subtilis non nihil habet, propter quod asper non est, sed æqualiter sensum tangit: at amarus contra inæqualiter tangit, ꝙ ex terreo adusto constet, & in crassa substãtia sit, quare aspera est illius applicatio, & cõfusa: dulcis vero suauissimus omnium recipitur, quoniam excessum in mistione nullius habet, sed omnium cõuenientem miscellam ex aereo multo & aqueo, cum quibus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt confracta, & rotunde commista, propter quod æqualissime sensum attingit, & vt vnum, quam ob causam è rotundis constare Pythagorici aiebant: è frigidis autem ponticus acutis oppositus est, qui è multo terreo constat non plane digesto, hoc est non exacte commisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, propter quod & ille D

le

A le asper est,& inamabilis:si vero in eodem terreo plus aquei humidi adsit,acerbus fit sapor,quà & ipse asper est,& ingratus,minus tamen,q̃ ponticus propter dilutionem:qꝑ si minus adhuc terræ,plus autem subtilis aquei bene cõmisti affuerit,acidus vocatur sapor,minus adhuc ingratus: si vero terreum subadustum fuerit,subtile autem,multo autẽ aqueo bene commistum,acetosus fit sapor.In vniuersum autem terra ingratũ videtur saporem facere,qꝑ inæqualis sit,ac sicca,& frigida, humiditas vero gratior videtur,quoniam æqualis est,& lenis:qꝑ si cum caliditate coniuncta sit,omnium suauissima habetur,quoniã & calor gratissimus est animæ,propter quod aer maxime ad suauitatem saporum facit,aqua vero ꝓpter frigiditatem minus:ignis porrò & ipse,nisi acrimonia officiat, propter caliditatem ad suauitatem conducit. Multum præterea refert,vtrũ mistio ex minutissimis conflata sit,& ijs,quæ vnum facere apta sunt, an aliter,quas ob causas diuersæ saporum mistiones fiunt,quarum aliæ gratæ,aliæ ingratæ animæ sunt:ingratissima omnium illa est, quæ nõ aliam habet appellationem,nisi qꝑ abominabilis dicitur,vt luti, stercorum, & quorundam medicamentorum:horum autem digestio nulla est, nec mistio,quæ ad vnum sit,sed plurium cõfusio,quorum alia amara sunt, alia acria,alia insipida,alia aliter se habẽtia,ad quæ nec applicatio conueniẽs esse potest,nec distinctio,nec ordo,nec demum familiaritas vlla cũ anima.

B Proportionaliter autem se habent & odores,quorum ingratissimus est,qui fœtidus appellatur,quiq; abominabili in saporibus correspõdet, nam & hic ex ijs pariter resultat,quæ nullam habent digestionem nec rationem mistionis,sed confusionem è multis ac diuersis, qualia fere sunt putrescentia,in quibus dissoluta mistione euaporatio diuersorum cõtingit.Oportet præterea & illud non ignorare,quòd contrariarum mistionum contrariæ quoque formæ sunt,& contrariarum formarum contrariæ quoq; sunt spirituales species in repræsentando:propter quod in saporibus & odoribus illud præcipue accidit,vt,quorum contrariæ sunt mistiones,illorum quoque & sapores,et odores cõtrarij sint: quare nec qui vni animali est gratus sapor, aut odor, etiam alteri est gratus, sicuti nec eisdem omnia nutriuntur, quòd diuersæ sint diuersorum mistiones, & diuersis gaudentes: quod et inter homines quoq; est videre,quorum alij vinum,alij acetum, alij carnes, alij alia fastidiunt, vel natura, vel morbo. Porrò & circa tactum eadem quoque spectantur: suauissimus et maxime conueniens est illi calor, si temperatus sit, tum et humiditas, quoniam lenis est, & æqualem tactum facit,non asperum: mistio quoq; illa voluptuosissima est,quę dulci saporum proportione respõdet, in qua decoctio est optima,et miscella rotundè confecta,temperata autẽ

AA ij qualita-

qualitatibus,quale eſt ſemen:propter quod ſuauiſsima omnium eſt volu ptas,quæ in ſeminis emiſsione ſentitur in ea parte,quæ pariter omniũ titillantiſsima eſt. Ingrata vero tactui per ſe frigiditas, maxime eſt,quæ cũ ſicco coniuncta eſt,propter quod terra,& ea,in quibus dominatur,ingratiſsima ſunt.Figura porrò,& partium ſitus,quæ tangunt,non parum faciunt ad voluptatem,& moleſtiam illius ſenſus:vnde,quę aſpera ſunt,& quaſi hamatæ ſuperficiei,ingrata animæ ſunt.Ingratus præterea, & doloroſus eſt & ſenſus ille,qui fit ſeparatæ partis à parte: nullus enim conuenientior eſt ſitus partium membri,q̃ continuatio illarum,quare ſeparata parte,quicquid aliud ſubingreditur, & tangit, inimiciſsimum aduenit: ſubingreditur autem vt plurimum aer.Sunt tamen, qui dicant ſeparationem ipſam ſentiri,vnde & dolor inſurgat, quòd violentiſsima res ſit ſeparatio:quod certe dici non poteſt,ſi quis bene aduertat,quid ſit per ſe ſeparatio,non enim aliud eſt,q̃ localis motus,aut partes illæ duæ ſeparatæ: motus autem per ſe non ſentitur,nec numerus ille,niſi quid aliud ſubſit, quod per ſe ſenſum moueat.

De primis effectibus,qui fiunt ex conſenſu & diſſenſu ſenſuum. Cap. 15.

SEntiunt autem partes & mẽbra animalis quandoq; quidem per ſe ſola,animali ipſo non ſentiente,nec iudicante ſe ſentire,interdum animali ſimul ſentiente partis ſenſationem,& iudicante:nam motus quidẽ, quo inteſtina & venæ ſuccũ trahunt,& deponunt,& torquẽtur ad emittenda excrementa,tum venarum,& cordis dilatatio & conſtrictio,& id genus per ſe quidem à mẽbris fiunt animali ipſo nihil ſentiente:vrinę autem emiſsio & fecum,& tuſsis,& ſternutatio,& ira,& timor, et progreſſio non ſine phantaſia fiunt,& iudicio animalis: quædam etiam imperã te voluntate proueniunt.Simpliciores autem et natura priores videntur motus,qui ſine phantaſia fiunt:fieri autem illos per ſenſum quendã mẽbrorum credendum eſt,conſtrictiones enim,& dilatationes non niſi per boni & mali receptionem quandam fieri poſſunt,vt dictum eſt: propter quod natura,quæ ab imperfectiſsimis per gradus ad perfectiſsima ꝓgreditur,animalia quædam fecit,quæ vegetant ſolum,et ſentiũt ſine totius phantaſia,ſed membris ſolum per tactum bonum & malum cõprehẽdẽtibus,quales ſpongiæ ſunt: quapꝓ de mẽbrorũ motibus, qui ſine phantaſia ſunt,primo breuiter agamus,mox & de phãtaſiæ Sympathijs agem⁹. D

Reaſſumamus igitur,quæ ſupra vniuerſaliter dicta ſunt, ſpeciem omnem,quæ ab anima recipitur,recipi quidem vel vti bonam & conueniẽtem,vel vti malã et diſsidentem:ad hæc autem primos & ſimpliciſsimos animæ motus eſſe conſtrictionẽ,& dilatationem, hanc quidem recepta

A boni ſpecie,illam,mali. Ab his ergo & alij deinceps fiunt, & quidem admirandi,interdum in eodem mẽbro,interdum & in annexis: quippe recepta nocentis ſpecie,et facta cõſtrictione ſæpe paulo poſt et dilatatio fit, quod alioqui mirum videtur:fit aũt ſæpe tam vehemens & ſubita dilatatio illa,vt excutiatur nocens,verum motus illi non ſecundum idem,et ſecundum eandem rationẽ fiunt:ſiquidem conſtrictio fit,vt tangatur nocens ſecundum minimum,quo poteſt,dilatatio vero mox fit, quoniã minimum illud,quod tangit,diu ferre non poteſt illum contactum,tũ quia vt miſtum vim patitur nimis aſtrictum,tum quia vt ſentiens eo in ſitu ꝑſiſtere non poteſt. Quibus de cauſis repentina laxatio fit,& ſæpe tanta,vt excutiatur nocens:ꝙ ſi excuti non detur,ſed neceſſario ineſt, & inſiſtat, tunc alternatim fit nunc conſtrictio,nunc dilatatio,ſic.n.membrũ quietem quandam & pauſam doloris inuenit,vt accidit in ijs,quos phalãgia pupugere. Interdum fit et motus tremulus, qui et ipſe compoſitus eſt è dilatatione et conſtrictione:verum differt à priori: in illo.n.vtrunq; motum faciebat anima,in hoc laxatio fit à pondere mẽbri propter debilitatem,conſtrictio vero à virtute & ab anima,quæ vbi pauliſper ceſsit ponderi,quaſi reaſſumptis viribus conſtringit membrum ac ſuſtinet: quem motum alternatim facit,quoniã ſuſtinere ſemper ſi vellet anima, deficeret:quare melius, quod poteſt,facit. Interdum recepta ſpecie mali nõ cõ-
B ſtringitur membrũ,ſed dilatatur,ꝙ maxime fit,quum intrinſecũ eſt nocens: conſtrictio.n.ipſum auget, dilatatio minuit, quoniam ſic refugit anima: quo pacto cor fortaſſe, & venæ dilatationes ſuas factitant, introrſum.n.quum caliditas magna ſit,ſi inflãmari ipſum accidat,tum ſeſe laxat ac dilatat,ſic.n.minus tangit:porrò facta dilatatione rurſus conſtrictio fit,qui motus eſt naturalis mẽbro redeunte ad ſitum proprium. Vtrique autem motui ſua cõſequuntur beneficia,naturæ cognita, nã ad priorem dilatationem ſequitur attractio noui aeris,à quo refrigeratur cor,ad conſtrictionem vero ſequitur expulſio eiuſdem aeris calefacti, et ſimul fuliginum multarũ circa exiſtentiũ:quæ quidem beneficia cognita Deo & naturæ ſunt,non autem ipſi cordi:quare quodãmodo per ſe fiũt à corde,quodãmodo per accidens,per ſe quidem,ſi conſideretur cor vt pars totius naturæ,quæ res ordinat,& fines noſcit,per accidens autem, quatenus cor eſt natura quædã vna per ſe,quæ quidem non aliud agit, niſi qđ per ſe & per naturam poteſt,ad quod ſi et finis ſequatur à natura totali intentus,per accidens fit,quantum ex ſe eſt:non.n.ſeſe dilatat cor primo et per ſe,vt aerem nouum trahat,à quo refrigeretur,ſed vt minus tangat internum nocens:nec conſtringitur,vt expellat fuligines, ſed vt redeat ad ſitum proprium: qua tamen viciſsitudine temperiem acquirit, ſine qua

viuere non posset. Sæpe et quiddam aliud maius molitur membrum re C
cepta nocentis specie, nam constringendo sese in vna parte deponit nocens in aliam partem, qua rursus constricta deponitur idem nocens in aliam, et ex hac rursus in aliam, quo pacto tandem in totum lædens abijcitur: sic intestina feces & excrementa, vesica vrinā deponunt, res quidē mira, ꝙ vnum membrum nunc has nunc illas pares contrahat, et modo hos villos, modo illos, quasi ratione quadam vtatur: non est autem ratio alia, nisi partium motus in toto, in quo quęlibet ita locatur, vt melius expedit, tantus est consensus earum inter se et in toto: propter quod sæpe non vno modo mouentur omnes, et villi omnes, sed modo hi, modo illi reliquis quiescentibus, et ita cunctis ac toto melius se habētibus, quo possibile sit. Sicut autem in receptione mali diuersi contingunt motus, ita et in boni receptione varij effectus fiunt: si enim per totum membrū receptum fuerit bonum, tum dilatatio et laxatio totius fit, quo partes omnes profunde bono simul frui posśint (vt dictum est) si vero non secundum totum receptum sit bonum, sed in parte solum, tunc non dilatatio totius fit, sed aut constrictio magis totius, aut partis saltem, quæ bono caret, ad eam partem, quæ habet. Non sunt autem consensus isti, et dissensus tantum in simplicibus mēbris, et eorum partibus, sed et inter cōposita visuntur, & ea, quæ non continua sunt, sed cōtigua, altero alteri famulante, et consentiente, vno.n. affecto et alia consimiliter afficiuntur: pro- D
pter quod diuinum dicebat Hippocrates esse consensum inter membra. Laborante matrice, et aut sursum, aut in latus retracta, ita et reliqua coafficiuntur mēbra, vnum post aliud, vt eorum nullum audeat motum conari, omnia quietem agunt, palpebræ claudūtur, respiratio vix fit, & cuncta demum ita immota manent, vt ne pes quidem aut digitus dimoueri queat sine molestia. Causam Galenus putat, ꝙ à matrice frigiditas quædam stupefactiua non aliter eleuetur ad mēbra reliqua, ac in Torpedine pisce effundi accidit: quod quidem vt admittatur, potest nihilominus sine eo stupore ad simplicē mēbrorum cōsensum referri (vt mihi videtur,) præsertim ꝙ stupefactum nullum apparet mēbrum, sed & audit mulier, et calet, ac rubet: non mouetur autem vllum mēbrorum, vt consentiant primo affecto, quē consensum in multis alijs est videre. Dolente ore ventriculi incuruatur corpus totū: in calculo situs quosdā natura docet, sub q̧bus melius nos habemus, q̄ omni alio modo: et in dolore capitis sæpe oculos ita claudi accidit, vt si aperiri cogas, molestiśsime facias, et dolorē augeas. Ita ergo et affecta matrice nerui et ligamenta, quæ ad illā pertingunt, contrahuntur, aut simul tenti tenentur, mox succeśsiue & crurum nerui, et dorsi, et diaphragmatis, et pectoris, et aliorum idem faciūt, ac de

mum

A mum totum ĩmotum perſtat,qui ſitus & ſtatus vti magis cõueniens à natura eligitur,nec partes melius in toto locari et conſiſtere poſſunt ita affecto primo membro:cuius ſignũ eſt,ꝙ,ſi dimoueas mẽbrum aliquod, mulier torquetur, et moleſtiam pati indicat, tantus eſt conſenſus inter membra,quæ,quanꝙ diuerſa ſint qualitatibus et natura,animam tamen vnam ſortita ſunt.Quærat autem fortaſſe aliquis,vtrum affecta vna prima parte ſpecies eius affectus vna ad alia mẽbra mittatur, an plures ſint ſpecies,quot et mẽbra,et affectus:nihil aũt ꝓhibet nec plures eſſe ſpecies, nec primã mitti ad alia mẽbra,ſed ſatis eſt aliquod primum eſſe affectũ, per quod anima,quę vna in omnibus eſt,poteſt partes omnes in toto mouere,vt melius eſt,et locare: ſicut.n.in vno mẽbro ſimplici recepta boni vel mali ſpecie non ſecundum totum,ſed in parte ſolum,totũ tñ ſitũ quęrit,quo põt,meliorem,ita et in toto animali,q̃ꝗ non vbiq; ſit ſpẽs boni et mali, ſed in aliqua parte tm̃,põt tñ totũ ipſum et partes in eo meliori mõ locari,quo poſsibile ſit:de quo & nonnulla mox dicemus.Ac de ſympathijs et antipathijs ſenſuũ,et ſimpliciũ mẽbrorũ per trãſcurſum dictũ ſit.

De conſenſibus & diſsenſibus phantaſiæ. *Cap. 16.*

MAiores multo,et magis admirandi ſunt conſenſus illi, et diſſenſus,qui fiunt ſpecie boni et mali ad phantaſiam delata,per quam

B non iam ſenſus aliquis iudicat,ſed animal ipſum: videtur enim ea facultas quaſi toti deputata,vti miniſtra et cognitrix eorum,quæ ad totũ pertinent.Habet autẽ phantaſia conſenſum quidem cum toto, ſed cum corde maximum ac præcipuum,ſtatim.n.et cor eiſdem ſpeciebus afficitur, quibus et phantaſia,ſiue boni fuerint ſpecies,ſiue mali:porrò et cor cum vocatis ſpiritibus ſupra,q̃ credi poſsit,conſentit,atq; ijs vtitur, vti famulantibus.Quam ob rem de vtroque non parua dubitatio eſt,ac primũ de corde,quomodo afficiatur à phantaſiæ ſpeciebus:ſi.n.non cognoſcit per illas,quomodo moueri poteſt,et conſtringi, et dilatari? diximus.n.fieri hæc ab anima,quatenus cognoſcitiua eſt:ſi vero cognoſcit per illas, vtrũne ſenſu aliquo cognoſcit ſolum,an et ipſum habet quandã aliam cognitionem maiorem,q̃ ſenſus?ſi quidem per ſenſum cognoſcit tantum,quõ igitur afficitur et mouetur à ſpeciebus omnium ſenſuũ? oportebat.n.ſolum ab vno moueri obiecto:at,ſi maiorem habet cognitionem,ꝗ ſenſus, habet'ne et ipſum phantaſiam,aut conſimilẽ aliam vim? quod certe non ſatis videtur. Porrò de ſpiritibus vocatis difficultas quoq; vel maxĩa eſt, quando conſtat moueri eos ad oẽm partem,et ſurſum,et deorſum, et in latus:vnum autem tantum vnum poſſe videtur facere, ipſi autem vnum quid ſunt,ac ſeparati,et per ſe exiſtentes in animali, quin imo nc etiam

cognitionis

cognitionis participes. Ad priorem autem difficultatem possumus cũ antiquioribus dicere cognitionem inesse cordi non solum sensu maiorẽ, sed et phantasia, tum ꝙ non modo ea dignoscat, quæ & phantasia, sed ẽt & motum sensationemq; ipsius phantasiæ, tum ꝙ et intellectus quoque actionem ad cor pertingere manifestum est, atq; eadem cor iudicare bona & mala, quæ & intellectus cognouit, vtpote princeps mẽbrum: nam sicuti sensus & phantasia intellectui seruiunt, & ministrãt, ita & intellectus et aliæ facultates in cor veluti regem et vltimum ordinatæ sunt: signum cuius est eisdem affici, atque vltimo affici, vtpote finem, quod antiqui omnes opinati sunt. Veruntamen, si cui videatur non habere aliam cognitionem cor, q̃ quæ tactu fit, facta tamen phantasia quorundã nihil prohibet, si dixerimus cor non eisdem speciebns cognoscere, posse tñ & constringi, & dilatari, & signa terroris, et iræ, et gaudij præ se ferre: quoniam anima (vt dictum est) vna est in toto animali, ad motum autem partium alicuius totius animati non est necessarium partes omnes, quæ mouentur, per se cognoscere bonum et malũ, sed sufficit esse aliquod primũ cognoscẽs, per cuius cognitionẽ totum ipsum mouetur in suis partibus, vt bene est, modo omnibus, modo quibusdã. Igitur recepta boni & mali specie in phantasia totũ animal mouetur in suis partibus, modo vna, modo alia, vt magis expedit: mouetur aũt principaliter cor, quoniã inde origo est virtutum omniũ, & de ipso totum maxime sollicitum est. De spiritibus autẽ recte illud dici videtur, ꝙ et ad partes omnes mouentur, sursum, deorsum, & in latus, et separati etiam sunt à membris alijs, si.n. continui forent cum illis, impelli quidẽ non possent huc, et illuc sine mẽbrorum offensa & distractione: qua de causa separatos illos natura fecit, verũ non ita, vt quasi athomi quædam per se cõsistant, hic, et illic distincti, sed magis continuos inter se esse ceu nubem quandam putandum est. Vtrũ autem animati sint, dubitatio apud omnes non parua est: nã animatos non esse indicium est, ꝙ et in sanguine sunt, et in semine, hæc autem nec sentiunt, nec nutriuntur, quoniã organis carent, anima autẽ sine organo esse non potest: at vero si animati nõ sunt, quomodo ad partes omnes moueri possunt? Dicendum fortasse animatos esse spiritus, eos saltẽ, qui partes mẽbrorum sunt, animatos autẽ esse nõ tanq̃ mẽbra per se, sed tanq̃ partes membri. Sunt autem partium aliæ, quæ primæ dicuntur, vt elementa, quæ sicuti in misto sunt, ita sunt animatæ: quare quũ potentia quodãmodo sint in misto, ita et potentia sunt animatæ: aliæ autem sunt partes, quæ secundæ dicuntur, quæ quodãmodo actu sunt, quodãmodo potentia, vt partes organici membri: actu.n. sunt, quoniã esse suum hãbent, et signari possunt, potentia vero, quoniam ex omnibus tertium

quoddam

A quoddam fit,quod per ſe tale eſt. Atque hoc modo & ſpiritus partes ſunt carnis,nerui,& oſsis,& aliorum,ex actione enim ſpirituum,& temperie ab ijs data,cum alijs,ex quibus componitur caro & neruus, fit tertium il lud,quod caro appellatur,& neruus,& os,quorũ præcipua pars ſunt ſpiritus.Igitur,quod per ſe animatum eſt,caro eſt,& neruus,ſpiritus autem per ſe animati non ſunt,ſed ſolum vt partes:atq;,ita ſi ſint,facile erit oſtẽ dere,quomodo moueri ad omnes partes poſsint,nam & ipſi mouentur, ſicuti partes in toto,vt bene eſt.Cognoſcente igitur phantaſia,quod mali et boni eſt in hac vel illa parte,nunq̃ bene ſe habet totum,niſi partes eũ ſitum quærant,quo totum bene habet: quare laborante corde ad ipſum mouentur ſpiritus,quaſi opem laturi:qui finis in natura quidem animalis eſt,& Deo cognitus,& cõmuni naturæ,nõ autem ipſis ſpiritibus, qui tamen moti,vti partes in toto finem præſtant naturæ notum. Nihil autẽ inconuenit partes in toto motas,& ſurſum,& deorſum,& in latus ferri (vt ſupra dictum eſt,)inconueniens autem eſſet, ſi ſpiritus, tanq̃ vnum quid per ſe exiſtens,in diuerſa agerentur. Quo autem modo & illi moueantur,qui in ſanguine ſunt,ſiquis quærat, dicendum fortaſſe moueri ipſos alio modo,vel attractos ab ijs, qui primo vt partes animati mouen tur,vel conſequentes propter continuitatem, quam cum ijs habent. E tanto igitur conſenſu,quem phantaſia cum corde habet & ſpiritibus, il-
B li primo fiunt,qui affectus animi dicũtur,gaudium,amor,ſpes,riſus,admiratio, ecſtaſis, triſtitia, timor, ira, verecundia, commiſeratio, & ſiqui alij ſunt,de quibus bene erit,ſi non omnia,quæ ad ipſos attinent,at quędam tamen obiter & per tranſcurſum dici.

De Gaudio et appetitu. *Cap.* 17.

QVòd igitur recepta boni ſpecie gaudium fiat, nemini dubiũ eſt, verum non proprie gaudium dici videtur, quum ſine phantaſia ſimpliciter membrum aliquod per ſe bonum recipit,ſed tum magis,quum animal ipſum iudicat,quod per phantaſiam fit,vt dictum eſt: videtur enim gaudium totius animalis affectus quidẽ ob bonum apprehenſum: apprehenditur autem bonum & ab intellectu,verum,quia hoc commune non eſt animalibus omnibus,vidẽtur autem gaudere omnia, propter hoc gaudium phantaſiæ attribuitur magis,quæ omnibus animalibus eſt communis,aut perfectioribus.Si igitur præſens ſit bonum,& habeatur,tum ſimplex fit gaudium,& fruitio boni: ſi vero apprehendatur quidem per phantaſiam,præſens autem non ſit,& non habeatur, aut nõ bene habeatur,tunc appetitus vocatus fit,hoc eſt motus animæ ad proſequendum bonum non habitum,aut non bene habitum: nihil enim eſt

aliud appetitus(vt & nomen ſonat) quã motus animæ ad proſequẽdum C
bonum oblatum, non autem habitum : propter quod appetitus ex gaudio & triſtitia quadam compoſitus eſt: quatenus enim bonum percipitur, eatenus gaudiũ fit, triſtitia vero, quatenus non habetur, aut non commode habetur : quapropter mouetur anima ad conſequendum, fit enim motus omnis ad id, quod non habetur. Primus autem & ſimpliciſsimus appetitus fit, quum bonum quidem recipit anima, nondum autem profunde & penitiſsime habet: quare dilatatio fit cordis, quo ſecundum partes omnes fruatur bono. Interdum anima ſecũdum vnam partem habet, ſecundum aliam non, vnde & alius appetitus innaſcitur, vt ſecundum omnes partes fruatur: quare aut partẽ, quæ caret bono, ad aliam mouet, aut vtranque inuicem aſtringit, aut bonum illud ſucceſsiue de vna parte in aliam deponit: quo pacto ab infantibus admoto ad mammillam ore, primum aſtrictio oris fit vndequaque circa mammillam, & ſuctio lactis, deinde, vt & aliæ quoq; partes fruantur, attractio fit lactis de parte in partem vſque ad ventriculum: quæ quidem attractio non ſolum ſimplex eſt à ſpecie facta, ſed & organica, hoc eſt per conſtrictionem & dilatationẽ villorum factam per modum dictum, quo partes in toto mouentur, prout expedit, ſpecie boni percepta per phantaſiam : non ſunt autem hi motus, & ordo inter membra abſq; fine naturæ cognito, q̃q̃ particularia mẽbra ſimpliciter agant. Interdum oblatum bonũ nullo modo habetur, ſed D
ſeparatũ eſt, appetitus nihilominus fit ad ꝓſequendum, vnde animal ipſum ſeſe aut totũ mouet ad bonum, aut partem aliquã, vt manũ, quo magis potiri poteſt: verum actio hæc non ſtatim fit nato animali, ſed in quibuſdam longe poſt, & non niſi iam phantaſia habente experiẽtiam multorum motuum, vt lacertorum, & aliorum ijs ſeruentium: quo pacto tandem ꝓgreſsio fit, quippe è paruis principijs & motibus ad maiores, & demum ad maximos peruenitur: tantus eſt conſenſus partium & inter ſe, et in toto. Porrò ſpecierum, quæ vt bonæ recipiuntur, aliæ fiunt cum abiectione contrarij, quod per ſucceſsionem quandam fit, & in tempore, vt ſedatio ſitis, & vniuerſaliter primarum qualitatum receptio: aliæ momẽto, & ſine motu perficiunt, vt viſio: quæ igitur cum motu accidunt, & in tempore fiunt, delectare magis videntur, quia longior eſt voluptas, & diutius producitur: quę vero momento perficiunt, quaſi ſimul fiant, & factæ ſint, delectant minus: atque hoc modo ſe habent, quæ gaudium faciunt. Quoniam autem & per phantaſiam & per intellectum homo apprehẽdere, & appetere bonũ poteſt, reliqua vero animalia per phantaſiam ſolum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit, voluntas dicitur, qui vero tàm in homine, quàm in alijs animalibus per phantaſiam

A tasiam fit, appetitus simplex dicitur: est autem & voluntas motus animæ ad consequendum bonum per intellectum oblatum, non autem habitum. Consultat quidem intellectus, & ratiocinatur, & bonum ostendit, & eligendum, quo oblato, si non habetur, motus fit animæ ad consequẽdum, quæ voluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiscitur, est amor vocatus: duo enim quum ad gaudium concurrant, receptio scilicet boni, & causa, siue res, quæ bonum illud producit, si quidem consideretur anima, quatenus bonum recipit, & apprehendit, sic quidẽ simpliciter gaudet: si vero consideretur, vt & causam respicit, quæ gaudium illud facit in ipsam, sic quidem amor fit, hoc est desiderium quoddam, quo & illi rei bene esse optatur, qui amor vocatur: quòd enim amor eiusmodi sit, illud monstrat, quòd, res ille si bene habent, lętamur, si male, tristamur. Quapropter amor per se causam respicit secundum se, quæ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ: & simpliciter quidem non aliud est amor, q̃ beneuolentia rei, qua gaudemus: quòd si rem illam in voluptatem nostram vertamus, non amor est, sed libido: amor.n. per se omnis purus est, & nihil aliud vult, nisi vt bene sit illi rei: quem amorem non solus homo, sed & alia animalia habent, quibus phantasia & memoria inest, nã & filios ea tueri videmus, & ijs escas parare: propter quod & diuina res est amor, & à natura propter finem diuinum datus.

B

De tristitia, et odio. Cap. 18.

SIcut igitur recepta boni & conuenientis specie lætitia fit, ita recepta specie mali & dissentientis tristitia innascitur, quæ proprie tristitia dicitur, quum animal ipsum iudicat per phantasiam: quanquam etiam tristitia dicatur, & quum membrum aliquod per se mali speciem recipit. Est autem & in tristitia appetitus suus, hoc est motus animæ, sed hic est ad euitandum malum, qui est primus & simplicissimus appetitus, qui in tristitia fit. Sunt autẽ plures modi, quibus anima malum euitat: primus est refugere, qua potest, propter quod constringitur membrum, sic enim secundum partes multas refugit, nisi intrinsecum sit malum, tunc enim dilatatur, vt dictum est: quum vero constringitur, si diu ferre eum situm non potest, tum aut motum facit compositum, modo dilatando se, modo constringendo, aut motu tremulo agitur, aut excussionem nocentis tentat, membro sese repente & impetu quodam laxante: quod quidem in simplicibus mẽbris sine phantasia motis naturaliter fit eo modo, quo dictum est: in animali autem iudicante per phantasiam maiori quadã eruditione fit, edocta iã phantasia plures motus. Quis mõstrauit Asel-

lo rudissimo animali, quum pungitur, pellem primo constringere, mox C
repentino quodam ac grandi conatu facto eandem laxare, & distẽdere, ac per eum motum lædens excutere? nempe prius natura docuit constrictionem facere recepto nocẽte, mox & eadem dilatationem docuit, partibus, quæ prius constrictæ fuerant, non potentibus diu eo sub situ stare: quos motus vbi semel edocta fuit phantasia, tum quasi facta arte quadã & memoria promptissime eum excussionis motum operatur: operatur autem modo hoc, modo alio ingenio, modo pedes admouendo, modo manus, modo alia membra, per quæ nocens abijcitur: ꝙ si nullo modo ꝓpellere, et amouere posse iudicet, animal ipsum fugit, et amouet sese à nocente. Sicut autem in gaudio erat & gaudium simplex, & amor, ita in tristitia est & simplex tristitia, & odium, tristitia quidem, quatenus anima sub recepto malo male habet, odium vero, quatenus causam respicit, cui male vult: est enim odium desiderium quoddam, quo male optamus causæ, à qua tristamur. Est autẽ & in animalibus, omnibus, aut perfectioribus sua maleuolentia, in quibusdam quidem conspicua, in quibusdam obtusior, in quibus imperfecta quædam est phantasia: sunt enim animalium, quæ solum refugere à malo nouerunt, quædam vero, quæ etiam repellere possunt. Hominum autem alij natura tristes sunt, alij lætabundi magis, tristes sunt, qui contrarijs resistere minus possunt, læta vero obire non sunt idonei, lætabundi autem, qui & ad læta aptissimi sunt, & tristibus maxime possunt resistere. Qui igitur pauci caloris sunt, & exangues, ac debiles, vt senes, & ægri, & conualescentes, parum resistere contrarijs possunt, quare vt plurimum tristes sunt: porrò & hi, & qui melancholici natura sunt, & amarioris sanguinis, ad læta minus idonei sunt, quare nec ea vti læta recipiunt, vt spectacula, veneres, commessationes, conuentus, lusus, & id genus: ægri quidem, & pauci caloris, quia non possunt, & dispositionem non habent: melancholici vero, quia ad contraria dispositi sunt. Iracundi vero & ipsi non lætantur, quia ira non sine tristitia quadam est, qui vero optime sani sunt, & multo abundãt sanguine, & eo quidem dulci & leni, non acri, et bilioso, & melancholico, ij quidem, quòd & maxime resistũt contrarijs, & ꝙ optime dispositi sunt, omnia fere aut vti læta recipiunt, aut vti minus tristia, quare & ad societates, & cantus, & spectacula, et lusus, et alia id genus maxime proni sunt: vnde et iuuenes, et pueri maxime gaudentes sunt. Alij præterea maxime amant, qui scilicet & læti natura sunt, multa enim recipiunt vti grata: talium autem est amor: alij parum amant, qui et tristes natura sunt, plurima enim odere propter contrariam causam, ꝙ omnia fere vti ingrata recipiunt: in ijs autem odium versatur. Sunt porrò qui neminem fere amant, nam, quẽ-

admodum

A admodum inter animalia quædam ſunt, quæ reliqua ferè omnia odere, & perſequuntur, vt ſerpentum genus, ita et inter homines quidam ſunt, qui reliquos odio habent: quod et in guſtu quoque accidit, in quo diſpoſitiones quædam inueniuntur, quæ edulia fere omnia abominentur: ſicut igitur in his praua quædam conſtitutio eſt in lingua, & ſtomacho longe ab ea, quæ ordinario, & vt plurimum fieri à natura ſolet, ita & inter animalium ſpecies, et inter homines ipſos cenſendum eſt in quibuſdam alienisſimam ab eo, quod vt plurimum eſt, conſtitutionem eſſe humorum, et complexionis, per quas reliquos odio habent. Aliȩ his opiniones ſunt, alij mores, alius color, alius aſpectus, ſanguis eorum cænoſus, turbidus, et quadam ſordida melancholia redundans, quibuſdam quidem frigēs, quibuſdam exuſtus, qui et inſolentes ſunt, et ſuperbi, reliquos deſpectui habentes, ad ſeipſos omnia trahentes, inuidi præcipue, vtpote maleuoli. Atque ita ſe habent triſtitia, et gaudium.

De timore. *Cap.* 19.

QVòd autem et timor triſtitia quædam ſit, manifeſtum eſt, omnes enim ex malo aliquo timemus: ſi igitur malum præſens iam ſit, et lædat iā, triſtitia ſimplex fit, ſi vero præſens non ſit, ſed immineat vt affuturum, tum timor vocatus et pauor fit: nihil enim aliud eſt timor, q̃ triſtitia ex imminenti malo. Primum autem, quod in timore fit, B eſt fuga caloris introrſum, eius quidem, qui extra cor eſt, verſus cor, eius autem, qui in corde, in penitiſsima cordis: propter quod timentes et pallent, & tremunt calore deſerente membra. Fit autem in timore maxime concurſus caloris ad cor et fuga, quoniam et laborat maxime cor: in ſimplici namq; triſtitia, præſente malo in aliquo membro, phātaſia quidem fit euitandi malum in ea parte aut per conſtrictionem, aut per motū tremulum, aut per excuſsionem, aut aliter, ipſum autem cor per ſe non laborat: at vbi ſpecies mali imminentis ad phantaſiam, et ad cor fertur, ipſum quidem per ſe laborat, quare maxime ad ipſum fit caloris cōcurſus. Fit quidem interdum, vt et in ſimplici triſtitia laboret cor, vt in nuncio cæſi filij in prælio, aut fugati exercitus, et eiuſmodi: verum differt et hoc à timore, q in timore ſimul cum triſtitia ſemper anima videtur ſatagere, et conſilium quærere, vnde confunditur, & tremit, in nuncio autē fugati exercitus ſola triſtitia fit: cuius ſignum eſt, q, ſi nūtietur fugatum eſſe exercitū, adhuc tñ incertum ſit, tremor ſimul & timor cum triſtitia illa iūgitur, eo q anima ſatagit, & cōſilij confuſa eſt, & neſcit, quid faciat: propter quod minus timent, qui conſilium capiunt aduerſus īminēs malum, vnde &, quum de improuiſo imminet malum, timemus magis.

Eorum

Eorum autem, quæ timorem incutere solēt, multiplex est natura, vni C
uersaliter autem quorum mistiones & naturæ contrariæ sunt, & multū dissimiles, sicuti per inimicitiam quandam & disconuenientiā recipiuntur ab anima, ita &, si sub modo aliquo, quo nocere possint, recipiantur, timorē inferunt. Miluo quidem & Pullo gallinaceo inimica natura est: non timet autem Miluus viso Pullo, q; nihil ab ipso lædi potest, pullus autem contra viso Miluo expauescit, q; naturam eius vti inimicam & nocere potentem recipit: elephantis autem & equi natura cum pullo nō est contraria. Videtur autem natura non frustra hunc timorem insinuasse animalibus, quo possent & fugere, & se tueri: quinimo & propter hanc causam non solum voluit formas contrarias formidabiles esse, sed & certas figuras & motus, sub quibus delata species timorem apportet: ꝑpter quod non solum verus Miluus, sed & fictus similitudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Est autem animalium inimicitia interdum cum tota specie, interdū non cum tota specie propter certa quædam: qua de causa cum Psillis & Marsis non ea serpentum inimicitia est, quæ cum reliquo genere, siue sit mistio ijs non omnino cōtraria, siue odor, siue aliud, per quod species minus ingrata accidat: quæ amicitia & inimicitia naturæ īter homines quoque versatur: propter quod alios sine causa odimus, alios amamus ꝑpter modos, cum quibus species rerum ad animam veniunt, qui sunt conue- D
nientia & disconuenientia. Formidolosa quoq; ea sunt, quæ vti prorsus ignota pertingunt ad phantasiā: dico autem ignota non quantum ad vniuersale illud, quod cognitionē facit, vt color, sonus, & id genus, sed quantum ad coniuncta, quæ sub ipso vniuersali latent: quum .n. nescimus, quę sint, & an bona, an mala, tum ignotum illud pertimescit anima, q; phantasia fiat de sublatente, atq; imminente malo: propter quod & noctis, & solitudinis, & maris, & præcipitiorum imago & belli formidabilis est: omnium .n. horum phantasia fit coniuncti cuiuspiam, quod nocere possit: cuius signum est, q; assuefacti nihil pręterea timemus, quasi securi: hac de causa sæpe expauescimus ex paruo lapilli casu, si impræuisus accidat: & superueniente nobis aliquo, vel etiam amico, si de improuiso superueniat, timor fit, q; nondum parata anima sit, & non cognoscat, re autē cognita statim cessat timor. Eadem de causa in Ephialte, quem alij incubū vocant, formido fit, quoniam per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum veniūt, & prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum, quæ solent eam dilatationem prohibere, inter quæ occurrit pondus aliquod nos opprimens: quare phantasia fit ponderis nos opprimentis: hoc aūt quum vti ignotum offeratur, timor fit: facto autē timore rursus

A ſus memoria fit terrefacientium,inter quæ nobis occurrit aut Dæmon, aut quid ſimile,antiquis autẽ Ephialtes gigas:ſemper.n.in ſomno ea primo occurrunt,quæ maxima ſunt in vno quoq; genere:quare tandẽ phantaſia fit dæmonis alicuius,aut alterius ſimilis nos opprimentis, vnde excutimur præ timore.Sunt porrò magis & minus timoroſa ea, ad quæ magis & minus ſumus potentes:alij ſcalas timent aſcendere, ꝙ minus agiles ſint,alij nihil timent,ꝙ agiles ſint,& alij ponti anguſto committi expaueſcunt,alij non.Timidi vero natura ſunt,qui frigidi magis ſunt,quales mulieres,eunuchi,ſenes,& melancholicorum genus,contra vero audentes magis,qui natura ſunt calidi,& multi ſanguinis,& ſpirituum : ea enim eſt optima animæ diſpoſitio,per quam ipſa maxime põt, & operatur,& reſiſtit : operatur autem,& poteſt per calorem : quare quibus is eſt plurimus,& minus confunduntur in periculis, et ſemper conſilium capiunt,&,ſi pars ſanguinis & ſpirituum introrſum fugit,pars tamen multa relinquitur,quare nec tremunt,nec pallent ſicuti alij,et ſe tuentur.Timidiores quoq; ſunt cæteris paribus,qui paucorum habent experientiã, multa enim ijs vti ignota offeruntur:propter quod pueris maxime infertur timor,experti vero,& ſecuri,& potentes diſtinguere coniuncta cum rebus,pauciora expaueſcunt:ſunt tamen nõ nulli,qui,ꝙ experti nõ ſunt, quæ ſubſunt rebus,multa non timent,nondũ enim nouere pericula, quæ B coniungi conſueuere:ꝑpter quod & qui plura conſiderãt, et plura experti ſunt,interdum magis timent,q̃ qui ad pauca aduertunt,vt ebrij, et qui natura ſimiles ebrijs ſunt.

De admiratione,et Ecſtaſi,et riſu. *Cap. 20.*

SI vero nouum aliquid vti ignotum offeratur , non tamen phantaſiã faciens imminentis mali,tunc nõ timor fit,ſed admiratio ſola : nihil enim aliud eſt admiratio,quàm ſuſpenſio animæ,ſeu fixio, et applicatio intenta:nam et tenduntur nerui,et calor,ac vis omnis animæ ad id affigitur,vnde & intentio vocatur.Si igitur ignotum illud vt ſimpliciter ignotum offeratur,tunc inquiſitio ſola fit,ideſt applicatio animæ ad eam rẽ, et ad coniuncta cum illa,ad quæ mouetur de vno in aliud:quod quomodo fiat,difficultatem non paruam habet:diximus autem de eo in ijs, quæ à nobis de intellectione alias ſcripta ſunt.Si vero,quod offertur vti ignotũ,ſub ratione offeratur cuiuſdã magnitudinis conſueta longe excedentis,ſed rei tamen,quã per opinionẽ veneramur,et amamus, tunc ecſtaſis vocata fit,hoc eſt mentis phantaſiæq; exceſſus quidã in admiratione, per quam ab omni alia re diſtracti,ĩmotiq; reddimur,et inſenſitiui:quod maxime ijs accidit,qui aut vere ſancti ſunt,aut ſibi ex melãcholijs videntur: his

his enim & angelorum choros & Deos videre apparet. Idem & amantibus interdum euenire consueuit ex ingenti intentione in rem amatam, sæpe enim adeo magna est, vt species ea in phantasia perinde moueat, ac si in oculis esset: nihil enim refert ad apparentiam faciẽdam, siue species deforis veniat ad oculos, siue introrsum: propter quod videre sese putant, & obstupescũt, & extra se fiunt. Si vero res sub ratione magnitudinis oblata sit, sed rerum timendarum, vt Demonum, & Manium, tunc affectus supra ecstasim fit, qui nomen non habet, sed ab effectu horror appellatur: horrescimus enim, & rigidi euadimus, admiratio enim tensionem facit, timor frigiditatem, vnde quasi congelati distentiq; neruos & pilos, immoti stamus. C

Noua quoq; ea sunt, quę risum mouere solent. Verum illud in primis sciendum est lætitiam omnem cordis spirituum & diaphragmatis dilatationem facere, horum autem dilatationem dilatare & musculos, qui à lateribus buccæ sunt, ac facere motum illum oris, qui risus dicitur, qui in natura finem aliquẽ habet, quo lætitia interna in facie manifestetur: qua de causa, quum aut amicis & familiaribus, aut filijs, et vniuersaliter charis occurrimus, præsertim si vti noui adueniant, ridere solemus, & lætitiam ostendere. Verum hæc non proprie ea sunt, quæ ridicula dicuntur, neque eiusmodi proprie risus est: res autem, quæ proprie risum mouent, sunt in primis nouæ, repentinæ, leues, ac ludicræ, habentes argutiã quandam, & cõcinnitatem ad aliud, ab his enim maxime ridere solemus: quales sunt facetiæ, & quæ mimi repræsentant, et personati, & extranea quędam subito ac concinno quodam casu facta, vt si quis ad negotia sua intẽte pergens subito labatur: hęc enim omnia vti noua offeruntur, & ꝓpter nouitatem subitam admirationem inducunt: repentina autem esse oportere monstrant facetiæ, quæ quum protenduntur, & affectate dicuntur, leporem et salem omnem amittunt, subito enim ferire volunt: leues autem res esse debent, alioqui, si seriæ sint, non risum facient, vt si, qui mimus est, sit pater, aut qui labitur, male afficiatur: porrò delectant hęc, quoniam argutiam habent et concinnitatem quandam. Oportet autem scitu facilem esse argutiam, alioqui inquisitionem faciet non risum: quæ igitur eiusmodi sunt, omnia subitam et repentinam admirationem, ac repẽtinam etiam delectationem faciunt, admirationem quidem, quia vt noua offeruntur, repentinam vero, quia subito oblata, delectationem vero, tum quia cognoscuntur facillime (delectat enim omnis cognitio, vtpote animæ finis, & perfectio) tum quia appositam ad aliud concinnitatem habent, qua de causa et trãslatio delectare solet: delectatio autem omnis vtpote res læta expansionem cordis facit, hęc autem motum oris, qui risus D

A sus dicitur. Quòd autem appositam quandam concinnitatem habeant, quæ risum mouent, monstrant & facetiæ, & mimi, & personati: facetia .n. omnis arguta est, vnde & sales dicti sunt: mimi vero propter aptā imitationem maxime delectant: personati vero & ipsi imitantur: non omnes autem risum mouent, sed qui per noua quædam, & extranea, quæ quatenus talia, admirationem primo subitam faciūt, mox delectant, si apta sit nouitas. Est autem & in eo, qui cadit, & inopinate labitur, sua concinnitas, quæ delectat, aptissime enim videtur fieri, vt qui intēte in rem suam pergit, repēte labatur, nullus enim (vt dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. Quis non ridet, qui videat duos monachos super equo aliquo, q calcitret, & deijcere illos patres velit? nimirum appositissima res est, & facetissimus casus: quòd si periculum aliquod graue ijs immineat, iam non risus fiet, sed timor, & pietas, quoniam res seria fit, nō amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus compositus ex admiratione & lætitia motus, propter quod & quædam contranitentia in risu est, admiratio enim suspensionē quandam in anima facit, lætitia vero expansionem: qua è re fit, vt, quum producitur risus, non sine molestia fiat: q̄q̄ & alia quoq; causa coniungatur, q non debite perflatur cor in illa quasi cōtinua expansione existens. Assimilatur autem risui & is, qui ex titillatione contingit, compressis capitibus lacertorum quorundam, & neruorum, vt coxarum, & plantæ pedis, & subalarum: non est autem proprie risus, sed assimilatur, quoniam & ille mistus est motus ex suspensione et dilatatione cordis repente factis: quod accidit non quomodocūq; compressis, & tactis lacertis, & neruis illis, sed leuiter tantum, & per summa, ac subito præssis, & subito etiā dimissis, atque ita alternatim dimotis: ex primo enim cōtactu & leui pressione quidam veluti horror repentinus accidit, qui ad diaphragma & cor pertingens repentinam contractionem et suspensionē animæ facit, mox subito etiam dimissis neruis illis subito etiam cessat horripilatio, & cor ad propriam naturam redit, quod cum delectatione, & gaudio fit, & dilatatiōe: est autem tam subitus vterq; motus, vt simul pene sint suspēsio animæ et dilatatio, quod & in risu quoq; contingit: propter quod et hic quoque proportionale quiddam risui contingit, non sine molestia quadam.

B

Nemo autem sese ipsum titillat, quoniam subita quædam horripilatio est, quod titillare dicimus, subita autem fit titillatio, & repentina, quum anima imparata, & nō aduertente contactus fit, at sese tangente aliquo semper parata, & aduertens anima est, alio vero tangente, etiāsi aduertere velimus, horror nihilominus fit, quia tā continua nō est animaduersio illa, vt tamen non tangatur tanq̄ de improuiso: cuius signum est, q,

si intentissime & obstinate aduertamus,aut titillationē nō sentimus, aut minorem.Idē accidit,& si quis capillum alteri vellicet non aduertēti,subito.n.horrescit,quod nemo patitur,sibi ipsi capillū vellicans. Sunt autē alij ad risum promptissimi,alij duriores:duo.n in risu sunt, admiratio subita rei nouæ,& ludicræ,& delectatio:qui igitur facillime admirantur, ij ex causa hac aptiores sunt ad ridendum,propter quod pueri maxime, & mulierculæ,& plebs facillime ridere solent,grauiores aūt,& seueriores,vt viri,et ij quidem philosophi minus in risum ducuntur.Porrò,qui læti natura sunt,aut ex accidenti aliquo,facilius in risum mouentur,facillime.n.lætis afficiuntur pp dispositionem:quare per naturam iuuenes,& optime sani,& qui sanguinem plurimum habent,& eū dulcem, non biliosum,non melancholicū,maxime ridere solent:ex accidētibus vero dispositi quoq; ad risum sunt,q in lętitia quasi sunt cōstituti, vt ebrij,& quibus multa adsunt eorū,quæ læta dicunt,si noua sint:quare,& qui in cōuiuijs sunt inter familiares & amicos,q̄ plurimū ridere consueuere, imo sępe adeo effuse rident,vt continere non possint risum,& incōtinentię notentur:causa est,(vt Arist.ait)q̄p ipsa lætitia quasi risus quidā est,& ij quodāmodo in motu sunt semper,res autem in motu posita adeo prōpte impellitur, vt contineri non possit:contra autem,qui aut natura,aut ex accidenti aliquo tristes sunt,vt melancholici,& quibus amarior est sanguis, & ægri,& iracundi non facile ridere solent,qm̄ delectari nō possunt,vnde & aliqui visi sunt,qui nunq̄ risere(vt de Philippi imperatoris filio legitur)qui ob id agelasti appellantur.Nunc de ira dicamus.

De Ira. *Cap.* 21.

QVòd igitur,quicunq; irascitur,ex offensa aliqua irascatur, manifestum est:cognoscitur aūt offensa & per intellectum,& per phantasiam.Irasci autem cōe est animalibus omnibus, aut perfectioribus,quare & ijs per phantasiā accidit,quatenus cōe est,irasci. Nō est autem ira,quum non iudicante animali ipso,mēbrum aliquod recepto nocente aut constringitur,aut ēt nocens expellit,sed tum solum,quum animal ipsum iudicat:porrò nec,si animal recepta mali specie phātasiam faciat aut se contrahendi,aut aliter cauendi à nocente,aut ēt propulsandi, quatenus sese à malo defendat,irasci ipsum dicimus:neq;.n.aut in tussi, aut sternutamento ira moueri animal dicimus,nisi cōi quadam appellatione:quare tum solum irā vocamus,quum & odiū fit in rem, quæ offendit,nec solū odium,sed & appetitus nocendi illi,et quodāmodo vlciscendi iniuriam:quod quum per mēbra exteriora fiat,vt p manus, aut pedes, aut cornua,aut dentes,et id genus alia, quibus natura animalia armauit

necessarium

A necessarium animæ est vires colligere, ac mox demandare ad ea mēbra, quæ agere debent. Primum igitur quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, vbi sedes animæ & vis est: propter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebullitionem, hoc enim primo fit, mox, nisi quid impediat, transmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quę nocere paratæ sunt: prohibent autem quædam eam sæpe transmissionem, vt aut timor maioris periculi, aut iudicium, ꝙ frustra id fiat, aut ratio, & eiusmodi alia: sed hæc accidūt: quare ira per se est appetitus nocēdi causæ nos offendenti, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdē per se ad partes, quę nocere habent. Nocent autē animalia nunc ꝑ has, nūc per illas partes, vt cuiq; promptius est, at homo, quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam monstrat, aut iurgijs, aut imprecatione mali, aut & blasphemijs in Deum, quem causam esse oīum, quæ fiūt, in opinione hominum est. Sunt aūt alij promptissimi quidē ad irascendum, tardi autem ad prosequendam vindictam: alij vero tardiores quidē ad irascendum, promptiores vero ad sumendam vindictam: alij ad vtrunque promptissimi: alij ad vtrūq; tardissimi. Qui igitur tristes natura sunt, et omnia ferè per displicentiam recipiunt, vt ægri, & male affecti, & ex alijs causis irati, et quibus biliosior est sanguis, & melancholici, omnes q dem hi, ꝙ ex omni causa facillime offenduntur, facillime irā concipiunt:
B tardius autem exequuntur, quicunq; ex his timidiores sunt, et pauci sanguinis, & frigidioris, tum vero & prudentiores, et rationi parentes magis: contra vero, qui bene valent, et multi sanguinis sunt, & lenioris, serius quidem irascuntur, & non facile, quia omnia fere vel vti læta recipiunt, vel vti minus tristia: at, vbi de offensa iudicium fecere, tum promptissime iram effundunt, et vlciscuntur: ad vtrunque vero impigri sunt, quicunque calidi quidem sunt, et multi sanguinis, sed biliosi, et amari, aut exusti melancholici, præcipue autem & irrationales, & superbi: superbi enim ex omni iniuria vel leui magnam iram concipiunt, quòd iniuriam non metiuntur, quāta per se est, sed quantus ille videtur, cui illata est: tardi vero sunt ad vtrunque frigidi natura, sed mites tamen, & ingenij haud peruersi: atque hi obliuiscuntur etiam iniuriarum, quod non ij faciunt, quibus crassus, & fibrosus est sanguis, quique inuidi sunt, & superbi, & praui ingenij.

De Verecundia. *Cap. 22.*

VErecundia autem est tristitia de defectu proprio in præsentia alterius, propter quam fit motus sanguinis & caloris ad eas partes, quæ laborant maxime: laborat autē maxime facies in præsentia alterius,

qui iudicet defectus nostros, pp quod et erubescimus, et demittimus oculos in pudore: tristamur igitur, et dolemus ob defectū proprium (vt pote malū.) Nihil autem refert, siue actu fiat defectus ille, siue factus fuerit, aut immineat, omnino.n. tristamur, et, si nemo sit præsens, tristamur solū, si vero alius, aut plures præsentes sint, non tristamur solum, sed pp præsentiam laborat facies, quasi ferre non potens præsentiam eius, qui nostrum defectum videt: propter quod natura quasi opem latura illuc calorē mittit, calor etiam sanguinem trahit, vnde rubemus: quod in adolescētibus signum bonum dici solet, signum est.n. ingenui animi, cui cura sit defectus proprij, et corrigi sit sperandum: in sene aūt verecundia laudari non solet, vtpote qui factus senex, correctus tñ non sit, et virtutem nō habeat. Qui igitur arrogantes sunt, et sibi plurimum tribuunt, cæteros contemnunt, & nihili habent, quiq; scelerum & defectuum propriorum curam nullam habent, hi solent inuerecundi esse, pp quod impudentes cum ex probratione quadam nominantur: sunt tñ, qui inuerecūdi sunt, vel ꝙ ad defectus proprios non aduertunt, vel nō cognoscūt. Timidi vero, et qui alios non nihili faciunt, defectuum autē propriorum curam gerentes, & aduertentes, magis solent verecundia capi. Atq; hæc quidē de affectibus animi, & eorū causis, et sympathijs, ac antipathijs dicta sint ꝑ trāscursum. C

De alijs quibusdam consensibus phantasiæ. Cap. 23.

QVosdam præterea consensus habet phantasia, quū à memoria quorundam mouetur, aut valde intenta est: quippe alio oscitante & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus: qđ fit excitata memoria alterius ab oscitatione, tum et facto repente et inaduertenter appetitu eiusdem, quod alias anima vti bonū agnouit, vnde et nos simul oscitamus: nihil.n. refert ad faciendum eū motum, an vapores aliqui pigri super musculis sint, vnde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idē appetitus, idem.n. omnino fit: innascitur aūt nō aduertentibus nobis facta memoria, aduertentibus aūt non innascitur phātasia rectum iudicante. Similiter et edente alio acerba quædā, memoria fit et appetitus consimilium, oīs autem appetitus animā mouet, et calorē, anima autem, quæ in mēbro est, quod appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit ꝓportiōale quiddā, aut saliuam, aut, quod melius iudicat: sicut et in veneris phantasia appetitu facto intenditur virga suggerente anima plurimū spiritus: et dolente mēbro calor et sanguis concurrit: ad q̄ si recte respiciamus, impossibile non existimabimus, quod de pregnantibus dicitur, remanere.s. in fœtu signa quorundā, quæ ipsæ auidissime appetiuere: siquidē facta ingenti quadam phantasia et appetitu quorūdā anima ex ijs, quæ in corpore sunt, ꝓportionale aliquid mouet præcipue D

in

A in sanguine, ex quo quū nutriatur fœtus, nihil prohibet signa quędā eius alimenti ita affecti in eo remanere, præsertim coloris, propter quod ea signa rubentia ferè omnia sunt, et exustionem aliq̃ in sanguine factā ostendentia: fortasse autem & figura cupitæ rei ostenditur, quod in eo ꝓportionali anima ēt figuram mentiatur. Eadem porrò phantasia intenta pōt et fascinum inferre, non quidem ab vno quoq; hominū, sed à certis solum, quorum humores et spiritus adeo remoti sunt à natura aliorum, vt pene venena sint: ij igitur concepto in infantē odio intentissime intuentes, spiritus quosdā ex oculis, et tota è facie eiaculantur, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos vti venena sensim absumunt: ex oculis autem, & toto è corpore euaporare insensibilia corpuscula monstrant specula, in quę mensibus laborātes mulieres inspectāt, spurca.n. et squallore quodam ac situ obsita redduntur: legimus et familias quasdā fuisse in Creta, quæ laudando fascinum inferebant, quod certe vti possibile recipiendum est: existente.n. natura quorundā (vt dictum est) perinde ac venenosa, et eiaculatis ex oculis eorū spiritibus perniciosis nihil ꝓhibet non infantes solū, sed et grandiores fascino affici, laudando aūt maxime, q̃m laus propria lętitiam parit, lætitia autem, vt diximus, dilatationem tū cordis, tum & spirituum facit, tum et totius faciei, et præcipue oculōrū, vnde aditus quodā modo aperitur veneno, quod à fascinatore eiaculatur: qua è re forte enatū

B est illud, quod præfamur, quū aliquos laudare volumus, bene.n. prius ominantes, verba nostra, dicimus, tibi nō noceant: quin et aliq̨ sunt, qui, dum laudantur, faciē auertunt, non tantum vt indicent molestā sibi esse laudationem, sed vt à fascino caueant, iam.n. in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrum aūt & numeri quidam, et figuræ, et imagines sympathias quasdā et antipathias habeant ad amores, et odia, et fascinos, et vtrum verba, et cantationes, et id genus ligent, et soluant, alterius quidem est et temporis, et contemplationis.. De ingenio autem eorum animalium, quæ intellectu carent, et qūo nidos ad alendos fœtus, et telas ad capiendas escas tam artificiose fabricentur, et alia eiusmodi, nō nulla quidem diximus in ijs, quæ de intellectione à nobis scripta sunt, nōdum autem emissa, neq; plane exculta, et digesta: quod faciemus, si vita & otium suppetet nobis. Atque hæc de sympathia et antipathia rerum, quantum attinet ad contagiones, pro tempore dicta sint.

De quibusdam dubijs à Rhamnusio scriptis. Cap. Vltimum.

HAec quum iam impressa essent, ac visa à Ioan. Bapt. Rhamnusio Illustriss. Vene. Dn̄ij Secretario, vtriusq; linguæ peritissimo, et eorū, quæ ad bonas literas et disciplinas attinent, multa perdocto, gratulatus ille ꝓ vetere amicitia nobis, simul et nō nulla dubia ad nos ꝑscripsit, et no-

uas

uas quasdam sympathias proposuit, quarum rationem, si otium mihi fo C ret, expostulabat, digna quidem omnia, de quibus consideratio haberetur diligentissima. Nam, quum ego causam, q̃ in nauigatoria pyxide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in montes Ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationem ille non negligendam attulit, primum quidem q̃, qui de subiectis polo partibus scribunt, nulli dicunt mõtes Ferri, et Magnetis sub polo esse: deinde q̃, & si dentur ij mõtes, causa tamen ad eos referenda non videtur in nostro mari, quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italiæ esse Magnetis montes (inde .n. erui omnem Magnetem, quo hic vtimur) nec tamen nauium illac prætereuntium perpendicula ad eos montes verti, oportere autem ita fieri, si Magnetis species perpendiculũ mouet, ꝓpinquissimis existentibus insulæ illius montibus: cur. n. nõ magis moueāt, q̃ qui remotissimi sunt sub polo?

Ad hæc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum vna erat, qui fiat vt imposito oleo in charta ita aptata, vt contineat, subiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam autem non. Alia erat cõsimilem habens rationem, cur & circa pomum circumuoluto tenui linteo, pomũ ab igne calefieri cernamus, linteum nec quicquam lædi. Addebat autem & q̃ à fulmine nauium malos sæpissime videmus tangi, carinas autẽ nũquam. Tum & illud quoque quærebat, quæ ratio efficiat, vt feruente, & exundante in ahenis saccaro, si butyrum q̃uis modicum imponatur, sta- D tim subsidat feruor, quo ingenio vtuntur artifices ad prohibendũ, ne erũpat saccarũ. Vtũtur et alio ingenio ad idem purificandum, quod pariter videri mirum potest: vbi. n. coagulari saccarum incipit, proijciunt in vocatas campanas, tum cretam tenuem cicotriconizant, ac super imponũt, qua campanæ ostium patet, crassitudine digiti: atq; ita saccarum purgāt surculis omnibus, & feculentia omni ad cretam attracta. Hęc sunt quę ille nobis examināda proposuit, quod quidem faciemus à suprascripto instituto nostro non recedentes, vt non ꝓprias & ꝓpinquissimas causas assignare nitamur, sed medias et ꝓprijs proximiores, quo possibile nobis sit.

Primum igitur vtrum sub Polo sint Magnetis montes, nec'ne, sub ambiguo relinquamus, scimus. n. esse, qui scribant planas magis esse eas regiones, de quo & doctissimus, atq; eloquẽtissimus Episcopus Iouius circa eam Sarmatiæ partem, quæ Moscouia nunc dicitur, diligentẽ inquisitionem ab incolis fecit, qui ne eos etiã inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti sunt: meminimus tamẽ nos quasdam chartas vidisse earum, quas mundi mappas appellant, in quibus sub polo montes notati erant (qui Magnetis montes inscripti fuerant.) Siue igitur sint, siue non sint ij montes, nihil ad nos in presentiarum attinet, quando per mõ-

A tes polo subiectos cathenam illam montium intelligimus, qui ad septentrionem spectant tanti, et tam vasti, ac Ferri et Magnetis feraces: qui, & si magis distant à nostro mari, q̃ Iluæ insulæ montes, potentiores tamen sunt ad mouendum perpendiculum propter abundantiam & copiã Ferri, & Magnetis. Fortasse autẽ, et qui in Ilua est Magnes, non multæ actionis est in ea minera: multi.n. dum in minera sunt, minus valent, q̃ extracti, ꝙ spirituales species sua habeant impedimenta: signum autem parum valere in sua minera Iluæ insulæ Magnetem, ꝙ tam propinquus quum sit nauigijs illac prætereuntibus, perpendiculum tamen non ad se cõuertit. Incalescere autem & feruere in charta oleum, chartam non accendi, communem habet rationem cum lebete, in quo aqua quidem feruet, lebetis fundus friget, et pomo, quod et ipsum calefit linteo illæso. Horum autem omnium causa est antiparistasis: frigida.n. sunt aqua, oleum, pomum, propter quod prohibent intermedium calefieri. Sed quomodo calefiunt ipsa, si mediũ nõ calefit? actio enim omnis contactu fit, ignis aũt non tangit aquam, oleum, pomũ, nisi per intermedia lebetem, chartã, et linteum: hæc autem nisi calefiant, ac tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, non videtur, quomodo calefieri possint: ꝙ si calefiãt, quo pacto igitur per antiparistasim & frigiditatem prohibent, ne intermedia incalescant. Dicendum porosis existentibus lebete, charta, et lin-
B teo citissime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur, ac per ipsum incalescere aquam: porrò, quicquid aquæ calefactũ est, tolli statim, et ascendere, ac loco eius subsidere aquæ partẽ nihil calefactam, quæ lebetẽ infrigidat, qua pori non sunt, atq; ita cõtinenter fieri, vt aquæ pars cedat, et tollatur, pars succedat, et refrigeret: ita et oleũ facit, nam et ipsum actu frigidum est: ita et pomũ, qm̃ humidũ est, et frigidum, et semp̃ pars eius aliqua frigida tangit intermediũ, ac calefieri ꝓhibet per certũ tempus.

Cur vero Fulmen nauiũ malos tangat, carinas autem et spondas, quæ iuxta aquam sunt, non, dubitationem maiorem habet, si modo verũ est, quod fertur: nam et de Lauro traditur non feriri ipsam à fulmine, quod non satis certum est: eo autem recepto, ꝙ res ita se habeat, promptior quidem potest esse ratio in Naui, quàm in Lauro: nam antennas feriri à fulmine facile est, quòd altę sunt, alta autem à fulminibus peti in prouerbio etiam est: causa autem est, quòd fulmen vapor est quidam mistionis fortis, qui in altis gignitur, et extrusus è nube in latus acquirit impetũ, quare alta maxime ferit: interdum tamẽ impetus in ima inclinat, verum, vbi antiparistasim inuenit, aut frangitur, aut & repellitur: dictum est enim supra contrariorum species fugare contraria: igitur iuxta aquas quum descendit vapor, partim quidem frangitur, partim repellitur, quoniam aer

aquis

aquis vicinus plenus est vaporibus frigidis ex aqua eleuatis, qui tum materiali antipathia, tũ spirituali frangunt, ac repellunt fulmẽ: quare carinas & ꝓximas spondas aut non tangit fulmen, aut fractũ non ĩmutat. In Lauro autem vtrum talis antipathia sit, incertum est: illud magis in causa putarim, ꝙ Laurus rotunda admodũ est, et corticis densi ac læuis, à quibus omnibus fit, vt incidens vapor nõ inhereat: propter quam rationem nec columnas à fulminibus tangi videmus, ꝙ rotundæ tersæq; sint. C

Butyrum aũt iniectum cõpescere feruorẽ saccari dignã habet inquisitionem: idem vero & Oleũ facere videmus in pulmenta, si qua corpulẽtiora sunt, vt in fabæ et ciceris lomenta, feruorem.n. et exũdantiã eorum cõpescit. Horum autem causa est, ꝙ duo præcipue concurrunt, quum feruor exũdans fit, alterũ est excessus caloris, et vaporum copia breui facta, alterum est obsistentia feruentis rei, si corpulentior sit, multum.n. extenditur et in magnas ampullas prius, quã scindatur: propter quod et dupliciter ẽt compescitur exundantia illa, vno modo, si calorẽ & vapores frangas, qui extendũtur, quod fit iniectis frigidis vt aqua, alio modo, si ipsum obsistens ita præpares, vt extendi in magnas ampullas nõ possit, quod faciunt vnctuosa iniecta, diuiduntur.n. ipsa ad minimas, et non vltra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi prohibent extẽsionem amplã fieri: extensio.n. rarefactio quædam est, rarefieri autem nõ admodum possunt minima vnctuosi, tum ꝙ minima sunt, tũ ꝙ tenacis D mistionis: quare, quũ vndiq; interposita intermistaq; sint obsistẽti, faciũt, vt nec ipsum obsistens recipere extensionẽ possit, nisi paruam, et per paruas ampullas factã: quare exundantia cõpescitur, et feruor fit per ampullas crebras, et paruas. Vnctuosa aũt sunt præcipue oleum, et butyrũ, et bene diuisibilia in minimas particulas: at butyrũ cum saccaro ꝓbe conuenit propter dulcedinis, et pinguitudinis sympathiã, quare, et si modicum sit, sufficit tñ ad compescendam exũdantiam saccari, qm̃ bene miscibile est, et modicum omne in multa partibile. Creta vero imponitur supra campanæ ostium, non ꝙ ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum, sed ꝙ prohibendo exhalationem inclusi ignis et vaporum fit, vt penitissime vapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secum ferunt agglutinatas omnes sordities, et sursum impellunt, quæ herẽtes cretæ propter tenacitatem sic reddunt purum & syncerum saccarum.

Si igitur ꝑ hæc et doctissimo Rhãnusio, et alijs factum est satis, tibi prę sertim Cardinalis amplissime, mihi quidẽ et gaudeo, et gratulor, sin autẽ et alia desiderantur, excusabit me horũ consensuũ et dissensuũ natura, quæ adeo in abdito est. Si q vero laborẽ nostrum cõmendabunt, aditũq; et viã per nos apertam his rebus fatebuntur, id omne debebunt tibi.

DE

HIERONYMI FRACASTORII

DE CONTAGIONE

LIBER PRIMVS.

Quid ſit Contagio. *Cap. I.*

VNC autem de Contagione proſequamur, cuius gratia tot de ſympathia & antipathia rerum quæſita ſunt, ab ijs incipientes, quæ vniuerſalia magis videntur, & aliorum principia. Quòd igitur contagio ſit quędã ab vno in aliud tranſiens infectio, vel ipſum nomen oſtendit, in duobus enim ſemper contagio verſatur, ſiue illa duo diuerſa ſint, ſiue duæ continuæ vnius partes: verum, quæ inter diuerſa fit, ſimpliciter & proprie contagio dicitur, quæ vero inter duas vnius partes, non proprie, ſed quodam modo. Videtur autem & conſimilis eſſe in vtroq; infectio, & cui contagio fit, & à quo, tum enim contagionem factã dicimus, quũ ſimile quoddam vitium vtrunq; tetigit: quam ob rem, qui hauſto veneno pereunt, infectos quidem fortaſſe dicimus, contagionem autem accepiſſe, minime:
B & in aere quæ ſimpliciter putreſcunt, lac, & carnes, & reliqua, corrupta quidem vocamus, non autem contagionem paſſa, niſi & aer ipſe corruptus conſimiliter fuerit: de hoc autem diligentius in ſequentibus inquiremus. Videtur autem actio omnis & paſsio aut circa rerum ſubſtãtiã fieri, aut circa accidentia: contagionem autem accepiſſe quẽpiam nõ appellamus, ꝙ calefactus ab alio fuerit, aut factus vitioſus, niſi per tranſumptionem: quapropter videtur contagio conſimilis quædam infectio ſecundum ſubſtantiam. Vtrum igitur, quum domus incendio vicinæ ardet, cõtagionem vocemus? at certe neq; hæc contagio eſt dicenda, nec in vniuerſum, quum totum ipſum corrumpitur primo, ſecũdum ꝙ totum eſt, ſed tum magis, quum in particulis minimis & inſenſibilibus quædam infectio fit, & ab illis incipit: quod & nomen infectionis oſtẽdit, infectum enim vocamus non corruptum, qua totum eſt, ſed quodãmodo, & circa inſenſibilia: totum autem voco ipſum compoſitum, particulas vero minimas, & inſenſibiles voco eas, ex quibus compoſitio fit, & miſtio. Exuſtio igitur circa totum ipſum fieri videtur, contagio autem circa particulas componentes, quanq̃ & ab ijs mox corrumpatur & totũ ipſum: propter quod & miſtorum paſsio quædam videtur contagio. Quoniam autẽ dupliciter corrumpuntur, & intereunt miſta, vno modo per aduentum cõ-

trarij, sub quo consistere non potest eorum forma, alio modo per dissolu C tionem mistionis, vt in putrefactis contingit, dubitationem fortasse habet, vtro modo contagio fiat infectione in particulis minimis illata: ad hæc autem & qualis nam sit hæc infectio, vtrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur: quare & illud potest dubitari, vtrum cōtagio omnis sit putrefactio quędam. Quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionum differētias primas, & earum causas in primis perquisiuerimus: nunc, si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus contagionem esse cōsimilem quandam misti secundum substantiam corruptionem, de vno in aliud transeūtem infectione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia. Cap. 2.

TRiplex autem videtur esse prima contagionum omnium differentia: alia enim contactu solo afficiunt, alia præter hoc & fomitem quoq; relinquunt, & per ipsum contagiosa sunt, vt scabies, phthisis, areæ, elephātiasis, & id genus: fomitem appello vestes, ligna, & eiusmodi, quæ incorrupta quidem ipsa existentia conseruare nihilominus apta sunt cōtagionis seminaria prima, & per ipsa afficere: nonnulla porrò sunt, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiam transferunt contagionem, vt pestilentes febres, & phthisis, & lippitudines quædam, D & exanthemata illa, quæ variolæ vocantur, & similia. Videtur autem ordine quodam se habere hæc, nam, quæ ad distans faciunt contagionem, ea & fomite & contactu afficere consueuere, quæ vero fomite contagiosa sunt, eadem & contactu contagiosa sunt, ad distans autem nō omnia, at contactu omnia: quapropter & simplicissima est, & natura prior ea cōtagio, quæ solo contactu afficit, quare & de ea primo agemus inquirentes, quomodo fiat, & per quod principium, mox & de alijs, vt videamus an omnium sit commune quoddam principium, an diuersum in singulis, & quid proprium habeat vnaquæq;.

De contagione, quæ solo contactu afficit. Cap. 3.

VIdetur autem, quæ inter fructus contagio versatur, maxime eiusmodi esse, quæ solo contactu afficiat, vt vuæ ad vuam, & pomi ad pomum, quare quærendum est, quod nam eius infectionis principiū sit: ꝗ enim tangentia sese isthæc afficiantur marcescente aliquo illorum primo, manifestum est, quo autem principio, non manifestum: quoniam autem primum, vnde omnis infectio in alia transit, putrefactum fuit, cēsendum est & secundum quoq; consimiliter putrefactionem concepisse,

A si quidem contagio consimilis erat in vtroq; infectio. Est autem putrefactio dissolutio quædam mistionis calido innato euaporante, atq; humido: eius vero euaporationis prĩcipium semper est aliena caliditas, siue ea in aere sit, siue in circunfuso humido: igitur quod in vtroq; est principiũ putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas scilicet extranea: sed ea in primum aut ex aere accessit, aut ex alio, & contagio nondum dicitur, in secundum autem accessit ex ijs particulis insensibilibus, quæ euaporant è primo, & iam contagio est, qm̃ similis est in vtroque infectio: potest aũt euaporans è primo calidum in secundum facere, quod aer in primum, & similiter putrefacere, imo magis propter analogiam.

Quoniam autem, quæ euaporãt è primo particulæ, aliæ quidem sunt calidæ & siccæ, vel per se vel ex commistione, aliæ sunt calidæ & humidæ similiter vel per se, vel ex commistione, videntur quæ calidæ sunt & siccæ, aptæ quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ vero calidæ & humidæ sunt, è contrario putrefacere aptæ magis, exurere vero minus: humidum enim partes eius, quod tangit, emollit, ac laxat, beneq; separabiles reddit, calidum autem sursum tollit, ac separat, vnde dissolutio mistionis fit euaporante calido & humido innato, quæ putrefactio erat: quapropter existimandum est calidas & humidas particulas aut per se, aut ex commistione humidas, quæ euaporant è primo, esse principium & seminarium eius putrefactionis, quæ in secundo fit: dico autẽ humidas ex commistione, quoniam in euaporationibus, quæ contingũt in putrescentibus, misceri vt plurimum accidit particulas minimas, ac sic principia fieri tum generationum quarũdam, tum & corruptionum nouarum: aptissima autem est ad putrefactiones & contagiones inferendas ea commistio, quæ è calidis fit cum humidis. In fructibus igitur quæ contagio accidit, per hæc principia fieri putãdum est, at vero & in alijs quoque omnibus, quæ putrescentia sese tangunt, si analoga sint, idem eueni re, & per idem principium existimare par est: principium autem sunt particulæ illæ insensibiles, quę euaporant, calidę quidem, & acres, sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicantur.

B

De contagione, quæ fomite afficit. Cap. 4.

VTrum autem & ea, quæ per fomitem contagionem afferunt, per hunc modum & per idem principium fiant, dubitationem habet: quoniam principium, quod est in fomite, alterius naturæ videtur esse, siquidem, vbi in fomitem secessit à primo infecto, illic diutissime perdurare seruariq; incorruptũ potest: vt admirationem non paruã præ-

beant,quæ & phthiſici,& peſtilentes tetigere,lectuli,veſtes, ligna, & id G genus,ſæpiſsime enim vidimus virus illud per duos & tres annos ſeruatum:at particulæ,quæ è putreſcentibus euaporant,nullæ tam diu perdurare poſſe videntur:ſed profecto propter hăc cauſam nemo putare debet non idem eſſe principium,quod in fomite eſt,cum ijs,quę ſolo contactu afficiunt,quando particulæ,quæ euaporant è primo,eædem & in fomite pariter reſeruari poſſunt,atque ita ſeruatæ idem facere, quod & tum feciſſent,quum euaporarunt è primo.Quòd autem tam diu perdurare ſeruariq; poſsint in fomite,ſiquis perſuaderi vult,& minus admirari, debet ſe in conſimilibus exercere:non'ne videmus alienum odorem in ligno, & veſtibus,& alijs per multum temporis aſſeruari,nec nuda quidem illic qualitate,& ſine ſubiecto exiſtente,ſed corpuſculis magis cum ea minimis,atq; effugientibus viſum?quid de fuligine & fumo dicemus in parietibus obducto?non'ne & hæc ex minimarum particularum admiſtione tinctura fit,quæ diutiſsime durare incorrupta conſueuit? ac talia certe infinita alia ſunt,quorum omnium rationem ſi quis forte requirat, è duobus dicimus maxime dependere,quorum alterum eſt ſubtilitas, alterum eſt fortitudo & conſtantia miſtionis:propter ſubtilitatem igitur penetrant,& in foraminibus quorundam conduntur,vnde neq; aeri ſubiecta ſunt,neq; multis extrinſecarum alterationum,propter validam autẽ miſtionem durare poſſunt aduerſus multa.Eſt autem valida & fortis mi D ſtio duplex,altera in duricie conſiſtens,vt ferri,lapidũ,& eiuſmodi,quorum inſenſibilia minima annos permultos viuunt,altera in lentore quodam,& multa elaborataq; miſtione conſtituta:dura igitur et ſi non ſunt ſeminaria contagionum,at lenta elaborataq; eſſe poſſunt: eſt autem elaborata miſtio,quæ è valde minimis fit bene inuicẽ agitatis (vt in ijs, quæ de ſympathia diximus:)accidit autem talem miſtionem fieri in euaporationibus illis,quæ cõcluſæ ſunt,vbi non diſpergitur,quod euaporat, ſed valde agitatum minutiſsime commiſcetur,quod ſi lentorem quoq; accipiat,& valida miſtio fit,& apta ſeruari in fomite:cuius ſignum eſt,ꝙ quęcunque per fomitem afficiunt,omnia lenta, glutinoſaq; conſpiciuntur: & propter hoc ſola ea,quæ talia ſunt,fomitem habere poſſunt,quæ autẽ lenta non ſunt,ſed aut in ſicco per ſe conſiſtunt,aut multo aqueo abundant,aut apta citiſsime alterari, ea quidem putreſcentia contagioſa eſſe poſſunt ad id,quod tangũt,fomitem autem non relinquunt,ꝙ vel non adhereſcant,& glutinentur,vel cito alterentur:propter quod marceſcentes fructus contactu quidem afficiunt,fomite aũt non, plurimo.n.aqueo abundant,& quod euaporat lentum non eſt,lenta vero agglutinant̃ quidem,& reſident in ijs,quæ tangunt,& propter fortem miſtionem nõ facile

A cile alterantur: quod si analoga sint cum eo, quod tangunt, statim contagionem inferunt, si vero non analoga fuerint, &, quod tangitur, non aptum quidem est affici ipsum, sed seruare tamen seminaria, tum fomes fit, & nactum mox aliquid, quod analogum cum primo sit, non aliter inficit, ac & primum fecisset: nihil enim refert, siue aliquid statim tangat, siue mediante alio? Non sunt autem apta omnia, vt fomes fiant, sed solũ quæ foraminulenta sunt, & calida, aut parum frigida, in ijs enim & condi possunt seminaria contagionum propter foramina, & non alterari neq; ab ipso fomite, neq; ab extrinsecis, nisi ea plurimum excedant, ꝓpter quod aduersum ignem non defenduntur: igitur neq; ferrum, neq; lapides, & eiusmodi frigida & non foraminulenta idonea sunt, vt fomites fiant, lana vero, et panni, et lignorum multa, idonea magis sunt. Quòd igitur, & quæ fomite afficiunt, commune principium habeant, & cõem inficiendi modum cum ijs, quæ contactu solo, ex his manifestum esse potest: differunt autem mistione, quod his quidem fortis & lenta sit, in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt, alia non.

De contagione, quæ ad distans fit. *Cap. 5.*

MAiorem autem tum admirationem, tum dubitationem præbent ea, quæ non contactu solo, non solo fomite, sed & ad distans etiã B contagionem faciunt. Lippitudinis genus est, quo qui laborat, omnes solet inficere, qui in ipsum spectant: notissimæ sunt & pestiferæ febres, & phthisis, et alia multa, quorum labe cohabitantes, quanquam ne etiam tangant, coafficiuntur: horum igitur quæ natura sit, & quo pacto id vitium propagetur, dubitatio nõ parua est: quapropter accuratissime de hoc est inquirẽdum, quoniam maxima pars hæc est eorum, quæ inuestigamus. Videtur autem contagio hæc & alterius naturæ esse, et per aliud principium fieri: primum quidem quia pestiferarũ febrium nõ nullę sunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ęgro nihil caliditatis, nihil frigiditatis sentiente. Præterea, si lippus alium lippum reddit, alterius quidem naturæ videtur affectus iste, quoniam visio non per caliditatem, aut frigiditatem fit, sed per vocatas species et simulachra rerum. Porrò subita & pene momentanea penetratio harum contagionum idem prorsus ostẽdit, statim enim et ictu (vt dicitur) oculi penetrant per totum animal, & necant, quod nulla alia qualitatum notarum tam prompte facere potest, quod contrarium habeant. Adde quod, si à notis qualitatibus fieret hæc cõtagio, ad debilius quidem, et minus resistens semper propagaretur, quod certe fieri non videmus, quãdo sæpe id, quod debilius est, aut nihil, aut minus patitur: vt oculos quidem phthisis non carpit teneriores, delicatioresque

existentes,

existentes,pulmones autem corripit.Postremo,quum hæc contagio vndiqne, & ad omnem partem feratur,imitari quidem videtur spiritualiũ motum,qui in orbẽ fit:corpora vero,quæ notis qualitatibus cõstãt,vnũ tantum motũ habent,sursum,aut deorsum:quare alius impetus, alia vis esse videtur harum contagionũ,et venenis,aut Catablephæ animali assimilari,non autem reliquarũ contagionum modum & naturam sequi. C

Quòd causa contagionum,quæ ad distans fiunt, reducenda non sit ad proprietates occultas. Cap. 6.

QVi igitur occultas proprietates inducunt,paruo negotio ab his sese difficultatibus extricant,per pauca rationem omnem earũ contagionum ad hasce proprietates referẽtes:quod & in alijs multis omni solicitudine liberi & securi factitant:bene igitur erit de his proprietatibus breui quædã percurrere,simul enim & illud aperietur, quodnam esse posit harum cõtagionum principium.Supponendum autem est nobis,quum decem sint rerum omnium genera,actiua tamen principia esse tantum substantiam & qualitatem: constat enim neq; quantitatem,neque ad aliquid,neque vbi,neque alia(vt summatim dicamus)effe ctiua esse,nisi per accidens:porrò substantiam per se nihil aliud facere,nisi locales motus sursum,deorsum,rarefactionem,& condensationem, et circularem,hi enim à forma rerum fiunt,reliquæ vero actiones à qualitatibus proueniunt.Qualitatum vero aliæ materiales dicuntur,calidum, frigidum,humidum,siccum,lux,odor,sapor,& sonus:alię spirituales vocantur,quæ species sunt,& simulachra materialium,siue sint cum ijs vni uoce,siue non,vt lucis lumen,saporis vero,& odoris, & soni species nomen non habent,nisi saporimen,& odorimen,& sonimen velimus effingere,sicut à luce lumen:similiter & caliditatis,& frigiditatis, & aliarum species nomen non habent,constat autem eas esse tum ex sensibus, tum ex ĩtellectu.Quòd igitur materiales qualitates multa posint efficere,manifestum est,nam primæ quidem vocatæ omnia generant,& alterant: secũdæ vero appella[illegible]ę lux,odor,sapor,& sonus nihil quidem inter se agũt, quoniam contrariæ non sunt,sensus tamen mouent,sed & hoc ijs mediãtibus,quæ spirituales vocantur:harum vero spiritualium, ꝙ actio multa sit,& vis in natura,similiter est manifestum(vt in ijs diximus, quæ de rerum sympathia et antipathia scripta sunt) nam & sensus, & intellectum mouent,& principia sunt motionum in animalibus:deinde & motus locales videntur facere,attractionem,& fugam, nõnullæ etiam & primas qualitates producere,vt lumen,quod calorem gignit. Hæc igitur quum ita sint,quærimus quidem ab ijs,qui occultas ꝑprietates inducunt, quando D

do

A do actio omnis vel à substantia fit, vel à qualitate materiali, aut spirituali, quo nam principio dicant actionem hanc fieri, qua contagiones ꝓduci videmus. Ac certe, si à substantia, & forma fieri asserãt, quid oportebat occultam proprietatem vocare? sed vocent, vt lubet, nihil tamen ea forma facere poterit, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, contagionem autem non, quæ per se localis motus nõ est, sed magis quorundã corruptio, & quorũdam generatio. Si vero qualitate aliqua fieri dicant, si quidem materiali, nihil ignotum asignabũt, nisi forte ignotum quoddam qualitatum genus effingant, quod nec caliditas, nec humiditas, nec siccitas sit, quod certe effingi non potest: si autẽ spiritualem aliquam qualitatem in causa ponant, poterant quidem notiori saltem vocabulo vti, & statim dicere spirituale aliquod cõtagiones hasce producere. Sed certe neq; hoc adducere pro causa possunt, primum quia spiritualia hæc tam diu solũ durare consueuere, quam diu præsens est illud, à quo effluxere, nisi forte fuerint in intellectu: at quæ ad distans faciunt contagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus et in fomite, et in aere, quin imo de loco ad locum feruntur trans etiam maria, quod signũ est corpus esse, quod et defertur, & perdurat, longe à primo se habens. Quod si dicant corpus vtiq; esse hoc, quod de loco ad locũ fertur, agere tamen per spiritualẽ qualitatem, profecto & ad non necessa-
B ria recurrunt, & inconueniens asignant: si.n. recte definita contagio est, oportet tale in secundo fieri, quale in primo fuit, et idem esse in vtroque principium, ideq; & in quarto, & quinto, & in alijs, quæ contagionem recipiunt: tale aũt non potest facere vllum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare, & dissoluere etiã mistionem aliq̃ fugando quædam cõtraria, quod et fœtor facere potest, et Cathablephæ animalis aspectus (vt dictũ in sympathijs fuit:) generare aũt tale in secũdo, quale in primo fuit, nõ possunt spiritualia, generatio.n. omnis per primas fit qualitates. Oportet aũt in hisce contagionibus non putrefactionem solũ fieri, sed à primis seminarijs & alia quoq; gigni, & propagari, quæ ipsis similia natura sint, & mistione, non aliter, quàm spiritus in animali è sanguine solent alios sibi consimiles generare, quod spiritualium nullum efficere per se potest: quam ob causam & in contagionibus, quæ ad distans fiunt, idem esse commune principium, & eundem inficiendi modũ per qualitates notas censendum est, quod & Aristotelem & Galenum existimasse sine dubio videre possumus. Differunt autẽ harum contagionum seminaria & ab ijs, quæ solo contactu afficiunt, & ab ijs, quæ fomite solo: sed primũ dicamus, quo pacto ad distãs ferri possint, & quo modo in orbẽ moueri videantur, & qua ratione vim tantam

sortita

sortita sint, et tam cito penetrent, et quales sint earum analogiæ, tum demum, quam differentiam habeant ad alia seminaria, diffiniemus. C

Quomodo seminaria contagionum ad distans ferantur, et in orbem. *Cap. 7.*

ERgo illud in primis inquiramus, quo motu agãtur seminaria illa cõtagionum, quando lõnge, et ad eos, qui distant, ea ferri manifestum est, quod multi adeo mirantur. Est autem inter prima respiciendũ ad cõsimilia, quo minus admirari posśimus: qs putaret è cepe et allio lachrymas nobis vel è longinquo elici, è pipere, iride, ptharmica sternutamentum, è croco, solano stricno somnum conciliari, è tractatione metallicorũ apoplecticum hominem fieri? exhalant nimirum ex omnibus his, ac circunquaque feruntur insensibilia corpora, quorum diuersæ actiones sunt, et facultates: manifestiśsimum autem hoc apparet in ijs, quæ corrumpũtur, & putrent. Principium autem motus eorum corpusculorum ad omnes partes, partim quidem per se est, partim ab alio datur: per se igitur euaporatio omnis sursum fertur, quod et in fumo et alijs multis spectari potest, siquis nesciat euaporationem omnem calidam esse: ab alio autẽ accidit et in latus, et deorsum postremo pelli: qđ præcipue duabus de causis euenit, altera est obsistentia aut aeris, aut tabulatorũ, et eiusmodi, in quæ incidũt, q̃ primũ exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non possunt, pellũtur qdem & in latera ab ijs, quæ succedũt, & hæc ab alijs, donec accidat repleri totum: altera causa est aer ipse, qui euaporationẽ omnem, si tenuis sit, & bene solubilis, diuidit vsque etiam ad minimas et non vltra diuisibiles partes: ea enim est elementorum, et liquidorum omnium natura, vt sitũ conuenientem quærant, quantum posśibile est: conuenientiśsimus autẽ situs est, quum partes continuæ inter se sunt, aut, si continuæ esse nõ possunt, minus tamen inter se distent, quo posśibile sit, sic enim minorẽ violentiam sustinẽt, vt in ijs diximus, quæ de sympathia tradita sunt: qua de causa aer continenter eam euaporationem diuidit magis, et magis, donec ad eas veniat partes, quæ nõ vltra diuidi, et separari possunt: facta igitur innumerabili illa diuisione multum aeris repleri accidit, & circũquaque misceri, quod et in fumo manifestiśsimum est videre. Propter has igitur causas, et quæ circa contagiones cõtingunt euaporationes, circũquaque feruntur, et aeris multum occupant, quoniam exhalatio omnis multum diffunditur, magis autẽ sursum, et primo, sed tamen mox et ad latera, et postremo deorsum accidit ferri: ac sic & cohabitantes possunt inficere seminaria hæc, & non solum in fomite, sed et in aere per certũ tempus seruari, diutius autem in fomite. Quo autem modo fiat, vt tam par- D

A uæ quantitatis exiſtentia non alterentur ſaltem medio in aere expoſita, priorem habet dubitationem: nam quæ tam fortis eſſe miſtio poteſt in tam parua particula, vt in aere diu conſiſtere valeant, præſertim, quæ in duricie non conſiſtunt? ſed certe, quæ lenta ſunt, & glutinoſa, quāq́ par uiſsima ſint, poſſunt quidem ſi non omnino tantum, quantum dura, viuere, at paulo minus poſſunt. Dura quidem propter tria reſiſtunt alterationibus maxime, & ꝙ in pauca quantitate plus habent materiæ, & ꝙ ꝓpter terram plus habent frigiditatis, & ꝙ partes non bene ſubtiliari & rarefieri poſſunt propter denſitatem, quod fieri oportet, ſi caliditas induci debet: priora igitur duo & ſi lenta non habent æque, ac dura, at tamen in parte habent & ipſa: tertium vero habent non minus, q̃ dura, hoc eſt difficultatem ſubtiliationis propter partium tenacitatem, & ꝙ miſtio è valde minimis conſtat: tenacitas enim facit, vt pars non facile ſecedat à parte, miſtio vero è q̃ minimis facta bene vnitis aduerſus alteratiões omnes valet: quoniam ſi rarefieri oporteat, ſtatim præſto ſunt partes terræ, quæ ꝓhibeāt, iuxta quodlibet minimum ſitæ, ſi vero denſari neceſſe ſit, præſto ſunt ignis partes propter propinquitatem, quæ ſimiliter obſtent: qua de cauſa non ſolum dura, ſed & lenta ſeſe defendunt ab alterationibus multis, ſi mediocres ſint, magnas autem non ferunt: propter quod & ab igne abſumuntur ſeminaria omnium contagionum, & ab aqua etiam frigidiſ-

B ſima franguntur. Quòd ſi curioſior quiſpiam illud quærat, cur intrinſece ſaltem non alterentur hæc ſeminaria, quum è diuerſis ſint miſta, ſciat ille non eſſe hanc ſolis ſeminarijs propriam quæſtionem, ſed & alijs multis communem, vt piperi, calci, euphorbio, pyriti lapidi, & metallicis, & alijs pluribus, quæ quum è diuerſis ſint miſta, alterationem tamen nullam intrinſecus, aut nullius momenti patiuntur, ſed annos multos immutata ꝑſeuerant: vt mirum ſit lapides annos mille, & duo millia durare. Cauſa omnium eſt, ꝙ miſtio, quæ è diuerſis fit, ad tam minimas particulas redacta eſt, quòd propter paruitatem exceſſum non habent particulæ inter ſe illum, qui requiritur ad agendum: qua de cauſa, dum miſtio illa eo pacto perſtat, dum igneæ partes ſeparatæ ſunt, & diſperſæ, ſepultæque in alijs, alteratio nulla introrſum fit: quare & piper, & euphobiū, & reliqua tractata manibus frigida ſentiuntur: at vbi caſu aliquo miſtio illa ſoluitur, & mutatur, & partes, quæ eiuſdem rationis ſunt, in vnum coeunt, & maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt, tum actu fiunt, & agunt iam: vnde & calx, & piper, & euphorbium iam calida percipiuntur, quum prius potentia ſolum calida eſſent, actu vero aliter ſe habentia: propter eandem cauſam nec ſeminaria intrinſecus ſeſe alterant, quanq̃ è diuerſis conſtent, vtpote miſta. Quòd autem in tam pauca quan-

citate vis multa inesse posit, declarat fulgur, quod nō aliud est, q̃ vapor: C
declarant & euphorbij,& piperis,& similium particulæ minimæ & effu
gientes visum, quibus tanta vis à natura tributa est:adeo refert ignem in materia densa contineri, quanq̃ parua sit. Talia quoq; sunt seminaria con tagionum, omnia enim acria per se sunt, quanq̃ in lentore cōstituta, quæ & ipsa actu fiunt a calore animalis subtiliante eam mistionem, & vniente partes consimiles:talia autem ad humores & spiritus non paruam potentiam habent, quare & perdere etiam possunt paucis horis, si ad spiritus analoga sint:de quo mox largius dicemus. Eadem & ex oculis lippiētibus eiaculari possunt in alterius oculum,& cōsimilem infectionem inferre, quæ visio quidem non est, sed vitium in oculo. Quòd aūt iu animal penetrent & non nulla citissime, nemo mirari debet, si modū, quo ingrediuntur, consideret:ingrediuntur autem è paruis poris, & venis,& arterijs in maiores,& ab his in alios, sæpe etiam vsq; ad cor. Vnus penetrationis modus est per propagationem & quasi sobolem:prima enim seminaria, quæ adhæserunt è vicinis humoribus, ad quos habent analogiā, consimilia sibi alia generant,& propagant,& hæc alia, donec tota humorum massa & moles afficiatur. Alius modus est per attractionem, quæ intro fit tum inspiratione per anhelitum, tum venarum dilatatione: simul enim cum aere, qui attrahitur, ingrediuntur commista contagionum seminaria, quę, vbi introducta sunt, non eadem facilitate regrediuntur per D
expirationem, qua ingressa per inspirationem fuere, quoniam agglutinātur humoribus & membris,& non nulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum & inimicum ad cor ferunt:non enim dicendum est(vt quidam aiunt)venena & contagiones præcipue cor petere, atque aggredi, vti inimicum, quasi cognitio & voluntas ijs insint. Tardius autem penetrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta,& analogiam habentia ad crassiores humores, & quæ per venas trahuntur, celerius aūt, quæ per anhelitum,& quæ subtiliora sunt,& acrimoniæ maioris, ad spiritus autem analoga. Fortasse autem & alius est penetratiōis modus:omnis.n. euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur:quare, quū minores & angustiores sint venæ, quæ circa summa sunt, maiores vero continuè, quà versus cor itur, inde fit, vt & contagio q̃ facillime ex angustis venis in amplas diffundatur, vbi etiam maior est calor, atq; ad cor etiam feratur, nisi quid obstet. Quòd igitur, & quæ ad distans fit contagio, per idem cōe principium fiat cum alijs,& per eundem modū,& quo motu feratur,& qūo penetret,& tantam habeat vim, hactenus dictum sit, qūo autem particulari & propria quadam natura ab alijs differat, nunc dicatur. Ab ijs igitur, quæ solo contactu afficiunt, differre

ferre

A ferre videtur, q̄ hæc in forti mistione constituta videtur & lentore quodam, illæ vero non: ab ijs vero, quæ fomite solo & contactu inficiunt, differunt eæ, quæ ad distans protenduntur, q̄ validior adhuc mistio ijs inesse videtur, & subtilitas maior, propter quod & penetrãt magis, & maiorem actionem habent. Fortasse autem et antipathia ad animal his est, nõ ea solum, quæ materialis dicitur, sed & spiritualis etiam, quæ spiritus potest fugare, et calorem, qui humorum mistionem cõtinet, propter quod & maxime potest putrefactionem inferre: de quo etiam mox dicemus.

De analogia contagionum. Cap. 8.

Contagionum autem analogiæ multiplices quidem sunt, & maxime admirandæ: pestis quædam est arboribus aut satis, animalium nulli obest: contra quædam tangit animalia, satis & arboribus parcit: & inter animalia, hæc hominem carpit, illa boues, illa equos, aut alia: sed & in eadem specie, quæ pueris & iuuenibus est contagio, senum neminem lædit, & è contrario: nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit: promiscue vero alij certas pestes sensere, alij non: & alij inter pestilentes illęsi versantur, alij non. Inter membra porrò est & sua analogia: Lippitudo nulli membro nocet nisi oculis: Phthisis vero non oculis, quanquam delicatioribus, sed pulmoni: Alopeciæ & Achores caput solum tentant. At B vero & in humoribus quædam vni est contagio, alij non, quædam omnibus, aliæ spiritus præcipue perdunt: quorum omnium admiranda quædã ratio est, assimilantur autem & alijs multis, de quibus omnibus diximus in ijs, quæ de sympathia, vbi etiam cõmunes causas perquisiuimus, quæ vel ad rationem agentis referuntur, vel materiæ, vel applicationis, ꝑꝑ quæ nõ omnia agunt in omnia, sed certa in certa solũ, quæ analoga dicũtur. Particulares autem, et proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec prudentis inquirere, sat enim in præsenti sit, si non proprias et propinquissimas causas, at medias tamen sciamus, et ad proximas nitamur, quantum pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quædam sit. Cap. 9.

Nunc illud inquiramus, vtrum omnis contagio putrefactio quædam sit, & an omnis putrefactio contagiosa. Videtur autem putrefactio omnis contagiosa aut simpliciter, aut saltem ad continuam partem, ad aliud vero contagiosa non omnis est, qm̃ ad agendũ multa, vt diximus, requiruntur. Oẽm autem contagionem in putrefactione quadã

consistere dubitationem fortasse habet, quoniam rabies contagio quędã videtur, putrefactio autem nõ: similiter & vinum, quum acescit, ab alio contagionem quandam pati videtur, putrefactionem autem non: nam quum putrescit, tum & fœtet, & ingustabile est, acetum vero suaue est, & putredinibus etiam resistit: sed certe & eæ putrefactiones quædã sunt existimãdæ. Verum illud circa putrefactiones est intelligendum, quod interdum sola misti dissolutio fit, & sola euaporatio humidi, atq; ĩnati caloris, generatio autem noua nulla consequitur, atq; hæc simplex putrefactio dicitur: interdum in ipsa euaporatione simul & generatio aliqua prouenit aut animalis, aut alterius, quod formam vnam & certam habet, & mistionis rationem, ac digestionem suam. In quibus igitur simplex fit putrefactio, generatio autem nulla, & fœtor fit, & abominabilis sapor propter causam, quæ in sympathijs dicta est: vbi vero generatio aliqua intercidit, & digestio, ordoq; partium pro certa forma, tum sæpe neq; fœtor fit, neq; abominabile quicq̃: igitur & vinum quandoq; quidem simpliciter putrescit, & marcorem contrahit, & ingratum ingustabileq; est, interdum nõ simpliciter putrescit, sed & simul generatio aliqua sequitur, vt aceti: euaporante enim, quod dulce atq; aereũ est, relicto multo terreo subtili adusto cum plurimo aqueo mistum illud fit, quod acetum vocamus, cuius et forma sua est, & digestio, & ordo partiũ, et sapor, et odor. Quòd aũt præcedat putrefactio aliqua prior, declarant & lac, & pituita, quæ, quum putrescere incipiunt, statim acescunt. In rabie quoq, putrefactionem quandam accidere censendum est facta contagione ab alio: latet autem nos, quoniam, quæ in viuo animali putrefactiones fiunt, non admodum manifestæ sunt: verisimile est autem ita se habere, quoniam & canes, quum rabiunt, febre quadam corripi solent. Si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere videbuntur: quod & ratio quoque persuadet, quoniã nulla alia euaporatio aptior esse videtur ad contagiones inferendas, q̃ quæ in putrefactionibus fit.

Quoniam autem diximus cõtagionem esse in insensibilibus particulis, primo quærat fortasse quis, vtrum particulæ illę corrumpantur quidem, an alterentur solum: ad quos dicimus, quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio posit, et euaporare calidũ cum humido innato, nihil tamen prohibet et corrumpi etiam, sed non necesse est, quatenus attinet ad faciendam putrefactionem. Quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem cõsimilem putrefactionem inferre aptæ sunt, si omnis quidem contagio putrefactio est, videbitur quidem contagio simpliciter & communiter dicta, putrefactio quædam

C

D

A dam consimilis de vno in aliud transiens, siue continuum illud sit, siue diuersum: verũ hæc non est ea, quę proprie contagio dicitur, sed illa, quæ inter diuersa versatur: ꝙ & si etiam proprijssime velimus contagionem considerare, quæ in morbis spectatur, et non solo cõtactu afficit, erit quidem contagio, consimilis de vno in aliud transiens putrefactio, cuius seminaria actionis multæ sunt, in forti ac lenta mistione constituta, ac antipathiam ad animal habentia non solum materialem, sed et spiritualem etiam: ex qua definitione ratio omnium eorum manifesta est, quæ circa contagionem videntur.

Cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & contagiosi cur lenes sint. *Cap.* 10.

IMprimis igitur cur morborum alij cõtagiosi sint, alij non, & quomodo fiat, vt alij, ardentiores quum sint, & grauiores, nullam tamen inferant contagionem, alij vero placidiores, mitioresq; existentes contagiosi plurimum sint, quæramus: quod certe dubitationem quandam habet: si enim contagio vim et actionem sequitur, qui acutiores sunt morbi, viderentur magis contagiosi: si vero adustionem sequitur contagio (vt multi medicorum putant) similiter viderentur, qui ardentiores sunt, contagiosi magis: ꝙ si et putrefactionem multam sequitur contagio, in pluribus B quidem multa putrefactio fit, contagio autem nulla. Ergo morborũ quicunque absq; putrefactione fiunt, nulli quidem contagiosi sunt, quoniã, vt dictum est, contagio non sine quadam putrefactione fit: in quibus vero putrefactio contingit, requiri quidem acumen dicimus, si contagio sequi debet, sed non sufficit acumen solum, et potentia agendi, verum et lẽtor quoq; requiritur, et fortis atq; elaborata mistio (vt dictum est.) Similiter neq; adustionem sequitur contagio, sed, siqua in cõtagionibus adustio accidit, illa sequitur magis, q̃ origo contagionis sit, Nec similiter omnem putrefactionem sequitur contagio, quanq̃ larga sit, et multi humoris, sed eam solum, in qua seminaria fieri possint, quę et mistionis sunt fortis, et in lentore cõstituta. Febrium igitur multæ ardẽtissimæ sunt, vt quę è cholera, sed in sicco consistentes, è quibus quæ euaporant particulæ, seminaria esse non possunt contagionis in alio, siue ꝙ mistio earum debilis sit, siue ꝙ non adhereant, et agglutinentur propter siccitatem: at quæcunque sordidam habent putrefactionem, et conclusam, illæ seminaria gignunt ad inferendas contagiones idonea: sordidam autem dico putrefactionem, in qua nõ fit superficialis putrefactio, et euaporato eius, quod putrescit, sed profunda et ad totum: cõclusam autem voco, in qua nõ abeũt, et exhalant, quæ euaporant, particulæ, sed quodammodo conclusę

bene

bene ac diu agitantur,& miſcentur,lentorem quidem habẽtes, ſic enim C
& fortis fit miſtio & glutinoſa:lenes autem apparent contagioſi morbi, præcipue febres,quæcunque contagioſæ ſunt,propter id, ꝙ profunda fit putrefactio,in qua multum humidi euaporat,quod tum lentorem inducit,tum et acrimoniam hebetat:in quibus autem acumen,& ardor multus ſentitur,in ijs ſuperficiales magis particulę euaporant calidę,et ſiccę, propter quod nec contagioſæ ſunt.

In quo conuenit cum venenis contagio,& in quo differat. *Cap. 11.*

CONueniunt autem & cognationem quandam cum venenis habẽt non nullæ contagiones,qm̃ ſicut illa inimicitia quadam fraudulenta latentia,perdunt animal,& cor petunt,ita et cõtagiones quædam facere ſolent:propter quod venenoſas ſolemus quaſdam febrium appellare. Differunt autem inter ſe nõ parum,ꝙ venena nec ꝓprie putrefacere poſſunt,nec tale in ſecũdum gignere,quale in primo fuit principiũ & ſeminarium:cuius ſignum eſt,ꝙ venenati ad alios contagioſi non ſunt.Cauſa vero iccirco eſt,ꝙ venenorum eſt duplex genus,alia.n. ſpirituali qualitate enecãt,qualis eſt ſerpẽtum maxima pars,et Cathablephæ aſpectus,alia vero materiali qualitate operãtur. Quæ igitur ꝑ ſpirituales ſpecies agũt, corrumpere quidem poſſunt fugãdo calorem innatum,et triſtitiam into D
lerabilem ingerẽdo,generare autem nihil ſimile poſſunt, qm̃ generatio omnis à primis qualitatibus fit:ꝑꝑ quod in venenatis nihil tale vnq̃ factũ vidimus,quale eſt quod à Vipera et Baſiliſco emittitur.Eorum vero,quę per materialem qualitatem operantur,alia calida ſunt,vt vocata cauſtica & vrentia,alia frigida,vt opium,et hyoſciamus,et id genus:verum quæ calida ſunt vrentia,omnia in ſicco ſunt cõſiſtentia,quare et exurere magis apta ſunt,q̃ putrefacere,et cõtagionem inducere:ꝙ ſi quædam à medicis putrefactiua dicuntur,hoc tñ improprie dicitur,ſimpliciter.n.cauſtica ſunt:appellant autem putrefactiua hæc,illa cauſtica,ꝙ cauſtica cruſtam,et vocatam eſcaram prius faciunt,vocata vero putrefactiua veſicã prius inducunt,quaſi in his calor naturalis euaporet,ſicut in ijs, quæ putreſcunt:verum proprie cauſtica & illa ſunt,vt Arſenicum,Auripigmentum,Pythiocampe,et Cantharides,quæ putrefactiua dicuntur:cæterum non putrefaciunt,ſed vrunt: è quibus quod euaporat,ſeminarium contagionis eſſe non poteſt,vt pote ſiccum. Quæ igitur venenorũ calida & vrentia ſunt,propter hanc cauſam contagioſa non ſunt, quæ vero frigida,et ſtupefactiua ſunt,putrefacere quoq; non ſolent,quare neq; hæc cõtagionem inferre:ita igitur differunt,quæ contagioſa ſunt,à venenis.

A De alijs differentijs contagionis. Cap. 12.

SVpereſt nunc, vt de differentijs alijs proſequamur, ac earum cauſis: neque enim omnes vno modo contagiones ſe habent: aliæ in nobis primo fiunt, & generantur in aliquo, mox ab illo in alium tranſeunt: alię extrinſecus primo veniunt, et factæ, de vno in alium propagantur: & alię per ſumma errant, & vix cutim carpunt, aliæ ſolidiora occupant, aliæ & interna, et alię omnia tam interna, q̃ externa: quędam porrò promptiſsime inhærent, & afficiunt, quędam ſerius: et aliæ ſe ſtatim manifeſtāt, alię non niſi longe poſt: aliquæ ad hæc letales ſunt, aliquæ ſine vllo vitæ periculo: omnes autem in viuo corpore natæ infectiouem diſſeminare, in mortuo non: et corporum alia ſuſcipiunt facillime, alia aut nūquam, aut cum difficultate: vnde et illud quæri poteſt, vtrum peſtilentijs aſſueſcere poſsimus, ſicuti venenis.

In nobis igitur primo oriri ſeminaria contagionum manifeſtum eſt, non ſolum in ſcabie, achoribus, phthiſi, ſed in febribus etiam, quæ peſtiferę dicuntur: cauſa eſt, quòd in nobis, et humoribus noſtris putrefactiones fieri nihil prohibet, quæ et ſordidæ ſint, et concluſæ, à quibus ſeminaria illa fiant, quæ tum lenta, tum et fortis miſtionis ſint: hæc autem cō tagiones inferre dictum eſt ſupra, ac in aliquo primo ita fieri poſſe nemo dubitat. Illud fortaſſe dubium eſſe poſſet, vtrum et in ſecundo, qui afficitur, contingat ſimiliter ſordida et concluſa putrefactio, an non: ſi .n. nō contingit, quomodo in ea noua ſeminaria fiunt, quę tertium aliquem inficere poſsint? at ſi contingit, à quo nam fit, quando cauſæ eædem in ſecundo non ſunt, quæ in primo fuere? ſi quidem in primo cauſæ fuerunt obſtructiones, plenitudo, et malitia humorum, et ſimilia, in ſecundo autem nihil horum adeſſe neceſſe eſt, quando videmus temperatum et probe ſanum exiſtentem aliquem, concipere tamen ab alio cōtagionem, ſolis ſeminarijs ſufficientibus inferre. Dicendū igitur & in ſecundo ſordidam ac concluſam putrefactionem fieri, ſordidam quidem, quoniam profunde corrumpitur, quod à ſeminariis recipit putrefactionem, propter multam inhæſionem, et actionem eorum, atq; analogiā: talis autem et concluſa eſt, propter multam euaporationem, quæ fit: ꝙ ſi et non talis per ſe eſſet, nihil tamen refert, dum profunda accidat, omnino enim tale in ſecundo fuit, quale in primo principium et ſeminarium eſt, quoniam dictum eſt eam ſeminariis ineſſe vim, vt ſibi ſimile propagare, et gignere poſsint, ſicuti et ſpiritus faciunt. In primo igitur cauſæ fuerunt illæ, quæ paſsim ſolent putrefactiones in nobis facere, obſtructiones, plenitudines, et humorum prauitates, à quibus facta putre-

factio sordida et conclusa plurimum,accidit inde seminaria enasci , quæ C
apta sint in alium cōtagionem trāsferre,siue in eo fuerint causæ et dispo
sitiones,quæ in primo fuere,siue non:quare analogum humorem nactę
in secundum,et tertium,et alios cōtagionem apportant. Quòd vero et
extrinsecus quoq; in nos veniant principia et seminaria contagionum,et
in nobis non primo fiant,similiter quoque manifestum est , quoniam sæ
pe videmus populariter vagātes morbos,quas epidemias vocant, quorū
alij communes quidem pluribus aut ciuitatibus,aut regionibus sunt,sed
non contagiosi,qui communes tantum dicuntur:alij vero etiam conta-
giosi,idest qui semel in vno cōcepti absq; aeris dispositione illa commu-
ni contagionem in alium transferunt:atque hi non communes tantum
dicuntur,sed contagiosi simul,quales sunt pestilentię,vti ea,quæ circum
Græciam vagata est,de qua Thucidides scribit,& quales illę,quę nostris
annis apparuere in Italia ab alijs lenticulæ,ab alijs puncticula appellatæ.
Referemus etiam insolitam anni MDXIIII contagionem, quæ in bo
ues solum irrepsit,visa primo circa Foroiuliensem tractum,mox sensim
& ad Euganeos delata,atq; īde in agrum nostrum:abstinebat primo bos
à cibo sine causa alia manifesta,spectantibus autem in ora eorum bubul-
cis asperitas quædam & paruæ pustulæ percipiebantur in palato et ore to
to:separare protenus infectum oportebat à reliquo armento, alioqui to-
tum inficiebatur:paulatim labes illa descendebat in armos,et inde ad pe- D
des:ac quibus ea permutatio fiebat,sanabantur ferè omnes, quibus autē
non fiebat,plurima pars interibat.Harum ergo cōtagionum, quæ extrin
secus veniunt,potissima causa est aer,quanquam ex aquis,et paludibus ,
et alijs nihil prohibet euenire:aptissimus autem est aer , tum ꝙ facillime
et proprias et alienas infectiones cōcipit,tum ꝙ necessario eo vtimur ad
vitam. Sed illud maxime aduertēdum est,ꝙ aer interdum alterat solum
calefaciendo,infrigidando,humectando,et exiccando, interdum nō so-
lum alterat,sed et vapores extraneos in nos immittit , interdum non va-
pores simplices,sed et seminaria contagionum . Differt autem semina-
rium contagionis à vapore simplici,ꝙ vapor alterabile satis est corpus ,
mistionem non habens fortem in lentore,quale est seminarium : cōcur-
runt tamen vapores in nos importati multipliciter ad putrefactiones , q̄
fiunt,primo enim et obstruunt,deinde et locum habent alienæ calidita
tis et humiditatis,tum et immisti humoribus inamabiles illos reddunt ,
et ingratos membris,vnde & respuuntur,et relinquūtur à natura , ac sic
putrescunt:seminaria vero non solum hęc faciunt,sed maxime faciunt ,
ac simul et consimilia sibi alia ceu sobolem procreant , quæ ad alium de
lata contagionem inferunt . Si igitur vapores simplices in nos aer im-
portet,

A portet,non iam contagio eſt,nec ægritudo per ſe contagioſa,niſi profunda & concluſa putrefactio fiat: quæ nec ſimiliter, ſi ad aerem comparetur,contagio dicitur, quoniam non eſt conſimilis in vtroque infectio, ſed ſi ad alium comparetur, qui ſecundus ſit, & tertius, & quartus,iam contagio dicitur, & ægritudo cõtagioſa:ſi vero ab aere ſeminaria ſtatim immittantur contagionis in aliquem primum, & contagio dicitur ab aere accepta, & ad alium apta eſt tranſire:idem enim vitium & aer paſſus eſt, quod & ille, cui illatum eſt: idem & de terra, & aqua dicatur, nam & ipſa interdum vapores ſolos in nos transferunt, interdum & ſeminaria ipſa contagionum: quibus autem de cauſis tum aer, tum aqua, & alia inficiantur,& modo ſeminaria contagionum concipiant, modo vapores extraneos, & modo alterent ſolum, recipiendum eſt nobis vti notum: Illud fortaſſe magis deſideraretur, vtrum à cœlo,& ſyderibus contagiones vllæ per ſe dependeant,quando aſtrologi ſæpe quoſdam futuros morbos, & Epidemias prædicunt, quemadmodum Syphilidem ſiue Gallicum vocatum morbum prædixiſſe ipſos conſtat multo ante, quàm apparuiſſet: ſed certe (quando nihil à cœlo huc demitti poteſt,quod ꝓxime tangat,niſi ſpirituale aliquod ſeu lumen,ſeu tale aliud) ſi ad ea reſpiciamus, quæ ſupra de actionibus ſpiritualium dicta ſunt, videbimus à cœlo nullas contagiones per ſe fieri poſſe, per accidẽs autem B nihil prohibet quaſdam ab ipſo fieri,ac prædici etiam ab abſtrologis poſſe: qui ſcientes ea, quæ à ſyderibus per ſe vt plurimum fiunt, poſſunt ſimul & illa præuidere,quæ per accidẽs cum illis vt plurimum coniunguntur:poſſunt autem per ſe ſydera calefacere,ad calefactionẽ autem ſequitur & vaporum plurima ex aquis,& terris eleuatio,qui mox varias & diuerſas corruptiones efficiant,modo nouas,modo cõſuetas, mõ magnas, ꝓut & ſyderum conſtitutiones ſe habent.Igitur has conſiderantes aſtrologi,ac docti, quos apportare ſolent, prænuntiant effectus: qui, quanꝗ per accidens à ſyderibus fiunt, vt plurimum tamen concomitantur ea, quæ per ſe fiunt: nihil enim prohibet quædam per accidẽs eſſe,& vt plurimum eſſe. Aptiſsimę autem ſunt ad magna & noua producenda illæ ſyderum conſtitutiones, in quibus plures Planetarum in vnum coeunt, præſertim ſub inſignibus aliquibus earum ſtellarum, quæ fixæ dicuntur: raro enim fit, vt, quum eiuſmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non ædant: ſed de his plura fortaſſe oporteret dicere.

Per ſumma autem errant ſcabies, porrigo, papulæ, lepra, & circa caput achores, areæ, ophiaſis, & id genus: horum autem omnium ſemi-

naria crasſiora,& minus acria ſunt,quàm quæ intima petunt,hæc enim ſubtiliora ſunt,& acria magis,& ad ſpiritualia magis analoga . Eorum autem,quæ in ſummo inſident,alia ſummam cutim tentant,alia profundius immerguntur,quæ in denſiori materia ſunt,quales ſphaceli,et eſtiomeni,& carbunculi,& elephantia,& ſyphilis morbus,& id genus . Cito autem afficiunt , quæcunque ſeminariorum in acrimonia multa conſiſtunt,& ſubtilia ſunt,præſertim per anhelitum cor petētia , quorum analogia eſt ad ſpiritus,aut ad ſubtiliores humorum:at quorum materia denſior eſt,& analoga ad humores craſsiores,ea tarde ſerpunt,vt ſyphilis, & rabies.Mortuum autem animal contagem eam non ſeruat,quia tenebatur viuens , quoniam ſeminaria contagionis vnà cum calore innato extincta ſunt. Paratiora vero ſunt ad contagiones corpora ad eas quidem; quæ primo in nobis fiunt,immunda quidem & valde humida, & carnis ac foraminum conſtipatorum,ad eas vero,quæ extrinſecus veniunt , paratiora ſunt,quæ foramina aperta,& laxa habent,calida autem,& humida:difficulter autem recipiunt,& ſerius,quibus frigida eſt,& ſicca , denſaq; corporis conſtitutio:propter quod ſenes & aniculæ minus corripiūtur,q̃ iuuenes:attendendæ tamen ſunt analogiæ contagionum , quæ vnū magis,q̃ alium tentant:minus item recipiunt , qui per ocium vitam traducunt,q̃ vegetes,& negotiatores:quoſdam porrò vidimus , qui in medijs peſtilentijs verſantes ſecuri eſſe conſueuere, de quibus quædam ſuo loco dicemus,& vtrum conſueſcere peſtilentijs poſsimus .

De ſignis contagionum. *Cap.* 13.

SVnt autem & indicia contagionum ſua,quorum alia prænūcia ſunt futurarum,alia præſentes monſtrant:ac eorum,quæ prænuncia dicūtur,alia è cœlo ſumuntur,alia ab aere,alia ab ijs,quæ circa terras,& aquas ſunt,quorum quędam vt plurimum veracia ſunt, alia ſæpe : quare nec p oīa prognoſticari,niſi ꝓbabiliter,licet. In cœlo igitur quū eorum ſyderum,qui planetæ dicuntur,vides vnam in partem plures conuenire , vt ſæpe accidit plures aut ſeptentrionales fieri,aut auſtrales,nec non et coniungi etiam inuicem,tum ſcito in ea parte mutationes magnas circa terras futuras,ac primum quidem humiditates plurimas ſublatis vaporibus multis è terra & aquis,mox ſiccitates non paruas conſecuturas conſumptis tandem vaporibus,& exuſtione circa terram & aerem facta : hęc autem ſolent & putrefactiones apportare : quòd ſi coniunctio ſyderum illorum ſit plurium quidem ſub maioribus earum , quæ fixæ dicuntur,tū et prædicere potes inſignem aliquam portendi contagionem. Sunt porrò

A rò & aſpectus quidam planetarum, quibus aſtronomi hæc portenta tribuunt, qui nec omnino negligendi ſunt, nec ſemper timẽdi. Ex aere porrò ſua quoq; indicia haberi ſolent, ac primum quum multæ, crebræq; incenſiones illæ apparent, quæ in ſuprema regione è vocato hypocaumate fiunt, vt cadentia ſydera, cometæ, trabes, æges, & id genus, putrefactionem circa terram fieri oſtendunt: omnia enim hæc è fomite vnctuoſo & lento fiunt: hoc autem moſtrat vapores, qui à terra tolluntur, tales quoq; exiſtere, quòd potiſsimum circa putrefactiones contingũt. Notare præterea oportet et alias inferioris aeris conſtitutiones, neque enim ſine ſuſpicione eſt, quum aut auſtri plurimi perflarint, et diu incubuerint, aut caligines quaſdam præter modum certam regionem videris occupare, et ſi ſuſcus et veluti puluerulentus aer Solem diu triſtem reddiderit. Tum vero tibi maxime cauendum erit, quum ventos quoſdam fueris conſpicatus ex ea regione perferri, vbi peſtilentia graſſetur: non ſolum autem timendum tibi ſit, ſed fugiendum, quum ea, quæ ſub diuo ponuntur, vt obſonia, et lintea, et id genus marcorem quendam et ſitum contrahuunt. Sed et aquę quoq; ſua ſigna dant, quum inundant flumina, et diu reſtagnant: quum loca paludoſa cœnoſaq; relinquũtur: quum maria piſces emortuos plures in littoribus deponunt. Terra quoque, vbi plurimam inſectorum generationem profert, putrefactiones cõceptas nun-
B tiat, quæ niſi totæ in ea animalia abſumptæ fuerint, contagiones ſubeſſe declarant: potiſsimum autem iſthæc portendunt locuſtæ, quarum ſępe innumerabilis ac penè infinita generatio fit: hoc autem non ſolum mõſtrat magnam putrefactionem præceſsiſſe, ſed ſæpe nouam facit: tolluntẽ enim quaſi exercitus ingens, & in certas euolant regiones, quas vbi latè depopulatæ ſunt, illic ſæpe commoriuntur, vnde mox immenſa corruptio ſequitur: qualem in Africa contigiſſe legimus anno CXVIII, delatis ad littora locuſtis incredibili numero, atque ibi emortuis: ſimiliter & in Gallia eueniſſe anno DCCCLXIIII memoriæ mandatum eſt: in Italia vero anno MCCCCLXXVIII in agro Ferrarienſi, Mantuano, Veronenſi, Brixienſiq;, & vicinis alijs, quum ingens increuiſſet earum multitudo, paulo poſt miſeranda peſtilentia ſecuta eſt: quod & annis ſuperioribus etiam cõtigiſſet, niſi Dei Optimi clementia, et mortalium cura prouidiſſet, quo tempore tantum eius generis animantum vidimus, quantum antea nunquam viſum fuiſſe putandum eſt: quarum pars multa in huius ſuperioris Italiæ agris reſedit, pars verſus Gallias euolauit diebus ſeptem non ſufficientibus migrationi tanti exercitus. Idem ſæpe faciunt & cadauera cæſorum in prelijs. Quin & cibi non nulli ſunt, quorum

vſus frequens nunc has, nunc illas infectiones producit, alij Elephantiam alij ſcabiem, alij carbunculos, alij alia. Interdum & animalia, quæ ſub terra degunt, ſolent non nullas infectionum ſignificare, quum multa eorum è latibulis & proprijs laribus in apertum exeunt. C

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triſte dabit, tellure ſub ima
Quem non vllus amor tenuit, ſed in aera apertum
Erupit ſcrobibus, vitæq; atq; immemor vſus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.
Ipſa etiam tellus ceu non ignara futuri,
Quum tremit, atq; intus grauida ſuſpirat ab aluo,
Signa dabit: tremuere vrbes, & vertice toto
Formidauit Athos, timuitq; ſub æquore Nereus.

Quippe crebri terræ motus & ipſi nunciant contagiones futuras, quoniam exhalatio, quæ intus concluditur, non ſolum noxium quiddam acquirit, ſed etiam gignitur ex ipſis maxime putrefactionibus, quæ ſub terra fiunt. Ad hæc & cum vides carbunculos multos, & exanthemata, & bubones enaſci, timere quodammodo potes. Præſentes vero contagiones indicant, eas quidem, quæ extrinſecus veniunt, multitudo eiuſdem morbi, tametſi non, quandocunque multi eodem laborant morbo, contagioſa eſt ægritudo: eſſe autem contagioſam cognoſces & ex D genere morbi, & ex ijs, quæ ſequuntur: eas vero, quæ primo in nobis fiunt, contagioſæ'ne ſint, an non, cognoſces ſimiliter & ex genere morbi, & ex his, quæ ſequuntur. Sed iam de contagione, quid ſit, & quo pacto fiat, & quibus principijs, & quæ ſint contagionum differentiæ, & cauſæ, tum & quæ ſint earum ſigna communia, in vniuerſum dictum hactenus ſatis ſit.

HIERONYMI FRACASTORII *DE MORBIS CONTAGIOSIS* LIBER SECVNDVS.

De febribus contagiosis. *Cap. I.*

D HAEC consequens esse videtur, vt de singulis contagiosis morbis, qui nobis cogniti sunt, agamus, qui sint, & quibus de causis fiant, & quomodo differant inter se, ab ijs incipientes, quorum cognitio necessaria magis videtur: tales autem sunt febres, quæ in contagione consistũt, de quibus tanto accuratius est agendum, quanto plures earum nouæ inusitatæq; annis nostris apparuere. In vniuersum autem de omnibus pauca quidem à maioribus nostris pro tanto negocio literis mandata sunt. Quid autem simpliciter sit febris, & quomodo fiat, in præsentiarum nobis est supponendum.

Contagiosæ autem vocantur, non quæcunq; vicinum & contiguum humorem possunt inficere, sed illæ solum, quæ in alium consimilem inferre infectionem valent, & quæ dicta seminaria cõtagionis per se includunt.
B dunt. Earum vero, quæ contagiosæ dicuntur, aliæ pestilentes vocantur, aliæ non pestilentes, & pestilentum quædam simpliciter pestilẽtes sunt, quædam malignæ tantum appellantur, quasi mediæ inter pestilentes, & non pestilentes: quippe contagiosarum febrium quædam vt plurimum salubres sunt, quædam vtplurimum perdentes, quædam vero partim salubres, partim perdentes, à quibus multi quidem euadunt, multi vero pereunt, in dubio, qui plures sint: quales, quæ lenticulæ dicuntur.

De Variolis, & morbillis. *Cap. 2.*

ERgo de ijs contagiosis primo est agendum, quę, tam & si contagiosæ sunt, pestilentes tamen non appellantur, ꝙ maiori ex parte salubres sint: tales autem videntur illæ, quas, qui arabum libros transtulere, Variolas, & Morbillos vocant, ꝑ variolas intelligẽtes eas, quas et vulgus varolas vocat ex similitudine, arbitror, pustularum, qui vari dicuntur, ꝑ morbillos autem eas, quas vulgus fersas nuncupat, à feruore fortasse dictas: de ijs autem græci non videntur sub alio egisse nomine, quàm exanthematum, quod nomen & varium etiam apud ipsos reperitur. Contingunt igitur eiusmodi febres præcipue pueris, raro viris, rarissime senibus videntur autem & omnibus semel in vita aut accidere, aut aptæ esse, quę

accidant,nisi præcox mors hominem tollat:non facile autem dignoſcun C
tur adeſſe, prius,quam puſtulæ ipſæ malum prodant, ſigna tamen quædam præcedunt, ex quibus ſuſpicio eſſe poteſt eiuſmodi affuturam febrem. Ac primum,quum vides populariter quodammodo vagari genus id febrium,puer autem eſt,qui febrit,tum ſuſpicari potes communi illo teneri morbo,neceſſarium tamen non eſt,quare et alia ſigna ſpectato, ſi conuerſatus eſt cum alio affecto,ſi lucent oculi,ſi dorſum confractũ ſentitur,ſi facies rubet,febris autem continẽter affligit,moroſa quidem magis,q̃ mordax:hęc.n.primum indicia apparent:tum interroga, nunquid aliàs ſenſerit eiuſmodi febrem,quę ſolet exanthemata illa apportare, raro.n. fit,vt,qui ſemel affectus fuit,denuo etiam patiatur: tũ vide, ſi quid à natura ad cutim pellitur,nam vt plurimum circa quartum diem , aut paulo poſt apparere ſolent primum quidem ſparſę quędam ceu maculæ rubentes,mox manifeſtius in puſtulas concreſcunt interdum humidiores,& varis ſimiles,interdum ſicciores,et ſimiles ijs exãthematibus, quæ ex calore ſolẽt pueris euenire,quas vulgus ſufferſuras vocat: vtręq; mox tenui quadã pituita,et ſanie replentur,ac per ipſas ſoluitur ægritudo, facillime quidem pueris,difficilius autem grandioribus:propter quod matres optare ſolent febres haſce filijs aduenire,quum tenera in ætate ſunt. Contagioſæ igitur ſunt,quoniam,quod exhalat in putrefactione, lẽtum admodum eſt,et ſeminarium contagionis in alterum, eo pacto, quo in D
alijs fieri diximus:maiori autem ex parte ſalubres ſunt, quoniam ebullitio hęc purificatio quędam ſanguinis eſt:neq;.n.contemnendi ſunt, qui dicunt infectionem à ſanguine menſtruo contractam in vtero matris ſecerni per eiuſmodi ebullitionem,et putrefactionem eius, ac ſic defecari ſanguinem per quãdam quaſi criſim à natura factam:propter quam cauſam omnes ferè hunc affectum patimur,quoniam omnes eam infectionem menſtrualem deferimus à ventre matris:qua de cauſa nõ perdit vt plurimum febris hęc per ſe,ſed purgat magis.Pueris vero benignior eſt, q̃ adultis, qm̃,ſiqui per ętatem teneram eam ſanguinis infectionem non expurgant,ſignum eſt eſſe male idoneam ſeparari:quare mox, quum in grandiori ętate fit ſeparatio illa,contingit quidẽ vi multa,et affligit magis,minus autem,quum mollior eſt ſanguis,et aptior,vt ſeparetur ab eo labes illa.Ob id etiam,quum ſemel acceſsit,non reuerti pręterea ſolet, quoniam ſecreta iam ſit infectio:viſa tamen quandoq; fuit bis acceſsiſſe, quibus ſcilicet prius non exacte ſecreta fuiſſet. Si igitur ſanguis pituitoſior ſit,puſtulæ variformes fiunt albę,rotundę,mucore quodam plenæ, ſi vero biliſior extiterit,puſtulę ſicciores erumpunt:analogia autem eius contagionis ad eam ſanguinis ſuperfluitatem eſt, quę è mẽſtruo ſangui-

ne

A ne contracta fuit:quare ad eos solum analoga est hęc infectio, quibus purificatio sanguinis non est facta,propter quod nec omnes inficit,nec humores omnes. Nec plura de his dicantur.

De pestilentibus febribus. *Cap. 3.*

NVnc de pestilentibus vocatis prosequamur,quarum alię vt plurimum perdunt,vere pestilentes vocatę,alię multos solum perdũt, malignę appellatæ,communi autem vocabulo omnes pestilentes nuncupari solent:de quibus accuratissime perquirendum est, omnes enim peculiarem quandam et rationem, et curationem habere existimant, quę autem peculiaris ratio sit,non dum plane assignatum video:quidam breui sese ab hac difficultate explicantes ad occultas proprietates recurrũt, de quo multa in superioribus dicta sunt, quę hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus,& docentibus,qui difficultates propositas per ignota soluere student:Galenus vero interdum videtur dicere pestilentes febres habere quandam venenositatem,et per hoc differre ab alijs, interdum peculiare ijs inesse, vt putrefactio circa cor sit, quandoque quidem in substantia eius, quandoque in contentis: de quo rectum est rationem habere, nam quid sit venenositas illa, non declarat Galenus, & vtrum veram venenositatem intelligat,an magis assimilationem quan-
B dam interficiendi. Quòd si veram venenositatem intelligit,oportebat dicere, in quo consisteret,venena enim aut per materiales qualitates,aut per spirituales necant: quod vero dicit peculiare esse his febribus, vt aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem nõ paruam habet: qua de re MONTANVS ciuis noster primarius iam,et nunquam satis laudatus in re medica, & in quem, si Pythagorice loqui licet, Galeni anima migrasse videtur, subtiliter quidem multa disseruit pro Galeni placitis, quantum quidem videre potui ex scriptis quibusdam, quæ sub eo ordinariã Medicinæ Patauij legente ab auditoribus notata, & literis mandata fuere: quæ, quum forte ad manus nostras tum peruenissent, quum & ipse de hisce febribus scriberem, suspensum me admodum reddidere, quum ego alia via forte fortuna incederem: nam si inceptis nostris persistere voluissem, non solum timor oboriebatur, quomodo mihi ipse confiderem deuianti ab eorum calle,sed & rem valde arrogantem videbar aggredi, ꝗ & à primo Galeno,& à secũdo dissentire auderem:quocirca,quum quasi decreuissem retractare, quęcunq; de ea materia scripsissem,rem tamen cum quibusdam amicis cõicaui,qui ingenue consulentes persuaserunt,quæ ego iam scripsissem, tametsi viderentur nouo calle procedere, emittenda tamen esse non per assertio-

nem

nem aliquam sed vti problemata magis. Quæ igitur MONTANVS noster ex Galeni placitis tradit, hęc ferè sunt. C

Febres, quę pestiferæ vocantur, differre ab alijs, quæ in putrefactione consistunt, ꝙ pestilentum putrefactio vel in substantia cordis sit, vel in contentis: in alijs vero iam nec putrefactam esse cordis substantiā, nec contenta: transmitti quidem ad cor vapores putridos, atque accendere tum cor, tum contenta, putrefacere autem non: ꝙ si eò veniant, vt putrefaciant, iam febrem pestilentem esse: porrò pestilentem omnem febrem hecticam etiam esse, si quidem facta putrefactione in corde, aut cōtētis fieri non posse, vt iam confirmata non sit, atque hinc illa cōtingere, quæ in pestiferis apparent febribus, non sentire scilicet ægrum se febrire, pulsus non magnos, non citatos percipi, maximam mortalium partem perire: conuenire autem pestilentes febres partim cum putridis, partim cum hecticis, cum putridis quidem, quia omnino febres hæ à putredine pendent, cum hecticis vero, quia iam confirmata sit febris: verum neque simpliciter hecticas dici debere, nec simpliciter putridas, sed pestilentes hecticas, & putridas: venenositatem autem earum non aliud esse, q̃ gradum putrefactionis largioris circa cor.

Atque hæc ferè suut, quæ ego scripta vidi: quę, si bene considerentur, non paruas habent difficultates, ac primum, quòd progressus hic non declarat, cur pestilentes febres contagiosæ sint, quod peculiare quiddam & proprium videtur cum ipsis iungi. Præterea, si quæratur, cur in ijs putrefactio sit in corde, aut contentis, dicere quidem videntur causam esse, ꝙ ingens & larga quędam fit putrefactio, per quam accidit & cor, aut contenta infici. Si vero rursus quęratur, cur fiat ingens illa putrefactio, cōtingere dicunt ex pręparatione, hoc est nimia hnmiditate, quæ vel intrinseca est, vel extrinsecus accedit: quod certe non minorem habet difficultatem, nam primo mirum videtur in decem millibus hominum, qui in pestilentia pereunt, eam esse præparationem in omnibus, pręsertim ꝙ videmus innumeros exactissime sanos existentes, et nullo vitio humorū deprauatos concipere tamen contagem illam ex sola cōuersatione cum pestilentia affecto, aut ex illius vestibus: quid nam igitur in hoc fecit illā ingentem putrefactionem, quum nec obstructiones fecerint, nec humiditas aut propria, aut ab aere acquisita? quare aliquod aliud principium assignari necesse est, quod in causa sit. Oportebat pręterea declarari, qualis nam esset ea ingens putrefactio, num quantitate ingens & mole, an gradu actionis: nam si actione ingens, cur ardentissimæ causones, & furētes, non tamen pestilentes sunt? quinimo nec illæ, quæ ex eruginosa cholera sunt: si vero quantitate ingens est, quæ necessitas erat ponere cor ip- D

sum

A sum putrefieri? poterat enim sufficere quãtitas illa ingens putrefactionis. Ad hæc & illud dubium est, si adeo ingens est putrefactio, cur nõ sentiat æger se febrire, quum aliæ alioquin minoris putrefactionis inflammationem inducant: nec recurri ad hecticam posse videtur, quando multo ante, quàm hectica fiat, putrefactio illa ingẽs fit, imo causa, cur hectica fiat, est putrefactio circa cor, illam autem facit ingens putrefactio per corpus reliquum: cur ergo prius non sentitur, quàm hectica facta sit? Postremo & mirum illud videtur in his febribus putrescere cor, aut & contenta, statim enim videretur animal perire, quoniam nec erysipelata tolerare potest delicatissimum membrum: nõ perire autem hominem statim manifestum est, sed maiorem partem peste affectorum vltra quartum & septimum viuere, quin imo & multos euadere, quod certe fieri posse nõ videtur, si febris iam hectica confirmata est. Præterea cur & aliæ hecticæ non sunt pestilentes, quando febris confirmata est in corde? & si vapores putridi circa cor ad id venerunt, vt possint facere hecticam & confirmatam caliditatem in corde, videntur etiam posse & putrefactionem facere aut in ipso, aut in contentis saltem, quod si sit, necessario perire oportere pestilentes omnes videtur: atq; hæc sunt, quæ dubitationem faciũt circa positionem hanc: quare non tacebo, quę ego prius conceperam, paratus opinionem mutare, si minus satisfacere videbuntur. Inhærendo igitur fun-
B damentis illis, quæ circa contagionum naturam iacta sunt, dico pestilentes febres ab alijs putridis differre in multis: primum in principio agẽte, deinde & in materia seu modo putrefactionis, ac demum in accidẽtibus proprijs, quæ sequuntur: quippe in alijs putridis principia & causæ putrefactionis sunt aut obstructio, aut plenitudo, aut malitia humorũ in quantitate, vel qualitate: voco autem principia hæc agẽdi, quia causæ sunt, cur à caliditate loci putrefactio fiat: in pestilentibus autem febribus nullũ horum per se causa est, & principiũ putrefactionis, possunt enim esse in aliquo mensuratè humores, potest abesse omnis obstructio, omnis plenitudo, pestilentia tamen ab alio cõcipi: oportet igitur esse aliud principium per se eius cõtagis. Nihil quidem prohibet quãdoq; & has dispositiones adesse, sed accidunt quidem quantum ad id, quod per se agit, æque enim putrefactio fit, siue adsint, siue nõ: quin imo illud fieri potest, vt in aliquo præparatum sit aut phlegma, aut cholera, vt putrescant ex prædictis principijs, minus tamen corripiantur à contagione, quàm humor alius, quòd analogia non sit ad illos: quare nec omnes putrefactiones, quæ circa terras, & aerem fiunt, etiam disponunt ad eam, quæ circa pestem versãt, sed certæ solum. Si igitur recte tradita sunt, quæ de contagione à nobis sunt dicta, principia quidem contagionum per se sunt seminaria ipsa, de quo-

rũ natura tanta narrata sunt, quæ quidem, tametsi cõi quodam principio cũ vaporibus & loci caliditate cõueniunt in agendo, peculiarẽ tñ quãdã sortita naturam sunt, & rationẽ putrefaciendi: in primis. n. diximus habere ea vim & actionem multã, tum & mistionem fortem & elaboratã, nec non & mistionem in lentore constitutam, ac demũ non materialem solum antipathiam ad calorem naturalem, & ad animam ipsam, sed & spiritualem. Hæc igitur quum ita se habeãt, longe diuersam putrefactionẽ ab alijs faciũt, si quidem in alijs superficialis quodãmodo fit putrefactio, non profunda, & sordida, in his autem profundissima, & ad partes vel penitissimas eius, quod putrefit: quod quidem iccirco accidit, primo, ꝙ seminaria non paruæ actionis sunt, quemadmodum simplices vapores, sed longe maioris ꝑꝑ fortem mistionem, propter quam nec cito & facile alterantur, sed perstant, & actionẽ continuant: ꝑꝑ lentorem autem agglutinantur valde illi humori, ad quem habent analogiam, in quem incũbentia cito dissoluunt, actiua multum quũ sint, & humida: ad quod non parum adiuuat spiritualis antipathia, quæ naturalem calorem fugat, & propellit, à quo destitutus humor cito contrahit putrefactionẽ profundam: fit etiã putrefactio illa non profunda solũ, sed & valde larga, hoc est multarum partium, qm̃ seminaria hinc inde dispersa sunt, & hæc alia ceu sobolem generant, illa alia: recte igitur dicebat Montanus magnã putrefactionem in pestilentibus febribus fieri, sed rationẽ non dedit per se id facientem, asignans humiditatẽ contractam, & præparantem. Differunt præterea hæ febres ab alijs putridis in accidentibus ꝑprijs: ad has. n. sequitur esse contagiosas ad aliũ, cuius causa asignari nõ aliter potest, q̃ per rationem seminariorum, quæ ad alium delata tale in secundo faciũt, quale in primo fuit: ꝙ si pestilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunq̃ tamen esse pestilentem dicimus, nisi tum, quum seminaria contagionis iã facta sunt: quare æque est factã esse febrem ex seminarijs, & aptam esse ex ijs fieri, atq; ea per se includere. Si igitur licet pestilentẽ febrem diffinire, dicemus esse febrẽ sordidæ, & profundæ putrefactionis, includẽtem seminaria acutissimæ cõtagionis per se, ꝑꝑ quod & letalis est, et ad aliũ contagiosa, atq; hæc per se ratio est pestilentis febris, nõ aũt ꝙ vel cor, vel contenta in eo putrescant: nihil quidẽ prohibet & ad illa putrefactionem deferri, præsertim si analogia ad illa sit, sed siue hoc sit, siue nõ, ratio nõ est hęc pestis, sed forte ratio vehementioris pestis, & citius interficientis: quod autẽ per se est, & (vt aiunt) formale, est esse febrem per se includentem seminaria contagionis letalis: propter quam causam, quæ è venenis fiunt febres, letales quidem sunt, sed non pestilentes, quoniam contagiosę non sunt, carent enim eo, quod formale est, & per se ratio pestilentiæ.

De

A *De differentijs pestilentum febrium, & accidentibus earum.* *Cap. 4.*

PEstilentum vero febrium aliæ extrinſecus in nos veniunt, alię in nobis primo fiunt: aliæ omnes perdunt, aliæ maiorē partem, aliæ multos ſolū. Diuerſa porrò eſt earum analogia, & admirãda: quædam ad ſanguinē præcipue analogæ ſunt, quædam ad cholerã, quædam & ad humores alios, aliæ ꝑmiſcue ad omnes, & aliæ ad ſpiritus ſolos, aut ad ipſos maxime: & quædam citiſsime perdunt, quædam ſerius. Extrinſecus veniũt, quorum ſeminaria prius concepta ſunt aut in aere, aut terra, & alijs: oportet autem & ea prius corrupta fuiſſe, ſi proprie contagio dicẽda eſt, dico autem ſeminaria, non vapores ſimplices, multum enim differt (vt diximus) inter ſeminaria & vapores. In nobis autem primo fiunt, quæ è communibus quidem cauſis cum alijs originem habent, vt plenitudine, obſtructionibus, & humorum malitia: verum putrefactio & ſordida eſt, & concluſa, eiuſmodi autem, vt in ea ſeminaria fiant contagionis pernicioſæ, nihil enim prohibet ſæpe talem in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari. Omnes autem perdunt, quæ ad ſpiritus & ſpiritualia analogiam habent, maxime quæ extrinſecus veniunt per anhelitum attractæ contages: maiorem vero partem perimunt, quæ ad acutos humores analogę ſunt, præſertim ſi & ipſæ extrinſecus apportentur: mul-
B tos autem ſolum, quæ ad craſsiores humores rationem habent: quo autem modo, & quibus de cauſis diuerſæ ſint analogiæ earum, ſupra quidem demonſtratum vniuerſaliter fuit, quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus ſigna, & notitia earum haberi poſsint: primum ergo, qđ per ſe has febres ſequitur, eſt eſſe cõtagioſas, quod & maximum eſt earum ſignum, quod quoniam non ſemper datur videre poſſe, alia ſigna attendenda ſunt: commune autem eſt omnibus ferè, per initia, omnia videri valde placida, ita, vt vix febrire exiſtimetur, qui nihilominus latentem peſtem concepit: pulſus vrineq́; id atteſtantur, ſed ita tamen, vt peritum non lateant: per proceſſum porrò tãetſi ſua ſunt augumenta, tota tamẽ per ſe febris placida videtur, & lenis: calor tactu mordax non eſt, introrſum vero moroſus magis, quàm acris percipitur, quippe interrogati, qui ægrotant, num febriãt, non febrire ſe dicunt, ſed tamen in anguſtia quadam verſari: decubitus ſupinus eſt, dorſum perinde ac verberati, anhelitus ſolito longior, pulſus non citatus, nō altus, ſed præſſus magis, & vix audens ſe attollere: hæc ergo ſigna per primos morbi proceſſus apparent, quæ quum vides, tum ad alios ſpectato, quos febres tenent, ac quum multos emori vides è conſimili morbo, tũc

time pestilentem esse febrem,cui astas:in dies autem certiora se ostendēt signa,nam vel maculæ in cute apparebunt,vel abscessus circa emunctoria vocata:oculi ad hæc subrubent, & vacillant, anhelitus extraneo quodam fœtore grauis est,quo solo signo periti sæpe pestilentem febrem deprehendunt:verba sæpe dicūtur multa,& interdum incomposita, caput grauescit,& modo vigiliæ,modo somnus nimius ægrum tenet: Hypochondria tenduntur,egestiones liquidæ sunt,corruptæ,longinquæ à forma fęcum & humorum,fœtentes:vrinę aut subiugalium similes,aut qua si vinum granatorum,aut tenues,crudæ,aut confusæ,rubræ,quandoque & similes sanis sunt:lingua sordescit,virtus omnis labat, & fatiscit: mala autem signa sunt,delirium perseuerans,vrinæ detentio,fluxus sanguinis narium,ad quem leuatio nulla consequitur,ventris deiectio multa ꝑ initia oborta,vel è leui pharmaco facta,apparitio macularum,&abscessuū, ac subita mox delitescentia.

Quòd igitur per initia mites appareant hæ febres, nihil mirum videri debet,quum toto genere,& in toto processu lenes plurimum sint:causam aliqui reddunt,ꝙ nec nos tangentes ardorem febris sentiamus, nec æger ipse, nos quidem, quia febris hæc extrorsum quieta est, introrsum turbans,æger vero neque ipse sentit,quoniam hecticam febrem patitur, de quo supra dictum satis fuit. Nos è nostris principijs causam inde esse arbitramur,ꝙ profunda admodum fit putrefactio,in qua acrimonia omnis multum obtunditur,& hebescit humido multo simul euaporante,et lentore tanto facto:in febribus autem,quæ in sicco cōsistunt, quales sunt cholericæ,acrimonia,& feruor sentitur,membra exuruntur, sitis vexat, ariditas linguæ fit,quoniam igneum est,quod euaporat, & siccum, propter quod nec contagionem facit,quoniam non agglutinatur,quanquā magnę actionis sit:est fortasse & alia concausa,cur peste laborantes febrē non sentiant,ꝙ sensus illis magnopere obtusi sunt,obsepti tanta putredine,in qua virtutes non solum dissoluuntur,sed nec trāsmittuntur ad sensitiua membra:ꝙ vero pulsus parui sint, & rariores, rursus causam assignant alij,ꝙ pestilentes hectici fiant,quare,quum nec caliditatem nouā percipiant,pariter nec noua euentatione indigent,vnde & pulsus nō valde diuersi sunt à seipsis sanis existentibus. Nos,si licet,aliam causam assignamus,illud prænotātes, ꝙ natura semper illud eligit,quod aut melius est,aut minus malum,vt in ijs diximus,quæ de sympathijs tractata sunt: sicut igitur oblato fœtore aliquo à natura fit,vt vix anhelemus, vix halitum per nares trahamus,quasi sic minus aperiatur aditus fœtori, ita lata ingenti,atque abominabili putrefactione,seu exhalatione ad cor vix audet natura ipsum dilatare,vix venas tollere,quo minus via putredini aperiatur:

A riatur:quare tantum tollit,quantum vix satis est vitæ, & euentationi cordis:propter quod pulsus paruus fit,& rarus,& anhelitus longior,& angustior,constrictio vero seu expiratio velocior,q̃ dilatatio & inspiratio: qđ & in pulsibus etiam venenatorum contingit,vt sæpe vidimus. Vrinæ autem vt plurimum subiugalium similes sunt propter multam & diuersorum ebullitionem,ꝙ si humor crudior fuerit,albida sæpe vrina fit,& subtilis,si vero sanguinis excrementa redundent,rubra exit,& confusa propter ebullitionem,quæ si subadusta & subtilia fuerint, aut tenui melancholiæ admista,similem vino granatorum vrinam faciunt.Sed iam particulares febres prosequamur.

De ephemera pestilenti in Britannia. Cap. 5.

IN Britannia insula,quæ nunc Anglia vocatur,genus est pestilentis febris & contagiosæ,quæ ad ephemeras referēda videtur, ꝙ die vna aut hominem perdit,aut liberat:est autem non contagiosa solum de vno in alium,sed & vagatur etiam de ciuitate in ciuitatem,nō tantum per eam insulam,in qua ferè vna videri solet,sed sæpe & ad vicinos Belgas deferri visa est.Quapropter & vitio aeris præcipue enasci censendum est: cur autem in ea insula præcipue oboriatur,vniuersalis quidem causa est analo-
B gia eius aeris,particulatim vero,in quo ea consistat analogia,difficile certe est nosse:quanq̃ sunt,qui dicant id è soli ratione contingere, quod maxime gypseum est,vnde & Albion olim appellatam fuisse volunt: certis igitur constitutionibus humidis vapores è solo illo accidit eleuari subtilissimos quidem,corruptos tamen,qui & subtilem etiam inferunt contagionem,cuius analogia est vel ad spiritus,vel ad tenuem spumam, quæ sanguini supernatat.Quæcunq; autem causa sit, constat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis,propter quod die vna aut finitur ægritudo,aut æger,vt plurimum autem finitur ęgritudo per sudorem,vnde & febrem etiam sudorem appellāt incolę:nullis vero alijs medicamētis vtuntur aduersus ipsam,quam expectatione sudoris, nam quibus aduenit,omnes ferè euadunt,quibus autem retinetur, maxima pars perit: quare cura omni & diligentia procurant,ne impediatur sudor,quod vel facillime accidit, si tantùm æger situm, atque accubitum mutet:qua de causa iubent medici,vt æger integra die vna situm non mutet: quam molestiam qui ferre possunt,mercedem laboris recipiunt,& euadūt,qui vero ferre non valent,sed se iactant,decubitum mutant, nouum aerem aucupantur,impedito sudore sua causa pereunt.

De

De febre, quam lenticulas vel puncticula vocant. Cap. 6. C

SVnt aliæ febres, quæ mediæ quodámodo ſunt inter vere peſtilentes & non peſtilentes, quoniam ab ijs multi quidem pereunt, multi etiã æuadũt: contagioſæ autem ſunt, & iccirco naturam peſtilentum ſapiunt, appellari autem ſolent malignæ magis, quàm peſtilentes: quales illæ fuere, quæ annis M D V, & M D XXVIII in Italia primum apparuere ætate noſtra nõ prius notæ, certis vero regionibus familiares, vt Cypro, & vicinis inſulis, maioribus etiam noſtris cognitæ: vulgus lenticulas aut puncticula appellat, quòd maculas proferant lenticulis, aut pũcturis pulicum ſimiles: quidam mutatis literis peticulas dicunt: de quibus diligenter agendum videtur, quòd & nunc quoque crebro viſantur modo communes multis, modo quibuſdam particulatim contingentes: viſi etiam ſunt, qui ex Italia in alias regiones profecti, vbi nullæ eſſent eiuſmodi febres, ex ijs tamen perierint, quaſi ſecum infectionem detulerint: quod clariſsimo & doctiſsimo ANDREÆ NAVGERIO Oratori pro Illuſtriſsima Venetorum Repu. apud Regem Gallorum annis ſuperioribus contigit, ex hac enim labe interijt in ea ꝓuincia, in qua ne nomine quidem nota erat ægritudo eiuſmodi, vir eius doctrinæ & ingenij, vt nulla maior literarum iactura ſit facta iam multis annis. Contagioſa igitur eſt & hæc febris, ſed non celeriter, nec fomite, & ad diſtans, ſed tantum per tractationem infirmi: per initia autem quum febres omnes peſtilẽtes placidæ ſint, & mites, tum hæc adeo placide inuadit, vt vix admittere medicum ægri velint, vnde & medicorum multi plurimum decepti ſunt, expectantes reſolutionem morbi paulopoſt, nec quicquam contra parantes: mox vero ſigna malignæ febris aperiebantur, nam, quanquam calor mitis pro natura eiuſmodi febrium ſentiebatur, interne tamen perturbatio quædã percipiebatur, tum & fractio in toto corpore, laſsitudoq; more fatigati: decubitus erat ſupinus, caput graueſcebat, ſenſus hebetes erãt, & mens magna ex parte poſt quartum aut ſeptimum non conſtabat, oculi rubeſcebant, verba multa dicebantur, vrinæ primum exalbidæ vt plurimum cernebantur, plenæ tamen, mox rubentes & confuſæ, aut ſimiles vino granatorum: pulſus rarus, & humilis, qualem diximus: excremẽta corrupta, fœtentia: circa quartum & ſeptimum in brachijs, dorſo, & pectore maculæ rubentes, ſæpe & puniceæ erumpebant puncturis pulicum ſimiles, ſæpe maiores, imitatæ lenticulas, vnde & nomen inditum eſt· ſitis autem aut nulla, aut parua aderat, ſordeſcebat tamen lingua, ſomnolentia quibuſdam aderat, quibuſdam & vigiliæ, interdum in eodem vtrunque per vices: ſtatus alijs ad ſeptimum, alijs ad quartumdecimum, D

alijs

A alijs et vltra: vrina quibusdam detinebatur, quod pessimum signum erat: ea febre mulieres paucæ, senes paucissimi, Iudei ferè nulli deperiere, iuuenes & pueri multi, et ij quidem nobiles contrario modo, ac pestilentes veræ consueuere, quæ quum vulgum præcipue capiant, tum hæ febres maxime in nobiles grassari visæ sunt. Perituros sua signa præcedebant, sicuti & euasuros: mala erant, si statim æger virtute defici se sensisset, si assumpto leui pharmaco ingens alui deiectio secuta fuisset, si facta crisi nõ accessisset alleuatio, nam vidimus, quibus libræ tres sanguinis erupissent è naribus, paulopost tamen obijsse: malum item, si vrinæ detinebantur, si lenticulæ delituissent, si ægre erupissent, si liuidæ fuissent, et valde puniceæ: quòd si aut omnia, aut plura ex his accessissent, certissima sequebatur mors, euasio vero, si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. Cap. 7.

HAec quidem in propatulo erant, et ante oculos: quibus autem de causis, et quomodo euenissent, magna inter medicos discrepãtia, magna altercatio erat varijs varia existimantibus: alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intranspirationem B corporum, alij occultam proprietatem: quare & quisque pro existimatione sua auxilia afferebat non sine artis ludibrio, quòd vulgares nõ lateret tanta dissensio. Quoniam autem vagantes erant eæ febres, & multis vno tempore communes, communem quoque causam, tum habuisse censendum est, præcipue autem contractam ab aere: quod satis rationabile apparet, quando anno M D X X V I I I, præcedente hyeme austrina pluuiosa vere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidem Athesis, et Padus, apud alios alia: fuere pariter et caligines quædam, quibus arborũ germina, olearum præsertim q̃ plurima aruere: quibus de causis et principium his febribus datum credendũ est: quæ vero sparsæ nunc apparent, causam particularem in nobis habent, in quibus primę fiunt, et consimilem putrefactionem acquirunt, qualis illa fuit, quæ primum communẽ multis originem ab aere traxit. Quoniam autem contagio hæc per cõparationem ad vere pestilentes, satis mitis apparet, nec celeriter contrahi solet, nec fomitem relinquit, nec ad distans protenditur, sed tarde & p tractationem solam, censendum est seminaria ipsius non esse admodum acria, nec fortem illam elaboratamque mistionem habere, sed magis apta esse, vt et alterentur facilius, et non agglutinentur, quemadmodum alia solent, quæ fomitem relinquũt, et in summa quæ à natura vaporum

non multum remota sint,acria tamen,quantum sufficit eiusmodi contagionem inferre.Consimilem ergo infectionem in aere primum fuisse cēsendum est,quæ mox in nos ingesta tale febriū genus attulerit, quę tametsi pestilentes veræ non sunt,in limine tamen earum videntur esse.Analogia vero eius contagionis ad sanguinem præcipue esse constat,quod et maculæ illæ,quæ expelli consueuere,demonstrant,omnes enim rubētes sunt principij colorem & rationem retinentes: qua de causa & magna ēt & late fusa est putrefactio propter humiditatem,& fluxibilitatem sanguinis:eadem de causa & lenior etiamnum est hæc,q̃ pestilentes aliæ,nō potest tamen non morosa sentiri facta magna introrsum euaporatione prauæ putredinis:propter quod & lassitudo quoque sentitur, & mens non constat,& caput grauat,& oculi rubent:quæ euaporatio, quoniam lenis est,& tractabilis,rarissime solet phrenesim facere, quod multi medicorum timere solent,vidētes delirium fieri.Porrò nec mirum est, si egestiones corruptæ,liquidæq; apparent,tam larga quum putrefactio fiat: vnde & malum erat signum,si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset,præsertim primis diebus, signum enim erat valde amplam esse corruptionem.Somnus autem ijs multus obrepebat, quibus pituitosior erat sanguis,vigilię vero,quibus biliosior.Maculæ autem apparebant in cute,natura foras pellente,quam poterat,partem infectionis:nam & modo per sanguinis fluxum è naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectionem exonerabatur,sed salubrior erat,quę per eiusmodi maculas tentabatur expulsio: propter quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea,multi vero peribant,quibus raræ et sparsę erumpebant maculæ,aut,vbi erupissent,delitescebant:significabat enim aut naturam non esse potentem,aut materiam male obedientem, quæ aut expelli non posset,aut retrocederet, natura tentante aliam expulsionem. Sanguinis vero effluxio per nares nullos penè leuabat,quoniam magnum quidem stimulum arguebat,& naturam maxime cogi ad expellendum, qua poterat,contrarium,quod in maioribus venis inerat:sed ea via non erat idonea ad expellenda seminaria contagionis,quæ maxime in minoribus venis sedem habebāt,vtpote quę extrinsecus accessissent.Similiter nec multum proderat vētris deiectio,quoniam corrupta quidem materia expurgabatur,seminaria autem non:quare ex omnibus conuenietior erat, quę per cutim expulsio fiebat,primum quidem per maculas facta,mox & per sudorem:propter quod & multi visi sunt euasisse,quibus largus sudor superuenisset,per has enim vias magna pars seminariorum vnà cum subtili parte sanguinis excernebatur.Detinebatur autem interdum vrina, siue ꝙ absumeretur aquositas,siue ꝙ aliò verteretur,vt in maculas, vel sudorem

dorem

A dorem, siue ꝙ redundantia nimia humorum, aut crassities uias obstrueret, siue deficeret uirtus: propter quod pessimum erat signum. Pueros autem, & iuuenes carpit magis ea contagio, quòd in ijs plus adsit sanguinis, & humidioris, ad quem habet analogiam: tum uero & ij foramina magis aperta habent, & calidiores sunt, unde attractio fit maior, tum per uenas, tum per anhelitum: propter quam causam &, qui negotiabantur magis, magis etiam carpebantur, minus autem ociosi, & frigidi, & sicci natura, quale fere est senum & Iudeorum genus: mulieres uero frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis. Porrò nobiles magis, quàm plebs hac tanguntur labe, contra uero pestilentia magis plebs, quàm nobiles, quoniam pestilentia potissimum in contagione unius ad alium uersatur, minus uitio aeris, hęc autem infectio magis aeris uitio, quàm transitu unius in alium: ab ea igitur contagione, quæ ab uno in alium transit, magis cauere nobiles possunt propter diuitias, & commoditates alias, quibus plebs caret, ab ea uero, quæ dependet ex aere, minus defendi possunt nobiles, quàm plebs, quoniam ea, quum communis omnibus sit, magis eos occupat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quiq; & plus habent sanguinis, & humidiores sunt, quales sunt nobiles propter luxum & uitæ quietem: plebs autem & robustior est, & siccior, ut pote fatigata magis, & uictus parcioris. Ita igitur se habent lenticulares febres, & ex his B causis fiunt: nunc de ueris pestiferis dicamus.

De uere pestiferis febribus. *Cap. 8.*

QVæ uero pestiferæ proprie dicuntur febres, partim quidem cum his conueniunt, partim differunt: conueniunt quidem natura quadam communi, quòd contagiosæ omnes sunt, & per eundem modum afficiunt, differunt autem, ꝙ pestilentum contagio longe promptior est, & celerrimæ susceptionis, tum vero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorum perdit, ad quos pertingit. Seuiora quoq; sunt & reliqua accidentia, nam & virtus velocissime, & multa exoluitur, & perturbatio, quæ interna est, longe maior sentitur: non nullæ quoq; sunt, quæ per initia ardentissimam febrem apportant, tametsi reliquæ, & illæ etiã mox, lenes apparent pro natura totius generis: vigiliæ vt plurimum infectos tentant, quandoq; sopore commistæ: pulsus & in his, quales in alijs percipiuntur, rariores, & humiliores, q̃ ægritudo videatur poscere: vrinæ conturbatæ, aut albæ, aut etiam similes sanis: egestiones corruptæ, liquidæ, fœtentes: in quibusdam bubones, aut parotides, aut alij abscessus apparent: maculæ aut nullæ, aut rarius in ijs visæ, quod alioquin mirum

est,quum materia harum febrium sit longe subtilior. Sunt & harum differentiæ inter se quædam:aliæ extrinsecus in nos accedunt, præcipue ab aere,qui,quum corruptus est,& seminaria statim in nos transfert,tum nihil mortalibus miserabilius potest accidere,verum rarissime contingit, vt ex aeris corruptione pestilentia contingat:aliæ ab ipso quidem originē trahunt,sed non statim ab eo seminaria recipiunt,sed aut vapores,aut consimiles quosdam affectus,& dispositiones,à quibus mox febris in nobis primo pestilens fit,& ab vno in alium transmittitur : aliæ & in nobis primo fiunt non vitio aeris,sed aliorum vt ciborum,& vniuersaliter vitio eorum,quæ prauas putrefactiones facere consueuere. C

Quoniam igitur celerrime suscipitur hæc contagio, existimādum est acutissima & subtilissima esse earum febrium seminaria,& analogiā præcipue habere aut ad spiritus,& spiritualia,aut ad biliosos humores:qua de causa non nullæ interficiunt paucis horis,quæ scilicet ad spiritus, & spiritualia analoga sunt,& antipathiam habent non solum materialem, sed & spiritualem:non nullæ serius necant:perdūt autem vel omnes, vel maiorem partem,omnes quidem,quæ ad spiritus,& ad cor habent antipathiam vtranque,maxime autem ab aere pendent,& per anhelitum attrahuntur:maiorem partem,quæ in humoribus sedem habent biliosis, aut sanguine exusto,aut etiam puro,propter quæ & vigiliæ magis adsunt in his febribus,q̄ in alijs:quæ tamen in sanguine fiunt(præsertim si pituita abundet)coniunctum vigilijs somnum afferunt. Cæterum mites & hæ videntur,quanquam ingens sit ægritudo:causa eadem,quæ in alijs, q; ꝓfunda est putrefactio,& sordida,in qua acrimonia non plane percipitur, tum quòd obtunditur multo humido,quod euaporat, cuius signum est lenta esse seminaria & fomitem relinquere,tum quòd sensus hebetes ꝑ se sunt:quòd si non nullæ ardentissimæ videntur per initia,hoc iccirco accidit,q; nondum putrefactio profunda est,sed febres illæ in nobis primo incipiunt tales,quales aliæ,quæ contagiosæ non sunt, cholericæ autem vt plurimum,mox profunda fit putrefactio,& contagiosa ac lenior incipit febris videri.Pulsus propter prædictam in alijs causam rariores & humiliores videntur,quòd natura non audet venas tollere,ne aditum veneno aperiat. Quòd autem vrinæ similes sanis appareant interdum, admirationem non paruam præbet,quòd enim aut conturbatæ,aut & albide videantur,nemo itidem miratur. Causam aliqui dicunt iccirco esse, quod similes sanis videantur,quòd corruptio & putrefactio circa spiritualia versetur,quare nihil impedire,ne & hepar,& renes officijs ꝓprijs fungantur,propter quod vrinæ concoctione quadam non carēt:sed certe,si febris est totius passio,mirum est spiritualia laborare,virtutes omnes D

exolui,

A exolui,hepar tamen & renes,quaſi ſana ſint membra,concoctiones debitas facere. Fortaſſe igitur illud potius exiſtimandum eſt ,qđ exiſtente vrina craſſa & plena ſæpe accidit,vt deficiente iam virtute,& non potente craſsiores illas partes expellere,percoletur quodammodo vrina,&,vbi primum craſſa admodum fuerat,incipiat iam craſſa minus deſcendere, deinde & minus adhuc craſſa,donec perueniat ad mediocrem quãdam conſiſtentiam,in qua nubeculæ quædam pendeant, propter quod ſanis aſsimilatur,non eſt autem vere ſana,ſed apparet:quod ſæpe nõ ſolum in peſtiferis febribus,ſed & in alijs videtur,quum prope mors eſt, & virtus iam non poteſt craſſas vrinæ partes expellere:quæ res inexpertos quoſdã medicos ſæpe fefellit,incipientes bene ſperare ex ea vrinæ mutatione. Fiunt autem abſceſſus magis,quàm maculæ,in hac febre,quoniam furẽs magis,ac turgens materia illius eſt: furit autem introrſum magis & circa principalia membra,hepar,cor,& cerebrum:omnis autem furens humor irritat plurimum,& cogit expelli,quare à partibus, quæ introrſum ſunt,motus fit præcipue ad emunctoria principalium membrorum:mouetur autem non ſolum materia furens,ſed & quæ illi commiſta eſt, propter quod abſceſſus maxime fiunt,& non maculæ:contingit tamen & illas quandoq; ſimul fieri expulſa tenui materia quadam circa cutem, præſertim vbi in ſanguine infectio ſit:ita igitur ſe habent,quæ cõtagioſæ vocantur febres. B Nunc ad alios morbos pertranſeamus,qui & ipſi in contagione conſiſtunt.

De phthiſi contagioſa. *Cap. 9.*

QVi de phthiſi hactenus tractauere, videntur quidem de ea egiſſe magis,quatenus primo in nobis fit,& originem habet aut ex defluxionibus,quæ ad pulmones feruntur,aut è fracturis quarũdam venarum,aut ſanie derelicta vel è pleuretide,vel peripneumonia,& ſimilibus,de ea vero,quæ ex contagione concipitur, nulla quidem, aut q̃ paucisſima tradidere.Nos vero eam,quæ in nobis primo fit, non negligentes,ac ſupponentes magis,nunc maxime de ea agemus,quæ in contagione verſatur,quod inſtitutum eſt noſtrum(conſtat.n.& contagione concipi)& propriam quandam animaduerſionem expoſcere demõſtrabimus.Noſtri tabem vocant,quod vocabulũ,ſicut & apud græcos phthiſis,interdum cõius eſt pro cõſumptione corporis,quæcunque ſit, interdum proprie magis,quum pulmonis vitio per ſe contingit: quod rurſus dupliciter ſolet euenire,quandoq; quidem exulcere in pulmone habito, vnde ſanies vera emanat,quandoq; nõ ex vero vlcere,nec vera ſanie, ſed magis in ſaniem quandam conuerſis pituitis,quæ illuc deſcendere.

Verum & illam quoq; possumus phthisim satis ꝓprie appellare, quæ corruptis putrefactisq; pituitis ita pulmonem affecit, vt, si non vlceratus est, at flaccidus tamen & putidus iam reddatur: quippe factis dissectionibus quorundam vidimus interdum partem pulmonis sinceram, & nulla tenus vitiatam, partem nondum exacte putridam, nõdumq; vlceratam, sed tamen flaccidam, mollemq;, atq; in marcorem tendentem, quandoq; & totum pulmonem talem vidimus: quare, quum iam marcor ille in pulmonem serpit, phthisicum appellare merito hominem possumus, quum vero simpliciter corrumpuntur pituitæ circa pulmonem, nondum autẽ affectus ipse est, tum non vocari phthisicus homo debet, sed aut dyspnoicus, aut quid tale. Quæ igitur sint phthisis illius causæ, quæ in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror, quarum nullã necesse est in ea præcedere, quæ è contagione concipitur: potest enim esse, vt quis nec destillationibus detentus sit, nec venam fractam gerat, neq; vllo vlcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec demũ vllo vitio tactus, sed optime sanus existens ex consuetudine tamen, & conuictu cum phthisico, aut ex fomite labem illam cõtraxerit: nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quanto tempore seruetur virus illud in fomite, ita, vt vestes, quas phthisici gestauere, sæpe visæ sint post biennium attulisse cõtagionem: quinimo tales etiamnum fiunt & cameræ, & lectuli, & tabulata, vbi phthisici periere. In fomite igitur illo non aliud putãdum est relinqui, quàm seminaria contagionis ex ea putrefactione euaporãtia, quæ in phthisi fit, quorum mira quædam est analogia, quando ea non ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, quàm ad pulmonem: causam in vniuersum supra monstrauimus, neque enim omnia in omnia agunt, sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atq; ob id analoga dicuntur. Signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula etiam ipsius per sputum reiecta apparent, tabescentis, & flaccidi iam, non ita manifesta sunt signa, sed tamẽ, quum prolongari morbum vides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtere, ac saniem repræsentare, quum & genę roseæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, præsertim si è contagione concepta fuerit phthisis: conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si causas diligenter inuestigaueris. Similes autem contagiosis & illæ sunt, quæ hereditariæ à parentibus contrahuntur, mirum enim est quasdam familias vsque in quintam & sextam generationem omnes eadẽ tabis conditione perire, & quosdã eadem ætate.

A De rabie. Cap. 10.

NOn minorem admirationem præbet rabies, de qua, ſequitur, vt agamus:ea per ſe teneri animal nullum prȩter canes Galenus ſcribit,atq; ita certe conſpicitur,quæ vero animalium rabidi canes momorderint,rabire omnia prȩter hominem Ariſtoteles tradit.Quȩ autem hac in contagione ſpectantur,hæc ferè ſunt.Imprimis conſtat non cõcipi eã contactu omni,non fomite,non ad diſtans,ſed tum ſolum,quum è morſu canis ita dilaceratur cutis,vt ſanguis eliciatur, quaſi in ſanguine ipſo contagio fiat per contactum dentis & ſpumæ animalis rabientis. Serpit prȩterea tam ſegniter,& per moras,vt rariſsime ante vigeſimam diem ꝓdatur infectio,maiori ex parte poſt trigeſimam,multis non niſi poſt quatuor aut ſex menſes,quibuſdam etiam poſt annum,aliqui & poſt quinquennium manifeſtari tradidere:vidi ipſe puerum,qui octo poſt mẽſes, ex quo demorſus fuerat,contagionem oſtendit,ex qua mox perijt. Interea nec febris vlla ſentitur,nec vllum aliud malum,neſciente ægro,quanta pernicies lateat,quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit,quo vbi peruenit,incredibili cruciatu hominem affligit,cor, & præcordia vellicantur,æger nec ſtare,nec quieſcere poteſt, ſed more furentis huc illuc agitur,manibus corpus dilacerat,ſitit immẽſe,ſed illud maximum incõmodum accedit,ꝙ & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger,vt potius emori eligat,q̃ bibere,aut ad aquam deduci, tum vero et alios ipſi mordent,ſpumat os,oculi torui aſpectu ſunt,ac demum fatigati vitam miſerabiliter efflant.Ferunt & ſi quis ſub ſorbo arbore iacuerit,qui aliàs demorſus à cane rabido fuerit,rurſus in rabiem verti.

B

De his igitur quærendum eſt,quibus è cauſis fiant,verum non per eas rationes,quas demonſtrationes appellant,ſed ſi rationabiliter & ex communibus locuti fuerimus,ſatis feciſſe exiſtimari debemus. Quoniam igitur fomite non concipitur hæc contagio,nec in cute fit per contactũ ſimplicem,ſed dilaceratione cutis indiget, exiſtimandum eſt ſemina illius nõ admodum lenta eſſe,atq; ea craſsiora fortaſſe, q̃ vt in foraminibus cõdi poſsint,quare non niſi ſanguini agglutinari, ſpuma, in qua ſeminaria latent,illi commiſta:porrò &,quoniam tarde ſerpit,par eſt putare analogiam eius eſſe vel ad ſolidas partes,quales ſunt nerui,& eiuſmodi, vel ad craſſum aliquem humorem,at cõſtat ſolidorum nullum hac in labe corrumpi,quare ad craſſos humores analogam eſſe contagionem : tales autem ſunt phlegma,& melancholia:videtur autem ad melancholiam magis ea eſſe analogia,quia videmus rabioſos,demum etiam furentes fieri, quemadmodum & melancholicos,deinde quia & canis,à quo primum

contagio

contagio oritur, valde melãcholicum animal eſt, & ſiccum: porrò phleg C
ma in humano corpore multum eſt comparatione melancholiæ, quod & aptiſsimum eſt, vt putreſcat: quare ſi in ipſo foret contagio hæc, non tã diu lateret, vt poſt annum manifeſtaretur: at melancholia, quoniã & paucior eſt, & frigida, & ſicca, & minus apta putreſcere, diutius ſeruare latẽtia ſeminaria poteſt. Febrem aũt non excitat hęc contagio niſi ad poſtremum, quoniã ſenſim fit, & quod euaporat, non ſtatim ad cor fertur, ſed longe poſt, aut etiam expellitur: propagatur tamen per partem poſt partem ad interna, ac demum ad præcordia, quo vbi peruenit, & febrem ſuſcitat, & ſeptum tranſuerſum, & cor ipſum conuellit, ac poſtremo furorem & mortem affert. Maxime autem tanguntur ea canes, quoniam, vt diximus, maxime ſicci ſunt, & aduſti ſanguinis: primũ igitur ij more melancholicorum triſtes fiunt, & ſolitarij: mox paulatim incaleſcẽte ſanguine ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odiſſe, ac iam & præ iracundia mordent: oculi rubent, os ſpumat, ac tandem in furorem aguntur: animaliũ vero, quæ momorderint, omnia rabiunt, & moriuntur pręter hominem, quod iccirco fit, quia alia animalia propter feritatẽ, in qua cum cane conueniunt, concepta contage neceſſario rabiunt propter analogiam, hominis autem natura longe aliena eſt ab ea feritate et conueniẽtia, propter quod nec analogiam promptam habet ad ſuſcipiẽdum: vnde fit, vt non omnes, qui demorſi ſint, etiam rabiant, ſed multi beneficio tẽ- D
peraturæ ex ſe, aut non contrahunt contagem, aut ſuperant: atq; hoc ego illud eſſe exiſtimo, quod Ariſto. voluit, quanq̃ ſcio eſſe, qui in eo textu, vbi hac de re agitur, non legendum eſſe præter hominem, ſed prius, q̃ homo, volunt, quaſi gręca lectio non πλὴν, ſed πρὶν audiri debeat, quod nullam habet neceſsitatem. Cur autem adeo reformident liquida & canes ipſi, & qui à cane demorſi ſunt, vnde & hidrophoui appellantur, difficultatem habet, & abditiſsimam rationem: neq; enim illud credendum eſt, quod multi dicunt, & Aetius etiam exiſtimare videtur, iccirco ita timeri aquam, ꝙ ijs appareat ſeſe catulos quoſdam in aqua cernere, quandoquidem non nulli eorum, qui iam aquam cęperant formidare, interrogati, nunquid tale appareret, vt viderent, nihil tale videre reſponderunt. Vtrum igitur, quemadmodum & in quibuſdam alijs morbis abominatio quorundam fit propter indiſpoſitionem ſtomachi, aut linguæ, ita & in rabie detentis accidat? an magis defectus & indiſpoſitio non eſt in ſtomacho, & lingua, nam & ſitiunt, & quantum è lingua eſt, humida etiam expetunt, ſed defectus potius in phantaſia eſt? cuius ſignum eſt, ꝙ nec videre volunt, nec tangere, quanq̃ vti potum, appetant humida. Fortaſſe igitur (vt diximus in ijs, quæ de ſympathia) phantaſia quorundã me

moriam

A moriam excitat,quę pauorem ſolent incutere,quod & in rabie poteſt cō tingere:quoniam.n.& ſpuma circa os eorum obuerſatur,& corde præcipue liqueſcunt,ex his phantaſia fit quædam liquidi eos extinguentis,vnde formido fit,quoties aut vident,aut tangunt,aut & audiunt offerri liquida ſibi.In ægris autem phantaſia fit horribilium ex paruis occaſionibus,vt ſępe ex aſpectu paruarū figurarum in parietibus videmus ęgros, & lupos,& canes ſubimaginari,ac clamare,et iubere, vt inde auferātur. An(quemadmodum diximus in ſympathijs)quę exiccata ſunt,humida poſſunt appetere,& trahere,quum forma ſecundum naturam per ſe remanet,quanq̄ actu & ꝑ accidens aliter ſit,at vero,quum ſiccitas eo vſq; proceſsit,vt iam forma naturam non ſeruet amplius,ſed iam ab ea ceciderit,tum ſicca illa non ſolum non appetunt humida,ſed vti contraria abhorrent,& à ſe abdicāt:quemadmodum accidit & in ijs,qui prope mortem ſunt,omnem enim & cibum & potum ita abhorrent,vt nihil moleſtius & horribilius ijs offeratur,q̄ cibus & potus,quoniam membra iam priuata natura ſua ſint:ita igitur in rabie facta exiccatione tanta,vt iā natura propria collapſa ſit, &, quæ prius vti conuenientia & bona recipiebat,nunc vti contraria & horribilia recipit,non ſolum potus liquidorū omnium,ſed & phantaſia abominationem parit:exiccari autem rabie affectos manifeſtum eſt,quum etiam & in conuulſiones ex ſiccitate incidant.

B Cur vero &,qui ſub ſorbo arbore iacent,rurſus in rabiem vertantur,ſi aliàs rabidi fuere,conſimilem habet latentem cauſam, ſi modo verum eſt,quod fama quadam circumfertur:nihil autem ꝓhibet vapores, qui ex ea arbore continenter exhalant,ſtyptici quidem,&.,ſi licet dicere,melancholici,ad hominē delatos,& intus calefactos idem facere poſſe,quod & ſeminaria rabiei,magis autem in eo,qui rurſus rabidus, propter relictam diſpoſitionem.Atque hæc de rabie probabiliter dicta ſint.

De Syphilide morbo, ſeu Gallico. Cap. II.

NVnc ad eas contagiones pertranſeamus, quæ extrinſeca magis tētant,incipientes à Syphilide morbo:quippe nouum & diu noſtro orbe incognitum morbum inter alia admiranda noſtra tempeſtas vidit, qui Europam ferè omnem,Aſiæ vero,atq; Aphricę partem non paruam occupauit:in Italiam vero ijs ferè temporibus erupit,quibus Galli ſub rege Carolo regnum Neapolitanum occupauere,annos circiter decem ante 1500, à quibus nomen Morbo inditum fuit, Gallicus appellatus: Galli vero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum Italum vocant,Hiſpani Paturſam,Germani nunc Meuium,nunc Gallicum dicūt, non nulli nouo impoſito nomine Pudendagram appellauere,quòd à pu-

dendis

dendis inciperet, ſicuti & Mentagram, ꝙ à mento inciperet, nouũ mor- C
bũ apud antiquos appellatũ fuiſſe Plinius eſt author: nos Syphilidem in noſtris luſibus appellauimus. Hũc autem morbum noſtro orbi adeo nouum, familiariſsimũ tamen certis regionibus ferunt, qui per hiſpanas nauigationes nouum mundum comperere, vbi vel plurimum abundet ea contagio, non ſecus illic domeſtica, ac apud nos ſcabies. Principio igitur, quum is apud nos apparuiſſet, hæ feræ notæ conſpiciebantur in eo morbo: oriebatur in quibuſdam ſine vlla ab alio concepta contagione, in quibuſdam (quæ maxima pars erat) è contage excipiebatur, verum non ex omni contactu, neque prompte, ſed tum ſolum, quum duo corpora contactu mutuo plurimum incaluiſſent, quod præcipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit: viſi tamen infantes nõ nulli fuere, qui è ſuctu lactis à matre, aut nutrice infecta conſimiliter affecti ſint. Fomitem autem non relinquebat ea contagio, aut non niſi maxima quadam occaſione, neq; ad diſtans etiam ſeſe propagabat: ſed neq; ſtatim manifeſtabatur, verum certo tempore deliteſcebat, interdum quidẽ per mẽſem, interdum per duos, ſæpe & per quatuor menſes. Interea tamẽ ſigna non nulla aderant conceptę labis, animum triſtitia quædã detinebat, corpus laſsitudo, pallor faciem, tãdem, quod in maiori parte inerat, vlcuſcula quædam circa pudenda oriebantur, ijs non diſsimilia, quę ſolent ex fatigatione contingere, quam cariem vocant, ſed natura longe impar, nã D
hæc & emori cõtumax erat, & victa vna parte alia regerminabat immortali propagine: poſt hæc cruſtoſæ quædam puſtulæ per cutem erũpebant, in quibuſdam quidem à caluaria incipientes (quod vtplurimum erat) in quibuſdam in alijs locis: paruæ primum eæ apparebant, mox augebantur paulatim ad magnitudinem cooperculi glãdis, & ſimilitudinem etiam, ijs non abſimiles, quæ in pueris Achores vocantur: differentiæ earũ multæ viſebantur, quibuſdam paruæ, & ſicciores, quibuſdam maiores, & pinguiores, non nullis liuidæ, alijs exalbidæ leuiter pallentes, alijs duriores, & ſubrubentes: omnes autem paucis poſt diebus aperiebantur, ac mucore quodam mucilagineo fœtido manabant, nec dici poteſt, quantus ille mucor perpetuo efflueret, quãta ſorditiės: exulceratæ deinde exedebant more eorum vlcerum, quæ phagedenica appellantur, atque interdũ non ſolas carnes, ſed & oſſa etiam ipſa inficiebant. Quibus autem circa ſuperiora vigebat malum, ijs diſtillationes prauæ contingebãt, quæ modo palatum, modo gargareonem, modo fauces & tonſillas erodebant: labia ꝗbuſdam conſumpta ſunt, quibuſdam naſus, quibuſdam oculi, alijs pudẽda tota. Adhæc autem magna ex parte gummoſitates quædam per membra concreſcebant magna deformitate, nam ſæpe oui, ſæpe panis magni-

tudinem

A tudinem æquabant,quibus apertis mucor ſuberat albus, mucilagineus: tenax is callus maxime in brachijs,& cruribus accidebat, qui interdum vlcerabatur,interdum integer vſque ad mortem perſeuerabat. Præter prædicta omnia,quaſi parua illa forent,ingentes lacertorum dolores accedebant,ſæpe cum ipſis puſtulis,interdum ante,non nunq̃ poſt, & ipſi quidem diuturni,quibus nihil crudelius aderat:affligebant præcipue noctu,dolor autem non proprie in iuncturis inerat,ſed circa lacertos ipſos & neruos.Verũ quibuſdam nihilominus ſine dolore vllo oriebantur puſtulæ,quibuſdã ſine puſtulis dolores,maior pars vtriſque affligebatur.

Interea languebant mẽbra omnia,macies corpus detinebat,nullũ aderat deſiderium cibi,nullus ſomnus,ſed mæror,& iracundia aſsidua,& amor decubitus,facies & crura turgebant:quandoq; & febricula quædam concomitabatur,ſed raro:dolebat quibuſdã caput,dolor is erat diuturnus,et nullis medicaminibus parens:ſanguis,ſi hauriebatur, inſincerus, mucoſusq; ſpectabatur:vrina craſsior,pinguis,diuulſa, & ſubrubens,quo ſolo ſigno,quũ non adeſſet febris,multos prænouimus eo teneri morbo: egeſtiones ægre reddebantur,& illæ mucoſæ,ſiccæ: his ergo notis tenebantur,qui tum eo morbo laborabant.Loquimur autẽ de his, quaſi de præteritis,quoniã,tametſi nunc quoque ea contagio viget,poſt tamẽ illa prima tempora immutata videtur:ab inde.n.annis ferè viginti cæperũt pau-

B ciores videri puſtulæ,gũmoſitates vero plures,quum è contrario primis annis fuiſſet:factæ item fuere puſtulæ(ſiquæ apparebant)ſicciores, ac dolores(ſi q accedebant)cuiuis ſunt acerbiores.Porrò & annis labentibus, annis iam ferè ſex,in quibus nunc ſumus,magna rurſus mutatio facta eſt eius morbi:quippe quũ in valde paucis puſtulæ iam viſantur, & dolores ferè nulli,aut multo leuiores,gũmoſitates vero multæ,&, quod mirum omnibus viſum eſt,capillorũ,& reliquorum pilorum caſus homines ferè ridiculos facit,alijs ſine barba,alijs ſine ſupercilijs,alijs glabro capite in conſpectũ venientibus:quod infortunium prius putabatur ex medicaminibus euenire,præſertim ex argento viuo,mox certiores facti oẽs ſciunt ex ipſo morbo ĩmutato procedere,quinimo &(quod peius eſt)iam nunc multis videntur labefactari dentes,quibuſdam etiam cadere.

De cauſis. *Cap.* 12.

IGitur,quum primũ tam nouus apparuiſſet morbus,magna ſtatim inter medicos oborta controuerſia fuit,alijs contendentibus nullam ab antiquis factã de eo mentionem fuiſſe,alijs contra fuiſſe factam, his quidem Elephantiã exiſtimantibus, illis vocatum ab arabibus Safati, alijs Lichenas.Primus Nicolaus Leonicenus, vir doctiſsimus & grauis eam

difficultatem ſuſtulit, aperte monſtrans nullum horum eſſe, ſed prorſus C apud antiquos innominatum fuiſſe morbum: quã͠q̃ poſteriores quidam obſtinate quidem magis, q̃ rationabiliter, tanto viro non plane aſſenſere, Elephantiaſim omnino aſſerentes eſſe: de quo mox pauca quædam & nos dicemus. Cęterum, quicunque hactenus de eo morbo ſcripſere, alij quidem, quid non eſſet, magis dixiſſe videntur, q̃ quid eſſet: alij eam rationem quæſiuiſſe magis, quæ circa formam verſatur, ꝙ eſſet ægritudo partim in compoſitione, partim in complexione & vnitate, & id genus, materiam vero, & principia, quæ magis fuerant perquirenda, reliquere: alij materiam quidem attigere, principia vero, & rationem eam, quę è cõtagione dependet, nõ, vt par erat, ſunt proſecuti. Nos vero in ijs luſibus, quos ad PETRVM BEMBVM nunc Cardinalem ſcripſimus, quo forte tempore à peſtilentia rus pulſi multum ocij nacti eſſemus, de his omnibus quædam certe attigimus, uerum quantum Poetica concedere potuit: quæ quum non admittat omnia, multa quidem prætermitti à nobis neceſſe fuit pro toto negocio, quę ſi nunc proſequamur, operęprecium facturos eſſe nos exiſtimamus. Quòd igitur ad primam morbi originẽ attinet, arbitrati ſunt aliqui contagionem hanc è nouo illo mundo delatam ad nos fuiſſe, quem Hiſpanæ nauigationes adinuenere, vbi ea labes quamplurimum viget: cuius ſignum id afferunt, ꝙ tum & morbus hic apud nos primum apparuit, quum & nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis, propter quod & primum apud Hiſpanos viſus D fuit: quare totam labem hanc conſiſtere putant in contagione vnius ad alium. Sed profecto, tametſi maxima mortaliũ pars è contagione morbum hunc contraxit, obſeruatum eſt tamen innumeros alios ſine vlla cõtagione per ſe infectionem eã perpeſſos fuiſſe: impoſsibile præterea fuiſſet tam paruo tempore contagionẽ, quæ per ſe ſegnis eſt, nec concipitur facile, tantum terrarũ peragraſſe ab una claſſe ad Hiſpanos primum delatam, quando cõſtat aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hiſpania, & Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia viſam fuiſſe: adde ꝙ prædixiſſe illam Aſtronomos certis ante annis non paruum indiciũ eſt aliud ſubeſſe illi principium, q̃ ſimplicem contagionem. Primum igitur illud mirum videri non debet nouos atq; inſolitos morbos certis temporibus apparere, nõ quidem delatos ab vna regione ad aliam, ſed ſuis cauſis exortos: anno 1482 pleuretidis genus quoddam erupit, quod totam fere Italiam affecit: noſtris vero temporibus illæ prius non viſæ in Italia febres apparuere, quas lẽticulas vocant, de quibus ſupra egimus: vidimus & annis ſuperioribus lippitudinem contagioſam quaſdam ciuitates inuaſiſſe: vidimus & peſtem illam ſolis bobus cõmunem, de qua ſupra meminimus:

A minimus: quam ob rem nec mirum esse debet, si & Gallicus morbus nō prius cognitus in nostro orbe per multa secula, nunc primum eruperit: venient & ægritudines aliæ nouæ inusitatæq;, quum tempus feret, sicuti & Mentagra apud antiquos, quæ postea amplius nunquam visa est: hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus vidēdus renascetur, quemadmodum & præteritis ætatibus visum à maioribus nostris fuisse credendum est, de quo non pauca inditia etiā num sunt. Tonsor quidam amicus noster libellum habebat experimētorum quorundam antiquum satis, inter quæ vnum inter alia scriptum erat, cui titulus erat, ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarū accidit: is ergo, quum primum recentissimus esset morbus, memor medicaminis consuluit medicos quosdam, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: medici autem inspecto medicamine acriter prohibuere, quod ex argento viuo constaret & sulphure: fœlix, nisi medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus: paruit autem, nec ausus est experiri medicamen, quod demum expertus, atque optimum agnoscens valde indoluit, quòd sero vsus eo fuisset, quæstu iam per alios sibi abrepto: ex quo videre profecto possumus alijs etiam ætatibus visum eum morbum fuisse. Sunt, qui putent & Auicennam illum significasse capite de olibano, quū

B dixit Thus valere dolori cōposito illitum ex aceto & oleo. Et est dolor,
„ inquit, cum quo proueniunt in corpore sicut verrucæ cum deambulatio
„ ne sicut formicæ: sed certe hoc nihil est, quoniam Auicenna illic trāsfert,
„ quod Dioscorides scribit de Thure, quum dicit: Formicantes verrucas
„ inter initia, impetiginesq; ex aceto & pice illitum tollit: per quæ Mirme-
„ cia intelligit. Vt ergo ad propositū reuertamur, inter nouos morbos, & eos, qui raro in lucem veniunt, collocandus est morbus Gallicus: quare, & causas illius, ac principia oportet ex ijs esse, quæ raro & ipsa contingāt, esse autem talia, vt communia sint non solum multis mortalium, sed & regionibus multis: quod certe in nullam aliam causam referri potest, quàm in aeris constitutionem: qualis autem ea fuerit, & ex quibus principijs exorta, nunc est inquirendum. Quoniam igitur analogiæ suæ sunt in contagiosis, & principia oportet esse analoga (vt dictum est) ad ea, quæ affectum recipiunt, manifestum est principia huius contagionis ad phlegma crassum, & sordidum analogiam habuisse: si enim ad pustulas respiciamus, quæ eo in morbo apparuere, si ad gummositates, si ad lacertorum dolores, vbique quidem videbimus non nisi mucorem & sorditiem, & demum phlegma lentum, mucilagineum, crassum, quare & seminaria, à quibus contagio per se omnis dependet, talia

quoq; suo modo fuisse censendum est, quocirca & aerē, vnde origo fuit C morbi, dispositionem eiusmodi contraxisse, cuius seminaria lenta quoq; & phlegmati consimili analoga essent, & in eo aliorum rursus seminariorum productiua, talium, qualia & prima fuere. Quoniā autem & erodit, atq; exest contagio hæc, oportet & seminaria illius acria esse, quanq̃ in lentore multo obsepta sepultaq;. Talia igitur principia habuisse infectionem hanc putandum est, atq; in aere sordidam quandā obrepsisse putrefactionem, quæ mox ad crassum & sordidū phlegma in nobis habuisset analogiā: quo autem pacto, & quibus de causis in aere eiusmodi dispositio facta fuerit, difficile quidē est certo scire: si quid tamē rationabiliter conijci potest, hoc certe erit. Quæcunq;.n. causa & principium id fecerit, oportet illud ex ijs esse, quæ raro eueniunt, siquidē & dispositio illa in aere, quæ raro visam contagē hanc peperit, ex ijs est, quæ raro contingunt: quoniā igitur (vt supra diximus) quę hic sunt, maxime à supioribus, cœlo scilicet, & syderibus alterantur, & varijs afficiuntur modis, nihil aliud esse posse videtur, quod in tot regiones per tantum spatij potuerit aerem tam male afficere, nisi cœli & syderum constitutiones, & eæ quidē, quæ & raro accidunt, & magna, quū accidunt, posśint efficere: supra aūt monstratum est tum magna & portentosa posse huc sydera inducere, quum plura eorū in vnum coeunt: ac talem certe coitum & conuentum syderū D vidit tempestas nostra trium superiorum, Saturni, Iouis, & Martis, qui conuentus & raro accidere solet, &, quum accidit, magna semper apportare consueuit, tum ꝙ ea Sydera potentíssima sunt, tum ꝙ vnio illa diu ꝑ durat propter motus tarditatē, præsertim Saturni, & Iouis: quam coniunctionem videntes Astrologi nouas magnasq; ægritudines portendi prædixere: siquid igitur probabiliter dici potest de principio tantæ cōtagionis, ita certe existimandum est. Ergo facto eo syderum conuentu ingentem vaporum tractionem fuisse factam credendum est, qui cōmisti aeri, diuersimodeq; agitati tādem sordidam putrefactionem intulerint, à qua seminaria illa in nos importata fuere, quæ ad sordidos & mucosos humores, quale est phlegma crassum & mucosum, haberent analogiam: vnde tandem contagio illa enata est, quæ mox tot mortaliū, tot regiones male affecit, partim quidem aere ipso principia & seminaria īmittente, partim de vno in alium contagione pertranseunte: ac de origine morbi & principijs eius ita traditū sit. Quòd vero & materia eius, ad quā ea principia habuerunt analogiā, sit phlegma sordidum & crassum, vt diximus, manifestisśimū esse potest: si.n. pustulas inspiciamus, illę omnes pingues, mucore incredibili manantes fuere, si vero gūmositates, & illæ concreto phlegmate constabant, ꝙ si & ad dolores ipsos lacertorum, & illi quidē

idem

A idem ostendent, erant.n.diuturni, extensiui, noctu affligentes: factis item dissectionibus lentor quidã per neruos & lacertos coextentus cernebatur: quare nemini dubium esse debet materiã eius contagionis esse mucosum phlegma & sordidũ. Videntur autem pustulæ ex minus crassa materia originẽ habuisse, gummositates ex crassissima, dolores vero ex media quadã: quippe serpente cõtage per massam sanguinis, & pabulũ sibi faciẽte in phlegmate, pars quidẽ, q̃ minus crassa, minusq; segnis erat, extra pellebat̃ ad cutim, atq; illic sensim concrescebat in pustulas, q̃ vero crassior aliquanto fuerat, & minus apta vsq; ad cutim expelli, residebat circa neruos & lacertos, vbi coextenta dolores acerbissimos excitabat, crassissima vero circa partes quasdã coagulabatur, et in gummositates concrescebat. Non erat autem prõpta contages, vt exciperetur, propter lentorem, in quo sepulta erant seminaria, sed indigebat concalefactione quadam corporum, sic.n.quodãmodo actu fiebant seminaria, & alteri agglutinari poterant, & sese ex analogo sibi pabulo propagare, quod non calefacta facere quidem non poterant, quasi coagulata: propter eandẽ causam & diu latebat contages intra corpus ante, q̃ sese manifeste ostenderet, quoniã segniter serperet propter frigiditatem, & crassitiem materiæ, mox tamen exedebat, & solida etiam carpebat propter acuitatem seminariorũ in densa materia, quum actu fiebant, & putrefactio procedebat. Apparebant autem primũ vlcuscula circa pudenda, quoniam inde prima origo

B contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu: erant autẽ & male morigerata ea vlcera, tum ꝙ locus ille per se satis putidus est, tũ quia seminarijs hinc inde dispersis iam fiebat, vt parte vna sanescente propter remedia, alia regerminaret. At pustulæ vt plurimũ à caluaria occipiebãt, partim quidẽ, quia pars illa propter sorditiem & crassitiem humoris, ex quo nutritur, quodãmodo analoga est ad contagẽ, partim ꝙ omnis euaporatio sursum fertur, in omni autẽ putrefactione euaporatio plurima fit. Quibus autem pustulæ aderant multæ, minus dolorum accedebat, ꝙ materia multa excerneretur, ac simul signũ id esset materiam esse subtiliorem, contra vero, quibus crassior erat, dolores quidem multi insurgebant, ac pustulæ pauciores: materia vero, quæ dolores dabat, non erat in iũcturis ipsis infixa, ꝙ crassior esset, q̃ ut penetrare in iũcturas posset, quare super neruis & lacertis maxime residebat: affligebat autem noctu magis, & Sole condente se, quoniam interdiu calor naturalis solet exteriora petere, ad ea, quæ moueri solent, mẽbra demandatus à natura ad vigiliæ opera exercẽda, nec non à lumine Solis excitus, quã ob rem fouebat quodãmodo ea membra, & ventositates exoluebat, quæ lacertos & neruos extendebant, et vellicabant, ac simul et materiã concoquebat: noctu vero

ro

ro introrſum recurrere calor ſolet, & membra ea deſerere, ad quæ per C
diem demandatur à natura: qua de cauſa dolores tum excitabantur, & diſtentiones maiores accreſcebant deſtituta materia à calore fouēte, et diſſoluente ventoſitates. Annis vero labentibus mutatio quædam eius morbi facta eſt, quoniam diſpoſitio prima, quæ in aere fuerat, iam ceſſauerat, nec morbus aliam ſui propagationem habebat, q̃ è contagione vnius ad alterum, propter quod perſeuerabat: omnis autem contagio quanto magis abeſt à principio & prima origine, tanto ſiccior fit & terreſtrior, propter aduſtionem, quæ continenter coniungitur: qua de cauſa primi temporis contagiones quaſi ortui & principio propinquæ, ſordidiores pinguioresq; viſebantur, & puſtularum plurium, minorum vero dolorum, quæ vero annis poſt ſequentibus contigere, vtpote aduſtæ & craſſæ magis, pauciores quidem puſtulas, maiores autem dolores dedere: nam & à principio, vbi plus erat puſtularum, illic minus erat dolorum, vbi minus puſtularum, plus dolorum cernebatur. Porrò & annis hiſce vltimis, quaſi in ſenio exiſtente contage, & materia facta craſsiſsima, maior adhuc mutatio facta eſt, nam gūmoſitates multæ apparent, puſtulæ autem paucisſimæ, et illæ ſicciores, dolores autem ferè nulli, aut longe minores, q; materia propter craſsitiem facillime concreſcat in gummoſitates, extra autē non facile propellatur ad cutim, vel reſideat circa lacertos: q; ſiquid tamē ad cutim peruenit, id tenue quoddam phlegma eſt, quod ſalſedinem quā D
dam acquiſiuit ex aduſtione, quare ad radices pilorum latum pabulū eorum abſumit, vnde & ipſi mox cadunt, ſicuti in porrigine, Alopecia, & Achoribus ſiccis accidit. Fortaſſe autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili materia quadam alba mucilaginoſa coextenta ad radices eorum, nam vidimus quoſdam, quibus barba deciderat, conſimilem quendam ſub cute coextentum humorem habuiſſe: quod facillime poteſt nunc euenire in euaporatione, & ſecretione, quæ fit ab ea materia iam pene vitrea coagulatis vaporibus, vbi ad pilorum radices peruenere: quocunque igitur modo id fiat, exiſtimādum eſt ſenium iam huius morbi incæpiſſe, nec longe poſt futurum, vt ne per contagem quidem ſe propaget, quoniam materia in dies frigidior fit, & terreſtrior, in qua & ſeminaria tum pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur, propter quod nec iam facile concipitur nunc ea cōtagio, vti prius ſolebat: quare & tandem fiet, vt nec ſeſe poſsit propagare, ſed definat, reuerſura mox, quum eadē principia, & eædem cauſæ reuertentur. Eſt autē certis regionibus familiaris contages, vt in Hiſpana vocata inſula, & vicinis alijs, quoniā (vt diximus) ea diſpoſitio, quam ad nos temporis longitudo attulit, illic connaturalis viget huic morbo gignendo, quē

admodum

A admodum Elephantiæ Aegyptus Iudeaq; familiaritatem quandam habent. Quæ igitur principia & causæ fuerint nouæ huius contagionis, & quo consistat, & quam habeat analogiam, & quæ sint eius accidentia, & notæ, per hæc hactenus determinatum sit.

De Elephantia. Cap. 13.

NOn esse autem Gallicum vocatum morbum eum, qui Elephantia vel Elephantiasis interdum, et Elephas à Grecis appellatur, sufficere quidem ad ostendendũ ea possent, quæ Leonicenus vir tantus scripserat: veruntamen, si & nunc quoque pauca quædam eadem de re adijciantur, non inutile fuerit (vt promisimus,) quando posteriorum quidã plus æquo obstinati scriptis mandauere eundem esse morbum Elephantiam & morbum Gallicum, atque eisdem etiam remedijs curari oportere: quod autem eos præcipue decepit, id fuit, q vidẽtes ipsi antiquos seorsum de Lepra scribere, & seorsum de Elephantia, tum existimantes per Lepræ nomen ab ijs intelligi illud, quod vulgo Lepram vocamus, nesciuerunt, quid nam esset Elephantia, nisi morbus hic, qui mox Gallicus est appellatus. Sed certe hæc monstrant antiquorum scripta parum fuisse cõsiderata ab obstinatioribus hisce hominibus, neq; enim ita est (vti ipsi putant) per Lepram à Græcis eum morbum intelligi, qui vulgo Lepra dici
B tur, sed aliam quandam longe leuiorem dispositionem, de qua simul cũ Psora hoc est Scabie agunt, quæ via quædam est ad Elephantiam, quæ ꝓprie passio illa est, quam non solum vulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes Lepram vocant. Paulus de Lepra agẽs vna cum Psora, horum, inquit, morborum vterque summæ cutis asperitas est, cũ pruritu & corporis attenuatione, ex melancholico humore ortum habens. Galenus in libello de tumoribus. Sunt autem Psora & Lepra melancholicæ passiones solius cutis, quæ si in venis & carne inualescãt, Cancer nominatur, et Elephas: item quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius conuersa. Manifestum igitur esse potest leuiorem multo esse Leprã apud antiquos, quam Elephantiam: quòd autem & Elephantia ea proprie sit, quæ vulgo Lepra dicitur, ex his manifestũ simul fiet. Nam, vt primum à nostris incipiamus, Plinius libro 26 nouos quosdã ponit morbos Elephantiasim, & Lichenas, quos sine dolore vllo, sine vitæ periculo contigisse scribit. Diximus, inquit, Elephãtiasim ante Põpei Magni ætatẽ non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem in nare prima, veluti lenticula, mox inualescente per totũ corpus maculosa et varijs coloribus, et inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera, ad postremum vero augescente intumescentibus

digitis

digitis in pedibus manibusq;. Aegypto peculiare hoc malum, et, quum C
in Reges ĩcidiſſet, populis funebre, quippe in balneis ſolia ſanguine tem
perabant ad medicandũ eam. Quis non videt per hæc non Gallicũ mor
bum ſignificari, qui dolores vel ingẽtes afferat, ſed vocatã vulgo Leprã,
quæ ſine dolore accidit, quæ à nare incipit, vt et Paulus, et Auicenna, &
alij recentiores tradunt, quã Aegypto familiarem omnes dicunt, & ipſe
præſertim Galenus, quã demum vnam humano leniri ſanguine conſue
uiſſe libri omnes pleni ſunt? Arabes vero per Elephantiã non plane id
intelligũt, quod Græci et Latini, ſed tumorem quendã pedum ex humo
re melancholico, ceu è varicũ genere, quaſi ſpeciem eã Lepræ intelligãt,
in qua pedes more Elephantum tument: per Leprã autem id accipiũt, qđ
et vulgo Lepra dicitur, à Gręcis Elephãtia: notæ autem Elephantię, et ac
cidentia hæc ſunt. Oritur primo ſine dolore vllo, ſine febre, ac delitet ip-
ſa quoq; certo tempore prius, q̃ ſe prodat: mox prima vt plurimum indi-
cia dat à nare oborta, parua veluti lenticula ſubnigra. Cutis deinde varia
fit colore, duritia, aſperitate, attenuatione, quippe alibi liuida fit, alibi al-
ba, alibi in atro ruffa, dura hic, illic lenior, alicubi aſpera, et ſquãmoſa, ali-
cubi craſſa, et veluti corium igne induratũ. Puſtulæ ſimul per totum cor
pus enaſcuntur duræ, et, vt plurimũ, purpuraſcẽtes, quæ tractu tempo-
ris exulcerantur, et pus emittunt, verum non multũ, ac ſiccius, q̃ in Sy-
philide. Circumtumeſcũt vicina mẽbra, et alia contrahuntur, alia exten D
duntur: propter quod multis excauatur naſus, os vtrinq; contrahitur ver
ſus aures, oculi rotundantur, et ſimiles ſatyris (qui pinguntur) fiunt, vnde
et Satyriaſis etiã is morbus appellari conſueuit, quanq̃ ſunt, qui Satyria-
ſim dictũ putent propter tentiginem nimiã veneris, quæ eo in morbo cõ
tingit: tument deinde digiti in pedibus ac manibus, ac pedes ſimiles fiũt
Elephantũ pedibus, vnde quidam volunt eſſe Elephantiaſim appellatũ,
quanq̃ Archigenes à magnitudine morbi ita vocatum dicat. Adhæc aũt
et venulæ, quæ ſub lingua ſunt, ceu varicoſæ fiunt, pruritus adeſt, et cum
eo tentigo veneris vehemens: fœtent mox, et tolerari iam non poſſunt,
et multis alba per totum fit cutis, quæ inſanabilis habetur. Contagioſus
porrò eſt morbus non contactu ſolo, ſed et fomite, et anhelitu etiã, quãq̃
tarde irrepat, et ſeſe propaget: in viros autem graſſatur magis, q̃ in mulie
res: quin et eunuchi paucisſimi viſi ſunt eo malo correpti, propter quod
et non nullos legimus ſeſe caſtrauiſſe, ne eo tentarentur. Nationum ve-
ro aliæ familiarem habent, vt Aegyptus, et Iudea, aliæ vix nouere: ſim-
pliciter autem extreme calidæ, et frigidæ regiones eam labem ſentiunt
magis, q̃ mediæ, vt Aetius authoritate Archigenis refert, propter quod
Germani, et Scythæ, et Aegyptii, et Arabes maxime illi obnoxij ſunt,

(quanq̃

A (quanq̃ Galenus contradicere videtur Archigeni, qui Germanos, et Scythas carere hoc morbo dicit) Itali vero & Græci minus: & certe semper apud nos visus raro fuit is morbus, q̃q̃ per ciuitates domus, quæ Hospitalia vocantur, & suppellectiles sumptibus publicis paratæ structæque videantur Elephantiacis suscipiendis: verum, quos ego hactenus vidi, nemo quidem, aut pauci è susceptis Elephantiaci mihi visi sunt, sed leprosi solum, aut impetigine quadam fera detenti. atq; hæc fere signa sunt, quæ in Elephantia videri solent. Ex quibus vnusquisque videre potest longe alium esse morbum, qui Gallicus appellatur, qui non in melãcholico humore sedem habet, sed in phlegmate sordido, qui non fomite afficit, nõ anhelitu, in quo tentigo in Venerem omnis abest, dolores autẽ vel acerbissimi adsunt. Quoniam autem & hic contagiosus est morbus, manifestum est includere ipsum seminaria contagionis, sicuti et alios: eorum vero analogia non ad mucosam & sordidam pituitam est, quemadmodũ vocati Gallici, sed ad humorem melancholicum magis, quod pustulæ ipsæ maxime monstrant, duræ, siccæ, purpureæ, tum & cutis durities, & inæqualitas: quod & omnes quoque, qui eo de morbo scripsere, attestãtur, vt dictum est. Elephantiosos, inquit Galenus, eodem modo curabis, sicuti & Cancrum, ex eadem. n. materia sunt: in libello de Tumoribus, passio est Elephas propriam habens generationem in melancholico sangui-
B ne, tractu vero temporis nigra cholera fit: ea de causa pustulæ ficciores sunt, vlcera vero minus mucosa, habent tamen sorditiem suam, quoniã putrefactio omnis per se sordida est: viros autem magis, q̃ mulieres, tangit hæc contagio, ꝙ melancholici sanguinis plus habent viri. Sed cur frigidæ regiones, & Germani, & Scythæ magis ea tenentur, q̃ Itali, & Græci, humidiores existẽtes? causa est (vt mihi videtur) quòd ij sanguine multo abundant, & eo quidem pingui, & vnctuoso, quare multa in eo exhalatio fit, quæ cum ad cutim peruenit, ob densitatem eius, & frigiditatem regionis nõ euaporat tota, sed solum, quod tenuius est, crassius vero sub cute coit, atque illic exuritur, quod facile fit propter vnctuositatem: vnde non transpirans putrescit, & labem hanc gignit, cuius seminaria analogiam habent ad partes sanguinis crassiores, & melancholicas vnctuosas: propter quod & porcorum carnes maxime aptæ sunt ad Elephantias inducendas, ex ijs enim multus fit sanguis exuri idoneus. Quod vero Galenus scribit, non est, ꝙ regiones compareret nisi in victu, cuius causa Aegyptus familiarem habet eam labem, Germani vero, & Scythæ minus ex hac causa, Scythæ autẽ minime propter lactis vsum: qui vero in calidis regionibus degunt, crassum quidem & ipsi sanguinem habent, & densam cutẽ, sed alia de causa, quare & ipsis maxime exuritur sub cute sanguis,

& putrefcit: medijs autem in regionibus temperatior eft fanguis, & bene tranfpirabilis caro. Mulieres vero, & Eunuchi, qui mulieribus fimiles funt, propter frigiditatem fanguinis & aquofitatem minus eo tenentur morbo. Dolores vero non excitat Elephantia, nec conuulfiones, vti in Gallico morbo fpectantur, quoniam in ficco magis confiftit, & materia, fi qua eft, nõ refidet circa neruos & lacertos, fed circa fumma confiftit magis, propter quod nec febrem facit. Quærat autem fortaffe quis, cur furorem non faciat hæc pafsio, nec amentiam, quum in melancholia exufta confiftat: cãm inde effe cenfendum eft, ꝙ in furore, & amẽtia exuftio præcipue circa cor & cerebrum verfatur, in Elephãtia aũt circa cutim magis: quòd fi fanguis forte & introrfum vratur, non ita tamẽ exuritur, vt furorem faciat natura femper ad fumma pellente, quod vitiatur. Tument autem membra, quoniam materia multa fub cute collecta calefit non tranfpirans, & coextenditur: porrò & nutrimentum in ijs locis non plane concoctum, fed vitiofum in tumorem concrefcit. Pruritus vero fit propter acrimoniam aduftionis, propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melancholiȩ, quæ fpirituofa maxime eft, vt Ariftoteles docet. A facie vero id malum incipit, quoniam exhalatio omnis facillime furfum fertur, præfertim ad faciem, ad quam venulæ multæ terminantur, quæ & fpongiofa eft, vnde & aliæ multæ infectiones faciem præcipue tentant, vt Ionthi, & id genus. D

Tarda vero eft ea contagio, quoniam in humore craffo confiftit. Cur autem fomitem ipfa relinquat, Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet: dicendum feminaria in Gallico morbo propter lentorem & frigiditatem ftatim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut, fi agglutinantur, non inficere alium frigida et coagulata exiftentia, nifi valde calefiant: propter quod vifi quidam funt, qui è linteis, vbi dormierant Gallico morbo fordidifsime exulcerato affecti, conceperint infectionem: cæterum fomitem non relinquit vt plurimum ea contages: quæ autem in Elephãtia funt feminaria, calidiora multo exiftunt, vtpote in aduftione quadam conftituta, propter quod nõ coagulantur: lentorem autem habent tantum, quantus fufficit, vt in fomite agglutinetur. Fit porrò Elephantiafis aliquando quidem per fe in aliquibus, & primo, in quibus melancholicus eft fanguis, & multus, & vnctuofus, & cutis denfior: quandoq; ab alio concipitur, in quibus non neceffe eft fanguinem effe per fe male affectum, fed male afficitur à feminarijs contagionis, corrumpentibus craffam & ficcam fanguinis partẽ, ad quam habent analogiam. Atque ita fe habet Elephantiafis pafsio, quæ vulgo Lepra dicitur.

A *De Lepra proprie dicta, & Scabie.* Cap. 14.

LEpra vero ita ab antiquis vocata in duobus præcipue differt ab Elephantia, loco, & materia: quippe profundius agitur Elephãtia, quãquam & ipsa circa summa versatur, Lepra vero in supficie magis est: materia porrò Elephantię crassior esse videtur, & exusta etiam num magis, propter quod profundatur magis, vtraq; tamen ex melancholico humore fit: nihil aũt prohibet & in vtraque interdum coniungi aliquid salsæ pituitæ, vñ fit, vt nec Elephantia, nec Lepra vno semper visantur modo: ꝙ si diuturnior fiat Lepra, & tractu temporis malignior, tum in Elephantiam transit. Sunt autem in Lepra suæ pustulæ, atque interdum crebræ, cæterum sicciores, quàm in Elephantia, & squammantes magis, q̃ exedẽtes: pruritus quoque plurimum infestat, macies corpus tenet, & vt vno verbo dicatur, delicatior quædam Elephantiasis Lepra est. Oritur autem vt plurimum primo in nobis vitio humorum, & complexionis, & regiminis, nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi: contrahitur autem & à natiuitate; sicuti & Elephantia. Psora autem, quam nostri Scabiem uocant, leuior adhuc dispositio est, quum Lepra, transiens & ipsa in Lepram, sicuti Lepra in Elephantiam, quàm grauior utraque fit: uidentur autem Græci per Psoræ nomen tantum eam scabiei speciem B significare, quæ siccior est, & melancholiæ non nihil sapit, quare contractius psoram capiunt, quàm nos scabiem.

De distinctione infectionum cutanearum. Cap. 15.

QVoniam autem infectionum, quæ cutim carpunt, multæ sunt species, & multa nomina, sed confusa satis, bene erit de ijs cursim pauca quædam notasse, ut cognoscamus, quomodo inter se differant, & quæ contagiosæ sint, & quæ non.

Ergo si cholera sit, quæ ad cutim propellitur, uel illic aliter clauditur, si quidem non putrescat, tum Erisipelas uocatum facit, pustulam scilicet vnam, aut plures cum rubore, caloreque multo, non nunquam & cum febre, interdum quidem in facie facta, interdum & in alijs partibus: grauior autem multo est, quæ faciem carpit, nam sæpe è parua pustula accidit circunstantes partes, & faciem totam adeo inflammari, ut & oculi aperiri non posint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumiacentes partes: moderni Guttam rubeam appellant. Si ergo cholera imputrescens inflammata & accẽsa sit, Erysipelas hoc ferũ facit, si uero inflãmata nõ fuerit, alia Erysipelata ædit, quæ, è pura si sint cholera, simpliciter dicuntur Erysipelata,

ſi vero non è pura ſint cholera,ſed commiſta,non ſimpliciter dicuntur, C ſed cum adiectione commiſti humoris,vel abſceſſus ab humore appellati:ſi quidẽ enim ſanguini ſit admiſta,ἐρυσιπέλας φλεγμονῶδες vocatur, ſi pituitæ,ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες,ſi melancholiæ, ἐρυσιπέλας σκιρρῶδες prædominante ſemper cholera:verum in hoc Scyrrhode, ſi inflãmata,& accenſa ſit cholera,puſtulam illam facit,quę ἐπινυκτὶς vocatur, ꝙ ſæpiſsime noctu enaſcatur:Arabes Eſſere appellãt:ita ergo ſe habet cholera,quæ non putreſcit.Quòd ſi putreſcat iam,& ſub cute puſtulas faciat tum vocatos ἕρπητας,hoc eſt ſerpentes puſtulas gignit:quippe ſtabile eſt Eryſipelas,& vrit magis,ac squammas & cruſtulas inducit: ſerpit autem Herpes vocatus modo ſede priori relicta ad alias partes transferentibus ſeſe puſtulis,modo & in priori loco manentibus,et vicina pabulantibus. Cuius ſerpiginis quum rationem multum conſideraſſem,non in aliam certe cauſam reducere potui,q̃ in putrefactionem ſubtilem humoris: nã ꝙ non alia ſit differentia Herpetis ab Eryſipelate,q̃ ſubtilitas materię,durum quidem videtur,quando & Herpes ille,qui ἐσθιώμενος dicitur,craſſæ ſatis materiæ eſt,cuius cauſa etiam ex eſt,& ille etiam,qui κεγχρίας vocatur:quid præterea prohibeat,ne cholera,quæ Eryſipelas facit, in latus exedat, et pabuletur,ſi ſerpigo acuitatem ſequitur, quando cholera illa acutiſsima eſt? quare veriſimilius videtur in putrefactione quadam conſiſtere,quæ Herpetes facit,cholera:ſignum cuius eſt,ꝙ ſordidiores videã- D tur ſemper Herpetes,q̃ Eryſipelata:item & ſiccioribus indigent ad curationem,quum Eryſipelas indigeat humidioribus:porrò quæ in putrefactione ſunt,promptiſsime in vicinũ infectionem conſimilem transferũt, præſertim ꝙ cutem non exurentes Herpetes in latus magis pabulantur: ſæpe igitur in parte prius infecta exhalat materia, quæ putrefit infectione ad vicinum communicata,ſæpe vtraque pars pabulo quodam inficitur.Ergo ſi putreſcat cholera,ſit autem in ſuperficie, tum ſimplex Herpes fit,qui ſerpit tantum,non autem exeſt,at ſi profundior fuerit, nõ ſerpit ſolum,ſed etiam exeſt,vnde non ſimplex fit Herpes,ſed ἕρπης ἐσθιώμενος,hoc eſt depaſcens vocatus,atq; hic à craſsiori cholera fit,ille à tenuiori.Porrò ſi hic,qui Eſthiomenus dicitur,à cholera accenſa & inflammata fiat,Herpes ille fit, qui vulgo Ignis ſyluaticus appellatur, ſi vero non accenſa ſit cholera,Eſthiomeni ſimplices fiunt:atque hi quidem Herpetes à cholera fiunt pura:ꝙ ſi nõ pura ſit,ſed miſta tenui pituitæ, putreſcat autem,Herpetem illum gignit,qui κεγχρίας,hoc eſt Miliaris appellatur, ꝙ puſtulæ ſimiles ſint granis Milij.Atque ita ſe habent Herpetes, quos Celſus per Ignem ſacrum intelligit,non enim, vt quidam volunt, per Ignem ſacrum intelligitur ab eo Eryſipelas,ſiquidem de Igne ſacro ſeorſum

A ſum,et de Eryſipelate agit.

Si vero ſanguis fuerit,qui in cutim influit,interdum quidem puſtuloſos abſceſſus facit,interdum maiores etiam q̃ Eryſipelas ſit,quos phlegmonas vocant:rubent ij cum calore, & dolore, ac febre etiam vt plurimum:ſicut autem ſauguis quandoq; purus eſt,quandoque miſtus,quod plurimum fit,ita &Phlegmon alius ſimpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admiſti humoris:ſi enim illi cholera admiſceatur,Phlegmon fit Eryſipelatodes,ſi vero pituita,Phlegmon dicitur Edematodes, ſi melancholia,Phlegmon Scyrrhodes dominante ſemper ſanguine:ſpecies autem phlegmonis ſunt δοθιὴν,φῦμα,φύγεθλον: Dotienem nos Furunculum vocamus,abſceſſum in acutum tendentem cum inflammatione,rubore,& dolore,cui non nihil choleræ admiſtum eſt:Phyma vero Furunculo ſimile pene eſt,ſed planius eſt,et rotundius,vulgus improprie Carbonem vocat,multum differens ab eo, qui proprie Carbunculus dicitur.Fit autem Phyma è ſanguine ſubaduſto,craſsiore,q̃ qui Furunculum facit:Phigethlon vero eſt,quod noſtri Panem vocant ob ſimilitudinem,alij et Bubonem:quanq̃ ſunt,qui Bubonem appellant, qui in carnibus laxis fit,Phigethlō vero,qui in neruoſioribus: fit autem hic vel è puro ſanguine,vel miſto tenui pituitæ. Si vero ſimul inflammatus ſit ſanguis,ac putreſcat,tum Bubones peſtilentes facit, quos Auicenna Al-

B thoin vocat:ꝙ ſi ſubtilis admodum ſanguis ſit,influat autem in ſummã cutem,puſtuloſos abſceſſus facit:ſi igitur non inflammatus quidem ſit, calefactus tamen,vt quaſi ferueat,tum Exanthemata vocata facit, quas Plinius eruptiones papularum vocat:vulgus ſufferſuras à feruore,vt arbitror,dictas:puſtulæ ſunt vix cutim excedentes,rubræ, confertæ inuicẽ, pueris præcipue familiares,quum ſupercaleſcunt:ſunt autem duùm generum,quædam ſicciores,& rubicundiores,quas Auicenna Plãtam noctis appellat,quædam vero in rubore albicantes tenui pituita commiſta ſanguini,quæ Græci ἱδρῶα vocant,noſtri Sudamina,Auicenna Deſudationes:quòd ſi craſsior aliquantiſper ſit ſanguis, ac ſimul putreſcat, non autem inflammatus, tum, ſi tenui choleræ commiſtus ſit,vocatos Morbillos facit, ſi tenui pituitæ, Variolas, quæ duo ἐξανθήματα etiamnum à Græcis vocantur,

At, ſi pituita fuerit,quæ in cute tumores facit, ſi quidem humidum ſuu m ſeruat,nec à calore fuit exiccata,nec à frigore concreta, tum molles facit tumores,quæ οἰδήματα vocantur, quidam tumores ſimpliciter transferunt,ſimplici nimis(vt mihi videtur)vocabulo: Arabes vndimiã vocãt.Quòd ſi pituita aut calore,aut frigore indurata fuit,vocatos Scyrrhos facit,è quibus ſunt Strumæ,quas χοιράδας Græci vocant, & Nodi,

quos

quos γαγγλία, & id genus glandulæ, & gummositates reliquæ: tum & Verrucæ, quæ Porra uulgo appellamus, quæ, si basi latiore sint, μυρμηκίαι uocantur, quasi formicantes, quòd punctiones in ijs fiant, quasi formicarum: si uero sint basi tenuiore, ac ueluti suspensæ, ἀκροχορδόνες nuncupantur. Auicenna uero Myrmecia confundit cum Herpete, & in Herpete curam ponit, quam Galenus Myrmecijs tradit, errore periculoso, nisi capitulis diuersis addita sint uni, quæ alterius sunt. Sunt præterea ex hoc genere callositates quædã, quarum alij proprie Calli à nobis dicuntur, à Græcis τύλοι, tum & uocati Claui, ἧλοι à Græcis dicti. E pituita quoque & aliæ pustulæ fiunt, quales ἴονθοι, qui à latinis Vari, uulgo Cossi uocantur, qui præsertim oriuntur in facie: sunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine uesicarum comprehendit: bullæ sunt non dissimiles ijs, quas excitat aqua feruens, quibus tenuis subest pituita: proxima ijs sunt ψυδράκια uocata, Phlyctænis paulo duriora, quibus cum pituita tenuis subest melancholia, Phlyctænæ uero è simpliciori sunt pituita paululum inflammata, vnde & in bullam surgit: porrò è pituita salsa fiunt uocatæ à uulgo Volaticæ: Celsus Papulas uocat, Græci λειχῆνας: quanquam sunt, qui Lychenas transferant Impetiginem, quod non recte fieri arbitror: quòd autem, quas nos Volaticas dicimus, Celso papulæ sint, manifestum est, si materiam, si modum serpendi, qui ab ipso traditur, respiciamus: sunt autem duorum generum, alterum, quod fit è tenui pituita, & salsa per summam cutem serpente in orbem, quod passim nomine Volaticæ monstratur, alterum, cui parum melancholiæ adiungitur, & profundius aliquanto serpit, & non præcise in orbem, quod sæpe in impetiginem uertitur: nec me latet Lichenis nomen à Græcis interdum latius capi pro fœdiori cutis habitu, unde & poeta sordidos appellat Lichenas, & Plinius ipse etiam nouum morbum Pompei ætate uisum Lichenas uocauit, sicuti & Mentagram: quæ omnia ex salsa pituita fiunt putrescente, cui quiddam melancholiæ permistum est, propter quod sordida putrefactio fit. Gignitur præterea & Scabies è salsa pituita, cui nomen commune non proprie inuenio apud Græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur, melancholica passio, & uia ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciem tantum importat, quæ sicca dicitur scabies: quare de scabie uidentur aut non egisse Græci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam è pituita passiones ἀχῶρ, & ἀλωπεκεία, & σίφλις: Achores autẽ nos uulgo appellamus Latume, Plinius Vlcera capitis manantia transfert, Arabes Saphati appel

lant

A sunt: crustosæ sunt, & sordidæ infectiones in capite, puerorum præsertim, natæ, de quibus nec multa dicenda sunt.

Si uero humor, qui in cute tumorem facit, melancholicus fit, si quidem nec inflammatus fuerit, nec putrescat, Scirrhos melancholicos facit, alios quidem maiores, alios minores, & pustulosos solum: si autem inflammatus sit, & accensus, non autem putrescat, Cancer uocatum facit: si uero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum Psoram & Lepram gignit, et Elephantiam non dum feram, at si inflammatus simul sit, et putrescat Elephantiam feram facit, cum iam horribiles aspectu sunt, similiter et Carbunculum, quem Anthracē uocant, generat. Impetigo porrò à nobis uocata non alia esse apud græcos uidetur mihi, quàm Psora et Lepra, quæ secundum magis et minus illas quatuor species facit, quæ à Celso traduntur: ex quibus patet Impetiginem non esse Lichenas, ut multi uertunt, sed eam magis, quam supra uocauimus Volaticam, Lichenas esse: hæc enim à phlegmate salso, Impetigo autem è melancholico humore magis fit. Ac de cutis infectionibus ita per transcursum determinatum à nobis sit, è quibus contagiosæ sunt Bubo pestilens, et exanthemata illa, quas Fersas et Variolas
B uocamus, et Strumæ quædam ulceratę, et Lichenes nō nulli, et Scabies, et Elephantia, et Achores, et Alopecia, et Syphilis, et Mentagra, et si quæ aliæ sunt, in quibus putrefactio sordida fiat.

HIERONYMI FRACASTORII

DE CONTAGIOSORVM MORBORVM CVRATIONE LIBER III.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis. Cap. I.

ACTENVS ergo de contagione, quid esset, et quibus principijs & causis fieret,& quæ essent differẽtiæ eius omnes,in vniuersum quidem libro primo percurrimus,mox de contagiosis morbis,aut omnibus, aut maxime notis, qui essent,& quibus è causis penderent,& quomodo inter se differrent libro secundo disseruimus.Superest iam,vt de curatione omnium contagionum agamus methodo primum(vt par est) generali & communi,mox & propria cuique morbo: de quo quidem in primis ambigat fortasse aliquis,vtrum aliquam peculiarem et propriam curationem habeant contagiosi morbi ab alijs , et an tradita sit à maioribus nostris:mirum enim videri potest,si aliqua in his erat peculiaris methodus,prætermissam ab illis fuisse. At certe,si recte tradita sunt, quę supra determinata fuere de contagione,propria quædam & determinata curatio debetur contagiosis morbis,quatenus contagiosi sunt, quando diximus eos & principio longe differre ab alijs,& modo materiæ,& putrefactionis,ac postremo et accidentibus ipsis,quibus omnibus sua animaduersio,et sua curatio debetur:nam si quispiam recte se habens tum circa humores proprios,tum et circa complexionem,et alia , phthisim tamen ab alio per contagionem concipiat,plurimum profecto refert, si per initia aduoceris,& seminaria eius contagionis per ea extinguas, quę dicemus,ijs enim interemptis nihil præterea procedet morbus:similiter & in Rabie se habet,& in Syphilide,et Scabie,& aliis:quinimo & in processu quoque si ad communia remedia te conuertas, Catarrhum in Phthisi expurges,materiam concoquas,nihil tamen operabere,nisi perpetuo ad seminaria animum,& curationem aduertas:porrò & in febribus, quę pestilentes dicuntur,cur non ijs remedijs vtimur,quibus in aliis solemus? cur protinus omnes clamant putrefactioni resistẽdum esse, nec quidem obstructiones aperiendo,non plenitudinem euacuãdo,sed propria quædam inquirendo,quæ obsistant putrefactioni?quippe certus in his est putredinis modus,qui propriam animaduersionem poscit. Videntur igitur maiores nostri curationes quarundam contagionum tradidisse quãtum D

ad

A ad quædam remedia, verum omnia illa non ad contagionem, quatenus contagio est, destinata fuisse, sed aut fortuna quadam inuenta, aut ex similitudine ad alia, ut uenena, & similia: quę res certior fiet per ea, quæ circa vnumquenq; morbum dicentur: quod iam aggrediamur, ab vniuersali methodo & forma initium capientes.

Quoniam autem duplex est medendi ratio, altera, quæ præseruat, altera, quæ liberat, nos breuitatis gratia de ea, quæ liberat, inquisitionem faciemus, illud pollicentes, quòd hac recte perspecta vnusquisq; uiam habere poterit quàm facillimam ad eam quoq;, quæ præseruat. Qui igitur contagiones curare volet, ad hæc aduertat necesse est: primum videat, quæ nam contagio sit, utrum earum, quæ extrinsecus veniunt, & an ab aere, an ab alio sit concepta, an earum sit, quæ in nobis primo fiunt: & utrum contactu solo afficiat, an & fomite, vel & ad distans feratur: tum perpendat, qualis sit, num acuta, an segnis, & quo in humore sedem habeat, & analogiam: nec non & quantum processit, si in principio sit, an plurimum sit progressa: & quibus in locis præcipue sit, intra'ne tota, an extra tota, an vbiq;: & an solida occuparit, an per summa tantum erret: & vtrum velociter & large serpat, an tarde & anguste: &, vt summatim dicamus, differentiæ omnes contagionum ante oculos habendę sunt.

B

De intentione, quæ habetur ad principia. *Cap.* 2.

HIs animaduersis tria principaliter esse scito, ad quę intentio omnis dirigenda est: primum quidem principia, à quibus initium & originem putrefactio habet, secũdum est materia, quæ in via est, vt inficiatur, & iam cœpit, tertium materia, quæ iam corrupta est, nec amplius restitui potest: ac principia quidem quandoq; (vt diximus) communia sunt cum alijs morbis, qui in putrefactione consistunt, quandoq; propria contagiosis: communia quidem sunt plenitudo, obstructio, malitia humorum, & alia id genus, propria vero sunt seminaria ipsa cõtagionũ: nihil enim prohibet aliquem plane sanũ existentem, & mensurate in humoribus & alijs se habentem, contagionem tamen ex alio contrahere. Ergo, si communia ad sint principia, nihil aliud nobis dicendum agendumúe sit, nisi quæ medici iubent agenda, quum plenitudines, obstructiones, & alia eiusmodi adsunt: vbi vero ea adsunt, quæ propria sunt contagionibus, principia, tum magna cura & diligentia opus est, protinus enim, si seminaria ipsa aut enecare, aut educere possis, aut frangere, morbus præterea non vltra protenditur: quare maxime initia perpende, si potes ijs adesse: quòd si non posis, scito tamen per totum morbi proces-

ſum continenter curam ad ſeminaria adhibendã eſſe, ad quę multiplex C
ingenium eſt,& nunc vno modo ad illa,nunc alio agendum: poſſunt au tem illa aut extingui,&,vt dicitur,enecari,aut educi, aut frangi & alterari,aut repelli:his autem vti non ſemper omnibus datur,nec conuenit, ſed modo vno,modo alio,modo plurib⁹ agere licet,vt & res, & occaſio, & reliqua poſcunt.Ergo extinguunt,& interimunt, & quæ calidiſsima ſunt,& quæ frigidiſsima,maxime autem,quæ vrentia dicuntur,aut vicina vrentibus,ſiue per ignem facere velis,ſiue per ea,quæ Cauſtica vocan tur:extinguuntur quidem ab ijs ſeminaria ita,vt ijs interemptis & totus ſimul interimatur,qui imminet,morbus,nihil enim remanet, quod præ terea ſobolem gignat:nam ignis quidem vis,tametſi locum exurit, vltra tamen non aliud nocumentum relinquit , quod vel ad priorem labem attineat,vel apportet nouam peiorem:quare,vbi auxilium hoc adhiberi poteſt,& debet,nullum præſentius eſt:porrò extinguũt,& frigidiſsima , vt frigidæ potus,de quo ſuo loco dicemus,et ablutiones etiam, quod ma xime valet ad ea ſeminaria,quæ in fomitibus continentur.

Sequens ad ea ingenium eſt euacuatio,quod certe difficulter admodũ fieri poteſt,quoniam hinc inde diſperſa ſint ſeminaria hæc,& per ſe educi non ſatis commode poſsint:nihil tamẽ prohibet cum humoribus,qui bus agglutinata ſunt,ſimul & ipſa quoq; educi,verum non niſi vi multa fit.Modi autem euacuandi præcipui ſunt pharmaca,quæ aluum mouẽt, D
& quæ ſudorem cient,et vrinam,et alia,de quibus circa particularia rurſus dicemus,vt cucurbitulæ,& phlebothomia,& reliqua.

Quæ vero frangunt,& alterant ſeminaria, ea ſunt, quę antipathiam habent materialem,hoc eſt per qualitates notas contraria ſunt:quoniam enim diximus ſeminaria hæc acrimoniam quandam habere,tum et in lẽ tore quodam conſiſtere,acrimoniam quidem frigidis frangemus, lento rem vero ſiccis potentia:exiccant autem alia per qualitatem ipſam, quæ eſt ſiccitas,quæ quidem paruæ actionis in tota natura eſt,alia per calidita tem,alia imbibitione,vt pulueres,et farinæ,et id genus, alia modis omni bus,vt ſal:quorum omnium interdum quidem vnum,interdũ aliud ma gis conueniens eſt:quare et abundare oportet,vt eligere poſsimus, quæ magis cõducunt.Repellunt autem, quæ proprie ſpiritualem antipathiã habent aduerſus ſeminaria:diximus enim in natura diſſenſum hunc rerũ eſſe,vt ſeſe mutuo non nulla pellant:quare ſicut & venena, et ſeminaria contagionum antipathiam habent ad animam,& naturalem calorem, ita & quædam alia ſunt,quæ vti antidota quædam antipathiam quoque & ad venena,& ad ſeminaria ipſa habent,et ea repellunt: fortaſſe autem & eadem obtundunt alio modo: nam,quoniã ſpecies tum veneni, tum

contagio-

A contagionis ad animam vti inamabilis,et ingrata fertur,& triſtitiam ingerit,ita ſpecies eorum,quę antidota ſunt,vti grata,& lęta recipitur,qua è cauſa obtundit paſsio prior à veneno,et contage illata,et vigoratur anima: quod in fœtore omni fieri manifeſtum eſt, vbi per odorata recreari nos ſentimus. Quòd igitur in contagionibus antipathia hæc verſetur, quæ recreet per odorem, manifeſtum eſt: vtrum autem & illa quoque adſit,quæ repellat,et ſi non ita manifeſtum eſt, rationabile eſt tamen,& in venenis manifeſtiſsimum, conſtat enim aſſumptis quibuſdam antidotis vim omnem veneni ſubito tolli,quod non alia facultate fieri poſſe videtur,quam per ſpiritualem ſpeciem,quæ pręcipue repellat venenum, tam & ſi per materiales etiam qualitates operetur antidotum. Conſtat quoque ruſticos quoſdam,quum forte ſecarent herbas, demorſos fuiſſe à Vipera,ac repente inflatos, appoſita autem Tormentilla vocata herba ſupra locum ſtatim liberatos fuiſſe. Nos quoque mirum quiddam vidimus in bolo armenio:villicus enim quidam noſter,quum à me forte ꝓficiſceretur in forum,inter eundem ſenſit ſe in collo pungi, neſciēs, qua è re contigiſſet: ſtatim autem facto tumore ingenti,et ſtrāgulatione quadam ad me reuerſus, nec quicquam loquens, ſed ſolum digito locum commonſtrans proſtrauit ſeſe ſuper capſa,mugiēs quaſi moriturus: ego beſtiam aliquam venenoſam ratus,qui neque Carbunculi ſigna vlla vi-

B diſſem,nec alterius eorum,quæ oriri in nobis ſolent, bolum armenium propinaui cum aceto,vt forte excellens apud me erat bolus: quo aſſumpto confeſtim,et quodā quaſi miraculo detumuit locus, ac ſurgens ille, et loquens,hoc me,inquit,à morte liberauit,putare autem ſe araneū pupugiſſe,qui decidiſſet in collum. Hęc ergo,et ſimilia à maiori quadam vi euenire,quàm à notis qualitatibus cenſendum eſt:quod & circa malignas,et venenis ſimiles contagiones cōtingere par eſt exiſtimare,in quibus ſuę quoque antipathiæ ſint,vt de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa peſtilentia,quę adeo Athenas vexauit,tot præſeruatos legimus.Scordium quoque cognitum ferunt tam mire pręſeruare à putrefactione,quum cadauera,quę ſuper ipſa iacuerant,inuenta fuiſſent incorrupta:quantum porrò et Balſamum, et Myrrha, et Aloe, et Cedrus,et id genus à putrefactione conſeruent,notiſsimum eſt in cadaueribus Regum:quare et circa contagiones eiuſmodi eſſe antipathiam nemo inficiari debet.Quę autem illa ſint, quibus data ſit tanta facultas, ſtatim dicemus:vtrum autē antipathia hęc ſit in ea qualitate,in qua et odor verſatur,an alia,incertum eſt homini.Atque hæc quidem remedia ſunt, quibus vti aduerſus ſeminaria poſſumus.

De intentione ad materiam, quæ iam infici cœpit. Cap. 3. C

AD eam vero materiam, quæ nondum corrupta eſt, in periculo autem iam agitur, vna quidem generalis intentio eſt prohibere tum cauſas putrefactionis, tum iam inducti affectus principium, quod & alijs etiam morbis, qui in putrefactione conſiſtunt, commune eſt: modus autem non eſt communis, ſicuti nec cauſæ, nec ratio putrefactionis communis eſt his, & alijs morbis: quippe in alijs præcipue cauſæ ſunt plenitudo, obſtructio, & humorum malitia, in his autem nulla horum neceſſaria per ſe ſunt, ſed quodammodo accidunt, aut concauſæ ſolum ſunt, non autem per ſe principia: igitur ſi hæ concauſæ contagionibus coniunctæ ſunt, negligendæ quidem non ſunt, ſed, prout conuenit, tractandæ, & tollendæ: quæ autem propria, & per ſe conſideratio & intentio ad materiam periclitātem vertitur, illa eſt, vt omni ingenio obſiſtas putrefactioni, quę inducit: ac, quomodo ſeminarijs, à quibus pendet, te opponas, dictum eſt, quid autem circa materiam ipſam agas, nunc dicendum.

Quoniam autem in putrefactione omni diſſolutio quędam miſtionis fit euaporante innato calido & humido, euaporant autem hæc remollitis ab humiditate partibus, & ſublatis ab extranea caliditate, manifeſtũ eſt ꝙ ad hæc obſiſtere neceſſe eſt, primum quidem remittendo eam, quæ inducitur extranea caliditas, deinde exiccando, quæ remollit partes, humiditatem, ac demum prohibendo diſſolutionem miſtionis: prohibent autem præcipue reſinoſa, non ſolum quòd exiccent, ſed quòd conſtare materiam faciant glutino ipſo: prohibent autem & intermiſti pulueres quidam, imputreſcibiles ipſi exiſtētes, ſubtiliſsime igitur diuiſi, & interiecti inter partes, materiæ partim alterantis actionē impediunt interpoſiti ipſi, partim materiam continent, ne diſſoluatur, nexu quodam, ſimili modo, quo arena immiſta calci tenacem nexum operatur, & aquę farina: penetrant enim humida minima in tenuiſsimos vocatos poros ſiccorum, vnde ſeparari non poſſunt propter vacuum, nullo exiſtente alio, quod ſubingrediatur, quod maxime ad fortitudinem miſtionis valet. Non negligenda autem eſt, nec parui facienda minimorum intermiſtorum actio: quis putaret in multo lacte interpoſito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynaræ coagulari lac totum? quis crederet in magno aheno ebulliens ſaccarum, ac præ feruore iam erumpens, ſiſti tamen, & conſtare, ac deponere eruptionem & tumorem omnem impoſito pauciſsimo butyro? quod vero attinet ad putrefactionem non ne videmus conſeruari vina in magnis dolijs intermiſto pauco alumine, quæ alioqui citiſsime putreſcant? quare nec mirum eſſe debet, ſi & eas, quę in D

nobis

A nobis fiunt,putrefactiones per interpositos pulueres quosdã ꝓhibeamus. Atq; hæc quidem ad materiã,quę iam periclitatur,idonea remedia sunt.

Ad eam vero materiam,quæ iam corrupta est, et restitui non potest, vna intentio est remouendi eam è corpore,quod aut pharmacijs fit, quũ scilicet materia introrsum est, aut incisionibus, vel dissolutiuis, quum est extrorsum: habet autem et hæc digestiones suas à medico præparandas, non eas quidem,quæ ad benignum restituunt, sed eas,quæ euacuationem faciliorem reddunt: de quibus omnibus in particularibus morbis distinctius agemus,nunc enim generales magis percurrimus:quoniã autem remedijs abundare oportet in contagionibus, et modo vno, modo alio vti necesse est,bene erit plura enumerare eorum, quæ in contagionibus valent,vt eligere posimus,quæ idonea magis sint.

Vrentia ergo sunt viride æris,auripigmentum,chalcitis,chalcanthum, et quod Sublimatum vocatur,et quod pręcipitatum, et vocata ruptoria, et id genus:vicina vero vrentibus sunt sal gemma, nitrum,et sal,et aceti fex usta,et alumen,et cinis ficus,et stercus columbinum,et vatrachium, et clematis,et thapsia, et euphorbium,et pyretrum,et calx, et hermodactyli,et vnguẽtum ægyptiacum,et trochisci Andronis, et diachalcitis,et eiusmodi. Resinæ vero, quę et abstergunt,et exiccant,et materiam constantem faciunt,sunt terebinthina,laricina, abietina, cędria, thus, ma-
B stix,galbanum,myrrha,styrax vtraq;,gummi,laser,et reliquæ.

Quæ vero tum in pulueres redigi possunt, tum decoqui,calida quidẽ et sicca sunt aspalathus,cupressus, iuniperus,cedrus, xilobalsamum, citrus,cedrus,agnus castus, guaiacum,agalochum, scordiũ, chamędrys, dictamnũ tum nostrum, tum creticum pentaphyllõ, heptaphyllon, et phu,et verbena,et thlaspi,et vocata scabiosa,et cardo benedictus, quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tum et Gentiana,et aristolochia,et Smyrnium:item aromatica casia,cinnamomũ,calamus aromaticus,iuncus odoratus, macer,nux muscata, zedoaria,doronicũ, malanga,iris.

Frigida vero & sicca sũt margaritę,coralli,succinũ,saphiri,hiacynthi, & in magno prętio habitus smaragdus,tũ terra lẽnia,& bolus armenius, & samia,& sandali,& vocata bistorta,forte bulapathon,& lapathi genera omnia, pręcipue oxalis, & trifolium omne,maxime quod odoratum dicitur,& consimilis herba, quę vulgo gallica appellatur,forte onobrychis, nec non & cicorium, & cicerbita,& nymphæa, & tamarindi, & cornu cerui,& os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina,& citria,& è liquidis acetum, & omphacium, & uinum oxyacanthinum. Ex antidotis vero sunt theriaca,& mitridatum, & trochisci

de viperis,

de viperis,et diamuſcum, et diambra, et cyphi, et ſaccarum roſaceum, & eiuſmodi. C

Quæ vero ſpiritualem antipathiam habeant non ſatis facile eſt iudicare, quoniam eadem habent & eam antipathiã, quæ inter materiales qualitates verſatur: quoniam tamen non nulla maiorem quandam vim præ ſe ferunt, quàm materialium qualitatum (vt ſupra diximus) exiſtimandũ eſt talia maxime eſſe terram lemniam, et bolum armenium, et ſcordiũ, heptaphyllon, et cornu monocerotis, et prædictas gemmas, præcipue ſmaragdum, et theriacam, et mitridatum, et ſi quid aliud in experientiam venit.

Vrentibus autem vti tum ſolum licet, quum contagio extra eſt, & ea quidem maligna, ac in principio: ſi enim introrſum ſit contagio, adhibere quidem non potes vrentia ſine maiori periculo, extra vero ſi ſit, apponere quidem potes, & debes, ſi maligna ſit contagio, verum in principio ſolum iuuabis: ſi enim iam radices egit, & introrſum ſeſe inſinuauit, nihil quidem proficies, ſi extra vrentia appones: licet tamen quandoq; vicina vrentibus applicare, quibus admiſcenda erunt pinguia quædam, quæ ea intro ferant. At ſi extra quidem ſit contagio, non autem maligna, nec ſic quidem vrentia ſunt applicanda, qñ per alias facultates leuiores, & per abſtergentia ſola leuare morbum datur, vt in ſcabie, et ſimilibus: de his aũt in particularibus rurſus dicetur, & quando, et quomodo conueniant. D

Calidis vero, & ſiccis vti tum debes, quum materia non valde acuta eſt, ſed frigidior, ſiccis vero & frigidis, quum calidior eſt: quoniã autem horum multa ſtyptica ſunt, & ſubſtantiæ craſsioris, inferius quidem examinabimus, quomodo liceat ea adhibere, et non adhibere. Porrò per decocta conuenienter ages, quum introrſum contagio eſt, vt in febribus, per pulueres vero, quum maxime, & multiplici facultate obſiſtere putrefactioni voles. Atque hæc quidem ſatis ſint, quantum ad vniuerſalem curandi rationem pertinet: nunc particularia proſequamur, à febribus incipientes.

De curatione febrium Variolarum, & Morbillorum. Cap. 4.

INter febres, quæ in contagione verſantur, illæ prius percurſæ fuere, quæ vocatas Variolas, & Morbillos emittunt, vt pote minus feræ: de quibus quidem agemus, quatenus nondum peſtilentes ſunt, nam & ipſæ in peſtilentijs ſæpe viſuntur, ſimpliciter autem peſtilentes non ſunt. Quoniam igitur diximus expulſationem illam Variolarum, Morbillorumq; quodammodo criſim quandam eſſe, & ſequeſtrationem mẽſtruæ infectionis à ſanguine, nulla tibi eſſe alia intentio debet, quàm vt nõ impedias

A pedias expellentem naturam,sed iuues potius,si opus est:quippe eam impediunt non nulli interdum phlebothomijs,interdum purgatorijs pharmacis:quare,quum tu videris febrem esse eiusmodi, quæ eas expulsiones aut faciat,aut factura sit,tum abstine à medicamentis omnibus, sed naturam sine per se agere,nisi forte à principio magnam plenitudinem fueris conspicatus,tum enim licet vti purgante pharmaco, sed non acri & molesto.Quòd si iuuanda natura sit,locum prius procura, vt calidus decenter existat,vt æger pannis conuenienter tegatur, & ijs rubentibus,vt leui vtatur cibo,vino abstineat:tum vide,quæ causæ prohibeât expulsionem ,num carnis densitas sit,aut crassities materiæ: tunc enim iuuanda est natura ijs,quæ foramina cutis aperiunt,& materiam attenuant, quales sunt caricæ,et feniculus,& carui,& apium,& similia,ex quibus commode decocta fient:sunt qui addant lentes abiecta prima aqua decoctas, aliqui ,qui & traga cantham: quod quidem forte miretur aliquis, quando in lentibus et tragacantha contraria magis videtur intentio inesse, quum & ingrossent,& inspissent sanguinem, et cutim obstruant. Verum ita res accipienda est, quòd ebullitio sanguinis interdum temperata est,interdum non temperata, sed aut maior , quàm oportet, aut tenuior, quàm oportet: si igitur temperata est, crassior autem humor, qui feruet,tum neque lentes, neque tragacantha adiungi debet, sed sat
B erunt,quæ subtiliant:at vbi intemperata est,et maior,quàm oportet,aut, quod excernitur,nimis subtile visum fuerit,tum si prædictis addantur lẽtes,& tragacantha,recte facies,quoniam ita ebullitionem temperabis: quod et in sputo sæpe fieri oportet,quum plus æquo tenue est. Nec plura de his febribus dicantur.

De cura febrium pestilentum communi. *Cap.* 5.

NVnc vero ad eas pertranseamus , quæ pestilentes vocantur febres, quòd vel partem maiorem perdant , vel multos saltem: quarum, quæ maiorem partem perdunt,vere pestilentes dicuntur,quæ vero multos solum, malignæ magis dici solent: quoniam autem gradibus solum differunt,& cõmunem quandam naturam habent, communes primum earum curationes, et intentiones trademus, mox et proprias prosequemur.Ergo ijs primum consideratis, quæ diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet, loco, tempore, et ante alia morbi origine, extrinseca'ne sit , an intrinseca , scito et in his illa tria præcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse omnem intentionem dirigendam,seminaria scilicet,materiam periclitantem, et eam

que

quæ periclitata iam & prorſus corrupta eſt:ac quoniam ſupra dictum eſt C
ſeminaria poſſe vniuerſaliter vel extingui, vel frangi, vel educi, vel per antipathias repelli, uidendum eſt, quæ nam ex his in peſtilentibus febribus conuenire poſsint. Ac primum quidem extingui ſeminaria per vrentia non datur, quoniam febris iam introrſum facta eſt,nec ſatis tutũ eſt introrſum aſſumere,quæ vrunt:extra vero ſi apponas,aut nihil operaberis, aut contagẽ exagitabis vehementius, quare per alia ingenia age: Vtrum autem extingui per frigida poſsint, vt per aquæ potum, dubitationem habet, quoniam,& ſi aqua,quatenus frigida,iuuare poſsit,at tamen, quatenus humida,obeſſe non parum videbitur, ꝙ augeat putrefactionem:non ſolum igitur propter hanc cauſam nocere potus aquæ poteſt,ſed & ob illud etiam,ꝙ materiam crudiorem reddit,et obſtructionẽ adauget:quapropter in maiori parte harum febrium abſtinere ab eo potu melius eſt: nihil tamen prohibet certis caſibus etiam cõuenire, quum febris ardens eſt, & cholera quodammodo furit,ſi & reliqua conſentiãt: tum enim magis prodeſſe frigiditas,quàm obeſſe humiditas,poteſt.Igitur quum extingui non niſi rariſsime poſsint ſeminaria febrium contagionem peſtilentem habentium,videndum eſt,vtrum ſaltem educi poſſint,ſed certe & hoc difficulter admodum fit, per ſe enim ſeminaria valde diſperſa ſunt, & ſi educi detur, educuntur quidem per eductionem materiæ, cui ſunt hærentia, quomodo tamen fiat, & quibus modis melius,quibus difficilius,paulo poſt oſtendemus, quum de materiæ euacuatione tractabimus. Supereſſe igitur videtur, vt maxime procuremus ea frangere,& per antipathias repellere: eorum autem quæ frangũt, omnia quidem potentia ſicca ſunt,ſed alia calida quidem ſunt, alia frigida, & rurſus alia ſicca tantum ſunt,alia etiam ſtiptica,& craſſæ ſubſtantiæ:quare & dubium eſt,vtrum calidis vti liceat in his febribus, & vtrum ſtipticis, nam calida videntur & febrem augere,& acrimoniam ſeminariorũ, ſtiptica vero videntur obſtruere,et tranſpirationem intercludere,& materiam craſsiorem facere. Ad quæ dicendũ eſt diuerſitates & analogias contagionũ conſiderandas eſſe:aliæ.n.ad craſsiores,et pinguiores humores hñt analogiam, aliæ ad ſubtiliores, et acres magis, et aliæ ad ſpiritus etiam:porrò in quibuſdam obſtructiones multæ ſunt,in quibuſdam pauciores: vbi igitur analoga eſt contagio ad craſſos, et frigidiores humores,præcipue ſi et obſtructiones non paucæ ſint, bene erit ſiccis vti: quæ etiam calida ſint,frigida autem minus conuenient,maxime ſi et ſtiptica fuerint craſſæ ſubſtantiæ:at vbi analogia ad ſubtiliores,et acriores humores ſit,vel ad ſpiritus ipſos,obſtructiones autem paucæ fuerint,tum decet per ſicca illa agere,quæ ſimul et frigida etiam ſint,quæ ſi etiam ſtiptica

(The right margin carries the letter D beside the line "materiæ, cui ſunt hærentia… modis me-".)

fuerint

A fuerint, nihil refert, frangunt enim hæc maxime, & virtutem continent, ne dissoluatur, quod potissimum accidit in his febribus. Porrò si ea, quæ per antipathias valent, vlla in contagione conuenientia sunt, in hac certe conuenientissima, & maxime præsentanea sunt, in qua contages venenis quibusdam assimilatur: quare his maxime vtendum, nec vnquam deserenda, quæ tum repellendo, tum & confortando iuuant: atque hę quidem intentiones ad seminaria habendæ sunt, quę si ab aere, vel alio depēdeant, illud etiam principium extinguendum, & frangendum tibi erit. Ad materiam vero, quæ in periculo est, primum illud æquum est quærere, vtrum euacuatio vlla conueniat, et qualis: ac conuenire quidem, quū plenitudo adest humoris ad putrefactionem parati, manifestum est, vbi vero plenitudo ea non adsit, sed corruptio tota è contagione depēdeat, (nihil enim prohibet alicui probe sano existenti contagionem inferri) tū non est procuranda euacuatio materiæ periclitantis, præsertim phlebothomijs, aut pharmacis: quin imo de his dubitatio est, & controuersia inter medicos, vtrum sint adhibenda in ea etiam materia], quæ cum plenitudine pestem affert: quippe sunt, qui in omni pestilentia non semel solum, sed & bis sanguinem hauriant, rationem autem facti addunt, ꝙ hic morbus sit magnus, imo omnium maximus, ꝙ ebullitio in sanguine magna fiat, ꝙ peccatum in ipso sanguine quasi semper sit, & corruptio, ꝙ B per phlebothomias bene euentetur corpus, & transpiret, ꝙ natura multum in his febribus grauetur, quæ nisi subleuetur, morbum non ferat, non expellat, non concoquat: propter quod multi visi sunt, quibus phlebothomia facta, statim lenticularum expulsio facta fuit, quum prius nulla appareret: contra alij magnopere à phlebothomijs cauent, ꝙ experientia constet partem maximam eorum, quibus detractus fuisset sanguis, paulopost aut obijsse, aut in deterius lapsos, vt annis 1505, & 1528 manifeste visum fuit. Qua in re mihi ita dicendum videtur, ꝙ aut contagio extrinsecus concepta est, aut intrinsecus primo in nobis facta, & hęc rursus vel in initio est, vel iam valde sparsa: si igitur extrinsecus venit contagio siue in initio sit, siue nō, nunquam sanguis est per phlebothomiā mouēdus, ea de causa, quod contages introrsum trahitur, & versus cor, tam ea, quę circa summa est, ꝙ̃ ea, quæ in venis pulmonis, nisi adeo magna plenitudo videatur, vt ferri non posit, tum enim licet phlebotomia vti, sed & hoc circa initia: propter quod superioribus annis, in quibus contages extrinsecus in nos venerat, maior pars eorum, quibus secta fuit vena, periere. Si vero contages in nobis primo oborta fuerit, securius quidem possumus detrahere sanguinem, sed & tunc ab initijs, & quum plenitudo videtur: in vniuersum enim hoc constare debet, quum iam sparsa cōtagio

est,& seminaria late iam diffunduntur,nihil venæ incisionē iuuare,quin imo longe nocere magis,quoniam omnis agitatio, quæ in sanguine fit, putrefactionem valde adauget,quod seminaria magis misceri accidat,& sinceras partes cum infectis,non aliter, quam si in craterem aquæ salis aut fellis modico iniecto,si quiescat aqua,& non agitetur,minus salsa,& amara permanet,si vero agitetur,statim tota contaminatur permistis minimis inuicem:quare non solum superioribus annis,sed semper, & in alijs quoq; pestilentijs visum est magnam phlebotomatorum partem rem male egisse,quod in angusto sit tempus,in quo venæ sectio conuenit,in amplo autem in quo non conuenit:quare bene perpendere opus est,quādo, & quomodo seces. Quòd si secanda sit vena, satius etiamnum existimo secandam esse eam,quæ in talis est,aut hæmorrhoidas aperiendas:hæ enim,& si nō omnes venas,quæ ad cor possunt deferre contagem,diuertūt, at quarundam tamen cursum ab eo reuocant,& contagem amouent: sed certe cōuenientius agunt,qui per cucurbitulas multas comminuere sanguinem volunt:nihil ergo te moueat ad secandam venam,quod morbus sit magnus, maior enim fiet,si secueris,maior quoq; & ebullitio,& corruptio in sanguine,transpiratio autem minor. Quòd autem expulsio lenticularum in quibusdam visa fuerit facta phlebotomia,non potentiam maiorem virtuti additam monstrat,sed Symptoma maius:sicut enim commota aqua calida,euaporatio fit maior,ita & hic commoto & agitato sanguine euaporatio excitatur maior,quæ valde stimulans virtutem,expulsionē irregularem facit,non qualem natura per se,quasi crisim faciens, deligere solet:cuius signum est,quod statim delitere consueuere expulsiones illæ, quas symptomaticas vocant:quare nec ijs apparentibus multa spes nos tenere debet. De ea vero euacuatione,quæ per medicamenta purgatoria fit, similiter nec plane conuenit inter medicos,quibusdam parcentibus medicamētis,quòd videant ijs assumptis ægros quasi à summo ad imum concidere,alijs vero vel crebro exhibentibus,& alijs placidiora quidem,aliis acerbiora propinantibus:de quo rursus penè idem dicendum, quod de phlebotomia,nam & pharmaca introrsum trahunt contagem,& sanguinem maxime agitant,& permiscent,propter quod multi visi sunt, quasi de omni virtute decidisse. Igitur,nisi magna appareat plenitudo,bonum est pharmacis abstinere,quòd si affuerit,apta autē,vt euacuari posit, maxime circa initia,(multæ enim materiæ non sunt crudæ etiam per initia) tum solutiuis vti potes:placidiora vero ipse amem magis, quàm acria: quod si non sufficiant ea crassiores humores educere, danda quidem & acria suadeo,sed quantitatis minoris:porrò nec displiceat euacuatio illa, quæ per vrinam fit,& quæ per sudorem:auxilia præterea illa,quæ supra dicta

sunt.

A ſunt valere ad materiam, quæ corrumpi incipit, prętermittenda nõ ſunt, ac imprimis quæ exiccant, quorum quæ ſimul calida ſunt, tum exhibeantur, quum craſsiores, & ſegniores humores ſunt, quæ vero frigida, vbi tenuiores & acriores ſunt: tum nec diſpliceant, quę imputreſcibilia ipſa exiſtentia, intermiſta prohibent putrefactionem: quorum multa etiam ſpiritualem antipathiam habent, & partim repellunt, partim confortant, vt odorata.

Materiam vero, quæ iam corrupta eſt, non intra debes relinquere, ſed ſecernere, & extra pellere, quantum potes: facit id quidem ſæpe natura modo per maculas quaſdã, modo per puſtulas, modo per abſceſſus alios, vt plurimum autem per alui deiectionem: verum, quum ſegnis natura eſt, tu eius officium aſſume, & euacua interdum clyſteribus, interdum lenientibus, interdum purgatorijs pharmacis: verum caue, ne ſtimulũ multum adhibeas, quoniam quæ corrupta ſunt, non poſcunt irritamentum magnum, lubrica ipſa exiſtentia, atque etiam valde irritantia. Sũt qui per Aloem aut diebus ſingulis, aut alternis leuiter purgẽt, alii per alia: cuius rei certa methodus eſſe non poteſt, ſed diſcreto medico opus eſt.

De curatione febrium, quæ Lenticulæ vocantur. Cap. 6.

B NVnc de particularibus magis agamus, ac primũ de curatione earũ febrium pertractemus, quæ, ꝙ non vere peſtilentes ſunt, malignæ tantum dicuntur, quales illæ fuere, quæ annis 1505, & 1528 tam Large apparuere, quas alij Lenticulas, alij puncticula vel peticulas appellauere: de quibus diligentiſsime agẽdum videtur, qm̃ ſæpe per epidemias reuertuntur, ſæpe ſine ijs enaſcuntur, ac nunc ẽt per Italiam viſuntur, certis autem regionibus maxime familiares. Referemus aũt in primis, quo pacto medici eas curabant, quum primum in eas perinde, ac ignotas incidêre: inter quos tanta diſcordia orta fuit, vt penè ludibrio haberentur: nam vt à victu ordiamur, alij liberaliter & large nutriri ægros iubebant, ꝙ dicerent virtutem plurimum diſſolui, ita præcipere Hippocratem, ita principem Auic. alij tenuiſsimum victum dabant, exiſtimantes ægritudinem à plenitudine multa dependere: alij extremorũ dubii mediocritatem tenebant, vti ſecurã magis: meracum non nulli propinabant, non nulli aquã aut ſimplicem, aut vino granatorum permiſtã. Sed nec minus circa phlebotomias controuerſia oriebatur, alijs protinus, & large ſanguinẽ hauriẽtibus, aliis nunꝗ volẽtibus ſecare venã, ꝙ vidiſſent maiorem partẽ eorũ, quibus ſecta fuiſſet, vitã finire, inter quos alij putãtes media quadã via incedere, hæmorrhoidas aperiebant. Porrò & circa euacuationes eadẽ diſſenſio agebatur, alij enim acribus medicamẽtis vtebantur, alij aut nullis,

aut leuioribus,nec deerant,qui dicerent eam febrem sudoribus esse finiẽ C dam:qua in re & Empirici quoq; & Chymistæ suas partes habuere, qui sublimatis quibusdam liquoribus ad eam rem efficaciter vterentur,à qui bus plurimi mortui sunt,multi ad Orciportas deducti,quidam omnino saluati:maior medicorũ pars more empiricorũ à venenis similitudinẽ ac cipientes,ijs vtebant̃,quæ ad venena solent apponi,quare & per bolũ armenium,& terram lemniã,& eiusmodi medicabantur:contra alij isthęc negabant esse adhibenda,ꝙ obstruerẽt venas,& foramina, ꝙ expulsiões impedirent,sed communibus digerentibus agebant:non nulli existimãtes morbum in adustione consistere ea dabant,quæ adustioni aduersantur:inter quas controuersias magna mortalium pars,& nobilitas vrbium perijt. Nos,quæ partim longa experientia,partim ratione comprobauimus,in medium adducemus, si tanta in re præstari mortalibus aliquod beneficium posit:quod certe fiet,si,quæ circa contagiones contemplati fuimus,non aspernabuntur. In primis igitur ante oculos ea sunt habẽda, quæ supra de analogia eius febris,& causis dicta sunt:quoniam ergo eius analogiam diximus nec ad spiritus per se esse,neq; ad acres humores,sed ad mediam quandam materiam,qualis est sanguis,in qua dissoluatur ꝗ dem virtus,sed non vehementer,& cito,incipientes quidem à victu melius egisse illos existimamus,qui mediocri victu vtebantur, sic enim & æger non grauabatur,& conseruabatur virtus:quare & nos hac diæta æ D gros semper nutriuimus,interdum quidem subtrahentes magis,interdũ & apponentes:neque enim hæ febres semper in eodem sunt, sed aliæ ad acutas magis accedũt,aliæ ad tardiores,prout & sanguis modo biliosior est,modo pituitosior. Potus autem,si fieri potest,non è vino detur, qm̃ euaporatio multa in his febribus accidit,& delirium facillime consequitur,quod pessima res est,non solum ꝙ circa nobilissimum membrũ ver setur malum,sed ob id,ꝙ parêre nolint ægri:sit ergo aqua vel simplex de cocta,vel aceto mista,qui potus ante alios mihi idoneus videtur:ꝙ si stomachus forte non ferat,nihil prohibet cinnamomi paululum admisceri: sunt,qui miscent syrupum acetosum,aliqui qui citri succum:sunt etiam, qui magis ament aquas,quæ Sublimatæ vocãtur,vel Cichorij,vel Oxali dis,vel Cicerbitæ,vel Boraginis, & id genus: ꝙ si vinum concedẽdũ sit, eligatur,quod pauciferum vocatur,à Gręcis ὀλιγόφορος,sapore acerbum.

Aer vero,si quid vitij continere videbitur tibi,aut permutetur,aut be ne perfletur,aut per irrorationes & suffitus emendetur,tum reliquũ diæ ticum regimen recte dispensetur, vt par est.

Quod vero ad medicinalia attinet, quærendum in primis de phlebotomia videtur,vtrum conueniat in his febribus,an non,& quãdo,& qui

bus

A bus è venis, quoniam certe res cecidit annis superioribus, vt maior pars phlebotomatorum perierit: causam ego arbitror inde fuisse, q febres illæ tum maxime ex aere contigêre (vt dictum est) quare, extrinsecus quum venisset contagio, circa summa in corporibus præcipue vigebat, & in venis remotioribus: facta igitur phlebotomia introrsum statim trahebatur in spiritualia: adde & illud, q febribus his lenibus, & placidis apparentibus non fiebat venæ sectio circa initia, sed tum maxime, quum seminaria iam dispersa erant, & radices vndiq; egerant: quare secta vena sanguis plurimum quidem agitabatur, & cõmiscebatur, parum autem de seminarijs, & de corrupta materia secum educebatur: vnde in discrimen ponebatur magis æger, q̃ iuuaretur. Si igitur & nunc quoque, aut futuris temporibus extrinsecus videris accessisse contagionem, non affueris autẽ circa principia, præsertim si nec adesse magnam plenitudinem animaduerteris, tum satius erit venæ parcere: at vero, si corruptio in aliquo primo enata fuerit, si vocatus fueris ad principia; tum secure venam incide, & sanguinem multum extrahe, si reliqua cõsentiunt: q si post tertium diẽ, aut quartum: solũ accesseris, tum maturius consule: si tamẽ hominem sanguinis multi præcipue & fibrosi præ manibus tibi Fors dederit, etiã aude sanguinem haurire, nisi natura tentauerit expulsionem aliquam: cæterũ; quum valde sparsa contagio est, sectioni parce, sed cucurbitulas appone,
B nisi valde magna sit plenitudo, ea enim quum est, melius aut per pharmaca tolletur, aut per apertionem hæmorrhoidum, aut incisionem saphenæ. De pharmacis vero purgatorijs eadem animaduersio habenda est, nam & ipsa à circunferentia introrsum trahunt, & sanguinem valde exagitant, & non multum de seminarijs educunt: si tamẽ plenitudo humorum visa fuerit, nisi ex ijs fuerint, qui contumaces sunt euacuationibus, si potes, à principijs euacua, alioqui aut nihil moue, aut solum, quantum sufficiat educere, quæ iam corrupta est materia: sint autem solutiua aut Aloe, aut Casia siliqua, aut Manna, aut Syrupus rosatus solutiuus: expertum autem est pharmacum illud multum valere, quod per Agaricũ fit, & Syrupum rosatum solutiuum: vehementiora vero mihi non placeãt.

Quòd vero ad sudorem attinet, non paruo teneri errore illos existimo, qui indiscrete volunt finire has febres per sudorem: nam, si obstructio forte adsit, si plenitudo, si cruditas, nõ solum nihil proderis per inducentia sudorem, sed magnopere lædas: multum præterea refert, quibus sudorem ꝓuoces, sublimatorum enim multa, præsertim, Chymistica, calidissima sunt, et febrem ardentissimam reddunt, ac virtutes exoluunt: tum autem non damnem inuitandum esse sudorem, quum maculæ apparent quidem, sed ægre natura expellit, reliquis consentientibus: quare

nec

nec male videntur facere,qui decocto Fœniculi,& Lacæ,& Caricarum C
vtuntur:vtilius autem fiet, si ea addantur, quæ simul & contagioni obsi
stunt,qualis est Scordium herba,& Trifolium odoratum,& quæ Luiula
vocatur,forte quæ & Oxys apud Plin.& vocata Gallica,& similia : pla-
cent quoq, &,quæ per vrinam multam materiã educunt,nam multas ex
his febribus vidimus per eiusmodi crisim finitas. His ergo consideratis
scito reliquam curationem in eo consistere,quod putrefactioni,& conta
gioni omnibus ingenijs aduersatur,tam per ea,quæ cõia & alijs febribus
remedia sunt,q̃ per propria contagiosis:quoniam autem,quæ ꝓpria sunt,
omnia quidem potentia sunt sicca,& siccorum alia calida,alia frigida,&
rursus alia etiã styptica,& crassæ substantiæ,quærat fortasse aliquis, vtrũ
calida conueniant in his febribus,similiter & vtrum styptica , & q̃ sunt
crassæ substantiæ:qua de re Alloisius Mondella,medicus Brixiensis,vir
doctus & diligens nõ nulla ad nos scripsit,ac præcipue super Smaragdo,
quem aliqui medici veluti arcanum quoddã,& venerãdum antidotum
habent:bene igitur erit de hisce dubijs(vt promisimus) nõ nulla dicere ,
quod maxime ad hoc febris genus pertinere videtur.Primũ igitur, quan
tum ad calida attinet,quoniam multę harum febrium in sanguine pitui
toso consistunt,& materia in eo genere crasiori , si quis per calida in ijs
agat,nihil(vt opinor)nocebit,aut si frigidis calida tamẽ permisceat, præ
sertim aromatica,& quæ excellenter aduersantur putrefactioni : si vero D
biliosior fuerit sanguis,conuenientiora erunt frigida , siue pulueres fue-
rint,siue decocta,siue alia:atq; in his si etiam styptica adhibeas,nihil offi-
cies,nisi valde multa obstructio fuerit visa,quod rarius in eo sanguine ac
cidit:quare nec dubita per hęc naturam,& macularum expulsionem im
pedire,si sanguis subtilis sit,nam potius ebullitionem temperabis (vt in
Variolis dictum est,)ab his vero magis cauendum tibi sit,quum crasior
est sanguis,& obstructionibus paratior.Cæterum illud notandum est,ꝙ
stypticorum quædam crasissimæ substantiæ sunt, & summe astringen-
tia,vt pontica,& austera vocata,quales immaturi Fructus, & Sorba , &
Corna:atque hæc quidem magis cauẽda sunt:propter quod nec vinum
laudem,quod ex Oxyacantha fit,nec quod è Cornis:alia vero simplici-
ter acerba sunt,qualis est aqua vino Granatorum admista,aut aceto, aut
Syrupo acetoso,vel succo Citrij,& Aurantij mali,& Limonis , & simi-
lium:atque hæc secure cõcedi possunt,nihil enim quum nocere possunt,
tum vel maxime iuuabunt,ꝙ & sicca potentia sint,& frigida. Quantum
vero ad pulueres spectat,in vniuersum dicatur,quòd eorum, quæ terun-
tur,alia propter duritiem,& siccitatem semper adeo ita cõstant,vt, quan
quam multa opera ea teras,nunq̃ tamen apta sint in farinam minui, hoc
est

A est in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt Ferri, & Aeris segmenta, & Marmoris, & Vitri, & multorum lapidum: alia vero sunt, quæ quàm optime in farinam vertuntur, vt Margaritæ, & Corallia, & Gemmarum multæ, similiter & Sphragis, & Bolus armenius, & plures aliæ terræ: rursus quædam tritorum cum liquidis nunquam ita misceri possunt, vt in vnum coeant, quædam vero ita coeunt, & coalescunt, vt actu esse per se nunq̃ sensu vllo discernantur. Qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cum liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debẽt, quoniam aut in stomacho, aut in intestinis residebunt, aut, quo oportebat, non distribuentur: quare indigesti nocebunt non parum: qui vero in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi non sunt, sed maxime affectandi, quoniam antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus contagiones habent, tum vero & intermisti humoribus alia etiam num ratione prohibent putrefactionem illorum, propter subtilitatẽ autem, & tenuitatem, ad quam redacti sunt, neque obstruere possunt, neq; expulsionem vllam impedire: eiusmodi autem sunt & Sphragis lemnia, & Bolus armenius, & Margaritæ, & Corallia, & Hyacinthi, & Sapphiri, & Tormentilla, & Bistorta vocata, & cornu Cerui, & Monocerotis, & Scordium, & id genus multa. De Smaragdo autem specialiter dicendo B ego quidem ab antiquis nullam talem attributam illi prærogatiuam inuenio, qualem recentiores quidam medici attribuunt: quoniam autẽ de rerum virtutibus loqui possumus aut per experientiam factam, aut per rationem, ego quidem super hac re experientiam sufficientem fieri satis difficile arbitror: nam & si aliqui assumpto Smaragdo ter & quater visi sint euasisse, infida tamen est, ad vniuersale si illatio fiat, quoniam incertum est, per accidens'ne contigerit, an per se, nisi ratio ad cõmunem naturam fiat: potest autem ratio certe fieri, ꝙ Smaragdus valere ad eiusmodi febres debeat, ꝙ frigidus sit, & siccus, quemadmodum & de alijs dictum est, habere autem prærogatiuam super alia tanquam sacrum quoddam antidotum ratio nulla afferri potest, quoniam, an agat & per spiritualem antipathiam, nec ratione, nec experientia cognitum est: regium tamen sit medicamentum, ꝙ magno prætio venit. Quærat autem quis & de Guaiaco ligno, et de radice Cinarum, de qua in Gallico morbo dicemus, vtrum conueniant in hac febre, quoniam vtrunque et exiccat valde, et sudorem mouet, et putrefactioni resistit: ad quod dicimus nullam nos habere de ijs circa has febres experientiam, verum, quantum per rationem possumus existimare, credendum est vtrunque valere ea in re plurimum, et Guaiacum quidem, quia ex subtilissimis partibus constat

calidis

calidis ac ſiccis, propter quas et valde exiccat, & ſudorem ciet: eſt etiam C
& reſinoſa ea arbor, quare mire & ad contagiones valet: decoqui autem in aqua debet permiſto etiam aceto, ne febrem augeat, qua de cauſa conuenientior etiam erit, vbi pituitoſior ſit ſanguis. Radix vero Cinarum ſicciſsima quidem eſt, reſinoſa autem non eſt, nec calida, quantum ſenſu percipi poteſt, quare & dubium eſt, quomodo ſudoris adeo prouocatiua ſit: fortaſſe igitur eorum eſt, quæ potentia talia quidem ſunt, ſed remote, hoc eſt, quorum calidæ partes tarde actu fiunt, propter quod & ipſa ſudorem mouet, quum ſeparata miſtione actu tandem fiunt igneæ, et ſubtiliſsimæ partes, vel forte, et ſi particulæ, ex quibus conſtat, per ſe calidæ non ſunt, propter ſiccitatem tamen, et tenuitatem accenduntur calore noſtro, et ita ſudorem mouent: & ipſa igitur conuenire his febribus poteſt, quoniam et valde exiccet, et ſudorē faciat, et foramina cutis aperiat.

Ex Syrupis autem valent Acetoſus, & Oximel, & de Fumoterræ, de Epithymo, de Citro, de Acetoſa, de Lupulis, de Cichorea, de Pimpinella, quæ ad Oenantes genus referri poteſt, & appellari Oenantilla, tum & qui de Bizantijs dicitur, & de Eupatorio, de Thymo, & eiuſmodi: aquæ vero ſunt Boraginis, Meliſſæ, Cichorij, Cicerbitæ, Scabioſæ, Cardi benedicti, Calendulæ, Luiulæ, Trifolij, Gallicæ acetoſæ ca. v. Lupulorum, Eupatorij, Chamædryos, Pentaphylli, Lapathi, Maioranæ, Calamēthi, Pulegij. Decoctio optima, quæ habet Agrimoniæ, Cichoreæ, Cicerbitæ, cap. D
v. recentium Trichomanis, Scordij, Dictamni cretici. añ. M. i. Tormentillæ, Biſtortæ, añ. vnc. 5. ligni Aloes, Caſiæ ligneæ, Squinanti, Calami, Gummi añ. drach. ij. radicum Cānarum drach. iij. infundantur omnia per diē in aquæ puræ lib. x. mox fiat decoctio ad ſufficientiā, cuius decocti colati vnc. v. cum ſyrupo de citro vnc. j. exhibe in aurora. Puluis optimus, terræ Lemniæ, Boli armenij, Tormentillæ, Scordij, cornu Monocerotis, vel Cerui añ. de quo drach. i. accipiat cum aquæ roſaceæ vnc. ij. aceti vnc. i. Expertum quoque eſt, ſucci Luiulæ vnc. iij. aliud vilius quidem, ſed non minus valens, Tormentillæ Biſtortæ. añ. drach. 5. detur cum aqua Cardi benedicti.

Interea vide, ſi quid natura mouet, & per quam viam: ſi quidē enim erit ſanguis, qui erumpat è naribus, ſiue multus, ſiue paucus, neque iuuato, neque retineto, niſi virtus cadat: ſi vero multa, & corrupta per aluum materia exiuerit, neque hanc comprimito, niſi virtus collabens poſcat: at vero, ſi lenticulæ expellantur, eas quidem iuuare oportet, ſi natura pigra eſt, ijs, quæ ad cutim mouent, et contagioni ſimul contraria ſunt, quale eſt Dictānum, et Coſtum, et radix Perſonacię, et Cānarum radix, & eiuſmodi. Solent & accidentia quædam concomitari has febres, inter quæ

eſt

A est delirium, quod, tametsi rarissime phrenesim sequitur, diuertendum est tamen propter dictam causam. Atq; hæc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus: nunc ad vere pestilentes pertranseamus.

De curatione vere pestilentum febrium. *Cap. 7.*

LOnge maior solicitudo, & cura esse debet, tum publica, tum priuata circa eas febres, quæ proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent: qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereunt ab omnibus destituti. Quoniam igitur contagio hæc sæpe ab aere originem trahit, sæpe ab vno ad alium transit, sæpe concipitur fomite, non nunquam & in nobis primo oritur, in primis non prætermittenda videtur ea curatio, quæ præseruat: procurandum enim in primis est ab ea non capi, quando, vbi quis captus est, vt plurimum etiam perit. Ergo si aeris vitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit, tum nullum est salutarius remedium, quàm (vt in prouerbio est) fuga, & inquisitio salubrioris aeris: quod si fieri non potest, neque enim semper & vrbes, & suppellectiles, & domus, & chari relinqui possunt, at saltem aerem tempera per ea, quæ dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incendere campos:
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

B Illud quoque peruide, num ex alia regione deferatur ad tuam contagio: cui contra fenestras occlude, & partes domus auersas habitato: tum fomes omnis tibi cauendus erit, ligna, vestes, & omnia, quæ pestilentes tractauere: qua de causa sapientissime agunt illę Respub. quæ cõsuetudine, & legibus prouident, vt suppellex omnis domus affectæ comburatur, hęredibus è publico satisfiat. Vidimus anno 1511, quum per Germanos Verona teneretur, exorta peste, qua hominum ferè x millia periere, ex vna ueste pellicea non pauciores, q̃ quinque & viginti Teutones obijsse: vno defuncto alius induebat eam vestem, & hoc alius, & alius, donec monefacti è tot defunctis vestem combussere. Nec minus cauendum est ab aere, in quo æger degit: quare adaperta sint ostia, & fenestræ, præcipue quę in Boream spectant. Circa ægrum sint flores, & fructus odorati, & frigidi, Rosa, Ligustrum, Nymphea, Viola, Citria, Limones, poma Apia, Volema, Cydonia, Persica: fiant & suffitus ex aqua Rosata, Camphora, & caryophyllis. Melius autem est, si potes, ægrum nullum visere, conuentus hominum fugere, domi manere, quæ munda sit, quæ probe perfletur: tũ non incalescas multum, ne cutis foramina ad hauriendam cõtagem aperias: quo vero, & qui inspiratur aer, syncerior ingrediatur, tu quidem semper ore versato aut iuniperi grana, aut Gentianæ radicem, vel Galãgæ,

vel Casiam ligneam, vel Macerem, aut semen Citri: nares quoq; tangito spongiola, aceto, & aqua rosata infusa. Indumenta mūdissima vestito, & non è lana, si potes, sed è serico, quæ etiam sæpius mutato: nec laudē, qui inedia quęrunt siccum corpus facere, quoniam venas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt: neq; tamen crapulam volo, sed victum, qui parcus sit, non alienus à consueto, omnes enim mutationes insolitæ cum in omnibus, tum maxime in hoc morbo damnari ab Hippocrate consueuere. Nec displicet, vt aut Theriaca, aut Mitridato, aut terra Lēnia, vel Bolo armenio cum aceto vtaris. Vtile quoq; est, & iam expertū Diascordion antidotum, quod cōposuimus non solum conseruationis, sed & curationis gratia. Laudo etiam, vt pilulæ illæ, quæ cōes vocantur, duæ aut tres ante cenam singulis tribus diebus capiantur: per hęc igitur procurandum est, ne æger fias. Quòd si quis iam factus est æger, & cōtagem concepit, hoc pacto regendus erit: in primis, si febris ex ijs est, quæ paucis horis perdere hominem solent, qualis & ea est, quæ in Britannia sudor appellatur, nullus victus exhibeatur: medicamentum autem vllum vtrum sit afferēdū, habet dubitationem, & an in Britannia recte faciant nullum aliud auxilium adhibendo, nisi situm, & decubitum, per quem sudent: verum meo quidem iudicio, & in Britannia, & alijs locis, vbi q̃ acutissime pestis concepta fuerit, bene agetur, si statim ad ea recurratur, quæ per vtranque antipathiam diximus obsistere cōtagionibus feris, quale est Sphragidis drac. j. cornu Monocerotis scrup. j. aceti vnc. 5. aquæ rosatæ vnc. j. Porrò in Britannia, si sudor forte detineatur, aut quia æger non assuetus sit sudare, vt pote densæ carnis, aut alia de causa impeditus, mihi non displiceat illa adhibere, quæ diximus sudorem mouere consueuisse, & simul obsistere cōtagioni. In alijs vero febribus, quæ eam acuitatem non habent, acutæ tamen respectu earum, quæ malignæ tantum dicuntur, hæc adhibeatur cu ratio: victus in primis sit liberalior, q̃ in puncticulis vocatis, quo virtus custodiatur, quę in vere pestilentibus vehementer dissoluitur, ꝙ earum analogia vel ad spiritus est, vel ad acutiores humores, & putrefactio cita, & amplior: vinum tamen non propinetur, tametsi aliqui sunt, qui præbent, etiam meracissimū, non recte autem, quoniam febrem in furorem vertunt, quum præsertim per alia refici virtus sine eo periculo possit: bibant ergo vel Oxycratum, vel aquam cum vino granatorum, aut cū succo Limonum permistam: carnes, si assæ sint, & aqua rosata sæpius inter coquēdum irroratæ, placeant mihi magis, nec non, quæ à mulieribus gelatinæ vocātur: fercula vero sint è Lactucis, & Endiuia, & Boragine, & Cerasis acerbis, & Oriza, & Panico cum pauco aceto, aut omphacio: nec acetaria denegentur è Cichorio, Cicerbita, Oxalide, Boragine, Melissophyl

A lo,Condrilla ea,quam Crencanum rustici appellant, nec non è floribus Citri,& Buglossæ,& Boraginis,& eiusmodi.Phlebotomia mihi nulla sit in his febribus,quoniam rarisime in nobis primo fiunt, sed extrinsecus veniunt,aut è fomite,aut etiam ex aere,aut ex vno in alium,verum, quocunq; modo accidat,sectio venę parum prodesse potest,q̃ seminaria non possunt educi,multum autem obesse,q̃ & contagio introrsum trahatur, & sanguis non mediocriter agitetur: propter quod non in Lenticulis solum sed & in uere pestilentibus febribus experientia constat maximã partem eorum,quibus secta fuit vena,perijsse:satius ergo erit & in his p̃ cucurbitulas sanguinem imminuere.De pharmacis quoq;,quæ solutiua dicuntur,eadem dicenda sunt,quæ supra diximus in Lenticulis: nam & in his febribus controuersia est inter medicos,alijs per acerrima iubentibus esse euacundum,aliis per placidisima,quod & nos ex nostris principijs rectius factum arbitramur,tum q̃ materia pauco indiget stimulo, vt pote plus nimio corrupta,tum q̃ per acria agitatio multa in humoribus fiat,& euacuatio pauca seminariorum: quare ad materiam, quæ in dies corrumpitur,& euacuatione indiget,si vel per clysteres,vel per leue aliquod pharmacũ corpus expurges,sat esse poterit ibi, quales sunt vel Cõmunes vocatæ pilulæ,vel Casia siliqua,vel etiam Rhabarbarum, vel Syrupus rosatus solutiuus,quem ego in hac labe omnibus alijs præfero: qui

B bus pro ætate,& tempore,& morbo,& alijs vti poteris vel quotidie, vel tertia,aut quarta quaq; die,vt expedientius tibi videbitur. His ergo rite perspectis extinctioni contagionis intende studium omne,& curam omnem conuerte:quare nec cõia digerentia curato, sed syrupos (vt medici vocant)longos conficito,ægrum coge,vt inde die noctuq; bibat: non solum autem,quæ in lenticulis dicta sunt,remedia hic etiam adhiberi possunt,sed & si aliqua valentiora sunt,eligẽda erunt tibi,ea præsertim, quę omni antipathia iuuant.Aquæ igitur sint Oxalidis, Luiulæ, Cicerbitæ, Cichorij,Nympheæ,herbę Gallicę,Trifolij odorati,Lichenis,quibus syrupi sui addantur. Valentisimũ est &hoc,quod habet succi Limonis lib. ij.Aceti vnc.iiij.Boli armenij vnc.i.quæ simul commista per diem macerari sines,mox per elambicum in aquã vertes,cuius vnc.iiij exhibere poteris vel solas,vel cum syrupo aliquo:q̃ si ardentem febrem videris, ætatem autem iuuenilem,& robustam,consuetam potui aquæ, cæteris consentientibus non displiceat mihi aquæ frigidæ potus cum syrupo acetoso,vel succo Citri.Pulueres porrò ne eos prætermittas, qui maxime per spiritualem antipathiam valent,quiq; imputrescibiles ipsi existentes prohibent putrefactionẽ in vicinos humores ferri. Quòd si aut Carbũculus aliquam in partem irruperit, aut Bubo circa pubem,aut post aures Paro-

tis insederit, primum quidem caue, ne aliquod horum represseris, sed potius euoca, quãtum potes: si ergo Carbunculus fuerit, qui in orbem vrat, & corrumpat membrum, tum protinus nulla interposita mora, aut candenti ferro totum inure, & seminaria interfice, aut caustico aliquo age, quale vel Aegyptiacum vnguentum, vel fermentum cum succo Scyllæ, & Sublimato vocato, quod expeditissimum est: mox, vbi crusta ceciderit, butyro super imposito vlcus mundifica, sed diu adapertum tene: si vero Bubo pestifer fuerit, sed immaturus, scarifica tamen, & cucurbitula aliqua magna sanguinem infectum extrahe, mox matura, sed permiscẽdo, quæ euocant, & frangunt seminaria: conueniet farina seminis Lini, & Fœnogręci, & Althea, & Narcissi, aut Lilij radix, & Galbanũ, & Opoponacum, et Nitrum, & Sulfur, et Cedria, & Styrax liquida, è quibus emplastrum fiat: ad idem valet et Diachylon, et Diachalciteos, aut et Bubonium contusum, vel solum, vel decoctum cum Cępe adiũcto Galbano, Styrace liquida, et axungia: est autem (vt arbitror) Bubonium, quod Gręci ἀστέρα vocant, VIRGILIVS Amellum appellauit: copiosissimus autem est in agro nostro in vicinis Benaco collibus: surculi multi ab vna radice quasi sylua quædam tolluntur, quos vestiunt folia subaspera, angusta, digito longa, virentia: flores circa summa multi, aspectu pulchri spectantur, medio lutei, ceu chamæmeli, circum vero purpurei, in orbẽ stellæ modo dispositis folijs: herba tota mire ad Bubones valet, vnde et Bubonium appellatum fuit. Vbi igitur abscessus aliquantisper maturuerit, tum ne expectato exactam maturationem, sed aperi aut ferro ignito, aut caustico aliquo, mox absterge, verum non leuibus, et communibus abstersiuis, sed ijs, in quibus est exiccatio maior, qualis est Iris, et Aristolochia, & Peucedanum, et Helleborus, et Terebinthina, & farina Lupinorum, et id genus: ad Parotidas autem eisdem ferè & concoquentibus, & euocantibus est vtendum. Si igitur per hæc fracta aliquantulum ægritudo videbitur spem aliquam polliceri, per eadem remedia repetita curationem absolue, sin autem contumax adhuc, & nihil parens remedijs apparebit, ego (quod in medium afferam) non aliud maius remedium excogitare scio, quàm hoc, quod habet, succi Luiulæ vnc. ij. succi Citri vnc. j. Diascordij nostri. drach. j. specierum cordialium è gemmis scru. ij. aceti vnc. j. omnia bene misceto, & totum haurito, quod si nihil iuuabit, scito morbum esse maiorem, q̃ humana remedia. Sũt, qui in Smaragdo maxime confidant, qui in Bolo armenio, qui in Scordio, qui in Dictamno nostra. Habet autem Diascordion nostrum, Cinnamomi, Casiæ ligneæ añ. vnc. ʒ. Scordii vnc. j. Dictamni cretici, Tormentillę, Bistortę añ. vnc. ʒ. Galbani, Gummi añ. vnc. ʒ. Opij drach. j. ʒ. Styracis drach. iiij. ʒ. Acetosę

drach.

A drach.i.ſ.Gentianæ vnc.ſ.Boli armenij vnc.i.ſ.Terræ ſigillatæ.vnc.ſ.Piperis longi,Zinziberis an̄.drach.ii.Mellis albi deſpumati libr.ii.ſ.Vini aromatici lib.ſ.Zucchari roſati lib.i.m̄.

De curatione Phthiſis,quatenus contagioſa eſt: *Cap. 8.*

NVunc de Phthiſi proſequamur,non quatenus aut à catarrhis, aut ab alijs dependet cauſis,ſed quatenus è contagione concepta eſt, et ab ea per ſe pendet,multum enim intereſt,vtro modo ſit facta:nā quæ in contagione per ſe conſiſtit,eo,qui accipit,nihil male prius affecto,ſed ſano concipi poteſt:quare et catarrhus,et alia,ſi ſuperueniant,accidentia quodammodo ſunt,et per ſe curationem primariam nō poſcunt: ad quæ ſi communia remedia adhibeas,caput uras,ſinapiſmis exicces, ſputum facile reddas,fruſtra omnia tentabis,niſi contagem, quatenus contagio eſt,interimere ſtudeas.Ergo in ea phthiſi, quæ vel à conuerſatione cum phthiſico,vel à fomite aliquo contracta eſt, et illa in primis cōſideranda ſunt,quę in vniuerſum diximus eſſe in contagionibus animaduertenda, ſeminaria ſcilicet,materiam,quæ in corruptionem tendit, et eam, quæ iam corrupta eſt.Si igitur circa initia curationem aggrediaris, tum ad ſola ſeminaria attende,quæ ſi extingui quidem poſſent per vrētia,nihil pręſentaneum magis afferri remedium poſſet,verum quum hoc locum nō B habeat ſine maiori periculo,potes tamen per aliqua, quæ proxima ſint vrentibus,curationem moliri:quod video et antiquorum non nullos auſos fuiſſe,iubentes Sandaracæ nidorem per anhelitum in pulmones trahi:quum autem Sandaracam dico,non eā intelligi volo, quę Vernix vulgo vocatur,ſed quæ Auripigmentū à nobis dicitur:porrò nec per Auripigmentum velim à te accipi piorē illam ſpeciem,quæ citrina eſt, ſed alterā, quæ eſt ruffa,& propriæ Sādaraca vocatur.huius ergo ſuffitu ſi vtaris,non parum proderis tantę contagi:proderit autem et Ari,vel alterius Dracunculi radix in eclegmate,vel decocto aliquo oblata:ſimiliter & Iris,et Scordium,& Dictānum creticum iuuabunt, et Diaſcordion, et Theriaca,et ſimilia.Quòd ſi morbus vltra principia iam progreſſus vel catarrhū mouerit,vel aliter in loco materiam collegerit,tum ſimul &ad ſeminaria,et ad materiā potes animaduertere, ac catarrhum quidem iis omnibus ingenijs regere,quæ medici docent,diuertendo,ſiſtendo,exiccando,euacuando:collecta vero materia ſi craſſa,ſi viſcoſa eſt, digeri, et præparari debet,vt per conuenientes regiones expelli poſſit:ſed id ſemper ante oculos habe,vt contagionem,et putrefactionem prohibeas, et ſeminariis obſiſtas:quare hoc in caſu reſinæ maxime mihi placent, quæ omnes intentiones cōplectuntur,ante alias Terebinthina, mox Larici-

na,& Abietina,tum vero & Myrrha,& Styrax,& reliqua : poſſunt autē C
vel per ſe adminiſtrari,vel admiſta alicui ex prædictis pulueribus, qualis eſt Bolus armenius,& Sphragis,& Scordium:euitentur autem aſpera, & ſtyptica,quæ ſpuitionem impediunt:propter quod nec malum erit ſemper admiſcere aliquod lenientium,vt mel, vel ſaccharū . Decocta quoq; valde mihi laudentur,quoniam maxime penetrant:optimum ergo erit Scordium,& Ariſtolochia,& Dictamnum,& Pulegium,& Gūmi, quæ cum ſaccharo ebulliāt in aqua pura cum pauco aceto:de quo decocto ſat erunt vnc.v.ſunt,qui radice Cinarum vtantur ad omnem phthiſim, ꝙ valde exiccet,& per ſudorem euocet,quod & nobis admodum placet: ſi vero materia acrimonię cuiuſdam particeps ſit,ea debes afferre,que exiccent quidem,ſed minus calefaciāt:optimum,et ſuaue eſt Sacchari roſati vnc.ij.Boli armenij drac.i.Syrupi de pomis q.ſ.miſce,& vtere omni hora:ꝙ ſi materia iam corrupta apparebit,quod è ſputo cognoſces, ſi flaueſcit,aut liuet,et fœtet,expediens tunc erit euacuare,non ſolum per ſputi vias,ſed & per ſolutiua pharmaca,quæ pro re eligantur:ſi uero labes iam & in pulmonem tranſit,qui aut vlcus contraxerit,aut eò peruenerit, vt iam flacceſcat,tum ſcito ægrū eſſe in magno diſcrimine, quod vbi apud domeſticos præfatus fueris,hæc poſtremo remedia potes experiri.Primū eſt decoctum hoc,quod habet Xiridis cap.v.Tuſsilaginis,Dracunculi radicum,inciſorū omnium manipulum.i.lapidis Hæmatitæ, Sphragidos, D
Boli armenij añ.vnc.5. Symphiti, Altheæ, ſingulorum vnc.i.Aluminis drach.ij.ligni Guaiaci lib.5.infundantur per diem omnia in libris viij.aquæ puræ,& fiat decoctum tertia parte conſumpta,de quo vnc.v. ſumātur in aurora cum iuleb violato.Aliud eſt antiquorum remedium,quod Plinius dicit valere phthiſicis deploratis:foliorum et radicum Conſiliginis,quantum ſat eſt,fiat decoctio,& decocto vtere bis vel ter in die vnc. j.5.eſt autem Conſiligo,quantum conijci poteſt,eadem,quam idem Plinius alio nomine herbam ignorans,Enneaphyllon appellat, herbarij noſtri Caprariam,quidam & Pulmonariam,non eam quidem,quæ è genere Bugloſsi eſt,ſed aliam Pulmonariam,ita vocatam, ꝙ pulmonum vitijs valet,præſertim ſuum & caprarum,quare nec ab re ab herbarijs Capraria vocatur.Enneaphyllon autem etiam vocata fuit, ꝙ folia nouem habeat,diuiſa Hellebori modo,alia longiora,alia breuiora, quales digiti ſunt in manibus,ſunt autem oblonga,per ambitum ſerrata, anguſtiora, quàm Hellebori,atre uirentia cum leuore,flores, quales Hellebori, è folijs albicantibus quatuor conſtantes,ac veluti calathum cōflantes, in quibus ſemina quatuor iuxta poſita,quaſi racemus,ſuſpenſa ſunt: quare genus quoddam Hellebori videri poteſt:hanc & Ruellius ſignificare vide

tur,

A tur,quum describere vult Pulmonariam à veterinariis vocatam: est autē vrentis uirtutis,qua coniectura,quum & folia nouem sortita sit,eandem esse putamus,quæ à Plinio Enneaphyllon dicitur. Tertium remedium habet Axungiæ vnc.iiii.Butyri vnc.ii.Terebinthinæ vnc.i.Styracis liquidæ vnc.5.Iridis,Thuris,Aristolochiæ,Enulæ, singulorum drach.ii.Argenti viui vnc.i.fiat vngnentum, è quo brachia interna tota,et dorsum inunge:seminaria contagionis absumet,et materiam corruptam per sputum multam educet,verum caue ne hectica febris adsit. Hæc ergo ea sunt, quæ mihi notanda uisa sunt in phthisi per contagionem accepta, quæ curatio etiam ad omnem Phthisim accommoda esse poterit, quæ ad id iam venerit,vt contagionem inferre apta sit,quocunque modo cō tigerit ab initiis.

De curatione Rabidorum. *Cap. 9.*

MOrbi quidam sunt,quibus nisi ilico (vbi apparuere) succursum fuerit,sera pręterea sit medela omnis,quales Carbūculi,quos Anthracas Gręci uocant,et Cancrenæ,et præcipue Rabies,de qua nunc agitur: qua de causa omnibus vulgo esse notos hos morbos oporteret, et nota quoque remedia ea, quæ statim sunt adhibenda: quod in Rabie Sacerdotes melius instituêre, quàm medici, ad quos statim deducuntur;
B qui demorsi sunt, quos curant tum religione,tum medicorum officio, et instrumentis utentes,urunt enim et ipsi locum.Ergo circa Rabiem illud primo publicum sit ilico, si fieri potest, locum demorsum urēdum esse· rectius autem fiet,si prius scarificato uulnere superponatur cucurbitula magna, quo extrahatur virus, mox uratur ita profunde,ut putare possis ustionem ad seminaria ipsa peruenisse, illa animaduersione habita, quòd liberius fieri potest, ubi caro multa est, parcius, ubi nerui multi, et uenæ:ferro id candenti, aut argento, aut auro fiat: quòd si cui nimis impium uideatur, potes urentibus medicamentis conficere: vbi locum inusseris, curato, vti decidat crustra per Brasicæ folium butyro illitum: interea tamen superpone unguenta, quæ simul euocent, et exiccent,si quid forte seminariorum circa locum relictum fuerit: hęc circa initia factitanda sunt. Verum illud non ignorandum est principia eius morbi valde ambigua esse, & latentia:in quibusdam enim vsq; ad dies duos protenditur principium,in alijs quoque ad quatuor, in non nullis et amplius,ꝑut et morbus in aliis magis, in aliis minus acutus est: quare expedit morbum nosse,ne te principium fallat, et quantum protenditur, in ipso enim si debita adhibeantur remedia, totus interficietur morbus:si vero iam principium præteriisse putes, et contagem iam altius

altius radices egiſſe,vrendus quidem non eſt locus, quoniam agitabitur C venenum magis introrſum:conſulo tamen , vt ſcarifices , et ſupra ponas emplaſtra,quæ euocent,et exiccent,quin et veſsicas etiam inducant,quale eſt,quod habet Galbani,Serapini,Opoponacis,ſingulorum vnc.ſ. Euphorbii drac.i.Iridis,Xiridis,Ariſtolochiæ,Gentianæ , ſingulorũ drach. i.Nitri,Sulfuris,ſingulorum ſcrup.ii.Ceræ quod ſufficit. Quoniam autẽ ſeminaria omnia contagionum materiam ſibi analogam inficiũt,et corrumpunt,exiſtimandum eſt per proceſſus morbi,partem materiæ parari ad corruptionem,partem corruptam eſſe:quare et per ea, quæ prohibẽt putrefactionem,procedere neceſſe eſt,et per ea,quæ euacuant:quæ vero omnium conuenientiſsima ſunt ad euacuandum,ſunt Hieræ , tum Archigenis,tum quæ Diacolocynthidos vocatur,atq; itẽ Helleborus , quo præſtantius nihil eſt in hac labe,ſi in ſero lactis exhibeatur : valet et Epithymum,et in vniuerſum,quæ melancholicum humorem purgant.Cõtagem autem prohibent,quæ probe exiccant,inter quæ antipathia quadam peculiari laudãt omnes cinerem fluuialium Cãcrorum vſtorũ:laudant pariter et Gentianæ radicem,ſiue per ſe ſumatur,ſiue cum prędicto puluere in vino albo:quidam et Thus admiſcent:quo medicamento vtẽdum eſt omni tempore morbi:cõmendant et Alyſſum herbã,quę nomẽ etiam ſortita eſt,ꝙ ſine rabie hominem faciat,Arabes Alguaſcen appellant:in qua non parua ambiguitas eſt inter medicos,primum quidẽ vtrũ D eadem ſit Dioſcoridi et Plinio Alyſſum,deinde et quæ nã apud illos ſit : Plinius ſiquidem folia Alyſſo dicit in orbem eſſe circa caulem , qualia in Rubia cernuntur,Dioſcorides autem dicit rotunda eſſe . Aliqui Plin.Alyſſum eſſe putant Rubiæ genus ſylueſtre,quod medium eſt inter ſatiuã Rubiam,et Aparinen,quod certe nec folia rotunda habet,nec traditis à Dioſcoride conuenit,qui de Rubia agens utrunque genus proſequitur, mox de Alyſſo ſeorſum tractat:propter quod alii eam pro Alyſſo oſtendant,quę Lilialis ab Herbariis vocatur,non quæ apud Ruellium eſt Lilialis,ſed aliã,cui flos eſt albus:verum et huic folia rotunda non ſunt,ſed oblonga in acutum deſinentia:ſunt,qui putent eſſe eã,quæ Aſperula uocatur,minor paulo,ꝙ̃ Aparine,foliis in orbem poſitis rotundioribus.

Porrò difficultatem etiãnum auxere Paulus,et Aetius,qui de Alyſſo agẽtes concordes uolunt Alyſſum eſſe Syderitem Heracleã.Galenus quoq; libro.ii. de Antidotis eam deſcribens,non aliam ſignificare videtur, ꝙ̃ Syderitem illam , quæ Heraclea vocatur à nobis , vulgo Sclarea , in qua non parum fallitur iudicio noſtro Ruellius,putans Sclareã noſtram non eſſe Syderitem heracleam,ſed Horminũ:de quo plura in aliis diximus: quare nomen Alyſsi apud poſteriores Græcos aliter videtur acceptum ,

quàm

A quàm apud Dioſcoridem,qui de Heraclea ſcorſum,& de Alyſſo pertractat:porrò nec folia rotunda Syderitis habet, nec ſemen in latitudinem ſe pandens,ſed rotundum:niſi quis dicat Dioſcoridem voluiſſe quãdam Heracleæ ſpeciem ſignificare,plures enim ſunt eius Syderitis ſpecies,vna hortenſis odorata,quæ herba Sancti Ioannis apud nos dicitur,maior reliquis caule,& folijs:alia eſt pratenſis,quæ proprie Sclarea dicitur, folijs aſperis,oblongis ad Saluiam accedentibus,caule quadrãgulo,verticillis in orbem per interualla circa caulem diſpoſitis,in quibus flores purpurei ſunt,ſubcœrulizantes,falcati ad aquilini roſtri effigiem,quales & in ſatiua ſpectantur:alia eſt nemoralis,floribus exalbidis,ſubpallentibus, cæterum verticillis,& folijs prædictis ſimilis:eſt poſtremo & montana Syderitis,in totum pratenſi ſimilis,niſi quòd folia rotunda gerit, & verticilla minora,in quibus flore abiecto ſemina ſunt in inuolucro bina ceu ſcutula:mulieres hanc & in hortis ſerunt, ac Betonicam falſo nomine appellant:hanc ergo fortaſſe opinandum eſt Dioſcoridi primum, mox Galeno & aliis fuiſſe Alyſſon,quæ et Syderitis quædam eſt,non ea tamẽ,quæ ſimpliciter Heraclea intelligitur à Dioſcoride,quã Pratenſem diximus: quicquid igitur de Alyſſo ſit,non errabunt iudicio noſtro,& qui minorem Rubiam vel contuſam,vel ex aceto potam exhibebunt in Rabie, q̃n & contra ſerpentes valet:nec illi pariter,qui Syderitem, quoniam & illa B mire deſiccat. Laudat Aetius expertum ſenis cuiuſdam Oxylapathum, quo tam introrſum,quàm extrorſum vtebatur:non eſt autem Oxylapathum,quæ acetoſa vocatur(oxalis enim ea eſt) ſed illud, quod & folia, & ſemen acuta inter Lapatha habet.

De curatione Syphilidis,ſeu Gallici morbi. *Cap.* 10.

NVnc ad eas contagiones tranſeamus,quæ extima magis occupãt, incipientes à Syphilide morbo nouo:in cuius curatione nec plane medici conſenſere,præſertim quum primum in lucem veniſſet:nam, ſicuti in illius cognitione confuſi plurimum extitere,ac diſcordes, ita & in curatione non eadem arbitrati ſunt:qui enim aduſtionem putabant illius cauſam,per ea etiam medicabantur,quæ aduerſantur aduſtioni,non ſolum nihil iuuantes,ſed mirum in modum malum augẽtes:qui vero exiſtimabant eſſe idem cum Elephantia,per vinum viperatũ & viperæ carnes curandum præcipiebant:alii quietem iniungebant:alii & balnea fruſtra experti ſunt:alii doloribus ſolis intenti reliquam curationem negligebant,donec Empirici à ſimilitudine quadam eius morbi cum ſcabie fera permoti,auſi ſunt primi per cauſtica morbum curare: multi mox lar-

gius de tota curatione ſcripſere, inter quos & nos carminibus non nulla primum luſimus, quum iuniores eſſemus, ac ciuitate peſtilentia graui vexata rus ſeceſsiſſemus, vbi ad eam rem ocij multum nobis dabatur. C

Quoniam vero Poetica, vt ſupra diximus, nec omnia admittit, nec ꝑ ſequitur, neceſſariumq; nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidē, ſi rurſus ea curatio pertractetur, & non poetice, ſed medice, magis operæprecium fiet, præſertim ꝙ nec ea de re recte agi poſſe videtur, niſi contagionum natura bene perſpecta fuerit.

Qui igitur recte curare hunc morbum volet, ad hæc in primis aduertat, neceſſe eſt: primum quidem, vtrum recens ſit ægritudo, an inueterata, & quouſque proceſsit, & ad quæ membra, ſi neruoſa iam occupauit, ſi oſſa corrupit: tum & ſi benignior eſt, an fera, & ſi multæ materiæ eſt, an paucæ, & an tenacis, an tractabilis magis: tota'ne extrorſum ſit, an & introrſum, & ſi vlcera multa ſunt, & an plus dolorum, quàm puſtularum, vel contra, ſimiliter & gummoſitatum, &, vt vno verbo dicam, omnes differentiæ eius morbi ante oculos habendæ ſunt, maxime autem analogia: nam, tam & ſi ad phlegma craſſum, & ſordidum per ſe ſit, non vna tamen eſt phlegmatis eius ratio, vt dictum eſt: præterea et alia vniuerſalia conſiderāda ſunt, ætates, ſexus, anni tempora, complexiones, & id genus, neque enim omnibus omnia conueniunt. His ergo bene perſpectis ſcito eam labem, quum iam oſsibus inſedit, extra ſpem eſſe, niſi forte ea oſſa vri poſsint: quare aut eam curationem reijce, aut malum reditu rum prænuntia: ea etiamnum difficilior eſt, quæ eſt inueterata, & quæ à multa, & tenaci materia pendet, quæq; multas gūmoſitates habet, & melancholicum hominem tenet. Quare difficilioribus difficiliora etiam remedia ſunt adhibenda: particulatim autem proſequendo, aer primo ne impurus ſit, non auſtrinus, verumtamen ne, vt auſtrinum fugias, valde borealem & frigidum eligito. Ocia porrò omnia, omnis ignauia, & deſidia tibi fugienda eſt, tibi omni ſtudio, omni conatu exercendum, laborādum, ſudandum: hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo: curre, ſalta, venare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce: per hæc materiam ſegnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cum ea & ſeminaria contagionis: ſed ita hæc facito, ne, quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas, ſed paulatim à fatigatione ad quietem te transferto, pannisq; obſepito, calido in loco morator, quin & in ipſo exercitio (ſi fieri poteſt) locum frigidum non deſidero. Ad hæc conſuetæ corporis expurgationes procurandæ, quæ per nares, quæ per cutim, quæ per palatū, quæ per aluum, & ſi quæ aliæ ſunt, vt hæmorrhoides, & menſes, & reliquæ: nihil vero ſuperfluum exeat, prę ſertim eorum, quæ per Venerem diſſoluuntur: vigiliæ vti nimiæ eſſe nolunt, D

A sunt,ita nec nimius sit somnus,non interdiu factus,non statim à cibo: curæ nullæ,nullæ sollicitudines adsint,nulla studia animum occupent, nulla demum asidua mentis intentio. Cibaria vero magna cura paranda sunt,atque eligenda,atq; in primis neque tenuem diætam,neque crapulam volo:in vniuersum autem vitanda sunt putrescibilia,dura concoctu, quæ viscosa,quæ mali alimenti sunt,tum quæ exurunt, quod in sanguine dulce est:quare & lac,& oua,& fructus,& leguminum omne genus, & pastaica omnia,& Suillæ,& Taurinæ carnes,& Pisces,& id genus omnia fugienda: Piscium tamen(quoniam sæpe ijs vti necesse est)minus mali erunt Gobij,Menæ,Passeres,Scari,Percæ,Merulæ,Turdi,Aselli,Auratæ,Phycides,& è fluuijs,& lacubus vocati Temali,& Strigili,& Lucij,& Cauacini,& Barbuli,et Sardellæ,et Carpii:è carnibus quadrupedũ quidem posthabitis pedibus,capitibus,iocinoribus,et intestinis,conuenient Hædi,Vituli,Hinuli,Lepusculi,tum Pulli gallinacei, Phasiani, Perdicũ genus vtrunq;,hoc est, quæ Quaternices vocãtur vulgo à nobis, & quæ dicuntur Perdices,item et Turdi,& Merulæ,Attagenes,Hortulani, Galeritæ,Ficedulæ,et auiculæ nemorales,et reliqua,quæ nota esse possunt. Vinum ne generosum sit,sed tenue magis,album:quòd et si aqua mulsa vti quis volet,non male faciet.

Quoniam autem(vt diximus)analogia eius morbi ad phlegma sordi-
B dum,& crassum per se est,ad hoc quidem præcipue dirigẽda intẽtio est, in quo et seminaria contagionis continentur,et pars iam inficitur, pars infecta,et corrupta est:quare et ad hęc tria,sicut et in aliis, animaduertere necesse est. Ac ad seminaria quidem expeditisima esse potest curatio, si ad prima morbi initia accesseris,quę interdum cognosci possunt, interdum nõ:nam suspicio quidem multa,& iudicium verisimile esse potest, quum quis se permistum nouit cum infecta,certisimum vero, quum iã & caries quędam circa pudenda obrepit:confestim igitur ea pars lauanda est per aquam rosaceã,mox rursus lauanda,& fouenda decocto ex Alumine et Aerugine æris, aut inungendum circa pubem totam vnguentum,quod ad eum morbum confici solet,de quo post dicemus: tum & per os aliquid eorum sumendum est,quæ contagioni obsistũt, qualis est Theriaca,aut Mitridatum,forte enim per hęc ita seminaria morbi absumes,& interimes,quòd non vltra procedet. Si vero morbus iam non circa principia fuerit,sed altius radices egisse cognosces,et iam aut dolores, aut pustulas,aut alia indicia adesse,tum non sola seminaria respicere debes,sed simul & materiã,quę partim inficitur,& periclitatur, partim corrupta est:seminaria tamen nunquam volunt posthaberi, sed semper aut ĩterimi(si potest)aut frangi,aut educi:materia,q̃ corrupta est, educi vult,

quæ vero inficitur,restitui,aut et educi,si multa est:quoniam autem craſ C
ſa est,et ſordida,in multo lentore conſiſtens,nec reſtitui , nec educi põt,
niſi ſubtilietur,et abſtergatur,quinimo niſi colliquetur ita,vt ab ea ſordi
ties omnis abſtergi poſsit,et aut exiccari,aut in ſudorem abire. Verum
quia permiſta ſunt omnia,tum ſeminaria,tum materia propter lentorẽ,
amplius et ſimul ſunt puſtulæ,et dolores,et ſæpe gummoſitates, videndum eſt,ſiquod vnum ingenium,et remedium eſt,quod omnia exequatur,et omnibus valeat,an plura requirantur,& quę ea ſint:nam ſunt qui tentent per purgationes ſolas omnia abſoluere,alii per inunctiones, alii per ſuffitus,alii per ea,quæ in ſudorem conuertunt materiam,alii per ea, quæ obſiſtunt contagioni,alii vero modo vno,modo alio auxilio ad diuerſa vtuntur:quare de his omnibus diligenter quærendum videtur. Primum autem ab euacuatione ordiamur,quam vnam ſufficere ad totam curationem aliqui opinati ſunt,quod certe & nos in quibuſdã fœliciter ceſsiſſe vidimus,in quibuſdam autem non ſuffeciſſe:ſupponamus autem cum in omnibus,tum maxime in hoc morbo prius digerendam , præparandamque; eſſe materiam, quæ educenda mox eſt, oportere autem calida eſſe,quæ huic malo conueniant,attenuatiua,et, ut dicunt, inciſoria,quoniam materia lenta eſt,et ſordida,ac ſegnis: optima igitur erunt Oxymel,& Mel roſatum,et ſyrupus de Praſsio,de Hyſſopo,de Betonica,de Calamẽtho, de Epithymo,de Lupulis,et conſimiles,quibus aquæ D
addantur Iridis,Enulæ,Epithymi,Agrimoniæ cap.v.Fœniculi,Apii,Pulegii,Origani,Pimpinellæ,Cardi bñdicti,Cicerbitæ,Chamædryos: aut fiat decoctũ ex eiſdem,et Scordio,et Dictãno cretico,et Thymo & Betonica,&Schinãtho,et Verbena,et Syderite heraclea,et Amomo,et Agalocho,et eiuſmodi.Potes eodem tempore digere etiam materiam per inũctionem hanc,vel conſimilem:ſucci Rutæ,ſucci Enulę añ.vnc.i.Theriacę vnc.ii.Thuris.drach.ii.Piperis drac.i.Axungiæ,medullæ Vituli,Butyri recentis,ſingulorum vnc.i.olei Chamęmelini,irini, quod ſufficit: ex hoc inungatur dorſum,brachia,et crura:concoquet materiam , & dolores leniet. Ergo digeſta materia euacuanda eſt:è ſimplicibus vero,quæ præcipue valeãt,ſunt Colocynthis,& Hermodactyli, et Helleborus, et Agaricus,& Aloe,quibus admiſcenda ſunt,quæ ſimul liquefaciant , et diſſoluant,qualia Serapinum & Galbanum,& Bdelium,&Opopanacũ, et Hammoniacum,& Myrrha,et Laſer,& eiuſmodi:ex compoſitis autẽ conſuetis ſunt Aggregatiuæ pilulæ,et de Hermodactylis,et Arthreticæ, et Indç, et de lapide Lazuli,et Benedicta,& eiuſmodi , tum et electariũ Indum,&,Hamec,et de Benedicta,et Theodericum , et Hiera diacolocynthidos,& Hieræ à Scribonio deſcriptæ,& alia multa.Facta igitur prima

A ma euacuatione recte illi mihi videntur facere, qui et rursus concoquãt, ac rursus purgent, vidimus enim, qui factis exacte purgationibus probe fuerint restituti: aliqui secundos syrupos faciunt, simul etiam solutiuos, addentes ipsis aut Senam, aut Agaricum, aut Hermodactylos, aut Helle bori scobem vel diebus singulis, vel alternis, quod etiam laudem.

Si igitur vna hæc curatio sufficere videatur, reliquis parcemus, sin autem non sufficere, vt profecto perplurimum accidit, vbi aut inueteratus sit morbus, aut materia crassior, & tenacior, tũ alia tentare remedia oportet: quare et reliqua examinemus. Sunt, qui statim ad inunctiones se illas transferunt, quæ è causticis fiunt, quod & primis temporibus maxime factitabant: sed certe satius ego existimo illa prius experiri, quæ et minus acerba sunt, et nullius periculi, quod quidam fœlici satis successu sæpe facere, post purgationes aromatica quædam exhibentes, quæ tum exiccãt, et abstergunt, tum subtiliant, et confortant: talia sunt Calamus aromaticus, Macer, Agalochum, Casia, Zedoaria, Zingiber, Schinanthum, Iris, et alia, quorum decoctum mire videtur conferre. Aliqui solo ligno Iuniperi multos sanauere, alij Cupresso, alij Citro sola, quorum scobe nõ alio vtuntur modo, q̃ quo & Guaiaco: de quo iam dicendum, quando inter alia maxîe in vsu est. Defertur ad nos ea arbor ex Hispana vocata insula noui orbis, et adiacentibus, vbi et morbus maxime familiaris est: optiB ma autem, quæ ex ea insula, quæ Beata vocatur.

Delatæ differentiæ sunt multæ non negligendæ, nam primis temporibus trunci magni, crassiq; afferebantur, & antiquissimi, quibus albi parum, nigri multum inerat, nunc rami fere portantur recenter cæsi, in quibus albi multum, nigri parum spectatur: hi amariores longe sunt, et styptici magis, antiqui acuti magis, q̃ amari, vel styptici, magis etiam resinosi: abijciebatur primis temporibus summus cortex, nunc maxime is assumitur, maiore etiam pretio, q̃ reliquum lignum.

Videtur autem hæc arbor omnia aptissime prestare posse, quæ in hoc expetuntur morbo: nam, quoniam è subtilissimis constat partibus, & ijs calidis circa tertium gradum, et siccis, tum et resinosa est, potest quidem plurimum exiccare modis omnibus, hoc est per caliditatem, per siccitatẽ per se, et per imbibitionem: potest et sudorem prouocare, tum et subtiliare, & liquare materiam, et abstergere, ac demum, ꝙ simul resinosa sit, putrefactioni, & contagioni non parum obsistere: videtur autẽ et vim quãdam medicatam habere, propter quod et aluum mouere solet: cæterum illud notandum est, ꝙ antiquum lignum, ꝙ acutum magis sit, etiam dissoluit, eliquat, & subtiliat magis, q̃ recens: quare, vbi crassior sit materia, & gummositates multæ, id magis est eligendum: recens vero exiccat quidem

dem magis ea ſiccitate, quæ per qualitatem exiccare poteſt, minus vero C per eam, quę fit à caliditate: quare ſimpliciter exiccat minus, quoniam, quę à qualitate ipſa ſicca fit actio, ſatis pauca eſt comparatione illius, quæ à caliditate fit, confortat autem magis, propter ſtypticitatem: quare, vbi delicatior eſſet complexio, & deſideraretur confortatio membrorũ, materia autem ſubtilior eſſet, eligendum, quod recens venit.

Cortice quoq; indiſcrete multi vtuntur, putantes exiccare magis, quã ſiccior videtur, ſed certe ſiccior & hic eſt ea ſiccitate, quę à qualitate ſicca fit, & ab imbibitione, non autem ea, quę à caliditate: quare & minus colliquat, & ſubtiliat minus, & diſſoluit, & ſudorem minus mouet: quocirca & de ipſo idem dicatur, quod de recenti dictum eſt. E ligno præterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior, & multo acutior, quòd ꝓpter denſitatem eius ligni minus de ſcobe admiſceretur, plus autem acrimoniæ, quòd calidius eſt, è recenti autem, & è cortice plus admiſcetur ſcobium, quare turbidior fit aqua, & amara magis, minus autem acris, quòd tale ſit id lignum, & cortex: minus etiam ex hoc de ſpuma colligitur, q̃ ex antiquo, quoniam in antiquo plus eſt de nigra ſubſtantia, vbi & plus reſinæ ineſt: quare ſępe miratus ſum, cur tanta mutatio eius ligni ſit facta, & quomodo cortex, qui abijci ſolebat, nunc in tantum pręcium venerit, niſi quòd natura medicorum eſt noua ſemper inducere, per quę & plus authoritatis, et plus lucri acquiritur: eadẽ innouandi cupiditas aquã, D in quo coquebatur, mutauit in vinum, quod rurſus indiſcrete à multis non ſine magno periculo vſurpatur, vidimus enim multos è potu vini illius male affectos in inſanabilem ęgritudinem decidiſſe: quare qui complexiones calidas & ſiccas habent, habitudines extenuatas, materiam morbi aduſtiorem, ij cauere ab eo potu debent, ſecurius vero ij accipient, qui craſsi ſunt, et humidi, & quibus materia morbi ſegnior eſt, & multi lentoris, & in locis remotis, in ijs enim non inutile erit addere, quod exportet virtutem ligni, et quod ſubtiliet etiam, & amabile membris ſit: qua de cauſa multi & mel addunt, multi vinum non in ipſa decoctione, ſed poſt admiſcent, quoniam ſimul decoctum auſteriſsimum, & ingratiſsimum facit potum.

Pręparatur autem lignum hoc pacto: Lima oportet ſcobes ex eo facere, non contuſione, non inciſione: lib. j pulueris in libris xij aquę infunditur per horas xxiiij, in olla librarum xvi capaci, dein coquitũ lẽto igne, collecta diligenter ſpuma, & ſeruata ad vſus, quos dicemus, donec ad dimidium conſumatur: decoctum hoc primum colatur, & ſeruatur: tum fit & ſecundum decoctum relictis ſcobibus inijciendo totidem aquæ libras, ſed hoc ſi decoquatur ad quartę conſumptionẽ, ſat erit: vti eo opor

tet

A tet loco vini, priore autem vtimur vt medicamine: ſunt qui in primo decocto ſimul aut Senam, aut Hermodactylos, aut ſimilia concoquant: alij non hæc addunt, niſi ſingulis quinque, aut ſex diebus. Ergo primi decocti dantur in aurora vnc. vij, aut viij, ægro in loco calido, qui nec tranſpiret, conſtituto, qui è lectulo ante horas tres non exurgat, expectans ſudorem: horis ab hoc potu quinque prandium exhibeatur: à prādio horis vj, rurſus eiuſdem decocti vnc. v dentur, ſi æger ferre poteſt, ac poſt horas iiij cœnet. Primis temporibus æger per menſem integrum nunquam cubiculo exibat, nunc data eſt licentia maior: eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo vix ſeruaretur vita, quod erat panis vnc. iij, vel ad ſummum iiij, carnis pullinæ vnc. ij, paſſularum vnc. i: vino prorſus abſtinebant, loco cuius vtebantur ſecundario decocto, aut ſimplici, aut cum melle facto, nunc omnia licentius aguntur, nam et domo exire ſinunt, et largius alunt, verum, qui patientius cuncta ferunt, & ſecurius, & incolumius curantur: Aliqui panem biſcoctum dari iubent, quo ſcilicet, vt arbitror, exiccent magis: ſed certe exiccatio hæc non ea videtur mihi, quam quærimus, quærimus enim non eam, quæ ex alimento fit, quatenus alimentum eſt, ſed magis illam, quę circa humores fit, vt à medicamento: biſcoctus autem panis quatenus alimentum membra exiccat, quod non quærimus, quatenus autem medicamentum (quando & ipſe ſiccus eſt)
B & qualitate, & imbibitione poteſt certe exiccare, ſed ad humores nō trāſit hæc exiccatio, niſi prius exiccetur ſanguis ab alimento factus, quare et ſuperſtitioſum ſemper exiſtimaui hunc vſum, & affectatum, & parum vtilem. Spuma vero, quam collegiſti, illinēda ſunt vlcera, ſi qua ſunt, nec nō & calloſitates omnes, & loca quæ dolent. Porrò ſatis eſſe ſolebāt huic potui dies triginta, nunc plures requiruntur, ſiue ꝙ materia craſsior & terreſtrior facta ſit, q̄ primis temporibus, ſiue ꝙ non vtamur ligno antiquo, & licentia ægrorum ſit maior, qua de cauſa in maiori parte non ſemel ſed bis dari hunc potum neceſſe eſt.

Si vero in vino facere decoctum placet, prius bene conſule & temperaturam ægri, & habitudinem bene ſpectato, item & ętatem, & anni tēpus. Poteſt idem decoctum fieri in aquis ſublimatis Endiuiæ, & Cichoreæ, & Lupulorum, & Boraginis, & ſimilium, quod iuuantiſsimum nōnunq̄ vidimus: atq; ita ſe habet, quæ per Guaiacum curatio fit: quo ſi careas, vtere vel ſupraſcriptis, Iunipero, Citro, Cupreſſo, vel & Teda, & Terebintho, & Cedro, & Ebeno, vel Calamo aromatico cum radice Gētianæ. Nunc ad eos veniamus, qui per ſudorem curant: viæ eorum multiplices, alij per ea ſublimata curant, quæ Elexir vocat, omnia acutiſsima, & ignea, periculoſa quidem, & euitanda: alii per ea faciunt, q̄ ſimpliciter

ſudorifica

ſudorifica dicuntur, quibus et aromatica admiſcent, ſic enim et putrefa- C
ctioni reſiſtunt, et materiam liquant, et in ſudorem vertunt. Præſtantiſsimum inuentum eſt radix Cynarum: ea (vt perhibēt) è regione Sinarum deferť à negociatoribus ijs, qui ad Calicut, et Taprobanen, & vltra nauigant: qua incolæ vtũtur ad ægritudines multas, præcipue autem ad morbum Gallicum: ſudorem plus, q̃ credi poſsit, prouocat, et exiccat, quare nec mirum eſt, ſi huic morbo valet: modus vtendi hic eſt. Radices ꝑ transuerſum incidantur in aſſulas tenues rotundas, atque harum vnc.j in libr. xij aquæ ponuntur in vaſe teſtaceo, capaci libr. xvi, ac igne lento ad conſumptionem tertiæ partis coquuntur, decocti lib.i datur in aurora bibēda, reliquum ſeruatur loco vini potandum: eiuſmodi decoctum diebus ſingulis fit: duas vel tres horas morari in lectulo oportet, ac ſudare, mox ſurgendum, ſi videbitur, verũ aperto aeri exponi non conuenit, niſi poſt dies ſeptem. Dantur autem toti curationi dies quinq; et viginti fere, ita vt vnciis quinque et viginti tota curatio expleatur: interea omnis venus cauēda, acerba omnia, et concoctu difficilia vitanda. Si vero careas ea radice, vti potes loco eius radice Cannarum noſtratium, cui Calamum aromaticum addas: potes et radicem Perſonaciæ decoquere, quæ mire ſudorem ciet, cui ſi Irim adiũgas, vel Xirim, et Acorum, et Calamum aromaticum, et Schinanthum, vtiliter facies: ac decocto vtendum erit per dies plures. Poteſt et aliud decoctum fieri, quod intentiones omnes complebit. Gentianæ, radicum Bulalapathi, ſeu Biſtortæ, Coſti, Ariſtolochię, Iridis, Caſiæ ligneæ, Scordij, Dictamni cretici, quod ſufficit: de vnoquoque infunde, decoque, vt prædicta. Hæc ergo ſunt, quæ factis debitis purgationibus, ſi non recedit morbus, experiri potes, vti blandiora, et ſecura magis. D

Nunc et acerba proſequamur, quibus primis temporibus ſtatim vtebantur, ab Empiricis primum inuenta: alterum fuit inũctio, alterum ſuffitus: quæ quanuis Empirice inuenta fuerint, et à ſimilitudine (vt diximus) ad Scabiem, habent tamen idoneam rationem, nam ex ijs conſtāt, quæ ſeminaria exurunt, et totam materiam exiccant, et abſtergunt, et liquant, et in ſudorem vertunt: materia eorum è cauſticis potentia eſt, aut è propinquis cauſticis, quibus adduntur conuenientiſsima quæq;. Quæ ergo in vnctionem ueniunt, alia ſunt cauſtica potentia, non quidē quale Chalcāthum, et Arſenicum vocatum, et Sublimatum: ſed quale Argentum viuum, quæ materia ferè eſt huius medicamenti: eſt autem potentia cauſticum, ꝙ ex ſubtiliſsimis, atque igneis partibus conſtat, quod Sublimatum oſtendit: vbi igitur particulæ illæ intra corpus actu factæ ſunt, ſiue quòd per ſe ſint natæ plurimum calefacere, ſimul, ac vnitæ ſunt, & ſeparatæ

A paratę ab alijs,siue ꝙ minima omnia Argenti viui sint apta plurimum in calescere à calore nostro, & ob densitatem materiæ mox etiam exurere,tum quidem & exiccatio,& exustio circa seminaria contingit:adduntur &,quæ intro portent virtutes causticorum,& simul emolliant materiam,quo aptior sit liquari,vt pinguia:adduntur &,quæ subtiliant,& abstergunt,& liquant,ac postremo,quæ contagionibus modis omnibus aduersantur:tale est,quo sæpe vsi sumus,quod habet Axungiæ porcinæ lib. 5,Butyri recentis vnc.iij,Terebinthinæ,Styracis liquidæ,singulorũ vnc. ij,Thuris,Myrrhę,Masticis,singulorum vnc.5.Iridis,Aristolochiæ,Gentianæ,singulorum drach.iij,Hellebori drac.ij,Sulfuris vnc.5.Nitri drac. j,succi Enulę,succi Opij,singulorum vnc.j,Olei laurini,rosati,q.s.Aceti vnc.i,Argenti viui pars omnium octaua,misce & fiat vnguẽtum in mortario ferreo.Possunt & leniores compositiones fieri,& diuersæ formari, prout & intentiones,& casus diuersi sunt:quare & illud notandum erit, quòd,vbi plus gummositatum videbitur, plus pinguedinum apponendum erit in vnguento,vbi minus gummositatum,plus autem pustularũ, & vlcerum,plus puluerum apponatur:in delicatioribus vero minus argenti addendum erit:vbi vero complexio calidior fuerit,imponẽda,quę temperent,vt Butyri plus,& plus Olei rosacei,minus vero exiccãtium. Prius autem,q̃ linias,exactissimæ purgationes procurandæ sunt, & phle

B botomia etiam,si expedit:qui vero inungẽdus erit,loco calido ponatur, inungaturq; totus præter caput,pectus,& sub alis,tum stuppa multa calida fasciãdus:sunt,qui & sacculos ex hordeo calefactos inter coxas,& sub alia ac pedibus ponant,quo penetret vnguentũ magis,& sudent melius: aliqui bis in die inungunt,quod graue nimium est,satis erit, si semel inũgas:quidam & statim à prandio vngunt,quod,& si ad sudorem eliciendum accommodatum videtur,ad totam tamen nutricationem ineptum est,quare melius inungere per horas quinque ante prandium:eo tempore nihil prohibet & meracum etiam vinum concedi album.Possunt inũctioni dies x dari,à quibus si exulcerari os incipiet, & sputum multum emitti,id compescendum non est,sed sinendum,donec videatur os male affici,tum foue aut Lacte,aut aqua Hordei,& Diamoro, vel Melle rosato:mox etiam,vbi vlcerum sanatio quærenda sit,è stypticis, & alumine os ablue,& gargarissa.Dicendum autem &,quæ iuuamenta ex hoc linimento consequantur,& quæ nocumenta:iuuamenta erunt,ꝙ dolores miro quodam modo tollentur,gummositates dissoluentur, aut in ipsa vnctione,aut post,vlcera sanabuntur,& pustulæ omnes recedent, verũ non sine suis incommodis & malis,quorum primum est fœditas vnguẽti illius,mox grauius est,ꝙ os & palatum exulcerantur,ac sordities tãta ꝑ

os concitatur per dies xv, & amplius, vt nihil fœdius, nihil intolerabilius videatur: cibus nullus mandi potest, etiam vix sorberi datur, dentes luxātur, somnus adimitur, & breuiter per id tempus nihil grauius sentiri potest: multi præterea sublato morbo tremuli remansere, multis reuixit labes. Inuenere idem Empirici & suffitum: ægrum collocant in matella, pannis optime circuntegunt, vt ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure mistum vrunt, quo suffitu incalescit æger mirum in modum, ac sudat: acerbissimum vero est medicamentum, quo ego nunquam ausus sum vti ad corpus totum, ad certas autem partes, vt crura, et brachia, quū vel sphaceli adsunt, vel feræ gummositates, vel dolores, vel vlcera male morigerata, etiam præstantissimum arbitror: cæterum ab eo abstinendū suadeo, nec Empiricis credendum, quibus nihil temerarium est magis, quando & per os etiam ausi sunt Argentum viuum, & quod Præcipitatum vocant, confectis ex ijs pilulis exhibere, quasi eadem vis sit Argenti viui extra appositi, & deuorati. Vtuntur autem Cynabari, quoniam & in ipso potentia est viuum Argentum. G

Quærat autem fortasse aliquis vtrum balnea conueniant huic morbo, qualia Aponēsia, & Porretana, aut etiam nostra, nam & exiccare possunt, & abstergere, & subtiliare, & sudorem inducere: ad quod dicimus experientia constare nihil aut parum ea prodesse: causam ipse arbitror, quod debiliora sunt, quàm vt possint materiam tam crassam, & tam lentam liquare: leuiores quidem cutis infectiones, qualis est Scabies, & Impetigo, & quæ ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate, vel nostra Calderiana tollere valenter possunt, maiora vero non possunt: propter eandem causam & pulueres, qui supra laudati sunt contra contagiones, frigidi existentes, vt Bolus armenius, & Sphragis, & Gēmæ, nihil ad hūc morbum valēt, sed solum qui calidi sunt, vt Thus, & Mastix, & Myrrha, & Scordium, & Dictamnum, et alij, quocunque modo fuerint administrati. Sunt autem cum hoc morbo accidentia quædam cōiuncta, ad quæ particulatim interdum oportet adhibere remedia, inter quæ est dolor capitis, interdum totum occupans, interdum partem, materia multa distēta, & coacta supra caluariam sub Pericraneo vocato, qui sæpe nullis remedijs leuari solēt: ad quos ego nihil iuuantius inueni, q̄ inungere interna brachia, præsertim qua venæ cephalicę protenduntur, hoc linimento. Succi Inulæ, succi Bryoniæ, Styracis liquidæ, Terebinthinæ, singulorum vnc. i, Gummi Eleni vnc. ʒ. pinguedinis Vrsi, Anseris, Butyri, singulorū vnc. i. ʒ. Thuris, Iridis, singulorum drach. iij, Olei Irini, quod sufficit, Argenti viui octauam partem. Sunt sæpe & gummositates tantæ duritiei, vt nec Guaiaci spuma, nec alijs solitis linimentis auferri queant: quādo- D

que

A que protenduntur per longitudinem tibiæ tanto dolore, vt mors præferatur: quapropter ad valentißima remedia recurrere oportet: quidam suffitus prædictos adhibet, alij accēsum & candentē Pyritē lapidē spargunt decocto Guaiaci, et aceti, et locum fouent. Confert autem et hoc emplastrum: Radicis Cucumeris agrestis, radicis Iridis, singulorum, quantum sat est, coque, dum tenerescant, tum libram harum accipito, Ammoniaci, Serapini, Galbani, singulorum vnc. ij, Styracis liquidæ vnc. i. 5. pinguedinis Vrsi, Butyri; singulorum vnc. i, Argenti viui quartam omnium partem misce, et pro arte emplastrum cōfice. Interdum fauces, et guttur ex prauis destillationibus eroduntur, quibus, nisi succurratur, sæpe gargareo absumitur, sæpe vsque ad ossa transit corruptio: factis ergo purgationibus, et, quas potes, diuersionibus Gargarissare oportet decoctum, quod fit ex Ligustro, et Plantagine, et Cytinis, in quo mox Alumen, et Fex aceti, et Nitrum dissoluantur cum Bolo armenio.

Tangere item oportet locum, si hæc non conferunt, bombice infusa in aqua Aeruginis æris, Sandaracæ, et Aluminis: fit et aqua ad id mirabilis: destillatur Theriaca in aqua vitæ, et aceto per elambicum, aqua exit limpidißima virtutum multarum, præcipue autem valens, vbi profundius conduci vis medicamenti debet: si ergo Bolum armeniū, aut Sphragida in eo dissolueris, ac partes erosas tetigeris, et seminaria eius cōtagio B nis absumes, et erosionem omnem sanabis. Non nullis et pili cadunt, aut barbæ, aut superciliorū, aut et capitis, quod deformes, et ridiculos homines facit: continuo ergo è speciebus Hieræ Diacolocynthidos pilulas cōfice, et à cibo suscipe, tum Guaiacū cum Melle, et Ladano in vino coque, et foue locum eo decocto calido. Valet et hoc odoriferum, quod habet Pomatæ vocatæ vnc. ij, Ladani vnc. 5. Musci gra. iij, Aquæ rosatæ, in qua bullierint gr. vj Sublimati, vnc. j: misce omnia, et bene incorpora, et line. Valet et aqua ꝑdicta è Theriaca distillata. Accidit quandoq;, vt adolescētuli sint, qui hoc laborant morbo, vel è matre cōtracto, vel è nutrice, quibus prędicta auxilia pręstari non possunt: his casibus ego consueui facere decoctionem Guaiaci, quo pacto monstrauimus supra, mox decoctum id per elambicum in purißimam aquam destillari iubeo, ac puero bibendam do diebus singulis vnc. iij, vel iiij: ea et ebibi non ingrata est, et non parum iuuat. Atq; hęc demū sunt, quæ de Syphilide morbo dicenda mihi visa sunt, ad quę siquis recte respexerit, cōpositiones multas, et varias formare poterit pro ętatibus, et sexu, et complexionibus, et materia, et reliquis, quę, diuersa quum sint, diuersa etiam remedia exposcunt.

De curatione Elephantiæ. *Cap.* II. C

QVi de curatione Elephantiæ ſcripſere, ſicuti materiam ſolam, in qua conſiſtit, conſiderarũt, ita de ea ferè ſola, quæ in nobis primo fit, curationem tradidere, de ea vero, quæ per contagionem ab alio concepta eſt, atque ea quoque, quæ primo in nobis fit, quatenus contagionis rationem includit, nihil certe attigere, quod profecto par erat facere: nam in ea quidem, quæ contagione cõtracta eſt, ſano alioquin homine exiſtente, & melancholia non exuberãte, quid per Deos facies per initia? ſi materiam digeras, ſi euacues, cur & in ea, quæ in nobis fit, Archigenes pſilothris vtebatur, & cauſticis, vel ijs, quæ cauſticis propinqua ſunt? cur non ita in Cancro operamur, quum ex eadem materia ſint? certe non oportebat ſolum dicere, redundante in venis melãcholico humore, & non potente à ſplene trahi, & digeri, expelli à natura ad cutim, atq; illic eas puſtulas facere, ſed oportebat & illud enarrare, ꝙ illic putreſcit, nec ſolum hoc, ſed ꝙ putreſcit ſordida quadam, & concluſa putrefactione, per quam & contagionis ſeminaria includit, atque in hoc à Cancro differt: propter quod alijs Cancer, alijs Elephantia indiget, quanquam remota in materia communicent: quapropter ſi alicubi audies Galenum dicere eodem modo curare oportere Elephantiam, quo & Cancrum, ꝙ ex eadem materia ſint, intelligas oportet quantum ad antecedentem, & remotam materiam ſpectat. Duplicem igitur ſcopum in Elephantia eſſe ſcito, alterum ad materiam, iſtam remotam, ſi qua eſt, quæ in corpore redundet, alterum ad materiam, quæ circa cutim iam putreſcit, & cõtagioſa fit: ſi igitur prior illa materia redundare tibi videbitur, protinus ſecare non ſolum venam baſilicam debes, ſed & vtranque, ſi expediens videbitur, conſentientibus cæteris: verum per initia hęc fiãt, & quum in aliquo primo oborta eſt contagio, nam, vbi aut ab alio accepta fuerit, aut in tantum proceſſerit, vt fera iam ſit, tum, ſi ſecabis venam, contagem introrſum trahes, et hominem in maiori periculo ſtatues: reliquam vero materiam digerere oportebit, & mox euacuare: digeremus autem per ea, quæ incidunt, & ſubtiliant, & abſtergunt, ea commiſcẽtes, quæ leuiter humectent: quare aptiſſimum erit Serum caprinum, in quo decoquantur Stœchas & Thymum, & Epithymum, & Satureia, & Scordium, et Dictamnum creticum, & Iris, & Seris, & Lichen, & Stratiotis, & eiuſmodi, quæ varianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exuſta eſt: ſyrupi vero erunt, & Oxymel, & qui fit de Epithymo, & de Fumoterrę, & Sapor, & de Pomis, & eiuſmodi: euacuare autẽ oportebat per Hieras, D

qualis

A qualis est Diacolocynthidos,& Ruffi Hiera,& Archigenis, nec non & per Helleborum,et Epithymum,et Senam,et Polypodium,et similia. Materia vero,quę pustulas facit,& ipsa quidem digeri vult, hoc est parari,vt absumi posit:faciunt autem hoc,quę subtiliant,et leniter molliût: quoniam vero et lentore quodam,ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit,abstergentibus,& exiccantibus indiget,exiccantibus autem non mediocriter,sed validioribus,& aut potentia causticis,aut propinquis:medicamenta igitur,quæ huic cōtagioni valent,sunt,quale Nitrum & Sulfur,et Helleborus,& Cedria,& Thus, & Iris,& Argentum viuum,& Terebinthina,& Styrax liquida, quibus addantur adipes,è quibus placeant Taurinus,Vulpinus,Vrsinus,& Leoninus. Dubitabit autem aliquis,quomodo tam calida cōueniant,quoniam tam materia, quàm seminaria in adustione quadam consistunt,quare fieri videtur,vt in vtroque adaugeatur adustio:verũtamen videmus & antiquos ex his medicamenta exhibuisse,qui et Nitro,& Alcyonio, & Psilothris,& vtroque Helleboro,& trochiscis Andronis vtebantur:recte igitur fieri existimamus,vt per prædicta contagionem hanc extinguamus, sed conuenientisime apponentur aliqua,quę tum humectent,tum et aliquantulum refrigerent: placet igitur, vt & Butyrum addatur,et mucilago Psyllij,et Polygonati,et succus Solatri hortensis, et similia, ne plus
B æquo sanguinem exuramus:præcipuam autem et in hoc vim habet Argentum viuum,sicut et in Gallico morbo. Ad hęc autem valet et Viperæ caro,et viperatum vinum,et Crocodilorum terrestrium, et Asellorũ, qui sub vrceis degunt,nec non et Trifolium asphaltite, et Syderitis herba,et Calamus aromaticus,et rasura Eboris:placent et balnea tepida, in quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe præter rationem fiet.

Sunt porrò et alij in contagione constituti morbi,vt Lepra, ita à Græcis vocata,et scabies,et Papulæ,et Areæ,et Ophiases,et Ophthalmiæ quædam,et Dysenteriæ etiam non nullæ,quorum omnium curationi scribendæ parcemus,existimantes è prędictis viam vnicuiq; satis patere ad ea recte tractanda: quare,et quantum ad institutum nostrum negocium attinet, hæc dicta sint..

AD EVNDEM ILLVSTRISS.

ET REVERENDISSIMVM CARDINALEM

FARNESIVM.

HAec ego florentes Sophiæ digressus in hortos,
Italiæ decus, o iuuenis Farnesia proles,
Condebam, lectasq; tibi de more sacrabam
Primitias, dum tu magni inter Cæsaris arma,
Gallorumq; acies, Recti Pacisq; sequester
Res miseræ Europæ fractas componis, & omne
Robur, & arma Dei Maumethen vertis in hostem,
Percurrisq; omnem, veluti Sol aureus, orbem.
Fortunate nimis, quem cunctæ applausibus vrbes
Excipiunt, Pacisq; vocant Patremq;, Deumq;,
Inq; caput, sacrosq; sinus, humerosq;, manusq;
Et nigras violas, & candida lilia iactant.
Cui magna Italia, & terrarum maxima Roma
Assurgit, festosq; dies, & sacra nepoti,
Solennesq; agitat pompas: densi vndiq; circùm
Stant populi, & studio ingenti, & clamore secundo
Farnensum genus omne, alto de sanguine ductum
Aeneadum longa serie, super Aethera tollunt
Patres, atque Duces, & partos mille Triumphos:
Aßensu resonat Tybris, & Tyrrhena resultant
Littora, septeni responsant gaudia colles.
O nimium dilecta Deo, prælataq; longe
Progenies, siue Imperijs & Marte regendæ
Sint res Romanæ, seu Religionis habenis.
Atq; equidem è fracto Imperio, Romaq; cadente
Seruatam hanc stirpem fato, statuentibus & Dijs
Crediderim, quo Romanum per sæcula nomen
Staret, & Ara Dei, quæ primum maxima magnis
Auspicijs fundata fuit, sit maxima semper.

D

Quo

A Quo me Paule rapis, quo tuq; neposq; vocatis
Laudibus Hæroum insuetum? tu maximus ille es
Vni cui regni triplicis capite alta Tiara
Consurgit, cui summa vni terna illa potestas
Terrarum, Cœliq; data est, vastiq; Profundi,
Illorumq; aperire fores, & claudere posse.
Qui Petri, Christiq; ratem turbante procella
Ventorum varia, & remorum parte reuulsa,
Tepestatem omnem, atq; aduersos discutis Euros,
Nec sanctam sine honore sinis, sine remige certo
Fluctibus in tantis agitari turbine Cymbam,
Macte animo Romano, & macte ingentibus ausis.
At tibi quas Iuuenis fortunatissime dignas
Attribuam laudes, generis spes altera tanti
Inclyte Alexander, puerum quem plurima Virtus,
Canaq; consurgens teneris Prudentia in annis,
Et spondens maiora astris fœlicibus Aether
Ad summos meritum ante annos euexit honores,
Et sacri gestare dedit decora alta Galeri?
En quantum de te sacri sibi Pastor ouilis
B Spondet, auus tuus ille, animo quæ gaudia versat.
Forsitan et proprio non tàm gauisus honore,
Quàm spe sublatus, tanti et virtute Nepotis,
Nescio quid maius præsaga mente volutat:
Scilicet & gnarus Fatorum, & præscius Aeui
Venturi, illa videt fœlicia tempora, quum tu
Sede sua, solioq; Dei, Dijs proximus ipsis
Consideas, quum Pontifici tibi maximus Orbis
Gratetur, supplexq; tuis ferat oscula plantis.
O mihi postremæ tantum dent Numina vitæ,
Ipse etiam vt tum te tremulus, confectus & annis
Aspiciam, sanctosq; pedes prostratus adorem.
O & si possim canere, & tua dicere facta,
Et ventura nouo tecum Secla aurea Mundo.
Nam video sub te victum, longeq; fugatum
Maumethen se Caucaseis includere portis:
At Pacem viridi redimitam tempora oliua

Ire per Europam magnam, atque inuisere terras:
Quam pia Relligio, & iunctis Concordia dextris,
Et Probitas, & amor Recti comitentur euntem.
Salue magne Tybri, salue & tu maxima rerum
Roma parens, saluete arces, collesq; Latini,
Aurea qui primi longo meministis ab æuo
Sæcula, quum nulli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed Terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci victum de robore glandes,
Et nunc venturis eadem speratis ab annis.

HIERONYMI FRACASTORII

NAVGERIVS SIVE DE POETICA DIALOGVS.

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

NTER eas, quæ per honestatem ab hominibus voluptates concipiuntur, ego RHAMNVSI charißime suauißimam semper illam & præcipuam existimaui, quæ ex amicorum consuetudine capi solet. neq; enim video, quid gratius esse poßit in vita, quàm cum eo esse, colloqui, tua omnia communicare, quem perinde diligas, ac teipsum. qua de causa & eorum quoq;, qui è vita discessere memoria, factorumq; ac dictorum repetitiones suauißimę esse consueuere. quæ voluptas miro nescio quo affectu intercidere inter te & me solet, quoties esse vnà nobis datur. datur autem non sæpe, ꝙ rerum conditiones & diuersa vitæ ratio nos loco & dulci hac fruitione mutua plurimũ
B
seiunxere. siquando tamen conuenire accidit, & suauißima quidem est illa breuis consuetudo nobis, & facere solet, vt memoriæ omnium amicorum nostrorum sæpißime repetantur: præcipue autem ANDREÆ NAVGERII, & IOANNIS BAPTISTÆ, ac RHAMVNDI TVRRIORVM fratrum, quibus cum rarior quædam atq; intima magis amicitia interceßit nobis. nam quæ cum M. ANTONIO TVRRIO eorum fratre fuit, vti vetustior, ita quodammodo insenuisse videtur. quam ob rem superioribus diebus cum tu Veronæ esses, & memoria tam dulcium amicorum in ea nos deduxisset, quæ cum ijs in vita peregimus, incidêre forte fortuna & eorum sermonum recordationes, quos in Baldi receßibus habuere ANDREAS NAVGERIVS & IOANNES BAPTISTA TVRRIVS, alter de Poetica die vna, alter die altera de intellectione. quos sermones cũ ego iam multis annis per Dialogum, sicuti habiti fuerant, collegissem, tu me hortatus es, vt si daretur ocium, eos Dialogos aliquando reuiderem: ac si possem, ita etiam exornarem, vt in lucem emitti possent. quod certe mihi vel maxime desyderãdum fuit, tum vt morem gererem tibi, tum vt tantorum amicorum me-

moriam, quantum poßim ab obliuione defenderem. nam quanquam C
illa per se illustris sit, & clara in animis hominum viuat, atque æternum victura sit, æquum tamen & pium videtur, viua etiam & illa facere, quæ ipsi nullis scriptis mandata, sed ore tantum emissa reliquêre. Ergo cum tu mox Verona discesisses, ego vero non multo post meos in Caphios secessissem, animum oculosq; ad eos dialogos appuli, ac diligenter relegi, quos tametsi cognoui non pauco cultu indigere, ac multa exposcere, statui tamen non esse perpetuo concludendos: sed ad te mittẽdos, ac tandẽ, si ita tibi visum fuisset, in commune ędendos: vt quisq; videre posset quę viri illi de nostra hac intellectione, quid esset, et quo pacto fieret, existimauere: quidq; de Poeta ipso atque eius officio ac fine constituêre. quæ omnia tibi in primis arbitror futura esse gratißima, quasi amicos tantos tu vti viuos & loquentes, & tanta de re disceptantes spectes & audias. Ad mirabuntur fortasse aliqui, ꝙ ego grandiori hac ætate iuuenilia hęc & iuuenum narrata referre nunc animum inducam. Verum enim vero nemi nem mirari par esse existimo, quandoquidem, si poetam ipsum planè introspexeris, beneq; fueris contemplatus, dignum profecto existimabis, quem & senes quoq; audire & cognoscere debeant, & cognitum venerari. nam & Democritum quoque audiuimus annis grandem de poetica re volumina duo supra viginti reliquisse. nec Aristoteles minus laudis ex poetices traditione consecutus videtur, quàm è reliqua philosophia. qua D
re nec nos quoque pigeat & venerari poetam, & quos de ipso sermones amici nostri habuere, ad te audiendos referre. Forte enim cum per caniculæ dies Veronæ essent Andreas Naugerius, & Ioãnes Iacobus Bardulo Mantuanus ciuis, & ipse lingua vtraq; disertißimus, æstasq; videretur q̃ grauißima, decreuimus cũ Turrijs fratribus Ioan. Baptista, & Rhamundo in Baldi frigora simul secedere. accesimus aũt sub vesperã, locũ Meonem vocant. nox cum aduenisset, dũ alij curamus corpora, Bardulo, qui mathematicarum rerum in primisq; oĩs Astronomiæ peritißimus erat, nunquam autem aliàs forte tantum cœli nactus fuerat, spectatum sydera omnia sese transtulit: vnde nec nisi post multam noctẽ diuelli potuit. mane vero cum primum illuxisset dies, idem ille exurgens, nosq; somno excitans vicinam in speculam vocauit, vnde oriẽtem Auroram Solemq; salutaremus: cuius exortus nusq̃ amplior, nusq̃ purior visus à nobis fuit. occipiebant iã syluę montesq; mugitibus circùm cõpleri: alioq vbiq; silẽtium & vasta solitudo: vbi præter raros pastores atque armenta, animatũ nihil inspectabatur. hic vbi aliquantisper immoratum est, placuit vicinũ ad fontem gressus mouere, quò irriguum pratum leui ascensu ducebat.

Poetam audire & venerari, qũo non solum iuuenes, verum senes & probatißimos viros decet.

Ex

A Excauabatur asper tophus in specus varios, qui omnes perpetuis stillis impluebant in terram, vnde corriuatis in vnum aquis nitidissimus fons per virens pratum commurmurans descendebat. circa tophum multę fagi vmbram dabant, quas inter variæ fonti assuetæ volucres circum supraq; cantu placido volitabant. hic vbi circa fontem consedimus, mira res iucundissimā materiam sermonibus nostris præbuit. nā ANDREÆ NAVGERIO & IOANNI BAPTISTÆ TVRRIO valde contraria contigere. Naugerius enim quasi Musa tactus, aut Apollinis œstro cōcitus cum late circumspexisset, carmina primum quædam subcinere cœpit, mox è sinu correpto pugillari Maronis, quem nunquam dimittere cōsueuerat, tanto impetu, sed & tanta harmonia legere cœpit (erat enim vt scis miræ suauitatis in legendo) vt nobis videretur & ille quasi furens effectus, & nos nihil vnquam suauius audisse. qui cum Bucolica ferè dimidia eo furore legisset, postremo exclamans libellum à se proiecit. IOANNES autem BAPTISTA qui toto mane illo ne verbum quidem ꝓtulerat, quasi stupore quodam oppressus, admirabundus, tacens, productis oculis sedebat. quam diuersitatem cum animaduertisset Bardulo, si fas est, inquit, Turri silentium tuum rumpere, equidem optarim magnū nescio quod problema à te enodari mihi. Cui Turrius, fas quidem est Bardulo, nam & iam inurbanum esse potest silentium meum: sed quod B nam problema ais? & ille. Quod tu, inquit, ac Naugerius, facitis: qui eadem in causa contraria pati mihi videmini. nam quid per Deos est, ꝙ simul ac venimus hæc in loca, tu quidem taciturnus, mœrēs quasi quidam Bellerophon effectus es. Naugerius autem Musa quadam hilariori contactus, & canens, & quodammodo furens euasit? Cui Turrius, dicam, inquit, nec inane quiddam existimato, quod dicam. hūc certe aerem, quē spiramus, manes diuersi incolunt, qui præsertim hasce solitudines, & nemora, & fontes habitant, vbi & Dij degere non ab re à poetis dicuntur. ij manes nostra corpora ingrediuntur, & egrediuntur, ac diuersi diuersimode agitant. nunc vero arbitror Virgilij manes, qui loca hæc incolunt, vexare Naugerium, me autem philosophi alicuius eorum, qui melancholijs capi consueuerunt in vita, aut Democriti, aut alterius tristioris. Cui Bardulo, si licet Turri tuos hosce manes interpretari, illud mihi videris subfigurare, ꝙ Naugerius poeta natura sit, tu autem philosophus. & Turrius nihil quidem prohibet ita interpretari: sed illud recte dicitur Naugerium natura poetam esse, me autem philosophum natura esse nescio. at Bardulo, esto inquit, vt lubet: verūtamen nihilo magis enodatum problema videtur mihi. qui enim fit, ut idem locus alterum poetam, alterū philosophum faciat? eadem enim sunt quæ animos uestros impellant,

Poetæ, ac Philosophi num natura, vel arte aliqua, seu loco efficiātur.

cur ergo non idem faciunt in vtroque? Magnam respondit Turrius, C rem poscis Bardulo, nec cui ita repente & per pauca sit respondendum. nam qui recte dicere hac de re velit, prius sciat necesse est, quæ nam Poetæ natura est, quidq; ipsa Poetica, tum & quis philosophi genius, & quo pacto motus illi fiant, qui animos nostros impellunt, atque ipsa demum cognitio & intellectio. De philosophi quidem natura & nostra hac cognitione ego quidem possim non nulla, si non pro re, at pro viribus dicere. De Poeta vero & poetica ipsa, ego qui poeta non sum, recte nihil dicere possum. poterit autem Naugerius, cui poetæ natura quàm optime nota atque experta est. is sua si tractare velit, ego quo tuo problemati satisfaciam, mea ipse pariter prosequar. mea enim voco quæ iam promisi. Conuersus igitur in Naugerium Bardulo, vide, inquit, Naugeri quàm fœlicem diem quàm iucundos sermones casus pararit nobis, q̃ mihi in primis optatissimos. nam ego quidem magnopere semper desideraui de nostra hac ĩtellectione quo pacto fiat, audire: tum vero nec minus quid nam poeta sit, quodq; eius officium ac finis: quorum vtrunque in præsenti magnus quidã aut casus, aut fatum in manus dedit. tu facias rogamus ne tui causa tanta occasio pereat, qui rectissime omnium possis de natura poetæ differere poeta ille, quem noscimus. Cui Naugerius, caue, inquit, Bardulo quo pacto hoc mihi poetæ nomen imponas. Si enim furor quidam est poetica & insania quædam, iniustum est amico id notæ D inuri. si vero potius quid diuinum est, equidem neque me ego tanto illo nomine dignor, & paucos noui, qui eo digni sint. quoniam tamen & ipse magnopere cupio à Turrio audire, quo pacto fiat intellectio in nobis, ne mea causa contingat, quo minus id agatur, non nulla & ipse de Poetica referam, quæ partim legi, partim audiui, partim & ipse semper existimaui. Sed cogitandum paulisper fore videtur, si omnia suo ordine in memoriam sunt reducenda. quare si ita & vobis videtur, negocium hoc ad meridianas horas remittemus. nam & iam altior mihi videtur sol. Interea & per noctem rem suam agitabit Turrius, qui sequenti mane promissa de intellectione prosequetur. Nos opinionem laudauimus ac surreximus, quisque vt sibi magis placuit in diuersa deambulantes. nec multo post pastorale cornu insonuit, quo intelleximus ab ijs vocari, qui iam prãdia parauissent. at pueri sub alta fago propter aquæ labentis riuum mensas parauerant, quò & pastores quidam conuenerant, qui diuersa lactis munera comportarant, cum quibus inter prandendum multa de pastorum vita locuti fuimus. Sublatis mensis cum per horam multa fuissent inter nos dicta, non nulla etiam lecta, placuit Naugerio vagari aliquãtisper soli, quo, vt arbitror, commodius meditaretur: nostrum quisque diuersa

exercuit,

A exercuit,donec hora redeundi ad fontem viſa eſt iam aduenisſe. Igitur cum & Naugerius reuerſus iam eſſet,placuit omnibus conſtitutum ad locum redire.Iuſsit autem Naugerius vt nobiſcum & puer quidam lyricẽ ſuus accederet,qui mira quadam & tangendi citharam,& canendi arte præſtabat. Ad fontem igitur cum veniſſemus,in coronaq; omnes conſediſſemus,atq; oculos in Naugerium conuertiſſemus, ille ita exorſus eſt.

De Poetica hodie ò amici,deque Poetæ officio acturi ſumus. Quod & loco huic & huic coronæ quàm optime conuenire videtur. Verum non recte quidem videmur rem tantam proſequi poſſe, niſi & poetarum more à Deorum inuocatione ĩceperimus.alioqui & Dijs omnibus montis huius iniuriam fieri video,& ipſi etiam Poetæ.quapropter Dij Deæq; omnes,qui ſyluas,qui montes,qui fontes colitis, quos primi poetæ cognouere,& venerati reliquis mortalibus monſtrauere, in primis autem Dij fontis huius, tuq; Apollo nomie & Pan horum paſtorũ Deus,nec non et tu Balde ſyluarum,fontium ac nympharum pater adeſte omnes,audite atque adfauete.quæ cum dixiſſet ad nos conuerſus ita ſecutus eſt. Quoniam igitur ipſum poetã quęrimus,operæprecium fore arbitror,ſi prius de Poetæ fine diſſeruerimus,qua in re & comitem inquiſitionis huius aliquem è vobis velim ac teipſum Bardulo,qui mihi reſpondeas,quæ videbuntur tibi,ſiquando ego te ipſe fuero percunctatus.
B ſic enim & minore labore & minore tædio rem peragemus. Annuit Bardulo.& Naugerius,Principium igitur,inquit,ab ijs ſumendum,quę dici de Poetæ fine conſueuere,vt videamus ſi qua & nobis conducant. Quapropter dic mihi Bardulo quem'nam tu aut audiuiſti,aut tute ipſe putas eſſe Poetæ finem? Delectare,inquit ille,audiui eſſe finem Poetæ, quod & nos etiam fortaſſe poſſumus exiſtimare.quid enim mõſtret aliud Muſica illa carminum adeo quæſita,quid omnia fabulamentis inuoluta,omnia miranda tanto ſtudio affectata? Comœdiæ porro & Tragœdiæ,Scenæq; & Hiſtriones non aliud videntur mihi,q̃ aurium & populi oblectamenta,quod & poetarum comites monſtrant Muſę,Nymphę,Sileni,& ipſe etiam Bacchus:inſtrumenta vero Citharæ & Lyrę.quamobrem omnis Poetarũ finis in oblectatione conſtitutus videtur.quod & origo quoque ipſius Poeticæ planè demonſtrat,quam ita primum fuiſſe enatã Ariſtoteles tradit.cum enim natura inſitum ſit nobis imitari,tum & natura inſitum canere,& muſica quadam agi,primum quidem cęptum eſt cantu quædam imitari rudi quidem atque agreſti.mox cum id delectaret adhibita maiori cura ſtudioq;,tandem & ars facta eſt,& poetica enata.
Ita quidem,inquit tum Naugerius,& ego de poetarum fine audiui. verum enim vero iſtac de re accuratiſsime ratio habenda eſt. Si enim nullum

Quis proprius finis poetarũ ac poeticę artis ſit: num delectare, an alijs per imitationẽ quoquõ ꝓdeſſe, vel ad admirationem de oĩbus appoſite dicere, vel aliud qppiam tale.

Poetarum finis quõ in delectatione conſiſtere videat.

Poetarũ origo.

Poetarũ finis nõ in ſola delectatione cõſiſtit.

lum aliud institutum poetæ fuerit, quàm sese atque alios oblectare, equidem vereor ne leuis quidam ac ridiculus homo poeta hodie nobis euadat, qualem & Ennium accepimus ab externis nationibus habitum fuisse, cum à P. Scipione carmina quędam recitare iussus esset. similis autem & fortasse poeta erit seni cuidam vicino meo, qui nunc subit in mentem mihi. agrum senex hic diu conductitium tandem sibi proprium comparauerat, arbusto, oleis, ficisq; seuerat, roseta circumposuerat, vt certe delectare magnopere locus posset. cum autem sibi domus in summo esset colle, vnde sic subiacentem agellum spectare continenter posset, obstabat quidem antiquissima sylua & montis interposita pars. ille etsi magni laboris existimabat syluam & rupem de medio tollere, in extremam tamẽ dementiam tandem venit sylue rupisq; auertendę. igitur nulla interposita mora antiquissimas quercus cędere, plaustris truncos abducere, noctu etiã surgere, familiam somni ĩcrepare, nullis laboribus parcere: omnibus vero tandem ridentibus, & rogantibus, quo tantum laborem strueret, vt oblectaretur, respondebat, horis omnibus agrum videndo, quem tàm pulchrum excoluisset. Igitur & poetæ non minorem rupem syluamq; cędere videntur mihi, die noctuq; studijs inuigilare, semper pallere, disciplinas omnes disquirere, à republica atque omni actione abstinere: interrogati vero, quo tanta moliantur, si non aliud responderint, quàm vt sese atque alios canendo oblectent, equidem insanire illos dicam, non minus quàm senem illum vicinum meum. quod quidem longe alienum est ab ea opinione, quam paulo ante de poetis habebam, cum Maronis Bucolica tanta admiratione perlegerem. Absit autem ò Bardulo & vos alij, vt tam prauam de poeta existimationem habeamus, qui tanta arte, tanto ingenio, tot disciplinis præditus est, quem Plato diuinum vocat: quem gręci bonarum omnium artium inuentores, mox & Romani eadem, qua et imperatores, corona ornari dignum arbitrati sunt: cuius postremo voce oracula ipsa reddi Dij maximi voluere. quam ob causam alius à nobis ò Bardulo & multo dignior finis, quàm qui dicitur, est perquirendus poetæ. videtur, inquit tum Bardulo, sed quisnam alius erit? nunquid forte prodesse, quod video à multis dici, vt delectare & prodesse poetæ velint? Et ille, quærendum quidem & hoc, nã siue coniunctum cum alio, siue separatum ponatur, non satis mihi videtur facere ꝓ fine poetæ. quam ob rẽ quando aiunt studere poetas, vt prosint, potes'ne dicere quænam illa potissimum sint, per quæ poetæ prodesse solent? quid ni, inquit ille, in ꝓmptu enim ferè omnia sunt. nam quæ per Iouem sunt, quæ poetæ non doceãt? illi historiarum copias, locorum descriptiones, regionum naturas, vitæ instituta tradunt, multa de imperatore, de milite, de patrefamilias;

Poetę maximis laudib⁹ digni sunt.

Poetæ finis num alijs ꝓdesse sit, & quomodo.

de

A de republica ſcribũt, de re ruſtica, de nautica, de artibus ac de ijs alijs circa quæ verſamur, de ſyderibus inſuper, ac naturæ rebus, plantiſq;, atq; animalibus, de Deo, de inferis, de vaticinio, de ritu, de antiquitate, atque vt ſummatim dicamus, de ijs omnibus doctrinam videtur facere, vnde qui libet peritiſsimus fieri poſsit: propter quod & Homerus omnem gręciã erudiuiſſe primus dicitur. Tum Naugerius, pulchre inquit, dicis Bardulo, omnibus ferè de rebus poetam doctrinã facere, mire multifariãq; prodeſſe. at illud per Deos mihi dicito, quando poetas hiſtorias docere, loca deſcribere dictum eſt, eſt'ne facultas aliqua, quæ hiſtorias & ſcribere doceat, & ſcribat? tum aliqua, quæ terrarũ ſitus, gentium differentias declaret? aliqua certe, reſpondit Bardulo. Et ille. alia'ne à poetica? B. alia certe vtriuſque. N. Quæ'nam. B. Huius quidẽ geographia, illius vero hiſtorica. N. Cuius igitur per ſe magis officium eſt hiſtorias ſcribere, terrarum loca deſignare, poetæ'ne an eius, qui Hiſtoricus, quiq; geographus dicitur? B. Horum certe magis vt mihi videtur, nã & ab his accipere poetam puto, illos vero per ſe complecti & ex proprio inſtituto. Recte dicis, inquit tum Naugerius, ſed & illud dic rurſus mihi: eſt'ne facultas aliqua, quæ de vitæ inſtitutione conſideret: & aliqua, quæ de republica: aliqua, quæ de re ruſtica? B. omnino. N. Aliæ'ne & hæ à poetica? B. Aliæ prorſus. N. Cuius igitur ĩtereſt vitæ præcepta tra-

Facultates quaſdam eſſe, quarum aliqua Hiſtorias, aliq̃ Terrarũ ſitus, & gentium declarant, à poetica arte diſtĩctas ſicut & aliæ artes.

B dere, de republica ſcribere, de ruſtica, earum'ne, an poetæ? B. Earum ita me dius fidius nam de ijs ſi poeta ſcripſerit, accepiſſe quidem ab ipſis dicam. Ergo, inquit tum Naugerius, ne ſingula proſequamur, itidem cẽſendum eſt & de alijs omnibus, quæ ſupra cõmemoraſti: ſingularum.n. rerum, quę in ſcientiam cadunt, propriæ artes & diſciplinæ ſunt conſtitutæ: hæc quidem de ſeipſo bene regendo, illa de bene regenda domo, alia de republica, de iure ciuili, de ſyderibus, de natura, de Deo, de inferis, de vaticinio, & alijs demum omnibus, quæ longum & ſuperuacuum eſt recenſere. quorum omnium cum propriæ artes & ſcientiæ cuiuſq; ſint conſtitutæ, accipere quidem ab ijs poeta cenſendus eſt, neq; aliter vti, quàm qui mutuo quicquam acceperit, ac bono cõmodoq; alieno ipſe etiã vſui eſſe nitatur. dixerit fortaſſe poeta

Iam clarus occultum Andromedes pater
Oſtendit ignem: iam Procyon furit,
Et ſtella veſani Leonis.

    & illud

Seu Libra, ſeu me Scorpius aſpicit
Formidoloſus, pars violentior
Natalis horæ, ſeu tyrannus

Heſperiæ

Alijs ꝓdeſſe nõ ẽ poetarum proprius finis.

Heſperiæ Capricornus vndæ. C
Sed certe, non quatenus Poeta hæc dixit, ſed accipiens ab Aſtronomo. quam ob rem, quando prodeſſe conductitium quodammodo Poetę eſt, non propriæ facultatis, ſeparandum quidem videtur à primario Poetæ fine & inſtituto per ſe. præſertim ꝗ per hoc nihil poetæ proprium aſsignatur. ſiquidem & alij omnes qui ſcribunt & delectare & prodeſſe docendo volunt, neſcio, & an vobis itidem videatur. Videtur certe, reſpondit Bardulo. verum ſi prodeſſe à primario Poetæ fine ſeiunxerimus, nihil uideo ſupereſſe præter delectationem. ſic autem, vt prius dicebatur, in indigna & ludicra re labemur, niſi forte dixerit quiſpiam Poetam alio modo prodeſſe, ac alij conſueuerunt. alij ſiquidem docendo fortaſſe ꝓſunt, Poetæ vero repræſentando. nam tametſi nõ doceat Poeta, qualis quis eſſe debeat aut imperator, aut miles, aut paterfamilias, aut temperatus, & intẽperatus, & eiuſmodi, repræſentat tamen imperatorem, militem, patrem familias, temperatum, intemperatum, pium, miſericordem, crudelem, timidum, magnanimum, inſolentem, ſuperbum, ſegnem, iracũdum, prudentem, imprudentem, & eius generis alia. ſcis enim Poeticam à Platone & Ariſtotele imitatoriam artem vocari, nihil autem refert, ſiue imitari, ſiue repræſentare dicamus. Qua de cauſa ſunt, qui putent finem poetæ eſſe prodeſſe per imitationem. Probe dicis, reſpondit tum Naugerius. verum de imitatione hac ſiue repræſentatiõe Poetica accurate arbitror eſſe conſiderandum: atque illud in primis eſt inquirendum, vtrum circa omnia, de quibus poeta ſcribit, repræſentatio & imitatio dicatur: dico autem ſi Poeta de ſtellis, de plãtis, de animalibus ſcribat, vtrum & hęc imitatio, quemadmodum illa, quæ perſonas inducit, an propria quædam ſit imitatio Poetæ: puta illa, quæ circa perſonas eſt tantum. hæc enim nõ ab re ſunt inquirenda à nobis. tu vero quid de his putas? Cui Bardulo. Ego, quid putem, nõ poſſum nunc certe dicere. ſed quid prohibet ſi ſingula ponamus, vt videamus, quæ conſequantur? N. Nihil quidem prohibet. B. Ponamus igitur imitationem eſſe, quodcunque Poeta ſcribat: & non ſolum cum perſonas inducit. N. Ponamus quidem. ſed ſi ita poſuerimus, non video, quo pacto poeta ab alijs differat, nequid habeat proprium. nam & alij omnes vtilitatem hanc pręſtare volunt docẽdo quod ſcribunt, & repræſentando legentibus, & audientibus. quòd ſi poeta aliter ipſe aſſequitur, id oportet nos inueſtigare quid ſit, & in quo conſiſtat. nec ſolum carmen debemus adducere per quod ab alijs differat, ſic enim rurſus in puerilia recidemus. quare ponamus alteram partem ſi placet. B. Placet quidem. ponamus igitur certam eſſe materiam poetæ propriam, qua differt à reliquis, qui ſermone vtuntur, puta illam quæ perſonas

Poetę ea repræſentãdo vitæ humanæ ꝓſunt, ꝗ cæteræ artes & facultates docẽt

Prodeſſe ꝑ imitationẽ num proprius poetarũ ſit finis. D

nas

A nas inducit, quæ proprie imitatio dicitur, quod video à multis dici. hoc enim monſtrant Tragœdiæ & Comediæ & ipſa etiam ępea, quæ præcipue & maxime poeta ſcribenda aſſumit: propter quod ſi qui aliam aſſum pſere materiam, non poetas vocãdos cenſent, quemadmodum nec Em pedoclẽ Ariſtoteles vocare voluit. N. Recte dicis Bardulo ita eſſe, qui exiſtiment: quare tanto accuratius res iſta quærenda eſt. Primum autem ſtatuendum eſt duo eſſe, quæ vnuſquiſq; qui ſcribit, aſſumere oportet: alterum eſt materia, hoc eſt res, de quibus dicitur: alterum eſt dicendi modus. Neceſſe igitur eſt qđ poeta proprium habet, & quo ab alijs differt, aut à materia ſola ſumi, aut à modo dicẽdi ſolo, aut ab vtroq; ſimul. à ſola autem materia ſumi, vt ab ea, quæ imitatur perſonas dici quidem (niſi fallor) non poteſt, ita vt eum ſtatim poetam vocemus, qui perſonas eſt imitatus, aut eum non poetam, qui non eſt imitatus: ſic enim & Bauios & Meuios poſſemus in poetarum cenſu ponere, quòd perſonas induxiſſent, & eum appellare ſculptorem, qui marmor aliquod incidiſſet. quod ſi dicas, quanquam poeta non eſt ſimul, ac quis perſonas eſt imitatus, poeta tamen non eſt vocandus ille, qui hanc non aſſumpſit materiã, vt Empedocles, profecto & hoc valde durum videtur. Primum qꝫ Virgilium circa Aeneida poetam eſſe, circa Georgica vero non eſſe valde mirum eſt: deinde nõ ita exiſtimaſſe ipſe etiam Horatius videtur, cum pu

In omni arte duo ſunt attẽdẽda ꝑ illarũ fine, & inſtituto dignoſcendo, materia & dicendi modus.

B blicam omnem, & communem materiam dixit propriam poetæ fieri, ſi poetico more tractetur: quemadmodum & dolium illud priuati iuris fit illius artificis, qui exactam rotunditatem dedit, os non patulum, & alia, quæ communes artifices faciunt. ac demum ego non video, quid plus afferat imitatio perſonarum, q̃ imitatio aliarum rerum: vt earum, quę ſunt à natura. quapropter, ſi tu forte audiuiſti aliquid maius addi, potes nunc dicere. B. Equidem & ipſe hac de re ſæpiſsime admiratus mecum cogitaui, ac ſiquid tandem dici poteſt, hoc mihi præ alijs præſtare videtur imitationem perſonarum, quòd maxime ad prudentiam hominum facit: ſi enim Regem introducat poeta orantem, elegantiam omnem, prudentiam oẽm, decorũ omne repræſentabit. itidem faciet & in imperato re, in milite, in patrefamilias, & breuiter in omnibus alijs: ad id comœdię, ad id tragœdiæ ſunt inſtitutæ, ad id etiam Aepea omnis, qua de cauſa non inepte fortaſſe dicunt qui finẽ poetæ ſtatuunt prodeſſe per imitatio nem. Tum Naugerius. Et ſi quidem concedi poteſt imitationem perſonarum plurimum facere ad prudentiam hominum, non tamen illud concedendum videtur, vt inſtitutum omne poetæ ſit propter prudentiã faciendam, & ob id per ſe tantum illam imitationem procurare: nam cũ duæ partes ſint in homine, voluntas & intellectus, & voluntatis pruden

Poetarũ oẽ inſtitutum eſſe imitationem pſonarum procuratore ad prudẽtiã faciendã, naturaliũ vero rerũ ad cognitionẽ gignendã.

tia ſit finis, intellectus finis cognitio & ĩtellectio, ſi poeta imitetur & naturalia, non tantum perſonas, videbitur quidem omnem finem & omne inſtitutum adimpleſſe, in imitatione quidem perſonarum prudẽtiam faciendo, in illa vero, quæ eſt naturalium & ſimilium, faciendo cognitionem: imitabitur enim & in hoc perfectiones, & excellentias rerum. Po ſtremo dentur tibi omnia, & prodeſſe per imitationem ſit poetę finis ali quis, nondum tamen expreſſum eſt, quod per ſe & proprium eſt poetæ, per quod ab alijs differt. nam & alij quoque id præſtant, ſicuti Hiſtoricus. cum ergo diuerſa ſit imitatio poetæ, & diuerſa hiſtorici, id aſsignare oportet, quo differt poeta ab hiſtorico, & ſiqui alij idem faciunt. magis autem oportebit hoc aſsignare, ſi nulla materia propria poetæ ſit, & omne, quod quocũq; docetur modo, imitatio dicatur. quapropter nullo pacto ponere poſſumus à materia ſola ſumi poetæ finem. Nunc venio ad dicendi modum, qui in poeta longe diuerſus ab alijs eſt: de quo ſimiliter eſt inquirendum, vtrum ratio poetæ ab ipſo ſolo ſumatur, an & materia certa requiratur. & certe ab eo ſolo mihi videtur rationem propriã poetæ ſumi debere, materiam vero nullam eſſe determinatam, niſi forte in vniuerſum, quæ tractata poteſt niteſcere. de principali materia loquor, non de attributis: omnis enim materia poetæ conuenit, dummodo exornari poſsit: modus autem tractandi valde diuerſus eſt ab alijs. atque hoc quidem eſt, quod quærimus, ac nondum nobis inuentum eſt. quare rurſus eſt cogitandum Bardulo, ſiquid aliud occurrat pro fine poetæ, quod nec ſit delectare, aut prodeſſe, ſed maius quid atque præſtantius, quod tamen non poſsit non delectare & prodeſſe. Cui Bardulo. Ita nimirum videtur. non tacebo autem & hoc aliud quod ſubit: nam memini audiuiſſe Actium Syncerum, qui tum multo iunior Pontano erat, bonum illum ſenem de poetæ officio ſolitum percunctari, illum autem tum multa, tum id ſolitum reſpondere, officium poetæ ac finem eſſe appoſite dicere ad admirationem. quod & in eo quoq; dialogo, qui Actius inſcribitur, ſcriptis mandatũ extat. Video, inquit tum Naugerius, ſenſim nobis aperiri poetæ finem. veruntamen, vt tenebras omnes de medio tollamus, conſideremus & hęc quę Pontanus dicebat. neque enim adhuc facere videntur ſatis ad id, quod quærimus. nam non'ne & rhetores & hiſtorici appoſite quoq; dicunt ita, vt & ipſi mirandi etiam videri velint? an oblitus eorum es, quæ Cicero tàm præclara de oratore ſcribit: cui tantã dicendi vim, tantam efficaciam attribuit, vt quò velit audientes rapiat, et impellat, in pietatem, in admirationem, in furorem, in lachrymas demũ ipſas: quin & ipſummet Ciceronem quis vnquam potuit ſine admiratione perlegere? quod quidem nec minus ſolet hiſtorias legentibus euenire.

Non à ſola materia circa quã, verum etiam à modo dicendi proprius poetarũ finis ſumẽdus eſt.

Nũ poetæ finis, quo à cæteris artificibus ſeiũgitur ſit de oĩbus appoſite dicere ad admirationem: vel potius q͞d poeta vniuerſale ipſum contẽpletur, cæteri vero artifices particulare ſeu ſinglare cõſiderent.

A re.quo igitur pacto ò Bardulo in eo, quod est ad admirationē dicere, seiunctum erit poetę officium ab alijs? si enim solos numeros addas, pueri lia iungemus. oportet igitur aliquid aliud venari, quod officium poetæ ac finem ita proprium ostendat, vt alteri nulli conueniat. Et Bardulo, videtur quidem, inquit, sed quod'nam aliud erit? nunquid illud fortasse, quod Aristoteles paucis verbis inuoluit? quod ego quidem subticui hactenus, ꝗ valde obscurum videretur. differre ille poetam ab alijs scribit, ꝗ alij singulare ipsum, poeta vero vniuersale consideret. Hic Naugerius nouam quandam animi hilaritatem vultu ostendens, vicinus quidem, inquit, est nobis Bardulo poetæ finis. sed quoniā multa locuti sumus, quiescendum paulisper videtur, atq; audiendus lyricen noster, vt recreati aliquantulo magis alacriores redeamus ad hos sermones. significauit igitur puero vt aliquid caneret. qui temperata suauiter cithara post dulcem ac breuem sonum, vocem in istæc soluit.

Huc ades ò Thelayra. quid ah quid grandia farra
Aestiuo sub sole teris: medioq; sub æstu
Nec parcis tibi sæua? ah te ne immitis adurat
Syrius: ah teneras ne rumpat pustula palmas.
Demens ò Thelayra patri concede laborem
Cui Cereris cura est: melior te cura Diones
B Sollicitet. tu dum feruet tritura sub æstu,
Dum crepitat seges & multo sonat area pulsu,
Clam te operis furare, & aquas effinge ferendas.
Hic nitidus fons est: hic plurima populus vmbram
Sufficit, & gelidæ summittit frigora ripę.
Vos auræ: Alpinis placidæ de montibus auræ
Hæc illi portate, aut, si pater obstat eunti,
Saltem æstum lenite, grauem lenite laborem.

Hæc cū suauissime cecinisset puer, conuersus in nos Naugerius ita secutus est. video o amici ī paucissimis illis tāti philosophi verbis illucescere, ac patefieri nobis poetæ officium, ac finem: alij siquidē singulare ipsum considerant, poeta vero vniuersale, quasi alij similes sint illi pictori, qui et vultus & reliqua membra imitatur, qualia prorsus in re sunt, poeta vero illi assimiletur qui nō hunc, non illum vult imitari, non vti forte sunt, & defectus multos sustinent, sed vniuersalem, & pulcherrimam ideā artificis sui cōtemplatus res facit, quales esse deceret. quippe omnes quibus bene dicendi facultas tributa est, bene quidē atque apposite dicunt, quantum cuiq; conuenit: sed inter illos hoc interest, ꝗ præter poetam nullus simpliciter bene atque apposite dicit, sed in genere suo tantum, & quātū

Poeta hoc vno ab alijs artificib⁹ diuersus est, quia alij singulare ipm .i. apposite dicere q̄tū cuiq; & fm quod cōuenit, Poeta vero vl'e.i. ideam simplicem pulchritudinibus suis indutam, & de omnib⁹ apposite dicere, non quantū expedit, sed quantum sibi videtur.

attinet ad constitutum sibi finem, hic quidem docendi, ille persuadendi, & siquis alius eiusmodi finis est, poeta vero per se nullo alio mouetur fine nisi simpliciter bene dicendi circa vnumquodque propositũ sibi. vult quidem & ipse & docere & persuadere & de alijs loqui, sed non quantum expedit, & satis est ad explicandam rem: tanq̃ astrictus eo fine. verũ ideam sibi aliam faciens liberam & in vniuersum pulchram, dicendi omnes ornatus, omnes pulchritudines quæret, quæ illi rei attribui possunt. satis forte alteri fuisset de nemore locuturo dicere, aut sicubi nemus est, Virgilio vero non satis, sed ita scripsit

Aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubat vmbra.

Videte per quas pulchritudines nemus depinxit addens accubat, & nigrum crebris ilicibus, & sacra vmbra, quam ob rem recte Pontanus dicebat finem esse poetæ apposite dicere ad admirationem: sed addendum erat, simpliciter & per vniuersalem bene dicendi ideam, vt intelligeremus id, per quod poeta ab omnibus alijs differt, qui apposite loqui student. ij enim singulare imitantur, hoc est rem nudam vti est, poeta vero non hoc, sed simplicem ideam pulchritudinibus suis vestitam, quod vniuersale Aristoteles vocat. si igitur hæc pro poetæ officio facere videntur satis, nos ad alia transibimus: si vero non satis, sed planius agendum videtur, mihi quidem nullus erit labor rem totam à suo fonte deducere. Cui Bardulo, gratissimum quidem, inquit, Naugeri & mihi, & alijs feceris, quando & vacat, & res ita postulat, si de tuo isthoc poeta, vt sese ad alios habet, & quo pacto, & qua de causa solus ipse simpliciter bene dicere voluit, planius egeris, & à suo principio. & ille, morem tibi, & alijs, inquit, geram Bardulo, sed oportebit paulo altius ordiri: non ab re tamen nec iniucunde. Illud igitur in primis dic mihi, putas'ne quicunq; sermone vtũtur, bene etiam recteq; vti omnes? B. Minime quidem Naugeri, qui. n. fieri potest, vt omnes recte vtantur? N. Quinam igitur recte vtuntur? B. Qui peritia quadam & arte dicendi vti valent, aut natura artem imitante. N. Artem igitur ais quandam esse circa sermonẽ? B. Aio equidem. N. Hanc igitur bene dicendi artem putas'ne vnam omnibus, an diuersis diuersam, vt philosopho suam, historico suam, rhetori suam, & poetæ suam, & ita de alijs? B. Diuersis quidem diuersam artem puto. N. Diuersæ igitur artes cum sint, censes'ne ita diuersas esse, vt prorsus in nullo conueniant, an in quibusdam quidem conuenire, quibusdam vero differre? B. Conuenire quidem omnes in aliquibus existimo, quæ communia dicuntur: in aliquibus vero differre, quæ cuique ꝓpria sunt. N. Sed & illud dic mihi, interest'ne alicuius speculari, & complecti illa communia?

Cõem quãdam benedicendi artem esse q̃ oẽs modos benedicẽdi contẽplat, a qua veluti a Domina, & magistra cæteræ sciẽtiæ, & artes suum benedicẽdi modũ quãtũ sibi suffi cit accipiũt

A communia? B. Alicuius certe. N. Tum & alicuius contemplari illa propria? B. Et hoc. N. Cuius igitur intereſt ſpeculari communia? num eius,qui propria,an magis eius,qui communia conſiderat? intereſt ét propria cuiuſque ſpeculari,an diuerſus eſt,qui communia, & qui propria contẽplatur?quod autem quęro tale eſt,vtrũ philoſophus verbi gratia qui ſua vult ſcribere,ꝑpriam habeat artem bene dicẽdi ſpeculari,& ſimul etiam communia reliquis,an qui communia contemplatur, conſideret etiam,quę philoſopho propria ſunt:an philoſophus ſua tantum cõſideret,communia vero alius,nõ ipſe? B. Ex his omnibus Naugeri ego quidem exiſtimo eum,qui cõmunia ſpeculatur,ſpeculari etiam quę cuique propria ſunt.philoſophum autem,qui particularis artifex eſt,nec ſuã artem bene dicendi propriam poſſe conſiderare,nec cõmunia,nec aliorum propria:ſuam autem artem bene dicendi nõ poſſe conſiderare,quoniam aliud eſt noſſe ea, quæ à natura ſunt,aliud bene dicere de ijs: quare communem quandam artem,& diſciplinam eſſe exiſtimo quæ ſimul & quæ communia ſunt omnibus, tradat & quæ cuique propria. Recte exiſtimas,inquit tum Naugerius. eſt enim veluti domina quædam & magiſtra cõmunis ars,quæ in vniuerſum primo formas omnes, & ideas bene dicendi ſpeculatur & docet: quæ mox vbi diuerſos dicendorum fines conſiderauit,etiam ſimul & illud docet,quod cuiq; conuenit: à qua B veluti à fonte quodam quicunq; ſcribit,accipit quod ſibi bene eſt,& conuenit. B. Videtur. N. Similis autem hæc eſt Nauifactoriæ arti: quæ enim nauium formas,ligna,compagines ſpectet, vna quædam communis & magiſtra eſt ars,& qui eam nouit,magiſter & dominus. Rurſus vero ſi magiſter hic diuerſos nauium fines conſideret,& ad eos fines naues formare velit idoneas,hanc quidem portandis oneribus aptam, illã vero fugæ,& celeritati nauigationis,aliam vero piſcationi:hic iã in multa partitus eſt,pluresq; ſibi ſubiectas artes conſtituit,hanc quidem onerarias facere docta,illam triremes,aliam vero lintres. Eodem pacto & qui in vniuerſum bene dicendi ideas nouit, ſi diuerſis finibus permotus ſit, plures ſub ſe bene dicendi artes conſtituit:hunc quidem,qui geſta hominum docere vult,hiſtoricum dicendi peritum,illum vero,qui de natura vult ſcribere,peritum dicendi philoſophum,& ita de alijs.vnde fit vt dominus,& dicendi arbiter fiat,& philoſophus,& hiſtoricus,&alii:hoc eſt conſideret,quæ ad philoſophum,& hiſtoricum,& alios pertinent, quo dijudicare ſciat,quid cuiq; conueniat bene dicturo. B. Ita prorſus ſe res habet. N. Communem igitur hanc bene dicendi principem artem,& magiſtram quo appellabimus nomine:& qui eam profitetur,quem dicemus? B. Oratoriã fortaſſe artem illam appellabimus,& qui eã ꝑfitetur,

Aptiſsimũ ad poeticæ artis dignitatẽ & munus cognoſcendã exẽplum.

oratorem

oratorem vel rhetorem: quando nec aliud nomẽ impositum illi video. C
N. Possumus quidem ita appellare, sed distinguendus erit hic orator dominus atque arbiter bene dicendi ab eo, cui ferè cum populo, & iudicibus res est: nam & ipse Orator & Rhetor appellari vult, plurimum autẽ differunt alter enim seruus est, alter dominus, alter actor, alter præceptor. & illius qui seruus est, finis est persuadere, eius vero qui dominus, finis est ea docere, per quæ bene dicitur, communia quidem omnibus, & illi actori de quo loquimur. quinimo & idem magister & dominus si sua scribere velit, sibi pariter legem imponit, & sibi seruus fit, & pars bene dicendi non secus, ac alij: neque dominus & patronus est nisi quatenus docet, & speculatur. si igitur oratorem, vel rhetorem volumus hunc appellare, nihil quidem prohibet, dum intelligamus dominum ipsum. Ergo huius oratoris (vt cursim eius munera obeamus) officium est voces in primis per quas dicitur & vocum differentias, & naturas considerare, quæ propriæ, & impropriæ, quæ nouæ, quæ antiquæ, nostrates, peregrinæ, vsitatę, dissuetæ, primæ, deriuatæ, simplices, compositæ, trãsumptæ, lenes, asperę, sonoræ, demissæ, musicæ, ĩmusicæ & id genus alia. ad hæc autem & vocum texturas eiusdem est perpendere, & mutare, & transponere, & differentias considerare, & concinnitates earum inuenire, & musicas, & pedes, & numeros, & demũ figuras omnes: & quo adiecto, aut detracto suauior, & insuauior oratio fiat, grauior, vilior, clarior, D obscurior. nec minus rerum, de quibus dicitur, differentias & naturas nouisse eũ decet: quæ magnæ, quæ tenues, pulchrę, turpes, lætæ, tristes, piæ, seriæ, ludicræ, facetæ, infacetæ, dictu faciles, difficiles, & reliquas eius generis differentias. ordines præterea dicendorum considerabit, dispositiones, continuationes, pausas, digressiones, & figuras. omnes caractères præterea animaduertet, qui magni, qui tumidi, qui demissi, qui graues, qui humiles, faciles, difficiles, floridi, sicci, duri, asperi, clari, obscuri, affectati. postremo & eius officij erit dicendarum rerum fines animaduertere, vt disciplinas condere, acta scribere, gratulari, condolere, solari, persuadere, laudare, vituperare, accusare, defendere, affectus animorum mouere, tum & horum omnium loca ponere, vnde vnumquodque eliciatur. Ergo his omnibus ab illo patrono oratore digestis ac constitutis, si ad eum accedat historiæ cuiuspiam scriptor petens, quo pacto apposite scripturus sit quantum sufficiat historiæ, quid putas oratorem hũc sic petenti traditurum? num forte ornatus omnes atq; elegantias dicendi, quas ipse in vniuersum est contemplatus, an id tantum, quod pro eo fine sufficiat? B. Quantum quidem pro eo fine est satis. N. Qm̃ igitur finis eius est gesta scribere ad prudẽtiam, quantum quidem ad hoc pertinet, sat illi

Ex duobus oratorũ generibus qs verus orator, & bene dicendi ars sit.

Peritum dicendi quæ scire oporteat, vt omnibus conuenientem modum tribuat.

Vniuersalis bene dicẽdi artifex q̃tũ singulis artificibus de bene dicendi mõ tribuere debeat.

factum

A factum erit, si propria, si candida, si graui, ac vera oratione vtatur: cui interdum nec sua desit musica. licebit & interdum, vt effingat conciones & non nulla consilia: vt prudentiam maiorem doceat: verum ita licebit, vt grauitatis historiæ, & veritatis nihil detraxerit, reliquas vero pulchritudines illi negabit. Quòd si & philosophus ad eundem oratorem accesserit sua scripturus, & huius quoque res & finem nosse orator ille volet: cui dicet castiori adhuc oratione vtendum, propria autem, & non multis transsumptis, non multis epithetis referta. At si & actor etiam ille, qui rhetor vocari vult, nostrum hunc consulat oratorem, audiet neque sibi ornatus omnes concedi: vtendum autem eleganti quidem oratione, sed non affectata, propria vero atq; efficaci: dispositiones vero & figuras docebit, & argumentationum genera, quibus vti conueniat: loca ostendet vnde animi affectus moueantur, reliqua illi negabit. Vide igitur Bardulo omnes hi coerciti, & astricti sunt fine: nec simpliciter pulchrũ sermonẽ considerant, sed pulchrum in genere suo tantum, quod singulare ab Aristotele appellatur. at vero si aliquis alius sit, qui oratorem hunc nostrum bene dicendi arbitrum, & patronum adeat; dicatq; se loqui de rebus velle, de quibus & alij; sed ita vt nulla gratia, nullus decor, & ornatus sermoni desit, quæ putas oratorem hunc sic petenti daturum? B. Veneres certe omnes, vt vno verbo dicam. N. Hunc autem ita donatum, quo nomi B ne appellabimus? B. Nescio equidem, nisi poetam intelligas. N. Poeta certe hic est, cuius officium erit ac finis nulla eorũ prætermittere, quæ simpliciter pulchrum ac perfectum sermonem faciant: sed video te (nisi è facie fortasse fallor) habere aliquid qđ dubites. B. Non falleris profecto: nam qđ dicis affectare poetam sermonem simpliciter pulchrum, dubitationem quandã mihi ingerit. cum.n. in sermone duo sint (vt dixisti) materia siue res de qbus dicitur, & dicendi modus, si in vtroq; poeta simpliciter pulcher esse vult, in angusto valde erit poetica res. nam primum res ipsæ, q̃ simpliciter pulchrę sunt, paucę admodũ sunt, Dij scilicet, & heroes, & horum actiões, deinde & dicẽdi modus, qui simpliciter & in omnibus pulcher sit, valde rarus erit, & ferè vnus: quare neq; comœdia, neq; tragœdia pars poeticę erunt, neq; ęgloga, & magna lyricorũ pars. tum neq; illud eueniet, qđ supra dicebas, vt materia omnis quantũcunq; publica, propria & poetica fieri posit. N. Recte quidẽ & opportune addubitas, Bardulo. verum ipse cum simpliciter pulchrum sermonẽ dico, ita accipi volo, vt pulchrum illud concordet tñ & conueniat cum re, de qua dicitur & cũ alijs adiectis, & non tantum scđm se pulchrum sit. sicut.n. vestis aurea, q̃q̃ per se pulcherrima sit, apposita tñ rustico nõ modo decorem, & ornatũ non afferet, sed risum concitabit magis: ita & si rebus comicis

Verus poeta is sol⁹ orator est, qui cunctis artificibus, & scriptorib⁹ bene dicendi modum tribuit, cũ sit eius munus circa sermonẽ versari.

Poeta affectare pulchrum sermonẽ q̃uo dicatur.

poeticæ artis partes duę sunt,& quomõ illas exequať

micis maiestatẽ heroicam addas,oĩa facies indecora.hac ergo cõcinitate, C
& cõuenientia si omnia scribas,& comœdia,& lyrica,& alia,partes erũt poeticę si simpliciter pulchra in eo genere elegeris.quippe in omni genere sunt quædam pulchra,quædam pulchriora, quædã pulcherrima , quæ conueniant.qui ergo pulcherrimis vsus fuerit in eo genere, poeta erit,tametsi pulcherrima illa non sint pulcherrima rebus omnibus , & generibus omnibus comparata . sic enim verũ dicis in angusto fore res poeticas genus enim illud absolute pulcherrimum ferè vnũ est,vt forte heroicũ, per illud tamen non semper scribere poeta vult,nec cõuenit , sed satis est illi,si simpliciter pulchris in quolibet genere vtatur.quare ęquiuocatio illius verbi simpliciter te decipiebat: interdum enim significat, quod vniuersaliter absolute tale est,interdum quod tale in suo genere.si igitur satisfaciunt hæc tibi,reuertamur iam ad id,vbi reliquimus poetam cũ oratore illo patrono dicendi loquentem. B. Reuertamur quidem,quãdo satisfaciunt omnia. N. Verum igitur dicebas Bardulo,oratorem illum nostrum veneres omnes sermonis poetę dare.primũ igitur hic voces modulari cœpit, musicas seligere , immusicas omnes reijcere aut abscõdere quantum potuit, transumptas maxime amare,& proprias:ad magnas sono,& ad lenes animaduertere : & in summa ad reliquas earum pulchritudines. tum voluit & pedes cõsiderare & numeros, tum versus facere, & videre, quid cuique ideæ conueniret:ad res vero spectans non nisi pul D
chras,& magnas,quantum dabatur,eligere voluit,ijs nõ nisi pulchra, & miranda attribuere, quæ si deessent,voluit etiam fingere per trãsumpta, per digresiones , per cõparationes perquirere. reliqua porrò quæ ad excellentiam sermonis faciunt,nulla prętermittere.dispositiones,cõtinuationes,figuras & alia ornamenta,quæ præsentis diei nõ sunt:quas omnes vocum rerumq; pulchritudines postquã simul coniunxit & per illas locutus est, miram quãdam sensit,& pene diuinã harmoniam subesse , cui par nulla esset alia,tum & seipsum quodãmodo extra se rapi animaduertit,nec sese continere posse , sed ebacchari non aliter, ac solent in Bacchi & Cibeles sacris,vbi calamo strepit phrix,vbi tympana reboãt.Hinc ille ò amici platonicus apud Ionem furor , quẽ Socrates cœlitus missum putat.non est autem Deus vllus causa furoris huius, sed ipsa musica ingentis cuiusdam atque exultantis admirationis plena,quæ pulsum numeris, velut ęstro impotente cõcitum, nec sese capientem animum quatit : atq; id facit , quod & ecstaticis solet præ admiratione cõtingere. quem ob furorem diuinos,quasi Deo tactos,& vates poetas dixere, & qui de primis rerum inuẽtoribus tractauere,omnem poetarum originem in Deos retulere,Linumq; & Orpheum,& antiquiores illos poetas Deorum filios prodidere.

poetæ his tẽporibus pauci sunt.

Furor poeticus.

poetæ, deorum Filij dicti sunt.

A prodidere. quippe cum iure diuini dici poetæ mereantur: qui ſoli eam dicendi diuinitatem inuenere, qua & Dij per oracula ad homines loqui dignati ſunt. Hæc cum dixiſſet Naugerius, pauliſper ſermonem cõtinuit quaſi cogitabundus: mox rupto ſilentio ita rurſus ſecutus eſt. hic ergo finis ò Bardulo atque officium poetæ conſtituendus eſt, appoſite ſimpliciter dicere ex conuenientibus in vnoquoque. ex quo & illud manifeſtũ eſt neminem eorum, quibus bene dicẽdi facultas eſt, ęquari poetæ poſſe. ſiquidem alij omnes bene quidem atque appoſite fortaſſe dicunt, verum non ſimpliciter, ſed in aliquo tantum, & quãtum pro nudo fine eſt ſatis, poeta vero ſimpliciter ſolus. qua de cauſa quicũque dici poeta volet, qua uis ſibi propoſita re ſciat ornatus omnes, pulchritudines omnes quæ ad eam quocunque modo attinent, ſibi eſſe cognitas oportere: alioqui maximas & pulcherrimas deligere nunquam poterit: quod neceſſarium eſt poetæ, quando neque ille poeta eſt, qui mediocribus vſus fuerit: hac de cauſa ſolis poetis effingere conceſſum eſt. ſi enim rebus pulchra defuerint, & magna, aut eædem res maiores, & venuſtiores ſint euaſuræ adiectis quibuſdam, adijcienda certe ea ſunt, vt tandem pro poetæ fine dicatur. hãc ob cauſam & animata poetæ plurima faciunt: numen rebus pluribus addidere, ſyluis & fontibus venerationem: Deos humanis immiſcent, qm̃ hęc tum magnitudinem, tũ admirationẽ afferre ſermoni ſolẽt.

Poeticæ artis proprius finis.

Quis dicendi peritꝰ poetis æquari poſsit.

Solis poetis effingere ꝯceſſum eſt.

B Sed nos longiori fortaſſe oratione aures veſtras detinuimus, qui parati forte expectabatis percũctari aut adiungere pulchriora. Cui Bardulo (in quem ille finem faciens videbatur conuerſus) equidem, inquit, Naugeri cum magnopere gratulatus poetæ ſum, qui paulo ante quaſi deſipere videbatur mihi: tum tuæ orationi nihil addendum puto. cuncta tamẽ bene perorata cenſebo, ſi hoc in filo vnum hunc nodum explicatum mihi reddideris. eſto enim poetam mire, appoſite, muſiciſsime dicere, atq; hoc eſſe officium illius, cuius tamen vtilitatis, aut vſus per Deos id nam eſt Naugeri? dictum eſt enim in primis (ſi recte memini) poetam non ex propoſito ſed conductitio quodam munere prodeſſe: igitur quanq̃ pulcherrimus, & diuinus etiam ſit poetarum ſermo, dum tñ ad nihil vtilis ꝑ ſe ſit, niſi eo fortaſſe ꝙ delectat, rurſus in puerilia relabi videmur. quem admodum igitur & nauifactoriæ artis tuus ille magiſter, vbi naues omnes conſtituiſſet, quæ ad finem aliquem atque vſum confici poſſent, onerarias, triremes, & lintres, ſi poſtremo ingentem quandam & formoſiſſimam nauim ſtruere velit ad nihil autem vtilem, operam quidem & dies perderet: ita à tuo illo oratore dicendi domino conſtitutis alijs artibus, quæ bene dicendo eſſe vſui poſſunt, ſi poſtremo poeta exiliat, fruſtra quidem pallere, ſeſe à republica abdicare, diſciplinas omnes diſquirere,

De poeticæ artis ſuper oẽs alias artes, & ſcĩas vtilitate, & excellẽtia. nũ itẽ quæcunq; effingendo ſcribunt poetæ vera aliquo pacto ſint, quos ẽt poetas à repub. excludebat Plato.

Poeticã artem quã maxime vtilẽ eſſe.

C

videbitur mihi:si tandem eò res cadat, vt pulcherrimum quidem, & diuinum etiam (si ita vocare libet) cantum edat, vtilem autē ad nihil. nam eum quidem, qui rei rusticæ perdiscendæ desiderio mouetur, non aditurum puto aut Hesiodum aut Maronem, sed aut Magonem magis Carthaginensem, aut Varronē. nec similiter qui vitæ erudimenta sectatur, ad Homerū confugiturū, sed ad academiam magis & Stoicos. ad Theophrastum uero & Aristotelem, non ad Empedoclem & Lucretium, qui rerū naturas nosse voluerit. quare ipso sciendi desiderio ab omnibus poetam relictum iri video, ad voluptatem solam perlegendū, quo pacto saturi solent iubere secundas mensas accedere. Hic subridens Naugerius num tibi, inquit, Bardulo philosophia magna quędam & diuina scientia videtur? B. Videtur quidem. N. Quisnam igitur, si hominum commoda & vtilitates spectes, vsui magis venire uidetur tibi, philosophus'ne an faber lignarius & architectus? B. Hi certe magis. N. At tu quisnā fieri malles, faber'ne & architectus, an philosophus? B. Philosophus certe magis. N. Eadem ergo & de poeta ò Bardulo dicenda sunt, quę de philosopho. nam profectò si ad usus ciuitatum, & necessaria spectemus, longe inutilior erit poeta, quàm multi alij, sicuti & philosophus. disciplinarum enim & artium quædam utiles uocantur, quædam uenerabiles, quę & liberales dicūtur, quòd liberis & ingenuis hominibus dignę sunt. Verum enim uero ò amice Bardulo, & uos alij, quāquam ita sit de poeta, ut uulgari illa utilitate quàm plurimis cedat, si tamen ostenderimus inter omnes, qui dicendo utiles esse solent, poetam omnium vtilissimum esse, & maxime prodesse, quatenus quisque scribit, quid dicetis?

Poetæ ac philosophi esse omnes vellent, & si humanæ vitæ īutiles prorsus esse videant.

D

B Mira promittis Naugeri: sed cur dictum est, quatenus quisque scribit? N Idcirco quidem ò Bardulo adiectum est, quia duo cum sint in sermone, cognitio & peritia rerū, de quibus dicitur, & dicendi modus; ego quidem nunc nō comparo poetam alijs circa peritiam rerum, de quibus dicitur: sed comparo genus dicendi solum, ac dico genus dicendi utilissimum omnium esse, & maxime prodesse: quin & plura docere, & pulchriora, & meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere: ac rem ut promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. duo igitur prædicta cum circa sermonem uersentur, primum de modo ipso dicendi loquamur, mox de rebus dicemus. ac certe si verum est, quod diximus, poetā circa simpliciter pulchrum uersari sermonē, hinc primum apparere potest, cuius utilitatis sit poetarum sermo, quatenus sermo est. in ipso enim est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte. quoniam autem qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquum & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare

Poeta inter oēs qui ī dicēdo vtiles esse consuecuerunt, vtilissimus est ac maxime ꝓdesse quatenus quisque scribit.

Maxima ē ſmōis poetici vtilitas.

dicare

A dicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent. si igitur magnum quiddã atq; optabile est sermo, per quem à cæteris animalibus homo differt, & inter homines alter ab altero; magnam certe utilitatem consecutus est qui excellētias, elegantias, & pulchritudines sermonis nouit. adde q; qui poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetæ est. nunc ad res ueniamus. in quibus dictũ est sicut in modo dicendi, ita & in ijs poetam pulchritudinē, & excellentiam nullã, quæ attribui rebus possit, prętermittere. si igitur ea imitetur, quę ad uoluntatē attinent, & prudentiã ac virtutes alias facere possunt, incōparabilis profectò utilitas est, quã præstat hęc imitatio, & reprę sentatio: exempla enim, & ea quę in re uidemus, multo prudentiores, & longe practicos magis nos faciunt, q̃ quæ docemur. nihil autē refert siue Imperatorem sic & sic consulere pro victoria videamus, siue inducatur à poeta. atq; ita de alijs dicatur. qm̃ igitur maxima in vno quoque & pulcherrima sectatur, hinc fit, vt plura in ijs quę ad prudentiã, & alias virtutes pertinent, demonstret genus dicendi poetarũ. propter eandē causam & si ea imitetur, quæ ad intellectum attinent, plura quoq; docet: qm̃ pulchritudinem nullam omittit quę attribui rebus possit: cum alij omnes in angusto valde versentur, vtpote qui non omnes, sed quasdã solũ pulchritudines sectentur: cuius signũ esse potest, q; qui Troianum excidium nuda & restricta oratione scripsere, breui uolumine totã historiam cōplexi

B sunt: Homerus autem Iliadem conflauit: & Varro Catoque paucissimis chartis præcepta rei rusticæ explicuere, Maro vero Georgica condidit. quare longe plura sunt quę docent poetę, q̃ quiuis alius propter dictam à nobis causam. B. At vide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri. plura. n. fortasse dicis ea ēt accipiendo, quæ extra rem sunt: quam video fabulam à quibusdam dici: quantũ vero ad propriam cognitionem eius rei, quæ docetur, nescio qũo plura à poeta tradãtur: præsertim cum supra dictum sit multa à poeta ex intento reijci: qđ & in Virgilio & alijs est videre: qui paucissima quidem quantũ ad rem ipsam attinet, prosequũtur, multa alia adijcientes ad ornatum: sicuti & pictores faciũt: qui vbi quod primo intendunt, pinxere, aut hominem, aut equũ, aut aliud, tum lacus & montes, & viridaria circumpingunt, & addunt ad ornamentum. N. Negare quidē nō debemus multa à poeta reijci ex intēto, ea scilicet quę aut turpia sunt, aut tractata (vt diximus) nitescere non possunt: verũ si ijs quæ reijciuntur ea cōparentur, quę addunt ab ipso, longe plura hęc sunt. quare plura omnino poeta docet, q̃ quis alius. Quòd vero addita illa sint extra rem, cōsiderare oportet Bardulo quid tu intelligas extra rem esse. si n. extra rem intelligas ea, quę extra singulare & nudã rem superaddunt,

Poetæ, quã vtilitatē ex rebus, circa quas versãtur, homini bus afferãt.

Poeta quò addicēdi genus oēs in docendo excedit, & plura docet.

Quæcunq; poetæ exornationis cã extra rē circa quodcunque dicere videntur, ad perfectiorē rei notitiã ducunt.

profecto sic ēt sat erit plebeio sermone vti ad explicandas res: reliquæ.n. C
elegantiæ necessariæ non sunt. similiter & domibus si colūnæ addantur,
si peristilia & alia, extra rem erunt: sufficit enim pro fine domus, quæ ab
imbribus & frigoribus nos defendat, simplex domus. at uero si res ipsas
consideremus tales, quales esse deceret, & quantum ad perfectionem spe
ctat, illa quidem addita non solum extra rem nō erunt, sed essentialia &
necessaria. an debemus putare nobilium uestes extra rem esse, cum suffi-
ciāt rusticanæ? non'ne uides sicut in ijs, quæ à natura sunt, sua est perfectio
& decor, ita & in ijs esse, quæ ab arte sunt? quam perfectionē & decorem
soli magni artifices norunt: quæ si à rebus auferas, profecto animā quodā
modo propriā ijs abstulisti. quare quæ & pictores & poetæ rebus addunt
ad perfectionē, non extra rem sunt, si rem consideres non nudam (ut ple
bei artifices, aut qui sine aliquo coerciti & astricti sunt, faciunt) sed perfe-
ctam & animatam: qualem cōsiderant summi artifices, præcipue autem
ex omnibus poeta, qui admirandus in omnibus esse uult. si ergo illa re-
bus attributa perfectionem & nobilitatem rerū ostendunt, non'ne utili-
tas magna quidē & exoptanda à cunctis censeri debet? quapropter ut ad
rem nostram reuertamur, manifestum esse potest, quod primum promisi
mōstrare, plura à poeta doceri, q̄ à quouis alio, qui scribūt. sequitur, ut iā
& illud monstremus, pulchriora esse, q̄ à poeta docentur. qđ quidem ar
bitror à te sine multa difficultate cōcedendū. siquidem dictum est alios D
sermonē ƒm aliquid tantum & in parte pulchrū affectare, poetam vero
simpliciter pulchrum: dico aūt pulchrum & quantum ad res, & quantū
ad dicendi modū. siquid tñ & in hoc dubitas audacter proferto. B. Equi
dē non satis scio Naugeri, an ita facile tibi concedā pulchriora esse, quę
poeta imitatur & sumit: qñ illa quæ tu pulchra vocas, pręcipue illa sunt, q̄
à poetis superadduntur, quę & fabulę dicuntur. oīa quidem partim effi-
cta, partim ēt falsa, & supra veritatē. nā ꝙ multa effingant poetę, q̄ nullo
pacto sūt, tute ēt dixisti. ꝙ vero & aperte falsa, & impudenter quidē assu-
mant, manifestū esse potest in ijs quę de Aenea, & Didone Virg. scribit:
quos constat multo tp̄e discretos fuisse. quæ oīa cum falsa sint, ego quidē
non video, qūo pulchra esse possunt. falsum.n. omne turpe est, cum ex ijs
constet, quę non sunt: quare & nulla vtilitas esse videtur in addiscēdo fal
sa. Ignosces tñ mihi Naugeri, si peruicacior aliquantisper sim in tuū poe-
tam. N. Dānat nimirum peruicaciā. Socrates inter amicos, eādem tñ to
lerat, cum gratia veritatis inquirendę cōmittitur: quare nō venia Bardu-
lo, sed cōmendatione magis dignus es, qui tàm nauiter ꝓ inquirenda ve
ritate contēdas. Duo aūt videris obijcere in poetas Bardulo, alterum ꝙ
multa effingāt, alterum ꝙ & aperte falsa assumant. vtrunq; aūt cum ex ijs
constet,

Plura & vtiliora doceāt poetę q̄ quiuis alius artifex.

A cõſtet,q̃ non ſunt,pulchrum eſſe non põt.primùm aũt de ijs,quę effingũtur dicamus:in quo illud in primis ſciendũ eſt,neq; oĩa effingi decere,neque ab oĩbus.In vniuerſum aũt nihil effingendum eſt aut aſſumendum ab eo,qui poeta dici meretur,quod aperte à veritate alienũ ſit:quẽadmodum video à nõ nullis fieri,qui & flumina ſiccari amantiũ incendijs ſcribunt,naues ſuſpirijs pelli,& ſimilia.oĩa vero quę effingi licet,aut alia per apparentiã ſunt,aut ſignificatione,&alegorijs talia,aut ſm opiniones hominum vel oĩum,vel multorum:alia talia ſunt ſcd̃m vniuerſale ipſum, & ideã ſimpliciter pulchram, non ſcd̃m ſingulare.per apparentiã quidẽ ſunt,vt illud, Ter cœlũ illiſum,& rorantia vidimus aſtra : ſignificatione vero & alegorijs, vt fabulę,præſertim antiquę,quarũ aliæ myſteria quędam ſacrificiorũ & religionum ſignificant,quædã naturas reconditas rerum,quas non ab oĩbus intelligi voluere:aliæ notant hiſtorias quaſdã regum & eorũ vitia,aut virtutes.transformari vero figuras antiqua opinio fuit,lucos eſſe ſanctos,tutelã fluminum & fontium eſſe Deos quoſdam, quoſdã habere noſtri curã,vt Lares &Penates,Panes,& Satyros fuiſſe,et Syluanos nõ pręter opinionem mortaliũ fuit:Deos cũ hominibus cõuerſari,cũ ijs loqui,quoſdam & cũ mulieribus coire receptum fuit: eadẽ exiſtimatio de oraculis,de auſpicijs habita,atq; hęc ferè & ſimilia ſunt,quę à poetis finguntur.quæ vero adduntur ſupra ſingulare,oĩa à natura rei tra-

B huntur aut per tranſumptionẽ,aut per epitheta,aut per alia,quę ad ſimplicẽ naturã attinẽt, attributa à cauſis, ab effectibus,& eiuſmodi alijs cõuenietijs.Falſum igitur nullũ horũ dici debet: falſum.n.eſt, quod nullo modo eſt.hæc aũt aliquo modo ſunt,aut per apparentiã, aut per ſignificationem,aut ſcd̃m opiniones hominum,aut ſcd̃m vniuerſale:quare nec mendaces poetas dicere æquum eſt,quippe qui,vt nomẽ quoq; indicat,ꝑfectores ſunt magis. De ijs vero, q̃ aperte falſa dicebas,ut de Didone & Aenea,ſcire debes à poeta nunq̃ aſſumi apte & vulgo falſa:ſed ſiqua forte aſſumuntur,oĩa eiuſmodi ſunt,vt non facile cõfutari poſsint : ſed ſunt aut longa tp̃is intercapedine oblita,aut valde obſcura,aut valde externa & longinqua.ea vero,quę & uiuentes & ꝓpinqui poſſunt apte redarguere,& falſa iudicare,nemo quidẽ qui vere poeta ſit,vnq̃ aſſumet : mendacium.n.oẽ turpe eſt,& admirationem amittit . quare ne deinceps dicito falſa à poeta aſſumi.iamq; qn̄ & plura,& pulchriora monſtrauimus docere poetam,quod poſtremo ſupereſt oſtendamus,meliora ẽt eſſe,quæ ſcribit:meliora aũt voco,quę cum perfectiora ſint, sũt ẽt nobis chara magis, & grata.Quòd aũt perfectiora ſint,demonſtratione nõ indiget:qn̄ monſtratum eſt poetam circa ſimpliciter pulchra & maxima verſari:chariora vero nobis,& accepta magis eſſe hoc vno exẽplo doceri poteſt.ſi.n.philo ſophus

Quæ effingunt a poetis a veritate aliena ꝑſus eſſe non debent.

Quæ effingunt poetæ multipliciter vera ſunt.

Didonis, & Aeneæ Fabulę an veræ ſint.

Grata etcharamagis tradunt nobis poetæ,q̃ cæteri artifices.

ſophus quiſpiã nos erudiens ſimplici oratione doceat mẽtẽ quandã eſſe per omnia diffuſam, adamabo quidem rem iſthanc, vtpote rem magnã edoctus. at vero ſi idẽ ille poetico modo eãdẽ mihi rẽ referat, & declaret C

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes
Lucentemq; globum lunæ titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Si inq̃ eandem rẽ hoc pacto referat mihi, non adamabo ſolũ, ſed admirabor: & diuinũ neſcio quid in aĩum mihi ĩmiſſum exiſtimabo. quam ob rẽ ò amici ſi poeta plura docet, ſi pulchriora, ſi chara magis, non eſt arbitrãdum ita eſſe, vt paulo ante aiebas Bardulo, muſicũ quidẽ & diuinum cãtum edere, vtilem aũt ad nihil: qñ incredibilis & incõparabilis eſt ea vtilitas, quã poetæ afferunt, ſi recte intelligãtur. quinimo & hoc aliud addã Bardulo qđ Dijs teſtibus ſyluæ huius affirmo, ſancioq;, nulli ſi forẽt poetæ, non habere mundi pulchritudines, qui eas noſſent: qđ quibuſdam nationibus accidit, vbi poetæ non ſunt, neq; ẽt elegantiæ vrbanitates've vllæ, nec pulchrum quicq̃. Dico autẽ poetã nunc non ſolũ, qui ſcribit, & numeros condit, ſed & illum, qui natura poeta eſt, tametſi nihil ſcribat. eſt aũt ille natura poeta, qui aptus eſt veris rerum pulchritudinibus capi moueriq;, et (ſiqñ loqui accidit) per illas loqui, & ſcribere poteſt. pulchritudinum vero aliæ veræ ſunt, aliȩ apparent. poeta aũt eſt, qui veris mouetur. ſunt & artificum omniũ alij poetæ natura, alij non: poetæ quidẽ, qui ad ideã proprij artificij reſpicientes nullã pulchritudinẽ prætermittere volunt. ad propoſitũ ergo reuertẽdo ſi nauifactor ille Bardulo magiſter & dñs, quẽ ſupra dicebas, vbi ingẽtẽ illam & pulcherrimã nauim cõſtruxiſſet, ac talẽ pariter conſtituiſſet, vt ſimul ẽt valde vtilis foret, nõ'ne prȩter pulchritudinẽ admiranda quoq; videretur, & magnopere deſideranda, ꝙ adeo vtilis foret? B. Oĩno. N. Ergo & poetã ꝙ primum de omnibus rebus ſcribat, deinde non tm̃ ipſas, ſed & oẽs earum pulchritudines ꝓſequatur & doceat, doceat aũt tam diuino, tam admirãdo dicendi modo quis non veneretur, & veluti Deũ quendam exiſtimet? adibit autem illũ & qui res ruſticas noſſe volet, & qui res naturæ, et qui vitæ erudimẽta, & alij, ſi de his poeta ſcripſerit: verũ non illi adibunt qui nudas & quodã modo rudes nouiſſe res volent, ſed qui perfectas, & pulchritudinibus ſuis ornatas quaſi viuẽtes ſpectare ſtuduerint: quare nõ ita eſt Bardulo vt ſupra aiebas, poetam tanq̃ bellarium quoddã ad voluptatẽ ſolam vocari: nec ſuperfluum quiddã molitum putare debes Virgil. ꝙ de eadẽ re ſcripſerit, de qua & Cato, & Varro, & alij prius cõmentaria ediderant. non enim propter hoc abſtinuiſſe poetam decuit: ſed & ſibi ſcribendum fuit, D

Verus poeta quis eſſe dicatur. nũ ille qui natura, an qui dignum aliquid poeticẽ tradit.

A poetis omnes accipiunt, quid dignum aliquid pfectiſſimo modo cognoſcere cupiunt.

ne

A ne earũ rerũ pulchritudines, quæ tot relictæ ab alijs fuerant, perpetuò in tenebris iacerent. Videbatur his dictis Naugerius intermissionẽ orationi factutus: cũ Bardulo magnifice, inquit, Naugeri pro poeta nauatum est: & certe bene peracta mihi uideretur dies, si vmbræ pauxillũ nescio quid, quod adhuc reliquũ est, de animo mihi leuaueris. Quidnam illud est, respondit Naugerius. & ille, dicã, inquit. nã per Deos quid causę est, quid iniuriæ, si diuinus, si admirandus, si & adeo vtilis poeta est, cur tamen Plato & iustus quidẽ & poetarũ etiam amicus sua à rep. poetam arcet, neq; vllo cõmercio sibi coniungi sinit? Cui subridens Naugerius inquit, bñ abs te factum Bardulo nunc est, qui hæc in mediũ induxeris: nunquam enim hodie contentus recessisset poeta à nobis, nisi postremò expurgatus & hac macula abijsset. non sum nescius Platonem nolle ad magnam illam & admirabilem rempublicam suam poetam accedere, sed iubere, vt ad alias ciuitates se transferat. quã rem cum mecũ ipse cõsidero, tria potissimũ mihi illa uidẽtur, quę obijcit in poetas Plato. Primũ quidẽ ꝙ, cũ sit imitator poeta, illas ignoret res, de quibus dicit. et si enim magnifice loqui potest, & omnia miranda facere, res tamen nescit: qm̃ imitationis natura est, vt illa nesciat quæ imitatur. quippe tres sunt ideæ rerũ, vna in eo, qui fines noscit, & res ordinat ad finem: vt musicus: qui citharam ordinat, & finem noscit cur talẽ ordinet: alia idea est in eo, qui fa-

B cere quidẽ res scit, finem autem non noscit: vt faber lignarius. tertia in eo est, qui imitatur, qui nec facere quidẽ scit, nec finẽ nouit, vt poeta, & pictor. Secundũ uero quod Plato obijcit, illud est, ꝙ imitatio semper in peiora prolabitur. vnde & tertiũ enascitur, ꝙ poetę sæpissime indecẽtia scribãt, & secus Dijs & heroibus tribuãt, ac par est. Iustũ igitur ò amici vr̃, vt de his rationẽ diligenter habeamus, qm̃ & ipse Plato poetarum amicos rogat, vt ipsos defendant. nos quidem poetę non sumus, sed poetarũ amici. quare nostrũ esse ducimus amicorũ partes tueri. In primis igitur cum Plato dicit nescire poetas res, de quibus scribunt tam magnifice, si quidẽ dicit nescire, quatenus poetæ sunt & periti dicendi, verũ profectò dicit: si vero oĩno nescire dicit, verũ quidẽ nõ astruit. diximus enim oportere nõ solũ poetã, sed quicunq; rem ullã docent, illã nouisse. nihil autẽ refert an nesciat quatenus dicẽdi peritus: nã neq; philosophus ipse quatenus dicẽdi peritus, scit res naturæ, sed quatenus res illas edoctus: nec qui historias eloquẽter scribit quatenus eloquẽs scit ea quæ scribit, sed quatenus ea doctus. igit̃ & poeta si de re rustica aut de natura scribat, quatenus q̃dẽ poeta et dicẽdi peritus res illas nescit, scit autẽ quatenus ea edoctus. scire aũt necesse est, si q̃dẽ docere vult: nec scire tm̃ necesse ẽ, sed exactissime scire: alioqui pulchritudines & perfectiones earũ rerũ nunq̃ deligere poterit.

quòd

Quos poetas a repub. excludebat Plato.

Poetę num scıãt ea, circa quę versantur.

poeta quo dicendi peritus nescit ea de quib⁹ scribit.

quòd si & ipsum Platonē, dum dialogizat, & tàm eloquenter loquitur, C
percunctemur, an & ipse sciat quę scribat: atq; equidē se scire arbitror rn̄surum. si vero rursus percunctemur, vtrū sciat quatenus orator tantus, & eloquentiæ peritus: minime quidē puto dicturum, sed quatenus philosophus: oportere aūt docentem illa scire, & à philosopho didicisse. ita ergo & nos de poeta dicemus, nescire quidem, quatenus poeta est & imitator, oportere aūt scire quę scribit & à philosopho didicisse, aut alio. scit igitur inquantū philosophus: bene scribit, inquantū poeta. ac per hæc satisfactū Platoni puto: qm̄ partim verum dicit, nescire poetā quę scribit, quatenus poeta est, partim non verū, si omnino nescire puat: scit. n. inquantum philosophi res edoctus, aut gesta hominum, aut alia quæ docet. Quòd autē imitationis natura semper in peiora ꝓlabatur, hoc quidē dicimus accidere non artis vitio, sed eorū, qui arte abutuntur. nā certe verum est à multis poetarū turpia multa & indecentia scribi: quos iure non solū à repub. sua arcendos Plato censet, sed ab oībus arceri æquum est. si igitur Platoni auferendus vr̄ Achilles eiulans in littore maris, pugnis se cædens, & barbam euellens: si & Iuppiter præ impatientia expectādi sibi tractans virilia: & nos quidē auferendos clamabimus. at Aeneā spem vultu simulātem, corde aūt altum dolorem prementē neq; ipse, vt opinor, Plato neq; nos auferendū dicemus. In vniuersum autem si oēs comicos, omnes tragicos excludi à sua repub. volet Plato, & nos bn̄factum dicemus in ea repub. in qua fortasse neq; philosophos curabit esse contēplationi & ocio nimis deditos. hos aūt mittemus ad eas resp. quas Aristot. instituerit. D

Nū imitatio in peiora ꝓlabat.

Epilogonium dictorum.

Hęc sunt ò amici, quæ de poeta ipso & poetæ officio ac fine dicenda nobis vobis visa sunt ꝑ concesso nobis tpe: quorū oīm si per breuē definitionem volumus epilogū facere, omnesq; fines eius cōprehendere, tam illum gratia cuius mouetur, q̄ quo exequitur eū finem, & quo ab alijs oībus differt, dicemus poetę finē esse delectare, & ꝓdesse imitando in vnoquoq; maxima et pulcherrima per genus dicendi simpliciter pulchrum ex conuenientibus. verum ex his vniuersalem quandam fortasse ideam poetæ videre datur, ipsum autem exacte introspicere non cōceditur nisi et mēbra eius expressa singula demonstrarentur. quapropter ad prædicta reliquum esset circa singulas orationis partes ostēdere, quę ipse sibi ꝓpria faciat, et quibus ab alijs differat: primo circa voces simplices, tū circa earum texturas, et figuras, et musicas: et q̄uo ipse aliter narret, aliter describat, aliter cōtinuet, aliter digrediatur, aliter disponat, et loca accipiat, et dicendorum fines exequatur, et quomodo imitetur, quę reijciat, quæ recipiat, et alia eius generis multa, quibus vna dies integra non esset satis. Tempus est diem claudere, et iubere poetam valere.

HIERONYMI FRACASTORII TVRRIVS SIVE DE INTELLECTIONE DIALOGVS.

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

LIBER PRIMVS.

VO cum præcipua ſint RHAMNVSI optime, quibus homo non ſolum cęteris animalibus, ſed inter homines alter alteri longe pręſtat, ſcientia & locutio, locutionis quidem modum pręſtantiſsimum eſſe illú, quo Poeta loquitur, oſtendit illa diſputatione Naugerius, quam de Poeta & Poetæ fine atq; officio tam fœliciter die vna in Baldi receſsibus habuit. Scientiarum vero maxima quidē atq; homine præcipue digna illa mihi videtur, quæ de natura eſt philoſophia. mathematicę enim, tam & ſi certitudinē quandam præſtant, & multa etiam docent, circa tamen humilia quædam, & haud magnifacienda verſantur. contra vero antiqua illa Theologia, quę tum diuina, tum prima Philoſophia vocatur, nobilia quidē ac ſempiterna ſpeculatur. verum ex ijs tam pauca ſunt, quæ cognoſci à nobis valeāt, tum et de illis tā incerta quoque cognitio eſt, vt penè fateri poſsimus aut nullam, aut certe quàm minimam ad nos de ijs rebus cognitionem perueniſſe. At vero quæ natura cōſtant, & nobilia quidem ſunt, vt pote ſubſtantiæ & corpora, cœlumq; atque animalia, tum & certitudinem non paruam habent, & infinita ferè ſunt, quæ ſciri poſsint: ſiquidem vbiq; natura eſt, quoquo vertamur, quicquid videamus audiamusq;: propter quæ Philoſophia, quæ de hiſce eſt, inter alias maxima & digniſsima cenſeri debet. Ex omnibus vero, quæ natura conſtant, cum ea ſint perfectiſſima, quæ intellectione vigent, propter ipſam intellectionem, merito ea quæ de intellectione eſt cōtemplatio, homine præcipue digna debet exiſtimari. Quoniam igitur à ſermonibus de Poetica à Naugerio habitis Io. Baptiſta Turrius & copioſe & accurate de intellectione diſputauit, quid eſſet, & qūo vnaquæq; in nobis fieret: cumq; iam ad te ſcripſerim ſermones illos, quos prima die de Poetica Naugerius habuit, reliquum eſt, vt & illos ad te tradam, quos deinceps Turrius de intellectione tractauit. quod non minus tibi iucundū fore arbitror, qui non minus quàm

De intellectione, vt omnem aię humanę cognitionē interiorē cōprehendit, tractare digniſsimum eſſe.

Naturalis & ſcientia ſciētiaꝝ omnium homine ipſo digniſsima ē.

Inter naturalis ſciētiæ partes ea, q̄ de intellectione, digniſsima ē.

Poeticis rebus,omni ſemper Philoſophia fueris delectatus: ea præcipue quæ circa animam & animæ operationes verſatur. de quarum amplißima ſi nunc tu audias ab eo diſputari,cum quo tanta tibi interceſſerat amicitia,equidem neſcio,quid gratius quid'ue optatius à te auſcultari poſsit, aut legi. Igitur cum perfectis ſermonibus de Poetica magna eſſet omnibus expectatio eorum,quos die ſequenti Turrius ſeſe habiturum de Intellectione promiſerat;iamq; peracta nocte cum primum illuxiſſet dies; placuit omnibus conſuetum ad fontẽ reuerti, vbi ora manusq; lauimus. mox Turrio viſum eſt ſecedere ſecretiorem in ſyluam, quæ nec longe aberat,quòd paſtores conſueuiſſent ad eum fontem matutinis horis accedere.ergo ea in ſylua quietißimum locum nacti cum in corona conſediſſemus,Turrius, in quem oculos omnes conuerteramus,ita occepit. C

Intellectionis cõtẽplatio difficillima eſt.

Heri ò amici Poeta Naugerij animum noſtrum prima quadam purificatione luſtrauit.meum eſſet hodie ſecundam purgationem adhibere, ſi fieri per me poſſet: quod quantum ſucceſſurum ſit nobis, equidem nõ ſatis ſcio:quoniam nec elocutionem illam Naugerij, nec placidã illam materiam adeſſe mihi video.verum quoad attinet ad elocutionem,non valde graue videretur,quando nec res,de qua agimus,eam ſermonis curam expoſcit, ſed ſimplicius tractari vult. materia vero ipſa me terret, quæ cum difficillima ſcitu eſt, tum laborioſißima explicatu.videntur enim Dij partem hanc noſtri,quem intellectum dicimus,in abditißimo poſuiſſe:vt vnuſquiſq; noſtrum eo vteretur quotidie: quo autem pacto vteretur,nemo quidem vtiq; ſciret.eſt autem diuina certe & ſacra quædam res hæc,quam attentare nunc nitimur,qua ſola, Dijs ipſis ſimiles videmur fieri,ipſisq; aſſociari:qua homo deniq; vniuerſi huius,quem mundum dicimus,ſpeciem quandam & ſimilitudinem præ ſe fert:quin vnus quodam modo mundus eſt,in quo res omnes,quæ vbiq; ſunt,cœlum, ſydera,inane,maria,terræ,montes,ſyluæ,animalia & reliqua omnia repoſita ſunt. nam certe mens ex mundo quodam conſtare videtur. D

Quę nã cõtemplari ac ſcire de ipſa ĩtellectione oporteat in pręſenti tractatione.

De ipſa autem Mente & Intellectu, quo modo ſit noſtri pars, & cuius naturæ,nihil nunc inquirimus, ſed operationes tantum illius,quatenus in nobis fiunt, proſequemur: quæ ſint, & quot, & quo pacto fiant,quas omnes communi quodam vocabulo intellectionis comprehendimus:per intellectionem intelligentes cognitionem omnem, quæ poſt ſenſus ab anima introrſum fit, quod & nomen quidem ſignificat. mox diſtinguemus,quæ proprie intellectio ſit appellanda,& quis intellectus & mens.porrò de ſenſibus ipſis & eorum cognitione nihil etiam nobis agendum erit,ſed ſupponendum. neq; illud pariter perſcrutabimur, vtrum in corde intellectio fiat,an in cerebro,ſed ſupponentes in cerebro

aut

A aut omnem cognitionem fieri, aut initiari. de intellectione quidem quatenus in cerebro fit, inquisitionem faciemus.

De specierum intelligibiliũ ad intellectionem necessitate, natura, & subiecto.

In primis autem constare inter nos debet cognitionem omnem per rerum simulachra fieri, quæ aliqui spectra vocauere: nos in scholis nostris species rerum appellamus. quo vocabulo tanquam magis familiari, & nos deinceps vtemur. per has enim species cognitionem rerum fieri constare debet, quoniam & sensus per easdem fiunt, & memoria indicationem quandam præbet. quandoquidem rebus ipsis absentibus nihilominus earum recordamur, quòd nõ aliter fieri potest quàm remanente in anima simulachro earum & specie, quæ prius intellectionem fecerat. præterea intelligendo manifestum est mutari animam ab eo, quod prius erat, cum non intelligeret: hanc autem mutationem, non potest res ipsa facere, quæ extra est, & solet obiectum vocari: quoniã per se & proxime non attingit animam: sed neq; anima sese ipsa mutat. necesse igitur est demitti aliquid ab obiecto, quod proxime attingat animam, atq; illam mutet: tale autem non aliud esse potest, quàm simulachrum & species rerũ, quæ extra sunt.

Verum enimuero de natura specierum multa fortasse oporteret determinare, quod & alterius temporis & negotij est. Nunc tantum sufficiat de ijs dicere, quòd à rebus mométo effluunt, & diffunduntur in or-B bem, quacunque medium, per quod transeunt est, susceptiuum earum. tale autem medium videtur esse perspicuum & trãsparens corpus, quod diaphanum vocant: per densa enim & opaca non transeunt. Item & naturam earum esse ea animæ repræsentare & offerre, quorũ sunt species. ac demum contrarias inter se ipsas non esse species, sed in eodem omnes simul consistere posse. & si enim dulce contrarium est amaro, & album nigro, & calidum frigido, horum tamen species contrariæ ipsæ nõ sunt. quod in aere manifestum est, in quo species omnes simul esse, & per ipsum simul transire possunt & solent. Quo autem pacto gignantur species, & quomodo sese diffundant, & propagent, tũ & quomodo reflecti posſint, & vtrum eiusdem generis sint cum formis, quarum sunt species, non est in præsenti inquirendum.

Intellectio quid nã sit, num actio, seu passio.

Videntur autem ad intellectionem concurrere primũ quidem, quod intelligit, hoc autem est anima: deinde quod intelligitur, quod est obiectum: tertium vero id, per quod fit intellectio, hoc est species. Intellectio igitur non est anima, quæ intelligit, non obiectum, quod intelligitur, nõ species, qua fit ĩtellectio, sed si quid est, nõ aliud certe videtur esse, quàm repræsentatio obiecti, quæ animæ interiori fit per receptam obiecti speciem: sicuti & sensatio repręsentatio est obiecti exteriori animę per rece-

ptam obiecti speciem: Natura siquidem specierum est, vt diximus, ea repræsentare, quorum species & imagines sunt, repræsentare autem non lapidi aut arbori & similibus, sed animæ tantum, quę apta est et idonea, cui repræsentetur. Habet autem dubitationem quandam, vtrum quod dicimus intelligere, sit actio quædam animæ, an passio tantum. sunt enim qui putent non pati solum animam recipiendo speciem, sed ea recepta explicare ac producere intellectionē ipsam, quæ actio quædam est. mihi autem videtur, nisi fallor, tantum pati anima intelligendo, & nihil præterea agere. si enim quicquam ageret, oporteret actionē illam in aliquo quidem recipi: recipi autem in alio non potest quam in anima ipsa. pateretur igitur anima recipiendo non solum speciem, sed & actionem propriam, quam fecit: quare idem quatenus idem et ageret & pateretur: quę rationes contrariæ sunt, & in eodem secundum idem esse non possunt. nec certe illud dici potest compositum esse, quod agit & patitur, non autem secundum idem, sed patitur ratione materiæ, agit autem ratione formæ. omnino enim anima principium est & agendi & patiendi. idem autem non potest per se esse principium contrariorum: quod enim patitur, patitur quidem quatenus per se non habet, quod vero agit, agit quidem quatenus per se habet: per se autem habere & non habere nihil potest. nō est igitur necessarium in intelligendo animam quicq̄ agere: statim enim vbi recepit speciem, repræsentatio illa fit obiecti, quando & ipsa apta est, cui repræsentetur, & natura speciei est ea repræsentare, quorum est species & imago. C D

Intelligere, aīæ potius q̄dā passio est, quā aliqua actio.

Num omniū, quę intelligimus, spēs intelligibiles sint, et q̄uo introrsus ad aīam ipsam ferantur, & in ea pmaneant. Quo item pacto ea, quæ in sensu est spēs, eadē, vel diuersa sit ab ea, q̄ in ītellectu.

Quoniam autem dictum est requiri speciem rerum ad intellectionē, quæretis fortasse vtrum omnium, quæ intelliguntur, sint species, an non omnium. si enim non omnium sunt species, quomodo potuere illa intelligi, quæ speciebus carent? Si vero omnia species habent, & per illas intelligi debent, videbitur quidem & Dei & separatorum aliorū species esse & simulachra, item & ipsius etiam intellectus. quare si per suam speciem ipse se intelligat, sequetur quidem, quod dictū est, idem agere & pati secundum idem. Ad quod, vt mihi videtur, dicendum est non omniū esse proprias species. nam neq; Dei, neq; vllius abstractorum à materia species vlla est, fortasse autem neq; substantiæ, quatenus substātia est: potuere autem hæc cognosci, si non per proprias species, at potuere per alienas. modum in sequentibus ostendemus. quare omnia potest intellectus cognoscere & se ipsum etiam, sed alia per proprias species, alia per alienas.

Quæcunq; ītelligim⁹, p propriā, vel alienam speciē intelligimus.

His igitur ita se habentibus nunc est videndum, quo pacto quibus vijs ferātur species ad interiorem animam. De sensibus enim minus fortasse est dubitandum, quorum obiecta species suas per aerem mittunt, qui perspicuus,

Quo medio ex sensibus spēs ad aīam, q̄ intelligit, introrsum ferantur.

A perſpicuus,& diaphanus eſt.at poſt ſenſus omnia opaca videtur.quare & dubium eſt,per quod medium à ſenſibus ferantur introrſum ſpecies.Exiſtimandum autem eſt ferri ipſas per vocatos ſpiritus, qui de natura aeris ſunt,quiq; per arterias & neruos diffuſi ſunt ac pene continui,ceu nubes quædam.poſſunt igitur per illos ſeſe introrſum ſpecies inſinuare ceu per aerem,& vſq; ad eam, quæ intelligit, animam ferri. Eſt tamē circa tactū dubitatio quædam, quoniam in ipſo videntur recipi formæ cum materia,vt calor, frigus & alia:ſpecies autem,quæ intellectionem apportant, ſine materia ſunt.at certe & in tactu ſpecies ſine materia recipiuntur, nō quidem à principio & in eadem parte, ſed primum quidem forma cum materia in certa parte, mox ab illa ſpiritualis ſpecies in vicinos ſpiritus propagata ſeſe introrſum fert,& intellectionem facit.

Spēs ſenſus tact⁹ nō recipiūtur in ipſo cū materia, & ſi nō à principio,& in eadem parte.

Quæretis autem fortaſſe & illud, vtrū quæ in ſenſu eſt ſpecies,eadem manens feratur ad intellectum,an alia ſit,quæ in ſenſu eſt,& alterius naturæ:alia quę in intellectu.aliam enim eſſe fortaſſe quis exiſtimabit,quoniam, quæ in intellectu eſt ſpecies, ſeruari diutius poteſt eo etiā abſente, cuius eſt ſpecies:in ſenſu vero ſeruari non niſi tandiu ſolet,quandiu præſens eſt producēs.præterea ſi vniuerſale quicquam ipſum eſt, aliud certe eſt ab ea ſpecie,quæ in ſenſu fuit.in ſenſu enim vniuerſale non eſt.contra vero quod eadem ſit in vtroq; ſpecies,ex his licet coniecturam accipere.

Num ea ſpēs, quæ ī ſenſu eſt, eadē ſit, quæ ad ītellectū fertur,an diuerſa.

B primum quidem,quòd eodem momento idem ſenſui repræſentatur & interiori animæ,ſignum eſt idem eſſe repræſentans: alioquin,ſi duo diuerſa eſſent,vnum poſſet à duobus diuerſis repræſentari, & vnum duas haberet ſpecies, quæ eſſe non poſſunt. ſpecies enim imago obiecti eſt, vnius aūt non poſſunt eſſe duæ imagines,nec duo diuerſa poſſunt vnum referre.præterea ſecundam ſpeciem quid fecit,ſi alia eſt,& diuerſæ naturæ à prima,non enim obiectum potuit illam feciſſe, quippe quod priorē fecit vti ſpeciem,& ſimulachrum ſui. non item anima illam effecit, quæ ſpecies recipit,non autem facit.ſed neq; prior ſpecies ſecūdam illam produxit à ſe diuerſam,quoniam natura ſpecierum eſt ſeſe tantum propagare.cum igitur nihil ſit,à quo fiat ſecunda ſpecies, par eſt exiſtimare eandem eſſe,quæ primo in ſenſu fuit,mox & in intellectu recipitur. de vniuerſali vero in ſequentibus oſtendemus,quomodo eadem quoq; ſit ſpecies,quæ & in ſenſu extitit, modis tantum differens. Quod vero perdurent in intellectu ſpecies,in ſenſu non,iccirco quidem non accidit,quòd diuerſæ naturæ ſint ſpecies,ſed ob id magis,quòd dupliciter durare & cōſiſtere ſpecies poſſunt:vno modo,cum continuatæ coniunctæq; ſunt producenti,vt lumen ſoli:alio modo cum in proprio loco & propria materia ſunt conſtitutæ.non eſt aūt ſenſus proprius locus & materia ſpecierū,

Eadē prorſus ſpēs eſt in ſenſu & ī intellectu, rōne tamē diuerſa.

Spēs in ītellectu diuti⁹ manent,qa propria materia,& proprio loco ſunt.

niſi

nisi quodammodo non simpliciter. propter quod non seruare illas potest, nisi paululum & excellentes amoto producente. at intellectus diutissime etiam potest seruare absente obiecto, quoniam simpliciter finis est specierum, & locus, & materia propria earum: quæ autem sit dispositio illa quæ conseruat, ego non possum nunc dicere. constat autem esse illam, & alios cõseruare melius, alios deterius. quid igitur sit intellectio, & per quæ, & quo modo fiat, ita in vniuersum determinatum sit. nunc de vnaquaq; intellectione agamus, quæ sit, & quo pacto obeatur, á simplicioribus incipientes. C

De prima & simplicissima post externos sẽsus opatione, quæ ipsi⁹ cõis sensus est op⁹, quid sit, & quõ fiat, & quod illius sit obiectũ. Cõis sensus vna quædã aĩæ prima interior facultas est, qua omnia sensibilia diuersa cognoscit, comparat, & distinguit.

Est autem prima & simplicissima interioris animæ cognitio ea, quæ sensibilium rerum fit, quæ vnum numero sunt, vt Callyę, Dionis, & aliorum, quæ singularia dicuntur. hæc enim à sensibus primo cognoscũtur, mox specie eorum ad interiorem animam perlata interior eorundem cognitio fit. in quo illud dubium esse potest, vtrum, quẽadmodum diuersorum genere sensibilium diuersi sunt sensus, ita & in interioribus potentijs oporteat illas diuersas esse quę, sensibilia diuersa diiudicant: puta vna quæ colores, alia quæ sonos, & alia quæ sapores, & ita de alijs: an magis vna potentia esse possit, quæ diuersa & distincta generibus apprehẽdere & dignoscere valeat. at certe vnam esse potẽtiam necesse est quæ omnia quanquam diuersa cognoscat. quoniam si semper diuersæ essent potentiæ illæ, quæ circa diuersa versantur, nunquam quidem daretur posse diuersa distinguere, & comparare, & dicere, hoc album nõ est, hoc dulce, vel hoc sonorum. quemadmodum nec sensus id possunt facere, propterea quod vnus sensus nõ percipit, quę aliorum sunt, nec extrema cognoscit: nos autem videmus interiores potẽtias diiudicare diuersa, & cognoscere diuersa esse. quare necesse est & extrema ab vna cognosci, & iudicium id ab vna fieri. causa autem est, quia interioris animæ potentię, speciem inquantum speciem recipere possunt, eo quòd sensuum omnium perfectiones, vt longe perfectiores includunt, & insuper maiorem & potiorem facultatem adijciunt. inter sensus vero vnus potentiam & virtutem alterius nõ includit propter imperfectionem eorum: propter quod et vnusquisq; certo organo indiguit. D

Cã ob quã exteriores sẽsus certo organo indigent, interiores non.

quòd igitur circa interiorem animã potentia sit, quæ vna existens possit tamen diuersa genere iudicare & apprehendere, manifestum esse debet: ac talem omnes astruunt & ponunt, quicunq; hac de re scripsere: & ipse etiam Plato ante Aristotelem. Vtrũ autem prima hæc potentia, quæ sensibilia omnia apprehẽdit, eadem etiã sit, quę illa comparat & distinguit, an vna sit quę solum omnia apprehendit, alia vero, quæ distinguit & comparat, dubitationẽ quandam habet: de quo posterius non nulla dicemus. nunc tantum dixisse sufficiat vnam

primam

A primam esse facultatem, quæ sensibilia omnia potest recipere & cognoscere: Quam video ab omnibus communem sensum vocari. sensum quidem, quia ita sensibus coniuncta est, ita intima, vt simul cum sensibus actu fiat: quinimmo nec sensus ipsi fungi officio suo videntur, nisi & hęc communis facultas consentiat. communem autem vocāt, quia sensibus omnibus vt arbiter communis est. apprehendit autem hæc sensibilia eo pacto eisdem cōditionibus, quibus illa in sensibus primo fuere, siue vnū per se fuerint, siue per accidens vnum: sunt autem ferè semper vnum per accidens ex pluribus simul coniunctis conflatum. nam quoniam species nata est & rem & rei modos offerre, hinc fit, vt cum oculus exempli gratia attigit coloris speciem, simul etiam & cōiuncta cum colore recipiat, qui modi dicuntur: hæc autem sunt numerus, quantitas, figura, locus, situs, motus, actiones, distātiæ, similitudines, & aliæ relationes, & alia, quibus res consistunt. ad quos quidem modos valde aduertere necesse est, quoniam principium non paruum dicendorum hoc erit: quinimmo miraculum fortasse videbor vobis dicere, si octo aut decem aut paulo plures species in anima esse protulerim, ingentem vero illam cōceptionum multitudinem modos esse paucarum illarum specierum varios & tam diuersos. simplicissima igitur & prima cognitio, quæ ab anima post sensus fit, est singularium & sensibilium rerum à sensu communi facta. qua

Cōis sensus cur sic ē appellatus.

Cōia sensibilia & per accidēs quę & qūo ad sensum spectent.

B autem in parte fiat, in sequentibus inquiremus.

Quoniam autem facta intellectione omni cōstat seruari ipsam apud animam, & absentibus etiam obiectis posse nos rursus cogitare circa intellecta, inquirēdum nunc est, quid reseruetur apud animam & quomodo. vtrum reseruentur rerum species & simulachra, an alteratio illa, quæ in anima fit, dum intelligit, siue actio sit, siue passio: sunt enim qui putēt non reseruari species, eo quòd specierum natura est tandiu esse & consistere, quandiu producens illas est præsens, remoto autem interire. quare alterationem & passionem in animo factā solum seruari. sed certe si ita dicamus, necessarium illud videbitur, vt semper actu sit anima, & semp idem intelligat. actio enim id est, per quod aliquid actu est, similiter & passio: alteratio autem illa aut actio est, aut passio. si igitur apud animam semper est, vtiq; actu semper erit anima. Præterea motus omnis & alteratio nihil aliud est, quàm forma, quę recipitur, quatenus aliquid actu fit, quod in potentia erat. in intellectione autem non recipitur aliud, quàm species repręsentans, per quam actu fit anima. impossibile igitur est alterationem hanc à specie separari. quare omnino species erit, quæ reseruatur. quomodo autem non semper intelligat anima per omnem speciem, paulo post dicemus. dictum est autem & quomodo absentibus etiam

Quid post intellectionem remaneat in aīa, an spēs, seu alteratio: & quātum in ipsa permaneant, ac multiplicētur.

Non alteratio, quæ ipsa intellectio est, sed spēs in aīa ipa post omnem intellectionē tanq̄ i fine & proprio in loco remanentis aliæ magis, alię minus.

obiectis

obiectis posſint in intellectu ſeruari ſpecies, certa illic diſpoſitione comparata à natura, quoniam finis eſt intellectus & locus ſpecierum. Sed vos quæretis fortaſſe, quo pacto ſituētur ſpecies, quas reſeruari in anima poſt intellectionē dicimus, quo ordine, qua poſitura ſiue in cerebro ipſo, ſiue in ſpiritibus conſeruentur: omnino enim dubium eſt, vtrum ſingulæ in ſingulis ſpiritibus ſint, & omnes eadem in parte, an hæc quidem in his, illæ vero in illis, vt colores in certis, ſoni in alijs, odores in alijs, & ſic de reliquis: amplius & quo modo ſe habeāt ſpecies, quæ eiuſdem generis ſunt, vt niuis & lactis, vtrum vna ex ambabus ſpecies fiat, an duæ remaneant. C

Eſſe autem in ſpiritibus ſingulis ſingulas ſpecies inopinabile quidem eſt, & contra ſpecierum naturam. diximus enim diffundere ſeſe ſpecies & propagari vndiq;, & quacunq; medium ſuſceptiuum illarum eſt, & cōtrarias inter ſe nō eſſe. cur igitur qui coloris ſpeciē recepit ſpiritus, non ēt ſoni recipiat, & ſaporis, & aliarū, ſi eſſe ſimul poſſunt, & nullam habent contrarietatem inuicem? quā ob rem neq; hæ quidē in his, illæ in illis ſpecies ſunt, ſed omnes ſimul & vna in parte, atq; vno in puncto oēs, quaſi altera alteri ſuperincumbat. Duarum aūt ſpecierū eiuſdem generis opinandum eſt vnam quodam modo fieri ſpeciē, quodam modo nō vnam. vnam quidem, quoniam forma eſt vna, & ſubiectum vnum, non vnam autem, quatenus repræſentatiua eſt & imago, quod accidit propter modos & coniuncta, quæ offert diuerſa exiſtentia, & modo niuem, modo lac referentia. quare quatenus imago eſt, non vna eſt ſpecies, ſicut neq; vna res, quæ offertur: vna tamen eſt ſecundum ſe, & ſecūdum eſſe, quod habet vt qualitas, cui accidit habere modos plures. non ſunt autem modi illi in ſpecie niſi, vt dicitur, repræſentatorie. neq; enim pedalis eſt ſpecies, aut bipedalis, quadrata, aut rotunda, ſed res eiuſmodi ſunt: ſpecies autē, quoniam imagines ſunt aliorum, modos quidem illos habent vt imagines tantum, & vt repræſentant. qua de cauſa quodam modo vna eſt ſpecies, quodam modo non vna. reſeruantur ergo & cū eiſdem modis, quibus fecerunt intellectionem. & ſpecierum aliæ diutius reſeruantur, aliæ breuius, & animalium alia melius reſeruant, alia deterius. Diutius illæ reſeruari ſunt aptæ, quæ recentes ſunt, ſeneſcentes enim euaneſcunt. item & permanentiam maiorem ſortitæ ſunt, quæ longius, & ad plura diffundere ſe conſueuere, vt lumen & ſonus: propter quod eorū, quæ vidimus, aut audiuimus, reminiſcimur magis, quàm eorum, quæ guſtauimus, aut olfecimus. illæ etiam num diutiſsime ſeruari ſolent ſpecies, quæ ſæpius repetitæ fuere, tum & quibus applicatio maior facta fuit. qua de cauſa & quæ nos delectant, & noua, & magna, & quæ tum admirationem, tum timorem inducunt, omnia ſolent tenaciter retineri. Solent etiam quæ D

Nō ſingulę ſpēs ſingulis in ſpiritibus, ſed in vna & eadē prorſus parte tanq̄ in pūcto ſituantur.

Diuerſarū rerū eiuſdē generis vna eſt ſpēs eſſētialiter, plures vero repreſentatiue.

Quæ ſpēs diutius reſeruentur.

A reseruatæ sunt species quandoque quidem debiles,& impotentes fieri, qñq; etiam interire. Duo modi sunt quibus debiles reddũtur: alter est senium earum.nam & ipsæ consenescunt:alter est læsio eius dispositionis quæ habet conseruare.quoniam enim illa qualitates subiecti consequitur,inde fit,vt sæpe impotentes reddantur species,quod & senibus eueni re consueuit,& aliquibus propter morbos,quales ferè sunt pestilentes febres,è quibus quædã adeo feræ visæ sunt, vt siqui ab ijs euasissent, adeo tamen immemores remansere,vt vix & proprij nominis, & propriæ domus recordarentur.consenescũt autem species,quoniam spiritus,in quibus illæ sedem habent,alij continenter intereunt,alij regenerantur, non corrumpuntur tamen species corruptis prioribus spiritibus,quoniam in nouos,& recenter genitos sese propagant,& conseruant. verum id euenit,vt quanto magis absunt à primis tanto in dies debiliores reddantur, ac demum sensim adeo impotentes fiant, vt senescentes quodammodo in nouos spiritus sese propagare non posint, nec iam mouere animam. si enim ab A spiritu spẽs transeat in B,& ab hoc in C,& ab illo in D, & à D in E,validisima quidẽ est prima species,quæ est in A,valida, item quæ est in B,sed minus tamẽ,minus quoque quæ in C,& minus quæ in D, & adhuc minus cæteris quæ in e:quare tandem deuenitur ad tantam tenuitatem,vt in F,& in G propagari nõ posint species senio suo cõfectę.vn B de postremo cum intereuntibus suis subiectis intereunt, nisi aliquæ per iteratas intellectiones reuiuiscant,& vires capiãt.sic enim reiuuenescũt.

Quot modis spẽs reddãt debiles itereãt ac re reuiuiscãt.

De intellectione igitur quid sit & quomodo,& per quæ fiat, & quæ sit prima & simplicisima intellectio, & qũo reseruentur situẽturq; species & perdurent,& consenescant,& pereant hactenus dictum sit. nunc de alijs dicamus quæ ab hac consequenter fiunt animę operationes,prius tamen bene commodeq; fieri arbitror,si non ea abutamur occasione,quæ pueri nostri musica præstari solet, vt per eam aliquantisper recreati alacriores redeamus ad hos seueriores sermones. Significauit igitur Naugerius puero,vt aliquid caneret,qui temperata suauiter cythara, ita dulcisime cecinit.

Natalem Thelayra tuum lux crastina reddet.
Crastina lux mihi sancta.tuos age Lucifer ortus
Profer:& Auroram propero dux euehe curru.
Euehe,sed sero tardus cede hespere cœlo,
Longa vt eat fœlixq; dies.lege lychnida Leuce
Et viridem violis intexito amaracon albis.
Serta duo mihi necte:vnum quod postibus ipse
Appendam Thelayra tuis,mea maxima dona

Nota tibi:aſt aliud,quod feſta luce laborum
Immunes decoret plena ad præſepia tauros.
Tu vulgo Veneriq; palam formoſa uidenda
Comptaq;,ſed clam pulchra tuo,ſed compta Myconi
Incedes,tacitisq; Deam venerabere votis,
Vt mea tu,tuus ipſe vt ſim:Dea maxima votis
Annuet.at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum,cum expectatum difflabit tibia cantum,
Ardentesq; ſono in choreas accendet amantes.
Tum dextram læuamq; manus iungamus amicas,
Inuideantq; omnes,neque enim te doctior uſquam
Vlla ſalit,non ipſa Iole,non nata Lycotæ.
Me vero quales in cœlum tollere ſaltus
Aſpicies Thelayra,modo & te flectere in orbem?
Et modo te contra ſtantem mira arte mouere
Ante retroq; pedes,ſpatio nec cedere ab vno
Ipſa Venus cœlo ridens ſpectabit ab alto.

De ſubnotione,intellectionis ſecunda opatione,q̃ phãtaſię primũ opus aſcribit',qd ſit, & q̃uo fiat, & qđ illius obiectum.

Hæc cum ceciniſſet puer,riſiſſemusq; omnes,Turrius ita rurſus ſermonem excepit. Nunc ò amici de ſubnotione proſequamur, qui natura ſecundus intellectionis eſt actus,& ante alios poſt ſenſum cõmunem fit. voco autem ſubnotionem nunc eam cognitionem, qua ſub vno quodã apprehenſo multa alia ſimul confuſo quodã ordine ſeſe offerunt: ad quę conſequenter mouetur anima,vnum poſt aliud ceu inſpectura . conſtat enim in animali eſſe motum hunc,qui nõ eſt compoſitio, aut ratiocinatio,in qua veritas,aut falſitas ſit,ſed ſimplex, & ſola repræſentatio vnius ſenſibilis poſt aliud.ſed neq; etiã memoria eſt hęc operatio , tametſi memoriæ aſsimiletur,ſed natura,& tempore,& ratione prior memoria eſt, vt ſtatim oſtendemus.quapropter & de ipſa diligenter quęrendum eſt, quoniam nihil aliud de illa hactenus determinatum video , vt par erat, & oportebat.propter quod & nouo vti vocabulo coacti fuimus, cũ nullum aliud huic operationi impoſitum videremus nomen : vnde ſubnotionem appellauimus.de qua ſiquid ab Ariſtotele traditum eſt, videtur quidem cõmuni Phantaſiæ nomine comprehendiſſe.multas enim operationes habet facultas illa,quæ ab ipſo Phantaſia appellatur , inter quas prima illa videtur,quam nunc ſubnotionem voco . recte enim dicebat phantaſiam neq; veram ex ſe eſſe,neq; falſam,ſed multa veluti in theatro perſpicere:quo modo autẽ ad illa multa, de vno in aliud,feratur anima,ipſe quidem non planè dixit.quod nunc ſi inquiramus,non ab re fieri videt̃.Fit igitur operatio hęc & motus ab anima inferiori ſtatim ſenſi-

Non vnam ſed multas eſſe phantaſiæ opationes, quarũ vna ſubnotio dicitur.

Aĩa cognoſcẽs q̃uo de vno ĩ aliud in ipſo phãtaſiæ ope feratur.

A bilibus oblatis,interdum quidem ſenſu adhuc actu exiſtente, interdum poſt.quoniam enim ſenſibilia offerūtur animæ eo pacto, quo ſunt in re, ſunt autem ſemper ferè per accidens vnum(vt dictum eſt) in quo multa coniuncta ſunt,ceu in toto quodam,hinc fit, vt anima prius totum illud apprehendat:in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & ſimul apprehenduntur,ſed veluti de longe,& confuſa. mouetur ergo & ad illa, primo ad vnū,mox ad aliud,& aliud, ijs ſemꝑ prius oblatis,quæ actu ſunt magis,& valentius mouent. vt viſo quidem nemore hoc primum ceu toto quodam,in quo & hæ pinus,& hæ fagi inerant,non ceſſauit ꝑfecto anima,donec & has pinus,& has fagos nouiſſe voluit.& rurſus hac fago ſpectata ceu toto quodam,in quo & trūcus,& rami,& folia, & baccę continebantur,ad truncum,& ramos,& folia,& baccas ſeſe cōuertit. & ita de alijs,quæ coniuncta ſunt.non fecit autem motionem hanc ſenſus ipſe per ſe,ſed interior anima,quæ ſimul cum ſenſu actu fit,& potentiā maiorem habet.ſignum cuius eſt,quòd idem ſit motus,ſi & per duos ſenſus ſenſibilia offerantur,vt ignis calidus,& rubens: ſtatim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta,quod fieri non poteſt à ſenſu, cuius non eſt ſenſibilia alterius ſenſus dijudicare.Sicut autē ſubnotio fit ſenſu actu exiſtente,ita & non exiſtēte idem fit reſeruatis in anima ſpeciebus: vt ſi viſo nemore hoc accidiſſet ſtatim diſcedere.Sed video vos (niſi fal-

Apta nemoris ſimilitudo ad intelligendā ipſam ſubnotionem.

Fit ſubnotio sēſu exiſtente in actu,vel non exiſtēte.

Inſtantiæ.

B lor)tacite ſubdubitare,ac poſcere quidnam ſit motus iſte animæ de vno in aliud:qn̄ dictum eſt non mouere ſe animam intelligendo,ſed pati tantum.deinde ſi præſentes ſunt animę ſpecies omnes,& vno in puncto omnes(vt dictum eſt)cur vna magis mouet,q̄ alia?aut ſi hęc forte magis mouet,quia potentior eſt,& magis actu,cur illa non ſemper mouet? & qūo derelinquitur illa,ſubit autem alia,& mouet,quæ debilior fuerat? ꝓpter hæc igitur quædam ſunt nobis recipienda,& ſupponenda. ac primū quidem ꝙ,licet ſpecies omnes præſentes animæ ſint,& vno in puncto omnes,non tamen omnes ęqualiter mouent, ſed illæ prius, & fortius, quæ actu ſunt magis.quæ vero ſunt actu magis,dictum eſt ſupra. Deinde & illud recipiendum eſt,ꝙ ad faciēdam intellectionem non ſufficit præſentia ſpecierum,ſed requiritur & applicatio animæ,& intentio:propter qđ ſæpe nec illa,quæ præ oculis ſunt,videmus,ꝙ intentionem non adhibemus. Ad hæc autem & illud prænotandum eſt, ꝙ ſicuti ad oblatum & habitum bonum lætitia fit,ita ad oblatum quidem,nō autem habitū,aut non bene habitum triſtitia innaſcitur: ex triſtitia autem hac conſurgere appetitus ſolet ad proſequendum bonum oblatum,ſed non planè habitum.ex his igitur ratio omnis pendet eorum,quæ vos arbitror dubitare. primum enim,quod mouere ſe animam dicimus,nihil aliud eſt,q̄ appli-

Ad intellectionē q̄ neceſſaria ſit aīæ applicatio,& intentio.

Aĩa, cũ ĩtel ligit, non se mouet, sed eius instrã, spẽbus ĩ ea receptis.

cari ipsam atq; intendi ad vnum aliquid, non mouet autem anima sese, sed eius instrumenta mouentur recepta specie boni. dico autem instrumenta animæ spiritus ipsos, & neruos ac membranas. omnia enim hæc in intentione animæ mouentur. spiritus quippe multi vniuntur, nerui & membranæ tenduntur, vnde & intentio dicta est, ac tandem virtus omnis, ac uis animæ ad vnum quoddam applicita, & intenta est: quare & hoc ipsum primo, & ante alia apprehendit, et noscit, tale autem est qđ vt totum offertur. hoc enim maxime actu est. nõ mouet autem semper, quoniam parto illo, & noto, ac lætata anima in ipso nouus appetitus insurgit, ad alia quę oblata quidem, vt bona, non autem commode habita, & distincte, sed confuse, & veluti de longe, & per vmbram tristitiam pariunt, vnde appetitus innascitur ad ea etiam dignoscenda, quæ in toto illo vti coniuncta offeruntur. quare & ad illa applicatur. prius autem ad id quod inter illa magis actu est, mox ad aliud, & aliud, donec aliquid eam distrahat, aut labore fessa desistat. per hunc ergo modum hęc animę operatio conficitur, quam subnotionem vocauimus, in qua neq; veritas est, neq; falsitas, neq; adhuc memoria est. fit autẽ modo in sensibilibus vnius generis, & vnius sensus, modo diuersi, in vniuersum autem fieri subnotio potest in ijs omnibus, in quibus plura coniuncta esse solent, siue loco communi cõiuncta sint, siue situ, siue figura, siue subiecto, siue actione, siue similitudine, siue aliter. à qua vero potentia fiat, vtrum à sensu communi, an alia potentia perfectiori si quæratis ego quidem ab alia potentia fieri illi proxima, & perfectiori arbitror, illa scilicet quę ab Aristotele phantasia dici videtur. ita autem fortasse opinandum est, quoniam natura videtur semper à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectisimos, & non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam constituit, quę sensibilia omnium generum posset cõprehendere, & non vltra valeret, postquam aliam adhuc perfectiorem ordinauit, quæ & ea posset quæ communis sensus, & præter ea etiam subnotiones exerceret.

Subnotio quõ fiat.

Qđ sit sub notiõis obiectum.

Subnotiõis actus cuius potẽtię fit.

De subnotiõe, secũda operatione fantasiæ, secundũ quã aĩa cognoscens cõponit, vel diuidit, quõ fiat et quo pacto re℞ vel Falsum ĩ ea signãri cõtingat affirmando, seu negãdo: & vtra Prior sit, affirmatio, an negatio.

Sunt autem & aliæ operationes quæ subnotioni valde proximæ sunt & quasi cum illa coniunctæ, de quibus ordine suo cõsequens est, vt agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere: assecuto autẽ fine semper lętitia fit: hinc accidit, vt quasi accenso discendi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodammodo fiat discendi & alia, quæ illi non planè distincta offerũtur in illis multis, quæ per primas subnotiones cognouit, quippe in ijs offeruntur conuenientiæ, & differẽtiæ eorum: quare illa inter se comparans videt alia esse diuersa, alia similia. hoc autem quod dico comparare non aliud est, q̃ recipere quædã sub

vno

A vno quodam modo, quo in re sunt. quę enim diuersa sunt locis proprijs, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus & alijs, hęc quidem anima recipit vt diuersa, iamq; componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem, cum quædam recipit, vt diuersa, componere vero cum quędam recipit, vt coniuncta & vnita. nihil enim prohibet, quę in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis proprijs diuisa sunt, & formis, & figuris, & situ, & actionibus, coniuncta esse possunt communibus locis, vt in theatro, in templo, in foro, in naui, & alijs. item & coniuncta simili tudine, & actione, & subiecto, alia, & figura, & eiusmodi multis. hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes nos voce significare, adiecimus in voce, est, & non est. per est, quidem affirmationem faciētes, hoc est connotantes modum, quo anima concepit quędam, vt coniuncta, & vt vnum. per non est autem significantes modum, quo anima concepit quædam, vt diuersa. non enim in re est verbum illud est, aut non est, sed solum extrema in re sunt, et modus ille, quo concipiuntur ab anima, siue modus ille sit in re, siue non sit, appareat autem, qua de causa anima iam & vera dicitur, & falsa. vera quidem cum ita est, in re, vt cōcepit, falsa autem, cum aliter concepit ac sit in re propter errorem, de quo mox dicemus. Quæsiueritis autem fortasse vtra prior apud animam sit affirmatio ne, an negatio. videtur enim quibusdam affirmatio esse prior, quia ne B gare vnum de altero non possumus, nisi prius illa vt duo cognita sint. si autem cognoscuntur vt duo, necesse est vtrunq; cognosci prius, vt vnū: quare videtur anima prius dicere, hoc est vnum, & sic prius affirmationem facere. mox negationem, ꝗ hoc non est illud. Contra vero vr̄ negatio prior fieri, ꝑpterea quod si affirmamus aliquid de aliquo, necesse est cognoscere illa, vt duo, & diuersa inter se: quare prius alterum de altero negamus, q̄ affirmemus. qua in dubitatiōe videtur mihi natura prior negatio, q̄ affirmatio, non solum propter dictam nunc rationem, ꝗ oportet quæ affirmamus prius fuisse cognita, vt diuersa & duo, sed quod multo facilius est videre ea, quibus res inter se differunt, q̄ ea in quibus cōueniunt, & coniuncta sunt. differentiæ enim multæ sunt. vnum autem est, id in quo conueniunt. quod vero dicebatur in negatione oportere duo illa esse prius cognita seorsum, vt vnum, verum quidē est, sed illa cognoscuntur, vt vnum conceptu simplici, non composito, & per enuntiationem dicentem hoc est vnum, sic enim oporteret vnitatem cognitam esse, vt distinctam à subiecto. quod si etiam detur, illud pariter eueniet, vt duo illa cognita fuerint prius, vt distincta. quare omnino prior est negatio, q̄ affirmatio.

Vt ergo ad propositum nostrum redeamus, illud resumēdum est post primas

Aīa qūo cō pōit, vel diuidit.

Affirmatio & negatio quid sint.

Aīa qn̄ vera, vel falsa dicatur.

Nū affirmatio sit ipsa negatione prior.

De numerādi & īmaginādi actu; q dn̄r qd sint & qūo, & circa q̄ fieri cōtingāt, & ꝑ quā potētiam.

primas ſubnotiões factas, per quas plura cognoſcimus multo diſtinctius, G
q̃ oblata fuiſſent in toto illo, quod prius apprehenditur, iam incipit anima compoſitiones facere, & negare, & affirmare vnum de altero. deinde & numerare ẽt addiſcit: tum & imaginari ſimul, & memorari, ac conſequẽter alia multa & maiora moliri. Prius aũt dicemus de ijs, q̃ penè cõiuncta cũ ſubnotionibus ſunt. vbi igitur poſt primas ſubnotiones didicit cõpoſitiones, & diuiſiones facere, cœpit ẽt numerare. ſicut.n. primũ, qđ cognouit, vt vnum per ſe ens recepit, ita & ſcđm vt per ſe vnum apprehẽdit, & tertiũ, & alia. quod igitur vnitate ſola metitur, vnũ appellauit, quod duabus, duo vocauit, quod tribus, tria, & quatuor, & quinq;, & ita de alijs in infinitum. nihil enim aliud eſt numerus, q̃ acceptio plurium, quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries menſurantur. At vero & per idem principium poſt ſubnotiones cœpit anima imaginari. nam vbi per ſubnotiones plura vt plura & diſtincta cognouimus, ſi illa plura conſideremus, qualiter ſe habent in toto aliquo, in quo coniuncta ſunt, tunc dicimur imaginari. nihil enim aliud eſt imaginari, q̃ plura vt plura recipere, & comparare ad id, in quo coniuncta ſunt, & videre, qualiter vnumquodq; ſeſe in illo habeat: quæ operatio poſt ſubnotionem natura fit. fieri autẽ in oĩbus poteſt, in quibus plura eſſe coniuncta poſſunt, ſiue loco cõiuncta fuerint, ſiue ſitu, ſiue forma, ſiue figura, ſiue actione, ſiue ordine, ſiue ſimilitudine, ſiue aliter cõiũcta eſſe accidat: qđ maxime oſtẽdunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercent. mathematici enim & angulos, & lineas, & figuras exacte ſimul conſiderant, vt ſeſe habent: pictores vero & hominem, & hominis partes, & partium partes vſque ad minimas tenent, quo ordine, quo ſitu ſint, & moto vno mẽbro, quid agant reliqua. Similiter & architecti circa ædificia ſe habent, et alij circa artes. quin ĩmo & in ijs, quę finguntur, ſua quoque imaginatio eſt, & in futuris, & faciendis. in omnibus enim & rerum ordines, & partes, vt ſeſe habere debent, perpendimus: propter quod & alios bene imaginatiuos dicimus, alios male. Videte iam, quàm magna ſit facultas animæ. primũ enim ſenſibilia ſimplicia per ſenſus ipſos agnoſcit: mox maiori potẽtia vſa ſenſibilia omniũ ſenſuum dijudicat: deinde & adhuc maiorem potẽtiam aſſumens ſubnotiones facit, & cõfuſe oblata diſtinguit: quo facto eorum compoſitiones, & diuiſiones operatur ad hæc autem, & plura illa, quæ diſtinxit, comparat & inter ſe, & ad id, in quo coniuncta ſunt, ac videt, quo pacto vnumquodque ſeſe in illo habet. has autẽ maiores operationes facit facultas illa, quam Phantaſiam alij vocant: è noſtris vero quidam cõmuni quodam nomine imaginationem appellare maluere. nos, quo melius intelligeremus rem ipſam, imaginationem D

Aĩam nũerare, & numerus qđ ſit.

Imaginatio qđ ſit, & qũo fiat, & q̃ nã anima imaginari dicatur.

Hoĩum cur aliq fortis, alij debilioris imaginationis ſint. Colligeoẽs ex tanto viro phãtaſiæ opationes.

A non omnes has operationes vocauimus, sed vnam tantum. potentiam vero illam, quæ & hanc, & alias operationes exercet, Phãtasiam volumus appellare. quanq̃ aliqui eam potentiam, quæ componit & diuidit, non phantasiam, sed cogitatiuam vocant, in qua est veritas & falsitas, phantasiam vero, in qua nec veritas est, nec falsitas. nos autem vnam tantum eam potentiam existimamus, quæ prædicta omnia docet.

Hæc autem & alias multas actiones habet, inter quas & illa est, quæ memoria vocari solet. de qua diligenter agendum iam est, & vidẽdum, quo pacto differat à subnotione. non est autem memorari idem, quod reseruare species, tametsi non fiat memoria nisi reseruatis speciebus. in reseruatione.n. specierum per se nulla intellectio fit, at in memoria, reintellectio quædam fit eius, quod prius etiam intellexeramus. Fit autem reintellectio hæc, occasione cuiusdam, quod aliàs obseruauimus cum eo coniunctum. quod reintelligitur, comparauimusq; inter se, vt coniũcta, quare quoniam species solet rem, & coniuncta referre cum re, inde fit vt occasione aliqua oblato vno repræsentetur et aliud. vt viso Dionis famulo recordatio fit & Dionis, quos aliàs comparauimus in relatione serui & dñi: quin & aliorum etiam recordamur, quę cum Dione fuere coniũcta, vt quod heri in porticu deambulabat, & cum quo, & quæ dicta B fuere, & reliqua. Similiter & visa picea illa, quę istic est, recordati fuimus & illius. quam olim vidimus in horto doctissimi Bembi in agro Patauino, de quo fortasse dubium esse potest, quo modo fiat, quoniam hæc picea nunquam comparata fuit vt coniuncta cum Bembi picea. nihil autem refert, si hæc nuper visa comparata non fuit, dummodo forma coniuncta ipsa fuerit. cum forma enim nunc oblata coniuncta est & illa, quæ apud Bembum aliàs fuit cognita: quare ex noua hac occasione recordatio facta est & alterius. Videretur autem fortasse vobis & subnotio, de qua nuper diximus, esse memoria quædam, quoniam & illa fit ad prius nota, quæ reintelliguntur distinctius occasione illius totius, in quo coniuncta, & confusa erant: sed certe differentia multa est inter eam, quam subnotionem vocauimus, & memoriam. memoria enim interiectionem quandam temporis poscere videtur, subnotio autem fit statim ad coniuncta confusa, quippe cum sensu etiam actu existente fieri possit. præterea subnotio ad prius nota fit, sed confuse nota; memoria vero potest inter distincte cognita fieri, ĩmo in memoria præsupponitur cõparatio quædam inter distincte prius cognita. videtur etiam memoria ꝓprie fieri inter ea. quæ prius nota per subnotionem fuere. quãobrem & tẽpore, & natura, & ratione videtur memoria à subnotione differre. illud tamen non nesciendum est interdum, dum memoramur, offerri quædã

De memorãdi et remi niscendi actu, quid nã sint, & qũo fiãt: & illorum a subnotione discrimine.

Memoria tpe, natura, & ratione à subnotione diuersa est, & si nõ nũq̃ ei admisceatur.

vti confuſa,&per vmbram,ad quæ diſtincte cognoſcenda mouetur anima,qui motus non proprie memoria, ſed ſubnotio eſt.nihil enim prohibet cum memoria quãdoq; commiſceri ſubnotionem, ſicuti cum diſtincte cognitis poſſunt ſæpe quædam coniungi cõfuſe oblata, aut etiam dubia.ſi igitur ea confuſe oblata,aut dubia diſtinctius cognoſcamus ſine diſcurſu,ſubnotio ſola fit.ſi vero per diſcurſum cognoſcamus, nec ſubnotio dicitur,nec proprie recordatio, ſed reminiſcẽtia . quippe ea quæ aliàs in memoria ſeruauimus,cum reintelliguntur occaſione aliqua, vel ꝓmptiſsima ſunt,& apta ſtatim monere animam,vel iam quodãmodo è memoria decidere,& indigent quadam perueſtigatione:vel & ſi non ꝓmptiſsima ſint,non tamen multa perueſtigatione indigent,ſed ſolum intẽta applicatione.quæ ergo promptiſsima ſunt,& ſtatim ſeſe offerunt, vt aliàs collata cum illo quod occaſionem præbet,memoriam facere dicuntur:quæ vero indigent perſcrutatione & diſcurſu quodam reminiſcentiam.at illa quæ ſolam intentam applicationem poſcant, ſubnotionem. vt in exemplo piccæ viſæ apud Bembum,ex hac quidem quæ iſtic eſt recordati fuimus,& illius,quoniam promptiſsima in memoria noſtra fuerat.Si vero velimus recordari,quo tempore viſa fuit,non poſſumus quidem,niſi ex diſcurſu quodam,quoniam penè è memoria tempus id decidit:quare recordati,ꝙ nos roſa plurima coronauimus, roſa autem nõ niſi vere prouenit,hinc reminiſcentiam fecimus,quod vere viſa fuit. reminiſci enim dicimur id,quod de nouo per inquiſitionem addiſcimus,aliàs quidem notum,ſed iam è memoria delapſum.Quòd ſi velimus etiam eorum recordari,qui affuere,quoniam id non admodum promptum eſt, videmus tamen quaſi in confuſo ſic quidem ſolam intentionem,et applicationem ad confuſe oblata facientes per ſubnotionem recordabimur, & hunc Naugerium illic affuiſſe,& hũc Fracaſtorium,&M.Antonium Turriũ fratrem & alios. Eſt igitur ſubnotio quatenus cõfuſe oblata vnũ poſt alium noſcimus,recordatio vero quatenus illi idem alias diſtincte cogniti fuerant,& collati loco,& actione.quid igiť ſubnotio ſit,& quomodo fiat,& quid componere,& diuidere,& numerare,et imaginari,et memorari hoc pacto pro tempore dictum ſit.

Reminiſcẽtia q̃d ſit, & ꝙ reminiſci dicamur.

Memoria q̃d ſit, hinc colligeř potes.

Subnotiõis memorãdi, ac reminiſcẽdi actus cuius potẽtię ſint, & quã differẽter brutis, & hoĩbus illos exercere cõueniat quo itẽ mõ hoĩes inter ſe varijs cõpřonibus affecti eos de producant.

Nunc à qua potentia hæc omnia fiant,& quæ ſint in his differentię tũ hominis,& reliquorum animalium,tum hominum inter ſe inquirendũ eſt.In primis igitur non hęc à communi ſenſu fieri videtur mihi propter dictam ſuperius rationem, ꝙ natura à ſimplicioribus ſemper procedit: quare ab ea fieri potentia omnia hæc,quæ communi nomine Phantaſia appellatur,quam Ariſtoteles motũ à ſenſu in actu factum dicit, hoc eſt à ſenſibilibus à ſenſu deciſis.nam certe motus, qui primus in animam fit

poſtq̃

A postq̃ sensus actu facti sunt, prædictas operationes facit. quod vero dicit ipse phantasiam neq; veram, neq; falsam esse, intelligendum est per se, & necessario. subnotio enim, quæ prima phantasia est, neq; vera, neque falsa est. Quòd vero eadem quoque potentia, quæ subnotiones operatur, componat etiam & diuidat, & imaginetur, & numeret, & recordetur, manifestum esse potest ex eo, quòd penè coniunctæ inuicem sunt operationes hæ.

Quõ ĩtelligi dẽat phãtasiã neque veram neq; falsam esse.

Videntur autem & animalia reliqua easdem has operationes facere, & phantasia sua agi: verum omnia confuse quodammodo exercent, si ad hominem comparentur, & non in omnibus, in quibus homo. in vniuersum autem animalia omnia facilius & certius prædicta obeunt in ijs, quæ per sensum visus cognoscuntur, q̃ per alios sensus: quoniã visus longe plura alia ostendit, q̃ alij sensus, & magis distincte. siquidem & loca, & figuras, & motus, & actiones, & propinqua, & remota vsq; ad cœlum monstrat, & alia multa, quæ alij sensus non monstrant. Quòd si auditus videtur fortasse multa docere, hoc quidẽ non per se facit, sed beneficio visus adiutus. Propter hanc causam facilius est & subnotiones facere, & cõpositiones, & diuisiones, & imaginationes, & recordationes, in ijs, quæ loco coniuncta sunt, q̃ in ijs, quæ subiecto, & alijs. Loca enim maxime visu cognoscimus, & quæ in illis sunt, & eorum formas, & figuras, &
B actiones, & alia. vnde & pueri, & plebs de ijs maxime loquuntur, quę cõiuncta locis viderunt. quinimmo & inter animalia, multa è brutis sunt, quæ melius recordantur locorum, q̃ homo: qua in re miraculum præbent canes. inter homines quoque, qui brutis vicini sunt, hac locorũ memoria plurimum valent. Famulus esse solebat mihi, qui cum paulo supra bestiam foret, tamẽ si aut equitare, aut nauigare, aut aliter proficisci contigisset, omnium ordine viarum, diuerticulorum, domorum mira quadam recordatione pollebat. quod ego puer adhuc, quasi indignans, q homo morio mihi adeo præstaret, solebam apud patrem meum dolere. At ille subridens, tace solebat dicere, quoniam hic bestiam sapit.

Visus plures rerũ differẽtias nobis ostẽdit, quã cæteri sensus: non auditus, qa nõ p se, sed bñficio vis⁹ adiut⁹ ad discipliñas plurimũ valet. Loco coniuncta facilius imaginamur, ac r̃cordamur his q̃ subiecto, & alijs ↄiũcta sũt. M̃lta è brutis meli⁹ recordant̃ locorũ: q̃ hõ, & inter homines, qui brutis vicini sunt.

Quæ vero subiecto coniuncta sunt, non facile est à subiecto distinguere, & inter se: tum q sępe pluribus sensibus indigemus, tum q subiectum esse ab accidente distinctum non cognoscimus, nisi multo post. quæ vero similitudine sunt coniuncta, in multis quidem facile est subnotiones & alia facere, in multis vero non facile, quoniam similitudinum quędã patentiores sunt, quædam latentiores, & aliæ sunt in substantia, aliæ in accidentibus, aliæ in causis, aliæ in effectibus, vnde & transumptiones et epitheta sumuntur. quæ vero tempore sunt coniuncta, nihil prohibet & bruta etiam cognoscere, sed confuse admodum, quoniam nec tẽpus co-

Horis, diebus, & ānis cōiuncta solus hō cognoscit, ac memorat.

gnoscunt nisi confusa quadam notitia in motu quorundam. quæ autem C
horis, diebus, annis coniuncta sunt, solus homo potest cognoscere.

Hoīum nō nulli imaginantur, & memorant aliqua potius, q̄ alia, varijs cōplexionibus affecti, & ad diuersa īclinati.

Inter homines porrò alij subtiliter, prompte, ordinate subnotiones & alia obeūt: alij ruditer, segniter, et inordinate: & hi bene in vno sensu, male in alio: alij bene in vno genere rerum, alij in alio. horum omnium causæ in vniuersum duæ sunt, vna principalis, alia subsequens. principalis est mala dispositio, vel bona sensuum: & potētiæ illius, quæ intelligit quæ bona, vel mala dispositio consistit in bona, vel mala complexione, vel compositione organi, & mensura spirituum: qui calor naturalis dici solet. ex quo sequitur & alia, quæ mox causa est bene, vel male obeundi prædictas operationes. est autem vel voluptas, vel displicentia obeundi. qui enim bonam dispositionem habent temperaturæ, et compositionis, & calorem naturalem idoneum, vel simpliciter, vel in aliquo sensu, etiā cum voluptate operantur, quia valent assequi. tales autem prædicta exercēt prompte, subtiliter, et ordinate, vel simpliciter, vel in eo, in quo bene dispositi sunt. quippe nascimur omnes ad certa inclinati, quæ & intenti, & cum voluptate facimus. qua de causa auari circa pecuniam incredibili quadam industria & subnotiones, & imaginationes, & enumerationes, et memorias exercent, ad reliqua alioqui rudes: alij circa amores, alij circa lusus, alij circa philosophiam, & ita in alijs. cōtra vero, qui prauam habent dispositionem, & calorem non naturaliter se habentem, vel simpliciter, vel in aliquo, ij vel non possunt obire prædictas actiones, vel perperam obeunt: præcipue quibus calor est multus quidem, sed extraneus circa sedem animę: similes enim ebrijs sunt. quare sine vlla voluptate omnia peragunt, īmo cum labore, et displicentia. vnde nec attentionem adhibent, et omnia praue exercent. Sunt tamen nō nulli, qui attētionem non adhibent, et propterea sæpe rudes circa quædam videntur, non quia male dispositi sint, sed quia quædam vel contemnunt, vel melioribus intenti diuertūtur ad alia. sed de his velle minutissime dicere, infiniti laboris esset. quare ita in vniuersum dictum sit. D

Cur sæpius repetita sic firma ī memoria pmaneant, vt æterna videantur. nō nulla vel familiarissima ac sæpius dcā difficile memoremur. quędā nec cogitata, aut opinata ī memoriā subeāt.

Circa memoriam tamen quædam videntur quæsitu digna. ac primū quî fiat, vt sæpius repetita adeo firma in memoria figantur, vt ęterna quodammodo fiant. Deinde cur accidat nobis sæpe volentibus quædam, vel familiarissima, et millies dicta non possimus ad memoriam reducere, et nominare: qn̄q; vero non nulla subeant in memoriam, quæ nunquam opinati essemus, quorum nulla apud nos consideratio fuit.

Quòd igitur sæpius repetita valde memoriæ insideant, manifestū est omnibus. quid vero acquirat repetita species in intellectu, nō solum manifestum nō est, sed valde occultum videtur. si enim species (vt diximus)

omnes

A omnes simul sunt,& vno in puncto omnes,quidnam acquirere potest illa,quæ centies repetita est? non enim intensior per se ipsa fit,quanquam animam millies moueat.relatio enim quædam est, quod intelligere dicimus,siquidem nihil aliud est,q̃ repræsentatio quædam.igitur quanq̃ millies repræsentet,non tamen propter hoc videtur intẽsior per se fieri.quare,si non intenditur per se,quidnam per Deos acquirit,vt adeo ęterna in memoria reddatur?

Fortasse igitur(vt opinor)dicẽdum est repetitam speciem,tametsi forte nullo alio immutetur,hoc tamen magnum,& præcipuum acquirere, quòd in pluribus cõiunctis potentior fit.diximus enim speciem cũ modis suis,& coniunctis reseruari.quam ob causam,quoties iteratur,&repetitur,toties eadem reseruatur cum ijs coniunctis,cum quibus intellectiones fecit.coniuncta vero dictum est,vnum referre aliud,& repræsentare consueuisse.quocirca, quæ in pluribus coniunctis est species,ea prõptior est,vt intellectum moueat,& memoriam faciat, ac maxime reseruetur. vt siquis heri Dionem vidit in porticu disputantem,hodie in foro orantem videat,cras nauigantem,tunc quidem accidit Dionis speciem valde præsentem in anima esse.reseruata enim prima die fuit cum suis coniunctis, tempore scilicet,loco,actione,habitu & alijs. similiter & die secũda reseruata fuit cum suis coniũctis:ac similiter tertia. Igitur,sicut ex prima B die & coniunctis potest quis Dionis reminisci,ita ex secunda, ita ex tertia,& alijs potest.quam ob rem Dionis species in valde multis potentior est,à quibus posit ad memoriam deferri.qua de causa & vniuersalia maxime nota esse cõsueuere.hominis enim species, si non ex Socrate in animam peruẽnit,at ex Platone,& Callya,& alijs multis accesit. ꝙ si de aliquo memoria pereat,at perstat tamen ex alijs multis. De vniuersalibus tamen postea dicemus,quo modo,& magis nota & minus nota esse possint,q̃ particularia.hoc ergo primum acquirere repetitam speciem censendum est. Fortasse autem & secundum seipsam intendi opinandum est.duo enim in specie repetita sunt:alterum,ꝙ ipsa secundum se qualitas quædam est,secundum quam ens per se est,& absolutum:alterum vero est esse,quod habet,quatenus repræsentatiua est: secundum quod relatiuum quoddam est.quatenus igitur qualitas quædam est,& absolutum ens, eatenus intendi potest sæpius repetita.sicut enim ex duobus luminibus vnum fit lumen intẽsius,ita ex duabus,& tribus, & decem speciebus vna intensior fit:intensior autem facta,& in plures spiritus diffunditur, & profundius figitur.

Quo autem pacto fiat,vt sæpe non posimus notisimorum, & familiarium recordari,ego hac de causa arbitror euenire, ꝙ eo tempore alia

Species sæpius repetita,potẽtior cũ fiat,diutius in memoria retinetur.

Vn̄ia sunt maxime nota.

Spẽs sępius repetita, in eo, ꝙ qualitas, intendi potest.

Familiarissima difficile memoramur &noĩamus ex ipsa eius, qđ occurrit,similitudie,

quædam ſeſe offerunt nobis, quę ſimilitudinem aliquam habeant cū eo, C quod quærimus. aliqua enim cōueniunt in nomine, vel in principio, vel fine, alia conueniunt in perſona, vel figura, vel moribus, vel aliter. ergo volentibus nobis familiare aliquod, & notiſsimum nomen proferre, fit quidem ſæpe, vt non hoc, quod quærimus, occurrat, ſed aliud, quod conuenie̅tiam habet cum familiari vel in principio, vel fine, vel medio. Cur autem hoc aliud minus familiare prius occurrat, quàm id, quod notiſsimum eſt, & magis familiare, ſi quæratis, dicendū (vt mihi videtur) in eiuſmodi caſibus occurrere prius ipſam conuenientiā, in qua conuenit vtrūque, ſub qua per inaduertentiam quandam interdum occurrit conſequēter minus familiare: quod cum videamus nō eſſe illud, quod quærimus, cōfunditur pauliſper anima, ex quo etiam magis obliuiſcitur quęſiti nominis. ꝙ enim cum confunditur anima, cōfundatur etiā memoria, oſtēdit verecundia, & timor. ſæpiſsime enim ob hæc obliuiſcimur, & compoſitas orationes, & verba. heri volenti mihi proferre Dorotheę nomen alioquin mihi notiſsimum, & millies prolatum, accidit tamen, vt nunq̃ inuenire potuerim, ſed modo Theodora occurrebat, modo Timothea: quæ nomina in parte conuenientiam habent cum Dorothea. cuius rei cauſa primum fuit, ꝙ per inaduertentiam (vt accidit) non comparauerā partes nominis quæſiti in ordine ſuo, ita vt Doro præcederet, Thea vero ſequeretur: ſed modo occurrebat, quod cum Thea conuenientiam habebat, vt Timothea, modo, quod cōueniebat cum Doro, & cum Thea, ſed D peruerſo ordine, vt Theodora. in qua perplexione ita mens confuſa manebat, vt nūquam fuerim recordatus quęſiti nominis, niſi tum, cum ſublata confuſione me etiam nolente occurrerit Dorotheæ nomen.

Aīa confuſa confundi &memoriā verecundia ac timor oſtendunt.

Quo autem modo quædam ſæpe in mentem veniāt, quæ nunquam opinati eſſemus, cum neque de ijs per multū temporis cogitauiſſemus, cauſa eſt aliqua latens ſimilitudo, quæ caſu aliquo tunc occurrit, ſub qua memoria fit coniunctorum, quanquam antiquiſsima fuerint. quæ autē ſit latēs illa ſimilitudo, quę haſce memorias excitet, difficile certe eſt dijudicare, adeo multa ſunt, quæ apud animam obuerſantur, vt patet in ſomnis, & ægritudinibus: propter quę ſæpe eorum etiam reminiſcimur, quę pueri egimus. ac de primis phantaſiæ operationibus ita pro tempore dictum ſit.

Inopinata, ac min⁹cogitata ī mētē ſæpe magis veniūt ex latēti q̃dam ſimilitudine.

Nūc ſequitur, vt perquiramus, quo modo ea cognita ſint, quæ ſpeciebus carent, & quid ſit abſtrahere, & fingere, & quomodo ſeparet anima, quæ coniuncta ſunt, & coniungat, quæ ſeparata, & demum quid ſit vniuerſale, & quomodo fiat.

Quæ nā, & qūo ꝑ alienā, vel propriā ſpeciē ītelligam⁹: Qūo item diuiſa vt ꝯiūcta, & cōiūcta, vt diuiſa intellectus intelligat.

Quòd igitur non omnia proprias habeant ſpecies, dictum eſt prius.

videntur

A videntur enim ſolum illa habere ſpecies, quæ accidētia vocantur, & per ſe mouere ſenſus poſsint, calor frigus, humor, ſiccitas, ſonus, lux, color, odor, ſapor. durum vero & molle, aſperum, lene, rarum, denſum modi dictorum ſunt: modi quoque ſunt figura, et quantitas, & alia his cōiuncta, quæ per ſe non cognoſcuntur, ſed cum alijs. ſunt igitur quędam, quę nec proprias habent ſpecies, nec coniuncta ſunt cum habentibus, quædā vero non habent per ſe ſpecies, ſed tamen coniuncta ſunt cū habentibus, & modi eorum ſunt. quæ ergo nullo pacto ſpecies habent, neq; coniuncta ſunt cum habētibus, omnia cognita ſunt per alienas ſpecies, per ſimilitudinem vel diſsimilitudinem aliorum quę quidem primum cōceptu quodam generali concipiuntur aut entis, aut rei, mox attribuentes ijs quædam ſimilia aut diſsimilia reperta in alijs, intelligentiam illorum facimus. ita Deum & alia immaterialia cognouimus, ita et ſubſtantiam ipſam. ſiquidem ſcientes nos, quid ſit cauſa, quid primum, quid motor, quid corporeum, vocauimus quidem Deum, qđ eſſet cauſa prima, et primus motor, et incorporeum. alia vero ſeparata cognouimus, incorporea quædam concipientes, verum non primas cauſas, ſed ſecundas. ſubſtantiam autem, ſcientes, quid ſit eſſe in alio, et non eſſe, ac videntes oportere nos aut in infinitum ire, aut perueniendum ad aliquid, quod non in alio eſſet, ſed per ſe ſubſiſteret. hoc ergo ſubſtantiam appellauimus. om-

B nia igitur hæc per alienas ſpecies intelleximus. motus autē cognitus fuit ex loci mutatione. Dione enim recedente à priore loco, et rurſus ex alio, et alio, hanc quidem ſucceſsionem continuam motum vocauimus. nō.n. aliud eſt motus, q̃ modus, quo aliquid intelligitur ſucceſsiue aliter & aliter ſe habere in loco. Tēpus quoq; ſimili modo ab anima cōprehēſum fuit ex cognitione motus. partes enim motus comparans ipſa, et mēſurans videt hanc quidem eſſe, illam vero non eſſe, fuiſſe autem continuatam cum ea, quæ eſt, aliam vero nec eſſe, nec fuiſſe, fore autē, vt quandoque et illa ſit: quare illam quidem, quæ eſſet, præſentem vocauit, quæ vero fuiſſet, præteritam dixit, reliquam vero futuram. Neq; tempus autem, neque motus, quatenus continui ſunt, et partes habent, eſſe videntur niſi in anima, quod vero de ipſis extra animam eſt, inſtans dicitur, et hic ſiue ibi. Quęretis autem fortaſſe, quomodo futurum cognoſci potuit, quoniam, quod non eſt, non videtur poſſe intelligi. ad quod dicēdum cognitum fuiſſe futurum ex ſimilitudine præteriti, quoniam partes præteriti comparans anima vidit quaſdam ita ſe habuiſſe, vt, cū prius non eſſent, mox præſentes et ipſæ factæ ſint, ex qua ſimilitudine videt ita fore in reliquo motu. non igitur ex ſpecie propria cognitum fuit futurum, ſed ex ſimilitudine.

Deū & immaterialia quõo p alienā ſpēm cognoſcam⁹.

Motum ex ipā loci mutatione, & tp̄s ſecūdū oēs ſui partes ex motu quõo cognoſcam⁹.

Tp̄s & motus eſſe hn̄t tm̄ in anima, quo cō tinua quædā ſunt.

Futurū ex p̄teriti ſimilitudine cognoſcim⁹.

Poteſt

Quę cōiuncta intellectus separare valeat,& quæ diuisa cōiūgere.

Potest autem anima,& quæ coniuncta sunt,separare,& quæ separata, C coniungere. verum,cum alia loco coniūcta sint,alia situ,alia ordine,alia similitudine,alia subiecto,alia tempore,alia alijs,facile quidem est, quæ loco communi coniuncta sunt,separare;hoc est recipere vt diuisa: quoniam locis proprijs seiuncta sunt,& formis,& figuris, & alijs. in vniuersum autem,quæ essentijs & formis diuisa sunt per se,quocunq; alio modo sint coniuncta,nō difficile est separare,vt album,& nigrum, & odor, & sapor,& lux,& sonus:at,quæ vnum sunt cum subiecto,non adeo facile est diuidere,& seorsum à substantia intelligere. Locum tamen à subiecto seiunxit anima,videns subiectum mutatum loco: vt si Dion mutasset locum,tum quidem Dionis species illum dupliciter repræsentat, & cum loco priori,& sine ipso. quare iam anima intelligit Dionem & sine loco priori,& locum sine Dione. quare illa, vt duo & diuersa intelligit. similiter autem,& quod vbi vocant, separauit à subiecto. differt autē vbi à loco,quanquam interdum & ipsum vbi vocetur locus,ꝙ locus proprie est superficies ambientis,sed mobilis,vt aeris,aut aquæ,& similium, quæ immoto subiecto locato mutari potest: at ipsum vbi superficies est ambientis corporis,inquantum corpus,quæ immutabilis per se est, & penes hanc motus attenditur rei,quæ moueri dicitur. non enim moueri dicitur columna,eo,ꝙ aer circundans mouetur,sed tum solum moueri dicitur,cum ipsa vbi mutat,& aliter atq; aliter se habet succesiue secundum D diuersa vbi. separat igitur & hæc anima,intelligens rem sine ipsis, & ipsa sine Dione. Similiter,& si de albo fiat niger, & de calido frigidus, & de quiescente moueatur. omnia enim hæc & cōiūcta intelligit, & separata:

Potest etiam,quæ separata sunt,vt coniuncta recipere ex similitudine eorum,quæ prius coniuncta vidit,mox separauit. ex hac enim similitudine voluptate quadam permota imaginatur,quæ separata recepit vti coniuncta,vel loco,vel subiecto,vel aliter. quare & chimeras,& centauros sibi fabricat,& hortos, & palatia,& demūpoeta fit. Habet autem fortasse dubitationem vtrum & bruta similiter imaginari posśint, & coniungere,quæ separata sunt. ac quidem arbitror & illa consimiles quasdam imaginationes sibi facere. nam lupi & stabula imaginantur,& in ijs oues, & canes,& custodes:quin & somniant, & terrentur ab ijs, quæ non sunt.

Bruta etiā pn̄t separata coniungere.

Quo nam modo & à qua potentia fiat ipsū vl'e,tum ex aliorū,tum ex propria sn̄ia. Quæ itē ex vl'i-

Sed iam tempus est,vt de ipso vniuersali dicamus,quid sit, & quomodo fiat: quod video à vobis expectari. sed nescio certe, cōsultius'ne sit negocium hoc silentio inuoluere,an magis (vt puto à vobis desiderari) audacter prosequi. nam profecto,si prosequamur,videtur quidem non posse fieri sine iniuria multorum,& sine nota temeritatis cuiusdam. siquidem omnes ferè,qui de vniuersali scripsere,& ipse etiam Aristoteles (vt

apparet

A apparet) videntur aliter existimasse de vniuersali, ac nos inpræsenti opinamur, & dicturi sumus. Verum enimuero hoc sacro in loco Dijs syluæ huius præsentibus, liceat nobis, quæ existimamus, proferre: quæ si à vobis fuerint approbata, exeant etiam foras, sin vero fuerint nõ planè accepta, has inter arbores & nemora iaceant abscondita, ad iudicium bonorum Deorum, qui istic habitant.

bus fiãt nobis pri⁹ nota, an q̃ minus, an quæ magis vl̃ia sunt.

Videtur igitur ò amici omnes ferè, qui sese è peripathesi philosophos faciunt, separatum quendam intellectum inducere, quem agentem vocant, à quo fiat vniuersale. facultatem. n. illi attribuunt è sensibilibus rerũ simulachris (quæ Phantasmata appellant) simplex ipsum vniuersale, & puram ideam extrahere: quæ non hoc, nõ illud, sed simplicem ipsam naturam repræsentat, denudatam ab omnibus ijs, quæ cum singulari coniũcta erant. atq; hoc intelligibile iam vocãt, cum prius sensibile tantum foret. qua de re diligenter considerandum est. si enim per nos ipsos absque vllo separato intellectu posimus vniuersale facere, bene erit abstractum illum intellectum labore hoc leuare, qui extra nos existens sat fœlix se ipso est, & nostras operationes à nobis fieri sinit.

Vl̃e nõ fit ab extrinseco quodam ĩtellectu ex ipsis phantasmatibus ope quodã abstractionis.

Quoniam igitur dicunt extrinsecum hunc intellectum ex sensibiliũ rerũ simulachris extrahere ipsum vniuersale, percũctari eos licet, quidnã sit hoc, quod extrahere dicũt. nam alterum duorũ videntur mihi posse B dicere. vnum est, ꝙ intellectus ille speciem quandam nouam efficiat ex illo simulachro, quæ nata sit solum vniuersale repræsentare: alterum est, ꝙ nulla species noua fiat, sed tamen phantasma, in quo includitur natura vniuersalis, de se vniuersaliter tantum repræsentet illi intellectui, qui de se abstractus est, & materiale nullum potest recipere. Si igitur intellectus ille nouam quandam speciem efficit, quæ vniuersale referat, monstrum profecto audire mihi videor, separatam scilicet substantiam species facere: quando obiecta sunt, quæ species faciunt vtpote imagines suas. ꝙ si intellectus ille non facit speciem nouam, sed tamen non intelligit, nisi quã phantasma naturam de se vniuersalem includit, illamq; recipit sine ijs, quæ singulare comitantur, tunc quidem quærendum est, quomodo id fiat: nunquid ꝙ intellectus ille mutet phantasma ab eo, quod erat, an non mutet. siquidem enim non immutat, nec quicquam in ipsum facit, nõ video, quomodo ipsum idem manens non eodem modo repræsentet: at vero si ipsum immutat, dicant per Deos, quænam actio illa sit. nam si dicant (vt quidam aiunt) irradiare intellectum illum super phantasma, & denudare ipsum à conditionibus singularium, metaphorica quidem & poetica istæc videntur. & si poeta aliquis ita dicat,

Impugnatio satis valida contra quosdã minꝰ rectè sentientes de vl̃is productiõe ab extrinseco intellectu.

Ollis diuina super mens

Astat,

Astat, magna, micans: cuius radiata nitore, C
Quæ fuerant obscura prius simulachra, repente
Fiunt coram anima, claraq; in luce refulgent.
Non aliter, quàm, quæ cæca sub nocte tenentur,
Si feriat rutilum Solis iubar, omnia late
Splendescunt, pulchraq; petunt in luce videri.

Si ita inquam poeta dixerit, laudabimus quidem ipsum, philosophum autem non laudabimus, quoniam neq; lucet separatus intellectus, neq; intelligo, quid sit radiare, & denudare phantasma. q si dicatur nihil fieri nouum ab illo intellectu in phantasma, neque immutari, non repræsentare tamen ipsum illi intellectui, sicut Socrati, & Platoni, sed vniuersaliter tantum propter naturam intellectus abstractam, cui non repræsentat phantasma, nisi quam naturam simplicem, & vniuersalem includit, equidem sic ego non video, quid ad Socratem, & ad Platonem faciat repræsentatio illa, quæ abstracto intellectui fit, si Socrati, & Platoni singulare ipsum repręsentatur. adde q miraculum magnum videtur phantasma in alio existens, vt in Socrate, repræsentare tamē extrinseco intellectui vniuersaliter: primum q separatæ hæ substantiæ per se, & per essentias suas intelligunt, non per species, & per phantasmata: deinde q nec species vlla potest repræsentare nisi illi, in quo est. non sunt autem phantasmata in abstracto intellectu, sed in Socrate, & Platone, & Callya. Porrò maius D quoque miraculum videbitur, si dicatur intellectionem abstracti intellectus communicari Socrati, & Platoni, quo & ipsi vniuersale intelligant. non enim apparet modus, per quem fieri posit hęc communicatio. propter hęc igitur, & alia multa, quæ præterimus sinentes valere intellectū hūc abstractum, & se ipso gaudere, perquiremus nos, an per eum, qui in nobis est, intellectum & fieri & cognosci posit vniuersale. ad quod fores quodammodo aperuimus paulo ante, cum ostenderemus animam posse separare, quæ coniuncta sunt. nunc interna magis, & penetralia sunt adeunda.

Supponentes igitur illa omnia, quæ dicta sunt constituamus non fieri vniuersalia à nobis statim enatis, sed nō nisi multo post, & adultioribus factis, & exercitatis in subnotionibus, & compositionibus, & separationibus coniunctorum: quod signum esse potest non fieri vniuersale ab intellectu abstracto. si enim ab ipso fieret, vtique & in infantibus fieret, in quibus iam phantasmata sunt.

Vniuersale longa ītellectus ī subnotiōibus, cōpositionibus, & separationibus exercitatione fit.

Fit autem (nisi fallor) vniuersale per hunc modum in nobis. visa, exēpli gratia, niue, multa quidem cum ea (vt diximus) coniuncta sunt, albedo, figura, locus, situs, & alia. ex hoc igitur singulari īpossibile est extrahi vniuersale,

A vniuersale, si hoc apud animam est primum vniuersale futurum, ante quod nullum aliud est factum. quare necesse est & aliud simile singulare videri ab ipsa. sit ergo hoc, lac. Iam igitur & nix, & lac in anima sunt, & hinc principium est quoddam ad vniuersale albedinis. nam statim, vbi post cognitionem niuis oblatum est lac cum suis coniunctis, recordatio statim fit & niuis, & coniunctorum cum niue. apprehēdit ergo illa duo anima, & vt duo, ac diuersa, & vt unum hoc est similia. dictum est enim supra, quomodo hæc fiant. rursus igitur appetitu noscēdi illam monēte videt ea, in quibus differunt, quòd locis, quòd formis, & figuris differāt: tum videt & id, quo conueniunt: atque hoc videt esse sine lacte, quia est in niue diuerso à lacte, ac etiam videt esse sine niue, quia est in lacte. Deinde uidet esse sine loco niuis, quia est loco lactis, tum & esse sine loco lactis, quia est in loco niuis: similiter & esse sine figura niuis, quia est in figura lactis, & etiam sine figura lactis, quia est in figura niuis: ac breuiter videt esse sine coniunctis cum niue, quia est in coniunctis cum lacte, quæ diuersa sunt: nec non & sine coniunctis cum lacte, quia est cum coniunctis cum niue. quapropter species albedinis iam in intellectu est multis modis. primũ enim in niue, & coniunctis cum niue: deinde & in lacte, et coniunctis cum lacte: & sine niue in lacte, & sine lacte in niue: mox & sine coniunctis cum niue, & similiter sine coniunctis cum lacte. separata B igitur iam est, & recipitur natura albedinis, cum per se repræsentetur quidem ipsa & sine niue, & sine lacte, & sine coniunctis eorum. quòd si & alia quoque alba videamus, aut etiam imaginemur, cerussam, parietē, & alia, in omnibus quidem consimilis consideratio fiet, quòd natura illa & in omnibus est, & sine quolibet. quapropter tandem species albedinis repręsentat vnum quoddam in multis, & per se, sine vno quoque illorum. atque hoc est, quod vniuersale appellamus, quod vnum in se est, & sine qualibet parte eorũ, in quibus est. primum igitur vniuersale, quod à nobis fit, non sine quadam difficultate, & animę inquisitione perficitur: vbi vero unum, aut duo, aut tria confecta sunt, tum tanta promptitudine reliqua fiunt, ut etiam ex uno singulari uniuersale extrahamus. quare mox vniuersalium plena est anima. sicut autem ex singularibus, quæ specie vnum sunt, fit vnum vniuersale, ita & ex pluribus speciebus, quæ unum genere sunt, suum abstrahitur vniuersale: ita & ex ijs, quæ plura genere sunt vsque ad generalissima. hoc ergo pacto fieri uniuersale censendum est, si & ipsam etiam experientiam consulamus. sicut autem è lacte, & niue vniuersale albedinis fit, ita & coniunctorum sua vniuersalia, & ideæ extrahuntur. quare & vniuersale loci, & figuræ, & quantitatis, & numeri, & aliorum conficitur. propter quod potentia hæc animæ, quæ

Quid sit vniuersale.

Vniuersale á quo ĩtellectu fiat.

ideis est plena, diuina quodammodo est, & solus hic intellectus appella C
tur. ille vero intellectus, qui nondum quicquam intelligit, sed nudus est, & veluti tabula erasa, simpliciter intellectus non dicitur, sed intellectus in potentia. Fortasse autem et tertius alius est intellectus, qui sensibilibus phantasmatibus est plenus: qui nec proprie intellectus dicitur, sed à quibusdam passiuus vocatur, eo quòd circa ipsum versetur extrahendo ille, qui ideas, et uniuersalia conficit, qui actiuus vocari potest, eo quòd, quæ singularia et sensibilia sunt, vniuersalia actu et intelligibilia efficiat. et hic solus diuinus est, et æternus, quoniam idem sit intellectus, et intelligibile. vtrum autem de his ita opinatus Aristoteles fuerit, & hoc pacto fieri uniuersalia existimauerit, tempus non est nunc examinare.

Eadē prorsus spēs est quę in sensu, & in intellectu.

Cum igitur vniuersale fiat prædicto modo, iam & illud videri potest, quod supra in dubium reuocauimus, vtrum una esset species in sensu, et intellectu, quoniam videbatur diuersa propter vniuersale, quod in sensu non est. iam enim manifestum est vnam esse & eandem speciem in vtroque, sed modis diuersis. in sensu enim est confusa et coniuncta cum alijs cōiunctis, in intellectu vero separata, et distincta, ac sic uniuersalis facta. dico autem esse factam uniuersalem non secūdum esse, quod hebet, quatenus vna quædam qualitas est, sic enim singularis est, sed vniuersalem, quatenus imago est, et repræsentat. Inter vniuersalia vero, siquis quærat, quæ nā extrahantur prius. an minus vniuersalia, an genera et magis vni D
uersalia, dicendum, quòd semotis casibus semper minus vniuersalia abstrahuntur prius. oblatis siquidem Socrate, Platone, boue, arbore, lapide, prius vniuersale hominis educitur è Socrate, et Platone, quoniam similitudo, quæ in ijs est, & maior est, et fortior, quàm quę inter Socratem et bouem, et inter Socratem et arborem, vel lapidem. Porrò post vniuersale hominis ea similitudo, quæ inter Socratem est et bouem, suum prodit vniuersale, animal: mox fit viuens: mox corpus. semper enim, quod rationem totius habet, primo occurrit, et notius est. homo autem totum quoddam est, cuius partes sunt animal, viuens, corpus: animalis vero partes sunt viuens, et corpus: viuentis vero corpus. verum factis iam et adultis nobis, atque exercitatis in abstractionibus, notiora, et promptiora nobis occurrunt, quæ sunt magis vniuersalia, quoniam ex pluribus sunt repetita, et habitu quodam firmata. et ut talia rationem totius habent. totum enim quoddā est animal respectu hominis, et bouis, quæ partes animalis sunt. porrò viuens totum quoddam est respectu animalis, et arboris. neque inconuenit idem esse modo totum, modo partē respectu eiusdem, uerum non secundum eandem rationem. hominis enim pars est animal, si partes essentiales quęras. idem homo pars est animalis, si partes integrales

Magis vniuersalia, q̄ minus vniuersalium partes sūt, posteriꝰ nobis innotescunt ipsis minus vniuersalibus.

Totum & ptes respectu eiusdē, rōne tamē diuersa, vnum, & idē aliquid esse potest.

A integrales consideres. sed de his alia quædam in sequentibus edicemus. Ac de subnotione quidē, & compositione,& imaginatiōe,& memoria, nec non & quid sit abstrahere,ac demum quomodo fiat vniuersale,hactenus dictum sit. reliquum esset de æstimatiua appellata potentia, & de vocatis secundis intentionibus non nulla dicere. verum,quoniā hæc longe post fiunt,& non nisi postq̃ & ratiocinationes excernimus,prius quidem de ratiocinio agamus,mox & de his,& alijs,quæ supersunt. sed bene erit,vt omnia hæc ad meridianas horas remittamus,iam enim quodammodo fessi sumus,& hora interpellare nos videtur. quare præsenti disputationi finem imponemus,ac rogabimus puerum nostrum, vt ad recreandos animos omnium aliquid canat. & ille mandato à Naugerio accepto temperata suauiter cythara, sic cecinit.

Lyncas nec acreis aduehe,neu gere
Thyrsos,venustum nec tege casside
Horrente vultum,sed tenero veni
Cinctus tempora pampino:
Tuisq; mitis & placidus sacris
Adesto, qualem te memorant,iugo
Bactris subactis,in medio Deûm
Conuiuam Ioue cum patre
B Sedisse,circùm Dijs resonantibus
Heu ohe: pharetra cum posita tuas
Laudes eburna grandiloquus lyra
Latona cecinit satus.
Ereptus igne vt fulmineo Iouis
Bis natus infans duceris ad Deos.
At tibi magnis plausibus omnium ad-
Risit cœlicolûm cohors.
Nanque ore pulchro talis erat color,
Rubente qualis enitet in rosa.
Tum prominebat exilientibus
Sacrum corniculis caput.
Tyrrhenus vt te nauita deprecans
Sero,furoris,numinis & tui
Expertus iras squammeus in mare
Piscis desilijt rate.
Sensit Lycurgus vitibus impiam
Ausus securim immittere: sensit &
Cohors gigantum trudere tum rata

Alto cœlicolas polo. C
Tu Gange victo miles ab vltimis
Indis triumphos uictor Io refers:
Et redeunti Susa & Achæmenes
Aras constituunt tibi.
Fremunt in altis orgia montibus
Heu ohe:solutæ per iuga Thyades
Crines in auras,raucisonis replent
Altum cornibus æthera.

Quibus dictis ac collaudatis surreximus.

HIERONYMI FRACASTORII

DE INTELLECTIONE

LIBER SECVNDVS.

Quàm mirabilẽ natura ipsa hominem fecerit, & q̃ ei munera fuerit miro ordine elargita.

VICVNQVE ille Trismegistus RHAMNVSI fuit, qui Theologica quędam nobis reliquit, recte profecto dicebat miraculum maximũ esse hominem. cuius si structuram, membrorum formas figurasq;, si fines spectes, D si artificia,per quæ fines illos consequantur membra, & operationes exerceant,alias quidem propter se ipsa,alias ꝑpter alia: tum vero & operationes ipsas animaduertas,quà industria obeant,nihil profecto admirabilius videbitur à Deo,& natura factum. Ex operationibus vero omnibus illæ maximæ admirandæ sese offerunt, quæ ad cognitionem pertinent.de quibus Turrius partim superioribus disputationibus pertractauit,partim tractare sub meridianas horas promisit.ergo id tempus cum iã aduenisset, omnesque maximo quodam desiderio audiendi reliqua,venissemus eandem ad Syluam,consedissemusq; in corona, ille ita sermonem suscepit.

Hactenus ò amici circa intellectionem audiuistis,quanta industria natura procedat.primum enim à simplicissimis, & imperfectis exordiens, ad maiora,& magis admiranda progreditur.nam cum sensus ipsos fecisset,qui propter imperfectionem non nisi genus quoddam vnum rerũ ꝑcipere possent, tum potẽtiam aliam statuit, quæ sensibilia illorũ omnia dijudicare valeret.deinde, vbi etiã ordinasset, quo pacto ea sensibilia seruari possent in intellectu,ab hac & aliam potentiam constituit, quæ perfectiori modo quodam,& appetitu discendi impulsa,sensibilia ipsa quasi

A per tenebras perquirens nunquam ceſſaret, donec ſingula diſtinxiſſet, mox diſtincta conſideraret, vt & inter ſe, & in eo, in quo coniuncta fuerant & oblata, ſeſe haberent. tum & differentias, & cõuenientias eorum intuita cœpit & enunciationes facere, & componere, ac diuidere, numerareq́;, & memorari. ad hæc autem & appetitu eodem ducta potuit, & quæ ſeparata erant, coniungere, & coniuncta ſeparare, ac demum ſimplices rerum ideas abſtrahere, & ijs impleri, ac diuina fieri. nam & cognitionem illam Dij maxime habent. Nunc ſupereſt, vt & alias operationes proſequamur, quæ perfectiores etiam num ſunt. primumq́; de ea agamus, quam Græci dianian, nos ratiocinationem ſiue diſcurſum appellamus: qua tot artes, tot ſcientiæ inuentæ ſunt, ac illa tandem omnia, quæ ſub cœlo, quę ſupra, & cœli ipſi, & Dij, & diuina fuere cognita.

Igitur cum eorum, quę ab intellectu apprehenduntur, alia ſint ſimplicia, alia ſint complexa, quæ & enunciata, & propoſitiones appellamus, eadem eſt natura animæ, et diſcendi idem appetitus circa complexa, qui & circa ſimplicia. nam & circa complexa ſuas facit ſubnotiones, ſicuti & circa ſimplicia. quæ vero in ſimplicibus ſubnotio dicebatur, in complexis ratiocinatio vocatur, quæ plurimum differt à ſimplici ſubnotione. quippe in ſubnotione neque veritas, neq; falſitas inerat, ſed ſolus, & ſimplex motus de vno in aliud, in ratiocinio vero eſt veritas & falſitas. differunt etiam, quòd ſubnotio ſemper fit ad aliquod prius notum, ſaltem cõfuſe, ratiocinium vero fit ad id, quod prius notum non erat, ſed nũc primo addiſcitur. fit autem diſcurſus omnis ſemper in duabus propoſitionibus, quæ præmiſſæ dicuntur: quarum vna obſeruata eſt, et prius in anima erat, alia vero eſt noua: ex quibus ſequitur tertia, quæ concluſio vocatur, in qua eſt id, quod nunc primo notum fit. vt ſi prius nauigationi coniunctum eſſe naufragiũ vidi, vt in Callya, nunc vero videam Dionem nauigare, cõcluſio fiet, ꝙ Dion naufragabitur. ſunt igitur termini tres, duo extremi, et vnus medius, qui cum utroque communicat, Naufragium, Nauigatio, Dion. Nauigatio medius terminus, cui cõiunctum noui naufragium. ſi ergo & Dioni uideam nauigationem ineſſe, vtique naufragaturum concludã, donec contrarium non vidi, ꝙ ſcilicet aliquis nauigaret, & non fecerit tamen naufragium. Cauſa vero, ꝙ concluſio illa ſequatur, inde eſt, ꝙ ſpecierum natura eſt, illa ſemper repræſentare, quæ ſunt coniuncta, vt dictum eſt. ſi ergo nauigationi coniunctum recepi naufragium, nunc quoque repræſentabit naufragium in Dione nauigante. videtur igitur ratiocinatio hæc per rememorationem quandam fieri. vt viſo Dione nauigante memoria fit eorum, quæ coniuncta nauigationi obſeruaui: inter quæ erat naufragiũ. ergo et in hac nauigatione naufragiũ,

De rõcinio & de quatuor ratiocinãdi modis, qd ſint, & qũo fiãt, vc3 exemplo, enthymemate, inductiõe, & ſyllogiſmo nec plures eẽ quatuor prędictis.

Ratiocinatio, quæ & circa complexa ẽ, ab ipſa ſubnotione incõplexoꝶ valde diuerſa eſt.

Diſcurſus ex duabus fit ꝓpoſitionibus, ex q bus ſeqtur tertia.

B

vt coniunctum recipitur. Si igitur Plato hoc pacto dicebat disciplinam fieri per recordationem, recte certe dicebat: si uero intelligebat cõclusionem aliàs fuisse notam apud animam, et nunc recordari eiusdem, nõ recte asserebat. siquidem cõclusio, quatenus propositio est, nunc primo noscitur, nec prius nota erat nisi in potentia, in coniuncto reseruato in memoria. videtur autem Plato in Phędone opinari scientiam nostram fieri non primo modo, sed secundo. quare merito ab Aristo. reprehensus fuit. C

De exemplo, qd sit, & quõ fiat.

Simplicissimus igitur et natura primus, qui ab anima fit discursus, est ille, qui ab uno fit ad unum per commune aliquid in utroque compertũ, quale est nuper assignatum ex memoria naufragij in Callya, dum nauigaret, ex quo et Dionem nauigantem opinamur naufragaturum. communis terminus est nauigatio: cõiunctum obseruatum est naufragium. nauigatio igitur semper & vbique repræsentabit naufragium sibi coniũctum, si contrarium non vidimus. similiter, & si Heluetij data fide prodiderunt L. Crassum, vtiq; & Cæsari proditionem facturos credemus. terminus medius est fides data ab Heluetijs: coniunctum obseruatum est proditio facta L. Crasso. Si ergo contrarium quis non vidit, probabiliter credet & Cæsari proditionem futurã: quia species media de natura sui semper coniuncta refert. verum necessaria non est hæc ratiocinatio, quoniam coniunctum illud cum termino medio necessario non est coniunctum, sed potuit casu aliquo, & alia ratione coniunctum fuisse, quæ non D erit in alio. neq; enim, si Callyas nauigans naufragium fecit, necesse est & in Dione fieri, quia alia ratio est in vno, alia in alio. nec si Heluetij proditionem L. Crasso fecerunt, necesse est & C. Cæsari facere. aliam enim causam & forte iustam in L. Crasso, quam in C. Cæsare non habuere. ꝓbabile tamen accipitur ab eo, qui contrarium non vidit. vocatur autem hic discursus exemplum, à quo pueri incipimus ratiocinari, quoniam facile est in vno obseruare, & ab illo in simile ferri, specie per naturam repræsentante coniuncta. vtitur autem & illo plebs. propter quod rhetores vtuntur maxime exemplis ad populum, quia ex notis mouemur. Fortasse autem & alia animalia exemplis mouentur. aues enim cum vident aliquas alias visco captas, viscum euitant, simile sibi futurum existimantes. habent quippe & alia animalia phantasiam, quæ ex particularibus potest discurrere.

Pueri & plebs vtuntur exẽplis fortasse ẽt alia animalia bruta.

Exemplis cur Rethorer vtãtur.

De Enthymemate qd sit, & quõ ab exẽplo distinguat'.

Secundus autem ratiocinandi modus prædicto similis est, sed tamen efficacior aliquanto, quãquam neque ipse necessarius. fit autem hic à pluribus obseruatis ad vnum aliquod, quasi sint multa exẽpla. conuenit igitur cum exemplo, quia ad vnum est, sicuti exẽplum: differt autem, quia à pluribus obseruatis procedit, cum exemplum ab vno esset. Si ergo plu-

ries

A ries obseruauimus prauos esse, qui pernoctant, videamus autem Catilinam pernoctare, vtiq; Catilinam prauum existimabimus. terminus medius est pernoctatio, cui coniunctum est prauum esse, vt pluries obseruauimus. conclusio erit Catilinam prauum esse. et si in multis vidimus mulieres cum viris conuersantes non castas esse, nunc vero videamus Athalantam conuersari cum viris, etiam non castam esse concludemus. terminus medius est conuersari cum viris, cui coniunctum est non castam esse. conclusio Athalantam non esse castam, quia species termini medij pro natura sua semper repræsentat coniuncta. quare & in Athalanta repræsentabit, sicuti in alijs multis vidimus. Necessarium autem neq; hoc est, sicuti neq; exemplum, quia coniunctum cum termino medio, necessario non est coniunctum, sed potest non esse. neque enim necessarium est omnes, qui pernoctant, prauos esse, & mulieres omnes non castas, quæ cum viris versantur. est tamen probabilior, & efficacior ratiocinatio hæc, quam exemplum. si enim vnum obseruatum fidem facit, à fortiori plura obseruata, tanquam multa exempla, fidem maiorem facient. Quæsiueritis autem fortasse, utrum propositio illa in pluribus obseruata proponatur de omni, an indefinite, vt quòd omnes pernoctantes praui sint, an pernoctantes praui sunt. ad quod dicimus propositionem illam obseruatam nec etiam proponi solere, sed solum aliam, quæ signum dicitur, vt quod Ca-

Enthymema efficacius ē exēplo.

B tilina pernoctat. dicet enim rhetor, vultis videre iudices qualis sit Catilina? tota nocte pernoctat. tacent autem aliam propositionem, quod pernoctantes praui sint, quia apud omnes quasi insitum est pernoctantes esse prauos. siue quod in pluribus ita obseruetur, siue quod facile sit adducere rationem probabilem, quòd pernoctantes sint mali, eo quòd causa huius non potest esse vt plurimum bona. siue igitur taceatur propositio illa obseruata, siue proponatur de omni, siue indefinite, fidem non habet, nisi vt in pluribus, vnde & ad unum simile probabilitas fit. appellatur autē hic discursus à Græcis enthymema, à nostris commentum proprio quidem vocabulo, sed & ad alia transumpto. propter quod & nos enthymema vocabimus. Sunt autem enthymematū alia facilia & in promptu vulgo, alia difficiliora: facilia sunt, quæ familiaria sunt sensibus, quibus non solum pueri & plebs, sed & bruta etiam animalia vti solent, difficilia vero, quæ remotiora sunt à sensibus, solis philosophis, & prudētioribus nota.

Enthymematū alia facilia, alia difficilia sunt.

Tertius vero ratiocinandi modus & ipse à singularibus procedit, verum differt ab exēplo, & enthymemate, quod exemplum ab vno, enthymema à pluribus per se, hic vero ab omnibus fit diuisim cōprehensis. differt et in conclusione, quod tam exemplum, quam enthymema ad vnum particulare fit, hic vero ad oēs in vniuersum collectim acceptos, vt hoc: terra, aqua, aer,

De inductione.

aer,ignis mouentur motu recto:hæc autem sunt omnia elementa: omnia ergo elementa mouentur motu recto. terminus medius sunt terra, aqua,aer,ignis quibus obseruatũ est inesse moueri motu recto.alia ꝓpositio est,hæc esse omnia elementa. conclusio fit, omnia elementa moueri motu recto,per eandem rationem.qua & prædicta concludebant:quòd scilicet species termini per se & semper repræsentat coniunctum. quare & in conclusione id repræsentat,vt elemẽta omnia moueri motu recto. Similiter & hoc.plantæ,& animalia animata sunt: hæc autem sunt omnia corpora organica:omnia ergo corpora organica sunt animata.terminus medius animalia,& plantę,obseruatum animata esse:aliud extremũ corpora organica:sequitur cõiunctum,obseruatum inesse organicis corporibus.nihil autem refert,siue singularia,à quibus proceditur,sint indiuidua, vel sint species,vel etiam genera,dummodo vt vnum, & vt partes accipiãtur.vocatur autem inductio discursus hic, quòd partes omnes diuisim inducantur ad ostendendum totum.Sed illud fortasse quæretis, quomodo in multis possibile sit singularia omnia induci & enumerari, cum sint infinita.ad quod dicendum,quòd in quibusdam facile est omnia singularia induci,quando scilicet ea determinata sunt,vt prædicta:in quibus vero singularia sunt infinita,fiunt quidem inductiones,sed in his quædam tantum singularia inducuntur, reliqua uero accepimus dicentes ita esse in aliis,vti in assignatis. sufficit enim si viso hoc,& illo,& alio & alio Rhabarbaro, quòd purgat choleram,dicamus alia omnia esse his similia. quare conclusio fit de omni,quòd omne Rhabarbarum purget choleram. Sed rursus dubitare contingit, quomodo possimus assumere & alia omnia esse similia. de primis enim uisis & probatis, dubium nullum est, quia experientia id monstrauit: at de aliis, de quibus experientia nulla est facta,non uidetur, quam fidem habere possimus.Dicendum assumptum illud ita esse in alijs, fidem habere interdum probabilem tantum, interdum necessariam. probabilem quidem virtute exempli,& enthymematis.si.n.in vno,aut ẽt in multis ita esse vidimus, ꝓbabile est ita fore & in hoc, & in illo, & alijs, quotquot imaginati fuerimus, tametsi nõ viderimus in his, sicut in primis assignatis.habita igĩ notitia de primis per experientiã,de alijs vero probabiliter per similitudinẽ concludimus in omnibus ita esse, sed probabiliter tantum. interdum fides nõ solum probabilis est,sed & necessaria,& hoc duobus modis.vno modo cum facta obseruatione in quibusdam signatis,quærimus,ꝓpter quid sit,& inuenta illa causa,ita dicimus esse debere & in alijs.quare de omnibus tandem concludimus,vt si viso hoc, & illo Rhabarbaro,ꝙ purgent choleram,quæram, propter quid sit:& sciens ꝙ,quæ purgant choleram,

In ĩductione an oĩa singularia ĩducere necesse sit.

sunt

A sunt amara acria, abominabilia naturę, & talia esse hęc visa, fides fit et de alijs, quæ talia sunt. vnde cõcludimus omne Rhabarbarum purgare choleram ex hoc, ꝙ primo vidi hoc in quibusdam, mox facta ratione ad naturam cõmunem, ita & de alijs accepi. Alio modo necessaria fides fit, cũ singularia prorsus similia sunt, & quale vnum est, talia esse omnia alia. vt si videam has duas lineas rectas ęquidistantes nunquam concurrere, ita de alijs etiam accipiemus, eo ꝙ prorsus sunt similes. quare de omnibus cõclusio fiet. & talia sunt mathematica omnia. naturalia vero non ita se habent. possunt enim similia esse quædam singularia, ĩmo & multa, & multa, omnia vero nõ esse talia. Itali quidem enim, & Germani, & Galli omnes albi sunt, non tamen omnes homines albi, vt Aethiopes. causa est, quia non omnino similes sunt: & alia causa facit Italos, Gallos, & Germanos albos, alia Aethiopas nigros. quare in ijs, quæ à natura sunt inductiones necessariæ non valde fiunt, sed probabiles tantum, nisi ratio fiat ad naturam communem. Inductionum igitur aliquæ necessariæ sunt, aliquæ probabiles tantum. necessariæ sunt, in quibus aut omnia singularia induci possunt, quia sint determinati numeri: aut omnia sunt prorsus similia, & diuersitatem pati non possunt: aut ratio sufficiens fit ad naturã communem. illæ vero inductiones, in quibus nec singularia omnia induci possunt, nec prorsus similia sunt, nec ratio fit ad communem natu-

In naturalibus non ita freqnter necessariç ĩductiões fiũt, vt ĩ mathematicis.

Inductionũ aliæ probabiles, aliç necessariç sunt.

B ram, omnes probabiles tantum sunt. sunt tamen quædam inductiones, quæ tametsi probabiles simpliciter tantum sint, tamen adeo propinquæ sunt necessarijs, vt pro necessarijs habeãtur: & sunt illæ, in quibus ita obseruauimus & nos, & patres nostri, & aui, & omnis memoria: tum & nationes omnes, in omni loco, omni tempore. ut ꝙ omnia orta occidant, & quod omne, quod mouetur, sit corpus. in quibus quidem nec omnia singularia posibile est inducere, nec ratio est facta ad communem naturam, nec scimus, an prorsus singularia omnia similia sint: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique, & semper, pro necessarijs habentur.

Quartus autem ratiocinãdi modus est, ab vniuersali, de omni, ad particulare aliquod. differt autem ab inductione tum in præmisis, tum in conclusione. in præmisis quidem, ꝙ inductio procedit ab omnibus & ipsa, sed diuisim acceptis, hic autem ab omnibus collectim assumptis, & de omni. ꝑꝑ quod & syllogismus vocatur. In cõclusione vero differt, quòd inductio ad totum procedit à partibus, syllogismus vero à toto ad partem. nam, quãq̃ interdum ad aliquod vniuersale fiat, ad id tamen fit ceu ad partem sub toto cõtentam. procedit autem & hic ex vna præmissa obseruata, & alia noua. vt si obseruauimus omne animal respirans habere pulmonẽ, nunc vero offeratur delphinum respirare, conclusio fit delphi-

De syllogismo.

num habere pulmonem.terminus medius est respirare, obseruatum,est C habere pulmonem.aliud extremum,delphinus,quem habere pulmonē addiscimus.quia species termini medij semper repræsentat coniuncta. quare & in delphino repræsentabit coniunctum,quod erat habere pulmonem.Non sunt autem plures ratiocinandi modi,quàm prædicti qua tuor.nam vel procedit à parte,vel à toto.si à parte,vel ab vna ad unum, vel à pluribus ad vnum.si à toto, vel est à toto diuisim accepto ad totū, vel à toto collectim assumpto ad partem.primus igitur est exemplum,secūdus enthymema,tertius inductio,quartus syllogismus.ex quibus duo de necessitate concludunt ex positis,inductio,& syllogismus:duo nō de necessitate, exemplum,& enthymema.siqui vero videantur alij ratiocinandi modi,ad hos prædictos reducuntur, vt diuisio, & siqui alij sunt. quæ autem sit illa potentia animæ,quæ tanta exercet,si quæratur,vtrum phantasia,an alia perfectior.censendum est quædam horum à phantasia fieri,vt exempla, & enthymemata quædam, quasdam etiam inductiones eorū,quæ faciles sunt,& in quibus singularia sunt pauca,& terminata:syllogismos vero, & inductiones alias solum intellectū facere. quare & à solo homine hæc fieri putandū est.reliqua vero nihil prohibet & ab alijs animalibus fieri,quæ phantasiam habent.Inter hæc autem primum natura,quod ab homine fit,est exemplum,deinde enthymema,mox inductio, postremo syllogismus. D

Rōcinandi modi quatuor tantū sunt, exemplū, Enthymema, iductio, & syllogismus.

A qua potētia modi argumentoꝝ exerceant.

Nunc autem operæprecium nos facturos existimamus,si ab his dicamus,quid sit verum,quid falsum,quid dubium,quid probabile,quid apparens,quid certum:tum quid sit credere,quid opinari,quid scire: & q̄d sit,quod dicimus velle & nolle,quid admirari,quid cogitare, seu inquirere, quid resoluere & componere, & fingere: ac demum quid virtus illa,quam æstimatiuam quidam appellant,& quid instinctus naturę vocatus, & quomodo bruta animalia tanto ingenio polleant, & tam mira faciant, vt nidos aues, telas aranea,& eiusmodi alia,quæ multa sunt.

Quorundā terminorū ad humanā cognitionē attinētium distinctio.

Quòd autem circa simplicia neque ueritas sit, nec falsitas,dictum est prius.quare solum circa ea,quæ complexa dicūtur,est verum & falsum. verum autem est,quod est in re,quale ab anima concipitur, falsum autē quod est in re aliter,ac concipitur.nihil enim prohibet decipi animam, vt mox dicemus.credere autem est recipere aliquid per modū veri,sensu vel ratione ita dictante. sic enim dicitur assentire anima. non credere autem est aliquid recipere per modum falsi,sensu,vel ratione ita dictante. Dubitare vero est recipere aliquid,ad quod neq; sensum, neq; rationem habemus, neq; ad contrarium:aut rationem quidem habemus,sed & æqualem ad cōtrarium.Certum vero est,ad quod vel sensum bene dispositum

Verū & falsum q̄d sit, & circa q̄.

Credere & nō credere quid sit.

Dubitare quid sit.
Certū quid sit.

A ſitum habemus,vel rationem neceſſariam ad ſenſum reducibilem. Neceſſarium vero eſt, quod vel notis terminis cognitum eſt, vel inductione neceſſaria,vel ratione ad hæc reducibili.Probabile vero ſeu apparens eſt,quod creditur quidẽ,ſed nec ſenſu,nec notis terminis, nec ĩfallibili inductione cognitum eſt,ſed aut exẽplo,aut enthymemate.eſt aũt apparẽs dupliciter aliud ſimpliciter tale,aliud ad hoĩem.ſimpliciter apparens,& ꝓbabile eſt,quod vel omnibus,vel pluribus videtur,vel ſapiẽtibus, dum modo plures non aliter iudicent: ad hominem, vero quod vni videtur. Probabilium autem dicitur opinio.Neceſſariorũ vero ſcientia,aut diſpoſitio melior,quàm ſcientia:quæ mens vocatur,& fit notis terminis. porrò neceſſarium duplex eſt,ſimpliciter,& ex ſuppoſitione. Neceſſariorũ autem ſimpliciter,ſcientia eſt.Neceſſariorum vero ex ſuppoſitione,non ſcientia proprie,ſed aut ars,aut quid ſimile.

Neceſſariũ quid.

Probabile, ſeu apparẽs quid ſit.

Probabile duplex,ſimpliciter, & ad hoĩem.

Opinio, & ſcĩa quorũ ſint.

Ars et ſcĩa circa quæ neceſſaria ſint.

De ipſo autem velle quid ſit,ita eſt accipiendum. Bonum quippe & malum offerri animæ poteſt per duas potẽtias,quarum altera eſt ſenſus, altera intellectus.quocunque autem modo offeratur,recepta boni ſpecie congaudet anima,& ſi etiam habet,& poſsidet bonum,illo fruitur, ſi vero non habet,intenditur in illud,& proſequitur,vt habeat.hęc autem intentio non aliud eſt,quàm applicatio animæ,& ſpirituum ad proſequendum bonum oblatum,ſi vero offeratur malum,triſtatur:& ſi pręſens eſt B malum,intenditur ſimiliter,& vim adhibet,vt ſe ab illo amoueat,aut illud à ſe.ergo ſi per ſenſum oblatio boni fiat,intentio illa appellatur appetitus. ſi vero per intellectum offeratur bonum,intentio illa voluntas dicitur.& velle non aliud eſt, ꝙ intendi animam ad proſequendum bonũ, vel euitãdum malum, per intellectum, oblatum:nolle autem eſt non intendi animam ad oblatum,per intellectum,bonum. cognitio enim illa, quatenus mouet aſſenſus,dici ſolet.non eſt autem voluntas diſtincta ab intellectu potentia,niſi ratione.ſi enim diſtincta,re,ponatur,quærere licet, an & ipſa voluntas intelligat,an non.ſi quidem nõ intelligit,ego nõ video,quę illi operatio tribuenda ſit:ſi vero intelligit,num ea, quæ & intellectus,an alia.et certe alia non eſt dicendum intelligere.eadem vero ſi intelligat, ſuperflua eſt. quare eadem potẽtia eſt,quę à ſe ipſa ratione differat,quatenus ab obiectis diuerſimode informatur. ſi enim intellectus verum apprehendat,inquãtum verum, ſic vocatur intellectus.ſi vero apprehendat verum,vt ſimul bonum à quo mouetur anima,ſic volũtas dicitur.nihil enim prohibet verum percipi,vt verum quandoque,quandoque vt verum,& bonum mouens.Ex quibus apprehendendi modis fiũt habitus, modo intellectus,modo voluntatis vocati.eſt autẽ habitus confirmatiſsima,& ĩdelebilis ſpecies in anima:quæ ſi veri ſit,vt veri,& neceſ

De intellectu & volũtate, qd ſint. q itẽ & qũo vtriuſq; potentiæ habitus in nobis fiãt.

Virtus boni apprehẽſiua ĩ nobis in appetitũ & voluntatẽ qũo diuidatur.

Velle & nolle qd ſint.

Volũtas nõ niſi ratione ab intellectu diuerſa eſt.

Habitus intellectus & voluntatis ex ipſa veri & boni apprehẽſione in nobis fiunt.

 ſarij,

ſarij ſcientia appellatur:ſi vero probabilium fuerit,opinio dicitur:ſi falſo C rum,habitus ignorantiæ.ſi autē circa verum ſit,ſed vt bonum mouēs,ſic volũtatis habitus fiunt:qui ſi ſint circa vera bona,virtus dicitur,ſi circa apparentia,falſa,vitium.ſi vero circa ea,quæ recte fieri,& nō fieri poſſunt, ars nuncupatur.Differt autē ars à virtute,ꝙ virtus in ipſa electione agendorum conſiſtit,quæ recta eſt:Ars vero eſt poſt electionem in modo perducendi ad finem recte agenda:in quo contingere error poteſt in operãdo.ſi enim faber eligat die feſto enſem cudere,electio hæc mala eſt,& vitioſa:poſtq̃ uero elegit cudere,ſi debet hoc opus recte facere,regula quadam indiget,quæ ars dicitur .:propter quod bonus faber dici poterit,ſed non bonus,& virtuoſus,quia electio iniuſta eſt. virtus igitur eſt habitus recte eligibilium:ars vero habitus recte factibilium.

Virtus & ars q̃d ſint.

Quo autem pacto fiãt iſti habitus voluntatis in nobis,niſi dubitarem à propoſito nimis diuertere, non inutile fortaſſe eſſet inquirere. ſicut enim non facile eſt ipſos acquirere,ita neq; facile eſt intelligere,quomodo fiant.verum quia multum temporis ſupereſſe nobis video, & vos annuere atque optare,breui quidem tranſcurſu perquiram. Non ſunt autē voluntatis habitus quales ſcientiarum,& intellectus.hi enim valde facile fiunt per doctrinam,& per nos ipſos.ſiquidem per inductiones neceſſarias,aut per ſyllogiſmos neceſſarios,vel per vocatam mentē fiunt,quorum demonſtrata impoſſibile eſt aliter ſe habere.at circa voluntatem nō D ita profecto eſt.nullum enim principium tale eſt,quod neceſſario,&ſemper illã moueat,niſi in vniuerſali à bono:in particulari autē,qđ neceſſario moueat voluntatem, principium nullum eſt propter variam bonorũ naturam.quorum alia bona ſunt,quia vtilia, alia,quia delectant, alia,quia honeſta ſunt:& alia per intellectum offeruntur,alia per ſenſus: quæ ſæpe inter ſe pugnant,& modo vnum,modo aliud vincit,ad quæ nō parum faciunt corporis diſpoſitiones tum à natura,tum ab euentis factæ. neque enim eadem eſt voluntas ſani & ægri, irati & pacati, amoribus capti & liberi,bene & male inſtituti,& ita in alijs. propter quæ ſiquis ita ſyllogizabit.Honeſta ſunt obeunda:ſeruare leges eſt honeſtum. ergo & obeundum.Lycurgo quidē perſuadebit, Dionyſio aũt tyranno nō ꝑſuadebit. Quod ſi quæratis,cur tyranno non perſuadebit,cum & ipſe propoſitam primam propoſitionem concedet, honeſta eſſe obeunda,ſimiliter & alteram concedet.ſeruare leges eſſe honeſtum.videtur igitur,ꝙ & concluſionem concedere debeat. quod ſi concedit, cur non facit? ad quod dicimus alia ratione quid concedi,alia ratione fieri.conceditur quidē quatenus verum,fit autem,& obitur quatenus à bono mouetur.quare tyrãnus fortaſſe & ipſe concedet honeſta eſſe obeunda,quia verum non po

Voluntatis habitus, q ſunt ipſę ṽtutes morales, qb⁹nã, & qũo fiãt in nobis.

Virtutem aſſequi difficilius eſt, quàm ſciẽtias.

Hoĩm q̃ varię ſint ad virtutes diſpoſitiões.

teſt

A test negari, obire tamen nollet, quia bonum nō iudicat, à sensu deceptus & ita institutus. melius enim putat imperare, & cupiditates explere non seruatis legibus, quàm parere, & voluptatibus carere, seruatis. Nemo est, qui non cognoscat perdite amare malum esse, & ipse etiam Cherea concedet: noctem tamen vnam, qua cum Thaide dormiat, præferet etiā morti: adeo pugnant, quæ à sensibus offeruntur, & quæ ab intellectu. sed & ipse etiam intellectus sæpe decipitur, & modo vnum vult, modo aliud. si igitur nullum principium est, quod necessario moueat uoluntatem, & dirigat ad rectas electiōes, quo pacto fieri in nobis possunt virtutis habitus, si habitus indelebilis, & firmissimus esse debet? nunquid sicut Protagoras apud Platonem opinari videtur, per doctrinam virtutes fiūt? sed certe doctrina, tametsi principium quoddam ad virtutes affert, non sufficere tamen per se videtur. aliud est (vt diximus) verum, aliud est bonū mouens: docet quidem doctrina, quod verum est, non mouetur autem ab illo, nisi simul & bonum existimetur, et melius, quàm omne aliud oblatum: & nisi sensus rationi omnino pareant. parere autem difficillimorum est, & maxime dubium est, qua via id faciamus. si enim per doctrinam fieri dicatur, rursus in eundem scopulum incidimus. si vero fieri per assuefactionem, & ex frequentatis actibus, vt Aristoteli placet, dubitare pariter contingit, quo pacto hęc assuefactio fiat. ad quæ dicendum (vt ar-
B bitror) nec doctrinam sine assuefactione virtutes per se facere posse, nec assuefactionem per se sine doctrina. quod enim doctrina sine assuefactione non sufficiat virtutem facere, manifestum esse potest ex eo, quod diximus, doctrinam monstrare, quod verum est, tantum, hoc vero non satis esse, nisi simul offeratur, quod bonum est, & mouet magis. ad hoc autē requiritur, vt sensus rationi pareant. non parent autem cum aliter assuefacti sunt: quod monstrant auari, & ambitiosi, & amantes, & iracundi, & gulæ dediti, & potores, & vniuersaliter, qui sunt vitijs assueti, in quibus nihil doctrina per se potest. quòd vero & sine doctrina assuefactio non faciat virtutem, est in ijs videre, qui non sponte, et per propriam electionē, sed coacti, aut spe, aut timore continenter viuunt, inuiti. vbi enim aut timor, aut spes sublata est, continuo vitā mutant. quapropter si virtus fieri debet, oportet, vt & vsus, & propria electio concurrant. ad electionē autem faciendam maxime consultatio, & ratio, seu doctrina potest. vsus vero, et assuefactio multis indiget, si virtutem parere debet, ad vitia siquidē & ad voluptates vel facillime fit. quippe nati statim voluptatibus capi incipimus: sensibus enim tum solis agimur, ab ijs & crescentes, & grandiores facti ducimur. vnde sensuum illecebræ nobis quasi congenitæ, nobis comites quàm facillime vitiorum habitus inserunt. à quibus si abstinere

debemus

Bona & vera, quæ cognoscimus, & aliis suademus, cur sic difficile operemur.

Doctrina & si ad virtutes iuuat, illius tamē sufficiēs prīcipiū nō ē.

Ex frequētatis actib9 quō per doctrinā virtutes fiant in nobis.

Electiōe, & vsu cōparātur ꝟtutes. doctrinæ electiones faciunt. leges vero tā diuinæ, q̄ humanę, ꝯsilia spes, timorē, laudes, vituperia vsus ipsos bonos in nobis gignūt, quos sequūtur ipsę virtutes.

debemus,& contrarijs aſſueſcere,magna cum difficultate acquiritur,& C per multa fieri oportet.in primis autem doctrinæ valent,& perſuaſiones, per quas cognoſcimus,quod verum eſt,& quod vere bonum,& quod malum,& quid pariant tandem,ad quod non humanæ ſolum doctrinę, ſed & diuinæ non parum conducunt.Leges præterea ſunt conſtitutę,tũ ciuiles,tum ſacræ,quæ & pœnas praue agentibus,& præmia recte pieque viuentibus iniungunt.nam, quæ nos impellunt maxime ad agendum, ſunt ſpes,& metus.porrò laudes & uituperia inuẽta ſunt ab hominibus, quoniam gloria plurimum nos accendit ad facta egregia, vituperia vero abſterrent.præter leges quoque ſunt & inſtituta ciuitatum,& ritus, & conſuetudines bonæ.exemplis enim aliorum maxime ſolemus adduci. patrum præterea educationes, præceptorumq; prudentia & regimẽ nõ parum ad hæc proſunt,& vſum bene uiuendi confirmant.quibus omnibus fit,vt ſimul experientia,& re ipſa cognoſcẽtes,quàm pulchra virtus, quàm in vita vtilis ſit,contrarium vero quàm turpe,quàm periculis plenum,per ſe tandem virtutes ipſas amemus,vitia uero odio habeamus, abhorreamusq;.vnde tandẽ ſuperatis,vel cõpreſsis adoleſcẽtię ardoribus, & concupiſcentijs, maturioribus ætatibus virtutũ habitus acquiramus. ad quod non parũ valẽt corporis diſpoſitiones,ingenium docile,temperatura non agreſtis,& fera, ſed benignior atque humana. per hæc ergo & corpus parere animo addiſcit,& aſſueſcit,vnde vnum ex ambobus fit D tam concors,ut nunquam pugnent.quanquam pauci certe ſunt, qui ad tantum virtutis perueniãt,vt non ſemper formidare debeamus inſidias, & præſtigia ſenſuum:verum de habitibus ijs nunc loquor, qui ab hominibus acquiri humanitus poſſunt. ſiqua enim gratia à Deo optimo maior impartitur nobis,noſtrum non eſt nunc dicere,ſed credere ita eſſe,atque hos habitus virtutum,qui à Deo dantur,ſolos eſſe ueros, & firmos, qui uero à nobis acquirũtur,parum ſolidos,& multæ fortunæ ſubiectos. ac de ipſo uelle,& nolle,& habitibus uoluntatis,& intellectus ita ꝑ tempore determinatum ſit.

Infuſi habitus firmiores ſunt.

De nõ nullis aĩę humanæ actibus, admiratiõe videlicet cogitatiõe,reſolutiõe, ac compoſitione, quidnã ſint, & in q bus,& qũo fiant.

Admirari autem tum anima dicitur,cum oblato aliquo partim noto, partim ignoto recipit illud uti nouum,& inſuetum.ſuſpenditur enim ab omni alio,& applicatur ad illud nouum deſiderio quodam perdiſcẽdi, quid ſit,aut quale ſit.cum igitur deſiderio illo permota anima ad coniũcta cum illo oblato fertur,tum inquirere dicitur,& cogitare. non enim aliud eſt cogitare,quàm agi per coniuncta cum aliquo. quod & inquirere eſt.Reſoluere vero & componere anima dicitur per ſimilitudinem ad naturam,& artem.tum enim reſoluit natura,cum totum aliquod & poſterius reducit in partes,& ſua principia,ut mixtum in elementa,elemẽta in

Qũo admirari,& cogitare aĩa ſoleat.

Reſoluere, & cõponere

A ta in materiam. componit autem cum contrario processu partes, & principia assumens, totum aliquod & posterius facit. similiter autem & ars resoluit, cum totum aliquod, vt domũ, in partes, & principia diducit, vt in atrium, cameras, & culinam: hæc uero in alias, ut ligna, lapides, & cęmenta. componit autem cum, ex his totum quippiam conflat. Ex hac similitudine & anima dicitur modo resoluere, modo componere. quoniam enim inter ea, quæ addiscit anima, alia sunt posteriora, & effectus, seu tota quædam, alia vero sunt principia, & causę, seu partes. si quidem de effectu aliquo quærat causam, et principia, átque illa inueniat, & addiscat, vt causas & principia, tum resoluisse dicitur effectum illum, & totũ. dico autem, addiscat, ut causas, & principia, quia, & si forte inueniat, & addiscat id, quod est causa, sed non scitum, nec quæsitum, vt causa, illa quidem resolutio non est, sed aut materia resolutionis: aut uia, qualis est demonstratio illa, quæ dici solet demonstratio, quia. ut si demonstrem delphinum habere pulmonem ex hoc, ꝙ respirat. at si quęram, propter quid delphinus respirat, & hoc dicam etiam, quia habet pulmonem, sic quidem resolutionem proprie feci. quippe quatuor quæsita sunt, quorũ duo esse rei monstrant, an est, & quale est: duo uero, quæ causam quærunt, quid est, & propter quid est. in ijs igitur, in quibus esse quęritur, nec resolutio, nec compositio per se fit, in alijs vero duobus fit. Sed habet du-

re q̃uo ad nature & artis similitudinẽ aĩa dicatur.

Quatuor esse quęsita.

Resolutio circa q̃ fiat.

B bitationem quandam, quia resolutio videtur contrarius processus compositioni, per asignata uero uidetur idem syllogismus simul compositionem facere, & resolutionem. ut in prædicto, in quo quæritur propter quid delphinus respirat: et dicitur iccirco respirare, quia habet pulmonẽ. formatᷓ autem syllogismus sic. omne respirans ideo respirat, quia pulmonẽ habet. Delphinus respirat ergo, quia pulmonẽ habet. vel sic. omne respirans pulmonem habet. Delphinus respirat, ergo pulmonem habet: & hæc est causa respirationis. Verum sic dicendo uirtualiter fit alius syllogismus & regressus. omne habens pulmonem propter ipsum respirat. Delphinus habet pulmonem. ergo propter ipsum respirat. sed ista est cõpositio, quę assumpta causa fertur supra effectum: quomodo ergo differt resolutio à compositione? utrum igitur resolutio tum solum fiat, cum esse causæ concluditur? ut quidam putant, dicentes resolutionem esse demonstrationem uocatam, quia est, compositionem uero demonstrationem procedentem à causa, quæ propter quid vocatur. an dicendum resolutionem per se includere duos syllogismos, unum, qui ab effectu esse causæ concludit, alium, qui per causam procedit supra effectum? & hic est terminus resolutionis, ita, quòd resolutio tota fit per hos duos processus: & in ipso prior syllogismus, qui dat esse causæ, ordinatur in secũdũ, si resolutio

Nũ posit idẽ syllogismus cõpositionẽ facere, & resolutionem.

Q̃uo differat resol'o à compositione.

ſi reſolutio fieri debet.ſi enim per ſe ipſum conſideretur,nullo pacto reſolutionem facit,niſi dicamus illud cóclusũ,eſſe cauſam eius effectus. ac ſic fit virtualiter alter ſyllogiſmus dicens propter quid, qui compoſitio quædam eſt.nec differt compoſitio à reſolutione,niſi ut pars,& vt terminus. reſolutio vero eſt totalis proceſſus ex ijs duobus ſyllogiſmis. vel dicamus reſolutionem per ſe nó aliud eſſe,niſi comparationem huius,ut effectus,ad hoc,vt cauſam:compoſitionem vero eſſe contrariam comparationem huius,vt cauſæ,ad hoc,vt effectum: quæ comparationes fiunt facta priori demonſtratione docente,quia eſt,cauſæ quæſitæ. ſiue igitur reſolutio includat duos ſyllogiſmos,& duós proceſſus, ſiue duas comparationes, manifeſtum eſt reſolutionem nó fieri,vt quidam putarunt, per ſimplicem demonſtrationem,quia,ſed terminari per compoſitioné.qua de cauſa Ariſtoteles fortaſſe libros de demonſtratione inſcripſit reſolutorios à termino,& fine reſolutionis,qui fit per demõſtrationem, ꝑpter quid.ac de reſolutione hæc pauca dicta ſint. C

De vocata ęſtimatiua, ſiue inſtinctu naturę, quid ſit: & de ei⁹ ope, qũo fiat tũ ex alioꝝ, tũ ex propria ſententia.

Nunc de vocata ab aliquibus æſtimatiua potentia,& de vocato inſtinctu,quid ſit,& quomodo fiant,perquiramus. appellãt autem ęſtimatiuã facultatem,qua ſpeciem è ſpecie elici dicunt.vt viſo lupo ſtatim ab agno elici inimicitiæ ſpeciem,propter quam fugit.Taurum vero recepta iniuria iudicium facere cornibus eſſe repellendam.equum calcibus: aſellum vero punctum contrahere primo pellem,mox impetu quodam extendere,atque ita nocens excutere.atq; hæc inſtinctu quodam naturæ fieri, de quibus diligenter quærendum eſt. Quod enim dicunt ſpeciem elici è ſpecie,nullam habet rationé.ſiquidem viſo lupo ſi ab agno cognitio noua fit de inimicitia,oportet dicere,quomodo fiat cognitio, & noua hæc ſpecies inimicitiæ.anima enim ipſa non facit ſpecies,ſed obiecta faciunt, quæ aut per proprias ſpecies,aut per coniuncta faciunt cognitioné. quo modo ergo agnus è lupo conſpecto extrahit inimicitiæ ſpeciem, & cognitionem hanc facit,cum nunquam viderit lupum neq; in propria forma,neq; in coniunctis?quare,quod dicũt,elici ſpeciem, nihil nos docet, ſed obſcurũ per magis obſcurum oſtendit. Supponẽdum igitur eſt,ut ſupra diximus,ſpecies repræſentare res,& modos, ſeu cóiuncta cum rebus. inter modos autem rerũ maxime intrinſeci,& præcipui ſunt conuenientia & diſcóuenientia oblatorum cũ anima.omnis.n.ſpecies recipitur ab anima,vel vt cóueniens,& bona,& grata,vel vti diſconueniens,& mala, atque ingrata.quod iccirco fit,quia,quemadmodum res inter ſe vel conuenientiam habent,vel diſconuenientiã, ita & earum ſpecies, quæ illas repræſentant.quare recipiuntur vel vti conuenientes, vel vti contrariæ. viſo igitur lupo ſpecies eius,vtpote ſpecies & imago rei cótrariæ recipitur D

Aeſtimatiua,ſeu naturæ iſtinctus quid ſit.

Inſtinctum naturæ ſeu æſtimatiuã cẽ,elici ſpeciẽ ex ſpecie, incõueniens eſt.

tur

A tur ab agno vti contraria,& dissentiens. vnde fugit. si igitur hanc receptionem uocant æstimatiuam, possunt quidem appellare, quo modo volunt, sed rem non declarant. potentia enim, quæ recipit, nõ alia est, quàm phantasia, quæ nõ elicit, seu extrahit, sed recipit solum per modum, qui speciebus coniunctus est: similiter, & quod instinctum naturę vocant, nihil declarat, sed offuscat magis. nam & hic instinctus vel est natura simplex, quæ sine cognitione operatur, vel est cognitio quædam. at certe natura esse non potest. natura enim ad vnum determinata est, & vnum operatur. hi autem motus, qui ab instinctu fiunt, non vnum sunt, sed multi, & sæpe contrarij. si vero per cognitionem fiunt, oportet dicere, quo pacto taurus iudicet esse feriendum cornibus, equus calcibus, asellus cõtrahat primo pellem, mox repente extendat. De hoc igitur instinctu dicendum mihi videtur, primo non esse naturam simplicem. illa enim determinata ad vnum est, esse tamen naturam cognoscentem. natura enim & de hac dicitur, licet quandoque distinguatur virtus cognoscẽs à natura. sed hoc est à natura simplici, vel simpliciter dicta, quæ ĩtelligitur pro forma simplici non animata. est tamen & anima natura, quia est forma substantialis, & principium intrinsecum per se mouens. omnis autem natura proprios habet motus, qui naturales dicuntur, sed in hoc differunt natura simplex ab anima, ꝙ natura simplex ad unum determinata est, anima vero non ad vnum. Simplicis vero naturæ motus sunt sursum, deorsum, circulare, & motus partium in toto, rarefactio scilicet, & condensatio sed hæc semper ad vnum sunt. etsi enim condensatio, alia est à rarefactione, utraque tamen ad vnum terminum sunt. anima vero & ipsa modo condensat, modo rarefacit, & habet motum partium in toto, sed non semper ad vnum habet, sed ad diuersa, ꝓut diuersa specie est informata. habet autem & motum sursum, aut deorsum, & rarefactionem, & condensationem, ad vnum determinata: sed hoc in quantum includit facultates naturæ simplicis per formas elemẽtorum in ipsa. verum præter has, inquantum cognoscit, & informatur speciebus habet, & motum partiũ in toto naturaliter insitum, per quem situantur modo uno pacto, modo alio, vt melius est sub hac, & illa specie. & hæc forte est illud, quod quidã instinctum vocant. primi igitur motus quos naturaliter habent mẽbra animata, quatenus ĩformata sunt speciebus boni, & mali, sunt cõstrictio, et dilatatio. ex quo enim species omnis (vt dictũ est) recipitur ab anima, vel vt bona & conueniens, vel vt mala & disconueniens. hinc fit, vt diuersimode moueantur, & situent se mẽbra, & partes in toto, natura semper quærente, quod melius. quod mirum videri nõ debet. si enim forma non cognoscens hoc facit, cur & cognoscens non idem faciat, quatenus

Quę potentia recipiat spẽs rerum vti cõueniẽter siue cõtrarie.

Instinct⁹ naturę nõ est simplex natura, sed cognoscens.

Aĩa ipsa q̃uis naturæ opibus cõicet, à simplici tamẽ natura aliquo modo seiũgitur.

B

Instinct⁹ naturæ est q̃dam motus partiũ aĩalis ĩ toto animali, ĩ ipso ex diuersis specieb⁹ in aĩa diuersimode apprehẽsis cõsurgens.

Diuersis modis mouent̃, & situant̃ membra aĩata ex diuersis speciebus, & q̃ primi sint horum motuum.

diuerſo modo eſt informata ſpecie cognitiōis?motus ergo omnes', quos G
anima tam mirando,facit,omnes reducuntur ad motum partium in toto:& alij quidem ſine phantaſia factı per ſimplicem receptionem membrı,alıj vero per phantaſiam.motus ſiquidem,quos membra faciunt per ſimplicē ſenſum dilatationis,& conſtrictionis, ut cor,& pulmo, & venæ,& nerui,& villi,naturaliter fiunt,antequam phantaſia illorum motuum fiat.ſimpliciſsimi igitur & primi omnium motus mēbrorum ſunt conſtrictio,& dilatatio.ſi enim membrum ſpeciem nocētis recepit, ſub ea ſpecie partes in toto non bene ſe habent, ſed alium ſitum quærunt, & conſtringuntur,ſi nocens extrinſecum ſit.ſic enim per pauciores partes contingunt,quandoq; vero dilatantur,ſi nocens intrinſecum ſit.nam & ſic partes minus contingunt.Si vero boni & grati ſpecies recepta ſit, ſiquidem extrorſum ſit bonum receptum,dilatātur partes, quoniam ſic omnes partes ad illud pertingunt,& ad totum communicantur. ſi vero intrinſecus bonum accedit,conſtringuntur partes omnes ſupra illud. ſic enim melius fruuntur.Interdum non omnes partes ſitum mutāt, ſed aliquæ tantum in eo toto.unde diuerſi fiunt motus,modo tremuli, modo concuſsiui,modo alij prout melius,& melius ſituantur partes, & melius à malo vel remouentur,uel ıpſum remouent,ad bonum vero melius,& melius applicantur.eadem accidunt & circa diuerſa membra propter cō-

Sępe moto vno mēbro aliud mouetur ex conſenſu & ordine eorū.

ſenſum,quem inter ſe habent, & quia vnum quodammodo ſunt. ſæpe D
enim moto uno membro, alia ſimul mouentur, vel eodem motu, vel etiam dıuerſo,prout melius vnum alteri ſeruit,ut in tuſsi,& ſternutamēto videmus.in quibus mota una prima particula ad expellendum nocēs. tum plura alia ſimul mouentur membra,alia ſe dılatando, alıa conſtringendo,alia alıter,vt tandem obtineatur finis,qui ipſis membris notus nō eſt,ſed animæ mundi tantum,& Deo.naturaliter tamen operantur mēbra,& nunquam errant,partibus in toto ſe ſituantibus, ut melius eſt ipſis ſub recepta ſpecie boni,vel mali:quæ interdum vna eſt,& vno in mēbro:interdum plures,una poſt aliam,in pluribus membris.nam hoc vnū facit illud aliud,omnıbus tamen operationibus conuenientibus pro primo fine.fiunt igitur motus hi aliquando ante factam phantaſiā,aliquando poſt ipſam,& per ipſam cognoſcentem finem. vnde illud animaduertendum eſt,ꝙ,cum primi iſti motus ſimplices fiunt,illos phantaſia ꝑ ſpecies ad ipſam delatas quodammodo obſeruat, & quaſi artem facit. vnde mox per memoriam ſimilium,diſcurſu quodam particulari cognoſcendo finem, mouet membra,& non ſolum prædictos motus, ſed & maiores,& magis admirandos operatur.Puncto aſello contractio ſtatim fit, & à principio abſque phantaſia:mox,cum ſub ea contractione ſtare non

poſsit

A posſit pellis,violenter enim ſituatur,dilatatio ſubita ſequitur. hos ergo motus ſimplices phantaſia ipſa obſeruans,artem quodammodo facit.& ſiquãdo rurſus accidat aſellum pungi,tum & phantaſia operatur, ſimul & contractionem pellis facit,& mox ſubitam dilatationem,cognoſcendo finem,hoc eſt nocentis expulſionem.ita fit & in tauro recepta ſpecie nocentis,& facto appetitu repellendi iniuriam. mouentur enim membra primum illa,quæ aptiora ſunt ad nocendum, vt caput. quare cornibus ferit.qui motus primum fit ab anima, non cognoſcendo finem niſi naturaliter,mox edocta phantaſia ſimplices motus, etiam cognoſcendo finem.ſic & equus calcibus ferit.ſic & tandem progreſsio animalis fit, phantaſia primum obſeruante ſimplices motus muſculorum,& cordarum,quæ pedes in ante mouent.mox facto appetitu appropinquandi ſe ad bonum perceptum,& cognito fine fit motus illorũ,primo vnius partis in ante,alia firma manente:mox & alterius partis, alia firma perſtãte. & ita alternatim motis partibus progreſsio fit. quæ autem membra, & partes ſigillatim in omni motu,& omni appetitu concurrant,& quo pacto ſingulæ moueãtur,ſcire non facile eſt,immo quàm difficillimum,& medicis valde neceſſarium.ad propoſitum ergo reuertẽdo,ſi inſtinctum vocant motum partium in toto,vt expedit animæ informatæ varijs ſpeciebus,cui motui ſuus etiam finis eſt in natura Deo cognitus. ſic certe re
B cte inſtinctum naturæ vocabunt, ſed naturæ non ſimplicis, ſed animatæ. ac de inſtinctu ita in vniuerſum ſit dictum.nunc de ingenio brutorum,& quo pacto tam mira efficiant,dicemus.ſed bene erit prius muſicam pueri noſtri intermiſcere ſeuerioribus hiſce ſermonibus,& uires reaſſumere.imperato igitur,vt caneret puer,ille ita cecinit.

Carpe fugam Galathea, ferus petit æquora Cyclops.
Carpe fugam,pelagoq; procul ſpeculatur ab alto,
Te quis amat,dignumq; tuo ſe cenſet amore.
Humano primum rorantem ſanguine barbam,
Et fœdum os,oculumq; vnum, quem fronte patentem
Ipſe gerit media,multo lauere æquore cernes.
Pectere dein raſtro crines, Apioq; virenti
Aſsimiles, laudare:ſilens tum conſulere æquor,
Et ſe ſpectatis formoſum dicere ab vndis.
   Te vero Galathea,quòd hunc contemnis amantem,
Nec pecoris numerum,nec auenæ ſibila curas,
Crudelem: & piſtri natam Scyllaq; vocare,
Crudelesq; Deos.ſi Dij tamen æthere in alto
Vel mare ſunt aliqui.neque enim ſe poſſe putare

Vllos esse Deos. demum tibi dira minari. C
Nam fore, vt ictu uno magno cum fragmine montis
Teq; tuumq; Acim medium disperdat in æquor.
At tu tuta mari magno, Cyclopis amores
Despiciens, ridensq; minas, & inania verba
In nostros Galathęa sinus formosa recurre.
Ille inter pecudes & amore vratur, & Aethna.

De Brutorũ & multorũ naturalium ingenio, siue prudentia, nũ in illis miranda q̃dam illius opa per cognitionem an à casu, vel aliquo potius extrinseco cognoscente, ac dirigẽte fiant, seu aliquo alio modo.

Tacebat Lyricen, & Turrius sermonem resumens ita secutus est. De ingenio brutorum nunc est prosequendum nobis. qua in re non satis mirari possumus, cum talia videamus à brutis animalibus fieri, qualia hominum nemo efficere posset. Canum nostis non solum incredibilem memoriam, sed & miram sagacitatem in venando. volucres nidos mira arte, mira prouidentia construunt, vbi prolem tuto ponant, aliæ in tignis, aliæ in summis arboribus, aliæ inter spinas & dumeta, aliæ in medio mari. in ijs oua deponunt, illa incubant, ac calefaciunt, vt inde enascantur filij. natis escas quęrunt, illis custodiæ sunt, volatum docent cura quidem maiore, quàm humana. Aranea animaliculum tam exiguum miro artificio telas texit, ceu retia, muscis capiendis, vnde alatur. reliquorũ insectorum si prudentiam recensere velim, si piscium miracula, dies ꝓfecto nos deserat. Sunt igitur, qui ad hęc respicientes paruo negocio ab inquirendi labore se liberent, ad instinctus naturæ recurrentes. de quibus paulo ante D
diximus oportere dicere, nunquid instinctus isti per naturam fiãt, an per cognitionem. vtrunque autem suas habet difficultates. Alij dicunt non facere hæc bruta per naturam, nec per cognitionem, sed dirigi ab intellectu non errante, qui fines noscit. sed & hi dubitationem non tollunt, dirigi enim ab intellectu fines cognoscente quodammodo verum est, quodammodo non verum. si enim dicant à Deo dirigi bruta, ita vt Deus immediate ipse faciat, spumam eliciat ab aranea, in fila deducat, & texat, nimirum recte non dicunt. Deus enim non est, qui immediate agat, sed ipsum animal, de quo dubium est, vtrum per naturam agat, an per cognitionem. si vero dirigi à Deo intelligunt ita, vt & naturæ rerum, & cognitio, quæ sunt principia agendi, à Deo dependeant, sic quidem verum dicunt. Deus enim tum naturas ipsas primum constituit, tum & facultates dedit agendi. verum dubitatio nondũ sublata est. quærimus. n. quo principio bruta agant, vtrum natura, an cognitione. quodcunq; dicatur, non paruam habet difficultatem. Igitur, vt minus admiremur in ijs, quæ bruta faciunt, respicite & ad arbores, & in vniuersum ad spiritum illum, qui genitiuus dicitur. arbores nihil intelligunt: si tamen magisteria illarum, si fines animaduertamus: si folia, & fructus, & semina, quanta solertia faciant,

Aĩalia bruta quo principio tã varia, & admiranda prudentiæ opa producant. In plãtis nõ nulla prudẽtię signa apparẽt, & ĩ spiritu genitiuo.

A ciant,custodiant,muniant:& quanto iuuamento vna pars in aliam sit cõstructa,& ordinata non,poterimus nõ magnopere admirari.spiritus porrò ille,qui genitiuus vocatur,& calor naturalis,nihil similiter intelligẽs, nec per se sciens aliud facere,quàm calefacere, attrahere, & propulsare, tam mira tamẽ cõficit, ac si fines cognosceret:figuras membris dat: vias, conceptacula,situs,ordines,iuncturas,ac demum animal conflat.

Ex horum similitudine fortasse principium quoddam habere poterimus ad inueniendum modum,per quem & bruta operantur tam mira. nam de calore illo genitiuo, si quæratur,quomodo ipse faciat,vtrum casu & fortuna,an per se & intendens,quod facit:& si intẽdens,utrum cognoscendo,an non cognoscendo, non aliud profecto dicere possumus nisi primum,quòd non cognoscendo facit, vt manifestum est.facit autẽ partim casu & per accidens,partim per se & intendens,verum non eadẽ ratione.siquidem enim consideretur calor ille,quatenus natura una per se,& particularis,per ea agens,quæ sibi insunt, sic quidem oculum,dentem,linguam,& alia,& eorum formas per accidens facit,& casu quodã. per se enim non aliud intendit,quàm calefacere, & quædam attrahere, quædam propellere.reliqua sibi accidunt. quanquam nunquam fallat, & illa semper consequantur. nihil enim prohibet quædam per accidens fieri,& tamen semper fieri.Idem calor si consideretur,vt pars vniuersalis

Calor genitiuus mirãda opatur p accidẽs,& p se,sed nõ secundũ eandẽ prorsus rationem.

B naturæ,quam ordinauit vniuersale agens,sapiẽtissimus Deus,virtutesq; dedit naturis omnibus faciendi omnia,quæ ad fines sibi cognitos ordinauit,sic quidem calor ille per se dentem,oculum,linguam,et alia,facit,& intendit,tametsi nõ cognoscat fines.sufficit enim cognosci illos à primo agente,Deo maximo.atque hoc fortasse est illud,quod dicunt aliqui dirigi hunc calorem ab alio intellectu,qui fines noscit. Verum non dirigit vti agens immediatum,sed solum vt agens vniuersale & primum. quapropter calor ille partim per se facit,quatenus pars est vniuersalis naturæ à Deo ordinatæ,partim per accidens facit, quatenus est particularis quædam vna natura.Quòd si quæratis,quo modo à Deo factus est ordo iste in naturis omnibus,dicendum,quòd,si quandoque vniuersum hoc est à Deo factum,vt pium est & æquum credere,eadem virtute, & potentia, qua fecit omnia,facultatem ẽt propriam dedit naturis singulis,qua peruenire possent ad fines illi uniuerso debitos,& congruentes. Si vero & æternum statuatur hoc uniuersum,vt quidam philosophi putant,dependet nihilominus à Deo,à quo natura omnis esse habet. In sola autem natura,quod possibile est,necessarium etiam est.erat autem possibile in sola natura,vt calor certus foret,qui dentem,qui oculum,linguam, & demum animal ipsum facere posset.quare simul etiam necessarium fuit, vt

De naturæ vniuersi à Deo institutione,& miro ordine.

talis

talis inueniretur calor in natura sola. ac sic rerum prima semina facta fuere. quibus semel factis mox tenore quodam perpetuo ordo iste fuit in natura à Deo optimo dependens. Ex hac ergo similitudine naturalis caloris poterimus coniecturam quandam accipere circa bruta, quo pacto & ipsa tam mira efficiant. nam & ipsa quædam faciunt non cognoscendo fines, & quodammodo per accidens, quatenus particulares naturæ sunt secundum se: quatenus vero partes vniuersalis naturæ ordinatæ à Deo maximo primo agente, per se faciunt, & intendunt, tametsi non cognoscunt fines Deo tantum cognitos. Non nulla tamen & ipsa faciũt cognoscendo finem, & intendendo. & sic quoque per se faciunt modis omnibus. Auis, maturis iam ouis appetit illa deponere. cuius appetitus duo sũt fines, alter aui cognitus, alter incognitus, cognitus autem Deo. prior appetitus fit ex stimulo perceptus propter pondus, aut propter aliud, cuius finis est aui notus, vt deponat scilicet nocens & irritãs, quemadmodum & feces. alter vero finis, qui nõ cognoscitur ab aue, est, vt inde enascatur proles: quod Deo cognitum, & ordinatum est, & consequitur. Per se igitur auis oua deponit propter stimulum, per accidens propter prolẽ, quatenus particularis natura est: per se vero & hoc, quatenus pars vniuersalis naturæ. post illum appetitum deponendi oua innascitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod per se ab aue fit per speciem rei amatæ. oua enim amat, & quamuis stimulent, quasi partes sui, sicut & membra, non sicut excrementa, quorum nullam habet curam: sed ouorum curam habet, quia amat. quare curat defendere, & custodire. omnia igitur hæc per se sunt ex cognitione: sed & huius appetitus est alius finis, nõ aui, sed Deo cognitus, vt inde scilicet soboles enascatur. Rursus volẽs auis in tuto oua collocare subnotiones facit ad multa, quæ offeruntur. & alijs trabs placet, alijs spineta, alijs summæ arbores, alijs mare, prout variæ sunt species, quæ mouent, & vna magis, quàm alia ex latenti conuenientia facta loci electione imaginationem faciunt de forma conseruantis rei. dictum est enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis subnotionibus ad multa, hæc lutum apportat, & trabi applicat: illa paleas, & festucas: illa maris sordicies innatantes: illa aliud. quæ aggerantes inuicem, & formantes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo passer, alio cuculus, alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox deposita incubãt. Cuius duplex quoque est finis, alter notus aui, qui fit à specie rei amatæ, cui semper quasi adesse volunt, & fouere, & custodire: alter aui est ignotus, Deo vero maximo notus, qui fit, vt proles in ouis maturescat ex illa calefactione, & vegetet. vnde magna sapientia, & ꝓuidentia Dei optimi videri potest, qui totum uniuersum ordinaturus, modum naturis omnibus

Aĩalia bruta eadẽ aliqua, vt particulares naturę sunt operantur ꝑ se, q̃ & ꝑ accidẽs faciũt à superiori directæ.

Brutorũ varii extãt appetitus, & actus, q̃bus mira efficiunt.

Diuina est hęc, & multos latẽs ꝓuidentia.

C

D

A bus dedit. quæ neſcientes fines omnia tamen faciunt, per quæ fines ipſi conſequuntur, quos ſolus ipſe cognoſcit. per quem modum deinceps & alia fiũt, quæ tam mira videtur nobis. Scire autem ſigillatim ordine ſuo, quomodo appetitus varij naſcantur, vnus poſt alium, et quomodo Deus omnia ordinauerit, vt naturaliter fiant, impoſsibile quidem eſt homini. quare & vniuerſalia hæc exiſtimantes ſufficere ad alia pertranſibimus: ac de vocatis ſecundis intentionibus ſiue conceptibus dicemus.

De vocatis primis, ac ſecundis in tẽtionibus, qd ſint, & quõ fiãt, & qui nã illarum termi ni, ac nomi na ſint.

Quoniam autem res, quæ ſunt, duplex eſſe habent, alterum extra animam, alterum in anima, quatenus intellectæ ſunt, hinc fit, vt dupliciter & intelligantur: vno modo, prout eſſe habent extra animam, alio modo, prout eſſe habent in anima. conceptus ergo illi, qui de rebus fiunt, quatenus extra animam ſignificantur, & apprehenduntur, primi vocãtur, ſiue primæ intentiones: qui vero de rebus fiunt, quatenus in anima ſunt, ſecũdi dicuntur. vt ſi Callyam intelligam, & album, vt coniuncta, dicamq; Callyas eſt albus, primos conceptus feci: ſi vero reflectente ſe intellectu ſupra conceptus factos, vt in anima ſunt, ac dicam, hęc eſt oratio. Callyas eſt albus: & hoc eſt ſubiectum, hoc prædicatum, hoc nomen, hoc verbũ, tum cõceptus iſti, oratio, ſubiectũ, prædicatum, nomen, verbum, ſecũdi vocãtur. ſimiliter, eſt genus, ſpecies, ſingulare, plurale, & alia eiuſmodi, B de quibus eſt grammatica, dialectica, rhetorica, poetica. de ijs enim ſecũdis intentiõibus ſunt. Dubitabitis autem fortaſſe de ipſiſmet operationibus animæ, vt intelligere, abſtrahere, imaginari, ratiocinari, ſubnoſcere, ac de ipſis ſpeciebus, quæ ſunt in anima, vtrum primi, vel ſecundi conceptus dici debeant, quando eſſe in anima omnia hæc habent. Ad quod (vt arbitror) dicendum eſt operationes haſce animæ debere dici potius eſſe ab anima, quàm in anima eſſe habere. ſicut accipimus nũc eſſe in anima, vt diſtinguitur ab eſſe extra animam. quæ enim concipiuntur ſecũdum eſſe, quod habent in anima, duplex eſſe habent, alterum extra animam, alterum in anima: at operationes prædictę intelligere, abſtrahere, & alia, non habent hoc eſſe, duplex, ſed ſolum ab anima, & in anima ſunt. ſunt autem in anima, ac ſi extra eſſent. quare primi conceptus ſunt, ſuper quibus & ſecundi fieri poſſunt. ſimiliter ſe habet ſpeciei nomen, & phantaſmatis. & ſi enim videantur ſecundi conceptus, ſunt tamen primi, & rerum, ac ſi extra animam eſſent. vt autem ſummatim dicamus, primi conceptus ſunt de rebus, quæ ſignificantur, quatenus ſignificantur, & non ſignificant. ſic enim eſſe habent, ut extra animam. ſecundi vero ſunt, qui fiunt de rebus, quatenus ſignificant, & non ſignificantur. ſic enim eſſe habent in anima tantum. ac de intellectione, quid ſit, & quomodo fiat, & quæ ſit vnaquæque intellectio, & quot, hactenus dictum ſit pro tẽpore.

Conceptus re℞, vt extra animã ſunt, primę intentiones ſunt appellatæ, vt vero in aĩa, ſecundæ dicũtur.

Termini & noĩa primę & ſecundę intẽtionis.

Nũ oĩa, q̃ ab aĩa, vel ĩ aĩa ſunt, intẽtiones ſecundæ dici valeant.

Quę eſſe tãtum in aĩa habent, & ab aĩa, ſecũdę intentiones dici nõ debent.

Prima intẽtio eſt cõceptus rei, ꝓut ſignificatur, ſecũda vero, prout ſignificat.

Supereſt

Supereſt, vt de deceptiōibus dicamus, quas ſibi anima facit intelligēdo. C

De variis in nobis ꝑ ſenſus tā inter nos q̄ exter nos, & ī intellectu deceptionibꝰ, & erroribꝰ, ac fallaciis, tā in ꝓpōnibus, q̄ in ipſo rōcinio q̄ ſint, & q̄uo ī nobis fiāt.

Eſt autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, quàm ſint, non ſtudio & uoluntarie facta, ſed errore. qđ quomodo fiat, tentandū nūc eſt dicere in vniuerſum: ac dij precādi, ne forte & nos decipiamur, hæc inquirentes. Vniuerſalis autem deceptionis cauſa eſt apparentia aliqua, qua videntur res tales eſſe, quales tamen non ſunt. Cauſa autem apparentiæ huius ſemper eſt in ſpecie, quæ repræſentat res, verum non qua res offert, à quibus deciſa eſt, ſed qua rerum modos, & coniuncta ſimul refert. neque enim ſenſus, neque ulla interior potentia decipitur circa ſimplex, & proprium obiectum, ſed circa modos, & coniuncta, quæ componit cum rebus. quare circa complexa tantum, non circa ſimplicia deceptio eſt. circa ſimplicia enim ſpecies ſemper id repræſentat, à quo ꝓceſsit, & in hoc mutari non poteſt à ſua natura. quòd ſi uidetur anima quandoque alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hæc quidem deceptio non eſt in ſpecie ratione proprij obiecti, ſed ratione potētiæ componentis, quæ in maxima diſtantia dicit, hoc veniens eſt nigrum, cum tamen albū ſit. ſpecies enim, quæ nigrum offert in ea diſtantia, non fallit nos. repræſentat enim ꝓ natura nigri, quod tunc offertur, cum priuatio lucis, & colorum non mouet oculum, vt fit in magna diſtantia. Deceptio autem fit, quia ſubiecto attribuimus qualitatem repræſentatam, quod ſecus eſt. ſimiliter & in felle ſuffuſis deceptio fit, iudicantibus omnia lutea. non quòd ſpecies lutei fallat nos in re, à qua deciſa eſt, deciſa enim fuit à luteo, ſed quod qualitatem illam attribuimus parieti, & homini. quare ſemper deceptio fit in complexis, & compoſitione ipſa. Solem in aurora iudicamus rubrum, & bipedalem, cum tamen nec ruber ſit, nec bipedalis. error autem fit, quia ſubiecto id attribuimus, quod à ſpecie repræſentatur. rubor enim offertur ſpecie lucis multum refracta ad nigrum, quod fit in aurora propter ſphæram vaporum: & in hoc non eſt error, ſed tum fit, cum colorem oblatum componimus cum ſubiecto. Color item ſolis repræſentat ſolem terminatum certa quantitate, quæ multipliciter variari poteſt propter maiorem & minorem diſtantiam. ſiquidem ſemper minora videntur, quo baſis minuitur, quod in magna diſtantia, maxime contingit. Componentes igitur quantitatem ſolis oblatam in magna diſtantia cum ſole ſecundum ſe, deceptio fit. Baculi & remi ſub aqua fracti apparent cū parte, quæ ſupra eſt, eo quòd pars ſub aqua ꝓpinquior iudicatur, quàm, quæ ſupra in aere eſt. propter denſitatem enim aquæ, viciniores partes ſpeculum fiunt partis ſub aqua exiſtentis. refringitur enim multum ſpecies, & craſsior fit, hoc autem maiora, & propinquiora videri facit. qua de cauſa pars ſub aqua exiſtens nō videtur directe ſuppoſita parti, quæ eſt in aere. D

Deceptio circa complexa, non autē circa ſimplicia ꝯtingit ex aliqua apparētia ꝑ ipſum ꝯpoſitionis actum.

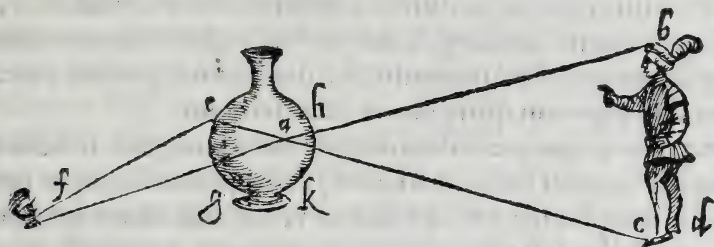
Oculus vidēs albū in magna diſtātia cur nigrum iudicet.

Sol in aurora cur ruber appeat nullius exiſtens coloris.

Remi & ligna in aqua cur fracti appareāt.

vnde

A vnde fracti videntur. deceptio vero fit, dum componimus, comparentes partes inter se & ad subiectum. idem & circa situm partium sæpe contingit: & quæ deorsum sunt, sursum videntur: quæ vero sursum, deorsum: vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prætereuntes enim videntur incedere pedibus sursum, capite infra stante. vt si A sit ampulla: præteriens B C D: B autem caput: C & D pedes: oculus aspicientis F, videbuntur quidem pedes sursum, vbi E, caput vero deorsum, vbi G.

Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & p directum. breuissima autem linea à capite, vbi B, est B H: quæ reflexa ad B G, inde ad oculum fertur, vbi F. pedum vero breuissimæ lineæ C K, & D K: quæ reflexæ ad E, & inde ad oculum F, vidètur supra caput, vbi E, quod est, vbi G. error fit, non quòd species capitis & pedum non repræsentent debite sua loca, sed quòd componendo, & comparando situs, & loca oblata, hæc quidem sursum, illa deorsum iudicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numerus, & loca variantur per apparentias alias. sæpe enim, quæ rotunda sunt, longa videntur: & quæ longa, rotunda: & quæ vnum duo: & eiusmodi. adeo refert, quale sit speculum, in quod incidit species, an conuexum, an concauum, an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt, quæ vultus monstruosos referunt, alios satyricos, alios etiam turpioris formæ. quædam sunt, quæ omnia ostendunt iride colorata: alia anulum vnum media in mensa positum duodecim anulos videri faciũt, tam similes, vt, qui verus est, volentem signare fallat magno spectantium risu. Altero oculo, vel compresso, vel eleuato res accidit videri duplices. propter quod & ebrijs omnia videntur duplicia, vertiginosis vero circumferri. omnibus enim his loca mutari vidẽtur, & eadem res in diuersis esse locis, cum tamen per se nõ mutetur. causa est, quòd species in oculo, quæ vel successiue eleuatur, vel deprimitur, ab vtroque oculo non in idem cadit. quippe in eleuato oculo species eius

dem rei,rem quidem eandem offert,locum autem non eundem, quem C alter oculus,refert.ſpecies enim directe ſecundum longitudinem totius ſenſitorij repręſentat.quare nihil intereſt,ſeu res extra mutet locum ſeu ſpecies referat mutatum. refert autem mutatum,quoniam eleuato ſenſitorio ſimul eleuatur & ſpecies. in vertiginoſis autem circumferri vidētur res,quia ſucceſsiue ſpecies cum ſenſitorio eleuatur à vaporibus,qui intra,oculum mouent.in circulum vero videntur ferri, quia oculus eſt tanquam centrum,res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam ſunt æquales.quare circulus fieri videtur. ebrijs vero tum circulariter,tum & duplicia videntur.circulariter, quia ſucceſsiue fit motus ſenſitorij,& cum eo ſpeciei.duplicia vero videntur, quia oculi non æqualiter mouentur,ſed diuerſimode propter inordinatum motum vaporum.quare non in idem feruntur.

Ebrii quæcunq; vidēt, cur circulariter,& quaſi duplicia vident.

Felle ſuffuſis cur oīa lutea videātur.

Circa colores quoque eædem deceptiones contingunt. ſuffuſis enim felle omnia videntur lutea(vt diximus) & euaporato ſulphure per noctem ad lucernę lumen,omnia videntur veneta.ſole autem per rubra trāſeūte,aut ad rubra refracto,rubra omnia apparent. quę quidē dubitationē quandam habent,quo pacto fiant,quoniā res,quæ ita colorari videntur,proprios & ipſæ colores habent.cur ergo & illi non mouent? vtrum igitur,cum duæ ſpecies ſubalternæ ad oculum veniūt,ea,quæ potentior eſt,non ſinit debiliorem mouere?an magis,quòd color nihil aliud eſt, q̃ D lux terminata,lucis autem ſpecies eſt lumen?quare colorum omniū ſpecies lumen ſunt.vnde colorū ſpecies cum omni lumine miſceri poſſunt, & intendi admixtæ lumini fortiori.ſicut igitur per noctem res non vidētur propter debilitatem ſpecierum earum,adueniente autem ſole vigorantur,& fortiores redduntur,factæ vnum cum eius lumine, & ſic mouent,ita & ſi Sol ad rubra reflectatur,aut per rubra tranſeat,ita illa vigorat, & intendit,vt & aliorum ſpecies vnum cum ijs fiant, & ſimiliter moueant, et rubra omnia videri faciat.propter quod mappæ,in quas ſol incidit,tranſiens per vini phialas,rubræ apparent. & ſuffuſis felle omnia apparent lutea, quòd ſpecies aliorum colorum vnum fiunt cum luteo, quod eſt in oculis, quòd vnum id maxime offert, quod fortius eſt. cuius ſignum eſt, quòd ſi ſuffuſi in rubra valde rubra inſpiciant,nec prorſus luteum, nec prorſus rubrum vident, ſed medium quiddam. His de cauſis & veneta ijs apparent, qui per uapores ſulphuris ſpecies rerum recipiunt. tale enim eſt ſulphur. Idem accidit & ijs, qui ſpectarunt in Solem.omnia enim primo alba apparēt,mox rubra,poſtremo nigra.remanente enim ſpecie lucis in oculo,per certum tempus illa quidē primū albū refert,quia lux de ſe alba eſt.mox remittente ſeſe luce rubrū

Qūo deceptiones circa colores fiant.

Sulphure euaporato, ad lumē lucernę veneti coloris, ſeu cærulei aliqua apparent.

apparet,

A apparet,non ſecus,ac ſi lux in nigro videatur.fulgidũ enim in nigro rubrum fit, remiſsio .n.lucis nigri vicẽ gerit.mox luce in totum remiſſa nigrum apparet.in omnibus igitur his apparentia quædam fit, vnde accidit deceptio.verum non decipitur ſenſus ipſe,nec ſpecies per ſe circa oblatum proprium nos fallit,ſed phãtaſia,quæ componit oblata cum ſubiectis.quare prima deceptio in phantaſia fit: mox nihil prohibet & intellectum ipſum decipi,ſiquidem recipit à phantaſia.igitur cum prima cognitio ipſius,dum componit,fit circa propoſitiones,deinde ex ijs ratiocinetur,ac diſcurrat:prima etiam deceptio circa propoſitiones fit, deinde & circa ratiocinium falli poteſt.circa propoſitiones autem fallitur,cum falſas recipit aut propter apparẽtias prædictas, aut propter alia :circa ratiocinium vero,cũ non inferimus concluſionem,videtur autẽ inferri,quod vniuerſaliter accidit,quum terminum medium non recte aſſumimus. quippe ille,cum vtrique extremo coniungatur,ſępe videtur eſſe idem in vtroque,& ſub vna ratione accipi.verum neque idem eſt,nec ratio eadẽ. vnde concluſio non ſequitur.Ac circa exempla quidem eſt primum videre.Nauigatio enim,vt ſupra diximus,eſt terminus medius,qui coniũgitur naufragio(vt in Callya vidimus) ex quo apparet, quòd etiã Dioni coniungi debeat,qui ſimiliter nauigat.quod falsò poterimus opinari.nã, quanquam idem terminus videatur nauigatio in vtroque, non tamẽ eſt

Qũo circa ppoſitiões, & rõcinium decipiat intellectus.

Circa excẽpla qũo decipi contingat.

B idem & ſub eadem ratione.in Callya enim erat cum tali vento, tali tempeſtate,unde ſecutum eſt naufragium:in Dione vero nauigatio ſine his erit.Similiter & circa enthymemata falli contingit.nam, quanquam & Itali,& Germani,& Scythæ albi ſint,ſi putemus, & Aethiopas albos eſſe,fallemur:quoniam albedo alia ratione ineſt Italis, Gallis, & Germanis,& Scythis,quæ nõ eſt in Aethiopibus. Similiter & in inductionibus deceptio accidit.nõ enim,ſi in Perſide,& Media vidimus mala citra mille & decem millia ineſibilia,ſequitur omnia eſſe ineſibilia.malum enim citrium alia ratione in Media,& Perſide eſt ineſibile,alia eſibile in Aegypto . oportet igitur medium terminum per eandem rationem coniungi extremis:alioqui aut non concludemus,aut falſum concludemus. propter quod & ſyllogiſmis etiam contingit falli . vt quæ emiſti, comediſti. cruda emiſti.fallit quidem,ſi concludamus, cruda comediſti . terminus enim medius non idem eſt,licet appareat.in prima enim emptio iungitur comeſtioni pro ſubiecto.eſt enim verum,quæ emiſti,comediſti.in ſecunda vero coniungitur accidenti,cum dicitur,cruda emiſti . quare non ſequitur, cruda comediſti.comedi enim,quæ emi,non qualia emi.ſimiliter,ſi dicatur,non'ne differens à differente differt?te uero concedente,dicet ſophiſta.at quod differt,nõ eſt illud, à quo differt.differens ergo non

Circa Enthymemata deceptio

Circa inductionem.

Circa ſyllogiſmos.

eſt differens.fallit quidem,quia differẽs à differente differt pro ſubiecto, non autem pro forma.neque enim differentia differt à differentia . quare in prima pro ſubiecto accipitur,in ſecunda pro forma.nec ſi, quod vtile eſt,bonum eſt.vtile autem in captiuitate egeſtas.ergo egeſtas bona . in primo enim vtile ſimpliciter accipitur,in ſecundo pro vtili ſecũdum aliquid,& certo caſu.Porrò nec,ſi tria & vnum ſunt quatuor.tria enim ſunt tria & vnum,ſequitur,vt tria ſint quatuor.tria enim & vnum,qui eſt terminus medius,ſunt quatuor,diuiſim accepta.& ita accipitur in prima ꝑpoſitione.in ſecunda vero accipitur collectim,& compoſite . quare non idem eſt medium.tale & illud eſt.qui nam diſcunt,ſcientes'ne,an neſciẽtes?te vero dicente,ſcientes diſcunt,dicet ille.at,qui diſcunt,ea neſciunt, quæ diſcunt.ſcientes ergo neſcientes ſunt.dicente vero te,neſcientes diſcunt,arguet ille.at,quæ diſcuntur,ſciuntur.neſcientes ergo ſunt ſciẽtes. deceptio quidem eſt per æquiuocationem termini medij.nam & ſciens & neſciens,interdum ſignificat,qui nunc ſcit,aut neſcit , interdum , qui ſciebat,aut neſciebat.Similiter,non'ne bonus eſt , qui boni eſt poſſeſſor? at diuitiæ ſunt bonæ.qui ergo diuitias poſsidet,bonus eſt. & illud, nõ'ne omnis actio eſt circa ea,quæ ſunt?omnis ſermo eſt actio. omnis ergo ſermo eſt circa ea,quæ ſunt.at ea,quæ ſunt,vera ſunt. omnis ergo ſermo eſt verus.æquiuocatio eſt in illa voce,quæ ſunt . interdum enim ſumitur ꝑ eo,quod non eſt apparens,interdum pro eo,quod aliquo modo eſt , ſiue vere ſit,ſiue appareat.& ſic omnis actio eſt circa ea,quæ ſunt. Item illud, infinitum non poteſt pertranſiri.hoc ſpatium eſt infinitum.non ergo poteſt pertranſiri.fallit quidem , quia infinitum modo pro infinito in actu ſumitur: & hoc modo infinitum non poteſt pertranſiri.quandoq; ſumitur pro infinito in potentia:& hoc modo poteſt pertranſiri.quare mediũ non eſt idem.& illud,omnes duo circuli contingunt ſeſe in puncto. hi duo anuli ſunt duo circuli.contingunt ergo ſeſe in pũcto . non ſequitur autem,quia duos circulos ſe contingere in puncto circulis mathematice acceptis,& abſtracte ineſt.anuli autem mathematici circuli nõ ſunt , ſed in materia.Interdum fallimur,quia ꝓpoſitio amphibola eſt , & ambigui ſenſus.vt quod mouet lapidem molarem per ſe eſt cauſa farinæ.aqua mouet lapidem molarem per ſe.ergo eſt cauſa farinæ.fallit ratio , quia vox illa per ſe facit ſenſum amphibolum.poteſt enim coniungi cum mouet ex parte ſubiecti,& poteſt cõiungi cum cauſa ex parte prædicati. primo modo propoſitio eſt vera,ſecundo modo non.quare medium variatur. alio modo etiam variatur,cum ſyllogiſmus fit in obliquis caſibus,non in recto.vnde non ſequitur,primus lapis mouet ſecundum,ſecũdus tertium. ergo primus mouet tertium.ſimiliter,maior pars hominum eſt dedita vi

Secundum qd ad ſimpliciter deceptio.

Cõpoſitionis,& diuiſionis deceptio.

Aequiuocationis varię deceptiões.

Amphibologiæ, quæ circa ꝓpoſitiones contingit, deceptiones.

tijs.

A tijs. Socrates eſt ex maiori parte hominum. ergo eſt deditus vitijs. peccăt per non cauſam, vt cauſam. in his ergo, & ſimilibus decipitur anima, interdum ſe ipſam fallens, interdum alios. & in quibuſdam facile eſt videre fallaciam, & diſtinguere: in quibuſdam vero non facile: præſertim in quibus ſimilitudo eſt valde aperta, diſsimilitudo uero valde latet. quo pacto decipiuntur pueri appellătes omnes homines patres. id enim, quo omnes conueniunt, apertum eſt, ſimilitudo ſcilicet in homine: id vero, quo diſtinguitur, qui pater eſt, valde ipſos latet. fecerunt enim conceptũ quendam patris, ſed nondum diſtinctum. oportet igitur, qui nõ vult decipi, valde ſolertem eſſe, & exercitatum in noſcendis coniunctis, quomodo ſe habent: & modis ratiocinandi: & quid per ſe vnum, & quid per accidens, & quid appareat. ſed iam de ijs deceptionibus proſequamur, quę ſibi anima in ſomnis facit, nec non & in melancholijs, & phreneſi, & vino, & quibuſdă alijs epotis, vt Hyoſcyamo, & Solano, & eiuſmodi alijs.

Per nõ cauſam, vt cauſam deceptio.

Deceptiões cauere qũo aĩa debeat.

De ſomnijs autem acturi operæprecium putamus, vt prius de ſomno agamus, quid ſit, & quomodo fiat. ſed ne hoc quidem perquirere poſſumus, niſi prius de vigilia egerimus. quæ breui fient. vigilare autem tum dicitur animal, cum & ſentit, & ſtat, & motus exercet voluntarios, quæ tum fieri ſolent, cum anima ſpecie boni mota tranſmittit libere ſpiritus ad membra extrinſeca, exercĕda per ſenſum, & motum. primum igitur, B quod requiritur, eſt ſpecies boni in anima interiori, quæ in actu fit, & diffunditur ab ipſa vſque ad membra exercenda. quare facta, & ſpiritus neceſſarij & ſeruientes tranſmittuntur ad ea membra, & reguntur pro eo fine. Si igitur ipſa membra bene diſpoſita ſunt: ſi & viæ liberę, & non impeditę: ſi & ſpiritus apti: ſi & ſpecies mouens animă conueniens ſit, tum fit membrorum exercitatio, & vigiliæ opera. quòd ſi in aliquo horum defectus fuerit, impediri finem accidit. ſi enim membra ipſa male effecta fuerint, vt ſtupefacta, aut reſoluta, aut inciſa, tunc nec ſtare, nec ſenſum obire, nec motus poſſunt. ſimiliter, ſi & viæ aut oppilatæ nimium extiterint, aut ablatæ, idem ſequitur. at vero, & ſi ſpiritus inepti ſint, vt ſtupefacti, aut reſoluti, aut aliter impedita, non obtinetur finis: maxime autem cum ſpecies boni, quæ mouere animam debet, impedimentum vllum receperit. multipliciter autem impediri ſolet. primũ vel ꝙ aliquod graue accidens illam opprimat, & proſternat. vt lipothymiæ, epilepſię, apoplexiæ, ecſtaſis, præfocationes, contuſiones, timores magni, & id genus. vel quòd & poteſt, & nullum graue accidens recepit, ſed tantum quòd ſub labore quodam & certa moleſtia recipit exercere membra. vnde melius & ſuauius iudicat ceſſare, vel quòd intĕta ad aliquid, quo delectatur, obliuiſcitur prioris intentionis exercendi membra. Tot igitur cum vigiliam

De vigilia, & sõno qđ ſint: & quæ nã vigiliã, varioſq; sõnos ĩducăt: & de qbuſdam miris, ꝙ dormientibus contingunt.

Vigilare animal dicit̃ cũ opa vitæ diffuſis in mẽbra ſpiritibus exercet.

vigiliã multa ĩpediũt.

impediant,

Sõnus quid fit. impediant, somnum quidem nõ dicimus, cum propter defectum membrorum extrinsecorum animal nec potest stare, nec sentire, nec moueri. similiter. nec si uiæ sint oppilatæ atque infartę, aut abscissę, eum somnum non appellamus: si propter hoc animal sensum amittit, & stationem. sed neque, si spiritus ipsi sunt stupefacti, & immobiles: neque etiam, si graue aliquod accidens prostrauerit animam, & sensum, & omnem intentionem abstulerit, somnum vocamus. sed tum solum dormire animal dicitur, cum anima non omnino in alijs impedita, aut recipit sub labore quodam & displicentia exercitationem membrorum. vnde magis gratam, & suauem iudicat cessationem aut intenta ad aliquid, quo gaudet, & delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. sub labore autem & displicentia recipit exercere membra, cum aut illa iam fatigata sunt, aut spiritus quodammodo fessi, & resoluti: aut cum sedes ipsius animæ interioris grauata est, hoc est nerui, & membranæ illic existẽtes: spiritus item pigri, torpidi, & viæ nõ planæ, expeditæ. hæc enim cum concurrunt, tunc retrahitur anima ab exercitatione membrorũ, & quiescere amat, & intentio cessat exercendi, spiritus non transmittuntur, et sic fit somnus. qui propterea placidus, et suauis dicitur, quòd cessationem illam anima, vti gratũ, recipit, contrarium autem, vti graue. hæc autem grauitas, et labor animæ maximæ accidit, cum euaporatione multa sursum lata nerui relaxantur, & opplentur: similiter et membranæ circa cererebrũ, et venæ. vnde et spiritus graues reddũtur, et pigri. quare anima ipsa laborem quendam percipit in mouendo ipsos, in tendendo neruos, et membranas, quas tendi oportet in vigilia. hic autẽ molles sunt et graues. quibus de causis cessare ab opere suaue ab anima iudicatur. euaporatio autem vnde hæc accidunt, interdum à cibo, & potu fit, interdũ à quibusdam epotis, quæ frigidissima sunt, & crassa, & somnifera dicuntur. inter has vero euaporationes, & somnos, qui ab his fiũt, hoc interest, quòd, quæ à cibo & potu fit, naturalis est, & finem habet in natura, quo animal restauretur à fatigatione in uigilia: qui vero ab epotis frigidis somnus fit, violentus est, & ad ægritudinem magis refertur. quare non naturalis dicitur. Naturalis quoque & ille somnus est, qui fatigatis multum mẽbris, tametsi non cibum, & potum capiat animal, prostratum tamen somno capitur. habet enim finem in natura restauratio. Videtur igitur, quòd somnus sit cessatio animę interioris ab exercitatione membrorum in sensu & motu non per impotentiam, sed ob id solum facta, quòd melius, & suauius iudicat cessare, quàm mouere. quod fit aut euaporatione multa grauante, & opplente sedem animæ: aut fatigatis membris, & spiritibus: aut facta obliuione prioris intentionis ex intentione in aliud, quod delectat.

C

Somnũ q̃ nã inducãt.

D

De duplici somno, naturali, & violẽto, & quales sint.

Collige sõni absolutã rationem.

A ctat.& hoc enim ſæpe accidit,vt infantibus,quibus nutrices per cantilenas ſomnum inducunt.

Eſt igitur ſomnus alius ſimpliciter,& vniuerſaliter vigiliæ oppoſitus, alius ſecundum quid, & in parte ſolũ.ſimpliciter quidem, quo & ſenſus oẽs, & motus voluntarij ligati ſunt.ſecundum quid autẽ & in parte tantum,in quo vel non ſenſus omnes ſunt ligati:vel ſenſus ipſi quidem ligati ſunt,motus autem voluntarij non.nam, quoniam neq; idem ſpiritus, neque eædem viæ,neque eædem ſpecies ſunt ſenſuum omnium, & motuum,fieri quidem poteſt,vt plures ligentur ſenſus, non tamen omnes: vel ſenſus quidem ligentur,motus autem voluntarij non. qua de cauſa accidit ſæpe,vt dormientibus nobis ſenſus quidem ligati ſint, voluntarij autem motus non.ſiquidem & quidam dormientes ſurgunt tamen, & ſeſe veſtiunt:& nonnulli domo exeunt.facta enim phantaſia ſurgendi, quanquam ſopiti ſint ſenſus,motus tamen illi fieri poſſunt,qui à phantaſia dependent,quoniam non ſimpliciter dormiunt.interdum non omnes ſenſus dormiũt,ſed aliqui tantum.propter quod ſomnus infantibus irrepit ſenſim ex cantilenis. intẽta enim anima ad aures & cantum obliuiſcitur oculorum,& cæterorum membrorum. vnde & ſpiritus, qui ad membra tranſmittebantur recurrunt ad ſuum principium,quam ceſſationem recipit anima,vt ſuauem:& in oculis, & in alijs membris dormit,quamuis ſecũdum aures vigilet.verum & in his paulo poſt dormiet: percurrẽte enim ſpiritu ad ſedem animæ,& cum eo humore aliquo, grauatur ſenſim ipſa,& quietem ſimpliciter amat:vnde ſimul etiam aurium obliuiſcitur,ac dormit.ſimiliter & pedum frictio ſolet ſomnum allicere eadem de cauſa. idẽ facit & lectio,& auſcultatio,& decubitus,& in vniuerſum omnia,quæ leuem voluptatem in certis membris inducũt. multa vero ſi ſit, vigiliam parit,quoniã attentionem poſcit.oportet ergo, vt nõ multa ſit voluptas illa,& nulla alia ſit ſpecies,quæ attrahere ad ſe animam poſsit,vnde ſomnus conciliatur. quo ingenio vtuntur medici ad ægros,qui dormire nõ poſſunt,per cadentis guttę leuem,& placidum ſonum.alij cunabula inuenere,alij penſiles lectulos,alij alia.

B (margin letter beside "mit,quamuis")

Somnus duplex,ſimpliciter, & ſecũdũ qd:& qũo hi fiãt.

Dormiẽtes cur aliqua nõ nunq̃ vigiliæ opera exerceãt.

Pueri cur cantilenis ĩ ſomno intẽdantur.

Somnũ inducũt leues quędam voluptates.

Sed iam de deceptionibus in ſomno factis agamus. eſt autem ſomniũ vigilia interioris animæ,in ſomno cæterorum membrorum. nam & ſi ſenſus ſopiti ipſi ſunt, & motus ceſſant, uigilat tamen introrſum anima circa reſeruatas rerum ſpecies,quæ coram ipſa ſunt:per quas & intelligit, & ſubnotiones,& alia operatur,quæ & in uigilia,uerum confuſe admodum,& perturbate.vnde & ſæpe decipitur. eſt autem prima deceptio, quòd videmur res perinde facere,& videre,et audire,ac ſi ita omnino fierent,& præſentes eſſent,qui non ſunt.cauſa autem eſt, quòd ſpecies per

De Deceptionibus ĩ ſomno contĩgẽtibus,ſiue ĩſõniis, quid ſint, & qbus ex cauſis fiãt. & de ſomniorum diuinatione

Somniũ qd ſit.

Somniorũ gñalis, ſeu cõis cauſa.

naturam

naturam ſuam operatur. natura autem earum eſt res ipſas repræſentare, et coniuncta loca, ſcilicet formas, figuras, actiones, et alia. quare ſimiliter et in ſomno repręſentat, uti in uigilia. eędem enim ſunt ſpecies. in vigilia autem non accidit, ut decipiamur, quia ſenſus rem monſtrat, aut ratio facta. in ſomno autem ſenſus ligati ſunt, nec poſſunt corrigere oblata, nec ratio in contrarium fit. quare relinquitur ſpeciem ita res offerre, ac ſi fierent, et pręſentes eſſent. C

Familiaria nobis, & notiora, & quę p diē geſsimus, pp qd facile ſomniemus.

Specierum autem, quæ animam mouent, illas prius mouere cenſendū eſt, quæ actu ſunt magis. diximus autem actu magis eſſe illas, quæ recentes ſunt, & quæ habitum fecerunt. qua de cauſa maxime ea ſomniamus, quæ per diem egimus, et de nobis, et de maxime notis, et de ijs, quibus maxime intenti ſumus. porrò diſpoſitiones quædam corporis nō parum facere uidentur ad excitanda quædam ſomnia. ut ſanguinis exuberantia rubentia videri facit, ignesq́;, ac vſtiones, et eiuſmodi. pituitæ vero redundantia aquas, lotiones, innatationes, potus, nauigationes, et id genus. choleræ uero rixas, iurgia, inimicitias, bella, et ſimilia. melancholiæ vero triſtia, obſcura, funera, et alia eiuſmodi. propter quod et medici ſolent de ſomnijs interrogare. Quibus autem de cauſis iſtæc contingant, et quid faciant diſpoſitiones illæ corporis, nō ingratum fortaſſe arbitror, ſi perquiramus. In primis igitur videtur mihi exuberantibus hiſce humoribus occultā quādam ſpeciem in ſomno ad phantaſiam ferri, ex qua memoria excitatur quorundam coniunctorum: quemadmodum et in quibuſdam alijs videmus fieri. vt dulci pituita ad linguam deſcendente dulcia ſomniamus. ſimiliter et ventoſitate aliqua circa dentium radices ſe commouente ſomniamus dentem cadere. quæ certe non alia de cauſa fiunt, niſi quòd ex his occulta quædam ſenſatio in phantaſia fit, cuius ſpecies memoriam ſimilium excitat coniunctorum: in dulci quidem pituita memoria dulcium: in ventoſitate autem circa dentes caſus dentis. quoniam oblatis coniunctis ſemper illud magis mouet, quod maximum eſt. talis autem eſt caſus dentis. fit autem in phātaſia latens illa ſenſatio, quoniam non ita omnino ſopitos eſſe ſenſus cenſendum eſt, vt nihil prorſus ſentiant. eodem pacto et cholera exuberante accidit per corpus talia ferri, qualia et in ira: vt exarſio circa cor, aut tale aliquid, cuius ſpecies occulte lata ad phantaſiam, memoriam conſimilium facit. ita et melancholia redundans triſtitiam quandam membris ingerit, cuius memoria excitatur ad ſimilia. quod & pituita facere ſolet. in ſanguine autē quomodo fiat, dubitationem quādam habet. quoniam colorūm ſpecies non uidetur ad phantaſiam ferri niſi per ſenſus: quibus ſopitis quomodo rubra uideri accidat, non ſatis apparet, quanquam ſanguis exuberet. di- D

Varię hoim corporis diſpoſitiones varia in ipſis ſomnia inducunt.

Pituita exuberātes cur aquas, lotiones, natationes, & dulcia nōnunq̄ ſomnient.

Cholera abundantes cur iurgia, rixas, inimicitias, & bella ſomniēt.

Melancholici cur triſtia, obſcura, & funera ſomniēt.

Sanguinei ī ſomnis rubra, & ignes cur videāt.

cendum

A cendum autem fortasse, quòd, sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa, quæ phantasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriam rubẽtium excitare possunt: inter quæ ea, quæ actu sunt magis, sese magis offerunt, ignis, vestes, & similia. Præter has autẽ corporis dispositiones sunt & aliæ quædam, quæ solent nonnulla somnia frequẽter inducere: vt ijs, qui in paupertate sunt, quòd semper vident sibi deesse aliquid, sæpissime etiam somniant de se ipsis, vt carentibus quibusdam: & in præsentia aliorum esse aut sine vestibus, aut sine calceis, aut ijsdem mutilatis, & similibus. Contra vero, quibus multa superabundant, somniant alijs dare, geminatas habere vestes, & eiusmodi. Qui vero valde ancipites, & ꝑplexi sunt vel consiliorum, vel inquisitionum circa sciẽtias, ij sępe somniare solent circuitu longo de domo in domum, de via in viam progredi, ac demum in angustijs quibusdam sese inuenire. Formidolosis certa fiũt somnia maxime sibi familiaria: certa auaris, certa amãtibus: & nemo ferè hominum est, qui peculiaria quædam non faciat somnia propter peculiarẽ corporis dispositionem.

Diuersę hominum affectiões, variiq; fortunę casus diuersa somniaꝛ faciũt.

Sed iam illud inquiramus, cur in somno tam extranea, tam noua videat anima, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponendum est nobis, quòd, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quæ intelligit: deinde & debitam esse applicationem, & intentionem animæ. tum oportet et medium ipsum, per quod species veniunt, et mouent, purum esse, & syncerum, non inquinatum, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sunt, maxime in vocatis ventriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quæ animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. si.n. excedant, perturbant animam. His ergo recte se habentibus recta etiam fieri intellectio potest rerum, & cõiunctorum. vbi vero hæc, aut omnia, aut quædam contrario modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri. quod maxime in somno euenit. primum enim applicatio animæ non satis firma, & constans est, tum quòd anima in somno quasi otium agens, & quiete congaudens omnem intentionem negligit, tum quòd partes, quæ applicari atque intendi debent, male dispositæ sunt. in intentione enim requiritur spirituum multorum vnio, & neruorum, & membranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alie-

Rectam intellectionẽ quę habere appareat.

B (margin letter at "se partem illam")

nis vaporibus, nec non & inquietum, & tumultuose agitatum. quæ res facit, vt & species ipsæ, quæ in spiritibus sunt, simul etiã tumultuarie agãtur, & inordinate. ex quibus accidit & intellectiones, quæ in somno fiũt, inordinatas plurimum esse, & valde extranea cõponi: qualia volare nos, saltu lõgo librari repẽte, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modo alia. simul quoque accidit rerũ ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorundam reminisci, quæ nunquam in vigilia occurrissent, et ita de alijs multis. Permixtio igitur vaporũ potest in primis colores (vt dictum est) euariare: tum potest & species mutare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repræsentent: subnotiones confundere: tum & figuras quasdam abscondere, quasdam mutare: motus vero & agitatio spirituum, & cum ijs specierum potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines ꝑuertere, situs diuersos offerre. variatis autẽ locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & alijs necesse est extranea multa cõponi. volare. n. nos, accidit, vt appareat specie nostri continẽter locum mutante cũ spiritibus, in qbus sunt species, ac nos repente continenter moueri ex memoria subita aut volãdi, aut saliendi, aut quid taliũ aliquid faciendi. porrò accidit modo subiecta, modo prædicata rerum cõplexarũ repente mutari: vt appareat nobis repente nos vel aues factos, vel equos, vel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. quòd si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, aut de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedentibus currentes: de vno loco, & societate in alijs esse. Ex paruis autem occasionibus magna quędam videri accidit: vt tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dentes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatione coniunctorum semper id primo occurrit, quod maximum est in vno quoque genere. porrò obliuio multorum coniunctorum sæpe fit in somno, tum propter momẽtaneam applicationem animæ, tum quod ordines accidit variari. propter quod & ipsorum somniorum sæpissime nõ recordamur. euolant enim ex anima, nisi de ijs fuerint, quæ fortem attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorem, & admirationem, et voluptatem magnam peruidemus in somno. Occurrunt autem reminiscentiæ quorundam, quæ nunquam in vigilia forte occurrissent, quoniã in ijs extraneis, & nouis offeruntur & nouæ quędam similitudines, quę memoriam excitent quorundam pene oblitorum. atque hęc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tam extranea videantur. Nunc consequens esse videtur, vt & illud quæramus, vtrum ulla sint somnia, ꝑ quæ

Quõ volare nos appareat in somnis.

Somniorũ, cur in vigilia non facile recordemur.

Diuinare ꝑ somnia nõnunq̃ rõne fieri his exẽplis noscas.

C

D

A diuinare cõtingat(vt ſæpe videmus accidere)& quæ facta ſunt, & quę fu tura,pernoſci, quorum nullam cognitionem tenemus.è quibus ego nũc duo cõmemorabo, quæ duobus noſtris amiciſsimis contigere,mira qui dem,& quæ quo pacto facta fuerint,non ingratũ arbitror vobis futurũ, ſi ꝑquiramus.Noſcimus oẽs *M. ANTONIVM FLAMINIVM* ſanctiſſimũ quidem virum,& vtriuſque linguæ doctiſsimũ.is cũ Genuæ eſſet apud Saulos magnificos, nec ſatis valeret,animi gratia mutuo acceperat librum quẽdam maternæ linguæ:quem cum dies aliquot legiſſet, non adhibita multa cura reliquit ſuper lectulo quodam.mox,cum repeteretur liber ab eo,qui mutuo dederat, quæſitus multum fuit,nunq̃ autẽ inuentus.quod cum ſatis moleſte Flaminius ferret amici cauſa, cui mutuum non poterat reddere,per ſomnium tandem inuenit hoc pacto. Videbatur ſibi quędam è domeſticis ancillis librum tollere è lectulo illo,in quo ipſe librũ reliquerat. quẽ cum vellet puella in menſam quandã trãſferre,cecidiſſe aiebat vidiſſe librum fracta altera è duabus tabulis,quibus contegebatur.quod perſpiciens ancilla, trepide librum abſcõdiſſe occulto quodam in loco videbatur.ſomnio habito cum ipſum mane Flaminius vulgaſſet,placuit librum inquirere:qui illic inuentus fuit,vbi in ſomno viderat abſcondiſſe illum puellam,fracta etiam tabula,vti viderat.ergo interrogata puella,vnde librum ſuſtuliſſet,& quomodo fracta fuiſſet

B tabula,& cur abſcondiſſet, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in ſomnis viderat. Alterũ ſomniũ memini recitaſſe *PETRVM BEMBVM*, quẽ noſcimus,& ipſum virũ probũ,& vtriuſque linguæ eruditiſsimũ, qui nuper ob inſignes virtutes Cardinalis eſt factus.Is annis ante multis forte litem habebat cum,neſcio,quo.cum vero dies inſtaret,quo à iudice ſententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat matrem enixe ipſum rogaſſe,ne ſequenti die in iudicium aſcẽderet: ſomniaſſe enim ſe illum vidiſſe vulneratum à reo in digito minimo ſiniſtræ manus.de quo ſomnio cum ipſe conſolatus matrem fuiſſet, dixiſſetq́; fallacia eſſe ſomnia,in iudicium proceſsit. vbi poſt multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercãtes receſsiſſent, reum dicebat educto gladio percusſiſſe ipſum eodem in digito minimo,qui à matre fuerat demonſtratus. mira profecto ſunt eiuſmodi ſomnia : qualia etiam multa alia tum legimus,tum & audiuimus à fide dignis. quam autem cauſam habere poſsint,non ſatis facile eſt aſsignare.nam,quòd caſu (vt quidam putant)hæc fiant,ſupra veriſimilitudinem videtur. nam certe quædam mira etiam fieri caſu quodam nec nos negamus:immo neceſſarium putamus tot hominibus,tot,& tanta ſomniantibus,conuenire quædam cũ rebus: ſed,quæ adeo miranda ſunt,tanto ordine facta, tot concurrenti-

Reuerendiſſimi Cardinalis Petri Bembi inſomnium.

Sõniorũ aliqua, q̃ mira vñr ad occultos quosdã humanę mentis discursus reducere pſtat: alia ad Deũ vel dæmones, vel ad casum.

bus, quòd casu fiant, non possum existimare. Verum, si casu non fiunt, G quam nam causam habere per se possunt? oportet enim, si casu non sunt, per se fieri. at intellectiones, quæ in nobis habentur, rebus conuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, vel à discursu hominis ducũt, ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autẽ difficile est videre, quomodo posſint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam BEMBI mater & prudẽs, & anxia potuit in somno præ timore somniasse, quæ timenda sunt: inter quæ coniuncta cum litibus sunt iurgia, & altercationes: cum his autem rixæ: & cum his arma, & vulnera. quare omnia hæc in filio timenda oblata sunt perinde, ac si fierent: vt diximus naturam specierum esse. quare & vulnerari ipsum vidit. magis autẽ in sinistra manu, quoniam naturale est cuique brachium præcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur, quod rationaliter poterat euenire, & quod in vigilia ẽt præuidere facillime potuisset. Similiter autem & FLAMINII somnium ad discursum quendam reduci posse videtur. anxius enim de libro potuit in somno perquirere, quisnam sustuli sset è lectulo: inter quos occurrit domestica illa puella. rursus vero quærente illo, cur non manifestauerit, occurrit, quòd forte sinistri aliquid cõtigisset libro. porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ. coniuncta enim hęc sunt. at quòd con D iunctum & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit. hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: quòd vero ita acciderit, quod cum re conuenerit somnium, casu certe fuit. quare partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia ꝑfecto multa sunt eorum somniorum, quæ nobis tam mira videntur. siqua vero sunt, quæ ad consimiles causas nullo pacto reduci posſint, vt certe plurima sunt tũ præteritorum, tum & futurorum, & eorum, quæ lõginqua sunt à cognitione nostra, hæc certe, aut ad casum, aut ad Deum, vel etiam ad dæmones sunt referenda. quapropter, vt tandem in vniuersum dicamus, omnia ea somnia, quæ mirãda vidẽtur, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, vel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, uel ad intellectum aliquem separatum à materia, qui & præterita, & futura cognoscẽs nobis quædam immittat somnia. ac de deceptionibus, quæ sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatum sit.

De Deceptionibus, & erroribꝰ, qui contingere hoibꝰ solẽt, vino, seu alio aliquo

Non est autem longe disſimilis causa ea, quæ in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam alijs. omnia enim hæc tum perturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent

re solent

A re solent animæ sedem. vinum siquidem, sicuti oculos, & visum facere obliquum potest, & perturbare, ita potest & phantasiam, & intellectum spiritu inordinate commoto. spirituosum enim vinum, & multam exhalationem excitat, quam regere uis cognoscitiua nõ potest. propter quod ebrij & multa dicunt, & incomposita, propter agitationem spiritus, in quo sunt species. in febribus quoque, & phrenesi eadem solent accidere, & eadem de causa. quanquam in his dubitationem quandam habet, quo modo fiat, vt vigilantes ipsi, & videntes, quædam tamen se videre dicãt, quæ non sunt, clamentq; sæpe & lupos, & canes auferri debere, quos coram habere autumant. cum igitur ita non sit, quomodo species eorum, quæ non sunt, mouere illos potest? est autem & dubitatio eadem circa timorem, & ecstasim. multi enim pre timore sese quædam videre existimant, quæ nullo pacto vident, sani alioquin & mente, & videndi facultate. nisi quantum illos perturbat timor. similiter & ecstatici se habent.

quo humore epotis, ac febre, phrenesi, & ecstasi laborantibus.

Vinũ sicut oculos, & visum perturbare potest, ita & phantasiã.

Ergo in febribus, & phrenesi duo sunt, quæ principium fallendi præbẽt: alterum est corrupta ratio, alterum est occasio aliquà, dico autem occasionem, vt aulæa depicta ante oculos, & parietes depictos, aut varie figuratos: vapores item in oculis existentes, aut circa phantasiæ sedem, & alia eiusmodi, quæ apparentiam aliquam posśint offerre. facit igitur corrupta ratio, vt contra falsam apparentiam ratio nulla opponatur. ex quo B fit, vt occasio, quæ apparentiam facit aut canum, aut luporum, facillime decipiat, quoniam ita videre existimant, similitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus, qui in oculis sunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores sunt, figuras varias offerre consueuerint, manifestum est in nocte, non potentibus nobis dormire. nam inuitis nobis, & scientibus aliter esse, variæ nihilominus figuræ ob oculos obuersantur. quòd vero, & qui circa phantasiam vapores sunt, posśint figuras extraneas offerre, dictum est in deceptionibus somni. signum autem, quòd ex eiusmodi occasionibus, & apparentijs hæc contingant, illud monstrat, quòd sæpe admoniti, & aduertentes non amplius credunt multi. In timore autem admiranda etiamnum magis est causa, quia & sani mente, et visu, videre tamen putant, quæ nõ sunt: alij simulachra mortuorum, alij dęmones, alij inimicos, alij alia. Principium autem horum omnium est species rei formidabilis: qualis imago noctis, & solitudinis, & sepulchrorum, quæ qualibet vel leui occasione illata phantasiam tam intente mouet, vt apparẽtiam aliquam faciat adeo actu, vt veluti præsens accipiatur. fixa enim omnis imaginatio speciem ita intendit, & diffundit, vt in oculis etiam sit. quam ob rẽ ita repræsentat, ac si extrorsum in oculos peruenisset. ad apparentiam enim faciendam nihil refert, vtrum species extrinsecus veniat

Febrem, & phrenesim patiẽtes pp quas cãs decipiãtur, & mira quædam faciãt, & dicant.

ad oculum, an intrinſecus. omnino enim pro natura repræſentat. quare ea videre ſe ſe putant, quorum imaginationem fecere. C

Ecſtaſim patiẽtes vel ꝓpter melancholiã, vel ꝑp nimiam illorũ fidẽ, ſeu ſanctimoniã cur deos, & angelorũ choros ſe aſpicere putẽt.

Idem patiuntur & ecſtatici. nam & ipſi facta fixa imaginatione ſeſe videre exiſtimant & Deos, & angelorum choros, & ſimilia. fixam autem imaginationem facit vel melancholia, vel fides multa & ſanctitas. eſt autem ò amici, incredibilis ſpecierum uis in mouendo animam, animæ vero in mouendo corpus per ipſas ſpecies. ut quaſi audeam dicere, poſſe hominem ſuper aquis incedere, ſi ingenti quadam phantaſia, & ſpecie agitaretur. cuius rei tenue quoddam ſignum præbet voluntas, quæ hominem à terra tollit ſaltu, & librat per certum tempus, nullo alio tantũ pondus ferente, quàm ſpecie. longe autem maior eſt vis earum ſpecierũ, quæ à natura ſunt, q̃, quæ à voluntate. Eorũ vero, quæ epota delirare ſolent nos facere, vt Hyoſcyamus, & Solanũ, quod Maniacũ vocant, & Lolium, & alia multa, eadem cauſa eſt, quæ & vini, & febrium. omnia enim vaporoſa ſunt, atq; inſuper potentia frigida, & craſſorum vaporum. quare ad animæ ſedem perlata medium craſsiſsimum reddunt, tum & impurum, ac torpidum. vnde & rationi multipliciter poſſunt obeſſe. res enim maiores primum faciunt, quàm ſint, videri: interdum & duplices. ꝓpter quod non ſine riſu eſt videre quoſdam, qui Hyoſcyamum hauſere. paleam enim iacientes, lanceam ſibi iacere videntur, & ſi paſſum pedalem fecerint, perticam æquaſſe exiſtimant. ſicut igitur per aquam, & cryſtallum maiora videntur omnia, idem fit, & ſi introrſum medium & ſpecies craſsiores reddantur. D

Diuerſorũ potiones q̃ ex cã delirare nos faciant.

De inſania, & amentia, & melãcholico humore, variiſq; inſanorum ſpẽbus: quo itẽ mõ certo humore melancholico ſapiẽtes, & excellentes viri fiãt. Inſania qd ſit, ex ipſi⁹ ſapientię ratione ſumẽdum eſt. Inſani prorſus nõ ſunt ebrii, pueri ac dormiẽtes.

Ad hæc autem & de inſania, & amentia, & vocata melancholia morbo, quo tantum deliramus, nunc eſt agendum. primum autem determinandum, quot modis inſanum cõſueuimus appellare. non enim dicitur vno modo: ne forte lateat nos, quo pacto ſapientem, & inſipientem, atq; inſanum appellemus. Ergo de his fortaſſe eadem dicenda ſunt, quæ de ſanitate reliqua, & oppoſita illi ægritudine dici conſueuere. nam & inſania ægritudo quædam eſt circa intellectum. ſapiẽtia vero ſanitas videtur. igitur ſapientia potentia quædam bene operandi circa intellectum, inſania vero impotentia. at vero pueros, quanquam non poſsint recte operari, inſanos tamen non vocamus: nec ſimiliter valde ſenes, quoniam vtriſque ætas indebita eſt. his quidem enim præterijt, illis nondum acceſsit. porrò neq; dormientes, quanquam falſa concipiant, inſanos appellamus, quoniam tempus indebitum eſt. ſimiliter neque ebrios, neque, qui ebiberunt Hyoſcyamum, inſanos nuncupamus, ob id, quod vitium per ſe non eſt in intellectu, neq; cauſa confirmata eſt, ſed momẽtanea, & veluti oculus velo impeditus, quod paulo poſt amouebitur. quam ob rem ſanus mẽ

te is

A te is erit,qui ætate debita,& tempore debito,per se,non momentaneam & fugacem potentiam habeat bene operandi circa intellectum : insanus vero,qui ętate debita,& tempore debito,per se,non momentaneam & fugacem,sed confirmatam impotentiam habet bene operand icirca intellectum.Quoniam autem bene operari contingit aut in omnibus, aut in pluribus:& his vel manifestissimis,& facillimis, vel difficillimis, vel medijs:& hoc,vel semper,vel vt plurimum, vel vt nunc,manifestum, ꝙ simpliciter sanus mente ille erit,qui in omnibus,vel pluribus, & difficilibus,semp,vel vt plurimum bene operari potest circa intellectum.si vero non vt plurimum possit,sed aut raro,aut medio tempore, non simpliciter talis dicitur,sed vel vt nunc talis,vel neuter.similiter nec,qui aut semper,aut vt plurimum bene operatur, sed in facilibus tantum & manifestis,vel medijs potest,simpliciter talis erit,sed secũdum quid tantum, aut neuter.simpliciter vero insanus is dicatur,qui aut in omnibus,aut pluribus:& his,vel etiam leuibus,& facillimis male operatur semper, aut vt plurimum.Qui vero ita se habet,sed raro,aut medio tempore, is insanus vt nunc dicatur,aut neuter.

Insan⁹ simpliciter qs dicatur, & quando.

De ijs igitur,qui secundum quid sunt insani,& de somnijs,& vino,& phrenesi,& epotis dictũ iã est:de stolidis autem,& fatuis,& qui à natiuitate sunt tales propter defectum organi,nihil nobis dicẽdum est.De me-B lancholicis autem,bene erit,vt prosequamur.de quibus valde mirãdum est,quo pacto ab eo humore adeo insani fiãt,alij semper,alij vt plurimũ, alij certo tempore.Melancholicos autem vocamus, quos exuberantia, vel prauitas melancholię ita male habet, vt inde insaniant vel in omnibus,vel in pluribus,& ijs facillimis,& manifestis:siue ad rectam voluntatem,& electionẽ pertineant,siue ad intellectus operationes.quippe omnes,quos male habet hic humor,et tristes in primis sunt, & solitarij : & horum alij formidolosi omnium,alij quorundam : alij inuerecundi, & pertinaces:alij phantasias sibi quasdam faciunt,quæ neque sunt, neq; esse possunt:hi quidem putantes habere cornua,illi vitreum nasum, aut manus:alij se esse mortuos,alij aues factos,et infinita eiusmodi.quorum omnium causę sunt inquirendę,quantum datur.Ergo tristes in primis sunt, quoniam dispositionem habent omnino lætitiæ contrariam. nam, quæ ad lætitiam maxime inclinat dispositio,illa est,quæ maxime sensus bene afficit,& qua maxime bene habent,& gaudent.tales autem sunt, cum finem adipisci suum possunt,qui est delectari,et bene posse operari. operatur autem anima per calidum,et in calido bene habet. per ipsum enim consistit,et conseruatur,et potest.Igitur,qui calidi natura sunt, ij dispositi sunt ad lætitiam.verum cum calore illo nihil acre,nihil austerũ oportet

Melancholici,qui nã vocẽtur, & illorũ varię species.

tet esse coniunctum. qua de causa humidum maxime conuenit cum eo calore, qui ad lætitiam inclinat: qualis in summa est natura sanguinis: qui vero multum habet aut choleræ, aut melancholiæ, indispositus est ad lætitiam. cholera quidem, etsi calida est, acris tamen est, et indignationis plena: melancholia vero tum austera est, tum & frigida. quare maxime contraria est lætitiæ. propter quod melancholicorum pars maxime tristes sunt, & omnia ferè per displicentiam recipiunt. eadem de causa & solitarij sunt, & cósortia fugiunt. in his enim & ridere oportet, & loqui, & respondere, & aduertere. ipsi autem mœrorem nutrire amant, & tacere, & certa quædam cogitare. quare solitariam vitam quærunt. formidolosi prçterea sunt, non propter causam, quam medicorum quidam adducere solent, quòd tenebras introrsum habent. propter quod, sicuti timor in exterioribus tenebris fit, ita & in interioribus accidit. causa quidē hæc non adduci potest. primum, quia melancholici non decipiuntur in coloribus, sed alba iudicant alba, rubra rubra. deinde quia non est simile, qđ adducunt in exemplo de exterioribus tenebris. in ijs enim timor fit, vt in nocte, quia species illa & in se, & in coniunctis omnino, vt ignota, offertur. terreri autem solet anima, quoties aliquid, vt omnino ignotum, offertur: præsertim cum in coniunctis imaginatio fit aliqua esse posse contraria, vt accidit in specie noctis. melancholici vero propter hanc causam non possunt terreri, quia nihil propter hoc recipiunt, vt omnino ignotū. cuius signum est, quòd melancholicorum multi per solitudines, & per noctem libentissime pergunt. causa igitur, vt mihi videtur, inde potius credenda est accidere, quòd melancholici frigidi sunt magna ex parte, & hi precipue formidolosi sunt. nam, qui furentes sunt, etiam omnium audacissimi visuntur. quod etiam signū esse potest interiores tenebras non esse causam formidinis eius: nam & furentes tales quoq; essent. non oēs igit̄ melancholici timidi sunt, sed solū, quibus frigida accessit melancholia. Quòd vero frigiditas timorem pariat, indicant senes, & mulieres, & eunuchi, & complexiones. Nunc vero dicamus, cur etiam adeo delirēt. Fortasse igitur & in melancholia eadem censenda est esse causa, quæ & in vino, & in febribus. quoniam enim maxime spirituosa est melancholia, sicut & vinum, inde fit, ut eadem possit efficere, quæ & vinum. propter quod aptissime illam vino Aristoteles comparauit. vtrunque enim in quantacunque quantitate multū habet crassæ corpulentiæ. propter quod euaporatio, quç inde fit, semper habet, vnde perseueret non superata. & hac de causa vinū maxime inebriat, aqua aūt, & lac non, quia, quod ex ijs euaporat, aereū est, et superabile. igitur et melancholia, vbi euaporans sedem mentis occupauit, siquidem multa repente irruat, nec quam calor

Cur melancholici sint formidolosi, qdā causam non veram adducunt.

Melancholici nō oēs timidi sūt, sed quibus frigida melācholia accessit.

Propter q̄d aqua, & lac nō inebriet sicut vinū.

A calor naturalis regere posſit, tum quidem funditus iudicium tollit, & caſus fit, & vocata epilepſia. ſi vero non repente multa incidat, ſed tamen tanta, quæ perturbare ſpiritus poſsit, & inquietos facere, atque inquinare, tum multipliciter offendere rationem poteſt. nam & applicatio animæ in multis impeditur, & coniunctorum plurima deperduntur: figuræ mutantur, & ſimilitudines, & loca, et ordines (vt dictum eſt), ꝑpter quod nec recte iudicant melancholici, nec recte interrogant, nec interrogati recte reſpondent, ſed de uno genere in aliud tranſeunt: inquieti pręterea non mente ſolum ſunt, & corpore, propter continuam nouorum oblationem. omnia enim ferè ſub diſplicentia recipiunt, & loca, & perſonas, & actiones. quare ad noua vertuntur. componunt autem, et quę nõ ſunt, quoniam propter celeritatem motionum, apparentiã omnem recipiũt. apparent autem multa extranea variatis ſimilitudinibus, & figuris, & rerum ordine, & coniunctis. ſuſpicioſi præterea ſunt propter timiditatem, & obliquum diſcurſum. vnde ſemper imaginantur ſibi tẽdi inſidias. maxime vero circa electionem, faciendaq; & non facienda falluntur, quoniam duobus concurrentibus ad rectam electionem faciendam, altero quidem vniuerſali propoſitione, in qua conſiſtit iuſtum, honeſtum, & vtile, altero vero re oblata, fit quidem, vt aut obliuiſcantur vniuerſalis ꝓpoſitionis, aut, etſi nõ ſint obliti, non tamen pareant, ſenſu, & corrupta B phantaſia aliter dictante. quare nullo habito loci, temporis, & perſonarum reſpectu inuerecundi aut in templis clamant, aut nudi incedunt, aut ſuppellectiles proijciũt, & id genus. Refert præterea plurimum, qua quiſque melancholia teneatur. hunc enim feruens et accenſa agitat, illum triſtis, & frigens occupat. quare hi triſtes, ſolitarij, timidi, ſine ſpe incedunt: illi furentes minantur, feriunt. exardet enim in ijs cor, & cerebrũ: & omnia ſub ſpecie iniuriæ recipiunt.

Cur melancholici ſint inquieti.

Melancholici ſuſpicioſi ſunt.

Non vnius eſt generis melancholia.

Thelamonius Aiax
Arma rapit, ſuperosq; furens in pręlia poſcit.
Iamq; hominum hos nunc inſequitur, nunc percutit illos.
At tacitus mœrensq; hominum conſortia vitans
Bellerophon ſolos errat male ſanus in agros:
Bellerophon, quem Martis honos, quem gloria currûm
Per deſerta fugit, nec amor comitatur equorum.

Quas ob cauſas & non nulli ſibi ſæpe mortem conſciuere tædio vitæ affecti, alij propter furorem, alij propter triſtitiã & timorem omnia deſperantes. eſt autem miſera atque infœlix omnibus vita, quoniam in primis dormire non poſſunt propter ſiccitatem humoris eius, à quo & cerebrũ exiccatur, & nerui, & membranæ ita, vt ne lenteſcere poſsint, & laxari,

Quas ob cãs melancholici tædio vitæ ſępenumero affecti mortem ſibi cõſciuerint.

quæ necessaria sunt in somno. adde, quòd & propter timorem continuũ aut furorem semper præsentem corã anima habent certã speciem, in quã vel inuiti semper intenti sunt, nec obliuisci possunt. vnde, etsi cupiat dormire anima, non tamen potest. atque ita exiccatio continenter maior, & maior fit. ergo die noctuq; ea perpetua molestia, & miseria affecti vitam odere: qua tandem cárituri sese aut præcipitant, aut interficiũt, aut aliud quid tale committunt. Sed illud dignum inquisitione videtur, quo pacto fiat, vt sensu aliter etiam dictante adeo aperte falsa recipiant: vt habere cornua, nasum vitreum, esse mortuos, esse aues, & similia. Horum igitur in vniuersum tres causæ sunt, vna est obliquus discursus, alia est corporis dispositio, tertia est occasio aliqua ita imaginandi. voco autem occasionem, sibilare aures, pondus aliquod percipere, obtuse videre, & vniuersaliter apparentias sensuum. Dispositionem vero corporis voco irã, timorem, tristitiam, desperationem, & eiusmodi affectus. ergo sæpe ex occasione aliqua vel leui accidit ijs apparentia aliqua, quam corporis dispositio adauget, ratio vero obliqua aut non dissuadet, aut magis cõfirmat. quare apparẽtia illa recipitur vti vera. vera enim diximus ea videri, quibus nec sensus, nec ratio contrarium offert. percepto igitur, verbi gratia, pondere aliquo supra caput, quæret melãcholicus, quidnam sit. si igitur forte somniauit se habere cornua, aut obliqua ratio ita persuaserit, tũ pertinaciter censebit se habere cornua: & sibilantibus auribus cõceptum faciet de tibicinibus in scena, & ita credet: adeo refert non constare mentem. maxime autem in omnibus dispositio corporis facit, vt diximus de timore. qualis autem in vnoquoq; sit & dispositio, & occasio, et obliquitas rationis, & quomodo apparentias recipiat, quę ita videri faciant, sigillatim quidem impossibile est scire, & parum prudentis inquirere. atque hoc pacto de melancholia, quomodo deceptiones, & insaniam faciat, satis pro tempore dictum sit.

Melancholici sensu ẽt aliter dictãte cur adeo falsa recipiant: vt se habere cornua, vitreũ nasum, esse mortuos, aues, & siĩa.

De eadem vero, quomodo & sapientes, & excellentes viros facere cõsueuerit, nunc est perquirendum. Constat enim, quotquot summos fuisse viros accepimus siue in artibus, siue disciplinis, siue circa imperatoriam, siue circa Reip. administrationem, omnes ferè melãcholicos etiam fuisse: non quidem eo morbo affectos, sed humore illo præditos. indicãt hoc & pueri, & nationes. puerorum enim quicunque hac natura tenentur, omnes maxime vegetam mentem habent. è nationibus maxime tales sunt Græci, & Itali, & Hispani. atque hi quidem & sciẽtijs, & artibus, & imperatoria, & reipublicæ administratione reliquis præstitisse magna ex parte videntur. cur autem ita eueniat, considerandum. Quoniam igitur ad hęc bene obeũda perspicaces in primis oportet eos esse, qui ad hęc sint

Melancholia qũo sæpenumero sapientes & excellentes viros reddere soleat.

Excellẽtes viros, & ingenio pspicaces, ad sciẽtias,

A sint nati, at vero & robore quodam corporearum uirtutum pollere, ne in obeundis muneribus dissoluantur, & deficiant, manifestum. quòd si perspicaces ingenio esse debent, operationes illas intellectus obire posse excellenter necesse est. dico autem & simplicia primum, ac sensibilia recte apprehendere, & seruare: tum & in subnotionibus prompte atque ordinate se habere, coniuncta perpendere, & distinguere: deinde & recte componere nō publica solum, sed & abdita magis: imaginariq; optime, & iudicare: tum vero & abstrahere, & vniuersalia facere, & memorari: ad hæc autem & probe, & subtiliter ratiocinari, & distinguere, quid verum, quid falsum, quid probabile, quid necessarium, quid per se: tum & altissimas causas posse perquirere, & obseruare. ad hæc vero recte, & magnifice obeunda & organū in primis, vbi sedes est intellectus, bene disposi tum esse oportet, & particulam ipsam, quæ intelligit, nec non, & medium ipsum, per quod ferūtur species, & in quo sunt. organum igitur erit amplum, & bene capax, & potens. paruum enim, & angustum condensos spiritus habet, & inquietos. particula vero, quæ intelligit, calorem habebit multum, sed naturalem, non extraneum: tum & syncera erit, bene purgata, tenuis, non pinguis & oppleta. spiritus vero, qui medium dicuntur, multos esse oportet, sed naturales, non turbidos, non agitatos. præter hæc autem requiritur et applicatio naturaliter prompta, et intenta, non

entias, & ad honores idoneos qualis dispōnis esse oporteat.

Particula, q̄ intelligit, q̄lis esse debeat.

B distracta. atque hæc ferè sunt, quæ habere illum oportet, qui à natura perspicax ingenio esse debet. nam, quæ à fortuna dātur, vt educationes, præceptores, & alia cómoda, communia esse possunt. Hæc autem omnia, si recte consideremus, natura melancholiæ maxime præstare potest. nam, quibus vocati phlegmatis abundat plurimum, ijs friget mens, ac torpet: medium ipsum inquinatum est, particula vero cognoscitiua pinguis. quare & pinguis est illis (vt dicitur) Minerua. Qui vero calidi sunt & humidi, vt, quibus abundat sanguis, hi quidem ad societates, & vitæ trāquillitatem valde idonei sunt, et amabiles, et grati: neq; certe hebetes, vt prædicti, verum ad ingenij excellētias non magnopere apti sunt. partim ergo distrahuntur à sensibus, ad quorum voluptates sunt nati, et propensi: partim studij, et eius persistentię, quæ ad cogitationes requiritur, patientes non sunt: fortasse autem & ijs cerebrum subpingue est ꝑpter humiditatem. Qui vero cholerici dicuntur, calidi quidem et sicci, ipsi quidem propter siccitatem aptiores ingenio sunt, sed & hi plurimum sunt impatientes contemplationum: quippe qui celeres motibus sunt, et ad multa statim feruntur, multorum ardeliones. quapropter et horum ingēnia fallacia sępissime sunt. adde, quòd et facile resolubiles sunt virtutibus corporis propter subtilitatem sanguinis, et spirituum. at vero melancho

Rudes homines cui9 dispositiōis sint.

Affabiles viri cuius sint dispōnis.

Cholerici pollēt ingenio, sed contēplationū impatiētes.

lici prædicta omnia melius præstare possunt, non autem omnes.non.n. C
eadem est in omnibus mensura,et conditio melancholiæ, neq; vno etiã
modo melancholicos dicimus.quandoq; enim melancholicos appellamus,quibus membra ipsa talia sunt,hoc est frigida,et sicca. quandoq; vero,quibus sanguis multus est,crassus autem et siccus.qui igitur membris melancholici sunt,ij ad nihil pene vtiles sunt,neque ad ea,quæ sunt corporis,neque,quæ sunt ingenij munia:sed timidi,et segnes, et ingenio duri.qui vero abundantia crasśioris sanguinis melancholici dicuntur, hi et ad animi,et corporis excellentias sunt nati. sed neque hi etiam omnes, quoniam non omnibus inest ea natura melancholiæ,quæ solet excellentes facere.siquidem humor hic et calidisśimus,et frigidisśimus potest accidere:potest et temperatior.refert etiam non parum,multus'ne, an paruus accesserit,et magis,et minus crassus. Quibus igitur plurimus ille accesśit,si et crassus etiam fuerit,atque ardens,et accensus, hi furentes euadunt:tristes vero,solitarij,formidolosi,segnes,amentesq;, quibus plurimus,et fęculentus,et frigens aduênit.at,quos temperatior in omnibus habet melancholia,hi et ad animi excellentias et corporis bene nati sunt. in primis enim multum caloris habent,et spiritus,quoniam spirituosisśima est,(vt diximus)melancholia:tum vero et fortes sunt, et constantes, et non resolubiles propter densitatem.at vero organum habere amplum intellectus possunt,quoniã calor est ipsis multus.multus autem calor amplum sibi locum facit.porrò particula ipsa cognoscitiua, ac medium ipsum purgata sunt,non pinguia, nõ lutulẽta,quoniam siccitas lentorem tollit.multus item calor bene concoquit,et superflua expellit. quare omnia bene purgata sunt.multus item potens etiam est.vnde omnem euaporationem regit,nec quicquam sinit tumultuarie agi.vnde cõstant omnia,vt par est.applicatio quoque animæ tum ad multa esse potest, tum et valde intenta,quoniam potens est obire,et in ijs,quę consequi possumus, delectari etiam solemus.ad hæc et perdurare possunt isti, quoniam robur in materia densiore est. segnes porrò non sunt propter caliditatem. neque à sensibus distrahuntur,aut longe minus,quàm sanguinei, quoniam ad sensuum oblectamenta minus dispositi sunt, magis autem ad intellectum.accedit quoque,quòd et corporis viribus etiam pollent,tum et animi magnitudine quadam.vnde et magnorum gloria accensi magna etiam audent,quòd se posse obire cognoscunt.quæ omnia vbi in aliquo cõiuncta fuerint,quis dubitet,siue ille artes calluerit,siue disciplinas: siue imperatoriam gesserit,aut Remp.administrauerit,longe alijs præstãtiorem fore?

Melancholia varie affecti ad diuersa sunt ĩclinati.

Temperata melãcholia valet plurimum ad vires corpis, & ingenii.

D

Habent autem,quæ dicta sunt,dubitationem quandã propter ea,quæ

Aristoteles

A Aristoteles reliquit in ijs, quæ de animalibus. sanguinem enim dicit aliũ subtilem esse, alium crassum: vtrunque autem aut calidum, aut frigidũ. ad vires igitur corporis valere sanguinem crassum, et calidum, ad ingenium autem subtilem: è subtili vero, qui etiam calidus est, tum ingenio, tum et corporis viribus conducere. quæ ijs videntur aduersari, quæ dicta sunt, crassus enim, et non subtilis videtur melancholicorum sanguis. ad quod dicendum (vt arbitror) comparare illic Aristotelem animalia inter se, non homines inter animalia. siquidem homo proprie sanguinem subtilem habet et calidum. quare et ingenio, et viribus corporis valet. aliorum vero quædam crassum habent, et calidum: vt tauri, qui'ue corporis uiribus pollent, alia subtilem, et frigidum. Inter homines vero eadem ratio nõ est, vt, quibus sanguis subtilis est, et calidus, ingenio, et uiribus præstent. possunt quidem præstare ingenio, uiribus autem non. Melancholici vero, qui temperatam habent melancholiam, ad vtrunque sunt nati.

Sanguis calid⁹ & crassus ad corporis vires, subtilis vero ad vires ĩgenii quõ valere dicatur.

Vtrum autem et Sibyllas, et Prophetas hæc eadem melancholia efficere posit, ut multi dixere, fortasse quæsiueritis et vos. qua in re eadẽ mihi dicenda videntur, quæ supra de diuinationibus somniorum diximus. naturaliter enim, et per ea, quæ sunt in nobis, neque melancholia, neque vlla dispositio alia facere põt, vt per nos futura, et longe sita diuinemus, nisi casu fortasse, et fortuna quadam. ꝗ si diuinare quædam eiusmodi cõ B tingit, et non casu, necesse est separatum aliquem intellectum, aut Deũ, aut Angelum, aut Dęmonẽ eam diuinationem nobis immittere. quocũque autem modo contingat hominem prophetam fieri, aut casu, aut susceptione separati intellectus, aptisima mihi videtur melancholia ad id præstandum. si enim furor est quidam hæc diuinatio, apta nimirum est melancholia ad hũc furorem. Quòd si Deus, aut Angelus se admiscet nobis, rationabile est ijs maxime se miscere, qui ingenij magnitudine, et excellentia quadam actionum præstant. si vero, et Dæmon est, qui hæc operatur, in ijs operari præcipue censendum est, qui facillime et in furorem, et in omnem insaniam uerti possunt, et phanatici fieri: quales dicuntur omnes fuisse, qui uaticinari solebant, vt Pythiæ, et Sibyllæ.

Prophetam fieri humore quodam melancholico non inconuenit.

De tota igitur intellectione, quid sit, et per quæ fiat, et quomodo: & quot sint, et quæ intellectus omnes operationes, et à quibus potẽtijs fiãt: amplius et de figmentis, et deceptionibus, et somnijs, et postremo de melancholia hactenus dictum est pro tempore satis. reliquum est determire, qua cerebri parte singula hæc fiant: et vtrum omnia in vna parte, an hæc quidem in una, illa in alia: et quomodo distinguantur potentię, quę istæc faciunt, utrum ratione tantum, an et locis: et quæ particula in animali ijs potẽtijs donata sit, vtrum spiritus, an nerui, et membranæ, an cerebri

rebri ipſius ſubſtãtia.hæc enim è toto negocio ſupereſſe videntur. G

In qua nam parte corporis, ſeu cerebri fiant tũ intelligẽdi, tũ ſentiẽdi actus: & an aĩa ipſa ſemper ĩtelligat, an aliqñ ceſſet ab ĩtelligẽdo.

Supponendum autem, quod in diſſectionibus corporum animalium apparet, tres in cerebro eſſe ſinus, quos alij ventriculos, alij cellulas vocãt: primum, medium, & poſtremum. item & adiacentes his ventriculis partes, coriformem progreſſum, conoidem, glutia, & vermiformem proceſſum. primum autem, & medium ventriculum membranis velatos eſſe, poſtremum autem non, ſed duritia ſua conſtare. conſentaneum igitur eſt circa hos ventriculos, vel in ipſis, vel adiacentibus partibus fieri omnẽ intellectionem. cum uero & in hiſce locis ſit cerebrũ ipſum, tum & nerui, & membranæ, nec non & vocati ſpiritus, dubium in primis eſt, quod nam horum donatum ſit intelligendi functione: vtrum ſubſtantia cerebri, an uel membranæ, quæ ipſum velant, an nerui, qui ad ipſum terminãtur, an ſpiritus, an adiacentium partium aliqua. ſi igitur, quod cognoſcit, animal ipſum eſt, aut animatum, oportet quidem & particulam, quæ primo & per ſe cognoſcit, animatam ipſam eſſe. at ſpiritus animati quidem non ſunt, quia nec aluntur, nec ſentiunt, ſed magis inſtrumenta ſunt animę. porrò cerebrum, quanquam alatur, non ſentit tamẽ per ſe. quare nec per ſe intelligere poſſe videtur. Videtur igitur nerui natura talis eſſe potiſsimum, cui è toto animali donata à Deo maximo ſit facultas tum ſentiendi, tum & intelligendi. eadem autem natura eſt nerui, & membranæ. quare particula primo cognoſcens, & intelligens erit aut membranę, D quæ ventriculos velant, aut aliæ adiacentes partes, aut nerui, qui ad cerebri ſinus pertingunt. at certe nerui hi, qui pertingunt ad ſinus cerebri, facti magis videntur ad deferendas ſpecies à ſenſibus veniẽtes, quàm ad cògnoſcendum. neque enim conuenit, vt, quæ ſpeciem defert pars, eadem etiam primo intelligat. quare maxime conuenire membranis hæc facultas intelligendi videtur, membranis autem maxime illis, quæ vocatos vẽtriculos veſtiunt, quoniam in medio earũ ſinus illi pleni ſpiritibus ſunt, in quibus, & per quos ſpecies mouent, & ſedem habent. ad illas igitur reflecti ſpecies, & cognitionem cauſare, non ad partes alias cenſendum eſt.

Oportet particulã, q̃ cognoſcit, aĩatã eſſe.

Aliã eẽ partẽ, q̃ ſpẽs defert, ab ea, quę intelligit.

Naturæ igitur nerui data eſt facultas omnis tum ſentiẽdi, tum etiam intelligendi, verum non vnum organum datum fuit, ſed diuerſum. ad lucem ſiquidem, & colores percipiendos neceſſaria fuit oculorum forma, quæ ſpeciem temperaret, & particulam cognoſcitiuam muniret. mox per tenuem illam membranã, quæ vocatã cryſtalloydem tegit, ſenſationem colorũ aĩa executa eſt: ſoni vero per aures ea pellicula, quę in fine illarum ſubeſt: odoris vero per nares ea membrana, quæ uocatam carunculam tegit: ſaporis autem ea, quæ per linguam diſſeminatur: aliarũ uero qualitatum neruo omni. ſimiliter autem & interioris animæ facultates

Neruis ipſis data eſt virtus, & facultas tum ſentiẽdi, tũ intelligẽdi, ſecundũ tñ exigẽtiã obiecti.

Quod nam ſit iſtrm viſus, & reliquorũ ſenſuum.

A tes membranis datæ ſunt, illis quidẽ, quæ plenos ſpiritibus, & ſpeciebus circumtegunt ſinus. qua autem in parte ſenſus communis fiat: qua phantaſia: qua intellectus, qui & ideas facit, & ratiocinatur: & qua reſeruatio ſpecierum, nunc eſt quærendum. Videretur autem fortaſſe alicui operationes facultatum dictarum omnes vna in parte debere fieri, vbi. ſ. intellectus fit: ea cauſa, quòd poſteriores potentiæ ſemper priores includunt, & continent. Si igitur intellectus omnia poteſt, quæ phantaſia, & communis ſenſus, non videtur neceſſarium earum operationes alio in loco fieri, quàm vbi intellectus, prius tamen natura vna, quàm alia. at vero ita fieri has operationes oportet exiſtimare, vt quodammodo ſit vnus locus omnium, quodammodo non vnus. Vnus quidem, quia continuus eſt locus, vbi principium earum fit, & medium, & finis. Vnus autem non eſt, quia alibi fit principium, alibi mediũ, alibi finis. quippe eius operationis, quæ eſt ſenſus communis, initium eſt, vbi A: quæ illic non finit, ſed vltra progreditur ad B medium, vbi phãtaſia eſt, ac finit ad C, vbi intellectus. vna igitur eſt actio, & continua, & locus vnus, & cõtinuus, diuiſa tamen per principiũ, medium, & finem. vbi autem principium fit, ſimplex eſt actio, & vna tantum: at vbi medium eſt, quodammodo duæ ſunt, aut vna priorem etiam continens: vbi vero finis, tres quodammodo ſunt, aut vna priores duas includens. ſuperfluæ autem non ſunt prima, & ſecunda
B actio, nec loca earum ſuperflua. ita enim inſtituiſſe natura videtur, vt, quæcunque facultates in alijs inueniuntur animalibus, omnes in homine reperiantur. nam, quoniam animalium quædam ſolum tactũ habent, voluit natura, vt & in homine aliquæ eſſent, quę ſolo tactu eſſent præditæ. quia vero & ultra tactũ alia aĩalia habebant alios ſenſus, vel plures, vel omnes, factum eſt, vt in homine ſimiliter inueniãtur. Ad hæc autem, quantum ad interiores potentias ſpectat, quia quædam animalia tantum ſenſum communem habent, alia & vltra hoc etiam phãtaſiam, ita fuit & in homine, vt pars aliqua tantum cõmunem ſenſum haberet, aliqua præter hoc & phantaſiam. peculiare vero fuit homini ſoli intellectu vigere. fecit ergo intellectum, qui & ea noſſet, quæ & phãtaſia, & ea, quæ communis ſenſus. atque ita ſemper natura ab imperfectioribus ad ꝑfectiora, & demum ad perfectiſsima procedit. quare potentiæ hæ non ſolum ratione, ſed & locis differunt per ſe. vtrum autem eodem momento fiant omnia, hoc eſt, cum actu fit communis ſenſus, tum ſimul & phantaſia, & intellectus actu fiant, ſiquis quærat, dicendum nihil prohibere omnia momento eodem, ſimul actu fieri, quoniam ſpecies momento ſeſe ꝓpagant. quare, cum in ſenſu cognitio ſit, tum in alijs ſimul fit. ſi uero quæratis, qua parte fiat communis ſenſus per ſe, qua phantaſia, & qua intellectus,

Senſus cõis in qua corporis parte fiat.

B
A———C

Facultates oẽs in alijs aĩalibus repertę, homini bus ẽt datæ ſunt, & quomodo.

In prĩo ventriculo cerebri fit ſenſus cõis.

ctus, consentaneum esse dicimus in primo ventriculo communem sen- C sum fieri: vt & omnes ferè existimant ea ratione, quòd inde nerui illi procedunt, qui visui seruiunt nobilissimo, & præcipuo sensui. tum vero & illuc multi alij relationem habent. vnde illic videtur esse initium cognitionũ. De phãtasia vero, & intellectu dubium esse potest, qua in parte fiat. videtur tamen phantasia non longe à communi sensu fieri, ceu coniuncta potentia. quare aut in fine primi ventriculi sedem habet phãtasia, aut in initio secundi. omnino enim versari videtur circa priorem cerebri partem. cuius signum est, quòd, qui prompte, & fortiter imaginãtur, hi sunt, qui partem eam cerebri anteriorem calidam habent. item, & siquando bene volumus imaginari, natura ita docente videmur frontem contrahere, & partem illam acuere. porrò læsa ea parte videmus & imaginationem lædi. Qua vero in parte cõsistat ipse intellectus, dubitationem maiorem habet. videretur enim fortasse alicui, oportere illum in posteriori vẽtriculo fieri, quoniam intellectus omnes continet operationes, & exequitnr. quare illic maxime locari, vbi omnia maxime vnum fiunt. talis autẽ est coni figura, in qua omnia maxime vniuntur. constat autem figurã postremi sinus in conum terminari. sicut igitur et oculus, et auris ea de causa ex amplo in acutum finiunt, vt melius sentiãt, ita & intellectum videtur esse constitutum à natura. at vero in medio magis ventriculo locatũ fuisse ex his possumus existimare, primum eo quidem signo, quòd læsa D ea parte, quæ medium respicit capitis, vbi bregma vocatum, est, constat rationem deficere: postrema vero læsa non rationem, sed memoriã. amplius, si cognitio omnis ad membranam fit (vt supra diximus) manifestũ est in postremo sinu non fieri intellectionem, in quo membrana nõ est, sed duritia sua constat. præterea, ubi reseruatio specierum futura est, illic non conuenienter statui debet intellectio. hæc enim motu fit, illa quiete. in postremo autem fieri reseruationem specierum manifestũ est ex multis. primum, quia læsa ea parte videmus memoriam lædi: tum & posita illic medicamina quædam memoriam augent. at uero & duritia illa postremi sinus non ob aliud facta videtur, nisi ut tenacius conseruentur species. similiter & figura coni data, ut magis uniantur species, & fortius reflectantur ad medium sinum. ac demum, cum volumus memorari, natura nos docente scalpimus posteriorem partem. quæ omnia manifeste mõstrant non intellectum, sed reseruationem specierum in postremo ventriculo fieri. Existimandum igitur est intellectum in medio sinu fieri. qđ iure à natura institutum videtur. primũ, quod principalis potentia maxime collocari debebat, vbi maxime tuta foret. talis autem locus medij sinus. aptissimus præterea est locus ille, & maxime commodus tam ad eas species,

Phãtasiæ actus in qua cerebri parte fiat.

Imaginari volẽtes frõtem cur cõtrahant.

Intelligẽdi actus i qua parte fiat.

Memorari volẽtes cur scalpam⁹ posteriorẽ cerebri partem.

Intellectus fit in medio sinu.

A ſpecies,quæ in primo ſunt ſinu,quàm ad eas,quę in poſtremo.adde,quòd ad eum locum nerui penè omnes attinentiam habẽt:quod à natura prudentiſsime factum eſt,vt inde officia demandentur, & imperentur,vbi rex eſt.eſt autem intellectus,ceu rex,in humano corpore.Nõ dubium poſtremo ſignum eſt illic intellectionem,& rationem exerceri,quòd videmus læſa parte media capitis rationem offendi ſtatim. Quæſiueritis autem fortaſſe,vtrum,quẽadmodum ſinus poſtremus reſeruat ſpecies, ita & alij etiam reſeruent,an non.ad quod dicimus cõſentaneum eſſe reſeruare & ipſos,ſed recentes magis,& excellentes: in ijs autem ſemper ſpecies eſſe,maxime in medio,nõ quòd reſeruẽt ipſi per ſe, ſed magis, quòd ad illos reflectantur ſpecies cognitionem facturæ.Illud poſtremo videretur quærendum nobis,vtrum ſemper intelligat anima,an & ceſſet quandoque:vt videtur in ijs,qui profunde dormiũt, & in apoplexijs fortibus: quinimmo ſunt,qui putent ceſſare quandoque animam ab omni intellectione,non in his ſolum,ſed etiam ex fatigatione multa. eſſe enim in cõfinio medij ſinus vermiformes adiectiones vocatas, quæ ſe ſe & contrahere ſolent,& protendere:quoties autem contrahuntur ipſæ laxari, apeririq; ſinum vltimũ,ac tum reflecti ſpecies ad mediũ, & fieri intellectionem: quoties vero protenduntur,conſtringi concludiq; ſinum illum poſtremum,viamq; ſpeciebus claudi, & intellectionem ceſſare. Sed de his B certi nihil dici poteſt. nam vermiformes illæ carunculæ poſſunt quidem factæ eſſe,vt conſtringentes ſeſe laxent ſinum poſtremum, quo eluceſcant magis ſpecies,& meliorem intellectionem faciant, non tamen, vt producentes ſeſe,claudant viam illam, & intellectionem tollant.hoc enim incertum eſt.ſimiliter & incertum, vtrum profunde dormientes, & apoplectici nihil omnino intelligant,ob id,quòd dicere non poſſunt, quid fiat,quoniam non recordantur.

Nũ aĩa ſemper intelligat,an qñq; ceſſet ab opere intelligendi.

Verum enimuero ò amici,nolim equidem propter ea,quæ dicta ſunt, quenquam male affectum fuiſſe erga animam, & intellectum noſtrum, vt male forte ſibi perſuadeat de ipſo: quandoquidem nos de intellectu agentes ita illum commiſcuimus corpori,vt non aliud habere eſſe videatur,quàm,quod & phantaſia habet,& cõmunis ſenſus.quippe male ſentire de ipſo propter hanc cauſam haud certe æquum eſt,quoniã nos eas intellectus operationes impræſentiarum ſumus proſecuti, quas exercet in compoſito corpore, toti communes. vtrum autem præter prædictas propriam ipſe operationem habeat,& quæ ſit, noſtra quidem exiſtimauimus non intereſſe nunc quærere.Operæprecium tamen arbitror, ſi & hoc quandoque inquiratur à nobis:verum non hodie,nec à me, qui ſat

 oneris

oneris ſuſtinui hactenus,ſed negocium hoc pertinere ad hunc Fracaſtorium cenſeo,aut die craſtina,aut in Caphijs ſuis. hactenus enim auditor tantum fuit,æquum autem videtur,ut & ipſe quandoq; loquatur. C

De diuerſis hoium genijs, ſtudijs & iclinationib⁹, qbus capiũtur,& delectãtur.

Quæ cum dixiſſet,oẽs in me conuerſi ore uno quaſi lata ſententia eũ eſſe me declarauere,ad quem negocium hoc de anima,& intellectu ſpectaret:ageretur autem in Caphijs meis.quibus ego quum multa in mei excuſationem adduxiſſem de tanta re, à nullo tamen auditus dixi me in Caphijs conſulturum Genium meum,qui mecum illic eſſe ſolet:&,niſi ipſe retraheret,negocium proſecuturum me fore.quibus dictis in ſolem cõuerſus Turrius,qui iam inclinare videbatur,ſatis,inquit, ò magni amici hodiernę diei factum arbitror,& prouinciam de intellectione,quæ mihi demandata fuerat,ſatis pro tempore expeditam eſſe, & opus omne noſtrum peractum,ſi unum prædictis addiderimus,quod ſupereſſe uidetur.eſt autem hoc,vt Bardulonis problemati ſatisfaciamus, vnde primo enata ſermonum tantorum occaſio fuit.quapropter,ſi placet,iam & poetæ,& philoſophi naturam conſtituamus,ut uideamus,quo pacto contigerit,ut locus unus alium poetam,alium philoſophum effeciſſe potuerit.obiter autem,& aliorum quorundam naturas & Genios referemus: & cur alij mathematici,alii oratores,alii muſici,alii pictores, & ſculptores,alii ſcurrę euadãt,& id genus.Ergo, ſicuti inter animalia omnia,quę membris,& figuris,& qualitatibus diuerſa ſunt, diuerſa quoque & illa ſunt,quæ unumquodque poteſt,& ad quæ eſt natum, ita & inter homines, quòd & ipſi inter ſe diuerſi figuris, formis, qualitatibus ſint, diuerſa quoq; & ea ſint,ad quę unuſquiſq; eſt natus,& pręſtat.q̃ inclinationes naturales dicunt̃.unde alij natura philoſophi ſunt,alij poetæ,alij mathematici,alij oratores,alij muſici,& ſic de alijs. quo uero ſigillatim naturæ iſtorum cõſiſtant,difficile quidem eſt exacte dicere,& noſſe.ſi tñ in uniuerſum quædam dicãtur,non ab re fore arbitror. ergo philoſophi natura ſunt,qui apte poſſunt & uniuerſalia facere,& obſeruare, non publica tantum,ſed & abdita quoque:atque in ijs maxime gaudẽt. qua de cauſa & admirabundi maxime ſunt.admirari enim ſolemus ualde noua, & magna.in abditis autem ſemper magnitudo quædam eſt, maior autem in ijs,quæ nobilia per ſe ſunt.vnde,& ijs quum potiſsimum gaudeãt,cauſas etiam illorum ſolent inquirere,qui philoſophi ſunt.atque in hoc præcipue natura philoſophi eſt,quòd abditorum cauſas maxime amat ꝓquirere.propter quod & natura cogitabundi ſunt,& taciturni,in quibus nõ nihil poteſt melancholia.ijs autem ſedes illa,in qua præcipue intellectus viget,in ſinu medio quã optime diſpoſita eſt,& capax,& uigens. Poetæ D

Philoſophi natura, & diſpoſitio.

vero

C vero his valde proximi sunt,& non dissimili tenentur genio.nam & ipsi valde admirari solent,siquidem magnitudinibus,& pulchritudinibus rerum capi consueuere:vt Naugerius monstrauit.in magnis autem & pulchris admiratio semper quædam est.quapropter & ipsi causas rerum libẽter discunt,& in ijs delectantur.vnde & poetarum multi philosophi etiã magni fuere,sicuti & philosophorum multi simul poetę fuere.differunt autem in hoc,quòd,qui magis philosophi natura sunt quàm poetæ,ij in inquisitionibus causarum plus insistunt,& magis gaudent:qui vero magis poetæ sunt,quàm philosophi,ij pulchritudinibus rerum capti magisq; amant imitari illas,& explicare,nec pati possunt quicquam pulchri, & decoris deesse rebus.propter quod,si forte desint,illa addunt ipsi,& fingunt,& quodãmodo res perfectas gignũt. vnde poetæ quasi parere gaudent,philosophi intra tenere fœtum.vnde philosophi ad sciẽdum magis nati sunt,minus ad imitandum : poetæ vero ad imitandum magis . siqui vero æqualiter ad vtrunq; sint apti,hi & philosophi simul & poetæ sunt. Inter philosophos vero alij causas,& substantias rerum quærere amant; qui proprie philosophi sunt:alij rationes quorundam accidentium quærẽtes in ijs maximæ versantur,quales sunt numeri,& figuræ,& in vniuersum quantitates.atque hi imaginatione plurimum pollent , & ea parte , quæ in interiori cerebro est.quare & calidam illam habent,& capacem,

Poetarũ genius, & natura nõ multum diuersa est à natura philosophi.

Mathematici cuius sint dispõnis.

B & bene conseruatiuam.vnde & optime imaginantur , vt sese res habent in totis suis , & inter se.diximus autem vnumquenq; in ijs gaudere, quæ apte potest obire.quare hi maxime gaudent ea cognitione,quæ in imaginatione consistit,ac mathematici appellantur. Musici vero sunt, qui ea pollẽt imaginatione,quæ circa sonos versatur , quemadmodum mathematici ea,quæ circa quantitates.vnde,& quia pollent imaginatione sonorum,iccirco etiam gaudent plurimum sonis.habent autem purgatissimas aures,& vocis instrumenta idonea.At oratores natura sunt,qui sermone plurimum valent.dico autem sermonem,non,qua vox est , & sonus,sed qua in alios potest per significationes rerum . habent autem hãc facultatem,quibus & memoria est dicendorũ tenax , & instrumenta illi memoriæ seruientia commoda:amplius & copia verborum,& delectus, & gloria quædam popularis.Scurræ autem & faceti in eo conueniunt , quòd vtrique argutijs gaudent,& obseruant similitudines rerum,& adducunt:è quibus maxime illæ delectant,quæ aptæ,& concinnę sunt.vtrique igitur finis est delectare,& risum mouere per arguta, sed hoc ĩterest , quòd scurræ ex vilibus,& inuerecũdis id assequuntur tum gestibus,tum dictis,Faceti vero ex decoris.videte,quàm diuersæ sunt hominum incli-

Musici quales nam viri sint.

Scurrę,& faceti qui dicantur.

nationes,& quàm varia sunt ea,quibus capimur,& delectamur, quæ pe- G
nè infinita sunt. Vt ergo ad tuum ꝓblema Bardulo reuertamur, ego qui-
dem,cum hęc in loca primum venissem,quòd philosophus quodammo-
do vel à natura, vel ab educatione talis factus à philosopho patre & fra-
tre,quasi natus in gremio philosophiæ, simulac & vastos hosce montes
miratus fuissem,& quàm varia hæc terra esset,quam habitamus, cępi sta-
tim ab ea admiratione perquirere,quæ causæ has tantas terrarum moles
istuc sustulissent.cumq; uidissem quandoque istic mare ipsum fuisse, &
primum montes hosce aggerasse,rursus in alias admirationes,& alias in-
quisitiones incurri.quarum illa prima,& maxima fuit, quo pacto reces-
sisset istinc mare, tum & ex hac rursus in alia correptus tandem in eam
taciturnitatem incidi,ex qua tu primum excitasti me. Naugerius autem,
quòd poeta is est,quem noscimus,paucis quidem,aut nullis ex antiquio-
ribus cedens,ubi has solitudines inspexit,vbi tantum silentium, vbi ne-
mora,& luci, loca Dijs syluestribus habitata, tum oriẽtem solem omnia
collustrantem uidisset, tum mugitus quosdam resonos boum audisset,
recordatus & pastorum Arcadiæ,in quandam & ipse admirationem in-
cidit,sed dulciorem,& quæ contineri non potuit. primũ cœpit paulisper
occinere: mox excitato genio poetarum ex pugillari Maronis in
eum furorem incidit, qui sæpe solet poetas vexare. Sed nos
iam multum fuimus euagati:& multa diximus de in- D
tellectione, & ijs, quæ animos nostros impel-
lunt. tempus est diem claudere.& Dij ro-
gandi, vt partem hanc, quę intel-
ligit,si non optimam, at sal-
tem incolumem
præstent.

HIERONYMI FRACASTORII

FRACASTORIVS, SIVE DE ANIMA, DIALOGVS.

AD IOANNEM BAPTISTAM RHAMNVSIVM.

ERACTIS de intellectione ſermonibus è Baldo diſceſsimus, ac ſub veſperam in Caphios noſtros peruenimus, qui mons non procul ab radicibus Baldi inter Atheſim, & Benacum iacet. Illum autẽ Naugerius dulci quadam memoria ſalutauit, quòd Caphios in Arcadia recordaretur à Theophraſto ſimiliter appellatos fuiſſe. Ergo illic tranſacta nocte, ſereniſsima dies cum illuxiſſet, placuit vicinum in caſtanetum ſecedere, vnde proſpectus placidiſſimus in ſubiacentem Benacum late patebat. Hic ergo, vbi & lacum ipſum, & beatam Catulli peninſulam ſalutauimus, ſub alta caſtanea conſedimus. At Naugerius in me conuerſus, Num, inquit, Fracaſtori conſuluiſti genium tuum, quid te ille iubet facere ex ijs, quæ in Baldi receſsibus ꝑmiſiſti? Cui ego, conſului equidem, ſed ille neque retrahere, neque multum impellere me videtur. Proſequar tamen demandatum mihi negocium de anima, vt morem vobis, vt par eſt, geram. ſed ipſe optarim, ſi ita & vobis videtur, vt Lyricen noſter non ad recreandum feſſos, vt ſuperioribus diebus eſt factum, ſed ad incitandum ſegnes præcineret aliquid. De anima enim noſtra cum ſimus habituri ſermonem, in quam videtur muſica latentem, neſcio, quam, vim & conſenſum habere, apte quidem fiet, ſi aliquantiſper nunc excitetur in nobis. Igitur, puero cum ſignificaſſet Naugerius, vt caneret, ille accepta temperataq; ſuauiter cythara, vocem in iſtæc ſoluit.

De aiæ humanę quidditate, immortalitate, ac excellentia ſuper oĩa à primo opifice Deo creata.

B

Ne timeas Troiane puer, quòd in ardua tantum
Tolleris à terra: quòd roſtro, atque vnguibus vncis
Te complexa ferox volucris per inania portat.
Audiſti'ne vnquam ſublimis nomen Olympi?
Audiſti'ne Iouis, tonitru qui fulmina torquet,
Qui pluit in terras, cui templa araſq; dicatis
Vos homines, tauroſq; tua mactatis in Ida,
Quiq; etiam veſtri eſt, ſi neſcis, ſanguinis author?

Ille

Ille ego sum. non te hæc volucris, sed Iuppiter est, qui A
Haud præda captus, chari sed amore nepotis
In summum amplexu innocuo te portat Olympum:
Astra vbi tot spectare soles, vbi pulcher obit Sol
Ortusq; occasusq; suos, vbi candida noctes
Currit Luna nitens, auroram Lucifer anteit.
Hîc ego te in numero superûm, domibusq; Deorum,
Ver vbi perpetuum, fœlix vbi degitur ætas,
Aeterna & semper viridis florensq; iuuenta,
Consistam: æqualemq; annis pubentibus Heben
Officioq; dabo comitem, qui pocula nobis
Læta ministretis. reliquum cœlestibus unà
Astragalis choreisq; diem exercere licebit.
Pone metum dilecte Ioui, melioraq; longe
Prospiciens, charam puer obliuiscere Troiam:
Ne've Deum te iam, & Diuorum regna petentem
Vlla canum, aut Idæ nemorosæ cura sequatur.

Qui de aīa dignū aliqđ meditari voluerit, humilis, non dur⁹, tū ad diuina eleuatus sit, oportet.

Hæc cum cecinisset puer, laudatusq; à nobis fuisset, quàm bene auspicato, inquam, ò amici videor negocium hoc nostrum aggredi. Nam certe è pueri huius carmine mihi sum visus raptum illum audire, quem sæpe solet Deus optimus animorum nostrorum facere. quod faustum fœlixque auspicium sit nobis. Verum, de animo nostro cum futurus sit hodie sermo, præparandus prius ille est, vt de se ipso uerba audiens bene recteq; audiat, atque ijs assentiat, quæ de dignitate illius enarrabuntur. præparatio autem hæc in primis esse talis debet, ut humilitatem quandā īduamur, ne forte persuadeamus nobis de diuinis posse iudicium exactū facere. Deinde, vt & duritiem seueritatemq; illam vel stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod ijs rationibus assertum comprobatumq; fuerit, quas demonstratiuas cōsueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustum profecto est. Præterea, qui de humana Anima, & illius natura recte audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, quæ cœlestes orbes agitant, & tanta moderatione conuoluunt. His si præparati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mandatam prouinciam aggrediar, & vos iucūdissime audietis, assentietisq; nobis. Verum hac in inquisitione nostra ego comitem mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi potest, equidem Rhamundum hunc Turrium opto, ac deligo. Nam & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi non paruam esse, & ingenium quasi dæmonicū noui. Laudauere omnes opinionē, D

A & ipse etiam Rhamundus à cunctis rogatus assensit.

F. De anima igitur nostra ò amici inquisituri, qualis nam sit, vtrũ ęterna, & immortalis, an non, videmur quidem non recte id posse exequi, nisi prius de ipsa quęramus, quid sit. non quidem, quòd nouam aliquam de ipsa rationẽ assignare putemus, sed magis, cum multa, et valde diuersa à patribus nostris tradita de illa sint, nunc inter nos constet, quid potissimum recipiendum sit nobis. Videntur autem, quicunq; audiunt nomen Animæ, principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quæ viuere dici solent. Nam & viuere illa dicimus, cum animam habẽt, non viuere autem, cum illa carent. At vero viuere solũ illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem non omnia, sed solũ, quæ à natura sunt talia. Nam, quæ ab arte sunt, ut cytharæ, & domus, & alia id genus, nõ dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora, quæ, cum è dissimilaribus constent partibus, tanto tamen & tam miro consensu, atque artificio constituta sunt pro certo fine, & operationibus obeũdis, vt uiuere illa dicamus, cum obire illas possunt operationes: quales plantæ sunt, & animalia. Simplicia uero corpora, vt elementa, tametsi operationes suas faciunt, non uiuere tamẽ dicimus. similiter nec ex mixtis illa, quę nullam habent organizationem: aut, si quam habere uidentur, casu quodam acquisitam habent, non per se, & à natura intẽtam ad certum finẽ.

De aię q̃ddi tate ƒm philosophorũ placita.

Aĩa principiũ vitæ est in his, quæ viuere dicũtur.

B Tria autem corporum organicorum uidentur genera. primum est vniuersum ipsum, quem mundum dicimus: aliud uero cœlestes orbes: tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipse organicum quoddã corpus existat, manifestũ est ex eius partibus, quę cum dissimilares sint, tum tanto artificio, tanto inter se consensu constant, vt nihil sit, quod maiorem admirationem præbeat, si officia earum, si famulatum, si nexum, & ordinem conspiciamus. Quare & hoc vniuersum, tanq̃ animal quoddam perfectissimum, uiuere, & anima sua regi, atque agitari maiores nostri omnes ferè dixere: ac multa quidem de mundi anima theologizantes academici tradidere. Quam rem elegantissime poeta noster notauit, cum scripsit

Tria sũt organicoꝶ genera.

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Aĩa mũdi.

Theologi uero nostri de his exactius, & diligẽtius scripserunt. quòd vero & cœlestes orbes organica quoq; sint corpora, manifestũ est, quoniã id ipsa dissimilaribus constant partibus, alijs quidem densioribus, alijs rarioribus, & magnitudine, & ordine, & situ differentibus: verum cõsensu

tanto,

tanto, tam mira virtute ad certos fines, & operationes constitutis, vt omnia, quæ in vniuerso sunt, corpora inde gubernentur. Quæ uero eos orbes agitat, & regit, Anima ipsorum est, quam Philosophi intelligentiam & mentem vocant. non est autem hæc mens, mundi anima, sed particularis quædam natura, quæ et esse, & virtutem recipit à mundi anima, operatur autem secundum illam, quam recepit, virtutem. C

Tertium vero organicorum corporum genus sunt plantæ, & animalia, in quibus similiter animæ suæ principium sunt vitę. Verum, multa in his cum concurrant ad operationes eorum, dubitatio maxima semp fuit, quodnam sit hoc vitæ principium. concurrunt autem ad operationes eorum, compositio in primis tam mira: deinde temperatura seu complexio delicatissima: tum & harmonia quædam siue consensus partium, & ipsius compositionis, ac complexionis: nec non & virtus quædam, & facultas, quæ ex vtrisque resultat. porrò adsunt et uocati spiritus, seu naturalis calor, qui ubique diffusus omnia uidetur facere. ac postremo est forma ipsa, & substantia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, dependent omnia alia, quæ in his corporibus sunt. Horum igitur aliquid oportet esse principium illud vitæ, quod uocamus animam. At fuere non nulli, qui putarint miram illam compositionem & organizationem, non sine tamen complexione, animam esse. Alij complexionem ipsam existimarũt principalius esse animam, sed non sine compositione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certe neutrum horum uidetur mihi anima esse posse, sed animæ magis instrumenta, & causæ, sine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ uidetur, ut in primis esse, quod habet corpus, ab anima recipiat sua: ut de anima mundi, & cœlestium orbium diximus. deinde, ut agitatio tota, & vis, quæ in corporibus viget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, ut ab eo conseruetur corpus in esse suo, & regatur. quæ certe nec compositio, nec complexio habẽt. nam, tametsi videntur formam tempore quodammodo præcedere, vtpote dispositiones, simpliciter tamen non præcedũt, sed in hoc tantum, & semper virtute formę agũt, quicquid agunt, aut huius quæ fit, aut alterius. Porrò nec esse dant rebus, nec per se conseruant, nec regunt: nisi quis putet qualitates esse formas rerum substantiales, quod dici non potest. Similiter nec earum harmonia & consensus esse anima potest. siquidem relatio quædam est harmonia, nec principium agendi per se est, nisi forte, vt causa, sine qua non. virtus vero, quæ ex ijs resultat, aut accidens quoddam est consequens alia, aut idem re cum subiecto, in quo est. quare nec ipsa anima dici potest. Relinquitur ergo animam esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalem, aut formam, quæ substantia est D

Cõplexio, & partiũ organicarum dispõ, non aïa, sed animæ potius ĩstrumenta ad eius opa obeunda, sunt.

Ipsi spirit⁹ aïa prorsus non sunt.

corporum.

A corporum. sed certe spiritus & ipsi instrumentum magis animæ sunt quàm anima. primum quidem, quia, idem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine non erant anima, quoniam non viuit semen nisi potentia. neque ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iam dicatur corpus. Præterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tantum adiacent. at partes per se esse non possunt, quia animati non sunt, nec nutriuntur proprie, nec crescunt, sed solum per pabulum multiplicantur: nec item sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua consistit anima, nec, quæ sentit, & intelligit. si igitur partes per se non sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe nõ erunt, sed animæ instrumenta magis: cuius signum quoque est, quòd factis sensationibus, & imaginationibus in partibus, quæ animatæ sunt, & sentiunt, & imaginantur, mouentur statim ipsi modo huc, modo illuc, quo expedit, & bene est, ceu instrumenta alteri famulantia. Si igitur neq; compositio, neq; complexio, neque harmonia, nec virtus, quæ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formam ipsam, quæ est substãtia corporis esse, animam. Quapropter maxime laudandus est Aristoteles, qui animam dixit esse actum corporis physici, organici, potẽtis viuere. Verum, cum duplex sit formę ratio, altera, per quam corpus distingui B tur ab omni alio, altera, per quam vis quædam, & agitatio in totum emanat, & pendet, quæ propria est animæ ratio, Aristoteles quidem volens animæ naturam, & rationem explicare, entelechiam vocauit: quam alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuentis, sed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum esse dat, tum cõseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, aggenerationes. & alimenta qualitates in virtute illius alterant, miscent, collocãt, formant, figurant, ut bene est. contrahuntur mẽbra, distenduntur, sentiũt: spiritus varia exercent. & tandem progressiones animalium, generationes seminum: & demum similium organizationes. quæ omnia fiunt in virtute animæ & formæ per eam vim, quam à mũdi anima, & à Deo certam & nunq̃ errantem recepit.

Aĩa, substãtia corporis organici ẽ.

Sed habet ò amici dubitationem nõ paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis, viuentis. Videntur enim organica hæc corpora non esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnum per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare: & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, quàm cum carne hominis & neruo. Si

De vnitate corporis organici, & eius formæ.

igitur nō est vna forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse vnam quidem, sed vnam genere. Nam, quanquam caro, & os, & neruus forma vltima, & specie differant, genere tamen cōueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellūt: sicuti equus, & bos, & homo genere quidem vnum sunt, speciebus vero differunt. Alij dicūt in omni organico corpore semper esse partem, quæ principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quæ illas regit. vt in animali neruus, & membranæ, quæ per se sentiunt, primę & principales sunt partes, vt declarauit Turrius frater: aliæ vero, etsi non sentiant, factæ tamen sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab ijs reguntur, & viuunt. quinimmo & quædam sunt partes in organicis corporibus, quæ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur etiā, vt vngues & dentes, seruiunt tamen, & per alias permanentiam habent. Eandē igitur animam, & formam non necesse est esse in toto organico corpore, sed satis est esse in principali parte vnam, dum illa vitam det toti. quare animæ definitionem ita esse accipiendam, vt anima sit prima, & principalis entelechia & actus corporis organici, naturalis, per ipsam viuentis. Veruntamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur, si dicamus vnam & eandem formam esse in organico corpore, non quidē in omnibus partibus, sed in præcipuis, & quæ pro vita sunt necessariæ, non quæ ad bene esse sunt à natura datę. Principales siquidem partes, quanquā plures sint, sunt per continuationem vnum. omne enim continuum est vnum. Continuatio vero illarum, etsi per apparentiam non videatur, est tamen per existentiam natura mirando quodam artificio continuante partes secundum extrema, quibus sese contingunt. Neq;.n. neruum, aut carnē immediate ossi cōiungit, sed cartilagine mediāte, q̄ sensim in os transit ab vna parte, sensim in neruum ab alia: ita & in alijs fit. quod maxime in primo natis est videre, in quibus omnia adeo mollia, & tenera sunt, vt possint cō tinua fieri refractis extremis, quæ sese contingunt. atq; hoc pacto de parte in partem continuatio fit, licet vltima & valde distantia videantur plurimum distare. Conueniētia igitur ossis hominis cum osse bouis, & equi non est maior secūdum rem, & essentiam, quàm cum neruo hominis, & carne, sed solum secundum apparentiam. Sic enim & os cadaueris magis conuenire cum osse uiuentis videtur. Siue igitur vere continuę sunt partes dissimilares in organicis corporibus, siue nō uere, sed à principalibus ratio animæ sumenda est, ita quidem videtur existimandum esse de aīa.

De aīę immortalitate.

De qua iam quærendum, qualis sit, non quidem ea, quæ vegetat tantū, & sentit, constat enim has ex mixtione elementorum consurgere, & cō-

ditionem

A ditionem eorum ſequi,ſed de illa,quæ intelligit,& ſapit,quærẽdum eſt; vtrum & ipſa eodem conſurgat modo,& intereat:an aliam, & diuiniorem originem habeat,& incorruptibilis ſit,atque æterna. Quoniam vero in his ſermonibus,qui in Baldi receſsibus habiti ſunt, triplicem Turrius intellectum faciebat:vnum,qui ne intellectus dicitur,niſi potentia: alium,qui paſsiuus dicebatur, & ſingularium erat:tertiũ vero,qui agens appellabatur,& erat vniuerſalium factiuus,& circa illũ,qui paſsiuus dicitur,negociabatur:& hic ſolus æternus ponebatur propter vniuerſalia,cũ quibus vnum fit, nos quidem nunc hanc æternitatem nõ quærimus,nec an anima intellectiua ſit hoc pacto immortalis.æternitas enim hæc ſophiſtica quodammodo videtur mihi, & extrinſecus, ac per accidens facta. ſed quærimus magis,an ſecundum ſe forma illa,quæ eſt anima,et primo in potentia eſt ad intellectionem,mox actu intelligit,& vniuerſalia recipit,æterna ipſa per ſe ſit,non per vniuerſalia,quæ recipit. Atque ego quidem,quando non ſolum ea pietate,quam debemus erga Deum, & erga nos ipſos,ita ſemper fui perſuaſus, vt diuinus, & immortalis ſit intellectus in nobis,ſed ijs etiam rationibus,quas humanitus habere poſſumus, nunc quoque, quantum in me erit,partem hãc tueri, & comprobare conabor. Qua de cauſa tibi Turri,tuoq; Dæmoni libertatem omnem do, non ſolum interrogandi me,ſed reſpondendi, & opponendi,quæcunq; B videbuntur tibi. RH. Generoſe quidem Fracaſtori.verum de me ita te & alios accipere velim,vt nulla in primis ſim taciturus eorũ,quæ ad tantæ rei inquiſitionem conducant,ſiue interrogare,ſiue reſpõdere,ſiue opponere contingat.ſed ea omnia ita eſſe accipienda volo,vt non tanquam aſtruentia,quid ipſe ſentiam,dicta ſint,ſed magis vti poſita quędã,ex quibus videri poſsit,quid conſequatur. Sed tu rem tuam Fracaſtori,quando lubet,aggredere. F. Aggrediar igitur,atque initium inquiſitionũ noſtrarũ à fine hominis,gratia cuius eſt factus, auſpicabor. Qua de cauſa, ſi & altius pauliſper exordiamur,non ab re tamen,nec iniucunde, haud ingrate feres. RH. Minime quidem,immo quàm gratiſsime. F. Illud igitur Turri mihi in primis edicito. Cum magnus rerum cunctarum pater,atque opifex Deus vniuerſum hoc,quem mundum dicimus,artificio tanto eſſet ab æterno fabrefacturus,non'ne putas conueniens fuiſſe,vt in eo naturam aliquam faceret,quæ & artificium tanti operis,& ipſum etiã artificem atque authorem cognoſceret? RH. Conueniens quidem videtur. F. Duæ igitur naturæ cum eſſent in vniuerſo futuræ, altera eorum, quæ incorporea dicuntur,altera eorum,quæ corporea, non'ne putas & illud Deum maximum voluiſſe,vt in vtriſque ea eſſet natura, quæ authorem tanti operis poſſet dignoſcere? RH. Et hoc quoq; exiſtimãdum eſt.

Aię ĩmortalitas ſophiſtica.

Angeli, & hõis vn⁹ & idẽ finis ẽ, fœcilitas ipſa,ad quam creati ſunt.

dum est. F. In ea igitur natura, quæ incorporea est, fuere illæ mentes, C quas alij intelligentias, alij angelos vocant: in ea vero, quæ corporea est, fuit homo solus. Non'ne ita tibi videtur? RH. Maxime quidem. F. Cum igitur vtrique naturæ dedisset Deus, vt ipsum possent agnoscere, putandum'ne est ob id eam cognitionem dedisse, vt ab ijs laudaretur, aut esset admirationi: aut magis, vt naturæ illæ Deum cognoscendo ipsum contemplarentur, amarent, colerent, atque imitarētur? RH. Hoc certe magis putandum est. neque enim egebat Deus, vt à quoquam laudaretur, aut esset admirationi: sed magis illius bonitatis intererat, vt omnia faceret bona, & præsertim, quæ ipsum erant cognitura. F. Ita certe. sed & illud dic mihi, in ea cognitione, quæ de Deo habetur, esse'ne potest fœlicitas vlla, & beatitudo? RH. Immo maxima, si perfecta habeatur cognitio. F. Hæc autem fœlicitas, & beatitudo talis'ne est, vt communicari à Deo posit? RH. Quid ni, si ipsi placeat? F. At placere debet, si bonus est. est autem non solum bonus, sed & optimus, & liberalis etiam eorum, quæ possunt communicari. quam ob rem & beatitudinē, quæ in ipsius cognitione consistit, communicandam fuisse statuendum est nobis. RH. Videtur. F. At, si ita statuamus, dicendum nobis erit illi naturæ communicandam fuisse, quæ cognoscitiua facta fuerit. RH. Vtique. F. Igitur, cum talis factus fuisset angelus, atq; homo, dicamus primo quędam pauca de angelo: mox & de homine dicemus. Si igitur à D te petam, nunquid fœlicitas illa angelo fuerit à Deo cōmunicanda, quid dices? RH. Quo pacto dicis communicandam fuisse? non'ne illam cōmunicauerat Deus angelo, vbi incorporeum, & intelligentem fecerat? quid illi deerat, vt beatus esset in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, quoniā omnis natura, quæ aliud à Deo est, infinita quadam imperfectione à Deo distat. Quare omnis cognitio illius, si ad Deum comparetur, imperfectissima est: in qua beatitudo esse non potest, nisi maiori quadam donetur. RH. Durum quidem Fracastori videtur, quod dicis. Nam, etsi angelus rursus maiori aliqua pfectione, & cognitione alia donatus fuisset, illa tamen adhuc Deo comparata imperfectissima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione stare poterimus, quæ sufficiat pro beatitudine. F. Apposite quidem Turri addubitas, verum nec prima cognitio talis est ad consequendam fœlicitatem, nec in infinitum est abire: quam rem ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura vniuersi fecit sapientissimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus cōueniens erat, & decens ipsi vniuerso. Igitur natura angeli, cum perfecta quidem esset, quantum ad vniuersi rationem pertinebat, ad Deum vero

De Angelorum beatitudine.

comparata,

A comparata,& quantum ad consequendam fœlicitatem opus fuerat, imperfecta,& non capax eius beatitudinis,gratia quadam indiguit: illa scilicet,quam Deus optimus ex infinito suo esse,cui vult,& quando vult,largiri potest,& solet. Quare natura angeli,cũ longe abesset ab ea perfectione,& cognitione,quę requiritur ad beatitudinem,qua parte non attingebat ad Deum,errare plurimum,& falli poterat,nisi gratia quadã, & Dei manu adiutus fuisset.quam ob causam nec in infinitũ est abire, sed standum in certa perfectione:siue illa,quæ ab initio data fuerat,siue alia. Verum,quæcunque illa sit,gratia adiutam oportet esse,si peccare nõ debet, & falli,sed beatitudinem consequi.Placet'ne igitur,vt constituamus naturæ angeli non satis fuisse perfectionem illam, qua per se factus fuerat ad consequendam fœlicitatem,sed gratia indiguisse? RH. Nihil quidem prohibet,ne ita constituamus. F. Vide igitur Turri.duo hactenus posita sunt à nobis,primo fœlicitatem fuisse communicandam angelo, deinde & gratiam elargiendam.Iam igitur & de homine dicamus, qui similiter à Deo fuerat factus,vt ipsum cognosceret,cognoscẽdo autem, vt de angelo dictum est,amaret,coleret,atque imitaretur. Si igitur & de ipso à te petam,nũquid fœlicitas illa,quæ in Dei cognitione consistit,atque ab ipso libentissime communicatur,ipsi etiam homini fuerit cõmunicanda,quemadmodum & angelo,quid respondebis? RH. Quid,si

De hoĩs duplici fœlicitate.

B in homine hoc negemus? F. At oportebit rationem afferre,cur angelo id concesserit,homini autem non. RH. Ob id fortasse,quòd homo caro,& terra est,angelus vero incorporeus,& Deo similis. F. Non'ne tamen diximus infinita quadam imperfectione distare à Deo angelum? RH. Dictum est. F. Si igitur & homo Deo comparetur,non'ne & ipse infinita quadam imperfectione à Deo distabit? RH. Vtique. F. nõ ergo magis distat à Deo homo,quam angelus,si imperfectionem spectemus.In infinito enim non est magis,aut minus.Si igitur non obstitit angelo infinita imperfectio,qua ratione datum est angelo beatum fieri posse,eadem & homini dandum fuit.Idem enim in utroq; finis, & ratio cõcedendi. RH. At quis modus erat in homine,nunquid uiuo daretur ea fœlicitas,an mortuo? F. Et viuo quidem,& mortuo. RH. Mira dicis Fracastori. F. Mira quidem.sed statuamus hoc primum,ita homini dãdam fuisse fœlicitatem,sicuti & angelo,si modus esset in homine.Placet ne,vt ita statuamus? RH. Nihil prohibet. F. Modus ergo, quo dari posset ea fœlicitas homini, nec ignotus Deo erat, neq; difficilis, si hominis animum immortalem,atque æternum fecisset, & naturę parte eiusdem cum angelo.Sic enim,vbi separari contigisset à corpore,eodem modo beatus fieri,quo & angelus,& per eandem gratiam poterat.immorta

lem

lem autem in homine facere animum vel facillimum Deo erat, qui & C
æternos cœlos,& alia multa fecerat,& omnia poteſt. Hoc ergo pacto alteri parti, de qua dubitabas, ſatisfactum exiſtimo, quo ſcilicet modo mortuo homini poterat ea fœlicitas dari.

Nunc de altera dicamus, quomodo & viuo conceſſa fuerit. Verum, qui tantum gratiæ habiturus eſſet, vnus tantum ex omnibus hominibus fuit, is ſcilicet, qui perfectiſsimus omnium futurus eſſet, quiq; eam obiturus operationem, quę poteſt in ea ſpecie perfectiſsima eſſe. talis autem eſt vita illa, quæ ſpiritus vita dicitur, in qua nihil caro poteſt, ſed ſpiritus tantum viuit, & Deo ſimilis fit. Eiuſmodi autem hominem in humana ſpecie fore oportebat, tum quia in omni ſpecie vnum inueniri neceſſe eſt, quod perfectiſsimum in illa ſit, & perfectiſsimam operationē obire poſſit: tum quòd, ſi hic nō fuiſſet, fœlicitas illa, quā diximus dādam fuiſſe homini, dari vllo pacto non potuiſſet, ne etiam mortuo. Nulli enim mortuo datur, qui uiuens, ſpiritus vitam non vixerit: quod ſpecies hæc per ſe mereri atque aſſequi non poterat ſine hoc, de quo loquimur, perfectiſsimo, & diuino homine.

De Chriſti origine, ac eius beatitudine.

De cuius hominis ortu, ſi me percūcteris, ego nihil aliud habeo, quod dicam, niſi quòd quatuor modis imaginari poſſumus hominem fieri. Vnus eſt, ſi ſine mare & fœmina oriatur ex ijs ſeminibus, & principijs, quæ in ſinu, & complexu elementorum ſunt. Alius eſt ortus è mare tantum ſine fœmina, hoc eſt ex ijs principijs, & ſeminibus, quæ iam in homine facta ſunt: in quo & materia, & gignens calor adeſt, nec quicquam deeſt, quod ad generationem conducat. Tertius modus eſt ille, qui communis eſt & conſuetus, ex mare & fœmina. Quartus uero eſt è fœmina tantum abſque mare. Tot ergo & non plures imaginari poſſumus gignēdi hominis modos. At vero tres primi fieri quidem poterant ſecundum naturam, ſed nullo pacto poterant conuenire perfectiſsimo illi, in quo caro nihil poſſet. Omnes enim cum è facultate elemētorum originem traherent & ſecundum materiam, & ſecundum gignentem ſpiritum, neceſſe erat, quod factum fuiſſet, naturam elementarem, & terrenam ſapere: quæ per ſe imperfecta eſt, nec poteſt illam obire vitam, quæ neceſſaria eſt ad beatitudinem conſequēdam. Solus igitur quartus ſupererat modus: ſed nec ille conuenire poterat ſecundum naturam pro gignēdo perfectiſsimo homine. Nam, quanquam forte è fœmina poterat materia cōmode ſuppeditari, agens tamen & gignens non aderat. In fœmina enim ſola non ſunt ea principia, & ſemina, quæ gignere poſsint. Hunc tamen modum ſapientiſsimus Deus elegit: atque è puriſsima, ac ſanctiſsima uirgine materiam aſſumens, loco genitiui ſpiritus, qui deerat, ſanctiorem

A ipſe & magis diuinum ſpiritum indidit: hominemq; eum fecit, in quo nihil poſſet caro, nihilq; eſſet, quod ad terrenos impulſus incitaret. Siquidem omnia in eo perfecta à perfecto parente fuerant data, propter quæ & perfectiſsime uitam illam exegit, quę ſpiritus vita dicitur. Hunc ergo Deus optimus, vtpote filium coeſſentialem ſibi, & coęternum, hoc vero modo hominem factum adeo amauit, vt ſeſe illi cognoſcendum perfectiſsime dederit: cognoſcendum autem non tantum per ſpecies, & rerū ſimulachra, vt cęteri cognoſcunt homines, ſed per ſubſtantiam propriā ipſius Dei. in qua cognitione beatitudo conſiſtit. Hic ergo (vt ad rem noſtram reuertamur) viuens in Dei maximi cognitione atque intuitu fœliciſsimus ſemper fuit: ac eius vitę, quæ ſpiritu fit, & exemplum & caput & magiſter fuit: è cuius meritis & nos alij promereri potuimus gratiam eius fœlicitatis, quam poſt mortem tantum conſequi datum eſt nobis ſuperſtite animo, qui ob id immortalis eſt factus. Si igitur ratio hæc Turri de anima à fine hominis ſumpta in ſuum ordinem redigenda eſt, ita quidem conſtituetur, vt primum conueniens fuerit in uniuerſo eſſe naturam aliquam, quæ Deum maximum eius operis authorem noſceret: noſceret autem, non vt laudaret, aut vt admiraretur, ſed vt amaret, coleret, & imitaretur, fieretq; illi ſimilis. Hoc autem ſi datum fuiſſet, decens quoque erat, & Dei optimi bonitati conueniens reliqua etiam dari, quæ poterant communicari. Poterat autem perfecta cognitio, perfectus amor,
B & cultus, atque imitatio, & demum beatitudo. Quare & hęc communicanda fuere. Communicari autem ulli naturæ non poterant, niſi æternæ & immortali aut ſecundum ſe totam, ut angelo, aut ſecundum partem ſui nobiliorē, ut homini. Pars autem nobilior eſt animus, & intellectus. hic ergo æternus, & immortalis eſt factus.

Sed nos iam, quia in his multum ſumus immorati, ad alia trāſeamus, ſi placet. RH. Placet quidem, quoniā res hactenus bene acta videtur. F. Pertranſeuntibus igitur nobis ad alia in primis eſt ſtatuendum eorū, quæ mouētur, alia moueri, nō vt hic ſit eorum finis, ſed vt quieſcāt, quaſi motus ijs accidat, & non per ſe inſit: alia vero moueri, vt moueantur, non vt à motu quieſcant, quibus moueri per ſe ineſt, & (vt dicunt) eſſentialiter. RH. Ita prorſus. F. Quæ igitur mouentur per accidēs, vt ſcilicet quieſcant, non'ne omnia corruptibilia ſunt? RH. Omnino. F. Potes'ne dicere, cur ita ſit? RH. Quid'ni? quando omnia hæc, quæ mouentur, vt mox quieſcant, omnia vim aliquam paſſa ſunt, & extra naturam propriam ſunt conſtituta. Vnde & ob id mouentur, vt acquirant id ſibi connaturale, quo carent. Talia autem, quæ uim pati poſſunt, omnia corruptibilia ſunt. F. Recte dicis omnia, quæ mouentur, vt quieſcant,

Rō ſecūda hæc à motu ſumitur.

Quęcūque mouentur, vt quieſcāt, corruptibilia ſunt, & econuerſo.

corruptibilia

corruptibilia esse. Si ergo & conuersum proponã, id est, quæ corruptibilia sunt, omnia moueri, vt quiescant, quid respondebis? RH. Et hoc cõcedam, quia corruptibilia omnia aut elementa sunt, aut ex elemẽtis. hæc autem si mouentur, mouentur. ut quiescant. F. Vide igitur Turri, ex his sequitur, vt, quæ per se mouentur, hoc est, non, vt quiescant, omnia sint incorruptibilia. si enim sint corruptibilia, dictum est corruptibilia omnia moueri, vt quiescant. quare, si aliqua per se mouentur, incorruptibilia esse necesse est. Item & illud sequitur, vt si qua incorruptibilia sint, si mouentur, moueãtur quidem per se vt scilicet moueãtur, non, vt quiescant. Si enim, vt quiescant, dicas moueri, iã corruptibilia erũt per ea, quę dicta sunt. RH. Sequi quidem videntur omnia hæc. Verum cum moueri multipliciter dicatur. nam & quod generatur, & locum mutat, & alteratur, & quod intelligit, omnia moueri dicuntur. statuendum est à te, de quo motu hæc dicas. F. In omni quidem motu vera esse vidẽtur, quæ dicta sunt. In primis enim si motum generationis spectemus, materiam videbimus per se, & semp moueri, & modo hoc, modo illud fieri, & nunquam quiescere, eandem & ęternam, & incorruptibilem esse. At si & locales motus consideremus, deprehendemus, quæ per se mouẽtur, & semper moueri, & æterna esse, quales cœlestes orbes visuntur: reliqua vero, quæ per accidens mouentur, vt quiescant, corruptibilia esse. Similiter, & quæ alterantur, se habent. corruptibilia enim sunt, & mouẽtur, vt quiescant. RH. Enimuero ita est. F. At vero & iis motibus, qui spirituales dicuntur, idem est videre in ijs mentibus, quæ se ipsas mouent, & intelligunt, tum & æternæ quoque sunt. Quapropter constanter possumus in vniuersum statuere, quæ per se mouentur, & iccirco semper mouentur, incorruptibilia esse, quæ vero per accidens mouentur, vt scilicet quiescant, corruptibilia. Tum & incorruptibilia per se moueri, & semper, corruptibilia vero moueri, vt quiescant. RH. Videtur. F. His ergo sic constitutis ad animam nostram descendamus, eam dico, quæ intelligit, & vniuersalia speculatur: & videamus in quo genere ponere illã debeamus. constat enim & ipsam moueri intelligendo. Vtrum igitur in genere eorum illam ponemus, quæ per accidens mouentur, vt quiescant scilicet, an eorum, quæ mouentur, vt moueantur, et per se non quiescũt? Quid ergo uidetur tibi dicendum? RH. Ego quidem nullum horum asseuerare audeo. ponamus autem vtrunque, ut videamus, quid sequatur ex vnoquoque. ac primum, si placet, ponamus animam esse in genere eorum, quæ mouentur, vt quiescant. F. Ponamus quidem, sed nescio, quomodo recte ponemus. Si enim intellectus est omnia fieri, & nullam habet naturam, nisi quod potentia est, videtur quidem talis esse qualis,

&

A & materia se habet in generatione. Quare, sicut illa semper moueri dicta est, & semper perfici, semper perfecta esse, ita & intellectus eorum esse dicetur, quorum natura est, vt semper, & per se moueantur. Nullam enim differentiam habet aliam à materia nisi quòd hæc omnia fit generatione, ille omnia ĩtellectione, quæ generatio quædã est. Præterea, si moueretur intellectus, vt quiesceret, oporteret per quietem illam acquirere aliquod esse, in quo cum sit, nihil vltra appetat. At nullum tale esse habere potest intellectus. quolibet enim acquisito, nihilominus inclinatio, & appetitus ad alia non esset. Quare talis videtur esse intellectus, qualis & materia, & cœlum, quæ non vno vnquam in esse, & situ manẽt, sed vno habito ad alia parantur, contrario modo, ac illa se habent, quæ mouẽtur, vt quiescant. quodam enim certo parto non vltra appetunt. Si igitur ita videtur tibi, nos ad aliam partem ponendam transibimus. RH. Videtur quidem. Verum eadem & de sensu, & phantasia dici posse videntur: nam & hęc in potentia sunt ad sua sensibilia, & ab ijs semper perficiũtur, semper perfecta sunt, nec vnquam finem faciunt. F. Minime quidem ita est Turri, sed & sensus, & phantasia mouentur, non, vt semper in motu sint, sed vt quiescant. Nihil enim, quod fatigatur in motu, potest habere motum per se & essentialem, vti finem. at sensus, & phantasiã manifestum est fatigari, & amare quietem: siquidem & multa sensibiliũ per

Intellectus assimilatur materiæ in gñatione.

B displicentiam recipiunt, vt, quæ excellunt, & his receptis inferiora non possunt vltra recipere. Cuius causa est, quòd eorum motus non inest illis per se, vt finis, sed parto vno sensibili in eo quidem ex se quiescerent, nec vltra appeterent. Quòd si ad alia, & alia ferantur, iccirco fit, quod ordinati sunt in intellectum: qui cum ex se finem non habeat, cogit & sensus in alia, atque alia ferri. Propter quod solus ille semper mouetur, & semper perfici vult, nec vnq̃ fatigatur in eo motu per se, nec displicentiã vnq̃ recipit intelligibilium, quæ eo etiam magis appetit, quo perfectiora, & excellentia sunt magis. vnde nec minus iccirco potest inferiora recipere. Quamobrem Turri non possumus partem hãc ponere, quòd intellectus moueatur, vt quiescat, si eius natura est omnia fieri, & parto vno non in eo quiescere, sed perpetua quadam appetitione ad alia, & alia ferri.

Si igitur satisfaciunt hæc, iam ponemus & alteram partem, intellectũ scilicet esse in genere eorum, quæ per se mouentur, vt moueãtur. RH. Ponamus quidem: sed video te id statim illaturum, vt æternus, & incorruptibilis sit intellectus, propterea quod concessimus, quæ per se mouentur, esse incorruptibilia, & corruptibile omne moueri, vt q̃escat: quæ rursus consideranda sunt. Fortasse enim non recte concessimus conuersum illud, quod fuit, corruptibile omne moueri, vt quiescat. Siquidem nihil

Intellectus in eorũ genere esse videtur, quæ per se mouentur, nõ vt q̃escant, sed moueãtur.

ſorte prohibet aliquid corruptibile moueri in aliquo genere motus, vt C
quieſcat, in aliquo, vt non quieſcat. Nos autem ſimpliciter conceſsimus, quod in vniuerſum concedendum non erat. Quare poteſt intellectus motu alterationis moueri, vt quieſcat, motu vero intellectionis, vt non quieſcat: ex quo tamen non ſequitur, vt incorruptibilis ſit, niſi ſimpliciter talis ſit, vt moueatur propter quietem. Nam videmus & cor motu locali moueri ſemper, corruptibile tamē eſſe, quòd motu alterationis quieſcit. Similiter &, quod nutritur, ſe habet. Semper enim mouetur, & tamē corruptibile eſt, eo quòd motus alterationis ad quietem ſit. F. Ita'ne Turri illudit Dæmon tuus, & nunc negat, quod tu paulo ante cōceſsiſti, ſperans obiectis quibuſdam tenebris euadere, velut loligo, et non euadet tamen? Monſtro enim ſimile eſt, quod dicis, aliquid eſſe, quod in vno genere motus moueatur, vt quieſcat, in alio, vt non quieſcat. Sic enim vnū & idem haberet conditiones corruptibilis, & incorruptibilis: quod eſſe non poteſt, præſertim ſi alter motus ſit eius rei finis per ſe, & eſſentialis. Si enim huius finis ſit moueri, vt quieſcat, corruptibile id erit: ſi vero vt non quieſcat, erit incorruptibile. Igitur propria intellectus operatio cū ſit omnia fieri per intellectionem, & ſemper perfici, ſemper perfectum eſſe, & nunq̄ quieſcere, proculdubio idem de intellectu dicendum erit, quod de materia, & vtrunque incorruptibilem, & æternum eſſe. Quæ
vero de corde, & nutritione dicebas, nihil nos oppugnāt. Cor enim duos D
habet motus, & vtriſque finis eſt quieſcere: ac quieſcit etiam quātum datur: ſed noua neceſsitas extrinſecus veniens facit, vt non diu quiete illa frui poſsit. quare rurſus mouetur. vnde videtur ſemper moueri. Non eſt autem hoc niſi per accidens, non per ſe. Nutritio vero & ipſa quanquam ſemper aliqua in parte fiat, finem tamen habet vnaquæq; pars, ad quam fit aggeneratio, & quieſcit. Quare in vniuerſum Turri verum eſt, omne, quod ex natura mouetur, vt quieſcat, corruptibile eſſe, & omne corruptibile moueri, vt quieſcat. Item omne, quod per ſe mouetur, vt nō quieſcat, incorruptibile eſſe, & omne incorruptibile, ſi mouetur, moueri, vt non quieſcat. Quibus ita ſe habentibus, ſi natura intellectus conſideretur, videbimus ipſum in genere illorum eſſe, quæ per ſe mouētur, vt nō quieſcant in aliquo eorum, quæ acquiruntur. acquiri enim in omni motu aliquid neceſſe eſt. ſed vltra appetere conſueuere, quæ per ſe mouentur, vt moueantur. quare & incorruptibilem ponere intellectum debemus, & parem habere cum materia conditionem. Hæc ratio Turri ab Ariſtotele verbo vno tacta videtur, ꝙ forte vulgatiſsima inter Academicos eſſet ab Alcmeone in ipſos deriuata, verum ab ijs adeo accepta, & approbata, vt ſemper, vti inconuincibilis, habita ſit: quanq̄ illam aliqui

alio

A alio modo deducant minus (vt arbitror) efficaciter.

Sed nos iam & peripatetice quædam referamus, quę video à vobis fortasse desiderari. RH. Ita sane. F. Potes'ne igitur Turri dicere, quænā sit natura materiæ? dico autem materiam illam, de qua paulo ante diximus, quæ subiectum generationis est. RH. Possum equidem, si verum est, quod aiunt, nullam aliam habere naturam, nisi quòd potentia est. F. Ad quæ autem est potentia? RH. Ad susceptibilia per generationem. F. Nullum igitur habebit ipsa susceptibilium per generationem. RH. Sequitur. F. At quæ nam susceptibilia sunt per generationem, non'ne formæ, quæ materiales dicuntur? RH. Omnino. F. Nullam ergo habebit per se materia materialem formam. R H. Nullam prorsus, si addas omnes formas materiales esse susceptibiles. Si enim non hoc addas, sequitur tantum, vt materia nullam habeat materialium formarum, quę susceptibiles sint. F. Recte dicis. Si ergo & de intellectu, proportione quadam petiero, quam nam ipse naturam habeat, quid dices? RH. Nullam habere aliam naturam dicam, nisi ꝙ & ipse potentia est ad susceptibilia per intellectionem. F. At quænam susceptibilia sunt per intellectionem, non'ne formæ materiales? RH. Vtique. F. Sequitur ergo, vt intellectus nullam habeat materialem formam. R H. Sequitur quidem, si & hic addas, omnes formas materiales esse susceptibiles ab intel-

B lectu: alioquin non sequetur, nisi illas nō habere, quę susceptibiles sunt. F. Quid ergo prohibet, ne addamus omnes formas materiales esse susceptibiles? RH. Hoc quidem prohibet, quod susceptibiles tantum sunt formæ illæ, quę species proprias habent: Quę vero non habent, si intelliguntur, intelliguntur per species alienas. Multæ igitur sunt materiales formæ, quæ species non habent: qualis forte est substantia, quatenus substantia, vt declaratum à Turrio fratre in recessibus Baldi fuit. Si igitur ponamus intellectum esse substantiam, & materialem formam, susceptibilis quidem non erit, eo quòd speciem propriam non habet, sed intelligitur per alienas. Quare, si accipias omnem materialem formam susceptibilem esse, male quidem acceptum erit, siquidem nō tantum intellectus; sed neque vlla substantia susceptibilis est. Si vero accipias formam omnem, non sequitur intellectum nullam esse materialium formarum.

Præterea formarum, quæ sunt in materia, aliæ sunt singulares, aliæ vniuersales. ad singulares autem non est in potentia intellectus, sed ad vniuersales tantum, contrario modo, ac materia se habet, quæ ad singulares quidem potentia est, ad vniuersales non nisi per accidens. Nihil igitur ꝓhibet materialem formam esse intellectum, sed singularem. quare nec ipsam suscipere, sed vniuersales tantum formas.

Peripateticorum sñīa de animorũ īmortalitate ex ꝓportione intellect⁹ ad materiam accepta.

Intellectus quidditas.

Num ꝑ intellectione obeũda melius sit ĩtellectũ omni carere forma, an partim habere, partim nõ habere.

Postremo & illud operæprecium est considerare, vtrum pro intellectione obeunda melius sit intellectum carere forma omni, & specie, ceu tabulam (vt aiunt) erasam, in qua nihil depictum sit: an partim habere, partim non habere, esse autem potentia ad omnes naturas, & formas, sed qua non habet, non autem qua habet, quemadmodum & sensus. Si enim tactum consideremus, ille quidem ex calido, & frigido, & humido consistit: idem quoque calidum, & frigidum, & humidũ recipit, & dijudicat, sed qua non habet, quo scilicet vel gradu, vel parte nõ habet. Oculus porrò luce multa, & colore participat, qui nihilominus lucẽ suscipit, & colores. Lingua quoque, quæ sapores omnes percipit, saporis expers non est. Quid ergo prohibet, ne & intellectus quoque sit talis, & partim formæ materialis sit particeps, partim non: sitque in potentia ad naturam illius formæ, sed qua non habet, qua vero habet non sit in potentia? quod iure factum à natura videtur. sic enim maxime potest intellectus cognoscere specie, quæ extrinsecus est, veniente ad ipsum, quæ vnũ facta cum specie, quæ introrsum est, excitat animam, & intellectionem causat. propter quod videtur Plato facere animam ex omnibus consistẽtem. Ad propositum igitur reuertentes dicimus quodammodo verum esse omnem materialem formam susceptibilẽ esse, qua scilicet parte non habetur, quodammodo non verum, qua parte habetur: & sic intellectus omnia quodammodo fieri potest, quodammodo non omnia. F. Egregie quidem Turri fungeris officio tuo. ego itidem conabor, vt meo fungar & ipse. Nam primum nihil officit, quod dicebas, substantiam non habere speciem propriam: quare nec intellectum esse susceptibilem, quanquam forma materialis sit. Nam, quamuis detur hoc, quod nihilominus dubium est, semper tamen cum forma qualibet materiali coniuncta est sua qualitas propria, & inseparabilis. Scis enim, quantum de qualitatibus inducitur in subiectum aliquod, tantundem & de elemento proprio induci. Si igitur intellectus sit forma materialis, siue substantia habeat, vel non habeat speciem propriam, sequetur quidem non posse fieri omnia, nec in potentia esse ad omnia: siquidem ad eam qualitatem, quæ coniuncta est cum ea forma, & inseparabilis est, non esse potest in potẽtia, quam iam habet. propter quod recte Aristoteles dicebat, si intellectus abstractus non esset, esset vtique calidus, aut frigidus, innuens non posse esse in potentia ad qualitatem, quæ inseparabiliter ipsum consequeretur. Neq; eadem ratio est sensuum, & intellectus. sensus enim natura nõ est, vt omnia fiat, sed certa tantum. quare constare potest è calido, & frigido, & rursus calidũ & frigidum suscipere, que non habet. sat enim sensui est, si non suscipiat, quod habet, nec simile, sed hoc iudicet alius sensus. neque enim

Aia est oia quodãmodo, & non oĩa quodãmodo.

vnusquisq;

A vnusquisq; sensus habet omnia suscipere, & iudicare, sed sensus in genere. At intellectus non talis est, sed vnusquisq; sigillatim intellectus ex se in potentia ad omnia esse debet, & omnia posse suscipere, quoniam simpliciter est in potentia intellectus ad omnia non ad certa solum. Ex quo etiam sequitur, quòd pro cognitione obeunda longe melius sit intellectum esse tanquam tabulam rasam, & nihil habere materiale, quàm partim habere, partim non habere: de quo dubitabas. Si enim partim habeat alicuius formæ, ad illam non esse potest in potentia, neque ad consimilẽ: quod contra naturam intellectus est, cuius est omnia fieri susceptibiliũ. Si igitur susceptibilis per naturam est ea, quæ habetur, pars formæ, cur suscipi non debeat, et possit? Quare, si natura intellectus talis est, vt à principio dixisti, vt in potentia sit ad omnia susceptibilia per intellectionem per se, cõcludendum est nobis per se nullum habere susceptibiliũ: quod quidem non erit, si calidus, vel frigidus per se sit. Quod vero dicebas ad singulares formas non esse in potentia intellectum, ex dictis à Turrio fratre conuincitur non esse verum: Siquidem vniuersale abstrahitur à singularibus, quæ nota esse oportet. Constare autem intellectum ex perfectionibus rerum omnium, vt Timæus videtur significare, bonum habet sensum, vt talis sit excellentia quadam, & virtute, non ꝙ cõfletur ex mixtione rerum. Quod vero dicebas conferre ad intellectionem, vt partim habeat, partim non habeat qualitates rerum, eo quod extrinseca specie, & intrinseca vnum fiat, quod excitet animum fortius, nullam habet necessitatem, quin potius impedimentum. Quod enim intus est, prohibet nõ solum se recipi, sed & omne consimile: vt in sensibus apparet. Quod si ex ijs duabus speciebus vna fieret, quæ fortius moueret, & excitaret, oporteret & idem in sensibus fieri, & similia posse apprehendi: quod quidẽ minime fit. Si igitur omnia fieri debet intellectus, & in potentia esse ad omnia susceptibilia, separatum & abstractum esse necesse est. Atque hæc quidem sunt, quæ de peripateticorum penu educi posse videntur: in quibus siquid addubitas, ꝓferre profecto licet. RH. Non pauca certe sunt Fracastori, quæ, si contentiosi esse velimus, possint adhuc in dubium verti: verum & hæc, & alia quædam ego vno, vt dicitur, in fasce collegi, quæ ad postremum reseruabo, ne sermonem tuum tam crebro interrũpam. Quare interea, siqua alia habes, quæ ostendant animi æternitatem, illa ꝓsequere. F. Bene est Turri, vt ita faciamus. ego autem & alia multa habeo, quæ adducam. Verum, ne plus æquo molestus videar, multa censeo esse prætermittenda, quædam tamen prædictis annectenda. Neq; enim nunc referam, quòd facultatis materialis non est posse se supra seipsam, & supra propriam operationem reflecti, vt in sensibus est manifestum.

B (margin, beside "beat,partim non habeat")

Intellectus abstract⁹ ẽ. (margin)

Immortalitatis aïorũ collige rationes. (margin)

Nec

Nec dicam, quę è materia sunt, singulare quidem ipsum apprehendere, vniuersale autem non posse. Nec adducam ingenitum illum appetitum animi nostri ad altissimas causas, & ad diuina tum inquirenda, tum & fruenda: indicia quidem manifesta supra elementorum conditionē esse, quod tanta appetit, quasi propensione quadam in propriam patriam feratur. propter quod nec contemnendum est, quod physiologi dicunt, figuram soli homini fuisse erectam à Deo datam, quo perpetuo videret, et cognosceret patriam, atq; originem suam. Tacebo etiam signum illud, quod Plato solebat dicere indicium animum nostrum per se abstractum esse à corpore, quòd tum maxime lætatur, cum maxime separatur à sensibus, atque in se ipsum redit. Nec repetam, quæ Turrius tuus tam mira de somnijs retulit, de vaticinijs, & præsensionibus alijs: quæ quidem neq; à nobis inficianda sunt, neq; in casum, & fortunam referenda, sed in altiorem certe causam: quam si fuerimus recte cōtemplati, aperte quidem videbimus affinitatem quandam & cognationē habere cum diuinis animum nostrum. C

Aristo. sñia de aïæ sempiternitate ex primo libro de Aïa.

Quæ vero prædictis annectenda videntur, & nullo pacto prętereūda, duo sunt. Alterum est, quòd, si ostendero operationem quandam in homine esse, in qua nihil communicet corpus, sed propria animi sit, procul dubio confitendum erit naturam animi seiunctam per se, & abstractam esse à corpore. Alterum est, quòd, si & illud mōstrauero, omnia, quæ sub Luna sunt, corpora, & omnia quæ supra, gratia intellectus humani facta esse, & hunc esse illorum finem, neminem fore arbitror, qui opinari possit tot & tanta gratia rei vilis & caducæ facta esse, sed magis diuinum esse, quod illorum sit finis. Sed iam age istæc demonstremus. Primum autem non negare te existimo, si vlla erit animi operatio, in qua non communicet corpus, naturam animi per se abstractam esse à corpore. RH. Minime quidem negabo, quando & hoc philosophi omnes concedunt. Sed quænam erit illa animæ operatio, in qua non cōicet corpus? F. Illa ò Turri, de qua paulo ante dicebamus, vita spiritus, per quam homo renasci, & nouus fieri dicitur, quasi corporeum omne exuerit, ac totus spiritu quasi Deus, viuat. Vitam autem spiritus dico virtutes ipsas, non quidem illas, quas solemus nobis aut propter gloriam quandam, aut vtilitatem parare, satis quidem infirmas ac labiles, sed heroicas illas constantes & inconcussas, proprium virtutum finem habentes: per quas corpus hoc Deo mactantes, quasi extra corpus, cum illo viuimus, & semper sumus: cum illo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos non arbitramur, sed illi soli: nobis nihil tribuimus, sed omnia illi, & gloriæ eius: in paupertate diuites, in diuitijs pauperes, nobis in tormētis, & D

Vita spũs, & sanctoꝝ.

tis,&

A tis,& cruciatibus,& ignibus exultantes:propter ipſum rerum omnium ac vitæ etiam prodigi:nihil amantes,nihil odio habentes , niſi quod ipſe amarit,aut oderit:in ſimplicitate prudentes,iuſtitiam,pietatem,& veritatem colentes:ꝓpter quæ multi meruere ab hominibus ſancti,& diuini vocari , à Deo autem multipliciter donari , alij prophetandi gratia , alij morbos,& dęmones eijciendi,alij miracula etiam faciendi . Talis in primis fuit ſanctiſsimus ille,de quo à principio diximus , Dei filius : poſt ipſum,quicunque illum ſecuti , atque imitati potuere hanc vitam ſpiritus viuere,in qua caro,& corpus nullam Turri ſocietatem habent,immo naturam,& propenſionem prorſus contrariam . Reliquum eſſet alterum etiam illud, quod promiſimus , demonſtrare,omnia ſcilicet alia corpora propter humanum animum eſſe facta:ſed hoc ad poſtremum relinquemus,vbi de nobilitate animi noſtri diſſeremus. Atque hæc ſunt,quæ de animi noſtri æternitate dicenda pro tempore mihi viſa ſunt.Reliqua ſilẽtio inuolui miro,neſcio quo,deſiderio affectus audiendi illa,quæ tu vno in faſce collegiſſe dixiſti. Veruntamen,quoniam pugnandum nobis video , bene erit , vt per pueri noſtri muſicam aliquantiſper reaſſumamus vires,quo alacriores pugnam ſuſtineamus. Igitur,cytharam cum accepiſſet puer,ac ſuauiter tetigiſſet,mox in hunc modum cecinit.

PSICHE.

B Huc Amor ò dilecte,ades ò dilecte Cupido,
Formoſum tua te Pſiche formoſa requirit ,
Et poſcit te Dia Deum,puerumq; puella.
O tibi tam ſimilis ſi te peramatq;, cupitq;,
Non'ne & amabis Amor illam,cupiesq; Cupido?
Eſt eadem nobis patria:eſt cœleſtis origo
Ab Ioue:nos terris pariter,nos æthere in alto
Verſamur pariter,coniunctaq; munera obimus.
Ipſa bonum pulchrumq; modis in pectora miris
Inſinuo,tu corda feris,tu ſuggeris ignes,
Accendisq; ardore nouo:genus vnde animantum
Concipitur,creſcitq;, ſua& connubia iungit.
Me miſeram,quòd & ipſa meis in me artibus vſa
Ah nimium tenera,& pulchro nimis apta moueri ,
Vt te conſpexi,vt noui ,pulcherrime rerum,
Continuo facibusq; tuis,& amoris amore
Exarſi.iuuat hoc,paribus ſi & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas , atque in me lumina ſolue ,
Nempe & amabis Amor pulchram, cupiesq; Cupido.

Ipſa

Ipsa tibi tenuem,qua cingas tempora,vittam C
Intertexam auro,& molli bombyce laboro:
Pictus vbi Narcissus hiat,Meander oberrat.
Hîc ego te latas terras,atq; alta volatu
Nubila tranantem fingo,& maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentem,hominesq;, ferasq;,
Et pictas volucres,&,quæ nant æquore,monstra.
Dijs quoque nec parcis.curru rex Iuppiter aureo
Inuehitur,cinctus humeros & brachia ferro.
Quos inter tua Psiche etiam religata cathenis
It mœrens,sequiturq; tuos captiua triumphos.

Eorum argumentoꝝ solutio, per q̄ alicui videri posset nō esse aīos īmortales

Hæc cum cecinisset puer,nos rursus sermonem suscepimus. F. Iam ergo Turri tuum est ea proferre,quæ ad postremum vno in fasce reseruari dicta sunt.Ego enim iam explicaui ea,per quæ vnusquisq;,vt arbitror, bene instituti animi persuaderi posit diuinum immortalemq; esse intellectum in nobis.Superest nūc,vt & ad ea respondeamus,per quæ dissuaderi quis posit. RH. Hoc quidem superest,verum,quæ ipse adducam, Dijs testibus syluæ huius ita adducta esse volo,vt non ostendant,quemadmodum prædixi,quid animo ipse sentiam, sed vt à te ex umbra quadā educta animi nostri dignitatem valeant demonstrare. Quæ vero Fracastori negocium mihi hac in re faciunt,hæc ferè sunt.In primis enim, si D æternus ponatur intellectus in nobis,quærendum illud est, vtrum ille assistat nobis,quemadmodum nauta,vt aiunt,naui,an magis nostri sit ita pars,vt esse illud,quod quisque habet,ab illo detur. tu ergo quid horum putas? F. Nihil asseueremus Turri, sed more inquirentium ponamus vtrunq; seorsum,vt videamus,quid inde sequatur:quemadmodum sæpe est factum.Quare,si placet,ponamus primum asistere. RH. Placet quidem:sed illud primo sequetur,vt duo illa distincta sint,qđ asistit,& cui asistit,vt Socrates,&,qui Socrati asistit,intellectus. F. Omnino. RH. Socrates igitur,qua Socrates est,& esse suū per se habet, periturus'ne ipse est,an & ipse immortalis? F. Periturum arbitror. si enim sit æternus, rursus de intellectu eius proprio quærere habebimus,vtrum asistat, vel non. RH. Recte dicis.Si igitur periturus ipse est Socrates,in primis spes illa perijsse videtur,quam pauloante dicebas esse hominis finem.Si enim Socrates,qua Socrates est,interiturus ipse est,quid ad ipsum,quod intellectus,qui sibi asistebat sit saluus? quemadmodum ad nauim,quæ in ꝓfundum mergitur,nihil facit,quòd superstes sit nauta. F. Videtur.

Num intellectus coniungatˀ corpori,vt nauta naui, an sicut forma.

RH. Præterea asistens hic intellectus,aut ergo vnus in omnibus, & cōmunis,vt quidam è peripateticis tradunt,vel suus cuique est asistens intellectus.

A tellectus. Si igitur est vnus in omnibus, monstrum profecto maximum audire mihi videor, quod etiam absque necessitate inducatur. Quid.n. monstruosius dici pôt, q̃ intelligere me per aliquid, qđ non sit mei pars? de quo dici fortasse possit quomodo ipsum intelligat, quo autem pacto intellectionem suam mihi communicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci præterea absque necessitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit, quærere licet, vtrum eadem intelligat, quæ & intellectus ille assistens, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quæ nam ea sunt? Si enim dicis vniuersalia ea esse, hoc certe verum non est, quando satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse vniuersalia per nos facere absque vllo forinsecus assistente intellectu. Quare, quoniam & per hæc, & ꝑ alia monstrum hoc satis explosum fuit à Baldo, nunc quoque explodatur è Caphijs tuis, si placet. F. Placet quidem. RH. Si vero non vnus est & communis omnibus intellectus ille assistens, sed cuique assistens ponatur, easdem quidem & alias habet difficultates. Nam & hoc monstrũ est per hoc extrinsecum nos intelligere: tum & dicta prius fœlicitas perit. Porrò & intereuntibus in prælio decem millibus hominum quærere licet, quid de eorum intellectibus fiat, qui singulis assistebant, num ociẽtur, an alia expectent corpora, quibus denuo assistant, an aliud interea B agant: quæ certe adeo ridenda sunt, vt vix audiri possint. Quare partem hanc, quòd assistens vllo pacto sit intellectus in nobis, ponere nec possumus nec debemus. F. Ita quidem videtur. quare, quoniam nec ipse induci vnquam potui, vt monstra hæc reciperem, non magnopere curabo, vtrum positio defendi possit.

Ponamus igitur alteram partem, intellectum scilicet, quem immortalem statuimus, non assistere vllo pacto nobis, sed esse nostri partem, per quam vnusquisque id est, quod per se est. RH. Ponamus quidem. sed illud primum statuamus intellectum hunc substãtiam quandam esse, & non corpus, sed actum simplicem, seu mauis formam appellare. F. Ita quidem constituẽdum est. RH. Igitur & de hac substãtia primo quærendum videtur, vtrum diuisibilis per se sit, an indiuisibilis. dico autem diuisibile, quod partem habet extra partem, copulatas inuicem per communem terminum. Quid ergo dicendum tibi videtur? F. Quid prohibet vtrunque poni, vt consueuimus? quare primum ponamus esse diuisibilem, ne quicquam prætermittatur, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumen quoddam, illud quidem primo quæremus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maneat, an de subiecto in subiectum migret. Siquidẽ enim semper manet, & So-

Intellectus vnitur corpori, vt forma.

crates quidem,& Plato,& alij erunt æterni etiam ipsi. si vero de subiecto in subiectum migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma non video, quomodo moueatur non motis subiectis ipsis. corpus enim nõ est. Tum & illud est quęrere, quomodo se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, vtrum vt substantia eorum, an vt accidens. At substantia esse non potest, cum subiecta illa suas habeant formas. Sed nec accidens. quod enim per se substantia est, accidens in alio esse non potest. Atque hæc quidem è multis, quę adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendam positionem hanc. Quare ponamus alteram partem, substantiam scilicet, quam intellectum dicimus, esse formam indiuisibilem. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, quomodo ex ipsa, & materia, cui aduenit, vnum fieri possit: tum & vnum diuisibile. Nã materia, cui aduenit, vel diuisibilis est, vel etiam ipsa indiuisibilis. Si quidem diuisibilis dicatur, non video, quomodo ex vno indiuisibili, & alio diuisibili fieri vnum possit. Quod enim in alio recipitur, recipi quidem oportet secundum naturam, & conditionem recipiẽtis: & quod est actu, proportionem habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullã habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationẽ, nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes nõ habet. Neque vnum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis. Si vero etiam materia indiuisibilis statuatur, minus uideo, quomodo ex duobus indiuisibilibus vnum diuisibile fiat, vt Socrates. Deinde & illud est quærere, vtrum forma hæc indiuisibilis recipiatur mediante quantitate. per partes igitur recipietur. si vero non mediante quantitate recipitur, mirũ certe videtur, quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autem, si indiuisibilis sit hæc forma, erit etiam incorporea. ex quo sequitur, quòd modis omnibus sit immobilis. Dico autem modis omnibus, quod nec per se, nec ꝑ accidens mobilis erit. per se mouentur corpora, per accidens autem, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, vt qualitates. hęc autem forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbiũ formæ nullo pacto mouentur in suis orbibus nec per se, nec per accidẽs, ita nec anima hæc vllo pacto moueri poterit. Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi enim non potest immobilis existẽs. minus autem potest remanere. Quæ dubitatio maior etiamnum est mortuo Socrate. Si enim remanet, non video, quid agat: si inde mouetur, nõ video, quomodo. Indiuisibile enim, si moueri debet, oportet per indiuisibilia moueri, & transire. hæc autem infinita sunt. Difficile præterea est, aut impossibile imaginari, quod nam esse habere possit hæc forma indiuisibilis in corpore. Si enim in qualibet parte est, & in pedibus, & manibus,

Intellectus est indiuisibilis.

A bus,mirum profectò est non intelligere & illa. Aut, si pars aliqua magis intelligit propter dispositionem meliorem, vtrum ergo & huius partes omnes intelligant, & harum partes? aut, si nulla demonstrabilis est,quæ per se intelligat,mira res videtur totum aliquod intelligere, vt Socratem,cuius pars demonstrabilis nulla intelligat.aut, si aliqua intelligit,cum illa extēta sit,& quantitatis particeps,vtiq; & forma ea talis erit. Hæc ergo Fracastori sequi videntur, si ponamus indiuisibilem formam esse animam,& incorpoream.At vero,si & incorruptibilem ponamus, sequitur quidem,vt nec generabilis sit.si enim sit generabilis,corruptibilis etiam erit.quòd si non generantur animæ,æternæ autem sunt, necesse erit nobis certum & definitum numerum earum statuere,quæ perpetuo quodam circulo abeant è corporibus,& rursus in illa redeant.Dicemus'ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucem ad noua corpora,vt fabulantur Poetæ,an brutorum animaliū corpora subire,& statuto tēpore in hominem redire,& modo Gallum,modo Megillum fieri? Quæ omnia vt etiam demus,assistere nobis animas fatendum erit,quod supra improbatum à nobis fuit.Ad hęc ergo respondere si primum placet,ego mox & alia adducam,quæ non minores difficultates apportent. F. Immo Turri totum fascem dissolue, & omnia explica, dum concitatus videris.Ego enim curabo, vt nihil de memo-

B ria decidat mihi. RH. Pergam igitur,& alia in medium adducam,quę materialem ostendant eam formam,quæ in nobis intelligit.è quibus primum & maximum argumentum est,quòd enasci illā per materiales dispositiones manifestum est,per illas conseruari,per illas demum immutatas interire.indicia hæc sunt à materia dependere illam, & cognatam habere naturā cum alijs.Tu præterea assumebas. Si anima propriam habet operationem,cum qua non communicet corpus,abstracta est per naturam à corpore.Ego vero oppositum nunc assumam. Si anima nullam habet propriam operationem,cum qua non communicet corpus,abstracta per naturam esse non potest.Atqui nullam talem habet operationē, si vera sunt,quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactissime disputauit.Quippe cum non solum operationes sensuum,& phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cum corpore ipso fiant,& in ipso sedē habeant.Intellectio siquidem ipsa per species fit.species autem in spiritibus,vel ipso in cerebro,aut eius membrana recipi constat, & ex ijs omnis cognitio fit.Habitus porrò in memoria locari manifestū est. memoria vero per cerebri dispositiones & conseruatur,& augetur, & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale,non quà repræsentat,sed quà existit,eadem species est,quæ & in sensu fuit,vt & concessum,& receptum fuit.

Rō suadēs mortalitatē aīæ ab ipsa proprii operis carētia.

Quare operationem omnem animæ communem esse cum corpore satis perspicuum videtur. Quod & definitio quoque animæ apertissime monstrat. siquidem est actus corporis physici, organici, viuentis. Oportet ergo, vt & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem assignatę definitionis non habebit. Quinimmo & operatio illa Turri, quã tantum animæ propriam faciebas, quæ vita spiritus appellatur, non sine socio corpore fieri uidetur: tum quia non dicimus animam iustam, aut prudentem & fortem, sed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa nõ aliud tandem est, quàm virtutes ipsæ, quas exercemus. Virtus autem per assuefactionem, & opinionem fit. vtraque autem cum corpore, & in corpore fit. Porrò, quas heroicas appellabas virtutes, & solum sanctis viris attribuebas, passim fieri & ab alijs manifestum est. quandoquidem, cum virtutes faciant opinio & vsus, multi quidem opinionibus etiam falsis decepti, & melancholijs, iustissimi, & continentissimi visi sunt: alij ita longo tempore persuasi, quod leges ostendunt etiam barbarorũ. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnẽdæ mortis exempla, vt de Calano, & alijs, qui aut glorię spe, aut immortalitatis, constructis pyris se se proiecerunt in ignes. vnde & illud. C

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. D

Qua de re, & alia multa exempla proferre possem. Sed redeo ad fascem meum dubitatorũ, quę multa adhuc supersunt, nisi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc est, quod interponam, sed ꝓsequere. RH. Prosequar igitur, atque illud statuam tecum. Si intellectus phantasia quædam est, aut non sine phantasia, vt Aristoteles ait, immaterialis esse non potest. Nam & phantasia materialis est forma, & si quid eodem modo recipit, quo ipsa: quod certe intellectus facere videtur. eadem enim recipit, quæ prius phantasia receperat, et eodem modo, hoc est, vt singularia: circa quæ mox negociatus abstrahere dicitur vniuersale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu quid de sensitiuo fiat, quid de phantastico, nunquid remaneant hæc, an corrumpantur. Nam, si remanent, substantia esse non potest intellectus, nisi forte assistens, quoniam aduenit subiecto iam actu constituto. At, si corrumpi dicantur, quærimus, à quo & quando corrumpuntur: tum & quomodo, si corrupta sunt, fiat Socrates sensitiuus, & phantasticus. dari enim hæc ab intellectu non possunt, si ĩmaterialis est, nec à formis, quæ corruptę sunt. Illud præterea dubitationem vel maximam facit, quòd videmus intellectum induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elemẽtorum.

Alia rõ apparẽs ad animi mortalitatẽ astruẽdam.

A torum. Quærimus ergo, vtrum illi gradui, illi temperiei correſpondeat ſua forma, quæ in ſinu, & potentia elementorum conſiſtat, an non. Siquidem ſua correſpondet forma elementaris, illi autem ſuperueniat intellectus, vtiq; is aut ſubſtantia nõ erit, aut aſsiſtet tantum. Si vero illi gradui, illi temperiei nulla correſpondeat elementaris forma, nunquid ergo hoc erit, quia in tota potentia & natura materiæ, & elementorum repugnat eſſe formam eiuſmodi? an non repugnat quidem, ſed ſuſpenditur à Deo? Repugnare autem naturæ materiæ & elementorum induci formam, cuius diſpoſitiones iam ſint inductæ, abſurdum certe videtur: magis vero, ſi dicamus ſuſpendi à Deo formam genere, & natura conueniẽtem cum diſpoſitionibus, vt inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiam quidem habeant diſpoſitiones præparãtes ad formam. Quare, cum videamus in alijs omnibus eiuſdem eſſe naturę diſpoſitiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile ſatis videtur & intellectum eiuſmodi etiam eſſe. Poſtremo & illud quærẽdum arbitror, quoniam in nobis anima per ſpecies rerum intelligit, vtrum ſecundum ſe alium habeat intelligendi modum, dum in nobis eſt, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per eſſentiã, qui proprius eſt abſtractorum, mirum profecto eſt, quòd intelligens per eſſentiam ſuam anima, & futura etiam & imminentia pericula nobis non B prouideat, nec indicet illa nobis. non enim videtur eſſe, quod prohibeat. Si vero hunc ſolum modum intelligendi habet, qui per ſpecies fit, mirũ primo videtur abſtractam ſubſtantiam non intelligere niſi per ſpecies rerum. Deinde ſeparata à corpore quomodo intelligit, & reminiſcitur? ſpecies enim non reſeruantur, & non mouent niſi compoſitum corpus. Atque hæc Fracaſtori ſunt ea dubia, quæ ad poſtremum reſeruare cõſtitui. tuum erit ea diſſoluere, ac pro virili eniti, vt ijs diſcuſsis illuſtratisq; poſſimus nobis, & animo noſtro congratulari. F. Enitar quidem Turri. & niſi me fugiet veritas, ita etiam me facturum ſpero, vt animus noſter de ſe ipſo pie recteq; audiat, ac gratuletur ſibi.

In primis autem, vt diximus, ad eas animas ſpectare oportet, quæ orbes cœleſtes mouent, ijsq; eſſe illud dent, quod quilibet eorum habet. Ita enim multi philoſophorum putant, nec adeo mirantur, quomodo in ijs vnum fiat, quemadmodum video te nunc mirari, quo pacto ex indiuiſibili anima, & materia vnum fieri poſsit. Quod autem in primis quærebas, vtrum materia, cui forma hæc aduenit, diuiſibilis ſit, an etiã ipſa indiuiſibilis, dico eſſe, qui putent materiam ipſam per ſe indiuiſibilem eſſe, fieri autem diuiſibilem per coęternam ſibi quantitatem, quam interminatam vocant. quòd quidem ſatis durum videtur mihi. Quod enim per ſe indiuiſibile

Prima qõ. Nũ materia, cui aduenit forma ſit indiuiſibilis, vt diuiſibilis.

se indiuisibile est,per nullum superadueniens accidens diuisibile fieri posse videtur. Quare arbitror ipse diuisibilem per se esse materiam, vt pote continuum quoddam. continuitas autem nihil aliud est,nisi modus quidam essendi:quam si volumus quantitatem interminatam vocare,nihil quidem prohibet,dummodo accidens nullum intelligamus, sed modũ essendi tantum,qui idem est cum re. Quare ponemus materiã,cui aduenit,intellectus indiuisibilis forma,diuisibilem ipsam esse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dicitur aduenire. At tu dubitabas, quomodo vnum fieri posset ex indiuisibili actu,& diuisibili materia. Ad quod nos dicimus vnum fieri,multipliciter dici, sicut & totum. Est enim totum & vnum,quod per accidens tale dicitur:est & totum, quod integrale & continuum vocatur: est etiam totum & vnum, quod essentiale appellatur.ad hoc igitur totum & vnum essentiale cõstituendum non aliud certe requiritur,nisi quòd hoc quidem sit actus,illud potentia. ex ijs enim vnum in essentia fit,siue actus sit diuisibilis,siue indiuisibilis. Ego autem hoc valde animaduertendum assero,tum maxime et proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est,& totus in qualibet parte: quòd plane accidit,cum actus indiuisibilis est. sic enim & totus in toto est,& totus in qualibet parte. quare maxime vnum fit ex intelligentia,& orbe: & ex anima intellectiua,& corpore suo. In alijs autem,quæ vnum faciunt per continuationem,non vere vnum fit,quia totum nõ est in toto,& in qualibet parte. quapropter diuisibiles formæ non proprie vnum faciunt cũ materia sua,quia non totus actus est in tota materia,& in qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes,si anima indiuisibilis sit,quomodo vnũ fiat cum materia diuisibili. Siquidem maxime vnum fit, & vnio illa maior est,quàm esse possit. Quod vero dicebas,recipi omne secundum naturam & conditionem recipientis,verum est in ijs,in quibus proprie receptio fit. hic autem nõ proprie fit receptio,sed vnio magis, in qua & analogia sua est,quantũ ad essentiam cõstituendã, tametsi non sit analogia in modo receptiõis. Cum vero quęrebas,vtrum intellectus adueniat materiæ mediãte quantitate,an non,dico,si tu intelligas mediante quantitate,vt disponente ad receptionem,sic quidẽ non aduenit mediante quantitate. hoc enim est formarum materialium,quæ per partes recipi debẽt. Si vero intelligas mediante quantitate,id est post ipsam,sic quidem dico aduenire intellectum mediante quantitate. aduenit enim post ipsam. & non solum post quantitatem materiæ,sed post quantitatem elementorum. ac sic fit Socrates & Plato diuisibiles,quorum diuisibilitas ex parte materiæ & elementorum est, essentia vero actu indiuisibili: quæ maxime vna est propterea, quòd totum est in toto, & totum in qualibet parte.

Secũda qõ. Qũo ex materia, & forma: aïa, & corpore vnum fiat.

Recipit̃ oẽ sm naturã recipiẽtis, si fiat receptio,nõ aũt si fiat vnio.

Tertia qõ. Num intellectus recipiat̃ in materia aliqua quantitate affecta.

A parte. Ad id vero, quod assumebas, si indiuisibilis, & incorporea est anima, erit omnino immobilis, hoc est per se, & per accidens, dicimus minime sequi. quando & incorporea esse potest, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea sunt, quæ inhærẽtia subiectis, vt qualitates, mouentur ad motum eorum: quod quidem non recte assumitur. Non enim solum hæc mouentur per accidens, sed & alia, vt quæ ad motum producentis mouentur, & quæ ad trahentis motum. Lumen quippe in aere mouetur non per aeris tractum, sed per motum producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motum subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habẽt, sed mouetur à trahente. Si vero quæras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenæ, quam Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm aut anima mũdi, de qua diximus, aut Fatum, aut Dei nutus & voluntas, quæ totũ per vniuersum permeat, & cuncta mouet, & alligat: mouet autem, & trahit ꝑ fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur non ab eo, sed cum eo, quò expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, quæ illam mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti.

Quarta. q. Nũ aĩa sit ĩmobilis, et qũomoueatur.

Quo autem pacto moueatur ipsa, & loca mutet inuisibilis existẽs, difficile tibi videtur imaginari: & difficile est propter modum cognoscendi nostrum. quia cognitio omnis nostra per species rerum fit, species autem à corporibus emanant, quæ magnitudinem habent, & finita certis claudũtur terminis. Quam ob rem, quæ corpora non sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solũ per species alienas, & aut per similitudinem quorundam, aut per quorundã negationem. sic & Deũ, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus attingere valemus. Motum enim non cognoscimus nisi per mutationem locorũ, quam faciunt corpora, quę in ijs mouẽtur. Abstractorum vero motum, & eorum, quæ magnitudinem non habent, cognoscere quidem non possumus nisi per similitudinem quandam eorũ, quæ loca mutant. Nam, sicuti hæc, quæ loca mutant, & proprie mouentur, præsentia sunt modo huic, modo illi loco: & modo in hoc operãtur, modo in illo, ita & abstracta, & ĩdiuisibilia modo præsentia sunt in vno, modo in alio loco non per loci circumscriptionem, sed per operationẽ. Igitur, sicut difficile est imaginari ipsa incorporea, ita & eorum motum imaginari difficile est. Nec oportet eorum motum mensurare per spatia correspondentia rei motæ. hoc enim est corporum, non eorum, quæ magnitudine carent, mouentur tamen suo modo, & loca per præsentiã, &

Perdifficile ẽ animæ motum ꝑcipere.

B

operationem mutant propter eandem causam. Difficile etiamnum est C imaginatione comprehendere, quod esse anima in corporibus habeat: p similitudinem tñ aliorum cōprehendimus, quæ esse dant. Verum differt animę esse ab alijs, quia ipsa tota in toto est, & tota in qualibet parte. quare & in pedibus, & manibus eadem est forma, quæ & in intellectiua particula: non operatur tamen in omnibus partibus, quando aliud est essentia, aliud operari. Ad essentiam enim non aliud requiritur, nisi vnio formæ: ad operationem vero requiritur organum, & dispositio, quæ nō est vbiq;, sed in certa solum parte, quæ primo intelligit, & eius pars omnis, per quam & totum denominatur intelligens: sicut & sentiens dicitur, quanquam pars omnis non sentiat. Nec inconuenit pro operatione obeunda indigere corpore animam, materialem tamen non esse, quando secundum se aliam habet operationem, quæ non indiget corpore.

Quinta. q. Num, si aīa sit incorruptibilis, in generabilē illā esse oporteat, & quomodo.

Ad hæc autem & alias dubitationes apponebas, illud statuēs, si incorruptibilis est anima, etiam ingenerabilis est. recte quidem, si intelligas eodem modo esse ingenerabilem, quo incorruptibilis est per actionem qualitatum contrariarum, eodem modo & ingenerabilis est. Neque enim generatur per hāc actionem, sed per longe nobiliorem, et per principiū, quod supra qualitates se habet: siue illud sit Sol, siue idea aliqua, siue ipse magis, qui finis hominis noscens Deus ea ordinat, & præstat, quæ ad eū finem faciunt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas pro D creare, fuere philosophi, & quidem magni, qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere, sed & omnem mixtorum formam. Generabilis ergo est hoc pacto anima, & hoc pacto etiam incorruptibilis, si (vt inquit Plato) placeat authori illius. Ac sic quidem euitamus certum illū numerum animarum, ac ridiculum earum ingressum, & regressum circularem in noua corpora. Si vero durum cuipiam videatur à Deo creari

Aīas à deo creari cōueniens, ac decens est.

animas, sciat ille & conueniens hoc Deo esse, & decens. Conueniens quidem, quia illius bonitati conueniētissimum est perpetuo aliquid nouum in vniuerso producere, quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cum supra naturam sit semper, etiam ostēdat se supra naturam esse: tum & gratiam illam monstret atque expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuam tollere non est difficile, qua dicebas ad animæ generationem, & conseruationem requiri dispositiones, & conditiones materiæ: quibus sublatis interire hominem. Nos enim dicimus duplex esse habere animam: vnum simpliciter & secundum se: alterum in hoc, id est, in corpore. Quātum igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione materię: quippe quę & sine corpore esse, & absq; eo etiam fieri possit.

Quantum

A Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil inconuenit, si dispo sitiones quasdam corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuum dubium cessat, cum dicebas nullam propriam habere operationem animã, in qua nõ communicet corpus. siquidem secundum esse simpliciter suũ, quo esse sine corpore potest, intellectionem longe perfectiorem habet. Quod si & esse quoq; illud cõsideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nonnullas inueniemus, quarum natura nullam habet cum corpore cognationem. quippe cum earum tum finis, tum & efficiens, tum & effectus supra corpus sit. Siquidem eius vitę, quæ vita spiritus dicitur, finis est Dei maximi fruitio. Illa etiam fieri perfecta non potest, nisi ipso mediante & coadiuuante. Porrò effectus, qui ab illa fiunt nihil corporeum sapiunt: vt prophetiæ, miracula, & præsensiones aliæ. adde, quòd & ad eandem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter quæ dicere constanter possumus hanc vitam propriam animæ esse, & nihil in illa corpus cõmunicare. Quòd vero virtutes quædam magnæ videantur fieri à quibusdam, qui vel melancholijs decepti sunt, vel specie gloriæ cõcitati, vel alijs de causis, neq; ipse negarim. Sed illæ virtutes non sunt, sed vitia potius, & errores, quarum nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiunt, diuinum quicquam sapiunt, quemadmodum illæ, quæ à sanctis viris profi

Aię quoddã propriũ opus eẽ cui non cõicet corpus necessariũ ẽ.

B ciscuntur. Porrò neque illud tacebo, quod multæ intellectiones, tametsi quantum ad receptionem simplicium corpore indigeant socio, tamen quantum ad compositionem extremorum supra corpus sunt, & diuinũ quiddam habent: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putandum est esse animam per se, & signa eius diuinitatis etiam in corpore dare. Per hæc & illud infringitur, quod tu assumebas. Si intellectus phãtasia quædam est, aut non sine phantasia, abstractus esse non potest. Fatemur enim & nos intelligere animum hic per receptionem phãtasmatũ, & quantum ad hanc operationem vti socio corpore, secundum se tamẽ abstractum esse, & corpore nullo pacto indigere. Nunc ad alia transeamus. nam cum quærebas, in intellectus aduentu quid de sensitiuo, quid de phãtastico fiat, Ego quidem corrũpi hæc dico eo in momento, quo aduenit intellectus, sicut & vegetatiuum corrumpitur adueniente sensitiuo. Corrumpitur, dico, quãtum ad vltimam formam, quæ tunc inerat, & vegetatiuum includebat: non corrumpitur autem secundum genus, quoniam potentia inferioris semper remanet in perfectiori, quod fit. Intellectu igitur adueniente prior forma, quæ sensitiuum, & phantasticum includebat, corrumpitur, remanente tamen sensitiui potentia, & phantastici. At tu hic acrius instabas, & rem vrgebas. nõ enim videtur, quomo-

Sexta qõ. Nũ intellectus sit phãtasia, vel nõ sine phantasia.

Septima. q. Num in aduentu intellectus ĩ corpus corrũpantur formæ omnes pcedentes.

do remanere poſsint virtutes ſenſitiui,& phātaſtici,cum materiales ſint. nam à quo dari poſſunt? non quidem ab intellectu,qui immaterialis po nitur:non à forma materiali,quæ iam corrupta eſt. Ad quod nos dicimus ſenſitiui virtutes partim remanere poſſe in elementis, quæ ad perfe ctiorem gradum reducta poſſunt vim ſenſitiuam præbere,quanquā corrupta ſit præcedens vltima forma.remanet enim forma,& mixtio generica.partim dari poſſe ab anima nuper inducta,quanquam per ſe immaterialis ſit.poteſt enim recipere ſpeciem,in quantum ſpeciem, & iudicare.quare & ſenſitiui ſpeciem poteſt apprehendere. eadem enim anima eſt,quæ & ſentit,& imaginatur,& intelligit. C

Octaua. q. Num gradus vltimi īſtātis, quo intellect⁹ in ducitur in corp⁹, diſtiguat' ab ipſo ītellectu an corrum pat',& qūo.

His autem Dęmon tuus non cōtentus aliam obiecit difficultatem ſuper gradu illo vltimo,qui pro intellectu inducēdo diſpoſitio eſt:ac quærit,nunquid gradui illi,ſit forma vlla in tota natura,in toto elemētorum complexu,quæ correſpōdeat,& rationem proportionemq; habeat. Cui dicimus non eſſe formam vllam in tota materia,quæ illi reſpondeat gradui.Si enim vlla eſſet,illi quidem ſi ſuperueniret intellectus, aut accidēs quoddam illius eſſet,aut aſsiſteret tantum.At tu quærebas. ſi nulla gradui illi correſponderet forma è tota materia,nunquid repugnat naturæ elementorum habere formam diſpoſitioni ſuæ reſpondentem, an ſuſpē ditur à Deo forma eiuſmodi? Ad quod dicimus non ſuſpendi à Deo for mam illam.ſic enim perpetuo fruſtrata eſſet potentia aliqua, ſed magis eſſe non poſſe in ſinu materiæ & potentia elementorum formam, quæ correſpondeat: diſpoſitiones autem illas inductas eſſe, & ordinari in for mam alieni generis,& nobilioris.quod nec mirum videri debet, ſi eorū reminiſcaris,quæ à Turrio fratre dicta ſunt in receſsibus Baldi de ingenio brutorum,& ſpiritu genitiuo.Quippe ſpiritus is, qui genitiuus voca tur,duas habet rationes.vnam quidem,quatenus particularis quædā natura vna eſt,quæ per ſe non aliud intendit, quàm calefacere, miſcere, attrahere,& expellere ſic,& ſic.Quòd ſi formam ſimul animatam, & tam artificioſam conficit,vt dentem,oculum,& alia,hęc quidem per accidēs quodam modo facit.Aliam porrò rationem habet,quatenus pars eſt totius vniuerſalis naturæ, in qua Deus anima eſt, & principium omnium & fines noſcit.ac ſic quidem idem ille ſpiritus per ſe intēdit dentem, ocu lum,& alia,in quæ ordinatur.ita & in propoſito noſtro ſe habet. Gradus enim ille,qui pro intellectu diſpoſitio eſt,ſi conſideretur, vt particularis forma & natura vna,per ſe quidem non intendit formam immaterialē, ſed ſolum talem & tantum calorem inducere,ita & ita miſcere, & ſimilia.Idem ille ſi conſideretur,vt pars totius naturæ,quę à Deo diſponitur, & ordinatur,ſic quidem ille in intellectum refertur,& ordinatur in for D

mam

A mam superioris generis: quam educere materiale nullum potest, sed aut idea sua, aut Deus. At Deus certe magis, è cuius esse & potentia prodit omne, quod est, quiq; à principio (vt diximus) ad id hominē fecit, vt tandem beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione. quod non aliter contingere poterat, quàm intellectum hominis immortalem & æternum constituendo.

Quod vero postremo quærebas, vtrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerum, dicendum arbitror coniunctam corpori animā non habere aliā per se cognitionem, quàm per species. quanq̄ sint, qui aliter putēt, separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eam gratiam, qua Deum cognoscere posse datum est ipsi. in quo omnia, quæ ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia ēt viuenti Dei maximi filio concessa fuit. Verū de his ad plenum loqui posse non est cuiusq;, sed eorū tantū, qui ea donari gratia, quā dicimus, digni habiti sunt. Atque hæc sunt amice Turri, per quæ satisfactum arbitror fuisse toti tuo fasci dubitationū, si postremo & illud ostenderimus, omnia, quæ in vniuerso hoc sunt sub Luna & supra, corpora ꝓpter intellectum facta fuisse. Verum, si placet, hoc ad meridianas horas remittemus. multum enim hactenus locuti sumus, &, quod dicendum superest, suum ēt tēpus exposcit. Si igitur & tu & alij his, quæ dicta sunt, acquiescitis, ego Deo optimo gratias agam, & animo nostro vobiscum, & nobis ipsis, & humano generi gratulabor. RH. Acquiescere quidem & æquum est, & debemus. atque huic diei maxime me debere fatebor, quæ mei ipsius me & maxime cognoscentem, & maxime amātem fecit. Omnia vero bene peracta videbuntur, si et hoc postremo discutias. Quoniam enim dictum est animas nostras à Deo maximo procreari, videtur quidem sequi, vt omnes illæ æquè perfectæ sint, vtpote ab eodem authore perfectissimo factæ. Nunquid igitur omnes tandem beati erimus in Deo ipso? F. Extra promissa me rapis Turri. neq; enim istuc venimus, vt hæc perquireremus, quæ magis ad sanctos viros pertinere videntur. Si tamen placet, vt referam & ipse quædam, quæ ab ipsis audiui, equidem neque hunc laborem effugiam. RH. Placet quidem: vt pro omnibus dicam. F. Certissimū quidem est, quòd absq; diuinæ gratiæ auxilio nemini ad fœlicitatem patet accessus. Hoc igitur sicuti liberalissime Deus optimus præparat atque largitur, ita non nulli hoc ipsum neglexerunt, qui peruersa voluntatis desideria, & corruptæ impulsus naturæ varios secuti, longe prolapsi sunt, & diuersimode peccauere. propter quod longe à Deo constituti vitam infœlicem cum ijs infœlicibus angelis degunt, quos dæmones appellamus. Quare pœna non parua ijs est, non ęqualiter

Nona, qō. Num aīæ sit alius ītelligendi modus ab eo, quo ꝑ rerū simulachra & spēs intelligit.

B

Decima.q. Nunquid aīæ oīum à Deo createę æternā asse quātur fœlicitatem.

autem omnibus data. Siquidem alij maiori, alij minori torquentur. maiori quidem, qui plus ſcelerum, virtutum autem minus commiſere: minori vero, qui vitia quidem minora, virtutes autem maiores complexi ſunt. Qui vero à Deo electi fuere, eiusq; gratiam non ſpreuerunt, & Deũ ipſum, quantum ſatis eſt creaturæ pro conſequenda beatitudine, cognouere, & pie ſanćteq; coluere, ac vitam illam exegere, ſine qua Deo placere nulli eſt datum, ijs ergo pientiſsimus pater non deeſt tum ad finem conſequẽdum, qui fruitio ipſius eſt, tum ad ea, quæ ſunt ad finem, vt media. Hæc autem ſunt virtutes, non quæcunque, & quas parare nobis nos per naturam poſſumus, ſed longe præſtantiores. Iis enim ornatum eſſe vnumquenque oportet, qui cum Deo viuere, atque ipſo frui debet. Atq; ita de electis exiſtimare debemus, de quorum numero vnuſquiſque non ſolum optare, vt ſit, ſed ſperare poteſt, & debet: ſcire autem, & certũ habere nemini hac in vita datũ eſt, niſi cui forte Deus ipſe manifeſtare voluerit. Sed nos iã multa diximus. imponẽdus eſt tandẽ finis, ac reliqua in meridiẽ remittemus. Placuit omnibus ita agendum fore, ac ſurreximus. C

De omniũ rerũ à primo principio naturali ꝓductione, origine, numero, & ꝑfectione.

SOL cum ad cœli medium aſcendiſſet, nos ad conſtitutum caſtanetum rediuimus. vbi placidiſsimam vmbrã nacti, quæ in ſeptentrionẽ protendebatur, in corona omnes conſedimus. atq; ego, cuius alij orationem expectabant, ſic ſermonem ſuſcepi. Nunc ò magni amici, quod poſtremum ſupereſt, & promiſimus, dignitatem excellentiamq; animi noſtri demonſtrare, quoad dabitur, enitemur. quod certe recte fiet, ſi nobilitatem præſtantiamq; corporis, in quo ille ſedem domiciliumq; poſsidet, oſtenderimus, cuius gratia reliqua alia, quæ hic ſunt, corpora à Deo maximo facta, & ordinata fuere. Quod magnum indicium eſſe poteſt animum noſtrum præſtantiorem quidem eſſe, quàm fragilia illa, quę ab elementis ortum habent. Oſtenſuri autem ordinem, & rationem eorũ, quæ ſub Luna facta à Deo fuere, à primis & imperfectioribus incipiemus, quę contrario modo ſe habent ac incorporea. Hæc enim quanto ſimpliciora ſunt, tanto perfectiora redduntur: illa vero quanto magis compoſita. D

Igitur vniuerſum hoc, quem mundum dicimus, cum eſſet Deus maximus conditurus, oculos primum in medium iecit, punctumq; illic ſignauit, vbi centrum totius futurum eſſet: tum ab eo puncto lineam rectam ducens in immenſum valde protraxit, punctoq; alio terminauit: à quo rurſus & aliam lineam ducens, vndiq; à centro æquè diſtantem circulum maximum deſcripſit, in quo ſpatium omne vniuerſi concluderetur. Hoc cum ſtatuiſſet, priorem rectam lineam, & ſpatium totũ in duas

regiones

A regiones discreuit: quarũ superior longe maior altera esset, excessus vero illius homini non esset notus, in quo cœlestia locum erant habitura: atq; in illa orbes 75 designauit, quorum 8 tantum sensu perceptibiles fuere, reliqui vero intellectione magis, quam sensu, noti. Regio vero alia minor, & mensurabilis etiam homini, data ijs corporibus fuit, quę mutationem omnem essent suscepturæ: quando superiora non nisi eam mutationem, quæ secundum locum fit, erant subitura. Inferioris igitur regionis spatium totum Deus optimus substantia quadam repleuit, quæ propter imperfectionem vix entis nomen recipiebat. Cæterum neq; formam vllam, neq; figuram, neq; colorem, nec motum, neq; vllam actionem habebat, sed tantum pati ab alio poterat, & formari, & figurari, & colorari, & moueri, & breuiter omnia fieri, quæ esse dicuntur. Per se autem nihili habebat, nisi quòd continuum quiddam erat, quòd totum id spatiũ replebat. quam alij matrem omnium, alij chaos, alij materiam appellauere. Informe igitur corpus hoc cum fecisset, spatium totum, in quo erat, in duas regiones secauit, quarum superior decuplo maior erat inferiore: atq; in his duo prima pulchra, & formata collocauit. in superiori quidẽ innominatum illud, quod nos per consuetudinem calorem appellauimus, in inferiori autem, quod algorem: seu frigus nominare solemus. Atque hæc duo cum informi illo corpore commiscens duo prima entia
B conflauit, quæ iam & formata erant, & cerni poterant, & se mouere, atq; agitare. Vix autem orta hæc fuerant, cum & amor proprius congenitus in ipsis fuit. Nam & partem materiæ, quam nacta erant, tueri, & terminos constituere cæpere: tum & cupiditate sese propagandi atque extendendi agi, iamq; & vicini ac fratris sedes, & partes aggredi. Dederat autẽ Deus vtrique non solum desiderium sese propagandi per similis generationem, sed & virtutem, ac potentiam agendi, sensimque corrumpendi vicini partem, quam tangebant. Ad quam inimicitiam Deus animaduertens, id cauit, ne sese penitus interimere possent, possent aũt gradibus quibusdam misceri. Hoc enim maxime conducebat ad generationes perfectiores mixtorum. Quapropter actiones eorum æquauit, fecitq;, vt, quanto alterum agendi potentia alterum superaret, tanto patiendi, & resistendi debilitate ab alio vinceretur. Igitur, cum mutuo vtrunque sese propagaret in partes alterius, misceri inuicem cępere, &, in qua materiæ parte erat frigiditas summa, corrupto gradu vno cępit illic esse & gradus vnus caliditatis: qui nec repelli, aut extingui poterat ab alijs gradibus frigiditatis, quoniam, qui erant in eadem materia, non poterant sese propagare, cum iam essent, nec in potestate essent quicquam gignendi, quod erat, sed id tantum, quod non erat. Sed neque gradus, qui erant in vicina materia,

teria,poterant gradum illum caliditatis destruere,quanquam essent vt 8, C
& summi.quoniam gradus septem nihil poterant in ipsum agere, ob id, quod diximus iam esse in materia eadem. Quare relinquebatur gradus solum vnus,qui agere posset:at illo potentior tota caliditas vicini tangentis erat,quæ secundum gradus omnes actionem habebat in frigiditatem inducere. Idem & econtra eueniebat in gradu frigiditatis primo in caliditatem introducto,qui pariter repelli non poterat propter easdem causas.Quare vtrobique actio continenter procedebat, donec vterq; vel ad æquales gradus peruenissent, vel alter alterum superaret. Quare ex hac prima miscella coniugationes tres factæ sunt.vna,in qua vtrinque pares facti essent gradus:vna,in qua calor superaret:vna,in qua frigus.Erat autem commixtio hæc vtilitatis non paruę ad ea mixta producenda,quę perfectiora futura erant.Quoniam enim calor raritatem sibi summã exposcebat,frigus vero summam densitatem,propter quæ neutrum poterat nec videri,nec audiri,nec odorari,nec in summa quicquam bene obire,fiebat quidem,vt ex admixtione contrarij & raritas & densitas temperarentur.Ita igitur se habentibus duobus primis cõtrarijs & alia duo cõtraria fecit sapientissimus Deus,quorum alterum siccitatem, alterũ humiditatem vocauimus. quę inter se quidem contraria erant,& se se destruebant,& propagabant:cum alijs vero duobus nullam habebant inimicitiã.Miscuit igitur & hæc Deus cũ prioribus alijs, & siccitatis partẽ D
cum calore iunxit,partẽ cum frigore.similiter et de humido fecit,verum humidum nõ separauit, sed in medio collocauit ita,vt partim calori,partim frigori admisceretur.siccitatẽ vero diuisit,& partẽ vnam dedit calori,aliã frigori ita, vt quatuor fierent coniugationes.vna & suprema, quæ calida erat,& sicca: alia consequens,quæ calida erat & humida : tertia vero,quæ erat humida & frigida: quarta vero & ima, q̃ erat frigida & sicca:quæ magno quidem nexu totam illam regionem cõiungebat. Quod igitur calidum & siccum fuit,nos appellauimus ignem : quod vero calidum,& humidum,aerem:quod humidum & frigidum,aquam:quod vero frigidum & siccum,terram: quæ mox & elementa mixtorum omniũ sunt vocitata.Præbebant autem duo hæc contraria noua magnam futuris mixtis vtilitatem.Nam,quod humidum erat,bene miscibile, & bene diuisibile,beneq; figurabile etiam erat, tum & bene continuabile cum alijs.Siccum vero propriam consistentiam dabat,& figuras seruabat. Ex his ergo cum prima quatuor corpora fecisset, miscuit etiam ea inter se: primum duo inuicem,mox tria inuicem,mox & omnia quatuor. ac primo quidem ignem & aerem miscens per æquale & inæquale, tres fecit coniugationes:mox ignem cum aqua commiscens similiter per æquale

A & inæquale, tres alias conflauit coniugationes: tum & alias tres cõmixto igne cum terra. tum aerem & aquam miſcuit, & tres alias fecit coniugationes. deinde & aerem cum terra factis alijs tribus coniugationibus. ac poſtremo aquam & terram miſcuit, tresq; alias cõiugationes fecit. Quare è duobus commixtis 18 in totum coniugationes formauit, ex quibus diuerſa mixta emicuere. Mox vero & omnia tria inter ſe coniunxit: primum quidem ignem, aerem, & aquam: deinde ignem, aerem, & terram: deinde aerem, aquam, & terram. quæ omnia conſimiliter per æquale, & inæquale diſcreuit: primum quidē faciens omnia æqualia, è quibus quatuor fiebant coniugationes. Deinde duo æqualia, & aliud inæquale accipiens coniugationes 24 fecit. Poſtremo ex vno ęquali, & duobus inęqualibus coniugationes quadraginta octo conflauit. In totum vero, quæ è tribus fieri poterant, ſeptuaginta ſex. quas ſi ſingulas referre velim, & moroſus fortaſſe ſim, & nobis memoria non ſuggeret orationem. Erant autem mixta hæc multo perfectiora, quàm prima illa, quæ è duobus facta fuerant. Gauiſus igitur opere ſuo opifex maximus, iamq; & alia maiora & perfectiora animo agitans miſcuit poſt hæc & omnia quatuor ſimul, per æquale & inæquale ſingula diſſecans. Ex quibus coniugationes 99 confectæ ſunt: vna quidem ex omnibus æqualibus: 6 vero è tribus æqualibus & vna inæquali: 12 autem è duabus æqualibus & duabus inęqualibus: & ex vna æquali & tribus inæqualibus 80: in totũ vero 99. Magna vero vtilitas & perfectio ex eius commixtione dabatur B futuris rebus.

Morte præuentus, atq; ad ipſam accitus immortalitatem, quod ſero inceperat abſoluere non potuit.

HIERONYMI FRACASTORII DE VINI TEMPERATVRA SENTENTIA. Cap. I.

ET SI nulla penè alia res nobis æque familiaris habeatur, atq; vinum: quòd tamen natura eius non planè in aperto posita sit, sed in abscondito magis, neminem quidem mirari par est. Duæ enim sunt, quæ id efficiunt, causę. quarum aliæ ex ipso pēdent vino, alię ex ijs, qui de ipso scripsere. Primum enim, si ea spectemus, quæ à vino in nos fiunt, & varia profecto, & magnopere contraria prospiciemus: nam & calefacere, & frigefacere, & siccare, & humectare nos solet. vnde & aliqui pinguiores, aliqui extenuati magis ex vsu vini redduntur: quosdam porrò furentes fieri, alios torpidos & taciturnos, alios eloquentes & dicaces, nō nullos mites misericordesq;, quosdam feros & immanes & Aristoteles refert, & quotidie videmus. Qui verò de vini natura scripsere, ex antiquis quidem omnes obscuritatem quandam iniecisse visi sunt. nam alij per fabularum velamenta eam naturam significare voluere. quod vetus epigramma demonstrat. Alij breuitate sermonis non sese satis explicauere. Alij alijs contraria tradidere. Non nulli & sibi ipsis non constare videntur. quas ob res in posteros nō varię solùm opiniones ꝓpagatæ sunt, sed sæpe & controuersiæ non paruę. quod nuper medicis nostris Antonio FVMANELLO, & Bartholomæo GAIONO contigit. quorum hic quùm forte vinum calidum atque humidum assereret, ille impugnaret, vtpote siccum facultate existimans, eā excitarunt quæstionem, quā ad arbitros, & iudices deduci necesse fuerit. Quatuor.n. illi definiendæ dijudicādæq; præpositi sunt: e quibus & ego vnus, quanquam inuitus, fui. Coactus igitur ea in re sententiam dicere: tametsi scio non facile esse certum quicquam in tanta difficultate ꝓferre, quid ipse sentiam, quid iudicandum putem (auditis lectisq;, quibus sese vterq; tuetur, rationibus) per hæc exponere incipiam. D

Quid vini nomine audiendum, & quis quæst. sensus. Cap. 2.

IN primis autem Vini nomine nullum eorū recipiemus, quæ nec simpliciter vina dicuntur. quale œnāthinum è labrusca, omphacinum ex immatura vua, melinum è pomis, oxiacanthinum è vocatis Berberis, & quale mulsum, & sapa, & mustum, & quod lora dicitur, & zitū, & eiusmodi,

A modi, sed id solum audiemus, quod simpliciter vinum appellatur, è domestica vite sua maturitate & purgatione profectum.

Illud etiam recipiemus in proposita nobis quęstione, de vini natura simpliciter quæri. ita enim & philosophi, & medici intelligere solēt, quum de aqua, aut aere, aut homine, aut absinthio, & lactuca, & agarico, qualia sunt, inquirunt. quinimmo & de ipsomet vino non aliter intelligūt, quicunque de ipso quærunt.

In genere autem vinorum quædam consensu omnium calida sunt facultate, vt antiqua, & fuluorum nō nulla: quædam verò aut frigida sunt, aut non manifeste calida, qualia, quæ aquosa, vocantur à Græcis olygophora, alba, tenuia, aquæ similia. Hæc enim Galenus quãdoq; non manifeste calida dixit, quandoq; frigida appellat. Nonnulla porrò exiccatiua sunt, vt antiqua, & quæ pontica & austera vocãtur: quædam postremo & humida, vt alba, & aquosa, quæ aquea à natura sunt. Igitur in genere vini quum hæ differentiæ visantur, & vtrunq; contrariorum insit, alterū duorum dicere necesse est, aut scilicet, quòd vino accidunt calidum, & frigidum, humidum, & siccum, quemadmodum album, & nigrum: aut ꝙ alterum contrariorum per se inest, alterum autem per accidens. Si ergo hæ differentiæ vino accidunt, & ea natura nō magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca, sed indifferens, tunc de vini natura non pos-
B sumus quærere qualis sit, nec certe aliud dicere, quàm, quòd vinorū quædam frigida, quædam humida, quædam calida sunt, quædam sicca. Verū sic Medicus ille, qui dixit vinum calidum & humidum, male protulisse videtur. quoniam ea natura non magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca. at vero, si vini natura vnum aliquod contrariorum per se sibi determinat, quanquam per accidens alterum esse posit, tum de vini natura, qualis sit, inquirere satis possumus, calida ne, an frigida, humida ne, an sicca: atque ego quidem sic esse quærendum existimo. neq; enim has differẽtias vino accidere arbitror, sed magis certam qualitatem per se inesse, quòd & Galenum, & alios existimasse video. Sub hoc igitur sensu de vini natura inquiremus.

Quod vinum nobis proponendum. *Cap. 3.*

SEd quod nam vinum nobis proponemus, si aliqua calida sunt, aliqua frigida, aliqua verò humida, aliqua sicca? horum enim aliquod per se tale esse necesse est, aliquod verò per accidens, siquidem non vtrunque contrarium per se inesse potest. Illud certe nobis factitandum erit, quod Aristoteles sæpe præcipit, respiciendum scilicet ad id, qđ in eo genere optime constitutum est. In omni enim genere aliquod vnum est, in quo ratio generis optime se habet, quodq; veluti regulā est, & mensura omniū

aliorum,ác quale hoc eſt,tale & totum genus per ſe exiſtimandum eſt. C Videntur autem Græci optime ſignificare,quod vinum proprie vini naturam & rationem ſortitum ſit per diſtinctionem,quam faciunt. E vinis enim quoddam œnode vocant,hoc eſt vinoſum,quaſi vini naturam proprie habens: nos meracum poſſumus appellare. quoddam verò vocant hydatode, hoc eſt aquoſum,quaſi aquæ potius, quàm vini naturã referens:quod nos dilutum ſolemus dicere.atque hoc neq; ſimpliciter vinũ vocant,in quo aquam ſuperare vinum Galenus dicit, quemadmodum in œnode vinum longe ſuperat aquam.In vini igitur natura perquirẽda œnode & meracum vinum nobis erit proponendum. hoc enim ſolum in eo genere optime cõſtitutum videtur.quod enim hydatode vocãt,ex loco à propria vini natura quaſi degeneraſſe certum eſt. nihil enim ꝓhibet,quemadmodum ex arte vina frangimus,& à propria natura deponimus ſuperiniecta aqua,ita ex loci conditione vina adeò immutari, vt ne vini quidem naturam retineant.Alia porrò ob vetuſtatem naturam quodammodo commutauere: alia propter nouitatem nondum perfectionẽ recepere. quamobrem nec antiqua,nec admodum recentia, nec aquoſa appellata,ſed quæ vinoſa & meraca dicuntur,ætate perfecta,nobis ꝓponemus conſideranda, &,qualia hæc reperiemus,tale etiã totum genus per ſe vinorum dicemus. Eiuſmodi autem apud antiquos erat Aruiſiũ in Chio,Methymnæũ in Lesbo,apud Romanos Falernum, Cecubum, D & Sentinum,in agro noſtro Rheticum : noſtris autem temporibus tale erit,quod nos item Rheticum,apud Tuſcos Trebianum : Romæ, quod Corſicum,& Græcum appellant:& in vniuerſum,quodcunque & generoſum dici meretur,ſiue Fuluum,ſiue Ruffum,aut Nigrum fuerit.quod in ætate etiam ſecundum antiquos media accipiendum foret, niſi ætatũ ratio apud nos iam exoleuiſſet.

Quòd calidum,frigidum,humidum,ſiccũ multipliciter dicuntur. *Cap.* 4.

RVrſus verò, quoniam calidum,frigidum,humidum,ſiccum multipliciter dicũtur,diſtinguenda quidem & hæc ſunt nobis.non vt nouum quid adducere videamur, ſed vt ſublatis æquiuocationibus conueniat inter nos,quo ſenſu de his loquamur.

Primum igitur tale dicitur,aliud formaliter, aliud virtualiter. vti.n. his nominibus neceſſe eſt.tale formaliter appello,quod qualitatem illam in ſe habet,aut habere poteſt, vt ignis caliditatem:virtualiter autem tale, quod ipſum quidem nec habet,nec habere poteſt, producere tamen in aliud poteſt æquiuoca(vt aiunt)generatione,ſi modo talia aliqua ſunt. quo pacto ſolẽ,& lumen calida ſolemus dicere,non ꝙ talia ipſa ꝑ ſe ſint, ſed quod poſsint in aliud caliditatem producere. Porrò,quæ formaliter

talia

A talia ſunt, alia ſimpliciter & abſolute talia dicuntur, quædam per comparationem. abſolute quidem calida, frigida, humida, & ſicca ſunt ſola elementa ſimplicia. calida quidem ignis, & aer: frigida verò aqua, & terra. reliqua omnia per comparationem ſunt talia, & horū quædam dicimus talia comparando contraria inter ſe, à ſuperante & vincente rem denominantes: calidum quidem, quod ſupra medium habet caliditatem: frigidum, quod ſupra medium frigiditatē habet: ęquale verò & temperatū, in quo contraria æquantur. Quędam verò talia appellamus comparādo ad humanum corpus, non quidem omne, ſed tēperatū. eſt.n. & ſua quoque cōparatio in hominum genere, & hūc calidum, hunc frigidum, illū temperatum vocamus cōparando homines inter ſe. ſunt & aliæ comparationes, quæ ad propoſitum nō ſunt. Quod verò ad hominem tale dicitur, aliud actu tale eſt, aliud potentia. &, quod actu tale eſt, aliud per ſe tale eſt, aliud per accidens. Rurſus, quæ potentia talia ſunt, alia in potentia actiua ſunt, alia in potentia paſsiua. potentia verò actiua, alia accidentalis, alia eſſentialis: paſsiua verò alia propinqua & per ſe, alia remota & per accidēs. Nemo autem tędio tot diuiſionibus afficiatur, aut eas impertinentes, & ab re inductas putet, quoniam neceſſariæ ſunt omnes, & ſine quibus nemo poſsit exacte planeq; negocium hoc pertractare. Quod igitur ad hominem dicitur actu tale, illud eſt, quod per id, quod exiſtit, tale

B eſt, qualitercunq; exiſtat, ſiue per ſe, ſiue per accidens. At verò per ſe actu tale eſt, quod proprijs principijs, & inquantum ipſum, tale eſt (& ſi hîc actus, & potentia non diſtinguūtur, ſed eſſe actu, & potentia) & ſemper tale eſt, & per ſe, & ſimpliciter: vt lactuca, & portulaca tum actu, tum potentia, & ſemper frigida ſunt. at quod per accidens actu tale eſt, hoc quidem nec eſt ſimpliciter & per ſe tale, &, cum actu vno modo ſit, alio in potentia ſe habet, & ſimpliciter tale eſt, quale eſt in potentia. vt aqua calefacta actu quidem calida eſt, & dicitur, ſed per accidens, potentia verò, & per ſe frigefactiua eſt. quę vero potentia talia ſunt, ea ſunt, quæ in actu quidem non ſunt, poſſunt autē eſſe, ſed diuerſimode. alia.n. actum in ſe, & inquantū ipſa, habent, ſed impeditum: alia verò non habēt, poſſunt tñ ab alio recipere. Quæ igitur in ſe actum habent, impedita autē ſunt, ea in potentia accidentali eſſe dicuntur, quoniā per ſe quidem actu forent, & agerent, quoniā ex ſe habent actū, ſed per accidens impedita ſunt, & ob id facta in potentia. quòd.n. in potentia ſint, per accidens habent. vnde & potentia illa accidentalis vocatur. vt ignis per ſe quidē ſurſum eſt, niſi impediatur, impeditus autem potentia fit: ſed igni accidit ſurſum eſſę potētia, ſiquidem per ſe ſurſum eſt. ita & aqua per ſe frigida eſt, & actu, per accidens autem impedita in potentia fit. eodem modo et Piper, & Euphor

bium potentia calida dicuntur accidentaliter.per ſe.n.& ex ꝓprijs prin- C
cipijs,ex quibus conſtant,calida ſunt:& actu forent,niſi per accidens impedirentur:impedita vero potentia fiunt.cum autem dico calidum potẽtia per accidens,verbum illud per accidens determinat potentiam,& nõ calidum.neq;.n.Piper,& Euphorbium calida ſunt per accidẽs,ſed in potentia per accidens,omnia aũt hæc indigent aliquo,quod remoueat accidens illud, impediens. amoto aũt ſtatim actu fiunt,& agunt, quoniam per ſe talia erant.In aqua quidem calefacta aut exhalant vapores calidi, aut alterantur à continente,aut à partibus aquæ nihil paſsis:in Pipere autem,& Euphorbio remouetur accidens à calore noſtro.conſtãt.n.hæc ꝑ ſe ex particulis calidis multis.verũ illę in illa mixtiõe adeo diuiſæ ſunt,& ad minima redactę,ſepultæq; in frigidis,vt non agant,& actu nõ ſint.inſunt tamen,et, ſi accidens remoueatur,actu ſtatim fient.remouet autem calor noſter,qui ſoluit mixtionem,& partes ſeparat. Vnde,quæ calidæ erant,ſeparatæ à frigidis,atq; vnitæ,& nequaq̃ minimę,actu fiũt,& agũt. Nõ ſolũ autẽ calor noſter poteſt res actu facere,ſed & multa alia.nam et humiditas relaxans poteſt ſeparare mixtionem,vt ſaliua in Pipere,& Euphorbio.admota.n.hæc linguæ ſtatim actu fiunt,& non quòd calefiant à calore noſtro ſolum,ſed quòd humefiant magis. vnde calidæ partes ſuperficiales ſeſe ad actum efferunt ſoluta compagine. Põt & contuſio, & fractio,& friatio actu res facere,vt in Iride,& cępa,quæ aut contuſa, aut D
fracta,aut friata lachrymas & ſternutamenta mouent non ob aliud, q̃ ꝙ actu fiunt particulæ quædam calidæ,quæ prius põtẽtia inerãt. Quinimo & antipariſtaſis videtur actu calorẽ facere: quod in calce eſt videre ſupiniecta aqua.qm̃.n.foraminulẽta eſt calx,imbibitur quidem aqua in foraminibus omnibus,ſuccedens loco aeris abeuntis: ꝓpter contrarietatẽ vero vnit calorẽ calcis,& humida exiſtens relaxat mixtionem. vnde actu fiunt calidæ calcis partes,& calorem tantum excitant,quantũ videmus. ſic & motus,& colliſio calefacit,& ignem ex lapide pyrite ſuſcitat.Hoc ergo pacto ſe habent,quæ talia ſunt potentia accidentali. omnia aũt hęc & per ſe,& ſimpliciter talia ſunt,quoniã in ſe ipſis habent actum, quanq̃ impeditum.In potentia verò eſſentiali ſunt,quęcunq; in ſe quidem actũ non habent,ſed in potẽtia ſunt ad aliquid,quod per ſe habet. vt Lactuca calida dici poteſt potentia,non quia per ſe ipſa calida ſit,ſed quoniam potentia ſanguis eſt,qui per ſe calidus eſt.dicitur autem potentia hæc eſſentialis,quoniam,quæ eiuſmodi ſunt,per ſe non habent actũ illum,ſed per ſe & eſſentialiter ſunt in potentia.quod.n.non habet,in potentia eſt.quare & quod ꝑ ſe non habet,per ſe in potentia eſt.Omnia autẽ hæc per accidens,& ſecũdum quid talia ſunt.ſi quis.n.Lactucam hoc modo calidam

dixerit,

A dixerit,per accidens erit: si quidem non inquantum ipsa, sed inquantũ aliud.s.inquantum sanguis.Lactuca.n.inquantum Lactuca calida nõ est, sed si,quatenus fieri potest sanguis,calida dicatur, per accidens est,& nõ simpliciter.Frigidum.n.inquit Arist.8.phy.calidum potentia est, calidũ autem factum actu fit,& calefacit.si igitur frigidum calefactiuũ esse dicamus,per accidens certe dicemus.quinimo omnia,quę hoc modo talia dicuntur,& hac potentia,actũ oppositũ per se habẽt.In potentia verò passiua sunt,quæ nec ipsa per se actũ habent ex principijs ꝓprijs, & inquantũ ipsa,sed possunt ab alio recipere alterata & mutata. vt sulphur in potentia ignis est, cera potentia calida.differt aũt potẽtia hęc à potentia essentiali, quoniã & illa per transmutationem actum recipit,sed considerabatur,quatenus actiua erat recepto actu,hæc vero per se non aliud dicit,nisi passionẽ. vt cera calida dicitur,ꝙ calefactibilis sit.ꝙ si cera potentia calefactiua dicatur,ꝙ prius calefactibilis sit,mox calefacta actiua sit, & calefacere posit,sic in potentia essentiali dicetur. quare idem re est esse in potentia passiua,& in potentia essentiali,q̃q̃ ratione quodãmodo differat.calidũ igitur potentia passiua idẽ est,quod calefactibile,quẽadmodũ potentia actiua calidum erat,quod calefactiuũ.calefactibile autẽ dicitur, & quod põt calefieri,& quod non solũ potest,sed aptitudinem habet, & dispositionẽ,vt prompte calidum fiat.lignum.n.viride calefieri quidem

B potest,& ignis fieri,aptitudinẽ autem,& dispositionem ad hoc per se nõ habet. At siccum lignũ,& fomes,& sulphur,& bitumen non solum fieri ignis possunt,sed ẽt & per se habent ad hoc aptitudinem quandam,licet non proprie sit aptitudo.nihil.n.aptitudinẽ habet ad sui corruptionem, sed præparatio magis quædam illa est.quę igitur aptitudinem habent,vt calida fiant,illa solemus per se calefactibilia dicere,, quę verò non habẽt, calefactibilia quidem dici possunt,per se autem non. Ea porrò,quæ per se calefactibilia dicuntur,ꝓpter eam aptitudinem,& ꝙ potentia propinqua calida sint,& quasi sub ipsum actum,solemus ẽt calida appellare. nã & ceram,& adipẽ,& sulphur,& bitumen res calidas dicimus,volentes significare calefactibilitatem,& promptitudinẽ eorũ,vt talia fiant: vsurpamusq; actum pro aptitudine.sed certe oẽs eiusmodi appellationes abusiuæ sunt,& improprię,ac per accidens.Calidũ.n.quum quid dicimus,proprie quidem intelligimus,quod caliditatẽ in se habet:sicut & sanũ,quod sanitatẽ habet. ꝙ si & illud sanum dicamus,quod proximũ est,vt sanum fiat:& calidum,quod proximũ,vt caliditatem recipiat, improprie quidẽ dicemus.actus.n.extra est,& ab alio datur,ipsa verò per se ipsa, & quatenus ipsa,talia non sunt:quippe cum sub opposito actu sint.nec sequitur, hoc calefactibile est,igitur per se & calidum.hoc.n.actũ dicit, illud aptitudinem.

tudinem.aptitudo autem in re est,actus verò non.neq;.n.si sulphur igni bile sit, sequitur,vt & sit ignis,nisi addat potentia.sic.n.exprimimus aptitudinem. quã ob rem improprie omnia hæc dicũtur,licet per modum loquendi,& abusum interdum ita dicamus:quam rem Gal.significauit 3.de temperamentis.quũ.n.duos modos enarrasset, quibus aliquid dicitur potentia tale,quorum prior erat de potentia actiua,alter de potentia pasiua,quam potentiã materiæ vocant,comparans vtrumq; modum, ille, inquit,qui est secundum priorem modum,primario & proprie talis est: qui verò secundum alium modum,non primario talis est, sed abusiue. Auic. quoque,quum omnes modos distinxisset,quibus calidum, & frigidum dicuntur,loquens de eo,qui est in potentia pasiua,ita dicit. Quũ verò calefacere dicimus, nolumus istud calefacere,sed illud, quod prouenit ex qualitate rei,specie eius remanẽte. vnde manifestum esse debet,quæ pasiua potentia sunt talia,secundum quid & per accidens talia dici:quanq̃ nonnunq̃ per consuetudinem ita ea appellemus,quæ aptitudinem habent,& ꝓpinquam potentiam,vt talia fiant. Duo autem sunt, quæ præcipue faciunt,vt vnum in aliud promptum sit & aptum verti:alterum est dispositio substantiæ eius,quod patitur,ꝙ liquida sit,bene miscibilis,aut subtilis,aut rara,aut ad paruas partes redacta: alterum est ꝓpinquitas gradus,hoc est pauca cõtrarietas. vbi.n.multa est contrarietas, actio multum tempus exposcit. sunt & aliæ concausæ, de quibus lõgum esset dicere.ac de pasiua quidem potentia tot dicta sint. D

Quis prædictorum modorum dicendi quidpiam aliquale nostræ quæstioni seruiat. Cap. 5.

HIs igitur modis cũ dicatur calidum,frigidum,humidũ,siccum,videndum tamen est, quonam horum modorũ quæstio intelligenda sit. ac in primis clarum est illud non quæri,an vinum calidum & humidum sit virtualiter eo pacto, quo Solẽ & Lunam calida dicimus. Itẽ certum est non quæri,an absolute & sine vlla comparatione tale sit vinum.quod de solis elementis dici solet.similiter & illud manifestum esse potest non inquiri in hac.q.quæ qualitas in vini mixtione dominetur. primum quidem,quoniã proposita nobis.q.sub titulo & forma quæstionis eo pacto à nobis accipienda,atq; iudicanda est,quo quæstio est,ac difficultatem,& controuersiam habet,non quo nemini dubia est,& à nullo vnq̃ adducta. At certe,quæ qualitas in vini mixtiõe pręstet,nemini dubium vnq̃ fuit nullum eam quæstionẽ facere.quod verò semper dubitatum à plerisq; fuit,quod multi perquisiuere,illud certe fuit,quam actionem vinum in corpus humanũ efficiat, præsertim circa pasiuas qualitates:humectet'ne,an exiccet:in qua re & multi etiam scripsere.non.n.nũc

primum

A primum ea.q.tentata est.Præterea inquirere,quæ qualitas dominetur in vino,Philosophi vniuersalis negocium est,Medici autem magis,quid in humanum corpus vinum efficiat.At certe quæstio hæc & inter medicos orta est,& occasione rei medicæ,& medicis definiri commissa. quare & nos,quatenus medici,eam audimus,& diffinimus.q͏̄ si sub eo sensu diffinire cogamur,vt quæramus,quæ in vino prædominet̃ qualitas,dicemus medicum illum,qui asserit vinum calidum & humidum, male profecto asserere,quoniam sic humidum est vinum quidẽ, calidum autẽ nequaq̃. aquea.n.est,quę in eo dominatur humiditas,cum qua & frigiditas necessario coniuncta est.Si.n in vino maior esset caliditas,q̃ frigiditas,& supra medium insisteret, vtiq; actu calidum esse vinũ oporteret, quemadmodum & aqua calefacta actu humida est. sed re vera quęstio hæc sub illo sensu dijudicanda à nobis non est.Superest igitur,vt calidum,frigidum, humidum,siccum per cõparationem ad hominem audiamus in hac quęstione.sic.n.& ambigua est,& quæsitu digna:& sic semper intellecta, & ab alijs tentata fuit.sub hoc igitur sensu de vino agemus,primum de caliditate & frigiditate inquirentes,mox de humiditate & siccitate.

An vinum sit calidum, vel frigidum. *Cap. 6.*

IN primis igitur dicimus vinum,quatenus actu est, frigidũ esse, & nos frigefacere,quod vel sensu ipso manifestum est.sed ex hoc solo rẽ non B esse denominandã talem secundum naturam supra demonstratum est, quoniam sæpe talis actu,per accidens est,& secundum quid.neq;.n.si hęc aqua calefacta calida est,iam & aqua simpliciter calida est, nisi tale actu per se sit.sic.n.& actu,& potentia,& semper tale erit. at vinum,tametsi actu frigidum sit,constat tamen aliter potentia esse.quare actu per se frigidum non est,sed per accidens.In proposita igitur.q.cum de vini natura quęratur,qualis sit,actualis quidem operatio abijcienda erit à ꝓposito nostro.nulla.n.natura determinari talis potest per ea,quæ sunt per accidens.relinquitur igitur,vt de vino quæramus,quale potentia sit.

Quoniam autẽ duplex erat potẽtia, actiua,& passiua,prius de actiua dicamus:quæ rursus duplex erat,accidentalis,& essentialis.igitur potentia accidentali vinum dicimus calidum proculdubio esse. constat.n.per se ex particulis calidis multis,per quas quidem per se actu esset,& calefaceret,nisi impeditum per accidens foret.quare potentia sit, sed per accidens.impedimentũ autem inde est,q͏̄ in vini mixtione particulæ illæ calidæ diuisæ sunt,redactęq; ad minima,ac in frigidis humidis sepultę,quẽ admodum in Pipere,& Euphorbio diximus.quam ob causam,si actu fieri per eas debet vinum,remoueri necesse est accidens impediẽs: quod fit à calore nostro,qui soluit vini mixtionem,ac separat calidas partes: quæ

separatæ

ſeparatę à frigidis,atq; inter ſe vnitę,nec iam minimę,actu fiunt,& agũt, C
quod per ſe erat:humidarum verò partium aliæ abſumuntur, aliæ cũ ſan
guine admiſcentur,&,vtcunq; aliquæ remaneant,minoris actionis ſunt,
q̃ calidæ,quum actu fiunt.Quòd autem ex multo calido conſtet per ſe vi
num , nemo eſt,qui dubitet , quum videat vini generationẽ per tantum
æſtum atq; ebullitionem fieri,videatq;, quod ab eo exhalat. Idem oſten-
dit,ꝙ celeriter vinum in ſpiritus,& ſanguinem vertitur. diximus.n.quæ
talia ſunt, oportere non longe gradu diſtare.Oſtendit & illud , ꝙ per ve
tuſtatem videmus vinum ardens fieri:quod cũ extrinſeca nulla de cauſa
cõtingat , neceſſe eſt euenire ob continuam calidarum partiũ actionem,
quæ introrſum fit.neq;.n.vnum quid eſt vinum,quanq̃ vnum videatur,
ſed diuerſis cõſtat , quorum hoc agere illud pati poteſt.ex quo fit,vt mul
tæ aqueæ partes euaporent,multæ terreæ vrantur,multæ igneæ vniãtur.
vnde tandem quaſi ardens fit vinum.Fit præterea è vino aqua illa,quę a-
qua vitę vocatur,notiſsimæ caliditatis,ardetq; more olei.quę omnia oſtẽ
dunt vinum ex multo calido per ſe conſtare.quare & in potentia accidẽ-
tali calidum eſſe,remoto autẽ accidente actu fieri,vt dictum eſt. Inſuper
dicimus vinum eſſentiali potentia,tum & paſsiua non ſolum calidum eſ
ſe,ſed eo gradu calidum,quo & ſpiritus noſtri.manifeſtum eſt autẽ hoc,
quoniam ex ſe quidem tantã caliditatem non habet,quantã ſpiritus: trãſ
mutari autem poteſt,ac conuerti in ſpiritus,ac ſic calidum fieri:quæ potẽ D
tia eſt paſsiua:factum autem calidum,vt ſpiritus,agit iam:quæ erat poten
tia eſſentialis.idem.n.re ſunt paſsiua potẽtia,& eſſentialis. Quoniam au
tem,quæ paſsiua potentia erant talia, alia aptitudinem habebant , & per
ſe calefactibilia dicebantur,alia talia erant potẽtia remota , manifeſtum ,
ꝙ vinum ex his eſt,quę per ſe calefactibilia ſunt.nam nihil penè eſt,quod
tam prompte in ſanguinem mutetur,quoniam & liquidę ſubſtantiæ eſt,
& totum cum toto bene miſcibile,& gradu propinquũ ſatis. Nulla præ-
terea in ipſo eſt ſpiritualis qualitas,quæ aut attractionem prohibeat , aut
contactum.propter quæ q̃ citiſsime in ſanguinem verti natum eſt. Di-
ximus autem,quæ habent propinquitatem hãc & aptitudinem,talia etiã
denominari ab actu . quare & vinũ , ꝙ celerrime calefactibile ſit , calidũ
etiam dici nonnunq̃ ſolet . ſed hęc appellatio ꝙ non per ſe ſit & proprie,
ſed per accidens & abuſiue, dictum eſt ſupra.Nemo autem decipiatur vi
dens Gal.3. de temperamentis dicentem vinum calefactum à nobis reca
lefacere nos,nec calefacere,niſi conuerſum in ſanguinem:atq; ẽt per cali
ditatem in nos non agere,vt medicamentum.quaſi non per aliam calidi
ditatem agat in nos vinum,q̃ per acquiſitam,& quatenus factum eſt ſan
guis,& alimẽtum.quæ omnia,ſi ſuperficietenus accipiant̃,& falſa quidẽ
erunt,

A erunt, & ijs contraria, quæ Gal. alibi de vino ſcripſit: falſa quidem, quoniam non calefacere vinum per propriam caliditatem, & calidum non eſſe potentia accidentali, vt dictum eſt, lõge alienum eſt à veritate. ſic.n. frigidum per ſe vinum foret, calidum verò non, niſi potentia eſſentiali, & per accidens non, ſuapte natura, vt omnes volunt. Contrarium præterea eſt ijs, quæ Gale. ſcribit & eodem tertio de temperamentis, & 8 de ſimplicibus. hîc.n. inter medicamenta vinum ponit: illic vinum dicit eſſe magis alimentum, q̃ medicamentum. eſſe igitur medicamentum vult. ſunt ergo intelligenda, quæ Gale. hic ſcribit, vt nil aliud velit, q̃ ſignificare celerem vini alterationem, & conuerſionem. adeo.n. cito alteratur, vt non ſine acquiſita caliditate agat: quinĩmo & maxime calefacit, vt conuerſum in ſanguinem, non ita tñ, vt calefaciat per ſanguinis caliditatem, ſed per propriã, quæ in ſanguine remanſit. aliqua.n. ſunt, quæ, quum conuertuntur in ſanguinem, augent ſolã quantitatem: & hæc calida ſunt per accidens, & calefaciunt inquantum ſanguis, & per caliditatẽ ſanguinis. aliqua verò ſimul augent & qualitatẽ: & hæc ſunt per ſe calida: quæ licet conuerſa ſint, tamen eorũ caliditas in ſanguine permanſit, et per illam calefaciunt: ac tale eſt vinum, quod ſimul & quantitatem, & qualitatẽ ſanguinis augumẽtat, & calefactio, quæ inde fit, propria vini dicitur. quare vinum plus agit, vt conuerſum, q̃ ante, & maxime calefacit, inquantum B factum ſanguis. ſic autem & rationem habet alimenti magis, q̃ medicamenti, nec ex hoc ſequitur, vt vinum per ſe frigidum ſit, & ꝙ ſit calidum in potentia eſſentiali, ſed magis in potentia accidentali, vt dictũ iam eſt. Reaſſumendo igitur, quæ dicta ſunt, tripliciter calidum potentia dici poteſt vinum, potentia accidentali, & potentia eſſentiali, & potentia paſsiua. Ex his vero tribus quum ꝓprius & per ſe ſit ſolus ille modus, qui eſt in potentia accidentali, certum eſt, ꝙ vinum non debemus calidum pronunciare, nec ꝙ ſit tale potentia eſſentiali, nec tale potentia paſsiua, ſed ſolum, ꝙ potentia accidentali tale ſit. hoc.n. eſt eſſe per ſe, & ſimpliciter tale. Ac de frigiditate, & caliditate vini hactenus dictum ſit.

Quot modis dicatur quidpiam exiccare, & humectare, & vtrum faciat vinum. Cap. 7.

DE humiditate verò, & ſiccitate nunc dicamus: ſed prius, quot modis dicatur aliquid exiccare, & humectare, particularius explicemus. non.n. vno modo dicimus, ſed multipliciter, & quod diſtinguendũ ſit. Exiccant igitur alia formaliter. ita.n. vocemus claritatis gratia, quęcũque per qualitatem ipſam, quæ eſt ſiccitas, exiccant: alia vero exiccãt quidem, ſed per aliud, q̃ per ſiccitatem, inter quæ cõmuniſsima, & efficaciſsima eſt caliditas. nam & ipſa exiccat, ſed per accidens. per ſe.n. nõ niſi ca-

lefacere poteſt.quoniam vero cum frigido,quod calefit,& euaporat,con C
iuncta eſt & humiditas,& ſimul abit,hac de cauſa caliditas dicitur exic-
care.alia vero exiccāt per imbibitionem.ita.n.vocare poſſumus.talia au-
tem ſunt,quæcunq; foraminulenta exiſtentia humidis corporibus cohę
rent.in foraminibus.n.eorum loco aeris abeūtis ſuccedit humidum cor-
pus ob vacuū:ſiue abeat aer,ꝙ denſetur,ſiue pellatur à contrario: ſiue at-
tractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta:ſiue aliter cōtingat. clarum
.n. eſt per huiuſmodi imbibitionem exiccationem multorū fieri. ita exic
cant,quæcunq; puluerulenta,& in farinam redacta ſunt. Sal verò omni-
bus exiccat modis,nam & formaliter per ſiccitatem,& per accidens per
caliditatem,& poſtremo per imbibitionē exiccat,maxime autem ꝑ im-
bibitionem:cuius ſignum eſt,ꝙ in eo humidum alienū, non vapor,ſicut
à caliditate fit,ſed actu humidum imbibitur,atq; extillat. Nonnulla exic
cant exprimendo humidum,vt frigus.quædā poſtremo congelādo. Ex
his aūt modis oībus ſolus primus proprie exiccare dicitur, reliqui ꝑ acci
dens ſunt:quanq̄ exiccationem,quæ à calido fit, ſolent nōnunq̄ tum Me
dici,tum Philoſophi ceu propriā accipere,quoniam in generationibus,
& mixtionibus caliditas multum operatur exiccando, & maxima pars
exiccationum ab ea fit. ſiccitas.n.formalis paruę ſatis actiōis eſt reſpectu
caliditatis.Humectant verò conſimiliter alia formaliter per humiditatē
ipſam,alia per caliditatem:quod fit vel liquando concreta, vel extenden D
do humidum,& penetrare faciendo.interdum & per prædictam imbibi
tionem humectatio fit.Sicut.n.id exiccatur,à quo humidū aufertur, ita
id humectatur,in quod imbibitur,licet formaliter res humectata nō ſit.
Aliqua verò humectant prohibētia humidum exhalare:vt frigus. Ex his
verò omnibus,quę formaliter eſt,humectatio propria,& per ſe eſt. Verū,
quoniam & hæc paruæ actionis eſt in mixtionibus,ſolent philoſophi &
eam humectationē,vti per ſe,accipere,quæ per imbibitionem fit. His ſic
cōſtitutis dicimus primo vinū actu humidum eſſe tum formaliter, tum
etiam imbibitione:quod nemini dubium eſt.Verum ex hoc naturā eius
accipiendam non eſſe dictum eſt ſupra,quoniam poteſt eſſe tale per acci-
dens,vti certe eſt,queādmodum nunc oſtendemus. Dicemus præterea
vinū potentia accidentali,& per ſe ſiccum eſſe eo pacto, quo aquæ ther-
marū,vrina,et lixiuium potentia ſunt ſicca.omnia.n.hęc ex particulis ca
lidis,& ſiccis quàm plurimis conſtant,per quas actu per ſe forēt, niſi per
accidens impedirentur.impediuntur autē valde diuiſis particulis,& reda
ctis ad minima,ac ſepultis in humidis, vt ſupra de calidis dictum eſt: re-
moto aūt accidente,& ſoluta mixtione actu fiunt.ꝙ autem ita ſit, & au-
thoritates in primis ſunt illuſtrium omnium medicorum,& rationes ad

hæc,

A hæc,vt arbitror,demõstratiuę. Hipp.primum in de victus ratione vinũ, ĩquit, calidum quid,& ſiccum eſt.Gal.8.ſimpl.vinum vetus calidum ex 3.ordine dixit,medium in 2.nouum in primo,caliditati autẽ proportione reſpondere ſiccitatem.ꝓpter quod & in de virtutibus naturalibus diuidens vinum in florem vocatum,& fecem,comparat fecem melancholiæ,florem verò choleræ.Paulus etiam ipſe,vbi naturam ſimpliciũ proſequitur, vinum vetus calidum & ſiccũ in 2.nouum calidum & ſiccum in 1.Oribaſius,vbi de ſiccis in 3.agit,vinum vetus enumerat:vbi de ſiccis in 2.medium:vbi de ſiccis in primo,nouum.ita & Aetius eodem penè ordine.ita & Serapio,& Iſaac,& Conſtãtinus,& Haliabas,& multi alij:quos omnes vt oſtendamus non temere loquutos, iam rationes oſtendamus: inter quas illa prima,& ſola ſufficere poſsit,ꝙ ſupra demõſtratum eſt vinum per ſe calidum eſſe.qua igitur ratione calidum eſt, eadem & ſiccũ eſſe conuincitur.omnis.n.caliditas aut ignea eſt,aut aerea. At,ſi oſtendemus vini caliditatem igneã eſſe, vtiq; manifeſtum erit & ſiccitati coniũctam eſſe.Quare,ſi potentia calidũ eſt vinum, ita & ſiccum eſſe neceſſe erit.At,ꝙ ignea ſit,quæ in vinum accedit caliditas,oſtendit primo Gale. in 3.de acutis ſuper textu 20.quum inquit,alteratio vini aquoſi,dum vua eius eſt in vite, parua admodum eſt : et admiſcetur ei parua quantitas & ſubſtantia terræ,& ignis.Vini autem vinoſi diſpoſitio non eſt talis.mul-

B tum.n.abeſt ab aqua,& quãtitas caliditatis,quam acquirit,multa . eſt vnde & odorem habet.Ariſt.quoque in proble.eo præſertim problemate, quo quæritur,cur poſt fructus aut aqua,aut vinum potens ſuperbibendũ eſt,igneam vocat vini caliditatem.ita & Plato in ijs,quę de legibus,cum vino pueris interdicit.nec alia loca adducam,cum multa alia etiã eiuſdẽ ſententiæ ſint,quoniam rationibus agendum eſt:ijs dico, quæ ex poſterioribus ſumi poſſunt.quæ.n.è prioribus ſunt,naturæ ipſi, quæ facit, & gignit,notę ſunt.Primum igitur,ꝙ ignea ſit vini caliditas,id oſtendit,ꝙ maxime inebriat.Lac autem,& aqua, inquit Ariſt.non inebriant,ꝙ ſpirituoſa non ſunt.Eſt autem aliud ſpiritus, aliud vapor. vapor quidem ille dicitur,qui ab humido exhalat,ſpiritus,qui à terreo aduſto. hic autem ſolus inebriat,quoniam ſiccus eſt,& acris,& multæ materiæ. vapor autem non inebriat,vtpote lenis,& rarę materię.propter quod vinum inebriat magis ſpirituoſum exiſtens,lac autem,& aqua non,vtpote vaporoſa magis.Signum quoq; præbet effumatio, quæ à vino ebulliente exhalat.tãtæ enim acrimoniæ eſt,& auſteritatis,vt nec ferri poſsit. Idem monſtrat & aqua illa,quæ aqua vitæ vocatur,è vino ſtatim confecta,ſiccisſima omnium liquidorum. monſtrat & vini mordacitas, ſiue in oculum iniectũ ſit,ſiue & intra aſſumptum.omnes.n.hauſto vino,ſi meracũ ſit,ſentimus

non solum caliditatem, sed etiam acrimoniam eius: acrimonia autem à sicco igneo est. Vetus præterea vinum idem ostendit. siccissimum. n. creditur, & supra, q̃ naturæ vini conueniat. Vnde & amarum fit, & odorē, & saporem vini amittit: quod non alia de causa fit, q̃, vt diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus constat. quam naturam & antiquos philosophos voluisse significare per fabularum velamenta antiquum monstrat epigrāma: vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatū fuisse Baccum ex igne ortum cōbusta Semele matre. Quamobrem, vt ad ꝓpositum reuertamur, si ignea est vini caliditas, vtiq; & sicca erit. quare, & si actu fit per caliditatem per se, vtiq; & actu fiet per siccitatem per se. Ad hæc autem, ꝙ siccum potentia sit, & alia ratione videri potest, via. s. illa, quam solam infallacem Gal. dixit, hoc est experientia. tripliciter autē experientia hæc de vino fieri potest, tactu, per intra assumptionem, & per extra applicationem. at tactus, & intra assumptio fallacia magis sunt, vt Gal. docet: tactus quidem, quoniā iudicat solum rem actu talē. hoc autē ad demonstrandā naturam fallax est, quoniā sæpe est talis per accidēs. Assumptio verò, quæ intra fit, ét fallax est, quoniam per accidens multa patitur. sæpe. n. res assumpta nimis diuiditur, & dissipatur quodāmodo: sæpe alteri rei admiscetur. propter quod propriā naturam non mōstrat. vnde nec Sinapis, nec Cœpe intra exulcerāt. At applicatio, quæ extra fit, minime omniū fallit, sed maxime propriam naturā ostendit, præsertim si diu perseueret applicatio. propter quod in dignoscendis naturis in hac potissimum innitendum esse Gal. iubet: & hinc experientia sumenda lauādo, rigādo, fouendo. At certe, ꝙ vinum & oculis applicitum lachrymas exiccet, & toti corpori manifestā inducat siccitatem, demōstrari nō indiget. propter quod & vlceribus vtile Gal. dixit. tum & metallica vino lauari docet, ꝙ sic multo sicciora reddātur, ꝙ si & eam quoq; experientiam, quę per intus assumptionē fit quis desideret, non desunt certe indicia multa, ꝙ vinum potentia exiccet. ac primū, ꝙ meracum vinum, si multum haustum sit, non solum sitim non tollit, sed auget magis. Item & ebriorum labia semper exiccata videntur. quod verò idem maxime ostendit, illud est, quòd morbos frigidos, & humidos, quos per actualem humiditatem sæpe inducit vinum, vt spasmū, paralysim, & id genus, eosdem mox innata sua caliditate, siccitateq; potentiali tollere solet: quod Gal. super apho. v. quintæ particulæ probe declarat. Item & 8 de morbis secundum partes de cura passionum hepatis, optime, īquit, operātur ea, quæ cum hoc, ꝙ sanant discrasiā, etiam nutrire possunt. propter quod vinum optimum est eis, qui absque phlegmone, aut erysipelate, aut dyscrasia calida laborāt. etenim & nutrit, & digerit, & vigorat, & putredini resistit, et si discrasia

A sia facta fuerit secundum humiditatē,& frigiditatē,instanter, & infallanter eam curat.porrò macilenti quicunq; sunt,si nimio vino vtantur,non modo macriores redduntur,sed & sæpe consumpti pereūt: quod & Aristo.tradit circa problemata.Ex quibus omnibus manifestum esse potest vinum eo modo,quo potentia calidum est,eodē, atq; eadem de causa & siccum facultate per se esse.quare,actu quum humidum esset,per accidēs esse tale certū est.Insuper & illud dicimus,tametsi vinum potētia hac accidentali siccum sit,potentia autē essentiali,& passiua humidum dici posse.per se.n.quum humidū non sit,sed siccū,potest tamen conuerti in sanguinem,& quantitatē eius augere,qui per se humidus est.sed hoc per accidens esse supra monstratum est,siquidem non inquantum ipsum, sed inquantum aliud,tale est.Verum illud intelligēdū est,ꝙ,quę in aliud cōuertuntur,& talia ob id dicuntur,alia augent solā quantitatem illius,alia simul quātitatem,& qualitatem.quæ igitur solā augēt quātitatem, & ob id dicuntur calida,aut humida,ea proprie sunt talia potentia essentiali,et per accidens,ac secundum quid,quoniam per nihil sui sunt talia, sed per aliud,in quod conuersa sunt.vt si palea cōbustiua dicatur,ꝙ potētia ignis est,qui per se comburit,palā,ꝙ hoc non inest paleæ per se, sed inquantū ignis fieri potest.quæ verò simul augent quātitatem, & qualitatem, hæc nec sunt in potentia essentiali,nec per accidens agunt: sed talia sunt per B se,licet conuersa agāt,quoniā per aliquid sui agunt,per qualitatem.s.quę reseruata fuit in conuersione.non.n.quando aliquid conuertitur,necesse est pati secūdum omnia. Vinum autē,quando in sanguinem vertitur, in caliditate quidem auget tum quantitatē eius,tum qualitatem, in humiditate autem non auget,nisi quantitatem.qualitatem.n.exiccat,quoniam per se siccum est,& sanguis,qui ex eo fit,siccior est per se,q̃ prius.dico autem per se,quoniā nihil prohibet,quod exiccatum est in sanguine, à partibus nihil passis reduci ad pristinam humiditatem : sicut aqua calefacta à se ipsa infrigidatur per partes nihil passas.propter hoc igitur,si vinum humidum dicatur potentia, vtiq; potentia essentiali & passiua tale dicetur, ꝙ per accidens est,& secundum quid tale.quare simpliciter & per se vinum calidum & siccum pronunciandum est, quādo tale est potentia accidentali:humidum verò per accidens,& secundum quid,et potentia essentiali,aut actu solum.

Inducuntur duo modi dicendi vinum siccum,licet sit vere humidum: & refelluntur. Cap. 8.

SVnt quidam amici nostri,& magni ingenij,& magnæ doctrinæ viri,qui non audentes negare authoritates tantorum hominū per nos adductas,nec effectus siccitatis,qui in vino apparēt, concedunt quidem

exiccare

exiccare vinum,verum hoc per accidens esse.non.n.inquantum siccum, C
sed inquantum calidum id facere:nec aliud velle authores,qui vinum ca
lidum,& siccum dicunt.quod quidem si ignoscāt,longe est à veritate,et
ab eo iudicio,quod in alijs præ se ferre consueti sunt,non solum propter
prædicta,ꝙ ignea sit,quæ in vino est,caliditas,sed propter alia multa. pri
mum quis Gal.non rideat promittentem de natura simplicium dicere,
clamātem verò,ac protestantem naturas rerum non determinandas esse
per ea,quæ sunt per accidens, mox statim de vino agentem dicere,quod
per accidens sit? quis non rideat & Hippo.& Paulum,& Oribasium,&
alios de vino loquentes nihil de eo dicere,quod per se est, sed de eo solo,
quod est per accidēs? ꝙ si siccitatem factam à vino,quatenus calido,velu
ti per se accepere,non distinguentes ab ea,quæ proprie fit, si & hoc suffi-
cit ad denominandam rem siccam,recte quidem à nobis dictum erit vi-
num potentia siccum esse. Præterea percontemur,an maior sit siccitas
facta per accidēs,an humiditas facta per se à vino.si quidem maior est hu
miditas per se facta,hinc maxime ridendi, ac cachinnis prosequendi erūt
Hipp.& Galen.& alij,dicentes vinum siccum non solum, quia per acci-
dens hoc sit,sed quoniam sit humectatio vini maior,q̃ exiccatio.at,si ma
ior est siccitas,quāq̃ per accidens facta,q̃ humiditas,quid nam per Deos
mouet,ac persuadet magni ingenij viros,vt certare velint vinum humi-
dum potentia esse,quum effectus vini videatur esse siccitas, ratio autem D
& authoritas omnis clament vinum siccum esse facultate: postremo &
illud animaduertant,quod Gal.in de curandi methodo scribit, humidū
nullum vlceribus conuenire, siue per se humidum sit,siue per accidens?
Vinum ergo cum vlceribus cōuenire affirmet,sequitur,ꝙ nec per se, nec
per accidens humidum sit,quatenus vlceribus conuenit. cōuenit autem
non,qua actu tale est,sed qua potestate tale.quare potētia nec per se,nec
per accidens humidum est.

Propter hæc igitur et alia, quæ prolixitati parcentes omittimus, nec collegæ nostri,nec principalis in causa hac Bartholomæus GAIONVS hanc opinionem sequuti sunt,sed ab ea recedentes concedunt vinū potentia,& per se,quantum ad qualitates,& complexionem attinet,calidū & siccum esse.Scuto autem alio se tegentes confugiunt ad nutrimētum. dicunt enim,& si vinum,quatenus medicamentum,siccum est, tamen, quatenus alimentum,humidum esse:quod satis est ad verificādam quæstionem propositam.quæ cum indistincte posita sit, si sensu aliquo verificari posit,victoriam sibi promittit. propter hæc igitur quædam pauca de vino dicemus, quatenus alimētum est,cum,quæ dicta hactenus sunt, de vino secundum se dicta sint.

A Dicitur ergo proprie cibus, qui futurus est alimentum: alimentum autem, quod aut restaurat, aut proximum est, vt restauret, quod deperditũ est in membris. differt autem alimentum à medicina, quod alimentum per se non agit, nec alterat, sed patitur solum, & restaurat. Medicinæ autem ratio in eo est, quod alterat, & agit. Verum illud bene aduertendum est, quod, licet cibus, & alimentum à medicina differãt, cibus tamen calidus aut humidus, & alimentum calidum aut humidum non differunt à medicina calida aut humida, sed eandem rationem habent: quod multi medici nõ considerant. Id. n. quod alit, quatenus alit, nec calidum est, nec frigidum: quoniam verò cum eo, quod alit, coniunctę sunt qualitates, volẽtes nos temperiem & intemperiem significare appellamus calidum cibum, & calidum alimentum, frigidum cibum, & frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & siccum temperatum quidem dicimus, quod corpus nostrum nec calefacit, nec refrigerat: & hoc proprie et solum alimentum est, siquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, qui calefacere potest cum hoc, quod nutrit: frigidum, qui frigefacere. quare in hoc non differt cibus à medicina. vtrunque enim considerant, vt alterans. & cibus omnis, qui calidus est, etiam & medicina calida est, omnis quoque medicina, quæ etiam cibus est, si calida est, & cibus calidus est, & nutrimentum ex ea factum est calidum. calidum autem nu-
B trimentum est, quod restaurat, quod deperditum est, calidius, quàm prius. quare eadem est consideratio cibi humidi, & calidi, & medicinæ calidæ, & humidæ ob id, quod nomina hæc calidum, frigidum, humidum, siccum semper qualitatem significant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum est, vel fuit: & calidum medicamentum, calidus etiam cibus, & alimentum, si cibus, & alimentum fit. Sed illud repetẽdum est, quòd illud, quod conuertitur, & alimentum fit, vel auget quantitatem solam, vel simul auget quantitatem, & qualitatem. si quidem vtrunque augeat, simpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur. Si verò solam augeat quantitatem, in potentia essentiali tale est, & per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia essentiali est, & cibus calidus per accidens, & ex ea factus sanguis calidus quidem quantitate est solum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegę nostri vinum humidum, vt alimentum, quęrimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum sit cibus & alimentum humidum per se, & simpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem sanguinis, qui humidus est. si quidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniam cibus & nutrimentum per se tale, non solum quantitatẽ, sed etiam qualitatem sanguinis adauget. Quomodo igitur potest vinum

qualitatem

qualitatem sanguinis augere, si concedunt per se potentia siccum esse vinum, & complexione? si verò dicunt idcirco humidum dici, quòd quantitatem sanguinis humidi augeat, verum quidem dicunt, sed hoc nõ per se, & simpliciter tale est, sed per accidens, & secundum quid, vt toties est demonstratum. quam ob causam, siue vt nutrimentum, siue vt agens accipiatur vinum, simpliciter siccum est dicẽdũ, & per se. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquuntur dicentibus vinum calidum & humidum, ad quæ confugiant. superest igitur, aut ipsi arma dẽt, aut nos postremo arma demamus. dememus autem, si tandem adduxerimus tũ autoritates quasdam, tum rationes, quibus, vt existimamus, decepti, & male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem ferè hæc. C

Quòd vinum sit humidum, contra veritatem, & determinata ostenditur. *Cap. 9.*

IN primis igitur, quòd humidum & actu, & potentia, & semper sit vinum, ex hoc aliquis posset existimare, quòd in omni prima digestione, secũda, & tertia, & ante conuersionem, & post, vinum semper liquidum est. omne autẽ liquidum est actu humidum. vinum igitur semper humidũ erit. præterea aquã dicit Gal. frigiditatem amittere posse, humiditatem autẽ non. vinum autẽ est aquæ species, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione aqua humiditatem non amittit, eadem nec vinum. quod cõfirmatur. si .n. amittit, quærimus, à quo: nõ quidem à sanguine, qui humidus est, nõ à calore nostro innato, qui & ipse humidus est: à membris autem si id recipit, quum sicciora sint, humidius igitur erit vinum, quàm membra. Ad hæc autẽ dictum est supra, quod in aliud facillime vertitur, oportere proximum gradu illi esse. at vinum facillime omnium in sanguinem vertitur. proximum igitur gradu oportet sanguini esse, non solum caliditate, sed etiam humiditate: alioquin, si altera qualitate longe distet, non cito vertetur in ipsum. igitur, quum sanguinis longo interuallo humidior sit, quàm membra, vinum quoq;, quod sanguini proximum est, humidius erit, quàm membra. Item vinum aut est humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem quomodo sit, quod maxime humidum est? Igitur erit humectatiuũ. Adde, quòd sitim tollit, somnum & letitiã facit, impinguat, morbos humidos efficit: quæ omnia non nisi ab humido fiunt. Arist. in prob. de vino scribens, vinum calidũ & humidum pronunciat. Gale. porrò in ijs, quæ de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, quòd calidi sint, & humidi. quare, si vino vtãtur, plus æquo vtraq; qualitate augeantur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, quòd frigidi & sicci sint. per contraria .n. curare eos iubet. talia autem sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunq; calefacere similiter ac humectare possunt. In ijs quoque, D

quæ

A quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Item in de acutis ait vinum humectare magis, q̃ aquã. Auicẽ. quoq; primo canonum suorum, Vinum, inquit, fortiter humectat. & in regimine siccarum, & frigidarum complexionum vinum conuenire scribit, ꝙ contrarium sit vtriq; qualitati. idem & in capite de melancholia. sunt & alia multa, quæ, quoniam eundem habent intellectum, omittimus. Atq; hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dent: nos vero & imbecillia satis esse, & quæ primo congressu cito dissiliant, ostendemus.

Soluuntur veritati obiecta. Cap. 10.

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum esse, vinum verò in omni digestione liquidum esse, peccat nimirũ vtrũque. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic. n. & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens vocata humida essent. Sed neque illud recte dicitur, vinum in omni digestione liquidum esse, quando pręter primam digestionem, quæ in stomacho fit, nõ existit vinum, sed inexistit. admiscetur. n. sanguini secundum diuersas partes, cæterum calidis & siccis præpotentibus. Aquam verò nunq̃ humiditatem amittere verum est, dum aqua remanet, ita & vinum, dum vini prima mixtio manet. & aquę species nunquã B amittit humiditatẽ, at, cum actu fit, & soluitur mixtio, humectatio amittitur. Amittitur autem à calore nostro, non ꝙ exiccet vini humiditatem, sed ꝙ separet mixtionem, & eleuet partes calidas, & vniat, vt dictum est. Vinum autem oportere non longe à sanguine qualitatum gradu distare, & si non semper necessarium est in eis, quæ cito transmutantur: sufficit. n. interdum sola possibilitas subiecti, & magna proportio agentis, tamen & nos confiteamur. Verum illud oportet considerare, ꝙ nec vinũ, nec sanguis vnum quid sunt, nec, vt Græci dicunt, homogenea, sed vtrũque è diuersis constat partibus, alijs quidem calidis, alijs humidis. quum autem vinum in aliud vertitur, miscentur quidem, ac separantur partes illę: quæ verò calidæ sunt, vini partem calidas sanguinis facillime transeunt, humidæ verò in humidas. Quare verũ est nõ distare gradu vnũ ab alio, sed oportet referre sua suis, & consimilia consimilibus. cum hoc tamen stat plures, & maioris actionis esse in ea miscella calidas & siccas partes, q̃ humidas: quare & sanguinem inde sicciorem reddi, q̃ prius esset, nisi partes sanguinis nihil passæ contra agant, vt dictum est. humectabile vero est vinum, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccum. quum. n. actu fit per suas partes, agit per illas, & sanguinem exiccat: à quo cum repatiatur, humectabile quidẽ hoc pacto fit, quatenus quidẽ

ſiccum eſt.ſitim autem tollit,quanq̃ potentia ſiccum ſit,per eam humidi C
ditatem,quam actu habet,quod & aquæ thermarum faciunt. ſufficit.n. humiditas illa,quoniam ſitis appetitus eſt humidi ob deperditum ſuperficiale humidum,quod reſtaurat vinum prius,q̃ actu ſit factum ſiccum. Somnum etiam affert per primam euaporationem,quæ è vino,fit in qua partes tum calidæ,tum humidæ euaporant:ſurſum autem latæ, & à cerebro infrigidatæ caput grauant,& ſomnum adducunt. Lętitiam verò apportat vinum,quoniam tum ſanguinem multum, tum ſpiritus multos facit,quæ animæ ſunt inſtrumenta. Vnde & illa diſpoſitio inducitur, cũ qua anima optime ſe habet:hæc autem ad lęta bene parata eſt.de quo plura dicenda eſſent. Impinguat verò vel maxime vinum,ſi moderate ſumptum ſit. Auget.n.ſanguinem,& pabulum caloris,quatenus vinum eſt: quatenus verò temperatum, & paucum ſumitur, non addit nocumentum in ſanguine propter ſuam ſiccitatem,quoniã cito illa remittitur pauca exiſtens,ſanguine ſeſe ipſo ad priſtinam naturam reſtituente per partes nihil paſſas.ꝙ ſi non moderate ſumptum fuerit,non ſolum non impinguat,ſed emaciat magis,& ſæpe abſumpto pabulo caloris perdit. Humidum verò dicere per ſe vinum,ꝙ humidos morbos faciat,ſic quidem eſt & frigidum dicere,ꝙ morbos adducat frigidos. dicemus autem iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum verò Ariſt. vinum calidum & humidum profert,illud intelligi oportet,nihil aliud velle ipſum, q̃ ꝙ vinum ex multo calido,& multo humido conſtat. Demonſtraturus enim D
cauſas quorundam effectuum,qui à vino fiunt,quorum alij à calido, alij à frigido contingunt,duas aſſumit propoſitiones:quarum altera eſt,ꝙ vinum ex multo calido,& multo humido conſtat,altera,ꝙ humidum remanens humidum,aut à quo euaporat calidum, frigidum eſt. quare & humido tunc vtitur per accidens: vt intelligere liceat hic non tradere cõplexionem vini.hauſto igitur vino,ſi non obtineatur,& digerat̃ à calore noſtro,ſed remaneat,quale erat,humidũ.ſ.aut alteretur eò ſolum,quò calidum euaporet,tunc vinum frigidũ redditur. Vnde & effectus,qui conſequuntur frigus,proueniunt. ebrioſorum enim multi & frigent, & rigent,& ſolem amant,& infœcundi ſunt ſemine:quod & Galen.optime 3.de temperamentis declarauit. &, ſi à calore noſtro obtineatur vinum, & in venas diſtribuatur,ac demum actu fiat,potens autem, aut multum ſit,tunc effectus calidi proueniunt.ſic enim & furentes facit,& ſitim auget,& emaciat,ac etiam abſumit conſumpto humido.quare humiditatẽ actualem vult eo loco Philoſophus. Quod verò Gal.vinum pueris prohibeat, ꝙ ijs obſit humectatione:ſenibus verò concedat,ꝙ proſit, & nos recte dictum affirmamus.duos enim in de temperamentis eſſe modos de-

clarauerat,

A clarauerat,quibus aliquid calidum,frigidum,humidum,ſiccum dicitur: quorum vnus eſt de eo,quod auget quantitatem calidi,frigidi, humidi, ſicci:alter de eo,quod ſimul auget & qualitatem. Secundum ergo priorem modum locutus eſt in ijs,quæ de tuenda ſanitate: quod ipſemet declarat in de virtutibus animalibus,vbi reddit rationem,cur eſt, ꝙ Plato vinum pueris negauerit.dicit enim pueros calidos eſſe,nã & multo ſanguine abũdare in venis,et ſi vino vtãtur ,plus nimio aucturos eſſe ſanguinem, & ſic calidiores & humidiores futuros, quàm par ſit.humidiores autem non ſolum quantitate,ſed etiam qualitate,quoniam ſanguis plurimus in pueris,quanquam etiam ſiccior primo fiat à vino, mox tamẽ ſe ſe ipſe ad primam naturam reſtituit.Sed certe propter hoc,ꝙ ita Gal.humectatiuum dicit vinum,quod eſt in potentia eſſentiali & per accidens, accipere vinum per ſe humidum eſſe,eſt profecto,quod per accidens eſt, accipere pro eo,quod per ſe eſt.Quum verò & Auic.dicit fortiter humectare,& ſenibus,& melancholicis,& naturæ ſpirituum conuenire,veriſſima omnia ſunt bono ſenſu.nihil enim eſt,quod humectet nos magis, quàm vinum.primum enim actuali ſua humiditate multum operatur, quæ ſatis longo tempore perdurat.Vinum enim prius actu calidum fit, quàm ſiccum.dupliciter nanque fit exiccatio,& à ſiccitate, & à caliditate.quæ igitur à ſiccitate fit,paruæ actionis eſt:quæ vero à caliditate,maio-

B ris quidem actionis eſt,ſed oportet caliditatem quàm multum prius agere,quàm exiccare poſsit.Propter quod vinum actu humidum aliquanto tempore perdurat. vnde & ſitim tollit,& iuncturas emollit. Mox verò actu fit tum caliditate,tum ſiccitate. deinde trãſmutatum in ſanguinem eius quãtitatem magnopere auget,per quam humectatio etiam fit in toto corpore magna.quoniam enim calor innatus cõtinue abſumit humidum,& ſubſtantiam membrorum exiccat,ſiquidem ſero & parum reapponatur de eo,quod deperditum eſt,conſumptio quàm maxime procedit.At,ſi cito & large reapponatur,quod eſt deperditũ,prohibetur exiccatio procedere.habet enim calor,vnde pabuletur.& interea ſanguis,qui per ſe humidus eſt,qualitate etiã membra humectat, Propter igitur omnia hæc vinum vel maxime humectare dicitur,ſed certe vtranq; humectationem per accidens habet.quæ enim humectatio actu eſt,per accidẽs quidem eſt,vt prædiximus,quæ verò fit augendo ſanguinem, etiam per accidens,& ſecundum quid.quare neque per hunc,neque per illum modum ſimpliciter humidum dicendnm eſt vinum,ſed ſimpliciter, & pèr ſe ſiccum eo modo,quo dictum eſt.In ijs vero,quæ de pulſibus,humiditatem actualem vini vult, qua etiam vtitur,vt cauſa per accidens vel materiali ad mutandum pulſum.ſiquidem per ſe cauſa eſt vini caliditas,hu-

miditas verò ſolum facit, vt cito paſsibile ſit per venas. Vniuerſaliter, ſi qua authoritas humidum facit vinum, ea quidem aut de actuali, aut de potentiali paſsiua, & eſſentiali eſt. C

Quæſtionis deciſio, iudiciſq; ſententia. *Cap.* II.

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propoſitam nobis quæſtionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui aſſerit vinum calidum & humidum, male proculdubio aſſerere, eum verò, qui negauit propoſitionem, atq; impugnauit, recte iuſteq; negaſſe, atque impugnaſſe. quocunque enim modo intelligatur, propoſitio ſimpliciter falſa eſt. Si enim intelligatur per comparationem ad prædominantem qualitatem, ſic falſum quidem aſſumit, vinum calidum eſſe: ſi vero per comparationem ad hominem, falſum eſt humidũ eſſe. Humidum enim cum ſit vinum, aut actu per accidens, aut potentia eſſentiali, vel paſsiua tantum, ſiccum vero ſit potentia accidentali, hic autem modus per ſe, & ſimpliciter talis eſt illi ſecundum quid, & per accidens, manifeſtum, ꝙ vinum ſimpliciter calidum & ſiccum eſt pronunciandum: ſiue vt medicina, ſiue vt cibus, & alimentum ſumatur. atq; ita propoſitionem ſimpliciter prolatam, & nobis ſimpliciter declarandam propoſitam, falſam eſſe dicimus. Quis enim tam fatuus iudex ſit, qui propoſita ſibi quæſtione, vtrum hyems frigida ſit an calida, calida dicat, ꝙ calefaciat corpora noſtra, et digeſtionem vigoret? aut propoſita quęſtione, an bonum ſit proijcere merces in mare. bonum decernat, ꝙ in tempeſtate ſit bonum? Quare & nos, cum propoſitio illa plurimis modis intelligi poſsit, quorum alij per ſe, & ſimpliciter tales ſint, alij ſecundum quid, & per accidens, ridiculi quidem iudices dicemur, ſi ſimplicem ſenſum relinquentes veram illam decernamus, ꝙ per accidens, & ſecundum quid vera eſſe poſsit. Quam ob cauſam, vt tandem ſermonem claudamus, dubij huius victorem ANTONIVM FVMANELLVM declaramus, & pronunciamus. D

Hoc Hierony. Fracaſto. MDXXXIIII. Die IX. Septẽb.
Prætore Clariſs. Ioanne Contareno.

VETVS EPIGRAMMA.

Infantem Nymphæ Bacchum, quo tempore ab igne
Prodijt, inuentum ſub cinere abluerant.
Ex illo Nymphis cum Baccho gratia multa eſt,
Seiunctus quòd ſit ignis, & vrat adhuc.

HIERONYMI FRACASTORII SYPHILIDIS, SIVE MORBI GALLICI LIB. TRES,

AD PETRVM BEMBVM.

LIBER PRIMVS.

VI casus rerum varij, quæ semina morbũ
Insuetum, nec longa ulli per secula visum
Attulerint: nostra qui tempestate per oẽm
Europã, partimq; Asiæ, Libyæq; per urbes
Sæuijt: in Latium vero per tristia bella
Gallorum irrupit, nomenque à gente recepit:
Necnon & quæ cura, & opis quid comperit usus,
Magnaq; in angustis hominum solertia rebus,
Et monstrata Deûm auxilia, & data munera cœli
Hinc canere, & longe secretas quærere causas
Aëra per liquidum, & vasti per sydera Olympi
Incipiam: dulci quando nouitatis amore
Correptum, placidi naturæ suauibus horti
Floribus inuitant, & amantes mira Camœnæ.
BEMBE *decus clarum Ausoniæ, si fortè vacare*
Consultis Leo te à magnis paulisper, & alta
Rerum mole sinit, totum qua sustinet orbem:
Et iuuat ad dulces paulum secedere Musas:
Ne nostros contemne orsus, medicumq; laborem,
Quicquid id est. Deus hæc quondam dignatus Apollo est:
Et paruis quoq; rebus inest sua sæpe voluptas.
Scilicet hac tenui rerum sub imagine multum
Naturæ, fatiq; subest, & grandis origo.
Tu mihi, quæ rerum causas, quæ sydera noscis,
Et cœli effectus varios, atq; aëris oras,
Vranie, (sic dum puro spatiaris olympo,
Metirisq; vagi lucentes ætheris ignes,

Concentu tibi diuinò cita ſydera plaudant)
Ipſa ades, & mecum placidas Dea lude per vmbras,
Dum tenues auræ, dum myrtea ſylua canenti
Aſpirat, reſonatq; cauis Benacus ab antris.
Dic Dea, quæ cauſæ nobis poſt ſecula tanta
Inſolitam peperere luem? num tempore ab illo
Vecta mari occiduo noſtrum peruenit in orbem,
Ex quo lecta manus ſoluens de littore Ibero
Auſa fretum tentare, vagiq; incognita ponti eſt
Aequora, & orbe alio poſitas perquirere terras?
Illic nanque ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare vrbes, paſſimq; vagari
Perpetuo cœli vitio, atq; ignoſcere paucis.
Commercí ne igitur cauſa acceſſiſſe putandum eſt
Delatam contagem ad nos, quæ parua ſub ipſis
Principijs, mox & vires & pabula ſenſim
Suſcipiens, ſeſe in terras diffuderit omnes?
Vt ſæpe in ſtipulas cecidit quum fortè fauilla
De face, neglectam paſtor quam liquit in aruo,
Illa quidem tenuis primum, ſimilisq; moranti
Incedit: mox, vt paulatim increuit eundo,
Tollitur, & victrix meſſem populatur & agros,
Vicinumq; nemus, flammasq; ſub æthera iactat.
Dat ſonitum longe crepitans Iouis auia ſylua,
Et cœlum latè circùm, campiq; relucent.
At vero, ſi rite fidem obſeruata merentur,
Non ita cenſendum: nec certe credere par eſt
Eſſe peregrinam nobis, transq; æquora vectam
Contagem: quoniam in primis oſtendere multos
Poſſumus, attactu qui nullius hanc tamen ipſam
Sponte ſua ſenſere luem, primiq; tulere:
Præterea & tantum terrarum tempore paruo
Contages non vna ſimul potuiſſet obire.
Aſpice per Latij populos, quiq; herbida Sagræ
Paſcua, & Auſonios ſaltus, & Iapygis oræ
Arua colunt: ſpecta, Tyberis quà labitur, & quà
Eridanus centum fluuijs comitatus in æquor,
Centum vrbes rigat, & placidis interfluit vndis:
Vno nón ne vides vt tempore peſtis in omnes

Sæuijt?

Sæuijt? vt sortem pariter transegimus vnam?
Quinetiam externos eadem per tempora primum
Excepisse ferunt: nec eam cognouit Ibera
Gens prius, ignotum quæ scindere puppibus æquor
Ausa fuit, quàm quos disterminat alta Pyrene,
Atque freta, atque Alpes cingunt, Rhenusq; bicornis:
Quàm reliqui, quos lata tenet gelida ora sub Arcto.
Tempore non alio Pœni sensistis, & omnes
Qui lætam Aegyptum metitis, fœcundaq; Nilo
Arua, & palmiferæ syluas tondetis Idumes.
Quæ quum sic habeant sese, nempe altius isti
Principium labi, rerumq; latentior ordo,
(Ni fallor) grauiorq; subest, & maior origo.
Principio quæq; in terris, quæq; æthere in alto
Atque mari in magno Natura educit in auras,
Cuncta quidem nec sorte vna, nec legibus ijsdem
Proueniunt, sedenim, quorum primordia constant
E paucis, crebro ac passim pars magna creantur:
Rarius ast alia apparent, & non nisi certis
Temporibúsue, locísue, quibus violentior ortus,
Et longè sita principia: ac nonnulla prius, quàm
Erumpant tenebris & opaco carcere noctis,
Mille trahunt annos, spaciosaq; secula poscunt.
Tanta vi coëunt genitalia semina in vnum.
Ergo & morborum quoniam non omnibus vna
Nascendi est ratio, facilis pars maxima visu est,
Et faciles ortus habet, & primordia præstò.
Rarius emergunt alij, & post tempore longo
Difficiles causas, & inextricabile fatum,
Et serò potuere altas superare tenebras.
Sic Elephas sacer Ausonijs incognitus oris,
Sic Lichen latuere diu, quibus incola Nili
Gens tantum, regioq; omnis vicina laborat.
De genere hoc est dira lues, quæ nuper in auras
Exijt, & tandem sese caligine ab atra
Exemit, durosq; ortus, & vincula rupit.
Quam tamen (æternum quoniam dilabitur æuum)
Non semel in terris visam, sed sæpe fuisse
Ducendum est, quanquam nobis nec nomine nota

Hactenus

Hactenus illa fuit: quoniam longæua vetustas
Cuncta situ inuoluens, & res, & nomina delet:
Nec monumenta patrum seri videre nepotes.
Oceano tamen in magno sub sole cadente,
Quà misera inuentum nuper gens accolit orbem,
Passim oritur, nullisq; locis non cognita vulgo est.
Vsqueadeo rerum causæ, atque exordia prima
Et cœlo variare, & longo tempore possunt.
Quodq; illic fert sponte aer, & idonea tellus,
Huc tandem annorum nobis longa attulit ætas.
Cuius fortè suo si cunctas ordine causas
Nosse cupis, magni primum circunspice mundi
Quantum hoc infecit vitium, quot adiuerit vrbes.
Quumq; animaduertas tam vastæ semina labis
Esse nec in terræ gremio, nec in æquore posse,
Haud dubie tecum statuas reputesq;, necesse est,
Principium, sedemq; mali consistere in ipso
Aëre, qui terras circum diffunditur omnes,
Qui nobis sese insinuat per corpora vbiq;,
Suetus & has generi viuentum immittere pestes.
Aër quippe pater rerum est, & originis autor.
Idem sæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabescere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia secla.
In primis tum Sol rutilus, tum sydera cuncta
Tellurem, liquidasq; auras, atq; æquora ponti
Immutant, agitantq;: vtq; ipso sydera cœlo
Mutauere vicem, & sedes liquere priores,
Sic elementa modis varijs se grandia vertunt.
Aspice, vt, hybernus rapidos vbi flexit in Austrum
Phœbus equos, nostrumq; videt depreßior orbem,
Bruma riget, duratq; gelu, spargitq; pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina sistit.
Idem, vbi nos Cancro propior spectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & sitientia prata,
Siccaq; puluereis æstas squallescit in aruis.
Nec dubium, quin & noctis nitor, aurea Luna,

Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue ſydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venusq; & Martius ignis,
Ac reliqua aſtra etiam mutent elementa, trahantq;
Perpetuum, & late magnos dent vndiq; motus:
Præcipue ſedem ſi quando plurima in vnam
Conuenere, ſuo vel multum deuia curſu
Longe alias tenuere vias. hæc ſcilicet annis
Pluribus, & rapidi poſt multa volumina cœli
Eueniunt, Dijs fata modis voluentibus iſtis.
Vt vero eueniſſe datum eſt, numerumq; diesq;
Exegere ſuos, præfixaq; tempora fatis,
Proh quanta aërios tractus, ſalſa æquora quanta,
Telluremq; manent: alibi quippe omnia late
Cogentur ſpatia in nubes, cœlum imbribus omne
Soluetur, ſummisq; voluti montibus amnes
Præcipites ſecus ſyluas, ſecum aſpera ſaxa,
Secum armenta trahent: medius pater impete magno
Aut Padus, aut Ganges ſuper & nemora alta, domosq;
Turbidus, æquabit pelago freta lata ſonante.
Aeſtates alibi magnæ condentur, & ipſæ
Flumina ſpeluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent, aut obice clauſi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forſitan & tempus veniet, poſcentibus olim
Natura, fatisq; Deum, quum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deſerta iacebit,
Verum etiam Sol ipſe nouum (quis credere poßit)
Curret iter, ſua nec per tempora diffluet annus.
Aſt inſueti æſtus, inſuetaq; frigora mundo
Inſurgent, & certa dies animalia terris
Monſtrabit noua, naſcentur pecudesq; feræq;
Sponte ſua, primaq; animas ab origine ſument.
Forſitan & maiora audens producere tellus
Cœumq;, Enceladumq; feret, magnumq; Typhoëa,
Auſuros patrio ſuperos detrudere cœlo,
Conuulſumq; Oſſan nemoroſo imponere Olympo.
Quæ quum perſpicias, nihil eſt, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marceſcere morbis

Aëra, contagesq; nouas viuentibus ægris
Sydere sub certo fieri, & per secula longa.
Bis centum fluxere anni, quum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quæ pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Illa eadem Assyriæ gentes, & Persidos, & quæ
Euphratem, Tigrimq; bibunt, pòst tempore paruo
Corripuit, ditesq; Arabas, mollemq; Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta
Infecit Latium, atq; Europa sæuijt omni.
Ergo age iam mecum, semper sese æthera circum
Voluentem, superumq; domos, ardentiaq; astra
Contemplare, animumq; agitans per cuncta, require,
Quis status illorum fuerit, quæ signa dedere
Sydera, quid nostris cœlum portenderit annis
Hinc etenim tibi fortè nouæ contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc diræ facies, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: vna hac sub parte videbis
Magna coisse simul radijs ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aëra flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Cœlicolumq; domos duxit, docuitq; futura
Vranie: miseras, inquit, defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cœli tabescere tractus.
Bella etiam Europæ miseræ, bella impia, & agros
Ausoniæ paßim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.
Mos superûm est, vbi secla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunq; euentura manent terrasq;, polumq;.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis

Instaret,

Instaret, rerum summus sator, & superum rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martemq; iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum reserat, dijsq; atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda.
Impiger ante alios flammis ferroq; coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictæq; manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus, longaq; via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
In natum veteris, nato & parêre recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multumq; animo indignatus iniquo.
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Bellaq;, fortunasq; virûm, casuraq; rerum
Imperia, & prædas, adapertaq; limina morti:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humanæ nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactusq; nouis defluxibus æther.
Paulatim aerij tractus, & inania lata
Accepere luem, vacuasq; insuetus in auras
Marcor ijt, cœlumq; tulit contagia in omne.
Siue quòd ardenti tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terraq; vapores
Traxerit ignea vis, qui misti tenuibus auris
Correptiq; nouo vitio, contagia visu
Perrara attulerint: aliud siue æthere ab alto
Demissum late aerias corruperit oras.
Quanq; animi haud fallor, quid agat, quóue ordine cœlũ,
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur sors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram

Naturam, & longe variam contagibus esse.
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aer,
Et tenerum germen, florumq; infecit honorem:
Interdum segetem, & sata læta, anniq; labores
Corripuit, scabraq; vßit rubigine culmos,
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pœnas animalia sola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignam
Luxuriem vidisse anni, multoq; madentem
Autumnum perflatum Austro, quo perditus omne
Caprigenum genus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis lætas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuiq; gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tußis subitò irrequieta tenebat,
Nec longe mora mortis erat: nanq; acta repente
Circùm præcipiti lapsu, reuomensq; supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.
Vere autem (dictu mirum) atq; æstate sequenti
Infirmas pecudes, balantumq; horrida vulgus
Pestis febre mala miserum penè abstulit omne.
Vsqueadeo varia affecti sunt semina cœli,
Et variæ rerum species, numerusq; vicißim
Inter mota subest, interq; mouentia certus.
Nónne vides, quamuis oculi sint pectore anhelo
Expositi mollesq; magis, non attamen ipsos
Carpere tabem oculos, sed sese immergere in imum
Pulmonem? & pomis quanquam sit mollior vua,
Non tamen ijs vitiatur, at ipsa liuet ab vua.
Nempe alibi vires, alibi sua pabula desunt:
Ast alibi mora certa, nec ipsa foramina multum
Non faciunt, hinc densa nimis, nimis inde soluta.
Ergo contagum quoniam natura genusq;
Tam varium est, & multa modis sunt semina miris,
Contemplator & hanc, cuius cœlestis origo est:
Quæ, sicut desueta, ita mira erupit in auras.
Illa quidem non muta maris, turbamq; natantum,
Non volucres, non bruta altis errantia syluis,
Non armenta boum, pecudésue, armentáue equorum

Infecit, sed mente ingens ex omnibus vnum
Humanum genus, & nostros est pasta sub artus.
Porrò homine è toto, quod in ipso sanguine crassum
Et sordens lentore foret, fœdissima primum
Corripuit, sese pascens vligine pingui.
Tali se morbus ratione & sanguis habebant.
Nunc ego te affectus omnes, & signa docebo
Contagis miseræ: atq; vtinam concedere tantum
Musa queat, tantumq; velit defendere Apollo,
Tempora qui longa euoluit, cui carmina curæ,
Hæc multas monumenta dies vt nostra supersint.
Fortè etenim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Nanq; iterum, quum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, quum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post secula longa
Illa eadem exurget, cœlumq; aurasq; reuiset,
Atq; iterum ventura illam mirabitur ætas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sæpe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna prius, quàm signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit aperte,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteq; languentes animis & munera obibant
Aegrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud læta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœdis enata pudendis
Hinc atq; hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac puræ fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxerat vmbras,
Innatusq; calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus
Brachiaq;, scapulæq;, graui, suræq; dolore.
Quippe, vbi per cunctas ierant contagia venas,

Humoresq;

Humoresq; ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere sueta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda
Hæc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atq; lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisq; erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorum extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciemq; horrendam, & pectora fœde
Turpabant: species morbi noua: pustula summæ
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, taboq; fluebat.
Quinetiam erodens alte, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sæpius ipsi
Carne sua exutos artus, squallentiaq; ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atq; exiles reddentia guttura voces.
Tum sæpe aut cerasis, aut Phyllidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manare liquorem
Corticibus, mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Diffluere: hinc demum in turpem concrescere callum.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchramq; iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdosq; artus, turgentiaq; ora,
Sæpe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctisq; soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sopor omnis in auras
Fugerat: ijs oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicaq; noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,
Non vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundaq; tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.

Dijs etiam sparsæq; preces, incensaque templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis:
Dij nullas audire preces, donis'ue moueri.
Ipse ego Cænomanum memini, quà pinguia diues
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, quo clarior alter
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
vix pubescentis florebat vere iuuentæ,
Diuitijs, proauisq; potens, & corpore pulchro:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeam induere, & pictis splendescere in armis,
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatuq; feras agere, & præuertere ceruos:
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellæ
Optarunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Omnes optatos suspirauere hymenæos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquam aliqua, & votis pia numina mouit.
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, qua sæuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam alijs spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperijt, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte
Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera (proh diuûm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem,
Pascebantq; acri corrosas vulnere nares.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellæ
Fleuerunt, nemorumq; Deæ, rurisq; puellæ:
Sebinusq; alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miseras terras Saturnus agebat
Pestem atrox, nec sæua minus crudelis & ipse
Miscebat Mauors, coniunctaq; fata ferebat.
Quippe lue hac nascente putem simul omnia diras
Eumenidas cecinisse fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam barathro dira omnia ab imo
Exciuisse lacus, Stygiaq; ab sede laborem,

Pestemq;,

Pestemq; , horribilemq; famem , bellumq; , necemq;.
Dij patrij,quorum Ausonia est sub numine , tuq;
Tu Latij Saturne pater , quid gens tua tantum
Est merita ? an quicquam superest diriq; grauisq; ,
Quod sit inexhaustum nobis ? ecquod genus vsquam
Auersum vsqueadeo cœlum tulit ? ipsa labores
Parthenope dic prima tuos , dic funera regum,
Et spolia , & prædas , captiuaq; colla tuorum .
An stragem infandam memorem , sparsumq; cruorem
Gallorumq; , Italûmq; pari discrimine , quum iam
Sanguineum , & defuncta virûm , defunctaq; equorum
Corpora voluentem , cristasq; atq; arma trahentem
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum ?
Te quoq; spumantem , & nostrorum cæde tumentem
Abdua , non multo post tempore , te pater idem
Eridanus gremio infœlix suscepit , & altùm
Indoluit tecum , & fluuio solatus amico est .
Ausonia infœlix, en quò discordia priscam
Virtutem , & mundi imperium perduxit auitum .
Angulus an'ne tui est aliquis , qui barbara non sit
Seruitia , & prædas , & tristia funera passus ?
Dicite vos , nullos soliti sentire tumultus ,
Vitiferi colles , quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit , & plenis lapsurus in æquor
Cornibus , Euganeis properat se iungere lymphis.
O patria , ô longùm felix , longumq; quieta
Ante alias , patria ô diuûm sanctißima tellus ,
Diues opum , fœcunda viris , lætißima campis
Vberibus , rapidoq; Athesi , & Benacide lympha,
Aerumnas memorare tuas , summamq; malorum
Quis queat , & dictis nostros æquare dolores ,
Et turpes ignominias , & barbara iussa?
Abde caput Benace , tuo & te conde sub amne ,
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros .
En etiam , ceu nos agerent crudelia nulla ,
Nec lachrymæ , planctus'ue forent,en dura tot inter ,
Spes Latij : spes & studiorum , & Palladis illa
Occidit : ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miserum ante diem crudeli funere MARCE

ANTONI

ANTONI, *ætatis primo sub flore cadentem*
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans sarca abluit vnda.
Te ripæ fleuere Athesis, te voce vocare
Auditæ per noctem vmbræ, manesq; Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat.
Parte alia, Cæsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidumq; Silim, Carnumq; rebellem:
Et totum luctus Latium, mœrorq; tenebat.

LIBER II.

VNC age, quæ vitæ ratio, quæ cura adhibenda
Perniciem aduersus tantam, quid tempore quoque
Conueniat (nostri quæ pars est altera cœpti)
Expediam, & miranda hominum comperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primûm
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescensq; vsu experientia longo
Euicere: datumq; homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quædam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanquam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sydera, non tamen omnino præsentia diuûm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cæde penates,
Oppidaq;, incensasq; vrbes, subuersaq; regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertêre sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptaq; rura natarunt:
Obseditq; inimica ipsas penuria terras:

Hæc eadem tamen, hæc ætas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare sinus, Prassumq; sub Arcto
Inspectare alia, præruptaq; littora Rhapti,
Atq; Arabo aduehere, & Carmano ex æquore merces,
Auroræ sed itum in populos Titanidis vsque est
Supra Indum, Gangemq; supra, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fœlices macere syluæ.
Deniq; & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus ducentibus & Dijs.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidusq; cauo Sebethus ab antro
Plauserunt, vmbræq; sacri manesq; Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœliq; omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia secla
Antiquis conferre volent, at BEMBE tacendus
Inter dona Deûm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO, quo Latium, quo maxima Roma
Attollit caput alta, paterq; ex aggere Tybris
Assurgit, Romæq; fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspicijs iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & læto regnat iam Iuppiter orbe,
Puraq; pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ærumnas post tot, longosq; labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad ocia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectumq;, piumq;
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana, pro relligione Deorum.
Vnde etiam Euphrates, etiam latè ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Aegæa suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dumq; illius acta
Inclyta component, dum fortè accingeris & tu

Condere,

Condere, & æternis victurum intexere chartis,
Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera, lusus
Inceptos, quantum tenuis fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra
Bile tument, spissoq; resultant sanguine venæ,
Maior in ijs labor est, pestisq; tenacius hæret.
Quare operæprecium est validis atq; acribus vti
Omnibus hos contra, miseris nec parcere membris.
Quinetiam meliora sibi promittere cuncta
Ille potest, qui principijs nouisse sub ipsis
Serpentem tacite valuit per viscera labem.
Nanque, vbi pasta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam se vitium firmauerit intra,
Heu quanto tibi libertas speranda labore est.
Ergo omnem impendes operam te opponere paruis
Principijs, memoriq; animo hæc præcepta reconde.
In primis ego non omni te assuescere cœlo
Exhorter: fuge, perpetuo quod flatur ab Austro,
Quod cœno, immundæq; graue est sudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus auræ,
Et molles Zephyri, pulsusq; Aquilonibus aer.
Hîc (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia sunto.
Rumpe moras, agita assiduis venatibus apros
Impiger, assiduis agita venatibus vrsos.
Nec tibi sit labor aerij cursu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere ceruum,
Et longa lustrare altos indagine saltus.
Vidi ego sæpe malum, qui iam sudoribus omne
Finisset, syluisq; luem liquisset in altis.
Sed nec turpe puta dextram summittere aratro,
Et longum trahere incuruo sub vomere sulcum:
Néue bidente solum, & duras proscindere glebas,
Et valida aëriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoq; possis,
Paruam mane pilam versa mihi, vespere versa,

Et saltu, & dura potes exudare palæstra.
Vince malum: nec te fallat, quòd desidis oci
Assidue desiderium, lectiq; sequetur.
Tu lecto ne crede, graui ne crede sopori.
His alitur vitium, & placidæ sub imagine pacis
Decipit, è dulciq; trahit fomenta quiete.
Necnon interea effugito, quæ tristia mentem
Sollicitant: procul esse iube curasq;, metumq;
Pallentem, vltricesq; iras, omnemq; Mineruæ
Addictum studijs animum, sed carmina, sed te
Delectent iuuenumq; chori, mixtæq; puellæ.
Parce tamen Veneri, mollesq; ante omnia vita
Concubitus, nihil est nocuum magis: odit & ipsa
Pulchra Venus, teneræ contagem odere puellæ.
Quod sequitur, victus ratio tibi maxima habenda est,
Nec sit cura tibi, néue obseruantia maior.
Principio, quoscunque amnes, quoscunque paludes,
Quosq; lacus liquidi pascunt, quosq; æquora, pisces
Omne genus procul amoueo. sunt, quos tamen vsus
Liberius, quum res cogit, concedere possit.
Omnibus his est alba caro, non dura, tenaxq;,
Quos petræ & fluuiorum aduersa marisq; fatigant.
Tales nant pelago phycides, rutilæq; per vndas
Auratæ, gobijq;, & amantes saxea percæ.
Talis dulcifluum fluuiorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastas ruminat herbas.
Sed neq;, quæ stagnis volucres, quæq; amnibus altis
Degere amant, liquidisq; cibum perquirere in vndis,
Laudarim: tibi pinguis anas, tibi crudior anser
Vitetur, potiusq; vigil Capitolia seruet:
Viteturq; graui coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandæ abdomina porcæ,
Porcæ heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis,
Venatu quamuis toties confeceris apros.
Quin neq; te crudus cucumis, non tubera captent,
Néue famem cinara, bulbísue salacibus exple.
Non placeat mihi lactis amor, non vsus aceti,
Non fumosa mero spumantia pocula Baccho,
Qualia Cyrnæi colles, campiq; Falerni,

Et Pucinus ager mittunt: aut qualia nostris
Rhetica dat paruo de collibus vua racemo.
Nempe Sabina magis placeant, dilutaq; tellus
Quæ tulit, & multo domuerunt Naiades amne.
At, tibi si ex horto victus, mensæq; Deorum
Sunt animo, atq; olerum simplex & inempta voluptas,
Non mentæ virides, non læta sisymbria desunt,
Intybaq;, & toto florentes frigore sonchi,
Et sia fontanis semper gaudentia riuis,
Et thymbræ suaues, & odoriferæ calaminthæ:
Læta meliphylla, & riguo buglossus ab horto
Carpantur, plenisq; ferax erucula palmis,
Atq; olus, atq; rumex, & salsi gramina crithmi.
Ipsa lupum dumeta ferent: hinc collige primos
Asparagos, albæ asparagos hinc collige vitis,
Quum nondum explicuit ramos, vmbracula nondum
Texuit, & virides iussit pendere corymbos.
Singula sed longum est, nec percensere necesse,
Iamq; aliud vocor ad munus, iuuat in noua Musas
Naturæ nemora Aonijs deducere ab vmbris:
Vnde mihi si non è lauro intexere fronti
Serta volent, tantaq; caput cinxisse corona,
At saltem obseruata hominum tot millia, dignum
Censuerint querna redimiri tempora fronde.
  Vere nouo, si quem morbus tenet, aut & in ipso
Autumno, si firma ætas, si sanguis abundat,
Regalem, mediam'ue lacerti incidere venam
Proderit, atq; extra fœdatum haurire cruorem.
Præterea, quocunq; habeat te tempore pestis,
Corruptum humorem, & contagem educere turpem
Ne pigeat, faciliq; luem deponere ab aluo:
Ante tamen ducenda para: concreta resolue,
Et crassa attenua, & lentore tenacia frange.
  Ergo Coryciumq; thymum sit cura, thymumq;
Pamphylium, thymbræ similis qui durior exit,
Prima tibi coxisse, lupiq; volubile gramen,
Fœniculumq;, apiumq;, & amari germina capni.
His polyporum hirtos imitata filicula cirros
Additur, & Lymphis tangi renuens adiantus:

His

His sterile asplenum, his pictam phyllitida iunge:
Quorum vbi decoctum permultis ante diebus
Ebiberis, crudumq; humorem incoxeris omnem,
Tum scilla medicare acri, & colocynthide amara,
Helleboroq; graui, necnon quæ in littore surgens,
Quà ludit maris vnda, ter euariata colorem,
Ter flores mutata die rem nomine signat,
Herba potens radice, suum cui zinziber adde:
Adde etiam anguineum cucumin, Nabathæaq; thura,
Myrrhamq;, bdelenq;, hammoniaciq; liquorem,
Et lachrymam panaceam, & dulci colchica bulbo.
His actis, si fortè tibi frigentia corda
Et molles animi fuerint, nec acerba placebit
In primis tentare, breuiq; extinguere pestem,
Sed placidis agere, & per tempora lenibus vti,
Tum superest tibi cura animum ad fomenta relicta
Vertere, contagisq; ad tenuia semina cæcæ,
Illa quidem consueta modis inserpere miris.
Profuerint igitur, quæq; exiccantia, quæq;
Marcori resinosa solent obsistere putri.
Tales sunt myrrhæ lachrymæ, sunt talia thura,
Cedrusq;, aspalathusq;, immortalisq; cupressus,
Et bene cum calamo spirans redolente cyperus.
Ergo nec desint casiæ, nec desit amomum,
Macér ue, agalocúm ue tibi, nec cinnama odora.
Est etiam in pratis illud, iuxtaq; paludes
Scordion, omnigenis quod tantum obstare venenis,
Contagiq; solet, paruo quærenda labore
Herba tibi: viret ipsa comis imitata chamædryn,
Flore rubens, referensq; alli cum voce saporem.
Aurora nascente huius frondemq; comantem
Radicesq; coque, atque haustu te prolue largo.
Sed neque carminibus neglecta silebere nostris
Hesperidum decus, & Medarum gloria citre
Syluarum: si fortè sacris cantata poetis
Parte quoque hac medicam non dedignabere Musam.
Sic tibi sit semper viridis coma, semper opaca,
Semper flore nouo redolens: sis semper onusta
Per viridem pomis syluam pendentibus aureis.

Ergo, vbi nitendum est cæcis te opponere morbi
Seminibus, vi mira arbor cithereia præstat.
Quippe illam Citherea, suum dum plorat Adonim,
Munere donauit multo, & virtutibus auxit.
Quorundam inuentum est, vitrei intra concaua vasis,
Cui collum oblongum est venter turgescit in orbem,
Aut hederæ folia, aut Ida mittente maniplos
Dictamni, Illyricámue irim, rhamníue nigrantem
Radicem, aut inulas coquere: in sublime solutus
Effertur vapor, & tenuis vacua omnia complet:
Ast, vbi frigenti occursauit ab aëre vitro,
Cogitur, & rorem liquidus densatur in vdum,
Decurritq; vagis per aperta canalia riuis.
Destillantis aquæ cyathum sub lumina prima
Luciferi potare iubent, stratisq; parare
Sudorem: nec certe ab re: vis vtilis olli est
Relliquias morbi tenues dispergere in auras.
Interea, si membra dolor conuulsa malignus
Torqueat, œsypo propera lenire dolorem,
Mastichinoq; oleo: lentum quibus anseris vnguen,
Emulsumq; potes lini de semine mucum,
Narcissumq;, inulamq;, liquentiaq; addere mella,
Coryciumq; crocum & vilem componere amurcam.
At, fauces atq; ora malus si eroserit herpes,
Tange nitro, & viridi medicata ærugine lympha
Semina inure mala, & serpentem interfice pestem.
Verum ipsos ope non alia consumere achores,
Vrentum quàm vi, poteris, quibus addere debes
Pingue aliquid, quod secum intus siccantia portet.
Hæc eadem, & miseros artus si qua vlcera pascunt,
Tollere, concretosq; valebunt soluere callos.
Si vero aut hæc nequicquam tentasse videbis,
Aut vires animiq; valent ad fortia quæq;,
Nec differre cupis, quin te committere acerbis
Festines, diramq; breui consumere pestem,
Hinc alia inuenta expediam, quæ tristia quanto
Sunt magis, hoc tanto citius finire labores
Aerumnasq; mali poterunt: quippe effera labes
Inter prima tenax, & multo fomite viuax

Nedum

Nedum se haud vinci placidis & mitibus, at nec
Tractari sinit, & mansuescere dura repugnat.
Sunt igitur styracem in primis qui, cinnabarimq;,
Et minium, & stymmi agglomerant, & thura minuta,
Quorum suffitu pertingunt corpus acerbo,
Absumuntq; luem miseram, & contagia dira.
At vero & partim durum est medicamen & acre,
Partim etiam fallax, quo faucibus angit in ipsis
Spiritus, eluctansq; animam vix continet ægram.
Quocirca totum ad corpus nemo audeat vti
Iudice me: certis fortasse erit vtile membris,
Quæ Papulæ informes, Chironiaq; vlcera pascunt.
Argento melius persoluunt omnia viuo
Pars maior: miranda etenim vis insita in illo est:
Siue quòd id natum est subitò frigusq; caloremq;
Excipere, vnde in se nostrum citò contrahit ignem,
Quodq; est condensum, humores dissoluit, agitq;
Fortius, vt candens ferrum flamma acrius vrit:
Siue acres, vnde id constat compagine mira,
Particulæ nexuq; suo vinclisq; solutæ
Introrsum, vt potuere seorsum in corpora ferri,
Colliquant concreta, & semina pestis inurunt.
Siue aliam vim fata illi, & natura dedere:
Cuius & inuentum medicamen munere Diuûm
Digressus referam. quis enim admiranda Deorum
Munera prætereat? Syriæ nam fortè sub altis
Vallibus, vmbrosi nemora inter glauca salicti,
Callirhoë qua fonte sonans decurrit amœno,
Fama est cultorem Dijs sacri agrestibus horti,
Cultorem nemorum, sectatoremq; ferarum,
Ilcea labe grauem tanta, dum molle cyperum,
Et casiam, & syluam late fragrantis amomi
Irrigat, hæc orasse Deos, & talia fatum.
Dij, quos ipse diu colui, tuq; optima tristes
Callirhoë, quæ sancta soles depellere morbos,
Cui nuper ramosa ferens ego cornua cerui
Aëria victor fixi capita horrida quercu:
Dij mihi crudelem misero si tollere pestem
Hanc dabitis, quæ me afflictat noctesq; diesq;,

Ipse

Ipse ego purpureas, ipse albas veris & horti
Primitias, vobis violas, ego lilia vobis
Alba legam, primasq; rosas, primosq; hiacynthos,
Vestraq; odoratis onerabo altaria sertis.
Gramen erat iuxtà viridans, Sic fatus, vt æstu
Fessus erat, viridi desedit graminis herba.
Hic Dea, vicino quæ sese fonte lauabat,
Callirhoë liquido ex antro per lubrica musco
Saxa fluens, iuueni dulci blandita susurro,
Lethæum immisit somnum, sparsitq; sopore
Graminea in ripa, & salicum nemus inter opacum:
Atque illi visa est sacro se flumine tollens
In somnis coràm esse, pia & sic voce locuta.
Ilceu in extremo Dijs tandem audite labore
Cura mei, tibi nulla salus, quacunq; videt Sol,
Speranda est terram magnam super. hoc tibi pœnæ
Dat Triuia, & precibus Triuiæ exoratus Apollo,
Ob sacrum iaculo percussum ad flumina ceruum,
Et nostris affixa tibi capita horrida truncis.
Nam, postquam illa feram exanimem per gramina vidit
Abscisso capite, & sacro sparsa arua cruore,
Omnibus ingemuit syluis, dirumq; precata est
Authori. oranti Latous tanta sorori
Affuit, & pestem misero immisere nefandam
Durus vterque tibi: quin &, quacunq; videt Sol,
Interdixit opem: quare tellure sub ima,
Si qua salus superest, cæca sub nocte petenda est.
Est specus arboribus tectum, atq; horrore verendum
Vicina sub rupe, Iouis quà plurima sylua
Accubat, & raucum reddit coma cedria murmur.
Huc, vbi se primis aurora emittet ab vndis
Ire para, & nigrantem ipsis in faucibus agnam
Mactato supplex, atque Ops tibi maxima, dic, hanc,
Dic, ferio. nigram tum Noctem, vmbrasq; silentes,
Vmbrarumq; Deos, ignotaq; numina Nymphas
Et Thia venerare, atræ & nidore Cupressi.
Hic tibi narranti causam, auxiliumq; vocanti
Haud aberit Dea, quæ cæcæ in penetralia terræ

Deducat te ſancta, & opem tibi ſedula præſtet.
Surge age, nec vani ſpeciem tibi concipe ſomni.
Illa ego ſum, quæ culta vago per pinguia ſonte
Dilabor, Dea vicinis tibi cognita ab vndis.
Sic ait, & ſe cæruleo cita condidit amne.
Ille autem, vt placidus ceſsit ſopor, omnia lætus
Accipit, & Nympham precibus veneratur amicam.
O ſequor, ò quocunque vocas pulcherrima fontis
Vicini Dea Callirhoë. Tum, poſtera primum
Exurgens aurora, ſuos vbi protulit ortus,
Monſtratum Iouis in ſylua ſub rupibus altis
Antrum ingens petit, & nigrantem tergora primo
Veſtibulo ſiſtit pecudem, magnæq; trementem
Mactat Opi: tibiq;, inquit, ego hanc Ops maxima macto.
Tum Noctem, Noctisq; Deas, ignota precatur
Numina. iamq; ſimul Thian, atramq; Cupreſſum
Vrebat, quum vox terræ reuoluta cauernis
Longe audita ſacras Nympharum perculit aures:
Nympharum, quibus æra ſolo ſunt condita curæ.
Extemplo commotæ omnes, ac cœpta reponunt,
Sulphureos fortè vt latices, & flumina viui
Argenti, mox, vnde nitens concreſceret aurum,
Tractabāt, gelidoq; promentes fonte coquebant.
Centum ignis ſpiſſi radios, centum ætheris vſti,
Bis centum concretorum terræq; marisq;
Miſcuerant, noſtros fugientia ſemina viſus.
At Lipare, Lipare, argenti cui ſemina & auri
Cura data, & ſacrum flammis adolere bitumen,
Continuò obſcuræ latebroſa per auia terræ
Ilcea adit, firmansq; animum ſic incipit ipſa.
Ilceu (nanque tuum nec nomen, nec mihi labes
Ignota eſt, nec, quid venias) iam corde timorem
Exue, nequicquam non te huc chariſsima mittit
Callyrhoë: tibi parta ſalus tellure ſub ima eſt.
Tolle animos, & me per opaca ſilentia terræ
Inſequere: ipſa adero, & præſenti numine ducam.
Sic ait, & ſe antro gradiens præmittit opaco.
Ille ſubit, magnos terræ miratus hiatus,

Squallentesq;

Squallentesq; situ æterno, & sine lumine vastas
Speluncas, terramq; meantia flumina subter.
Tum Lipare: hoc quodcunque patet, q; maxima terra est:
Hunc totum sine luce globum, loca subdita nocti
Dij habitant: imas retinet Proserpina sedes,
Flumina supremas, quæ sacris concita ab antris
In mare per latas abeunt resonantia terras.
In medio dites Nymphæ, genera vnde metalli,
Aerisq;, argentiq;, auriq; nitentis origo:
Quarum ego nunc ad te miserans ipsa vna sororum
Aduenio, illa ego, quæ venas per montis hiantes,
Callirhoæ haud ignota tuæ, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti.
Iamq; exaudiri crepitantes sulphure flammæ,
Conclusiq; ignes, stridentiaq; æra caminis.
Hæc regio est late, varijs vbi fœta metallis,
Virgo ait, est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas cœli qui cernitis auras.
Hæc loca mille Deæ cecis habitamus in antris,
Nocte Deæ & Tellure satæ, quîs munera mille,
Mille artes. studium est alijs deducere riuos,
Scintillas alijs rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisq; corusci.
Materiam miscent aliæ, massamq; coërcent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum.
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Aetnæi Cyclopes habent, versantq; coquuntq;
Vulcano stridente, atque æra sonantia cudunt.
Læua hæc abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuoq; metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant,
Rorantesq; domos spodijs, fuligineq; atra
Speluncas varie obductas, & sulphure glauco.
Iamq; lacus late vndantes, liquidoq; fluentes
Argento iuxta astabant, ripasq; tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquam ter flumine viuo

Perfusus, sacra vitium omne reliqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, iuuenem toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemq; sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cœli te purior aer
Accipiet, nitidamq; diem, Solemq; videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenasq; Deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte ætherias educit in oras,
Dimittitq; alacrem, atque optata in lumina reddit.
Accepit noua fama fidem, populosq; per omnes
Prodijt haud fallax medicamen: cœptaq; primum
Misceri argento fluitanti axungia porcæ.
Mox etiam Oriciæ simul adiuncta est terebinthi,
Et laricis resina aeriæ. sunt, qui vnguen equinum
Vrsinûm ve adhibent, bdelæ, cedriq; liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adijciunt, miniumq; rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanaq;, & lasser graue olens, oleumq; salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignem.
His igitur totum oblinere, atq; obducere corpus
Ne obscœnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscœnius ipso.
Parce tamen capiti, & precordia mollia vita.
Tum super & vittas astringe, & stuppea necte
Vellera: dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæq; fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus.
Durum erit: at, quicquid tulerit res ipsa, ferendum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per ora,
Et largum ante pedes tabi mirabere flumen.

Ora

Ora tamen fœda erodent vlcuscula: sed tu
Lacte foue, & cocto cytini, viridisq; ligustri.
Tempore non alio generosi pocula Bacchi
Annuerim sumenda tibi, purumq; Falernum,
Et Chia, & pateris spumantia Rhetica largis.
Sed iam age vicinæ victor gratare saluti:
Vltima adest tibi cura, eadem & placidissima, corpus
Abluere, & lustrare artus, ac membra piare
Stœchade, amaracinisq; comis, & rore marino,
Verbenaq; sacra, & bene olentibus heracleis.

LIBER III.

SED iam me nemora alterius fœlicia mundi,
Externique vocant saltus: longe assonat æquor
Herculeas vltra metas, & littora longe
Applaudũt semota. mihi nunc magna Deorũ
Munera, & ignoto deuecta ex orbe canenda,
Sancta arbos, quæ sola modum, requiemq; dolori,
Et finem dedit ærumnis. age diua beatum
Vranie venerare nemus, crinesq; reuinctam
Fronde noua, iuuet in medica procedere palla
Per Latium, & sanctos populis ostendere ramos:
Et iuuet haud vnquam nostrorum ætate parentum
Visa prius, nullíue vnquam memorata referre.
Vnde aliquis forsan nouitatis imagine mira
Captus, & heroas, & grandia dicere facta
Assuetus, canat auspicijs maioribus ausas
Oceani intacti tentare pericula puppes.
Nec non & terras varias, & flumina, & vrbes,
Et varias memoret gentes, & monstra reperta:
Dimensasq; plagas, altoq; orientia cœlo
Sydera, & insignem stellis maioribus Arcton.
Nec taceat noua bella, omnemq; illata per orbem
Signa nouum, & positas leges, & nomina nostra.
Et canat (auditum quod vix venientia credant
Secula) quodcunque Oceani complectitur æquor

Ingens, omne, vna obitum mensumq; carina.
Fœlix cui tantum dederit Deus. at mihi vires
Arboris vnius satis est, vsumq; referre:
Et quo inuenta modo fuerit, nostrasq; sub auras
Aduena per tantum pelagi peruenerit æquor.
Oceano in magno, ardenti sub sydere Cancri,
Sol vbi se nobis media iam nocte recondit,
Hac ignota tenus, tractu iacet insula longo:
Hispanam gens inuentrix cognomine dixit:
Auri terra ferax: sed longe ditior vna
Arbore, voce vocant patrij sermonis Hyacum.
Ipsa teres, ingensq; ingentem vertice ab alto
Diffundit semper viridem, semperq; comantem
Arbuteis syluam folijs: nux parua, sed acris
Dependet ramis, & plurima frondibus hæret.
Materia indomita est, duro & penè æmula ferro
Robora, quæ resinam sudant incensa tenacem.
Dissectæ color haud simplex. in cortice lauri
Exteriore viret leuor, pars altera pallet
Buxea: at interior nigro suffusca colore est,
Iuglandemq;, ebenumq; inter. quod si inde ruberet,
Iam poterat varijs æquare coloribus irim.
Hanc gens illa colit, studioq; educere multo
Nititur: hac late colles campiq; patentes,
Hac omnis vestitur ager: nec sanctius illis
Est quicquam, aut potiore vsu: quippe omnis in illa
Spes iacet hanc contra pestem, quæ cœlitus illic
Perpetua est. validos abiecto cortice ramos
Multa vi tundunt, aut in segmenta minuta
Elimant, puroq; scobes in fonte reponunt,
Dum bibulas noctemq; diemq; emaceret humor.
Inde coquunt: nec non illos ea cura fatigat,
Vulcano ne fortè furens erumpat aquæ vis,
Et superundantem spumam proiectet in ignes.
Spuma quippe linunt, si quicquam è corpore toto
Abscedit, si quicquam ægros depascitur artus.
Dimidia absumpta, superest quodcunque, reponunt,
Diuini laticis. quin & segmenta relicta

Rursus,

Rurſus, vt ante, coquunt, addentes ſuaue liquens mel.
Scilicet hunc vnum menſis accedere potum
Et lex ipſa iubet gentis, mandatq́; ſacerdos.
Seruatum at laticem, & decocti pocula primi
Bina die quaq; aſſumunt, quum ſurgit ab ortu
Lucifer, & ſero egreditur quum Veſper olympo.
Nec prius abſiſtunt potu, quàm menſtrua curſum
Luna ſuum, & totum peragrans perfecerit orbem,
Fraternasq́; iterum conuenerit æmula bigas.
Interea cæcis ſeſe penetralibus abdunt,
Quô neque vis venti, non halitus aëris vllus
Inſinuet ſeſe, & gelidis afflatibus obſit.
Quid mirandum æquè memorem ſuper omnia victum
Quàm tenuem, quàm magna ſibi ieiunia poſcant?
Quippe ſolet ſatis eſſe, ipſum dum corpus alatur:
Dum ſuperet vita, & tantum ne membra fatiſcant.
Ne tamen ah ne tanta time, ſacer ilicet hauſtus
Ille modo ambroſiæ, vires reficitq́; fouetq́;,
Inq́; occulta gerit ieiunis pabula membris.
Nectare ab epoto binas, non amplius, horas
Imponunt ſeſe ſtratis, medicamen vt intro
Largè eat, & calido ſudorem è corpore ducat.
Interea vacuas peſtis vaneſcit in auras:
Et (dictu mirum) apparet iam puſtula nulla:
Iamq́; nomæ ceſſere omnes, iam fortia liquit
Membra dolor, primoq́; redit cum flore iuuenta:
Et iam Luna ſuum remeans noua circuit orbem.
Quis Deus hos illis populis monſtrauerit vſus:
Qui demum & nobis caſus, aut fata tulere
Hos ipſos: vnde & ſacræ data copia ſyluæ,
Nunc referam. Miſſæ quæſitum abſcondita Nerei
Aequora, in occaſum, Soliſq́; cubilia, pinus
Littoribus longe patrijs, Calpeq́; relictis
Ibant Oceano in magno, pontumq́; ſecabant,
Ignaræq́; viæ, & longis erroribus actæ.
Quas circum innumeræ properantes gurgite ab omni
Ignoti noua monſtra maris Nereides vdæ
Adnabant, celſas miratæ currere puppes,

Salſæ

Salsa super pictis volitantes æquora velis.
Nox erat, & puro fulgebat ab æthere Luna,
Lumina diffundens tremuli per marmora ponti,
Magnanimus quum tanta heros ad munera fatis
Delectus, dux errantis per cærula claßis,
Luna, ait, ô pelagi cui regna hæc humida parent,
Quæ bis ab aurata curuasti cornua fronte,
Curua bis explesti, nobis errantibus ex quo
Non vlla apparet tellus, da littora tandem
Aspicere, & dudum speratos tangere portus,
Noctis honos, cœliq; decus Latonia virgo.
Audijt orantem Phœbe, delapsaq; ab alto
Aethere, se in faciem mutat, Nereia quali
Cymothoë, Clothoq; natant, iuxtaq; carinam
Astitit, & summo pariter nans æquore fatur:
Ne nostræ dubitate rates, lux crastina terras
Ostendet, fidoq; dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: dudum
Vltra fata vocant. medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperijq; caput. simul hæc effata, carinam
Impulit: illa leui cita dissecat æquora cursu.
Aspirant faciles auræ, & iam clarus ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautæ, terramq; salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amicè
Excepti, dijs vota pijs in littore soluunt:
Quassatasq; rates, defessaq; corpora curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitansq; vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altaq; rursum
Corripiunt maria, & læti freta cærula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammerie, execrataq; tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumeræ panduntur turribus altis
Insulæ Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursuq; sonantem

Fluminis

Fluminis aspiciunt, magno qui spumeus alueo
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulces è flumine lymphæ.
Iamq; solo viridante alacres, ripaq; potiti
In primis terram ignotam, Nymphasq; salutant
Indigenas, Geniumq; loci, teq; aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda.
Tum duram Cererem, & patrij carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui
Mortales habitent: pars fuluam fluminis vndam.
Mirari, mixtamq; auro disquirere arenam.
Fortè per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quæ picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variata rubenti
Ibat natiuo secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aera, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.
Nec mora, signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphurq;, nitrumq;,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circunsepta, simulq; cita obice rupto
Intrusam impellit glandem: volat illa per auras
Stridula: & exanimes passim per prata iacebant
Deiectæ volucres: magno micat ignibus aër
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæq; recuruæ
Et percussa imo sonuerunt æquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita, & altos
Se recipit scopulos: quorum de vertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.
Qui Solis violatis aues, sacrasq; volantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quæ nunciat ore.

Vos quanquam ignari, longum quæsita, secundis
Tandem parta Ophyræ tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos,
Moliriq; vrbes, ritusq; ac sacra nouare,
Quàm vos infandos pelagi terræq; labores
Perpeßi, diuersa hominum post prælia, multi
Mortua in externa tumuletis corpora terra.
Nauibus amißis pauci patria arua petetis.
Frustra alij socios quæretis magna remensi
Aequora: nec nostro deerunt Cyclopes in orbe.
Ipsa inter sese vestras discordia puppes
In rabiem ferrumq; trahet: nec sera manet vos
Illa dies, fœdi ignoto quum corpora morbo
Auxilium sylua miseri poscetis ab ista,
Donec pœniteat scelerum. nec plura loquuta
Horrendum stridens densis sese abdidit vmbris.
Ollis ossa rigor subitus percurrit, & omnis
Palluit, ac gelida fugit formidine sanguis.
Tum vero sacras volucres, diuosq; precati,
In primis Solem, & sanctum seruantia lucum
Numina supplicibus venerantur agrestia votis:
Pacem orant, rursumq; Ophyren, fluuiumq; salutant.
Interea è syluis nigrum genus ora comasq;,
Ad naues noua turba virûm concurrit inermis,
Pectora nudi omnes, euincti frondibus omnes
Paciferis: tanta qui celsas mole carinas
Mirati, vestesq; virûm, fulgentiaq; arma,
Vix satis expleri possunt: & ab æthere mißi
Siue homines, siue heroës sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibusq; salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera læta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant.
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donati, exceptiq; mero noua gaudia miscent.
Non aliter, quàm si mensis, dapibusq; Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlixq; futurus

Hauriat

Hauriat æternum, cœlestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitiæ securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentis,
Ipsi inter sese reges in littore læti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant.
Alter goßipio tenui pectusq; femurq;
Præcinctus, viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat læua draconis.
Alter at intexto lænam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ærea caßis
Insidet, & pictæ volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitioq; recepti,
Hi tectis domibusq;, altis in nauibus illi,
Lætitia ludisq; dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Soliq; parabant
**Vltori facere vmbroso sacra annua luco.*
Hesperiæq;, Ophyræq; manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripæ viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matresq; viriq;
Confusi, plebs atque patres, pueriq; senesq;
Astabant, animis tristes, & corpora fœdi,
Squallentes crustis omnes, taboq; fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci.
Tum niueum ante aras cædit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cæsi
Respergit, pateraq; rigat: Soliq; potenti
Ad numeros pæana canit: nec cætera turba
Non sequitur, mactantq; sues, mactantq; bidentes,
Visceribusq; veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europæ ritusq; sacrorum,
Contagemq; alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)
Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.

Tum regem indigenam, (vt sermo fandiq; facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cæsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperiæ ô heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hæc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veteresq; patrum fecere parentes.
Quòd si externorum mores, hominumq; labores
Audiuisse iuuat, primæua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miseræ primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti.
Hac & nos, longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fœlix & chara Deûm gens,
Dum cœlum colere, & superis accepta referre
Maiores sueuere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastuq; nepotum,
Ex illo quæ sint miseros, quantæq; secutæ
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem.
Insula tum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terræ concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta oceano: quem mille carinis
Sulcauit toties, terræ regina marisq;.
Ex illo & pecudes, & grandia quadrupedantum
Corpora non vllis vnquam reparata diebus
Aeternùm periere: externaq; victima sacris
Cæditur, externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quam nostra videtis
Corpora depasci, quam nulli aut deniq; pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cœlo demissa omnes grassatur in vrbes.
Vnde hæc sacra nouo primum solennia ritu
Instituêre patres, quorum hæc perhibetur origo.
Syphilus (vt fama est) ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues, niueas mille hæc per pabula regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum

Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora: & nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ: nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te, inquit, rerum patremq; Deumq;
Dicimus, & sacras vulgus rude ponimus aras,
Mactatoq; boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cœlo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui lata ministrant
Aequora, & est superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilesq; auras, frigusq; virentum
Dulce feret nemorum armentis, æstumq; leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum cætera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litantq;
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quæ postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbamq; frequentem,
Agnouit, Diuûm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cœlo habitare Deos, nec eorum hoc esse, quod infra est.
Viderat hæc, qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Intorsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens, correptaq; ponti
Aequora, quo tactus viro subcanduit aër.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrasq; in montibus aras,

Syphilus

Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, conuulsaq; membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidemq; ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec sæua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Cartheside Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quæ maxima luce
Interpres Diuûm responsa canebat ab alto.
Scitantur, quæ causa mali, quæ cura supersit.
Illa refert: spreti vos ô, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se æquare Deorum
Mortalem: date thura Deo, & sua ducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, æterna est, nec iam reuocabilis vnquam
Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet: ille lacus Stygios, fatumq; seuerum
Iurauit. sed enim, si iam medicamina certa
Expetitis, niueam magnæ mactate iuuencam
Iunoni, magnæ nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit fœlicia semina ab alto:
Hæc viridem educet fœlici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus, & omne
Excussum nemus, & circum stetit horror vbiq;.
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam,
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam. (at diuos iuro, & monumenta parentum)
Hæc sacra, quam nemore hoc toto vos cernitis, arbor,
Ante solo nunquam fuerat quæ cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit, & magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda sacerdos
Vltori noua sacra canit. deducitur ipse
Sorte data, qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vittisq; paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno, & iam mitis Apollo,

Qui

Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feroq; solum lauere cruore.
Ergo eius facti æternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primum statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.
Illa omnis, quam cernis, inops miserandaq; turba
Tacta Deo est, veterumq; luit commissa parentum.
Cui votis precibusq; pijs numerisq; sacerdos
Conciliat vates Diuos, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sanctæ
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandæ labis contagia pellunt.
Talibus, atque alijs tempus per multa trahebant
Diuersis populi commixti è partibus orbis.
Interea, Europæ fuerant quæ ad chara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensæ
Mira ferunt: latè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cœlo crebrescere eandem,
Attonitasq; vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenumq; teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere membris.
Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium poscatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solemq; precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicataq; sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum,
Haud patriæ obliti, & fœlicem ad littora syluam
Nostra iubent ferri, cœlo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata sequundos
Ipsa negant Zephyros, facilisq; aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Præsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisq;, Scythisq;, orbe & gauisa Latino
Iam nunc Europam vecta est Huyacus in omnem.

Salue

Salue magna Deûm manibus ſata ſemine ſacro,
Pulchra comis, ſpectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum, externi decus, & noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam ſi numina tantum
Orbe ſub hoc, homines inter gentemq; Deorum
Perpetua ſacram voluiſſent creſcere ſylua.
Ipſa tamen, ſi qua noſtro te carmiue Muſæ
Ferre per ora virûm poterunt, hac tu quoq; parte
Noſceris, cœloq; etiam cantabere noſtro.
Si non te Bactra, & tellus extrema ſub Arcto,
Non Meroë, Libycisq; Ammon combuſtus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Atheſi labente receſſus.
Et ſat erit, ſi te Tiberini ad fluminis vndam
Interdum leget, & referet tua nomina BEMBVS.

HIERONYMI FRACASTORII IOSEPH LIBRI DVO.

AD ALEXANDRVM FARNESIVM CARDINALEM AMPLISS.

LIBER PRIMVS.

VAE veterum Heroum diuæ facta inclyta Musæ,
Et monumenta æui longis obscura tenebris
Illustrare nouis numeris, & carmine sacro
Ferre per ætates omnes, perq; ora nepotum
Gaudetis, famamq; virûm proferre sub auras,
Nunc, ò, nunc populi illius, quem maximus vnum
Delegit Deus, & generis longo ordine ducti
Principe ab Abramo, veteres euoluite fastos:
Et iuuenem cantate pium, quem magnus Iacob
Isacides genuit: dederat cui nosse futura
Per somnos monstrata Deus. vos dicite, quanta
Ille tulit, pharijs tandem dum victor in oris
Imperium gereret magnum, populumq; beatum
Conderet, vnde salus hominum, spes vnde futura
Vitæ erat, & clausi reserandum limen Olympi.
Nec minus, Italiæ iuuenis decus (omnia quando
Quæ canimus, tua FARNESI *sunt maxima iussa)*
Ipse ades: &, plenum scopulis dum currimus æquor,
Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagiq; omnes superare labores.
En, primas sulcantem vndas me littora Iopes,
Me iuga Samariæ, nemorosaq; pascua Sichen,
Iordanisq; vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cœloq; simul tua nomina tollit,
Responsatq; Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent. metuenti talia Pastor

Rexq; idem Sichenus erat suspectus Iacob,
Inuisusq; nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legemq; Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctum concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam
Progeniem, dabat omnem operam quo perdere posset:
Præcipue insignem puerum, cui sydera fausta
Nascenti & late fœlix arriserat æther.
Quem forma egregium Charites studia inter alebant
Ingenua, & leges patrias rectumq; docebant.
Illi autem mens alta inerat diuina futuri
Nescio quæ, atq; animus summi admirator Olympi,
Et pia religio, & puero prudentia maior.
Ergo & ob has dotes, & quòd per vota parenti
Longæuo hic fuerat Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Ex his non paruam inuidiam, tacitumq; ferebat
Fratribus in reliquis odium, & lætale venenum
Alecto, Eumenidum vna, imis emissa tenebris
In genus inuisum: totis quæ adnixa colubris
Dissidium, furiasq; ferat, bellumq; necemq;.
Nec tantis non ipsa malis fortuna fouendis
Affuit, augendisq; odijs. nam forte per æstum
Quum fraterna cohors pecudes ad pabula nota
Lanigeras vnà syluas duxisset in altas
Iliceaq; vmbra residerent, primus Ioseph
In fratres conuersus ait. mea somnia fratres
Audite, illa quidem mira, &, nisi me mea fallunt
Auguria, haud vani speciem referentia somni.
Nanq; sub auroram, quum sese sydera condunt
Casura iam nocte, & solus nunciat ortum
Lucifer, ipse meas spicas offerre videbar
Sacras ante aras: pariter vos ponere vestras:
Sed nostri cœlum fasces se tollere in altum,
Et rutilam insignes late diffundere lucem:
Vestri autem obscuri atq; humiles summittere sese,
Vtpote adorantes nostros. Cui grandior annis
Atq; odio in puerum non paruo accensus Iudas
Vane puer quid mira vocas tua somnia? nunquid

Illa aliquis tibi forte Deus demisit ab alto?
Credo equidem, nam vina Deum dicuntur habere,
Qui miranda facit nobis oblata videri.
Augurium quod nam somno tibi fingis ab isto?
Num forsan rex noster eris? tibi sume coronam
E lauro, noceant regi ne vina futuro.
Talia dicenti fratrum quoq; cætera turba
Adclamant, dominumq́; vocant, regemq́; salutant
Ac puero illudunt: tum patri hæc somnia narrant.
At senior, cui non aberat Deus, omnia mente
Euoluit tacita, atq; in nato grande futurum,
Nescio quid, spectans, alijs tamen omnia natis
Dissimulat, puerumq́; monet nos ludere somnos.
Ille autem, cui fata Deus maiora parabat,
Post paulo in somnis aliud quid pondere maius
Perspexit. nam se sublimi in sede locatum,
Sub pedibus Solem ac Lunam stellasq́; minores
Vndique adorantes diuinos reddere honores.
Ergo horum interpres, talem nam Numina mentem
Indiderant, rursus fraternas omnia ad aures
Detulit. illi autem subito noua somnia fratris,
Et spes illicitas regnandi, animumq́; superbum
Exposuere patri, atq; offensæ signa dedere,
Interniq́; odij, atq; accensæ in pectore flammæ.
Obstupuit primum genitor, puerumq́; vocatum
His, veluti interpres somni, duro increpat ore.
Te ne igitur pater ac mater fratresq́;, ait, & plebs
Omnis adorabit? tu sede locabere in alta,
Nos infra viles humilesq́; precabimur? ah te,
Si malus hic error tenet, & spes impia nutrit
Pone animum hunc, atq; his falsis & inanibus vmbris
Deme fidem, teq́; his fallacibus eripe monstris:
Quæ Dij, si mala sunt & iniqua, immittere nobis
Non sueuere boni, at potius mala numina, manes
Inferni, exitium in nostrum ludibria fingunt.
Sic falsa ex adytis referunt oracula, sic &
Auguria ex auibus dissectis omina ab extis,
Omnia quæ directa Deo lex nostra profanat.
Vade age, & hæc nobis posthac ne somnia perfer.
Sic ait, & natos alios per dulcia mulcens

Dicta, pater, iubet in Sichen saltusq; virentes
Ducere molle pecus, puerum consistere Ioseph
Se penes. expediunt iuuenes mandata paterna,
Fœlicesq; Hebron valles, & amœna vireta
Inuisunt: sed non virides in vallibus herbæ,
Non vmbræ nemorum, non gratæ è collibus auræ,
Non volucrum cantus inimica insomnia possunt
Ex animis delere: eadem per singula versant
Exacuuntq; odia, atque iræ laxantur habenæ.
Nec non Alecto diris serpentibus instans
Corda vrit, tantumq; odij, tantum excitat ignis,
Vt iam immane nephas animis meditentur iniquis
Perdendi puerum, & sese in scelus omne parandi.
Ergo, dum iuuenes exercent talia, iam Sol
Condiderat geminos ortus, quum luce sequente
Castra mouere parant, Dothainq; in pascua læta
Ducere oues, quo plus patrijs ab ouilibus absint,
Inuisoq; à fratre, pater quem diligat vnum,
Quem sibi, quem reliquis regem haud detrectet habere.
Ergo aliam atque aliam solito plus forte morati
Quum traherent cum nocte diem, miratus abesse
Hos tantum genitor confestim accersit Ioseph:
Iq;, ait, ò, mihi chare puer, fratresq; require
In Sichen, patriq; refer, quæ causa morandi:
Nam timeo, nequid male faustum euenerit illis,
Aut pecori. Ille viam, nulla est mora, corripit, & iam
Aduolat in Sichen: sed fratribus & grege nusquam
Compertis, quid agat, dubius huc spectat & illuc,
Omnia collustrans oculis: modo nomine fratres
Magna voce vocat: tantum nemora alta vocanti
Respondent, vallesq; cauæ. Forte ilicis altæ
Frondator ramorum aderat, qui, vt vidit anhelum
Ancipitemq; sui puerum, noto obuius illi,
Quid quæris puer? inquit: oues si forte paternas,
Si fratres, ne quære istis in vallibus illos,
Quandoquidem audiui dicentes, saltibus ex his
In Dothain cedamus: ibi fratresq; pecusq;
Inuenies: dein monstrat iter, qua tramite recto
Ocyus inueniat lætissima pabula, nanque
Plurima pars exusta aret, nec gramina nutrit.

Ille datum festinat iter. iamq; vltima Sichen
Emensus, Dothain lætus propiora tenebat,
Cum specula longe venientem vidit ab alta
Plena odij fraterna cohors, ac protinus, en Rex
Noster, ait, quem Sol, quem Luna & sydera adorant.
Nos famuli viles ad pastoralia nati,
Per deserta die rabido sub Sole vagamur:
Nocte in speluncis, patulá ue sub arbore somnos
Captamus, tecti rude lana & pellibus hirtis,
Despecti, & vili polenta & flumine pasti.
Ille patris mensa virgata in veste recumbens
Lactibus hœdorum, & lumbo pinguescit ouili,
Repleturq; mero: tum stertens impia nobis
Somniat. hunc'ne igitur fratres, atque ista feremus
Opprobria? an'ne adeo cæci expectabimus, vt iam
Grandior, atq; animis fidens & patris amore
Nos premat, & ditionem omnem & benedicta paterna
Surripiat, sic vera nimis sua somnia reddens
Heu fratrum ignaræ mentes, & pectora cæca.
Cur potius, dum testis abest, dumq; omnia nobis
Dant animos, non hunc capimus? cur protinus istis
Confossum gladijs, puteo non condimus illo
Qui prope contegitur dumis & sentibus atris?
Dicemusq; fame rabidis vrsó ue, lupó ue,
Qui multi deserta habitant hæc, dente peremptum?
   Talia iactabant inter se se effera fratres
Consilia. at, cunctis aderat qui maior & annis,
Et maior pietate Ruben, Dij talia nobis
Auertant, ait, ah vestras ne sanguine fratres
Fraterno maculate manus: né ue ira Deorum
Hoc velit, vt scelus ob tantum nos, & domus, & grex
Vnà omnes pereamus. abest si testis, at ipse
Est testis Deus, ipse Deus, quem nulla latere
Facta queunt, quiq; hic & nos nunc spectat, & audit.
Si tamen est animus vobis secludere prorsus
Hunc puerum, sine cæde eius, sine sanguine in illum
Trudite vicinum puteum, & dimittite fatis.
Hæc vero suadebat, vti iam cæde remota
Mox ipse ad puteum sera iam nocte rediret,
Extraheretq; illum, & misero sua pignora patri

Redderet,

Redderet, ac fratrum tandem componeret iras.
Verba omnes mouere. placet sine cæde prehensum
Proijcere in puteum, & miserum dimittere sorti.
Tum Ruben, à vobis fuerint quæcunque peracta,
Horum me insontem videat Deus. ac procul inde
Discessit, syluisq; latens se condidit altis,
Visurus rerum euentum. & iam lætus Ioseph
Festinans aderat: contra fratrum impia turba
Circunfusa ruit minitans, manibusq; reuinctis
Nunc (inquit) tua vana tibi quid somnia prosint,
Aspicies: nunquid regi parebimus omnes?
Ille pauens, stupidusq; rei nouitate precari,
Talia ne insonti facerent, superosq; vocare
Nequicquam: quando impatiens magis & magis vrget
Crescens corde furor, facibus furialis Erinnys
Instat atrox, Dæmonq; malus, qui obsistere fatis
Posse putans, cunctorum aciem vertebat in vnum.
At puer, vt nullis precibus, nullis ue moueri
Fratrum corda videt lachrymis, sed iam impete multo
Compelli in foueam, quod restat, lumina tollens
In cœlum, tales fundebat ad æthera questus.
Dij Abrahæ, Dij magni Isac, Dij patris Iacob
Vos ego si sancte colui, si iussa paterna
Semper obi, semperq; pie & sine crimine vixi,
Aspicite: &, si fata mihi nunc vltima pendent,
Vt moriar, miserum saltem seruate parentem.
At vos ò tenere fratres quos semper amaui,
Maioresq; habui, curate, hæc tristia ad aures
Ne patris adueniant, sed me rapuisse latrones
Dicite, quo saltem spe se soletur inani
Viuentis nati, stygias nec tendat ad vmbras
Ante diem: deserta ipse intumulatus arena
Emoriar. Lachrymæ dicenti talia fusæ
Ex oculis cecidere, simul voxq; ipsa repressa est.
Et iam etiam fratrum sedari pectus & ira
Cœperat, Isachar cum, ne desistite fratres,
Dixit, ab incepto: quin, vinctum & fune ligatum
In foueam mittamus: ibi suspensus in imo
Sistatur fundo, donec meliora parent Dij
Consilia, atque cibum interea capiamus in herba,

Quandoquidem

Quandoquidem iam Sol inuitat, & altior hora.
Assensere omnes dictis, puerumq; reuinctum
Ad puteum flentem ducunt: hic fune ligata
Arboris ad truncum pendentis desuper altæ
Demittunt pauitantem intro, fundoq; relinquunt
Suspensum. ast ipsi circum per gramina fusi
Implentur vili cerere, & cariotide pingui.
At Deus, ætherio terras qui spectat ab axe,
Insontem aspiciens, illo & miseratus amore,
Quo mare, quo terras, quo cœlum condidit altum,
Vnum ex aligeris, qui circum mille, ministris,
Expectant mandata, vocat: fidissime, & inquit,
Vade age, Samariamq; tibi notissima dudum
Arua pete, &, quem scis fatis ad magna vocari
Isacidæ puerum, qui cæco poscit ab antro
Auxilium, & fraterna odia & facta impia plorat,
Hunc inopem solare: nec est mandare necesse,
Quæ referas, cui nota mea est & aperta voluntas.
Sic ait, & nutu placido, quo sydera cursu
Perpetuo ducit, iuuenem dimittit. at ille
Aetherias humeris accingit tenuibus alas,
Queis cœlum illæsum penetrat, queis nubila tranat,
Præuertitq; fuga Zephyros. iamq; æthera scindens,
Aërios tractus, & inania lata secabat.
Qualis, vbi in liquidis stagnis, aut ardea longe est,
Aut albus conspectus olor, sacer accipitrum rex
Post varios gyros sublimis ab æthere lapsus
Immotis secat alta ruens oculo ocyus alis.
Impete non alio volucer cœlestis adibat
Samariæ terras: primus quem vertice summo
Excepit Tabor, insuetùm frondescere syluas
Miratus, terramq; noua vestirier herba,
Et varios præter solitum summittere flores.
Excepere illum prognatæ monte Napeæ,
Et diuina Deo cecinerunt: omnia rupes
Responsant, ipsa antra Deum, syluæq; salutant.
At sacer interpres Diuorum, vt vertice ab alto
Lumina deflexit terris, ac gramine fusos
Vescentesq; videt fratres, ast inde camellos
Mercatorum Arabum spectat, Iouis omnia facta
Imperio,

Imperio, hinc animum ad miserum conuertit Ioseph,
Descenditq; celer: puteiq; in margine summo
Vt stetit, extemplo noua lux effulsit in antro,
Miratum & subitus puerum circumstetit horror.
Quem pius interpres placida sub imagine, & ipso
Ore puer puerum dictis solatur amicis.
Pone metum Dijs chare, patrum Deus ille tuorum,
Qui cœlum regit, huc alto me ex æthere mittit,
Qui referam mandata tuos solantia luctus.
Hinc primum mittêre foras, sed venditus auro
Nomine mancipij: tum Nili in regna fereris,
Atque iterum vendêre illic, multosq; per annos
Seruus eris. tunc ne vetita atque iniusta libido
Te alliciat, neu Dij alieni, & falsa, caueto,
Numina decipiant. vestrum si semper habebis
Corde Deum, ipse aderit semper tibi, te bona semper,
Quicquid ages, quocunque ieris, fortuna sequetur.
Quin, magis vt fidas animis, tibi magna parantur
Imperia: & tempus veniet, cum vera videbis
Somnia visa tibi, cum te fratresq; paterq;
Supplice adorabunt fletu: misereberis illis,
Né ue perire fame miseros patieris iniqua.
Quin ipsos, natosq; illorum, ipsosq; nepotes
In partem imperij, atque in tua regna vocabis:
Ingens vt tandem populus concrescat, arenæ
Instar: quem Deus Aegypti de parte superba
Deducet tandem, & pedibus super æquora siccis
Pertransisse dabit: mox hæc in regna reducet,
Lacte nouo quæ regna fluent, & melle perenni.
Mox (anni properate) diem fœlicia secla
Aspicient, secla illa diem, quam tanta futuram
Vatum oracla canunt, quum demittatur ab alto
Magna Dei soboles, vestro de sanguine creta,
Quæ scelus antiquum tollat, quæ limina cœli
Clausa diu, magniq; fores præpandat Olympi.
Nec plura effatus cœlum se tollit in altum.
At iuuenis, quanquam stupefactus numine tanto
Restitit, & rerum confusus imagine multa,
Lætatur tamen, atque animum per singula versat,
Speq; futurorum præsentem corde dolorem

Discutit,

Discutit, atque oculos in cœlum & sydera tollens
Sic fatur. Rex terrarum, Rex ætheris alti
Omnipotens, patrum Deus & tutela meorum,
Respice nos, & nostra tuo sub numine si spes
Est omnis, super his primum miserere parentis.
De me autem quicquid statuet tua recta voluntas,
Seu lætum, seu triste pares, nihil ipse recuso.
Vnum oro, si parca mihi vidisse negabit
His oculis fœlicem illam, semperq; beatam,
Optatamq; diem, qua tandem ex æthere summo
Descendet tua progenies, da cernere saltem
In speculo, atque vmbram mostra mihi, speq; fideq;
Noscere da, puroq; eius de fonte lauari.
Dixit, & ex imo traxit suspiria corde.
Interea è Madian, stacten, bdelamq; ferentes
Cinnamaq;, & liquidam styracemq;, & pinguia thura
Transibant Arabes, quà stabant gramine læto
Vescentes iuuenes simul & diuersa loquentes.
Qui vt primum videre viros, Deus (inquit Iudas)
O fratres meliora parat, quàm nostra ferebant
Consilia: his etenim si mercatoribus ipsum
Vendamus puerum, cum lucro auroq; piati
Fraterna à morte immunes reddemur, & ad nos
Posthac nec fama adueniet, nec nomen Ioseph,
Siue Arabes isti Aegyptum, seu barbara regna,
Marmaricam, Libyám ue petant. ergo vnus ad illos
Mittatur, qui mancipij sub nomine, merce
Proposita pretium statuat, responsa reportet.
Dicta placent, qui pacta ineat, iam mittitur. ipsi
Interea speluncam adeunt, funemq; ligatum
Arboris ad truncum soluunt, & in æthera sursum
Suspensum educunt puerum: qui talis in auras,
Qualis mane rosa, aut riguo Narcissus in horto,
Prodijt, & formæ seruato vera decore
Signa dedit, certumq; Dei præsentis amorem.
Iamq; aderat mercator Arabs, & nuncius vnà
Vile satis pacti precium. proh Iuppiter, ille,
Quem tanta in fatis promissa, & tanta manebant
Imperia, argenti is deno venditur asse,
Mancipium infœlix. iam curuo terga camello

Excipitur, Nili ignotas iam fertur in oras.
At quadrupes, ceu diuino sub pondere, vector
Insolitos dedit hinnitus, & signa recentis
Lætitiæ: iamq; & grato facilisq;, leuisq;
Sessori tergum, sellamq; accommodat aptam,
Agglomeransq; pedes, retro socia agmina linquit.
At fratres puer, vt cessit, mala nuncia patri
Quis ferat, & quo infanda tegant facta impia pacto,
Ambigui, tandem statuunt præmittere vestem
A puero ereptam, caprino sanguine tinctam
Qui ferat, inuentamq; inter nemora auia dicat:
Danq; placet commissa dari. qui instructus abunde
Omnia, longæuum non hæc miseranda parentem
Expectantem adit, & monstrato sanguine & ipsa
Veste, ait, hanc nostræ nemora inter deuia primæ
Inuenere canes: cuius sit vestis, & vnde
Hic cruor, ignari, patrem primum esse monendum
Duximus, vt te (siquid agendum est) consule agatur.
At pater, vt notam, maculisq; & sanguine vestem
Conspersam vidit, quis te charissime Ioseph,
Quis Diuûm, vt tecum morerer, spes vna senectæ
Nate meæ, quis casus, ait, tam durus ademit?
Heu mala te syluæ fera sustulit. ite per alta
Vos nemora, &, siquid misero de corpore restat,
Omne afferte mihi, saltem vt suprema sepulchri
Dona feram. vel & ipse, feris laniandus, in altas
Proripiar syluas: dabitur natoq; patriq;
Mors eadem. hæc dicens, fœdatos puluere canos
Vellebat, lacerosq; sinu excindebat amictus.
Et famuli tandem collapsum in tecta reportant.
Parte alia Ruben, vt serum se vesper in orbem
Intulit, ad caulas pecudes pecudumq; magistri
Cum redeunt, saltusq; vacant pastoribus omnes,
Desertum ad puteum solus redit, atq; ibi Ioseph
Terq; quaterq; vocat. non respondente vocanti
Vllo, sollicitus, puerum ne forte necassent,
Rem spectare parat, cæsaq; ex ilice conto
Scalam aptat, solersq; imum se mittit in antrum,
Omnia collustrans. verum, postquam omnia dudum
Rimatus, puerum quæsitum haud repperit vsquam,

Ambiguus

Ambiguus tandem reliquos perquirere fratres
Destinat: ac pecoris vestigia nota secutus
Per noctem, demum inuentos, de fratre quid actum est,
Inter multa rogat. rem totam ex ordine pandunt.
At Ruben, vt puerum audiuit superesse, nec vllis
Affectum damnis, hinc fratres, inquit, eamus
Ad miserum genitorem, & spe viuentis & auras
Spirantis gnati saltem (quod nunc datur vnum)
Solemur, rapuisse Arabes de more, relicta
Veste, leui pueri fugientis vulnere tincta:
Pastores ita ferre. aliquemq; adducere testem
Expediet, neq; enim deerunt, qui dicere possint
Se vidisse Arabes. his ergo rite paratis
Patrem adeunt, &, quæ possunt, solatia iungunt.
Ille autem, quamuis aliqua spe forte leuatur,
Non tamen æternas lachrymas planctusq; perennes
Comprimere, aut tristi meditari gaudia mente
Vlla potest, sed vitam ægram noctesq; diesq;
In tenebris, hominum fugiens consortia, ducit.
Interea puerum lætus deportat Ioseph
Mercator, plenis miratus cedere votis
Omnia. non illis terræ exarsere diebus,
Non ventis agitatæ vllæ tolluntur arenæ
Ex solito: puerum charites comitantur euntem,
Et cœli fauor, & faustis spes dextera pennis.
Iamq; pererratis Iudææ finibus, altæ
Incipiunt turres & mœnia Osyridis vrbis
Apparere procul, campis vbi fusa iuuentus
Munera militiæ exercent: hi vincere cursu
Contendunt pedibus, hi fuluo in puluere sudant
Luctantes, alij duro sub pondere cestus.
Pars volucres exercet equos, cursuq; fatigat,
Aut inferre hosti versas post terga sagittas
Discit equo currente, aut hastam tollere campo.
Ergo Arabes postquam accessere, & pulcher Ioseph,
Mirati pugnas, placidi & præludia martis
Consistunt, oculisq; intenti & pectore toto
Vix satis expleri possunt. quos forte magister
Militiæ, Eunuchus regis, cui summa potestas
Et duri data erant Mauortia munera belli,

*Vt vidit, confestim ad sese accedere iussos
Compellat. geritis'ne vllus, quas vendere, merces,
Optetis? quædam, dixere, & aromata, & istum
Gestamus puerum, domino qui si placet, vltro
Munus habe: aut emptum si mauis, pro indole tanta
Da quod vis: pretium est magnum tua gratia nobis.
Ille autem, haud vnquam ingratum mercator habebis
Fetisarum: accipiam puerum, at tu munere largo,
Speq; tua maiore, mihi donabere multo.
His dictis recipit puerum, quem veste decora
Induit, & sagulum donat, quo purpura limbo
Fulua nitet, tum donat equum: lætissimus ille
Altior it iuuenes inter pulcherrimus omnes.
Quem custode dato lætus præmittit ad vrbem
Fetifer, & charæ vxori commendat habendum.
Interea seras inuexerat Hesperus horas,
Et iuuenum campis cedens manus omnis apertis
Ibat ouans comitata ducem, ac iam pulcher Ioseph
Vt dominam inuisit, thalami & cognouit herilis
Officia, ipse humilis seruorum se agmine miscens
Obuius it domino. media se qualis arena
Monstrat gemma nitens, radijs'ue micantibus aurum,
Talis & ipse puer multis in millibus ibat.
Quem matres, populusq; omnis mirantur, vt ipso
Incessu, grauis ore, pedes non dimouet vsquam
A duce, non oculos, sed semper totus in illo est.
Nec minus, intra ædes vt ventum, epulæq; paratæ,
Vlli ipse officio deest, seu corpore opus sit,
Seu celeri ingenio. sed enim super omnia mira est
Grataq; sedulitas, apta & prudentia cana.
Quo factum est paruo post tempore, Fetifer illum
Non thalamo vt tantum ipse suo præfecerit vnum,
Sed domui, & rerum summam commiserit omnem.
Scilicet auspicijs & Dijs cuncta ire secundis
Fetifero sunt visa, agri producere fruges
Vberius, sobolem armentum, sibi crescere honores.
Omnia quæ, ostento quodam permotus, Ioseph
Attribuit puero, uatumq; oracula suadent.
Arbor erat Persæa, Deo sacrata Camesi,
Aedibus in medijs, quam vectam è Perside fertur*

Orbe pererrato monumentum insigne futurum
Ipsa suis manibus plantasse nepotibus Isis.
Hanc apis externis veniens insedit ab oris,
In signis fulgore & versicoloribus alis
Pulcher apis: quem mox examen grande secutum
Pendentem ramo longum traxere racemum.
Protinus ostentum ad vates defertur. at ipsi
Venturum externis aliquem portendere ab oris
Declarant, ingens populus quem deinde sequatur,
Ipsum qui fortunæ opibus super æthera tollat
Fetiferum, largosq; simul promittat honores.
Ergo his augurijs tantis censetur Ioseph
Monstrari, hinc maiore illum dignatur honore
Fetifer, hinc omnes adamant: sed maxime Iempsar
Pulchra ducis coniux præ cunctis diligit vnum,
Nescia adhuc, quanto iam sit deuota furrori,
Quis Deus insideat miseram. suspiria nondum
Emittit, nondum lachrymas, sunt omnia læta
Dulciaq;, & nondum quicquam persentit amari.
Quæ Deus, infernas sedes, cocytia regna,
Qui regit, humani generis turbator & osor
Vt vidit Pluton, semenq; accrescere fœlix
Isacidum, inuisam sobolem, vocat ocyus vnum
Seruorum, quibus insidiæ fraudesq; doliq;
Sunt animo, queis mille artesq; viæq; nocendi.
Iq;, ait, & pulchram circum insinuatus Iempsar
Falle dolo, & primas escas, quas sensit amoris,
Tu flabris accende, imis illum ossibus ignem,
Illam immitte facem, quam nec vis vlla Deorum,
Non hominum extinguat: mox ipsum accendere Ioseph
Si possis, omni arte stude. quod vincere siqua
Non dabitur, tu perge tamen, pete rursus Iempsar,
Acrius vre, furorem adde, inspiraq; venenum.
Queis monstris agitata domum permisceat omnem,
Inq; odium, furiasq; omnem conuertat amorem.
I celer, & nihil ipse doli scelerisq; relinque.
Ille hilaris, promptusq; malis sumptam è styge lympham
Miscet acidalio latici, tum ex anguibus vnum
Tisiphones capit, atque sinu mala semina condit.
Fetifari dein tecta petens, nutricis Iempsar

Induit

Induit Iphicles formam, dominamq́; ſalutans
Audi (ait) ò mihi chara, miſer quis caſus Ioſeph
Torquet ad extremum vitæ: vidi ipſa gementem
Nuper, & optantem ſupremæ munera vitæ.
Quærenti mihi, quæ tanti ſit cauſa doloris,
O mater, ne quære (inquit) nam, ſiue tacebo,
Siue edam, omnino moriar: præſtatq́; tacendo
Et vitam, & noſtri cauſam finire doloris.
Cui ego. non ſic ò fili, nam vulnera ſæpe
Auxilium patefacta & opem inuenere ſalubrem.
Dic audacter, amáſne? hæc ſi tibi cauſa doloris,
Spera, & fide puer, nanque ipſum vel tibi amorem
Eripiam magicis, vel tu potiere cupito.
Erubuit: tum dixit, amo. Dÿ ſunt mihi teſtes,
Hunc quantum eluctans cepi, quàm inuitus amorem,
Infidum in dominum qui me facit. at mihi ſit mors
Exoptanda magis, fidum periÿſſe iuuabit.
Sic ait, & fuſis lachrymis pulchra ora rigabat.
Vt video, puer hic dominam te deperit: at ni
Opportune adſis, nimio moriturus amore eſt.
Cui virgo, ò nutrix quàm dura & triſtia portas,
Nanque & amo hunc puerum, & vellem ſuccurrere poſſe:
Sed me iura Deûm, ſed vincla iugalia primum
Obſiſtunt: tum me tanto male ſana periclo
Obÿciam, & duri haud formidem coniugis arma?
Et nutrix, ò nata, ipſorum crimina amantum
Dÿ ridere ſolent. ſoluendi iura mariti
Cauſa potens & iuſta tibi eſt depellere mortem
A puero, qui nec crimen commiſerit vnquam,
Ni crimen ſit amare nimis, vel amore perire.
Audendum eſt in amore, pericla nec vlla timenda
Prudenti, Dÿ deinde ipſos tutantur amantes,
Queis amor, & pietas, eſt prima & maxima cura.
Eſt mihi aqua, in dubÿs rebus quæ aſſumpta videre
Vera facit, dubÿq́; omnis pars vtra legenda eſt.
Hanc dabo, ſi hac in re ancipiti ſtat cernere verum.
Ac ſtygiam demonſtrat aquam, medicataq́; fonte
Pocula acydalio. placet ò chariſſimá nutrix,
Virgo (inquit) totumq́; manu capit ipſa venenum
Intrepida, atque vno craterem exhaurÿt hauſtu.

His

His actis puerum Iphicle se vertit ad ipsum,
Et gressu ad thalamum illius contendit anili:
Qui laudes superûm regi & diuina legebat.
Vt vero in thalami mentitus limine Dæmon
Constitit, & puero cœlestem assistere Ioseph
Custodem vidit minitantem, ensemq; coruscum
Vibrantem, extemplo subita formidine captus
Horruit, & retro gressusq;, animumq; reduxit,
Aufugitq; celer: nocturnæq; alitis ottus
Effigiem capit, & tecto se sistit in alto.

LIBER II.

AT misera, vt stygios latices desumpsit Iepsar,
Solaq; permansit, totis ardere medullis
Visa sibi est, tota in subitum conuertier ignē:
Suspiransq;, gemēsq; vnum deposcit Ioseph.
Et modo se imponit stratis, paulumq; morata
Assurgit, modo mutat & hunc, modo mutat & illum,
Fastiditq; locum infœlix, nec se capit vsquam.
Non secus ac solet ille, acris præcordia causus
Cui torret, vel quem Dypsas sitibunda momordit.
Tandem ait, heu quidnam est, quod me tam sæuiter vrit?
Est'ne amor, an sumpti latices? nempe est amor iste:
Quo moriar, nisi formosus succurrat Ioseph.
Tu mihi nunc succurre puer, succurrere nanque
Ipsa etiam tibi constituo. moriemur amando
Insontes ambo? Dij tanti criminis haud me
Authorem videant, non hæc Aegyptia tellus.
Dum licuit, potuiq;, thori concordia iura
Seruaui, nunc maior agit me visq;, Deusq;,
Imperioq; premit. sic sit mihi Numen amicum,
Vt nosco experiorq; Deum, cui fœmina non est
Contra stare potens. Deus hic custodiet ambos:
Quin &, suetus amare, teget solatia nostra.
Dixerat, impatiensq; moræ vocat ocyus Efren,
Vnam ex ancillis, dominæ quæ fida solebat
Ferre vigil mandata, vigil responsa referre.
Vade, ait, & puero dic, huc accedat, Ioseph,
Si vacat, & domini si nulla negocia nostri

Impediunt. vadit illa cita, & mandata facessit.
Nec longe post iussus adest formosus Ioseph.
Quem solum admissum virgo mutata colore
Iuxta astare facit: tum corde & voce tremente
Chare (inquit) puer, atq; oculis mihi gratior ipsis,
Verá ne tu dominæ dices, quæcunque rogabit?
Vera equidem (an fallam dominos) ait ille, fatebor.
Tu quoduis pete. & illa. puer te perdite amare
Audio: si verum est, debent me nulla latere,
Nec, si sim, quam perdite amas, nam (vera fatebor)
Ipsa etiam te perdite amo. tu nec mihi amanti,
Nec tibi ego crudelis ero: da iungere dextram,
Qualis eris, quantoq; à me donaberis auro?
Sic ait, & summis puero dedit oscula labris.
Ille pudore rubens, & secum mente reuoluens,
Quæ Diuûm interpres puero mandauerat olim
In puteo, neu Dij alieni, aut iniusta libido
Alliceret, taciteq; Deum sibi adesse precatus
Hæc tandem responsa dedit. Quòd perdite amare
Audis me domina, illicitum si forsan amorem
Audis, non vllam fateor me perdite amare:
Nec sic ipse etiam à quoquam peramarier opto,
Præcipue à domina. scis rebus me omnibus vnum
Præfecisse ducem, seclusa coniuge tantum.
An'ne igitur legisq; meæ, dominiq; mei sim
Proditor? ah stygias potius detrudar ad vmbras,
Esca vel alitibus, media intumulatus arena,
Mittar: & hæc dicens dominam, thalamumq; reliquit.
Illa autem, vt sese illusam, & spe funditus omni
Deiectam vidit, tanquam qui fulminis ictu
Percutitur, primum stupefacta immotaq; paulum
Constitit, inde imo ducens suspiria corde,
Astringensq; manus, sese resupina cubili
Strauit inops animi, desertaq; sanguine pallens.
At malus hæc summo tecti de culmine dæmon
Aspiciens, aue deposita, se rursus anilem
Vertit in Iphiclen, miseramq; reuisit Iempsar,
Atque ait. ò, quinam casus te nata malignus
Insequitur? quid cor cecidit? quid pallor in ore est?
Ah ne animum assuetum, ne te ipsam desere nata.

En adsum auxilio nutrix tua, pone timorem.
Respice me. audito nutricis nomine paulum
Erexit sese in cubitum, tum lumina torquens
O nutrix, quondam nutrix, nunc dira nouerca
Occidisti, inquit, miseram me, nec puer ille
Perdite amat, nec se (quod longe est peius) amari
Sustinet, aut vllis precibus donis'ue mouetur.
Proieci memet, genus, & decus omne pudore
Fœdaui amisso, fractæ spes, fœdera rupi
Coniugij: tu causa mali, tu criminis huius
Principium. quid restat ad hæc, nisi cætera ferro
Conficere, & meritam hanc animam demittere ad orcum?
Cui dictis falsa Iphicle respondet amaris.
Heu mulier rerum ignara, & male conscia amorum,
Quid mirum, puer insuetus plenusq; pudore,
Ceu virgo intacta, ad primos si expauit amoris
Aggressus, de te dubius, metuensq; pericli?
Non ita res tractanda fuit, nec tu tamen omnem
Spem depone, rudem puerum nam rursus adibo,
Arguam, & ignarum, quæ sint facienda, docebo.
Tu tantum triduo expecta, lux quarta benignum
Sydus habet, miseros sydus quod spectat amantes
Coniungitq;. sub hoc Hymenæus sydere primum
Natus, & ipse puer Venere enitente Cupido.
His dictis sese paulum solatur Iempsar,
Erexitq; cadentem animum. meliora ferant Dij,
Vade (ait) interea sacras venerabimur aras,
Fundemusq; preces, & amica vocabimus astra.
Ergo, vbi luce noua rutilum Sol aureus orbem
Impleuit, visura Deos sese ornat Iempsar,
Pulchra auro, spectanda ostro, spectanda pyropo,
Sed forma spectanda magis, proprioq; decore.
Quam matrum numerosa cohors comitatur euntem,
Nec non & famulis præses formosus Ioseph
Lumina deiectus, dominæq; suiq; misertus
It comes. ipse tamen sanctas procedere ad aras
Patronam putat, vt commissi criminis oret
Exposcatq; Deos veniam, & deponat amorem.
Contra autem illa rogat Diuosq; & sydera cuncta,
Vt faueant votis, & sint in amore secundi.

Hæc eadem celebrat demens & luce ſequenti,
Atque alia, doniſq; etiam maioribus aras
Accumulat, pecudumq; fibras rimatur & exta.
Verum, vbi quarta dies redijt, Solq; igneus orbi
Illuxit, lux ſancta, inquit, lux optima ſalue,
Sydera vos ſaluete, quibus coniungere amantes
Eſt amor, & ſobolem mundo ſeruare perennem.
Tum puerum acciri charum iubet. ocyus ille
Nulla timens, & iam dominæ ſecurus amorum
Aduenit. illa itidem ſperans fore proſpera cuncta
Nutricis decepta dolis, vt vidit amatum
In manibus puerum, meus es, meus, inquit, & ipſa
Sum tua: quid prohibet, ne nos iungamur amantes?
Iſte torus communis erit: ne gaudia differ,
Neu ſortem contemne tuam. tum pallia captat,
Et trahit ad ſeſe puerum. ſtupet ille pudorem
In domina amiſſum, tandemq; his vocibus infit.
Quis furor, aut quænam mala mens olim inclyta coniux
Fetiferi, nunc hæc ſuadet te talia poſſe
Moliri? certe Eumenidum nunc te vna ſororum
Exagitat, nam (quam reris) non eſt tua nutrix
Iphicle, ſed de ſtygijs emiſſa tenebris
Dirarum vna, dolis quæ te decepit & aſtu.
Illa eadem me aggreſſa malis conatibus auſa eſt,
Sed vetuit tentare Deus. vidi ipſe retrorſum
Cedentem, & formam mentitam, & fumida noui
Sulphura, nidoremq; atrum poſt terga relictum.
Talia dictabat puer. at poſt oſtia dæmon
Qui ſtabat, clauſos magno conamine poſtes
Impulit, intrauitq; ferox, & lumine toruus
Tartaream effudit vocem, qua terruit omnes.
En ego mentita Iphicle, en ſum vna ſororum
Eumenidum, vna è ſtygijs emiſſa tenebris?
Nunc faxo, experiare. ſinuq; cita eripit anguem
Peſtiferum, qui ſecreta ſub veſte latebat,
In puerumq; iacit. cuſtos cœleſtis at illum
Reppulit, atq; omnes conatus fecit inanes.
At coluber, ſibi ut in puerum ſublata poteſtas,
In miſeram inſidias omnes molitur Iempſar,
Perq; ſolum tacite irrepens, ventremq; retorquens

Lubricus, in vestem insinuans se illabitur: inde
Interiora petens præcordia cuncta pererrat,
Tartareumq; virus iaculatur ad intima cordis.
His monstris puer interea pauefactus, amictus
Immemor aufugit, seq; in sua tecta recepit.
Quem virgo vt fugisse videt, vtq; acre venenum
Sensit, in insanum subito conuersa furorem,
Clamorem immensum tollit, quo ipsa atria, & omnis
Intremuit domus, & timuit vicinia tota.
Non secus, ac si Vulcanus penetralia cuncta
Inuoluat, cœloq; furens incendia iactet.
Currite io matres, scelus atque audite nefandum
Mancipis Hebræi, qui nunc proh Iuppiter ausus
Fetiferi est magni sacrum violare cubile,
Vimq; inferre mihi, nisi nutrix tempore in ipso
Prompta tulisset opem, & sceleratum veste relicta
Eiecisset. io fugitiuum apprehendite serui,
Ite citi, properate, viarum claudite cuncta
Effugia, & domini scelus hoc afferte sub aures.
Talia vociferans misera effundebat Iempsar,
Omnia quæ falsa Iphicle confirmat, & auget,
Dignum morte, fore hoc sceleris qui admittere tantum
Audeat, exacuitq; animos: clam deinde recedit
Nulli visa, & aui similis se immiscuit atris
Nubibus, & stygias sedes atque impia Ditis
Regna petit, lætoq; refert crudelia facta.
Interea miser à seruis comprensus Ioseph
Ducitur, & nemo est, qui dicere multa volentem
Auscultare velit miserum, non Fetifer ipse,
Quem iam res audita acri compleuerat ira:
Non tamen vt morti damnet, sed turre sub ima,
Carceris esse locus miseris vbi sueuerat, illum
Intrudi iubet, & vigili custode teneri,
Tantum olyra vili, limoso & flumine pasci.
At iuueni cœlestis erat custodia maior
Aliger ætherius, summo qui missus ab axe
Carceris intrarat portas, vbi proxima terras
Nox omnes cæcis tenebris obduxit & vmbra.
Ergo aliàs puero notus, solatur amico
Ore illum, firmatq; animum, tollitq; timorem

Luce noua, excussa noctisq; & carceris vmbra.
Omnia quæ postquam custos Aegyptius alta
Prospexit de turre, Deus Deus, inquit, in illa
Luce viget, nosco splendorem & verba notaui:
Nec deus est illic, nisi & huius criminis insons
Est puer. insontem seruabit Iupiter æquus.
Ex illo custos iuuenem veneratur Ioseph,
Et pascit meliore cibo, quàm dura iubebant
Fetiferi mandata, & duri carceris omne
Tollit onus ferrumq; pedum, visitq; frequenter,
Solaturq;, & sæpe in cœlum educit apertum.
Iamq; quater binos Phœbe compleuerat orbes,
Cum duo, quorum alter pincerna Pharaonis, alter
Pistor erat regis, præ suspicione veneni
In Cerere inuenti, conclusi carcere eodem
Cum puero Isacide fuerant. hi tempore paruo
Post, vterq; vna viderunt somnia nocte,
Somnia, quæ mox mane nouo dum mutua versant,
Ignari, quid portendant monstrent'ue futurum,
Sollicitis stabant animis. quod pulcher Ioseph
Conspiciens, quidnam iuuenes tam pectore tristes
Vos hoc Sole nouo video? nos somnia facta
Nocte hac sollicitos reddunt, quæ exponere, nemo est,
Qui sciat hîc, dixere. quibus sic pulcher Ioseph.
Somnia vos narrate, Deus dignoscere forsan
Illa dabit. dicemus (ait) pincerna, priorq;
Ipse edam. nam vitis erat pulcherrima ternis
Læta propaginibus, gemmas turgescere primum
Palmitibus, mox & flores exire videbam,
Post flores grauidis vuas pendere racemis:
Quos ego maturos manibus premere ipse videbar,
Vinaq; diffundens pateris spumantia plenis
Regi larga dabam, solito Rex more bibebat.
Cui puer interpres. quidnam tua somnia monstrent,
Expediam. vitam illa tuam pulcherrima vitis
Ostendit: gemmæ, flores, vuæq; secutæ
Sunt fructus, quos tu peperisti temporis huius
Curriculo: dabitur merces, & honoribus ipse
Restituère tuis, & pristina pocula regi
Consueto de more dabis: terna illa propago

Tres

Tres luces (quibus hæc veniant, tibi prospera monstrant.
Tu vero, cum te charum gratumq; Pharaon
Accipiet, nostri (si qua huius gratia facti est)
Sis memor, immeritumq; isto dic carcere claudi.
Tum pistor, simulac vidit dicta omnia recte
Congruere, ipse etiam, dixit, mea somnia pandam.
Nam capiti imposita ipse meo tria plena canistra
Spectabam, duo farinæ inferiora, supremum
Omni opere plenum, omni illo pistoria quod scit
Ars facere, & nostrum ingenium, sed cuncta volucres
Exesse & secum latas deferre per auras.
Cui bonus interpres, Diuûm est nouisse futura,
Falli hominum est, dicam, quid nam tamen augurer ipse
His super. illa (quibus vidisti plena) canistra
Sunt opera & vitæ fructus: duo prima, vbi simplex
Farina est, vitæ monstrant duo tempora prima,
In quibus & simplex vita & syncera peracta est:
Summum opere infido plenum est, & fraude, dolisq;
Omnibus, ingenium quæ, aut ars pistoris iniqui
Extudisse valet, quæ sunt iam cognita regi.
At merces horum meritorum & præmia, fœdæ
Sunt volucres, corui immundi, miluiq; rapaces,
Vulturijq;, caput qui effossaq; lumina pascent
In cruce suspenso: tribus hæc ventura diebus
Terna canistra notant: tamen hæc me fallere possunt,
Si tu animo possis mutari, nam & Deus ipse
Sæpe solet mutare mala & conuertere fata.
Talia tractabant iuuenes. & tertia iam lux
Orbi inuecta aderat, cum custos carcere aperto
Pincernam insontem, noxa pœnaq; solutum
Declarat, miserum regis decreta seueri
Pistorem damnare cruci. de carcere vterq;
Ducitur haud æqua sorte, & longe impare fato.
Hic ad tigna, ille ad regem stipatus ouantum
Et lætus clamore virûm, & clangore tubarum.
Vertitur interea ter Solis cursus in alta
Solstitia, atque nouum mundo portauerat annum:
Forteq; Rex dulcem prona iam nocte quietem
Ducebat, Deus ex alto cum somnia in illum
Immisit, miranda adeo, vt cedente sopore

Attonit

Attonitus rex magnum aliquid portendere visa
Crederet. ergo omnes iubet è regione vocari
Caldæa, Aegyptoq́;, quibus cognoscere cursus
Metiriq́; vias cœli, & momenta minuta
Astrorum, casusq́; hominum, & prænosse futura est
Cura audax, nec non magicis qui incumbere sacris
Consueuere, & qui ex adytis oracula Diuûm
Consulere, & cæsarum ouiumq́; boumq́; per exta
Rimari secreta solent, qui noscere flammæ,
Qui fluitantis aquæ motus, qui iungere arenæ
Fatalem numerum, & cognoscere fulminis iras,
Quiq́; vias seruare auium, & dignoscere cantus,
Denique, diuini rerum quicunque vocantur.
Quorum ingens numerus magni plena atria regis
Intrarant, alij longis capita alta thyaris
Induti, ast alij spectandi cornibus hirtis,
Auratis alij strophijs: longissima mento
Cunctis pendet barba, ipso stat pallor in ore.
Quos simulac ad se rex alta à sede vocauit,
Somnia visa docet primum, dein munera larga
Promittit, largosq́; illis proponit honores,
Somni qui interpres fuerit: noctemq́; diemq́;
Responso tempus statuit. sed noxq́; diesq́;
Venerat, & nemo apparet, qui somnia regi
Enodare queat, nulli sua sydera, nulli
Ars magica, aut quæsita aris oracula prosunt:
Non artes aliæ, non barbæ, altæq́; thyaræ.
Ergo hinc irasci, & tristis mœrere Pharaon,
Nec quenquam audire, at solo in conclaue latere.
Hîc regis pincerna, memor, quæ in carcere Ioseph
Fecit, & ipsorum quàm verus somnia vates
Exposuit, subito regem petit, atque ita fatur.
Peccaui rex magne tibi, quæ in carcere vidi,
Non referens. nam scis, ut mecum pistor iniquus
Carcere damnatus fuerit sub turre magistri
Militiæ, eunuchi. forte illo carcere eodem
Fetiferi puer Hebræus, puto, crimine falso
Missus erat. duo nos (ita suasi) somnia quædam
Nocte habita à nobis, iuueni narramus. at ille
Diuino quodam afflatu visa omnia nobis

Exponens,

Exponens, mihi, te, dixit, lux tertia ab isto
Carcere deducet, multis & honoribus auctum
Restituet primo officio: te pistor inique
Lux eadem in cruce consistet, te immunda volucrum
Agmina depascent, corui, miluiq; rapaces,
Vulturijq;, nisi ipse animum conuertere possis
In melius, sic nanque Deus mutatur & ipse.
Omnia quæ euenisse vides. tua somnia certe
Hîc puer exponet, magnum nam numen in illo est.
Auditis Rex lætus ait. vade ocyus ergo,
Duc puerum, & nostro iussu de carcere solue.
Ille celer mandata facit, puerumq; parumper
Ornat, detondetq; comas, vestemq; ministrat.
Tum regi adducit timidum. rex omnia lustrat
In puero, sibi cuncta placent, sic denique fatur.
Te puer hi dicunt exponere somnia, nunquid
Vera ferunt? ast ille. Deus rex optime solus
Somnia nosse potest, & sicui maximus ille
Hoc dederit. potero ipse meo pro rege precari
Atque orare Deum: forsan dabit, omnia quando,
Quæ regum sunt, ipse solet curare Deûm rex
Aquæ hominum. dein paulum animoq; & mente moratus,
Nunc, inquit, rex magne mihi tua somnia pande.
Fluminis ad ripas Nili stare ipse videbar,
Rex ait, & septem ecce boues è flumine pulchræ
Exire, & latè errantes per littora pasci
Florentes herbas, lothon, medamq; virentem,
Et suauem myniant a, quibus pinguescere, quantum
Plena solet, sacras quæ ducitur hostia ad aras.
Vix oculos verti, ecce aliæ per littora septem
Deformes, ægræq;, quibus vix pellis adhæret
Ossibus, apparere boues, quæ carice summa
Vix pastæ & dura paliuro & sentibus hirtis
Corpora macra, suis neruis vix ducta, trahebant.
Obstupui. nam dira fames atque ardor edendi
Improbus exegit tantum has, vt pinguia septem
Corpora prima boum congressæ tota vorarent.
Mox iterum dulcis me habuit sopor alter, & ecce
Rursus septem vno spicæ consurgere culmo,
Pulchræq;, grauidæq;, & onustæ pondere multo.

Mox

Mox aliæ ſeptem oriri tenuesq; & inanes
Exili è ſtipula, ſcabraq; vrigine toſtæ,
Quæ ſuccum & decus omne aliarum abſumere viſæ
Sunt mihi. miratus, poſtquam ſopor ille receſſit,
Somnia propoſui multis, ſed dicere nemo
Scit ſenſum & portenta horum: te ſi manet iſta
Gloria, ſi te vnum è tantis hæc ſomnia poſcunt,
Toto animo lætare puer, te fama ſequetur
Perpetua, & tantis à me ditabere donis,
Vt te non videat maiorem Aegyptia tellus.
Cui iuuenis. rex magne Deus te diligit, ipſe eſt,
Somnia qui immiſit, nec, quæ illa intelligat, eſſe ars
Vlla poteſt, quæ authore Deo non vtitur: vnde
Nec vates potuere tui, quibus omnibus eſt ars
Abſque Deo. primum ſeptem fœlicibus annis
Largius vndantem ſolito, maioreq; Nilum
Flumine rumpentem ripas, ſecumq; trahentem
Fœlicem limum, fœcundæq; æquora arenæ
Fortunata nimis tellus Aegyptia cernet.
His annis tantum meſſis, tantum vberis illa
Colliget, vt non ſufficiant ſolita horrea meſſi.
Vbertatem iſtam pingues nimiumq; nitentes
Monſtrauere boues ſeptem, quæ è flumine Nili
Exiuere, herbas pingues per littora paſtæ.
Hanc etiam & ſpicæ ſeptem, quas pondere onuſtas
Lætasq; plenasq; vno conſurgere culmo
Vidiſti, pariter monſtrant: nam ſomnia viſa
Non duo ſunt, ſed idem oſtendunt. nunc porrige mentem
Optime rex, nam ſeptem annos, qui deinde ſequentur,
Infœlix ſteriles durosq; Aegyptus habebit.
Ipſe intra ripas demiſſo flumine Nilus
Curret iners, ſupraq; caput limumq; feracem
Non tollet: ſicca arebunt arua omnia, ſicca
Solſtitia, & nulli deſcendent montibus am nes
Conſueti pluuiarum amnes ſub ſydere Cancri,
Aethiopum populis nec hyems æſtiua redibit.
Agricola infœlix nullo verſabit aratro
Arua, nec arenti mandabit ſemina terræ,
Sed miſeros edet annona cogente iuuencos.
Hæc ſeptem docuere boues per littora ſiccæ,

Deformes, macræq;, quibus vix oßibus hærens
Pellis erat. hæc septem illæ rubigine tostæ,
Squallentesq; situ spicæ, & sine pondere turpes
Ostendunt. duplici exemplo te commonet ipse,
Qui nouit ventura, Deus, quo tu quoque solers
Commoueare magis, damnoq; occurrere poßis.
Quod facere vt valeas, si me fortasse requiris,
Sic habeas. maiora para primùm horrea, & omne,
Quod superat segetum his septem fœlicibus annis,
Coge illic, seruaq; vigil: dein multa talenta
Auriq;, argentiq; in fruges vndique emendas
Impende, annorum quantum penuria septem
Exposcet venturæ formi campisq; serendis.
Talia narrabat iuuenis, quæ singula mente
Rex uoluit tacita, tandem & sic voce profatur.
Hoc certe Deus in puero, nec tàlia dici
Absque Deo potuere, nec illi Aegyptia tellus
Aut Caldæa vidit similem. tum amplectitur illum
Lætitia illachrymans. post me tota ista secundum
Te aspiciet regio, seruatoremq; vocabit.
Sic ait, & chlamydem gemmis ostroq; nitentem
Ferre dat, atque auri torquem circundare collo.
Mos erat, vt gemma cœlata, insignis & auro
Annulus, antiquo regum de more vocatus
Regius, à nullo, nisi rege Pharaone, posset
Gestari, aut siquis foret ipso ab rege secundus:
Hunc sibi rex digito detractum imponit Ioseph,
Quo populus post regem illum sciat esse secundum.
Præterea, qua se solennibus ipse diebus
Inuectum mula populis vrbiq; solebat
Ceu quendam monstrare Deum, sic mandat & ipsum
Vrbe vehi, mulaq; eadem procedere Ioseph,
Præclamante tuba, regi inclinate secundo
Quisque caput, sanctoq; nouos conspergite flores
Seruatori hominum, solus qui somnia regis
Exposuit, qui plena Deo præcordia gestat.
Talibus ornatus donis, & honoribus auctus
Isacides iuuenis cuncto acclamante senatu
Præficitur toti Aegypto. Qui sedulus omni

Ingenio curaq; in primis horrea vbique
Magna parat, mox frugum ingentibus vndiq; aceruis
Collectis, partim terra Memphitide natis,
Partim emptis aliunde implet, stipatq;, nec vllum
Dat rebus spatium: regionem lustrat, equorum
Comminuit numerum, atq; hominum: Dij cuncta secundãt.
Vrbs erat Helipolis, Solis de nomine dicta,
Cuius Rex, idem & templi Phœbiq; sacerdos
Supremus natam formæ & virtutis habebat
Insignem, quam sæpe Deus consultus Apollo
Dixerat haud vlli indigenæ thalamo esse locandam:
Coniugium externum fato maiore parari,
Quo genus, & clari tollantur in astra nepotes.
Ergo istæc iuuenem monstrare oracula Ioseph
Censet & antistes templi, & rex ipse Pharaon.
Quocirca, cum iam septem fœlicibus annis
Aegypto in tota vbertas, atque omnia vbique
Læta forent, placuit regi dignis hymenæis
Et thalamo Isacidem iuuenem sociare iugali,
Lætitiamq; augere, diesq; inducere festos.
Ergo hæc per ludos dum per conuiuia læta
Ducuntur, septem fœcundi meßibus anni
Iam finem, vbertasq;, omnis iam copia habebat.
Iamq; pererratis Geminis per sydera Cancri
Sol altos ducebat equos, Aegyptia cum gens
Miratur Nili nulla incrementa videri,
Sed purum & nulla permixtum flumen arena
Ipsum inter ripas tristi procedere cursu.
Iam tellus fœcunda prius, nunc aret, hiatq;
Vsta siti, nec spes Cereris promittitur vlla.
Semina quin etiam, siqua immittuntur in aruis,
Aut nullos edunt fœtus, aut protinus omne
Enatum fœdæ vitio rubiginis aret,
Aut abit in lolium infœlix, fluidum'ue papauer.
Viuitur ex annis lapsis, retroq; coacto
Fœnore, quod primo sterili vix sufficit anno.
Verum, vbi dira fames homines se vertere ad herbas,
Et pecus immeritum, atq; immunda animalia adegit,
Regem vrbes & rura adeunt, subsidia poscunt.

Rex

Rex ad Præfectum cunctos dimittit Ioseph,
Seruatorem hominum. populis hinc horrea aperta,
Et iustum indictum precium: gaza vndique & omnes
Congestæ portantur opes: æraria regis
Complentur: nec adhuc quartus se verterat annus.
Quid facerent miseræ gentes? sola arua supersunt,
Quæ vendant, si emptorem habeant, nam solus Ioseph
Esse potest pro rege emptor. ergo ille rogatur,
Arua emat, & miseris det opem, nec pacta recuset.
Redditunm cuiusq; agri quintam dare regi
Promittunt, sic pacta ineunt, sic fœdera firmant.
Interea, externas quoniam penuria terras
Hæc eadem affligit, populos it fama per omnes
Aegyptum sat frumenti, quod vendat, habere.
Ergo & Sichenus natos affatur Iacob.
Cur non Aegyptum nati, cur regna beata
Non petitis, cur non nobis alimenta paratis?
Num perimat nos ista fames? mandata capessunt
Natorum deni: fratrum natu vltimus astat.
Vt vero Aegyptum petiere, & Osyrida terram
Frumentis præfectum adeunt, & supplice cultu
Aere dato frumenta rogant. cognouit Ioseph
Germanos, statuente Deo, non cognitus illis.
Præteritiq; memor, quamuis iniuria multum
Facta potest, tamen & patris, fratrisq; misertus
Beniamin, his etiam parcit, tum fatur ad illos.
Vnde, & quinam hominum ad nostras acceditis oras?
Illi autem. è terra Canáam, de sanguine Iacob
Venimus huc cogente fame, quæ plurima perdit
Samariam. domus est nobis plenißima, primus
Est pater, vndeni nati, paruiq; nepotes,
Pastorumq; manus, vernarum est plurima turma.
Venimus ergo ad te, nobis alimenta rogantes,
Ne pereat gens tanta, tibi iusta æra dabuntur,
Nec nos immemores erimus. pater optimus vrbem
Ipse regit Sichen, pastor, cui millia multa
Sunt pecudum: quouis precio da viuere tantum.
His verbis quanquan frater commotus, & ægre
Abstinuit lachrymis, ficto tamen omnia vultu

Dißimulans, quid verba mihi datis, inquit? an ipse
Eludar? nisi me os fallit vultusq; loquentum,
Exploratores puto. cur mandata paterna
Non geritis? cur nec frater huc venit & alter?
Ast illi, minime. tales ne rere, precamur.
Per patrem patrisq; Deum iuramus, adire
Nos iußit, nos dira fames: natu vltimus vnus
Cum patre Beniamin adolescens restitit, & spes
Solamenq; senis: nos, qui sufferre laborem
Possumus, atque moras longarum auferre viarum,
Venimus orantes vitam, mandata putantes
Nulla opus esse istuc ferri: miserere precantum,
Et miserere patris, pueri miserere relicti,
Paruorumq; (potest pietas si in te vlla) nepotum.
Hic lachrymas vix continuit, conuertit & ora,
Toto animo & vultu multum commotus Ioseph.
Inde ait. est mihi firma viri sententia menti,
Frater vt huc alius veniat: vestrum hic erit vnus
Obses, vos alij ad patrem frumenta feretis
Interea. haud aliter (per Regem & numina iuro)
Vlla potest vobis cedendi hinc esse potestas,
Neu faciem spectare meam, aut audire loquentem.
Consulite, & ternis dentur responsa diebus.
Sic ait, & custode dato victuq; remittit.
Illi, inter sese postquam diuersa locuti
Viderunt praefecti animum, praestare putarunt
Ferri multa domum frumenta, loco obsidis vnum
Dimitti, properare alios, iterumq; reuerti
Emptum alias fruges, alium & conducere fratrem.
Ergo nominibus scriptis sors ducitur, obses
Extrahitur Symeon. & iam lux tertia mundo
Clara aderat, responsa petit praefectus, at ipsi
Enarrant decreta. igitur frumenta parari
Imperat accepto precio: clam deinde ministros
Admonet, vt summis saccis aera omnia ponant.
Quod fuerit cuiusque, datum: custodibus obses
Traditur: at fratres oneratis tergora asellis
Aegyptum, & multo fratrem moerore relinquunt,
Samariamq; petunt. quò postquam denique ventum est,

Et

Et genitor numero natorum vnum abfore vidit,
Clamat, vbi Symeon meus est? cur cernere natum
Non datur? est'ne æger? minime pater, inquit Iudas,
Sed valet, Aegypti est obses tellure relictus,
Dum rursus redeamus, & hinc ducamus & istum
Beniamin. nam, qui frumenta vendidit, vt nos
Audiuit vir magnus, & ab ipso rege secundus,
Quæsiuit multa à nobis, nunquid pater esset,
An frater nobis alius: quæ cum omnia recte
Dixemus, uos certe istas venistis ad oras
Exploratores, inquit, mandata paterna
Cur non huc geritis? cur non alium quoque fratrem
Huc duxistis? ad hæc respondimus omnia. tandem
Summa fuit frumenta dari, nos deinde reuerti,
Adduci puerum, interea detur obses, & vnus
E nobis maneat: per Regem & numina cœli
Iuro (inquit) nec vos aliter frumenta feretis,
Posthac, nec me audire vnquam aut spectare licebit.
At pater, hæc postquam audiuit, proh Iuppiter, inquit,
Est'ne adeo infœlix alius pater? occidit vnus
Natorum, est obses alius, subducitur alter
Cum reliquis, simul vt cuncti moriantur, & ipse
Expectem, ferat hæc nostras crudelis ad aures
Nuncius: ò prius hanc miseram Dij demite vitam.
Talia fundebat lachrymans. circùm vndique nati
Solantur, tam aduersa bonos non numina habere.
Mox, vbi depositis soluerunt vincula saccis,
In summis æs omne datum preciumq; repostum
Inueniunt: stupuere omnes, sed tristis Iacob
Hoc derat nati, hoc, inquit, quod funditus omnem
Spem raperet. nam, si vobis Aegyptia ad arua
Sit reditus, qui uos primum vir maximus ille
Exploratores dixit, nunc nomina furum
Imponet, causam inquirens, qua perdere possit.
Nempe ego Beniamin puerum, spem patris, & vnum
Solamen, non huic tradam fidamq; periclo.
Vos alij, si fata vrgent, Diuûmq; voluntas,
Ite, rei fidei promissæ: ego, quicquid apud me est
Auriq; argentiq;, dabo, quo vos redimatis.

Et fratrem, & si fors aderit, frumenta ferat is.
Quem contra illachrymans iuuenis sic fatur Iudas.
Chare pater nos primum audi, dein consule nobis,
Atque tibi. nam quo pacto continget adire
Illum hominem, qui iurauit per regia sceptra,
Per superos, nisi Beniamin duxerimus ipsum,
Ille quidem nec nos, nec, qui est in carcere, fratrem
Dimittet, faciem'ue eius spectare licebit?
Verum, vt de nobis sint dura & tristia quæque,
Vos miseri quonam pacto viuetis, & vnde
Tanta domus? capiti, quæso, pater optime tandem
Fide meo, puer iste omnes seruabit, & ipsum
Te patrem. mihi præterea duo pignora chara
Sunt, nati, tu illos (concedo) interfice, siquid
Aduersi puero eueniat: depone timorem,
Atque omnem defende domum. quòd pondera saccis
Sint æris posita in nostris, iußisse ministris
Id dominum certum est, incertum, fraude dolóue,
An pietate magis. nos certe audiuimus illum
Insignem virtute omni, nos vidimus illum
Nobiscum fleuisse famem atque incommoda nostra,
Dum teq;, & paruum fratrem, paruosq; nepotes
Commemoramus. age ò genitor, ne tempora differ,
Neu plures innecte moras. & talia dicens
Adiecit lachrymas. victus pater, ibitis ergo,
Tandem ait, & puerum, & regionis dona feretis,
Stactenq;, & lachrymas terebinthi, & roscida mella,
Et gummi, & liquidam styracem & amygdala amara.
Insuper & duplex precium portabitis, & quod
Inuentum fuit in saccis, & quod data poscent
Frumenta. interea faciemus sacra parentum
Nostrorum nostriq; Deo, quò cuncta secundus
Dirigat, & seruos cœlo prospectet ab alto.
Postera phœbeos currus aurora vehebat,
Cum pater & nati sacris de more peractis
Cuncta viæ opportuna parant, et munera, & ipsum
Beniamin: quem iam genitor complexus euntem,
Et lachrymans, I chare puer fœlicibus, inquit,
Auspicijs, si te rediturum fata reseruant,

Vitam

Vitam oro. lachrymæ vetuerunt dicere plura.
Tum simul & reliquos natos complectitur omnes,
Commendatq; Deo. ast illi bona verba precati
Durum iter et longum capiunt, camposq; relinquunt
Samariæ, Solymenq; sacram: iam consita Idumes
Prætereunt palmeta, Gerar, et Tartara vasta
Syrbotis, tandemq; vident Aegyptia regna,
Optatamq; petunt Memphim. quos lætus Ioseph
Suscipit, atque vnà fratrem de carcere soluit.
Vt vero admissis coram data copia fandi,
Sic Ruben. hinc postquam discessimus optime princeps,
Venimus ad genitorem, illi tua maxima iussa
Narramus, fratrem duci te velle minorem
Beniamin hunc istum: tum saccis ordine apertis,
Res mira, in summis precium atque æs omne, quod ante
Exhibitum fuerat, se offert: quis miserit, et cur,
Ignotum est, Deus est testis. verum, vt pater istæc
Audiuit, viditq;, imo suspiria corde
Traxit, et, heu nati, dixit, male numen amicum
Nos aliquod nunc insequitur, Fortuna recessit
Illa bona. è bis sex natis amisimus vnum:
In vinclis alius longinquis exulat oris:
Nunc spes et miseræ solamen dulce senectæ,
Beniamin abduci petitur: vos rursus abitis,
Nescio quò, et vereor, furum ne nomine eatis,
Omnes vt tandem fato pereatis ab vno.
Nos contra miserum solari. fide parentum,
Nostrum et fide Deo, genitor: iustissimus ille,
Ille vir est, regio quem tota Aegyptia dicit
Seruatorem hominum, sanctumq; piumq; fatetur,
Et colit, hinc nihil aduersum durumq; timendum est.
His victus cessit tandem. Vos ibitis ergo,
Et ducetis, ait, puerum, atque hæc parua feretis
Munera, quæ regio fert hæc, stacten, et Terebinthi
Resinam, et liquidam styracem, et amygdala amara,
Mellaq;: dein duplex precium portabitis, et, quod
Impositum fuerat saccis, et, quod data poscent
Frumenta: & demum iusto natumq; patremq;
Commendate illi, pueri miserescat et huius,

Atque

Atque ſenis natos nimium miſereſcat amantis.
Talia dictabat iuuenis, cum lumina princeps
Vix lachrymis cohibens tali eſt ſic ore locutus.
Eſte bonis animis iuuenes, ego munera grata
Accipio regionis, & hunc, qui adductus ab omni
Suſpicione puer vos, omni à fraude piabit.
Ite, & feſſa via, fœda & ſudore lauate
Membra viri, mox luce bona diſcumbite mecum.
Hæc princeps. famulorum alij in conclaue lauacrum,
Vaſa alij menſasq; parant. hæc inter Ioſeph
Multa ſuper regno & populis diſponit alendis.
Dein redit ad fratres, magnamq; educit in aulam,
Regales vbi monſtrat opes, vaſa aurea ſignis
Cælata, argentumq; abacis, ſtratosq; tapetas,
Nec non parietibus circùm pendentia longis
Aulæa, intextis auro & bombice figuris,
Quas dicas ſpirare. illic diuina ſecutus
Iuſſa Abraham, puerum in ſyluas ducebat Iſaac
Mactandum: puer illignis onerabat aſellum
Faſcibus, ipſe pyram genitor vittasq; parabat.
Ille idem dextram vicina in parte leuabat,
Crudelemq; enſem: demiſſus lumina Iſaac
Et flexis genibus ferituro colla parenti
Præbebat: cœli demiſſus ab axe vetabat
Nuncius, & dextram ſublatam enſemq; tenebat.
Parte alia fratrem fugiens tendebat Iacob
In patris antiquas ſedes, cognataq; regna,
Euphratem Tygrimq; inter: patruelibus inde
Virginibus hauribat aquas: tum paſtor ad vndas
Euphratis dum paſcit oues per littora Laban,
Rachelem vocat, & dulces decantat amores.
Talia dum læti ſpectant Iſraele nati,
Spemq; aliquam ſibi promittunt, tum magnus Ioſeph,
Iam genio libemus, ait, date flumina palmis
Vos famuli, tum ſede altus diſcumbit eburna.

Morte præuentus hoc item, quod ſero inceperat, abſoluere non potuit.

IN OBITV M. ANTONII TVRRII VERONENSIS

AD IOANNEM BAPTISTAM TVRRIVM FRATREM.

ET SI egomet tanti casu perculsus amici
Solamen nostris discuperem lacrymis,
Ne mea perpetuo manarent lumina fletu,
Pergeret aut tantus vrere corda dolor,
Attamen, vt mi animi valuit concedere amaror,
Isthæc mœsta tibi carmina persolui:
Quo fortasse meis consolarere camœnis,
Si miseros quicquam musa leuare potest:
Ac ne tu in lacrymas paulatim totus abires,
Liquitur vt pluuio tacta pruina noto.
Quandoquidem charisato te fratris acerbo est
Rumor in extrema viuere tristitia,
Nec iam posse quietis habere, aut commoda somni,
Sed cedente die, sed redeunte queri:
Mœrentemq;, vagumq;, & turpem fletibus ora
Amissum totis quærere littoribus.
Fertur vt Eridani ripas errasse per omnes
Anxia fraterno funere Lampetie.
Septem quam perhibent somni sine munere noctes,
Ieiunam septem continuasse dies.
Et, quoties longo defessa errore viarum
Vmbrosi in ripa concidit Eridani,
Reddite vos Phaëtonta mihi, clamabat ad vndas,
O quæcunq; sub hoc flumine nympha latet.
Te tamen, vllius si cuiquam morte dolendum est,
Iusta quidem tanti causa doloris habet.
Quandoquidem immatura morte tibi omnia frater
Commoda, teq; ipsum perdidit atq; tuos:
Perdidit hei misero charus tibi frater ademptus,
Quo tibi non vllus charior alter erat.

Ille amor, ille tuæ solamen dulce iuuentæ,
Ille tuæ fuerat spes columenq; domus:
Quicum versari semper, quicum esse solebas,
Atq; animi arcana dicere consilia:
Vnum mirari, atq; vnum præponere cunctis:
Ambrosiæ è cuius effluere ore lepos.
O nimium miseri nos, & genus ærumnosum,
Deterius quorum est conditione nihil.
In nos sæuitum est bello, quo durius vnquam
Vidit nulla ætas, nec feret vlla dies.
Seruitium tulimus crudele, & barbara iussa,
Parsq; domos charas liquimus, & patriam.
Relliquias, miserosq; absumpsit tabida ciues
Pestis, & huc illuc sæuit Erinnys adhuc.
Nec sat erat. miseri crudelia funera COTTAE
Fleuimus. ô indigna Cotta perempte nece,
O COTTA infœlix quæ te fata impia nobis
Tam subito ante tuos arripuere dies?
Iam neq; finierant gemitus, & lumina siccis
Non bene cessarant tristia flere genis,
Quum tu MARCE cadis, quum nos tot tristibus actos
Deseris, heu falsos credulitate tui.
Non hoc viuida nos tua iam sperare iuuenta,
Hoc tua non virtus, non benefacta dabant,
Exanimem vt nos te iuuenem, nec iam vlla loquentem
Externa miseri contegeremus humo:
Sed fore, quem fama virtus æquaret olympo,
Vnus qui multos instrueres populos.
Qualis ab aërio decurrens monte iugi fons
Communes multis sufficit vnus aquas.
Nam quid ego aut laudes memorem, aut tua maxima laudũ
Præmia? qua humano profueris generi,
Aut quàm sæpe animas positas iam sedibus orci
Ad sua Apollinea membra vocaris ope?
Vos testes Ticinæ, & qui inter pascua lœta
Medoacè antiquos abluis Euganeos:
Illo quos fama est naturæ arcana docente
Sæpe inter nymphas obstupuisse suas:
At nunc amisso turbatis flesse sub vndis,

Inq; mare assuetas non habuisse vias.
Non tamen aut soli, nec vos magis omnibus amnes
Indoluistis acerbo illius interitu.
Illum etiam graiæ, & nymphæ fleuere latinæ,
Illum etiam Thuscis Calliopea modis.
Quin etiam syluæ, & montes gemuisse feruntur,
Et vos extremi flestis Hyperborei.
Sed mage Benacusq; senex, & Sarca, sepulti
Qui propè vicinum prætereunt tumulum.
Sed magis ipse Athesis, olim qui corpus humandum
Condendum charam perferet in patriam,
Ne extra cognatos cineres, Turriensiaq; ossa
Illum perpetuo terra aliena tegat.
Tunc vos ò patrio prognatæ Naiades amne
Spargite odoratis plena sepulchra rosis.
Tempus erit, cum posteritas mirata nepotum,
Quantum isti, dicent, attribuère Dei.
Atq; aliquis monumenta legens, & scripta iacentis
Deuota ad mutos serta feret cineres.
Interea ò vos Benaco centum patre nymphæ,
Sarcaq; ab alpinis edite verticibus,
Et vos ò Naci rupes, & saxa Briani,
Et nemora vmbrosis densa cacuminibus
Ferte aliqua, ò nunc ferte meo solatia BATTO,
Et tantam ex animo demite tristitiam.
Quem neq; sancta potest Sophie complexa leuare,
Musa nec assuetis sedula carminibus.
BATTE tamen vates, longum vt quæsisset ademptam,
Et longum flesset Thracius Eurydicen,
Nullo solatus, blando quàm carmine, curas,
Nullo, quàm sophia, dicitur esse magis.
Illi, seu Rhodopes syluis erraret in altis,
Seu in deserti Strymonis aggeribus,
Semper Musa comes, semper pendebat eburna
Ex humero numeris docta sonare lyra.
Ille orbem immensum semper spectabat, & orbis
Ornatum, puris sydera luminibus,
Et maria, & montes vastos, atq; irrequieta
Flumina, tum quicquid deniq; terra parit.

Quorum animaduertens certa sub lege tenorem,
Paulatim charam senserat Euridicen
Deleri, & tristem mutari in gaudia mentem,
Tantum animos rerum forma leuare potest.
Aspice lucentem Lunæ titanidis orbem,
Et cum Sole suo quæ super astra micant.
Omnia sunt æterna, & vitæ iuncta perenni.
Quæ loca fœlices Dijq; animæq; colunt.
Inferior Lethi regio est, sedesq; malorum,
In qua est, quod fœlix intueare, nihil.
Quippe solum hoc ventiq;, imbresq;, & cuncta fatigant,
Quæcunq; aëria de regione cadunt.
Adde æstusq;, hyemesq;, & morborum genus omne.
Tum natura aliqua est indiga semper ope.
Nos porro desyderijs mala plurima nostris
Iunximus, ò præceps in sua damna genus.
Hinc odia, & timor, & lites, & bella cruenta,
Et via non vni plurima aperta neci.
Attamen in tantis ærumnis est animi spes
Vnica, quem melior vita beare potest.
Quippe, vbi præfulgens vlla virtute reliquit
Corporeum, sedes aduolat æthereas,
Semideumq; domos, & Diuûm morte carentum,
Hîc, vbi non æstas, nec fera sæuit hyems:
Nec dolor, aut desyderia infœlicia nostri,
Nec sors partem aliquam, nec rude vulgus habet.
At sancti heroes habitant, gens inclyta bello,
Ingenuiq;, nouem qui coluere Deas:
Quiq; pij, iustiq;, Deûm præcepta secuti,
Et sancta insignes qui fuerunt sophia.
Quos inter tuus ipse recens à funere frater
Miratur cœlum, cœlicolumq; domos,
Aeternamq; diem, & fœlicem ex ordine gentem,
Inter quos gaudet, se quoq; dinumerans.
Quē circum illustres animæ, PROAVI Q. PATER Q.
Intentos oculos ore nepotis habent,
Et pulchram effigiem agnoscunt. miratur & ipse
Egregiam stirpem, magnanimumq; genus:
Agnoscitq; suos, & facta, & nomina discit,

Tum

Tum quantum ſit adhuc terra habitanda tibi.
O fortunatum nimium, triſtem ante ſenectam
Carpere iter cœli cui potuiſſe datum eſt.
Quas ſyrtes, quos & ſcopulos poſt terga relinquis
MARCE? tibi à quanto eſt ſalua carina mari?
Fortunate iterum, tu non incommoda vitæ
Paſſus adhuc, non quæ plurima habet ſenium,
Sed dulces inter muſas, & Apollinis artes
Fortunata nimis vita peracta tibi eſt.
I decus Auſoniæ iuuenis, numeroq; Deorum
Te immiſce, culta eſt iam tibi terra ſatis.
Illa tuum, dum ſydera erunt, dumq; æquora current,
Nomen in aſtra memor, & benefacta feret.

AD IOANNEM BAPT. TVRRIVM VERONENSEM.

BATTE, animos quando triſtes, curasq; leuare
Muſa poteſt, ego nunc ſortem, caſusq; ſupremos
Ipſe meos triſti ſolabor carmine tecum.
Et tecum dulceis natos, quos funus acerbum
Abſtulit, æterna & pariter caligine texit,
Conquerar: vt ſaltem tenebris, & nocte perenni,
Quantum opis eſt noſtræ, miſerorum nomina demam.
Quæ potui, dum vita illos auræq; fouebant,
Exhibui genitorq;, gubernatorq; duorum
Infœlix. primas alter vix fingere voces,
Alter adhuc teneris iam tum decerpere ab annis
Prima rudimenta, atq; omen præbere parenti.
Quos ego (ſed Zephyri ſpes portauere paternas)
Cenſueram, ſi fata darent, cum poſceret aetas
Fortior, ad dulceis tecum traducere muſas
Aſsiduos, cytharamq; humeris ſuſpendere eburnam.
Inde, vbi iam cœlum, ac Solem, fulgentiaq; aſtra,
Terramq;, & liquidos ignes, æquorq; profundum
Mirari inciperent, latisq; animalia campis,
Te monſtrante viam, te rerum arcana docente
Mens fuerat dulceis ſophiæ deducere ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aura fauoni

Semper

Semper alit, semper cœlesti nectare pascit.
Hic tremulo, & longa confecto ætate parenti
Purpureos legerent flores: seniiq; leuamen,
Threicia canerent cythara, quæ plurima quondam
Audissent te populea meditante sub vmbra,
Diuino mirantem Athesim dum carmine mulces,
Et rerum canis, & teneri primordia mundi.
Fortunate senex, si natorum ore referri
Fata sinant, vt nata chao antiquissima rerum
Materies visi correpta cupidine pulchri
Arserit, atq; Deum thalamo complexa, iugarit
Corpora prima: quibus discordia nata hymenæis,
Et diuisa locis, suprema petiuerit ignis
Purior, & nitidis vicinus sederit astris:
Quem iuxta per inane amplum se fuderit aer:
Ima autem tellus vasto circum obruta ponto
Constiterit: quam dudum hinc inde agitantibus vndis
Substerni latè campi, deformiaq; arua
Paulatim apparere supra, & concrescere montes
Cœperunt, procul & nudas ostendere cautes,
Mox nemora, & virides vndis mirantibus ornos.
Montanis tum speluncis, & rupibus altis
Exiluere vdæ formoso corpore nymphæ,
In viridi flauos siccantes littore crines.
O fortunatum nimium, si numina tantum
Hæc mihi seruassent, si non casura dedissent.
Verum aliter Lachesi visum est, quo tempore primum
Natorum cœpit producere fila duorum.
Quippe auram miseris, & dulcem noscere vitam,
Spemq; sui dederat præbere: alia omnia ventis
Tradita, nocte atra & tenebris inuoluerat orci.
Non licuit firmos annis, viridesq; iuuenta
Inspicere, & charæ ad metam deducere vitæ.
Nec potui votis, nec ope adiuuisse paterna
Clamantes, frustraq; patris suprema petentes
Auxilia, & nota nequicquam voce vocantes.
Heu mortem inuisam, quis te mihi PAVLE Deorum
Arripit, & miserum complexibus abstrahit istis?
Tu prior immiti correptus morte, parentem

Deseris, & dulceis auras, & lumina linquis.
Quòd te si tali dederant sub lege futurum
Fata mihi, non iam fuerat mœroris abunde,
Non gemitus? quid me tantis è patribus vnum
Cœlicolæ lacrymisq; nouis, & morte recenti
Opprimitis, charoq; etiam spoliatis IVLO?
Heu miserande puer, quanto plena omnia luctu
Liquisti abscedens. quem non væsana Deorum
Incusauit inops, cum te complexa iacentem
Aspiceret laniata comas & pectora mater.
Ah misera, ah male fausta parens, quid numina fletu
Sollicitas? iacet ille, velut succisus aratro
Flos tener, & frustra non audit tanta gementem.
Ah misera, ah quid sublatum complexa moraris?
Ille tuus non iam est. Vos illam in funere matres
Collapsam accipite, exanimemq; reponite tectis.
At vos insontes animæ, charissima nuper
Pignora, quod misero superest optare parenti,
Semper auete, mei, vt licuit, semperq; valete.
Seu dulce Elysium functos, vmbræq; tenebunt
Sanctorum nemorum, puro seu sydera cœlo,
Ipse ego vos semper lacrymis, vos carmine tristi
Prosequar, & vestris persoluam iusta sepulchris:
Donec me vobis tenuem coniunxerit vmbram
Summa dies, natis æquat quæ sola parentes.
Interea curas, numeris, musaq; leuemus
BATTE animos: quando rerum mortalis origo est
Quando etiam vitæ norunt vasta æquora finem.
Scilicet & quondam veniet labentibus annis
Illa dies, quum iam curuo sub vomere taurus
Insudet, terramq; grauis præuertat arator,
Nunc vbi cœruleæ rostris spumantibus vndæ
Sulcantur, verruntq; citæ freta longa carinæ.
Nec vos ò liquidi fontes æterna manebunt
Secula, se tanto quamuis pater efferat amne
Eridanus, tumidusq; fluat tot cornibus Ister.
Quin etiam aërij montes, mirabile dictu,
Thaygetus, Syphilusq;, iugo & Cymbotus opaco
Ingentes post æstates, ac secula longa,

Senserunt

Senserunt seniumq; suum, supremaq; fata:
Ex quo materies thalamos, primosq; hymenæos,
Atq; elementa nouus sensit discordia mundus.

AD DANIELEM RHAINERIVM VERONAE PRAEFECTVM.

RHENERI venerande, vno quo sospite, nondum
Iustitia, & virtus terris antiqua recessit,
Multa quidem monumenta tuis sub fascibus Vrbis,
Multa cadunt antiqua piorum & templa Deorum,
Et Bromij vites, & amicæ pacis oliuæ.
Verum hæc ex vrbis re dilabuntur, & ipsi
Vltro etiam sua sacra volunt procumbere Diui.
Ah saltem antiquo medicorum parcere ritu
Fasq;, & suetus amor pietatis, & inclyta virtus
Magna tui valeant. valeant hoc more vetusto,
Quo nostri vixere ataui, vixere parentes,
Te duce venturi longum superare nepotes.
Sanctior hic templis, hic Diuûm est sanctior aris,
Quem neq; tempus edax potuit, nec secula tanta,
Non belli rabies, non ipsum infringere ferrum,
Tantum est iustitiam violari, & fœdera rumpi.
Scilicet & sacra est medicina, vetusq; Deorum
Inuentum, & sacri medici, quibus author Apollo:
Qui reuocare animas iam caligantibus orci
Faucibus impositas ad charæ munera vitæ,
Aetheriosq; haustus, & dulcia lumina possunt:
Qui genus innocuum, vitæq; ad publica nati
Commoda, diuinas tantum didicere per artes
Exercere æuum, atq; humanæ præesse saluti.
Hos æquum est te præcipue longeq; tueri
Rheneri ante alios, idem cui cessit Apollo
Ipse suas artes, & munera nobilis oti:
Quemq; domos Diuûm docuit, perq; omnia duxit
Sydera: quem graio insignem latioq; cothurno
Secretas dedit Aonidum percurrere syluas,

Et calamos, citharamq; humeris suspendit eburnam.
Idem te dulces Sophiæ deduxit ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aura fauoni
Semper alit, semper cœlesti nectare pascit.
Salue magne parens, qui tot virtutibus auctus
Vrbem iustitia, & diuis in pace secundis
Egregiam moderare, Athesis qua flumine pulchro
Labitur, & placido secat arua virentia cursu.
Tu quoq; magna virûm genitrix vrbs inclyta salue,
Cura Deûm VERONA, tui cessere labores,
Aerumnæq; graues, atq; horrida Martis imago,
Sanguinis & væsana sitis, & tristis erinnys.
Barbara iam cessit rabies, & in alpibus atrox
Sæuitiam miles, gelidumq; exercet ad Albim.
Iam duros nimium seruitus, & fera iussa
Dessuemus perferre, vllos non iam vrbe Tyrannos
Conspicimus, sed te Rheneri maxime, sed te
Magne pater: vno tandem quo sospite, nobis
Iam bona libertas rediit, pacemq; per agros
Læta Ceres, Bacchiq; chorus comitantur ouantes.
Gaudete, ò quicunque boni speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq; nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites.
Tempus io, nunc tempus adest, quo secula parcæ
Aurea nent, tandem quæ nunc te præside læta
Incipiunt: sed erunt nobis tunc maxima, quum te
Insignem sceptro Venetûm sanctaq; thiara
Regna salutabunt terris diffusa, tuumq;
Quà Sol exoriens visit, quà deserit orbem
Occiduus, late clarum feret Adria nomen.

AD IOAN. MATHAEVM GIBERTVM Episcopum Veronensem.

ILLE tuus GIBERTE, sacras, qui in montibus aras
Melsineis tibi constituit, qui teq;, tuumq;
Per nemus omne canit, perq; omnia littora nomen,
Hæc enata suis mittit tibi poma sub hortis
Aurea, quæ quondam Medorum è finibus Atlas

Transtulit, & magno seruabat tuta Dracone:
Mox victor sacra expolians pomaria Perseus,
Dum leuibus nostrum talaribus aëra tranat,
Donauit Charitæ Benaci ad flumina Nymphæ.
Insuper hos Giberte tibi dat munera pisces,
Qui quondam Hetrusci nautæ, nostraq; fuere
Effigie, nunc Benaci sub gurgite nantes
Cœrula conuerrunt sinuatis æquora caudis.
Quod si forte iuuat tanti miracula facti,
Atq; hominum quondam versas audire figuras,
Ipse eadem, Saloï quæ quondam ad littora BATTVS,
BATTVS amor Dryadum cecinit, mihi rettulit Aegon.
Forte senex Cretæ patrijs Saturnus ab oris
Ab Ioue depulsus, regnum sedesq; quietas
Quærebat latio in magno, fataliaq; arua:
Iamq; diem medio Sol inclinabat ab axe,
Quum fessus, longaq; via siccatus & æstu,
Ad vada Benaci viridi prospectat in herba
Vescentes nautas, & puri grandia Bacchi
Pocula miscentes: placido quos ore salutans,
Ecquis, ait, vestrum pueri succurrit egenti,
Defessoq; seni? quis pocula parua ministrat,
Extinguitq; sitim? poscenti illudere Nautæ,
Et ridere senem. quis enim præsentibus vndis
Possit habere sitim? en flumine largius illo
Ebiberis, gelidaq; æstum solabere lympha.
Illusus Deus immissis in flumina palmis
Haurit aquas, pronusq; bibit: tum versus ad illas
Remigio cautes, quæ fluctibus vndiq; circum
Clauduntur, medijsq; iacet parua insula in vndis,
Ostenditq; locum: precium gens impia iniquum
Postulat, at pactus senior tamen omnia firmat,
Adiuratq; Deos testes, scanditq; phaselum.
Illi autem, dum nauecita liquida æquora sulcant,
Ignari, quis nam sedeat Deus, Eia age nobis
Fare senex, quonam latebras pro crimine quæris?
An'ne fugam subrepto auro, dominoq; relicto
In loca tuta paras? Sed te tua fata sequuntur
Demens, quem nullæ poterunt seruare latebræ.

Nomine

Nomine Carpus erat, qui tam temeraria verba
Dixerat, ingeminant comites, aurumq; reposcunt,
Proferri subreptum aurum: ni proferat, omne
Vi rapiant, pulsumq; rate in media æquora turbent.
Quos placidus dictis senior demulcet amicis.
Hetrusci nautæ, quæ nunc mens impia suadet
Nec seruare fidem vos, nec meminisse Deorum?
Dicenti iam vis, iam dextra infertur. At ille,
Qui tandem agnosci posset Deus, Impia, dixit,
Gens inimica Deûm, dabitur, quod poscitis, aurum,
Hoc imo sub fonte aurum poscetis auari.
Dixerat. Ast illis veniam poscentibus, & vox
Deficit, et iam se cernunt mutescere, & ora
In rictum latè patulum producta dehiscunt,
In pinnas abiere manus, vestisq; rigescit
In squammas, caudamq; pedes sinuantur in imam.
Qui fuerat subita obductus formidine, mansit
Pallidus ore color, quanquam liuoris iniqui
Indicium suffusa nigris sint corpora guttis.
Carpus aquas primus, numen qui læsit, in amplas
Se primus dedit, & fundo sub condidit imo.
Inde alij celeri sese in media æquora saltu
Præcipitant, vacuamq; ratem, & sine remige linquunt.
Iam Deus super vnus erat, subit ipse magistri
Munus, & adductis pelagi petit vltima ripis.
Expositus ripa placidus conuersus ad vndas,
Ecquid Io Nymphæ Benacides ista supersit
Nauis, & hunc amnem sacrum male fausta carina,
Et vestras sulcabit aquas? En certe ita & huius
Criminis hoc scopulo semper monumenta manebunt.
Dixit, & in partem rupis conuersa pependit
Cum remis ratis ipsa suis, vbi cernere conchas
Nunc etiam licet, externo quas littore Nautæ
Collectas miseri media imposuere carina.
Ex illo nunc Benaci per littora nantes,
Atq; auri venas fundo pascuntur in imo,
Nunc etiam à primo retinentes nomina Carpo.

AD MARGARITAM VALESIAM Nauariæ Reginam Cæsaris Fregosij nomine.

DVM me Cenomanos inter tenet Itala tellus
Zefrediq; arces, mens autem nescia claudi
Libera trans gelidas Alpes Rhodanumq; vagatur,
Trans Ararim, cœlumq; beatum & Gallica semper
Regna videt, Regemq; suum, tecumq; moratur
Assidue, versatq; tuas sub pectore laudes,
Ecce mihi cælata auro gemmaq; nitenti
Armipotens, galeaq; ferox & Gorgone Pallas
Oblata est, seu fors tulerit, seu fata dedere.
Continuo visa ante oculos effulgere Imago
Magna tui, inq; ipsa micuerunt Pallade, vultus
Virtutesq; tuæ, moresq;, & facta decusq;.
Quippe illam è cunctis sic tu mortalibus vna
Assimilas, sic vna refers, in Pallade vt & tu
Noscare, & Pallas in te. siue illa Minerua
Seu dici Bellona velit, consensus vtrinq;
Est idem, ora, animi, genius, cognataq; virtus.
Iure igitur tibi debetur, tibi conuenit vni
Gemma, aurum, effigiesq; Deæ, siue est Polycleti,
Siue Myronis opus. placeat tibi munus: imago
Est tua: sit gratus cum munere, muneris author.
  Quòd si digressus paulum, & prouectus amore
Pierio, dum me dulces per grandia Musæ
Facta tua, & dum per monumenta Heroica ducunt,
Ipse tuas memorem laudes, quibus æthera ad altum
Scandis, & illa simul referam, per quæ vna Mineruam
Vsq; adeo assimilas, iuuet auscultare canentem,
Si vacat, & solitæ sunt te oblectare camœnæ.
  Illa parente Deo Ioue magno, fratre superbit
Gradiuo. tum forte acres in bella phalanges
Si quando exacuit, latè timor occupat vrbes,
Turbati tremuere hostes, ac terga dedere.
Ipsa hastam quatit, atque horrenti gorgone sæuit.
Ante Deam diræ effigies, terrorq;, minæq;

Sanguineæ,

Sanguineæ,& dans terga pauor,visq; impia,& iræ,
Vinclaq;,vindictæq; astant,& mortis imago.
At vero positis armis,atq; ægide dira,
Mollius humanas si demittatur ad artes,
Mansuetosq; vsus,tum dulcia carmina cantat,
Et facilem exercet musam,aut heroica gesta
Describit,numeris'ue orbes metitur & astra.
Sin autem imperijs & maiestatis honore
Gaudeat, æternæ ramis insignis oliuæ
Aut iustas sancit leges,aut iura ministrat,
Aut arces struit,aut medias regina per vrbes
Incedit,matresq; super longe eminet omnes:
Condensi agglomerant altis clamoribus aphri,
Spectatumq; ruunt,arasq; & publica ponunt
Templa Deæ,plausu resonat Tritonia ripa.
Tu pariter magno Gallorum rege , Deoq;
Ac Ioue nata simul, Germano Marte superbis.
Nam Martem quisnam esse neget , seu fortia nudus
Brachia,præualidosq; artus,atq; Herculis armos
Ostendit,Taurumq; vno prostrauerit ictu:
Siue acrem pictisq; armis spectandus & auro
Pressit equum,struxit'ue acies, & victor in hostes,
Ceu torrens, signa atq; viros sternitq; fugatq;:
Fulmineo ve Iouis tonitrus imitatus & arma
Tormento,muros & magnas diruit vrbes?
Te quoq; tantorum comitem,partemq; secundam
Bellorum,si quando acies atq; arma mouenda
Perculsæ tremuere vrbes,horrorq;,pauorq;
It campis,Mars Germanam comitatur ouantem:
Attoniti spectant populi,gaudentq; tueri
Nunc primum , nunc & medium,nunc agmen obire
Postremum,nunc pellere equum,nunc tendere in hostem,
Turbantem cuneos,& abactis agmina signis.
Assistunt comites circum solertia,& astus,
Et magna audentes animi,& tolerantia dura,
Curaq;, sedulitasq; vigil , spesq; alta,laborq;,
Et Diuûm fauor,& ventis fortuna secundis,
Pone sequens magno graditur victoria plausu.
Nec minus horrenti à bello, partisq; triumphis

Si

Si iuuat ingenij, pacisq; incumbere in artes,
Nunc lauro redimita comas, imitata sorores
Castalias, plectis numeros, & carmina dictas,
Carmina, nec rerum fato subiecta, nec æuo:
Nunc magnos dimensa orbes in templa Deorum
Attollis animos, patrioq; assuescis olympo:
Nunc tua describis vel regum gesta tuorum,
Aut eadem depingis acu. stant curribus altis
Et pater, & proauus, cunctiq; ex ordine reges,
Captiuosq; hostes, & vinctos colla Tyrannos
Ante rotas longis ducunt in templa triumphis:
Ipsa opus & textum stupet immortale Minerua.
Quam vero, ò quam te dicam, quum legibus æquis
Iustitiaq; feros populos frenasq;, regisq;,
Et diuina doces iura, & ciuilia ferre:
Aut arces tollis, aut propugnacula condis:
Aut matres inter medias, populosq; frequentes
Incedis regina. fauor comitatur euntem,
Maiestasq;, pudorq;, tamen qui Pallada poßit
Armatam, & Martis gradientem in bella decere.
It dextra pax læta manu, & prætendit oliuam.
Applaudunt Sequani, floresq; & lilia paßim
Effundunt, gaudentq; tuas attollere laudes,
Reginamq; Deamq;, salutiferamq; salutant,
Et pace insignem, & belloferroq; potentem.
Fortunata nimis, magnus quam Cæsar, & omnis
Suspicit exoratq; orbis, cui lumine tellus
Fœlici arridet, totus cui militat æther.
Dijs quanquam visum aspectu tibi debita regna
Paulisper priuare tuo, seu crimine ciues
Id meruere aliquo, seu te tua fata reseruant
Ad maiora, viamq; tuis virtutibus amplam
Expediunt, panduntq;. Etenim iam tempora læta
Illa instant, quum post lacrymas, post publica vota
Te tandem tua regna nouis decorata trophæis
Accipiant, & iusta tibi solennia soluant.
Iam ludi, festiq; dies, iam sacra parantur
Iam placidus ripa gaudet Meniascus amœna:
In templis pueri impubes, mixtæq; puellæ

sacra canent, ortusq; tuos ad sydera tollent:
Vt nascentem vlnis primæ excepere camœnæ,
Melleq;, & Aonio tetigerunt ora liquore:
Vt Charites fouere Deæ, et decus omne dedere:
Vt parua in numerum pedibus cunabula diuæ
Pellentes, manibus nentes fatalia pensa
Grandia concordes cecinerunt fata sorores.
Stabunt ingentes sublatis molibus arcus
Cælati gestisq; tuis, factisq; tuorum.
Supra omnes humeris extans altaq; corona
Frater erit, senosq; ferox ex hoste triumphos
Ducet ouans. mox fortuna congressus iniqua,
Cum dura bellare Dea, et decernere dudum
Cogetur. longe illa euris in bella vocatis
Obijcere aduersos, & toto nubila cœlo,
Et casus, et monstra modis minitantia miris
Cernetur: Rex contra animis, et fortibus ausis,
Et virtute noua tandem superare cadentem,
Tendentemq; manus: tum ferro et compede vinctam
Protrahere, et campo captiuam ducere aperto:
Nubila diffugere, et turpi deformia monstra
Victa fuga, vario bello consumpta fameq;
In cæcas latebras obscuraq; tartara condi.
O, mihi si tantum iuuenili in corpore vitæ,
Et tantum det Parca mihi, hæc ventura superstes
Vt videam, comiterq; tuos regina triumphos:
Mox etiam spectare queam et maiora parari.
En erit, en vnquam illa dies, cum Gallica signa
Attolli, et Sequanos compleri milite campos
Conspiciam, fremere arma Rhemos, fremere arma **Cadurcos,**
Aulercosq;, Heduosq;, et pictis Lingonas hastis?
In medijs regem secum catafracta trahentem
Agmina, sublimem sanctas procedere ad aras,
Per caput et sacram regum de more coronam
Iurantem, et Solymas repetentem debita sceptris
Regna suis: te parte alia fortes Ituriscos,
Andelos, Biturasq; feros in bella mouentem:
Consilijs, tantoq; operi comitemq; ducemq;
Ascitam: nec non tanto sub rege coactam

In ferrum ruere Italiam, & socia arma trahentem
Signa sequi. mox ò liceat cœloq; secundo,
Et præsente Deo, tot sese addentibus vna
Prospicere immensum consterni puppibus æquor,
Carmeliq; procul rupes, & littora Iopes
Læta Dei classem, & victricia vela vocare,
Et trepidum Euphratem, & magni tremere hostia Nili.
Tunc ego non alium Martem, mihi Pallada poscam
Non aliam mihi: rex Mauors, tu, maxima Pallas
Sola eris. ò ego tunc gemino sub numine tutus
Per medios hostes videor densosq; maniplos
Victor agi, videorq; mea sub cuspide fractos
Munera magna tibi captiuos ducere reges:
Nec non & spolia ampla tuis addenda triumphis
Iungere, barbaricas vestes, regumq; Thiaras,
Armaq;, migdoniosq; arcus, lyciasq; pharetras:
Cernere & exanimem fuso cum milite portas
Caucaseas atq; hircanos inquirere saltus
Maumethem, & sese extremis occludere bactris.
Hæc, precor, hæc propere eueniant fœlicibus astris,
Si qua fata dabunt, votis si Iuppiter adsit.
Interea, siue hæc te cura & gloria tangit,
Seu pacem Europæ miseræ moliris, & arma
In superûm sæuos hostes auertere tentas,
Magnanimo aßistente tuis conatibus ANNA,
ANNA spectato meritis, cui summa potestas
Tradita, quo rerum moles onerosa recumbit,
Quicquid agis, si quando animum conuertis ad ipsam
Italiam, neq; enim teneat non hæc quoq; cura,
Tunc dicas, cœlo ante alios mihi fidus in illo est,
Qui nisi pro rege inuigilans noctesq; diesq;
Illic res Italas, & regia munera tractet,
Gallica suspiret regna, & tabescat abesse.
Præterea, Dea bellipotens, quæ munera CAESAR
FREGOSVS, parua illa quidem, sed congrua mitto,
Haud ingrata tibi latijs accedat ab oris,
Vna eadem, faciesq; tui, faciesq; Mineruæ.
Quin etiam, quoties Diuam spectare iuuabit,
Te toties spectare puta. Sed, me quoq; tanti

Si facies, si me tali dignabere honore,
Cum memor ipsa mei fueris, tum nomine nostro
Longæuamq; diem, & fœlicia cuncta precata
Diua tuum saluere iube super omnia Martem.

AD FRANCISCVM TVRRIVM VERONENSEM.

TVRRI, si aut mihi villa & lar sit lætior, aut tu
Ferre domum tenuem poßis, paruosq; penates
Vrbe procul ruri sese abscondentis amici,
Quantum ego te his mecum CAPHIIS in montibus optē,
Montibus his, vbi, si querulæ nemora alta cicadæ
Non rumpant, equidem vix norim æstatis adesse
Tempora, tam leni mitescit Iulius aura.
Sed quid, si est angusta domus, dum puluere & omni
Munda situ: dum sit nullo turbata tumultu,
Nescia curarum, nullius conscia culpæ:
Alta vbi per totum sit pax, & amica camœnis
Ocia, & integri per magna silentia somni?
Quid refert, alius minio laquearia rubra
Si inspicere, ipse velim fuligine nigra videre?
Si non deiectum cœlo Iouis igne Typhoëa
Terrigenasq; alios, spirantia signa, videbis
Admirans opus æterni memorabile IVLI,
At bona libertas aderit, quæ rura beata
Præcipue insequitur, simplexq; incedit & exlex.
Hîc tibi, si paulo digitus sit inunctior, aut si
Potanti insonuit cyathus, vel si pede vtroq;
Non steteris, nemo obijciet, nemoq; sedentem
Arguet, hoc illi si fors super incubuit crus.
Stare, sedere, esse ex libito, & potare licebit.
Forsitan &, mihi quid vitæ, quid sit studiorum,
Nosse optas, quò vel damnes, vel singula laudes.
Mane uenit, iuuat Auroram Solemq; videre
Nascentem, qui non alio consurgit eoo
Pulchrior, vnde noua lætantur singula luce,

Et Syluæ, scopuliq;, & pictis nubibus aër.
Parte alia Benacum alto de colle saluto,
Centum cui virides inuergunt flumina nymphæ:
Ipse sinu magno genitor magno excipit amne.
Tum iuuat aut spectare boues mugitibus alta
Complentes nemora, aut pulsas in pascua capras.
Præ caper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit harundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
Interea natos discentes rustica amare
Numina, vicini nemoris gelidam voco in vmbram,
Qui libros, qui secum horæ solatia portent.
Hîc legitur viridiq; thoro, saxóue sedetur
Glandifera sub Fago, aut Castanea hirsuta.
At variæ circùm syluis, & frondibus altis
Assuetæ ludunt volucres, atq; æthera mulcent.
Tum densum nemus, atque vmbræ per gramina læta
Ieiunas nos inuitant spatiarier horas.
At fessi hæc inter pueri sitiuntq́;, dolentq́;
Plus æquo retineri, & iam musasq́;, librosq́;,
Et Pana, & gelidi pinus odere Lycæi.
Ergo præcurrêre, & aquas, & vina pararunt
Lucenti in vitro, & flores sparsere nitentes.
Aduenio. primas atro lita mora cruore,
Aut grossi mensas ineunt, Cors cætera, & hortus
Sufficit. Interea crebro sonat area pulsu,
Increpitat seges, & duri sub Sole coloni
Alternis terram feriunt, & Adorea flagris.
Fit clamor, resonat tellus rupesq́; propinquæ,
Et paleæ sursum strepitu iactantur inanes:
Læta Ceres alto ridens despectat Olympo.
Vmbra diem reliquum, somnus, libriq;, viæq;
Producunt, dum siccam æstu Canis excoquit vrbem.
Verum, vbi cœruleis serus sese extulit vndis
Vesper, & in Cœlum surgentia sydera vexit,
Vicina è specula, magni admirator olympi,
Alta rupe sedens natis astra omnia monstro:
Accendoq́;

Accendoq; animos patriæ cœlestis amore.
Illi admirari, & cognoscere sydera discunt
Cæpheaq;, Arctonq;, & seruantem plaustra Bootem.
Hæc ergo præferre vrbi, & contemnere magna
Si poßis, quid te teneat, ne tu ocyus ad nos
Accurras? etiam has sedes, hæc limina magnus
NAVGERVS subijt, nec dedignatus adire est
BATTVS amor musarum, ipsum quo tempore primus
Pana, atq; antiquos cecinit telluris amores.
Hîc me etiam desueta Deæ, medicumq;, senemq;
Carmina iusserunt canere, & ridere beato
Illudentem vrbem, & male sani murmura vulgi.
Verum, hæc GIBERTVS ne viderit ipse, caueto:
Ni forsan Bubulone animum, curasq; relaxans
Propter aquam viridi lætus consederit herba
Quà placidus leni descendit Tartarus amne.
Scilicet hîc numeros non aspernatur, & audit
Nos etiam, & nostram, quamuis sit rustica, Musam.
Verum, vbi se sibi restituit, mentemq; recepit
Illam alto intentam cœlo, seu sacra sacerdos
Munera obit, totum seu contemplatur olympum,
Tum supra & musas, & ruris numina supra est,
Vitam agitans Diuûm, Dijs se cœlestibus æquans.

SAcrorum si plena Deo sunt pectora vatum,
Si norunt triplices fata futura Deæ:
Fortunate infans, verus tibi gloria vates
Grandia concordes concinuere Deæ.
Ecce tuo fœlix nasci nouus annus ab ortu
Incipit, atque omen nomine habere tuo.
Cresce cito, magniq; patris mirarier acta
Incipe, & inuicti CAESARIS arma sequi.
Tempus erit, tibi cum partis iam mille trophæis
Et feßi rebus compositis Latij,
Barbaricis captis opibus, Ducibusq; subactis
Multa tibi circum tempora laurus eat.
Tum læta ante tuum stabit victoria templum,
Claudet & aerata lumina ahena sera.

IMpositum quum te pheretro miserande MADRVTI
Cerneret illachrymans Cæsar, circumq; videret
Et spolia, & victis erepta ex hostibus arma,
Et modo victrices iuxta mœrere phalanges,
Quantum (inquit) tua Mors nostris inimica triumphis
Lætitiæ, decorisq; adimit, spes quanta futuri
Tecum ALIPRANDE cadit. Sed nō tua viuida virtus,
Vt te hunc aspicerem, tua non promiserat ætas:
Sed fore, qui Solymis mecum atq; oriente subacto,
Barbaricis regum spolijs & mille trophæis
Olim magna tui decorares templa Tridenti.
Inuidit mors tanta tibi. Vos nobile corpus
Ferte Ducis vestri iuuenes, & reddite matri
Exanimi: sed & hæc miseræ solatia ferte,
Se tantum peperisse virum, qui Cæsaris vsq;
Et comes, & benegestarum pars maxima rerum,
Cæsaris ex animo nullo delebitur æuo.

DVm Medica MONTANE doces ope vincere fata,
Et Lachesi inuita viuere posse diu,
Lethæo indignans preßit te parca sopore,
Et secuit vitæ grandia fila tuæ.
Sic, animas & tu Asclepi dum subtrahis orco,
Te quoque sæuorum perdidit ira Deûm.

AD ALEXAND. FARNESIVM
Cardinalem amplißimum.

PRiscæ virtutis, Romani & sanguinis hæres
FARNESI, quoniam nec Dij munuscula lætæ
Despiciunt, hominum spicas, ac serta rosarum,
Libaq;, & exigui deuotum thuris honorem:
Tu quoq; (si mores imitari, ac facta Deorum
Præcipue Heroum est) non dedignabere parua
FRASTORI quæ dona tui natusq;, paterq;,
Perpetui affectus monimenta, ac pignora mittunt.
Hos tibi patre Lyco, Scylla genitrice gemellos

Dat

Dat natus sua dona canes. Scyllæ inclita origo
A Nilo est: Lycus à magno descendit Araxe.
Qui quondam Euganeas transmissi munus ad oras,
Præstabant cunctis, siue aprum figere morsu
Esset opus, rapidum cursu seu vincere ceruum.
Horum igitur sobolem natus tibi ab vbere matris
Nutrijt ablatam, & nostris exercuit aruis
Venatu aßiduo, & vires durante labore,
Nostrorum famam nemorum, geminumq; ferarum
Terrorem, nunc ille tibi quam mittit habendam,
Romanis eadem in campis si forte sequetur
Gloria, & ignota fors in regione iuuabit.
At genitor, nati cum munere, carmina mittit
Hæc tibi: quæ, quanquam tristi fugiente senecta
Lætitias cantusq;, tamen voluere camœnæ
In te vnum, Dominæq; mei, nimiumq; potentes,
Vt canerem, musaq; canes comitarer amica.
Ergo tot rerum curis, ac pondere tanto,
Quo premeris, dum rem Romanam, ac publica curas,
Siquando defessum animum, mentemq; remittes
Liber, & ad dulces poteris te vertere musas,
Hæc quoq; nostra leges: ea si dignabere tanti,
Inter Romanas vt eant spectanda camœnas.
Quod si etiam recreare animum corpusq; iuuabit
Venatu, & latos saltus ac densa ferarum
Lustra fatigare, & capreas agitare fugaces,
Tum canibus miscere tuis, tecumq; vocare
Ne pigeat nato missos. hirsutior ille
Cuncta niger, tantum pedibusq; & gutture canus,
Non inuitus herum Tyberonis voce sequetur.
Ast Athiso (nanque hoc alter de flumine nostro
Nomen habet) nec cursu impar, nec dente minaci
Segnior, anguineo suffusus terga colore,
Frontem albo pictus discrimine, pictus & albo
Ceruicem, caudamq; imam, pectusq;, pedesq;,
Addictus lateri nunquam discedet herili:
Tantus amor domini: nisi forte cupidine prædæ
Conspectæ impatiens etiam retinacula frangat.
Hic tu, vel pulchro Calaï, vel Tyndaridi alto

Polluci

Polluci similis, syluas latratibus omnes
Complebis, rupesq; hominum clamoribus altas,
Vectus equo hæmonio, & fulgenti clarus in ostro.
Attonitæ visu discent nemora inter amare
Rusticæ Hamadriades, discetis amare Dianæ
Insuetæ comites: volucri sed concitus ille
Fertur equo, vestrosq; aliò deportat amores,
Insequiturq; feras. ah ne illum accensa cupido
Venandi, excitos syluis impellat in Vrsos:
Ne in sæuos impellat apros: tibi cura, Dione
Aeneadum genitrix, sit custodire nepotem,
Et iuuenem ilicea defessum sistere in vmbra.
Sat syluis animoq; datum est: illum sua Roma
Poscit, et expectat lati res publica mundi.
I spes magna vrbis, rebusq; vocantibus adsis.
    Interea, quando mihi Diuus habebere semper,
Ipse tibi CAPHIIS sacras in montibus aras
Instituam, qua se summo de vertice collis
Tollit, et æquatum Benaci prospicit æquor,
Et virides oleæ ripas, patriamq; Catulli.
Hîc tibi solennemq; diem, et renouanda quotannis
Sacra, tuo statuam semper de nomine dicta.
Tunc rosa, tunc violæ, tunc purpurei hyacinthi,
Verbenæq; senem deceant, tunc texere flores,
Et viridem cano capiti imposuisse cororam,
Lætitiaq; diem et multo producere Baccho,
Fallentem senium, et curas de corde fugantem.
Forsitan et musarum aliqua, et tibi fautor Apollo
Plectra mihi, citharamq; dabit: Deus ipse canentem
Perq; tuos annos, perq; acta illustria ducet.
Infanti vt prima impellens cunabula Pallas
Adcecinit cantu graio, cantuq; latino,
Scilicet et fari lingua assuefecit vtraq;.
Vt puerum aonio perfusum labra liquore,
Per dulces musarum hortos et amœna vireta
Perduxit, nunc Vranie, nunc Calliopea,
Nunc Clio monstrante viam, nullaq; sororum
Non donante rosas, et serta virentia lauro.
Tum mores animumq; dedit, sensumq; senilem,

Atq;

Atq; vrbem regere, ac sacro splendere galero.
Nec iam Roma capit, sed lata in regna vocatum
Ad pacem Europæ, non te maria alta fatigant,
Non iuga, non toties superatis nubibus alpes.
Te pœninæ arces, celerem te Norica saxa
Spectarunt rapido montana per ardua cursu,
Quantum Sol cœli, tantum telluris obire
Matre Dea comitante, & iter monstrante nepoti.
Nec satis hæc: maiora vrgent. Germania nuper
Grata Deo, nunc ingenijs elata superbis
Detrectare iugum Imperij, & se opponere patrum
Sanctorum placitis, & sacris legibus audet:
Nec iam Pontificum, nec iam vllos Cæsaris audit
Infœlix monitus, sed læuo numine Diuûm
Arma parat: socium Cæsar te poscit in hostes,
Pro sceptro Imperij, pro relligione Deorum.
Tunc primum stupidæ gentes videre latinæ
Te, FRATREMQ. tuum patria virtute, animisq;
Inuictis pariter, res duri & munera belli
Tractantes: gemini quales duxisse feruntur
Tyndaridæ pulchri graias in bella cohortes.
Tunc primum Romana acies, antiquaq; virtus
Visa fuit: Ducibus tantis Mauortia pubes
Magnanimi Aeneadæ, memores virtutis auitæ
Bella cient: Italo pleni iam milite campi
Densantur: iam procedunt longo ordine signa
Sublata in ventos, lateq; inimica minantur.
Nec mora, iam summis Romanus miles, & arma
Alpibus apparent: concussæ motibus illæ
Fuderunt gemitus, longe vagus audijt Oenus,
Obriguitq; gelu: riguerunt flumina Rheni,
Et pauidus fluxit demißis cornibus Ister.
Romanum ad nomen planxerunt pectora matres,
Charaq; in hercinias traxerunt pignora syluas.
Sed quò me rapitis musæ? quid facta reuoluo
FARNESI? Maiora animo iam concipe, teq;
Impauidum, inuictumq;, alijs accinge triumphis.

AD IVLIVM III.
Pontificem Maximum.

Maxime Diuini pastor gregis inclyte IVLI,
In terris cui summa vni est concessa potestas,
Sceptra vicesq; Dei gerere, & regna infera ditis,
Cœlorumq; fores aperire, & claudere posse:
Si tu, dum magnæ Italiæ, dum prospicis omni
Europæ, & vasta mundi sub mole laboras,
Paulisper potes à tantis secedere curis,
Et potes agrestes pastorum audire camœnas,
Nunc aures adhibe placidas mihi. Nanque ego, quæ Pan,
Pan magnus cecinit nostros ventura sub annos,
Nunc referam, tua magne pater pars maxima quorum est,
Cuius ab auspicijs Parcæ noua sæcula voluunt.
Nec te pœniteat pastorem audire canentem,
Quando etiam Admeti tauros formosus Apollo
Pauit ad Amphrysi ripas, tenuiq; cicuta
Non puduit cantare Deum sub tegmine acerno:
Et veneri dilectus oues ductauit Adonis.
Scilicet & tu etiam post grandia nomina pastor
Diceris, atq; hoc in primis cognomine gaudes,
Et pecudes curare soles, pecudumq; magistros.
Forte ego, dum medio terras Sol excoquit æstu,
Ipse Suessani pastor puer Incola campi
Ducebam pastas viridi de valle capellas
In nemorum secreta, vmbras & frigora quærens,
Qua placidus cursu descendit in æquora Lyris.
Est lucus, prisci quem sacrauere latini
Syluano: in cuius medio densa ilice cinctum
Est pratum, agrestes vbi Dij persæpe videri
Audiriq; solent: hîc Capripedes Satyriscos
Pastorumq; manum iunctis per mutua palmis
In girum canere, & lætas agitare choreas
Inuenio admirans. medius Pan magnus ouantem
Ad calamos, cantusq; regit ducitq; coronam.
Dumq; Deus canit ipse, silet tum cætera pubes.

Dum

Dum silet ille, alij Thyasos, cantusq; , sequentes
Instaurant, repetuntq; Dei postrema canentis.
Ingeminat postrema nemus, respondet & Echo.
Tum me respiciens, mihi sanguine proximus Acmon,
Acmon aquinatis pastor gregis, huc puer, inquit,
Huc ades ò Neore, & te his adiunge choreis:
Aut, spectare magis si te iuuat, aggere ab illo
Prospice, dum saturæ sua ducant ocia capræ.
Cui ego. quin potius iuuet hoc de cespite vestros
Spectantem lusus, molli requiescere in herba.
Et tum forte Deus buccas sandice rubentes
Inflans, & picea frontem præcinctus acuta,
Ad calamos circumsiliens, hæc carmina cantu
Fatidico insanus latas fundebat ad auras.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni,
Aurea fœlici nascuntur secula mundo.
Excipiunt Iuuenes, iterat nemus, assonat Echo,
Aurea fœlici nascuntur secula mundo.
Tum sequitur Deus. ante tamen rex magnus Olympi
Bellumq;, horribilemq; famem, diramq; flagellis
Armatam Alecto è tenebris, & faucibus Orci
Immittet terris, genus vt mortale coërcens
Castiget, fraudesq; hominum, fastusq; superbos,
Et luxus, & spes miseras, & gaudia vana:
Dum tandem sese, atq; Deos cognoscere discant.
Mox tantum expectatum illud, quod carmine sacro
Tot vates cecinere pij, fœlicibus astris
Adueniet tempus, quo Mons ille arduus, ille
Mons ingens, sublime caput super omnia tollat
Culmina, sydereum qui vertice tangat Olympum:
Quò neque vis ventorum adeat, non fulminis ignes.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur secula mundo.
Hoc in Monte, Dei pecudes pascentur & Agni,
Graminis æterni pingues, & velleris aurei.
Exilient & aquæ viuæ, quibus vbera capræ
Grandia distendant, distendant vbera vaccæ.

Non malus hîc ſerpens, non noxia creuerit herba,
Non ſentes, ſterilis'ue filix, non frigida Taxus,
Sed bis lecta ſeges, ſed bis grauis vua racemis:
Corticibusq; cauæ ſudabunt balſama pinus.
Hinc magnis præſtantem animis, & fortibus auſis
Fortunata nimis paſtorem hæc ſecula habebunt,
Qui virtute regat populos, & legibus æqui:
Diuinas qui impinguet oues, & paſcua latè
Extendat, pecudesq; ipſas, & ouilia ſeruet.
Hîc primum diram Alecto, & Cocytia monſtra
Caucaſea ærata religabit rupe catena.
Inde famem miſeram è latio, populisq; Deorum
Pellet in hoſtiles gentes, & barbara regna.
Tum læta vbertas, ſegetumq; onerata maniplis
Alma Ceres Italas ſpicis venerabitur aras:
Quam circum pueri ſalient, & ruſtica pubes,
Ridentesq; iocos, incomptaq; carmina dicent.
At noti muſis Damones & Alpheſibœi
Vota patri magno, laudesq; & ſacra canentes
Aeternis illum numeris ad ſydera tollent,
Heroemq;, Deumq;, ſalutiferumq; vocabunt.
Dicite Io Satyriſci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici naſcuntur ſecula mundo.
Ille animum mox ad pacem, & diſcordia regum
Pectora conuertet, ſanctisq; hortatibus iras,
Atque odia, et cæcos regnorum et laudis amores,
Horrendamq; ſitim cædis, fuſiq; cruoris
Sedabit, pelletq; feri mala ſemina belli.
Tum Pax alma ferens ramos fœlicis oliuæ,
Atq; Amor, et iunctis pariter Concordia dextris,
Et Genius comitum, et generis Hymenæus amator
Inuiſent latè populos, Latijq; per arua
Lætitiam, riſusq; ferent: tum iuſta cupido
Bellorum, piaq; arma, Dei vertentur in hoſtes.
Iam video auguſtis latè plena æquora velis
Feruere, iam trepidare vagi ſeptem oſtia Nili,
Euphratemq;, Tygrimq; ſuo ſe condere in amne.

Iam

Iam nec Bactra ipsum capiunt, non India tota
Maumetem fugientem, ipsum non caucasus ingens,
Non qui tot syluas, iuga tot comprendit Imaus.
Dicite Io Satyrisci, et Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur secula mundo.
Quæ nam, quæ properant tantæ per cœrula puppes
Deuotæ ad Tyberim, magnæq; ad mœnia Romæ,
Ceu densæ ad nidos latum per inane columbæ?
Agnosco gentem innocuam, numerumq; beatum,
Fœlices animas, fatis ab origine prima
Dilectas, quæ cœlo olim, Diuisq; fruantur.
En iam sanctam vrbem, iam septem in collibus aras
Impositas, summiq; pedes Pastoris adorant.
Hos inter, video, et nostri longa æquora sulcant
Arcades, Italiamq; petunt, fataliaq; arua
Arcades. ò Soli quondam cantare periti
Pastores, quos iustitia è tellure recedens
Postremos liquit, nunc rursus læta reuisit.
O sancti properate, vocat Deus æthere ab alto:
Vos alius iam grex, aliudq; expectat ouile.
Quin venit illa dies, quum nos quoq; Menala nostra,
Arcadiamq; omnem, qua immani à gente repulsi
Fugimus in latium, longo post tempore tandem
Visamus, dulcemq; auram. ò Placidissime Peneu,
O Ladon, vos ò gelidi pineta Lycæi
Quando ego per vestros meditabor carmina lucos,
Menalios quando recinet mea tibia versus?
Menalus auritas, dantesq; oracula quercus
Semper habet, semper doctas ille audit auenas
Concipe Menalios mea Tibia, concipe versus.
Talia cantabat memorans Pan magnus: at ACMON
Hæc referes puer, inquit, et hoc tibi munus habeto
Nunc paruum, ventura dies maiora reseruat.
Tum mihi fiscellam dono dedit optimus ACMON,
Dicere et occasus astrorum, dicere et ortus,
Et quid quæq; ferat tellus, quæ commoda Baccho,
Quæ Cereri, quid nam ventos, quid nunciet hymbres,

Quæ tempestatum, cœli quæ signa sereni.
Denique quæ cunctis natura sit indita rebus.
Virtutem in primis & honestum, quemq; docere,
Ac vitij ipse expers, aliena in dicere promptus.
Et iam tempus erat pastum deducere capras.

INCIDENS AD IOAN. BAPTISTAM TVRRIVM VERONENSEM.

ILLA colum exercens saxo consedit aprico,
Læta tepore nouo, & liquefacta Sole pruina:
At iuxta nemore in magno grex pascitur omnis,

Ad eundem.

FRigidus at syluis Aquilo si increuerit, aut si
Hyberni pluuijs descendent nubibus hymbres,
Nos habeat domus, & multo lar luceat igne.
Vpilio ingentem aut fagum, vel scißile robur
Sufficiat, tum vos, claro quando igne soletis
Iuniperi suaues circum diffundere odores,
Et vos palladiæ flammis imponat oliuæ.
Ante focum tibi paruus erit, qui ludat, Iulus,
Blanditias ferat, & nondum constantia verba.
Ipse legam magni tecum monumenta Maronis.
O fortunatos nimium, si fata, quod æui
Nos manet, hac vna dederint producere vitam.

Ad eundem.

IAM veniet ver purpureum, iuuenisq; reuertens
Annus aget Zephyros, & cœlo desuper alto
Deducet pleno genitalia semina cornu:
Vnde hominum genus, & pecudum, vitæq; natantum,
Et pictæ volucres, & amantes rorida plantæ
In Venerem cœco æterni rapiuntur amore.
Gaudete, ò quicunque bonum speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq; nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites:
Annus Io, nouus annus adest: mutatur & ætas,
Et meliora nouo nascuntur sæcula mundo.

Bella

Bella pater procul, & diras Saturnus Erinnes
Arcebit caro è latio, ac sub tartara mittet.
Tum lethum, & cæcus furor, & uæsana cupido
Perpetuis extra terras religata cathenis
Persoluent pœnas scelerum: at pax alta per omnem
Italiam magno populos sub Cæsare uiset.
Ille autem insignis spolijs, & mille trophæis
Instituet festos alta ad capitolia ludos.
Stabit onusta ingens, tarpæi ad limina templi
Quercus honore sacra, & prænuncia temporis aurei.
Tum uescæ glandes, tum terra sponte ferente
Omnia: comparibus disiunget colla iuuencis
Agricola, & rudibus mirabitur hordea sulcis
Sponte adolere sua, & nullo frumenta colono
Vndantem lætis segetem flauescere campis.
Noctibus in syluas & mollia prata serenis
Aethereo dulcem commixtum nectare rorem
Sudabit cœlum: tenera qui lectus ab herba
Mortales saturat mensa dapibusq; Deorum.
Salue magne Tybri, & uos natæ Tybride nymphæ,
Tuq; senex pater Eridane, & qui flumine tusco
Benace in nostro placidus perlaberis agro.
Tuq; Athesis, cunctiq; amnes saluete latini,
Dijq; omnes magnæ Hesperiæ, qui sæcula soli
Aurea Saturni primo meministis ab æuo:
Quum sæpes uel limes adhuc communibus agris
Non foret, aut ulli uariarent iugera sulci,
Sponte sua sed terra ferax daret omnia, & ipsæ
Præberent dulci uictum de robore glandes.

Incidens ad eundem.

QVarum pars brumæ impatiens, & condita terræ
Expectat uer egelidum, flatusq; fauoni:
Pars passura hyemem, læta ab radice uirescit,
Emittitq; comam, siculumq; atq; altera beta,
Atq; ari uirides, & odoriferæ calaminthæ,
Atq; olus, atq; rumex, & salsi gramina Crithmi.
Quas inter suaues mollesq; aspirat odores

Nunc, decus hortorum, menta; at, si vera loquuntur,
Nympharum quondam pulcherrima graiugenarum.
Tum iuuat & frondes Apij, & sisymbria læta,
Intubaq; , & toto florentes frigore soncos
Incolere, atq; hortis aquilonem arcere nocentem.
Nox venit, & pastæ redeunt ad tecta capellæ.
Præ caper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setæ.
Pone gregem reliquum compellit arundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
At mater longæua, igni dum braßica feruet,
Mulctra effert, grauidoq; recens lac vbere mulget.
Rusticus interea pinguis collector oliuæ,
Interea & validus prima de nocte bubulcus
Aduenere domum: congesta tum focus orno
Ingenti, aut fago, vel fragmine roboris, ardet.
Tolluntur lætæ flammæ, lateq; relucent.

Aliud incidens ad eundem.

AT nemora, & liquidis manantia fontibus arua,
Et placidus myrteta inter, laurosq; virentes
Vicinus nitido Benacus labitur amne.
At focus, & circùm pueri vernæq; canentes,
Dum cœna vndanti coquitur syluestris aheno,
Grandiaq; exurunt crepitantes robora flammæ,
Suspensæ è summis pendent laquearibus vuæ,
Malaq; , castaneæq; , & passo fistula ventre.
Hyberna de nocte, boum stabula alta petuntur.
Vnà omnes matresq; , viriq; , omnisq; iuuentus
Insomnem exercent noctem: pars pensa fatigat:
Pars texit teneros amerino vimine quallos:
Atq; anus hìc aliqua interea, dum vellera carpit,
Et teretem tremulo propellit pollice fusum,
Languentis oculos fabella fallit inani.

Aliud.

MAne domi validos pluuia vt conclusit agrestes,
Cæditur iliceo distenta sagimine porca.
Læta domus. tum sollicita in farcimine mater

Pingue

Pingue suis niueum, & dissecti frustra cerebri,
Et niueum lac purpureo cum sanguine miscet.
Tum semen maratri, atq; arentis gramina tymbræ
Adijcit, inspersoq; coli sale concaua complet.

BATTVS amor Dryadũ defunctum pastor IOLAM
Flebat. eum fontes, Alpinaq; numina circum,
Sarcaq́;, pumiceoq; sedens Benacus ab antro
Mœrentem lacrymis consolabantur obortis.
Ille autem nulla accipiens solamina, tantum
Deserta sub rupe, in littoribus Benaci,
Talia nequicquam surdas iactabat ad vndas.
Immites Diui, & crudeles vos quoq; Parcæ,
Crudeles nimium Parcæ. Vos ibitis amnes,
Aëreæ stabunt rupes: nusquam amplius ipse
His terris, nunquam hoc cœlo agnoscetur Iolas.
Vt cecidit? semel in pratis vt purpureus flos,
Quem tetigit vel hyems, vel iniquo Sirius astro.
Currite iam fluuiorum vndæ, & producite vitam,
Et rupes durate: tamen non alter Iolas
Hos pecus in montes, non hæc ad flumina ducet.

AD M. ANTONIVM FLAMINIVM & Galeatium Florimontium.

DVM vos fatidicos vates, arcanaq; sensa
Voluitis, atq; animum cœlesti nectare alentes,
Alloquijs, magnoq; Dei consuescitis ori
Fœlices Duce Gibberto, Campense magistro:
Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana
Naturam semper fugientem: quæ se vbi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu Proteus, conuersa sequentem eludit, & angit
Mœrentem senijq; horas, cassumq; laborem?
Nuper enim tenues species, simulachraq; rerum,
Quæ

Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perq; meare
Omnia, dum sector meditans, tacitusq; requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus,
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Vt sensus feriant nostros, semperq; lacessant,
Perq; fores, caulasq; animæ ludantq;, meentq;,
Ac remeent, ipsamq; nec inter somnia linquant.
Ergo hoc elusum studio, fessumq; labore
Tandem me miserata suos abduxit in hortos
Musa memor, tetricumq; animum somno, atq; quiete
Curauit, numerisq; & blando carmine fouit.
Tum mihi. quo tandem ò semper mortalia quærens
Hanc colere vsque voles terram? nunquám ne relinques
Has tenebras, nunquam'ne in lucem lumina tolles?
An nescis, quæcunq; hic sunt, quæ hac nocte teguntur,
Omnia res prorsus veras non esse, sed vmbras,
Aut specula, vnde ad nos aliena elucet imago?
Terra quidem, & maria alta, atque his circunfluus aër,
Et quæ consistunt ex ijs, hæc omnia tenues
Sunt vmbræ, humanos quæ tanquam somnia quædam
Pertingunt animos, fallaci & imagine ludunt,
Nunquam eadem, fluxu semper variata perenni.
Sol autem, Lunæq; globus, fulgentiaq; astra
Cætera, sint quamuis meliori prædita vita,
Et donata æuo immortali, hæc ipsa tamen sunt
Aeterni specula: in quæ animus, qui est inde profectus,
Inspiciens, patriæ quodam quasi tactus amore
Ardescit. sed enim, quoniam hîc non perstat, at vltra
Nescio, quid sequitur auens, tacitusq; requirit,
*Nosse licet * ipsum consistere verum*
Non finem: verum esse aliud quid, cuius imago
Splendet in ijs: quod per se ipsum est, & principium esse
Omnibus æternum, ante omnem numerumq;, diemq;.
In quo alium Solem, atq; aliam splendescere Lunam
Aspicias, aliosq; orbes, alia astra manere,
Terramq;, fluuiosq; alios, atque aëra, & ignem,
Et nemora, atque alijs errare animalia Syluis:

Deniq; cuncta alia cernas vegetantia vita.
Ergo, vmbras cum iam satis, & specula illa, superq;
Spectaris, longa iandudum in nocte pererrans,
Fas tandem lucem, atq; ipsum perquirere verum.
Quod quoniam longe seiunctum est corpore ab omni,
Nec nexus habet, aut affinem sensibus vllis
Naturam, scito esse animum tibi dissociandum
Corpore, purgandumq; omni contage recepta,
Terrena labe, et mortalis luminis haustu:
Quærendæq; aliæ syluæ, callesq; tenendi
Sunt alij, melioraq;, Deum quæ semita monstrat.
Hæc musa. ò si te comitem dent rura beata
Bardolena mihi, ò qui nos propter amœnum
Benacum viridi syluis in littore sistat:
Atq; olea, lauroq; tegat, detq; abdita vatum
Sensa, et vtranq; Dei præceptam euoluere legem.
Rura, oro, Gibberte tuo benacea vati
Da, viridesq; oleas, et multa protege lauro.
Ille tuas laudes primum canet, et tua facta
Inclyta Mœonijs numeris ad sydera tollet.
Vt puerum mirata sacro cum Tybride Roma
Ante annos meritis titulis et honoribus duxit.
Vt res Romana, et sacrorum tradita iussu
Pontificum tibi summa in te vno sæpe resedit.
Vt septem fremuere nouis applausibus arces.
Macte animis, macte ingenio, tu traijcis æquor
Barbaricum, et ferro reges in bella ruentes
Alloquijs frenas, et cœptos ore tumultus,
Armaq;, et hostiles animos, et prælia sedas:
Fœdera, amicitiasq; feris, pacemq; reportas
Italiæ, populisq; Dei. nec te tamen ingens
Terra capit. toto iuuenem tot plausibus orbe
Exceptum, tua te pietas, tua maxima virtus
In cœlum vehit, et terræ dat spernere honores:
Dat contemnere opes, vniq; incumbere olympo,
Ac solis Diuorum epulis, et nectare pasci.
Hæc vbi perpetuo cantauit carmine, et omnes

Respondent latè rupes. tunc concitus œstro
Fatidico, plenusq; Deo Dauidica vates
Ipse etiam pater interpres oracula soluit,
Dignus, qui ante omnes citharam pertractet eburnam:
*Quam quondam Solymæ stupuere * * *.*

FINIS.

REGISTRVM

✱ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL
MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX
YY ZZ AAA BBB CCC DDD EEE
FFF GGG HHH III KKK LLL
MMM NNN OOO PPP QQQ
RRR SSS TTT VVV XXX
YYY ZZZ &&&.

Omnes sunt duerni pręter &&&, qui est ternus.

VENETIIS APVD HAEREDES
LVCAEANTONII IVNTAE.
M D L V.

Andreæ Naugerii patricii Veneti

ORATIONES DVAE HABITAE

VNA

IN FVNERE BARTHOLOMAEI LIVIANI

ALTERA

IN FVNERE LEONARDI LAVRETANI

VENETIARVM PRINCIPIS

Carminaq́. Nonnulla.

EST hic humanißime Lector cur, & fragilitatis vitæ humanæ recorderis, & quantum magnis sæpe viris fortuna inuidere solita sit, poßis agnoscere. ANDREAS enim NAVGERIVS vir tum acri iudicio, tum dicendi arte, quanta vix alius: quum annum ætatis quartum & quadragesimum ageret: immatura morte præuentus, nec quæ iam pridem moliri cœperat, scribere, nec quæ iam scripserat, vt absoluta atq; vndiq; perfecta legerentur, facere potuit. nam quum ex Hispaniensi diuturna legatione vix dum Venetias rediisset, visq; alia belli maior, proxima æstate, aduentu Cæsaris in Italiam, exarsura esse videretur: ineunte vere, celeri, ac (vt fieri potuit) citato cursu, orator in Galliam mittitur. vnde in morbum incidens, quum vix primum patriæ officium præstitisset: Regem semel aut iterum allocutus, triduo ferè absumptus est. & quoniam vir summi ingenii, summiq; etiam spiritus, & qui se ipsum probe cognosceret, quæ fecisset, nõ esse eiusmodi putabat, vt inuulgari citra sui nominis iacturam possent: dum tantæ existimationi, quanta iam ipse apud omnes eruditos omnium ferè nationum agebat, vtpote nec polita satis, nec vnquam recognita, non vsquequaq; responderent: quæcunq; apud se habuit, igne deleuit. quod quidem coniectura colligi facile iccirco potest: quia & adolescens adhuc, quum se ad bonorum poetarum, ac cum primis Virgilii imitationem traduceret (vt eius ad Vulcanum epigrãma testatur) syluas suas D *Statii imitatione factas exußit. nisi quis forte suspicari malit: ea furto alicuius, quo tum ille familiariter vteretur, periisse. nam erat re uera cum amicis omnibus minime dißimulator. Verum (vtcunq; sese res habeat) libri eius de VENATIONE duo pulcherrimi heroico carmine scripti, & vnus de SITV ORBIS eodem stilo confectus, itemq; lusus complures, quos alias amici eius legere, nusq̃; omnino apparent. atq;, vt omittã laudationem illam, quam in funere Cypriæ Reginæ de Veneta CORNELIORVM gente nobilißima publice habuit: & alia multa, quæ pari iactura perierunt: quo piaculo dixerim luculentißimam HISTORIAM ab ingressu Caroli octaui in Italiã ad hæc vsq; tempora, tot vigiliis, tantoq; labore deductam desiderari? sed quis hãc culpam præstare debeat? quando (ait poeta) ducunt volentem fata, nolentem trahunt. Amici igitur hæc, quæ vides, & quidem pleraq; imperfecta, quoniam omnino extabant: vel clanculum exscripta, quum adhuc essent in litura: vel familiaribus tantũ immatura quamuis olim tradita: veluti quasdã funeris eius reliquias collegere: satis pietati suæ datum existimantes, si haudquaq̃; penitus tanti viri memoria tam exiguo vitæ spatio terminaretur. Tu itaq; lector optime, siquid in his te iuuerit: aut non omnino displicebunt: precaberis interim tibi, ut quũ diligens laboriosusq; fueris, tuis tamẽ cœptis melior fortuna non desit.*

ANDREAE NAVGERII PATRICII VENETI

ORATIO HABITA

IN FVNERE BARTHOLOMÆI LIVIANI.

I, quantum in me doloris eſt, tantum eſſet ingenij: ſperarem profecto parẽ me BARTHOLOMÆI LIVIANI laudibus orationem habiturum. cum vero ingenium, vel minus etiam, quã mediocre ſit: tantus autem mentem dolor opprimat: vt is vel maximi cuiuſq; ingenij vires poſsit infringere: ſi quidẽ flendum ſit, nullus me magis idoneus: ſi præclariſsimæ maximi huius Imperatoris laudes celebrandæ, nullus minus reperiri poteſt. ſunt illæ quidẽ tam illuſtres, vt omnium oculos in ſe trahant: vt nemo ſit, qui eas non videat. quoties tamen mihi in mentem venit: quàm alieno hic tempore nobis ereptus ſit: concidit animus: quæcunq; dicere inſtitui, è memoria omnia dilabuntur. dolere ſolum iuuat: doleo meo, doleo ipſius, doleo reipu.
B noſtræ, doleo bonorum omnium, qui vbiq; ſunt nomine, meo: quod illum, qui me vnice amabat: quem ego velut inſtar quoddam antiquitatis admirabar: tum, cum minime id timerem, amiſi. ipſius, nõ quod mortem obierit (ea enim conditione natus erat: vt aliquando moreretur) ſed quod, cum vnum maxime expeteret: vnum à Dijs immortalibus votis omnibus optaret: vt reip. noſtræ in eum gradum reſtituere imperiũ poſſet: ex quo proximis bellis collapſum erat: cum iam propè eſſet, vt id perficeret: ſubita morte interceptus, voti compos fieri non potuerit. reip. noſtræ nomine doleo: quod, cum illa hoc gubernante, è maximis ac turbulentiſsimis tempeſtatibus ſæpe ſeruata, portum iam aſpiceret, erepto malo quodam fato gubernatore, medio in curſu ſit relicta. Subſtituiſtis vos quidem patres optimi fortiſsimum, ac ſapientiſsimum virum: quo ad gubernaculum ſedente omni timore vacui eſſe debetis: interruptus tamẽ eſt curſus ille: ſecundus ille flatus deſeruit: multæ poſſunt in infido hoc mari exiſtere tempeſtates: quæ, ſi non ſubmergere, at perturbare tamen res noſtras queant. iam vero tantum in illo bonis omnibus præſidiũ ſemper fuit, vt hoc vno amiſſo, omnia mihi iam amiſiſſe videantur. Hæc ipſe cum mecum cogito: communemq; hanc iacturam ante oculos mihi ꝓpono: ita ſuccumbit dolori animus: ita auocatur ab inſtituto ſuo mens:

vt quò me vertam,quod principium ſumam,neſciam. In vos quidẽ vniuerſos cum intueor,triſtem mihi quandam ipſius mœroris faciem videre videor. doletis omnes,mœſti eſtis oẽs, ſed quo magis doletis, hoc diligentius funus ducitis: honores mortuo,quos poteſtis,redditis, frequẽtes ad me audiendum coitis:ita vos ad ea, quę debetis pręſtanda, dolor adiuuat:mihi,ad ea,quæ debeo,maximo eſt impedimento. cohibebo eũ igitur:nec committam,vt minus ego gratus in meo obeundo munere, quàm vos in veſtro eſtis,fuiſſe videar.Solent omnes,qui quempiam laudant,quaſi præſcripto quodam,patriam,genus, educationem illius laudare:neq;,id cum faciunt,ſine certa ratione faciunt. Vt enim plantæ, cũ bono è genere lectæ,feraci ſolo depactæ, frequenti adiutæ cultura ſunt, tum demum vberes fructus ferũt,ſic in hominibus cęteriſq; animalibus, genus,patria,educatio,multum refert. quod quanquam ita ſit, aliam tamen ego quandam in Imperatore hoc noſtro rationem ſequar. omnia, quæ vere alicuius dici non poſſunt,prætermittam:animi virtutes, quæ illius,in quo inſunt,vere eſſe dicuntur,eas dicam. neq; id à me tamen eo fieri arbitramini,quo is ignobili patria ortus,obſcuro genere natus, male educatus ſit:ſed & maiora ſunt ea,quæ mihi propoſui: &,hæc ſi perſequar,lõgior ſim quàm aures veſtræ pati poſsint.Quid enim? ROMAM laudem? at ea,ſi breuitati conſuluero:multis laudibus defraudanda: ſi omnia explicare voluero,vel perpetua multorum ſcripta repetenda. de LIVIORVM genere dicam? vnus Salinator totum diem expoſceret. poſſem equidem de FRANCISCO Bartholomæi ipſius patre fortiſsimo & clariſsimo ſuæ ætatis viro dicere,ſed nolo ex hoc riuulo in id flumen laudem deriuare,ex quo in eius etiam maiores laus maxima redundat.At pueritia ſub Napolionis Vrſini diſciplina acta,ſub Virginij adoleſcentia,commemoranda,ad maiora feſtino.ego cum agrum fœcundũ video,etiam ſi vt cultus ſit,neſcio:neq; agricolæ laborem conſpicio, ex ipſo tamen fructu bene cultum iudico.vos item cum maximarum virtutum prouentum,qui vere animi fructus eſt, videritis, bene cultum animum exiſtimare debetis.his ergo omnibus iam relictis, ad ea, quæ mihi dicenda propoſui,veniamus. Sæpe ego mecum(quod & veſtrum cuilibet ſæpenumero euenire arbitror)ea,quæ de veteribus memorię mandata ſunt,repetere ſoleo.cum magnos illorum temporum viros ante oculos mihi propoſui,pręclaros quidem multos,multos omni laude dignos inuenio,ſed vnus eſt C.Cæſar,quem admirer.ac fuit,cum multa,quæ de eo dicerentur,ficta eſſe arbitrarer,neq; tot tam diuerſorum generum virtutes cadere in vnum hominem poſſe cenſerem. hanc mihi Bartholomæus Liuianus incredulitatem ademit,Cæſarem ille omnibus, quicun-

que

A que vnq̃ fuerunt, imperatoribus anteponebat, Cæſarem maxime imitabatur, fœlicitatem aſſequi eius non potuit (neq; enim hoc in nobis eſt) virtutes ita aſſecutus eſt, vt nemo vnquam illi ſimilior fuerit. ac ne mihi hoc loco ea, quæ de Cæſare ſcripta ſunt, ſint repetenda, quæ in hoc fuerunt dicam, vos ea, quæ legiſtis, taciti ſubijcietis. Primo quidem, quoniã de imperatore loquimur, imperatorię omnes virtutes, ita ſummæ in hoc fuerunt, vt in nullo magis. cõſilium in Imperatore ſummum eſſe decet, niſi enim quæ agẽda ſunt, prius conſuluerit: caſu quaſi quodam res eius omnes ferantur, neceſſe eſt. neq; hoc tamen ſatis: cum recte quippiam cõſultum eſt, tum induſtria etiam quædam ac celeritas ad id perficiendum requiritur. Quãtus in ambobus his fuerit Imperator noſter, è multis præclariſsimis rebus eius geſtis licet cognoſcere. ſed ego omnia non perſequar, pauca quædam perſtringam. Bello illo, quod inter Gallos atq; Hiſpanos ſuper Neapolitano regno acerrimum fuit, eo prælio, quod ad Lyrim geſtum eſt, Hiſpanis affuit. lõge ſuperiores numero Galli erant, obiecerant ſe tamen illis Hiſpani, quo tranſitu fluminis prohiberent, ſed cum hoſtium quotidie vires creſcerent, nemo ꝓpè in toto exercitu erat, qui non ab incępto deſiſtere, & munito ſe loco continere tutius arbitraretur. vnus hic id ſenſit, quod ſolus noſtra ætate ob res geſtas magnus dictus, tunc Hiſpanorum Imperator, & ſecutus Conſaluus eſt, & ei vt per-
B ficeret, commiſit. itaq; ille pontẽ in Lyri paucißimis diebus, ſemota quadam parte, tam ſecreto, vt id Galli nunquam reſcierint, conficit. maximo ſilentio exercitum traducit, hoſtes viribus ſuis confidentes, ac nihil tale ſuſpicantes de improuiſo adortus, in fugam vertit. tanta cędes facta, vt qui è bello ſuperfuerint, deditionem facere coacti ſint. hoc ob facinus, ab egregio illo ac maximo Imperatore ita laudatus eſt, vt multa etiã præmia & ab illo, & ab rege poſtea ipſo conſecutus ſit. Sed quid ego ea, quæ pro alijs geſſerit, conquiro? non'ne maxima ſunt ea, quæ plurima ꝓ noſtra rep. noſtros ante oculos, his bellis proximis facinora ædidit? Germanico bello, cum omnes in nos aditus effera illa gens tẽtaret, omni ex parte in noſtros fines irrumpere conaretur: Cadubrienſi cruento illo prælio non ſolum compeſcuit, ſed & multa eorum oppida vi cœpit: atque eò tandem redegit, vt potius quemadmodum ſua tuerentur, quàm vt aliena inuaderent, cogitarent. atque ipſum illud prælium quomodo geſtum eſt? occupato Cadubrio, perfracta iam alpium clauſtra, iam patefactum in nos iter Germanis omnibus credebatur. & profecto niſi admirabilis quædam viri huius virtus ipſo in tempore ſubueniſſet, turbulentißima tum procella illa, res noſtræ omnes procubuiſſent. magnæ, quæ iam aderant copiæ, in dies augebantur: tota in nos ſe effuſura Germania videbatur.

tur. quid hic interea? cum longiſsime abeſſe putaretur: ducto magnis itineribus per aſpera quædam loca, atque oppleta niuibus exercitu, qua ne feris quidem vnquam aditus patuiſſet: ita derepente, & à tergo & ab omni parte ſe hoſtibus oſtendit: ita omnem incluſis fugæ ſpem intercepit: vt ſubita illi atque inexpectata re perterriti, nec quid agerent ſatis ſcirent: & ad vnum omnes, ne nuncio quidem cladis relicto, cæſi ſint. C
Sapiens hoc ac ſalutare nobis conſilium fuit, incredibilis celeritas: cum in omnibus hæc rebus, tum in bellicis multum valet: hac omnibus Cęſar præſtitit: plura hac, quàm militum multitudinę bella confecit. hac noſter Imperator nulli ſecundus inuentus eſt: hac magnis vos ſæpius periculis liberauit. Ac, ne à Germanis diſcedam: occupauerant proximo illi anno amœniſsimam illam, ac vobis opportuniſsimam Foroiulij regionem: ſuburbano vos veſtro carebatis: poſsidebant hoſtes. magnę equitum, magnæ peditum manus ad portum Naonis coactæ erant. obſidebat Opſopium alius exercitus: quod ſolum oppidum HIERONYMI SAVORGNANI fortiſsimi atque amantiſsimi reip. huius viri, virtute defendebatur. magni intererat priuſquam id expugnaretur: & hoſtium vires coirent: ijs, qui ad portum Naonis erant, occurrere. quin id ageretur, impedimento Hiſpani erant: qui cum ad Ateſte oppidum caſtra haberent: Patauij Imperatorem veſtrum morari cogebant: neque is ſe inde commouere ſine magno rerum veſtrarum periculo poſſe videbatur. ſed D perſæpe euenit, vt ea facilius fiant: quæ factu difficillima putantur. conſilium Imperator audaciæ plenum capit: omnem ſpem in celeritate ponit: cum expedita militum manu portum Naonis pergit: improuiſos hoſtes occupat: alios cædit: alios capit: vrbem recipit: nihil commoratur: magnis itineribus Opſopium ire contendit. neſcio quomodo elapſus de hac cæde rumor pauloante quàm noſtri adeſſent: Germanos, qui oppidum obſidebant, in fugam vertit. ita illi è noſtrorum manibus erepti ſunt: Opſopium obſidione liberatum. Imperator Patauium reuertitur. Hiſpanis, diſceſiſſe, hoſtes profligaſſe, redijſſe, ſimul omnia nunciata ſunt: ita nihil in nos moliri potuerunt. multa cogor præterire ne nimius ſim: ſed hoc nullo pacto prætereundum eſt: quod eodem anno in Hiſpanos paucis menſibus poſt id, quod commemorauimus facinus, geſsit. Totis illis ęſtiuis Patauio egreſſus caſtra munitis locis habuerat: &, cum eo amplius ob militum paucitatem non poſſet: ſatis à ſe fieri arbitratus erat: ſi hoſtem præda, ac populationibus prohibuiſſet. his hoc pacto ductis, cum ad Rhodigium iam Hiſpani, & propinqua circum loca in hyberna conceſsiſſent: & hic ſe tutiſsimos, tum obiectu Atheſis arbitrarentur: tum quod noſtros maxime deſpiciebant: vt qui nunquam tota æſtate niſi ad

A tumultuaria bella castris progressi essent: occasionem sibi oblatam Imperator noster ad egregium aliquid patrandum ratus, magno itinere tota nocte confecto, ignaris hostibus flumen superat: securos ac nil tale suspicantes deimprouiso aggreditur. Rhodigio nullis resistentibus potitur: partim obtruncat: partim capit. sic callidissimam illam gentem fefellit. quod nisi militum lassitudo, quam longo ac præcipiti ex itinere contraxerant: fuisset impedimento: omnibus, qui vicinis erant in oppidis deletis, iam tum ab Hispanorum iugo nostras has regiones liberasset. multa præter hæc proferre possem, sed historiam non scribo: virtutes maximi huius Imperatoris mihi strictim percurrendas sumpsi. ac iam satis ostendisse videor, neque in deliberando consilium, neque in agendo industriam in eo vnquam desideratam. Sed cum hęc in Imperatore necessaria sunt: tum id etiam opus est: ne in gerendis negocijs vlli se labori subtrahat: ne pericula declinet: sed his potius se nonnunquam offerat. Mirum est quàm is semper labores omnes non solum non subter fugerit: sed & vltro appetierit. corpore quidem paruo fuit: sed ita tamen à natura compacto, vt laborum omnium esset tolerantissimum, hoc ille, quod à natura habuerat: sic confirmarat: sic exercitatione auxerat: vt vnus esset, cui labor omnis voluptas esse videretur. Non illum hyemis, non æstatis vis, non pluuiæ, non venti, non niues, ab incepto vnquã
B vllo retardarunt: iuxta omnia patiebatur: labores omnes primus subibat: postremus ab illis desistebat: vel gregarij militis opera nõnunquam, cum id res posceret: fungebatur. hac re fiebat, vt nemo in toto esset exercitu: qui, cum Imperatorem ipsum nulla in re sibi parcentem videret: non vltra vires etiam omnia toleraret. Audite, audite, præclaram Imperatoris vestri super hac re vocem. cum sæpe omnibus iam fatigatis solus indefessus persisteret: admirantibus ijs, qui aderant, dicere solebat. Non perinde ac militem (vt maior etiam eius sit labor) Imperatorem fatigari: ad militem nihil ex labore aliud quàm lassitudinem peruenire: Imperatoris laborem magna ex parte leuari spe gloriæ, quæ consecutura inde videretur. O, vocem magni indicem animi, eximiæ testem virtutis, quę solam gloriam dignum se præmium arbitraretur: cætera omnia putaret contemnenda. At vero in periculis subeundis, qua fortitudine semper fuit? in hoc quidem multorum reprehensiones sæpe perpessus est: qui audacius se periculis obijcere illum dicerent: quàm deceret Imperatorem: cuius consilio potius quàm manu res geri debeat. sed næ illi parum, quo se is tempore periculis obiecerit, considerarunt. non eo inficias Imperatoris consilium, militum manum, in bello exposci: sed incidunt tempora, cum vel maxime Imperator ipse in hostes irruere, primum se illis

opponere

opponere debeat: cum ſcilicet laborat exercitus: cum ſuperiores ſunt hoſtes. non'ne id aliquando Cæſar? non'ne alij ſæpe maximi viri fecerunt? at is ſæpius quàm alij: ſæpius enim aduerſa laborauit fortuna. An (vt alia prætercam) in Abduenſi illa clade, cum omnes in fugam turpiter verſi eſſent: capiendi tum conſilij tempus erat? conſilio ſcilicet inhiberi fuga poterat. & conſilium tamen egregium id dici poteſt, quo vſus eſt: & multis ſępe profuit. in perdita iam re extremum tentauit remedium: expertus eſt, an qui aliter ſiſti non poſſent: cum ſolum illum, aut cum paucis pugnantem viderent: pudore adducti in hoſtem reuerterentur. nihil profecit: relictus, vulneribus multis affectus, captus eſt. at nec medici quidem, cum deſperatæ iam ſalutis ægros curant: & periculoſa adhibent remedia: ſemper proficiunt: at arti tamen ſuæ obtemperant: neq; reprehendi debent. anceps ſit conſilium neceſſe eſt, quo profligatis iam rebus ſuccurritur. & nonnunquam tamen bene cedit. Quid proxime? cum conſerto iam prœlio, ac confecto propè, regi ſuperueniſſet: acerrime Heluetij incumberent: labarent Galli: ita dubia eſſet victoria, vt inclinata propè Gallorum res eſſet. nondum exercitus noſter: ipſe tantum, cum ijs qui adſunt ſuis atque alijs admodum perpaucis adeſſet: non'ne audax & periculoſum facinus aggreſſus eſt? cum paucis illis in confertiſſimos Heluetios irrupit. id tempus exigebat. at irruptio illa Gallos reſtituit: Heluetios in fugam vertit: victoriam demum regi faciliorem fecit. D

Non eſt cuiuſquam præſtare quid eueniat: ſed cum nihil eorum, quæ recte ęſtimanti facienda eſſe videantur, prætermiſſum eſt: quicunq; ſequatur euentus, laudari is, qui id egerit, debet. aduerſam ille ſæpe fortunam perpeſſus eſt: nunquam ſibi ipſe defuit: omnia tentauit: omnia expertus eſt: nunquam ſine vulnere diſceſsit: nonnunquam etiam in hoſtium poteſtatem venit. laudari debet, quod intentatum nihil reliquerit: vacare culpa debet, quod ſucceſſu caruerit audacia. Sed non in hac ſolum re fortitudo omnis conſiſtit. magnum quidem eſt res arduas præſenti animo aggredi: periculis ſe obiectare: mortem non timere: ſed alia quædam eſt etiam fortitudo: ex qua hæc ipſa, quaſi è radice quadam pullulat. humana contemnere: caſus omnes deſpicere: nulli homini, nulli fortunæ ſuccumbere: altiorem animum habere, quàm vt obrui ijs, qui in hac vita ſunt, fluctibus poſsit, id demum eſt vere fortem eſſe. hoc qui conſecutus ſit, mirum ſi pericula, ſi mortem non timeat. Fuit hæc in Imperatore hoc noſtro virtus eximia. humana omnia ſemper deſpexit. fortunę ictus ita excepit, vt animo ſemper eſſet erectior: nunquam victus eſt, quin validior tanquam hydra quædam, in hoſtem reſurgeret: vt mihi qui aduerſam etiam fortunam vicerit, nunquam victus fuiſſe videatur. Dicet aliquis

quis, ſpe quadam ſuſtentatus eſt: nunq̃ ita eſt victus, vt ſe in hoſtem reſumpturum vires nõ ſperarit. Funeſto illo prælio, quod ad Abduam geſſimus, captus eſt: ſine vlla exeundi ſpe, cuſtodiæ traditus: ibi per quadriennium fuit: quid interea? langori ſe dedit? magnum illum animũ querelarum ſordibus inquinauit? nihil minus. videte qua tranquillitate fuerit: rerum ſuarũ cõmentaria, aliquot de re militari libros, vnum de inſtruẽdo exercitu, conſcripſit. O fortitudinem animi ſingularem: quod alij nullis curis perturbati, pacatiſsimo in ocio, iucundiſsimis in ſeceſsibus, omnibus delitijs inuitati, vix faciunt: hic quin ageret, non carcer, non mille animum pertentantes curæ, non qui illum ne quid ſcriberet, prohibebãt cuſtodes: impedimento eſſe potuerunt. multa ſcripſerunt de hac virtute philoſophi oẽs: verbis illi, hic vitæ exemplis eam oſtẽdit. nec vero cęteris omnibus minus abundauit. Bellicæ, quas hactenus diximus, virtutes, ſpecioſæ ille quidẽ auditu ſunt: nec ſine illis magnus exiſtere Imperator poteſt: ſed & aliæ tñ ſunt, quæ & maximo illi ornamento ſint: & quãuis media in acie non verſentur: neceſſariæ tñ admodum videãtur. ac primũ quanta Imperatorem iuſtitia eſſe debet? hæc mater virtutũ omnium eſt: hæc regula: ſine hac ne latronum quidẽ cœtus perdurare poſsit. ſumma in hoc fuit. Duo omnino ſunt, quę iuſtitiã magnopere impedire ſoleant, odium, atq; amor. qui odio adducti nihil iniuſti egerint, perpauci admo

B dum: qui amore, multo reperti ſunt pauciores. acriores enim in bonis viris amoris, q̃ odij ſtimuli ſunt. neminem hoc ego vnq̃ amicorum amantiorem noui: neminem, qui ſuos omnes magis dilexerit: eo vſq; tñ amore prouehebatur: vt cum ſua oĩa expoſita amicis eſſent: nulli rei, nulli labori, vt illis obſequeretur, parceret: inter iuſtitię tñ fines permanendum ſibi eſſe iudicaret. Magna iuſtitiæ pars eſt pietas: vt ab omni ſuperſtitione, ſic ab omni impietate longiſsime abfuit. re potius, q̃ oſtentatiõe vlla Deos coluit. In parentes is ſemper fuit, vt cum puer adhuc eſſet, nunq̃ tamen ceſſandum duxerit, dum Frãciſcum patrem à Paulo pontifice maximo, in cuſtodia iãdiu habitum liberarit. Cum vero ij ẽt, qui animos noſtros rectis excolunt diſciplinis: ij, qui nos inſtruunt, parentum loco ſint habẽdi: qua pietate Napolionem Vrſinum, ſub quo pueritiam egit, ſemper proſecutus eſt? Audiui ego ſæpius huius de illo ſermones: vt optimum virum, vt maximum Imperatorem laudabat: cum ipſa antiquitate cõparabat: tam libenter, tam copioſe de eius virtutibus verba faciebat: vt multis, qui aderant, nimius ẽt nonnunquam videretur. Fide, quæ fundamentum iuſtitiæ dicitur, qua fuerit, ſi apud alios verba facerem: mihi vel in primis dicendum eſſe cenſerem: apud vos, qui eam experti eſtis: qui alijs teſtes eſſe debetis: hoc vnũ dicam. multos vos quidẽ habuiſtis egregios

Imperatores:qui tot virtutibus floruerit,fortasse nullũ: tali fide oĩno nullum habuistis.non amici illam, non hostes vnq̃ desiderarunt. Iam eius liberalitas oratione mea vt cognoscatur, non indiget.tot mihi huius esse possunt testes,quot eã experti sunt. oĩbus patebat: nulli fons iste claudebatur.id vere suũ esse dicebat,quod alicui donasset:id fortunę iniurijs nõ subiacere:eo se cæteris ditiorẽ esse ardentissime desiderare. Multa tum in priuata,tum in imperatoria vita sunt,quæ ab gerendis negocijs interpellent. sed maiore nihil vi, q̃ voluptates. apposuit illas sensibus nostris quasi titillationes quasdã natura:his cum indulgemus: cũ frena laxius remittimus:ab omni alia nos abstrahunt cogitatione.hinc data temperãtia est:quæ eis moderet̃. hæc hahenas regit:hæc in girum eas rationis cogit: ac nobis obsequẽtes facit.hæc in Imperatore nostro singularis fuit. Venatione tum,cum in ocio esset, plurimũ delectatus est:atq; ea quidem varie.cum robustiore esset corpore, in agrestes sues ferri: vrsos aggredi: in difficillimis quibusq; exerceri cõsueuit.mox ingrauescente iam ætate,leporum venationes,falconum aucupia,secutus est. his delectatus,cæteras oẽs,quæ corpori,atq; animo officiunt voluptates,quantum potuit,aspernatus est:nunq̃ in earum potestate fuit. Epulabatur ille quidem lautissime:plurimi semper cũ illo discũbebant:affluebant epulæ omne genus:nihil ad regium apparatum deerat:id scilicet splendoris opinabatur.ipse in hac abundantia vno semper cibi genere,& eo viliori vescebat̃.hinc robustum illud & nullis morbis obnoxium, hinc laborum oĩum patiens corpus:hinc modico satiabatur somno: hinc nunq̃ hebeti mente erat. Age vero quæ clementia,quæ humanitas in illo fuit? in nullo vnq̃ maior. atq; hic mihi euellenda quædam è multorũ animis,opinio est: quæ è quorundam aut maleuolorum, aut res non recte perpendentium sermonibus inhæserat. Crudelitas clementissimo Imperatori obijciebat̃: quod multos sæpe milites morte multaret:difficiles ad eum esse aditus dicebantur: quod ira percitus semper esset. de crudelitate primum loquar.Ego,cum veteres illos Romanos,cum militarem eorũ disciplinam considero: hac vna video cæteris eos gentibus præstitisse: hac vna eò peruenisse,vt ijdẽ imperij,qui terrarum, fines essent. non calliditate Pœnos,non Germanos vi corporis superabant: disciplina vna erat: quæ inuictos redderet. hanc ita tuebantur Imperatores: ita seruabant milites: vt qui paululum modo in ea deliquisset: nulla ei esset pœna recusanda. ob hanc Mallius ille Torquatus filium iussit interimi: & quod admirabilius est:filius ipse, qui ad mortẽ ducebatur: cum exercitũ pro se in patrem seditionẽ parantem conspexisset,cõpescuit:affirmauitq; neminẽ tanti esse:vt ob illũ corrumpi disciplina deberet.disciplinam ille scilicet,qua patriæ vitã susten-

tari

A tari credebat: vitæ anteponebat suæ. Quid Appius Claudius? quid L. Paulus? non'ne ex ijs, qui loco cesserant, decimum quenq; securi ꝑcussit? non'ne idem mitissimus principum Augustus? non'ne alij Imperatores multi fecerunt? De Mallio nó loquor: reliqui oés seueri semper, & boni disciplinæ custodes, nunq̃ crudeles sunt habiti. crudeles habiti essent, si paucorũ quorundam salutem patriæ anteposuissent. Ignari scilicet veteres illi ac crudeles oés: nos sapientes ac mites: qui Imperatores nostros, cũ non decimum quenq;, vt illi, sed vnum aut alterũ ex toto exercitu, militaribus præceptis non obtẽperantẽ pœna afficiunt: crudeles arbitramur. mirum igitur si nos exteræ nationes oẽs contemnunt: nobis oẽs insultãt. iam in nostros fines, non vt ad bellũ aliquod periculosum, sed vt ad prædam expositam veniunt. Pudet, pudet inquam dicere, omnẽ illam, quæ propria Italorum esse dicebatur: virtutẽ amisimus. quod si disciplinam illam veterem sequeremur: si Imperatores, qui restituere eã iam lapsam cupiunt: nó crudeles, sed fortitudinis, ac veræ virtutis reuocatores crederemus: non audacius illi in nos irruerent, q̃ nos illos repelleremus. Semꝑ hic vel in hostes ipsos fuit mitissimus: præter eos, qui in ipso belli furore cecidissent: neminem vnq̃ interemit. Si è militibus quẽpiam aliqñ supplicio affecit: deliquerat ille: militares leges contẽpserat. quod vos, si vestræ hæ vrbanæ leges non seruentur, & facitis: &, ni faciatis, oĩa pessum
B eant: id in castris, vbi, si non adsit Imperatorum metus, vis dominetur necesse est: fieri non licebit? Solitus est Lacedæmoniorum dux Clearchus dicere Imperatorem à militibus magis q̃ hostem metui debere. recte quidem ille. sed ego hostem metuat miles nolim: Imperatorem, velim. Sed de his iam satis, pauca de iracundia dicam. Irascebatur ille quidem non nunq̃ vehementius. hoc cũ naturæ, quæ eiusmodi erat: vt facile iræ fluctibus efferuesceret: tũ voluntatis ẽt erat. volebat ille irasci (vt aiebat) quod, cum se neq; corporis proceritate, neq; formę dignitate quadam à natura honestatum videret: si facilis ac mitis semper fuisset: ne contẽptui esset, verebatur: iracundia armari se quasi aculeis quibusdam dicebat. Sed vt hæc non probetur ratio: atq; iracundiorem illum q̃ deceret, fuisse concedam. quid vnq̃ ira perturbatus fecit: quod sedato ẽt animo non fecisset? acrioribus vsus est verbis: at æqui ac boni terminos nunq̃ prætergressus est. nunq̃ in bonos viros exarsit: magnam semper & iustã iræ causam habuit. si ea caruisset, non ille quidẽ melior fuisset vir: sed oĩbus fortasse gratior. atqui cum ea deferbuerat, q̃ affabilis, q̃ comis erat? nihil eius consuetudine iucundius: nihil sermonibus vrbanius inueniri poterat. Ingenio vero (vt ad id iam veniamus) tam acri fuit: vt, cum literis paululũ admodum vacasset: tam apte, tam acute, tam cum oĩum liberaliũ artium peri-

tis,quod sæpius facere consueuerat:de his ipsis, quæ illorum artibus con C
tinent̃,rebus loqueretur : vt oĩa de illis scripta euoluisse, omnia excusisse
videretur.qua in re multum eloquentia ẽt quadam admirabili adiuuaba
tur.huius tñ ex eius ore flumen profluebat: vt oẽs secum, quò vellet,ra-
peret. audistis vos eum sæpe Patres conscripti:& ita audistis: vt cũ pluri-
mum eius oratiõe delectaremini:animos tñ vestros impelli, atq; in illius
sententiã non inuitos trahi sentiretis.fuit hæc reipu.nostræ persępe sum-
mopere vtilis eloquẽtia,cum apud vos,tum vero apud milites maxime.
si ad pugnã cohortandi erant:nemo acrius incitabat:si aliqua de re casti-
gandi:nemo grauius,nemo seuerius reprehendebat:si consolandi:nemo
lenius ægris animis medebatur. Multa iam à me de maximi huius viri
laudibus dicta sunt:neq; id tñ,quod maxime ad rem attinet:quantã mili-
taris disciplinæ scientiã habuerit,vllo modo prætermittẽdũ est. Floruit
hæc quodam tpe maxime disciplina:tunc scilicet,cum veteres illam Ro-
mani coluerunt.multi tunc in ea viri excellentes & clari extiterunt: neq;
id mirum.omne studiũ,omnem operam in ea oẽs collocabant: eam non
solũ,quod & opes & honores pareret, sequebant̃:sed, cum varijs quoti-
die vexarentur bellis : neq; vlla perfrui quiete possent: necessitate ẽt qua-
dam ad illam cõpellebantur. postq̃ vero oĩbus deuictis, pax Italię parta:
bella aut nulla,aut longe à domo gerebantur: exarescere ac collabi pau-
latim cœpit. Hispaniæ, Galliæ, Pannoniæ,extremæ cæteræ imperij pro- D
uinciæ,suis quæq; legionibus custodiebãtur.hæ cum in ijsdem locis diu-
tius permanerent: in externos mores paulatim mutatæ,in his,quæ cuiq;
obuenerant,regionibus, ad hoc vsq; tempus perseuerarunt: disciplinam
assiduis bellis exercitæ, non ex toto amiserunt. In Italia, in qua, vel nul-
læ relictæ legiones: vel, siquæ relictæ, longa pace mollitæ, ocio se atque
inertiæ tradiderunt: oĩs penitus euanuit. atq; eò tandem ventum est:vt
paulo supra nostram ætatem, quoties bella Italis gerenda essent,condu-
cendus è Germania aut Pannonia miles esset: Itali,vel tubarum sonum
atq; armorum splendorem reformidarent. nostra demum ætate excitari
aliquantulum sopita illa virtus cœpit:sed pauci tñ, qui antiquam illã di-
sciplinam scirent,inuenti sunt.Imperator noster q̃ exacte illam calluerit,
vel ex hoc considerate.Cum primum Imperator est vester factus:ita cor-
ruptum exercitũ accepit: vt ad alia oĩa potius,q̃ ad gerendum bellũ ido-
neus videretur.fecit id,quod in Africa Q.Metellus Iugurthino bello fe-
cit:arctioribus legum vinculis astringendo, continuis laboribus fatigan-
do,ordini assuefaciendo,grauissimam ijs,qui locũ desererent,pœnã pro-
ponendo, ita breui correxit: vt eo & res vestras acerrime tutatus sit: &
egregia multa facinora ædiderit:& hostibus,quibus antea cõtẽptui erat:
formidabilem

A formidabilem reddiderit. Affui ego nuper, cum per eas iter faceret regiones: in quibus, cũ ob non satis ꝑspectos incolentiũ animos, tum ob ꝑpinquos hostes multa timẽda essent. tam caute incedebatur: ita ordinem seruabant oẽs: ita ab agmine discedebat nemo: ita vel calones ipsi sub suis signis ibant: vt ego, & reip. nostrę maxime gratularer: & disciplinã iam antiquã illam restitutã arbitrarer. Iam vero in reliquis artis huius partibus, expugnãdis, defendendisq; vrbibus quãtus fuit? nolo nunc vobis, vt septimo ab hinc anno, Carmontium, Noriciam, Tergeste, Postoniã munitissimas vrbes, in ditionẽ vestrã redegerit, cõmemorare: nemo est, qui nesciat. hoc vnũ dicam: iam Brixia, iam Verona potiti essetis: si sęuissima id nobis mors nõ inuidisset. Scio quid loquar: coniectura non fallor: nihil illi inuium, nihil satis munitũ esse poterat: oẽs aditus, oẽs expugnationum modos, oẽs astus norat. Idem, si aliqua defendenda vrbs esset: ita oĩbus hostium conatibus ire obuiã sciebat: vt nihil in eũ tentari posse videretur: quod non irritũ fieret. Testis mihi sit celeberrima illa Braccani oppugnatio: quã ita tolerauit: vt, cum vrbs vndiq; innumeris Alexandri pontificis maximi copijs, qui Vrsinũ nomen delere instituerat, premeretur: hic cũ quingentis tm̃ propugnatoribus resisteret: nõ solum eã tutatus sit: sed & facta sæpius eruptione, multos trucidarit: tormenta oppugnatoria non pauca abduxerit: ab obsidione desistere demũ coegerit. Sed quid B ego aliunde testes voco? satis amplum mihi testimoniũ prębere vrbs vna Patauium potest. non'ne hęc ab Hispanorũ ac Theutonum impetu conseruata, his deinde ab illo aggeribus, his turribus, his fossis munita: vt vna oẽs omnium vndiq; gentiũ exercitus, omnẽ vim, contẽnere: ac nostrę nõ solũ reip. sed totius ẽt Italiæ propugnaculũ quoddam validissimum dici possit? non'ne id docet, nihil in hac esse bellorũ scientia, quod huius ingenium subterfugerit? Tormẽtis quidẽ illis bellicis, quibus nos ita antiquitatem superamus: vt his iam solis prope bella oĩa conficiantur: vrbes certe nulla re magis aut expugnentur: aut defendantur: nõ solũ optime vti, sed & ea qualia esse, qua ratione fieri deberent: tam exacte norat: vt eorum ẽt artifices, multa nonnunq̃ ab eo docerentur. Ex his tot ac tantis, quas de hoc viro cõmemorauimus virtutibus: maximã apud suos, maximam apud hostes auctoritatẽ consecutus est. Atq; in secunda quidem fortuna, maximi ab hostibus fieri & vsitatũ, & non magnũ est. hic cum tertio ab hinc anno infœliciter in Hispanos, ad Vicetiam pugnatum esset: & se post incõmodum illud, Patauium recepisset: tantæ tñ apud hostes existimationis fuit: vt hoc vno vrbẽ vobis illam conseruatam putẽ. An creditis longitudine itineris, viarum asperitate, timore aliquo noui exercitus, quod vrbẽ scirent munitissimã, hostes retardatos? nihil horũ

fuit.

fuit.non longe aberant: faciles vndequaq; accessus erant: omnes vestras vires in eo,quē ipsi fuderant, exercitu,positas sciebant: vrbs ipsa nōdum ijs,quibus nūc est,munitionibus erat instructa.quid igitur eos deterruit? vnus Imperator vester: vnus inq̃ Imperator vester vobis eo tpe vrbem illam, qua spiritum ducitis, conseruauit. Tanti illū faciebant: vt ægre se victoriā consecutos crederent:vrbē vero,in qua ille esset, expugnare,penitus desperarent. Considerate iam ea,quæ à nobis hactenus dicta sunt: nihil huic,quod ad optimū virum,nihil,quod ad summū Imperatorem constituēdum opus sit:defuisse inuenietis.vna defuit fortuna.hæc cū illo acerbissimū semper bellū gessit. voluit scilicet id verum esse ostendere, quod de ea dici solet:aduersam sæpe consilio esse. nunq̃ hic non optime consuluit:nunq̃ ijs, quæ ad perficiendū id,quod consultū est,pertinent: caruit: bono sæpe successu caruit. at hoc quidem præstare potest nemo. Maiores fortunæ accessione virtutes eius fieri non potuissent:illustriores potuissent.nullius vnq̃ res gestæ Impatoris,si cōsilio fortuna subscripsisset:admirabiliores fuissent.multis se illa magnis,atq; egregijs huius consilijs opposuit:multas cogitationes ab eo,quod destinarat: sæpe diuertit. atq;, vt alia oīa præteream, quis extremo ex hoc actu, cuius maxima,vt quis fœlix aut infœlix dicatur, ratio habēda est:non fortunæ in illū iniuriam cognoscat?plurimos toto hoc septennio, cū in misera illa captiuitate,tum postea aduerso hoc ac difficili reipu. nostræ tpe, labores pertulerat:cessisse iam tēpestas oīs, atq; inducta quædam tranquillitas videbat̃: parta regi socio atq;amico vestro de Heluetijs victoria, Hispanis referre pedē coactis,nihil erat,quod à vobis ille,quod à rege sperare non posset: iam de illius vos, de suorū ille militū præmijs cogitabat: cum ecce malo quodam fato,nō ferro,non tormentorū ictu vllo,sed,quod miserrimum est mortis genus, vi morbi extinctus est.O importunam sortē: ò inuida nonnunq̃ fata: quantum aberat,vt Verona ac Brixia receptis, quod vel solo eius aduentu fieri posse credebatur: nos rebus iam per eū nostris in tuto collocatis,oībus eum honoribus,oībus laudibus prosequeremur:ille gloria quadā immortali frueretur?multo tum illi minus acerba fuisset mors.quanq̃ eam hac animi fortitudine tolerauit:qua alia aduersa multa solitus est perferre. vnicum,& eū nondum bimum puerū,tres adolescentulas,& egregiæ indolis filias,præclarissimam,ac sui amantissimā vxorē relinquebat:relinquebat hos oēs,qui hic adsunt:hos à paruulis ipse disciplina instruxerat militari:hos vt filios diligebat: horū opera in multis bellis vsus fuerat:neq; vnquam nō fortissimos,ac sui amantissimos viros norat:relinquebat demum hanc nōdum in tuto collocatam rēp. Non negare se dixit ob hæc oīa sibi mortem acerbam esse: consolari se tn̄,quod

neq; orba

A neq; orba filiorum ætas, neq; vidua ac sine præsidio futura vxor videretur: vos oẽs non vt tutores solum, sed vt bonos parẽtes illos amplexuros, hanc protecturos pro cõperto habere. amplissimum hoc patrimonium, firmissimum præsidium esse. Quod vero his suis ea, quæ à se mererẽtur præmia, reddere non potuisset, id ferre ægrius: eam tñ in vobis prudentiã semper nouisse: vt speraret vos eorũ virtutem nõ paruifacturos: neq; vllo sumptui parsuros, vt hoc fortissimorum iuuenum robur, has vires, reip. vestræ, cui magno vsui esse possunt: conseruetis. vltimum illud, quod, cũ adhuc nostra eius operã desideraret resp. tum moreretur: id sibi esse grauissimum. Sui quidem nullam curam habere: sexagesimum iam annum cõplesse: satis vixisse: post mortem non dubitare sibi æternam inter deos sedẽ paratam: vnde hæc humana despiciens, veram illã ac bonis oĩbus affluentem vitã degat. Hæc cum dixisset, ijs oĩbus, quę à religiõe præcipiuntur, peractis, ita tranquille decessit: vt non aliã in vitã, sed aliam in domum cõmigrare videretur. opinione ego illũ sua frustratum non arbitror: inter deos sedet: pace fruitur trãquillissima: iam fœlix dici potest: sed illius infœlix domus: hæc me dolore conficit: hęc maxime perturbat. minus infœlix puer, quod, cum nihil adhuc percipiat, quo patre sit priuatus, nescit: an eò fortasse ẽt magis infœlix, quo minus infœlicitatem suã sentit? infœlices certe filiæ: quod & id iam cognoscunt: & ea ætate sunt,
B quæ nullas ad resistẽdum dolori vires habeat: infœlicissima vxor, quæ & filiarum lachrymis affligitur: & quo fœlicior prius esse oĩbus videbatur: hoc acrius dolet. Soli vos patres optimi his oĩbus vulneribus mederi potestis: amplexamini totam domum: nullum, quod pios viros deceat: officium prætermittite: sic & illi, siquis mortuis eorũ, quæ hic fiunt: sensus est: pergratum facietis: cum sua se spe frustratum nõ videbit: & vos vestrũ munus implebitis: ac grati ab omnibus iudicabimini. debetis hoc vos illi multas ob causas: sed ob hanc maxime, quod ob rempu. vestram obijsse mortem dici potest. dum enim nulla sibi pro illa in re parcit: dum eos ẽt, qui tolerari nequeunt, libentissime labores subit: nullam de salute sua curam gerit: in eum morbũ incidit, quo extinctus est. quæ itaq; suscipiẽdorum laborũ, eadẽ mortis causa dici debet. Ei igitur, qui pro vobis mortuus est: reddite, quæ debetis. vitam illi non potestis: ijs, quibus maximo emolumento erat: reddite. id ita demum à vobis fiet: si filij mortuũ patrẽ non cognorint: vxor viri præsidiũ non desiderarit: ipsius ij, qui adsunt familiares, quæ ab eo sperabant: à vobis fuerint consecuti. Extremum id à me fortasse nunc expectetur: vt hunc, quem ex egregij huius Imperatoris morte mœrorẽ in oĩbus video: verbis coner mitigare: qui ego id possum, qui ab alijs sim consolandus? Sed abijcienda tñ hæc omnis animi

mollities:

mollities: sumēda illa virtus,qua hic plurimū polluit: ferēda sunt leuiter C oīa:oībus est aduersis casibus resistendū. Vos quidē,qui eū semper secuti estis,q eius semp virtutū spectatores fuistis,hoc vel in primis decet.turpe est vobis,q nullos vnq̄ hostes,nulla tela,nulla mortis pericula reformidastis:nunc dolori manus dare.Induite illā animi fortitudinē·q̄ fortissimis, & quales vos estis,viris cōuenit.an si vel paucis vobis in cōfertissimos sit hostes irrūpendum:in instructissimas mille acies incurrēdum:iubente id imperatore vestro recusetis?noui ego vos:noui animorū vestrorum fortitudinem : noui amorem , quo illū prosequebamini: ne morte quidem proposita absterreremini.Nunc cū idem ille Imperator vester iubeat,ne diutius doleatis:morē non geretis?iubere aūt id illum,siquis totam ab eo actam vitam consideret:si vos præcepta ea , quæ quotidie auribus vestris inculcabat,recordari velitis:ita nulli dubiū esse debet,vt hoc vno dolore vestro,vel maxime eius quietē perturbari putem.ferrei profecto fuissetis: neq; humani quicq̄ in vobis fuisset:si hac tanta calamitate accepta nō ingemuissetis.sed iam dolori indultū satis: nunc omnem eius vim in hostē conuertite.ite,reip.subuenite:eum,quē debetis imitamini:nolite cōmittere,vt Imperatoris morte languidiorem militum virtutē factam,hostes gaudeant,nos tristemur:ad hoc vos dolor incitet : ad hoc impellat. Vos vero reliqui oēs , qui adestis ciues,& horum,& aliorū, qui vobis adsunt, virtute confisi,de rep.nihil dubitate:& omnem,quē ob hanc causam cōceperatis : dolorē deponite. illius ēt causa non est,quod doleatis.bene cū D illo actum est:ex misera hac vita in æternam illam sublatus bonis oībus fruitur. neq; vero cū recte considero cuiusquā mihi deflenda mors videtur:tantumq; abest,vt eū,qui ex hac vita celerius cōmigrarit : infœlicem iudicē:vt eo ēt fœliciorem putem. siquis sæua quadam in mari existente tēpestate,multis simul soluētibus, quācelerrime omni ventorū vi,omni pelagi impetu superato,in portum , quò cursum direxerat , prouehatur: non'ne is fœlicissime iter suū confecisse dicēdus ? reliqui quo diutius cōmorentur eò infœliciores habēdi sunt? ita profecto se res habet. Simile ego quoddam in vita hac nostra reperio:nihil illa aliud est,q̄ in procelloso quodam mari nauigatio. ægritudines , mollitiæ , calamitates,aduersa alia,quasi huius vitæ tēpestates dici possunt:portus ipse,quò cursus oībus dirigendus,mors est.cur igitur qui in hunc portū ex illis fluctibus celerrime nauigarit,nō eò haberi fœlicior debeat,quo citius tot malis ereptus in tranquillo constiterit?non probatur hoc ita vobis fortasse , vt fœlices esse cupiatis. non probetur sanè:at eos tamen,qui eò peruenerint,non luctu prosequamini : sed fœlices ducite:ac si de vobis bene promeriti sint: non lachrymis,sed diuinis honoribus colite.

ANDREAE NAVGERII
ORATIO HABITA
IN FVNERE LEONARDI LAVRETANI VENETIARVM PRINCIPIS.

REDO EGO, ſiquis eorum,quę à nobis gerunt̃,mortuis ſenſus eſt: LEONARDVM LAVRETANVM, cum ornatiſsimas has,quas illi celebratis, exequias, hãc pompam funeris, hunc nobiliſsimum conſeſſum veſtrum, hunc vniuerſæ ciuitatis mœrorem videt: quod ex his omnibus quamplurimorum illius in remp.meritorum memores ſitis,cognoſcit:& libentiſsimo hęc animo accipere:& nõ parum beneuolentia,& pietate hac in ſe veſtra lætari. Neq; tamen, ſiquis recte conſideret: vlla re illum magis gaudere,quàm his laudibus, hac virtutum ſuarum prædicatione exiſtimandum eſt. vt enim reliqui honores omnes, quibus vos mortuos Principes veſtros ornare conſueuiſtis:& quos nunc huic cumulatiſsimos redditis:& maximi ſint,& pro amplitudine imperij,ac reipu. veſtrę dignitate conſtituti:opu
B lentiam tamen quandam potius, ac reipublicæ ſplendorem præ ſe ferre videntur:quàm vt illi,cui tribuũtur, quicquam afferant: quod illius dici iure poſsit. laudationes hæ propriæ illius ſunt,qui laudatur: neq; quicq̃ ex his ſibi alius vendicat.ac per aliquot,illi,dies in vulgi ore ſunt: paulatim deinde è memoria excidunt:& breui tempore contabeſcunt: atq;,vt diutiſsime durent:memoriam certe hominum,qui eos viderint, non excedunt.hæ,ſiquis recte eas ſcripſerit,in dies augeſcunt:neq; vllo tempore conficiuntur: ſed ex eo potius vires ſumunt:atq; omnem ſuperare poſteritatem cõtendunt.atq; illi,& eo tantum in loco, in quo exhibiti ſint: atq; ab ijs tantum,qui affuerint,ſpectari queunt.hæ, totum orbem peragrantur:hæ, ſe omnibus paſsim oſtẽdunt:atq; eodem etiam tempore diuerſiſsimis in locis eſſe poſſunt. non immerito igitur, vt quiſq; eſt optimus,ita maxime laude ducitur: nec vehementius vllum in bonis omnibus deſiderium eſt,quàm gloriæ.difficilem quandam,& laborioſam vitæ rationem ſuſcipiunt:qui virtutis via niti conſtituerunt.nulli illis,non vel vltro ſuſcipiendi labores, nulla non pericula ſubeunda, omnes contemnendæ voluptates,acerba ſæpe omnia perpetienda ſunt.neq; tamen tam agreſti, ac fero animo quiſquam habendus eſt:vt credendum ſit,ijs illum, quæ naturæ aſpera,atq; inimica ſunt,delectari. quid ergo eſt?vna laudis ſpes ac gloriæ,pericula & labores leuat:voluptatum illecebras negligit:

gligit: acerbitates mitigat. hæc vt vmbra virtutem sequitur: atq; ea merces est, quam vnam illa molestiarum omnium exposcit: hæc tam acres bonorum animis stimulos admouet: vt non solum, qui vitæ eam commodis anteferrent, inuenti sint: sed multi, & hi maximi ac fortissimi viri mortem vltro subierunt: vt immortalem sui memoriam relinquerent. hoc pacto se vitam, quæ breuis admodum data nobis est: longissime proferre posse, atq; æternam propè efficere arbitrati sunt. Quæ cum cognoscerent maiores nostri: hanc bonis à natura insitam cupiditatem gloriæ, non solum alere, sed augere etiam, si fieri vlla ratione posset: reipu. vtile existimarunt. atq; vt in omnibus reip. partibus alia multa diuinitus, sic ad cæteros hos honores, qui defunctis Principibus constituti sunt: laudationes addi, & eorum celebrari virtutes voluerunt. his enim, non solum qui recte reip. præfuerint, quæ meriti sunt, laudis præmia consequuntur: sed reliqui etiam, qui idem subituri munus sunt, ad recte agendum accenduntur: cum recte factorum gloriam non secum mori, sed ita memoriæ mandari vident: vt tum maxime diuturnioris illam vitæ initium sumere, affimare possimus. Vnum fortasse sit: quod hoc tempore, in vestra hac pietate, in hoc tam grato in Principem vestrum officio, desiderari posit: quod non is illi laudator contigit: qui dicendo illius assequi virtutes queat: qui idoneus sit, quæ plurima ille semper æternitate digna gessit, ita scriptis mandare: vt ad posteros peruentura, & in omne æuum celeberrimum illi nomen prorogatura videātur. sed ne ob hoc quidem, siquis id diligenter perpendat: quicquam est, quod queri possit. vos quantum in vobis est, omnia quæ à gratis animis expectari possunt, præstatis. funus amplissimū pro eius in vos meritis, & reip. opibus ducitis: adestis ad id honestandum frequentes pat. optimi: adest vniuersus populus: nemo omnium est, qui non illum, vt optimum reip. parētem raptum fleat: qui non illum, quamuis tardissima senectute consumptum, vt primis tamen annis acerbissime ereptum conqueratur. ad hæc, eum ego pro concione laudare iussus sum. nihil, quod officij vestri esset, relictum à vobis est. à me est, siqua in re minus illius meritis satisfactum esse existimari debet. ego vero eas præclari huius Principis virtutes esse animaduerto: vt nullius vnquam tanta dicendi vis, tanta ingenij facultas fuerit: quam parem illis celebrandis putem. quamobrem non mihi id vitio vertendum est: si eas assequi non possum: sed eò ille admirabilior haberi debet: quo illius laudes, non mea solū, quæ minor etiam q̃ mediocris est: sed & omni eloquentia maiores sunt. neq; vero ob id sileri de illis decet. male enim se res habeat: si quò plura ac maiora in quopiam ornamenta sunt: quod difficile sit illa oratione complecti: eò de illo minus dicatur: atq; eo præmio, quod vnum maxime virtus exoptat: ob virtutem maxime defraudetur.

A tur. enitar igitur quantum à me fieri poterit, eo munere, quod mihi iniunctum est, recte defungi: cui tum ego profecto satisfecisse existimandus sum: cum illa, quæ à me dici poterunt, pro ea, quæ in me est dicendi facultate, explicaro. Primum omnium, quoniam de eo mihi Principe verba facienda sunt: in quo vno, quæ in hominibus laudari solent, cumulatissime omnia inuenta sint: non id mihi solum considerãdum est, quid à me dici, sed multo magis, quid eorum, quæ plurima suppetunt, omitti oporteat. si enim ea, quæ dici possent, persequi omnia voluero: neq; id, quod mihi ad dicendum temporis datum est, sufficiat: neq; aures fortasse vestræ pati possint. De pulcherrima igitur hac VRBE, præclarissima hac repu. maximi imperij sede, libertatis domicilio, totius Italiæ, atque adeo terrarum omnium tutissima quadam arce, & ipsius Principis, & nostrum omnium patria communi, nihil est, quod hoc tempore dicendum putem: quanquam enim non parui ad gloriam refert, qua quisque in ciuitate sit natus: & ipse etiam præclarissimus Imperator Themistocles, si Seriphius natus esset, nunquam se nobilem futurum fuisse confessus sit: multo tamen ego ea magis laude digna arbitror, quæ in homine ipso sunt: quàm hæc externa, & quæ fortunæ arbitrio dispensantur. quãobrem de ipso etiã Leonardi genere, quod & multo etiam vobis, quàm mihi est notius: non est, quod à me multa expectetis. sed ne de tam illu-
B stri tamen familia omnino nihil audiatur: hoc vnum dicam. vti Romæ è Curionum genere plures quondam dicendi facultate, è Scæuolarum, iuris scientia præstiterunt: ita LAVRETANAM familiam fato quodam huic reip. datam: quæ seminarium quasi quoddam summorum esset imperatorum. omnes propè huius reip. opes, omnis dignitas, quæ maxima est, maritimis rebus creuit. multa mari maiores nostri egregia facinora sæpe gesserunt: multa hoc tempore quotidie à præclaris Imperatoribus vestris, cum res exigit, geruntur: atq; ea semper nostrorum in hac re virtus apparuit: vt non sine causa iam tot annos maris imperium Veneto nomini concessum sit. sed siquis omnia recordari, aut ex annalibus quærere voluerit: plures propè ex vna Lauretanorum familia imperatores rem præclare gessisse, quàm ex reliquis omnibus inueniet. vt mihi diuina quadam mente nomen huic familiæ inditum videatur: quæ omni bello superior victoriæ semper lauream reportaret. Neq; vero ex hoc genere ego quenquam nominabo: ne de HIERONYMO quidem Leonardi patre, & viro optimõ, & sapiẽtissimo senatore quicquam dicetur. vnus mihi sit Leonardus satis: ad cuius vnius laudes celebrandas omnes orationis meæ vires, quantæcunq; hæ sunt, conferantur. qui cum præclarissima domi exempla haberet: ac maiorum sibi suorum virtutem, non solum quam imitaretur, sed etiam quam superaret, proposuisset: ita id

conſecutus eſt:vt in eam familiam,quæ nullo pacto fieri illuſtrior puta- C
batur : multum tamen luminis intulerit. Ac mihi quidem ſæpenumero cogitanti, quàm multa ab ijs,qui præclaris è maioribus orti ſunt,expectari ſoleant: quamq; illis, ſi vel minimum quid deliquerint, nihil ignoſcatur:dubiũ viſum eſt,melius'ne ac conducibilius homini ſit,non ex ignobilibus quidem viris naſci,ſed ex ijs tamen,qui non ita magni fuerint:vt eorum nobis geſta oneri futura ſint:& eam fortaſſe expectationem excitatura:quæ nullo pacto ſuſtineri à nobis poſsit. & profecto ita ſe rem habere comperio: quanquam hoc admodum tutum ſit: nam & facilior errato eſt venia: & ſi nihil feceris,non exigitur:ſiquid egregie feceris:id, cum non vt debitum præſtes, gratius,ac magnæ tibi laudi eſt: longe tamen maiores res ab illis geri:quos & expectatio hominum,& parentum virtus excitet.hęret enim eorum animis quaſi fax quædã,aſsidua cogitatio:quæ noctes dieſq; illos ad egregium agendũ aliquid inflammet: quo maioribus ſuis digni reperiantur: ac patrimonium gloriæ ſibi ab illis relictum & tueri, & augere poſsint. hoc (vt alios omittam)in Principe hoc noſtro facillime cognoſci potuit. nihil erat, quod ab hoc homines non expectarent:ſic maiorum ille ſuorum virtutibus excitatus eſt:vt omniũ tamen expectationem vicerit:tantum gloriæ à maioribus ſuis acceperat: vt difficillime eam tueri poſſe crederetur: ſic illam auxit: vt non eos ſolum,ſed omnes,qui vnquam fuerunt, principes ſuperarit.at vero anteq̃ D
de ijs,quæ ab eo in principatu geſta ſunt,loquar:totus ex ordine egregij huius viri curſus,quo ad altiſsimum dignitatis gradum aſcendit: proponendus vobis eſt:& vt quæq; ab eo geſta ſunt,ita quæq; dicenda,ita vt ne incunabula quidem ipſa tãti principis prętermittamus. Cum puer eſſet: egregia quædam pulchritudo & probitate,& præclara ingenij adiuncta indole,ſic in illo elucebat:vt cum multum ab his illa ornamenti acciperet:non minus tamen illius hæc eſſent cõmendatione gratiora. primam hanc ille ætatem in literarum ſtudijs exegit:ac,quod mirum omnibus videri poſsit,tantum puerili illa inſtitutione, quæ vix primis percipiendis rudimentis ſatis eſt,profecit:vt nunquam poſtea ſit literarum expers habitus. Vt primum vero è pueris exceſsit:ſimul ea, quæ ſe prius oſtenderant, augeri videbantur: ſimul prudentia ac virtutes omnes pullulare, atque admirabili quodam prouentu ſe efferre cœperunt cumq; ille iam quæ maiorum ſuorum virtus fuiſſet, quid ab ſe illis deberi crederetur, conſideraret: ac non multo poſt, cum tempus eſſet, capeſcendam ſibi remp.conſtituiſſet:non in vmbra,atq; ocio interea deliteſcendum, neq; quid agendum eſſet, è libellis quibuſdam ediſcendum:ſed in ſolem atq; aciem ſibi prodeundum cenſuit.ac maiorum quidem ille noſtrorum morem atq; inſtitutum id ſecutus eſt: quo ego vno ſeruato, noſtram remp.

maxime

A maxime auctam, intermisso, non parum debilitatam puto. Existimarũt maiores nostri, eos, qui ad remp. administrãdam admittuntur: omnium rerum peritos esse oportere: facillime enim in scopulos intrudi rempu. posse: si imperito commissa sit. adolescentes ideo ac iuuenes sic institui: vt cum ad remp. accedunt, gnari sint rerum, quæ necessariæ sunt: summo pere vtile & tutum esse crediderunt. præterea vt maximæ reip. diuitiæ, cum vsus posceret, præsto esse possent: omni studio sibi perficiẽdum esse opinati sunt. has enim non pacis solum ornamenta, sed cum nonnunq̃ bella, vel inuitis etiam suscipienda sint: neruos illos esse, quibus maxime reipu. vires sustententur. ad hæc cum admirabilem, & munitissimum hunc huius vrbis situm intuerentur: quo nulli exercitus, nulla vis, nulli hostes, omni aditu mari intercluso, peruenire possint: tum demum & hanc se inexpugnabilem reddituros, & rem venetam maxime auctam iri arbitrati sunt: si mare, quo solo adiri potest, validis classibus posside-rent. hæc tria illi cum sibi efficienda proposuissent: admirabili quadam sapientia vno omnia instituto assecuti sunt. constituerunt enim, vt com plures quotannis onerariæ triremes, quæ mercaturam exercerent, ad omnes nostri maris oras, & extra hoc etiam quædam, nauigarent: atq; in his patricios ire adolescentes voluerunt. ex hoc id effectum est: vt, cum illæ, omnes propè maritimas Asiæ vrbes, omne interius Africæ litus, B Hispanias, Gallias, omnem propè Europam, omnes, quæ circa eam sunt, insulas adirent: qui in his essent, diuersa rerum publicarum genera, diuersa imperia intuerentur: multarum nationum, atque hominum mores cognoscerent: ac per hæc prudentiores facti, cum exacta in his iuuentute ad rempu. accederent: eam sapientissime administrarent. Atque ego quidem neque negare vllo pacto possum: neq; ; si possim, negem: multa in libris inueniri, multa sapientissimorum hominum præcepta memoriæ tradita: quibus & hac, & omni alia in re, quæ homini agenda sit: instrui possimus. sed vt hoc non negem: sic id constantissime affirmare ausim: multos sine vllis literis ipso rerum vsu edoctos, sapientissimos ac regendæ reip. scientissimos extitisse. prudentia enim ea nimirum est: quæ in omnibus, quæ à nobis geruntur, rebus dominatur. ea quanquam multa à literis habet adiumenta: eò tamen habet: quod quæ multi viderunt, quæ experti sunt, ea memoriæ prodita legere, & legendo institui, ac doceri possumus. quæ si adiumento esse nobis fatemur: quanto id magis referre credendum est: siquis, quæ alij legunt, videat: quæ scripta in libris sunt, in his ille versetur: neq; cuiusquam scriptis, quæ plerunq; falsa sunt: sed ipsis rebus, quæ nulla ratione inuerti possunt: erudiatur? prudentissimos Homerus, Vlyssem, & Nestorem, atq; omnibus in rebus sapientissimos fingit: neq; tamen aut ocio, aut lite

ris

ris deditos,vnquam comperimus.dum multorum ille hominum &vrbes,& mores videt, prudētiam illam assecutus est.hic trium sæculorum spatio, plurima tum videndo, tum audiendo, atq; ipse etiam gerendo, maximum rerum omnium vsum adeptus,ac sapientissimus existimatus est.quæ cum maioribus nota essent: præclare quod à nobis dictum est,instituerunt. sed & id, etiam instituto illo assecuti sunt: vt mirum in modum reipublicæ opes crescerent: præter portoria enim, quæ maximum è plurimis,quæ & importantur,& exportantur rebus, reipublicæ emolumentum afferunt:auctis asidua mercatura priuatorum diuitijs, in hac præsertim administrandę reipublicæ ratione,augeri publicas necesse est. fiebat id etiam asiduis his nauigationibus:vt multi maritimæ rei peritissimi euaderent:atq; hi quoties instruendæ classes essent,eam reipublicæ operam nauarent: vt non sine causa per tot annos venetum nomen cunctis gentibus mari formidolosum fuerit: ac non solum his propugnaculis semper vrbs se nostra tutata sit:sed & longisime imperij sui fines protulerit.dolerem patres optimi institutum hoc aboleri:quererer iuuentutem nostram non iam his artibus niti, quibus hæc creuit respublica: sed alijs captam studijs vrbanæ se inertiæ,atq; ocio penitus dedidisse: nisi sperarem,ac planè iam viderem,omnia iam à vobis,quæ proximi huius belli motu concussa,ac labefactata erant,firmari: neq; quicquam prætermitti, quod vobis aut ad vtilitatem, aut ad dignitatem reipu. necessarium videatur. Sed,vt vnde digressus sum,redeam:totam Leonardus iuuentutem non inertem,non ociosam,sed in laboribus,asiduis in diuersissimas regiones nauigationibus, perdiscendo rerum omnium vsu egit: multas prouincias atq; vrbes adijt: multa diuersorum populorum imperia perspexit: multarum gentium mores,atq; instituta percepit. quo factum est: vt non solum mercatura opes, quam diligenter & cum dignitate exercuit: sed & prudentiam quoq;, quæ illi à natura maxima data erat,mirum in modum tamen hæc cognoscendo auxerit. neq; vero hæc sola in illo conspiciebatur:sed & reliquis ita virtutibus abundabat: vt mirum nemini videri debeat,cum in Africa negociaretur, id quod diuulgatum est,Aegyptium illi quendam senem diuinantem,dixisse,& fœlicissimum & suæ ciuitatis principem futurum. Equidem non nego potuisse senem illum cœlesti quodam afflatu cōmoueri: & ea, quæ futura essent,huic pręsertim,q̄ dijs semper charissimus fuisse existimandus est, diuino monitu nunciasse:sed hoc contendo, sine vlla id etiam diuinatione,ex ipsis huius virtutibus prędici facile potuisse.Non immerito igitur, vt primum domum venit:atq; animum ad regendam remp.appulit: oēs honorum gradus adeptus est:neq; quicquam in rep.nostra tam amplum fuit:quo non ille dignisimus iudicaretur. plures ille magistratus tum in

vrbe,

A vrbe,tum extra vrbem, alijs multis in locis gefsit:atq; eos ita gefsit: vt cũ summa omnia sibi homines,ob egregiam quandam,quę de illo in oĩum animis insederat, opinionem, cum magistratum inibat, pollicerentur: magistratu defunctus non modo, quæ sibi illi promiserant, sed multo plura,q̃ quisquã aut optare,aut sibi ipse fingere ausus esset: præstitisse videretur. Dicenda illi in vrbanis magistratibus de rep. sententia sępe erat. hic vero prudentia illa admirabilis campum,quo excurreret, ac se ostenderet nacta,omnium oculos in se trahebat. cum multa ille præterita meminisset:præsentia omnia exactisime perpenderet: ac rerum inter se nexum,& consequentiam quasi quandam,diligentisime consideraret: nemo futura acrius coniectabatur: nemo coniectura minus fallebatur. ea vero verborum grauitate,ea dignitate orationis vtebatur: vt,cum nullis id ille illecebris, nullo artificio aucuparetur:nemo tamen vehementius in quam vellet partem audientium animos impelleret:in nullius sententiam frequentiora senatusconsulta fierent.atq; id ille eo etiam facilius assequebatur: quod egregius illius quidam in remp. amor erat omnibus perspectisimus.nemo erat, qui nesciret, nulla illũ priuata re,nullis suis cõmodis vnq̃ moueri:non amicitijs peruerti:non inimicitijs perturbari: nihil in gratiam cuiusq̃ loqui:nihil dies noctesq; aliud cogitare,q̃ quem admodum reip. prodesse posset:nihil dicere,quod non reip. vtile arbitra
B retur. hæc cum de illo homines sentirent: mirum si maxima eius verbis auctoritas inerat:si semper est senatus princeps habitus. Age vero in iure tum in vrbe,tum extra vrbem dicundo qualis fuit? equidem difficillimum esse arbitror sine multorum offensione,ita iustitiæ præcepta seruare:vt nihil ab illis recedatur.ac multi quidem ita tristes,ita acerbi in iudicando sunt:vt vel vtranq; partem etiam: nemo fortasse est: qui non eorũ saltem animos, quos contra statuit,offendat.hic,cum nulla gratia,nullis opibus, nulla vi,nullis precibus permoueri vnq̃ potuerit: quin grauisimus,& seuerisimus iustitiæ custos esset:ita tamen illam iustitiæ asperitatem clementia & comitate quadam condire est solitus:vt ne ij quidem, quos contra pronunciabat:cur illi inimici esse possent, inuenirent. magna hæc ingenij vis: virtutes eas, quæ diuersisimæ, atq; aduersæ propè inter se esse creduntur,ita coniungere:vt non alteri solum altera non officiat:sed & magno etiam sit ornamento. quid? in cæteris qualis inuentus est? abstinentia singulari: summa in rebus omnibus temperantia. ita faciles ad eum aditus patebant:vt neq; tempore, neq; loco vnq̃ vllo quisquã exclusus sit:quin & eum adire,& quæ vellet,libere loqui posset. Iam populos,qui eius curæ cõmisi erant,non ille vt dominus, sed vt bonus parens regebat. amabat omnes: æquus erat omnibus: sed bonos tamen & amore & indulgentia quadam præcipua prosequebatur. ex his fiebat: vt

hæ

hæ fœlicissimæ ciuitates esse, quibus ille præerat, putaretur. his ille gradibus, hac via nixus in amplissimam hanc huius principatus arcem ascendit. cum enim eius iam late nomen increbuisset: virtutes omnibus notæ essent: Augustino Barbadico principe defuncto, in eius locum suffectus est. Percursa sunt à me multa breuiter: quæ multo profecto & latius & ornatius erant explicanda. omissa etiam non pauca. neq; enim in vlla hic vitæ parte non omni laude, omni admiratione dignus fuit. sed rapuit me ad se citius fortasse q̃ decuit, ipsius principatus splendor. hic suo lumine quasi tenebras reliquis rebus offudit. de quo cum mihi multa dicenda essent: ac ne longitudine orationis meæ vobis molestus essem, vererer: satius visum est, eorum, quæ minora certe sunt, quædam relinquere, q̃ ex maioribus his quicq̃ prætermittere. quanq̃ ne de his quidem est, quod sperem à me omnia dici posse. longe enim inferiores ingenij mei vires sunt. sed tamen, si illa omnia persequi voluissem: multo pauciora de his verba facere coactus essem. nunc nulla re interpellabor: quo minus ea, quæ à me dici poterunt, explicentur. Maior quædam res, ac longe difficilius q̃ homines opinantur, negocium est: vnum quempiam, aut regnũ, aut cuiusmodi imperium aliquod administrare. non enim solum quæ in priuatis hominibus probari solent: ea in hoc, qui cæteris præest, requiruntur: sed & multo hunc rebus omnibus præstantiorem esse conuenit: &, cum in illis vel magna plerunq; vitia virtute aliqua obtegantur: hic, quod eius ita omnibus proposita vita est: vt nec latere nec obtegi quicq̃ possit: ac vel minima eius culpa maximæ obscurari virtutes queunt: nihil prorsus vnquã delinquat necesse est. quod cum pręstare permagnum est: tum longe id maximum: vnum esse, cuius consilio omnia gubernentur: qui non sui solum, sed & omnium, qui in imperio eius sunt, curam gerat: eorum commodis consulat: incommdis medeatur: saluti prouideat: qui & præsentia recte disponat: & ea etiam, quæ futura sunt, multo ante præuideat. Ac cum hæ difficultates ijs omnibus, quibus aliquod sit imperium administrãdum, propositæ esse videantur: tum & has, & multo his maiores subeat, necesse est, qui nostræ reip. dux præficitur. atq; huius ego rei ostendendæ causa, dum altius quædam repeto: ne me quæso oblitum instituti mei putetis. nihil loquar, quod non ad rem pertineat: nihil, quod non & nostro huic Principi, & vobis omnibus laudi sit. Tanta prudentia maiores nostri, tanta ac tam singulari in rebus omnibus sapientia fuerunt: vt eos potius nunquã satis admirari, q̃ pro meritis laudare possimus. hos ego quanquam in oĩbus tum dictis, tum factis diuinos quosdam viros inuenio: nihil tamen ab his præclarius, q̃ hanc huius reip. administrationem, aut excogitatum, aut constitutum arbitror. Tres regendarum ciuitatum rationes sunt: vnius, optimatũ, populi dominatus.

vnius

A vnius imperium, ſiquis id recte gerat, cæteris præfertur: ſecundo loco optimatum, poſtrema omnium popularis adminiſtratio exiſtimatur: quod ſæpiſsime is tamen, qui omnia vnus poteſt:pro libidine plurima, nihil iure agit:atq; eò cęca quadam cupiditate fertur: vt omnia vnus poſſidere, nihil cuiuſquam eſſe proprium velit:quodq; extremum ciuitatibus exitium eſſe conſueuit,ſuis ipſe ciuibus,quorum ſaluti præcipue con ſulere deberet: infenſiſsimus hoſtis eſt: & quod populi dominatio velut mare quoddam, ita multis ſæpe ventis, atq; adeo auris omnibus agitatur:vt nihil illa ſit commotius: ac tanti plerunq; in ea fluctus excitantur: vt in ciuitatem etiam redundent:atq; eam ſępe demergant. ob hæc optimatum potentia,quanquam & ſuis ipſa vitijs non careat:maxime tamen tuta,atq; omnium optima exiſtimata eſt. hæc cum maiores animaduerterent:quod in vnaquaq; optimũ viſum eſt,transferentes, ac vitia omnia quantum fieri poterat, amputantes,hanc reipu. formam conſtituerunt. quæ quidem ita ex omnibus miſta eſt: vt, cum optimatum quidem illa gubernatio eſſe maxime videatur: cæterarum tamen etiam adminiſtrationum quodāmodo expers non ſit.Comitia,quibus magiſtratus creantur,quod maxima in his ciuium multitudo eſt: atq; eo omnes conuenimus:quanquam nullo pacto huc quiſquam è populo aſpirare poſsit: atq; vnius ſint nobilitatis omnia: ſpeciem tamen quandam popularis guber-
B nationis præ ſe ferunt. vnius dominatio in eo, qui dux creatur,conſpicitur: cætera omnia optimatum adminiſtrationi conueniunt, atq; vnum quidem ex omnibus eligi,qui toti præeſſet reip. cum ob alia multa,tum ob id maxime conſtituerunt:quod videbant id in hac rep. quod in omni & optimatum, & populi imperio fit, fieri neceſſe eſſe: vt annui ſcilicet magiſtratus,aut aliquo certe non longo tempore definiti, crearentur.in eo vero id eſſe incommodi: quod, cum ij plerunq;, qui ea, quæ in rep. agenda,ac quo omnia dirigenda conſilia eſſent,tenerent: peracto magiſtratus tempore priuati fierent:noui vero,ac rerum,quæ gererentur ignari,ſuccederent:prætermitti multa,ac magno affici remp.detrimento neceſſe erat. ob hæc illi vnum aliquem reip. præfici vtile eſſe opinati ſunt: qui ad reipu.gubernacula aſsiduus ſedeat:cęteri munus quiſq; ſuum exequatur:ille omnia diſponat:& quę viſa fuerint,imperet:atque eo curſum dirigat, vbi maxime & ſalutem, & vtilitatem reip. eſſe cognoſcat.neq; vero, quemadmodum in rege ſuo Lacedæmoniorum reſp.ſucceſsione hoc fieri,ſed ex ijs,qui in rep.verſati eſſent: atq; egregij in remp.animi,ac virtutum omnium ſigna multa dediſſent, ſapientiſsimum eligi voluerunt. huic autem, ne imperandi dulcedine tranſuerſus aliquando rapi poſſet:ita ſuas dixerunt leges:vt cum in ſumma rerum omnium poteſtate ſit:non minus tamen,quàm noſtrum quilibet legibus teneatur.maxi-

mo igitur consilio, & alta quadam sit mente præditus necesse est: qui in C
nostra rep. princeps constitutus, quæ ab eo debentur, præstare, ac recte exequi voluerit. ac cæteris quidem omnibus, qui ciuitatibus soli imperant: si eas recte administraturi sint: multi & magni suscipiendi labores sunt: sed quod pro sua illi voluntate, omni præscripto liberi, multa gerere possunt: minus id difficile haberi debet. nostræ reip. Principi simul omnia, quæ illis, onera incumbunt: simul seuerissimis legibus obtemperandum est. quod siquis hoc, quod omnium difficillimum est, recte gesserit: non'ne immortales illi laudes, & diuini honores debentur? quis igitur nostrum hunc Principem satis pro meritis vnquam laudauerit? qui talis in diuersissimis his rebus inuentus est: vt recte principatum administrando, ijs, qui in imperio sunt, quemadmodum administrari imperia debeant: legibus parendo, priuatis, quemadmodum legibus parendum sit, proposuisse exemplum videatur. quæ vt ab omnibus cognosci possint: quemadmodum per. xx. hic annos remp. administrarit: quem se principem ostenderit, quo cœpimus ordine persequemur. Qua tempestate Princeps is vester creatus est: quanquam ne id quidem prætermittendum est: maximo illum consensu, atq; eodem die, quo ferri suffragia cœpta sunt, quod raro admodum fieri consueuit, creatum esse: neque paruum hoc testimonium illius virtutum haberi debet: in refertissima sapientissimorum ciuium rep. ne diu quidem dubitatum esse: quisnam D
præferri omnibus deberet. sed qua tempestate is princeps creatus est: bellum nos cum Baizeto Turcarum rege aliquot iam annos acerrimum gerebamus: & cum iam Benedicti Pisaurij clarissimi ac fortissimi viri ductu meliore loco res esse nostræ cœpissent: ac plerisque hostium oppidis eius consilio, ac militũ virtute captis, repressus aliquantum illorum furor videretur: & iam satis ostensum, non eos nos esse, qui illatas vlcisci iniurias nequiremus: non multo post de pace agi cœptum est. qua tandem, diu re vltro citroq; agitata, maxima cum dignitate vestra constituta, per plures vobis annos omnia secunda euenere. vos pacatissimo in ocio, amplissimo in imperio maxima cum dignitate agitabatis. Princeps ipse interea, cum nullæ essent in rep. tempestates: quæ magnum admodum gubernatoris laborem poscerent: non minoris tamen esse artis remp. in pace administrare, ostendebat. Hic, ne idem mihi sæpius dicendum sit: egregie illæ animi dotes, de quibus ante dixi, quæ iam tot annos, quibus ille in repu. versatus fuerat: omnibus perspectæ erant: eædem tanto etiam tum in eo maiores videbantur: quanto ijs, qui ad aliquam regendæ reip. partem admittuntur, præstare totius reip. Principem oportet. per hæc tempora, cum alia ille multa pręclare gessit: tum id maxime: quod, cum eiusmodi esse omnes respu. & inter cæteras nostram hanc

præcipue

A præcipue arbitraretur:vt nihil illis magis cauendum,quàm bellum esset, nihil magis quàm pacem expetendam duceret: hac foueri eas atque ali: neque subita aliqua vi,sed ipso tempore,atq; occasionibus, quæ plurimæ in dies accidunt,augeri oportere:& cum vos hoc illi assentiremini: ita id præstitit:vt cum multa illis temporibus tum ab Italis,tum ab externis regibus,tota Italia bella gesta,multa varijs in locis prælia plurimo sanguine commissa, atq; omnibus odijs certatum sit:nemo tamen Venetis hostis fuerit:sed cum æque ab omnibus colerentur: vt arbitri illi quidam potius ad componendas inter eos res adhiberentur.atq; hac quidem ille ita pace fruebatur: vt, cum eam omni ratione perpetuo conseruandam putaret: animaduerteret tamen, ea nonnunquam tempora incidere, quibus vel necessario bellum gerendum sit.itaq; vt periti gubernatores solent,qui,quanquam omnia obseruaturi signa sint:omnem in eo curam collocaturi:vt tranquillo mari nauigent:neq; sæuientibus se ventis committant:quod momēto tamen plerunq; tempestas incidit:iam tum,cum in portu sunt, omnia præparant: quæ tolerandæ tempestati necessaria esse videantur. sic ille iam tum in pace, quæ bello, siquod incideret, opportuna essent, considerabat. qua in re, cum nihil eorum, quæ agenda essent, prætermitteret: tum præcipue ærario ac publicis opibus prospiciendum censuit. cum vero ob ingentes, multis quæ gesseratis bellis factas

B impensas, maximo alieno ære vrgeri rempublicam, ac tantum deberi ciuibus videret:vt vel eo,quod illis,dum plene aliquando satisfieret, quotannis pendebatur:propè omnia vectigalia, ac reip.redditus absumi necesse esset:omni cura inuigilandum, vt id ratione aliqua dissolui posset,existimauit.eo dissoluto,tam late patere imperium vestrum: tam opimas,tam fertiles regiones sub ditione vestra esse cernebat:vt facillimum factu esset,maximas vobis diuitias exaggerari: ac tantum non multo tēpore in ærarium auri congeri:quantum nullis vnquam bellis,nullis sumptibus exhauriri posset. hanc vos eius sententiam cum secuti essetis: ita toto ille animo in eam rem incubuit:eam,vt id fieri posset, rationem inuenit: vt breui tempore tanta res, & qua nulla vnquam reipublicæ vtilior excogitata est,confici posse,ac propè iam confecta esse videretur.sed repens id quod præter omnium expectationem bellum subito exortum est:vt alia nobis multa detrimenta intulit:ita huic ēt rei fuit impedimento. Secuta sunt tempora, quæ si ex ipsa rerum natura euelli vllo pacto possent: non ego præclarissimi huius viri,ac vestrum omnium laudem, quam maximam proximo hoc bello adepti estis, tanti faciendam ducerem: vt non id mihi votis omnibus exoptandum existimarem. simul enim & molestię,ac calamitates omnes, quibus,his temporibus resp. affecta est,extraherentur.sed quoniam fieri id non potest: non mihi ego,si

eorum vobis memoriam renouaro: vulnus, quod iam obductum est, re- C
fricaturus, sed gloriam potius vestram prolaturus, atq; hominum sermonibus propositurus videor. Ac quo ego magis cogito: & res eas, quę euenere, mecum ipse considero: eo magis fato nescio quo, cui nullis hominum consilijs, nulla vi resisti posset: arma in nos illa concitata, ac tantam subito belli molem extitisse comperio. quid enim maiores vestri, quid vos vnquam aliud egistis? quis vestrarum cogitationum omnium alius vnquam terminus fuit? quid sibi aliud vestra vnquam vota postularunt? nisi vt in pace, atq; ocio esse, ac vestra tranquille perfrui rep. possetis. cum multas vos ciuitates, multa regna, ob nimiam imperandi cupiditatem concidisse, eamq; ipsam non longissime prolatis finibus, sed moderatione animi terminari posse cognosceretis: satis magnas vobis opes, satis amplum esse imperium putabatis. id vero cum sola pace diuturnum, ac perpetuũ fieri posse videretis: omnia vestra studia, omnes cogitationes pacis erant. hac iam ab initio altam, ac auctam vestram remp. noratis: hac illam in posterum omnem temporum ęternitatem superaturam sperabatis. atq; ideo nemini vos vnquam vltro iniurij fuistis: neminem bello lacessendum, sed vobis tantum, ac socijs vestris illatas iniurias propulsandas censuistis. at vero officio cum omnibus semper certauistis: inita fœdera sanctissime obseruauistis: fidem constantissime coluistis. quibus rebus, cum fieri id deberet: vt oĩum maxime ab omni in D
iuria tuti essetis: neq; quisquam non beneuolus vobis esset: repentino tamen quodam impetu propè omnes totius Europæ nationes ad vos tanquam omnium communes hostes extinguendos, confluxerunt. multa ego hic mihi iustissimas ob causas silenda arbitror: vnum hoc tamen dicam. si vlla vnquam ratione fidem aliqua in re non obstinatissime seruandam esse persuaderi vobis potuisset: facillime hanc à vobis euitari procellam potuisse. sed vos ne totius quidem orbis imperium tanti faciendum, neq; vllam tam extimescendam vim, vllum tam formidabile periculum esse iudicauistis: vt à fide dimoueri, atque ab officio discedere deberetis. hoc vos animo cum per vos etiam essetis: quippe qui in obseruantissima officiorum omniũ rep. nati, atq; educati estis: multum tamen ad id constantissimus vos Princeps vester & oratione animauit: & auctoritate confirmauit. maximam igitur simul ille, simul vos omnes gloriam consecuti estis. sed magnas, neq; eas tamen culpæ vllius, sed innocentiæ, & laudis pœnas dedistis. Cum multi huius reip. splendorem, assueti ipsi tenebris, ferre non possent: atq; extinctum cuperent: alij, qui Italiæ ipsi oppressores, ac prædones essent, æquabile hoc imperium, hanc per tot annos conseruatam libertatem, & odio prosequerentur: & timerent, ne vestro aliquando exemplo, ac totius Italiæ iandiu extincta libertas reuiuisceret:

A uisceret:nonnulli florentisſimi,atq; opulentisſimi imperij diripiendi cupiditate tenerentur:factũ eſt: vt & in vos omnes inter ſe illi coniurarent: coniunctisſimi vobis reges,ac veſtræ ſemper reip. amantisſimi, ita fictis improborum delationibus à vobis diſtraherentur: vt arma etiam ſibi in hanc remp. ſumenda eſſe iudicarent. Hic vero cum vos ſubita, atque inexpectata re oppreſsi, veſtras his copias, quæcunq; tum repente contrahi potuerunt: opponere cogeremini: accepta illa calamitas eſt:de qua me quæſo Patres opt.ſilere patiamini.eiuſmodi enim fuit:vt ſine acerbisſimo animi ſenſu,neq; à me dici,neq; audiri à vobis poſsit.hac clade nunciata, quod tantum animi robur, tanta vis, tanta firmitas eſſe potuit: quam non tanto incommodo labefactari,ac concidere neceſſe fuerit?& certe(vt verum fateamur)trepidatum aliquãtum à multis eſt:multorum animi perturbati ſunt:ciuitas diu paci, ac proſperis ſemper aſſueta,tanta, & tam repentina rerum omnium mutatione, non commoueri non potuit.ſed admirabilis quædam veſtri Principis fortitudo,& ſuis ipſa viribus inconcuſſa permanſit: & eam vocem emiſit: ea grauitate veſtri vos decoris ac dignitatis admonuit:vt erectis omnium animis, nemo vnquã in tollerandis aduerſis firmior,quàm vos vniuerſi fuiſtis,inuentus ſit.ſed non hæc ſolum eo tempore in vobis virtus enituit. permultæ ſe aliæ,quæ ante latuerant, vt quanq; difficillima illa tempora exigebant, oſtende-
B runt.cum tantam in vos procellam illam, nullo veſtro merito ſubito extitiſſe videretis: neq; facto ſemel periculo, ſuſtinere eius vim potuiſſetis: vel alicui deorum immortalium in vos iræ, vel maioribus quibuſdam viribus cædendum eſſe ſtatuiſtis: neq; quicquam, quod ad leniendos hoſtium animos accommodatum eſſe videretur:prætermiſiſtis. quanta hęc animi moderatio haberi debet?ſed cum ſæuiores in dies illi,ac ferociores fierent:ijdem vos,cum iam moderatione veſtra,& deos,ſiqui irati vobis erant, pacatos, & cauſam veſtram omnibus iam probatam iudicaretis: bellum vobis acerrime,atq; omni animorum contentione, gerendum eſſe decreuiſtis.& id vero ita geſsiſtis: vt cũ nihil iam vobis hoſtes, quod aut agere,aut ſperare poſſetis,reliquum eſſe exiſtimarent: tum vos recuperata vi Patauio, his & illam & Tauriſium præſidijs firmaueritis:vt his quaſi frenis quibuſdam hoſtium furori iniectis, cum toto hoc bello in has illi vrbes propè quotannis irruerent: omnis ſemper eorum audacia compreſſa,omnes impetus alio detorti,atq; infracti ſint. Sed nihil profecto eorum, quæ à vobis geſta ſunt,mihi æque memorandum videtur: ac prima illa recepta recens Patauio tolerata in ea vrbe oppugnatio. centum hoſtium millia ferocisſimis, ac pugnacisſimis è nationibus, maximo cum tumultu, derepente, tanquam procella quædam ad eam occupandam vrbem irruerunt. vobis quidem, & egregij Imperatores veſtri,

& ſelecti,

& ſelecti, qui aderant, milites ſatis ad eos reprimendos eſſe videbantur. C ſed trecētis tamen ego patricijs illis viris, quos tumultu illo trepide nunciato, eo mittendos cenſuiſtis: opportuniſsimam vobis vrbem potiſsimum conſeruatam puto. atq; in ijs quidem omnibus, quæ à me dicuntur: cum maxima vobis omnibus, tum vero præcipua quædam veſtro Principi laus debetur. ille enim rebus omnibus præerat: ille omnium vobis conſiliorum auctor erat. ſed nulla tamen ille in re, quàm hac, quæ à me poſtremo dicta eſt, maiori laude dignus exiſtimandus eſt. recordamini patres optimi, cum vos de patricijs illis Patauium mittendis hortaretur: quæ verba locutus ſit. Quatuor ſibi eſſe filios dixit: omnes & moribus (niſi patrius ſe amor fallat) & virtutibus ornatiſsimos: ſibi certe iucundiſsimos: eorum tum in omne ſe diſcrimen duos patriæ offerre: nec recuſare & reliquos, & ſe etiam (ſi id res poſcat) pro ſalute reip. deuouere. quæ cum maxima omnium acclamatione excepta eſſent: egregia illa nobilium iuuenum manus hoc exemplo commota ad auxilium patriæ ferendum, Patauium profecta eſt. hic vero, cum & ipſi illi Principis filij, & reliqui patricij iuuenes vbiq; adeſſent: nulli non ſe periculo obijcerent: omnes vltro labores ſubirent: tanta militum veſtrorum animis alacritas, tantus hoſtium contemptus innatus eſt: vt innumeras illas copias, illam vndiq; circunfuſam multitudinem, non ſolum ad eam, quam ipſi tuerentur, expugnandam vrbem, ſed ne ad congrediendum quidem ſecum acie, parem iudicarent. itaq; cum plures ibi dies hoſtes conſumpſiſſent: ſuosq; omnes conatus fruſtra eſſe cernerent: ab incepto deſiſtere, & abire turpiter coacti ſunt. magna hoc facinore apud omnes gentes huic reipu. parta eſt gloria: magna Veneto nomini auctoritas acceſsit: magnæ vero à nobis omnibus noſtro Principi, qui huius facinoris auctor fuit, gratiæ haberi debent. neq; vero hac vna in re præclari huius viri auctoritate compulſi multum reip. profuiſtis. ſed, cum plurimis graui hoc bello ſumptibus iam exhauſtum ærarium eſſet: & impendi tamen in exercitus noſtros multa neceſſe eſſet: credo equidem & egregio vos in patriam amore adductos, priuatas in remp. opes contuliſſe: non parum ad id vos tamen aſsiduæ etiam noſtri Principis cohortationes excitarunt. quoties ille in ſenatu, quoties in comitijs vltra etiam ætatis vires magna contentione grauiſsima, hac de re, verba habuit. factum eſt igitur: vt cum penitus iam acciſas Venetorum res, neq; vllum iam ab his diutius exercitum ſuſtentari poſſe, omnes crederent: tum vero tanta ac tam immenſa ſubito opum vis extiterit: vt mare potius huic ciuitati, quo interluitur: quàm vllas vnquam reip. diuitias deeſſe poſſe, facillime omnibus perſuaſum ſit. Sed ne id quidem à me ſileri decet: quod, neſcio an ijs omnibus, quæ à me hactenus dicta ſunt, anteferendum ſit. quod, cum multos diuturni D

iam

A iam belli tæderet: multorum animi, aduersis ijs, quæ, vt in tam longo bello fieri necesse est, pleraq; acciderant, infracti essent: hic ea semper in sententia perseuerauit: quam vos secuti, & maximam admirabilis cuiusdam constantiæ laudem adepti estis: & in pristinam tandem imperij amplitudinem remp. restituistis. multæ quotidie pacis conditiones vobis proponebantur: ac cum de his sæpius ageretur: atq; in eas nõnulli imbecillitate quadam animi nimium pacis cupidi, non magna reip. dignitatis ratione habita, descensuri viderentur: cum præter senectutem, quæ grauissimus per se ipsa morbus est: aduersa etiam valetudine laboraret: ad hanc tamen ille dissuadendam nec satis fidam, nec decoram pacem præstò semper fuit: semper ea, quæ reip. dignitas posceret, locutus est. admirantur romanarum rerum scriptores Appium illum cæcum, cum illi ad cæcitatem grauis etiam senectus accederet: cum de Pyrrhi pace senatus consuleretur: ad eam se tamen impediendam deferri iussisse. nos de hoc silebimus? qui in summa itidem senectute, impeditiore etiam morbo quàm haberi cæcitas debeat, penè confectus, non semel, vt Appius, sed & hanc ad rem sæpius affuit: & alijs omnibus, quæ de rep. agerentur, rebus, toto hoc decennio semper interfuit. profecto nihil est patriæ charitate præstantius. ea vna omnẽ illius morbi vim repellebat: omnes senectutis molestias abstergebat. Hic vero, cum ille magnam quandam ani-
B mi vim ostenderet: nihil cuiquam prius, nihil potius reipu. dignitate esse debere diceret: pericula & labores omnes, mortem ipsam deniq; bono cuilibet potius subeundam: quàm vllam vnquam pati reip. turpitudinis maculam inspergi: turpi pace suscepta, nulla vnquam re deleri hanc labem posse: fortunam reip. mutari posse, rerum omnium continuas mutationes esse: sperandum ex ijs, quæ pertuleramus aduersis esse, iam iam adesse, vt nostræ res in melius verterentur: nunquam reip. ad tolerandum bellum defuturas opes: deos etiam immortales, ciuitati, quæ tam pie eos semper coluisset, non defuturos: cauerent modo, ne ignominiæ notam aliquam reip. inurentes, deorum ab se animos, qui illam tutarentur, auerterent. Hæc cum ille commemoraret: vos ei patres optimi semper assensi bellum potius cum dignitate reip. vobis gerendum, quàm turpi pace quiescendum statuistis. neq; vero est, quod huius vos sententiæ pœnitere posit. nam non longo interiecto tempore opulentissimus ac potentissimus Gallorum rex, qui semper antea coniunctissimus huic reip. fuerat: ac multas vobiscum necessitudinis causas habebat: cum falsis se maleuolorum sermonibus ab amicitia vestra, quam fidissimam sibi semper expertus esset: auulsum videret: occultis in se illorum odijs ac fraudibus cognitis, id vobiscum fœdus inijt: vt quod intercesserat dissidium, reintegratio amoris quędam (quod nonnunquam fieri cõsueuit)

fuisse

fuisse videretur. is ita exercitu paratissimo, ita omni vobis auxilio pręstò fuit: vt tantis viribus additis, quæ violenta vobis illa proximi belli tempestas abstulerat: ea propè omnia intra paucos dies in potestatem vestram redacta sint. Tum vero, cum satisfactum iam dignitati vestræ iudicaretis: atq; æqua iam tandem vobis pax afferretur: nullis vos sumptibus, nulli rei parcendum esse, dum ea fieret, censuistis. quam cum item ad rem conficiendam omnem operam amicissimus vobis rex, omne studium contulisset: factum est, vt sub induciarum nomine, pax sit vobis firmissima constituta. Sed quoniam cōmemorandis ijs, quæ cum omnium vestrum laude coniuncta esse, & ad remp. pertinere visa sunt, longior fortasse fui, q̃ vt plura iam à me hoc tempore dici possint: multa, quæ mihi ipse dicenda proposuerā, prætermitti necesse est. sed & satis ex ijs tamen, quę dicta sunt: qualis hic fuerit, quàm diuinus quidam vir haberi debeat, cognosci potest. quam enim è præclarissimarum illi virtutum cœtu, quę aut solæ, aut certe maxime in homine laudandæ sunt: defuisse dicemus? profecto siquis eum iam inde ab adolescentia penitus inspicere, tum quę ab illo, & in prouincialibus, & in vrbanis magistratibus gesta sint, quem admodum deniq; principatum adeptus, tum tranquillis, tum omnium, quæ nobis vnquam inciderunt, difficillimis temporibus, remp. administrarit, considerare voluerit: nihil in hoc, eorum, quæ in magnis ac præclaris viris admirari consueuimus, desideratum esse cognoscet. sed ne eorum quidem, quæ aut à natura, aut à fortuna hominibus dari solent, quicquam illi admodum defuit. quæ quanquam nulla ratione cum animi bonis, de quibus iam abunde diximus, conferenda sunt: eiusmodi tamen sunt: vt nec solam ad beate viuendum virtutem sufficere, nec sine his fœlicitatem illam, quam omnes appetunt: consequi quenquam posse, præclarissimi etiam, ac sapientissimi homines existimarint. Ego quidem quanquam nihil à dijs immortalibus humano generi virtute maius aut præstantius datum arbitror: non parum tamen ex his etiam eorum in nos beneuolentiam declarari puto. quod si ita existimandum est: quis vnquam dijs immortalibus charior Leonardo fuit? quis eorum muneribus ornatior? præclarissima in ciuitate, maxime nobili, atq; illustri ortus genere, & egregia quadam forma fuit: & honeste partis diuitijs abundauit: & ita prosperos rerum omnium successus habuit: ita semper illius virtutes fortuna comitata est: vt nihil vnquam optarit: quod non sit cumulatissime consecutus. omnes in optime constituta rep. honorum gradus adeptus, atq; illius demum Princeps creatus, in eius administratione ad extremam vsq; senectutem vixit. accessit ad hæc, quod & rarum admodum, & difficillimum haberi solet: vt & plures liberos, & egregiæ omnes probitatis procrearet. è quibus, cum primarijs ciuitatis viris in matrimonium

A nium filias collocasset:& HIERONYMO item è filijs vxorem despondisset:quod magnæ cuiusdam fœlicitatis esse creditur: & nepotes,& neptes,& ex his & pronepotes, & proneptes vidit. sed, vt hoc fœlicissime illi contigit: ita id non licuit: vt omnes sibi superstites filios relinqueret. nam vltima iam in senectute constitutus,cum ad id vsq; tempus incolumes oẽs fuissent:importuna morbi vi,altero ab hinc anno BERNARDVM amisit:quo ingenio?qua comitate?quantæ spei iuuenem? non leuius ego huius morte illatum patriæ, quàm patri vulnus puto. quis hic vir?qualis senator?quantus in rep.administranda fuisset?sed iniqua illum fortuna nobis inuidit. At quanto id tibi optime ac miserrime omnium iuuenis fœlicius cecidisset:si,cum ad tuendam Patauium cũ ALOYSIO fratre,& inuicto illo nostræ iuuentutis flore profectus, gloriosa pro patria arma ferres: ac nulla tibi in re parceres: omni te discrimini opponeres:tum hostium tibi telis occumbere,ac speciosissimam pro patria mortem obire, licuisset. Acerbissima hac præstantissimi iuuenis morte,cum nemo tota in ciuitate esset:qui non ingemisceret:qua eam constantia pater tulit? eadem, qua tot ante patriæ calamitates tulerat. non magis hac fortunæ iniuria deiectus,quàm secũdis vnquam vllis rebus,quæ plurimę illi acciderant,sublatus est. vt mihi dij immortales extremum hoc illius, quem paulo post in suas sedes,vbi veram vitam viueret: ac perpetuo secũ B æuo frueretur:vocaturi erant:virtutis periculum fecisse videantur. atque hoc quidem illi è filijs incommodum illatum est.quantas vero,& quàm magnas ex his eum voluptates percepisse arbitramini? quantas fortasse nemini vnquam contigisse credendum sit.quasi rarum, ac solum propè quoddam fœlicitatis exemplum,Metellus celebratur:quod, cũ quatuor illi essent filij:eorum vnum prætorem,tres cõsules,atq; ex his vnum censorem,duos triumpho insignes vidit. Magnum profectò Metelli patris gaudium fuisse arbitrandum est:cum ea filios,quæ amplissima in ciuitate essent:consecutos intueretur.neq; tamen tam ego illum lætatum puto, quod hos ad eos delatos honores videbat: qui, quanquam maximi, quod in populi tamen manu sunt:mandari plerunq; etiam indignis solerent:quàm quod eiusmodi esse illos cognoscebat:vt digni essent,quibus summa omnia tribuerentur. Hoc verum demum gaudium est:eas in filijs virtutes aspicere: vt nullus non illis honos debeatur. quæ si ita sunt: ne hac quidem in re,vt alia omnia prætermittantur: minor nostro Principi quàm Metello fœlicitas contigit. cum enim quatuor itidem huic essent filij: cui tot vnquam virtutibus æque omnes ornatos intueri concessum est?sed & ijs etiam,quæ merebantur,dignitatis præmijs honestatos, & nullis non honoribus auctos vidisset:si nostri Principis filijs viuo patre magistratus petere per leges liceret. & sibi tamen id ille polliceri

potuit:fore,vt,cum ipſe exceſsiſſet,nullum eſſet in hac rep.virtutis præmium,quod illis,cum id à vobis peterent,negari poſſet. & viuens etiam LAVRENTIVM filium,ne hoc ſibi vnum defuiſſe queri poſſet: cum ea tempora incidiſſent:vt is legibus ſolueretur: in proximum poſt ſe dignitatis gradum ſublatum vidit. Cum vero optatisſimum eſſe parentibus ſoleat, quamſimillimos ſibi naſci filios:cui hoc vnquam benignius, quàm noſtro Principi conceſſum eſt?atq; ego non de hac tantum corporis, ſed multo de illa magis, quæ in animo conſpicitur, ſimilitudine loquor.qua in re ita,& inter ſe & patri ſimiles huic filij contigerunt:vt facillimum fuerit in omni virtutum ac morum optimorum genere,& in patre filios, & in filijs patrem, & in fratribus etiam fratres agnoſcere. quæ,quamuis ita ſint, neſcio quo pacto tamen magis omni in re in Laurentio conſpici imago patris poteſt.quem quidem ego cum intueor Patres optimi,non video cur Leonardum nobis ipſum ereptum queri poſſimus.en eadem oris lineamenta aſpicere, eandem verborum grauitatem audire, ijſdem omnibus virtutibus frui licet. hanc ille egregiam & animi & corporis ſui effigiem nobis reliquit, multo certe ijs omnibus anteferendam, quas plurimas Romani ſibi quondam Imperatores ad propagandam ſui memoriam, vbiq; gentium collocarunt. ob hanc ego quidem etiam cauſam, minus illi moleſtam fuiſſe mortem puto: quod cum ipſe patriæ eriperetur,& in cæteris tamen filijs ſimillimam ſui imaginem,& in Laurentio ipſum quaſi ſe ſibi ſuperſtitem relinqui reip. conſpiciebat. Sed cum tam multa deorum immortalium benignitate noſtro Principi contigerint:vt nihil propè optari à quoquam poſſit: quod non ad hunc abunde delatum ſit: vna fortaſſe valetudo non benignisſime ei conceſſa eſſe videri queat.nam neq; in iuuentute magnis quibuſdam corporis viribus, & infirma, atq; affecta morbis ſenectute fuit.ſed qua illi in parte naturæ munus defuit:in hac ſibi ipſe(quod multo eſt præclarius)animi virtute præſtò fuit. nam eam temperantiam adhibuit: ita omnes ſemper,quæ corpori officerent,voluptates neglexit: vt in hac imbecillitate tamē ad nonageſimum propè vſq; annum,quod ne robuſtisſimis quidem ſæpe accidit: vitam produxerit. maior profectò ex hac illi virtute laus debetur:quàm ſi illi, vel ipſum illud Milonis Crotoniatæ robur à natura contigiſſet. atq; in hac quidem re Patres optimi magnum quiddā eſt:quod noſtro à nobis omnibus Principi debeatur. ab eo enim tempore, quo proximo hoc maxime ſæuiente bello, grauisſimo penè morbo oppreſſus eſt:quicquid ad priſtinam illam prorogandæ vitæ diligentiam addidit:quæcunq;,vt viueret,paſſus eſt:quæcūq; fecit:ea omnia ſingulari illius quodam in remp.amore facta eſſe, exiſtimādum eſt.neq; vlla in re magis quàm chara illi eſſet patria,cognoſci potuit. quid enim?

A desiderio hæc illum viuendi fecisse arbitramini? quid erat? cur tantopere in vita diutius esse vellet? tot iam annos vixerat: vt, quod in omni re fieri consueuit, satietatem iam tum illum vitæ quandam cepisse credendum sit. eum ex recentibus patriæ incōmodis dolorem acceperat: vt ægerrime illius se superesse calamitati passus sit. cum omnes etiā tum filios incolumes haberet: atq; omnia propè adhuc illi secunda in priuatis rebus fuissent: magis erat vt vereretur, ne viuendo quicquam, quod nollet, aspiceret: quàm vt lætius quippiam sperandum esset. ad hæc, quæ illi iam eius vitæ cupiditas esse poterat: quæ eò iam venerat: vt nihil aliud quàm grauiores quotidie morbos, & assiduos ex his dolores, ac cruciatus expectare posset? quò hæc ergo tam diligens tuendæ vitæ cura? quò hæc viuendi cupiditas? cum videret, si media ipse in tempestate ereptus, tantis in fluctibus remp. reliquisset: fore, vt vel eo vno, quod diu in substituendo gubernatore occupata futura erat: multa illi inferri detrimenta possent: omnia sibi perpetienda esse censuit: vt, dum eam in tranquillo sisteret: cum sibi iam satis vixisset: patriæ certe, cui non minus viuendum esse cognosceret: vitam proferret. Non minores huic igitur gratiæ à nobis habendæ sunt: quod patrię vtilitate permotus, in vita esse sustinuerit: quàm ab alijs quondam ciuitatibus ijs sunt habitæ: qui vitam pro patria reddiderunt. eorum enim nonnulli ne morte quidem illa quicquam profue-
B runt. hic tantum vita profuit: vt eius potissimum consilio, quod nulla illi vnquam ætas debilitauit: sed semper auctius factum est: & plurima proximo hoc bello præclare à vobis gesta, & in tuto demum remp. collocatam putem. Quod si aliqua in morte etiam fœlicitas esse existimanda est: quæ certe est: quis in hac illo fœlicior vnquam fuit? cui quidem eo ipso, quo optauerat, tempore, erepta iam è belli fluctibus rep. & ea firmissima in pace constituta, mori contigit. quin id etiam credendum est, nullo illum cum dolore decessisse. neq; enim eundem in omni morte doloris sensum esse existimandum est. nam cum omnia, quæ natura fiunt, cum voluptate fiant: ac, quoniam nati mortales sumus, certus quidam terminus, quo moriēdum nobis sit, natura sit constitutus: mortem illam, quæ natura contingit, vt non contendam, cum voluptate esse: sine dolore certe est. sit illa acerba pueris: sit ijs, qui in iuuentute sunt: quos è vita, tanquā immatura ex arboribus poma, vi quadam auelli necesse est. senes certe, quibus iam sua maturitas aduenit: quod sensim his sine sensu vita surripitur: paulatim deficiunt: ac sine vllo dolore, sua quasi sponte extinguuntur. quæ cum ita sint: nunc demum est: cum peracto iam totius vitę cursu, & beatum hunc, & fœlicissimum fuisse, affirmare possimus. Quam obrem, vt ad id iam veniam, quod mihi postremum faciendum est: & ad leniendum hunc, quem in vobis omnibus intueor, mœrorem aliquid à

me dicatur: non video Pat. optimi, cur illius mortem, qui omnes vitæ actus fœlicissime peregerit, tam moleste vobis ferendam putetis. non infinitum nobis quoddam viuendi curriculum propositum est: sed suis & carceribus, & metis terminatum. ac fortasse medio quempiam è cursu abripi dolendum sit: quod quis omni fortissime decurso spatio, & ad metas peruenerit: & promissa virtuti pręmia consecutus sit: si illi amici haberi volumus: lætari certe debemus. at ei, qui recte, ac cum virtute vixerit, pro imbecilli hac mortalitate, immortalē, ac fœlicissimam à superis post mortem vitam dari, cum omnes semper omni tempore homines crediderunt: tum nos pręcipue, quibus à Deo Optimo Maximo verum ad cœlum iter ostensum est: sine vlla dubitatione affirmare debemus. quod si hoc illi contingere potuisset: vt nunc morti ereptus, reliquo omni tempore nunquam moreretur: non tamen vos hoc illi optare debuissetis. quid enim? misera illa inter tot hominum calamitates īmortalitas, cum fœlici hac inter deos, & bonis omnibus refertissima, quam adeptus est, immortalitate conferri posset? tantum abest, vt id existimem: vt si illa etiam nobis non sit proposita: magis tamen optandum arbitrer, ex assidua hac humanæ vitæ iactatione aliquando eripi, quàm vel perpetuo in ea versari. quare omni iam dolore abiecto, illum potius imitari, & quæ ille consecutus est, à dijs vobis immortalibus optare debetis. Sed hæc in vniuersum omnibus dicta sint. Vobis vero præclarissimi optimi Principis filij, quæ à me consolatio adhiberi potest? priuari patre nemini non graue est: tali patre priuari, talibus, ac tam pijs, quales vos estis, filijs grauissimum. neq; fieri vllo pacto potest, neq; id natura concedit, vt nō maximo dolore afficiamini. sed profectò, si ipsa hæc eadem, & quo patre nati, & quales vos sitis, considerare volueritis: omnem à vobis doloris impetum fortissime reijcietis. q̃ forti pater animo Bernardi filij mortem tulit? qua constantia tot longe illi filij morte grauiores patriæ calamitates? at paternam hanc virtutem vos præcipue præstare conuenit. & hi vero uos estis: hæ iam in uobis uisæ uirtutes sunt: ut animi fortitudinem, quæ maxime uiros decet: uobis deesse turpissimum futurū sit. quam ne in uobis desiderare uidear: omittenda mihi hæc omnis orationis pars uidetur. & uos potius ad tam egregium imitandum patrem cohortandi. sed & eam etiam orationem uestra mihi uirtus eripuit. quid enim uos incitem? qui ita in cursu estis: ut non illius modo uestigijs insistatis: sed & omnibus iam eum uirtutibus æquaueritis: & si ulla id fieri ratione potest, etiā superaturi esse uideamini. Quamobrem uos quidem quò cœpistis, pergite: & quæ in uobis sunt, præstate: cætera, quæ patri concessa sunt, pro uirtutibus uobis uestris à dijs immortalibus euenient.

ANDREAE NAVGERII
PATRICII VENETI
LVSVS.

ASpice magna Ceres tibi quos ſemente peracta
Ducimus agreſtes, ruſtica turba, choros.
Tu face, ne nimio ſemen putreſcat ab imbre:
Neu ſulcos rapido frigore rumpat hyems.
Neu ſterilis ſurgat ſylua infœlicis auenæ:
Et quæcunq; bonis frugibus herba nocet:
Neu terræ proſtrata animoſi flatibus Euri
Decidat: aut denſa grandine læſa ſeges:
Neu direpta auidæ rapiant frumenta volucres:
Monſtráue, quæ terræ plurima ſæpe ferunt.
Sed quæ credidimus bene cultis ſemina campis:
Vberius largo fœnore reddat ager.
Sic erit. interea niuei carcheſia lactis
Fundite, & annoſo mella liquata mero.
Terq; ſatas circùm, fœlix eat hoſtia, fruges:
Cæſaq; mox ſanctos corruat ante focos.
Nunc ſatis hæc. poſt meſſem alij reddentur honores:
Et ſacras cingent ſpicea ſerta comas.

Auræ, quæ leuibus percurritis aëra pennis,
Et ſtrepitis blando per nemora alta ſono:
Serta dat hæc vobis: vobis hæc ruſticus Idmon
Spargit odorato plena caniſtra croco.
Vos lenite æſtum, & paleas ſeiungite inanes:
Dum medio fruges ventilat ille die.
Ille tuus Pan montiuage venator Iolas
Suetus in audaces cominus ire feras:
A quo & adhuc rictusq; ſuum, exuuiasq; leonum
Sacra tibi agreſtis munera pinus habet:
Nunc iam annis grauis hæc deuicti cornua cerui
Dedicat, imbelli congrua dona ſeni.
Cum tamen herculeæ facta inter fortia clauæ
Is quoq; ſit laudem viſus habere labor.

Tu Diue hæc inter viridis decora illa iuuentæ
Suſcipe: né ue illis eſſe minora puta.

Hanc vitem, multa quæ ſemper fertilis vua
Haud vnquam domini fallere vota ſolet:
Nunc etiam large florentem, conſecrat ipſe
Vineti cultor Damis Iacche tibi.
Tu face Diue tua hæc ſpem non fruſtretur: & huius
Exemplo fructum vinea tota ferat.

Longius à pecore errantem per deuia taurum
Dum ſequitur nemorum per iuga longa Lycon:
Errantem ſcopulo capream conſpexit ab alto:
Continuo certo deijcit hanc iaculo.
Mox etiam catulos ſola ſub rupe iacentes
Inuenit: hos Crocali donat habere ſuæ.
E caprea in viridi ſtatuit conuiuia luco:
Addidit & veteris pocula multa meri.
Quod reliquum eſt, Pan ſemicaper cum cornibus ipſis
Suſpenſum è pinu hac tu tibi tergus habe.

Quod tulit optata tandem de Leucade Thyrſis
Fructum aliquem: has violas dat tibi ſancta Venus.
Poſt ſepem hanc ſenſim obrepens, tria baſia ſumpſi:
Nil vltra potui: nam propè mater erat.
Nunc violas, ſed plena feram ſi vota: dicabo
Inſcriptam hoc myrtum carmine Diua tibi.
Hanc Veneri myrtum Thyrſis, quod amore potitus,
Dedicat, atq; vnà ſeq; ſuosq; greges.

Et quercum, & ſyluam hanc ante omnia Thyrſis amabit:
Et certo feret his annua vota die:
Dum poterit memor eſſe, quod hac primum ille ſub vmbra
Vltima de chara Leucade vota tulit.

Venator celerem mœrens Augona Melampus
Confoſſum rapido dente ferocis apri:
Hac illi in ripa tumulum, frondente ſub vmbra,
Erigit: hoc ipſo concidit ille loco.
Non impune quidem prædo ſceleratus abiuit:

Procubuit

Procubuit iaculis cæsus & ore canum.
Tu tamen è cunctis canibus præstantior Augon,
Fide Augon, syluis qui modo terror eras:
Tu dilecte iaces. sed ab alta hac fascia pinu
Millusq;, & millo vincula iuncta suo:
Quin decisa feri ceruix tibi pendeat hostis:
Sintq; vnà ex animo signa dolentis heri.

Et gelidus fons est: & nulla salubrior vnda:
Et molli circùm gramine terra viret:
Et ramis arcent soles frondentibus alni:
Et leuis in nullo gratior aura loco est:
Et medio Titan nunc ardentißimus axe est:
Exustusq; graui sydere feruet ager.
Siste viator iter: nimio iam torridus æstu es:
Iam nequeunt laßi longius ire pedes.
Accubitu langorem, æstum aura, vmbraq; virenti,
Perspicuo poteris fonte leuare sitim.

Ante canes omneis pastori charus Amyntæ
Nuper ab illyrico littore missus Hylax,
Dum solitas agit excubias, & septa tuetur:
Nec vigilant socii cætera turba canes:
Qua rapidus se se media inter saxa Timauus
Mergit: & inde iterum prosilit amne nouo:
Ille quidem sæua vitulos tutatus ab vrsa est:
Ipse sed ingenti vulnere cæsus, obit.
Constituit viridi tumulum de cæspite Amyntas:
Hæc voluit raram præmia habere fidem.
Mœsta gemunt armenta: mali furesq;, lupiq;
Extincto hoc sibi iam cuncta licere putant.

Dat Cereri has Teleson spicas, hæc serta Lyeo,
Hæc niuei lactis pocula bina, Pali.
Pro quibus arua Ceres, vites fœcundet Iacchus:
Sufficiat pecori pabula læta Pales.

Cum primum clauso pecus emittetur ouili:
Vrbs mea Leucippe cras adeunda mihi est.
Huc ego venalemq; agnum, centumq;, Chariclo

Ipsa mihi mater quæ dedit, oua fero.
Afferri tibi vis croceos, niueos'ue cothurnos?
An'ne colum, qualem nata Lyconis habet?
Ipse feram quæ grata tibi. tu basia iunge:
Gaudia Leucippe nec mihi grata nega.
Cras, vbi nox aderit, odiosæ elabere matri:
Hasq; inter corylos ad tua dona veni.

Illi in amore pares, vicini cultor agelli
Thyrsis, cumq; suo Thyrside fida Nape.
Ponimus hos tibi Cypri immortales amaranthos:
Liliaq; in sacras serta parata comas:
Scilicet exemplo hoc, nullo delebilis æuo
Floreat æternum fac dea noster amor.
Sit purus, talisq; vtriusq; in pectore candor:
In folijs qualem lilia cana ferunt.
Vtq; duo hi flores serto nectuntur in vno:
Sic animos nectat vna cathena duos.

Candida Niconoe viduæ spes vna Terillæ
Montiuagas iaculo figere certa feras,
Hunc tibi syluipotens arcum Latonia ponit:
Atq; hæc in pharetra condita tela sua.
Illam chara parens tenero sociauit Icasto:
Ignotiq; iubet iura subire thori.
Tu dea, si syluis ægre discedit ab altis:
Si lacrimas cœtus deserit illa tuos:
Tu bona sis, fœlixq; illi: tu numine dextro
Optata lætam fac dea prole domum.

Quæ duo fert collis fœcundi vinitor Acmon
Expreßi primum cymbia plena meri:
Hæc auidis musti satyris, mustiq; parenti
Dat iucunde tibi vitis Iacche sator.
Illi illæsa suis linquant vineta rapinis:
Tu tua fac largis auctibus vua fluat.

AD VVLCANVM.

Has Vulcane dicat syluas tibi villicus ACMON:
Tu sacris illas ignibus vre pater.

Crescebant ducta è STATI *propagine syluis:*
Iamq; erat ipsa bonis frugibus umbra nocens.
Vre simul syluas: terra simul igne soluta
Fertilior largo fœnore messis eat.
Vre istas, phrygio nuper mihi consita colle
Fac pater à flammis tuta sit illa tuis.

Iam telas, calathosq;, omnesq; perosa labores,
Quos vitæ quæstus pauperioris habet:
Palladio radium cum templo appenderet Eufro:
Iamq; sequi Venerem constituisset: ait.
Hactenus ô mihi culta vale dea: & hæc tua multi
Instrumenta tibi plena laboris habe.
Iam tua perpessam dudum mala, lenis habebit:
Adiungetq; suo me Cytherea choro.
Nec mirum, quam prætulerit phryx arbiter: à me
Si prælata tibi nunc quoq; Cypris erit.

Dum furit Alcippes forma Nonacrius Almo:
Crudeli demum tabe peresus obit.
Almo capripedi non impar arundine Pani,
Quo nullus nymphis gratior Arcas erat.
Spargite odorato pastores flore sepulchrum:
Et simul infusum lacq; merumq; fluat.
Non iacet ille sub hac (vt vos male creditis) vlmo:
In nemus Idalium transtulit alma Venus.
Hic Veneris pascitq; greges, cantatq;: canentis
Vnà astant charites versibus: astat amor.
Quin etiam hunc Paphij nymphe non vltima cœtus
Deperit: & parilis feruor vtrunq; tenet.
Nimirum fœlix Almo: modo perfida virgo
Aspera sæuitiæ det documenta suæ.
Pastoris pereat succensa informis amore:
Respuat assiduas surdior ille preces.
Præbeat hinc sæuis tam dura exempla puellis:
Formosa vt fastus discat habere modum.

ACON.

Candida nympha olim, & Pani dilecta lyceo
Crinibus, & culto conspicienda sinu:

Nunc vox, flebilibus quæ semper mœsta querelis
  Desertos scopulos, deuiaq; antra colis:
Salue Echo officiosa. tibi sub rupe cauata
  Ipse ego lanigeri ductor Acon pecoris
Constituam vmbrosum frondenti ex ilice lucum:
  Molliaq; ex hœdera serta virente feram.
Tu leuibus allecta modis syluestris auenæ
  Excipis è summo carmina nostra iugo:
Tu quoties querimur, duros miserata dolores
  Nescio quid tristi flebile voce gemis.
Nec mirum, quod tu lacrimis mouearis amantum:
  Perdidit infœlix te quoq; durus amor.
Ah misera, ipsa quidem & strophio subnectis olenti,
  Et longa molles excolis arte comas.
Ipse puer cultus, ipse omnes odit amores:
  Insequiturq; vagas per iuga summa feras.
Quin humiles addis voces: & verba precantis
  Effugit: atq; omnes negligit ille preces.
Siste gradum immitis, non te violenta leæna,
  Non curuo sequitur dente timendus aper:
Sed quæ candenti facie, niueisq; papillis
  Vel magno poßit nympha placere Ioui.
Hæc aget & celeres tecum per saxa lacænas:
  Eq; suis tendet retia rara plagis.
Siste gradum immitis, & quas nunc tendis ad vndas
  Effuge: causa tuæ fons erit ille necis.
Heu miserande puer, tales ten soluere pœnas.
  Ten decuit tam crudelia fata pati?
Magna parens, quæ cuncta leues producis in auras:
  Totaq; diuerso germine picta nites:
Quæ paßim arboribus, paßim surgentibus herbis
  Sufficis omnifero larga alimenta sinu:
Excipe languentem puerum, moribundaq; membra:
  Aeternumq; tua fac dea viuat ope.
Viuet, & ille vetus zephyro redeunte quotannis
  In niueo candor flore perennis erit.
Tu mecum socias Echo coniunge querelas:
  Et percussa nouis fletibus antra sonent.
Crudelis Telayra, meos quid spernis amores:
  Quid miseras surda despicis aure preces.

Hei

Hei mihi nulla ouium tangit me cura mearum:
Ex quo me iste tuus perfida torret amor.
It miserum pecus: & seri sub vesperis vmbras,
Per se ipsi redeunt in sua tecta greges.
Nec mihi iam niueo complent mulctralia lacte:
Densaq; permisso vellere terga gerunt.
Quin etiam aucupij studium, quo clarus habebar:
Languenti penitus excidit ex animo.
Ite leues passim syluis impune volucres:
Cuncta nouus nostra è mente fugauit amor.
Ocia agunt pedicæ, & lento lita vimina visco
In tenebris amites, nexaq; lina iacent.

DAMON.

Vos mecum è vitreis nymphæ Naucelides antris,
Vos mecum viridi paulum considite in herba:
Atq; hoc, quem canimus, dignum concedite carmen.
Sic vobis patrias circùm vernantia ripas
Prata, neq; hybernis niuibus viduata, neq; æstu,
Sufficiant varios in serta nitentia flores.
Quis dolor ó syluæ, quæ vos ó prata tenebat
Mœstities? quanto squalebant omnia luctu?
Cum ferus è gelidis descenderet alpibus hostis
Assidue: & Latias in prædam verteret oras.
Tum (reor) inuita creuerunt pabula terra:
Inuitæ è densis ceciderunt frondibus vmbræ.
Quippe abigi raptas pecudes, passimq; videbant
Pastorum rapidos tectis inuoluier ignes.
Ipsi etiam hyrcipedes fauni, satyriq; bicornes,
Ipsæ etiam in solos nymphæ fugere recessus:
Et sese ignotis occultauere latebris.
Et furor is fines prope iam peruaserat omnes:
Iamq; fugæ deerat nobis locus: vndiq; sæuos
Cernere erat latis hostes discurrere campis.
Nulla vsquam tam secretis lustra abdita syluis,
Nulla aditu est tam difficili, tamq; inuia rupes:
Quò non sæpe greges subitis incursibus acti
Fessa reclinarint in nudo corpora saxo.
Et tamen hinc etiam crebri eiecere tumultus.
Insuetæq; maris pecudes (miserabile visu)

Qua pelagi medijs iter intercluditur vndis:
Adriacos videre sinus: & littore curuo,
Pro viridi cytiso, pro molli graminis herba,
Et spinis paliuri, & acuta carice pastæ
Potarunt salsas nitidis pro fontibus vndas:
Et sæpe irati timuerunt murmura ponti.
Quod si non nouus ex alto demissus olympo
Hanc cladem nostris deus auertisset ab oris:
Ausonijs esset nullus iam pastor in agris.
Nos miseri patria extorres, rerum omnium egeni
Ah dolor, externas longe erraremus ad vrbes.
Hic nobis dulces saltus, hic pascua nota
Restituit, tutiq; inquit iam pascite tauros:
Iam solitas tuti collo suspendite auenas:
Et desueta diu responsent carmina colles.
Ergo omnes, veluti & Phœbo, Paniq; quotannis
Pastores certis statuent tibi sacra diebus
Magne pater: nostrisq; diu cantabere syluis.
Te rupes, te saxa, cauæ te maxime Iuli
Conualles, nemorumq; frequens iterabit imago.
At vero in nostris quæcunq; in saltibus vsquam
Quercus erit: vt quæq; suos dant tempora flores:
Semper erit varijs ramos innexa coronis:
Inscriptumq; geret fœlici nomine truncum:
Tum quoties pastum expellet: pastas'ue reducet
Nostrum aliquis pecudes: toties id mente reuoluens,
Vt liceat factum esse tuo pater optime ductu:
Nullus erit, qui non libet tibi lacte recenti:
Nullus erit, qui non teneros tibi nutriat agnos.
Quin audire preces nisi dedignabere agrestes:
Tu nostra ante deos in vota vocaberis omnes.
Ipse ego bina tibi solenni altaria ritu
Et geminos sacra è quercu lauroq; virenti
Vicino lucos Nauceli in littore ponam.
Hic ripa passim in molli viridante sub vmbra,
Vere nouo dum floret ager: dum germinat arbos:
Dum vario resonant volucrum nemora auia cantu:
Annua constituam festis conuiuia ludis.
Ductores pecudum hic omnes, rurisq; coloni
Contendent iaculo, & rapidi certamine cursus

Horridaq;

Horridaq; agresti nudabunt membra palæstra.
Ipse pecu & tenero victor donabitur hœdo.
Præterea dulci cantabit harundine Damon
Carmina, quæ puerum docuit Sebetheius Aegon:
Olim cum procul hinc illis habitaret in oris.
Scilicet vt quondam Aßyrij pastoris amore
Capta dea, & cœlum, & fulgentia sydera linquens,
Omnibus his chari præferret Adonidis ignes.
Fortunate puer tecum formosa Dione,
Vnà tondet oues: vnà ad mulctralia ducit:
Atq; immunda premit cœlestibus vbera palmis.
Dum te complexu teneat, non illa recusat:
Tecum inter pecudes vili requiescere culmo.
At Mars ipse deæ cura tabescit inani.
Fortunate puer, medijs pecus errat in agris:
Tu viridi deiectus in vmbra, aut carmina cantas:
Aut posita in Veneris gremio ceruice recumbis.
Illa tibi amplexus molles, illa oscula iungit:
Charaq; odoratis exornat tempora sertis.
Sed tu nimirum, sed fœlix tu quoq; Damon,
Cui licuit toties Aegonem audire canentem:
Diuiniq; senis sacros ediscere cantus.
Quod mihi magne pater, diuum si fata dedissent:
O quales tibi cantaret mea fistula laudes.
Et quodcunq; tamen fœlix concedet Apollo,
Hoc te vnum canet, hoc vni tibi seruiet omne.
Nec quicquam magis optarim, quàm digna triumphis
Posse tuis: videorq; canens tua maxima facta,
Inferior nullo, non ipso Aegone futurus.
Ipse suo certet mecum si carmine Daphnis:
Ipse suo Daphnis cum carmine victus abibit.
Interea agrestis dignatus sibila cannæ,
Dexter ades nobis: & quæ facis, ocia serua.

Florentes dum forte vagans mea Hyella per hortos
Texit odoratis lilia cana rosis:
Ecce rosas inter latitantem inuenit amorem:
Et simul annexis floribus implicuit.
Luctatur primo: & contra nitentibus alis
Indomitus tentat soluere vincla puer.

Mox

Mox vbi lacteolas, & dignas matre papillas
Vidit, & ora ipsos nata mouere deos:
Impositosq; comæ ambrosios vt sensit odores:
Quosq; legit diti messe beatus Arabs:
I dixit mea, quære nouum tibi mater amorem,
Imperio sedes hæc erit apta meo.

Nox bona, quæ tacitis terras amplexa tenebris
Dulcia iucundæ furta tegis Veneris.
Dum propero in charæ amplexus, & mollia Hyellæ
Oscula: tu nostræ sis comes vna viæ.
Ne ue aliquis nostros poßit deprehendere amores:
Aëra coge atras densius in nebulas.
Gaudia qui credit cuiquam sua: dignus, vt vnquam
Dicier illius nulla puella velit.
Non sola occultanda cauis sunt orgia cistis:
Solá ue Eleusinæ sacra silenda deæ.
Ipse etiam sua celari vult furta Cupido:
Sæpius & pœnas garrula lingua dedit.
Vna meos, quos & miserata est, nouit amores
Officijs nutrix cognita fida suis.
Hæc quæ me foribus vigilans expectat in ipsis:
Inq; sinum dominæ sedula ducit anus.
Hanc præter, tu sancta, latent qua cuncta, silentq;,
Tu dea sis flammæ conscia sola meæ:
Quæq; libens astat nostrorum testis amorum
Nobiscum tota nocte lucerna vigil.

Iam tristi canos glacie concreta capillos
Afflatu tepidi fugit hyems Zephyri.
Iam nitidum os ver molle auras in luminis audet
Proferre: & teneros ferre per arua pedes:
Tempora diuersis tollens halantia sertis
Purpureo matris Cloridos è gremio.
Summittit varios tellus fœcunda colores:
Conuertit molles quò puer ipse gradus.
Et paßim, quacunque vagos deflectit ocellos:
Diffugiunt toto nubila cuncta polo.
It prope, & incutiens blandas in pectora flammas,
Omnia iucundo accendit amore Venus.

Quam

Quam circùm vario texunt è flore coronas
  Perfusæ aßyrio rore comam Charites.
Hinc atq; hinc mille aligeri pueri assultantes
  Coniiciunt certa spicula acuta manu.
Concipiunt dulces animalia cuncta calores:
  Persultantq; vagi pabula læta greges.
Ipse suam de colle canens Amaryllida pastor
  Pascentes tenui carmine mulcet oues:
Percussæq; noua dulcedine corda volucres
  Dant lætos paßim per nemora alta sonos.
Sola gemit, ramoq; sedens miserabilis alto
  Absumptum mater Thracia plorat Itym.
Di bene, quod nostræ tam longe à finibus oræ
  Exactum hoc dira est in regione scelus.
Heu puer infelix, matri dum brachia tendit
  Assueto cupiens se implicuisse sinu:
Illa ferox animi, cæcoq; agitata furore
  Auulsum duro diripit ense caput.
Quid facis ah demens? ferro quem perdis iniquo,
  Is lac dulce tuis hausit ab vberibus.
Huic tu longinquam votis optare senectam,
  Huic solita es teneras dicere blanditias.
Heu miserum genitor nati, infelixq; sepulchrum,
  Vt tibi nunc toto pectore sensus abit:
Infandæ nosti cum coniugis impia facta,
  Atq; epulas mensis tristibus appositas:
Nempe furis: strictoq; ruis violentior ense:
  Sed sublata alis effugit illa nouis.
Perpetuum fleat, vt merita est: longisq; querelis
  Antiqui pœnas persoluat sceleris.
Nos TVRRI, dum florifero vere omnia rident:
  Spirat & è summis gratior aura iugis:
Nos hîc, qua nitida pellucens riuulus unda
  Labitur: & leni murmure dulce sonat:
Cantemus molles formosæ Amathusidos ignes:
  Quidq; ferox arcu, quid face poßit amor.
Armenias domat hic tygres, sæuasq; leænas:
  Eripit hic summo, cum libet, arma Ioui.
Hoc duce pallentes vmbras œagrius Orpheus,
  Tristiaq; horrendi limina regis adit.

Nec

Nec timuit, ſæuæ'ue Hecates immania monſtra,
Armatás ue atris Eumenidas facibus.
Hoc cogente, omni cum pectore conſternatus
Abrupto nollet viuere coniugio.
Paulatim Euridices, veterumq; oblitus amorum
In Calaim tota mente Boreiadem
Exarſit: penitusq; inſano perditus igne
Senſit feruentes intima ad oſſa faces.
Formoſe ó Calai pulchræ genus Orythiæ
Te virides ſyluæ, te caua ſaxa ſonant.
In te ſuſpirat: ſolum te cogitat Orpheus:
Per te ſollicito nulla quies animo eſt.

Dum te blanda tenent æſtiuas rura per vmbras:
Delitijs nimium rura beata tuis:
Ecqua tui mea lux tangit te cura poetæ:
An meus è toto pectore ceßit amor?
Ceßit amor certe: ſoluti ceſſere calores:
Abſentis meminit nulla puella viri.
Non ita concuſſæ verſantur in arbore frondes,
Cum grauis aduerſum verberat aura nemus:
Quàm facile inſtabilem permutat fœmina mentem,
Excluſus queritur, qui modo charus erat.
Non ſic Penelope, non ſic Capneia coniux
Antiqui meruit temporis eſſe decus.
Altera defuncti mœrens ad buſta mariti,
Noluit abrepto viuere ſola viro.
Altera bis denos potuit durare per annos:
Dum cupidos cauta detinet arte procos.
Fœmina nunc varias tantum connectere fraudes
Nouit, & in nulla certa manere fide.
Quid queror hæc demens? duræ procul ite querelæ:
Ite: decent triſtes triſtia verba viros.
Lætus ego: hos neq; enim ſequitur mea Gellia mores:
Mutare incertos nec ſolet illa thoros.
Quin & manſit amor: ſoliti manſere calores:
Abſentis meminit noſtra puella viri.
Multa tamen timeo: tu multa ignoſce timenti.
Hei mihi pars noſtro nulla timore vacat.
Ah quoties vereor, dum picta per arua vagaris:

Dum rutilæ texis florida serta comæ:
Ne ruat è summis in te Saturnius astris:
Sis'ue alij cui uis grata rapina deo.
Pressit Amimonen medijs Neptunus in aruis:
Dum premeret summum virginis vrna caput.
In medijs Io campis perpessa tonantem est:
Horridaq; hirsuta cornua fronte tulit.
Hinc quoq; tartareo raptam Deoida curru
Abstulit infernus in sua regna pater.
Sydonis errabat nitidos Europa per agros:
Cum medium ficto per mare vecta boue est.
Non tamen hos tantum causantur prata timores:
Hei mihi quàm multos dat quoq; sylua metus?
Hic habitant Satyriq;, & agrestia numina Panes:
Et timor errantum Faunus Hamadriadum.
Hic versa in virides Daphne peneia frondes:
Hic fera mutato Parrhasis ore fuit.
Hic & semicaper spreta Nonacrius Aegla
Arcadicæ forma virginis incaluit.
Quod si tecum ijsdem pariter versarer in aruis:
Et domus vnanimes clauderet vna duos.
Non ego cœlicolum fraudes, non furta timerem:
Vndique me socio Gellia tuta fores.
Si versa est Daphne: Sicula Proserpina ab Aethna
Si vecta est stygijs in noua regna rotis:
Quid mirum? facile est deceptas fraude puellas
Fallere, nullius quas tueatur Amor.
Ipse ego perpetuo tecum mea vita manerem:
Sic possem nullos extimuisse deos.
Sæpe pererrabat tacitos Atalanta recessus:
Tuta tamen fido Mimalione fuit.
Cingeret obsessos seu curua indagine colles:
Seu cuperet sæuas cominus ire feras:
Hærebat lateri semper comes ille: nec vnquam
A domina lato longius vngue fuit.
Ergo huic non summi fraudes nocuere tonantis:
Inq; suo nullos sensit amore dolos.
Sic ego per syluas tecum, & per prata vagarer:
Grata essent sine te gaudia nulla mihi.
Nunc pariter nitida recubare iuuaret in vmbra:

Et capere in viridi somnia grata thoro.
Nunc pariter nuda fontes inuadere sura:
Torrida dum siccus finderet arua canis.
Sæpius in syluis lepores captare fugaces:
Et volucres fictis fallere carminibus.
Sæpius in denso conuicia dicere luco:
Et madidas uerno flore ligare comas.
Sæpius vmbroso choreas ductare sub antro,
Cum daret agrestes tibia pulsa sonos.
Ah quoties tales inter mea Gellia lusus
Inijcerem cupidas in tua colla manus:
Dulciaq; è roseis furarer basia labris,
Basia mi cunctis anteferenda bonis.
O niueam, siqua hæc referet mihi gaudia, lucem:
Gratior optatis non erit vlla meis.
Semper Erythræis signabitur illa lapillis:
Semper erit sacros inter habenda dies.
Nunc, quoniam tecum me non licet esse, caueto
Mutuus extincto ne cadat igne calor.

IOLAS.

Pascite oues teneras herbas per pabula læta,
Pascite, nec plenis ignauæ parcite campis:
Quantum vos tota minuetis luce, refectum
Fœcundo tantum per noctem rore resurget:
Hinc dulci distenta tumescent vbera lacte:
Sufficientq; simul fiscellæ, & mollibus agnis.
Tu vero vigil, atq; canum fortissime Teucon,
Dum pascent illæ late per prata, luporum
Incursus subitos, sæuasq; auerte rapinas.
Interea hic ego muscoso prostratus in antro
Ipse meos solus mecum meditabor amores:
Atque animi curas dulci solabor auena.
O' formosa Amarylli, nihil te absente videtur
Dulce mihi: nunc & nitido vere omnia rident:
Et vario resonant volucrum nemora auia cantu:
Exultim virides ludunt armenta per herbas:
Lasciuiq; agni, infirmisq; artubus hœdi
Cornigeras matres per florida prata sequuntur.
Non tamen ista magis sine te mihi læta videntur:

Quàm si tristis hyems, nymbisq; rigentibus horrens
Agglomeret gelido canas aquilone pruinas.
Dulce apibus flores, riui sitientibus herbis,
Gramen oui, capræ cythisus, Amaryllis Iolæ.
Non ego opes mihi, non cursu præuertere ventos
Optarim magis, aut pecoris quodcunque per orbem est,
Quàm te Amarylli meis vinctam retinere lacertis:
Et tecum has inter vitam deducere syluas.
Est mihi præruptis ingens sub rupibus antrum,
Quod croceis hœderæ circùm sparsere corymbis:
Vestibulumq; ipsum syluestris obumbrat oliua:
Hanc propè fons, lapide effusus qui desilit alto,
Defertur rauco per læuia saxa susurro:
Hinc late licet immensi vasta æquora ponti
Despicere, & longe venientes cernere fluctus.
Hoc mecum simul incoleres Amarylli: simulq;
Mecum ageres primo pecudes in pascua sole:
Mecum abeunte die pecudes caua in antra vocares.
Sæpe etiam denso in nemore, aut conualle virenti
Dum tenue arguta modularer harundine carmen:
Tu mecum ipsa esses simul, astaresq; canenti:
Quin & nunc pariter caneres: nunc dulcia nostro
Basiaq;, & veneris misceres gaudia cantu:
O' solum hoc superi misero concedite amanti.
Tum licet & rapiantur oues, rapiantur & agni,
Ipse tamen Crœso mihi ditior esse videbor.
Mollibus in pratis Lycidæ post Daphnidis hortos,
Purpureos flores texenda in serta legebas:
Cum te succincta tunica, fusisq; capillis,
Et vidi simul, & totis simul ossibus arsi.
Ponè sequebatur Gorge soror, & tamen audax
Accessi: sumq; ipse meos tibi fassus amores.
Risisti, & sertum, nitida quod fronte gerebas,
Tanquam ex se cecidisset humi, iecisti, abiensq;
Liquisti, aduertens collegi protinus ipse:
Seruauiq;, & adhuc tanquam tua munera seruo.
Et quamuis dudum folijs languentibus aret:
Non tamen est serto quicquam mihi charius illo.
Ex illo, semperq; fui tibi deditus vni,
Pulchraq; nulla meis oculis te præter habetur.

Sæpe mihi Alcippe vicina & munera misit:
Et dixit, formose puer, quæ munera mittit,
Mittit & ipsum animum: tu & munera suscipe, & illum.
Sed potius Amarylli alio quàm tangar amore,
Sudabunt humiles flauentia mella genistæ:
Et molles violæ dura nascentur in orno:
Incultiq; ferent candentia lilia vepres.
Et mœstis vlulæ cædet philomela querelis.
Quantum ver formosum hyeme est iucundius atra:
Quantum mite pirum sorbis est dulcius ipsis:
Quantum hirsuta capella suo setosior hœdo:
Quantum nocturnis obscuri vesperis vmbris,
Puniceo exurgens aurora nitentior ortu est:
Tantum Amarylli alijs mihi charior ipsa puellis.
Hæ testes mihi sunt syluæ, vicinaq; syluis
Populus hæc: cuius tale est in cortice carmen.
Vellera cum setis aries mutarit, & hyrcus
Velleribus setas, Amaryllida linquet Iolas.
Sed nos dum longum canimus, iam roscida luna
Apparet cœlo: & rapidus deferbuit ardor
Demerso iam sole: tamen miser ardet Iolas.
Nimirum nostros nequeunt lenire calores,
Nec quæcunque rigent Rhyphæo in monte pruinæ,
Nec quæcunque simul gelido durantur in Hebro:
Fors tamen hos illa ipsa, potest quæ sola, leuabit.
Sperando interea duros solabimur ignes.
At vos, ne sero dum nox insurgit Olympo,
Præsidio vmbrarum fretus malus ingruat hostis,
Iam pasti secura greges in ouilia abite.

Quam tibi nunc Iani donamus Hyella calendis
Exprimit hæc vultus parua tabella meos:
Nulla fuit cuiquam similis mage, pallet imago,
Aßiduus nostro pallor in ore sedet.
Est excors: sine corde & ego, quod pectore nostro
Ipse amor ereptum sub tua iura dedit.
Non loquitur, mihi sic tua cum datur ora tueri:
Torpet nescio quo lingua retenta metu:
Vnum dißimile est nobis: fœlicior vno est
Tam sæua quod non vritur illa face.

Quod

Quodsi etiam vretur, tuo enim sub lumine quicquam
Illæsum flammis non licet ire tuis:
Non vt ego aßiduo infœlix torrebitur igne:
In cinerem primo corruet illa foco.

Beate somne, nocte qui hesterna mihi
Tot attulisti gaudia:
Vtinam deorum rector ille cœlitum
Te è cœtu eorum miserit:
Quæ sæpius mortalibus vera assolent
Mitti futuri nuntia.
Tu, quæ furenti surdior freto meas
Superba contemnit preces:
Facilem Neæram præbuisti: quin mihi
Mille obtulit sponte oscula:
Oscula, quæ Hymeti dulciora sint fauis:
Quæ suauiora nectare.
Vere beate somne, quod si sæpius
His diue me afficias bonis:
Fœlicior cœlestibus Deis ero,
Summo nec inferior Ioue.
At tu proterua quolibet fuge: eripe
Complexibus te te meis:
Si somnus iste me frequens reuiserit:
Tenebo te, inuitam licet.
Quin dura sis, sis quamlibet ferox: eris
Et mitis, & facilis tamen.

CANALE optime, tuq; BEMBE, nostri
Amantißimi vtrique, amati vtrique
A me non minus atque vtrique ocelli,
Quid rerum geritis? valetis? atque
Absentis memores sodalis estis?
Quid vestræ faciunt bonæ camœnæ?
Scripserunt'ne aliquid noui, meum post
Discessum? puto: nanque quicquid oci
Per vestras datur occupationes,
Id vos in studijs bonis locatis.
Ad me mittite siquid ædidistis,
Oro: nec socium bonum negate

Vestri participem leporis esse.
Sed quid cum Venere ipsa, amoribusq;
Quàm vobis bene conuenit? caletis?
Amatiśne? dei deæq; faxint
Et fœliciter, & bene ipsi ametis,
Quamq; ego leuiusq;, leniusq;.
Heu heu me miserum mei sodales
Quàm sæuo teneor furore: quàm mi
Totus, quàm grauis incubat Cupido.
Non quod non amer: intimis medullis
Ardet me mea Hyella, perditeq;
Quantum quid pote perditissimum esse.
Verum hoc me excruciat magis: potiri
Mea nam vetitum mihi puella.
Quod si quando licet: nihil leuatur,
Sed ferus magis excitatur ardor:
Nam cum nec saturum recedat inde
Cor mi: nec furor expleatur vnquam
Charis basiolis, papillulisq;,
Atque his, qui miserum necant, ocellis:
Augescit magis, & magis. quid heu heu
Aduerso paterer deo, atque iniquo:
Si hæc incommoda sunt secundo amore?

Quamuis te peream æque Hyella totam:
Nec pars sit mea lux tui vlla, quæ me
Sæuo non penitus perurat igne:
Fulgentes tamen illi, amabilesq;
Illi, syderibus pares ocelli
Nostri maxima causa sunt furoris.
O' chari nimis, ò benigni ocelli,
O' dulci mihi melle dulciores,
Quando vos misero mihi licebit
Vsque ad millia millies trecenta,
Aut vltra hæc etiam, suauiari?
Di concedite mi, hoc misello amanti:
Dein nil graue perpeti recuso:
Quin & si peream, lubens peribo.

Dispeream nisi tu vita mihi charior ipsa,

Atque

Atque anima, atque oculis es mea Hyella meis.
Dispeream nisi ego vita tibi charior ipsa,
Atque anima, atque oculis sum mea Hyella tuis.
Nec satis hoc: vellem pote quicquam his esset haberi
Charius, vt posses charior esse mihi.
Tu quoque idem velles, pote quicquam his esset haberi
Charius, vt possem charior esse tibi.
Di facite hæc longos concordia duret in annos,
Tamq; bonos mutent secula nulla animos.

Iam cœli reserat fores
Aurato è thalamo exiens
Mater Memnonis, & diem
Læto prouocat ore.
Nos te maxime maximi
Minister canimus patris:
Quo nullus qui hominum genus
Iam præsens iuuet, vsquam est.
Tu nostras celer ad preces,
Aures protinus ad Deum has
Defers: nec tenues sinis
Euanescere in auras.
Tu, dum fers noua nuntia
VIRGINI ætherio patri
Dilectæ, quibus indicas
Magni vota tonantis:
Nobis fers noua nuntia:
Quis è faucibus impij
Erepti hostis, in aurea
Cœli templa vocamur.
Adsis ò bone: & in dies
Semper nos propius iuua:
Nec patrocinio tuo
Vnquam mitte tueri.

Vrbs, quam vetusto vectus ab Ilio
Post fata Troum tristia, post graues
Tot patriæ exhaustos iniquo
Tempore, tot pelago labores,
Ducente demum Pallade, qua rapax

Cultos

Cultos per agros Medoacus fluit,
Dijs fretus Antenor secundis
Condidit, Euganeis in oris.
Tu nuper flos, & decus vrbium,
Quascunque tellus Itala continet:
Magnas tot artes, tot virorum
Ingenia, & studia vna alebas,
Te septicornis Danubij accola,
Te fulua potant flumina qui Tagi,
Longeq; semoti Britanni
Cultum animi ad capiendum adibant.
At nunc, acerbi heu sæua necessitas
Fati, seueras vt pateris vices:
Vt te ipse vastatam vel hosti
Conspicio miserandam iniquo.
Quid culta tot pomaria conquerar?
Tot pulchra flammis hausta suburbia?
Quid glande deturbata ahena
Mœnia? præcipitemq; sæui
Mauortis iram? bellaq; persequar
Horrenda? squammis ille adamantinis,
Ferroq; consertam rigenti
Induerat clamydem trilicem.
Fremensq;, & atrum lethifera manu
Telum coruscans, secum odia, & necis
Contemptum, & insanos tumultus,
Secum animos, rabiemq; agebat.
Ille vrbe ab imis sedibus eruta
Implesset omnes funeribus domos:
Non ille vel sexu, vel vllo
Efferus abstinuisset æuo.

Qui modo ingentes animo parabam
BEMBE bellorum strepitusq;, & arma
Scribere, hoc vix exiguo male audax
carmine serpo.
Nempe amor magnos violentus ausus
Fregit iratus: velut hic tonantem
Cogit, & fulmen trifidum rubenti
ponere dextra.

Sic eat,

Sic eat, fors & sua laus sequetur
Candidæ vultus Lalages canentem, &
Purius claro radiantis astro
frontis honores.
Nota Lesboæ lyra blanda Sapphus:
Notus Alcæi Lycus, altiori
Scripserit quamuis animosum Homerus
pectine Achillem.

Dia Tithoni senioris vxor,
Quæ diem vultu radiante pandis:
Cum genas effers roseas rubenti
præuia soli:
Roscidos vt nunc per agros vagari
Sub tuo aduentu iuuat: & recenteis,
Quæ tuos semper comitantur axes,
excipere auras.
Sicca iam sæuus calor vret arua:
Iam vagi aurarum leuium silescent
Spiritus: iam sol rapidus furentes
exeret ignes.
Dum licet, læti simul ite amantes:
Dum licet, molles pariter puellæ
Ite, flauentes vario capillos
nectite serto.
Nunc simul telis positis amores
Matris hærentes lateri, & decentes
Gratiæ plenos referunt resecto
flore quasillos.
Per feros saltus, per iniqua lustra
Vndique occultas agitans latebras
Fertur, & syluas varia ferarum
strage cruentat,
Clara Latonæ soboles: nitenti
Huic comæ in nodum religantur auro:
Pendet aurata ex humeris pharetra:
pendet & arcus.
Circùm eunt nymphæ simul: illa cursu
Gaudet effusos agitare ceruos:

Hanc iuuat certis iaculis fugaces
figere lyncas.
Nunc ab vmbroso simul esculeto
Daulias late queritur: querelas
Consonum circa nemus, & iocosa
reddit imago.

Nil tecum mihi iam Phœbe est, nil Nox mihi tecum:
A vobis non est nox'ue, dies'ue mihi.
Quantum ad me, vt libet, auricomo Sol igneus axe
Exeat eoæ Thethyos è gremio:
Vt libet, inducat tacitas Nox atra tenebras:
Fert mihi noctem oculis, fert mihi Hyella diem.
Nam quoties à me nitidos auertit ocellos:
Ipsa in luce etiam nox tenebrosa premit.
At quoties in me nitidos conuertit ocellos
Candida & in media fit mihi nocte dies.

Diua, quæ has cœli generatim in auras
Cuncta producis: cupidumq; amorem
Vndique infundens, facis, vt perenne
sæcla propagent:
Qua nihil lætum sine, amabile est nil:
Nilq; iucundum: sine qua nec ipsæ
Gratæ erunt cuiquam Charites, nec ipsa
blanda voluptas:
Dum tibi lætus reparatur orbis:
Dum per herbosos pecus omne campos
Vim tuam sentit: tibi plaudit omnis
Diua volucris:
Dum nihil, quamuis rigidum, feroxq; est,
Oßibus quod non penitus sub imis
Sit tua tactum face: quod tuos non
sentiat ignes:
Vna erit flammarum, & amoris expers?
Vna secura his Lalage resistet?
Tange age vltrici Dea, pertinacem
tange flagello.
Quod si ita tanges, fera vt obstinatum
Applicet nostris animum querelis,

Nec

Nec preces vltra miseras, superba
negligat aure:
Conseram lætam tibi Diua myrtum,
Vancius qua se rosifer reuoluit:
Hanc mero supplex, niueo & rigabo
lacte quotannis.
Hanc & immistæ pueris puellæ
Circùm agent lætas pariter choreas:
Teq; prima vnam, simul vltima vnam
voce canent te.
Te canent vnam, volucremq; natum:
Qui ferox, duro & similis parenti,
Acer & flamma est, & agente certum
cuspide vulnus.
Spargam odoratas violas, rosasq;
Ipse ego, votiq; reus secabo
Grata torquatæ ante tuas columbæ
guttura flammas.

Borgettus lepidus catellus ille,
Cuius blanditias proteruiores,
Et lusus herus ipse tantum amabat,
Quantum tale aliquid potest amari.
Nec mirum dominum suum ipse norat,
Charam bima velut puella matrem:
Et nunc illius in sinu latebat:
Nunc blande assiliebat huc & illuc
Ludens, atque auido appetebat ore,
Erectis modo cruribus, bipesq;,
Mensæ astabat herili, heroq; ab ipso
Latratu tenero cibum petebat.
Nunc raptus rapido maloq; fato
Ad manes abijt tenebricosos,
Miselle ò canis, ò miser catelle
Nigras paruulus vt timebis vmbras:
Vt sæpe & dominum tuum requires:
Cui pro delitijs, iocisq; longum
Heu desiderium tui relinquis.

Vos mihi nunc magnos partus, ortusq; beatos

Fœlicis pueri, quo pinguia culta vetusti
NAONIS exultant, quo Carnia tota superbit:
Dicite pierides. vos illùm è matre cadentem
Exceptisq́; sinu: & vestris fouistis in vlnis:
Et teneram molli cinxistis baccare frontem.
Nec vero vos tantum has accessistis ad oras,
Nec solæ venistis ad hæc vos munera musæ:
Affuit ipsa etiam pariter, spagensq́; salubres
Pyxidos arcanæ succos, partusq́; dolores
Leniit: & matrem fœtu Lucina leuauit.
Affuit Idalio veniens è colle Dione:
Nectare odorato crines perfusa fluentes.
Assuetæq́; leues Charites ductare choreas.
Hæ simul ambrosia puerum lauere liquenti:
Et paruas tenui cunas strauere lygustro.
Venit & undifluis properans Naucelus ab antris:
Quem propè cœruleo è fluctu formosa Metune
Ibat: eos circùm violasq́; rosasq́; rubentes
Vimineis nymphæ calathis, & serta ferebant
Purpureo è narcisso, eq́; auricomo chrysantho.
Quæ postquam totas passim sparsere per ædes:
Iucundoq́; domus late fragrauit odore:
Protinus ecce Iouis magni de limine parcæ,
Antiquæ parcæ, niueo queis corpora amictu,
Canaq́; chaonia velantur tempora quercu.
Hæ postquam & matrem complexæ, & fronte serena
Oscula iunxerunt paruo fœlicia nato:
Candida versato torquentes vellera fuso,
Fatidico tales fuderunt pectore voces:
O' fausto nimium cœlo, diuisq́; benignis,
Nate puer, cresce, & dulces solare parentes:
Et fatis lætare tuis. tuq́; optima mater,
Tuq́; boni genitor pueri, quos omine dextro
Castus Hymen quondam thalamo sociauit in vno:
Accipite hæc lætis animis, neu posse moueri
Credite quæ vero concordes ore canemus.
Qualis in aprico se tollit amaracus horto:
Quam studio solers omni formosa puella
Ipsa suos alit in lusus: & lenibus vndis
Irrigat: illa leuis paulatim surgit in auras

Pulchrior:

Pulchrior: & dulcem late diffundit odorem.
Sic puer augescens primo se tollet in æuo:
Nec se quisquam illi formoso conferet ore.
Mox vbi iam validus teneris excesserit annis:
Tunc illum sacras artes, doctæq; docebunt
Aonides, princepsq; chori formosus Apollo.
Illi & diuini latices Aganippidos vndæ,
Et virides Hemi saltus, Pindiq; patebunt.
Mars quoq; bellipotens simul, & Tritonia virgo
Muneribus bellorum, & sæuis instruet armis.
Doctior haud illo quisquam seu cominus ense,
Seu sit opus valida concurrere longius hasta:
Siue inflectere equum, atq; arctis compescere habenis:
Seu libeat laxare, & aperto currere campo.
O' quoties medio feruentem in turbine belli
Conuersæ fugient acies: at percitus ille
Obuia quæq; metet infesto corpora ferro.
Non secus ac præceps hyberno flumine torrens,
Cum tumidus late, ac pluuijs hyemalibus auctus
Proruit aduersas insano vortice syluas:
Obstantesq; trahit ripas: camposq; per omnes
Cum sonitu ruit: & rapido rotat omnia fluctu.
Fortunate puer: nunquam non victor in hostem
Bella geres: magniq; æquabis facta PARENTIS.
Ille olim magnos Gallorum strauit aceruos:
Italaq; hostili manarunt arua cruore:
Tum, cum cæsa virum serpens per corpora Lyris
Aequoreas cursum vix tandem inuenit in vndas.
Ille idem gelida cum gens immanis ab arcto
Ausonios paßim se se effudisset in agros:
Audaces animos ingenti strage repreßit:
Alpinasq; niues Germano sanguine tinxit.
Nunc quoq; fallaces abrupto fœdere Gallos
In latios iterum fines, prædamq; ruentes
Proteret: & victos (diuinis credite parcis)
Italia expellet: cœloq; æquabit honores.
At tu siqua tuo restabunt bella parenti:
Ausoniam infenso nec dum pacarit ab hoste:
Ipse tua fidens animi virtute subibis
Hæc primum: mox externas egressus in oras

Implebis

Implebis totum factis audacibus orbem,
Te duce & Ausoniæ rursum rediuiua resurget
Gloria: & antiquum late victricibus armis
Reddetur Latio imperium. tua signa timebunt
Vnà omnes paßim populi, quaq; incidit alto
Aequore, & oceano feruentes abluit axes,
Quaq; coloratis effert se Phœbus ab Indis.
Tum demum placida contentus pace quiesces:
Sæuaq; mitescet posito discordia ferro.
Aurea tum veniet sæclis melioribus ætas:
Fœlicesq; anni, & Saturnia regna redibunt:
Tum pax alma colet terras, Astreaq; virgo:
Immersumq; gemet stygio scelus omne baratro.
Fœlices, qui tam læto nascentur in æuo.
Tu vero ante alias superis gratißima tellus,
Quam tanto Diuûm genitor dignatur alumno,
Tu nitidas paßim fruges, arbustaq; læta,
Sponte tua, nulloq; hominum cogente labore
Produces: humiles sudabunt mella genistæ:
Incultiq; ferent candentia lilia vepres:
Finierant parcæ. tum Iuppiter æthere ab alto
Intonuit læuum: & cœli de parte serena
Perspicuus multo fulgor cum lumine fulsit.

EX PHILEMONE.

Siquid remedi lacrymæ afferrent malis:
Minorq; semper fieret lugenti dolor:
Auro parandæ lacrymæ nobis forent.
Sed nil here istæc prosunt: res ipsæ nihil
Mouentur istis: siue tu semper fleas,
Seu nunquam, eandem pergere insistent viam.
Quid his iuuamur ergo? nil certe: at dolor
Vt ipsa fructus arbor, sic lacrymas habet.

EX MAENANDRO.

Nam si te alumne genitrix cum peperit tua
Hac sorte es vnus omnium in lucem æditus:
Tibi cuncta vt euenirent quæ velles bona:
Idq; annuit magnorum quispiam Deûm:
Iure optimo indignaris: valde enim is tibi

Fallax

Fallax repertus, quod, si eisdem legibus
Quibus nos omnes (tragicis vt verbis loquar)
Aeque patentem cunctis aërem trahis:
Ferenda sunt hæc leuius, & omnis rectius
Ratio habenda. deniq; hæc summa est, puta
Hominem esse te, quo nullum animantium omnium
Extolli, itemq; deprimi citius solet.
Ipsumq; id haud iniuria, minimarum enim
Id virium est: & maximis semper studet:
Plurimaq; secum commoda conterit cadens
Tu vero & magna non amisisti bona,
Et mediocria sunt ipsa ea, quæ pateris mala.
Ergo & modeste alumne quod reliquum est feras.

Quum ex Hispanica legatione in Italiam reuerteretur.

Salue cura Deûm, mundi fœlicior ora,
Formosæ Veneris dulces saluete recessus.
Vt vos post tantos animi, mentisq; labores
Aspicio, lustroq; libens: vt munere vestro
Sollicitas toto depello è pectore curas.
Non alijs Charites perfundunt candida lymphis
Corpora: non alios contexunt serta per agros.

Desunt nonnulla quæ erant in litura.

REGISTRVM.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr ſſſ ttt uuu xxx yyy zzz &&& abcdefgh.

Omnes ſunt duerni præter * et &&&, qui ſunt terni.

VENETIIS APVD HAEREDES LVCAEANTONII IVNTAE.

MDLV.

